

Η
ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

ΜΕΤΑ
ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ,
ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ
ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ ΦΑΡΜΑΚΙΔΟΥ.

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ,

ΠΕΡΙΕΧΩΝ
ΤΑΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΟΣ
ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΓΓΕΛΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΕΡΜΟΥ ΠΑΡΑ ΤΗ ΚΑΠΝΙΚΑΡΕΑ

1842.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΑΣ

ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΑΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ.

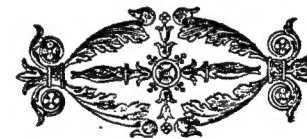
ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ,

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ω Ν

ΤΑΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΟΣ

ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΓΓΕΛΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΔΟΝ ΕΡΜΟΥ ΠΑΡΑ ΤΗ ΚΑΠΝΙΚΑΡΕΑ

1842.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ.

ΤΗΝ ιζ' Σεπτεμβρίου τοῦ παρελθόντος ἔτους 1841 ἀναγγείλαντες τὴν ἔκδοσιν τῆς καινῆς Διαθήκης μετὰ ὑπομνημάτων ἀρχαίων, ὑπεσχέθημεν, ὅτι εἰς μὲν τὰ ἱερὰ εὐαγγέλια θέλομεν ἐκδώσει τὴν ἐρμηνείαν Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ· εἰς δὲ τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων, εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου, καὶ εἰς τὰς καθολικὰς, τὰ ὑπομνήματα τοῦ Οἰκουμενίου· καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἐπανελάβομεν καὶ ἐν οἷς ἐπροτάξαμεν εἰς τὸν Α' τόμον προλεγομένοις. Ἡ εἰς τὰ τέσσαρα ἱερὰ εὐαγγέλια ἐρμηνεία τοῦ Εὐθυμίου ἐξεδόθη ἤδη εἰς δύο τόμους, καὶ ἀναγιγνώσκεται παρὰ πολλῶν τῶν τέκνων τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἀνατολικῆς ἐκκλησίας μετὰ μεγάλης ψυχικῆς ὠφελείας· ἡ δὲ εἰς τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων καὶ εἰς τὰς ἐπιστολάς ἐξήγησις τοῦ Οἰκουμενίου ἐκδίδεται.

Ἀλλ' ἐν οἷς ἐπροτάξαμεν εἰς τὸν Α' τόμον προλεγομένοις εἴπομεν, τίς καὶ ὁποῖος Εὐθύμιος ὁ Ζιγαβηνός, καὶ ὁποία ἡ εἰς τὰ τέσσαρα ἱερὰ εὐαγγέλια ἐρμηνεία αὐτοῦ. Τίς δέ, καὶ ὁποῖος ὁ Οἰκουμένιος; Περὶ αὐτοῦ τόσον μόνον ἠξεύρομεν ἕως τώρα, ὅτι δηλαδὴ ἦτογ ἐπίσκοπος Τρίκκης τῆς Θετταλίας·

καὶ ὅτι ἤμαρ περὶ τὸ τέλος τοῦ Ι' αἰῶνος (1). Πρῶτος δὲ ἐποίησε καὶ τοῦτο γνωστὸν ὁ Μοντφωκόνιος (2).

Περὶ τῶν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Οἰκουμενίου φερομένων ὑπομνημάτων ἀμφιβάλλουσι τινες, ὅτι ταῦτα εἶναι πόνημα αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν μεταφράσας αὐτὰ Ἰωάννης ὁ Ἐντένιος ἀποδεικνύει αὐτὰ ἔργον γνήσιον τοῦ Οἰκουμενίου καὶ ἐξ ὧν φέρεται ὁ Ἐντένιος λόγων, καὶ ἐξ ὧν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἀνέγνωμεν παρ' ἄλλοις, ὁμογενέσι καὶ ἀλλογενέσι, περὶ τούτου, πειθόμεθα, ὅτι τῶντι ὁ ἐπίσκοπος Τρίκκης Οἰκουμένιος συν-έταξε τὰ ὅποια ἐκδίδομεν ὑπομνήματα.

Εἵπομεν δὲ καὶ ἐν τῇ περὶ τῆς ἐκδόσεως τῆς καινῆς Διαθήκης μετὰ ὑπομνημάτων ἀρχαίων ἀγγελίᾳ, καὶ ἐν τοῖς εἰς τὸν Α' τόμον τῆς ἐκδόσεως ταύτης προτεταγμένοις προλεγομένοις, ὅτι καὶ τοῦ Οἰκουμενίου καὶ τοῦ Θεοφυλάκτου καὶ τοῦ Εὐθυμίου τὰ ὑπομνήματα εἶναι κυρίως ἐρανισμένα ἐκ τῶν συγγαμμάτων τῶν πρὸ αὐτῶν ἀκμασάντων θείων τῆς ἐκκλησίας Πατέρων, καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ τῶντι καὶ ἀληθῶς χρυσοῦ τὴν γλῶσσαν Ἰωάννου, ὡς ὁμολογεῖ καὶ ὁ μακαρίτης Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης ἐν οἷς προλέγει εἰς τὴν παρ' αὐτοῦ γενομένην καὶ Ἐνετίῃσιν ἐν εἴτῃ ΙΒΙΘ ἐκδεδομένην μετάφρασιν τῆς εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου ἐρμηνείας τοῦ Θεοφυλάκτου, περὶ τε τοῦ Θεοφυλάκτου αὐτοῦ καὶ περὶ τοῦ Οἰκουμενίου διότι ἡγνὸς ἴσως τὴν εἰς τὰ ἱερὰ εὐαγγέλια ἐρμηνείαν Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ. Ἀλλ' εἵπομεν ἐν ταύτῃ, ὅτι, καίτοι κυριωτέρως συλλογεῖς ἡ ἐρανιστὰὶ οἱ εἰρημένοι, ἐξέφρασαν ὅμως ἐν πολλοῖς καὶ ἰδίαις αὐτῶν γνώμας, καὶ γνώμας ἐπιτυχεῖς. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ ἐνὸς ὑπερέχει τοῦ ἑτέρου κατὰ τὸ μέτρον τῆς κρίσεως τοῦ συντάκτου. Ἡ εἰς τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια ἐρμηνεία τοῦ Εὐθυμίου ὑπερέχει τῆς εἰς αὐτὰ ἐρμηνείας τοῦ Θεοφυ-

λάκτου, καθὼς ἤθελεν ἀποδειχθῇ ὑπερέχουσα καὶ ἡ εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου ἐρμηνεία αὐτοῦ, ἂν ᾗτον ἐκδεδομένην, τῶν εἰς αὐτάς ἐρμηνειῶν τοῦ Οἰκουμενίου καὶ τοῦ Θεοφυλάκτου. Ἐρανίσατο μὲν καὶ ὁ Εὐθύμιος, ὡς ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος, ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἀκμασάντων ἐρμηνευτῶν· ἀλλ' εἰς ἐν συναρμολογησάμενος ὅσα ἀφ' ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν ἔλαβε, κατεσκεύασεν ἐξ αὐτῶν ἐν ὅλῳ συνεχές· ὁ δὲ Οἰκουμένιος συνάπτει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὰς διαφορὰς γνώμας μίαν κατόπιν τῆς ἀλλης, εἴτε ἀναφέρων τ' ὄνομα τοῦ ἐξ οὗ ἐλήφθη ἡ γνώμη συγγραφέως, εἴτε καὶ ἀπλῶς διὰ τοῦ ΑΛΛΩΣ. Ὡς τὸ ὑπόμνημα αὐτοῦ πλησιάζει περισσώτερον εἰς τὰς ἰδιαιτέρως λεγομένας σειράς.

Ἐρανίσατο δὲ, ἡ μᾶλλον συνετάξατο, ὁ Οἰκουμένιος τὰ ὅποια ἐκδίδομεν ὑπομνήματα αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐξῆς ἀγίων τῆς ἐκκλησίας Πατέρων· οἷον τοῦ Ἀθανασίου, τοῦ Βασιλείου, Γρηγορίου τοῦ θεολόγου καὶ Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης, τοῦ Κυρίλλου, τοῦ Θεοδώρητου, τοῦ Μεθοδίου, τοῦ Γενναδίου, τοῦ Σευηριανοῦ, τοῦ Ἰσιδώρου, καὶ ἄλλων· ἐξαίρετως δὲ ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Φωτίου. Τούτων τὰ ὀνόματα, ποτὲ μὲν ἀναφέρονται ἐν αὐτῇ τῇ κειμένῃ· ποτὲ δὲ σημειοῦνται ἐν τῇ περισελιδίῃ· ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ παραλείπονται ὅλως, ἐξ ἀμελείας ἴσως τῶν ἀντιγραφῶν. Τὰ ἐν τῇ κειμένῃ τιθέμενα ὀνόματα διετηρήσαμεν καὶ ἡμεῖς· ἐκ δὲ τῶν ἐν τῇ περισελιδίῃ σημειουμένων σπανίως κατεχωρίσαμεν τινα ἐν τῇ κειμένῃ ἐμπερικεκλεισμένα· τὰ δὲ πολλὰ παρελίπομεν διὰ τοῦτον τὸν λόγον· Μὴ ἔχοντες δηλαδὴ ἀνὰ χεῖρας τὰ πρωτότυπα συγγράμματα, ἐξ ὧν ἐρανίσατο ὁ Οἰκουμένιος, διὰ νὰ παραβά-λωμεν καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ τὰ ἐρανίσματα πρὸς τὰ πρωτότυπα· ἀγνοοῦντες δὲ πολλάκις καὶ ἀφ' ὅπου ἄρχεται καὶ ποῦ τελευτᾷ τοῦ δεῖνος ἢ τοῦ δεῖνος ἡ γνώμη· καὶ βλέποντες ἐν ταύτῃ, ὅτι πολλάκις σημειοῦνται κακῶς ἐν τῇ περισελιδίῃ καὶ ἐν ᾗ ἐμεταχειρίσθημεν ἐκδόσει τὰ ὀνόματα, καταλληλότερον ἐκρίνομεν τὸ νὰ παραλείπωμεν αὐτά. Ἄν κακῶς ἐπρά-

(1) Id. Jo. Alb. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VIII. pag. 692—695. Ed. Harl.

(2) Bern. de Montfaucon ἐν τῇ Bibliotheca Coisliana, olim Segue-riana. Paris. 1715. fol. p. 277 sq.

ἔσμεν κατὰ τοῦτο, ζητοῦμεν συγγνώμην παρὰ τῶν εὐμενῶν ἀναγνώστῶν. Ὅταν ἄλλος μεθ' ἡμᾶς, εὐμοιρῶν πλουσίας βιβλιοθήκης, ἐκδώσῃ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ὑπομνήματα, ἂς προσθέσῃ ἀκριβέστερον καὶ τελειότερον ὅ,τι ἡμεῖς τώρα ἠθέλομεν πράξει ἀτελῶς καὶ συγκεχυμένως. Ἀλλ' ἂν ζητηθῇ τοῦτο καὶ παρ' ἡμῶν, εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ πράξωμεν αὐτὸ τοῦ λοιποῦ.

Τὸ κείμενον τῶν ὑπομνημάτων τοῦ Οἰκουμενίου εἶναι ἐν πολλοῖς μέρεσι τόσο κακὸν, ὥστε καταντᾷ ἐνίοτε δύσληπτον. Τοῦτο δὲν εἶναι βέβαια σφάλμα αὐτοῦ τοῦ συντάκτου τῶν ὑπομνημάτων· καὶ τὸ κακὸν προέρχεται εἴτε ἐκ τῶν ἀντιγραφῶν, εἴτε ἐκ τῶν ἐκδοτῶν τῶν ὑπομνημάτων αὐτῶν. Πόθεν ἐδυνάμεθα νὰ διορθώσωμεν τὰ κακῶς ἔχοντα; Ἐκ χειρογράφων; Ἀλλὰ ποῦ τοιαῦτα, καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ἐν Ἑλλάδι; Ἐξ ἄλλων ἐκδόσεων; Ἀλλ' ἐμεταχειρίσθημεν τὴν νεωτέραν, τὴν ἐν Παρισίοις ἐν ἔτει 1631 παρὰ Μορέλλου γενομένην. Πλὴν καὶ χωρὶς τούτων καὶ παρομοίων βοηθημάτων, ποῦ μὲν ἐμεταβίεσμέν τινα εἰς τὸν οἰκεῖον τόπον, κακῶς πρότερον κείμενα· ποῦ δὲ ἐδιωρθώσαμεν ἄλλα κακῶς ἐν τῷ κειμένῳ ἔχοντα, τὰ μὲν, ἐκ τῆς λατινικῆς μεταφράσεως τοῦ Ἐντενίου βοηθούμενοι, τὰ δὲ, ὑπὸ τοῦ Θεοφυλάκτου ὁδηγούμενοι, καὶ οὐδέποτε ἐξ ἰδίας εἰκατίας. Ὁ Θεοφύλακτος εἶναι μεταγενέστερος τοῦ Οἰκουμενίου· καὶ ἐν πολλοῖς συμπίπτει πρὸς τοῦτον τόσο πολὺ, ὥστε ἐκ τούτου γίνεται πρόδηλον, ὅτι ἔλαβέ πολλά καὶ ἐκ τοῦ Οἰκουμενίου, καὶ πολλάκις αὐτολεξεί. Ὡστε αἱ ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου γενόμεναι μικραὶ μεταβολαὶ εἰς τὸ κείμενον τοῦ Οἰκουμενίου δύνανται κατὰ τινα λόγον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς τοῦ Οἰκουμενίου ἰδίαι. Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου ἐγένοντο καὶ τινες προσθήκαι εἰς τὸ κείμενον τοῦ Οἰκουμενίου, ποῦ μὲν, μικραὶ, ποῦ δὲ, μεγαλειότεραι, εἴτε εἰς ἀναπλήρωσιν, εἴτε εἰς περισσotέραν σαφήνειαν τοῦ κειμένου τοῦ Οἰκουμενίου συντείνουσιν. Ἐτολμήθησαν δὲ ταῦτα παρ' ἡμῶν πρὸς χάριν τοῦ πρὸ ὧν κυρίως ἐκδίδονται τὰ ὑπομνήματα ταῦτα σκοποῦ.

Τὸ εἰς τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων ὑπόμνημα τοῦ Οἰκουμενίου εἶναι ἀτελέστερον τῶν εἰς τὰς ἐπιστολάς· διότι ἔσως καὶ τελειότερα εἰς αὐτὰς ὑπομνήματα δὲν εὗρκεν ὁ ἑρانيζῆς· ἐπειδὴ οἱ θεοὶ τῆς ἐκκλησίας Πατέρες, μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας ἐρμηνεύσαντες τ' ἄλλα βιβλία τῆς καινῆς Διαθήκης, εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἡσχολήθησαν ὀλιγώτερον. Ὁ θεὸς Χρυσόστομος, προοιμιαζόμενος εἰς τὸ ἱερὸν τοῦτο σύγγραμμα, λέγει ὅτι « Πολλοῖς τουτὶ τὸ βιβλίον, οὐδ' ὅτι ἐν γινώριμόν ἐστιν, οὐτ' αὐτὸ, οὐτὲ ὁ γράψας αὐτὸ καὶ συνθεῖς. Διὸ, λέγει κατόπιν, καὶ ἀναγκαίως εἰς ταύτην ἑμαυτὸν ἔκρινα καθεῖναι τὴν πραγματείαν, ὥς καὶ τοὺς ἀγνοοῦντας διδάξει, καὶ μὴ ἀφεῖναι τοσοῦτον λανθάνειν καὶ ἀποκρύπτεσθαι θησαυρόν. » Ἐκ τούτου δὴλον, ὅτι αὐτὸς πρῶτος καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς τὴν ἐξήγησιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ βιβλίου· ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ ἡ εἰς τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων ἐρμηνεία δὲν εἶναι, ὅποια ἡ εἰς τὰ λοιπὰ τῆς καινῆς Διαθήκης βιβλία, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς ἀναγνώσεως καὶ παραβολῆς δὴλον γίνεται· καὶ ἐπειδὴ κυριωτέρως ἐκ τῆς ἐρμηνείας ταύτης ἐρανίσθησαν καὶ οἱ μετ' αὐτὸν εἰς αὐτὸ τὸ ἔργον ἀσχοληθέντες, ὀλίγον προώδευσαν ἀφ' ἑαυτῶν.

Ἀλλ' ὅποιαδήποτε καὶ ἂν ᾖ τὰ ὑπομνήματα τοῦ Οἰκουμενίου, εἶναι πολύτιμα εἰς ἡμᾶς, ὅχι μόνον διότι εἶναι πατρικὴ κληρονομία, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι χρησιμώτατα εἰς κατὰληψιν τῶν εἰς αὐτὰ ἐγράφησαν ταῦτα ἱερῶν βιβλίων. Ἐπαινοῦνται δὲ ταῦτα καὶ παρὰ τῶν νεωτέρων ἀλλογενῶν καὶ ἐτεροδόξων, παρ' ὧν καὶ ὁ Οἰκουμένιος θεωρεῖται ὅχι ὡς ἀπλοῦς ἑρانيζῆς ἐξ ἄλλων συγγραμμάτων, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος, ὅς τις καὶ εἰς ὅσα ἐξ ἄλλων ἔλαβε, καὶ εἰς ὅσα ἀφ' ἑαυτοῦ συνεισῆνεγκε, δεικνύει φρόνησιν καὶ κρίσιν ὀρθήν. Ὁ Φαβρίκιος λέγει, ὅτι τὸ ὑπόμνημα τοῦ Οἰκουμενίου εἶναι ἐπαίνου καὶ συστάσεως ἄξιον διὰ τε τὴν ἐν αὐτῷ κρίσιν καὶ διὰ τὴν σαφήνειαν· *et judicio et perspicuitate commentabilis commentarius* (1). Καὶ

(1) Φαβρικ. Ἑλλην. Βιβλιοθ. Vol. VIII. pag. 692. Edit. Harl.

πάντα ὁ αὐτὸς, λέγων, ὅτι ὁ Φρόντων Δυκαῖος ἀμφιβάλλει, ὅτι τῶν εἰς τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων καὶ εἰς τὰς ἐπιστολὰς ὑπομνημάτων συγγραφεὺς εἶναι ὁ Οἰκουμένιος, ἐπειδὴ ἐν τοῖς ἐν τῇ Γαλλικῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ σωζομένοις χειρογράφοις δὲν ἀποδίδονται ταῦτα ῥητῶς εἰς τὸν Οἰκουμένιον, ἀλλ' ἀπλῶς ὀνομάζονται. Ἐξηγήσεις ἐκ διαφορῶν ἀγίων Πατέρων, λέγει ἔπειτα « Ἀλλ' ὁ Δονάτος ὁ ἐξ Οὐρηώνης, ὁ ἐκδοὺς ταῦτα ἑλληνιστὶ ἐξ ἐπισήμου καὶ ἀρχαίου χειρογράφου, τὸ ὅποιον ἐδωρήσατο Ἰωάννης ὁ Δάσκαρις τῷ τῆς Οὐρηώνης ἐπισκόπῳ Ματθαίῳ Γιβέρτῳ, καὶ καθιερώσας αὐτὰ Κλήμεντι τῷ Ζ', καὶ ὁ Ἐντένιος, ὁ μεταφράσας αὐτὰ εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, διατείνονται δι' ἐπιχειρημάτων πιθανῶν ἐκ τῶν ῥημάτων τοῦ ὑπομνήματος εἰς τὸ τελευταῖον κεφάλαιον τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς καὶ εἰς τὸ Δ' κεφάλαιον τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς, ὅτι δικαίως ταῦτα ἀποδίδονται εἰς τὸν Οἰκουμένιον (1)· καὶ τούτων τοῖς ἐπιχειρήμασι συνομολογεῖ καὶ ὁ Ρίχαρδος Σίμων (Lib. III. hist. criticae N. T. Cap. XXXII.), ὅστις παρατηρεῖ, ὅτι τῶν ἐξ ὧν συναλέχθη ἡ σειρά αὕτη συγγραφέων πολλὰ ὀνόματα σημειοῦνται ἐν τοῖς χειρογράφοις, ἂν καὶ τὸ σύγγραμμα αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπλὴ συλλογὴ, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπόμνημα μετ' ἐκλογῆς καὶ κρίσεως ἐξ ἄλλων ὅχι μόνον ὑπομνημάτων, ἀλλ' ἴσως καὶ σειρῶν, ἀπηνθισμένον, ὡς αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἐξέθετο συχνάκις τὴν ἑαυτοῦ γνώμην. Ce n' est pas une simple compilation: celui qui a fait ce recueil, s'étant principalement appliqué à donner le sens littéral du texte qu'il expliquoit, a accommodé à sa manière les interpretations des écrivains, qui il a consultés ou plutôt les autres chaînes qui étoient avant lui, les abrégant ou les étendant, selon qu'il le jugeoit à propos. »

(1) Κατὰ τὴν τῶν παρ' ἡμῶν προλεγμένων εὐρίσκει ὁ ἀναγνώστης καὶ τὸν ἑλληνιστὶ γεγραμμένον πρόλογον τοῦ Δονάτου.

Ὁ Ροσενμύλλερους, πραγματευόμενος ἐν τῇ αὐτοῦ ιστορίᾳ τῆς ἑρμηνείας τῶν ἱερῶν Γραφῶν (2) περὶ τῶν ὑπομνημάτων τοῦ Οἰκουμένιου, φέρει ἐξ αὐτῶν παραδείγματα εἰς ἐνδειξιν τῆς ποιότητος αὐτῶν, καὶ λέγει ἐν τέλει « Ἐξ ὧν ἤδη ἔφερον παραδειγμάτων, εἰς ἃ δύνανται νὰ προστεθῶσι καὶ ἄλλα πολλὰ, ἱκανῶς δὴλον γίνεται, νομίζω, ὅτι ὁ Οἰκουμένιος δὲν πρέπει νὰ νομίζεται ἀπλοῦς ἀπανθιστής· ἀλλ' εἰς τὴν κατὰσκευὴν καὶ διάταξιν αὐτῶν ἔδωκε διαφερόντως πείραν ἐπιμελείας καὶ ἐπισήμης· ἤθελον δὲ ταῦτα εἶναι εὐχρηστότερα, ἂν οἱ ἀντιγράψαντες αὐτὰ πρὸς ἐκδοσιν διὰ τοῦ τύπου ἦσαν προσεκτικώτεροι, ἢ ἂν αὐτὰ ταῦτα παρεβάλλοντο πρὸς περισσότερα καὶ ἀκριβέστερα χειρόγραφα. »

Τοιαῦτα εἶναι τὰ ὅποια ἐκδίδομεν ἤδη ὑπομνήματα τοῦ Οἰκουμένιου, καὶ τοιαῦται αἱ περὶ αὐτῶν κρίσεις ἐτεροδόξων σοφῶν ἀνδρῶν. Δέχθητε λοιπὸν καὶ αὐτὰ, ὅσοι συνεδράμετε εἰς τὴν ἐκδοσιν τῆς καινῆς Διαθήκης μετὰ ὑπομνημάτων ἀρχαίων, μετὰ τῆς αὐτῆς εὐμενείας, μεθ' ἧς ἐδέχθητε καὶ τὰ εἰς τὰ ἱερὰ εὐαγγέλια ὑπομνήματα Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ.

Ἐν Ἀθήναις, 1842 Νοεμβρίου 17.

ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ ΦΑΡΜΑΚΙΔΗΣ.

(2) D. Jo. Georg. Rosenmuelleri Historia interpretationis librorum sacrorum etc. Vol. IV. par. 263—286.

ΤΟΙΣ ΦΙΛΕΛΛΗΣΙ.

Αἱ τῇδε τῇ βιβλῷ περιχόμεναι ἐξηγήσεις, οὕτω θαυμαστήν τινα βραχυλογίαν καὶ σαφήνειαν, καὶ δῆλωσιν ἀναφαίνουσι τῶν αἰ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ ζητουμένων, ὥστε πείθεσθαι με ῥαδίως, ταύτας πῶν παλαιότερων ἐκείνων, ἀρ' ὧν εἰς ἐν ὥσπερ εἰ σώμα συνηθροίσθησαν, τοσούτῳ διαφέρειν, ὅσῳ τὸ μέλι τῶν ἀνθέων τιμιώτερον. Καὶ γὰρ καὶ ὁ τὰ τοιαῦτα συλλέξας, τὴν μέλι-
ταν μιμησάμενος, ἀρ' ἐκάστου τῶν πρὸ αὐτοῦ γραφασμένων, ὥσπερ ἐκείνη ἀπὸ τῶν πανταχοῦ βλαστησάντων ἀνθέων, τὰ κάλλιστα ἀποδρεψάμενος, ἐκ πολλῶν τούτων, ὥσπερ ἀδόντων καὶ ὕμνούντων ἐν τῷ ἱερῷ τὸν θεόν, ἕνα χορὸν τοῦτον τὸν θαυμαστὸν συνεστήσατο. Ὅτι δὲ Οἰκουμένιός τις ὀνόματι ὁ τοιοῦτος, ἐντεῦθεν ἤδη δύναιτο ἂν τις μαθεῖν. Εὐρον γὰρ ἐν τῇ εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολὴν ἐξηγήσει κατὰ τὴν ἐσχά-
την σελίδα τοιαύτην μαρτυρίαν· « Ἐκ τοῦ ἀντιγράφου μὴ εὐ-
ρὼν καλῶς τὰς παραγράφας τοῦ μακαρίου Ἰωάννου τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολῆς, συνέγραψα αὐτάς, ὅπως ἡδυνάμην. Εἰ οὖν εὔρεθῃ τι ἐν αὐτοῖς ἢ κοῦφον ἢ ἐπιλήψιμον, ἴστω ὁ ἀνα-
γινώσκων, ἐμὸν εἶναι τὸ τοιοῦτον πταῖσμα. » Ταύτη δὲ τῇ μαρτυρίᾳ καὶ πᾶσα ἡ εἰς τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολὴν ἐρ-
μηνεῖα τελειοῦται· ἔχει δὲ γε αὕτη ὄνομα προτιθέμενον τὸ Οἰ-
κουμενίου. Ὡστε ἐκ τούτου τεκμαίρεσθαι, μᾶλλον δὲ ἀναμφί-
βολον ἤδη ἔχειν, τοῦ Οἰκουμενίου τούτου, καὶ γοῦν εἰς τὰς Παύλου ἐπιστολάς, τὸν πόνον εἶναι. Οὗτος γὰρ ὁ ἀνὴρ, πᾶσαν τὴν Χρυσοστόμου πραγματείαν, ὡς καὶ παντὶ τῷ ἀναγινώσκοντι ῥάδιον καθορᾶν, εἰς βραχὺ συστειλάμενος, ταύτη καὶ τῶν ἄλ-
λων ἀγίων τὰς ἐξηγήσεις προσέθηκε, τὸ ὄνομα ἐκάστου τῇ ἐπιγραφῇ προμηνύσας, οἷον Κυρίλλου, Γενναδίου, Θεοδώρητου, Γρηγορίου, Βασιλείου, Σευηριανοῦ, καὶ τῶν τοιούτων· ἐξαιρέτως

δὲ τοῦ Φωτίου, ἀφ' οὗ ὅσαι μετεκομίσθησαν ἐξηγήσεις, τοῦ σκοποῦ, κατὰ γὰρ ἐμὲ, μάλιστα πάντων τυγχάνουσιν. Ἰσθι μὲν οὖν, ἔνθα ἂν μὴ εὖροις ὄνομα ἐπιγεγραμμένον μηδὲν, τὴν τοιαύτην ἐρμηνείαν εἶναι τοῦ Χρυσοστόμου, εἰς ὀλίγα συνεσταλμένην ὑπὸ τούτου, ὡς εἴρηται· ἔνθα δὲ καὶ τοῦ Χρυσοστόμου αὐτοῦ, ὅπερ σπανιάκις ἐστὶν ἰδεῖν, τὸ ὄνομα εὖροις προτιθέμενον, μηδὲν ἐκτὶ τὸν ἄνδρα συστήλασθαι ἢ μεταβαλέσθαι ἐκ τῆς ἐξηγήσεως, ἀλλ' ἢ αὐτὰ τὰ τοῦ Χρυσοστόμου ῥήματα κατὰ λέξιν μόνον μεταγράψαι. Εἰ δέ που καὶ αὐτοῦ τοῦ Οἰκουμένιου τὸ ὄνομα ἴδοις, τοῦ πᾶσαν τὴν συλλογὴν ταύτην ἐκπονήσαντος, μὴ θαυμάσης· ἃ γὰρ αὐτὸς ἐπινοήσας καὶ ἐφευρὼν ἐτύγχανε, καὶ μὴ ἀφ' ἑτέρων τῶν πρὸ αὐτοῦ μαθὼν, τοῦτοις τὸ ἴδιον ὄνομα προτιθέναι προσήκειν ἡγήσατο, ἵνα μὴ σύγχυσις τις τῷ ἀναγινώσκοντι γένηται, πάντα ὅσα ἀνεπίγραφα ἐνός, οἷον Χρυσοστόμου, εἶναι νομίσαντι ἂν, καὶ περ ὄντων τινῶν, καὶ ἑτέρου, οἷον αὐτοῦ, εἰ μὴ γὰρ αὐτὸς τὸ ἴδιον ὄνομα προγράφας ἐσήμανε. Τὰ μὲντοι εἰς τε τὰς πράξεις, εἰς τε τὰς καθολικὰς λεγομένας ἐπιστολάς συγγραφέντα ἔχει ἀμφισβήτησιν τινα, πότερον τοῦ αὐτοῦ Οἰκουμένιου συγγραψάντος καὶ συλλέξαντός ἐστιν, ἢ οὐ. Ἀλλ' ἐγὼ τοῦ αὐτοῦ οὐχ ἥττον εἶναι καὶ ταῦτα νομίζω, πολλοῖς τεκμηρίοις ἐπόμενος, ἅτινα ἐν τῷ παρόντι οὐκ ἂν εἴποιμι, ἵνα μὴ ἐν σχήματι ἐπιστολῆς πέραν τοῦ θέοντος μακρολογήσω. Τὰ δὲ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ μακαρίου Ἰωάννου, συνετέθη μὲν ὑπὸ Ἀνδρέου τοῦ τῆς Καισαρείας Καππαδοκίας ἐπισκόπου, ἀλλ' εἰς σύνοψιν καὶ βραχύτητα συνεπτύχθη τὸ ὕστερον ὑπὸ Ἀρέθα τινός, τῆς αὐτῆς πόλεως ἐπισκόπου, ὡς καὶ ἡ ἐπιγραφή μνησκει ῥητῶς. Ἀντίγραφον μὲν οὖν τι πᾶσαν τὴν τοιαύτην πραγματείαν περιέχον κτησάμενος Ἰωάννης Ματθαῖος ὁ Γίβερτος, ὁ τῆς Οὐθρώνης ἐπίσκοπος, τοῦτό μοι παρέδωκε, κελεύσας ἐπανορθοῦν, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πταισμάτων, εἴτινα εὖροιμι ἂν, ἐκκαθαίρειν ἀκριβῶς. Ὅπερ ἐγωγε λίαν ἀσμένως παραδεχόμενος, καὶ κελεύσαντι ἐκείνῳ ὑπακούσας,

ὡς εἰκός, τὸ προσταχθὲν ἐξήνυστα, κατὰ τὸ ἐμοὶ δυνατόν. Ἐπειτα τοῖς βιβλιογράφοις, οὓς ὁ αὐτὸς Γίβερτος οἴκοι ἔχει, μεγίστοις ὑπ' αὐτοῦ δαπανήμασι τρεφομένους, ἐξέδωκα, ἵνα τῇ ἑαυτῶν τέχνῃ πολλαπλασιάσωσι. Δεῖ δὲ τῶν ἀναγινώσκόντων ἕκαστον πλείστην τῷ φιλανθρωποτάτῳ θεῷ χάριν ἔχειν, ὅς τῶν συνταγμάτων τούτων, τῶν οὕτω καλῶν καὶ τιμίων, τῷ χρόνῳ ἤδη καὶ τῇ ἀμελείᾳ παντελῶς ἀφανίζεσθαι κινδυνεύόντων, σωτήρα ἡμῖν τοῦτον τὸν μεγαλοπρεπέστατον ἄνδρα ἐχαρίσατο. Τῷ αὐτῷ δὲ πάλιν εὐχέσθω διηνεκῶς, πολλοὺς ἄλλους τοιούτους παρέξειν τῷ κόσμῳ· ὡς τούτου γενομένου, πᾶσαν τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ῥωμαϊκὴν παιδείαν τὸ παλαιὸν κάλλος, μᾶλλον δὲ τὴν ζωὴν, ἐν βραχεὶ ἀναληφόμενὴν ἐλπίζετω. Ἐρόωσθε.

ΗΓ. Παῦλος ἐν Δύστροις χωλὸν ἐκ γενετῆς ὄντα ἐθεράπευσεν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Κεφ. ΙΑ'.

ΙΑ. Παῦλος ἀπὸ ὀπτασίας εἰς Μακεδονίαν ἐκλήθη. Κεφ. ΙΣ'.

ΙΒ. Παῦλος γυναῖκα ἔχουσαν πνεῦμα Πύθωνος ἐκαθάρισεν ἐν Φιλίπποις. Κεφ. ΙΣ'.

ΙΓ. Παῦλος καὶ Σύλλας εἰς φυλακὴν ἐκλείσθησαν, καὶ ἡσφαλισμένους εἶχον τοὺς πόδας ἐν τῷ ξύλῳ· ἐν δὲ τῷ μεσονυκτίῳ σεισμός γέγονε, καὶ ἐλύθη αὐτῶν τὰ δεσμά. Κεφ. ΙΓ'.

ΙΔ. Ἀπὸ τοῦ χρωτὸς Παῦλον ἀνέφερον σουδάρια ἐπὶ τοὺς ἀσθενούντας καὶ δαιμονιῶντας, καὶ ἐθεραπεύοντο. Κεφ. ΙΘ'.

ΙΕ. Παῦλος ἐν Τρωάδι, πεσόντα Εὐτυχον ἀπὸ τῆς θυρίδος, καὶ ἀποθανόντα, ἤγειρε, λέγων· Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐναὐτῷ ἐστίν. Κεφ. Κ.

ΙΘ. Ὡς ἐπλευσεν ἐπὶ Ῥώμην ὁ Παῦλος, ἐχειμασθήσαν αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ πάντες οἱ ἐν τῷ πλοίῳ νυχθήμερα δεκατέσσαρα· πάντων δὲ προσδοκῶντων ἀποθανεῖν, ἐπιστάς ὁ Κύριος εἶπεν αὐτῷ τῷ Παύλῳ, ὅτι διὰ σέ κεχαρίσμαι τούτοις τὸ ζῆν, καὶ ἐσώθησαν. Κεφ. ΚΖ'.

Κ. Ἐξελθόντα τὸν Παῦλον ἀπὸ τοῦ πλοίου ἔχισ ἔδακε· καὶ πάντες μὲν ἐνόμιζον αὐτὸν γενέσθαι νεκρόν· ὡς δὲ ἀπαθῆς ἔμεινεν, ἐνόμισαν αὐτὸν εἶναι θεόν. Κεφ. ΚΗ'.

ΚΑ. Τὸν πατέρα τοῦ Ποπλίου ἐν τῇ νήσῳ, δυσεντερία συνεχόμενον, χειροθετήσας ἰάσατο ὁ Παῦλος, καὶ ἄλλους πολλοὺς ἀσθενούντας ἐθεράπευσεν. Κεφ. ΚΗ'.

ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΩΝ

ΠΡΑΞΕΩΝ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

Εἰ καὶ Πράξεις τὸ βιβλίον ἐπιγέγραπται τῶν Ἀποστόλων· ἀλλ' ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰς τοῦ Παύλου περιέχει· ἃς καὶ ὁ Λουκᾶς ἀκριβῶς ἐγίνωσκεν, ἅτε καὶ συνέκδημος αὐτῷ γεγὼνὼς καὶ ὁμοδίαιτος, καὶ πολλοῖς αὐτῷ τοῖς ἀναγκαίοις ὑπηρετησάμενος. Ἀναγκαίως δὲ ἀπὸ τῶν τῶν ἄλλων ἀποστόλων ἤρξατο πράξεων. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἄλλως τὴν κατὰ τὸν Παῦλον ἱστορίαν ἀκριβῶσαι, μὴ τῆς τῶν ἀποστόλων προτεθειμένης. Ποῦ γὰρ ἂν τὸ πρὸ τοῦ προσελθεῖν τῷ κηρύγματι Παῦλον ὠμὸν αὐτοῦ καὶ θηριῶδες πρὸς τοὺς μαθητὰς διεφάνη; καὶ ἡ πρὸς τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ Στέφανον ἐπὶ τῇ ἀναιρέσει τούτου συνευδοκία; καὶ ἡ ἀπροσδόκητος αὐτοῦ κλήσις καὶ ἐπιστροφή πρὸς τοὺς διωκομένους τῶς; καὶ ὁ ὑπὲρ τῶν διωκομένων κίνδυνος; ἃ καὶ ὑπέκνιζε διὰ τοῦ τοῦ Ἰουδαίου, καὶ μανιωδῶς λυττᾶν αὐτῷ κατηνάρμαζεν; Οὐκ ἂν τι τούτων ἡμῖν ἔγνωστο, μὴ τῆς τῶν ἀποστόλων προλαβούσης ἱστορίας. Ἄλλως τε καὶ εἰ ἀπ' αὐτοῦ ἤρξατο Παύλου, πάντως ἀνάγκη ἦν χρήσασθαι παρεκβάσει, πρὸς τὸ διδάξαι τὰ ἐπ' αὐτῷ συμβάντα· καὶ οὕτως ὁ τῆς διηγήσεως ἀνεκόπτετο λόγος, πολλοῖς ἐπιφορτιζόμενος· ὦν ἐκτὸς, οὐδὲν ἦν σαφές περὶ Παύλου λεγόμενον. Ἴν' οὖν εὐσύνοπτον καὶ ἀνεπαχθῇ τὸν περὶ αὐτοῦ ποιήσεται λόγον, ἤρξατο μὲν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τοῦ περὶ τῶν ἀποστόλων λόγου· ἐπεὶ δὲ προήχθη εἰς τὸν περὶ τοῦ Παύλου, γέγονε τὸ ἀπὸ τοῦδε αὐτοῦ ὁ Λουκᾶς, καὶ τὸν περὶ τῶν ἄλλων ἀρεῖς λόγον, ἔχεται μόνου τοῦ ἐξ ἀρχῆς. Οὐκ ἔγραψε δὲ καὶ τὸ τέλος Παύλου, καὶ τὴν ἐκ δευτέρου αὐτοῦ πρὸς Νέρωνα.

ἀπαγωγὴν· (καίτοι· συνῆν καὶ τότε Παῦλος, αὐτοῦ γράφοντος Παύλου, ὅτι Λουκᾶς ἐστὶ μόνος μετ' ἐμοῦ (α)·) ἢ ὅτι οὐ προῦκειτο αὐτῷ ἱστορίαν δι' ὅλου πονεῖν, ἀλλ' ὅσον μόνον ἐνδείχασθαι τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν αὐτοῦ προσαγωγὴν, καὶ ὅσα κατήπειγεν· ἢ οὐκ ἔσχε καιρὸν πρὸς τὸ πέρας ἐπιθεῖναι τῇ ἐξ ἀρχῆς προθέσει· πολὺς γὰρ ὁ παρὰ τῶν διωκτῶν ἐπικείμενος τοῖς τοῦ Κυρίου μαθηταῖς κατ' ἀρχὰς ταραχος. Εἰ καὶ τῶν ἀποστόλων δὲ κατ' ἀρχὰς ἐπαγγέλλεται τὸ παρὸν βιβλίον ἱστορῆσαι τὰς πράξεις, ὡς ἄνω ἐμνήσθημεν, ἀλλ' αἱ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, σαφέστερον ἐρεῖν, ἐν τούτῳ περιέχονται. Ἄμα γὰρ τῷ ἐνδοκίμῳ τοῖς ἀποστόλοις, ὅσα δι' αὐτῶν παράδοξα ἐπετελέσθη, διὰ τοῦ βιβλίου τούτου γινώσκουμεν, τοῦ πνεύματος δηλαδὴ δι' αὐτῶν ταῦτα ποιοῦντος. Ἀλλὰ καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ προβήσεων διὰ τοῦ βιβλίου τούτου φανεροῦται ἡ διέξοδος. Τὸ γὰρ «Μεῖζονα τούτων ποιήσετε (β)», διὰ τῆς σκιᾶς τῶν ἀποστόλων θαυματουργούσης (γ), καὶ τῶν σιμικινθίων καὶ τοῦ χρωτὸς (δ) τὰ παράδοξα ἐνεργούντων, ἀπέλκε πέρας. Ὡστε καλῶς ἔχει, τὸ μὲν Εὐαγγέλιον, Χριστοῦ πράξεις λέγειν· τὸ δὲ βιβλίον τῶν Πράξεων, τὰς τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

(α) Β' Τιμ. Δ', 11.

(β) Ἰωαν. ΙΔ', 12.

(γ) Πραξ. Ε', 15.

(δ) Πραξ. ΙΘ', 12.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

ΕΙΣ ΤΑΣ

ΠΡΑΞΕΙΣ ΚΑΤΑ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΝ.

ΠΟΛΛΟΙΣ τουτὶ τὸ βιβλίον, οὐδ' ὅτι ἐνὶ γινώριμόν ἐστιν, οὔτε αὐτὸ, οὔτε ὁ γράψας αὐτὸ καὶ συνθεῖς. Διὸ καὶ ἐμαυτὸν μάλιστα εἰς ταύτην ἀναγκάτως καθῆκα τὴν πραγματείαν, ὥστε καὶ τοὺς ἀγνοοῦντας διδάξαι, καὶ μὴ ἀφεῖναι τοσοῦτον λανθάνειν καὶ ἀποκρύπτεσθαι θησαυρόν. Οὐδὲ γὰρ ἔλαττον αὐτῶν τῶν εὐαγγελίων ὠφελῆσαι ἡμᾶς δυνήσεται· τοσαύτης ἐμπέπλησται φιλοσοφίας, καὶ δογμάτων ὀρθότητος, καὶ θαυμάτων ἐπιδείξεως, καὶ μάλιστα τῶν παρὰ τοῦ πνεύματος εἰργασιμῶν. Μὴ δὴ λοιπὸν παρατρέχωμεν αὐτό· ἀλλὰ μετ' ἀκριβείας ἐξετάζωμεν. Καὶ γὰρ τὰς προβήσεις, ἃς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὁ Χριστὸς προαναφώνει, ταύτας εἰς ἔργον ἐξελθούσας ἐνταῦθά ἐστιν ἰδεῖν, καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων διαλαμβάνουσαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ πολλὴν τῶν μαθητῶν τὴν ἐπὶ τὸ βιβλίον μεταβολὴν, τὴν ἀπὸ τοῦ πνεύματος αὐτοῖς ἐγγινομένην. Καὶ γὰρ ἅπερ ἤκουσαν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· ὅτι «Πᾶς ὁ πστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ σημεῖα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, καὶ ἐκεῖνος ποιήσει, καὶ μεῖζονα τούτων ποιήσει (α)»· καὶ προλέγοντος τοῖς μαθηταῖς, ὅτι ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς ἀχθήσονται, καὶ ὅτι ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν αὐτοὺς (β), καὶ τὰ ἀνῆκεστα πείσονται, καὶ ὅτι περιέσονται πάντων, καὶ ὅτι τὸ εὐαγγέλιον κηρυχθήσεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ (γ)· ταῦτα πάντα μετὰ ἀκριβείας πάσης ἐκβεβηκότα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἐστὶν ἰδεῖν, καὶ πλείονα τούτων ἕτερα, ἅπερ εἴρηκε τοῖς

(α) Ἰωαν. ΙΔ', 12.

(β) Ματθ. Ι', 18.

(γ) Ματθ. ΚΔ', 14.

μαθηταῖς συνών. Ὅψει δὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀποστόλους ἐνταῦθα καθάπερ πτηνοὺς διατρέχοντας γῆν καὶ θάλατταν, καὶ τοὺς δειλοὺς ἐκείνους καὶ ἄσυνέτους, ἀθρόον ἄλλους ἀντ' ἄλλων γενομένους, καὶ χρημάτων ὑπερόπτας, καὶ δόξης, καὶ θυμοῦ, καὶ ἐπιθυμίας, καὶ πάντων ἀπλῶς ἀνωτέρους γενομένους, καὶ πολλὴν ἐν ἑαυτοῖς τὴν ὁμόνοιαν ἔχοντας· καὶ οὐδαμοῦ οὐδεμίαν βασκανίαν, ὡς ἔμπροσθεν, οὐδὲ τὸν περὶ πρωτείων ἔρωτα· ἀλλὰ πᾶσαν ἀπικριτωμένην ἐν αὐτοῖς τὴν ἀρετὴν, καὶ τὴν ἀγάπην μεθ' ὑπερβολῆς διαλάμπουσιν· ὑπὲρ ἧς καὶ πολλὰ παρήγγειλεν αὐτοῖς, λέγων, ὅτι· « Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους (α). » Ἔστι δὲ καὶ δόγματα ἐνταῦθα εὐρεῖν, ἅπερ, εἰ μὴ τοῦτο ἦν τὸ εἰδένον, οὐδεὶ σαφῶς οὕτω γινώσκοντες ἦν· ἀλλὰ τὸ κεφάλαιον τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀπεκρύπτετο, καὶ ἄδηλον ἦν, καὶ εἰοῦ καὶ δογμάτων ἕνεκεν. Τὸ δὲ πλεόν τῶν ἐνταῦθα ἐγκειμένων, Παύλου πράξεις εἰσὶ, τοῦ περισσότερον πάντων κοπιᾶσαντος· καὶ τὸ αἵτιον, ὅτι αὐτοῦ φοιτητὴς ἦν ὁ τὸ εἰδένον τοῦτο συνθεὶς Λουκᾶς ὁ μακάριος· οὐ τὴν ἀρετὴν πολλὰ χόθεν μὲν καὶ ἄλλοθεν ἐστὶν ἰδεῖν· μάλιστα δὲ ἐκ τοῦ πρὸς τὸν διδάσκαλον ἀδιασπάστως ἔχειν, καὶ διαπαντὸς αὐτῷ παρακολουθεῖν. Ὅτε γοῦν Δημᾶς καὶ Ἑρμογένης αὐτὸν ἐγκατέλειπον, ὁ μὲν, εἰς Γαλατίαν, ὁ δὲ, εἰς Ἀλματίαν ἀπελθὼν, ἀκουσον τί φησι περὶ τούτου· « Λουκᾶς ἐστὶ μόνος μετ' ἐμοῦ (β). » Καὶ Κορινθίους δὲ ἐπιστέλλων, περὶ αὐτοῦ φησιν· « Οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πάντων τῶν ἐκκλησιῶν (γ)· καὶ ὅταν λέγῃ· « κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, ὃ παρελάβετε (δ) », τὸ τούτου λέγει. Ὡς οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι τὴν πραγματεῖαν ταύτην αὐτῷ ἀναλίσκει. Ὅταν δὲ εἴπω, τοῦτο, τῷ Χριστῷ λέγω. Εἰ δέ τις λέγοι· Καὶ τί δήποτε οὐχὶ πάντα συνέγραψε, μέχρι τέλους

(α) Ἰωαν. 13, 35.

(β) Β' Τιμ. Δ', 11.

(γ) Β' Κορ. 12, 18.

(δ) Α' Κορ. 11, 3.

ὦν μετ' αὐτοῦ; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι καὶ ταῦτα ἀρκοῦντα ἦν τοῖς βουλομένοις προσέχειν, καὶ ὅτι πρὸς τὰ κατεπείγοντα αἰετίζετο, καὶ ὅτι οὐκ ἐν τῷ λογογραφεῖν ἦν αὐτοῖς ἡ σπουδὴ· πολλὰ γὰρ καὶ ἀγράφῳ παραδόσει παραδεδώκασι. Καὶ πάντα μὲν οὖν ἄξια θαύματος τὰ ἐν τῷ εἰδένῳ τούτῳ κείμενα· μάλιστα δὲ τῶν ἀποστόλων ἡ συγκατάθεσις, ἣν καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῖς ὑπέβαλλε, παρασκευάζον αὐτοὺς τῷ τῆς οἰκονομίας ἐνδιατρίβειν λόγῳ. Διὰ δὲ τοῦτο τοσαῦτα περὶ τοῦ Χριστοῦ διαλεχθέντες, ὀλίγα μὲν περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ εἰρήκασι· τὰ δὲ πλείονα περὶ τῆς ἀνθρωπότητος διελέγοντο, καὶ τοῦ πάθους, καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς ἀναβάσεως· τὸ γὰρ ζητούμενον τέως τοῦτο ἦν, τὸ πιστευθῆναι, ὅτι ἀνέστη, καὶ ἀνέβη εἰς οὐρανοῦς. Ὡς περ οὖν καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς μάλιστα πάντων ἐσπούδαζε δεῖξαι, ὅτι παρὰ τοῦ πατρὸς ἦκει· οὕτω καὶ οὗτος, ὅτι ἀνέστη, καὶ ἀνελήφθη, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀπῆλθε, καὶ παρ' αὐτοῦ ἀφῆκτο. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐπιστεύθη πρότερον, πολλῷ μάλλον, τῆς προσθήκης γενομένης τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀνάληψιν, ἅπιστον ἅπαν τὸ δόγμα τοῖς Ἰουδαίοις ἔδοξεν εἶναι. Διὸ ἡρέμα, καὶ κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἀνάγει. Ἐν δὲ Ἀθήναις, καὶ ἀνθρώπον αὐτὸν ἀπλῶς καλεῖ ὁ Παῦλος, οὐδὲν πλέον εἰπὼν (α)· εἰκότως· εἰ γὰρ αὐτὸν τὸν Χριστὸν διαλεγόμενον περὶ τῆς πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητος, λιθάσαι πολλὰς ἐπεχείρησαν (β), καὶ ἐλάσφημον διὰ τοῦτο ἐκάλουν, σχολῇ γ' ἂν παρὰ τῶν ἀλσιῶν τοῦτον τὸν λόγον ἐδέξαντο, καὶ ταῦτα τοῦ σταυροῦ προχωρήσαντος.

Καὶ τί δεῖ λέγειν τοὺς Ἰουδαίους, ὅπου γε καὶ αὐτοὶ τότε πολλάκις οἱ μαθηταί, τῶν ὑψηλοτέρων ἀκούοντες δογμάτων, ἐθορυβοῦντο καὶ ἐσκανδαλίζοντο; Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε· « Πολλὰ ἔχω λέγειν ὑμῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν (γ). » Εἰ

(α) Πραξ. 17, 2.

(β) Ἰωαν. 8, 59.

(γ) Ἰωαν. 15, 12.

δὲ ἐκεῖνοι οὐκ ἠδύναντο, οἱ συγγενόμενοι χρόνον τοσοῦτον αὐ-
τῷ, καὶ τοσοῦτων κοινωνήσαντες ἀπορρήτων, καὶ τοσαῦτα
θεασάμενοι θαύματα, πῶς ἄνθρωποι ἀπὸ βωμῶν, καὶ εἰδώ-
λων, καὶ θυσιῶν, καὶ αἰλούρων, καὶ κροκοδείλων· (τοιαῦτα
γὰρ ἦν τῶν Ἑλλήνων τὰ σεβάσματα) καὶ τῶν ἄλλων τῶν
κακῶν τότε πρῶτον ἀποσπασθέντες, ἀθρόον τοὺς ὑψηλοὺς τῶν
δογματῶν ἐδέξαντο λόγους; Πῶς δ' ἂν Ἰουδαῖοι, οἱ καθ' ἐκά-
στην ἡμέραν ἀκούοντες, καὶ ἐνηχούμενοι ὑπὸ τοῦ νόμου·
« Ἄκουε Ἰσραὴλ· Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστι, καὶ πλὴν
αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἄλλος (α) »· καὶ ἐν τῷ σταυρῷ ἰδόντες προσ-
ηλωμένον αὐτόν· μᾶλλον δὲ καὶ σταυρώσαντες, καὶ θάψαν-
τες, καὶ οὐδὲ ἀναστάντα θεασάμενοι· ἀκούοντες, ὅτι θεός
ἐστὶν αὐτὸς οὗτος, καὶ τῷ πατρὶ ἴσος, οὐκ ἂν μάλιστα πάν-
των ἀπεπήδησάν τε καὶ ἀπερβράγησαν; Διάτοι τοῦτο ἡρέμα,
καὶ κατὰ μικρὸν αὐτοὺς προσεβιάζουσι· καὶ πολλὰ μὲν κέ-
χρηται τῇ τῆς συγκαταβάσεως οἰκονομίᾳ· θαψιλεστέρας δὲ
ἀπολαύουσι τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος, καὶ μείζονα ὦν αὐ-
τὸς πεποίηκεν ἐργάζονται τῷ αὐτοῦ ὀνόματι, ἵνα ἐκατέρωθεν
αὐτοὺς χαμαὶ κειμένους ἀναστήσωσι, καὶ τὸν περὶ τῆς ἀνα-
στάσεως πιστώσωνται λόγον· καὶ γὰρ τοῦτο μάλιστα ἐστὶ
τουτὶ τὸ βιβλίον, ἀναστάσεως ἀπόδειξις. Τούτου γὰρ πιστευ-
θέντος, ὁδῶ καὶ τὰ ἄλλα προῦδαινε. Ἡ μὲν οὖν ὑπόθεσις,-
καὶ ὁ τοῦ βιβλίου σκοπὸς ἅπας, ὡς ἂν τις παχυμερῶς συλ-
λαβὼν εἴποι, οὗτος μάλιστα ἐστίν.

(α) Δευτερ. 5', 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ.

Σελ.

- A. Περὶ τῆς ἐξ ἀναστάσεως διδασκαλίας Χριστοῦ,
καὶ ὁπτασίας πρὸς τοὺς μαθητάς· καὶ περὶ ἐπαγ-
γελίας τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς, θέας
τε καὶ τρόπου τῆς ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ· καὶ
περὶ τῆς ἐνδόξου δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας . I
- B. Πέτρου διάλογος πρὸς τοὺς μαθητευθέντας περὶ
θανάτου καὶ ἀποβολῆς Ἰούδα τοῦ προδότου· ἐν
ᾧ, περὶ ἀντεισαγωγῆς Ματθίου, κληρωθέντος χά-
ριτι θεοῦ διὰ προσευχῆς. II
- Γ. Περὶ θείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως, ἐν
ἡμέρᾳ τῆς Πεντήκοστῆς γενομένης εἰς τοὺς πι-
στεύσαντας· ἐν ᾧ Πέτρου κατήχησις περὶ τοῦ
αὐτοῦ ἐκ τῶν προφητῶν περὶ πάθους καὶ ἀνα-
στάσεως καὶ ἀναλήψεως Χριστοῦ, δωρεᾶς τοῦ ἁγίου
Πνεύματος· περὶ πίσεως τῶν παρόντων, καὶ τῆς
διὰ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν σωτηρίας· περὶ ὁμο-
νοίας κοινωνοφελούς, καὶ προσθήκης τῶν πιστευόντων. 15
- Δ. Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ θεραπείας τοῦ ἐκ γενετῆς χω-
λοῦ, Πέτρου τε κατηχήσεως ἐλεγκτικῆς, συμπαθη-
τικῆς, συμβουλευτικῆς, πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν· ἐν
ᾧ ἐπιστασία τῶν ἀρχιερέων, ζήλω τοῦ γεγονότος,
καὶ κρίσις τοῦ θαύματος. 29
- E. Περὶ ἀπειλῆς τῶν ἀρχιερέων, προσταττόντων, ὡς
οὐ δεῖ παρρησιάζεσθαι ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Χρι-
στοῦ, καὶ ἀνέσεως τῶν ἀποστόλων· εὐχαριστία
ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ τῆς τῶν ἀποστόλων
πιστῆς καρτερίας· περὶ ὁμοψύχου καὶ καθολικῆς
κοινωνίας τῶν πιστευσάντων· ἐν ᾧ περὶ Ἀνανίου
καὶ Σαπφείρας, καὶ πικρᾶς αὐτῶν τελευτῆς. . 44

- Σ. Ὅτι τοὺς ἀποστόλους, ἐβληθέντας τῷ δεσμοτη-
ρίῳ, ἄγγελος Θεοῦ νύκτωρ ἐξέσωσεν, ἐπιτρέψας
ἀκωλύτως κηρύσσειν τὸν Ἰησοῦν· ἐν ᾧ ὅτι τῇ
ἐξῆς αὐτοὺς οἱ ἀρχιερεῖς πάλιν συλλαβόμενοι,
ἐφ' ᾧ μήκετι διδάσκειν μαρίζαντες, ἀπέλυσαν.
Γαμαλιὴλ γνώμη πιστὴ περὶ τῶν ἀποστόλων
μετὰ παραδειγμάτων τινῶν καὶ ἀποδείξεων. . . 54
- Ζ. Περὶ γενομένης τῶν ἐπὶ τὰ δικασίων. . . 63
- Η. Ἰουδαίων ἐπανάστασις καὶ συγκοφαντία κατὰ Στε-
φάνου, αὐτοῦ τε διηγορία περὶ τῆς πρὸς
Ἀβραάμ διαθήκης τοῦ Θεοῦ, καὶ περὶ τῶν δώδεκα
πατριάρχων· ἐν ᾧ τὰ περὶ τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς
πικρίας καὶ τοῦ ἀναγνωρισμοῦ τῶν υἱῶν Ἰακώβ,
καὶ περὶ τῆς γενέσεως Μωϋσέως, καὶ τῆς πρὸς
αὐτὸν γενομένης θεωφανείας ἐν ὄρει Σινᾶ· περὶ
τῆς ἐξόδου καὶ μοσχοποιίας τοῦ Ἰσραὴλ, ἀκρι-
χρόνων Σολομῶντος καὶ τῆς τοῦ ναοῦ κατασκευῆς·
ὁμολογία τῆς ὑπερουρανίου δόξης Ἰησοῦ Χριστοῦ,
ἀποκαλυφθείσης Στεφάνῳ, ἐφ' ᾗ λιθόλευστος γε-
γὼνως ὁ αὐτὸς Στέφανος, εὐσεβῶς ἐκοιμήθη. . . 65
- Θ. Περὶ διωγμοῦ τῆς ἐκκλησίας καὶ ταρῆς Στεφάνου·
ἐν ᾧ, περὶ Φιλίππου τοῦ ἀποστόλου, πολλοὺς
ἰσαμενοῦ ἐπὶ τῆς Σαμαρείας. . . 88
- Ι. Περὶ Σίμωνος τοῦ μάγον, πιστεύσαντος καὶ βαπτι-
σθέντος σὺν ἑτέροις πλείοσιν· ἐν ᾧ περὶ τῆς Πέτρου
καὶ Ἰωάννου πρὸς αὐτοὺς ἀποστολῆς, καὶ ἐπὶ κλη-
τίς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς βαπτισθέντας. . . 89
- ΙΑ. Ὅτι οὐκ ἀργυρίου, οὐδὲ ὑποκριταῖς, ἀλλὰ ἁγίοις διὰ
πίστεως ἡ μετοχὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δίδοται·
ἐν ᾧ τὰ περὶ ὑποκρίσεως καὶ ἐπιπλήξεως Σίμωνος. . . 92
- ΙΒ. Ὅτι τοῖς ἁγίοις καὶ πιστοῖς εὐδοοὶ τὴν σωτηρίαν
ὁ Κύριος, ὅτι οὐκ ἐκ τῆς κατὰ τὸν εὐνοῦχον ὑποθέσεως. . . 93
- ΙΓ. Περὶ τῆς οὐρανόθεν θείας κλήσεως Παύλου εἰς ἀπο-
στολὴν· ἐν ᾧ περὶ ἰάσεως καὶ βαπτίσματος
Παύλου δι' Ἀνανίου κατὰ ἀποκάλυψιν Θεοῦ, παρ-
ρησίας τε αὐτοῦ καὶ συντυχίας τῆς διὰ Βαρνά-
βαν πρὸς τοὺς ἀποστόλους. . . 97
- ΙΔ. Περὶ Ἀνεία παραλυτικοῦ, ἰαθέντος ἐν Λύδῃ διὰ Πέ-
τρου· ἐν ᾧ τὰ περὶ Ταύθης τῆς φιλοχρήτου, ἣν ἡγαι-

- ρεν ἐκ νεκρῶν ὁ Πέτρος διὰ προσευχῆς ἐν Ἰόππῃ. 104
- ΙΕ. Κερὶ Κορνήλιου, ὅσα τε πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος εἶπε,
καὶ ὅσα πάλιν πρὸς Πέτρον οὐρανόθεν περὶ κλή-
σεως ἐθνῶν ἐρρέθη· ἐν ᾧ, ὅτι μετασταλεις ὁ
Πέτρος ἦλθε πρὸς Κορνήλιον. Ἐπανόληψις παρὰ
τοῦ Κορνήλιου, ὃν ὁ ἄγγελος ἐπεμαρτύρησε
καὶ ὑφηγήσατο αὐτῷ Κορνήλιῳ. Πέτρου κατή-
χησις εἰς Χριστὸν, τοῦ τε ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ
τοὺς ἀκούοντας δωρεὰ, καὶ ὅπως ἐβαπτίσθησαν
τότε οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντες. . . 107
- ΙΣ. Ὡς Πέτρος τὰ καθεξῆς καὶ τὰ καθ' ἕκαστα τῶν
γεγονότων διηγεῖται τοῖς ἀποστόλοις, διακριθεῖ-
σι πρὸς αὐτὸν, τὸ τηνικάδε τὸν Βαρνάβαν ἐπέμ-
ψασι πρὸς τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀδελφούς. . . 115
- ΙΖ. Προφητεία Ἀγάθου περὶ λιμοῦ οἰκουμηνικοῦ, καὶ
καρποφορία πρὸς τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀδελφούς. 118
- ΙΗ. Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου κατασφαγῆ· ἐν ᾧ Πέτρου
σύλληψις πρὸς Ἡρώδου· ὅπως τε αὐτὸν ὁ ἄγγε-
λος θείῳ κελεύσματι ἐξείλετο τῶν δεσμῶν, καὶ
ὁ Πέτρος ἐμφανῆς γενόμενος νύκτωρ τοῖς ἀδελ-
φοῖς ὑπανεχώρησεν· ἐν ᾧ περὶ τῆς τῶν φυλάκων
κολάσεως, καὶ μετέπειτα περὶ τῆς τοῦ ἀσθεοῦς
Ἡρώδου πικρίας τε καὶ ὀλεθρίου καταστροφῆς. . . 120
- ΙΘ. Ἀποστολὴ Βαρνάβαν καὶ Παύλου πρὸς τοῦ Ορείου
πνεύματος εἰς Κύπρον· ὅσα τε εἰργάσαντο ἐν ὀνό-
ματι Χριστοῦ εἰς Ἑλύμαν τὸν μάγον. . . 126
- Κ. Παύλου εὐθαλῆς διδασκαλία εἰς Χριστὸν, ἕκ τε
τοῦ νόμου καὶ καθεξῆς τῶν προφητῶν, ἱστορικῇ
καὶ εὐαγγελικῇ· ἐν ᾧ ὅτι καὶ ἐλεγκτικὴ καὶ
συλλογιστικὴ. Περὶ μεταθέσεως τοῦ κηρύγμα-
τος εἰς τὰ ἔθνη, διωγμοῦ τε αὐτῶν ἐκεῖ, καὶ
ἀφίξεως εἰς Ἰκόνιον. . . 129
- ΚΑ. Ὅπως ἐν Ἰκόνιῳ κηρύξαντες τὸν Χριστὸν, πολλῶν
τε πιστευσάντων, ἐδιώχθησαν οἱ ἀπόστολοι. . . 136
- ΚΒ. Περὶ τοῦ ἐν Λύστροις ἐκ γενετῆς χωλοῦ, ἰαθέντος
διὰ τῶν ἀποστόλων· δι' ὅπερ εἶναι τε θεοί, καὶ
παρεῖναι τοῖς ἐγγχωρίοις ἔδοξαν. Ἐνθα δὴ καὶ
μετέπειτα λιθάζεται ὁ Παῦλος παρὰ τῶν ἀστυ-
γαιτόνων Ἰουδαίων. . . 137

- ΓΚ. Ὅτι οὐ δεῖ περιτέμνειν τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύοντας δόγματι καὶ κρίσει τῶν ἀποστόλων· ἐν ᾧ ἐπιστολὴ τῶν ἀποστόλων πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν περὶ τῶν φυλακτέων· ἀντίρρησης Παύλου πρὸς Βαρνάβαν διὰ Μάρκον 139
- ΚΔ. Περὶ τῆς κατηγήσεως Τιμοθέου, καὶ τῆς κατὰ ἀποκάλυψιν ἀφίξεως Παύλου εἰς Μακεδονίαν· ἐν ᾧ περὶ πίστεως καὶ σωτηρίας τινὸς γυναικὸς Αὐδίας· περὶ ἰάσεως τῆς πνεῦμα Πύθωνος ἐχούσης παιδίσκης, δι' ἣν τὸν Παῦλον καθεῖρξαν οἱ δεσπότες· περὶ τοῦ συμβάντος ἐκεῖ σεισμοῦ καὶ θαύματος, καὶ ὅπως πιστεύσας ὁ εἰρκτοφύλαξ, ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ ἐβαπτίσθη παραχρῆμα πανέστιος. Ὅτι παρακληθέντες ἐξῆλθον ἐκ τοῦ δεσποτηρίου τότε οἱ ἀπόττολοι. 148
- ΚΕ. Περὶ γάσεως γενομένης ἐν Θεσσαλονίκη τοῦ κηρύγματος ἔνεκεν, φυγῆς τε Παύλου εἰς Βέροιαν, καὶ κειθὲν εἰς Ἀθήνας. 154
- ΚΣ. Περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις ἐπιβωμίου γραφῆς, φιλοσόφου τε κηρύγματος καὶ εὐσεβείας τοῦ Παύλου. 156
- ΚΖ. Περὶ Ἀκύλα καὶ Πρισκίλλης, τῆς τε Κορινθίων ἀπειθείας καὶ τῆς κατὰ πρόγνωσιν ἐπ' αὐτοὺς εὐδοκίας τοῦ θεοῦ, ἀποκαλυφθείσης τῷ Παύλῳ· ἐν ᾧ περὶ Κρίστου ἀρχισυναγώγου, πιστεύσαντος σὺν ἑτέροις τισὶ καὶ βαπτισθέντος· ὅτι, στάσεως κινήσεως ἐν Κορίνθῳ, ὁ Παῦλος ὑπανεχώρησεν· ἐλθὼν δὲ εἰς Ἑφέσον καὶ διαλεχθεὶς, ἐξῆλθε· περὶ Ἀπολλῶ, ἀνδρὸς λογίου τε καὶ πιστοῦ. 162
- ΚΗ. Περὶ βαπτίσματος καὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος δωρεᾶς, δοθείσης διὰ προσευχῆς Παύλου τοῖς ἐν Ἑφέσῳ πιστεύουσι, καὶ περὶ ἰάσεως τοῦ λαοῦ· ἐν ᾧ περὶ τῶν υἱῶν Σκευᾶ, ὅτι περ οὐ δεῖ προσχωρεῖν ἀπίστοις καὶ ἀναξίοις τῆς πίστεως γενομένοις, καὶ περὶ ἐξομολογήσεως τῶν πιστευόντων· περὶ τῆς ἐν Ἑφέσῳ κινήσεως στάσεως ὑπὸ Ἀγημέμνονος τοῦ ἀργυροκόπου κατὰ τῶν ἀποστόλων. 166
- ΚΘ. Περίοδος Παύλου· ἐν ᾧ τὰ περὶ θανάτου καὶ ἀνακλήσεως Εὐτύχου διὰ προσευχῆς ἐν Τρωάδι· παραινέσις τε αὐτοῦ ποιμαντικὴ πρὸς τοὺς ἐν

- Ἑφέσῳ πρεσβυτέρους· ἐν ᾧ παράπλους Παύλου ἀπὸ Ἑφέσου ἄχρι Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης. 172
- Λ. Ἀγάθου προφητεία περὶ τῶν συμβησομένων τῷ Παύλῳ ἐν Ἱερουσαλὴμ. 180
- ΛΑ. Παραίνεσις Ἰακώβου πρὸς Παῦλον, περὶ τοῦ μὴ δοκεῖν κωλύειν Ἑβραίους περιτέμνεσθαι. 181
- ΛΒ. Περὶ τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ κατὰ τοῦ Παύλου κινήσεως ἀταξίας· ὅπως τε αὐτὸν ὁ χιλιάρχος τοῦ πλήθους ἐξαίρειται· ἐν ᾧ Παύλου κατάστασις περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῆς εἰς ἀποστολὴν αὐτοῦ κλήσεως. Περὶ ὧν ὁ Ἀνανίας εἶπε πρὸς τὸν Παῦλον ἐν Δαμασκῷ, ὅπτασίας τε καὶ φωνῆς θεοῦ, γενομένης ποτὲ πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ. Ὅτι μέλλων ἐπὶ τούτοις ὁ Παῦλος τύπτεσθαι, εἰπὼν, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστιν, ἀφέθη. 182
- ΛΓ. Ὅσα ὁ Παῦλος, καταβάς εἰς τὸ συνέδριον, ἐπαθέ τε καὶ εἶπε, καὶ εὐθυβόλως ἐπραξε. 190
- ΛΔ. Περὶ ἐπιβουλῆς μελετωμένης ὑπὸ Ἰουδαίων κατὰ Παύλου, καὶ μηνύσεως αὐτῆς πρὸς Αὐσίαν· ἐν ᾧ, ὅτι παρεπέμφθη ὁ Παῦλος τῷ ἡγεμόνι εἰς Καισάρειαν μετὰ στρατιωτῶν καὶ γραμμάτων. 193
- ΛΕ. Τερτύλλου περὶ Παύλου κατηγορία, καὶ αὐτοῦ ἀπολογία ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος. 195
- ΛΣ. Περὶ τῆς Φήλικος διαδοχῆς καὶ τῆς Φήστου προαγωγῆς, τῆς τε ἐπ' αὐτοῦ ἀνακρίσεως Παύλου καὶ ἐφέσεως. 198
- ΛΖ. Ἀγρίππα καὶ Βερνίκης παρουσία, καὶ πεύσεις τῶν κατὰ Παῦλον· ἐν ᾧ, Παύλου ἀπολογία ἐπ' αὐτῶν περὶ τῆς ἐν νόμῳ θρησκείας αὐτοῦ καὶ κλήσεως εἰς τὸ εὐαγγέλιον· ὡς οὐδὲν ἀδικεῖ Ἰουδαίους ὁ Παῦλος, Ἀγρίππας ἔφη τῷ Φήστῳ. 200
- ΛΗ. Πλοῦς Παύλου ἐπὶ Ῥώμην, κινδύνων τε πλείων καὶ μεγίστων ἔμπλεως· ἐν ᾧ, παραινέσις Παύλου πρὸς τοὺς σὺν αὐτῷ περὶ ἑλπίδος σωτηρίας. Ναυάγιον Παύλου· ὅπως τε διεσώθησαν εἰς Μελίτην τὴν νῆσον, καὶ ὅσα ἐν αὐτῇ ὁ Παῦλος ἐθαυματουργήσεν. 206
- ΛΘ. Ὅπως ἀπὸ Μελίτης εἰς Ῥώμην κατήντησεν ὁ Παῦλος. 213
- Μ. Περὶ διαλέξεως Παύλου τῆς πρὸς τοὺς ἐν Ῥώμῃ Ἰουδαίους 214

ΕΞΗΓΗΣΙΣ

ΤΩΝ

ΠΑΛΑΙ ΑΓΙΩΝ ΑΝΔΡΩΝ

ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ,

ΥΠΟ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΟΥ

ΕΚ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΩΝ ΣΥΛΛΕΧΘΕΙΣΑ ΤΕ ΚΑΙ
ΕΙΣ ΣΥΝΟΨΙΝ ΑΚΡΙΒΩΘΕΙΣΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Περὶ τῆς ἐξ ἀναστάσεως διδασκαλίας τοῦ
Χριστοῦ, καὶ ὁπτασίας πρὸς τοὺς μαθητάς·
καὶ περὶ ἐπαγγελίας τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος δωρεᾶς, θέας τε καὶ τρόπου τῆς
αναλήψεως τοῦ Χριστοῦ· καὶ περὶ τῆς
ἐνδύξεως δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας.

ΚΕΦ. Ι, 1 ΤΟΝ μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ
πάντων, ὧ Θεόφιλε, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε
2 καὶ διδάσκειν, ἄχρι ἧς ἡμέρας, ἐντειλάμενος τοῖς
ἀποστόλοις διὰ Πνεύματος ἁγίου, οὓς ἐξελέξατο,
ἀνελήφθη.

Λόγον εἶπε πρῶτον, οὐκ Εὐαγγέλιον, καίτοι Παύλου εὐαγ-
γέλιον τὸ ἑαυτοῦ καλοῦντος (α), ἥνίκα φάσκει· Κατὰ τὸ εὐαγ-
γέλιόν μου· τὸ κομπῶδες γὰρ πανταχοῦ φεύγουσιν· ὡς καὶ ὁ
Ματθαῖος (ε), Βίβλος, φάσκων, γενέσεως. Εἰ δὲ ὁ Μάρκος (γ),

(α) Β' Τιμ. Β', 8.

(β) Ματθ. Α', 1.

(γ) Μαρκ. Α', 1.

Ἀρχή, γὰρ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' οὐ τὴν ἐκ-
 τοῦ συγγαγῆν καλεῖ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ κήρυγμα·
 ἀρχὴ γὰρ τοῦ κήρυγματος τοῦ Χριστοῦ ἢ ἀπὸ τοῦ βαπτίσμα-
 τος Ἰωάννου πρόδος. Τῆς δὲ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου
 ἀποκαλύψεως καὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ ἀρχή, ἢ ἐκ Παρ-
 θένου γένεσις, καὶ ὅσα ἐπὶ τούτοις. Ἦτινι καὶ ἀρχὴ ἐχρήσατο
 τῶν οἰκείων συγγαγῶν Ματθαῖος, καὶ αὐτὸς ὁ Λουκᾶς οὗτος,
 ἢ καὶ Εὐαγγέλια οἱ πιστοὶ μετὰ ταῦτα ἐδικαίωσαν καλεῖν,
 ὡς τὸ ὄντως εὐαγγέλιον, τούτεστι, τὴν τοῦ Χριστοῦ δι-
 δασκαλίαν, περιέχοντα. Τὸ δὲ, *Περὶ πάντων*, εἰπεῖν, δοκεῖ
 ἐναντιοῦσθαι τῷ εὐαγγελιστῇ Ἰωάννῃ, εἶγε ὁ μὲν φησιν, οὐκ
 εἶναι δυνατόν πάντα γράψαι· μηδὲ γὰρ χωρῆσαι τὰ γραφόμενα
 βιβλία τὸν κόσμον (α). ὁ δὲ περὶ πάντων φησὶ τὸν λόγον
 πεποιῆσθαι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τῆς ἀναλήψεως. Τί οὖν φαμέν;
 Ὅτι περὶ πάντων οὗτος φησὶ, τῶν συνεχόντων καὶ κατεπει-
 γόντων μηδὲν παραλείπειν, ἐξ ὧν ἡ τοῦ κήρυγματος θεϊότης
 καὶ ἀλήθεια καταλαμβάνεται. Καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης περὶ
 πάντων τούτων διέλαθεν. Οὐ γὰρ ἐνέλιπόν τι, δι' ὧν ἡ τε
 κατὰ σάρκα τοῦ λόγου οἰκονομία πιστεύεται· τε καὶ ἐπιγι-
 νώσκεται, καὶ ἡ κατὰ τὴν θεότητα αὐτοῦ μεγαλειότης δια-
 λάμπει τε καὶ ἐμφανίζεται.—*Ὁ Θεόφιλε.*] Ἡ γὰρ ὡν ὁ οὗτος ὁ
 Θεόφιλος. Μὴ θαυμάσης δὲ, εἰ ἔνεκεν ἀνδρὸς ἐνὸς τοσαύτην
 φροντίδα κατελάβετο, ὡς δύο αὐτῷ γράψαι πραγματείας ὁλο-
 κλήρους· καὶ γὰρ οὐλαὶ ἦν τῆς δεσποτικῆς φωνῆς τῆς λεγού-
 σης· *Οὐκ ἔστι θέλημα τοῦ πατρὸς μου, ἵνα ἀπόληται εἷς
 τῶν μικρῶν τούτων (β).*—*Ποιεῖτε καὶ διδάσκετε.*] Τὸν πα-
 θόντα λέγει καὶ τὰ θαύματα πεποιημένα. Ἡ, ὅτι δι' ὧν
 ἐπράττει παρήκει. *Ἀχρι ἥς ἡμέρας.*] Τὸ ἐξῆς· *Ἀχρι ἥς ἡμέρας
 ἀνελήφθη.* τὰ δὲ λοιπὰ, διὰ μέσου. Τὸ δὲ, *Ἐρτενιάμενος*
 τοῖς ἀποστόλοις διὰ Πνεύματος ἁγίου, ἢ ὅτι πνευματικὰ τὰ

ἐντάλματα δηλοῖ, οὐδὲν κοσμικὸν ἐπιφαίνοντα· ἢ, ἵνα καὶ τὸ
 πνεῦμα σύμφυτον ἑαυτῷ παραδείξῃ, ὡς οὐδὲν ὦν ὑπὸ Θεοῦ
 τελεῖται ἐλλείπον ἔχοντι τῆς ἁγιαστικῆς ὑποστάσεως. Τί δὲ
 τὰ ἐντάλματα; *Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη,
 βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ,
 καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος (α).* Ἀνελήφθη δὲ εἶπεν, οὐκ, Ἀνέ-
 βη· ἔτι γὰρ ὡς περὶ ἀνθρώπου διαλέγεται.

3 Οἷς καὶ παρέσχεν ἑαυτὸν ζῶντα, μετὰ τὸ παθεῖν
 αὐτόν, ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις.

Ἀνελήφθη εἰπὼν, ἵνα μὴ τις νομίσῃ ἑτέρου δυνάμει τοῦτο
 γενέσθαι, ἐπήνεγκεν εὐθύς καὶ τὸ ἀπὸ τῆς οἰκείας αὐθεντίας·
Οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα. Τὸν αὐτόν δὲ δεικνύς
 καὶ πεπονθότα καὶ ἀναστάντα, συνῆψε τῷ λόγῳ, *Μετὰ τὸ
 παθεῖν αὐτόν.*

3 Δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα.

Δι' ἡμερῶν δὲ εἶπε τεσσαράκοντα, οὐκ, Ἐν ἡμέραις· οὐ γὰρ
 συνεχῇ τὴν μετ' αὐτῶν διατριβὴν ἐποιεῖτο, ὡς καὶ πρὸ τοῦ
 πάθους, ἀλλὰ διεσταλμένως, ἅμα μὲν καὶ ποθεινοτέραν αὐ-
 τοῖς τὴν ἑαυτοῦ ἐμφάνειαν παρασκευάζων, ἅμα δὲ τὸ ὑψηλό-
 τερον καὶ θεοπρεπὲς αὐτοῦ ἐμφανίζων.

3 Ὅπτανόμενος αὐτοῖς.

Τίνος ἔνεκεν οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ μόνοις τοῖς ἀποστόλοις ἐφάνη; Ὅτι
 φάντασμα ἔδοξεν ἂν τοῖς πολλοῖς, οὐκ εἰδόσι τὸ ἀπόρρητον τοῦ
 μυστηρίου. Εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ ἠπίστουν τὴν ἀρχὴν,
 καὶ ἐθροβούντο, τί τοὺς πολλοὺς εἰκὸς ἦν παθεῖν; Διὰ τοι
 τοῦτο ἐκ τῶν σημείων, ὧν ἔλαβον χάριν ποιεῖν οἱ ἀπόστολοι,
 ἀναμφίβολον ποιεῖ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀπόδειξιν καὶ κοινήν·
 ὥστε μὴ τοῖς τότε μόνον, ὅπῃ ἐκ τῆς ὕψεως ἐμελλε γίνεσθαι,
 ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς μετὰ ταῦτα φανερὰν γενέσθαι τὴν ἀνάστασιν.

1) Ἰωαν. ΚΑ', 23.

(β) Ματθ. ΙΗ', 14.

(α) Ματθ. ΚΗ', 19, 20.

3 Καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ.

Ἐντεῦθεν μνησθόμεν, ὡς καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐδίδασκε τοὺς μαθητάς.

4 Καὶ συναλιζόμενος.

Συνεσθίων καὶ πίνων, τουτέστι, κοινωνῶν ἁλῶν, κοινωνῶν τραπέζης.

4 Παρήγγειλεν αὐτοῖς, ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς.

Ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ ἀφίστασθαι παρηγγύα, βουλούμενος τῇ προσεδρίᾳ ἐσθαιότερον τὸν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῖς καταστήσασθαι λόγον διὰ τῶν θαυμάτων, ἃ δι' ἐπικλήσεως ἐγίνετο τοῦ σταυρωθέντος, διὰ τῶν θλίψεων, ὧν ἔπασχον μὲν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, οὐκ ἀφίσταντο δὲ τῆς τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος φιλίας, ἀλλ' ὑπεραπέθνησκον τούτου. Εἰ γὰρ εὐθὺς ἐχωρίσθησαν ἀπὸ Ἱεροσολύμων, καὶ τούτων οὐδὲν ἐπηκολούθησεν, ὑποπτος ἂν ἡ ἀνάστασις ὑπῆρξεν. Ἄλλως τε καὶ πολλοὶ ἦσαν οἱ μέλλοντες πιεῦν αὐτόν. Ἄμα δὲ καὶ ἔδει περιμένειν αὐτοὺς, ἵνα μὴ τινες λέγωσιν, ὅτι τοὺς γνωρίμους ἀφέντες, παρὰ τοῖς ξένοις ἦλθον κομπάσαι. Ἄμα δὲ καὶ, μήπω τῇ τοῦ πνεύματος θωρακισθέντες δυνάμει, ἄχρηστοι καθίσταντο ἂν πρὸς τὰς τῶν ἀντιπάλων συμπλοκάς. *Τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς.* Καὶ πῶς τοῦτο ὁ πατὴρ ἐπαγγέλλεται; Φαμὲν οὖν, ὅτι ἦτοι ἐλλειπτικῶς τῆς, *Ἀπὸ, προθέσεως δεῖ τὸ ῥητὸν ἐκλαμβάνειν, ἵνα ᾖ, Περιμένειν ἀπὸ τοῦ πατρὸς τὴν ἐπαγγελίαν, ἣν ὑμῖν ἐποιεσάμην τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ἢ καὶ ὅτι, ὡς αὐτός φησιν, ἃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἀκήκοα, ταῦτα ἀπαγγέλλω ὑμῖν. Καὶ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπαγγελία, εἰ καὶ δι' αὐτοῦ γέγονεν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῦ πατρὸς ὑπῆρξεν. Εἰ δὲ καὶ παρ' αὐτοῦ ζητεῖς τοῦ πνεύματος, ὁ ἰωὴλ ἐχέγγυος πιστώσασθαι τὸν λόγον, «Ἐκ-*

χεῖρ, φάσκων, ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα (α).»

4 Ἦν ἠκούσατέ μου.

Πότε δὲ ἤκουσαν; Ὅτε ἔλεγε· *Συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω. Ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ὑμᾶς (β)· καὶ πάλιν· Ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα, καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει ὑμῖν (γ).* Ἀτὰρ εἰ μὴδέπω παραγένετο τὸ πνεῦμα, πῶς ἔλεγε; *Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον (δ)·* Ἦ ὅτι τοῦτο ἔλεγε, δεκτικούς αὐτοὺς καὶ ἐπιτηδεύουσ ποιῶν εἰς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ πνεύματος· ἔλαβον δὲ, ὅτε κατήλθεν· ἢ ὅτι τὸ μέλλον ὡς ἤδη παρὸν εἶρηκεν· ἢ ὅτι τοῦ πνεύματος ἡ δόσις, ἡ μὲν, καθαρτικὴ, ἡ δὲ, τελειωτικὴ. Ἦ οὖν τελεία καὶ τελειοποιός, ὥστε καὶ ἑτέρους τελειοποιεῖν, τοῦ πνεύματος τοῖς ἀποστόλοις ἐπιφοίτησις, κατὰ τὸν καιρὸν τῆς πεντηκοστῆς γέγονεν· οὐκ ἦλθε δὲ παρόντος αὐτοῦ· ὅτι, εἰ ὁ μὲν ἀπῆλθε, τὸ δὲ ἔμεινεν, οὐκ ἦν τοσοῦτον τὰ τῆς παραμυθίας· σφόδρα γὰρ αὐτοῦ δυσάποσπαστως εἶχον. Οὐ κατήλθε δὲ τὸ πνεῦμα εὐθέως, ἀλλὰ μετὰ ὀκτὼ τυχὸν ἢ ἐννέα ἡμέρας, ἵνα καὶ μικρὸν ἀθυμήσαντες, καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ καὶ χρείᾳ τῆς ἐπαγγελίας καταστάντες, καθαράν καὶ ἀπηρτισμένην δέξωνται τὴν ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ ἡδονήν. Ἄλλως δὲ ἔδει ἐν οὐρανῷ φανῆναι τὴν ἡμετέραν φύσιν, καὶ τὰς καταλλαγὰς γενέσθαι ἀπηρτισμένας, καὶ τότε ἐλθεῖν τὸ πνεῦμα. Σκόπει δὲ, ἵνα πάλιν μετὰ τὴν ἀνάληψιν μὴ φύγῃ, πῶς τῇ προσδοκίᾳ ταύτῃ, καθάπερ τινὶ δεσμῷ, κατέχει πάντας αὐτοὺς ἐκεῖ.

5 Ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι.

Παρὰ τὴν ἀρχὴν οἱ ἀπόστολοι ὕδατι ἐβαπτίσθησαν μετὰ ταῦτα δὲ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι. Ἐνταῦθα φανερώς ἦδη τὸ πρὸς Ἰωάννην αὐτοῦ ὑπερβάλλον παριστᾷ, οὐχ ὡς ὅτε ἔλεγεν· *Ὁ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, μεῖζων Ἰωάννου ἐστίν (ε).*

(α) Ἰωὴλ. Β', 28.

(β) Ἰωαν. 15', 7.

(γ) Ἰωαν. 14', 16.

(δ) Ἰωαν. Κ', 22.

(ε) Ματθ. 11, 11.

5 Ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας.

Βαπτισθήσεσθε, εἶπεν, ἀλλ' οὐ, Βαπτίσω, τὸ ἀκόμπαστον μεταδιδῶκων. Ἄλλως τε καὶ Ἰωάννου τοῦτο προδιδάξαντος, ἐν τῷ εἰπεῖν· *Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ* (α)· περιττὴ ἡ Δι' ἑαυτοῦ προσθήκη. Χωρὶς δὲ ὕδατος οὐ βαπτίζει ἐν τῷ ὑπερφῶ χάριτι; Πάντως· καὶ γὰρ τὸ κυριώτερον τὸ πνεῦμα ἐστὶ, δι' οὗ καὶ τὸ ὕδωρ ἐνεργεῖ· ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸς, Χριστὸς ἀνευ ἑλαίου γέγονε.

6 Οἱ μὲν οὖν συνελθόντες ἐπηρώτων αὐτόν, λέγοντες· Κύριε, εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τῷ Ἰσραὴλ;

Σκόπει ἐνταῦθα. Ἐπεὶ πρὸ τοῦ πάθους ἠρώτησαν τὰ περὶ συντελείας τοῦ κόσμου, οὐκέτι περὶ τούτου ἐπερωτῶσιν, ἀλλὰ περὶ βασιλείας κοσμικῆς· ἔτι γὰρ ἀτελέστερον διεκινετο. Ὁμοῦ δὲ συνελθόντες ἠρώτων, ἵνα τῷ πληθὺι δυωπήσωσιν. Ἀκούσαντες δὲ πρὸ τοῦ πάθους, ὅτι οὐδεὶς οἶδε τὴν ἡμέραν (6), ὅμως καὶ νῦν πάλιν ἐρωτῶσιν. Ἐπεὶ γὰρ ἤκουσαν, ὅτι μέλλουσι λαμβάνειν τὸ πνεῦμα, ὡς ἄξιοι λοιπὸν ἤθελον μαθεῖν, καὶ ἀπαλλαγῆναι τῶν δυσχερῶν ἐπιθυμοῦν. Οὐκ εἶπον δὲ, *Πότε, ἀλλ', Εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ*; εἰ νῦν, ρασίν. Οὕτως ἐπιθυμοῦν τὴν ἡμέραν! Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, οὐδὲ τετρανωσθαί πως αὐτοῖς, τί ποτ' ἦν ἡ βασιλεία. Οὕτω γὰρ ἦν διδάξαν τὸ πνεῦμα. Εἶπον δὲ τὸ, *ἀποκαθιστάνεις*· ὅτι μείζονα λοιπὸν περὶ αὐτοῦ ἐφαντάζοντο. Διὸ καὶ αὐτὸς ἀνεμίνως αὐτοῖς διελέγετο. Οὐ γὰρ εἶπεν, Οὐδὲ ὁ υἱὸς οἶδεν· ἀλλ', Οὐχ ὑμῶν ἐστὶ· καὶ ἵνα μὴ ἀθυμήσωσιν, ἐπήγαγεν· *Ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν, καὶ τὰ ἐξῆς*. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν οὐ περὶ τῆς συντελείας ἠρώτησαν, αὐτὸς δὲ ὁ οὐκ ἠρώτησαν διδάσκει· ὅτι ἀρίστου διδασκάλου ἐστὶ, μὴ ἂν βούλονται οἱ μαθηταί, ἀλλ' ἂν συμ-

(α) Ματθ. Γ', 11. (6) Μαρκ. ΙΓ', 32.

φέρει μαθεῖν, διδάσκειν. Διὰ τοι τοῦτο οὐ πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀπήντησεν, ὡς μηδὲν ἔχουσαν χρηστὸν· ἀλλὰ τὸ κατεπεῖγον ἐδίδασκε· τοῦ πνεύματος γὰρ ἦν χρεῖα μάλιστα αὐτοῖς τότε.

7 Εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς· Οὐχ ὑμῶν ἐστὶ γινῶναι χρόνους ἢ καιροὺς.

Πανταχοῦ τῆς τῶν μελλόντων αὐτοὺς ἀποτειχίζει γνώσεως, οὐχ ὡς ἀγνοῶν, ἀλλ' ὡς μηδὲν αὐτοὺς ἐκ τούτου κερδαίνειν τῶν εἰς ψυχικὴν σωτηρίαν εἰδώς· ἐντεῦθεν καὶ ἀνωτέρω ἀορίστως φησὶ πρὸς αὐτούς· Ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. Εἰ δὲ ζητεῖς, διὰ τί μὴ παρευθὺ τὸ πνεῦμα καταπέμπει, ἢ μὴ καὶ τὴν προθεσμίαν ἐσήμανε; Μάνθανε, ὅτι παραυτίκα μὲν τῆς ἀνόδου τὸ πνεῦμα οὐ παραγίνεται, ἵνα ποθεινοτέραν αὐτοῦ καταστήσῃ τὴν ὑποδοχὴν· οὐχὶ εἰς ῥῆτὴν δὲ ἡμέραν, ἐναγωνίως αὐτοὺς καὶ πρὸς τὴν παρουσίαν εὐπρεπεστέρους ποιῶν.

7 Οὗς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ.

Προσεκτέον, εἰ τινα ῥοπήν δίδωσι τοῦτο τοῖς βουλομένοις τὸν ὅρον τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀναιρεῖν, ἥτοι τὴν εἰμαρμένην. Τῷ γὰρ εἰπεῖν, *Οὗς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ*, ἀναιρεῖ τὸ εἰμαρμένον. Ἀλλ' εἰ ὁ πατὴρ ἔθετο, δῆλον, ὅτι καὶ ὁ υἱός· πάντα γὰρ τὰ τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ υἱοῦ εἰσὶ (α).

8 Ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν, ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς· καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.

Ἐπειδὴ πρὸ τούτου παρήγγειλεν· *Εἰς ἑθὺν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε*, καὶ τὰ ἐξῆς (6)· μόνοις γὰρ ἀπεστάλθαι τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ· νῦν μετὰ τούτων, καὶ Σαμαρεῦσι καὶ τοῖς λοιποῖς ἔθνει τὸ κήρυγμα κατακοινοῖ. Ἄμα δὲ καὶ προκαταγγέλει τὸ μέχρι

(α) Ἰωαν. ΙΖ', 10. (6) Ματθ. Ι, 5.

πάσης τῆς οἰκουμένης τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον κηρύττειν. Τὸ γὰρ,
 Ἔως ἐσχάτου τῆς γῆς, τί ἂν ἄλλο ἢ τοῦτο σημαίνει;

9 Καὶ ταῦτα εἰπὼν, βλεπόντων αὐτῶν, ἐπήρθη·

Ἀπάγων αὐτοὺς ἄλλης ἐρεσχέλιας, ἵνα μὴ πάλιν αὐτὸν ἐρω-
 τῶσιν, εὐθὺς ἤρξατο τῆς εἰς οὐρανούς ἀνόδου. Προστίθῃσι δὲ
 τὸ, βλεπόντων αὐτῶν· ἐπειδὴ ἐνταῦθα τὸ πᾶν τῆς πίστεως
 καὶ τῆς χρείας αὐτῶν ἡ ἀρχὴ ἔσχυσε τοῦ πράγματος, τὸ δὲ
 τέλος οὐκέτι. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ παρέστησαν οἱ διδάσκοντες ἄν-
 δρες, ὅτι εἰς τὸν οὐρανὸν καταπαύει· οὐδὲ γὰρ ἡ ὄρασις ἐξι-
 κνεῖτο πρὸς τὸ τέλος. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀναστάσεως, τὸν ἀνάντιον
 ἡ μὲν ἀρχὴ οὐκ ὤράθη· παρέλκει γὰρ ἦν, αὐτοῦ τοῦ ἀναστάν-
 τος φαινομένου ζώντος, καὶ τοῦ μνήματος κενοῦ· τὸ δὲ τέ-
 λος δὴλον· ζῶν γὰρ αὐτοῖς ἐνεφανίζετο.

9 Καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

Νεφέλη μὲν ὑπέλαβε τὸν Κύριον, ἵνα τὸ πρὸς τὸν πατέρα ὁμό-
 τιμον παραστήσῃ· νεφέλη γὰρ καὶ γνόφος κύκλω αὐτοῦ (α),
 περὶ τοῦ πατρὸς εἴρηται. Καὶ ὁ μὲν σαρκωθείς θεὸς, νεφέλη
 ὀχήματι κέχρηται· Κύριος γὰρ ὁ δὲ Ἡλίας, πυρὶ (β). Ὁ μὲν
 γὰρ, ὅτε δεσπότης τοῦ παντός, καὶ οἰκεία δυνάμει ἀνίων, γεω-
 δὲς τι καὶ κατωφερὲς πρὸς τὴν ἀνοδὸν παραλαμβάνει, οὐ μάλ-
 λον ἀγόμενος ἢ ἀπάγων τὸ ὄχημα· δοῦλος δὲ ὁ Ἡλίας, καὶ
 διὰ τοῦτο ἀνωφερὺς δέροντος δεόμενος, καὶ ἵππων, τὸ τάχος
 αὐτῷ καταπρόντων τῆς ἀνω πορείας. Διὸ καὶ ἐπ' ἐκείνου μὲν
 εἴρηται· Ἀρέθη Ἡλίας ἐν συσσεισμῷ ὡς εἰς τὸν οὐρανόν· ἐπὶ
 δὲ τοῦ Κυρίου τὸ, Πορευομένου αὐτοῦ εἰς τὸν οὐρανόν. Δύο
 δὲ ἄνδρες λευχείμονες πιστοῦνται τὴν εἰς οὐρανούς ἀποκατά-
 στασιν τοῦ Κυρίου, διὰ τὸ, Ἐπὶ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων τὸν
 λόγον καθίστασθαι βέβαιον (γ).

10 Καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν εἰς τὸν οὐρανόν, πορευο-

(α) Ψαλμ. ης', 2. (β) Δ' Βασιλ. Β', 11. (γ) Λευτερ. Ιθ', 15. Ματθ. Ιβ', 16.

μένου αὐτοῦ, καὶ, ἰδοὺ, ἄνδρες δύο παρειστήκεισαν
 αὐτοῖς ἐν ἐσθῇτι λευκῇ·

Ἄνδρες διὰ τὴν ἐνέργειαν οἱ ἄγγελοι φαινόμενοι χρηματίζουσι,
 κατὰ τὸ συγγενὲς τοῦ ὁράματος, ἵνα μὴ τέλειον ἐκπλήξωσι
 τοὺς ἤδη τῷ ξένῳ τῆς ἀναλήψεως ἐκπεπληγμένους.

11 Οἱ καὶ εἶπον· Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε, ἐμ-
 βλέποντες εἰς τὸν οὐρανόν;

Ἄνδρες ἀνδράσιν ἐλάλουν, καὶ ὁμῶς οὐκ ἦσαν ὁμοούσιοι ἀλλήλοις.

11 Οὗτος ὁ Ἰησοῦς, ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν
 οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε
 αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν.

ἵνα μὴ θορυβῶνται οἱ μαθηταί, καὶ, ὡς οἰχομένου τοῦ διδα-
 σκάλου, καὶ τοῦ σώματος αὐτῷ διαρρέοντος, ἀνέλπιστοι λοι-
 πὸν ὦσι τῆς ἐπ' αὐτῷ προσδοκίας, καὶ διὰ τοῦτο ἄλλος ἄλ-
 λαχοῦ διασκεδασθῶσι δειλίᾳ καὶ φόβῳ· τούτου χάριν ἐφίσταν-
 ται οἱ ἄνδρες, καὶ τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνοδὸν αὐτοῖς δηλοῦντες,
 καὶ τὴν τοῦ προσειλημμένου σώματος διαμονὴν τε καὶ σω-
 τηρίαν, δι' ὧν φασίν· Οὗτος ὁ Ἰησοῦς, οὕτως ἐλεύσεται πάλιν.
 Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν· Τί ἐστήκατε; ὑπαγορεύουσιν αὐτοῖς, τῆς
 περὶ τοῦτο ἀφεμένους ἀσχολίας, πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ παρα-
 γενέσθαι κατὰ τὸ τοῦ Κυρίου παράγγελμα, τὸ, Ἀπὸ Ἱεροσο-
 λύμων μὴ χωρίζεσθαι. Διὸ καὶ παραγενόμενοι, ἔτι ὑπότρομοι
 ὄντες διὰ τὴν τοῦ διδασκάλου ἀπουσίαν, οὐκ εἰς τὴν πόλιν
 ἀνεστρέφοντο, ἀλλ' εἰς τὸ ὑπερῶον ἀνέβησαν, ὡς εἰς ἀσφαλέ-
 στερον καὶ κρῖφιον τόπον. Λέγει γὰρ ὁ Χρυσόστομος (1), ὡς ἐν
 ἡμέρᾳ σαββάτου γέγονεν ἡ ἀνάληψις· διὸ καὶ ἐπισημαίνεται
 τὸ, Σαββάτου ἔχον ὁδόν, ἵνα μὴ δόξωσιν ὡς ἐν σαββάτῳ
 πλείονι τῆς διατάξεως τῆς ἀπὸ τοῦ νόμου χρησάμενοι πεζοπορία.

12 Τότε ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ ἀπὸ ὁρῶν, τοῦ

(1) Τερμ. Θ', Σελ. 22. Ε.

καλουμένου Ἐλαιῶνος, ὃ ἐστὶν ἐγγὺς Ἱερουσαλήμ, σαββάτου ἔχον ὁδόν.

Μίλιον ἐν. Ἡ τοῦ σαββάτου ὁδός, ὡς φησὶν Ὀριγένης ἐν τῇ πέμπτῃ Στρωματεῖ, δισχιλίων πηγῶν ὑπῆρχε· καὶ μᾶλλον ἡ ἀγία σκηνὴ καὶ κιβωτός τοσοῦτον διάστημα προελάμβανον τὴν παρεμβολήν, καὶ ἀπὸ τοσοῦτου διαστήματος ἐσκήνουν· ὃ διάστημα ἐξῆν τοῖς προσκυνῶσι τὴν ἀγίαν σκηνὴν βαδίζειν ἐν σαββάτῳ.

- 13 Καὶ ὅτε εἰσῆλθον, ἀνέβησαν εἰς τὸ ὑπερῶν, οὗ ἦσαν καταμένοντες ὅτε Πέτρος καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης καὶ Ἀνδρέας, Φίλιππος καὶ Θωμᾶς, Βαρθολομαῖος καὶ Ματθαῖος, Ἰάκωβος Ἀλφαίου καὶ
- 14 Σίμων ὁ Ζηλωτής, καὶ Ἰούδας Ἰακώβου. Οὗτοι πάντες ἦσαν προσκαρτεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ καὶ τῇ δεήσει, σὺν γυναιξί, καὶ Μαρίᾳ, τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ σὺν τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ.

Καταλέγει τοὺς μαθητὰς ὀνομαστί, ἵνα δείξῃ, ὡς σφαλέντες περὶ τὸ πάθος, Ἰούδας μὲν πάντῃ ἑαυτὸν ἔξωσσε τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων· ἡ δὲ Πέτρος καὶ συνῆν, καὶ πρὸς τοῦ διδασκάλου διὰ τοῦ τρισσοῦ τῆς ἐρωτήσεως ἀνακέκληται. Εἰ δὲ τὴν τοῦ Χριστοῦ μητέρα λαβεῖν τὸν Ἰωάννην ἀναγέγραπται εἰς τὰ ἴδια (α), ἀλλ' οὖν, παρόντος Ἰωάννου τοῖς ἀποστόλοις, καὶ αὐτῇ συμπαρήν. — **ΑΛΛΩΣ.** Οὐ μάτην τὸν κατάλογον ποιεῖται τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ βουλόμενος παραστήσαι καὶ τῶν παθόντων μὲν τι, μὴ ἐναπομεινάντων δὲ τῷ πτώματι. Ὁ μὲν γὰρ ἀρνησάμενος Πέτρος, πικρῶ δακρύων τὴν ἀρνήσιν ἀπελύσατο, ὡς δῆλον, ἀφ' ὧν μικρὸν ὕστερον τὸ λογικὸν πιστεύεται ποιμνιον· ὁ δὲ ἀπιστήσας Θωμᾶς, ἐάθη τὴν ἀπιστίαν τῇ ψηλαφῇ τῶν χειρῶν τῶν τραυμάτων καὶ τῆς πλευρᾶς. Ὡστε πάντων συνόντων τῶν ἄλλων, μόνος ἀπελείπειτο Ἰούδας. Καὶ Μαρία δὲ ἡ Θεοτόκος παρήν· ἐπεὶ καὶ ὁ

(α) Ἰωαν. 19', 27.

ταύτην παραλαβὼν εἰς τὰ ἴδια Ἰωάννης, καὶ οἱ ἀδελφοὶ παρήσαν. Εἰ δὲ καὶ Ἰωσήφ ὁ μνηστὴρ ἔζη, παρήν ἂν καὶ αὐτός· καὶ μάλιστα οὗτος ὁ μνηστέος, ὥσπερ οἱ ἐξ αὐτοῦ, περὶ τὴν οἰκονομίαν ἐνδοιάσας. Ἀλλὰ δῆλον, ὅτι πάλαι ἐτεθνήκει· ἐπεὶ μηδὲ, ὅτε διδάσκοντα τὸν Ἰησοῦν ἤξιουν οἱ συγγενεῖς θεάσασθαι, καὶ αὐτὸς παρήν. Τί γὰρ φησιν; Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ζήτοῦσί σε ἔξω (α), ἀλλ' οὐχί, καὶ ὁ πατήρ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Πέτρος διάλογος πρὸς τοὺς μαθητευθέντας περὶ θανάτου καὶ ἀποβολῆς Ἰούδα τοῦ προδότου, ἐν ᾧ καὶ περὶ ἀντεισαγωγῆς Ματθίου, κληρωθέντος χάριτι Θεοῦ διὰ προσευχῆς.

- 15 Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἀναστὰς Πέτρος ἐν μέσῳ τῶν μαθητῶν, εἶπεν· (ἦν τε ὄχλος ὀνομάτων ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὡς ἑκατὸν εἴκοσιν·)

Ἀνίσταται ὁ Πέτρος, οὐχ ὁ Ἰάκωβος, καὶ ὡς θερμότερος, καὶ ὡς τὴν προστασίαν τῶν μαθητῶν ἐγκεχειρισμένος. Ἄλλως τε καὶ ἐπεικὴς ἦν ὁ Ἰάκωβος, καὶ μᾶλλον τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἡσυχίᾳ ὠφέλιμος, τῶν ἄλλων δηλονότι μεταχειριζόντων τὸ πρᾶγμα. Διὰ καὶ τῆς ἐν Ἱερουσαλὺμοις αὐτῷ καθέδρας παραχωροῦσιν. Ὅρα δὲ πάντα μετὰ κοινῆς αὐτὸν γνώμης ποιοῦντα, καὶ οὐκ ἀρχικῶς, οὐδὲ μετ' ἐξουσίας. Ἐκατὸν δὲ εἴκοσι συμπαρήσαν ἀπὸ τῶν πιστευσάντων τῷ Κυρίῳ. Ἦσαν γὰρ καὶ ἐβδόμηκοντα, καὶ πεντακόσιοι, οὓς καὶ ἀναστάντα λέγει Παῦλος θεά-

(α) Μαθ. 13', 47.

σασθαι τὸν Κύριον (α). Ἄλλ' εἰκὸς τούτους τῶν ἐγγριτοτέρων εἶναι καὶ τῶν πρὸς τὸ παρρησιάζεσθαι θερμότερων.

- 16 Ἄνδρες ἀδελφοί, ἔδει πληρωθῆναι τὴν γραφὴν ταύτην, ἣν προεῖπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαυὶδ περὶ Ἰούδα, τοῦ γενομένου ὁδηγοῦ τοῖς συλλαβοῦσι τὸν Ἰησοῦν· ὅτι κατηριθμημένος ἦν σὺν ἡμῖν, καὶ ἔλαχε τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης.
- 18 Οὗτος μὲν οὖν ἐκτίσατο χωρίον ἐκ μισθοῦ τῆς ἀδικίας· καὶ πρηνὴς γενόμενος, ἐλάκησε μέσος· καὶ ἐξεχύθη πάντα τὰ σπλάγχχνα αὐτοῦ.

Παραμυθεῖται αὐτοὺς ἀπὸ τῆς προρρήσεως. Καὶ οὐ λέγει, Ἦν Δαυὶδ εἶπεν, ἀλλὰ, *Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος Δαυὶδ*. Τί δὲ τοῦτο ἦν; Ὅσα ὁ ΡΗ' περιέχει ψαλμοί· ὧν καὶ αὐτὸς μικρὸν ὀπισθεν μνημονεύσει. *Περὶ Ἰούδα* δὲ εἰπὼν, ἐπιεικῶς ἅμα μεταχειρίζεται καὶ ἀφιλαπεχθημόνως τὸν λόγον. Οὐ γὰρ λέγει, τοῦ καταράτου, τοῦ μιαινοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς τὸ γεγεννημένον δηλοῖ. *Ἐπ' αὐτῶν δὲ τὸ, Οὗτος μὲν οὖν ἐκτίσατο χωρίον ἐκ μισθοῦ τῆς ἀδικίας, καὶ ὅτι Πρηνὴς γενόμενος, ἐλάκησεν, ἥτοι, διεσχίσθη, τὸ μὲν, κτήσασθαι, οὐκ εἰς τὸν Ἰούδαν ἀναφέρων εἰρκεν· οὐ γὰρ αὐτὸς ὠνήσατο τὸ χωρίον, ἀλλ' οἱ ἱερεῖς, ἀπὸ τῶν ἐμμένων ὑπ' αὐτοῦ ἀργυρίων ἐν τῷ ναῷ· ἐπεὶ δὲ μισθὸς ταῦτα τῆς προδοσίας Ἰούδα, ἐκείνῳ καὶ ἡ κτήσις λογίζεται. Καὶ πάλιν, ἐπεὶ εἰς ταρὴν τοῦτο ἀφώρισται (ε), πεπληρωται ἡ γραφή, τό· *Καὶ ἡ ἔκτασις αὐτοῦ ἡρημαμένη (γ)*. Τί γὰρ ἐρημότερον τάφων; Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, *Πρηνὴς γενόμενος, ἐλάκησε μέσος*, ἔδειξεν, ὅτι ἅμα τῷ προδοῦναι, ἐκ τῆς ἄγαν ὀλιγωρίας καὶ ῥαθυμίας ἐχρήσατο δι' ἀπογνώσεως τῷ τοιούτῳ τέλει. Ἀγχόνῃ δὲ χρησάμενον εἰπόντων τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων (δ), εἰ οὗτος νῦν πρηνὴς γενέσθαι αὐτὸν, καὶ ὅσα ἐξῆς, ἀναγράφει, οὐδὲν εἰς διαφωνίαν ἀμρότερον γὰρ γέγονε, διαρ-*

(α) Ἀ Κορ. ΙΕ', 5.

(ε) Ματθ. ΚΖ', 7.

(γ) Ψαλμ. ΞΗ', 26.

(δ) Ματθ. ΚΖ', 5. 12. καὶ Εὐαγγέλιον αὐτοῦ.

ῥαγέντος τοῦ καλωδίου, ὑφ' οὗ ἡ ἀγχόνῃ, καὶ οὕτω πρηνὸς ἐπὶ γῆς κατενεχθέντος καὶ λελακηκότος. Ἐν ὧσιν δὲ ταῦτα μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας περὶ αὐτοῦ διεξηγείται, τὸ παραχρῆμα τῆς προδοσίας ταῦτα γενέσθαι πιστοῦται.

- 19 Καὶ γνωστὸν ἐγένετο πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἱερουσαλὴμ, ὥστε κληθῆναι τὸ χωρίον ἐκεῖνο τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν, Ἀκελδαμὰ, τουτέστι, Χωρίον αἵματος.
- 20 τος. Γέγραπται γὰρ ἐν βίβλῳ ψαλμῶν (α)· «Γενηθήτω ἡ ἔκτασις αὐτοῦ ἐρημος, καὶ μὴ ἔσῳ ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ·» καί· «Τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος.»

Ο Ἰούδας οὐκ ἐναπέθανε τῇ ἀγχόνῃ, ἀλλ' ἐπεβίω, κατενεχθεὶς πρὸ τοῦ ἀποπνιγῆναι. Καὶ τοῦτο δηλοῦσιν αἱ τῶν ἀποστόλων Πράξεις, ὅτι *Πρηνὴς γενόμενος, ἐλάκησε μέσος*. Τοῦτο δὲ σαφέστερον ἱστορεῖ Παπίας ὁ Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου μαθητῆς, λέγων· «Μέγα ἀσεβείας ὑπόδειγμα ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ περιεπάτησεν Ἰούδας. Πρηνὴς γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον τὴν σάρκα, ὥστε μὴ δύνασθαι διελθεῖν, ἀμάξης ῥαδίως διερχομένης, ὑπὸ τῆς ἀμάξης ἐπιέσθη, ὥστε τὰ ἔγκατα αὐτοῦ ἐκκενωθῆναι.» Μνημονεύει δὲ ὁ Λουκᾶς ἐνταῦθα τοῦ πάθους τοῦ Ἰούδα τοῦ παρανομικοῦ· τῶν γὰρ ἀσθενεστέρων αἱ ψυχαὶ τοῖς παροῦσι μάλιστα σωφρονίζονται· ἤυξεν δὲ οὐ τὴν ἀμαρτίαν, προδότην αὐτὸν ἀποκαλέσας, ἀλλὰ τὴν τιμωρίαν, ὅτι τόδε καὶ τόδε ἔπαθε διεξιῶν. Ἀκελδαμὰ δὲ τὸ χωρίον οὐχ ὑπὸ τοῦ Ἰούδα, ἀλλ' ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων κεκλήσθαι. Φησὶ γὰρ, *Τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ αὐτῶν*, ἥτοι μαρτυρούντων Ἰουδαίων τὸ παρανόμημα.

- 21 Δεῖ οὖν τῶν συνελθόντων ἡμῖν ἀνδρῶν ἐν παντὶ χρόνῳ, ἐν ᾧ εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθεν ἐφ' ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ἀρξάμενος ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου, ἕως τῆς ἡμέρας, ἧς ἀνελήφθη ἀφ' ἡμῶν, μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ γενέσθαι σὺν ἡμῖν ἕνα τούτων.

(α) Ψαλμ. ΞΠ', 26. Ψαλμ. ΡΗ', 8.

23 Καὶ ἔστησαν δύο, Ἰωσήφ, τὸν καλούμενον Βαρσαβὰν,
24 ὃς ἐπεκλήθη Ἰούστος, καὶ Ματθίαν. Καὶ προσευξά-
μενοι εἶπον· Σὺ, Κύριε, καρδιογνώστη πάντων, ἀνά-
25 δειξον ὃν ἐξελέξω ἐκ τούτων τῶν δύο ἓνα, λαβεῖν
τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς,
ἐξ ἧς παρέβη Ἰούδας, πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον
τὸν ἴδιον.

Ανακρινοῦνται αὐτοῖς, ἵνα μὴ τὸ πρᾶγμα περιμάχητον γένη-
ται, καὶ εἰς φιλονεικίαν ἐμπέσωσι. Διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόμενοι·
«Ἄνδρες ἀδελφοί, φησι, δεῖ ἐκλεῖσθαι ἐξ ὑμῶν,» τῷ πληθεῖ τὴν
κρίσιν ἐπιτρέπων, καὶ ἅμα καὶ τοὺς ἐκλεγομένους αἰδεσίμους
ποιῶν, καὶ ἑαυτὸν ἀπαλλάσσειν τῆς πρὸς τοὺς ἄλλους ἀπεχθείας.
Καὶ ὅτι μὲν ἔδει γενέσθαι, καὶ τὸν προφήτην εἰσάγει λέγοντα·
Τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος. Ἐκ τίνων δὲ δεῖ; ἔκ τῶν διὰ
τῆς συνελεύσεως τῆς πρὸς αὐτοὺς τῷ χρόνῳ παρασχομένων τὸ δο-
κίμιον ἑαυτῶν. Διὸ οὐδὲ, ἔκ τῶν ἐπεικῶν, εἶπεν, ἵνα μὴ τοὺς ἄλ-
λους λυπήσῃ, ὑβρίζειν δοκῶν. Ἀρξάμενος δὲ, προσέθηκεν, ἀπὸ
τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου· τὰ γὰρ πρὸ τούτου, αὐτῶν οὐδεὶς
ἔδει μαθὼν καὶ παρὼν, εἰ μὴ μόνος ὁ ἐκλεξάμενος, ἀλλὰ πνεύ-
ματι ἐμάνθων. Τῆς ἀναστάσεως δὲ φησι μάρτυρα· τοῦτο γὰρ
μάλιστα τῆς ἰησοῦ θεότητος τὸ κεφάλαιον· ἐπεὶ καὶ τῶν θαυ-
μάτων αὐτοῦ, τῶν πρὸ τοῦ πάθους, πολλοὶ ἦσαν μάρτυρες καὶ
τῶν τεθεαμένων ἀπίστων. Ἀναπληροῦν δὲ τὸν ἀριθμὸν ἑσπευ-
δον τῶν ἀποστόλων, ἵνα μὴ ἡ τῶν διδασκάλων ἐκλογὴ ὥσπερ
ἡκιστα κριταμένη ᾖ. Οὐχὶ πολλοὺς δὲ ἔστησαν, ἀλλὰ δύο μόνους,
ἵνα μὴ μείζων ἡ ἀγρυμνία γένηται, πολλῶν ἀπεκλεγομένων. Βαρ-
σαβὰς δὲ καὶ Ἰωσήφ καὶ Ἰούστος, ἡ διαστολῆς ὀνόματα ἡ
σπουδῆς. Εὐκαίρως δὲ καρδιογνώστην καλοῦσι καὶ οὐ λέγουσιν,
Ἐκλεῖται. ἀλλὰ, ἀναδείξον τὸν ἐκλεγέντα· πάντα γὰρ ἔγνωσαι
καὶ ὠρίσται περὶ τῷ θεῷ, καὶ πρὸ τῶν ἐνθυμήσεων ἡμῶν. Κλῆ-
ρον δὲ καλεῖ, τὸ πᾶν τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας δεικνὺς καὶ
ἐκλογῆς, καὶ τῶν πολλῶν ἀναμνησκῶν, ὅτι καὶ τοὺς Ἀεὺ-

τας οὕτως ἐκληρώσατο. ὤρισμένως δὲ τῆς διακονίας ταύτης
φασὶν· ἦσαν γὰρ καὶ ἄλλαι. Τόπον δὲ ἴδιον, ἥτοι τὴν ἀγ-
χόνην καλεῖ, τουτέστιν, ἧς ἄξιον ἑαυτὸν παρεσκεύασεν ὁ Ἰούδας
διὰ τῆς προδοσίας, ἡ ὅτι, τοῦ Ἰούδα ἐξαπωσμένου, οὗτος ἴδιον
τόπον σχολῆς, τὴν ἐκείνου λαμβάνων ἐπισκοπὴν.

26 Καὶ ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν· καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος
ἐπὶ Ματθίαν, καὶ συγκατεψηφίσθη μετὰ τῶν ἑνδε-
κα ἀποστόλων.

Οὕτω τέλειον κατηρτισμένοι, κλήρω καὶ οὐ σημείω τὸν ἄξιον
μανθάνουσιν. Οὐκ ἀδόκιμον δὲ τὸ τοῦ κλήρου· εἰ γὰρ ἐπὶ
τοῦ Ἰωανᾶ ἴσχυσε (α), χυδαίων ἀνθρώπων κληρωταμένων, τι
ἂν ἐπὶ ἀγίων καὶ προσευχῇ τὸ πρᾶγμα ἐπιτρεψάντων; Εἰ γὰρ
ἐκείνων ὀρθὴ γνώμη μόνη κατηύθυνε, πολλῷ μᾶλλον ἐνθέων
ἀνδρῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. Γ'.

Περὶ θείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοι-
τήσεως, ἐν ἡμέρᾳ πεντηκοστῆς γενομέ-
νης εἰς τοὺς πιστεύσαντας· ἐν ᾧ Πέτρου
κατήχησις περὶ τούτου ἐκ τῶν προφη-
τῶν· περὶ πάθους καὶ ἀναστάσεως καὶ
ἀναλήψεως Χριστοῦ, δωρεᾶς τε τοῦ
ἁγίου Πνεύματος· περὶ πίστεως τῶν
παρόντων, καὶ τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος
αὐτῶν σωτηρίας· περὶ ὁμονοίας κοινω-

(α) Ἰωανᾶ 4, 7.

φελουῖς, καὶ προσθήκης τῶν πιστευόντων.

ΚΕΦ. II, 1 Καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν
τῆς πεντηκοστῆς, ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ
2 τὸ αὐτό. Καὶ ἐγένετο ἄρυν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἤχος
ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν
3 ὅλον τὸν οἶκον, οὗ ἦσαν καθήμενοι. Καὶ ὠφθησαν
αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλώσσαι ὥσπερ πυρὸς· ἐκά-
θησέ τε ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν· καὶ ἐπλήσθησαν
4 ἅπαντες πνεύματος ἁγίου, καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἐτέ-
ραις γλώσσαις.

Εν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς πεντηκοστῆς, τουτέ-
στι, Πρὸς τῇ πεντηκοστῇ, περὶ αὐτὴν ἤδη τὴν ἑορτὴν, ὅτε
καρὸς ὥρμητο τῷ πνευματικῷ θέρει τὸ δρέπανον ἐπαγαγεῖν·
ὅτι διὰ τὴν ἑορτὴν πολλοὶ παρῆσαν καὶ τῶν σταυρωσάντων
αὐτῶν, καὶ ἵνα λαμβάνωσι τῆς ἐαυτῶν μαιριονίας τὸν ἔλεγχον.
Ἄρυν δὲ ἤχος καὶ οὐκ ἀνέπαισθήτως ἢ τοῦ πνεύματος ἐπι-
φοίτησις, καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα τῷ μὲν ἀθρόῳ καταπλήξῃ
καὶ διαναστήσῃ μᾶλλον, καὶ πάντας συνδραμεῖν παρασκευάσῃ·
τῷ δὲ μετ' αἰσθήσεως, ὡς ἂν ἀδιέβλητον τὸ θαῦμα κατα-
στήσῃ. Εἰ γάρ, καὶ τούτου γενομένου, εἰς μέθην τὸ παράδοξον
ἐνδιέβηλλον, τί οὐκ ἂν εἶπον, μὴ οὕτως γενομένου; Ἐκ τοῦ οὐ-
ρανοῦ δὲ μετὰ πολλῆς τῆς ῥύμης· τοῦτο γὰρ διὰ τῆς βιαίας
πνοῆς βούλεται δηλοῦν· ἵνα δεῖξῃ, ὅτι τοῦ εἰς οὐρανούς ἀνα-
ληφθέντος· τὸ ἔργον, καὶ τῆς θεϊκῆς δυνάμεως· ὡς καὶ ἐπὶ
τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης τὸ βίβιον πνεῦμα τοῦ νότου (α). Κα-
λῶς δὲ ἐπὶ πάντων τούτων τὰ κατὰ παραβολὴν, τὸ, ὥσπερ,
φρενί, καὶ τὸ, ὥσπερ πυρὸς, ἵνα μὴ αἰσθητόν τι περὶ τοῦ πνεύ-
ματος νομισθῇ. Ἐπλήρωσε δὲ τὸν οἶκον ὅλον ἡ πνοή, κα-
ταπλήσθη· δίκην ἀναπληροῦσα· ἐπεὶ καὶ ἐπήγγελτο αὐτοῖς,
ἵνα πνεύματι ἐκπαισθήσονται καὶ πυρὶ (β)· καὶ τῆς δαψιλείας

(α) Ἐξδ. Α', 2. (β) Ματθ. Γ' 11 Πραξ. Α', 5.

δὲ τοῦτο τεκμήριον, καὶ τῆς σφυδρότητος. Πῦρ δὲ οὐκ ἐπλή-
ρωσε τὸν οἶκον, ἵνα μὴ πάντῃ ἐκστήσῃ, καὶ φυγεῖν τοὺς ὄρῳντας
παρασκευάσῃ, μηδὲν ἔχοντας μαρτυρεῖν τῶν μετὰ ταῦτα γε-
νομένων· μερίζεται δὲ τὸ πνεῦμα εἰς γλώσσας πυρὸς, καὶ ἐπι-
κάθηται ἐφ' ἓνα ἕκαστον, τῶν ἑκατὸν εἴκοσι δηλονότι, οἱ καὶ
τῷ οἴκῳ προσθήδρευον· ἐκ μιᾶς γὰρ ἦν ῥίζης ἡ χάρις τοῦ πα-
ρακλητοῦ, εἰς διάφορα χαρίσματα μεριζομένη· καὶ γλώσσης
ἔδει τρανούσης τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ, πυρὸς δίκην ἀναλι-
σκούσης πᾶν τὸ ἀντίθετον. Πυρὸς δὲ ἐν εἶδει, ὅτι καὶ τὸ πνεῦμα
θεός· (καὶ γὰρ ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον (α)·) καὶ ἵνα
καὶ διὰ τούτου τὸ ὁμοφυὲς πρὸς τὸν πατέρα παραστήσῃ, ὃς οὕτω
τῷ Μωϋσῇ ἐπὶ τῆς βάρβης ὀπτάνεται (β). Ἐφ' ἓνα δὲ ἕκαστον
κάθηται, τὸ ἐδραῖον καὶ μόνιμον δηλοῦν· τὸ γὰρ, ἐκάθισε,
τὸ παρέμεινε καὶ ἐπανεπαύσατο σημαίνει. Σκόπει δὲ ὅτι, ἐπὶ
μὲν Ἰωάννου, ἐνὶ μέλλον ἀνθρώπῳ γνωσθῆναι, ὥσπερ περιστερά
βλέπεται, τῇ κεφαλῇ τοῦ Χριστοῦ ἐπιόν (γ)· ὅτε δὲ πλήθος ὅλον
ἐπιστραφῆναι ἔδει, ὡς πῦρ. Καὶ ὁ εἶχον ἐκ παλαιοῦ Ἑβραῖοι
περὶ θεοῦ διανοεῖσθαι, ὅτι πῦρ ἐστὶ καταναλίσκον (δ). Ἀλλὰ
καὶ ὅτε τῇ προσευχῇ προσεκαρτέρουν οἱ μαθηταὶ καὶ τῇ πρὸς
ἀλλήλους ἀγάπῃ, τότε αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον παραγίνεται.

4 Καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι.

Ἀποφθέγματα γὰρ ἦσαν, ἃ ταῖς γλώσσαις ταῖς διαφόροις
προέφερον.

5 Ἦσαν δὲ ἐν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι,
ἄνδρες εὐλαβεῖς, ἀπὸ παντός ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν
οὐρανόν.

Ὅτι εὐλαβεῖς, δείκνυσιν τὸ, τὰς πατρίδας καταλιπόντας, καὶ
κτῆσεις ἀφέντας καὶ οἰκίας, τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐλθεῖν κατοι-
κεῖν, ἵνα ἔχωσι κατὰ τὸν πατριὸν νόμον τρεῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ
ὀπτάνεσθαι θεῷ.

(α) Ἐξδ. ΙΒ', 29. (β) Ἐξδ. Γ. 2—6. Πραξ. Ζ', 30—35.
(γ) Ματθ. Γ', 16. Ἰωαν. Α', 32, (δ) Δευτερ. Δ', 24.

- 6 Γενομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης, συνήλθε τὸ πλῆθος, καὶ συνεχύθη· ὅτι ἤκουον εἰς ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ
 7 διαλέκῳ λαλούντων αὐτῶν. Ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ θαυμάζον, λέγοντες πρὸς ἀλλήλους· Οὐκ ἰδοὺ
 8 πάντες οὗτοί εἰσιν οἱ λαλοῦντες Γαλιλαῖοι; καὶ πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν, ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκῳ
 9 ἡμῶν, ἐν ᾗ ἐγεννήθημεν; Πάρθοι, καὶ Μηδοί, καὶ Ἑλαμίται, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον καὶ τὴν
 10 Ἀσίαν, Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον, καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην, καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι, Ἰουδαῖοί τε καὶ προσήλυτοι, Κρήτες καὶ Ἀραβες, ἀκούομεν λαλούντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ
 11 θεοῦ; Ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ διηπόρουν, ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες· Τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι;

Συνεχρίθη τὸ πλῆθος, ἥτοι ἐπαράχθη, καὶ εἰκότως· ἐνόμιζον γὰρ παρέχειν αὐτοῖς πράγματα, διὰ τὰ κατὰ τοῦ Χριστοῦ τολμηθέντα, καὶ τὸ συνειδὸς κατέσειεν αὐτῶν τὰς ψυχάς. Καὶ οἱ μὲν μισοφύνοι οὕτως· οἱ δὲ εὐλαβεῖς θαυμάζον, Γαλιλαῖους μὲν ἐπιγινώσκοντες αὐτούς, ταῖς δὲ πατρίαις γλώσσαις αὐτῶν λαλοῦντας. Ἀλλ' οἱ μὲν ἀπόστολοι ᾗδεσαν ἃ λέγουσιν, ὅτι τὰ μεγαλεῖα τοῦ θεοῦ· ποῖαις δὲ γλώσσαις, οὐκ ᾗδεσαν, εἰ μὴ οἱ ἀκούοντες ἄνδρες εὐλαβεῖς, οἷον ὁ Σκύθης τυχὸν, ἢ ὁ Ἰνδός, ὅτι Σκυθιστὶ, ἢ διαλέκῳ Ἰνδῶν οἱ ἀπόστολοι φλέγονται.

- 13 Ἄλλοι δὲ χλευάζοντες ἔλεγον· Ὅτι γλεῦκους μεμεστωμένοι εἰσίν.

Ἦσαν δὲ καὶ τινες τῶν συνιέντων, χυδαιότεροι ἴσως, ἀπὸ μῆθης τὰ τελούμενα εἶναι χλευάζοντες. Εἰ γὰρ μὴ συνίεσαν, οὐδ' ἂν εἰς μῆθην τὸ πρᾶγμα διέβαλλον. Εἰ δὲ λαλούντων αὐτῶν συνίεσαν, ἐρεῖς, πῶς ἂν χλευάζειν ἐτόλμησαν; Ἀλλ' ἡ κακία ἐξ ὑπερβαλλούσης πονηρίας, οὐδενός ἐστιν ἄλλου ἢ μόνης τῆς διαστρεφῆς αὐτῆς, ὅπως, ὅ, τιδήποτε ἀνευροῦσα, τὸ παρὸν

διακρούσεται. Ὅποιον καὶ τοῦ Χριστοῦ θαυματουργοῦντος, οὐκ εἶχον μὲν ἀμφιβάλλειν πρὸς τὴν ἐνέργειαν, τῷ δὲ Βεελζεβοῦλ μεμηνότες ἐπεγράφοντο τὸ πρᾶγμα (α). Ἐθνῶν δὲ μέμνηται πολεμίων τοῖς Ἰουδαίοις, Κρητῶν, Ἀράβων, καὶ τῶν ἄλλων, ὧν ταῖς γλώσσαις λαλοῦντες, σύμβολον τοῦτο παρείχοντο, ὡς πάντων τούτων τῇ πίστει κρατήσουσι. Πανταχοῦ δὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς ἡ μοχθηρία· οἱ μὲν εὐλαβεῖς θαυμάζον, οἱ δὲ, ἐχλευάζον. Ὅρα δὲ τὴν ἀνοιαν τῶν χλευάζόντων! Γλεῦκους, ρασί, μεμεστωμένοι εἰσίν· καίτοι οὐ τούτου καιρὸς ἦν· πενητηκυστὴ γὰρ ἦν, ὅτε γλεῦκος οὐκ ἔστι. Γλεῦκος γὰρ κυρίως ὁ ἀπ' αὐτῆς τῆς ληνοῦ γλυκὺς ῥέων οἶνος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὥρα τρίτη ἦν, ἐν ᾗ ἀπίθانون μεθύειν, καὶ μάλιστα ἀνθρώπους ἐν κινδύνοις καὶ φόβοις ὄντας. Λοιπὸν οὖν τῇ ποιότητι τὸ πᾶν ἐπιγράφουσι, γλεῦκους, λέγοντες, μεμεστωμένοι εἰσίν. Ἡ γὰρ ἰταμότης ἐν ζητεῖ μόνον, εἰπεῖν ὁ, τιδήποτε, οὐχ ὅπως τι λόγου ἐχόμενον εἴποι. Τὸ δὲ δεινότερον, ὅτι ἐκείνων θαυμάζόντων καὶ ὁμολογούντων, Ἰουδαίων ὄντων, Ῥωμαίων, προσηλύτων, τῶν σταυρωσάντων ἴσως, ἔθνῶν σχεδὸν ἀπάντων τοῦτο κηρυττόντων, ὅτι ταῖς γλώσσαις αὐτῶν λαλοῦσιν, εὐρέθησαν ὁμῶς τινὲς χλευάζοντες. — ΑΛΛΩΣ. Τὸ γλεῦκος μεμεστωμένους φάσκειν τοὺς ἀποστόλους εἶναι, τῶν ἀπὸ τῆς ποιότητος διαβαλλόντων ἐστί. Γλεῦκος γὰρ ὁ γλυκὺς ἐστὶν οἶνος, ὃς καὶ μᾶλλον εἰς μέθην ἐπίφορος, τῇ γλίσχρότητι τῆς γλυκύτητος ἀθρουστέραν τὴν πρὸς τὰ κοῖλα τοῦ ἐγκεφάλου πλήρωσιν τῆς ἀναθυμιάσεως ἐμποιῶν. Πότερον δὲ; συνίεσαν οἱ χλευάζοντες τῶν λεγομένων, ἢ οὐ; Εἰ μὲν γὰρ οὐ συνίεσαν, οὐδὲ ἡ χλεύη αὐτῶν εἶχε λόγον. Τί γὰρ τινα περιλυπεῖ φλυαρία τις ἄστημος εἰκῇ προφερομένη; Ἀλλὰ δῆλον, ὅτι συνίεσαν μὲν καὶ αὐτοί, καὶ ταῦτα δὲ παρὰ πόδας ἔχοντες τοὺς εἰς θαῦμα καταλογιζομένους τὸ πρᾶγμα· αὐτοὶ δὲ κακούργως αὐτὸ ἐνδιέβαλλον, ὅπως

(α) Ματθ. ΙΒ', 24. Λουκ. ΙΑ', 15.

ἔθος τοῖς κακουργοῖς. — ΑΛΛΩΣ. Συνίσταν μὲν, οὐκ ἠρέσκοντο δὲ τοῖς λεγομένοις· τὰ γὰρ μεγαλεῖα ἔλεγον τοῦ Θεοῦ. Ἔθος γὰρ τοῖς πολλοῖς, ἂν μὴ ἀρέσκωνται τοῖς λεγομένοις, δαιμονῶν ἢ παραπαίειν ἡγεῖσθαι τὸν λέγοντα. Ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, συνίσταν μὲν τῶν θαυμάτων, δέον δὲ ὑμνεῖν, ὡς ἐν Βεελζεβούλ γινόμενα διέσφον.

14 Σταθείς δὲ Πέτρος σὺν τοῖς ἑνδεκα, ἐπῆρε τὴν φωνὴν αὐτοῦ, καὶ ἀπεφθέγγετο αὐτοῖς· Ἄνδρες Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλὴμ ἅπαντες, τοῦτο ὑμῖν γνωστὸν ἔστω, καὶ ἐνωτίσασθε τὰ ῥήματα ἡ μου.

Ἄνω μὲν τὴν κηδεμονίαν ἐνδείκνυται, ἐν οἷς τῷ πλήθει ἐπιτρέπει τὴν ἐκλογὴν τοῦ μέλλοντος τοῖς ἑνδεκα συντάττεσθαι· ἐνταῦθα δὲ τὴν παρρησίαν, καίτοι μὴδὲ εὐγνώμονας ἔχων τοὺς ἀκροατάς, ἀλλὰ καὶ γελῶντας, καὶ μυκτριζόντας, καὶ φονῶντας, καὶ ιδιώτης ὢν καὶ ἀγράμματος. Πῶς οὖν οὐχὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων τὸ πραττόμενον; τὸ ῥῆξαι φωνὴν δηλαδὴ. Σὺν τοῖς ἑνδεκα δὲ λέγει, δηλῶν, ὅτι κοινῇ γνώμῃ καὶ φωνῇ πάντων αὐτὸς ἦν στόμα· μάρτυρες δὲ παρειστήκεισαν οἱ ἑνδεκα τοῖς λεγομένοις. Ἐπῆρε δὲ τὴν φωνὴν, τουτέστι, μετὰ πολλῆς παρρησίας, ἵνα εὐθέως ἀρχομένου, μάθωσι τὴν χάριν τοῦ πνεύματος. Ὁ γὰρ πρὸ τούτου μὴ ἐνεγκὼν ἐρώτησιν κορασίου εὐτελοῦς (α), οὗτος ἐν μέσῳ δῆμων, φονῶντων ἀπάντων, οὕτως ἀνυποστόλως δημηγορεῖ, ὡς ἀκαμψιστότητον τῆς ἀναστάσεως γενέσθαι τοῦτο τεκμήριον.

15 Οὐ γὰρ, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, οὗτοι μεθύουσιν· Οὐκ εἶπεν, Ὡς ὑμεῖς χλευάζετε, ἀλλ', Ὡς ὑπολαμβάνετε, ἐπικείμενον μεταχειριζόμενος τὸν λόγον· καὶ οὐκ ἀντικρυς ἀπὸ κακουργίας βουλόμενος αὐτοὺς δεῖξαι τοῦτο λέγοντας, παραδοποιῶν αὐτοῖς τὴν ἐπιστροφὴν καὶ μεταμέλειαν. Ἔστι γάρ, φησιν, ὥρα

(α) Ματθ. Κ', 69. Μαρκ. ΙΔ', 66. Λουκ. ΚΒ', 56.

τρίτῃ τῆς ἡμέρας. Καὶ τὸ τοῦτο; Οὐκ ἔστιν ἐν ὥρᾳ τρίτῃ μεύειν; Ἀλλ' οὐκ ἔστι πρὸς τοῦτο· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι οὕτως εἶχον περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ χλευάζοντες καὶ διασύροντες οὕτως ἔλεγον.

16 Ἔστι γὰρ ὥρα τρίτῃ τῆς ἡμέρας· ἀλλὰ τοῦτο ἔστι
17 τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ προφήτου Ἰωήλ· «Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα· καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὀράσεις ὄψονται, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνυπνίοις ἐνυπνιασθήσονται· καὶ γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου, καὶ
19 προφητεύσουσι. Καὶ δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, αἶμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδα καπνοῦ. Ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκοτός, καὶ ἡ σελήνη εἰς αἶμα, πρὶν ἢ ἔλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ. Καὶ ἔσαι, πᾶς, ὃς ἐὰν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται (α).»

Τοῦτο προσεκτικωτέρους αὐτοὺς τέως ἐποίησε. Τὸ δὲ ἐν τρίτῃ ὥρᾳ ταῦτα γεγενῆσθαι, οὐκ ἀπλῶς· τότε γὰρ τὸ λαμπρὸν τοῦ πυρὸς δείκνυται, ὅτι οὔτε πρὸς ἔργα ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι, οὔτε πρὸς ἀριστον, ὅτε λαμπρὰ ἡ ἡμέρα, ὅτε πάντες εἰσὶν ἐπ' ἀγορᾶς. Εἶτα τὴν προφητείαν παρήγαγε τοῦ Ἰωήλ, οὐδαμοῦ τοῦ Χριστοῦ μνημονεύσας ἐνταῦθα, καὶ τῶν σημείων, ὧν ἦσαν αὐτόπται, καὶ ὅτι αὐτοῦ τοῦτο ἐπαγγελία· εἰ γὰρ τοῦτο εἶπε, πάντῃ ἀνέτρεψεν ἂν, καὶ καταλευσθῆναι αὐτοὺς ἐποίησεν· ἀλλὰ τὸν πατέρα τέως εἰσάγει διὰ τοῦ προφήτου ταῦτα αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενον, καὶ τὸν φθόνον ὑποτεμνόμενον. Οὐ τοῖς ἀποστόλοις μόνον φησὶν, ἀλλὰ πάσῃ σαρκί, δηλονότι εἰλικρινῶς πιστευσούσῃ, καὶ μετὰ διαθέσεως. Οὐ γὰρ ὁ λέγων μοι, φησὶ, Κύριε, Κύριε (β)· ἀλλ' ὁ μετὰ βίου ἀρίστου τοῦτο ποιῶν· οὐ προστίθῃσι δὲ τοῦτο, ἀνεπαχθίστητον τὴν λό-

(α) Ἰωήλ Β', 28—32.

(β) Ματθ. Ζ' 21.

γον τῆς ἐπαγγελίας καὶ κοῦφον ποιῶν, ὅτι μόνῃ ἢ ἐπικλήσει ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν. Τὸ δὲ, *Ὁ ἡλῖος μεταστραφῆσεται εἰς σκότος*, καὶ τὸ πρὸ τούτου, *Αἷμα καὶ πῦρ καὶ ἀτμίδια καπνοῦ*, ταῦτα περὶ τῆς μελλούσης, φησὶ, κρίσεως. Οἰκειότερον δὲ καὶ περὶ τῶν ἱεροσολύμων καὶ τῆς τότε αἰχμαλωσίας εἴρηται, ἀπὸ τῆς διαθέσεως τῶν πασχόντων. Ἄλλως τε καὶ κατὰ τὸν Ἰώσηπον, πολλὰ τοιαῦτα ἐπροειμιάσατο τὴν τῶν ἱεροσολύμων καταστροφὴν (α). Τὸ δὲ τὴν σελήνην μεταστραφῆναι εἰς αἷμα φάσκειν, τῆς σφαγῆς δηλοῖ τὴν ὑπερβολὴν, ὡς προσγειότεραν τε οὖσαν, καὶ δυναμένην ἀπὸ τῆς τοῦ αἵματος ἀναθυμιάσεως τοῦτο πάσχειν. Τὸ μέντοι, *Πρὶν ἢ ἔλθῃ τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ*, φοβούντός ἐστι καὶ κατασεύοντος αὐτοὺς τοῖς ἐλπίζομένοις δεινοῖς· *Μὴ γὰρ ἐπειδὴ, φησιν, ἀτιμωρητὶ νῦν ἀμαρτάνετε, θαρρῆτε· ἀλλὰ προσιδόξα ταῦτα ἵστε μεγάλης ἡμέρας καὶ χαλεπῆς εἰς ἀνταπόδοσιν*. Ἀλλὰ ταῖς ἀπειλαῖς ἐπάγει τινὰ καὶ χρηστότητα, προσθεὶς τὸ, *Καὶ πᾶς, ὃς ἐὰν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται*. Καὶ τοῦτο μὲν Παῦλος (6), περὶ τοῦ Χριστοῦ εἰρησθαί φησι· νῦν μέντοι, τούτου καιρὸν οὐκ ἔχοντος, οἰκονομῶν τὸν λόγον ὁ Πέτρος παρήκεν αὐτό.

- 22 Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις, (οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ οἶδατε,) τοῦτον τῇ ὀρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ θεοῦ ἐκδοτον λαβόντες, διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπῆξαντες ἀνείλετε. Ὅν ὁ θεὸς ἀνέστητε, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατόν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ. Δαυὶδ γὰρ λέγει εἰς αὐτόν· « Προωρώμηγ τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἐστίν, ἵνα

(α) Ἰωσηφ. Περὶ τοῦ Ἰουδ. πόλεμου Βιβλ. 5. Κεφ. Ε. §. γ'.
(β) Ῥωμ. Ι, 13.

- 26 μὴ σαλευθῶ. Διὰ τοῦτο εὐφράνθη ἡ καρδία μου, καὶ ἡγαλλιάσατο ἡ γλῶσσά μου· ἔτι δὲ καὶ ἡ σὰρξ μου
27 κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου
28 ἰδεῖν διαφθοράν. Ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς· πληρώσεις με εὐφροσύνης μετὰ τοῦ προσώπου σου (α).»

Ἐπειδὴ καθήφατο αὐτῶν ἀνωτέρω σφοδρῶς, νῦν ἀνίστην αὐτοὺς, οὐ κολακεύων, ἀλλὰ διχναπαύων καὶ ἀνέσεως ἀξίων. Διὸ καὶ προειμιάζεται, καὶ τοῦ προπάτορος Δαυὶδ μνημονεύει, ἵνα μὴ θεωρῆσθ, ἐπειδὴ τὸν Ἰησοῦν προήνεγκε τῷ λόγῳ· τοῦ γὰρ προφήτου παρὰ πόδας ἀκούσαντες ἐπέσχον· εἰ δὲ μόνον τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ προήχθη φωνῶσιν ἀνθρώποις, εὐθέως ἂν προσέστη αὐτοῖς. Διὰ τοῦτο, οὐδὲ, *πέισθητε*, εἶπεν, *ἀλλ', ἀκούσατε*, ὅπως ἀνεπαχθέστερον ἦν. Διὰ τοῦτο καὶ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ταπεινότερον φθέγγεται· *Ἰησοῦν γὰρ*, φησι, *τὸν Ναζωραῖον*, ἀπὸ τῆς εὐτελοῦς πατρίδος ὀνομάζων. Εἴτα, *ἀποδεδειγμένον*, οἷον οὐκ ἀμφισβητούμενον, ἀλλ' ἀποδεδειγμένον διὰ τῶν ἔργων, ὧν ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ θεός, ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἦν. Τέως γὰρ εἰ καὶ ὁ θεὸς ἐποίησεν, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ, καὶ ἐν μέσῳ ὑμῶν, οὐ λάθρα, οὐδὲ ἐν γωνίᾳ, ἀλλὰ μαρτυρούντων ὑμῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸ διὰ τοῦ σταυροῦ τόλμημα αὐτῶν προὔβη, πειράται αὐτοὺς καὶ ἀπαλλάσσειν διὰ τοῦ εἰπεῖν, *Τῇ προσωρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει τοῦ θεοῦ*, ἅμα μὲν δεικνὺς τὸ τοῦ πάθους αὐτοῦ ἐκούσιον, καὶ ὅτι τοῖς προωρισμένοις ὑπαύρησεν.

Ἀλλὰ καὶ ἀπαλλάσσειν, οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς πάντῃ τοῦ ἐγκλήματος· ἐπάγει γὰρ, ὅτι *Διὰ χειρῶν ἀνόμων ἀνείλετε*. Διὰ χειρῶν μὲν γὰρ ἀνόμων, ἥτοι τοῦ Ἰουδα καὶ τῶν στρατιωτῶν, ὅμως ἀνείλετε. Εἰ γὰρ οἱ προσπῆξαντες ἄνομοι, καὶ οἱ ἀνελόντες δῆλον. Οὕτω καθαψάμενος αὐτῶν ἡρέμα, καὶ λοιπῶν τολμῶν καὶ ἐμφαντικωτέρων ἄπτεται, φήσας· *Ὅν ὁ θεὸς ἀνέστησε, λύ-*

σας τὰς ὠδῖνας τοῦ θαλάτου· τουτέστιν, ὅτι καὶ ὁ θάνατος ὤδινε κατέχων αὐτόν, καὶ οἷονεὶ δεινὰ ἔπασχεν. Ὡδῖνας γὰρ ἡ Παλαιά, τοὺς κινδύνους φησί, καὶ τὰς συμφοράς· ὡς ἐπὶ τοῦ· Ὡδῖνες ᾗδον περιεκύκλωσάν με (α). Διὰ δὲ τοῦ· Καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν αὐτὸν κρατεῖσθαι, τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ παρίσχει, καὶ ὅτι οὐκέτι ἀποθνήσκει. Ἐπὶ τούτοις παράγει καὶ τὸν προφήτην Δαυὶδ λέγοντα, ὡς προεῖρηται, οὐκ εἰς ἑαυτὸν, ἀλλ' εἰς αὐτόν, τουτέστι, τὸν Χριστόν. Κάνταῦθα δὲ ἀπὸ τῶν ταπεινοτέρων, καὶ κατὰ τὸ ταπεινότερον προὔθηκα τὴν προφητείαν, ἅτε εἰσαγωγικωτέρων λόγων δεομένοις. Καθότι οὐκ ἦν δυνατόν· αὐτὸς γὰρ ἔφη, ὅτι « Οὐδεὶς αἶρει τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ· ἀλλ' ἐγὼ αὐτὴν ἐμαυτοῦ τίθημι αὐτῇ, καὶ ἐγὼ πάλιν λαμβάνω αὐτήν (β). »

- 29 Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παρρησίας πρὸς ὑμᾶς περὶ τοῦ πατριάρχου Δαυὶδ, ὅτι καὶ ἐτελεύτησε, καὶ ἐτάφη, καὶ τὸ μνημα αὐτοῦ ἐστὶν ἐν ἡμῖν ἄχρι
30 τῆς ἡμέρας ταύτης. Προφήτης οὖν ὑπάρχων, καὶ εἰδὼς, ὅτι ὄρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ θεὸς, ἐκ καρποῦ τῆς δσφύος αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα ἀναστήσειν τὸν Χρι-
31 στόν, καθίσει ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ (γ)· προϊδὼν ἐλάλησε περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ὅτι οὐκ ἐγκτελείσθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς ᾗδου, οὐδὲ ἡ σὰρξ
32 αὐτοῦ εἶδε διασθοράν. Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ θεός, οὗ πάντες ἡμεῖς ἐσμέν μάρτυρες.

Τὴν προφητείαν πληρώσας, ἄλλων πάλιν ἀπάρχεται προοιμίων. Ἄνδρες, φησὶν, ἀδελφοί. Ὅταν γὰρ μέγα τι μέλλῃ ἐρεῖν, οἰκειωτικῶς κέχρηται προοιμίῳ, ἀδελφοὺς καλῶν, ὡς καὶ ὁ Στέφανος· Ἀδελφοί καὶ πατέρες, ἀκούσατε (δ). Εἰτά φησιν· Ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παρρησίας περὶ τοῦ πατριάρχου Δαυὶδ. Ἐνθα οὐδὲν

(α) Ψαλμ. ΙΖ', 5. (β) Ἰωαν. Ι', 18. (γ) Ψαλμ. ΡΑΔ', 41. — Παρ' ἄλλοις λείπει· τὸ κατὰ σάρκα ἀναστήσειν τὸν Χριστόν. (δ) Πραξ. Ζ', 2.

βλάπτει, πολλὰ κέχρηται μετριοφροσύνῃ. Εἰ γὰρ εἶπεν οὕτως ἀπλῶς, ὅτι Ταῦτα οὐκ εἶρηται περὶ τοῦ Δαυὶδ, ἀλλὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ, τραχὺς ἂν ἔδοξε, καὶ ὀργὴν αὐτοῖς ἐνεποίει μάλλον, ἢ πειθηνίους παρείχετο. Ἀλλὰ πολλὰ περὶ τὸν μακάριον Δαυὶδ τιμὴ χρησάμενος, εὐπαράδεκτον κατασκευάζει, ὅτι περὶ τοῦ Χριστοῦ ἡ μαρτυρία, καὶ πᾶς οὗτος ὁ λόγος οὕτως φκονομῆται. Τῇ γὰρ τοῦ Δαυὶδ τελευτῇ καὶ ταφῇ οὐ προσέθηκεν, ὅτι Οὐκ ἀνέστη, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ μνημα αὐτοῦ ἐστὶν ἐν ἡμῖν, ὅπερ ἴσον τῷ, Οὐκ ἀνέστη. Καὶ οὐδὲ οὕτως ἤλθεν εἰς τὸν Χριστόν· ἀλλὰ πάλιν ἐγκωμιάζεται ὁ Δαυὶδ, διὰ τοῦ, Προφήτης οὖν ὑπάρχων, ἵνα διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον τιμὴν καὶ τὸ γένος τὸ ἀπ' ἐκείνου, τοῦ Χριστοῦ δεῖξωνται τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι Ἐπηγγείλατο αὐτῷ ὁ θεός, ἀλλ', ὁ μεῖζον καὶ ἀπαράβατον ἦν, τὸ, Ὤμοσε. Τὸ δὲ, κατὰ σάρκα, κηρύττοντός ἐστιν, ὡς καὶ θεός ὁ Χριστός, καὶ σύνεστιν αἰετῶ πατρί. Πάντα δὲ τῷ πατρὶ ἀνατίθῃσιν, ἵνα τέως παραδέξωνται τὰ λεγόμενα. Ἀλλὰ πῶς ἐκάθισεν ἐπὶ θρόνου Δαυὶδ; Ὅτι βασιλεύει πάντων, Ἰουδαίων τε καὶ ἐθνῶν, σαγηνευθέντων εἰς τὴν ἐκείνου πίστιν τε καὶ λατρείαν. Τὸ δὲ, Οὐδὲ ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διασθοράν, οὐκ ἦν τὸν τὸ τῆς ἀναστάσεως ἐμφαίνει ἔργον.

- 33 Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ θεοῦ ὑψωθείς, τὴν τε ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ πατρὸς, ἐξέ-
34 χεε τοῦτο, ὃ νῦν ὑμεῖς βλέπετε καὶ ἀκούετε. Οὐ γὰρ Δαυὶδ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς·

Καὶ πάλιν τῷ πατρὶ ἀνατίθῃ τὸ γεγονός· οἶδε γὰρ οὕτω τοὺς ἀκροατὰς ἐπισπώμενος. Εἰπὼν δὲ τὸ, ὑψωθείς, καὶ περὶ τῆς ἀναλήψεως ἤνιξατο, καὶ ὅτι ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐστὶν· οὐμέντοι φανερώς εἶπεν, ὅτι ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐστίν. Ἐπεὶ οὖν ἐνταῦθα προέβη, καὶ τῶν σημείων αὐτοῦ ἐμνήσθη καὶ τῆς ἀναστάσεως, λοιπὸν ἐπάγει τὸ, ἐξέχεεν. Κατ' ἀρχὰς μὲν γὰρ τὸν πατέρα ἔλεγεν, οὐ τὸν Χριστόν, ἐπαγγεῖλασθαι τοῦτο διὰ Ἰωὴλ τοῦ προφήτου· ἐπεὶ δὲ τῶν κατὰ Χριστόν ἐμνήσθη πα-

ραδοξῶν, θαρσύνων ἤδη, αὐτὸν φησὶν ἐκχεῖν. Ὡς τε οὐ περὶ τοῦ πατρὸς ἔλεγεν Ἰωὴλ τὸ, ἐκχεῶ, ἀλλὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ. Τὴν ἐπαγγελίαν δὲ λυθῶν, φησι, παρὰ τοῦ πατρὸς, ἣ ἦν αὐτὸς ἡμῖν τοῖς μαθηταῖς ἐπηγγείλατο, τὸ· Καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψω ὑμῖν (α)· ἣ ἦν ὁ πατήρ πρὸ τοῦ πάθους αὐτοῦ ἐπηγγείλατο, διὰ τοῦ· Καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω (β). Τῷ πατρὶ δὲ ἀνατίθῃ τὴν ἐπαγγελίαν, συσκιάζων τὸν λόγον πρὸς τὸ εὐπαράδεκτον τῶν ἀκρατῶν. Ὅσα γὰρ ἂν εἴπῃ τις, εἰ μὴ πρὸς τὸ συμφέρον τελευτήσῃ, εἰκῇ καὶ μάτην λέγει. Δείκνυσιν οὖν, ὅτι ὁ σταυρὸς οὐ μόνον αὐτὸν οὐκ ἡλάττωσεν, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερον εἰργάσατο. Ὁ γὰρ καὶ διὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ πρὸ τοῦ σταυροῦ ἐπηγγείλατο ὁ πατήρ, τὸ· Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ (γ)· τοῦτο μετὰ τὸν σταυρὸν ἔδωκεν.

- 34 Λέγει δὲ αὐτός· « Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου·
35 Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου
36 ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου (δ). » Ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν· Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.

Οὐκέτι μεθ' ὑποστολῆς λέγει· ἔχει γὰρ ἀπὸ τῶν εἰρημένων θάρσος. Ἀλλὰ τί φησιν; Ὅτι Δαυὶδ λέγει· Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· καὶ τοῦ Δαυὶδ ὑψηλότερον αὐτὸν ἀποφαίνει. Εἰ δὲ Δαυὶδ Κύριον αὐτὸν καλεῖ, πολλῶ μᾶλλον αὐτοὶ οὐκ ἀπαξιώσουσι. Καὶ φόβον δὲ ἐρίστησιν αὐτοῖς, διὰ τοῦ· Ἔως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου. Καὶ ἵνα μὴ ἀπιστῇται, τῷ πατρὶ τὴν ὑπόταξιν ἀνατίθουσιν. Ἀλλὰ τὰ μέγιστα ταῦτα πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον κατὰγει, Ἀκριβῶς οὖν, εἰπὼν, γινωσκέτω πᾶς Ἰσραὴλ, ὅτι καὶ Κύριον καὶ Χριστὸν ὁ θεὸς αὐτὸν ἐποίησε· τὸ, ἐποίησεν, ἀντὶ τοῦ, κατέταξε καὶ κατέστησε, φήσας, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ, οὐσίωσεν.

(α) Ἰωαν. 14', 26, 15', 7. (β) Ἰωαν. 18', 23.

(γ) Ματθ. Γ, 11. (δ) Ψαλμ. ΡΘ', 1.

ὑψηλότερον δὲ πῶς ἂν εἴπῃ περὶ Χριστοῦ, καὶ τοῖς προκειμένοις ἀκόλουθον· Ἀκριβῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς Ἰσραὴλ, ὅτι ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς κάθεται.

- 37 Ἀκούσαντες δὲ, κατενύγησαν τῇ καρδίᾳ, εἰπὼν τε· πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους· Τί ποιήσομεν, ἄνδρες ἀδελφοί;

Τὸ μετ' ἐπιεικείας μεταχειρίσασθαι τὴν δημηγορίαν, εἰς κατάνυξιν αὐτοὺς ἤγαγε. Τὸ δὲ, κατενύγησαν, ἀντὶ τοῦ, ἐπλήγησαν, ἐπαθον τὴν ψυχὴν, ἐαυτῶν κατέγνωσαν. Διὸ καὶ ζητοῦσι τοῦ κακοῦ λύσιν, καὶ οἰκειωτικῶς αὐτοὺς ἀδελφοὺς καλοῦσιν, οὕς πρῶτον ἐχλεύαζον. Οὐκ ἐξ ἰσότητος δὲ τὸ, Ἀδελφοί, εἶπον, ὡς παρισταζόμενοι αὐτοῖς διὰ τῆς τοιαύτης κλήσεως, ἀλλ' ὅσον πρὸς αὐτοὺς ὠκειώθησαν ἐνδεικνύμενοι· καὶ ἐπειδὴ καὶ Πέτρος, ἀρχόμενος τοῦ λόγου, οὕτως αὐτοὺς ἐκάλεσεν, ἐκείθεν εἶχον καὶ αὐτοὶ τοῦ οὕτω καλεῖν αὐτοὺς ἀφορμὴν.

- 38 Πέτρος δὲ ἔφη πρὸς αὐτούς· Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄρρεσιν ἁμαρτιῶν· καὶ λήψεσθε τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὑμῖν γὰρ ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς εἰς μακράν, ὅσους ἂν προσκαλέσῃται κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν.
39 Ἐτέροις τε λόγοις πλείοσι διεμαρτύρετο, καὶ παρεκάλει, λέγων· Σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκοτεινῆς ταύτης. Οἱ μὲν οὖν ἄσμένως ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ, ἐβαπτίσθησαν· καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὡσεὶ τρισχίλιαι.
40 Ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν ἀποστόλων, καὶ τῇ κοινωνίᾳ, καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου, καὶ ταῖς προσευχαῖς.

Ὡς πάντων στόμα τῶν ἀποστόλων προβέβλημένος, φησί· Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω· οὐ Πιστεύσατε, ἀλλὰ Βαπτισθήτω· τοῦτο γὰρ ὁ θεμέλιος τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων. Τοῦτο οὖν πρῶτον ἀξιοῖ, καὶ μετὰ τοῦτο ἐπάγει τὸ πρὸς τῷ θεμελίῳ τέλος, τὴν δωρεάν, λέγων, τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς

διὰ μέσου τούτου τῆς πίστεως ἀναγκαινομένης. Τῷ δὲ εἰπεῖν· Ὑψίτη γὰρ ἡ ἐπαγγελία, καὶ τοῖς τέκνοις ἡμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς εἰς μακράν, ἐμφανίζει τὸ μεῖζον τῆς δωρεᾶς, ὡς οὐ μόνον αὐτοῖς ἐπαρκούσης, ἀλλὰ καὶ τοῖς τέκνοις· καὶ πρὸς τὰ ἔθνη δὲ ἐπιδαφιεύεται· τοῦτο γὰρ ἠνέξατο διὰ τοῦ, τοῖς εἰς μακράν. Ἀλλ' εἰ τοῖς εἰς μακράν, πολλῶ δὴπου μᾶλλον ἡμῖν τοῖς ἐγγύς. Σκόπει δὲ ὅτι, τότε τὴν τῶν ἐθνῶν ἠνέξατο πίσιν, ὅτε κατανενυγμένους εὔρε καὶ κατεγνωκότας ἑαυτῶν. Ψυχὴ γὰρ ὅταν ἑαυτὴν καταδικάσῃ, οὐκέτι ῥηθῆναι δύναται.

43 Ἐγένετο δὲ πάση ψυχῇ φόβος· πολλά τε τέρατα
44 καὶ σημεῖα διὰ τῶν ἀποστόλων ἐγένετο. Πάντες
δὲ οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ εἶχον
45 ἅπαντα κοινά. Καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις
ἐπίπρασκον, καὶ διμερίζον αὐτὰ πᾶσι, καθότι ἂν τις
46 χρεῖαν εἶχε. Καθ' ἡμέραν τε προσκαρτεροῦντες
ὁμοθυμαδὸν ἐν τῷ ἱερῷ,

Οὐ γὰρ ὡς τῶν τυχόντων κατεφρόνον· ἀλλ' ἐπειδὴ πολὺς ἦν ὁ Πέτρος ἄνωθεν βέων, καὶ τὰ μέλλοντα διὰ τῶν ἐπαγγελιῶν δεικνύων, εἰκότως ἐφοβοῦντο· ἐμαρτύρει γὰρ τῷ λόγῳ τὰ ἔργα. Καθάπερ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ πρότερον σημεῖα, εἶτα διδασκαλίαι, εἶτα θύματα, οὕτω καὶ νῦν. Τὸ δὲ τὰς κτήσεις πωλεῖν καὶ διαμερίζειν, καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχε, οὐχ ἀπλῶς φησὶν, ἀλλ' οἰκονομικῶς· διμερίζον γὰρ κατ' ἀξίαν. Τὸ δὲ, ὁμοθυμαδὸν προσκαρτεροῦντες, οὐ μίαν ἡμέραν, οὐδὲ δύο, ἀλλὰ καθ' ἡμέραν, καὶ ἐν μιᾷ ψυχῇ. Τῷ δὲ ἱερῷ προσήδρευον οἱ πιστεύοντες, αἵτε σπουδαιότεροι γεγεννημένοι, καὶ περὶ μηδὲν ἕτερον ἔχοντες σπουδάζειν ἐξ εὐλαβείας τῆς περὶ τὸν τόπον, ἢ περὶ τὸ ἱερόν.

46 Κλῶντές τε κατ' οἶκον ἄρτον, μετελάμβανον τροφῆς
47 ἐν ἀγαλλιάσει καὶ ἀρελότητι καρδίας, αἰνοῦντες τὸν θεόν, καὶ ἔχοντες χάριν πρὸς ὅλον τὸν λαόν.

Ὁ δὲ Κύριος προσετίθει τοὺς σωζομένους καθ' ἡμέραν τῇ ἐκκλησίᾳ.

Οἱκοί, τὸ ἱερόν νῦν λέγει· ἐν αὐτῷ γὰρ ἕσθιον. Τὸ δὲ, κλῶντες ἄρτον, εἶπεν, ἵνα τὸ εὐτελές καὶ αὐτόσκευον ὑπεμνήνῃ αὐτῶν τῆς διαίτης. Ἄρτον γὰρ κλῶντες μετελάμβανον τροφῆς, ἀλλ' οὐκ ἐτρέφον. Οὕτω καὶ τὸν βίον ἀπὸ τῆς πίστεως μετερρύθμιζον, καὶ φιλαλληλῶς εἶχον πρὸς τὸν λαὸν ὅλον. Εἰ γὰρ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ὑπὸ ρηθόνου ἐπανέστησαν αὐτοῖς, ἀλλὰ πρὸς τὸν λαὸν χάριν εἶχον. Ἐδείκνυτο δὲ τοῦτο διὰ τῆς ἐλεημοσύνης καὶ καθαρεῶς ἀναστροφῆς. Τὸ δὲ, ἐν ἀρελότητι καρδίας, ἀντὶ τοῦ, ἐν ταπεινώσει καὶ εὐτελείᾳ, μηδὲν ὑψηλὸν φρονοῦντες ἐφ' αἷς ἐπραττον ἀγαθοεργίαις καὶ ἐλεημοσύναις, ὅπερ μάλιστα ἦν ἰουδαϊκόν, ὡς ἀπὸ τοῦ καυχωμένου Φαρισαίου δῆλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ θεραπείας τοῦ ἐκ γενετῆς χωλοῦ, Πέτρου τε κατηχήσεως ἐλεγκτικῆς, συμπαθητικῆς, συμβουλευτικῆς πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν· ἐν ᾧ ἐπιστασία τῶν ἀρχιερέων ζήλω τοῦ γεγονότος, καὶ κρίσις τοῦ θαύματος.

ΚΕΦ. ΙΙΙ, 1. Ἐπὶ τὸ αὐτὸ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερόν ἐπὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς, τὴν ἐννάτην.

Πολλὴ ἡ τῶν δύο τούτων ὁμόνοια καὶ φιλία. Τούτῳ γὰρ νεύει ὁ Πέτρος ἐν τῷ Κυρίου πάθει, πυθέσθαι τοῦ διδασκάλου

(α)· καὶ ἐπὶ τὸν τάρον δὲ πάλιν ὁμοῦ τρέχουσι (β)· καὶ περὶ αὐτοῦ πάλιν ρητὴν ὁ Πέτρος τῷ Χριστῷ· Οὗτος δὲ τί (γ); Ἀνέβανον δὲ ἐν τῷ ἱερῷ, οὐχ ὡς ἔτι ἰουδαίζοντες, ἀλλὰ χρησίμως καὶ συγκαταβατικῶς τοῦτο ποιοῦντες· καὶ ἵνα, θεραπευθέντος τοῦ χωλοῦ ἐν τῷ ἱερῷ, πάντας ἔχοιεν τοὺς ἑωρακότας μάρτυρας· πολλοὶ γὰρ συνήσαν ἐκεῖ, διὰ τὸ σεβάσμιον τοῦ τόπου. Διὰ δὲ τοῦ ἐπιστημῆνασθαι τὴν ὥραν, διδάσκει, ὡς αἰετῆς εὐχαῖς ἐνέκειντο. Μέννηται δὲ καὶ τοῦ ἱεροῦ, δι' ἀμφοτέρων, ἡμεῖς τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου, πιστούμενος ἂν γράφει. Πολλῶν δὲ θαυμάτων ἐπιτελουμένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐμνήσθη ὁ ταῦτα γράφων Λουκᾶς, οὐδενὸς ἐκείνων ὀνομαστικῶς μνημονεύει· ἀλλ' ἐκεῖνο γράφει μόνον, ἀφ' οὗ πάντες ἐκινήθησαν. Ἐκεῖνα γὰρ ἴσως καὶ παρεωρώμετο διὰ τὸ σμικρὰ δοκεῖν. *Π καὶ ὅτι οὐ κόμπου χάριν ἢ συγγραφὴ αὐτῷ αὐτὴ ἐσπουδάσθη.

- 2 Καὶ τις ἀνὴρ, χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρχων, ἐβαστάζετο· ὃν ἐτίθουν καθ' ἡμέραν πρὸς τὴν θύραν τοῦ ἱεροῦ, τὴν λεγομένην Ὁραίαν, τοῦ αἰτεῖν ἐλεημοσύνην παρὰ τῶν εἰσπορευομένων εἰς τὸ ἱερόν. Ὅς, ἰδὼν Πέτρον καὶ Ἰωάννην μέλλοντας εἰσιέναι εἰς τὸ ἱερόν, ἠρώτα ἐλεημοσύνην λαβεῖν. Ἀτενίσας δὲ Πέτρος εἰς αὐτὸν σὺν τῷ Ἰωάννῃ, εἶπε· Βλέψον εἰς ἡμᾶς. Ὁ δὲ ἐπέτεχεν αὐτοῖς, προσδοκῶν τι παρ' αὐτῶν λαβεῖν.

Πῶς οὐ λέγει τὸ ὄνομα τοῦ χωλοῦ; Ὅτι οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι ἤδεσαν αὐτό· παντελῶς γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἄγνωστος ἦν αὐτοῖς· καὶ τοῦτο, ἵνα μήτε χαριζόμενοι φαίνωνται, καὶ κατὰ προσπάθειαν ποιοῦμενοι τὰς ἰάσεις, μήτε τις ὑπόνοια ὑποκρίσεως μηδὲ παρὰ τῶν ἀναισχυνοτάτων ὑπολαμβάνηται, ὅτι πρὸς χάριν τῶν ἀποστόλων τινὲς τῶν αὐτοῖς γνωρίμων τὰς περὶ αὐτοῦ ἰάσεις ὑποκρίνοντο. Πῶς οὖν οὐκ ἔμαθον μετὰ

(α) 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. (β) 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. (γ) 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22.

τὴν ἱστίαν τὸ ὄνομα; Ὅτι οὐκ ἦν αὐτοῖς σχολὴ περὶ τὰ μηδὲν λυσιτελοῦντα κατασχολεῖσθαι. Πῶς δὲ αὐτὸν οὐ προσήγαγον ἰαθῆναι τῷ Χριστῷ; Ἴσως τινὲς ἦσαν ἄπιστοι οἱ προσεδρεύοντες τῷ ἱερῷ, ὅπουγε οὐδὲ ταῖς ἀποστόλοις αὐτὸν προσήγαγον, ἰδόντες αὐτοὺς εἰσιόντας καὶ θαύματα ποιηκότας τοιαῦτα. Ὅτι χωλὸς ἦν ἐκ κοιλίας μητρὸς, τοῦτο πάντες οἱ ἐν τῷ ἱερῷ ἤδεσαν. Διὸ καὶ ὡς περιφανοῦς ὄντος, ὅτι τοῦτο ἦν, οὐδὲ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἐφρόντιζον πρὸς τὸ τοῦτο αὐτὸν καλεῖν· ἀλλ' ἐνέκα τὸ τοῦ πάθους καὶ αὐτὴν τὴν προσηγορίαν αὐτοῦ· καὶ ὄνομα αὐτῷ εἰς γνώρισμα κατεξείρετον τὸ σῖνος ἐγίνετο. Πολλῶν δὲ θαυμάτων, ὡς εἶπομεν, ὑπὸ τῶν ἀποστόλων γινομένων, οὐ προσήγον αὐτὸν τοῦτοις οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς τῷ Χριστῷ ἦτοι φθονοῦντες, ἢ καὶ δι' ἀπιστίαν. Οὕτω γὰρ ἐνόμιζον τοσοῦτον αὐτοῦ ἰσχύειν θαυματουργεῖν.

- 6 Εἶπε δὲ Πέτρος· Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐκ ὑπάρχει μοι· ὁ δὲ ἔχω, τοῦτό σοι δίδωμι.

Τοῦτο τὴν παντελῆ τοῦ χρυσοῦ αὐτῶν ἀκτινοῖαν ἐμφαίνει. Οὐ γὰρ ὡς πολλάκις ἡμεῖς φαμὲν ὅτι, εἶδε οὐκ ἔχω, οὕτω καὶ αὐτός· ἀλλ', οὐκ ὑπάρχει μοι, φησὶ, τὸ πάντῃ μὴ ὑπεῖναι αὐτῷ χρυσίον δηλόν.

- 6 Ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου 7 ἔγειραι καὶ περιπάτει. Καὶ πιάσας αὐτὸν τῆς δεξιᾶς χειρὸς, ἤγειρε· παραχρῆμα δὲ ἐστερεώθησαν 8 αὐτοῦ αἱ βάσεις καὶ τὰ σφυρά. Καὶ ἐξαλλόμενος ἕστη, καὶ περιεπάτει· καὶ εἰσῆλθε σὺν αὐτοῖς εἰς τὸ ἱερόν, περιπατῶν καὶ ἀλλόμενος, καὶ αἰνῶν τὸν θεόν. Καὶ εἶδεν αὐτὸν πᾶς ὁ λαὸς περιπατοῦντα 10 καὶ αἰνοῦντα τὸν θεόν· ἐπεγίνωσκόν τε αὐτὸν, ὅτι οὗτος ἦν ὁ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθήμενος ἐπὶ τῇ Ὁραίᾳ πύλῃ τοῦ ἱεροῦ· καὶ ἐπλήσθησαν θάμβους καὶ ἐκστάσεως ἐπὶ τῷ συμβεβηκότι αὐτῷ.

Ὅπερ ὁ Χριστὸς πολλάκις ἐπὶ τῶν ἀτελέστερον διακειμένων

οὐ λόγῳ μόνον θεραπεύων, ἀλλὰ καὶ ἀπτόμενος, τοῦτο καὶ νῦν ὁ Πέτρος ποιεῖ· ἀμα δὲ καὶ διὰ τοῦ ἐγείραι, τὸ τῆς ἀναστάσεως πιστοῦται μυστήριον· καὶ ἵνα μὴ δόξῃ ἀπὸ ταυτομάτου ἢ αὐτοσχεδιάζοντος τὸ γινόμενον. Ἦλατο δὲ ἀναστάς, ἢ ἀπιστῶν τὸ γινόμενον, καὶ πειράζων εἰς ἀσφαλέστερον καὶ ἐδραιότερον τὴν βάσιν, ἢ οὐδὲ περιπατεῖν ἔδει. Τὸ δὲ, ἐπε-ρήνωσκον αὐτὸν, πρόσκεινται, ὡς καὶ ἀγνοούμενον λοιπὸν ἀπὸ τοῦ θανάτου· ὃ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ (α). Εἰώθαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ταύτῃ χρηρῆσθαι τῇ λέξει ἐπὶ τῶν μόλις γνωριζομένων. Περιπατῶν καὶ ἀλλόμενος· ὡς ἀγνοούμενον σχεδὸν τὸ λοιπὸν ἀπὸ τοῦ ἄλλεσθαι τὸν πρὸ τούτου ἄργον καὶ τῆς ἐτέρων δέομενον βοήθειας πρὸς μετάβασιν.

11 Κρατοῦντος δὲ τοῦ ἱαθέντος χωλοῦ τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην, συνέδραμε πρὸς αὐτοὺς πᾶς ὁ λαὸς ἐπὶ τῇ στοᾷ, τῇ καλουμένῃ Σολομῶντος, ἑκαταμβοί.

Εἰσάγει τοὺς ἀποστόλους μετὰ τὴν ἵασιν, ἢ ἀπὸ εὐνοίας, ὥσπερ εὐχρίματι αὐτοῖς πλέκων, καὶ ἐπιδεικνὺς ἅπασιν τοὺς τωτῆρας, ἢ ὑπονοῶν ὡς, εἰ ἀπολειφθεῖν αὐτῶν, πάλιν ὑπὸ τοῦ πάθους καταληρθεῖν. Ἐνόμιζε γὰρ μέχρι τούτου ἀπηλλαγῆναι τοῦ πάθους, μέχρις ἂν κατέχη αὐτοὺς, καὶ ἐφάπτηται αὐτῶν· μάλιστα ὅτι καὶ ὁ Πέτρος κρατήσας αὐτὸν οὕτως ἔλαστο· *Ἐπὶ τῇ στοᾷ, τῇ καλουμένῃ.*] Αὕτη μόνῃ ἢ σοῦ ἔλαστο ἀπὸ τῆς κατασκευῆς Σολομῶντος. Ἐνέπρησε γὰρ τὸ ἱερὸν Ναβουχοδονόσορ (1), καὶ ἐκκοδόμους Κῦρος ὁ Πέρσης (2).

12 Ἰδὼν δὲ Πέτρος ἀπεκρίνατο πρὸς τὸν λαόν· Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, τί θαυμάζετε ἐπὶ τούτῳ; ἢ ἡμῖν τί ἀτενίζετε, ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιτηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν;

Ἡ τοῦ Ἰσραὴλ προσήγορία διττὴν ὑποβάλλει τὴν ἐκκλησίαν· ὅτι τοῦ Ἰακώβ, ὃ θεοπειθείας χάριν ἢ τοῦ Ἰσραὴλ

προσηρμόσθη προσήγορία, ἀπὸ τῶν κάτω συρομένων ἐπὶ τὰ οὐράνια καὶ θεῖα καὶ νοητὰ διαπορθμευθεῖσα ὕψη· μέμψεως, ἀπὸ τῆς ἐξόδου τῆς ἐξ Αἰγύπτου τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, δυσαγωγῆς καὶ ἀπειθοῦς, καὶ παραπικρασμοῦ μεστοῦ. Ἐξ ἑκατέρου τοίνυν τὸ Ἰσραὴλ ὄνομα αὐτοῖς παρέχει, αἰσχύνην, μὴ θεοπειθοῦσιν ὡς ὁ προπάτωρ· ἀπώλειαν, ὡς οἱ ἐξ Αἰγύπτου μὴ τῇ ἐπηγγελμένῃ ἀνασωθέντες κληροδοσίᾳ. Ὡν ἑκατέρων ὑπόμνησις διὰ τοῦ ὀνόματος ἐγγινομένη, τοῦ μὲν ζῆλον παρέξει, τῶν δὲ τὴν μίλησιν διὰ τὸν ὅμοιον ὀλεθρον ἐκφυγεῖν, ἐκ προσοχῆς τῶν λεχθησομένων. Πλείονος δὲ καὶ αὕτη γέμει τῆς παρήρησις ἢ δημηγορία, οὐχ ὅτι ἐν τῇ προτέρᾳ (2) ἐφοδεῖτο, ἀλλ' ἐπειδὴ, χαλεποὶ ὄντες καὶ ἰταμοὶ, οὐκ ἂν ἤνεγκαν ἐκείνοι. Ἐκ τούτου ἐκείνης μὲν ἀρχόμενος, ἐπιστροφὴν αὐτοῖς ἐργάζεται διὰ τοῦ προοιμίου· *Τοῦτο ὑμῖν γνωστὸν, λέγων, ἔσω,* καὶ ἐνωτίσασθε τὰ ρήματά μου· ἐνταῦθα δὲ οὐ δεῖται τῆς τοιαύτης κατασκευῆς· οὐ γὰρ ἐρράθυμουν, ἀλλὰ τὸ σημεῖον τοῦ χωλοῦ ἐπέστρεψεν αὐτοὺς ἅπαντας, καὶ δέους καὶ ἐκπλήξεως ἐποίησε μεστούς. Ὅρα δὲ, πῶς διὰ τοῦ παρακρούεσθαι τὴν περὶ αὐτῶν δόξαν τὴν διὰ τῶν σημείων, οὐδὲν περὶ ἑαυτῶν φθέγγεται μέγα, ἅτε τοῦ ἐπὶ μεγάλοις τοῖς ἐκυτῶν κατορθωμένοις ταπεινοφρονοῦντος, πλέον ἐφελκομένου τὸν ἀκρατήν. Διόπερ καὶ αὐτοὶ καταφρονήσαντες τῆς ἀνθρωπίνης δόξης, μᾶλλον ἐδόξασαν ἑαυτοὺς, οὐκ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ θεῖον τὸ γεγονός· δειξάντες. *Ὡς ἰδίᾳ δυνάμει.*] Πρόσεχε τῷ εἰρημένῳ, ὅτι οὐ δυνάμει ἀνθρωπίνη λέγει αὐτὸν ἱαθῆναι, ἀλλὰ θεῖα. Θεὸς οὖν ὁ Ναζωραῖος, οὗ τὸ ὄνομα ἐθεράπευσεν αὐτόν.

13 Ὁ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν, ἐδόξασε τὸν παῖδα αὐτοῦ, Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς μὲν παρεδώκατε, καὶ ἡρνήσασθε αὐτόν κατὰ πρόσωπον Ἡλίου, κρίναντος ἐκείνου ἀπο-
14 λύειν. Ὑμεῖς δὲ τὸν ἅγιον καὶ δίκαιον ἡρνήσασθε,

(1) Πρξ. Β', 14. καὶ ἑξῆς.

(TOM. Γ'.)

15 καὶ ἡτήσασθε ἄνδρα φονέα χαρισθῆναι ὑμῖν· τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνετε, ὃν ὁ θεὸς ἡγείρεν ἐκ νεκρῶν, οὗ ἡμεῖς μάρτυρες ἐσμεν.

Ἐτι τῶν ταπεινοτέρων ἔχεται, τῶν περὶ αὐτοὺς καὶ Χριστοῦ· περὶ ἑαυτοὺς, διὰ τοῦ εἰπεῖν, οὐχὶ ἰδίᾳ δυνάμει θαυματουργῆσαι· περὶ Χριστοῦ δὲ, τῷ προσθεῖναι Ἐδόξασε τὸν παῖδα. Οὐ γὰρ τὸ αὐτοδόξαστον ἐνι προσθήκῃ δόξης λαβεῖν. Ταπεινώσας οὖν τὸ καθ' ἑαυτοὺς καὶ Χριστοῦ, ἐπαίρει τὸ τῶν Ἰουδαίων κατὰ Χριστοῦ τόλμημα, καὶ οὐ συσκιᾶζων, ὡς τὸ πρότερον. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, μᾶλλον αὐτοὺς ἐπαγαγέσθαι βουλόμενος. Ὅσον γὰρ ἐδείκνυ αὐτοὺς ὑπευθύνους, τοσούτῳ μᾶλλον τοῦτο ἐγίνετο. Διὰ δὲ τοῦ, Ὅρ ὑμεῖς παρεδώκατε καὶ ἡγήσασθε, δύο τὰ ἐγκλήματα. Πιλάτῳ τε γὰρ παρέδωκαν εἰς φόνον, εἰπόντες· Ἡμῖν οὐδένα ἔξεστιν ἀποκτείνειν (α)· ἡρνήσαντο δὲ, κρᾶζοντες· Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα (β). Ἀλλὰ γε δὴ καὶ Πιλάτου, Ἑλλήνος ὄντος, καὶ μήτε σημεῖον πρὸς Χριστοῦ ἰωρακότος, μήτε προφητῶν ἀκηκοότος περὶ Χριστοῦ, καὶ βουλομένου αὐτὸν ἀπολύειν, αὐτοὶ καὶ θαυματουργοῦντα Χριστὸν θεθεαμένοι, καὶ προφητῶν ἐν γνώσει τῶν περὶ αὐτοῦ αὐτοῖς εἰρημένων καταστάντες, οὐκ ἠνέσχοντο. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, Φονέα ἡτήσασθε, δεινῶς κατεσκευάσεν, ὅτι ἐδύνατο τὸν Χριστὸν ἀπολύειν. Εἰ γὰρ τὸν φονέα ἀπολυθῆναι ἐποίησαν, τὸν μᾶλλον ὑπαίτιον, οὐ πολλῷ δὴ πού τὸν ἀνεύθυνον; Νῦν δὲ ἀπεναντίας, τὸν μὲν ὑπεύθυνον ἐξείλοντο, τὸν δὲ ἀνεύθυνον ἀποκτανθῆναι παρέδωκαν. Εἰπὼν δὲ, τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς, δείκνυσιν, ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν ἀνέστησεν ὁ Χριστός. Τὴν ἀνάστασιν δὲ οὐ προφητῶν ἐμπειδοὶ μαρτυρίαις, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἀπίστοις αὐτοῖς ἦν, τῇ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων. Ἐπεὶ δὲ μετῴρισας τὸ ἐγκλημα, ἐλύπει σφοδρῶς, πάλιν ἀνίσχιν, ἐπὶ μετάνοιαν αὐτοὺς συνωθῶν, ὅτι τε ἐξ ἀγνοίας τὸ ἐγκλημα καὶ

(α) Ἰωαν. ΙΙ' 32.

(β) Ἰωαν. ΙΘ', 16.

ἁγνοίας, καὶ ὅτι τὸ ἐξ ἀρχῆς τεταγμένον καὶ λόγῳ προφητῶν κεχρησμοφθμένον οὐκ ἦν παρελθεῖν. Ἐπεὶ δὲ μέχρι τούτου προσέβη, ἥδη καὶ ῥητῶς τὴν μετάνοιαν εἰτηγεῖται κατηναγασμένως ἀναλαβεῖν, πρὸς τε ἐξάλειψιν τῶν ἡμαρτημένων, καὶ πρὸς τρυφὴν καὶ ἀπόλαυσιν τῶν διὰ μετάνοίας καὶ ἀγαθοεργίας εὐμοιρησάντων ἀτελευτήτων ἀγαθῶν.

16 Καὶ ἐπὶ τῇ πίστει τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, τοῦτον, ὃν θεωρεῖτε καὶ οἶδατε, ἐστερέωσα τὸ ὄνομα αὐτοῦ·

Τουτέστι, τί λέγω, ὅτι πιστεύσας ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἐς ἐρεῶθῃ; Καὶ πρὶν ἢ πιστεῦσαι, τὸ ὄνομα μόνον ἐπικληθὲν ἐστερέωσεν αὐτόν. Τοσαύτην πηγάζει τὸ ὄνομα τὴν χάριν! Οὐπω γὰρ ἦν πιστεύσας, ἀλλὰ μόνῃ ἢ ἐπικλήσει τοῦ ὀνόματος τὸ πᾶν εἰργάσατο.

16 Καὶ ἡ πίστις, ἣ δι' αὐτοῦ, ἔδωκεν αὐτῷ τὴν ὀλοκληρίαν ταύτην ἀπέναντι πάντων ὑμῶν.

Τίς δὲ ἡ πίστις, ἣ δι' αὐτοῦ κηρυχθεῖσα, αὐτὸς ἐρμηνεύει· Ἵνα γινώσκωσί σε, τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, καὶ ἐξῆς (α). Ἵνα γὰρ μή τις εἴπῃ· Οὐκοῦν καὶ ἄπιστος ἐπικαλέσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ θεραπείᾳ ἀπίστου, οὐδὲν ἦττον ἢ ἱσὺς προχωρήσει, εἴπερ ἡ ἐπικλήσις μόνῃ τοῦ ὀνόματος ἐστερέωσεν· Ἴν' οὖν μή τις τοῦτο εἴπῃ, ἐπήγαγε, Καὶ ἡ πίστις, ἣ δι' αὐτοῦ· τουτέστι, Μέγα μὲν ἐστὶ τὸ ὄνομα, καὶ βρῦε ἰάσεις, ἀλλὰ δεῖται καὶ ψυχῶν δυναμένων ἀξιωθῆναι τῆς χάριτος· ὑπὸ γὰρ ἀπίστων τὸ ὄνομα ἐπικαλούμενον, καὶ ἀπίστου μέλλοντος μένειν τοῦ τῆς ἰάσεως δεομένου, οὐκ ἂν τὸ οἰκεῖον ἐνεργήσῃεν. Τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν, Τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐστερέωσεν αὐτόν, ὑψηλὸν καὶ τέλειον, καὶ ἐτράχυνεν ἂν τοὺς Ἰουδαίους· τὸ δὲ, ἣ πίστις, ἣ δι' αὐτοῦ, ταπεινόν. Ὁ δὲ, τὰ μὲν τῇ φύσει νέμων τοῦ πράγματος, τὰ δὲ, τῇ διαθέσει καὶ τῇ δυνάμει τῶν ἀκροατῶν, μίγνυσι ταπεινὰ ὑψηλοῖς διὰ τὸ εὐπαράδεκτον.

(α) Ἰωαν. ΙΖ', 3.

- 17 Καὶ νῦν, ἀδελφοί, οἶδα, ὅτι κατὰ ἄγνοιαν ἐπράξατε, ὡς περ καὶ οἱ ἄρχοντες ὑμῶν. Ὁ δὲ θεός, ὃ προκατήγγειλε διὰ στόματος πάντων τῶν προφητῶν αὐτοῦ, παθεῖν τὸν Χριστόν, ἐπλήρωσεν οὕτω. Μετανοήσατε οὖν καὶ ἐπιστρέψατε, εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας· ὅπως ἂν ἔλθωσι καιροὶ ἀναψύξεως ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου,

Ἐγνων, φησὶ, ὅτι κατὰ ἄγνοιαν ἐπράξατε, ἐξ ὧν ὁρῶ πολλοὺς ὑμῶν ἐπιστρέφοντας καὶ σωζομένους. Ἦδει μὲν γάρ, ὅτι οὐ κατὰ ἄγνοιαν, ἀλλ' οὕτως ἔφθ, θύραν αὐτοῖς ἀνοίγων μετανοίας. Διὸ λέγει, Μετανοήσατε, οὐ περὶ τῶν ἐν τῷ σαυρῷ τετολμημένων (ἐφθῆ γάρ εἰπὼν περὶ ἐκείνων, ὅτι ἐν ἄγνοίᾳ) ἀλλὰ περὶ τῶν ἄλλων ἁμαρτιῶν. Εἰπὼν δὲ, καιροὶ ἀναψύξεως, δείκνυσιν, ταλαιπωρίας πολλὰς μέλλοντας αὐτοὺς περιπίπτειν, καὶ κατεργασθητομένους πολέμοις· πρὸς γὰρ τὸν καυσοῦμενον καὶ παραμυθίας ἐπιθυμοῦντα οὗτος ἂν ὁ λόγος ἀρμόσειεν. Ὅπως ἂν ἔλθωσι, φησι, καιροὶ ἀναψύξεως.] Κατὰ τοὺς τῆς ἀναψύξεως καιροὺς δηλαδὴ, οὓς ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου, εἴτουν τῆς θείας καὶ πατρικῆς κούσιας, πρυτανευθῆναι, φησιν. Οὐδὲ γὰρ εἰκός, τοὺς εἰς τὸν υἱὸν ἐνυθρίσαντας διὰ τοῦ πάθους, μὴ τὴν ἀνταμοιβὴν εὐρεῖν, ἣν καὶ ἀνεῦραν ὑπὸ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων διὰ Οὐσεπσιανοῦ καὶ Τίτου οἱ τῇ Ἰουδαϊκῇ κατὰ Χριστοῦ ἐγκατερίσαντες λύσσει. Καὶ οὐ μόνον τοῦ καθ' ἑαυτοὺς πολιτεῦειν ἐστέργηται, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν τῆς μητροπόλεως αὐτῶν καὶ τοῦ ναοῦ κατακαρῆν, καὶ βίον ἄγουσι πλάνον κατὰ παντός διασπαρίντες, καὶ μέχρι τῆς τοῦδε τοῦ φθαρτοῦ βίου συντελείας διατρεφόντες, οὐ μὴ ποτε τύχοιεν ἀναψύξεως. Κατὰ γὰρ αὐτὴν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἀπ' οὐρανοῦ παρουσίαν, ἐκάστω τῶν κατὰ ἄξιον πόσων βραβεύσει τὰ ἐπαθλα. Τούτων δὲ τῶν τηνικαῶτα ἐσόμενων γινώσκιν νῦν ἐντίθησιν Ἰουδαίοις, ὡς ἂν τῷ φθάρ τοῦτων γενικώτερον τὴν μετάνοιαν ἐπισπάσωνται.

- 20 Καὶ ἀποστείλει τὸν προκεχειρισμένον ὑμῖν Ἰησοῦν Χρι-

- 21 στὸν· ὃν δεῖ οὐρανὸν μὲν δεῖξασθαι ἄχρι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων, ὧν ἐλάλησεν ὁ θεὸς διὰ στόματος πάντων τῶν ἁγίων αὐτοῦ προφητῶν ἀπ' αἰῶνος.

Οὐα, πῶς ὁδῶ προβαίνει! Ἐν μὲν τῇ πρώτῃ δεικνυομένη, τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανούς ἡμῶν καὶ καθίσιν ἐνταῦθα δὲ καὶ τὴν ἐμφανῆ παρουσίαν, ἣν καιρὸν φησὶν ἀναψύξεως, ἐν ᾧ τοὺς τῆς ἀναστάσεως δηλοῖ καιροὺς, οὓς καὶ Παῦλος ἐπιζητεῖ, λέγων· Καὶ ἡμεῖς οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνῳ τούτῳ σενάζομεν βραχύνοντες (α). Εἰδὲ τις καὶ τοὺς μετὰ τὴν ἄλυσιν λέγει καιροὺς ἀναψύξεως, οὐδὲν καλῶσι. Καὶ γὰρ τοὺς τῆς κακώσεως αὐτῶν καὶ αἰχμαλωσίας διὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐκολόβωσεν ὁ Χριστὸς (β), ἵνα οἱ πιστεύσαντες εὐρωσιν ἀνάψυσιν, καὶ διασωθῶσιν ἀπὸ τῆς σφοδρᾶς ἐκείνης ταλαιπωρίας καὶ ἀνάγκης. Εἰπὼν δὲ ἀνωτέρω, Ὁ δὲ θεὸς ὃ προκατήγγειλεν, οὐ τίθησι μαρτυρίαν γραφικὴν περὶ τῆς σαυρώσεως· ὅτι ἐκάστη αὐτῶν μετὰ πολλῶν ἐγκλημάτων καὶ τῆς κακώσεως τῆς κατ' αὐτῶν εἴρηται, καὶ οὐκ ἐξοῦλετο τέως λυπηῖσθαι. Ἀφελέστερον δὲ κέχρηται τοῖς περὶ Χριστόν, τῇ ταπεινώσει τῶν ἀκροατῶν οἰκονομῶν τὸν λόγον. Πρὸς γὰρ τὸ ὁρώμενον τοῦ Κυρίου, εἴτουν τὸ ἀνθρώπινον, ἢ ἀπ' οὐρανοῦ αὐτοῦ ἀποστολὴ παρηνέχθη· ἐπὶ τὸ μέλλον δὲ, ἢ πρὸς οὐρανὸν αὐτοῦ ὑποδοχῆ. Ὅν γὰρ, φησι, δεῖ οὐρανὸν ἐποδέξασθαι.] Καίτοιγε ὑπεδέδεκτο ἤδη κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀναλήψεως. Ἀλλὰ τούτῳ ἡ ἰδιωτικώτερον κέχρηται τῷ λόγῳ, συνήθως τῇ ἐαυτοῦ ἐπιστολῇ, ἐν ᾗ φησι περὶ Χριστοῦ· Λαβὼν γὰρ ἐξουσίαν παρὰ θεοῦ πατρός, φωνῆς αὐτῷ ἀπ' οὐρανοῦ ἐνεχθείσης (γ). Καὶ γὰρ τὸ, λαβὼν, ἀντὶ τοῦ, ἔλαβεν, ἢ σύνταξις τοῦ λόγου ἀπαιτεῖ, πρὸς τὸ τὸ νόημα διαρθρωθῆναι. Ὡς ἐκείνη τὴν, Ὅν δεῖ ὑποδέξασθαι, τὸ, δεῖ, ἀντὶ τοῦ, ἔδει, εἰληφθαι. Ἡ, ἐπεὶ μὴ πᾶσιν ἢ εἰς οὐρανούς αὐτοῦ ἀνάληψις καὶ αὐτοψία ὥράθη, τέως αὐτοὺς τῇ ἐαυτῶν ὑπολήψει χρῆσθαι ἐξ. Ὅμως οἱ οὐρανὸν εἰπὼν

(α) Β' Κορ. Ε', 4.

(β) Ματθ. ΚΑ', 23.

(γ) Β' Πέτρ. Α', 17.

πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἀπεσταλμένου ἡτοιμάσθαι, ἐνέφηνε τοῖς ζω-
τικωτέροις διὰ τοῦ, *Ὅν δεῖ οὐρανὸν ὑποδέξασθαι*, υἱὸν ὄντα
καὶ συναῖδιον τῷ πατρὶ, καὶ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀποσταλέντα, ἀφ'
οὗ διητᾶτο ὁμέστιος τῷ πατρὶ, ὡς υἱὸς καὶ μονογενὴς, καὶ ἀ-
ναντιρρήτως εἰς οὐρανὸν ἀνερχόμενον, ὡς ἐξ οὐρανοῦ κατι-
όντα, καὶ πάλιν εἰς τὴν πατρίαν ἀπαρατήτως εἰσδε-
χόμενον ἐστὶν· καὶ ἀφ' οὗ κατὰ τὴν οἰκονομίαν κατ-
ήλθεν, ἐκεῖ πάλιν ἐνθρονιζόμενον, ὡς τὸ υἱὸς καὶ οὐ-
ράνιος ἐμπεδώσεται, καὶ ἀποφαίνεται τὸν αὐτὸν πάλιν προσ-
δόκιμον εἰσεσεσθαι ἀπ' οὐρανοῦ. Καὶ ἵνα ταῦτα γνωσθῇ τηλαυ-
γέστερον, ἐπὶ Μωσέα παραπέμπει καὶ τοὺς προφῆτας· Μωσεία
μὲν, *Προφήτην ὑμῶν*, λέγοντα, *ἀναστήσει Κύριος ὁ θεὸς*
ὑμῶν ὡς ἐμέ (α). Καὶ Δαυὶδ δὲ, ὡς θετὸν ἀπεικάζοντα τὴν
ἐξ οὐρανοῦ αὐτοῦ ὡς ἐπὶ πόκον κατὰβαιν (β). Καὶ ἀπλῶς ἐπὶ
τοὺς προφῆτας αὐτοὺς παραπέμψας, πάλιν αὐτοὺς ψυχᾶ γωγῇ,
ὡς υἱοὺς γεννησόμενους, κατηκόους τῶν προφητῶν κατασχάντας·
εἰ καὶ μὴ φύσει, ἀλλὰ χάριτι διὰ τὴν μεγαλοδωρεὰν τοῦ πα-
ρέχοντος. ἔχει γὰρ καὶ φύσει υἱὸν· πολλὸ δὲ τὸ διάφορον τοῦ
φύσει πρὸς τοὺς θέσει· οἱ μὲν γὰρ διὰ τῆς τῶν προφητῶν πνευ-
ματικῆς υἰοθετήθησαν παιδείας· ὁ δὲ φυσικῇ σχέσει κατευμε-
γεθεῖ τὴν υἰότητα. — ΑΛΛΩΣ. Τὸ, *Ὅν δεῖ οὐρανὸν μὲν δεξά-
σθαι*, τίθεται ἀντὶ τοῦ, *ἀνάγκη ἐστὶ δεῖξασθαι αὐτόν*, ἅτε δὴ θεὸν
ὑπάρχοντα. Πῶς οὖν οὐκ εἶπεν, *Ὅν οὐρανὸς ἐδέξατο*; Τοῦτο ὡς
περὶ τῶν ἄνω χρόνων διαλεγόμενός φησι. Διὰ δὲ τοῦ, *Ἀχρὶ*
χρόνων ἀποκαταστάσεως, τὴν αἰτίαν δηλοῖ, διὰ τί νῦν οὐκ-
εἶτι ἔρχεται. Ἀποκαταστῆναι δεῖ, φησι, καὶ εἰς πέρας ἔλθεῖν ἅ-
παντα, καὶ τότε ἐλεύσεται.

22 Μωσὴς μὲν γὰρ πρὸς τοὺς πατέρας εἶπεν· «Ὅτι
προφήτην ὑμῶν ἀναστήσει Κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν ἐκ
τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ

23 πάντα, ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς. Ἔσται δὲ, πᾶσα
ψυχὴ, ἣτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου,
ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ (α).»

Τί ἐστὶ τὸ, ὡς ἐμέ; Γεννᾶται ἐν Βηθλεὲμ ὁ Χριστός, ὡς ὁ Μωϋ-
σῆς ἐν Αἰγύπτῳ· Ἰσραηλίτης ἐκεῖνος, ὡς οὗτος τὸ κατὰ σάρκα·
ἐκ γένους ἱερατικοῦ ἐκεῖνος, ὡς οὗτος ἐκ Δαυὶδ· διὰ τὴν Παρ-
θένον· Φαραὼ ἐπ' ἐκείνου, Ἡρώδης ἐπὶ τούτου· βρέφη φονεῖ·
ἐκεῖνος, βρέφη δὲ οὗτος ἀναιρεῖ· ἀρρενικὰ ἐκεῖνος, ἀρρενικὰ κα-
ὁ οὗτος· διὰ μητρὸς σώζεται ἐκεῖνος, διὰ μητρὸς ἐσώθη καὶ μετὰ
μητρὸς καὶ οὗτος· ἐν λάρνακι ἐκεῖνος καὶ παρὰ ποταμὸν,
ἐν Λύκῳ καὶ οὗτος, τῇ παρὰ τὸν αὐτὸν ποταμὸν Αἰ-
γυπτίᾳ πύλει· ὑπὸ ἄλλοφύλου ἐκεῖνος τῆς Φαραωνίτι-
δος ἐτρέφετο, ὑπὸ πόλεως καὶ οὗτος Φαραωνίτιδος ἄλλοφύλου
ἐτρέφετο. Ταῦτα δὲ οὐ συγκρίνων λέγω τὸν δεσπότην τῷ δού-
λῳ, ἀλλὰ καὶ τὸν καὶ τρόπον συγκρίνων, καὶ ἀλήθειαν ἐν σκιαῇ
διαγράφω.

24 Καὶ πάντες δὲ οἱ προφῆται ἀπὸ Σαμουὴλ καὶ τῶν
καθεξῆς, ὅσοι ἐλάλησαν, καὶ κατήγγειλαν τὰς ἡ-
μέρας ταύτας.

Προσπακουστέον κἀνταῦθα τὸ, Πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν· ἵνα
ᾗ· Καὶ πάντες, δὲ, ὅσοι ἐλάλησαν πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν.

25 Ὑμεῖς ἐστὲ υἱοὶ τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθήκης,
ἥς διέθετο ὁ θεὸς πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, λέγων
πρὸς Ἀβραάμ· «Καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου εὐλογη-
26 θήσονται πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῆς γῆς (β).» Ὑμῶν
πρῶτον ὁ θεός, ἀναστήσας τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν,
ἀπέστειλεν αὐτόν, εὐλογοῦντα ὑμᾶς, ἐν τῷ ἀπο-
στρέφειν ἕκαστον ἀπὸ τῶν πονηριῶν ὑμῶν.

Ὑμεῖς ἐστὲ υἱοὶ τῶν προφητῶν, ἀντὶ τοῦ, Μὴ πτοεῖσθε,
μηδὲ νομίζετε ἡλλοτριῶσθαι ἑαυτοὺς τῶν ἐπαγγελιῶν ὑμεῖς

(α) Δευτερ. ΙΗ', 15. 18.

(β) Ψαλμ. ΟΑ', 6.

(α) Δευτερ. ΙΗ', 15. 18. 19.

(β) Γενισ. ΙΒ', 3. ΙΗ', 18. ΚΒ', 18.

ἔστε υἱοὶ τῶν προφητῶν· ὥστε ὑμῖν ἔλεγον, καὶ δι' ὑμᾶς ταῦτα γέγονεν. Ὑμεῖς μὲν, φησιν, ἔστε υἱοὶ τῶν προφητῶν, οὗτος δὲ υἱὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἐπιμερίσας κατὰ τὴν οὐσίαν πατέρα, ἐκείνοις δὲ καὶ ἐκυτὸν. Ὑμεῖς ἔστε υἱοὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῆς διαθήκης.] Υἱοὶ, ἀντὶ τοῦ, κληρονόμοι· εἰ γὰρ υἱὸς, καὶ κληρονόμος· κληρονόμοι δὲ, οὐ προσφάτως ἐγγραφεῖντες, ἀλλ' ὡς υἱοί. Καὶ ἵνα δείξῃ, ὅτι ὅσον ἀπὸ τῆς υἰοθεσίας, εἰ ἄρα καὶ αὐτοὶ εὐόλονται, κληρονόμοι εἰσὶ καὶ αὐτοὶ ὡς υἱοί· διὸ καὶ ὡς υἱοῖς υἱὸν ἀπέστειλεν· ἀπέστειλε μὲν καὶ ἑτέροις, ἀλλ' ὑμῖν πρῶτον· καὶ οὐδὲ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ πρῶτον καὶ οἶονε προηγουμένως ὑμῖν τοῖς σαυρώσασιν καὶ ἀποκτείνασιν. Καὶ πότε; Οὐ νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ σαυροῦ, καὶ πρὸ τοῦ τοσούτου τολμήματος, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Διὸ καὶ φησὶν· Ὑμῶν πρῶτον, ἀναστήσας αὐτόν. Τί ποιῆσαι; Εὐλογῆσαι καὶ σῶσαι ὑμᾶς, εἰ ἄρα καὶ αὐτοὶ ἔλοισθε ἐπιστρέψαι ἀπὸ τῶν κακιῶν ὑμῶν.

ΚΕΦ. IV, I Ααλούντων δὲ αὐτῶν πρὸς τὸν λαόν, ἐπέστησαν αὐτοῖς οἱ ἱερεῖς, καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ, καὶ οἱ Σαδδουκαῖοι, διαπονούμενοι διὰ τὸ διδάσκειν αὐτοὺς τὸν λαόν, καὶ καταγγέλλειν ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν. Καὶ ἐπέβαλον αὐτοῖς τὰς χεῖρας, καὶ ἔθεντο εἰς τήρησιν
4 εἰς τὴν αὐρίον· ἣν γὰρ ἐσπέρα ἦδη. Πολλοὶ δὲ τῶν ἀκουσάντων τὸν λόγον ἐπίστευσαν·

Ὁρα, πῶς οἰκονομεῖται τὰ πράγματα! Πρῶτον ἐχλευάσθησαν πάντες ὑμοῦ· εἶτα εὐδοκίμησαντες ἐν ταῖς δημηγορίαις, καὶ θαῦμα ἐργαζόμενοι μετὰ ταῦτα μέγα, οὕτω δὴ λοιπὸν μετὰ τὸ θαῦμα, Θεοῦ συγχωρήσαντος, εἰς κινδύνους ἐμβαίνουσι, καὶ τῶν ἀγώνων ἄπτονται. Θέα δὲ τὴν εἰς ἰταμότητα προκοπὴν τῶν Ἰουδαίων· ὅτι ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τὸν παραδόντα ζητοῦντες, νῦν αὐτοὶ τὰς χεῖρας ἐπιβάλλουσι, θρασύτεροι γεγονότες μετὰ τὸν σταυρόν. Εἶχον γὰρ καὶ τὸν στρατηγόν, ἵνα πάλιν διτμόσιον ἐγγλῆμα περιθῶσι τοῖς γεγεννημένοις, καὶ μὴ

ὡς ἰδιωτικὸν ἐκδικῶσιν· ὅπερ πανταχοῦ σπουδάζουσι ποιεῖν. Ἐνώπιον δὲ τοῦ πλήθους τῶν ἀποστόλων ἐδέσμευσαν, ἵνα καὶ αὐτοὺς ὀρώντας δειλοτέρους ἐργάζωνται. Ἀλλὰ τοῦναντίον ἐγένετο. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀκουσάντων τὸν λόγον ἐπίστευσαν. Ὁρᾷς θεῖαν ἐνέργειαν φανεράν; Καὶ μὴν καὶ τοὺς ἤδη πιστεύσαντας ἀσθενεστέρους ἔδει γενέσθαι· ἀλλ' ἡ Πέτρου δημηγορία, πνεύματι θεῷ συγκροτουμένη, αὐτῆς αὐτῶν τῆς ψυχῆς ἤψατο. Κατ' ἰδίαν δὲ αὐτοὺς ἐξετάζουσιν, ἵνα μὴ ἀπὸ τῆς παρώσης αὐτῶν οἱ ἀκούοντες κερδήσωσιν.

4 Καὶ ἐγενήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν ὥσπερ χιλιάδες

5 πέντε. Ἐγένετο δὲ ἐπὶ τὴν αὐρίον συναχθῆναι αὐ-

τῶν τοὺς ἄρχοντας καὶ πρεσβυτέρους καὶ γραμμα-

6 τεῖς εἰς Ἱερουσαλήμ· καὶ Ἄνναν, τὸν ἀρχιερέα, καὶ

Καϊάφαν, καὶ Ἰωάννην, καὶ Ἀλέξανδρον, καὶ ὅσοι

7 ἦσαν ἐκ γένους ἀρχιερατικοῦ. Καὶ στήσαντες αὐτοὺς ἐν μέσῳ, ἐπυνθάνοντο·

Χιλιάδες πέντε.] Διὰ γὰρ τοῦτο προέλεγεν ὁ Κύριος ἐπὶ τῶν πεντακισχιλίων· ὅτε αὐτοῖς ὑμεῖς φραγῆν (α)· τοῦτέστι, Πεντακισχιλίους κορέσετε πίστει καὶ ὑμεῖς μετὰ ταῦτα.

7 Ἐν ποίᾳ δυνάμει, ἢ ἐν ποίῳ ὀνόματι ἐποιήσατε τοῦτο ὑμεῖς;

Καὶ μὴν ἤδεισαν· διαπονούμενοι γὰρ ἐν τῷ καταγγέλλειν ἐν τῷ Ἰησοῦ τὴν ἀνάστασιν, κατεῖχον αὐτούς· ἐρωτῶσι δὲ, προσδοκῶντες αὐτοὺς, τὸ δικαστήριον καὶ τὸ πλήθος φοβηθέντας, ἐξάρνους γενέσθαι, καὶ τὸ πᾶν διὰ τούτου κατωρθωκέναι νομίζοντες. Ὁρα δὲ, πῶς κακούργως ἐρωτῶσιν! Ἐβούλοντο γὰρ τοὺς ἀποστόλους μᾶλλον ἑαυτῶν εἶναι τὸ ἔργον ὁμολογεῖν, ἢ τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ. Ὁρα δὲ, πῶς οὐδὲ ὀνομάσαι ἤθελον τὴν θεραπείαν τοῦ χωλοῦ· οὐ γὰρ λέγουσι ποῖον, ἀλλ', ἐποιήσατε τοῦτο; Οἱ δὲ ὠνόμασαν μὲν αὐτοὺς μετὰ τιμῆς,

εἰπόντες· Ἀρχοντες τοῦ λαοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἦλθον εἰς τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἀφίστανται τοῦ πρέποντος ἐλέγχου. Φασὶ γάρ, Ὅτι· μάλιστα μὲν ἐχρῆν στεφανοῦσθαι ἡμᾶς ἐπὶ τούτοις, ὡς εὐεργέτας· ἐπειδὴ δὲ κρινόμεθα, γνωστὸν ἔστω παντὶ τῷ λαῷ. Τοῦτο γὰρ πλέον αὐτοὺς ἐλύπει.

- 8 Τότε Πέτρος, πλησθεὶς Πνεύματος ἁγίου, εἶπε πρὸς αὐτούς· Ἀρχοντες τοῦ λαοῦ, καὶ πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραὴλ· εἰ ἡμεῖς σήμερον ἀνακρινόμεθα ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενοῦς, ἐν τίνι οὗτος σέσωσται·
- 10 γνωστὸν ἔστω πᾶσιν ὑμῖν καὶ παντὶ τῷ λαῷ Ἰσραὴλ, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ναζωραίου, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ὃν ὁ θεὸς ἡγείρεν ἐκ νεκρῶν, ἐν τούτῳ οὗτος παρέστηκεν ἐνώπιον ὑμῶν ὑγιής. Οὗτος ἐστὶν ὁ λίθος, ὁ ἐξουθενηθεὶς ὑφ' ὑμῶν τῶν οἰκοδομούντων, ὁ γενόμενος εἰς κεφαλὴν γωνίας. Καὶ οὐκ ἔστιν ἐν ἄλλῳ οὐδενὶ ἡ σωτηρία· οὔτε γὰρ ὄνομά ἐστιν ἕτερον ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τὸ δεδομένον ἐν ἀνθρώποις, ἐν ᾧ δεῖ σωθῆναι ἡμᾶς. Θεωροῦντες δὲ τὴν τοῦ Πέτρου παρρησίαν καὶ Ἰωάννου, καὶ καταλαβόμενοι, ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί· εἰσι καὶ ἰδιῶται, ἐθαύμαζον, ἐπεγίνωσκόν τε αὐτοὺς, ὅτι σὺν τῷ Ἰησοῦ ἦσαν.
- 14 τὸν δὲ ἄνθρωπον βλέποντες σὺν αὐτοῖς ἐστῶτα τὸν τεθεραπευμένον, οὐδὲν εἶχον ἀντειπεῖν.

Ἀρχοντες τοῦ λαοῦ, κατὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ χυδαίου ὄχλου. Πρεσβύτεροι τοῦ Ἰσραὴλ, κατὰ τὸ διδασκαλικὸν καὶ συνειδικὸν τοῦ ἀπὸ τῶν γένων πρὸς τὰ θεϊότερα ἀναγομένου λαοῦ. Εἰς δύο γὰρ διεῖλε τῶν ἀκροατῶν τὸν ἑσμὸν, ὡς ἂν τούτων ἐξ ἰσοῦ τῶν λεγομένων μὴ ἐχόντων τὸ συνιέναι, ἀλλὰ τῶν μὲν, ἀκροθιγῶς πως τῶν λεγομένων ἀκρουμένων, τῶν δὲ, δραστηκώτερον καὶ βαθύτερον τῇ ψυχῇ παραπεμπόντων τὸ ἀγγελλόμενον. Ἐπεὶ τοίνυν ὡς ἐπιμελησόμενοι τῆς πρὸς ἡν προεκρίθητε τάξεως, ἡμᾶς σήμερον ἀνακρίνειν εἴλεσθε, τοὺς ἐπὶ εὐεργεσίᾳ ἀνθρώπου ἀσθενοῦς ὑπουργηκότας, καὶ οὐχὶ ἀπ'

αὐτοῦ τοῦ ἔργου μετὰ τοῦ θαυμάζειν καὶ τὸ σεβάσμιον ἐκείνῳ προσενέμετε, οὗ τῷ ὀνόματι τὸ τοιοῦτον ἐνῆργηται ἀγαθόν· εἰ ἐπὶ τοσοῦτον τὸ πλημμελὲς ὑμῖν περιέγρονε, τί τὸ ἀπὸ τοῦδε, ἢ ἡμᾶς ὑμᾶς εἶδει ὡς ἐκ κάρου θαθέος ἐξανιστᾶν, λέγοντας καὶ ὑμῖν καὶ τῷ ὄχλῳ, ὡς ἐν τῷ ὀνόματι τούτῳ; Ὅνομα νῦν τὴν ὑπόληψιν λέγει καὶ τὴν δόξαν, ὡς καὶ ὁ ψαλμωδὸς, ἡνίκα λέγει· Ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῇ (α). ἥτις ὑπόληψις τοσοῦτον παρ' ὑμῖν κεχυδαίωται, ὡς μὴ μόνον μὴ σεβάσμιον δόξαι, ἀλλὰ καὶ αὐτόν, ᾧ τὸ ὄνομα πρόσεστι, τῷ τῶν κακούργων θανάτῳ ὑποδαλεῖν. Ναζωραῖον δὲ ἀπὸ τοῦ τόπου καλεῖ, ἀφ' οὗ γενέσθαι αὐτὸν ὑπόληψις, τοῖς ταπεινότεροις κἀνταῦθα περὶ Χριστοῦ ἐνδιατρίβων, ὡς ἂν ἐναργὲς παράσχοι, ὡς οὐδὲ ἡ κατὰ ἀνθρώπους εὐτέλεια τῇ ἀληθεῖ δόξῃ λυμανεῖται, ἂν μόνον ὀξύδερκης ὁ διαβλέπων ᾗ. Διὸ καὶ πρὸς αἰσχύνην αὐτῶν, πρὸς οὓς ὁ λόγος, φάσκων τὸ, ἐσταυρώσατε, προσενέμει παρευθὺς τὸ, ἡγείρεν ἐκ νεκρῶν. Τίς ἡγείρεν. Ὁ θεός. Ἐπεὶ γὰρ ὑμῖν διαφθονοῦμενοι, ἔδοξε τῷ τῶν κακούργων θανάτῳ ἀχρειοῦν τὴν ἀπὸ τῶν θαυμάτων δόξαν αὐτοῦ, (διὸ καὶ ἔλεγον (β)· Τί ποιοῦμεν; ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος πολλὰ σημεῖα ποιεῖ), τῷ σταυρῷ μὲν ὑμῶν ἀντέθηκε τὴν ἀνάστασιν. Τίς; Ὁ θεός, ἀναστήσας αὐτόν. Τῷ πατρὶ γὰρ προσενέμει τὴν ἀνάστασιν· ἐπεὶ καὶ κοινὸν ἔργον πᾶν ὁ θεοπρεπὲς, πλὴν τῶν ὑποστατικῶν χαρακτηρισμῶν τῆς ζωαρχικῆς Τριάδος· καὶ ἵνα δείξῃ αὐτοὺς κἀντεῦθεν θεομαχοῦντας· τὸ γὰρ οἰκεία δυνάμει ἀναστῆναι οὐκ ἐνεχώρει τέως εἰπεῖν οὕτω γυμνόν, καὶ πρὸς ἀνθρώπους ὀργῶντας τὰ ἑαυτῶν συζησαι, ἀφ' οὗ καὶ τῇ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνῃ οὐχ ὑπετάγησαν (γ). Ἐν τούτῳ οὖν τῷ ὀνόματι, ὁ Πέτρος φησὶν, οὗτος περὶστηκεν ὑγιής· διὰ τοῦ, περὶστηκε, δὲ, τὸ, ἀνώρθωται, ὑπεσήμανε. Καὶ τὸ, Οὗτός ἐστιν ὁ λίθος, τὴν ἀναφορὰν οὐ πρὸς τὸν χυλὸν ἔχει,

(α) Ψαλμ. Η', 2.

(β) Ἰωαν. ΙΑ', 47.

(γ) Ρωμ. Θ', 31.

ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὃς τῷ ὀνόματι ἔρρωται ὁ χω-
λός. Ὁς λίθος ὑπ' ὑμῶν μὲν, τῶν τὴν οἰκοδομὴν τεταγμένων, ἐ-
ξουθενούται· εἰς κεφαλὴν δὲ γωνίας τοῦ τῆς πίστεως γέγονεν
οἴκου, ἀμφοτέρους συνάπτων τοὺς τοίχους, τὸν ἐξ Ἰουδαίων
λαόν, καὶ τὸν ἐξ ἐθνῶν, εἰς μιᾶς πίστεως συμφωνίαν. Σκόπει
δὲ, ὅτι καὶ τὸ, *Ἐν ἄλλῳ οὐκ ἔστιν ἡ σωτηρία*, τὸ ψαλμικόν
ἐστὶν ἐξαπλοῦν λόγιον, τό· *Παρά Κυρίου ἐγένετο αὕτη* (α).
οἶονεῖ ἡ συνοχὴ καὶ ὁ σύνδεσμος ὁ σωτήριος, τοῦτο λέγον, ὅτι
πᾶς ἄνθρωπος οὐκ ἐξ οὐδενὸς ἄλλου ἢ παρὰ μόνου γέγονε τοῦ
ἀκρογωναίου λίθου. *Ὅτι μὴδὲ ἕτερόν τι ὀνομά ἐστι*· τούτεστι,
δόξα σεβάσμιος, εἰ μὴ μόνῃ αὕτῃ ἡ ἐπὶ Χριστὸν, τὸν ἀκρογων-
αῖον λίθον, πίσις, τὰς ἄλλας παρευδοκίμεν ἔχουσα πίσις, ὡς
ἐπ' αὐτῇ τὸ σωτήριον δεδομένον μόνῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Περὶ ἀπειλῆς τῶν ἀρχιερέων, προσαττόντων,
ὡς οὐ δεῖ παρῥησιαζεσθαι ἐπὶ τῷ ὀνόματι
τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀνέσεως τῶν ἀποστό-
λων· εὐχαριστία ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ὑπὲρ
τῆς τῶν ἀποστόλων πίσις καρτερίας· περὶ
ὁμοψύχου καὶ καθολικῆς κοινωνίας τῶν
πιστευσάντων· ἐν ᾧ περὶ Ἀνανίου καὶ
Σαπφείρας, καὶ πικρᾶς αὐτῶν τελευτῆς.

- 15 Κελεύσαντες δὲ αὐτοὺς ἔξω τοῦ συνεδρίου ἀπελθεῖν,
16 συνέβαλον πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες· Τί ποιήσομεν
τοῖς ἀνθρώποις τούτοις; ὅτι μὲν γὰρ γνωστὸν ση-
μεῖον γέγονε δι' αὐτῶν, πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν Ἰε-

[2] Φιλ. ΠΖ', 22. 23

- ρουσαλήμ φανερόν, καὶ οὐ δυνάμεθα ἀρνήσασθαι·
17 ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον διανεμηθῇ εἰς τὸν λαόν, ἀπει-
λῇ ἀπειλησώμεθα αὐτοῖς, μηκέτι λαλεῖν ἐπὶ τῷ
18 ὀνόματι τούτῳ μηδενὶ ἀνθρώπων. Καὶ καλέσαντες
αὐτοὺς, παρήγγειλαν αὐτοῖς τὸ καθόλου μὴ φθέγ-
γεσθαι μηδὲ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ.
19 Ὁ δὲ Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀποκριθέντες πρὸς αὐ-
τούς, εἶπον· Εἰ δίκαιόν ἐστι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὑμῶν
20 ἀκούειν μᾶλλον ἢ τοῦ θεοῦ, κρίνατε. Οὐ δυνάμεθα
21 γὰρ ἡμεῖς, ἃ εἶδομεν καὶ ἠκούσαμεν, μὴ λαλεῖν. Οἱ
δὲ, προσαπειλησάμενοι, ἀπέλυσαν αὐτοὺς, μὴδὲν εὐ-
ρίσκοντες τὸ, πῶς κολάσωνται αὐτοὺς, διὰ τὸν λα-
όν· ὅτι πάντες ἐδόξαζον τὸν θεόν ἐπὶ τῷ γεγονότι.
22 Ἐτῶν γὰρ ἦν πλειόνων τεσσαράκοντα ὁ ἄνθρωπος,
ἐφ' ὃν ἐγεγόνει τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἰάσεως.

Οὕτω τῶν προτέρων ἀναπνευσάντων τῶν ἀποστόλων πειρα-
σμῶν, εἰς ἑτέρους ἐνέβαινον οἰκονομικῶς. Πρῶτον μὲν γὰρ ἐ-
χλευσθήσαν εἰς μέλην πάντες, ὑποπτευθέντες τὴν τῶν ἀγνώων
αὐτοῖς γλωσσῶν ἐνέργειαν. Δεύτερον, εἰς κινδύνους ἐμβαίνουσιν.
Οὐκ ἐφεξῆς δὲ ταῦτα· ἀλλὰ πρῶτον ταῖς δημηγορίαις εὐδο-
κιμήσαντες, καὶ οἶονεῖ ἐγγυμνασάμενοι πρὸς παρῥησίαν διὰ τοῦ
θαύματος τοῦ χωλοῦ, μάλιστα θεοῦ συγχωρήσαντος, τὸ ἐντεῦ-
θεν τῶν ἀγώνων ἄπτονται. — Πρὸς Πιλάτον δὲ οὐκ ἄγουσι τοὺς
ἀποστόλους, ὡς τὸν Χριστὸν, ἀλλ' αὐτοὶ κρίνουσιν, αἰσχυ-
νόμενοι καὶ ἐρυθριᾶζοντες τὰ πρότερον, καὶ δεδοικότες, μὴ
ἀπὸ τούτων καὶ ὑπὲρ ἐκείνου ἐγκληθῶσιν·

- 23 Ἀπολυθέντες δὲ ἦλθον πρὸς τοὺς ἰδίους, καὶ ἀπήγ-
γειλαν ὅσα πρὸς αὐτοὺς οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρε-
24 σβύτεροι εἶπον. Οἱ δὲ, ἀκούσαντες, ὁμοθυμαδὸν
ἦραν φωνὴν πρὸς τὸν θεόν, καὶ εἶπον·

Οὐχὶ φιλοτιμίας ἕνεκεν διηγοῦνται, ἀλλὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ
χάριτος τὰ τεκμήρια ἐπιδεικνύντες.

- 24 Δέσποτα, σὺ ὁ θεός, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν, καὶ

τὴν γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς·

Ορα, πῶς ἐστὶν ἠκριβωμένη καὶ κατὰ καιροῦς ἡ τούτων εὐχή. Ὅτε μὲν γὰρ τὸν ἄξιον εἰς ἀποστολὴν ἤξιουν δειχθῆναι αὐτοῖς, Σὺ εὐχονται, *Κύριε, καρδιογνώστα πάντων*· προγνώσεως γὰρ ἦν ἐκεῖ χρεία· ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα τοὺς ἀντικειμένους ἐπιστομισθῆναι ἐχρῆν, *Δέσποτα*, ἐπιβοῶνται. Καὶ ὥσπερ συνθήκας ἀπαιτοῦντες αὐτόν, τὴν προφητείαν εἰς μέσον ἄγουσιν, ἅμα καὶ ἑαυτοὺς παραμυθούμενοι, ὅτι εἰκῇ κατ' αὐτῶν καὶ κενῶς μελετῶσιν οἱ ἐχθροί. Σκόπει δὲ καὶ ἐπιεικείαν! Οὐ γὰρ εὐχονται καταξάξαι αὐτοὺς καὶ καταβαλεῖν, ἀλλ' *Ἐπιδε ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν, καὶ δὸς τοῖς δούλοις σου, μετὰ παρρησίας πάσης λαλεῖν τὸν λόγον σου, ἐν τῷ τὴν χεῖρά σου ἐκτείνειν*, τουτέστιν, ἐν τῷ τὴν ἄμαχόν σου δύναμιν περιέπειν ἡμᾶς· τοῦτο γὰρ ἐνταῦθα ἡ χεῖρ· τὴν ἄμαχον γὰρ δύναμιν δηλοῦν βούλεται, ὡς ἐπὶ τοῦ· *Ἡ χεῖρ σου ἔθρη ἐξωλόθρυσεν* (α). Ἐπὶ δὲ τοῦ κατωτέρω τοῦ· *Ἡ χεῖρ σου καὶ ἡ βουλή σου προώρισεν*, ἡ χεῖρ τὸ μετὰ λόγου καὶ δεόντως παρὰ θεοῦ τὰ πάντα διεξάγεσθαι δηλοῖ· ὅτι καὶ μόνη ἡ σύνθετος φύσις καὶ λογικὴ, ἥτις οὐκ ἄλλη ἢ ὁ ἄνθρωπος, χεῖρ ὡς ἐπίπαν τὰ χρεωδέστατα ἐκτελεῖν εἴωθεν.

- 25 Ὁ διὰ στόματος Δαυὶδ, τοῦ παιδός σου, εἰπών·
 « Ἰνατὶ ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά·
 26 Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες
 συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κα-
 27 κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ (β). » Συνήχθησαν γὰρ
 ἐπ' ἀληθείας ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου Ἰησοῦν, ὃν
 ἔχρισας, Ἡρώδης τε καὶ Πόντιος Πιλάτος,

Ποῖα ἔθνη ἐφρύαξαν κατὰ τοῦ Χριστοῦ; Τὰ τῶν Ἰουδαίων, δηλονότι. Εἰ γὰρ καὶ Ἰουδαῖοι ἦσαν πάντες, ἀλλ' οὖν ἐκ διαφόρων ἔθνων, ἐν οἷς ἦσαν δισπαρμένοι.

(α) Ψαλμ. ΜΓ', 3. (β) Ψαλμ. Β', 12.

27 Σὺν ἔθνεσι καὶ λαοῖς Ἰσραὴλ,

Ἐν Ἱερουσαλὴμ Ἑβραῖοι μετὰ Καϊάφα καὶ Ἄννα, λαοὶ μετὰ Πιλάτου.

28 Ποιῆσαι ὅσα ἡ χεῖρ σου καὶ ἡ βουλή σου προώρισε γενέσθαι.

Ποιῆσαι ὅσα ἡ χεῖρ σου, τουτέστιν, οὐκ αὐτοὶ ἔσχυσαν, ἀλλὰ σὺ εἶ ὁ τὸ πᾶν ἐπιτρέψας καὶ εἰς πέρας ἀγαγὼν, ὁ εὐμήχανος καὶ σοφός. Συνῆλθον μὲν γὰρ ἐκεῖνοι ὡς ἐχθροὶ, καὶ φονικῇ προαιρέσει, ἐποίουν δὲ ἃ σὺ ἐβούλου. Τὸ δὲ, ἡ χεῖρ καὶ ἡ βουλή, τὸ αὐτὸ εὐόλεται δηλοῦν. Ἀρκεῖ βουληθῆναι σε μόνον. Ὅσα οὖν διέταξας ἐξ ἀρχῆς, γέγονεν. Οὐ παραιτήσεως δὲ τῶν δυσχερῶν ἡ τῶν ἀποστόλων εὐχή, ἀλλ' ὑπὲρ εὐοδώσεως τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Οὐ γὰρ εἶπον, *Ἐξελοῦ*, ἀλλὰ, *Δὸς τοῖς δούλοις σου, μετὰ παρρησίας λαλεῖν*.

- 29 Καὶ τὰ νῦν, Κύριε, ἐπιδε ἐπὶ τὰς ἀπειλὰς αὐτῶν,
 καὶ δὸς τοῖς δούλοις σου, μετὰ παρρησίας πάσης
 30 λαλεῖν τὸν λόγον σου, ἐν τῷ τὴν χεῖρά σου ἐκ-
 τείνειν σε εἰς ἴασιν, καὶ σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι
 διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἁγίου παιδός σου Ἰησοῦ.
 31 Καὶ δεηθέντων αὐτῶν, ἐσαλεύθη ὁ τόπος, ἐν ᾧ
 ἦσαν συνηγμένοι· καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύ-
 ματος ἁγίου, καὶ ἐλάλουν τὸν λόγον τοῦ θεοῦ μετὰ
 παρρησίας.

Σύμβολον τοῦ ἀκουσθῆναι τὴν δέησιν αὐτῶν ὁ σεισμὸς· ἐστὶ δὲ ὅτε καὶ ὁ γῆς. Τὸ δὲ πλησθῆναι πνεύματος ἁγίου δηλοῖ τὸ, ὅλους τῆς ἐνεργείας τοῦ δοθέντος αὐτοῖς θεοῦ πνεύματος γενέσθαι, μικρὸν ἀπὸ τῶνδε τῶν σαρκικῶν ἀποστρεφομέ-
 νους· ἢ ὅτι ἀνεζωπυρήθησαν, καὶ ἀνεκαίετο ἐν αὐτοῖς τὸ χάρισμα, δι' ὅπερ ἐλάλουν μετὰ παρρησίας, ἀφειδούντες τῶν σωματικῶν κινδύνων, ἅφ' οὗ καὶ καρδία καὶ ψυχὴ, οἶονε καὶ τοῖς νοεροῖς κινήμασι. Τοῦτο γὰρ νῦν ἡ καρδία βούλεται, ἥτε

καὶ πρώτη τῆς τοῦ ζώου ὑποστάσεως, ὑρισταμένη καὶ τοῖς ζωτικῶς. Ταῦτα γὰρ ὑπαινίττεται διὰ τῆς καρδίας καὶ τῆς ψυχῆς πρὸς ἐν κατάλυμα τὴν ὁρμὴν ποιουμένων. Τὸ δὲ, *Ἦρ*, σημαίνει τὸ πρὸς εὐαρέστησιν συντεῖνον θεοῦ. Τοῦ νοσητοῦ γὰρ ἔλεγχος, τὸ ἀφειδεῖν τῶν κινδύνων τοῦ ζωτικοῦ δὲ γνώρισμα, τὸ περὶ τὰ σωματικὰ τὴν διεξαγωγὴν ἐξηκριβώσθαι, ὡς ὀλίγα μὲν, καὶ ὅσον ἀποζῆν, χορηγεῖσθαι τῷ κεκτημένῳ, τὸ πᾶν δὲ τοῖς εἶναι σπανίζουσι καρποφορεῖσθαι. Ἔτι περὶ τοῦ σαλευθῆναι τὸν τόπον καὶ τοῦτο νοῆσαι δεῖ· ὁ σειμὸς ἐγένετο, ὡς φοβῶν μὲν τοὺς ἀπίστους καὶ ἀπειλοῦντας· εἰς θάρος δὲ ἀνάγων τοὺς ἀποστόλους· ἐπειδὴ ἀρχὴ ἦν καὶ χρεῖα τῶν τοιούτων σημείων πρὸς τὸ αὐτοὺς στερεωθῆναι.

32 Τοῦ δὲ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδιά καὶ ἡ ψυχὴ μία· καὶ οὐδὲ εἷς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά.

Τὸ φιλάλληλον καὶ ἐξ ἐγγύης προσῆν αὐτοῖς τοῦ διδασκάλου Χριστοῦ, δι' ὧν ἔλεγεν· *Ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις (α)*. Διόπερ καὶ ἕκαστος, ὡς ἑαυτὸν ἡγούμενος τὸν πλησίον, οὐδὲν τῶν ὑπαρχόντων ἑαυτῷ ἐξιδιαιζόμενος κατεῖχεν, ἀλλ' εἰς κοιναχρησίαν προσετίθει· ἐξ οὗ καὶ χάριν φησὶ μεγάλην αὐτοῖς ἐπελθεῖν ἀπὸ τῆς φιλαλληλίας· τῷ γὰρ μὴ ἐξιδιαιζεσθαι, οὐδεὶς ἦν ἐνδεὴς ἐν αὐτοῖς· ὅπερ τοῦ, *Ἀροῖγεις σὺ τὴν χεῖρά σου, καὶ ἐμπιπλῆς πᾶν ὥον (β)*, μίμησις ἦν.

33 Καὶ μεγάλῃ δυνάμει ἀπεδίδουν τὸ μαρτύριον οἱ ἀπόστολοι τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ· χά-

34 ρις τε μεγάλη ἦν ἐπὶ πάντας αὐτούς. Οὐδὲ γὰρ ἐνδεὴς τις ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς· ὅσοι γὰρ κτήτορες χωρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον, πωλοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς τῶν πιπρασκομένων,

Τὸ, ἀπεδίδουν, κατὰπερ ἐγγεμισθέντας αὐτοὺς τι δείκνυσιν,

(α) *Ιωαν. ΙΓ', 35.*

(β) *Ταλμ. ΡΜΑ', 16.*

καὶ ὡς περὶ ὀφλήματος λέγει αὐτά. Αἰὶ γὰρ τῶν θεοσημειῶν, θείαν δυνάμιν ἐδείκνυνον ὄντα τὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα.

35 Καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων· διεδίδοντο δὲ ἕκαστῳ, καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχεν.

Τὸ παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων τὰς τιμὰς τιθέναι, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὰς χεῖρας, τὴν πολλὴν τιμὴν καὶ εὐλάβειαν τῶν προσεγόντων δηλοῖ. Ὅτι δὲ οὐκ εἷς τὰς χεῖρας ἐτόλμων δοῦναι, αὐτοὺς κυρίους ἦν ποιεῖν καὶ οἰκονόμους, ὡς ἐκ κοινῶν ἀναλίσκοντας ταμείων, καὶ μὴ ὡς ἐξ ἰδίων διὰ χειρῶν. Ἔτι τὸ, Παρὰ τοὺς πόδας, καὶ σέβας αὐτοῖς περιποιεῖ, καὶ ὀνειδούς ἀφῆρει τὴν ἐνδεῖαν τῶν τρεφομένων. Ἐδίδουν δὲ, ὡς ἐκ κοινῶν ταμείων χορηγουμένων.

36 Ἰωσῆς δὲ, ὁ ἐπικληθεὶς Βαρνάβας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, (ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον, Υἱὸς παρακλήσεως,)

37 Λευΐτης, Κύπριος τῷ γένει, ὑπάρχοντος αὐτῷ ἀγροῦ, πωλήσας ἤνεγκε τὸ χρήμα, καὶ ἔθηκε παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων.

Πρῶτον μέμνηται τοῦ κατορθωκότος, ἡγουν τοῦ Ἰωσῆ, εἰς ἔλεγχον μεῖζονα Ἀνανίου, ὅτι τοσούτων ὄντων τῶν ταῦτα ποιούντων, καὶ τοσούτων σημείων, καὶ τοσαύτης χάριτος, ὑπ' οὐδενὸς τούτων ἐπαιδεύθη. Τῷ δὲ Ἰωσῆ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ἡ κλήσις ἐπρυτανεύθη, μαρτύριον ἀρετῆς φιλοκτιρμόνος. Λευΐτης δὲ ὢν, Κύπριος ἐχρημάτιζεν, ὅτι ὁ νόμος ἤδη ἐλύετο, καὶ μετῴκουν ἐξ Ἰουδαίας, ὅπου ἂν τις βούλοιτο. Τὸ δὲ, Βαρνάβας, ἐξ Ἰουδαίας γλώσσης εἰς Ἑλλάδα ἀναπτυσσόμενον, Υἱὸν παρακλήσεως παριστᾷ, οἶονεὶ παραμυθίας καὶ οἰκτιρμοῦ. Προπαρασκευὴ δὲ τοῦτο τοῦ κατὰ Ἀνανίαν καὶ Σάπφειραν ὀλεθρίου διηγήματος. Μίμησει γὰρ καὶ οὗτος τοῦ Ἰωσῆ τὸν ἀγρὸν ἀποδόμενος, μὴ καταλλήλως χρυσάμενος τῇ ἀρχῇ καὶ τῷ τέλει, ἔλαθεν ἑαυτῷ ὀλεθρον διαθέμενος.

ΚΕΦ. V, 1 Ἀνὴρ δέ τις Ἀνανίας ὀνόματι, σὺν Σαπφείρῃ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, ἐπώλησε κτῆμα· καὶ ἐνο-

(ΤΟΜ. Γ'.)

σφισατο ἀπὸ τῆς τιμῆς, συνειδυίας καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ· καὶ ἐνέγκας μέρος τι, παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων ἔθηκεν.

Ολοτελῶς γὰρ σατανικῆς μανίας μεστός, ὁ αὐθορμήτως, καὶ οὐκ ἐξ ἀνάγκης καὶ βίας, ἐλόμενος τὸ χρηστὸν, ἅμα δὲ τῇ ἀρχῇ τὴν περὶ τὸ ἀγαθὸν ζέσιν κατεψυγμένος, καὶ τὸ χρῆμα ὅλον ἀπολέσας. Τρία δὲ κατὰ ταῦτόν τινικαῦτα σημεῖα· λαθραίων γινώσις· μελέτης διανοίας ἐκφύβησις· καὶ ἐπὶ τοῦτοις ἀναίρεσις ἐκ προσταγμάτων.

- 3 Εἶπε δὲ Πέτρος· Ἄνανία, διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ νοσήσασθαί σε ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; Οὐχὶ μένον, σοὶ ἔμεινε, καὶ πραθὲν, ἐν τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχε; τί ὅτι ἔθου ἐν τῇ καρδίᾳ σου τὸ πρᾶγμα τοῦτο; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ θεῷ. Ἀκούων δὲ ὁ Ἀνανίας τοὺς λόγους τούτους, πεσὼν ἐξέψυξε. Καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα. Ἀναστάντες δὲ οἱ νεώτεροι συνέστειλαν αὐτόν, καὶ ἐξενέγκαντες ἔθαψαν.

Ἀνανία, διὰ τί, καὶ τὰ ἐξῆς.] Μὴ γάρ, φησιν, ἄκοντας ὑμᾶς ἔλκομεν; Τὸ αὐθαρέτως ὑμῖν δοκιμασθὲν εἰς θεοῦ καλλιέργημα αὐθις ὑμᾶς αὐτοὺς εἰς ἐκπτῶν χρεῖαν δαπανᾶν, ἱεροσυλία ἀναντίρρητος. Διὸ καὶ τῶ τῶν ἱεροσύλων καθυπεβλήθησαν προστίμῳ. Τίνι τούτῳ; Θανάτῳ. Τοῦτο γὰρ τὸ, ἐξέψυξεν, οἶονεὶ ἐξήρανθη, τουτέστι, τῆς ζωτικῆς νοτίδος ἐστέρηται. Διὸ καὶ διερδὸς ὁ ζῶν παρὰ τοῖς παλαιοῖς εἴρηται, ἐν ἔσθῃ τοῦ, ὕγρως.

- 7 Ἐγένετο δὲ ὡς ὥρων τριῶν διάστημα, καὶ ἡ γυνὴ
8 αὐτοῦ, μὴ εἰδυῖα τὸ γεγονός, εἰσῆλθεν. Ἀπεκρίθη
δὲ αὐτῇ ὁ Πέτρος· Εἰπέ μοι, εἰ τοσούτου τὸ χω-
9 ρίον ἀπέδοσθε; Ἡ δὲ εἶπε· Ναί, τοσούτου. Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτήν· Τί ὅτι συνεφωνήθη ὑμῖν,

πειράσαι τὸ πνεῦμα Κυρίου; Ἴδου, οἱ πόδες τῶν θαψάντων τὸν ἄνδρα σου, ἐπὶ τῇ θύρᾳ, καὶ ἐξοίσουσί σε.

Ορα, ὅτι οὐκ ἐκάλει αὐτήν ὁ Πέτρος, ἀλλ' ἀναμένει, ὡς αὐτὴν εἰσελθεῖν, ὅτε βούλοιο, διδοὺς αὐτῇ ἐξουσίαν καὶ τοῦ μεταμεληθῆναι, καὶ τοῦ μὴ ἀναιδῶς εἰσελθεῖν. Εἰσῆλθε δὲ τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα μὴ εἰδυῖα, ὅτι μηδεὶς ἐτόλμα αὐτῇ ἐξαιρεῖν, φόβῳ καὶ τιμῇ τοῦ διδασκάλου· καίτοι γε ὥρων τριῶν διάστημα ἱκανὸν ἦν, εἰς πολλοὺς διαδοθῆναι· ἀλλ' ὁ φόβος αὐτοῦς ἐγκρατεῖς ἐποίησε. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς θαυμάζων, ἄμφω τέθηκε, καὶ τὸ τῶν ὥρων διάστημα, καὶ τὴν τῆς γυναικὸς ἄγνοιαν. Ἐρωτῶν δὲ, Πόσου τὸ χωρίον ἀπέδοντο, αὐτῇ παρεῖχε συγγνώμης ἀφορμὴν, ὡς οὐκ ἐπ' αὐτῇ, ἀλλὰ ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ τῆς ἐξουσίας κειμένης τοῦ ἀποδόσθαι καὶ τοῦ νοσήσασθαι· καὶ ἐπειδὴ σύμφωνον εὔρε τῇ δολιότητι τοῦ ἀνδρός, τῷ ὁμοίῳ καὶ αὐτὴν ὑποτιμᾶται κακῶ. Οἶδε γὰρ ἡ καταφρόνησις θείων καὶ τὸν ἀόργητον ἐκκαίειν πρὸς ὀργήν. Πίστις τῶν λόγων, καὶ ἡ τοῦ ἐν σαββάτῳ ξυλευομένου ὑπὸ Μωϋσέως τοῦ παροτάτου πρὸς λιθολευστίαν ἐκδοσις (α). Καίτοι ἐκεῖ μὲν, ἐντολῆς περὶ τὰ καθήκοντα παράβασις ὥρατο, ἐνταῦθα δὲ, ἱεροσυλία· τὰ γὰρ τῷ θεῷ ἀνατεθέντα πρὸς διατροφήν τῶν ἀπόρων, αὐτοὶ εἰς περιττὰς αὐτῶν χρεῖας ἀνήλυσκον. Ταῖς ἀνάγκαις γὰρ ἱκανὸν, τοῖς εἰς κοινὸν ταμεῖον ἀποσωρευθεῖσι τὸ ἐνδεές ἀναπληροῦν. Σκόπει δὲ καὶ τοῦτο, πῶς πρὸς τοὺς οἰκείους σφοδρῶς διατίθενται. Οὐ γὰρ βούλονται τοὺς ἀπαξ ἀξιοθέντας πνευματικῆς χάριτος, καὶ τῆς μετ' αὐτῶν συναστροφῆς τυχόντας, κλέπτας καὶ ἱεροσύλους εἶναι. Ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις οὐ κέχρηται τιμωρίᾳ, ἵνα μὴ δόξωσι καὶ μὴ θέλοντας τοὺς ἀνθρώπους, τῷ φόβῳ τῆς τιμωρίας ἐκβιάζεσθαι προσέρχεσθαι τῇ πίστει. Ἀλλ' εἶπερ ὁ σατανᾶς, πληρώσας τὴν

καρδίαν Ἀνανίου, τὸ πᾶν εἰργάσατο, τίς ἢ τοσαύτη καταδρα-
μή ἐπὶ τὴν Ἀνανίαν; Ἄλλ' οὐχὶ μάτην, ἀλλ' ἐνδίκως, ἐπὶ το-
σοῦτον τῷ σατανᾷ ἐαυτὸν χρητικὸν καταστήσαντα.

- 10 Ἐπεσε δὲ παρχαρχήμα παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ
ἐξέψυξεν· εἰσελθόντες δὲ οἱ νεανίσκοι, εὗρον αὐ-
τὴν νεκράν, καὶ ἐξενέγκαντες ἔθαψαν πρὸς τὸν ἁν-
11 δρα αὐτῆς. Καὶ ἐγένετο φόβος μέγας ἐφ' ὅλην τὴν
ἐκκλησίαν, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας ταῦτα.

Πῶς παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ; Ὅτι πλησίον αὐτοῦ εἰστήκει·
πλησίον δὲ αὐτὴν ἔστητεν, ἵνα, εἰ βούλοιτο μετανοῆσαι καὶ ὁ-
μολογῆσαι, μὴ αἰσχύνοιτο τοὺς ἄλλους ὡς ἀκούοντας. Οὐκ ἀπο-
νοίας δὲ ἐστὶν ὁ κατὰ τῶν πταισάντων φόβος τοῦ σοφωτάτου
Πέτρου, ἀλλὰ διδασκαλίας προγνωστικῆς, τὰ πολλὰ τῶν ἁν-
θρώπων προειμένης ἀμαρτήματα. Τότε γὰρ ἀρχαίμενοι τὰ τοῦ
εὐαγγελίου καταβάλλεσθαι σπέρματα, καὶ εὐθὺς παρανατεί-
λαντα ἐωρκότις ζιζάνια, σοφῶς αὐτὰ παρχαρχήμα ἐξέτιλον.
Οὕτω καὶ Μωσῆς τὸν ἐν προοιμίῳ τοῦ νόμου παραβάτην, καὶ
ἐπὶ βραχεὶ ἀμαρτήματι καταλευσθῆναι προσέταξε, τὸν θεὸν
ρήσας ἀποφῆνασθαι τοῦτο. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν πρωτο-
πλάστων, ἐπὶ ξύλου γεύσει οὕτω καταδικασθέντων (α).
Λοιμοῦ γὰρ μαστιγομένου, παροιργότερος ἄφρων γίνε-
ται, κατὰ τὴν ἱερὰν παροιμίαν (β). Ὡστε καὶ ἐπὶ
τούτων ἡ τιμωρία εἰς κέρδος προὔχῳρῃσι τοῖς παροῦσι
καὶ ὁρῶσι τὰ δρώμενα. Καίτοιγε καὶ ἄλλων προβάδων
σημείων, ἀλλ' οὐκ ἦν φόβος τοσοῦτος. Οὕτω γινώσκειται
Κύριος κρίματα ποιῶν (γ)· ἐν γὰρ τοῖς ἔργοις τῶν χει-
ρῶν αὐτοῦ τοῦ ἀμαρτωλοῦ, τῷ ἐπ' ἐκείνον δράμῃτι ὁ σω-
τήριος τίκεται τοῖς ἄλλοις φόβος. Ὡς περ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ Οὐα
τιμωρίας (δ). Ἡ γὰρ τούτου κόλασις φόβος ὑπῆρξε τοῖς
πολλοῖς, ὡς τὰ τῷ θεῷ ἀνακείμενα ἀνέπαφα τοῖς ἀνέροις δια-

(α) Γεν. Γ', 16.—19. (β) Παροιμ. ΙΘ', 25. (γ) Ψαλμ. Θ', 17.
(δ) Β' Βασιλ. ε', 6. 7.

τηρεῖσθαι. Ἐπισημαντέον δὲ ἐνταῦθεν ἀπὸ γε τῆς ἐκφορᾶς τῶν
νεκρῶν, Ἀνανίου καὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, διὰ τῶν αὐτῶν νε-
κροστόλων, καταφρονούμενον τὸν νόμον (α). Οὐδὲ γὰρ οἱ νεκροῦ
ἀψάμενοι Ἀνανίου, ἀκάθαρτοι διέμεναν ἕως ἐσπέρας· ἀλλ' οἱ
αὐτοὶ καὶ τῷ τῆς γυναικὸς ὑπούργησαν νεκρῷ.

- 12 Διὰ δὲ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων ἐγίνετο ση-
μεῖα καὶ τέρατα ἐν τῷ λαῷ πολλὰ· καὶ ἦσαν ὁμο-
13 θυμαδὸν ἅπαντες ἐν τῇ στοᾷ Σολομῶντος· τῶν δὲ
λοιπῶν οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς· ἀλλ' ἐμε-
14 γάλυνεν αὐτοὺς ὁ λαός. Μᾶλλον δὲ προσετίθεντο
πιστεύοντες τῷ Κυρίῳ, πλήθη ἀνδρῶν τε καὶ γυ-
15 ναικῶν· ὥστε κατὰ τῆς πλατείας ἐκφέρειν τοὺς
ἀπονεῖς, καὶ τιθεῖναι ἐπὶ κλινῶν καὶ κραβάτων,
ἵνα ἐργαζόμενου Πέτρου καὶ ἡ σκιά ἐπισκιάσῃ τινί
16 αὐτῶν. Συνήρχετο δὲ καὶ τὸ πλῆθος τῶν περὶ
πόλεων εἰς Ἱερουσαλήμ, φέροντες ἀσθενεῖς καὶ
ὀχλουμένους ὑπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων· οἵτινες
ἐθεραπεύοντο ἅπαντες.

Ὅρα δὲ μοι, πῶς ὁ τῶν ἀποστόλων ὑφαίνεται βίος. Ἀθυμία
πρώτη γέγονε διὰ τὴν ἀνάληψιν· εἴτα εὐθυμία διὰ τὴν τοῦ
πνεύματος κάθοδον· πάλιν ἀθυμία διὰ τοὺς χλευάζοντας· εἴ-
τα εὐθυμία διὰ τοὺς πιστοὺς καὶ τὸ σημεῖον· πάλιν ἀθυμία
διὰ τὸ κατασχεθῆναι, εἴτα εὐθυμία διὰ τῆς ἀπολογίας· πάλιν
ἐνταῦθα ἀπὸ τῶν σημείων καὶ τῆς λαμπρότητος εὐθυμία, ἀπὸ
δὲ τοῦ ἀρχιερέως καὶ τῶν συλλαβόντων ἀθυμία. Καὶ ἐπὶ τῶν
παλαιῶν δὲ, ὅσοι κατὰ θεὸν ἐζήσαν, τὸ αὐτὸ εὗροι τις ἄν. Μὴ
θαυμάσης δέ, πῶς τῶν ἑαυτῶν οἰκιῶν ἀποστάντες, ἐν
τῷ ἱερῷ διήγον κατὰ τὴν στοᾶν Σολομῶντος, καὶ πῶς συνεχω-
ροῦντο φοβεροὶ γὰρ ἦσαν ἅπανσι ἤδη τῷ πλήθει τῶν δι' αὐ-
τῶν ἐνεργουμένων θαυμάτων. Τοῦτο γὰρ καὶ εὐλόγηται δηλοῦν
ἐν τῷ φάσκῳ τὸ, Διὰ τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων ἐγίνετο

(α) Ἀθ. 16', 11.—22.

σημεῖα καὶ τέρατα πολλὰ ἐν τῷ λαῷ, καὶ εὐθὺς ἐπιφέρειν, Τῶν δὲ λοιπῶν οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς, τουτέστιν, οὐδὲ προσεγγίζειν τις αὐτοῖς ἐτόλμα. Ἀλλ' ἐμελλε μεγαλύνειν αὐτοὺς ὁ λαός. Τίς; ὁ ἰουδαϊκός. Τίνας; Τοὺς ἀποστόλους. Καὶ τί τὸ μεγαλεῖον; Τὸ τῇ πίστει προστίθεται τοῦ Χριστοῦ. ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἀσθενεῖς αὐτῶν ἐκφέρειν κατὰ τὰς ῥύμας καὶ τὰς πλατείας τῆς πόλεως ἐπὶ κλινῶν καὶ κραβάτων, ὡς ἂν τῆς σκιᾶς Πέτρου, ῥωννύειν εὐμεγεθοῦσης, τυγχάνωσιν, ὅπερ ἐπὶ Χριστοῦ οὐκ ἐγένετο. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔργον τοῦ ἐπαγγελαμένου καὶ εἰπόντος· Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα, ἃ ἐγὼ ποιῶ, ἁκεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα τούτων ποιήσει (α). Ὡστε καὶ ταῦτα ἀπὸ τοῦ ἐπαγγελαμένου Χριστοῦ συνήντα τοῖς ἀποστόλοις, διὰ τῶν πιστευσάντων, διὰ τῶν θεραπευομένων, διὰ τῶν κολαζομένων, ὡς ὁ Ἀναγίας. Εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι μετριοφρονοῦντες, τῷ διδασκάλῳ ἀνετίθεισαν τὰς θαυματουργίας, ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ταύτας συμπεραινόμενοι, ἀλλὰ καὶ ὁ βίος αὐτῶν, καὶ ἡ ἀρετὴ, ἀποστολικὴ οὖσα, ἱκανὰ τὸ μεγαλεῖον βραβεῦσαι τοῖς οὕτω προαιρουμένοις βιωῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Ὅτι τοὺς ἀποστόλους, ἐμβληθέντας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, ἄγγελος θεοῦ νύκτωρ ἐξέωσεν, ἐπιτρέψας ἀκωλύτως κηρύσσειν τὸν Ἰησοῦν ἐν ᾧ, ὅτι τῇ ἐξῆς αὐτοὺς οἱ ἄρχιερεῖς πάλιν συλλαβόμενοι, ἐφ' ᾧ μηκέτι διδάσκειν μαστίζαντες ἀπέλυσαν. Γα-

(α) Ἰωαν. ΙΙ', 12.

μαλιήλου γνώμη πιστὴ περὶ τῶν ἀποστόλων μετὰ παραδειγμάτων τινῶν καὶ ἀποδείξεων.

- 17 Ἀναστάς δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ πάντες οἱ σὺν αὐτῷ, ἡ οὖσα αἵρεσις τῶν Σαδδουκαίων, ἐπλήσθησαν ζη-
- 18 λου· καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἔθεντο αὐτοὺς ἐν τηρήσει δημοσίᾳ.
- 19 Ἄγγελος δὲ Κυρίου διὰ τῆς νυκτὸς ἠνοιξε τὰς θύ-
- 20 ρας τῆς φυλακῆς· ἐξαγαγὼν τε αὐτοὺς, εἶπε· Πορεύεσθε, καὶ σταθέντες λαλεῖτε ἐν τῷ ἱερῷ τῷ
- 21 λαῷ πάντα τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ταύτης. Ἀκούσαντες δὲ, εἰσῆλθον ὑπὸ τὸν ὄρθρον εἰς τὸ ἱερόν, καὶ ἐδίδασκον. Παραγενόμενος δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, συνεκάλεσαν τὸ συνέδριον καὶ πᾶσαν τὴν γερουσίαν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· καὶ ἀπέστειλαν
- 22 εἰς τὸ δεσμωτήριον, ἀχθῆναι αὐτοὺς. Οἱ δὲ ὑπηρέται παραγενόμενοι, οὐχ εὔρον αὐτοὺς ἐν τῇ φυλα-
- 23 κῇ· ἀναστρέψαντες δὲ ἀπήγγειλαν, λέγοντες· Ὅτι τὸ μὲν δεσμωτήριον εὔρομεν κεκλεισμένον ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ, καὶ τοὺς φύλακας ἐστῶτας πρὸ τῶν θυρῶν· ἀνοίξαντες δὲ, ἔσω οὐδένα εὔρομεν.
- 24 Ὡς δὲ ἤκουσαν τοὺς λόγους τούτους, ὅ,τι ἱερεὺς καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ ἱεροῦ καὶ οἱ ἀρχιερεῖς, διη-
- 25 πόρουν περὶ αὐτῶν, τί ἂν γένοιτο τοῦτο. Παραγενόμενος δὲ τις ἀπήγγειλεν αὐτοῖς· Ὅτι ἰδοὺ, οἱ ἄνδρες, οὓς ἔθεσθε ἐν τῇ φυλακῇ, εἰσὶν ἐν τῷ
- 26 ἱερῷ ἐστῶτες καὶ διδάσκοντες τὸν λαόν. Τότε ἀπελθὼν ὁ στρατηγὸς σὺν τοῖς ὑπηρέταις, ἤγαγεν αὐτοὺς, οὐ μετὰ βίας·

Τούτων τελουμένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων, δι' ἃ καὶ πλῆθος τῷ κηρύγματι προσεπορίζετο, καὶ τῶν πιστῶν τὸ πλῆθος πελάγει ἐνάμιλλον ἤδη καθίστατο τῇ καθ' ἑκάστην ἐπιδόσει Ἀγαστᾶς, φασιν, ὁ ἀρχιερεὺς, τουτέστι, διεργεθεῖς, κινηθεῖς

ἐπὶ τοῖς γενομένοις, σφοδρότερον αὐτοῖς ἐπιτίθεται, μάλιστα τῶν Σαδδουκαίων αὐτὸν ἀπανθρωπότερον ἐκκαίωντων, ὁρώντων τῇ στυγυμένῃ αὐτοῖς ἀναστάνει τοὺς ἀποστόλους τὸ πᾶν κατὰρτύνοντας. Χριστὸν γὰρ ἀναστάντα κηρύσσοντες, ταύτης εἰς πίστιν τῷ τοῦ ἀναστάντος ὀνόματι θαυματουργοῦντες ἀπεφαίνοντο· οὐκ ἂν τοῦτο συνέβαινεν, εἴγε ψεῦδος τὸ πρᾶγμα ὑπέτρεχεν. Οὕτως οὖν ἐκτεθειρωμένοι, καὶ πρὸς φόνον τῶν ἀποστόλων παρασκευάζόμενοι, τέως μὲν φυλακῆς ἀσφαλεία συνέχουσιν, οὐ παρευθὺς ἀγαγόντες εἰς κρίσιν· αὐτοὶ δὲ τῷ ἐνδοσίμῳ τὴν μετάνωσιν αὐτοῖς διὰ τοῦ θεοῦ τῆς εἰρηκτῆς πανούργως μαιευόμενοι. Ἐκείνοι μὲν οὖν οὕτω. Θεὸς δὲ τῇ διὰ κακουργίαν ἀναβολῇ, τοὺς μὲν τῷ εἰς μάτην πεποννηρεῖσθαι κατήσχυνε, τοὺς ἀποστόλους δὲ τῇ διὰ θείου ἀγγέλου τῆς φυλακῆς ἐκβολῇ μᾶλλον ἐστερέωσε, καὶ ἃ χρη καὶ ὅποι προσκαρτεροῦντας ἐνεργεῖν, συνέτισεν. Ἀγνοίας δὲ τῆς ἀγγελικῆς ἀντιλήψεως τοὺς μαιεφόνους μεσολαβούσης, καθ' ὃν καιρὸν ἀνεβέβησαν τὸ πρὸς κρίσιν τοὺς ἀποστόλους παραστήσαι, οὐκ ἔλκει· (πῶς γὰρ οἱ πλεῖον ὄφρων πρὸς ὀργὴν ἀφωρμημένοι;) ἀλλ' ἵνα πρῶτον μὲν τοὺς οἰθηθέντας τὸ ἑαυτῶν βούλημα διὰ τῆς κατοχῆς ἐκτελεῖν, καὶ τούτῳ φραζαμένους, εἴτα ἡστοχηκότας τῶν μελετηθέντων διὰ τῆς θείας ἐπισκοπῆς, ἡ ἀπορία τῶν βεβουλευμένων παιδεύσῃ θείαν εἶναι τὴν δύναμιν· ἡ γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου τῆς φυλακῆς ὑπεξαγωγή, τοῖς μὲν ἀποστόλοις εἰς παραμυθίαν, τοῖς Ἰουδαίοις δὲ εἰς ὠφέλειαν καθίστατο. Ἐλθε δὲ τοὺς Ἰουδαίους, θείαν εἶναι τὴν δύναμιν, ἵνα πρῶτον, ὡς ἔφην, ἐν ἀπορίᾳ γενόμενοι, εἰ θέλοιεν, καταλήψωνται καὶ αὐτοὶ καὶ παιδευθῶσι· οἱ δὲ τοσοῦτον ἐπηρώθησαν, ὥστε οὐδὲ τοὺς ἐδελυκτοτάτους αὐτοῖς ἀποστόλους θαρρῆσαι μετὰ βίας τοῦ ἱεροῦ ἀφελκῦσαι. Ἀφ' οὗ καὶ δῆλον, ὡς συνετώτερος ὁ ἀγγελαῖος ὄχλος τῶν ἰουδαϊκῶν ἀρχόντων, θᾶττον ἐκείνων τῶν ἀμαθῶν, τούτων τῶν νομικῶν, ταῖς θεοσημείαις τὸ σωτήριον ἐπισπασμένων. Διόπερ ἐρωτῶσιν οἱ νομικοὶ ἐπὶ

πολλῇ τῇ γνώσει τῶν θεοσημεϊῶν καὶ πληροφορίᾳ· Οὐ παραγγελία παρηγγείλαμεν ὑμῖν μὴ λαλεῖν· Καίτοι, εἰ παραγγελία μόνη, τίς ἡ φυλακὴ καὶ ἡ πολλὴ ἀσφάλεια; Πρὸς γὰρ τῇ καθεύξει καὶ φύλακες προσήδρευον, ὧν οὐ μνήμη νῦν, εἰς ἀποκρυβὴν τῆς ἀγγελικῆς θαυματουργίας. Πλὴν ἔστιν εἰπεῖν τοὺς ἀποστόλους· Εἰ τῇ παραγγελίᾳ ὑμῶν καὶ ἡ παρ' ἡμῶν πρὸς φυλακὴν συγκατάθεσις προσετέθη, εὐλογοί αἱ νῦν ἐπ' ἀθετήσει ἀνακρίσεις τε καὶ εὐθύναι· εἰ δὲ τούτων οὐδέν, ἀφρόνων αἱ νῦν ὡς ἐπὶ παραβάσει ἐπικλήσεις.

26 Ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαόν, ἵνα μὴ λιθασθῶσιν.

27 Ἀγαγόντες δὲ αὐτοὺς ἔστησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ· καὶ ἐπηρώτησεν αὐτοὺς ὁ ἀρχιερεὺς, λέγων·

Ὡς τῆς ἐμβροντησίας τῶν ἐπ' ἀδήλῳ μὲν τῷ φόβῳ τοῦ ὄχλου τὸ σῶφρον ἐπεγνωκότων, τοῦ θεοῦ δὲ, τοῦ προδήλως αἰετῶν χείρων αὐτῶν, καθάπερ πτηνοῦς, τοὺς ἑαυτοῦ ἐξαπαλόντας, μηδ' ἦν τινα ὥραν υἰοποιεῖσθαι προθυμουμένων!

28 Οὐ παραγγελία παρηγγείλαμεν ὑμῖν, μὴ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ; καὶ ἰδοὺ, πεπληρώκατε τὴν Ἱερουσαλὴμ τῆς διδαχῆς ὑμῶν·

Ὁ ἀναισχυντος καὶ ἰταμὸς καὶ μωρὸς ἠρώτησεν αὐτοὺς, Οὐχὶ παραγγελία, καὶ ἐξῆς. Ἡ μὲν παραγγελία ὅτι μεστὴ ἐμπληξίας, εἴρηται ἤδη, καὶ παρέλκον τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἐπαναλαμβάνειν.

28 Καὶ βούλεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου.

Ἐτι αὐτοῖς ψιλὸς ἄνθρωπος ἐδόκει. Ἴνα δὲ δείξωσιν, ὅτι ἀναγκαία ἦν ἡ παραγγελία, καὶ φειδοῖ τῆς οἰκείας σωτηρίας, καὶ ἵνα τραχύνωσι κατ' αὐτῶν τὸ πλῆθος, ταῦτα ἔλεγον. Ἐκφανέστερον λοιπὸν ἡ κατὰ Χριστοῦ αὐτῶν λύσσα προήκει ὡς οὐ δικαία, ἀλλὰ φθόνῳ, καὶ ἐπὶ ὁμοιον φόνον αὐτοὺς προάγουσα· διὸ καὶ φασὶ· Βούλεισθε τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἐφ' ἡμᾶς ἀ-

γαγεῖν· αἷμα τὸν φόνον λέγοντες, ὡς καὶ ὁ θεὸς πρὸς τὸν Καὶν· Φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου (α), ἀντί τοῦ, ὁ φόνος. Ταῦτα δὲ ἔρασκον Ἰουδαῖοι, ρειδοῖ δὴθεν τῆς ἐκπύων σωτηρίας, τὸ δὲ πλῆθος κατὰ τῶν ἀποστόλων τραχύνοντες.

- 29 Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος καὶ οἱ ἀπόστολοι, εἶπον·
30 Πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον, ἢ ἀνθρώποις. Ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ἡγειρεν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς διε-
31 χειρίσασθε, κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου· τοῦτον ὁ θεὸς ἀρχηγὸν καὶ σωτῆρα ὑψώσε τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ,

Σκόπει δὲ, ὅση ἡ ἐπιείκεια τῶν ἐξεταζομένων! Οὐ γὰρ θρασέως ἀποκρίνονται· διδάσκαλοι γὰρ ἦσαν, καὶ οὐκ ὠργίζοντο, ἀλλ' ἠλέουν αὐτοὺς, καὶ ἐσχόπων, ὅπως αὐτοὺς ἀπαλλάξωσι τῆς πλάνης. Οὐ γὰρ ἐνέμιλλοι αὐτοῖς, ἢ ἐπὶ τῇ δι' αὐτοὺς θεοσημεία ἐπιτιμώμενοι, ὑβριστικῶς αὐτοῖς κέχρηται, μὴ πρὸς κέντρα λακτίζειν αὐτοὺς συνετίζοντες· ἀλλὰ πρῶτον μὲν τῷ θεῷ πειθήνιον προτιμότερον φάσκουσιν ἢ ἀνθρώποις ἀνατιθέναι, ἀπορρήτοτερον αὐτοὺς διελέγχοντες, ὡς καταφρονητὰς τῶν δι' αὐτοὺς θεόθεν ἐκτελουμένων. Εἶτα δὲ καὶ ὅτι, ὃν ἀνθρώπον ψιλὸν ἀπακάλεσαν, τοῦτον εἶναι καὶ σωτῆρα, κατὰ τῷ θεῷ μεμελημένον, ὡς καὶ ἐκ νεκρῶν αὐτὸν ἀναστῆσαι. Τὸ γὰρ οὐκ εἶναι φάσκουσιν ἐσθῆ, οὐκ ἀσφαλὲς τέως εἶναι, ὡς ἂν μὴ ἀντίθεος τοῦτω νομίζοιτο. Τοῦτον δὲ, τὸν ὑπὸ θεοῦ ὑψωθέντα, αὐτοὺς διαχρήσασθαι θανάτῳ σταυροῦ, ὅπου τοῦ κατακρίματος ὑπόδικον, ὡς ἀπὸ κάρου βαθέος ἐξανιστῶν, προτρέπεται ἐννοεῖν.

- 31 Δοῦναι μετάνοιαν τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

Οὕτω μεταωρίσας τὸν περὶ τοῦ σταυροῦ λόγον, καὶ ὡς ἀσύγνωστον κατακρίμα τοῖς τῇ αὐτῇ κατὰ Χριστοῦ λύσει ἑναποκαθημένοις, ὥσπερ τοῦ τοσούτου ἄχθους ἀποφορισμὸν αὐτοῖς μηχανώμενός, ρισιν· Ἀλλ' οὗτος μὲν, ὑφ' ἡμῶν ἀτιμωθείς, ὑπὸ

(α) Γα 17. Δ', 10.

θεοῦ δὲ ὑψωθείς, ἔδωκε πνεῦμα μετάνοίας τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, οὐδὲν τῆς διὰ τὸν σταυρὸν εἰς αὐτὸν παροινίας εἰς ἀποστροφὴν δυνάμενης ἄγειν· καθότι ὁ ὑπὸ θεοῦ ὑψωθείς ἀμνησικαχεῖ πρὸς τοὺς διὰ πειθοῦς αὐτὸν ἐπεγνωκότας. Ὥρα δὲ, πῶς καὶ δι' ἔργων καὶ ῥημάτων παιδεύμενοι Ἰουδαῖοι, οὐ προσεῖχον· διὸ καὶ ἡ κατάκρισις αὐτῶν δικαία· δι' ἔργων μὲν, συγχωροῦντος τοῦ θεοῦ τῆς ἀποστόλους εἰς δεσμωτήρια ἄγεσθαι μὲν, θαυμασίως δὲ λύεσθαι· διὰ ῥημάτων δὲ, ἵνα καὶ Ἰουδαῖοι διὰ τοῦ λόγου τῶν ἀποστόλων, καὶ πάντες παιδεύονται. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι εἰς παρόρησιαν ἀλείφονται.

- 32 Καὶ ἡμεῖς ἐσμέν αὐτοῦ μάρτυρες τῶν ῥημάτων τούτων,

Ποίω; ὅτι ἄφεσιν, ὅτι μετάνοιαν ἐπηγγείλατο· ἡ γὰρ ἀνάστασις ἦν λοιπὸν ἤδη ὡμολογημένη.

- 32 Καὶ τὸ πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον, ὃ ἔδωκεν ὁ θεὸς τοῖς πειθαρχοῦσιν αὐτῷ.

Ὅτι ἄφεσιν δίδωσι, καὶ ἡμεῖς μαρτυροῦμεν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ οὐκ ἂν ἐπῆλθεν, εἰ μὴ πρότερον αἱ ἁμαρτίαι ἐλέλυτο. Ταπεινοφροσύνης δὲ ὁ τοιοῦτος λόγος. Οὐ γὰρ, ἡμῖν μόνοις, εἴρηται ἀποκληρωτικῶς, τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν, ἀλλὰ τῇ κοινοποιούσῃ προσηνέκεται πάντων τῶν πειθαρχούντων αὐτῷ. Ὡς τε, εἰ καὶ αὐτοὶ πείθονται, μὴ ἀμοιρήσιν τῆς αὐτοῦ δωρεᾶς τῇ διὰ τὸν σταυρὸν παρανομίᾳ.

- 33 Οἱ δὲ, ἀκούσαντες, διεπρίοντο, καὶ ἐβουλεύοντο
34 ἀνελεῖν αὐτούς. Ἀναστὰς δὲ τις ἐν τῷ συνεδρίῳ Φαρισαῖος, ὀνόματι Γαμαλιήλ, νομοδιδάσκαλος, τίμιος παντὶ τῷ λαῷ, ἐκέλευσεν ἔξω βραχύ τι τοὺς ἀποστόλους ποιῆσαι. Εἶπέ τε πρὸς αὐτούς· Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, προσέχετε ἑαυτοῖς ἐπὶ τοῖς ἀνθρώποις
36 τούτοις, τί μέλλετε πράσσειν. Πρὸ γὰρ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀνέστη Θεοδᾶς, λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν, ὃ προσεκολλήθη ἀριθμὸς ἀνδρῶν ὥσει τετρακοσίων·

ὅς ἀνηρέθη, καὶ πάντες, ὅσοι ἐπέθοντο αὐτῷ, διε-
λύθησαν, καὶ ἐγένοντο εἰς οὐδέν.

Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι ἀκούοντες κατενύγησαν, καὶ τῇ πειθοῇ τῶν
λόγων, κοινωνοὶ τῶν ἀποστόλων γέγονασιν· ὁ ἀρχιερεὺς δὲ καὶ
οἱ ἄρχοντες κατὰ τῶν ἀποστόλων διεπρίοντο, φονῶντες κατ'
αὐτῶν. Οὗτος δὲ ὁ Γαμαλιήλ, ὁ τοῦ Παύλου διδάσκαλος ἦν· καὶ
θαυμάσαι ἄξιον, πῶς καὶ τὰς κατὰ νοῦν κρίσεις ἔχων, καὶ νο-
μομαθῆς ὢν, οὐδέπω πιστεύει· ἐπεὶ οὐδέπω Παῦλος ἐπίστευ-
σεν· οὐκ ἔστι δὲ αὐτὸν μείναι μὴ πειθύνοντα δι' ὅλου· καὶ δῆλον
ἀπὸ τῶν ῥημάτων αὐτοῦ, ὅτι καὶ ὅτι συνέσει διέφερον ἱκανὰ παρι-
στῆν. Καὶ δῆλον καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Τὸ γὰρ κε-
λεύσαι, τοὺς ἀποστόλους ἐκβλήθη· αὐτοῦ συνεδρίου, πρὸς τῷ ἐμ-
φρόβους αὐτοὺς καταστήσαι, ἔτι καὶ ἑαυτῷ· τὸ ἀνύποπτον πε-
ριποιεῖ, τοῦ μὴ ὡς ὁμογνώμοσι χαριζόμενον τοὺς λόγους
ποιεῖσθαι. Διόπερ οὐδὲ πολλῇ σφοδρότητι χρῆται, ἀλλ' ὡς
ὑπὸ θυμοῦ μεθύουσιν οὕτω φησί· Προσέχετε ἑαυτοῖς, τί μέλ-
lete πράττειν· οἷον εἰ λέγων· Μὴ ὡς ἔτυχε φέρεσθε. Εἴτα καὶ
παραδείγματα ἀσυνέτως ἐπὶ τοῖς τοιούτοις χρησαμένων καὶ ἄλυ-
σιτελῶς ἑαυτοῖς προφέρει, Θεοδᾶν καὶ Ἰούδαν τὸν Γαλιλαῖον,
οἳ μὴ πρὸς αἴσιον ἑαυτοῖς ἐκβεβήκασι πέρας (1). Οὐ παλαιὰ
δὲ τὰ παραδείγματα, ἀλλὰ νεαρά, καὶ ὧν αὐτόπται πολλοί·
ὡς ἂν ἡ πεῖρα φυλάσσεται τὸ μὴ πρὸς ὁμοίον καταντῆσαι πέ-
ρας τῶν παραδειγμάτων. Εἴτα, ὡς τούτοις ἐξομαλίσας τὸν
λόγον, ἀποστῆναι πειρᾶται τοὺς ἀκροατὰς τῆς κατὰ τῶν
ἀποστόλων ἐπιβουλῆς· μήπως, εἰ πρὸς ἀνεμπόδιστον ἀφώρμην-
ται τέλος ἅπερ ἔχει θεὸν συλλήπτορα, λάθοιμέν, φησιν, ἐπὶ
θεομαχίαν ἀποτελεστέωντες, καὶ οὕτως οὐ κατ' ἐκείνων, ἀλλὰ
καθ' ἑαυτῶν ὁπλιζόμενοι, πεφυκότος τοῦ κατὰ τῷ θεῷ
δοκοῦντος ἐχθλὲν ἐπιχειροῦντος, εἰς τὸ καθ' ἑαυτοῦ κατάντην.

(1) Ἰδ. περὶ τοῦ Θεοδᾶ Ἰωσ. ἀρχ. Βιβλ. Κ'. Κεφ. Ε', §, α. Εὐσεβ.
Ἐκκλ. ἱστ. Βιβλ. Β'. Κεφ. ΙΑ'.

Εἰ γὰρ ἀνθρωπίνης ὁρμῆς ἔχεται, περιττὴ ἡ κατ' αὐτῶν ἀγα-
νικήσις· τῇ γὰρ ἀρχῇ καὶ ὁ ἀρχιερεὺς σύνδρομος, ὥςγε τὰ
παραδείγματα ὑπαινίσσεται. Οὐκ εἶπε δὲ προφανῶς τὸ τῶν
ἀποστόλων ἔργον, ἐκ θεοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων ὁρμῆς κεινῆσθαι, ἀλλ'
ἐνδοιαστικῶς. Εἰ μὲν γὰρ εἶπεν ὅτι ἐκ θεοῦ, ἀντέλεγον ἂν
εὐθέως ἐκείνοι· εἰ δὲ, ἐξ ἀνθρώπων, προχείρους πάλιν ἐποίει
αὐτοὺς κατὰ τῶν ἀποστόλων. Διὰ τοῦτο σοφῶς τὸν λόγον
οἰκονομήσας, περιμεῖναι τὸ τέλος κελεύει, καὶ μὴ προπετῶς
κατὰ πράγματος ἀγνοουμένου φέρεσθαι. Πρὸς γὰρ τὸ τῷ θεῷ
δοκοῦν ὁ μαχόμενος, οὐκ ἐκείνο, ἀλλ' ἑαυτόν καταλύει. Εἰ
μὲν γὰρ ἀνθρώπινόν ἐστι, φησι, τί δεῖ πραγμάτων ὑμῖν· εἰ δὲ
θεῖον, οὐδὲ μετὰ πραγμάτων δυνήσεσθε αὐτὸ κατὰλῦσαι, ὡς μὴ
προπετῶς δόξαι κατὰ πραγμάτων ἀγνοουμένων χωρεῖν.

37 Μετὰ τοῦτον ἀνέστη Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος, ἐν ταῖς
ἡμέραις τῆς ἀπογραφῆς, καὶ ἀπέστησε λαὸν ἱκανὸν
ὀπίσω αὐτοῦ· κακείνος ἀπώλετο, καὶ πάντες, ὅσοι
ἐπέθοντο αὐτῷ, διεσκορπίσθησαν.

Εἰκόσιν οἱ Γαλιλαῖοι κατὰ τοὺς χρόνους Πιλάτου ἐστασιασμέναι,
δόγμασιν ἐπόμενοι Ἰούδα τοῦ Γαλιλαίου. Ἦν δὲ τὸ δόγμα
τοῦ Ἰούδα, ὡς καὶ Ἰώσηπος ἐν τοῖς τελευταίοις τῆς Ἰουδαϊ-
κῆς ἀρχαιολογίας ἔδειξε (1), φαντασίαν ἐξαποστέλλον πολλὴν
δι' εὐσεβείας εὐτονίαν. Κύριον γὰρ μὴδὲ μέχρι στόματος
ἔφασκε δεῖν τινα λέγειν, μὴδὲ κατὰ τινα τιμὴν καὶ φιλοσο-
σύνην· οὕτω δὲ μὴδὲ τὸν βασιλεύοντα. Καὶ πολλοὶ γε αὐτῶν,
διὰ τὸ μὴ εἰπεῖν Καίσαρα Κύριον, χαλεπωτάτας αἰκίας ὑπέ-
μειναν. Οἳ καὶ ἐδίδασκον, μὴ δεῖν, παρὰ τὰς διατεταγμένας
ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως θυσίας, ἐτέρας ἀναφέρεισθαι τῷ θεῷ.
Διόπερ καὶ ἐκώλυον τὰς ὑπὸ τῆς γερουσίας τοῦ λαοῦ παρα-
δεδομένας γίνεσθαι ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ
Ῥωμαίων ἔθνους. Εἰκὸς οὖν ἐπὶ τούτοις ἀγανακτοῦντα πρὸς

(α) Ἰδ. περὶ τοῦ Ἰούδα τοῦτοῦ Ἰωσ. ἀρχ. Βιβλ. ΙΗ'. Κεφ. Α'. §, α.
Ἰωδ. πολ. Βιβλ. Β'. Κεφ. Η'. §, α. Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱστ. Βιβλ. Α'. Κεφ. Ε'.

τοὺς Γαλιλαίους τὸν Πιλάτον, κελεύσαι παρ' αὐταῖς, αἷς ἐδόκουν κατὰ τὸν νόμον προσφέρειν, θυσίαις αὐτοὺς ἀναιρεθῆναι· ὡς τότε ἀναμιχθῆναι ταῖς προσφερομέναις θυσίαις τὸ αἷμα τῶν προσαγόντων, καθὰ καὶ ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ ἐμφέρεται (α).

- 38 Καὶ τανυνλέγω ὑμῖν· Ἀπόστητε ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τούτων, καὶ ἐάσατε αὐτούς· ὅτι, ἐὰν ἢ ἐξ ἀνθρώπων ἢ βουλή αὕτη ἢ τὸ ἔργον τοῦτο, καταλυθήσεται·
 39 εἰ δὲ ἐκ θεοῦ ἐστίν, οὐ δυνήσεσθε καταλῦσαι αὐτό,
 40 μήποτε καὶ θεομάχοι εὗρεθῆτε. Ἐπείσθησαν δὲ αὐτῷ· καὶ προσκαλεσάμενοι τοὺς ἀποστόλους, δείραντες παρήγγειλαν, μὴ λαλεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ
 41 Ἰησοῦ, καὶ ἀπέλυσαν αὐτούς. Οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, ὅτι ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ κατηξιώθησαν ἀτιμασθῆ-
 42 ναι· πᾶσαν τε ἡμέραν ἐν τῷ ἱερῷ καὶ κατ' οἶκον οὐκ ἐπαύοντο διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι Ἰησοῦν τὸν Χριστόν.

Οὐκ εἶπεν, ὅτι ἐκ θεοῦ ἐστίν, ἀλλ' οὐδ' ἀνθρώπινον τὸ ἔργον. Πρὸς γὰρ τὸ, ἐκ θεοῦ, εὐθὺς ἐκείνοι ἀντέλεγον ἂν· τὸ δὲ, ἐξ ἀνθρώπων, θαυτέρους ἐποίει κατὰ τῶν ἀποστόλων. Διόπερ ὅρα σύνεσιν ἀνθρώπου, σοφῶς τὸν λόγον οἰκονομοῦντος! Περιμεῖναι τὸ τέλος κελεύει. Οὐκ εἶπε δέ· Καὶ ἐὰν μὴ καταλύσῃτε αὐτό, γινώτε ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐστίν, ἀλλ', ἐὰν ἐκ θεοῦ ᾖ, οὐ καταλυθήσεται. Τὸ μὲν γὰρ, τῆς ἐκείνων λογισθεῖν ἀπηνείας, τὸ δὲ, τῆς θείας δυνάμεως. Ἐπείσθησαν δὲ, διὰ τὸ μὴ παρουσίᾳ τῶν ἀποστόλων ταῦτα ῥηθῆναι, ἀλλὰ χωρὶς· ἔτι δὲ καὶ ὅτι συνεπιγνώμων αὐτοῖς νομισθεῖς, καὶ τὴν ἐκβασιν, ὡς ἂν καὶ γένοιτο, δεδοικώς, ταῦτα καὶ αὐτοῖς ὑπετίθει. Πρὸς δὲ καὶ ἡ γλυκύτης τῶν λόγων μετὰ τοῦ δικαίου συνεβάλετο αὐτῷ πρὸς τὸ πείσαι. Ἀλλ' εἰ ἐπείσθησαν, πῶς ἔδειραν; Ἐπείσθησαν, τῆς

(α) Λουκ. ΙΓ', 1.

πραγῆς ἀποσχέσθαι· πρὸς τοῦτο γὰρ ὄργων μανιωδῶς· ἔδειραν δέ, τῷ μὴ δόξει ἀφρόνως ὀρμηθῆναι καὶ κατὰ ἀνεκβάτων. Καὶ ἦν τῷ ὄντι, τὸ μὲν τὴν σφοδρότητα αὐτῶν καταλυθῆναι, τῆς ἀρετῆς τοῦ συμβούλου· τὸ δὲ μαστίζει, τῆς τῶν συμβουλευθέντων δευσοποιουῦ μανίας. Ὅρα δὲ καὶ τῶν ἀποστόλων τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐπίδοσιν. Καὶ δι' ὧν ἠλπίζοντο καταγωνίζεσθαι θλιβερῶν, μάλιστα διὰ τούτων ἐπαλειφομένους πρὸς ἐνεργεσίαν χωρεῖν καὶ ἀκαταπληκτοτέραν διδασκαλίαν, ὡς μὴ ἐν παραβύστω, ἀλλὰ καὶ αὖθις ἐν τῷ ἱερῷ, ἀφ' οὗ συνελήφθησαν, καὶ ὅποι δὴ ἀλλαχοῦ τὸν Χριστὸν εὐαγγελίζεσθαι, τὸ μάταιον τῶν ἐπηρεασάντων τοῖς ἀκροαταῖς ἐμπομπεύοντας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ. Ζ'.

Περὶ χειροτονίας τῶν ἑπτὰ διακόνων.

ΚΕΦ. VI, 1 Ἐν δὲ ταῖς ἡμέραις ταύταις πληθυνόντων τῶν μαθητῶν, ἐγένετο γογγυσμὸς τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ὅτι παρεθεωροῦντο ἐν
 2 τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χήραι αὐτῶν. Προσκαλεσάμενοι δὲ οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, εἶπον· Οὐκ ἀρεστόν ἐστιν ἡμᾶς, καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, διακονεῖν τραπέζαις.

Οὐκ ἐν ταῖς αὐταῖς ἐκείναις ἡμέραις, ἀλλ' ἐν τισι τῶν μετ' ἐκείνας. Τῷ γραφικῷ δὲ ἔθει, ἀρχὴν διηγήσεως καταβάλλεσθαι μέλλων, οὕτω πρόεισι καὶ νῦν. Ἑλληνιστὰς δὲ οὐ τὴν θρησκείαν, ἀλλὰ τοὺς Ἑλληνιστὰς φεγγομένους καλεῖ. Διὰ δὲ τοῦ γογγυσμοῦ, ἄλλου πειρασμοῦ εἶδος ἐξαγγέλλει, οὐκ ἀπὸ τῶν ἐξωθεν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν ἐντός. Τοῦτο γὰρ τὸ δόκιμον τῶν ἀποστόλων παριςᾶ, πανταχόθεν μὲν πολεμουμένων ἀπὸ τῶν ἐντός καὶ ἐκτός, πάντοθεν δὲ τὸ ἀριστεῖον ἀποφερομένων. Προσκαλεσάμενοι γὰρ αἱ δώδεκα τὸ πλῆθος, τοὺς καὶ ἀπολαύειν μέλλοντας τῆς προσίας τῶν προχειριζομένων, αὐτοῖς ἐπιτρέπουσι τὴν ἐκλογὴν,

ἀναξίους κρίνοντας ἑαυτοὺς περὶ τραπέζοις ἀπασχολεῖσθαι, τοῦ κατὰ θεὸν λόγου ὀλιγοσηκότες. Ὅθεν τοὺς ἐκλεγέντας εἰς διακόνους ἐχειροτόνησαν, οὐ κατὰ τὸν νῦν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις βαθμὸν, ἀλλ' εἰς τὸ διανέμειν μετὰ ἀκριθείας καὶ ὁφρανοῖς καὶ χήραις τὰ πρὸς διατροφήν καὶ μὴ κατημελημένως· μάλιστα δὲ χήραις καὶ ὁφρανοῖς, δι' οὓς μάλιστα ὁ γογγυσμός. Διακονίαν δὲ καλεῖ τὴν ἐλεημοσύνην, ὡς καὶ τοὺς ποιούντας θεραπεύουσιν, καὶ τοὺς εὐεργετούμενους σεμνύνουσιν. Οὐκ ἦν δὲ κακίας τὸ παροραθῆναι τὰς χήρας, ἀλλὰ βραθυμίας τῶν πολλῶν. Διὸ καὶ φροντίδος ἀξιώθεν, ἐπαύσατο τὸ λυποῦν. Ἡ καὶ τὴν δημοσίαν ὑπηρεσίαν· τοῦτο γὰρ τὸ τῆς διακονίας ὄνομα δηλοῦν εὐόλεται. Αἴτητον γὰρ τὸ δημοσίον καλοῦσιν Ἕλληνας ταμεῖον, παρόσον εἰς αὐτὸ πᾶς τις κατεπνευσμένος ἔεται προσφέρειν, ἃ φιλοτίμως αὐτῷ εὐπόρηται, πρὸς χορηγίαν κοινῇ.

- 3 Ἐπισκέψατο οὖν, ἀδελφοί, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἐπὶ τῇ πλήρει πνεύματος ἀγίου καὶ σοφίας, οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης·
- 4 ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου
- 5 προσκαρτερήσομεν. Καὶ ἤρρεσεν ὁ λόγος ἐνώπιον παντὸς τοῦ πλήθους· καὶ ἐξελέξαντο Στέφανον, ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ πνεύματος ἀγίου, καὶ Φίλιππον, καὶ Πρόχορον, καὶ Νικάνορα, καὶ Τιμόνα, καὶ Παρμενᾶν, καὶ Νικόλαον, προσήλυτον
- 6 Ἀντιοχείᾳ· οὓς ἕστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων· καὶ προσευξάμενοι ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας.
- 7 Καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἠϋξανε, καὶ ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ· σφόδρα πολὺς τε ὄχλος τῶν ἱερέων ὑπήκουον τῇ πίστει.

Πεπληρωμένους πνεύματος ἀγίου καὶ σοφίας εἶναι τοὺς ἐκλεγχομένους ἢ τῶν ἀποστόλων ἐπίσηκψις εὐόλεται. Οὐ γὰρ τῶν τυγόντων, κατηγορίαν φέρειν ὁφραῶν καὶ χηρῶν, ὡς οὐδὲ τῶν ἀναλισκόντων. Κἂν γὰρ μὴ κλέπτῃς ἢ, βραθυμὸς δὲ

καὶ παροράσει ἀπολλὺς πάντα, ἢ θρασὺς καὶ ἐπὶ τῷ τυχόντι παρακινούμενος, οὐδὲν ὄφελος τῆς προστασίας, εἰ μὴ μετὰ ἀνοχῆς τῶν φλυάρων. Τοῦτο μέγιστον δεῖγμα φιλοσοφίας. Ἠϋξανε δὲ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ καταβάσει, ὅση τῆς ἐλεημοσύνης δεικνὺς ἢ ἰσχύς, ὡς καὶ τῶν ἱερέων τοῦ συστήματος μὴ ἀστοχεῖσαι τῆς προσλήψεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Ἰουδαίων ἐπανάστασις καὶ συκοφαντία κατὰ Στεφάνου, αὐτοῦ τε δημηγορία περὶ τῆς πρὸς Ἀβραάμ διαθήκης τοῦ θεοῦ, καὶ περὶ τῶν δώδεκα πατριαρχῶν· ἐν ᾧ περὶ τοῦ λιμοῦ καὶ τῆς πυρωνίας, καὶ τοῦ ἀναγνωρισμοῦ τῷ υἱῶν Ἰακώβ, καὶ περὶ τῆς γενέσεως Μωσέως, καὶ τῆς πρὸς αὐτὸν γενομένης θεοφανείας ἐν ὄρει Σινᾶ· περὶ τῆς ἐξόδου καὶ μοσχοποιίας τοῦ Ἰσραὴλ ἄχρι χρόνων Σολομῶντος καὶ τῆς τοῦ ναοῦ κατασκευῆς· ὁμολογία τῆς ὑπερουρανίου δόξης Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀποκαλυφθείσης Στεφάνῳ, ἐφ' ἣ λιθόλευστος γεγονώς ὁ αὐτὸς Στέφανος εὐσεβῶς ἐκοιμήθη.

- 8 Στέφανος δὲ, πλήρης πίστεως καὶ δυνάμεως, ἐποίει τέρατα καὶ σημεῖα μεγάλα ἐν τῷ λαῷ.

Κοινῆς οὔσης τῆς χειροτονίας τῶν ἐπαθ', οὗτος τῷ ἐπιτηδεύει·
(TOM. Γ'.)

τέρω τῆς ἐκλογῆς πλείονα τὴν χάριν ἐπεσπάσατο. Ὁ γὰρ πρὸ τῆς χειροτονίας τέρατα μὴ ποιῶν, ἅτε μηδὲ διάδηλος ὢν, ὅτε διὰ τῆς χειροτονίας γνώριμος κατέστη, τότε καὶ τὸ ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ χάρισμα διεδείκνυτο, ἵνα φανερόν ᾖ, ὅτι οὐκ ἀρκεῖ μόνη ἡ χάρις, ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς χειροτονίας εἰς χάριτος προσθήκην, κατὰ τὸ διάφορον τῶν δεχομένων ἐξ ἐτοιμότητος.

- 9 Ἀνέστησαν δὲ τινες τῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς τῆς λεγομένης Λιβερτίνων, καὶ Κυρηναίων, καὶ Ἀλεξανδρέων, καὶ τῶν ἀπὸ τῆς Κιλικίας καὶ Ἀσίας,
10 συζητοῦντες τῷ Στεφάνῳ· καὶ οὐκ ἴσχυον ἀντιστῆ-
11 ναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ πνεύματι, ᾧ ἐλάλει. Τότε ὑπέβαλον ἄνδρας, λέγοντας· Ὅτι ἀκηκόαμεν αὐτοῦ λαλοῦντος ῥήματα βλάσφημα εἰς Μωσῆν καὶ τὸν
12 θεόν. Συνεκίνησάν τε τὸν λαόν καὶ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς γραμματεῖς,

Ἀνάστασις πάλιν τὸν παροξυσμὸν αὐτῶν φησί καὶ τὴν ἑρμηνείαν, οὐ μόνον ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑτέρου πλήθους, τάχα συζητεῖν ἱκανοὺ καί σοφιστεύειν, Λιβερτίνων, καὶ Ἀλεξανδρέων, καὶ Κυρηναίων, καὶ Κιλικίων, καὶ Ἀσιανῶν. Καὶ ὥσπερ δι' ἑτέρου πλήθους ἡ συζήτης, οὕτω καὶ δι' ἑτέρων ἡ κατηγορία, καὶ τὸ σχῆμα δολοπλόκων καὶ ἀπεγνωσμένων. Κωλυθέντες γὰρ ὑπὸ Γαμμηλίη, μηδὲν κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐπιχειρεῖν, καὶ μηδὲν ἔχοντες κατ' ἐκείνων ἐγκαλεῖν, Στεφάνῳ τανῦν συκοφαντικῶς ἐπιτίθενται, ἀστοχῆσαντες τῆς διὰ τῶν λογιολογῶν συζητήσεως. Λιβερτίνους δὲ τοὺς Ῥωμαίους καλεῖσθαι τάχα φησὶν, ἀπὸ Λιβύας τοῦ Αὐγούστου γυναικὸς ἐπιφημίσαντας ἑαυτούς· καθότι καὶ περιφανὴς ἡ γυνή, καὶ δι' ἀρετὴν σεργομένη διαφερόντως ὑπὸ Αὐγούστου· ᾧ δὴ καὶ αὐτὴ εἰς ἀντάμειψιν, τῷ τᾶφ τοῦ Αὐγούστου προσκαρτεροῦσα διεζήσεν. — ἈΛΛΩΣ. Λιβερτίνων, καὶ Κυρηναίων, τῶν ἐπέκεινα Ἀλεξανδρείας, ἅτε περὶ σοφιστικὴν τὸ κράτος ἀποφερομένων παρ' Ἑβραίοις· ὧν καὶ διάφοροι συναγωγαὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ, κατὰ ἔθνη ἑναυλι-

ζομένων. Αὐο καὶ συναγωγὰς εἶχον, τόπους ἀφορισμένους· ἐπ' ἀναγνώσει τῶν Μωσέως νόμων. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἐπιδημούντων προσκυνήσεως χάριν εἰς Ἱερουσαλὴμ, μάλιστα κατὰ τὸ πάσχα, ὃ οὐκ ἔξην ἔξω τελεῖν τῆς Ἱερουσαλὴμ, συνδιέτριβον ἐν αὐτῇ. ὡς ἂν οὖν μὴ συνεχῶς ἀναγκάζωνται ἀπὸ πατρίδων ἀποδημεῖν, φοιτῶντες εἰς Ἱερουσαλὴμ προσήδρευον ἐκεῖ. Λιβερτίνους δὲ τοὺς Ῥωμαίων ἀπελευθέρους ἐκάλουν. Στεφάνου τοῖνον ἀπαξιοῦντος αὐτοῖς, ἅτε πεπωρωμένοις τῇ καρδίᾳ, προσομιλεῖν, αὐτοὶ τῇ ἑαυτῶν ματαιότητι θαρρόυντες, ἐπὶ τὸ συζητεῖν αὐτῷ προεφύοντο. Πρὸς αὐτὸν δὲ μόνον, οὐ πρὸς ἕτερον, τὸ μὲν, εὐθὺς τῶν ὑπ' αὐτοῦ τελομένων σημείων, ὡς ἂν, εἴπως εἰς ἀπορίαν αὐτὸν παραστήσειαν, αἰσχύνην αὐτῷ προσπορίσωσι, τῶν προσβεβυωμένων ἀμαθῶς ἔχοντι· τὸ δὲ, καὶ ὡς, τῷ περισπασμῷ τῆς πρὸς αὐτοὺς συζητήσεως, σχολὴν αὐτῷ τῶν σημείων περιποιοῖντο. Διὰ ταῦτα οὖν ἐπικειμένων αὐτῶν, καὶ πρὸς τοῦτοις εἰπεῖν τι ἐπαγόντων φιλοπονήτως κατὰ τοῦ νόμου, διὸ καὶ ἡ πᾶσα σπουδὴ, αὐτὸς φθάσας τὸ φιλοπόνηρον αὐτῶν, τοῦτο ποιεῖ κατ' ἀρχάς, ἀγωνιστικώτερον αὐτοῖς ἀρχὴν ἐφορμήσας, καὶ τῇ δυνάμει τοῦ ἐν αὐτῷ θεοῦ πνεύματος καὶ τῆς σοφίας εἰς ἀφασίαν αὐτοὺς συνελάσας· εἴτα καὶ πρὸς ἃ ἐβούλοντο οὗτοι αἰνιγματωδέστερον συμβαλὼν, ὡς οὐδὲ πρὸς τοῦτο συνετῶς ἔχειν. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ληστρικώτερον τὸ ἀπὸ τοῦδε ἐγώρουν ἡδὴ, καὶ αὐτὸς τὸ ἀπὸ τοῦδε γυμνότατα τὸ δι' ἐπιθυμίας αὐτοῖς ἐπετίθει. Τί τοῦτο; Ἦν τοῦ νόμου κατὰπαυσιν· ἣν οὐκ ἔλεγε μὲν, ἤνιττετο δέ· ἐπεὶ εἰ φανερῶς ἔλεγεν, οὐκ ἂν ἐδέοντο τῶν ψευδομαρτύρων· ὅπερ αὐτῷ μὲν τὸ ποθοῦμενον τέλος, ἐκείνοις δὲ τὸν ὄλεθρον ἐθυσάουρεν.

- 12 Καὶ ἐπιστάντες συνήρπασαν αὐτὸν, καὶ ἤγαγον εἰς τὸ συνέδριον·

Πανταχοῦ τοῦ ληστρικοῦ ἔχονται· Χριστὸν μὲν μετὰ φονῶντων ἀνθρώπων ὑπὸ λαμπάσι καὶ φανοῖς καὶ μαχαιροφορούντων συλ-

λαμβάνοντες· Πέτρον δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους, ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ· καὶ νῦν Στέφανον ἀπὸ τοῦ διδασκαλικοῦ τόπου ἐπὶ τὸ συνέδριον κριθησόμενον ἀρπάζοντες.

13 Ἔστησάν τε μάρτυρας ψευδεῖς, λέγοντας· Ὁ ἄνθρωπος οὗτος οὐ παύεται ῥήματα βλάβη λαλῶν

14 κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου καὶ τοῦ νόμου. Ἀκηκόαμεν γάρ αὐτοῦ λέγοντος· Ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος οὗτος καταλύσει τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἀλλάξει τὰ ἔθνη, ἃ παρέδωκεν ἡμῖν Μωσῆς.

Υπέβαλον ἄνδρας λέγοντας· Ὅτι ἀκηκόαμεν αὐτοῦ ῥήματα βλάβη λαλῶντος εἰς Μωϋσῆν καὶ τὸν θεόν. Τίνα δὲ τὰ ῥήματα; Ὅτι Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος οὗτος καταλύσει τὸν τόπον τοῦτον. Καὶ μὴν εἴρηκε τοῦτο Στέφανος, εἰ καὶ μὴ γυμνῶς οὕτω. Πῶς οὖν ὑποβολιμαῖοι οὗτοι καὶ ψευδομάρτυρες; Ὅτι οὐχ ὥσπερ ἤκουσαν, καὶ ἐληρώδουν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἄλλως μὲν ἤκουσαν, ἄλλως δὲ νῦν αὐτοὶ προὐχώρου, εἰκότως καὶ ψευδομάρτυρες ἀναγράφονται. Ὡς γὰρ ἐπὶ Χριστοῦ τὸ δυνάμενον καταλύσαι τὸν ναὸν (α), ψευδομαρτυρία· (οὐ γὰρ Χριστὸς εἶπε, *Λύσω, ἀλλὰ, Λύσατε*, ἐκείνοις τὸ λύσαι, οὐχ ἑαυτῷ ἀνατιθεῖς, δι' ὃ καὶ ψευδεῖς) οὕτω καὶ νῦν ψευδεῖς, οἱ τῷ Ναζωραίῳ τὸν Στέφανον φάσκοντες τὴν κατάλυσιν τοῦ νόμου καὶ τοῦ τόπου ἀνατιθέναι· καὶ τοῦτο ποιεῖν ἄνδρα Ναζωραῖον, δηλονότι αὐτοχειρῆ, καὶ οὐ θεόν, καὶ διὰ ῥωμαϊκῶν στρατοπέδων. Τὰ δὲ Μωϋσεῖος ἔθνη προδήλως αὐτὸς ὁ θεός, καὶ διὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἡλλοίωσε. Τὸ δὲ, ὁ *Ναζωραῖος*, ὀνειδιστικῶς· Στέφανος δὲ οὐδαμοῦ *Ναζωραῖον* εἴρηκε τὸν Χριστὸν, εἰ μὴ οἱ Ἑβραῖον ἄρχοντες· αὐτὸς δὲ σεβάζμιον αἰεὶ τὸν Χριστὸν καὶ δίκαιον ὑπὸ προφητῶν καταγγελλόμενον, καὶ συμπαρόντα αἰεὶ τῷ θεῷ, ὡς δῆλον καὶ ἀπὸ τῶν προκειμένων αὐτοῦ λόγων, οἷς καὶ συναπλήθε, τοῦ μοχθηροῦ τυττοῦ ζῆν ἀπολυθεῖς. *Καταλύσει τὸν τόπον τοῦτον.*] Πολ-

(*) Ἰωαν. Ε', 19. Ματθ. Κ', 61.

λή γὰρ ἦν αὐτοῖς εὐλάβεια περὶ τοῦ ναοῦ, ἅτε διὰ τοῦτο καὶ μετοικεῖν βουλομένοις. Διπλή δὲ ἡ κατηγορία· εἰ ἀλλάξει τὰ ἔθνη, καὶ ἔτερα ἀντείσταται. Προεβάλλετο δὲ πανταχοῦ ὁ Μωσῆς, ἐπειδὴ τὰ τοῦ θεοῦ οὐ σφόδρα ἐμελλεν αὐτοῖς, ὡς τὰ Μωσέως. Οὕτως ὅλως ἔζων πρὸς μόνην τὴν τοῦ πλῆθους δόξαν.

15 Καὶ ἀτενίσαντες εἰς αὐτὸν ἅπαντες οἱ καθεζόμενοι ἐν τῷ συνεδρίῳ, εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὥστε πρόσωπον ἀγγέλου.

ΚΕΦ. VII, 1 Εἶπε δὲ ὁ ἀρχιερεὺς· Εἰ ἄρα ταῦτα οὕτως ἔχει;

Εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ.] Οὕτως ἐστὶ καὶ ἐν ἐλάττονι βαθμῷ ὄντα, ἐπιχρῖν καὶ λαμπρὸν ὁρασθαι. Ἵνα σὺν πληγῶσιν οἷς ἐμελλεν ἔρεῖν, τῷ καταπληκτικῷ τοῦ προσώπου εἰς τὸ τῶν λόγων εὐπαράδεκτον προειμιάζει.

2 Ὁ δὲ ἔφη· Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατε·

Ορα αὐτὸν οὐκ ἐπιτρέχοντα τῷ διδάσκειν, ἀλλ' ἀναγκαζόμενον ὑπὸ τῶν ζητούντων· καὶ ἐπειδὴ ἐκράτει τῷ λόγῳ καὶ τοῖς σημείοις, ἀρρήτος ἦν αὐτοῖς. Ἡ δὲ ψευδομαρτυρία τῶν μισθωθέντων εἰσέχρηστο, ἵνα μὴ δόξη τὸ πρᾶγμα ἐπὶ ἡμεῖς εἶναι. Τὸν μὲν γὰρ θεὸν οὐκ ἐφοβοῦντο, πρὸς δὲ τὴν τῶν ἀνθρώπων δόξαν ἐπέβλεπον. Σοφὸν δὲ τῷ ὄντι καὶ μεγαλοφροσύνης μεστὸν τὸ προοίμιον. Τῇ γὰρ τῶν ὀνομάτων οἰκειώσει βούλεται παριστᾶν, ὡς πρὸς τοὺς ἀδελφούς καὶ πατέρας ὑδριστικόν τι καὶ ἐπιζήμιον εἰσηγεῖσθαι οὐκ ἔμφορος· ἀλλ' ὁ καὶ δόξαν δεοῖ καὶ κέρους περιποιεῖν, ἀνδρὸς τοῦτο τὴν φύσιν ἐξακριβοῦντος, καὶ σωτηρίως τοῖς πρὸς οὗς ὁ λόγος ἀπορθεγγόμενος. Ἀλλ' ἐφ' ὑμῖν, φησὶν, οὐδὲν ἐστὶ τοιοῦτο κατανοεῖν. Ὅπερ γὰρ ἐμοὶ ἡ τῶν ἀδελφῶν καὶ πατέρων ὑποβάλλεται κλήσις, ἀπειναντίας τούτου, ὥς περ ἐπιλελησμένους τῆς κοινῆς φύσεως χωροῦντας ὑμᾶς ἀναθεωρῶ, τοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀδιακρίτου μίσους παρευδοκιμεῖν ἐμποιούντος ὑμῖν καὶ τὰ πρὸς θεῖαν ῥοπὴν ἀναγόμενα. Ἵνα γὰρ τ' ἄλ-

λα ἀφείς, τὴν τούτων ὑμῖν ἀναθῶ μνήμην, ἡ θείας οὐκ ἄμοιρα τέλος θείναι βροτῆς, τὰ δι' ἡμῶν, σφραγίς, σημεῖα καὶ τέρατα, ὧν καὶ ὑμεῖς μάρτυρες, οὐκ ἄλλως ἐνεργεῖσθαι κατευοδούμενα. Ἀλλὰ ταῦτα διὰ τῆς τῶν ἀδελφῶν καὶ πατέρων ὑπαινιχόμενον κλήσεως Στέφανον κατεληκρότες, σκοποῦμεν ἤδη καὶ τὰ πρὸς τούτοις, οὐ κατὰ τὸ τυχόν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς κείμενα τῆς ἐνθίου σοφίας.

- 2 Ὁ θεὸς τῆς δόξης ὥρθη τῷ πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ, ὄντι ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ, πρὶν ἢ κατοικῆσαι αὐτὸν ἐν Χαρρᾶν, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν· "Ἐξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ δεῦρο εἰς γῆν, ἣν ἂν σοι δεῖξω (α). Τότε ἐξελθὼν ἐκ γῆς Χαλδαίων, κατῴκησεν ἐν Χαρρᾶν· καθεῖθεν, μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ, μετόπισεν αὐτὸν εἰς τὴν γῆν ταύτην, εἰς ἣν ὑμεῖς νῦν κατοικεῖτε· καὶ οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ κληρονομίαν ἐν αὐτῇ, οὐδὲ βῆμα ποδός.

Ὁρα κἀνταῦθα, πῶς ἐκ προοιμίων τὴν δόξαν οὐ τῷ ναῷ, οὐ τῷ ἔθνει ἀνατίθηναι, ἀλλὰ μόνῳ θεῷ. Τὸ γὰρ, ὁ θεὸς τῆς δόξης, ἀντὶ τοῦ, ὁ δεδοξασμένος εἴρηται θεός. Οὗτος δὲ ὁ δεδοξασμένος, ἐξ ἀμνησίων εὐμήχανα δρῶν, καὶ τοὺς ἀτίμους ἐντίμους ποίῳν, καὶ ἡμᾶς ποιήσει. Ὁ γὰρ τοῖς ἐξ αἰῶνος ἀνθρώποις ἀμνησίων σοφία διαταξάμενος, οὗτος ἐκείνος νῦν τὰ δόξαντα τούτοις ἀμνησίων ἐπὶ τὸ εὐμήχανον προάγειν βεβούληται. Καὶ ἵνα τοῦτο πιστὸν ᾖ, Ἀβραάμ τῷ λόγῳ παράγεται καὶ ἡ κατ' αὐτὸν ἱστορία, ὅς οὐκ ἐν ναῷ, οὐ διὰ θυσιῶν, τῆς θεοῦ ἐμφανείας ἠξίωται ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ. Ταῦτα δὲ προκομίζει, ὡς ἤδη εἴρηται, παριστῶν, ὡς ὁ δεδοξασμένος θεός, ὅπερ ἐπ' ἐκείνων, καὶ ἐφ' ἡμῶν δυνατὸς ποιῆσαι, καὶ ἐξ ἐμφανείας εἰς ἐμφάνειαν περιστῆσαι. Καίτοιγε πολλῶν ἐπιβούλως αὐτῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἐθνῶν καὶ βα-

(α) Γενεσ. 12, 1.

σιλέων προσενηχθέντων, οἱ μὲν ἡσανίσθησαν, ἐπὶ μείζον δὲ τὸ ταπεινότερον προῆλθε. Εἰ οὖν οὕτως ἐπὶ τούτων ὁ τῆς δόξης θεὸς ὠκονόμει, σκοπεῖν, φησι, χρὴ καὶ περὶ ἡμᾶς τὰ ὅμοια ἀποδοῖ.—ΑΛΛΩΣ. Ὁρα, πῶς αὐτοὺς ἀπᾶναι τῶν σωματικῶν, καὶ τέως ἀπὸ τοῦ τόπου, θεῶ τὴν δόξαν, οὐ τῷ τόπῳ προσνέμων. Αὐτὸς γὰρ, ἡ τῆς δόξης παρὰ, οὐ δεῖται τῆς παρ' ὑμῶν δόξης τῆς διὰ τοῦ ναοῦ. Τῆς Γραφῆς δὲ λεγούσης, Θάρρα, τὸν πατέρα τοῦ Ἀβραάμ, ἐξομῶσαι ἐκ γῆς Χαλδαίων ἐξελθεῖν (α), πῶς νῦν Στέφανος τῷ Ἀβραάμ ἀνατίθεται τὸν χρηματισμὸν τούτου; Πρὸς ὃ ἔστιν εἰπεῖν, ὡς τῷ Ἀβραάμ μὲν ὁ χρηματισμὸς γέγονεν· ἀλλ' ἐπειδὴ παιδὸς ὁρμῇ ἐκ χρηματισμοῦ οὐκ εἶχεν ἀντιλέγειν καὶ πατρί, τῷ ὑποδείγματι τούτῳ εἰς ἀπειθείαν ἀποσκάπτων τοὺς νῦν, οὕτω προάγει τὸν λόγον. Πῶς γὰρ οὐκ ἀπειθεῖν ἐξελέγχονται, εἰ Θάρρα μὲν παιδὸς οὐκ ἀντεῖπεν ὁρμῇ, αὐτοὶ δὲ μετὰ θεοσημειῶν πείραν οὐ μόνον ἀπειθοῦντες, ἀλλὰ καὶ φθόνῳ πρὸς φόνον τῶν ταῖς θεοσημαίαις δοξάζεσθαι ἡξίων, δυσμενῶς προσφερόμενοι διατελοῦσι;

- 5 Καὶ ἐπηγγείλατο, δοῦναι αὐτῷ εἰς κατάσχασιν αὐτὴν καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ μετ' αὐτόν, οὐκ ὄντος αὐτῷ τέκνου. Ἐλάλησε δὲ οὕτως ὁ θεός· « Ὅτι ἔσται τὸ σπέρμα αὐτοῦ πάροικον ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ, καὶ δουλώσουσιν αὐτὸ, καὶ κακώσουσιν ἔτη τετρακόσια· καὶ τὸ ἔθνος, ᾧ ἐὰν δουλεύσωσι, κρινῶ ἐγὼ, εἶπεν ὁ θεός· καὶ μετὰ ταῦτα ἐξελεύσονται, 8 καὶ λατρεύσουσί μοι ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ (β). » Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ διαθήκην περιτομῆς· καὶ οὕτως ἐγέννησε τὸν Ἰσαάκ, καὶ περιέτεμεν αὐτόν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ (γ)· καὶ ὁ Ἰσαάκ τὸν Ἰακώβ, καὶ ὁ Ἰακώβ 9 τοὺς δώδεκα πατριάρχας. Καὶ οἱ πατριάρχαι ζηλώσαντες τὸν Ἰωσήφ, ἀπέδοντο εἰς Αἴγυπτον (δ).

(α) Γενεσ. 12, 31.

(β) Γενεσ. 15, 13-14.

(γ) Γενεσ. 22, 4.

(δ) Γενεσ. 47, 28.

- 10 καὶ ἦν ὁ θεὸς μετ' αὐτοῦ· καὶ ἐξείλετο αὐτὸν ἐκ πατρῶν τῶν θλίψεων αὐτοῦ, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ χάριν καὶ σφίαν ἐναντίον Φαραῶ, βασιλέως Αἰγύπτου, καὶ κατέστησεν αὐτὸν ἡγούμενον ἐπ' Αἰγύπτον, 11 καὶ ὅλον τὸν οἶκον αὐτοῦ (α). Ἦλθε δὲ λιμὸς ἐφ' ὅλην τὴν γῆν Αἰγύπτου καὶ Χαναάν, καὶ θλίψις μεγάλη· καὶ οὐχ εὗρισκον χορτάσματα οἱ πατέρες ἡμῶν. 12 Ἀκούσας δὲ Ἰακώβ ὄντα σῖτα ἐν Αἰγύπτῳ, 13 ἐξαπέστειλε τοὺς πατέρας ἡμῶν πρῶτον· καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ἀνεγνωρίσθη Ἰωσήφ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, καὶ φανερόν ἐγένετο τῷ Φαραῶ τὸ γένος τοῦ Ἰωσήφ (β). Ἀποστείλας δὲ Ἰωσήφ, μετεκαλέσατο τὸν πατέρα αὐτοῦ Ἰακώβ, καὶ πᾶσαν τὴν συγγένειαν, 15 ἐν ψυχαῖς ἐβδομήκοντα πέντε (γ). Κατέβη δὲ Ἰακώβ εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἐτελεύτησεν αὐτὸς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν. Καὶ μετετέθησαν εἰς Συχέμ, καὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι, ὃ ὠνήσατο Ἀβραὰμ τιμῆς ἀργυρίου παρὰ τῶν υἱῶν Ἐμμόρ τοῦ Συχέμ (δ). Καθὼς δὲ ἤγγιζεν ὁ χρόνος τῆς ἐπαγγελίας, ἧς ὥμοσαν ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ, ἠύξησεν ὁ λαὸς καὶ ἐπληθύνθη ἐν Αἰγύπτῳ· ἄχρις οὗ ἀνέστη βασιλεὺς ἕτερος, ὃς οὐκ ᾔδει τὸν Ἰωσήφ (ε).

Ἐκ πολλῶν διὰ τῆς προκειμένης διηγητορίας ὁ μακάριος Στέφανος ἀπελέγχει καὶ τὴν ἑαυτοῦ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους εὐμένειαν, καὶ τὴν ἐκείνων πρὸς αὐτὸν ἀγριότητα. Τὸ γὰρ ὡς πρὸς ἀδελφοὺς καὶ πατέρας ἀποτείνειν τὸν λόγον, τί ἂν ἄλλο διὰ τούτων τῶν ὀνομάτων δείκνυσιν, ἢ τὸ κατ' ἀξίαν τῆς συγγενείας πρὸς αὐτοὺς φέρεσθαι; τοὺς Ἰουδαίους δὲ μικρὸν τούτῳ προτινέγοντας, τοῖς δὲ δι' αὐτοῦ μᾶλλον σημείοις ὑποβλεπτικοῦς προσκείμενους; Διὸ καὶ Στέφανος τῇ ἐκείνων ἀπὸ χειρὸς κακεντρεχείᾳ παρρησιαστικώτερον ἐπεμβαινὼν κατελέγηται. Καὶ δείκνυσιν τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν,

(α) Γεν. ΜΑ', 40.

(β) Γεν. ΜΕ', 1, καὶ ἐξῆς.

(γ) Γεν. ΚΓ', ΜΘ'.

(δ) Ἐξοδ. Α', 8.

(ε) Γεν. ΜΣ', 27.

ἐφ' ἣ μέγα ἐφρόνουν, πρὸ τοῦ τόπου γενομένην, πρὸ τῆς περιτομῆς, πρὸ τῆς θυσίας, πρὸ τοῦ ναοῦ· καὶ ὅτι οὐ κατ' ἀξίαν οὗτοι ἔλαβον, οὐδὲ περιτομήν, οὐδὲ νόμον· ἀλλὰ τῆς ὑπακοῆς μόνης ὁ μισθὸς ἦν ἡ γῆ μόνη· καὶ οὐδὲ, περιτομῆς δοθείσης, ἡ ἐπαγγελία πληροῦται· καὶ ὅτι τύποι ἦσαν ταῦτα. Σκόπει δὲ ὅτι, εἰ ὁ πατὴρ Θάβρα οὐκ ἐκοινώνησε τῷ υἱῷ Ἀβραάμ τῆς ἀποδημίας ἀπὸ τῶν Χαλδαίων διὰ τὸ ἀνάξιος εἶναι, πολλῶ μᾶλλον τὰ παιδία, καὶ δόξωσιν ἐπὶ πολὺ προελθεῖν τῆς ὁδοῦ. Ἀβραάμ μὲν οὖν οὕτω πειθήνιος ἐγένετο, ὡς καὶ γένος καὶ πατρίδα ἀπὸ χρηματισμοῦ ψιλοῦ ἐκλιπεῖν. Εἰ δὲ οὗτος οὕτω, πῶς οὗτοι, ἐν πᾶσιν ἀπειθεῖς καταλαμβανόμενοι, εἰς τέκνα τοῦ Ἀβραάμ λογισθήσονται; Οὐ γὰρ ἡ ζωώδης σύστασις, ἀλλ' ἡ τῶν τρόπων μίμησις τὴν υἰότητα προξενεῖ· ἐπεὶ οὕτως καὶ τέρασι τὸ γνήσιον τοῖς δυστυχῶς φύσασιν προσνεμηθεῖται. Οὕτω καὶ εἰ μὴ τῇ λέξει προσελθὼν, τῇ γοῦν τοῦ συντετμημένου λόγου πολυνοῖα προσβάς, καὶ μέχρι τοῦ κατὰ Χριστὸν πάθους τὴν ἀναίδειαν αὐτῶν ἀπελέγξας, ἔπαθεν ὅσα εἰκὸς τὸν ἐλέγχοντα κακοὺς παθεῖν. Καὶ ἐπηγγείλατο δοῦναι αὐτῷ.] Ἀπὸ τούτων λοιπὸν ἡ κατὰ τὸν Ἀβραάμ ἱστορία πρόσσεισιν, ἥτις ἅπασα τὸ προσκαρτερικὸν ἐπὶ ταῖς τῶν ἐπαγγελιῶν ἐκβάσει τοῦ πατριάρχου διεξιούσα, τὸν Ἀβραάμ μὲν καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν, τοὺς περὶ τὰς θείας ἐπαγγελίας καρτερικοὺς, αἰοιδίμους ἀποφαίνει, τοὺς ὀλιγώρους δὲ, ὁμοίους τῶν παρόντων τήνικαῦτα ἀκροατῶν, οἱ καὶ αὐτοὶ τῶν αὐτῶν ἐκείνοις ἀκληρημάτων ἀνυπερθέτως τεύχονται, ρυῖσκομένων ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν τῶν ἐλπίζομένων αὐτοῖς ἀγαθῶν. Ἄπερ ἅπαντα ὁμῶς μικρὰ, παραμετρούμενα πρὸς τὸ ἔσχατον κατὰ Χριστοῦ τόλμημα. Διὸ καὶ σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ, καὶ τοῖς ὡς παραβεβυσμένοι δι' αὐτὸ καὶ φονεῖς προφητῶν ἀπηλέγχθησαν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὃς καὶ τὸν ὀλεθρον καὶ τὴν ἐσχάτην αὐτοῖς βραδεύσει διασποράν. Ἄ μὲν οὖν ἐνθεωρηθῆναι εἰκὸς τῶν κατὰ τὸν συντετμημένον λόγον τῆς τοῦ θεοσόφου Στεφάνου σοφῆς διη-

μηγορίας τεθηλαυρισμένων, τοςαῦτα· ὧν καὶ τὸ ἡμέτερον εὐτε-
λές κατὰ τὸ ἐνἀμίλλον τῆς προσοῦσης ἡμῖν καθαριότητος λαβὼν
τὴν σύνεσιν τῆδε κατετάξαμεν, συνελόντες πρὸς τῇ ἀρχῇ
καὶ τὸ πέρας, αὐτῷ τε λόγῳ, ἅφ' οὗ καὶ τὸ θεόβλυστον τοῦτο
ἐρρύη νᾶμα, ἐπαναπαύσαντες. Ἀλλὰ γὰρ σοφὸν ἤδη καὶ τοῖς
κατὰ μέρος χρήσασθαι, κατὰ τὸ ἡμῖν ἐφικτὸν ἐμφιλογωροῦσιν.
Οὐ γὰρ μάτην εἰς ἐπιβρῶσιν παρελήθη τοῦ δημιουργοῦντος
ἢ κατὰ τὸν Ἀβραάμ καὶ τοὺς καθεξῆς ἀπογόνους αὐτοῦ Ἰσο-
ρία· ἀλλ' ὥς ἂν δειχθῇ καὶ τῶν προγόνων ἢ περὶ τὸ θεῖον εὐ-
πίθεια, καὶ τῶν ἀπογόνων ἢ ἐκ σκαίου τρόπου ἀπειθεια.
Καὶ πρῶτον μὲν ὑπόδειγμα ἐξ Ἀβραάμ, τὸ μὴ ἐπιταχύνειν
τὰ ταῖς θεαῖς ἐμφορόμενα ἐπαγγελίας· ὅτι μηδὲ Ἀβραάμ
τὴν ἀπ' Αἰγύπτου τῶν ἀπογόνων ἔξοδον, τῆς κατοχῆς αὐτῶν
ἐπὶ τετρακόσια ἔτη παραταθῆναι δηλωθείσης, καὶ μετὰ πολ-
λῆς τῆς κακώσεως καὶ δουλώσεως· δουλώσεως δὲ οὐ τῆς τυ-
χούσης, ἀλλὰ τῆς ἀνυποίστου· ὅτι μηδὲ ὡς δούλοις, ἀλλ' ὡς
ἐχθροῖς ἐχρῶντο. Καὶ οὐ δήπου δέησις ἐξ Ἀβραάμ συντέμνειν
τὸν χρόνον, ἀλλ' ὅτι μόνον μικρὸν εἰς ἀναψυχὴν ἢ ἀντέκτισις πρὸς
τοὺς κακούντας, ἐξ αὐτοῦ τούτου τοῦ κρίνειν ἐπαγγελιαμένου τοὺς
ἐχθρῶδως τοὺς μηδὲν ἡδικηκότας ἐπανηρημένους. Τὸ δὲ ἀπὸ Περ-
σίδος εἰς Παλαιστίνην τὰς ἐπαγγελίας περαίνεσθαι προσδοκᾶν, καὶ
οὐδὲ διὰ τὸ μακροδαπές εἰς τὸ ἀδύνατον περιῦσθαι τὴν ἐπαγγε-
λίαν, τὸ πᾶν ἀναθέμενον τῇ τοῦ ἐπαγγελιαμένου δυνάμει, πό-
σης τῆς πρὸς θεὸν σύμβουλον πεποιθήσεως; Πρὸς τούτοις ὁ ζῆλος
τῶν ἀδελφῶν πρὸς τὸν Ἰωσήφ, καὶ ἀμνησικακία, ἐν τῷ μὴ ἀντα-
ποδοῦναι, καίπερ δυνηθέντα, τῶν κεκακωμένων, ἀλλ' ἀγαθοῖς
ἀνταμειψάσθαι. Μετὰ ταῦτα ἐλεγχος τῶν ἀπροφασίστως κατὰ
τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ λυσσῶδως κινουμένων.

19 Οὗτος κατασορισάμενος τὸ γένος ἡμῶν, ἐκάκωσε
τοὺς πατέρας ἡμῶν, τοῦ ποιεῖν ἐκθετα τὰ βρέφη
αὐτῶν, εἰς τὸ μὴ ζωογονεῖσθαι.

Κατασορισάμενος, τουτέστι, πανούργοις ἐπινοίαις αὐτῶν

περιγενέσθαι βουλευσάμενος· σοφισμὸς γάρ ἐστι βεβιασμένη
ἐξηγήσις· διὸ ὧδε ἡ ἔμφρασις λέγει, τὸ βιαίως αὐτοῖς ἐπι-
θέσθαι· ὅθεν καὶ σοφιστὰς τοὺς γόητας καλοῦσιν, ὡς
τὸ ἀληθές δι' ἀπάτης καὶ σοφισμῶν κρύπτοντας. Ἐφεξῆς
τῶν περὶ Ἀβραάμ εἰρημένων ἐκ χρηματισμοῦ, τὴν τῶν ἀπο-
γόνων αὐτοῦ ὑπὸ Αἰγυπτίων δηλοῦ ταλαιπωρίαν, ἧς καὶ ἀν-
τιστήκωσις ἐστὶν ἀναψύχουσα ὁ τῶν Αἰγυπτίων ὀλεθρος, ὃς ὑπ'
αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ αὐτοῖς κατὰ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ἐπηρτῆσθαι
ὑπεστημίνετο, ὡς μὴ τῇ ἐπιφορᾷ τῶν ἀνιώντων, ἀπόγνωσις
τῶν σωτηρίων αἰτίαν τοῦ πρὸς ἀπιστίαν ἐξολισθῆσαι παράσχη.
Σκόπει καὶ τὸ ἐχέγγυον τῆς πίστεως τῶν ἐπαγγελλομέ-
νων. Ποῖον τοῦτο; Τὴν περιτομὴν τῶν γεννητικῶν μορίων
αὐτοῖς μόνοις, οὐκ ἄλλοις, γνώριμον τοῖς μὴ πεποιημένοις. Ἐξ
ὧν δὴ πάντων τὸ πειθήνιον ὄρα τῶν χρηματιζομένων. Ἀλλὰ
καὶ καθ' ὃν χρόνον ἡ τῶν κακουμένων ἡγγίξεν ἔξοδος, ἐπὶ
τὸ μᾶλλον ἢ τῶν κακούντων ὕβρις προβάσσει, τὴν τῶν ἀρρένων
ταῖς μαίαις φθορὰν εἰσηγήσατο (α). Ἀλλ' ἐπὶ μὲν ταῖς ἄλλαις
κακώσεσι, τὸ πλέον τοὺς κακουμενούς πληθύνεσθαι ἀντεξήγετο·
ἐνταῦθα δὲ, πρὸς τῷ διαμαρτεῖν τῶν κακουργημάτων, καὶ αὐ-
τὸν Μωσῆα, τὸν ὀλοθρεῦσοντα αὐτούς, παρὰ προσδοκίαν δια-
σώζει, καὶ βασιλείου τροφῆς ἀξιοῖ καὶ ἐπιμελείας (β). Πρὸς τί
δὲ παρελήφθη καὶ τοῦτο; Πρὸς ὑποδήλωσιν τοῦ καὶ νῦν μὴ
ἀπογινώσκειν, τοὺς κατὰ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ μα-
θητῶν ὀπλιζομένους, τῶν ὁμοίων τυχεῖν, ἐν τοῖς ἔργοις
τῶν χειρῶν αὐτῶν συλλαμβανομένους. Τὸ δὲ τῆς περιτο-
μῆς σημεῖον ἐπὶ τοῖς γεννητικοῖς μορίοις τοῦτο δηλοῦν
βούλεται, τὸ προκάλυμμα τὸ τοῖς γεννάρχαις ἐν τῷ παρα-
δείσῳ, φθόνῳ τοῦ ἀρχιερέως ὄψεως ὑποφυεῖν, ἅφ' οὗ καὶ ἀξιο-
πιστότερος ἔδοξε τοῦ πεποιηκότος Θεοῦ περὶ τὴν γεῦσιν τοῦ
ξύλου. Τοῦτο ἀναιρεῖσθαι ἢ περιτομὴ εἰσηγήσατο τῷ πρὸς
θεὸν τὸ ζῆν μετατάττοντι, κατὰ μὲν τὴν Μωυσέως νομοθε-

(α) Ἐξοδ. Α', 15—22, (β) Ἐξοδ. Β', 1—10.

σίαν τῶν ἀπὸ γενεᾶς ἐθίμων ἐπιτάττουσα τὴν περιείρεσθαι. ἔτι δὲ καὶ καιρὸν τοῦτο τῆς κατὰ Χριστὸν ἐπιδημίας προβάλλεται, καθ' ὃν τὰ σκιώδη πάντα καὶ τυπικὰ ἐπὶ τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον ἀλήθειαν μεταφέρονται. Ὅθεν τοὺς οὕτω μεταποιεῖσθαι μὴ ἀνεχομένους εἰς σκληροτραχήλους καὶ ἀπεριτμήτους προβαίνων ἀπεικάσει· σκληροτραχήλους μὲν, πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ πνεύματος ὑποταγὴν· ἀπεριτμήτους δὲ τὴν καρδίαν καὶ τὰ ὦτα, ὡς μὴ ἀνεχομένους καταλλήλως τοῖς καιροῖς ἀρροισῆσθαι τὰ πράγματα. Εἰ δὲ τὸ τοῦ Ἰωσήφ θαυμαστόν, ὅτι ὑπ' ἀδελφῶν ἐπράθη, καὶ ἔσωσεν αὐτοὺς ὁ πρῶτος, τοῦτο θαυμασιώτερον, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔτρεφεν αὐτὸν τὸν μέλλοντα καθαιρῆσαι αὐτοῦ τὴν ἀρχήν. Τὸ δὲ ποιεῖν ἐκεῖνον ἐκθετα τὰ ἑρέρη, δείκνυσσι μὴ βουλόμενον φανερώς τὴν τούτων ἀναίρεσιν ποιῆσθαι. Καὶ ὅρα ὅτι, δι' ὧν ὁ διάβολος ἐπεχείρει καταλύειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ, διὰ τούτων ἤρξετο ὁ Ἰσραήλ. Φυγαδεύεται Μωσῆς· ἀλλ' ἐν τῇ φυγαδείᾳ τῆς ὄψεως ἐκείνης ἀξιοῦται, καὶ τὴν δημηγωρίαν ἐγγχειρίζεται. Οὕτω καὶ τὸν πρῶτον δοῦλον ποιεῖ βασιλεύειν, ἔνθα ἐνομιζέτο δοῦλος. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς ἐν τῷ θανάτῳ τὴν δύναμιν ἐπεδείξατο καὶ τὸ κράτος. Οὕτως εὐμήχανος ὁ θεὸς, καὶ ἀκατάληπτος ἡ πρόνοια αὐτοῦ!

- 20 Ἐν ᾧ καιρῷ ἐγεννήθη Μωσῆς, καὶ ἦν ἄστειος τῷ θεῷ· ὃς ἀνετράφη μῆνας τρεῖς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Ἐκτεθέντα δὲ αὐτὸν, ἀνείλετο αὐτὸν ἡ θυγάτηρ Φαραῶ, καὶ ἀνεθρέψατο αὐτὸν ἑαυτῇ εἰς υἱόν. Καὶ ἐπαίδευσεν Μωσῆς πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων· ἦν δὲ δυνατὸς ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις. Ὡς δὲ ἐπληροῦτο αὐτῷ τεσσαρακονταετὴς χρόνος, ἀνέβη ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ἐπισκέψασθαι τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ. Καὶ ἰδὼν τινα ἀδικούμενον, ἤμύνατο, καὶ ἐποίησεν ἐκδίκησιν τῷ καταπονεμένῳ, πατάξας τὸν Αἰγύπτιον.

Ἐν αὐτῷ τοίνυν τῷ καιρῷ ἐγεννήθη, φησὶ, Μωσῆς, καὶ ἦν

ἄστειος τῷ θεῷ, τουτέστιν, εὐάρεστος, ἦτοι θεοφιλής. Ἡ ἄστειος κυρίως ὁ ἐν παιδικῇ ἡλικίᾳ κατὰ σῶμα ἀμώμητος. Ἐκτεθέντα δὲ αὐτὸν ἡ θυγάτηρ Φαραῶ ἀναλομένη, πᾶσαν σοφίαν Αἰγυπτίων ἐδίδαξεν. Ἐκ τούτου δὴλον, ὡς οὐκ ἀποβλητέα πάντῃ ἐστὶν ἡ τῶν ἔξωθεν τῆς Γραφῆς παιδείσις. Τρόπῳ γὰρ ἐγκωμίου εἴρηται, Καὶ ἐπαίδευσεν Μωσῆς πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων. Καὶ περὶ τῶν τριῶν παιδῶν καὶ τοῦ Δαυιδ λέγεται, ὡς ὑπερέβαλλον πάντας ἐν τῇ Καλδαίων φιλοσοφίᾳ καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐπιστήμας (α). Δεῖ δὲ ἐπ' ὀλίγον αὐταῖς προσέχειν, τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ ἐμμένοντάς. Οὔτε γὰρ Μωσῆς, οὔτε οἱ περὶ Ἀνανίαν καὶ Δαυιδ ἐμαθον ἀν τὴν ξένην παιδείαν, εἰ μὴ ἀνάγκη καὶ βία δεσποτῶν. Καὶ γὰρ ἐν οὐδενὶ αὐτῇ κέχρηται, εἰ μὴ που φαίη ἂν τις, ὅτι καλὸν αὐτὴν μαθεῖν πρὸς τὸ ἀνατρέψαι τὰς ἐκείνων ἀπάτας. Πατάξας τὸν Αἰγύπτιον.] Ἀνείλε Μωσῆς τὸν Αἰγύπτιον οὐ θυμῷ εἷξας, οὐδὲ ὀργῇ κινηθεὶς, ζήλῳ δέ. Πᾶν δὲ ὃ ἀν γένηται εἰς λόγον θεοῦ, εὐσέβειά ἐστι· καὶ φόνος ἢ διὰ θεόν, οὐκ ἐστὶ φόνος. Ὁ γοῦν Φινεὺς, δύο ἐν μιᾷ χειρὶ φονεύσας, ἤκουσεν· «Ἔστω Φινεὺς, καὶ ἐξιλίσσάτο, καὶ ἐκόπασεν ἡ θραῦσις· καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην» (β). Διάφορος γὰρ ἡ προαίρεσις φονέως καὶ εὐσεβοῦντος, καὶ τὸ γινόμενον πρᾶγμα ἔν. Τὸ τοίνυν γινόμενον διὰ Μωυσέως, σημεῖον ἦν, ὅτι μέλλει ὁ θεὸς διὰ Μωυσέως Αἰγυπτίους ἀποκτείνειν, τοὺς δὲ Ἰσραηλίτας, σώζειν. Καὶ ὥδε μὲν τὰ Μωσέως. Θεωρίας δὲ τῆς ἀνωτάτω συνθήκει πάλιν ἡμῖν ὁ λόγος τὴν οἰκονομίαν, τὴν ἐπὶ Χριστῷ. Εὐρών γὰρ ὁ Σωτὴρ δεινὴν ὑπομένοντάς τὴν πλεονεξίαν τοὺς ἐξ Ἰσραήλ. ἐπεπῆδα γὰρ εἰς αὐτοὺς ὡς περὶ συντρίβων ὁ σατανᾶς· ἐλέησας, ἐλευθεροῦν ἐσχέπετο· ἀπεκτονῶς δὲ τρόπον τινὰ τὸν ἀδικεῖν ἡρήμενον, κατέκρυψεν εἰς γῆν, τουτέστιν, ἐν τοῖς ὑποχθονίοις κατέκλεισεν εἰς ἄδην. Προκατακλείσας τοίνυν, ὥς περ εἰς ἄδην,

(α) Δαν. Α', 17—21. (β) Ἀρθ. ΚΕ, 7—13. Ψαλμ. ΡΕ, 30. 31.

τὸν σατανᾶν ὁ Σωτὴρ, δικαιοσύνης ἐφαίνετο βραβεύτης τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ. Οἱ δὲ, ἐφ' οἷς ἔμελλον εὐχαρισεῖν, ἔφασκον· Οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια, εἰ μὴ ἐν Βεεζζιβουζ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων (α). Διὰ τοι τοῦτο καὶ μεταπεφοίτηκεν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καθάπερ καὶ Μωσῆς μετέβη εἰς γῆν Μαδιαμ, καὶ τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκάλει συναγωγὴν.

25 Ἐνόμιζε δὲ συνιέναι τοὺς ἀδελφούς αὐτοῦ, ὅτι ὁ θεὸς διὰ χειρὸς αὐτοῦ δίδωσιν αὐτοῖς σωτηρίαν· οἱ δὲ οὐ συνήκαν. Τῇ τε ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ὥφθη αὐτοῖς μαχομένοις, καὶ συνήλασεν αὐτοὺς εἰς εἰρήνην, εἰπὼν· Ἄνδρες, ἀδελφοί ἐστε ὑμεῖς· ἵνατί ἀδικεῖτε ἀλλήλους; Ὁ δὲ ἀδικῶν τὸν πλησίον, ἀπώσατο αὐτόν, εἰπὼν· Τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς; Μὴ ἀνελεῖν με σὺ θέλεις, ὃν τρόπον ἀνείλες χθὲς τὸν Αἰγύπτιον; Ἐφυγε δὲ Μωσῆς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ, καὶ ἐγένετο πάροικος ἐν γῇ Μαδιαμ, οὗ ἐγέννησεν υἱοὺς δύο.

Σκόπει, φησί, καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἀχάριστον, καὶ πρὸς τοὺς εὐεργέτας ἐπίβουλον τῶν Ἰουδαίων! Μωϋσῆς μὲν γὰρ ὁ μετὰ θυμοῦ ἀνελὼν τὸν ἀδικοῦντα τὸν ὁμοεθνή, ἐπεικῶς νῦν προσφέρει τῷ ἀδικοῦντι· ὁ δὲ, τῇ πατρὶτι χρώμενος κατὰ τῶν εὐεργετῶν ἀτελείᾳ, ἀπώσατο αὐτόν μᾶλλον ἐνδιαβάλλον, καὶ ἐπὶ ὀλεθρον, τὸν τὸν σωτήριον τῷ ὁμοεθνεῖ φόνον τοῦ Αἰγυπτίου κατεργασάμενον Μωσέα περιστοιχῶν. Ὡς δὴ τρόπῳ καὶ κατὰ Χριστοῦ διεγένοντο, ἐπὶ ταῖς εὐεργεσίαις αὐτοῦ τὸν ὀλεθρον τοῦ εὐεργέτου βουλεύοντες. Διὸ καὶ φασί· Τί ποιοῦμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος πολλὰ σημεῖα ποιεῖ (β);

30 Καὶ πληρωθέντων ἐτῶν τεσσαράκοντα, ὥφθη αὐτῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ ὅρους Σινᾶ ἄγγελος Κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς βάτου. Ὁ δὲ Μωϋσῆς ἰδὼν, ἐθαύμαζε τὸ ὄραμα· προσερχομένου δὲ αὐτοῦ κατανοῆσαι, ἐγένετο φωνὴ Κυρίου πρὸς αὐτόν· «Ἐγὼ ὁ θεὸς τῶν

(α) Ματθ. 12', 24.

(β) Ἰωαν. 11', 47.

πατέρων σου, ὁ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ.»

Τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἄγγελον νῦν καλεῖ, καθάπερ καὶ ἄνθρωπον ἀλλαχοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ μεγάλῃς βουλῆς ἄγγελος (α). Διὸ καὶ μετ' ὀλίγον δείκνυσιν αὐτὸν λέγοντα τῷ μακαρίῳ Μωϋσεῖ· «Ἐγὼ ὁ θεὸς τῶν πατέρων σου, ὁ θεὸς Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ (β).» Ἐν φλογὶ δὲ πυρὸς βάτου διαδείκνυται ἐν εἶδει γὰρ πυρὸς καὶ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ ὁ θεὸς διαφαίνεται τὸν νόμον διδούς. Τίς οὖν ὁ λόγος; Πυρὶ τὴν θείαν παρεικάζει φύσιν τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, διὰ τὸ παναγκές, ζύλοις τε καὶ πόαις τὸν ἀπὸ γῆς ἄνθρωπον. Φησὶ γὰρ πού· «Ὁ θεὸς πῦρ καταναλίσκον ἐστὶ (γ).» Καὶ πάλιν· «Ἄνθρωπος, ὥσει χόρτος αἱ ἡμέραι αὐτοῦ (δ).» Ἀλλ' ὥσπερ ἐστὶν οὐ φορητὸν ἀκάνθαις τὸ πῦρ, οὕτω καὶ θεότης ἀνθρωπότητι. Πλὴν ἐν Χριστῷ συνέβη, καὶ γέγονεν οἰστή· οἶονε περιστέλλων τὴν ἄκρατον τοῦ τῆς ἰδίας φύσεως πυρὸς προσβολὴν, ἵνα γένηται χωρητὸς, καθάπερ καὶ ἀκάνθαις τὸ πῦρ. Ὅτι δὲ τὴν σάρκα τὴν ἑαυτοῦ φθορᾶς ἀπέτελει κρείττονα, διαδείξειεν ἂν ἀνιγματωδῶς τὸ ἐπὶ τῇ βάτῳ πῦρ, ἀδιαλώβητον παντελῶς τηρῆσαν τὸ ξύλον. Κεχώρηκε γὰρ θεότης ἐν ἀνθρωπότητι· καὶ τοῦτο γέγονεν ἐν Χριστῷ τὸ μυστήριον.

32 Ἐντρομος δὲ γεγόμενος Μωϋσῆς, οὐκ ἐτόλμα κατανόησαι. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ κύριος· «Λῦσον τὸ ὑπόδημα τῶν ποδῶν σου· ὁ γὰρ τόπος, ἐν ᾧ ἑστηκας, γῆ ἁγία ἐστίν. Ἰδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ μου τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ τοῦ στεναγμοῦ αὐτῶν ἤκουσα, καὶ κατέβην, ἐξελέσθαι αὐτούς· καὶ νῦν δεῦρο, ἀποστελῶ σε εἰς Αἴγυπτον.» Τοῦτον τὸν Μωϋσῆν, ὃν ἡρνήσαντο εἰπόντες· «Τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστήν;» τοῦτον ὁ θεὸς ἄρχοντα καὶ λυτρωτὴν ἀπέστειλεν ἐν χειρὶ ἀγγέλου

(α) Ῥο. Θ', 6. (β) Ἐξοδ. Γ', 6. (γ) Δευτερ. Δ', 24. Ἐβρ. 12', 29. (δ) Ψαλμ. ΡΒ', 15.

26 τοῦ ὀφθέντος αὐτῷ ἐν τῇ βάτῳ. Οὗτος ἐξήγαγεν αὐτοὺς, ποιήσας τέρατα καὶ σημεῖα ἐν γῇ Αἰγύπτου, καὶ ἐν Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ, καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἔτη τεσσαράκοντα.

Εἰ καὶ μὴ αὐταῖς λέξεσι φαίνεται ἐν τῇ Ἐξόδῳ (α) κειμένη ἡ φωνή, ἀλλ' οὐν ἰσοδύναμος κεῖται· οὐ πολὺ γὰρ διαίσει τὸ ἔντρομος τοῦ ἔμφροτος γενόμενος. Δέγεται δὲ ταῦτα περὶ τοῦ κατὰ τὴν βάτον δράματος, μενούσης τῆς αὐτῆς διαφορᾶς τοῦ φοβεροῦ καὶ ἐμφόρου καὶ ἐν τῇ διηγέσει τῇ περὶ τοῦ Σινᾶ ὄρους. Ἐπ' αὐτοῦ γὰρ εἶπε Μωϋσῆς· «Ἐκροβός εἰμι καὶ ἔντρομος» (β), ἐκ παραλλήλου ταῖς λέξεσι χρησάμενος. Κατατεθηπὼς τοίνυν τὴν ὄψιν ὁ μακάριος Μωϋσῆς, προσετίθει λοιπόν, ἐκεῖνό που λέγων ἐν ἑαυτῷ· «Παρελθὼν ὄψομαι τὸ δράμα τοῦτο τὸ μέγα, τί ὅτι οὐ κατακαίεται ἡ βάτος» (γ). Ἀλλ' εἰργει λέγων εὐθὺς ὁ Κύριος· «Μὴ ἐγγίσῃς ὧδε». Καὶ τῶν ποδῶν ἀπολύειν προστάσσεται τὸ ὑπόδημα. Ἰδοὺ, ὃν πρὸ μικροῦ ἄγγελον εἶπε, νῦν δεικνυσιν αὐτὸν Κύριον ὄντα καὶ θεόν. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος καὶ θεοῦ υἱός. — Τί οὖν ἐστὶ τὸ δηλούμενον διὰ τοῦ ὑποδήματος αἰνιγμα; Ἀναγκαῖον εἰπεῖν· Νεκρότικος καὶ φοβρᾶς τὸ ὑπόδημά ἐστι σημεῖον, εἴπερ ἐστὶ πᾶν ὑπόδημα ζώου λείψανον τεθνεώτος· ἥδη. Δεῖ τοίνυν πάσης νεκρᾶς καὶ σαρκικῆς φαντασίας, ὥς περ ὑποδημάτων τινῶν, λῦσαι τὸν ἐπὶ τῶν θείων θεωρημάτων ἀναβῆναι πειρώμενον νοῦν, καὶ τὸ κατὰ Χριστὸν νοῆσαι μυστήριον. Ἀπρόσιτος τοίνυν ἐν τῷ νόμῳ καὶ τῇ παιδαγωγικῇ λατρείᾳ ὁ Χριστός· νόμου γὰρ πρόσωπον ὁ Μωϋσῆς, εἰ μὴ που τὸν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας προκατρίψοιτο μολυσμὸν, καὶ τὴν ἐν τύποις εἶτι καὶ σκιαῖς προαπώθοιτο λατρείαν, οὗ δύνανται προσεγγίσει Χριστῷ. Οἱ δ' ἂν βουλευθῆεν ἀπολύσασθαι τὸ προδηλωθὲν ὑπόδημα, ἐγγινοῦσι τότε Χριστῷ, τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείαν (δ) προΐεμενοι.

(α) Ἐξ. Γ'. (β) Ἐξ. 18', 21. (γ) Ἐξ. Γ', 3, 5. (δ) Ἰω. 4', 23.

37 Οὗτός ἐστιν ὁ Μωϋσῆς ὁ εἰπὼν τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε (α).»

Τοῦτο ἐπήγαγεν ὁ μακάριος Στέφανος, αἰνιττόμενος· αὐτοῖς τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον, καὶ δεικνύς, ὅτι καὶ ὁ Μωϋσῆς, περὶ αὐτοῦ λελάληκε. Προαναφωνεῖ γὰρ πάλαι τὴν τοῦ ἰδίου γεννήματος ἐνανθρώπησιν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ διὰ τοῦ πανσόφου Μωϋσέως, καὶ ὅτι δεύτερος ἐρ' ἡμᾶς νομοθέτης ἀναδειχθήσεται, λαλήσας μὲν πάλαι τοῖς ἀρχαιοτέροις αὐτὸς δι' ἄγγελου δούε τὸν νόμον, ἐν δὲ τοῖς τελευταίοις καιροῖς αὐτουργὸς εἰς ἡμᾶς ἀναδειγμένος, καὶ κινῆς διαθήκης χρηματίσας ἄγγελος, ὁ μεγάλῃς βουλῆς τῆς τοῦ πατρὸς ἄγγελος. Καὶ τοῦτό ἐστι δηλοῦν τὸ, ὡς ἐμέ, τουτέστι, νομοθέτην. Προφήτην δὲ καλεῖ τὸν τῶν προφητῶν Κύριον διὰ τὸ ἀνθρώπινον. «Ὡς ἐμέ.» Ἐξουθενιμένον ὑφ' ὧν ἔδωκε τιμηθῆναι. Ἐκότερος νόμον ἔδωκε, σημεῖα πρότερον ποιήσας· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως αὐτῶν οὐδέτερον ἠθέλησαν ὑπακούσαι.

38 Οὗτός ἐστιν ὁ γενόμενος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ἐρήμῳ μετὰ τοῦ ἀγγέλου τοῦ λαλοῦντος αὐτῷ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ, καὶ τῶν πατέρων ἡμῶν, ὃς ἐδέξατο λόγον·
39 «για ζῶντα, δοῦναι ἡμῖν· ὃ οὐκ ἠθέλησαν ὑπήκοοι γενέσθαι οἱ πατέρες ἡμῶν, ἀλλ' ἀπώσαντο, καὶ
40 ἐστράφησαν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν εἰς Αἰγύπτον, εἰπόντες τῷ Ἀαρών· «Ποίησον ἡμῖν θεοὺς, οἱ προπορεύσονται ἡμῶν· ὁ γὰρ Μωϋσῆς οὗτος, ὃς ἐξήγαγεν ἡμᾶς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, οὐκ οἶδαμεν, τί γέγονεν αὐτῷ (β).» Καὶ ἐμοσχοποίησαν ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, καὶ ἀνήγαγον θυσίαν τῷ εἰδώλῳ, καὶ εὐφρανόντο ἐν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν. Ἔστρεψε δὲ ὁ θεός, καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς λατρεύειν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καθὼς γέγραπται ἐν βίβλῳ τῶν προφητῶν· «Μὴ σφάγια καὶ θυσίας προσηνέγ-

(α) Δευτ. 18, 15, 18.

(β) Ἐξ. 17, 1.

κατέ μοι ἔτη τεσσαράκοντα ἐν τῇ ἐρήμῳ, οἶκος Ἰσραὴλ;

Σκόπει, ὅτι πρῶτον αὐτοὺς εἰσάγει θυσίας ἀνευεγκόντας, καὶ τότε τοῖς εἰδώλοις· ἐπεὶ πρὸ τούτου οὐδαμοῦ θυσίας ὄνομα, ἀλλὰ προστάγματα ζῶντα, καὶ λόγια ζῶντα. Παράγει δὲ τὴν μαρτυρίαν οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ εἶναι χρεῖαν τῶν θυσιῶν δεικνύς, ἐν τῷ λέγειν· Μὴ σφάγια, καὶ ἐξῆς, ἀντί τοῦ, Οὐκ ἔχετε εἰπεῖν, ὅτι ἀπὸ τοῦ θύειν τῷ θεῷ κάκεινοις ἐθύετε, ἀλλ' ἐκείνοις πρότερον ἐθύσατε, καὶ ταῦτα ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐνθα ὑμῶν προειστήκειν μάλιστα. Ὅρα δὲ πᾶσαν τὴν δημηγορίαν, πῶς ἰσχυρῶς καὶ ἀνεπαχθῶς ἵσταται πρὸς ὅλην αὐτῶν τὴν κατηγορίαν, μονονουχί λέγων, ὅτι· «Καὶ εἰ εἶπον τὸν τε ναὸν λυθήσεσθαι, καὶ τὰ ἔθνη καὶ τὰς θυσίας ἀλλαγῆσεσθαι, οὐδὲν εἰμι ξένον εἰρηκῶς. Μωσῆς γάρ, ἐφ' ᾧ μέγα φρονεῖν δοκεῖτε, ἔτη τεσσαράκοντα οὔτε θυσίας προσήνεγκεν, οὔτε ναὸν ἀνέστησεν. Ἀλλ' οὐδὲ Δαυὶδ, οὐδέ τις τῶν ἄλλων ἐν τῷ μέσῳ, καίτοι κατακληροδοτουμένης ὑμῖν τῆς γῆς. Ἀλλὰ καὶ οἱ προφῆται περὶ τούτων ὡς μὴ ὄντων ἀναγκαῖων οὕτως ἀποφαίνονται. Μωσῆν δὲ νῦν πῶς σχηματίζεσθε διεκδικεῖν, ὃν ἀπώσαντο καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν καὶ ὑμεῖς; » Καὶ ἀπλῶς διὰ πάσης ἐστὶν ἰδεῖν τῆς δημηγορίας, σοφῶς τε ἅμα καὶ ἐπεικῶς καὶ δριμύως τὴν κατηγορίαν αὐτῶν διαλυομένην.

43 Καὶ ἀνελάβετε τὴν σκηνὴν τοῦ Μολόχ, καὶ τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν Ῥεμφάν, τοὺς τύπους, οὓς ἐποιήσατε, προσκυνεῖν αὐτοῖς· καὶ μετοικιῶ ὑμᾶς ἐπέκεινα Βαβυλῶνος (α).»

Μολόχ. ἢ τοι Μολχώμ· εἶδωλον δὲ τοῦτο Μωαβιτῶν, λίθον ἔχον ἐξαιρετον καὶ διαφανῆ ἐπὶ μετώπου ἄκρου εἰς ἐωσφόρον τύπον. Ἀνελθόντος γὰρ εἰς τὸ ὄρος Μωσείως, μεμοσχοποιήκασι τε,

(α) Ἀμ. ε' β'. 25-27.

καὶ ταῖς τῶν ἄστρον προσκυλίσθησαν λατρεῖαι· καὶ σκηνοποιούμενοι, ἔστησαν εἶδωλον, ὃ κεκλήκασι Μολόχ. Ἑρμηνεύεται δὲ τὸ μὲν Μολόχ, Βασιλεὺς αὐτῶν, τὸ δὲ Ῥεμφάν, σκοτισμός, ἢ τύφλωσις. Ἀνελάβετε τοίνυν τὴν σκηνὴν τοῦ Μολόχ, τουτέστι τοῦ βασιλέως ὑμῶν. Τίς δὲ οὗτος; Τὸ ἄστρον τοῦ θεοῦ ὑμῶν Ῥεμφάν, ὃ καὶ γέγονεν ὑμῖν εἰς τύφλωσιν· ἐσκοτίσθησαν γὰρ αἱ καρδίαι ὑμῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὴν τῶν Μωαβιτῶν μανίαν πεπληρώκατε, οὔτινες εἰσι γείτονες Δαμασκοῦ, διὰ τοῦτο πορεύεσθε Δαμασκοῦ ἐπέκεινα, τουτέστιν, εἰς Βαβυλῶνα. Εἰ δὲ καὶ ὁ προφήτης Ἐπέκεινα Δαμασκοῦ εἰρήκει· οὕτω γὰρ καὶ ἡ τῶν Ἑβδαμήκοντα ἐκδοσις ἔχει· ἀλλ' ὁ μακάριος Στέφανος, Ἐπέκεινα Βαβυλῶνος, φησιν, ἀκολουθήσας τῇ Ἑβραίων ἐκδόσει· ἢ ὅτι τέρμα τῆς Δαμασκηῶν καὶ Σύρων χώρας ἡ Βαβυλὼν τυγχάνει.

44 Ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου ἦν ἐν τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καθὼς διετάξατο ὁ λαλῶν τῷ Μωσῇ,
45 ποιῆσαι αὐτὴν κατὰ τὸν τύπον, ὃν ἐωράκει· ἦν καὶ εἰσῆγαγον διαδεξάμενοι οἱ πατέρες ἡμῶν μετὰ Ἰησοῦ ἐν τῇ κατασχέσει τῶν ἐθνῶν, ὧν ἔξωσεν ὁ θεὸς ἀπὸ προσώπου τῶν πατέρων ἡμῶν, ἕως τῶν
46 ἡμερῶν Δαυὶδ· ὃς εὔρε χάριν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, καὶ ἡγήσατο εὑρεῖν σκηνῶμα τῷ θεῷ Ἰακώβ.

Σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, τουτέστι, τῶν προσημαμάτων τοῦ θεοῦ, ἢ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ τῷ Μωϋσῇ παρεδειχθεῖσα ὑπὸ θεοῦ ἐλέγετο, διὰ τὸ ὑπὸ θεοῦ διατετάχθαι αὐτὴν· ἵνα μάρτυρα τὸν θεὸν ἔχωσιν, ὅτι ἐν τῷ ὄρει ἡ ὑπογραφή ταύτης γέγονε, καὶ αὐτὸς αὐτὴν διετάξατο τῷ Μωϋσῇ.

47 Σολομὼν δὲ ᾠκοδόμησεν αὐτῷ οἶκον. Ἀλλ' οὐχ ὁ
48 ὕψιστος ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ, καθὼς
49 ὁ προφήτης λέγει· «Ὁ οὐρανὸς μοι θρόνος, ἢ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου. Ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι; λέγει κύριος· ἢ τίς τόπος τῆς κα-

50 ταπαύσεώς μου; Οὐχὶ ἡ χεὶρ μου ἐποίησε ταῦτα πάντα (α); »

Τῷ τετρακοσιοσῷ τεσσαρακοσῷ ἔτει τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου ἤρξατο ὁ Σολομὼν οἰκοδομεῖν ἐν Ἱερουσαλὴμ τὸν ναὸν, ὡς ἡ τρίτη τῶν Βασιλειῶν διδάσκει βίβλος (6). Διὰ τοῦτο δὲ μετὰ τοσοῦτον χρόνον τῇ, ἐπανόδου τῆς ἀπ' Αἰγύπτου τοῦ Ἰσραὴλ ὁ ναὸς ὠκοδομήθη, ἵνα τῇ εἰς τὰ ὄρη περιπλανήσῃ ἀποκαμόντες, τὸν ἕνα τόπον τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀγαπήσωσιν, ὃν ὁ θεὸς ἐποίησε τίμιον. Οὗτοι δὲ, θραδεῖς ὄντες εἰς σύνεσιν, καὶ τῶν περὶ θεοῦ λόγων ἀνεπιστήμονες, καὶ θεοῦ πόλιν οἰκθέντες εἶναι τὴν Ἱερουσαλὴμ, ἐν αὐτῇ δὴ καὶ μόνῃ κατοικεῖν αὐτὸν ἔλεγον. Σμικρὰ τιγαροῦν δοξάζοντας ἐλέγχει ὁ θεὸς καὶ φησὶ· Ποῖον οἶκον οἰκοδομήσετέ μοι, θρόνον ἔχοντι τὸν οὐρανόν, καὶ ὑποπόδιον τὴν γῆν; Ἐδεῖ γὰρ τοῖς συνεστάλθαι καὶ περιωρίσθαι τόποις τὴν αὐτοῦ φύσιν ὑπειληφόσι καταδειξάσασθαι, ὅτι τε εἴη πανταχοῦ, καὶ χωρεῖ μὲν αὐτὸν οὐδὲν, ἥκει δὲ μᾶλλον διὰ πάντων αὐτός, καὶ πλήρης μὲν ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ, μεστὴ δὲ ἡ γῆ.

51 Σκληροτράχηλοι, καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσίν!

Τίως ἐνεκεν μέχρι τούτου πρῶως δημηγορήσας, ἐνταῦθα τραχέως τῷ λόγῳ κέχρηται; Ὅτι ἑώρα αὐτοὺς μὴ προσέχοντας τοῖς λεγομένοις.

51 Ὑμεῖς ἀεὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτετε,

Οὐκ εἴπε, Τῷ θεῷ ἀντιπίπτετε, ἀλλὰ, τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ. Οὕτως οὐδεμίαν οἶδε διαφορὰν ἔπει καὶ τὸ Πνεῦμα θεός, καὶ μὴ δοκῇ τοῖς ἀθέοις. Ὑμεῖς τοίνυν ἀεὶ, φησὶν, ἀντιπίπτετε τῷ θεῷ. Ὅτε γὰρ οὐκ ἐβούλετο θυσιάσῃν, ἐθύετε αὐτῷ· ὅτε δὲ βούλεται, οὐ θύετε. Πάλιν ὅτε εἰσῆκει ὁ ναὸς, εἰδὼλα ἑθερα-

(α) 'H. Ξ', 1. 2.

(6) Γ' Βασιλ. 5'.

πέυετε· ὅτε βούλεται χωρὶς ναοῦ θεραπεύεσθαι, τὸ ἐναντίον ποιῆτε, ὅμοια τοῖς πατέράσιν ὑμῶν διαπραττόμενοι.

51 Ὡς οἱ πατέρες ὑμῶν, καὶ ὑμεῖς.

Δείκνυσι τὸ κακὸν ἄνωθεν εἰς αὐτοὺς κατιόν. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίει· ἐπειδὴ μέγала αἰεὶ ἐπὶ τοῖς πατέράσιν ἤρχον.

52 Τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίδωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν;

Ταῦτα λέγοντα τὸν μακάριον Στέφανον, ἀληθεύειν αὐτὸν οἶδμεν, Πνεύματι ἁγίῳ φθεγγόμενον· ἀποδείξαι δὲ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, πῶς εὐλόγως μέμφεται τοῖς πατέράσι τῶν εἰς τὸν Ἰησοῦν ἀπιστούντων, ὡς διώξασιν τοὺς προφήτας καὶ ἀποκτείναντι, οὐ δύνατον ἀπὸ τῶν φερομένων βιβλίων τῆς καινῆς Διαθήκης. Εἰ τοίνυν, φησὶ, τοὺς προκαταγγείλαντας περὶ τῆς ἐλευσεως αὐτοῦ ἀνέλετε, οὐδὲν θαυμαστὸν καὶ ἐμὲ, κηρύττοντα τὸν προκαταγγελθέντα, ὑφ' ὑμῶν ἀναιρεθῆναι. Οὐκ ἡγνόςτι δὲ τεθνηζόμενος ὑπ' αὐτῶν, πλήρης ὢν Πνεύματος ἁγίου· διὸ καὶ ἀνυποστόλως κέχρηται παρρησίᾳ.

52 Καὶ ἀπέκτειναν τοὺς προκαταγγείλαντας περὶ τῆς ἐλευσεως τοῦ δικαίου, οὗ νῦν ὑμεῖς προδότες καὶ

53 φονεῖς γεγέννησθε· οἵτινες ἐλάβετε τὸν νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων, καὶ οὐκ ἐφυλάξατε.

Τοῦ δικαίου, φησὶ, δεικνύς ὅτι, εἰ ἐκεῖνος δίκαιος, λίαν ἄδικοι οἱ ἐκείνους ἀνηρηκότες. Δίκαιοι δὲ αὐτὸν καλεῖ, ὃ οὐδὲ ἐκεῖνοι ἠδύναντο ἀρνήσασθαι. Οὐδαμοῦ γὰρ, καίτοι λίαν ὄντες αὐθάδεις, ἐν οὐδενὶ αὐτὸν ἀδικίας ἠτιάσαντο. Πῶς γὰρ τὸν μηδὲ στέγην ἔχοντα; Δίκαιον δὲ τὸν Ἰησοῦν ἐκάλει, ἐπισπασθαι αὐτοὺς βουλόμενος. Προδότης δὲ αὐτοῦ καὶ φονεὺς τούτους καλεῖ, ὡς κοινωνοὺς ὄντας τοῖς σταυρώσασιν αὐτόν, καίτοι, φησὶ, νόμον λαβόντας, διατάξεις ἔχοντα, αἵ τινες ἰσαγγέλων ἐποίησαν πολιτείας ἔχειν τοὺς τελούοντας αὐτόν. Τοῦτο γὰρ ἔστι τὸ· Οἱ τινες ἐλάβετε τὸν νόμον εἰς διαταγὰς ἀγγέλων. Τινὲς δὲ καὶ τοῦτο λέγειν φασὶ· τὸν ὑπ' ἀγγέλων

διαταχθέντα, καὶ δι' ἀγγέλου ἐγχειρισθέντα τῷ Μωϋσῇ, τοῦ ὁρθέντος αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκείνῃ. Εἰς διαταγὰς δὲ, ἀντί τοῦ, Κατὰ τὰς διαταγὰς, καθὼς ἐκείνοι διετάξαντο τῷ Μωϋσῇ, ὁρθέντες ἐν τῇ ἐκείνῃ καὶ ἐν τῷ ὄρει.

54 Ἀκούοντες δὲ ταῦτα, διεπρίοντο ταῖς καρδίαις
55 αὐτῶν, καὶ ἔβρυχον τοὺς ὀδόντας ἐπ' αὐτόν. Ἰπάρ-
χων δὲ πλήρης Πνεύματος ἁγίου, ἀτενίσας εἰς
τὸν οὐρανόν, εἶδε δόξαν θεοῦ,

Εἰ ἐδοῦλοντο ἀνελεῖν, πῶς οὐκ ἀνείλον τότε εὐθέως; Ὅτι πρόφασιν εὐλογον ἤθελον περιθεῖναι τῷ τολμήματι· ἡ γὰρ εἰς αὐτοὺς ὕβρις, οὐκ ἦν εὐλογος πρόφασις πρὸς ἀναιρέσιν, ἀλλ' ἀπελάσαι μὲν ἡ μαστίξαι ἴσως, ἀνελεῖν δὲ οὐκ εὐλογος αἰτία. Ἄλλως δὲ οὐδὲ ἦν ἡ ὕβρις αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ προφήτου κατ' αὐτῶν κατηγορία· καὶ οὐκ ἤθελον δοκεῖν διὰ τὰ εἰς αὐτοὺς αὐτὸν ἀνελεῖν, ὥσπερ οὐδὲ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ δι' ἀσέβειαν. Οὐ γὰρ ἤρκουντο εἰς τὴν μισοφονίαν, ἀλλ' ἔσπευδον καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ βλάψαι. Ἐδεδίσταν γὰρ μὴ, ἀναιρούμενος διὰ τὴν εἰς αὐτοὺς ὕβριν, αἰδεσιμώτερος γένηται.

55 Καὶ Ἰησοῦν ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ θεοῦ, καὶ εἶπεν·
56 Ἴδού, θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεωγμένους, καὶ τὸν
υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τοῦ θεοῦ.

Ἐστῶτα, καὶ οὐχὶ καθήμενον, ὁ μακάριος Στέφανος ὁρᾷ τὸν Ἰησοῦν, ἵνα δείξῃ τὴν ἀντίληψιν τὴν εἰς αὐτόν, καὶ πολλὴν τῷ ἀθλητῇ τὴν προθυμίαν παράσχῃ, τὸ τοῦ βοηθοῦντος ἐπι-δεικνύμενος σχῆμα. Ἄλλως τε δὲ, ἐπειδὴ τὸ καθίσαι φορτικόν ἦν αὐτοῖς, ἴσταςθαι αὐτόν εἶπε τέως, τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ αἰνιζάμενος. Ὅτι δὲ οὐχ ἴσταται, ἀλλὰ κάθηται, καὶ ὁ Παῦλος ἔδειξεν, εἰπὼν· ὅτι Καὶ συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ (α).

57 Κράζαντες δὲ φωνῇ μεγάλῃ, συνέσχον τὰ ὦτα αὐ-

(α) Ἑβρ. B', c.

τῶν, καὶ ὠρμησαν ὁμοθυμαδὸν ἐπ' αὐτόν· καὶ ἐκ-βαλόντες ἔξω τῆς πόλεως, ἐλιθοβόλουν.

Συνέσχον, οἱ κατὰ τοῦ ἁγίου ψευδομαρτυρήσαντες.

58 Καὶ οἱ μάρτυρες ἀπέθεντο τὰ ἱμάτια αὐτῶν παρὰ
59 τοὺς πόδας νεανίου, καλουμένου Σαύλου, καὶ ἐλι-
θοβόλουν τὸν Στέφανον, ἐπικιλούμενον καὶ λέγοντα·

Μάρτυρας λέγει, οὗς ὑπέβαλον καταψευδομαρτυρῆσαι αὐτοῦ· καὶ δείκνυσιν τοὺς δοκοῦντας μάρτυρας, ὅτι πλέον ἦσαν παρε-σκευασμένοι πρὸς τὸν φόνον, εἴγε καὶ τὰ ἱμάτια ἀπετίθεντο πρὸς τὸ εἶναι εὐσταλεῖς καὶ κοῦφοι εἰς τὸ βάλλειν τοῖς λίθοις. Φησὶ δὲ ὅτι, καὶ ὁ μέλλων ὑστερον κῆρυξ εἶναι τῆς οἰκουμένης, καὶ αὐτὸς συνέπραττε τότε τῷ φόνῳ, δεικνύς ὅτι θεία τις καὶ παράδοξος, καὶ οὐ κατὰ ἄνθρωπον γέγονεν αὐτοῦ ἡ μετὰ ταῦτα μεταβολή. Τὸ δὲ Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνευμά μου· δεικνύοντος ἦν καὶ διδάσκοντος, ὅτι οὐκ ἀπόλλυται.

59 Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνευμά μου.

Ἐντεῦθεν δείκνυνται, μηκέτι εἰς ἄδου τὰς τῶν δικαίων ἀπιέναι ψυχὰς, τῶν σωμάτων ἀπαλλαττομένας, καθὰ καὶ πρῶην· πέμπεσθαι δὲ μᾶλλον εἰς χεῖρας θεοῦ ζώντος διὰ τοῦ πάν-των ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ.

60 Θεις δὲ τὰ γόνατα, ἔκραξε φωνῇ μεγάλῃ· Κύριε,
μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην! Καὶ τοῦτο
εἰπὼν, ἐκοιμήθη. Σαῦλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναι-ρέσει αὐτοῦ.

Ὅτι δὲ προσευξαμένου αὐτοῦ, μὴ στήσαι αὐτοῖς εἰς ἁμαρ-τίαν τὸν ἑαυτοῦ θάνατον, εἰ ἀφείθη αὐτοῖς ἡ ἁμαρτία, ζητή-σαι ἄξιον. Καὶ φαμέν, εἰ μετενόησαν, ἀφείθη. Καὶ γὰρ ὁ μυρίαὶς αὐτὸν βάλλων χερσὶ, καὶ διώξας τὴν ἐκκλησίαν Παῦ-λος, τῆς ἐκκλησίας προστάτης ἐγένετο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Περὶ διωγμοῦ τῆς ἐκκλησίας καὶ τας τῆς
Στεφάνου, ἐν ᾧ περὶ Φιλίππου τοῦ
ἀποστόλου, πολλοὺς ἰασαμένου ἐπὶ
τῆς Σαμαρείας.

Κεφ. VIII. 1 Ἐγένετο δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ διωγμὸς
μέγας ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις· πάν-
τες τε διεσπάρησαν κατὰ τὰς χώρας τῆς Ἰουδαίας καὶ
2 Σαμαρείας, πλην τῶν ἀποστόλων. Συνεκόμισαν
δὲ τὸν Στέφανον ἄνδρες εὐλαβεῖς, καὶ ἐποίησαντο
3 κοπετόν μέγαν ἐπ' αὐτῷ. Σαῦλος δὲ ἐλυμαίνετο
τὴν ἐκκλησίαν, κατὰ τοὺς οἴκους· εἰσπορευόμενος,
σύρων τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, παρεδίδου εἰς φυ-
4 λακὴν. Οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες διήλθον, εὐαγγε-
λιζόμενοι τὸν λόγον.

Ορα, πῶς ὁ θεὸς τὰς ἐπιβουλὰς τῶν ἐχθρῶν εἰς χρηστὸν
ἀγεί τῆλος! Διασπαρέντες γὰρ πολλῷ πλείους ἐσαγήνευσαν, ἢ
πρὶν διωχθῆναι. Οἱ δὲ ἀπόστολοι οὐ διεσπάρησαν, ἀλλ' ἦσαν
ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἐνθα γὰρ πλείων ὁ πόλεμος, ἐκεῖ παρα-
τάττεσθαι τοὺς πρωταγωνιστὰς ἔδει, καὶ προκεῖσθαι τοῖς ἄλ-
λοις ἀνδρείας καὶ θάρρους ὑπόδειγμα. Εἰ δὲ εὐλαβεῖς οἱ θά-
ψαντες τὸν Στέφανον, πῶς ἐποίησαντο κοπετόν; *Ἡ δὲ οὐπω
ἦσαν τέλειοι, ἢ ὅτι ἐκόψαντο, προστασίας τοσαύτης, διδα-
σκαλίας τοιαύτης, σημείων τοιούτων ἀποπερνούμενοι, καὶ ὁρῶν-
τες τὸν πρῶτον ἐκείνον καὶ ἡμέρον, νεκρὸν λιθόλευστον κείμενον.

5 Φίλιππος δὲ, κατελθὼν εἰς πόλιν τῆς Σαμαρείας,
6 ἐκήρυσεν αὐτοῖς τὸν Χριστόν. Προσεῖχόν τε οἱ
ὄχλοι τοῖς λεγομένοις ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ὁμοθυ-
μαδὸν, ἐν τῷ ἀκούειν αὐτοὺς καὶ βλέπειν τὰ σημεῖα,
7 ἃ ἐποίει. Πολλῶν γὰρ τῶν ἐχόντων πνεύματα

ἀκάθαρτα, βαδῶντα μεγάλῃ φωνῇ, ἐξήρχετο· πολλοὶ
8 δὲ παραλελυμένοι καὶ χωλοὶ ἐθεραπεύθησαν. Καὶ
ἐγένετο χαρὰ μεγάλη ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ.

Οὐχ ὁ ἀπόστολος Φίλιππος, ὁ ἐν τοῖς δώδεκα καταλεγό-
μενος, οὗτός ἐστιν, ἀλλ' εἰς τῶν ἐπτὰ, τῶν μετὰ Στεφάνου πρὸς
τὴν τῶν χηρῶν οἰκονομίαν καταστάντων. Ὅτι δὲ ἀληθὲς ἐστίν,
ἐντεῦθεν δῆλον. Τῶν γὰρ ἀποστόλων μόνων ἐν Ἱεροσολύμοις
παραλειφθέντων, τῶν δὲ λοιπῶν μαθητῶν, ἄλλων ἀλλαχόσε
διασπαρέντων, κατὰ τὸ εἰρημένον ἦδη· Πάντες τε διεσπάρησαν
κατὰ τὰς χώρας τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας, πλην τῶν ἀπο-
στόλων· ἐν τοῖς διασπαρείσιν ἦν καὶ οὗτος ὁ Φίλιππος, ὃς
καὶ τὸν Σίμωνα κατήχησεν ἐν Σαμαρείᾳ, καὶ, κατὰ θεῖον χρη-
σμὸν, τὸν εὐνοῦχον βαπτίσας, ὑπὸ πνεύματος Κυρίου εἰς Ἄζωτον
εὐρέθη· πρὸς δὲ Καισάρειαν ὥρμησε τὴν αὐτὸν ἐνεγκαῖσαν.
Τῆς γὰρ ἐπὶ Στεφάνου λύτης πειραθεῖς, καὶ ἴσως δεισὰς μὴ τῶν
ὁμοίων μετὰσχῃ, ἐπαλινόστησεν οἴκαδε. Ἄλλως τε, εἰ ὁ βα-
πτίσας ἐν Σαμαρείᾳ εἰς τῶν ἀποστόλων ἦν, εἶχεν ἂν τὴν αὐ-
θεντίαν τῆς τοῦ πνεύματος δόσεως, καὶ οὐκ ἂν Πέτρος καὶ
Ἰωάννης καταβάντες ἀπὸ Ἱεροσολύμων πρὸς αὐτοὺς τὴν τοῦ
πνεύματος παρέσχοντο χάριν. Οὗτος οὖν βαπτίζει μόνον, ὡς
μαθητῆς, τελειοῦσι δὲ τὴν χάριν οἱ ἀπόστολοι, αἵς ἡ τῆς
τοιαύτης δόσεως αὐθεντία ἐδόδοτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

Περὶ Σίμωνος τοῦ μάγου, πιστεύσαντος
καὶ βαπτισθέντος σὺν ἑτέροις πλείοσιν·
ἐν ᾧ περὶ τῆς Πέτρου καὶ Ἰωάννου πρὸς
αὐτοὺς ἀποστολῆς, καὶ ἐπίκλησις τοῦ
ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς βαπτισθέντας.

- 9 Ἄνθρωπος δὲ τις, ὀνόματι Σίμων, προϋπῆρχεν ἐν τῇ πόλει, μαγεύων, καὶ ἐξιστῶν τὸ ἔθνος τῆς Σαμαρείας, λέγων εἶναί τινα ἑαυτὸν μέγαν· ὃ προσεῖχον πάντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου, λέγοντες· Οὗτός ἐστιν ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ, ἡ μεγάλη. Προσεῖχον δὲ αὐτῷ, διὰ τὸ ἱκανῶ χρόνῳ ταῖς μαγείαις ἐξιστακέσθαι αὐτούς. Ὅτε δὲ ἐπίστευσαν τῷ Φιλίππῳ εὐαγγελιζομένῳ τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐβαπτίζοντο ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες. Ὁ δὲ Σίμων καὶ αὐτὸς ἐπίστευσε, καὶ βαπτισθεὶς ἦν προσκαρτερῶν τῷ Φιλίππῳ· θεωρῶν τε δυνάμεις καὶ σημεῖα μεγάλα γινόμενα, ἐξίστατο. Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπόστολοι, ὅτι δέδεκται ἡ Σαμαρεία τὸν λόγον τοῦ θεοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην· οἱ τινες καταβάντες, προσηύξαντο περὶ αὐτῶν, ὅπως λάβωσι πνεῦμα ἅγιον.

Σημειωτέον, ὅτι οὐ δεῖ πλησιάζειν μάγοις· εἰ δὲ τις ἀπατηθεὶς ἐπλησίασεν, ἀφιστάσθω ταχέως· ἡ γὰρ ἐπιμονὴ ἣ ἐν αὐτοῖς, εἰς ἔκστασιν ἄγει φρενῶν, ὥστε μὴ συνιέναι διακρίναι. Οὗτος τοίνυν ὁ Σίμων, ὑποκοριστάμενος τοὺς ἀποστόλους, μάγος ὑπάρχων, καὶ αὐτὸς ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ὑπὸ Φιλίππου, τοῦ ἐνὸς τῶν ἐπτά, βαπτισθεὶς μετὰ πολλῶν, οὐ μέντοι ἐδέξατο διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τί οὖν; οἱ βαπτισθέντες ὑπὸ Φιλίππου οὐκ ἔλαβον Πνεῦμα ἅγιον; Πνεῦμα μὲν ἅγιον ἔλαβον τὸ τῆς ἀφέσεως, τὸ δὲ τῶν σημείων, οὐκ ἔλαβον. Ὅθεν ὁ Σίμων, ἰδὼν ὅτι τοῦτο δίδεται διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, προσῆλθε τοῖς ἀποστόλοις ἀποτολμήσας αὐτὸ ἐμπορεύσασθαι. Πρὶν γὰρ ἰδεῖν ἐτέρους λαμβάνοντας τὸ τῶν σημείων πνεῦμα, οὐκ ἐθάρρει αἰτῆσαι. Πῶς δὲ τὸν τοιοῦτον ὁ Φίλιππος ἐβάπτισεν; Ὡς καὶ τὸν Ἰούδα· ὁ Χριστὸς ἐξέλεξατο. Πῶς δὲ αὐτὸν οὐκ ἀνείλον, ὡς τὸν Ἀνανίαν; Ὅτι καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ εἰς ἀνθρώπου, ὃ τὰ ξύλα συλλέξας (α), εἰς σω-

(α) Ἀρ. 1Ε', 32—36.

φρονιστὸν ἐτέρων, οὐδεὶς δὲ ἕτερος τοῦτο πέπονθεν. Ἔστι δὲ συνιδεῖν ὅτι, ἐν τῇ δόξει τοῦ ἁγίου Πνεύματος, αἰσθητὸν τι ἐγίνετο παράδοξον· καὶ γὰρ ὁ Σίμων οὐκ ἂν προσῆλθεν αἰτῶν, εἰ μὴ τοῦτο ἐθεάσατο. Πῶς δὲ μὴ ἰδὼν τοὺς ἀποστόλους χρημάτων ἕνεκα τοῦτο πράττοντας, ἐτόλμησε χρήματα προσεπνεύγειν; Ὅτι οὐκ ἦν ἀγνοίας, ἀλλὰ πειράζοντος· διὸ καὶ ὁ Πέτρος, εἰπὼν, Ἡ καρδιά σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα, δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ τὰ ἐν τῇ δικαιοῇ αὐτοῦ σκευωρηθέντα ἔλαβεν αὐτόν. Ὅρα δὲ τὴν ἀναίσχυντίαν τοῦ Σίμωνος! Δέον γὰρ αὐτὸν αἰτῆσαι Πνεῦμα λαβεῖν ἅγιον· ἐπειδὴ οὐκ ἔμελλεν αὐτῷ τοῦτου, ἵνα διδῷ ἐτέροις αἰτεῖ. Ἦθελε γὰρ καὶ Φιλίππου δόξαι λαμπρότερος. Ὁ γὰρ Φίλιππος, εἰς ὧν τῶν ἐπτά, διάκονος ὢν, οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν διὰ τῆς χειροθεσίας αὐτοῦ διδόναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὅτι δὲ τοῦτο ἀληθές, καὶ τὸ τῶν σημείων πνεῦμα οὐκ ἔλαβεν ὁ Σίμων, ὅρα, πῶς φησὶν, ὅτι Θεωρῶν δυνάμεις τε καὶ σημεῖα γινόμενα, ἐξίστατο, καὶ προσῆλθε τοῦτο αἰτῶν.

- 16 (Οὕτω γὰρ ἦν ἐπ' οὐδενὶ αὐτῶν ἐπιπεπτωχός· μόνον δὲ θεοβαπτισμένοι ὑπῆρχον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου
17 Ἰησοῦ.) Τότε ἐπετίθουν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτούς, καὶ ἐλάμβανον Πνεῦμα ἅγιον.

Πρόδηλον, ὅτι οἱ ὑπὸ Φιλίππου ἐν Σαμαρείᾳ βαπτισθέντες οὐκ ἦσαν λαβόντες Πνεῦμα ἅγιον, διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν χάρισμα τοιοῦτον· ἐπειδὴ οὗτος, ὡς ἔφημεν, εἰς τῶν ἐπτά ἦν· οὗτοι δὲ δυνάμιν μὲν ἔλαβον ποιεῖν σημεῖα, οὐχὶ δὲ καὶ Πνεῦμα διδόναι· ἐτέροις· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ τῶν ἀποστόλων ἐξαίρετον. Ἡ οὐ κατήγαγε τὸ Πνεῦμα ὁ Φίλιππος ἐπὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ βαπτισθέντας, οὐχ ὡς εὐτελὴς καὶ ἀνάξιος· (ὁπότε καὶ αὐτὸς ἀνεγράφη σημεῖα πεποιηκώς ἐν ἰάσεσι νόσων, καὶ ἐκβολαῖς δαιμόνων)· ἀλλὰ τιμῶν τοὺς ἀποστόλους, οὐκ ᾔετο τοῦτο αὐτοῖς ὑπάρξαι, καὶ ὡς ἀκμὴν μὴ οὔσιν ἐπιτηδεύειν πρὸς τὴν τοῦ πνεύματος ὑποδοχὴν, ὁπότε καὶ ὁ Σίμων βαπτισθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ἀκμὴν τὰ τῆς σαρκὸς φρενῶν,

ἤτει τοὺς ἀποστόλους διὰ χρημάτων δόσεως λαβεῖν ἐξουσίαν, ὥς ἐάν ἐβέλθῃ διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως δοῦναι Πνεῦμα ἅγιον.

18 Θεασάμενος δὲ ὁ Σίμων, ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων δίδεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσήνεγκεν αὐτοῖς χρήματα, λέγων·

19 Δότε καὶ μοι τὴν ἐξουσίαν ταύτην, ἵνα ὡς ἐάν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας, λαμβάνῃ Πνεῦμα ἅγιον.

Ο μισρὸς οὗτος Σίμων, οὐ πίστεως ἕνεκεν προσφέρων τὰ χρήματα, ἤτει τοῦτο γενέσθαι αὐτῷ, ἀλλ' ὥστε πορισμὸν αὐτῷ χρημάτων καὶ ἀφορμὴν γενέσθαι τοῦτο. Προσῆλθε γὰρ ὥστε, δεξιόμενος τοιαύτην χάριν, πλουτῆσαι διὰ τῶν σημείων, καθὰ πρῶην φαντασίας ἐνεργῶν διὰ τῶν δαιμόνων. Ἡ πειράζων τοὺς ἀποστόλους τοῦτο ἐποίει, βουλόμενος κατηγορίαν αὐτοῖς περιβαλεῖν. Διὸ καὶ ἀκούει· Οὐκ ἔστι σοι μερίς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· ἡ γὰρ καρδιά σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Οτι οὐκ ἀργυρίου, οὐδὲ ὑποκριταῖς, ἀλλὰ ἁγίοις διὰ πίστεως ἢ μετοχῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δίδεται ἐν ᾧ καὶ τὰ περὶ ὑποκρίσεως καὶ ἐπιπλήξεως Σίμωνος.

20 Πέτρος δὲ εἶπε πρὸς αὐτόν· Τὸ ἀργυρίον σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν! ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι. Οὐκ ἔστι σοι μερίς οὐδὲ κληρὸς ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· ἡ γὰρ καρδιά σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. Μετανόησον σὺν ἀπὸ τῆς κακίας σου ταύτης, καὶ δεήθητι τοῦ θεοῦ, εἰ ἄρα ἀφεθήσεται σοὶ ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου. Εἰς γὰρ γλῶσσην πικρίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας ὡρῶ σε ὄντα. Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Σίμων, εἶπε· Δεή-

ῖθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ πρὸς τὸν Κύριον, ὅπως μὴ 25 θέν ἐπέλθῃ ἐπ' ἐμέ ὧν εἰρήκατε. Οἱ μὲν οὖν, διαμαρτυράμενοι, καὶ λαλήσαντες τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, ὑπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλὴμ, πολλὰς τε κόμας τῶν Σαμαρειτῶν εὐηγγελίσαντο.

Τὸ ἀργυρίον σου σὺν σοὶ! Οὐκ ἔστι ταῦτα ἀραμένον, ἀλλὰ παιδεύοντος· ὡς ἂν τις εἴποι· Τὸ ἀργυρίον σου συναπόλοιτό σοι μετὰ τῆς προκρίσεως! Οὐ κολάζει δὲ νῦν τὸν Σίμονα ὁ Πέτρος, καθὰ καὶ πρῶην τὸν Ἀνανίαν· ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐκ ἀνάγκης ἡ πίστις· ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τῆς μετανοίας εἰσαγάγῃ. Ἀρκεῖ γὰρ πρὸς διόρθωσιν τὸ ἐλέγχειν, καὶ τὸ τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ εἰπεῖν, καὶ τὸ ἐκεῖνον ὁμολογῆσαι, ὅτι ἐάλω. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, Δεήθητε ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ, τοῦτό ἐστιν ὁμολογοῦντος, εἰ καὶ μὴ ἀπὸ ὁρθῆς καὶ σφοδρᾶς διαθέσεως ἐλέγετο. — Μετανόησον οὖν, εἰ ἄρα ἀφεθήσεται σοὶ τὸ ἀμάρτημα.] Τοῦτο δεικνύντός ἐστιν, ὡς δυσκατόρθωτον τὸ πρᾶγμα, καὶ πολλῆς δεόμενον μετανοίας, τοῖς εἰς αὐτὸ τὸ θεῖον ἐξαμαρτάνουσιν, εἰς ὃ καὶ Σίμων ἐξήμαρτεν, ἀργυρίου ὑπακούειν εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἡγησάμενος. Ἄλλως δὲ προήδει αὐτὸν ὁ Πέτρος, μὴ πρὸς μετάνοιαν ἐπιστρέψοντα. Διὰ τοῦτό φησιν, Εἰ ἀφεθήσεται σοὶ. Τὸ γὰρ, Δεήθητε ὑμεῖς, οὐ μετανοίας καὶ ἐπιστροφῆς, ἀλλὰ μόνον ἀφυσιώσεως ἕνεκα ἔφη. Ἐπεὶ ποῦ τὰ δάκρυα καὶ ἡ ἐξομολόγησις;

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

Οτι τοῖς ἀγαθοῖς καὶ πιστοῖς εὐοδοῖ τὴν σωτηρίαν ὁ θεός, δῆλον ἐκ τῆς κατὰ τὸν εὐνοῦχον ὑποθέσεως.

26 Ἀγγελος δὲ Κυρίου ἐλάλησε πρὸς Φίλιππον, λέγων·

Ἀνάσσει, καὶ πορεύου κατὰ μεσημβρίαν, ἐπὶ τὴν
 ὁδὸν τὴν καταβαίνουσαν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Γάζαν·
 27 αὕτη ἐστὶν ἔρημος. Καὶ ἀναστὰς ἐπορεύθη· καὶ
 ἰδοὺ, ἀνὴρ Αἰθίοψ, εὐνούχος, δυνάστης Κανδάκης,
 τῆς βασιλείας Αἰθίοπων, ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς
 γάζης αὐτῆς· ὃς ἐληλύθη προσκυνήσων εἰς Ἱερου-
 28 σαλήμ· ἦν τε ὑποστρέφων, καὶ καθήμενος ἐπὶ τοῦ
 ἄρματος αὐτοῦ ἀνεγίνωσκε τὸν προφῆτην Ἡ-
 29 σαΐαν. Εἶπε δὲ τὸ πνεῦμα τῷ Φιλίππῳ· Πρόσ-
 30 ελθε, καὶ κολλήθητι τῷ ἄρματι τούτῳ. Προσ-
 δραμὼν δὲ ὁ Φίλιππος, ἤκουσεν αὐτοῦ ἀναγινώ-
 σκοντος τὸν προφῆτην Ἡσαΐαν, καὶ εἶπεν·
 31 Ἀρά γε γινώσκεις, ἃ ἀναγινώσκεις; Ὁ δὲ εἶπε·
 Πῶς γὰρ ἂν δυναίμην, ἐὰν μὴ τις ὁδηγήσῃ με; Πα-
 ρεκάλεσέ τε τὸν Φίλιππον, ἀναβάντα καθίσαι σὺν
 32 αὐτῷ. Ἦ δὲ περιοχὴ τῆς γραφῆς, ἣν ἀνεγίνωσκεν,
 ἦν αὕτη·

Διὰ τί μὴ τῷ εὐνούχῳ φαίνεται ὁ ἄγγελος, καὶ ἄγει αὐτὸν
 πρὸς Φίλιππον; Ὅτι ἴσως οὐκ ἂν ἐπέσθην, ἀλλ' ἐξεπλάγη μάλ-
 λον. Οὐ γὰρ ἦν ὡς ὁ Κορνῆλιος οὗτος. Κατὰ μεσημβρίαν.]
 Οὐκ ἂν ἀπὸ Ἱεροσολύμων πρὸς μεσημβρίαν ἀπῆι, ἀλλὰ πρὸς
 ἄρκτον· ἀπὸ δὲ Σαμαρείας, ἔνθα Φίλιππος, εἰς τῶν ἐπτά, διέ-
 τριβε καὶ ἐδίδασκε τότε, πρὸς μεσημβρίαν ἐστὶν ἡ ὁδός. Τὸ
 δὲ, αὕτη ἐστὶν ἔρημος, εἶπεν, ὥστε μὴ φοβηθῆναι τὴν τῶν
 Ἰουδαίων ἐπιστάσιν. Γυναῖκες δὲ ἤρχον ἐκείνης τῆς Αἰθιο-
 πίας, ὧν καὶ ἡ Κανδάκη κατὰ διαδοχὴν μία, ἥ; ὁ εὐνούχος
 ὑπῆρχε ταμίης τῶν βασιλικῶν θησαυρῶν. Ἰστέον δὲ, ὅτι Κα-
 δάκην Αἰθίοπες πᾶσαν τὴν τοῦ βασιλέως μητέρα καλοῦσιν.
 «Αἰθίοπες τοὺς βασιλέων πατέρας οὐκ ἐκφαίνουσιν· ἀλλ' ὡς ὄν-
 τας υἱούς· Ἡλίου παραδιδόασιν· ἐκάστου δὲ τὴν μητέρα
 καλοῦσι Κανδάκην.»

32 «Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἄμνός
 ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ
 33 ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ·

ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη· τὴν δὲ γενεὰν αὐτοῦ τίς διη-
 γήσεται; ὅτι αἵρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ
 34 (α). Ἀποκριθεὶς δὲ ὁ εὐνούχος τῷ Φιλίππῳ,
 εἶπε· Δέομαί σου, περὶ τίνος ὁ προφῆτης λέγει
 35 τοῦτο; περὶ ἐαυτοῦ ἢ περὶ ἐτέρου τινός; Ἀνοίξας
 δὲ ὁ Φίλιππος τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ ἀρξάμενος ἀπὸ
 τῆς γραφῆς ταύτης, εὐηγγελίσατο αὐτῷ τὸν Ἰησοῦν.

Ἐντεῦθεν τὸ ἐκούσιον τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ πείρᾳ τῶν οἰκονο-
 μουμένων σημαίνεται. Ὡς γὰρ πρόβατον ἀγόμενον εἰς θυσίαν,
 ἢ ἄμνός ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτόν· (ἀνάγκη δὲ δαμαζό-
 μενος, οὐδὲ βληχᾶσθαι τὸ ἐνδόσιμον ἔχει·) οὕτως αὐτὸς ἐκὼν ἐν
 τῷ πάσχειν ἰσώπα. Τὸ δὲ, Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις
 αὐτοῦ ἤρθη, δηλοῖ τὴν παρόνομον κρίσιν τὴν ἐπ' αὐτῷ γενομένην,
 τῆς ἀληθείας κρυβείσης. Τὸ δὲ, Τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διη-
 γήσεται, ἐπενεγκὼν, δείκνυσιν αὐτὸν ἀγενεαλόγητον· ἦν μὲν
 γὰρ αὐτὸς καὶ ἀγενεαλόγητος ὡς θεός, καὶ κατὰ σάρκα γεν-
 νώμενος ὡς ἀπογραφόμενος (β). Ἡ, Τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν
 γενομένην δόξαν καὶ τὴν εὐγενῆ αὐτοῦ ἀξίαν, ἣν ἡ τῶν οἰκο-
 νομηθέντων ὑπέδειξε πείρα, τίς ἐστὶν ἱκανός λόγῳ φράσαι;
 αὐτοῦ μὲν θανάτῳ ὑποδαλλομένου, πάντων δὲ εἰς ἀφθαρσίαν
 χάριτι αὐτοῦ ζωοποιουμένων, καὶ πίστει λυτρουμένων. Εἵτά
 φησιν, Ὅτι αἵρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, τουτέστιν,
 ἐπαίρεται, καὶ ὑψηλοτέρα τῶν ἐπὶ γῆς ἐστὶν ἡ ζωὴ αὐτοῦ,
 τουτέστιν ἡ πολιτεία. Αἵρεται δὲ καὶ ἐτέρως, καὶ ὑπὲρ πάν-
 τας ἐστὶν ἡ ζωὴ αὐτοῦ, τουτέστιν ἡ ὑπαρξίς τοῦ μονογενοῦς,
 ὅταν ἔξω νοῆται σαρκός, καὶ οὕτω καθ' ἡμᾶς γενόμενος. Αὐ-
 τοῦ γὰρ εἰς θάνατον ἐκουσίως καταβιβηκότος, ἤρθη ἀπὸ τῆς
 γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ, καὶ μετεμρίσθη, καὶ ὑπερανέβη τοὺς οὐρανοὺς
 (γ), ὅτι βασιλεὺς ὑπῆρχε τῆς δόξης, καὶ ἡ αὐτοῦ ζωὴ κατὰ φύσιν,
 καὶ Κύριος τῶν δυνάμεων, (εἰ καὶ διὰ τὴν περὶ ἡμᾶς οἰκονομίαν
 καὶ τὴν ἐκούσιον κένωσιν, τῆς κατὰ τὸ πάθος ἐπὶ γῆς ἀτι-

(α) Ἡσ· ΝΓ', 7. 8.

(β) Λουκ. Β', 1—7.

(γ) Ψαλμ. Η', 2.

μίας και ἀδοξίας ἠνέσχετο,) τοῦτο διδούσης εὐλόγως αὐτῇ τῆς καθ' ὑπόστασιν αὐτῇ καὶ ἀδικιρέτως ἡνωμένης σαρκὸς, περὶ ἣν τὸ πάθος, καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἀτιμία συνέβαινε· κατὰ θεοῦ μὲν τολμωμένη τοῦ σεσαρκωμένου, ψαῦσαι δὲ μὴ δυναμένη τοῦ ἀπαθοῦς, ὅπερ ἀμήχανον. Τοῦτον τοίνυν εἶναι τὸν Ἰησοῦν, καὶ πεπληρωθῆαι ἐν αὐτῇ τὴν γραφὴν ταύτην, ὁ Φίλιππος τῷ εὐνοῦχῳ εὐαγγελίζεται· ὃ καὶ πεισθεὶς, καὶ παραντίκα βαπτισθεὶς, ἐπέμυθον εἰς τὰ κλίματα τῆς Αἰθιοπίας, κηρύττων τοῦτο, ὅπερ αὐτὸς ἐπίστευσε, θεὸν μὲν ἕνα τὸν διὰ τῶν προφητῶν κεκηρυγμένον, τούτου δὲ τὸν υἱὸν τὴν κατὰ ἀνθρώπου ἤδη πεποιθῆσθαι παρουσίαν, καὶ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἦχθαι, καὶ τὰ λοιπὰ, ὅσα οἱ προφηταὶ λέγουσι περὶ αὐτοῦ. Καὶ ἐνταῦθα πεπληρωται ἡ λέγουσα προφητεία· « Αἰθιοπία προρῶσιν χεῖρα αὐτῆς τῷ θεῷ (α). »

36 Ὡς δὲ ἐπορεύοντο κατὰ τὴν ὁδόν, ἦλθον ἐπὶ τι ὕδωρ· καὶ ῥησιν ὁ εὐνοῦχος· Ἰδοὺ ὕδωρ· τί κωλύει με βαπτισθῆναι; Εἶπε δὲ ὁ Φίλιππος· Εἰ πιστεύεις ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἔξεστιν. Ἀποκριθεὶς δὲ εἶπε· Πιστεύω, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἶναι τὸν Ἰησοῦν Χριστόν (1). Καὶ ἐκέλευσε στήναι τὸ ἄρμα· καὶ κατέβησαν ἀμφότεροι εἰς τὸ ὕδωρ, ὅτε Φίλιππος καὶ ὁ εὐνοῦχος· καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν.

Ἐπιστατέον, ὡς πολλὰ ἡ σπουδὴ ὑπῆρχε τοῖς τελείως χριστιανίζουσι περὶ τὸ αἰσθητὸν βάπτισμα. Αἰττοῦ γὰρ ὄντος τοῦ διδομένου, ὅτε μὲν δι' ὕδατος, ὅτε δὲ ἐν Πνεύματι· ἀγίῳ καὶ πυρὶ, οὐ διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐν πνεύματι βαπτίσματος, κατεφρόνον τοῦ σωματικωτέρου. Συμβάλλεται γὰρ καὶ τοῦτο εἰς ταπεινὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος.

(α) Παλμ. ΕΖ', 31. (1) Ὁ στίχος 37, ὅστις ἀπὸ τοῦ « Εἶπε δὲ ὁ Φίλιππος » ἕως τοῦ « τὸν Ἰησοῦν Χριστόν », δὲν εὐρίσκεται ἐν ταῖς περισσεύουσιν χειρογράφοις· δὲ καὶ παραλείπεται καὶ ἐν ταῖς κριτικωτέροις τῆς καινῆς Διαθήκης ἐκδόσει· Πιναλίππει δὲ αὐτὸν καὶ ὁ Χρυσοστόμος Τόμ. Θ', Σελ. 155. Β.

39 Ὅτε δὲ ἀνέβησαν ἐκ τοῦ ὕδατος, πνεῦμα Κυρίου ἤρπασε τὸν Φίλιππον· καὶ οὐκ εἶδεν αὐτὸν οὐκέτι ὁ εὐνοῦχος· ἐπορεύετο γὰρ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ χαίρων. 40 Φίλιππος δὲ εὐρέθη εἰς Ἀζωτον· καὶ διερχόμενος εὐηγγελίζετο τὰς πόλεις πάσας, ἕως τοῦ ἔλθεῖν αὐτὸν εἰς Καισάρειαν.

Συμφερόντως τὸν Φίλιππον ἤρπασε τὸ πνεῦμα· ἐπεὶ ἠξίωσεν αὐτὸν καὶ συναπελθεῖν αὐτῷ ὁ εὐνοῦχος, καὶ ἐλύπησεν αὐτὸν ἐκεῖνος ἀνανεύσας καὶ ἀρνησάμενος, οὕτω καιροῦ ὄντος. Καὶ αὐτὸς ὁ Φίλιππος μέγα ἐκέρδανεν· ὅπερ γὰρ ἤκουε περὶ Ἰεζεκιήλ καὶ Ἀβ-σακούμ, εἶδε καὶ ἐπ' αὐτῷ γενόμενον. Δείκνυται δὲ ἐντεῦθεν πολλὴν ὁδὸν ἀπελθόν, εἶγε ἐν Ἀζώτῳ εὐρέθη· καὶ ἐκεῖ λοιπὸν ἵσταται, ἔνθα καὶ εὐαγγελίσασθαι αὐτὸν ἔδει, καὶ εἰς Καισάρειαν ἐντεῦθεν τὴν ἐνεγκοῦσαν ἀπελθεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Περὶ τῆς οὐρανόθεν θείας κλήσεως Παύλου εἰς ἀποστολὴν Χριστοῦ· ἐν ᾧ περὶ ἰα-σεως καὶ βαπτίσματος Παύλου δι' Ἀνανίου κατὰ ἀποκάλυψιν θεοῦ, παρ' ῥη-σίας τε αὐτοῦ καὶ συντυχίας τῆς δια Βαρνάβα πρὸς τοὺς Ἀποστόλους.

ΚΕΦ. ΙΧ, 1 Ὁ δὲ Σαῦλος, ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου, προσελθὼν τῷ 2 ἀρχιερεῖ, ᾗτήσατο παρ' αὐτοῦ ἐπιστολὰς εἰς Δαμασκὸν πρὸς τὰς συναγωγὰς, ὅπως εἰάν τινος εὕρη τῆς ὁδοῦ ὄντας, ἀνδρας τε καὶ γυναῖκας, δεδεμένους 3 ἀγάγῃ εἰς Ἱερουσαλὴμ. Ἐν δὲ τῷ πορεύεσθαι, ἐγένετο αὐτὸν ἐγγίzein τῇ Δαμασκῷ· καὶ ἐξαίφνης 4 περιήστραψεν αὐτὸν φῶς ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ· καὶ (ΤΟΜ. Γ')

- πεσών ἐπὶ τὴν γῆν, ἤκουσε φωνὴν λέγουσαν αὐτῷ·
 5 Σαούλ, Σαούλ! τί με διώκεις; Εἶπε δέ· Τίς εἰ,
 Κύριε; Ὁ δὲ Κύριος εἶπεν· Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς,
 ὃν σὺ διώκεις· σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτιῖζειν.
 6 Τρέμων τε καὶ θαμβῶν εἶπε· Κύριε, τί με θέλεις
 ποιῆσαι; Καὶ ὁ Κύριος πρὸς αὐτόν (1)· Ἀνάστηθι,
 καὶ εἰσελθε εἰς τὴν πόλιν, καὶ λαληθήσεται σοι,
 7 τί σε δεῖ ποιεῖν. Οἱ δὲ ἄνδρες οἱ συνοδεύοντες αὐτῷ,
 εἰστήκεισαν ἔννεοι, ἀκούοντες μὲν τῆς φωνῆς, μη-
 8 δένα δὲ θεωροῦντες. Ἠγέρθη δὲ ὁ Σαῦλος ἀπὸ
 τῆς γῆς· ἀνεωγμένων δὲ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ,
 οὐδέν· εἰσελθὼν χειραγωγοῦντες δὲ αὐτόν, εἰσήγαγον
 εἰς Δαμασκόν.

Τῆς οὐδοῦ ὄντας.] Ὁδὸν ἐκάλουν τὴν εἰς Χριστὸν τὸν ἀληθι-
 νὸν θεὸν ἡμῶν, ἣν ἐκέρυττον οἱ ἀπόστολοι, πίστιν· καὶ μάλα
 εἰκότως· δι' αὐτῆς γὰρ εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, καὶ
 οὐ δι' ἄλλης τινὸς εἰσερχόμεθα. Ἀληθεστέρῳ δὲ λόγῳ
 ὁδὸν, τὴν πολιτείαν ἀκουστέον, ὡς παρὰ τῷ Ησαΐα· «Ἰνατί
 ἐπλάνησας ἡμᾶς ἀπὸ τῆς ὁδοῦ σου (α);» τούτέστι τῆς κατὰ
 σὲ πολιτείας. Οὕτως οὖν ἐνταῦθα, ὁδὸν τὴν κατὰ Χριστὸν
 εἶπε πολιτείαν. Καὶ ἐν οἷς ἄλλοις ὁδοῦ μνημονεύει, τὸ κατὰ
 Χριστὸν κήρυγμα καὶ τὴν κατ' αὐτόν σημαίνει πολιτείαν,
 ἴσως καὶ ὡς εὐτελίζοντες καὶ διασύροντες οὕτως αὐτοὺς ἐκά-
 λουν· καὶ γὰρ τὸν ἄτιμον εἰώθασι καλεῖν, Ἀνθρώπον ἐξ ὁδοῦ.
 Οὐκ ἐζήτησε δὲ ἐξουσίαν ἐκεῖ τιμωρήσασθαι αὐτοὺς, ἀλλ'
 ἀγαγεῖν εἰς Ἱερουσαλήμ· ὅτι μετὰ πλείονος τῆς ἐξουσίας ταῦ-
 τα ἤθελε πράττειν. Ἐν πόλει δὲ ἡ ὀπτασία οὐ γίνεται, ἀλλ'
 ἐν τῇ ὁδῷ ἐφ' ἡσυχίας, ὡς μὴ ἐξεῖναι τὸ περὶ αὐτὸν γεγονός
 ἄλλως ἄλλως διηγεῖσθαι· ἀλλ' αὐτὸς ἀξιόπιστος εἶη διηγου-

(α) Ὅ,τι ἔπαυεν ἀνωτέρω περὶ τοῦ στίχου 27 τοῦ κεφ. Η'. λέγομεν καὶ
 περὶ τοῦ ἀπὸ στίχου 5 «σκληρόν σοι κ. τ. λ.» ἕως τοῦ στίχου 6 «Καὶ ὁ Κύ-
 ριος εἶπε πρὸς αὐτόν.» Καὶ ταῦτα παραλείπει ὁ Χρυσοστόμος Τρομ. Θ'. Σελ.
 158. C. Μετὰ δὲ τὸ «ὃν σὺ διώκεις» ἀντικεινέται α' Ἀλλ' ἀνάστηθι κ. τ. λ.»
 (α) Ησ. ΕΙ', 17.

μενος, ὁ καὶ τὴν ὄψιν ἰδὼν, καὶ τὸ πάθος ὑποστάς. Οὐ πάν-
 τας δὲ τυφλοῖ, εἰ μὴ Παῦλον μόνον, ἵνα μὴ κοινὸν καὶ ὡς
 ἀπὸ τύχης τὸ πάθος νομισθῇ, ἀλλὰ θείας προνοίας. Διὰ τί
 δὲ μὴ ἐπίστευσαν οἱ σὺν αὐτῷ; ἵνα ὧσιν ἀξιόπιστοι, μαρτυ-
 ροῦντες τὸ περὶ Παῦλον· εἰ γὰρ ἐπίστευσαν, ἔδοξαν ἂν πρὸς
 χάριν μαρτυρεῖν. Ἀκούοντες μὲν τῆς φωνῆς.] Οὐ τῆς ἀνωθεν
 ἤκουσαν φωνῆς οἱ συνόντες τῷ Παύλῳ, ἀλλὰ τῆς τοῦ Παύλου·
 οὐδέν· αὐτὸς δὲ ἐθεώρουν πρὸς ὃν ἀπεκρίνατο· τῆς δὲ ἀνωθεν μόγις
 ὁ Παῦλος· καὶ γὰρ προῖων [ὁ Λουκᾶς] αὐτὸν εἰσάγει λέγοντα τὸν
 Παῦλον· «Οἱ δὲ σὺν ἐμοὶ ὄντες τὸ μὲν φῶς ἐθεάσαντο, καὶ ἔμφο-
 ροὶ ἐγένοντο· τὴν δὲ φωνὴν οὐκ ἤκουσαν τοῦ λαλοῦντός
 μοι (α)»· εἰ γὰρ τῆς φωνῆς ἤκουσαν ἐκεῖνης, οὐκ ἂν ἠπίστη-
 σαν· τὸν δὲ Παῦλον ὁρῶντες ἀποκρινόμενον, ἐθαύμαζον. Διὰ
 τοῦτο καὶ οὐκ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο γέγονεν, ἵνα δειχθῇ ὄντως,
 ὅτι ἀνέστη Χριστός. Ὁ γὰρ ἐλαύνων αὐτόν, καὶ ἀπιστῶν αὐ-
 τοῦ τῇ ἀναστάσει, καὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ διώκων, πόθεν ἂν
 ἐπίστευσεν, εἰ μὴ πολλὴ ἦν τῆς ἀναστάσεως ἡ ἰσχὺς;

9 Καὶ τὴν ἡμέρας τρεῖς μὴ βλέπων· καὶ οὐκ ἔφαγεν,
 οὐδὲ ἐπινεν.

Διὰ τί; ὅτι λίαν ἑαυτοῦ κατέγνω ἐπὶ τῷ διωγμαῷ τῆς ἐκ-
 κλησίας, καὶ λυπούμενος παρεκάλει τὸν θεόν, ἀφεθῆναι αὐτῷ.

10 Ἦν δὲ τις μαθητῆς ἐν Δαμασκῷ, ὀνόματι Ἀνα-
 νίας, καὶ εἶπε πρὸς αὐτόν ὁ Κύριος ἐν ὁράματι·

11 Ἀνανία. Ὁ δὲ εἶπεν· Ἰδοὺ ἐγώ, Κύριε. Ὁ δὲ Κύ-
 ριος πρὸς αὐτόν· Ἀναστάς πορεύθητι ἐπὶ τὴν ῥύ-
 μην τὴν καλουμένην Εὐθεΐαν, καὶ ζήτησον ἐν

12 οἰκίᾳ Ἰούδα Σαῦλον ὀνόματι, Ἰαρσέα· ἰδοὺ γὰρ
 προσεύχεται, καὶ εἶδεν ἐν ὁράματι ἄνδρα, ὀνόματι
 Ἀνανίαν εἰσελθόντα, καὶ ἐπιθέντα αὐτῷ χεῖρα,
 ὅπως ἀναβλέψῃ.

Τί δὴ ποτε οὐδέν· τῶν ἀξιολύτων καὶ μεγάλων εἴλκυσε,

(α) Πραξ. ΚΒ', 9.

οὐδὲ μετέστησε πρὸς τὴν τοῦ Παύλου κατήχησιν, ἀλλ' Ἀνανίαν, ἕνα ὄντα τῶν ἐβδόμηκοντα; Ἐπειδὴ οὐκ ἔμελλε δι' ἀνθρώπων ἐνάγεσθαι, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀνανίας ἐδίδαξε μὲν αὐτὸν οὐδέν, ἐδάπτισε δὲ μόνον. Ἄμα γὰρ φωτισθεὶς, ἔμελλε πολλὴν ἐπισπάσασθαι τοῦ πνεύματος χάριν ἀπὸ τοῦ ζήλου καὶ τῆς προθυμίας. Ἐντεῦθεν δὲ σημειωτέον, ὅτι ἐκεῖνα τὰ ὁράματα δεῖ λέγεσθαι, ἅπερ κοινωφελῆ ἐστὶ, καὶ συμβάλλεται εἰς θεοσέβειαν· ἅσα ἔχει τοῦ Κυρίου τὴν παράστασιν ἢ ἀγγέλου. Ἔστι δὲ καὶ ὁράματα ἰδικὰ, ἃ οὐκ ὀφείλει λαλεῖσθαι. Πλὴν, εἰ καὶ ἰδικὰ τοῦ Σαύλου ἢ ὠφέλεια, ἀλλ' οὖν ἱσὺς παράδοξος συμβᾶσα, πάλιν εἰς θεοσέβειαν τὸν ἄνθρωπον προσκαλεῖται· καὶ διὰ τοῦτο ὡς κοινωφελῆ ἐκλαλεῖσθαι ἔδει. *Ἀναστὰς πορεύθητι.*] Καὶ οὗτος ὁ Ἀνανίας διάκονος ἦν, ὡς αὐτὸς Παῦλος μαρτυρεῖ ἐν τοῖς κατήχησι. Τοῦτο δὲ γέγονε διὰ τὸ μὴ παρῆναι πρεσβύτερον ἐν Δαμασκῷ ἕνεκεν τοῦ γεγονότος διωγμοῦ. *Καὶ εἶδεν ἐν ὁράματι.*] Οὐκ ἔδύνατο γὰρ ἰδεῖν καθ' ὑπαρ· Ἐπειδὴ πικρὸς ἦν.

- 13 Ἀπεκρίθη δὲ Ἀνανίας· Κύριε, ἀκήκοα ἀπὸ πολλῶν περὶ τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὅσα κακὰ ἐποίησε τοῖς
14 ἁγίοις σου ἐν Ἱερουσαλὴμ. Καὶ ὥδε ἔχει ἐξουσίαν παρὰ τῶν ἀρχιερέων, δεῖναι πάντας τοὺς ἐπικαλου-
15 μένους τὸ ὄνομά σου. Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ Κύριος· Πορεύου, ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς μοι ἐστὶν οὗ-
16 τος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν, καὶ βασιλέων, υἱῶν τε Ἰσραὴλ. Ἐγὼ γὰρ ὑποδεί-
17 ξω αὐτῷ, ὅσα δεῖ αὐτὸν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματός μου παθεῖν. Ἀπῆλθε δὲ Ἀνανίας, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν· καὶ ἐπιθείς ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, εἶπε· Σαῦλ, ἀδελφέ·

Ἀκήκοα ἀπὸ πολλῶν.] Ταῦτά φησιν ὁ Ἀνανίας, οὐχ ὡς ἀπιστῶν τοῖς λεγομένοις, οὐδὲ ὑπακῆσθαι νομίζων τὸν Χριστόν· μὴ γένοιτο! ἀλλὰ φοβούμενος καὶ τρέμων. Βίχης γὰρ ἦν αὐτοῦ, ἐν ῥέθῳ ὄντας, περιεργάζεσθαι, ὥστε μνησθάνειν τὰ

κατ' αὐτῶν ὀριζόμενα· (ἐπεὶ πόθεν ἦν δῆλον αὐτοῖς, ὅτι καὶ ὥδε ἐξουσίαν ἔχει παρὰ τῶν ἀρχιερέων;) καὶ λέγειν· Ὅτι τούτων ὄντων, πῶς δύναται ταῦτα γενέσθαι; Τί οὖν ὁ Κύριος, ὁ ταῖς καρδίαις ἐμβατεύων, κατὰ Παύλου ἐμαρτύρησε; Δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἐστὶ φυσικὴ ἡ κακία αὐτῷ· σκεῦος γὰρ, φησιν, ἐκλογῆς ἐστὶ. Διὰ τούτου ἔδειξεν, ὅτι δόκιμός ἐστι· τὸ δόκιμον γὰρ τις ἐκλέγεται σκεῦος. Καὶ οὐ μόνον πιστὸς ἐσται, φησιν, ἀλλὰ καὶ διδάσκαλος καὶ κηρυξ τῆς οἰκουμένης· ἀλλὰ καὶ πείσεται πολλὰ ὑπὲρ ἐμοῦ. Διὰ τοῦτο δὲ φησιν, ὅτι σκεῦος ἐκλογῆς μοι ἐστὶ, καὶ ὅτι βαστάσει τὸ ὄνομά μου· Ἐπειδὴ ἀκούσας ὁ Ἀνανίας, ὅτι τυφλὸς ἐστὶν ὁ Παῦλος, ἔχαρ· καὶ μονονουχί τοῦτο λέγει διὰ τῶν αὐτοῦ ῥημάτων· Καλῶς ἔχει· ἄφες αὐτὸν πεπηρῶσθαι· τί με καλεῖς ἀνοῖξαι αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς; ἵνα πάλιν κολάσῃ; Οὐ μόνον, φησιν, οὐδὲν ἐργάσεται δεινόν, ἀλλὰ καὶ πείσεται πολλὰ ὑπὲρ ἐμοῦ.

- 17 Ὁ Κύριος ἀπέσταλκέ με, (Ἰησοῦς, ὁ ὀφθεῖς σοι ἐν τῇ ὁδῷ, ἢ ἡρχου,) ὅπως ἀναβλέψῃς, καὶ πλησθῇς
18 πνεύματος ἁγίου. Καὶ εὐθέως ἀπέπεσον ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ὡσεὶ λεπίδες, ἀνέβλεψέ τε· καὶ ἀναστὰς ἐδάπτισθαι. Καὶ λαβὼν τροφὴν ἐνίσχυσεν.

Ὁφθεῖς σοι.] Καὶ μὴν οὐκ εἶπεν αὐτῷ ὁ Χριστός· Ὅτι ὤφθην αὐτῷ· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ πνεύματος ἔμαθεν. Καὶ μὴν οὐκ ὤφθη; Ναί, διὰ πραγμάτων καὶ τῆς ἐνεργείας ὤφθη. Οὐκ εἶπε δὲ, Ὁ πηρώσας σε, ἐκκλίνων τὸν ὀνειδισμόν· ἀλλ', Ὁ ὀφθεῖς σοι. Ἐκπίπτουσι δὲ λεπίδες, τὸ σφοδρὸν δεικνύουσαι τῆς τυφλώσεως, καὶ τὸ ἀναμφίβολον τῆς ἰάσεως.

- 19 Ἐγένετο δὲ ὁ Σαῦλος μετὰ τῶν ἐν Δαμασκῷ μα-
20θητῶν ἡμέρας τινάς. Καὶ εὐθέως ἐν ταῖς συναγωγαῖς ἐκήρυσσε τὸν Χριστόν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς
21 τοῦ θεοῦ. Ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες, καὶ ἔλεγον· Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ πορθήσας ἐν Ἱερουσαλὴμ τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦτο; καὶ ὥδε εἰς

- τοῦτο ἐληλύθει, ἵνα δεδεμένους αὐτοὺς ἀγάγῃ ἐπὶ
 22 τοὺς ἀρχιερεῖς. Σαῦλος δὲ μᾶλλον ἐνεδυναμοῦτο,
 καὶ συνέχυνε τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς κατοικοῦντας
 ἐν Δαμασκῷ, συμβιβάζων, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χρι-
 23 στός. Ὡς δὲ ἐπληροῦντο ἡμέραι ἱκαναί, συνεβου-
 24 λεύσαντο οἱ Ἰουδαῖοι ἀνελεῖν αὐτόν. Ἐγνώσθη δὲ
 τῷ Σαύλῳ ἡ ἐπιβουλὴ αὐτῶν· παρετήρουν τε τὰς
 πόλεις ἡμέρας τε καὶ νυκτός, ὅπως αὐτὸν ἀνέλωσι.
 25 Λαβόντες δὲ αὐτόν οἱ μαθηταὶ νυκτός, καθήκαν
 διὰ τοῦ τείχους, χαλάσαντες ἐν σπυρίδι.

Ἐκήρυσσε τὸν Χριστὸν ἐν ταῖς συναγωγαῖς.] Ἄτε νομομα-
 θής ὢν, ἐπεστόμιζεν αὐτοὺς, καὶ οὐκ εἶα φθέγγεσθαι· ἀλλ'
 ἀπὸ τῶν γραφῶν ἐδείκνυε, συμβιβάζων, τουτέστι, μετ' ἐπει-
 κείας διδάσκων, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ.
 Οἱ δὲ ἐπεβούλευον, ὥστε ἀνελεῖν αὐτόν· ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ τείχους
 ἐν σπυρίδι ἐχάλατο διὰ τῶν μαθητῶν, καὶ διεσώζετο φυγὰς.
 Εἰ γὰρ καὶ ἐπεθύμει τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας, ἀλλ' ὅμως καὶ
 τῆς τῶν ἀνθρώπων ἡρᾶ σωτηρίας· διὸ καὶ πολλάκις τοιαῦτα
 ἐμηχανᾶτο, τερῶν ἑαυτὸν τῷ κηρύγματι· καὶ οὐδὲ παρητεῖτο
 καὶ ἀνθρωπίνους χρήσασθαι μηχανήμασιν, ἥνίκα ἀπῆτει καιρὸς.
 Σκόπει δὲ, ὅτι ἤδη καὶ μαθητὰς ἦν κτησάμενος. Οὕτως ὁλος
 ἐκαίετο καὶ ἐπεπλήρωτο τοῦ κηρύγματος! καὶ τὸ βραδυτέρον
 αὐτὸν προσελθεῖν, προθυμότερον αὐτὸν ἐποίει.

- 26 Παραγενόμενος δὲ ὁ Σαῦλος ἐν Ἱερουσαλὴμ, ἐπει-
 ρᾶτο κολλᾶσθαι τοῖς μαθηταῖς· καὶ πάντες ἐφο-
 βούντο αὐτόν, μὴ πιστεύοντες, ὅτι ἐστὶ μαθητῆς.
 27 Βαρνάβας δὲ, ἐπιλαβόμενος αὐτόν, ἤγαγε πρὸς
 τοὺς ἀποστόλους, καὶ διηγήσατο αὐτοῖς, πῶς ἐν
 τῇ ὁδῷ εἶδε τὸν Κύριον, καὶ ὅτι ἐλάλησεν αὐτῷ,
 καὶ πῶς ἐν Δαμασκῷ ἐπαρβήσιασατο ἐν τῷ ὀνό-
 28 ματι τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ ἦν μετ' αὐτῶν εἰσπορευόμε-
 νος καὶ ἐκπορευόμενος ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ παρ-
 ῥησιαζόμενος ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

Ἀξίον ἐνταῦθα διαπορῆσαι, πῶς ἐν μὲν τῇ πρὸς Γαλάτας

φησὶν (α), ὅτι οὐκ ἀπῆλθεν εἰς Ἱερουσόλυμα, ἀλλ' εἰς Ἀραβίαν,
 καὶ πάλιν εἰς Δαμασκόν· καὶ μετὰ τρεῖς ἔτη εἰς Ἱερουσόλυμα,
 ἱστορῆσαι Πέτρον· καὶ ὅτι οὐδένα τῶν ἀποστόλων εἶδεν· ἐν-
 ταῦθα δὲ τούναντιον φησιν, ὅτι ἤγαγεν αὐτόν πρὸς τοὺς ἀπο-
 στόλους ὁ Βαρνάβας. Ἡ τοίνυν τοῦτο φησιν ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας
 ἐπιστολῇ, ὅτι Οὐκ ἀπῆλθεν, ὥς ἐπροσαναθέσθαι· φησὶ γάρ, ὅτι
 Οὐ προσανθέμην, οὐδὲ ἀπῆλθον εἰς Ἱερουσόλυμα· ἢ, εἰ μὴ τοῦτο,
 δῆλον, ὅτι ἡ ἐπιβουλὴ ἡ ἐν Δαμασκῷ οὐκ εὐθέως μετὰ τὸ πι-
 στεῦσαι γέγονεν, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐλθεῖν ἀπὸ Ἀραβίας μετὰ ἔτη
 τρεῖς. Ἡ, εἰ μὴ τοῦτο πάλιν, αὐτὸς μὲν οὐκ ἀπῆλθε πρὸς τοὺς
 ἀποστόλους· ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς ἐπειράτο κολλᾶσθαι, μετριά-
 ζων, ἅτε διδάσκαλος ὢν, καὶ οὐ μαθητῆς· Βαρνάβας δὲ αὐτόν
 καὶ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἄγει, καὶ διηγέεται ἅ τε εἶδεν,
 ἅ τε ἐπαρβήσιασατο. Διὰ τοῦτο ἀπῆλθόν, φησιν, ἵνα πρὸς τοὺς
 πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους ἀπέλθω· οὐδὲν γοῦν παρ' αὐτῶν ἔμαθον.
 Ἡ ταύτην τὴν ἀνοδὸν λάμβανε, ὥστε εἶναι οὕτως, ὅτι ἀνῆλθεν
 εἰς Ἀραβίαν, εἶτα ἦλθεν εἰς Δαμασκόν, εἶτα εἰς Ἱερουσόλυμα,
 εἶτα εἰς Συρίαν. Ἡ, εἰ μὴ τοῦτο πάλιν, ὅτι αὐθις ἀπῆλθεν
 εἰς Ἱερουσόλυμα, εἶτα εἰς Δαμασκόν ἐξεπέμφθη, εἶτα εἰς Ἀρα-
 βίαν, εἶτα εἰς Δαμασκόν πάλιν, εἶτα εἰς Καισάρειαν· καὶ
 τότε διὰ δεκατεσσάρων ἑτῶν ἀνέβη πάλιν εἰς Ἱερουσόλυμα,
 ἵσως ὅτε τοὺς ἀδελφούς ἀνήγαγε μετὰ Βαρνάβαν (β). Ἡ, εἰ
 μὴ τοῦτο, ἕτερον λέγει καιρόν. Καὶ γὰρ ὁ ἱστοριογράφος πολλὰ
 ἐπιτέμνει, καὶ πολλοὺς συνάγει καιρούς. Δοκεῖ δέ μοι ὁ Βαρ-
 νάβας, ἄνωθεν αὐτῷ εἶναι φίλος· ἦν δὲ ἄνθρωπος ἐπεικλής
 καὶ χρηστός σφόδρα· διὸ καὶ ὕψος παρακλησεως φερωνύμως
 ἐλέγετο· ὅθεν καὶ εὐπρόσιτος γέγονε τῷ ἀνδρί.

- 29 Ἐλάλει τε καὶ συνεζήτει πρὸς τοὺς Ἑλληνιστάς·
 30 οἱ δὲ ἐπεχείρουν αὐτόν ἀνελεῖν. Ἐπιγινόντες δὲ οἱ

(α) Γαλατ. Α', 17-19.

(β) Πράξ. ΙΒ', 2.

ἀδελφοί, κατήγαγον αὐτὸν εἰς Καισάρειαν, καὶ ἐξ-
πέστειλαν αὐτὸν εἰς Ταρσόν.

Ελληνιστὰς φησι, τοὺς ἑλληνιστὶ φηγεγμένους· καὶ σφό-
δρα σοφῶς· οἱ γὰρ ἄλλοι, τουτέστιν οἱ θαθεῖς Ἑβραῖοι, οὐδὲ
ιδεῖν αὐτὸν ἤθελον.

31 Αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας καὶ
Γαλιλαίας καὶ Σαμαρείας εἶχον εἰρήνην, οἰκοδο-
μοῦμεναι καὶ πορευόμεναι τῷ φόβῳ τοῦ Κυρίου·
καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπληθύν-
οντο.

Αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι.] Μέλλει λέγειν, ὅτι κάτεισιν ἐκεῖθεν
ὁ Πέτρος. ἵνα οὖν μὴ φόβου τοῦτο νομίσῃς, προεῖπεν, ὅτι
εἰρήνην εἶχον αἱ ἐκκλησίαι. Ὅτε μὲν γὰρ ἡ ἀκμὴ τοῦ πολέμου
ἦν, ἐν Ἱεροσολύμοις διέτριβον οἱ ἀπόστολοι· ὅτε δὲ εἰρήνη
καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκήρυττον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Περὶ Αἰνέα παραλυτικοῦ, ἰαθέντος ἐν Λύδῃ
διὰ Πέτρου· ἐν ᾧ τὰ περὶ Ταβιθαῖς τῆς
φιλοχήρου, ἣν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν ὁ
Πέτρος δια προσευχῆς ἐν Ἰόππῃ.

32 Ἐγένετο δὲ Πέτρον, διερχόμενον διὰ πάντων, κα-
τελθεῖν καὶ πρὸς τοὺς ἁγίους, τοὺς κατοικοῦντας
33 Λύδδαν. Εὔρε δὲ ἐκεῖ ἀνθρωπὸν τινα, Αἰνέαν ὀνό-
ματι, ἐξ ἐτῶν ὀκτὼ κατακείμενον ἐπὶ κρᾶββάτῳ,
34 ὃς ἦν παραλελυμένος. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Πέτρος·
Αἰνέα, ἰάταί σε Ἰησοῦς ὁ Χριστός· ἀνάστηθι, καὶ
35 στρώσον σεαυτῷ. Καὶ εὐθέως ἀνέστη. Καὶ εἶδον
αὐτὸν πάντες οἱ κατοικοῦντες Λύδδαν καὶ τὸν
Σάρωνα, οἵτινες ἐπέστρεψαν ἐπὶ τὸν Κύριον.

Οὐκ ἀνέμεινε τὴν πίστιν τοῦ ἀνδρός, οὐδὲ ἠρώτησεν, εἰ θεός·

λοιπὸ θεραπευθῆναι· οὐπω γὰρ ἦσαν τεκμήρια τῆς οἰκειᾶς πα-
ρασχόντες δυνάμει· εἰκότως τοίνυν οὐκ ἀπητήτο τὴν πίστιν
ὁ ἀνὴρ· οὐδὲ γὰρ τὸν χωλὸν ἀπήτησαν (α). Μάλιστα μὲν οὖν καὶ
πρὸς πολλῶν παράκλησιν γέγονε τὸ θαῦμα· ἐπίσημος γὰρ ἦν
ὁ ἀνὴρ. Καθάπερ οὖν ὁ Χριστὸς ἀρχόμενος τῶν σημείων, οὐκ
ἀπῆτει πίστιν, οὕτως οὐδὲ οὗτοι. Ἐν Ἱεροσολύμοις μὲν γὰρ
εἰκότως ἡ πίστις αὐτῶν πρότερον ἐγένετο· ἵνα ἐρχομένου Πέτρου,
καὶ ἡ σκιά ἐπισκιάσῃ τινὲ αὐτῶν (β). Πολλὰ γὰρ ἐκεῖ ἐγένετο
σημεῖα· ἐνταῦθα δὲ τοῦτο πρῶτον ἐπιθαίνει. Τὰ μὲν γὰρ τῶν
σημείων ὑπὲρ τοῦ τοῦς ἄλλους ἐπισπάσασθαι ἐγένετο, τὰ δὲ
καὶ ὑπὲρ τῆς τῶν πιστευόντων παρακλήσεως.

36 Ἐν Ἰόππῃ δέ τις ἦν μαθήτρια, ὀνόματι Ταβιθα, ἣ
διερμηνευομένη λέγεται Δορκάς· αὕτη ἦν πλήρης
37 ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἐλεημοσυῶν, ᾧ ἐποίει. Ἐγένε-
το δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἀσθενήσασαν αὐ-
τὴν ἀποθανεῖν· λούσαντες δὲ αὐτὴν ἔθηκαν ἐν ὑπε-
38 ρῳ. Ἐγγὺς δὲ οὔσης Λύδδης τῇ Ἰόππῃ, οἱ μα-
θηταὶ ἀκούσαντες, ὅτι Πέτρος ἐστὶν ἐν αὐτῇ, ἀπέ-
στειλαν δύο ἀνδρας πρὸς αὐτὸν, παρακαλοῦντες,
39 μὴ ὀκνῆσαι διελθεῖν ἕως αὐτῶν. Ἀναστὰς δὲ Πέ-
τρος συνῆλθεν αὐτοῖς· ὃν παραγενόμενον ἀνήγα-
γον εἰς τὸ ὑπερῶν, καὶ παρέστησαν αὐτῷ πᾶσαι
αἱ χῆραι κλαίουσαι, καὶ ἐπιδεικνύμεναι χιτῶνας
καὶ ἱμάτια, ὅσα ἐποίει μετ' αὐτῶν οὔσα ἡ Δορ-
40 κάς. Ἐκβαλὼν δὲ ἔξω πάντας ὁ Πέτρος, θείς τὰ
γόνατα προσηύξατο· καὶ ἐπιστρέψας πρὸς τὸ σῶ-
μα, εἶπε· Ταβιθα, ἀνάστηθι. Ἡ δὲ ἤνοιξε τοὺς
ὀφθαλμοὺς αὐτῆς· καὶ ἰδοῦσα τὸν Πέτρον, ἀνεκά-
41 θισε. Λοὺς δὲ αὐτῇ χεῖρα, ἀνέστησεν αὐτήν· φω-
νήσας δὲ τοὺς ἁγίους καὶ τὰς χήρας, παρέστησεν
42 αὐτὴν ζῶσαν. Γνωστὸν δὲ ἐγένετο καθ' ὅλης τῆς
Ἰόππης· καὶ πολλοὶ ἐπίστευσαν ἐπὶ τὸν Κύριον.

Ὀνόματι Ταβιθα, καὶ τὰ ἐξῆς.] Δείκνυται, ὅτι αὕτη φερών-

(α) Πραξ. Γ', 2.-8. (β) Πραξ. Ἡ', 15.

νυμος ἦν· οὕτως ἐγρηγορεῖα καὶ νήφουσα, ὥσπερ Δορκάς. Πολλὰ γὰρ καὶ οἰκονομικῶς ὀνόματα τίθεται, δηλοῦντα τῇ ἐνεργείᾳ τὴν προσηγορίαν ἀκολουθοῦσαν. Συνέβη τοίνυν ταύτην ἀβρωστήσαν ἀποθανεῖν· λούσαντες δὲ αὐτήν, τὰ ἐπὶ νεκρῷ πάντα ἐποίησαν· καὶ τότε ἀποστείλαντες μετακαλοῦνται Πέτρον. Οὐκ ἐποίησαν δὲ τοῦτο πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν, ἀνάξιον ἡγούμενοι ὑπὲρ τῶν τοιούτων σκύλλειν τοὺς μαθητάς, καὶ τοῦ κηρύγματος παρασπᾶν. Διὰ τοῦτο λέγει, ὅτι ἐγγὺς ἦν [ἡ Λύδδα]. Ἐν τάξει γὰρ παρέργου τοῦτο ἦτο· μαθήτρια γὰρ ἦν. Μετ' αὐτῶν οὕσα ἡ Δορκάς.] Τὸ, μετ' αὐτῶν, τὴν ταπεινοφροσύνην αὐτῆς δηλοῖ· ὅτι συνῆν αὐταῖς καὶ συνδιητάτο ὡς μία τῶν πολλῶν οὔσα. Τί οὖν ὁ Πέτρος; Πάντας ἐκβάλλει ἔξω, ὥστε μὴ συγχυθῆναι τοῖς δάκρυσι μηδὲ ταραχθῆναι· καὶ θεὸς τὰ γόνατα προσκύβητο· οὐ πάντα γὰρ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας τὰ σημεῖα ἐποιοῦν· εἴτα φωνήσας, καὶ δοὺς αὐτῇ χεῖρα, ἀνέστησεν αὐτήν, διὰ μὲν τοῦ ῥήματος τὴν ζωὴν αὐτῇ δωρούμενος, τὴν δὲ δύναμιν διὰ τῆς χειρὸς παρασχών. Σημειωτέον δὲ, ὅτι οὐ μόνοις τοῖς ἀπίστοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἁγίοις ἐγένετο σημεῖα οἰκονομικῶς· ἵνα καὶ ἄλλοι πιστεύσωσιν. Ἰδοὺ γὰρ μετὰ τὸ σημεῖον τοῦτο πάλιν πολλοὶ ἐπίστευσαν· ὡς εἶναι πάλιν τὰ σημεῖα τοῖς ἀπίστοις. Οὐ γὰρ ἄλλως ἐπίστευσαν, εἰ μὴ πάλιν εἶδον σημεῖα, τῶν ἁγίων καὶ δι' αὐτοῦ σημείου πιστευόντων, ὅτι δυνατός ἐστιν ὁ τοῦ θεοῦ δοῦλος ἀναστῆσαι νεκρόν· ἐπεὶ πῶς ἂν αὐτὸν μετεστείλαντο;

43 Ἐγένετο δὲ, ἡμέρας ἱκανὰς μεῖναι αὐτὸν ἐν Ἰόππῃ, παρά τινι Σίμωνι θυρσεῖ.

Οὐ παρ' ἄλλῃ τινὶ τῶν ἐπισήμων μένει Πέτρος, ἀλλὰ παρὰ θυρσεῖ, διὰ πάντων εἰς ταπεινοφροσύνην ἡμᾶς ἀνάγων, οὔτε τοὺς εὐτελεῖς αἰσχύνεσθαι ἀφίεις, οὔτε τοὺς μεγάλους ἐπαίρεσθαι. Ἐμεινε δὲ ἐν Ἰόππῃ ἡμέρας ἱκανὰς· ἐδέοντο γὰρ αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας οἱ διὰ τὰ σημεῖα πιστεύσαντες εἰς τὸν ὑπ' αὐτοῦ κηρυττόμενον θεὸν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περὶ Κορνηλίου, ὅσα τε πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος εἶπε, καὶ ὅσα πάλιν Πέτρῳ οὐρανόθεν περὶ κλήσεως ἐθνῶν ἐρρέθη· ἐν ᾧ, ὅτι μετασταλεῖς ὁ Πέτρος ἦλθε πρὸς Κορνήλιον. Ἐπανάληψις παρὰ τοῦ Κορνηλίου, ὣν ὁ ἄγγελος ἐπεμαρτύρησε καὶ ὑφηγήσατο αὐτῷ τῷ Κορνηλίῳ. Πέτρου κατήχησις εἰς Χριστόν, τοῦ τε ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς ἀκούοντας δωρεὰ, καὶ ὅπως ἐβαπτίσθησαν τότε οἱ ἐξ ἐθνῶν πιστεύσαντες.

ΚΕΦ. X, 1 Ἀνὴρ δέ τις ἦν ἐν Καισαρείᾳ, ὀνόματι Κορνήλιος, ἑκατοντάρχης ἐκ σπείρης, τῆς καλου-
2 μένης Ἰταλικῆς, εὐσεβὴς καὶ φοβούμενος τὸν θεὸν σὺν παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ποιῶν τε ἐλεημοσύνας πολλὰς τῷ λαῷ, καὶ δεόμενος τοῦ θεοῦ διὰ παν-
3 τὸς· εἶδεν ἐν ὁράματι φανερώς, ὥσπερ ὥραν ἐννάτην τῆς ἡμέρας, ἄγγελον τοῦ θεοῦ εἰσελθόντα
4 πρὸς αὐτόν, καὶ εἰπόντα αὐτῷ· Κορνήλιε. Ὁ δὲ ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ ἔμφοβος γενόμενος, εἶπε· Τί ἐστι, Κύριε; Εἶπε δὲ αὐτῷ· Αἱ προσευχαί σου καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἀνέβησαν εἰς μνημόσυνον ἐνώ-
5 πιον τοῦ θεοῦ. Καὶ νῦν πέμψον εἰς Ἰόππην ἄνδρα, καὶ μετάπεμψαι Σίμωνα, ὃς ἐπικαλεῖται Πέ-
6 τρος. Οὗτος ξενίζεται παρά τινι Σίμωνι θυρσεῖ. Οὐ μνημονεύονται ὁ, τε Αἰθίοψ καὶ ὁ Κορνήλιος, ὅτι ἐν ἀξιώματι· ἀλλ' ὅτι ὑπὸ τοῦ πλοῦτου καὶ τοῦ ὄγκου τοῦ περὶ αὐτοὺς οὐκ ἐκωλύθησαν ἐν εὐλαβείᾳ πολιτεῦσθαι. Οὗτος

μὲν οὖν οὐκ ἔστιν Ἰουδαῖος, οὐδὲ τῶν ὑπὸ τὸν νόμον· ἀλλ' ἤδη προειλήφει τὴν ἡμετέραν πολιτείαν. Τοῦτον ἰδὼν ὁ τῆς ἀληθείας ὀρθολογὸς, ὅτι καλὰ μὲν ἔχει ἔργα, νεκρὰ δὲ ταῦτα ἐστὶ, πείσων μὴ ἔχοντα, ἀποστέλλει βραβεύοντα τοῖς ἔργοις ἀγγελον, ὡς καλῶς ἀθλοῦντα στεφανῶσαι τῇ πίστει. Τοῦτο δὲ ποιεῖ καὶ εἰς πληροφορίαν Πέτρου, μᾶλλον δὲ τῶν ἀσθενεστέρων. Ἐννάτη δὲ ὥρα, ὅτε φροντίζων ἠφίετο, καὶ ἐν ἡσυχίᾳ ἦν καὶ πολλῇ κατανύξει. Διὰ τοῦτο δὲ τὸν ἄνδρα ποιεῖ γινώσκον καὶ δῆλον ὁ συγγραφεὺς, ἵνα μὴ τις εἴποι, ὅτι ψεύδεται. Αἱ δὲ καὶ τὴν ἀξίαν ἐδήλωσεν, ἐκ σπειρίας, εἰπὼν, τῆς καλουμένης Ἰταλικῆς. Σπείρα δὲ ἐστὶν ὁ καλούμεν νῦν νοῦμερον (1).

6 Ὡς ἐστὶν οἰκία παρὰ θάλασσαν. Οὗτος λαλήσει σοι, 7 τί σε δεῖ ποιεῖν (2). Ὡς δὲ ἀπῆλθεν ὁ ἄγγελος, ὁ λαλῶν τῷ Κορνηλίῳ, φωνήσας οὗο τῶν οἰκετῶν αὐτοῦ, καὶ στρατιώτην εὐσεβῆ τῶν προσκαρτερούντων αὐτῷ,

Τὰ ἀνακεχωρημένα τῶν πόλεων ἐδίδωκον οἱ ἀπόστολοι, ἐρημίας ὄντες φίλοι καὶ ἡσυχίας. Τί δὲ εἰ συνέβη καὶ ἄλλον εἶναι Σίμωνα; Ἰδοὺ ἐστὶ σημεῖον τὸ παρὰ θάλασσαν οἰκεῖν. Οὐκ εἶπε δὲ διὰ τί; ἵνα μὴ ἐκλύσῃ αὐτόν· ἀλλ' ἀφῆκεν αὐτὸν ἐν ἐπιθυμίᾳ καὶ πόθῳ τῆς ἀκρωάσεως γενέσθαι.

8 Καὶ ἐξηγησάμενος αὐτοῖς ἅπαντα, ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰόππην. Τῇ δὲ ἐπαύριον, ὁδοιπορούντων ἐκεῖνων, καὶ τῇ πόλει ἐγγιζόντων, ἀνέβη Πέτρος ἐπὶ τὸ δῶμα προσεύξασθαι, περὶ ὥραν ἑκτὴν.

Ὁρα τὸ ἄτυρον! Οὐ γὰρ εἶπε· Καλέσατέ μοι Πέτρον· οὐ γὰρ ἤξιον ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος αὐτὸν μεταπέμψασθαι. Διὰ τοῦτο ἐξηγήσατο ἅπαντα, ὥστε καὶ πείσαι. Οὕτω μέτριος ἦν ὁ

(1) Ἐκ σπειρίας· ἐκ τάγματες, ἐκ νομήρου. Πούμης.

(2) Τοῦ οὗτος λαλήσει σοι, τί σε δεῖ ποιεῖν, παραλείπεται ἐν ταῖς γερμανίσαις· τῆς Κ. Δ. ἐκδόσεως.

ἀνὴρ· καίτοι οὐδὲν μέγα φαντασθῆναι· ἦν περὶ ἀνδρὸς καταγομένου παρὰ εὐρεσεῖ.

10 Ἐγένετο δὲ πρόσπεινος, καὶ ἤθελε γεύσασθαι· παρασκευαζόντων δὲ ἐκεῖνων, ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὸν ἔκστασις· καὶ θεωρεῖ τὸν οὐρανὸν ἀνεωγμένον, καὶ καταβαῖνον ἐπ' αὐτὸν σκεῦός τι, ὡς ὁθόνην μεγάλην, τέσσαρσιν ἀρχαῖς δεδεμένον, καὶ καθιέμενον 12 ἐπὶ τῆς γῆς· ἐν ᾧ ὑπῆρχε πάντα τὰ τετράποδα τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ ἐρπετὰ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ.

Ἡ ἔκστασις δηλοῖ καὶ τὴν ἐπὶ θαυμασμῷ ἐκπληξιν, καὶ τὸ ἔξω τῶν αἰσθητῶν γενέσθαι, ἐπὶ τὰ πνευματικὰ ποδηγούμενον. Ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι πνευματικὴ τις ὥσανει θεωρία γέγονεν αὐτῷ, τοῦ σώματος, ὡς ἂν εἴποι τις, ἐξεστηκυίας τῆς ψυχῆς. Καὶ θεωρεῖ σύμβολον τῆς οἰκουμένης ἀπάτης ἀκρότατον, τὴν ὁθόνην ἐκείνην. Αἱ δὲ τέσσαρες ἀρχαὶ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα δηλοῦσι· τὸ δὲ φανέν σκεῦος, τὸν παχύτερον κόσμον σημαίνει· τὰ δὲ διάφορα ζῶα, τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ καταστάσεως σύμβολα. Ἡ, ἵνα σαφέστερον εἴπω, σινδὼν ἡ ἐκκλησία· τὰ δὲ ἐν αὐτῇ θηρία, αἱ ἐξ ἔθνων. Ἐθεάσατο τοίνυν τὴν ἐκκλησίαν τέσσαρσιν εὐαγγελίοις δεδεμένην, ἐν ᾗ ὑπῆρχε πάντα τὰ ἔθνη.

13 Καὶ ἐγένετο φωνὴ πρὸς αὐτόν· Ἀναστάς, Πέτρε, 14 θύσον καὶ φάγε. Ὁ δὲ Πέτρος εἶπε· Μηδαμῶς, Κύριε· ὅτι οὐδέποτε ἔφαγον πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον. Καὶ φωνὴ πάλιν ἐκ δευτέρου πρὸς αὐτόν· Ἄ ὁ θεὸς 16 ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ τρίς· καὶ πάλιν ἀνελήφθη τὸ σκεῦος εἰς τὸν οὐρανόν. Ὡς δὲ ἐν ἑαυτῷ διηπόρει ὁ Πέτρος, τί ἂν εἴῃ τὸ ὄραμα, ὃ εἶδε, καὶ ἰδοὺ, οἱ ἄνδρες, οἱ ἀπεσταλμένοι ἀπὸ τοῦ Κορνηλίου, διερωτήσαντες τὴν οἰκίαν Σίμωνος, ἐπέστησαν ἐπὶ τὸν πυλῶνα· καὶ φωνήσαντες, ἐπυνθάνοντο, εἰ Σίμων, ὁ ἐπικαλού-

- 19 μενος Πέτρος, ἐνθάδε ξενίζεται. Τοῦ δὲ Πέτρου δι-
 ενθυμουμένου περὶ τοῦ ὁράματος, εἶπεν αὐτῷ τὸ
 20 πνεῦμα· Ἴδού, ἄνδρες τρεῖς ζητοῦσί σε. Ἀλλὰ
 ἀναστὰς κατὰβηθι, καὶ πορεύου σὺν αὐτοῖς, μηδὲν
 21 διακρινόμενος· διότι ἐγὼ ἀπέσταλκα αὐτούς. Κα-
 ταβὰς δὲ Πέτρος πρὸς τοὺς ἄνδρας, τοὺς ἀπεσταλ-
 μένους ἀπὸ τοῦ Κορνήλιου πρὸς αὐτόν, εἶπεν· Ἴδού,
 ἐγὼ εἰμι, ὃν ζητεῖτε· τίς ἡ αἰτία, δι' ἣν πάρεστε;
 22 Οἱ δὲ εἶπον· Κορνήλιος, ἑκατοντάρχης, ἀνὴρ δίκαιος
 καὶ φοβούμενος τὸν θεόν, μαρτυρούμενός τε ὑπὸ
 ὄλου τοῦ ἔθνους τῶν Ἰουδαίων, ἐχρηματίσθη ὑπὸ
 ἀγγέλου ἁγίου, μεταπέμψασθαι σε εἰς τὸν οἶκον
 23 αὐτοῦ, καὶ ἀκοῦσαι ῥήματα παρὰ σοῦ. Εἰσκαλεσά-
 μενος οὖν αὐτοὺς ἐξένισε. Τῇ δὲ ἐπαύριον ὁ Πέ-
 τρος ἐξῆλθε σὺν αὐτοῖς, καὶ τινες τῶν ἀδελφῶν,
 24 τῶν ἀπὸ Ἰόππης, συνῆλθον αὐτῷ. Καὶ τῇ ἐπαύ-
 ριον εἰσῆλθον εἰς τὴν Καισάρειαν. Ὁ δὲ Κορνήλιος
 ἦν προσδοκῶν αὐτοὺς, συγκαλεσάμενος τοὺς συγ-
 25 γενεῖς αὐτοῦ καὶ τοὺς ἀναγκαίους φίλους. Ὡς δὲ
 ἐγένετο εἰσελθεῖν τὸν Πέτρον, συναντήσας αὐτῷ ὁ
 Κορνήλιος, πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας, προσεκύνησεν.
 26 Ὁ δὲ Πέτρος αὐτόν ἤγειρε, λέγων· Ἀνάστηθι·
 27 ἀγὼ αὐτὸς ἀνθρωπός εἰμι. Καὶ συνομιλῶν αὐτῷ,
 28 εἰσῆλθε, καὶ εὗρίσκει συνεληλυθότας πολλούς· ἔφη
 τε πρὸς αὐτούς· Ὑμεῖς ἐπίστασθε, ὡς ἀθέμιτόν
 ἐστιν ἀνδρὶ Ἰουδαίῳ, κολληᾶσθαι ἢ προσέρχεσθαι ἄλ-
 λοφύλῳ· καὶ ἐμοὶ ὁ θεὸς ἔδειξε, μηδέν ἂν κοινὸν ἢ
 29 ἀκάθαρτον λέγειν ἀνθρώπων. Διὸ καὶ ἀναντιρρή-
 τως ἦλθον μεταπεμφθείς.

Τῇ μὲν ἡ συνδῶν· τὰ δὲ ἐν αὐτῇ θηρία, οἱ ἐξ ἐθνῶν· τὸ δὲ,
 Θῦσον καὶ φάγε, ὅτι ἀκάθαρτος· δεῖ προσέειναι· τὸ δὲ τρίτον
 τοῦτο γενέσθαι, τὸ βάπτισμα. Ὡς δὲ διηπόρει ὁ Πέτρος,
 εὐκαίρως ἦλθον οἱ ἄνδρες, τὴν ἀπορίαν λύοντες· εὐκόλως γὰρ
 ἡ ψυχὴ δέχεται τὴν λύσιν, πρότερον ἐν ἀπορίᾳ γενομένη,
 ὥσπερ καὶ ὁ Ἰωσήφ πρότερον συνεχωρήθη θορυβῆναι, καὶ τότε

ἦλθεν ὁ ἄγγελος (α). Καὶ φωτίζαντες ἐπυνθάνοντο.] Ἄς εἰς
 εὐτελὴ οἰκίαν κάτωθεν ἐπυνθάνοντο, τοὺς γείτονας ἡρώτων.
 Πολλὴ δὲ τοῦ πνεύματος ἡ ἐξουσία, εἰπόντος, ὅτι Ἐγὼ ἀπέ-
 σταλκα αὐτούς. Ὁ γὰρ ποιεῖ ὁ θεός, τοῦτο λέγεται τὸ πνεῦμα
 ποιεῖν. Ὁ μὲν γὰρ ἄγγελος εἶπεν· Αἱ εὐχαὶ σου καὶ αἱ ἐλεη-
 μοσύναι σου· ἵνα δείξῃ, ὅτι ἐκεῖθεν ἀπέσταλται· τὸ δὲ πνεῦμα
 οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὅτι Ἐγὼ ἀπέσταλκα αὐτούς. Καταβὰς δὲ
 Πέτρος τὴν αἰτίαν πυνθάνεται. Διὰ τί; ἵνα, ἂν μὲν εὐθέως
 κατεπείγῃ, συνεξέλθῃ· ἂν δὲ μὴ, ἵνα ξενίσῃ αὐτοὺς εἰς τὸν
 οἶκον. Τὸ δὲ συναπελθεῖν τῷ Πέτρῳ τινὰς τῶν ἀπὸ Ἰόππης
 ἀδελφῶν, οἰκονομικῶς ἦν, ὥστε εἶναι μάρτυρας μετὰ ταῦτα,
 ὅταν ἀπολογήσασθαι δέῃ Πέτρον πρὸς τοὺς μαθητάς, ὅτι καὶ
 διεκρίθη ὑπὸ τοῦ πνεύματος, μὴ διακρίνεσθαι. — Γυμνῶς ὁ τῆς
 εὐσεβείας παραδίδεται λόγος, οὐχ ἅπαξ εἰπούσης τῆς θείας
 φωνῆς, ὅτι οὐκ ἔστι κοινόν, ὅπερ ὁ θεὸς ἐκαθάρισεν, ἀλλὰ
 τρεῖς ἵνα μάθωμεν τῇ μιᾷ φωνῇ θεὸν καθαρίζοντα τὸν πατέρα,
 καὶ τῇ ἐτέρᾳ, θεὸν καθαρίζοντα τὸν μονογενῆ, καὶ τῇ ἄλλῃ,
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. — Ἰσως δὲ ἐπὶ γόνατα κείμενος, εἶδε
 τὴν ὀπτασίαν· διὸ καὶ ἡ φωνὴ πρὸς αὐτόν· Ἀναστὰς, Πέτρε,
 φησί, θῦσον καὶ φάγε. Δείκνυται δὲ, ὅτι θεῖον ἦν τὸ γινόμενον·
 τό, τε ἄνωθεν ἰδεῖν, καὶ τὸ ἐν ἐκστάσει γενέσθαι, καὶ τὸ φωνὴν
 ἐκεῖθεν ἐνεχθῆναι, καὶ τὸ τρεῖς ὁμολογῆσαι, ὅτι ἀκάθαρτα ἦν
 ἐκεῖνα, καὶ τὸ ἐκεῖθεν ἤκειν, καὶ τὸ ἐκεῖ ἀνασπασθῆναι, μέγα
 δεῖγμα καθαρότητος. Τοῦτο δὲ γίνεται διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα,
 οἷς μέλλει ἐξηγεῖσθαι· ἐπεὶ αὐτὸς ἤκουσε τό· Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν
 μὴ ἀπέλθῃς (β). Τὸ δὲ ἐπὶ τρεῖς τὴν φωνὴν γενέσθαι, δείκνυ-
 σιν αὐτῷ τὸ ἀληθές τῆς ὀπτασίας. Δῆλον δὲ ἐστίν, ὅτι μὴ
 κατὰ πάντων τῶν ἐρωμάτων διεξεληλυθέναι αὐτῷ τὸν λόγον
 ἐβούλετο, τῷ λέγειν, ὅτι, Οὐδέποτε ἔφαγον κοινὸν ἢ ἀκά-
 θαρτον, ὡς καὶ βόας, καὶ αἶγας, καὶ πρόβατα, καὶ ὄρνις

(α) Ματθ. Α', 20.

(β) Ματθ. Ι', 5.

κοινὰ λέγεσθαι παρ' αὐτῷ, τῷ ἐξ Ἰουδαίων ὁμῶσθαι τὸν Πέτρον. Ἰουδαῖοι γὰρ καὶ σάρκας ἐσθίουσι, καὶ κρεωφαγία παρ' αὐτοῖς οὐκ ἀπηγόρευται. Ἄρα οὖν αὐτοῦ θεβρωκότος ἀπ' ἀρχῆς, ἡ καὶ ἔως τοῦ συναντῆσαι τῷ Σωτῆρι, πῶς οὐκ ἔστι δῆλον, ὅτι οὐ κατὰ πάντων ἀπεργήνατο τὸ κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον, ἀλλὰ περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ νόμος κοινῶν καὶ ἀκαθάρτων; Ὁμως περὶ τούτων ποιούμενου τὸν λόγον τοῦ Πέτρου, τῶν ἐν νόμῳ δηλονότι κοινῶν τε καὶ ἀκαθάρτων, ὁ θεὸς, τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας τὸν χαρακτήρα παραδιδούς, ἔλεγεν αὐτῷ, μηδὲν κοινὸν ἡγεῖσθαι. Πάντα γὰρ αὐτῷ ἔστι καθαρά μετ' εὐχαριστίας καὶ εὐλογίας θεοῦ λαμβανόμενα (α). Ἀλλ' εἰ καὶ περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν τὸ αἰνίγμα, ἵνα μὴ ἡγήσεται τοὺς ἐν ἀκροβυστίᾳ κοινούς ἢ ἀκαθάρτους, ὅμως ὁ λόγος τοῦ Πέτρου οὐ περὶ ἀνθρώπων εἶχε τὴν ἔμφρασιν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀπηγορευμένων, ὡς δέδεικται.

29 Πυνθάνομαι οὖν, τίνι λόγῳ μετεπέμψασθέ με;

Ἦδη τὸ πᾶν ὁ Πέτρος ἤκουσε καὶ παρὰ τῶν στρατιωτῶν ἀλλὰ βούλεται πρῶτον αὐτοὺς ὁμολογῆσαι, καὶ ὑπευθύνους ποιῆσαι τῇ πίστει.

30 Καὶ ὁ Κορνήλιος ἔφη· Ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας μέχρι ταύτης τῆς ὥρας ἤμην νηστεύων, καὶ τὴν ἐνάτην ὥραν προσευχόμενος ἐν τῷ οἴκῳ μου.

Εοικεν οὗτος, καιροὺς ὀρικέναι ἑαυτῷ εἴου ἀκριβεστέρου, καὶ ἐν τισιν ἡμέραις. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπεν· Ἀπὸ τετάρτης ἡμέρας. Ὅτε οὖν φαίνεται αὐτῷ ὁ ἄγγελος, αὕτη μία ἡμέρα· καὶ ἦν ἀπῆλθον οἱ πεμφθέντες παρὰ Κορνηλίου, μία· καὶ ἦν ἡλθον, μία· καὶ τετάρτη, ἡ ἐφάνη ὡσεὶ τρίτην ὥραν, ἐν ᾗ προσκύβητο. Ὁρα οὖν τὸ μέγεθος τῆς εὐχῆς! Ὅτε ἐπέδωκεν ἑαυτὸν εἰς εὐλάβειαν, τότε φαίνεται αὐτῷ ὁ ἄγγελος.

(2) Ὁ Τῷ Δ', 1.

30 Καὶ Ἰδοὺ, ἀνὴρ ἐξ ἐνώπιόν μου ἐν ἐσθῇτι λαμπρᾷ· Ἀνὴρ λέγει, καὶ οὐκ ἄγγελος. Οὕτως ἦν ἄνθρωπος!

31 Καὶ φησι· Κορνήλιε, εἰσηκούσθη σου ἡ προσευχή, καὶ αἱ ἐλεημοσύναι σου ἐμνήσθησαν ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. Πέμψον οὖν εἰς Ἰόππην, καὶ μετακάλεσαι Σίμωνα, ὃς ἐπικαλεῖται Πέτρος· οὗτος ξενίζεται ἐν οἰκίᾳ Σίμωνος θυρσέως παρὰ θάλασσαν· ὃς παραγενόμενος λαλήσει σοι. Ἐξαυτῆς οὖν ἐπεμψα πρὸς σέ· σύ τε καλῶς ἐποίησας παραγενόμενος. Νῦν οὖν πάντες ἡμεῖς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ πάρεσμεν, ἀκοῦσαι πάντα τὰ προστεταγμένα σοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Ἀνοίξας δὲ Πέτρος τὸ στόμα, εἶπεν· Ἐπ' ἀληθείας καταλαμβάνομαι, ὅτι οὐκ ἔστι 35 προσωπολήπτης ὁ θεός· ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν, καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτός αὐτῷ ἐστί.

Δικαιοσύνην, ἀντὶ τοῦ, πᾶσαν ἀρετήν.

36 Τὸν λόγον, ὃν ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὗτός ἐστι πάντων Κύριος. Ὑμεῖς οἴδατε τὸ γενόμενον ῥῆμα καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας, ἀρξάμενον ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, μετὰ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐκήρυξεν Ἰωάννης·

Ταῦτα λέγει διὰ τοὺς παρόντας, ἵνα καὶ ἐκείνους ἐπισπᾶσθαι εἰς πίστιν· ὅμως δίδωσι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τὸ ἐξαίρετον· καὶ ἵνα μὴ νομίσωσιν οὗτοι ἐν τάξει ἀπερίμμενων εἶναι, οὗτός ἐστι, φησί, πάντων Κύριος.

38 Ἰησοῦν, τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ, ὡς ἔχρισεν αὐτὸν ὁ θεὸς Πνεύματι ἁγίῳ καὶ δυνάμει, ὃς διῆλθεν εὐεργετῶν καὶ ἰώμενος πάντας τοὺς καταδυναστευομένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου· ὅτι ὁ θεὸς ἦν μετ' αὐτοῦ· 39 καὶ ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες πάντων, ὧν ἐποίησεν ἐν τε τῇ χώρᾳ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἐν Ἱερουσαλὴμ· ὃν 40 καὶ ἀνεῖλον, κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου. Τοῦτον ὁ θεὸς ἡγειρε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ (ΤΟΜ. Γ.)

41 γενέσθαι, οὐ παντὶ τῷ λαῷ, ἀλλὰ μάρτυσι τοῖς προκεχειροτονημένοις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἡμῖν.

Τὸ κεχεῖσθαι Ἰησοῦν Πνεύματι ἁγίῳ ὑπὸ Θεοῦ, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον δεῖ νοεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκένωσεν ἑαυτὸν, καὶ παραπλησίως ἡμῖν μετέσχευεν αἵματος καὶ σαρκὸς, ταῦτα, ὥστε ἔχει κατὰ φύσιν ὡς Θεὸς, λαμβάνειν λέγεται διὰ τὸ ἀνθρώπινον· δέχεται γὰρ οὐχ ἑαυτῷ, καθ' ὃ Θεὸς λόγος ἐστίν· ἴδια γὰρ ἦν αὐτοῦ· ἀλλ' ἡμῖν, ὡς ἐν ἀπαρχῇ, δι' ἑαυτοῦ.

41 Οἱ τινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ μετὰ
42 τὸ ἀναστῆναι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν· καὶ παρήγγειλεν ἡμῖν, κηρύττειν τῷ λαῷ καὶ διαμαρτύρασθαι, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ὠρισμένος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κριτὴς ζώντων καὶ νεκρῶν.

Ἐντεῦθεν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ διαβεβαιοῦνται, ἐκ τοῦ συμφαγεῖν αὐτῷ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Οὐδὲ γὰρ ἀναστὰς ἐποίησέ τι σημεῖον· αὕτη γὰρ ἡ ἀνάστασις μέγα σημεῖον ἦν· ταύτης δὲ οὐδὲν οὕτω σημεῖον ἦν, ὡς τὸ φαγεῖν καὶ πιεῖν.

43 Τούτῳ πάντες οἱ Προφῆται μαρτυροῦσιν, ἄφεςιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ πάντα τὸν πιστεύοντα εἰς αὐτόν.

Οσοι, οἱσὶ, προφῆται ἐλάλησαν περὶ ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, ἐν τούτῳ τῷ Ἰησοῦ εἶπον αὐτὰς ἀφίεσθαι. Οὕτω καὶ Ἡσαΐας, τὸ αὐτοῦ εἰσφέρειν πρόσωπον, λέγει· « Ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἁμαρτίας σου, καὶ τὰς ἀνομίας σου (α). »

44 Ἐτι λαλοῦντος τοῦ Πέτρου τὰ ῥήματα ταῦτα, ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας τὸν λόγον. Καὶ ἐξέστησαν οἱ ἐκ περιτομῆς πιστοὶ, ὅσοι συνῆλθον τῷ Πέτρῳ, ὅτι καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη ἡ δωρεὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκκέχυται·
46 ἡκούον γὰρ αὐτῶν λαλούντων γλώσσαις, καὶ μεγα-

(α) Ἡσ. ΜΓ', 25.

47 λυνόντων τὸν Θεόν. Τότε ἀπεκρίθη ὁ Πέτρος· Μή τι τὸ ὕδωρ κωλύσαι δύναται τις, τοῦ μὴ βαπτισθῆναι τούτους, οἳ τινες τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔλαβον,
48 καθὼς καὶ ἡμεῖς; Προσέταξέ τε αὐτοὺς βαπτισθῆναι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Τότε ἠρώτησαν αὐτόν, ἐπιμεῖναι ἡμέρας τινάς.

Οτε ἐπίστευσαν, ὅτι πάντως τὸ βάπτισμα ἀφesis ἐστίν ἁμαρτιῶν, τότε ἐπῆλθεν αὐτοῖς τὸ πνεῦμα. Τοῦτο δὲ γίνεται, προοικονομοῦντος ἀπολογίαν μεγάλην τῷ Πέτρῳ τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐχ ἀπλῶς τὸ πνεῦμα ἐπῆλθεν· ἀλλὰ καὶ γλώσσαις ἐλάλουν, ὅπερ ἐξέπληττε τοὺς συνελθόντας. Διὸ καὶ ὁ Πέτρος προσέταξεν, εὐθέως αὐτοὺς βαπτισθῆναι ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου. Καὶ οὐκ εἶπε, Τίς ἡ τοῦ ὕδατος χρεία, τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιπεσόντος αὐτοῖς; Ἦδει γὰρ, ὅτι Θεὸς τελεῖται ἐν αὐτῷ σύμβολα, τάφος, καὶ νέκρωσις, καὶ ἀνάστασις, καὶ ζωή. Ὡς περ γὰρ εὐκολον ἡμῖν βαπτίσασθαι καὶ ἀνανεῦσαι, οὕτως εὐκολον τῷ Θεῷ θάψαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀναδείξαι τὸν νέον. Τρίτον δὲ τοῦτο γίνεται, ἵνα γινώμεν, ὅτι δυνάμει Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος τοῦτο γίνεται. Τινὲς δὲ φασιν, ἵνα δειχθῇ ἡ τριήμερος ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο κατεργαζομένη ἐν ἡμῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Ὡς Πέτρος τὰ καθεξῆς καὶ τὰ καθ' ἕκαστα τῶν γεγονότων διηγεῖται τοῖς ἀποστόλοις, διακριθεῖσι πρὸς αὐτόν, τὸ τηλικαύδε τὸν Βαρνάβαν ἐκπέμψασιν πρὸς τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀδελφούς.

ΚΕΦ. XI, 1 Ἦκουσαν δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελ-

ροί, οἱ ὄντες κατὰ τὴν Ἰουδαίαν, ὅτι καὶ τὰ ἔθνη
 2 ἐδέξαντο τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. Καὶ ὅτε ἀνέβη Πέ-
 τρος εἰς Ἱεροσόλυμα, διεκρίνοντο πρὸς αὐτὸν οἱ
 3 ἐκ περιτομῆς, λέγοντες· Ὅτι πρὸς ἄνδρας ἀκρο-
 θυσίαν ἔχοντας εἰσῆλθες, καὶ συνέφαγες αὐτοῖς.
 4 Ἀρξάμενος δὲ ὁ Πέτρος, ἐξετίθετο αὐτοῖς καθεξῆς,
 5 λέγων· Ἐγὼ ἤμην ἐν πόλει Ἰόππῃ προσευχόμενος·
 καὶ εἶδον ἐν ἐκστάσει ὄραμα, κατεβαῖνον σκευῶς
 6 νηὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἦλθεν ἄχρις ἐμοῦ· εἰς τὴν
 ἀτενίσας κατενόουν, καὶ εἶδον τὰ τετράποδα τῆς
 7 γῆς, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ ἑρπετὰ, καὶ τὰ πετεινά
 τοῦ οὐρανοῦ. ἤκουσα δὲ φωνῆς λεγούσης μοι·
 8 Ἀναστὰς, Πέτρε, θύσον καὶ φάγε. Εἶπον δέ·
 Μηδαμῶς, Κύριε· ὅτι πᾶν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον οὐ-
 9 δέποτε εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου. Ἀπεκρίθη δὲ
 μοι φωνὴ ἐκ δευτέρου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· Ἄ ὁ θεὸς
 10 ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἐπὶ
 τοῖς· καὶ πάλιν ἀνеспάσθη ἅπαντα εἰς τὸν οὐρα-
 11 νόν. Καὶ ἰδοὺ, ἐξαυτῆς τρεῖς ἄνδρες ἐπέστησαν
 ἐπὶ τὴν οἰκίαν, ἐν ᾗ ἤμην, ἀπεσταλμένοι ἀπὸ Καισα-
 12 ρείας πρὸς με. Εἶπε δέ μοι τὸ πνεῦμα, συνελθεῖν
 αὐτοῖς, μηδὲν διακρινόμενον· ἦλθον δὲ σὺν ἐμοὶ
 καὶ οἱ ἐξ ἀδελφοὶ οὗτοι, καὶ εἰσῆλθομεν εἰς τὸν
 13 οἶκον τοῦ ἀνδρός. Ἀπήγγειλέ τε ἡμῖν, πῶς εἶδε
 τὸν ἄγγελον ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ σταθέντα καὶ εἰ-
 14 πόντα αὐτῶν· Ἀπόστειλον εἰς Ἰόππην ἄνδρας, καὶ
 15 μετάπεμψαι Σίμωνα, τὸν ἐπικαλούμενον Πέτρον· ὃς
 λαλήσει ῥήματα πρὸς σέ, ἐν οἷς σωθήσῃ σὺ καὶ
 16 πᾶς ὁ οἶκός σου. Ἐν δὲ τῷ ἄρξασθαί με λαλεῖν,
 ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτοῦς, ὥσπερ
 17 καὶ ἐφ' ἡμᾶς ἐν Ἀρχῇ. Ἐμνήσθην δὲ τοῦ ῥήματος
 Κυρίου, ὡς ἔλεγεν· Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν ὕδατι,
 18 ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. Εἰ
 οὖν τὴν ἰσχυρὰν ἐδωκεν αὐτοῖς ὁ θεός, ὡς καὶ
 ἡμῖν, πιστεύσασιν ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν,
 18 ἐγὼ δὲ τίς ἡμὴν δυνατὸς κωλύσαι τὸν θεόν; Ἀκού-

σάντες δὲ ταῦτα, ἡσύχασαν, καὶ ἐδόξαζον τὸν θεόν,
 λέγοντες· Ἄραγε καὶ τοῖς ἔθνεσιν ὁ θεὸς τὴν με-
 19 τάνοιαν ἐδωκεν εἰς ζωὴν! Οἱ μὲν οὖν διασπαρέντες
 ἀπὸ τῆς θλίψεως, τῆς γενομένης ἐπὶ Στεφάνῳ,
 διῆλθον ἕως Φοινίκης καὶ Κύπρου καὶ Ἀντιοχείας,
 μηδὲν λαλοῦντες τὸν λόγον, εἰ μὴ μόνον Ἰουδαίοις.
 20 Ἦσαν δὲ τινες ἐξ αὐτῶν ἄνδρες Κύπριοι καὶ Κυ-
 ρηναῖοι·

Δείκνυσιν ὁ Πέτρος διὰ τῆς ἀπολογίας, ἑαυτὸν μὲν οὐδαμῶς
 αἰτιῶν πανταχοῦ δὲ τὸν θεόν, ἐφ' ὃν ἐβίβη τὸ πᾶν. Ἐν ἐκ-
 στάσει γὰρ αὐτὸς ἐποίησέ με, φησι· τὸ σκεῦος αὐτὸς εἰδείξεν·
 ἐγὼ δὲ καὶ ἀντίτερον· καὶ πάλιν αὐτὸς εἶπε· καὶ οὐδὲ οὕτως
 ἤκουσα· τὸ πνεῦμα ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν, καὶ ἀπελθὼν, οὐδὲ
 οὕτως ἐδραμον. Εἶπον, ὅτι ὁ θεὸς ἐπεμψέ με· καὶ οὐδὲ οὕτως
 ἐβάπτισα· ἀλλὰ πάλιν ὁ θεὸς τὸ πᾶν εἰργάσατο. Ὁ θεὸς αὐ-
 τοὺς ἐβάπτισεν, οὐκ ἐγώ. Ἔτι γὰρ μου λαλοῦντος αὐτοῖς,
 ἐπέπεσε ἐπ' αὐτοὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐλάλουν γλώσ-
 σαις, καὶ ἐμεγάλυνον τὸν θεόν, καθὼς καὶ ἡμεῖς.

20 Οἱ τινες, εἰσελθόντες εἰς Ἀντιόχειαν, ἐλάλουν πρὸς
 τοὺς Ἑλληνιστάς, εὐαγγελιζόμενοι τὸν Κύριον
 21 Ἰησοῦν. Καὶ ἦν χεὶρ Κυρίου μετ' αὐτῶν· πολὺς τε
 ἀριθμὸς πιστεύσας ἐπέστρεψεν ἐπὶ τὸν Κύριον.
 22 ἤκουσθη δὲ ὁ λόγος εἰς τὰ ὅτι τῆς ἐκκλησίας
 τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις περὶ αὐτῶν· καὶ ἐξαπέστειλαν
 23 Βαρνάβαν, διελθεῖν ἕως Ἀντιοχείας. Ὃς παραγε-
 νόμενος, καὶ ἰδὼν τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, ἐχάρη, καὶ
 παρεκάλει πάντας, τῇ προθέσει τῆς καρδίας προσ-
 μένειν τῷ Κυρίῳ·

Πρὸς τοὺς Ἑλληνιστάς.] Ἴσως διὰ τὸ μὴ εἰδέναι Ἑβραϊ-
 στί λαλεῖν, Ἑλληνιστάς αὐτοὺς ἐκάλουν. Ἐλάλουν τοῖνυν καὶ
 πρὸς αὐτοὺς, εὐαγγελιζόμενοι τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καὶ ἐπίστευον
 ἅπαντες· ἐπειδὴ, φησι, χεὶρ Κυρίου ἦν μετ' αὐτῶν, τουτέστι,
 σημεῖα εἰργάζοντο. Διὰ τοῦτο γὰρ ἡ τῶν σημείων ἀνάγκη
 γέγονεν, ἵνα πιστεύσωσιν.

- 24 Ὅτι ἦν ἀνὴρ ἀγαθός, καὶ πλήρης Πνεύματος ἀγίου καὶ πίστεως. Καὶ προσετέθη ὄχλος ἱκανὸς τῷ
 25 Κυρίῳ. Ἐξῆλθε δὲ εἰς Ταρσὸν ὁ Βαρνάβας, ἀναζητῆσαι Σαῦλον· καὶ εὗρών αὐτὸν, ἤγαγεν αὐτὸν
 26 εἰς Ἀντιόχειαν. Ἐγένετο δὲ αὐτοὺς ἐνιαυτὸν ὅλον συναχθῆναι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ διδάξαι ὄχλον ἱκανόν·

Διὰ τί μὴ Παῦλος γράφουσιν, ἀλλὰ Βαρνάβαν πέμπουσιν; Ὅτι οὕτω τοῦ ἀνδρός ἤδεισαν τὴν ἀρετὴν. «Ὅτι ἦν ἀνὴρ ἀγαθός.» Οὐκ ἀντίκειται τοῦτο τῷ: Οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ μόνος ὁ θεός (α). Οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστι θεὸν μόνον ἀγαθὸν εἶναι, καὶ ἄνδρα ἀγαθὸν ὑπάρχειν. Ὁ μὲν γὰρ κατ' οὐσίαν ἀγαθός ὑπάρχει, ἀρχὴ καὶ πηγὴ ὧν τῶν ἀγαθῶν· ὁ δὲ ἀνὴρ, οὐ κατ' οὐσίαν, ἀλλ' ἐν ἀναλήψει ἀρετῆς ἔχει τὴν ἀγαθὸς εἶναι. Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀγαθός· ἀλλ' ἀνὴρ ἀγαθός. Εἰς τοῦτο οὖν λήψη καὶ τό «Ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος» καὶ τό «Εὗ δροῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστὲ (β)» καὶ τὰ τούτοις ὅμοια.

- 26 Χρηματίσαι τε πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητάς χριστιανούς.

Παύλου καὶ τοῦτο τὸ κατόρθωμα, εἰς τοσοῦτον ἐπᾶραι ὕψος, ὥσπερ τι σημεῖον, τὸ ὄνομα. Ἐν γὰρ τῇ Ἰουδαίᾳ τοσοῦτων ὄντων τῶν πιστευσάντων, οὐδὲν τοιοῦτον γέγονεν· ἀλλ', οἱ τῆς ὁδοῦ, ἤκουον. Σημειωτέον δὲ, ὅτι διὰ τοῦτο μᾶλλον ἡ Ἀντιόχεια θρόνου ἡξιώθη ἀρχοντικοῦ· ἐπεὶ δὴ ἐκεῖ πρῶτον ἐχρημάτισαν οἱ μαθηταὶ Χριστιανοί. Τοῦτο δὲ τὸ ὄνομα πολυθείας ἐστὶν ἀντίπαλον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'.

Προφητεία Ἀγάβου περὶ λιμοῦ οἰκουμε-

(α) Λουκ. ΙΗ', 79.

(β) Ματθ. ΙΒ', 55. ΚΕ', 21.

νικοῦ, καὶ καρποφορία πρὸς τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἀδελφούς.

- 27 Ἐν ταύταις δὲ ταῖς ἡμέραις κατήλθον ἀπὸ Ἱεροσολύμων προφῆται εἰς Ἀντιόχειαν. Ἀναστὰς δὲ εἰς ἐξ αὐτῶν, ὀνόματι Ἀγαθός, ἐσήμανε διὰ τοῦ πνεύματος, λιμὸν μέγαν μέλλειν εἶσθαι ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην· ὅστις καὶ ἐγένετο ἐπὶ Κλαυδίου
 29 Καίσαρος. Τῶν δὲ μαθητῶν, καθὼς ὑπόρεϊτό τις, ὥρισαν, ἕκαστος αὐτῶν εἰς διακονίαν πέμψαι τοῖς
 30 κατοικοῦσιν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἀδελφοῖς· ὁ καὶ ἐποίησαν, ἀποστέλλαντες πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους διὰ χειρὸς Βαρνάβα καὶ Σαύλου.

Οὐκ ἐστὶν ἐναντίον τοῦτο τῷ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένῳ· «Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου» (α). Τοῦτο γὰρ περὶ ἐκείνων φησὶ τῶν προφητῶν, τῶν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ προαναφωνησάντων. Ἵνα οὖν μὴ νομίσωσιν, ὅτι διὰ τοῦτο ὁ λιμὸς γέγονεν, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἰσῆλθε, προλέγει τὸ Πνεῦμα το ἅγιον. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Χριστὸς προσέειπεν (β)· οὐκ ἐπειδὴ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς γενέσθαι ἔδει, ἀλλὰ διὰ τὰ κακὰ καὶ εἰς τοὺς ἀποστόλους γεγόμενα. Καὶ ἐμακροθύμει ὁ θεός· ὥς δὲ ἐνέκειντο, λιμὸς μέγας γίνεται, μηνύων τοῖς Ἰουδαίοις τὰ ἐσόμενα κακά. Εἰ δὲ δι' αὐτοὺς ἦν, ἔδει πάντως καὶ ὄντα παύσασθαι. Εὐδοκιμῆσαι γὰρ μᾶλλον ἐχρῆν αὐτοὺς, ὅτι τὸ αὐτῶν ἐποιοῦν, ἀνῆρουν, ἐκόλαζον, ἐτιμώρουν, πανταχόθεν ἐδίωκαν. Διὰ τοῦτο τοίνυν καὶ ὁ λιμὸς γέγονεν, εἰ καὶ οὐ συνῆκαν οἱ τάλανες, καὶ συνέπασχον αὐτοῖς εἰς τοῦτο οἱ χριστιανοί. — Σημειωτέον, ὅτι καὶ πρεσβυτέρων εἶχον ἀξίαν οἱ ἀπόστολοι. Καὶ ἐπὶ ἄλλων δὲ κεφαλαίων σεσημειώται, ὅτι καὶ διακόνων καὶ ἐπισκόπων εἶχον βαθμόν·

(α) Ματθ. ΙΑ', 13.

(β) Ματθ. ΚΑ', 7.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Ἰακώβου τοῦ ἀποστόλου κατασφαγῆ·
 ἐν ᾧ Πέτρου σύλληψις πρὸς Ἡρώδου·
 ὅπως τε αὐτὸν ὁ ἄγγελος θείῳ κελεύ-
 σματι ἐξείλετο τῶν δεσμῶν, καὶ ὁ Πέ-
 τρος ἐμφανῆς γενόμενος νύκτωρ τοῖς
 ἀδελφοῖς ὑπανεχώρησεν· ἐν ᾧ περὶ τῆς
 τῶν φυλάκων κολάσεως, καὶ μετέπειτα
 περὶ τῆς τοῦ ἀσεβοῦς Ἡρώδου πικρᾶς
 τε καὶ ὀλεθρίου καταστροφῆς

ΚΕΦ. XII, 1 Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν ἐπέβαλεν
 Ἡρώδης ὁ βασιλεὺς τὰς χεῖρας, κακῶσαι τινας
 τῶν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας.

Ἐκεῖνον καιρὸν φησὶ τὸν ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος. Γάϊος γὰρ
 αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων Ἀγρίππαν καθίστησι βασιλέα τῆς Ἰου-
 δαίας, τὸν Ἡρώδην ἐξορίσας δι' αἰσχρότητα βίου ἐν Δουγδούνῳ
 τῆς Γαλλίας σὺν τῇ γυναικὶ Ἡρωδιᾷδι. Οὗτος οὐκ ἔστιν ὁ κατὰ
 τὸ πάθος τοῦ Κυρίου βασιλεύσας, περὶ οὗ ἱστορεῖ Ἰώσηπος ἐν τῷ
 ἡκτωκαίδεκάτῳ λόγῳ τῆς Ἀρχαιολογίας (1), καὶ Εὐσέβιος ἐν
 τῷ δευτέρῳ λόγῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας (2). Ἡ οὖν
 διαφωνία τοῦ ὀνόματος ἐνταῦθα τὸ λέγειν ἀντὶ Ἀγρίππα
 Ἡρώδην, ἢ κατὰ σφάλμα, ὡς εἰκός, γραφικὸν γέγονεν· ἢ κατὰ
 διωνυμίαν εἴρηται· ἐπεὶ καὶ ὁ χρόνος καὶ αἱ πράξεις τὸν αὐτὸν
 δεικνύουσιν Ἀγρίππαν ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος, ὃς μετὰ Γάϊον
 γέγονεν αὐτοκράτωρ.

(1) Ἰωαν. Ἰουδ. ἀρχ. Βιβλ. ΙΗ', κεφ. Ζ. (2) Εὐσεβ. Ἐκκλ. ἱς. Βιβλ. Β'.
 κεφ. Δ'.

2 Ἀνεῖλε δὲ Ἰάκωβον, τὸν ἀδελφὸν Ἰωάννου, μα-
 3 χαίρα. Καὶ ἰδὼν, ὅτι ἀρεστὸν ἔστι τοῖς Ἰουδαίοις,
 προσέθετο συλλαβεῖν καὶ Πέτρον· (ἦσαν δὲ αἱ ἡμέ-
 ραι τῶν ἄζύμων·)

Ἰνα μὴδεὶς λέγῃ, ὅτι διὰ τοῦτο ἀκινδύνως καὶ ἀδεῶς
 κατατολμῶσι τοῦ θανάτου, ἅτε ἐξαρχαζόντες αὐτοὺς τοῦ θεοῦ,
 διὰ τοῦτο συγχωρεῖ καὶ ἀναιρεθῆναι τοὺς κορυφαίους, πείθων
 αὐτοὺς τοὺς ἀναιροῦντας, ὅτι οὐδὲ ταῦτα ἀφίστησιν αὐτοὺς
 καὶ κωλύει.

4 Ὅν καὶ πιάσας ἔθετο εἰς φυλακὴν, παραδοὺς τέσ-
 σαρσι τετραδίοις στρατιωτῶν, φυλάσσειν αὐτὸν, βου-
 λόμενος μετὰ τὸ πάσχα ἀναγαγεῖν αὐτὸν τῷ λαῷ.

5 Ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἐτήρειτο ἐν τῇ φυλακῇ· προ-
 6 σευχῇ δὲ ἦν ἐκτενὴς γινομένη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας

πρὸς τὸν θεὸν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὅτε δὲ ἐμελλεν αὐτὸν
 προάγειν ὁ Ἡρώδης, τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ ἦν ὁ Πέτρος
 κοιμώμενος μετὰ δύο στρατιωτῶν, δεδεμένος

7 τὴν φυλακὴν. Καὶ ἰδοὺ, ἄγγελος Κυρίου ἐπέστη,
 καὶ φῶς ἔλαμψεν ἐν τῷ οἴκηματι· πατάξας δὲ τὴν
 πλευρὰν τοῦ Πέτρου, ἤγειρεν αὐτὸν, λέγων· Ἀνάστα
 ἐν τάχει. Καὶ ἐξέπεσον αὐτοῦ αἱ ἀλύσεις ἐκ τῶν
 χειρῶν.

Τέσσαρσι τετραδίοις, τουτέστι, τὸν ἀριθμὸν δεκαεξί· τετράκις
 γὰρ τέσσαρα γίνονται δεκαεξί. Ἰσως καθ' ἐκάστην φυλακὴν,
 τουτέστι τριωρίαν, ἦσαν φύλακες τέσσαρες. Εἰσὶ δὲ φύλακες
 τέσσαρες κατὰ τριωρίαν, φυλακὴ λεγομένη, ὡς εἶναι τὸ δω-
 δεκάωρον τῆς ὅλης νυκτός, φυλακὰς τέσσαρας· ἐν αἷς ἀνά
 τέσσαρας στρατιώτας φυλάσσοντας, οἱ πάντες τὸν ἀρι-
 θμὸν δεκαεξί. Οὐκ ἦν ἐν ἀγωνίᾳ, οὐδὲ ἐν φόβῳ, ὁ Πέ-
 τρος· ἀλλ' ἐκάθευδε, τὸ πᾶν ῥίψας ἐπὶ τὸν Κύριον. Φῶς
 δὲ ἔλαμψε, φησιν, ὥστε καὶ ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι τὸν Πέτρον,
 καὶ μὴ νομίσαι φαντασίαν εἶναι. Τὸ δὲ, ἐν τάχει, οὐ· θορυ-

ζούντος, ἀλλὰ πείθοντος, μὴ ἀναβάλλεσθαι. Ὅρα δὲ τοῦ Ἰουδαίου ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἁγίων τοιαῦτα πράττοντας.

- 8 Εἶπέ τε ὁ ἄγγελος πρὸς αὐτόν· Περίζωσαι, καὶ ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου. Ἐποίησε δὲ οὕτω. Καὶ λέγει αὐτῷ· Περιβαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου, καὶ ἀκούουθε μοι. Καὶ ἐξελθὼν ἠκολούθει αὐτῷ· καὶ οὐκ ᾔδει, ὅτι ἀληθὲς ἐστὶ τὸ γινόμενον διὰ τοῦ ἁγίου γέλου· ἐδόκει δὲ ὄραμα βλέπειν. Διελθόντες δὲ πρῶτην φυλακὴν καὶ δευτέραν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πύλην τὴν σιδηρᾶν, τὴν φέρουσιν εἰς τὴν πόλιν, ἣτις αὐτομάτῃ ἠνοιχθῇ αὐτοῖς· καὶ ἐξελθόντες προῆλθον ῥύμην μίαν, καὶ εὐθέως ἀπέστη ὁ ἄγγελος ἀπ' αὐτοῦ. Καὶ ὁ Πέτρος γενόμενος ἐν ἑαυτῷ, εἶπε· Νῦν οἶδα ἀληθῶς, ὅτι ἐξαπέστειλε Κύριος τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετό με ἐκ χειρὸς Ἑρώδου, καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων.

Τοῦ Κυρίου εἰπόντος τοῖς μαθηταῖς· Μὴ κτήσησθε χρυσόν, μηδὲ ἀργυρόν, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ζώνην, μηδὲ βάλανον (α), πῶς ὁ Πέτρος παρὰ τὸ πρόσταγμα ἐποίει, ἔχων ἱμάτια, καὶ ζώνην, καὶ ὑποδήματα; ἔτι δὲ καὶ ὁ Παῦλος, ὅταν παραγγέλλῃ Τιμοθέῳ γράφων· « Τὸν φαιλόνην, ἐν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε (β); Ἰδοὺ φαιλόνην εἶχε· καὶ οὐκ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἕτερον οὐκ εἶχεν ἢ ὃν ἐφόρει. Ἄρα παρήκουσε τοῦ Χριστοῦ; Τί οὖν ἐστὶ; Τὰ ἐπιτάγματα ἐκεῖνα πρὸς καιρὸν ἦν, καὶ οὐ διὰ παντός. Ὅτι δὲ τοῦτο ἀληθὲς ἐστὶ, Λουκᾶς ὁ εὐαγγελιστὴς μαρτυρεῖ. Φησὶ γὰρ εἰρηκέναι τὸν Χριστὸν τοῖς μαθηταῖς· « Ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας καὶ ζώνης καὶ ὑποδημάτων, μὴ τι ὑστέρησεν ὑμῖν; Λέγουσιν αὐτῷ· Οὐ (γ). » Λέγει δὲ αὐτοῖς· Οὐκοῦν λοιπὸν κτήσασθε. Τίνος δὲ ἔνεκεν τοῦτο τότε ἐπέταξε; Τὴν δύναμιν αὐτοῦ δεῖξαι· βουλόμενος. Εἰ τοίνυν ἔδει ἓνα χιτῶνα ἔχειν Παῦλον, εἰ πλὴν-

(α) Ματθ. ι. 9.

(β) Β' Τιμ. Δ', 13.

(γ) Λουκ. ΚΒ', 35.

κεῖν αὐτὸν ἔδει, γυμνὸν αὐτὸν ἐχρῆν οἴκοι καθῆσθαι, ἢ γυμνὸν περιεῖναι καὶ ἀσχημονεῖν, χρείας καλούσης. Οὐκ ἔδει τοιγαροῦν τὸν Παῦλον, ἐπὶ τοσούτοις κατορθώμασι περιεὶνόντα τὴν οἰκουμένην, δι' ἱματίου ἐνδειαὶν οἴκοι καθῆσθαι, καὶ τηλικούτοις πράγμασιν ἐμποδιεῖν. Τί δέ, εἰ κρυμὸς ἐπετέθη σφοδρὸς, καὶ κατέβρεξεν ἢ ἐπάγωσεν; ὃν ἐφόρει χιτῶνα πῶς ἂν ξηραίνεσθαι ἦν; ἢ πάλιν γυμνὸν ἐχρῆν καθῆσθαι; Τί δέ, εἰ ψύχος κατέτεινε τὸ σῶμα, τῆκεσθαι ἔδει καὶ μὴ [φθέγγεσθαι; Καὶ τί ἂν εἴη τοῦτου χαλεπώτερον; Οὐδὲ γὰρ ἀδαμάντινα σώματα αὐτοῖς κατεσκεύαστο. Τί οὖν; ἀπόλλυσθαι ἐχρῆν; Οὐδαμῶς! Τοῦτο δέ, καθὼς εἴρηται, τότε ἐπέταξε, τὴν δύναμιν αὐτοῦ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐδενὸς τῶν ἐπιτηδείων ὑστερήσουσιν.

- 12 Συνιδὼν τε ἦλθεν ἐπὶ τὴν οἰκίαν Μαρίας τῆς μητρὸς Ἰωάννου, τοῦ ἐπικαλουμένου Μάρκου, οὗ ἦσαν
13 ἱκανοὶ συνηθροισμένοι καὶ προσευχόμενοι. Κρούσαντος δὲ τοῦ Πέτρου τὴν θύραν τοῦ πυλῶνος,
14 προσῆλθε παιδίσκη ὑπακούουσα, ὀνόματι Ῥόδη· καὶ ἐπιγνοῦσα τὴν φωνὴν τοῦ Πέτρου, ἀπὸ τῆς χαρᾶς οὐκ ἠνοιξε τὸν πυλῶνα· εἰσδραμοῦσα δὲ ἀπήγγει-
15 λεν, ἐστάναι τὸν Πέτρον πρὸ τοῦ πυλῶνος. Οἱ δὲ πρὸς αὐτὴν εἶπον· Μαίνῃ. Ἡ δὲ διῃσχυρίζετο οὕτως ἔχειν.

Τί ἐστὶ τὸ, συνιδὼν; Ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἀπελθεῖν δεῖ, ἀλλ' ἀμείψασθαι τὸν εὐεργέτην. Τοῦ ἐπικαλουμένου Μάρκου.] ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐ τοῦ αἰε συνόντος αὐτοῖς Ἰωάννου τὴν μητέρα φησὶ, καὶ τὸ παράσημον αὐτοῦ τέθεικε· φησὶ γάρ· Τοῦ ἐπικαλουμένου Μάρκου. Οὗτος δὲ ἦν, ὁ καὶ τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον συγγραψάμενος, ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβα, περὶ οὗ Παῦλος γράφει Τιμοθέῳ· « Μάρκον ἀναλαβὼν, ἀγαγε μετὰ σεαυτοῦ. ἔστι γάρ μοι εὐχρηστος εἰς διακονίαν (α) ».

(α) Β' Τιμ. Δ', 11.

16 Οὗ δὲ ἑλθόν· Ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστίν· Ὁ δὲ Πέ-
 17 τρος ἐπέμεινε κρούων· ἀνοίξαντες δὲ εἶδον αὐτόν,
 καὶ ἐξέστησαν. Κατατείσας δὲ αὐτοῖς τῇ χειρὶ σι-
 γῆν, διηγγήσατο αὐτοῖς, πῶς ὁ Κύριος αὐτὸν ἐξή-
 γαγεν ἐκ τῆς φυλακῆς. Εἶπε δέ· Ἀπαγγείλατε
 Ἰακώβῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα. Καὶ ἐξελθὼν
 18 ἐπορεύθη εἰς ἕτερον τόπον. Γενομένης δὲ ἡμέρας,
 ἦν τάραχος οὐκ ὀλίγος ἐν τοῖς στρατιώταις, τί
 19 ἔρα ὁ Πέτρος ἐγένετο. Ἡρώδης δὲ ἐπιζητήσας
 αὐτόν, καὶ μὴ εὐρὼν, ἀνακρίνας τοὺς φύλακας,
 ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι· καὶ κατελθὼν ἀπὸ τῆς Ἰου-
 20 δαίας εἰς τὴν Καισάρειαν, διέτριβεν. Ἦν δὲ ὁ
 Ἡρώδης θυμομαχῶν Τυρίοις καὶ Σιδωνίοις· ὁμοθυ-
 μαδὸν δὲ παρήσαν πρὸς αὐτόν, καὶ πείσαντες Βλά-
 στον, τὸν ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος τοῦ βασιλέως, ἡτοῦντο
 εἰρήνην, διὰ τὸ τρέφεσθαι αὐτῶν τὴν χώραν ἀπὸ
 τῆς βασιλικῆς.

Ο ἄγγελος αὐτοῦ ἐστίν.] Ἐκ τούτου δὴλον, ὅτι ἕκαστος
 ἡμῶν ἄγγελον ἔχει. Ἐκεῖνοι δὲ τοῦτο ἀπὸ τοῦ καιροῦ προσ-
 εδόκησαν. Φησὶ γάρ· « Ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς
 τὸ ἑμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν (α). » Ὅπου δὲ ὁ
 Χριστὸς, ἀνάγκη εἶναι καὶ ἀγγέλους, καὶ τὰς ἄλλας δυνά-
 μεις. Ἐξελθὼν δὲ ὁ Πέτρος, ἐπορεύθη εἰς ἕτερον τόπον.]
 Οὐ γὰρ ἐπείραξε τὸν θεόν· οὐδὲ εἰς πειρασμοὺς ἐνέβαλεν ἑαυτόν.
 — Ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι.] Δυνατὸν ἦν τῷ θεῷ καὶ τοὺς φύλα-
 κας ἐξελεῖσθαι. Ἀλλ' εἰ τοῦτο ἐγεγόνει, ἐνομίσθη ἂν φυγὴ εἶναι
 τὸ πρᾶγμα. Μᾶλλον γὰρ αὐτόν ἐλύπει τὸ ἐμπαιχθῆναι, ὥσ-
 περ ὑπὸ τῶν μάγων (β) τὸν αὐτοῦ πάππον ἀπατηθέντα μάλ-
 λον ἐποίησε διαπρέσθαι καὶ καταγέλαστον εἶναι.

21 Ταχὺ δὲ ἡμέρᾳ ὁ Ἡρώδης ἐνδυσάμενος ἐσθῆτα
 βασιλικήν, καὶ καθίσας ἐπὶ τοῦ θήματος, ἐδημηγό-
 22 ρει πρὸς αὐτούς. Ὁ δὲ δῆμος ἐπεφώνει· Θεοῦ

23 φωνῇ, καὶ οὐκ ἀνθρώπου. Παραχρήμα δὲ ἐπάταξεν
 αὐτὸν ἄγγελος Κυρίου, ἀνθ' ὧν οὐκ ἔδωκε δόξαν
 τῷ θεῷ· καὶ γενόμενος σκωληκόδρωτος, ἐξέφυξεν.
 24 Ὁ δὲ λόγος τοῦ θεοῦ ἠύξανε καὶ ἐπληθύνετο. Βαρ-
 25 νάβας δὲ καὶ Σαῦλος ὑπέστρεψαν ἐξ Ἱερουσαλὴμ,
 πληρώσαντες τὴν διακονίαν, συμπαραλαβόντες καὶ
 Ἰωάννην, τὸν ἐπικληθέντα Μάρκον.

Ο δὲ δῆμος ἐπεφώνει.] Καὶ τί πρὸς τοῦτον, εἰ ἐκεῖνοι ἐβόη-
 σαν; Ὅτι κατεδέξατο τὴν φωνήν, ὅτι ἄξιον ἑαυτὸν ἐνόμισεν
 εἶναι τῆς κολακείας. Διὰ τί δὲ μὴ καὶ οἱ κόλακες κολάζονται;
 Ἀμφότεροι μὲν ἄξιοι τιμωρίας· ἀλλ' ἐπεὶ κρίσεως οὐκ ἔστι
 καιρὸς, ὁ μάλιστα ὑπεύθυνος κολάζεται. Εἰ δὲ οὗτος, ἀκούσας, ὅτι
 Φωνὴ θεοῦ καὶ οὐκ ἀνθρώπου, καίτοι μὴδὲν εἰπὼν, τοιαῦτα ἔπα-
 θε, πολλῶ μᾶλλον ὁ Χριστὸς, εἰ μὴ θεὸς ἦν, αὐτὸς αἰεὶ λέγων,
 ὅτι « Τὰ ῥήματα ταῦτα οὐκ ἔστιν ἐμὰ (α)· » καὶ « Οἱ ὑπηρε-
 ται ἂν οἱ ἔμοι ἡγωνίζοντο (β), » καὶ ὅσα τοιαῦτα. « Κατὰ δὲ
 τοῦτον τὸν καιρὸν, τρίτον ἔτος Ἀγρίππα βασιλεύοντι, παρῆν
 ἐν Καισαρείᾳ, τῇ πρότερον Στράτωνος Πύργος καλουμένη.
 Συνετέλει δὲ ἐνταῦθα θεωρίας εἰς τὴν Καίσαρος τιμὴν, ἑορτήν
 τινα ταύτην ἐπιστάμενος. Δευτέρᾳ δὲ τῶν θεωριῶν ἡμέρᾳ,
 στολὴν ἐνδύς ἐξ ἀργύρου πεποιημένην πᾶσαν, ὡς θαυμάσιον
 ὕφην εἶναι, παρῆλθεν εἰς τὸ θέατρον, ἀρχομένης ἡμέρας. Ἐνθα
 ταῖς πρώταις τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων ἐπιβολαῖς ὁ ἀργυρὸς κα-
 ταυγασθεὶς, θαυμασίως ἀπέσιλβε, μαρμαίρων τι φοβερόν καὶ
 τοῖς εἰς αὐτόν ἀτενίσασι φρικτῶδες. Εὐθύς δὲ οἱ κόλακες,
 ἄλλος ἄλλοθεν ἀνεβδὼν φωνὰς, θεὸν προσαγορεύοντες. « Βύ-
 μενής τε εἷης, ἐπιλέγοντες· εἰ καὶ μέχρι νῦν ὡς ἀνθρώπων ἐφοβή-
 θημεν, ἀλλὰ τούντεῦθεν κρείττονά σε τῆς θνητῆς φύσεως ὁμολο-
 γοῦμεν. » Οὐκ ἐπέπληξε δὲ τούτοις ὁ βασιλεὺς, οὐδὲ τὴν κο-
 λακείαν ἀσεβοῦσαν ἀπατρίψατο. Ἀνακύψας γοῦν μετ' ὀλίγον,
 τὸν βουβῶνα τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς ὑπερκαθεζόμενον εἶδεν ἐπὶ

[α] Ματθ. ΙΗ', 20.

(β) Ματθ. Β', 16,

(α) Ἰωαν. ΙΑ', 10. Ζ', 16.

(β) Ἰωαν. ΙΗ', 36.

σχοινίου τινός, ἄγγελόν τε τοῦτον εὐθὺς ἐνόησεν κακῶν εἶ-
ναι, καὶ οὐποτε τῶν ἀγαθῶν γενόμενον. Διακάρδιον οὖν ἔσχεν
ἐδύνῃν. Ἀθρόον δ' αὐτῷ τῆς κοιτίας προσέφυσεν ἄλγημα,
μετὰ σφοδρότητος ἀρζάμενον. Ἀναθεωρῶν οὖν πρὸς τοὺς φί-
λους, ὁ θεὸς παρ' ὑμῖν ἐγώ, φησιν, ἤδη καταστρέφειν ἐπιέγο-
μαι τὸν βίον, παραχρῆμα τῆς εἰμαρμένης· τὰς ἄρτι μου κα-
ταψευσαμένας φωνὰς ἐλεγχούσης. Ὁ κληθεὶς ἀθάνατος ὑφ' ὑμῶν,
ἤδη θανεῖν ἀπάγομαι (α). »

ΚΕΦ. XIII, 1 Ἦσαν δέ τινες ἐν Ἀντιοχείᾳ, κατὰ τὴν
οὔσαν ἐκκλησίαν, προφῆται καὶ διδάσκαλοι, ὅ,τε
Βαρνάβας, καὶ Συμεὼν, ὁ καλούμενος Νίγερ, καὶ
Λούκιος ὁ Κυρηναῖος, Μαναὴν τε, Ἡρώδου τοῦ
τετράρχου σύντροφος, καὶ Σαῦλος.

Ἰδοὺ, ὁ τρόπος ἐκάστου, καὶ οὐχ ἡ ἐκ παιδὸς ἀνατροφή σώ-
ζει. Ὅρα γὰρ τὸν Μαναὴν· τίνος σύντροφος ὢν, προφητείας
ᾗξιώθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Ἀποστολὴ Βαρνάβα καὶ Παύλου πρὸς τοῦ
θείου πνεύματος εἰς Κύπρον· ὅσα τε εἰρ-
γάσαντο ἐν ὀνόματι Χριστοῦ εἰς Ἐλύ-
μαν τὸ μάγον.

- 2 Λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ Κυρίῳ, καὶ νηστευόν-
των, εἶπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Ἀφορίσατε δὴ μοι
τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον εἰς τὸ ἔργον, ὃ
- 3 προσκέκλημαι αὐτούς. Τότε νηστεύσαντες καὶ προσ-
ευξάμενοι, καὶ ἐπιθέντες τὰς χεῖρας αὐτοῖς, ἀπέ-
4 λυσαν. Οὗτοι μὲν οὖν, ἐκπεμφθέντες ὑπὸ τοῦ Πνεύ-

(α) Ταῦτα ἐκ τῆς Ἰωσήπου Ἰουδ. ἀρχαιολ. Βιβλ. ΙΘ'. Κεφ. Η' §. 6. Εὐσεβ.
Εκκλ. Ις' Βιβλ. Β'. Κεφ. ΙΑ'.

μάτος τοῦ ἁγίου, κατήλθον εἰς τὴν Σελεύκειαν,
5 καθεῖθεν τε ἀπέπλευσαν εἰς τὴν Κύπρον. Καὶ γε-
νόμενοι ἐν Σαλαμῖνι, κατήγγελλον τὸν λόγον τοῦ
θεοῦ ἐν ταῖς συναγωγαῖς τῶν Ἰουδαίων· εἶχον δὲ
6 καὶ Ἰωάννην ὑπηρέτην. Διελθόντες δὲ τὴν νῆσον
ἄχρι Πάφου, εὗρόν τινα μάγον, ψευδοπροφήτην
7 Ἰουδαῖον, ᾧ ὄνομα Βαρισησοῦς, ὃς ἦν σὺν τῷ ἀνθυ-
πάτῳ Σεργίῳ Παύλῳ, ἀνδρὶ συνετῷ. Οὗτος προσ-
καλεσάμενος Βαρνάβαν καὶ Σαῦλον, ἐπεζήτησεν ἀκού-
8σαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. Ἀνθίστατο δὲ αὐτοῖς Ἐλύμας
ὁ μάγος, (οὕτω γὰρ μεθερμηνεύεται τὸ ὄνομα
αὐτοῦ,) ζητῶν διαστρέφαι τὸν ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς
πίστεως.

Τί ἐστι, λειτουργοῦντων; Τουτέστι, χρηιττόντων. Τὸ δὲ,
Ἀφορίσατέ μοι εἰς τὸ ἔργον, ἀντὶ τοῦ, εἰς ἀποστολὴν. Ὑπο-
τίτων δὲ χειροτονοῦνται; Ὑπὸ Λουκίου τε καὶ Μαναὴν, μάλ-
λον δὲ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Χειροτονοῦνται δὲ, ὥστε μετ'
ἐξουσίας κηρύττειν. Ἐν Σελευκειᾷ δὲ οὐ διατρίβουσιν, εἰδότες,
ὅτι ἀπὸ τῆς γείτονος πόλεως ἐκαρπώσαντο ἂν πολλὴν τὴν ὠφέ-
λειαν· ἀλλὰ πρὸς τὰ κατεπεύγοντα σπεύδουσιν.

- 9 Σαῦλος δὲ, (ὁ καὶ Παῦλος), πλησθεὶς Πνεύματος
- 10 ἁγίου, καὶ ἀτενίσας εἰς αὐτόν, εἶπεν· Ὡ πλήρης
παντός δόλου καὶ πάσης ῥαδιουργίας, υἱὲ διαβόλου,
ἐχθρὲ πάσης δικαιοσύνης! οὐ παύσῃ διαστρέφων τὰς
- 11 ὁδοὺς Κυρίου τὰς εὐθείας; Καὶ νῦν ἰδοὺ, χεῖρ
Κυρίου ἐπὶ σέ, καὶ ἔση τυφλός, μὴ βλέπων τὸν
ἥλιον ἄχρι καιροῦ. Παραχρῆμα δὲ ἐπέπεσεν ἐπ'
αὐτὸν ἀχλὺς καὶ σκότος· καὶ περιάγων ἐζήτει χει-
12 ραγωγούς. Τότε ἰδὼν ὁ ἀνθύπατος τὸ γεγονός,
ἐπίσχευσεν, ἐκπλησσόμενος ἐπὶ τῇ διδασχῇ τοῦ Κυρίου.

Σαῦλος δὲ, ὁ καὶ Παῦλος.] ἵνα μὴ δὲ ταύτῃ τῶν ἀποστόλων
ἐλαττον ἔχῃ ὁ Παῦλος, μεθίστησιν αὐτοῦ ὁ θεὸς τὸ ὄνομα,
καὶ Σαῦλον ὄντα, Παῦλον, ἐκάλεσε· καὶ ὅπερ ἔσχεν ἐξαι-
ρετον ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν, τοῦτο καὶ αὐτὸς κτήσεται,

καὶ πλείονος οὐκείωσσεως ὑπόθεσιν λάβῃ. Ἵνα οὖν δείξῃ, ὅτι οὐκ ἦν θυμοῦ τὰ ῥήματα Παύλου, ἃ πρὸς Ἐλύμαν ἔφη τὸν μάγον, διὰ τοῦτο προλαβὼν, εἶπε, Πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου. Οὐ γὰρ κολάζοντος, ἀλλ' ἐπιστρέφοντος ἦν τὰ ῥήματα ταῦτα· εἰ γὰρ κολάζοντος ἦν, διὰ παντός ἂν ἐποίησε τυφλόν. Νῦν δὲ οὐ τοῦτο, ἀλλ' ἄχρι καιροῦ, ἵνα πείσῃ τὸν ἀνθύπατον. Τὸ γὰρ, ἄχρι καιροῦ, εἶπεν, ὅριον τῇ γνώμῃ διδούς, ἐν ἑαυτῇ ἔχειν τοῦ φωτός τὴν ἀπόληψιν, τὸν τρόπον μεταβαλῶσαν πρὸς τὸ βέλτιον. Ὡς γὰρ αὐτὸς προσήχθη σημείω, τούτῳ καὶ τοῦτον ἤρουν λήθη προσαγαγεῖν. Οὐκ ἄρα τιμωρία ἦν, ἀλλ' ἱστίς.

- 13 Ἀναχθέντες δὲ ἀπὸ τῆς Πάφου οἱ περὶ τὸν Παῦλον, ἦλθον εἰς Πέργην τῆς Παμφυλίας. Ἰωάννης δὲ, ἀποχωρήσας ἀπ' αὐτῶν, ὑπέστρεψεν εἰς Ἱεροσόλυμα. Αὐτοὶ δὲ διελθόντες ἀπὸ τῆς Πέργης, παρεγένοντο εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας· καὶ εἰσελθόντες εἰς τὴν συναγωγὴν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων, ἐκάθισαν. Μετὰ δὲ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, ἀπέστειλαν οἱ ἀρχισυνάγωγοι πρὸς αὐτοὺς, λέγοντες· Ἄνδρες ἀδελφοί, εἰ ἔστι λόγος ἐν ὑμῖν παρακλήσεως πρὸς τὸν λαόν, λέγετε (1).

Ἰωάννης δὲ ἀποχωρήσας] Οὗτός ἐστιν Ἰωάννης, ὁ καὶ Μάρκος κληθεὶς, ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβα, ὁ καὶ τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον συγγραψάμενος, καὶ μαθητὴς Πέτρου τοῦ κορυφαίου, περὶ οὗ φησὶν οὗτος ἐν τῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ· « Ἀσπάζεται ὑμᾶς καὶ Μάρκος ὁ υἱός μου (α). » Οὗτος τοίνυν, ἅτε ἐπὶ μικροτέρων σελλομένων ὁδῶν τῶν περὶ τὸν Παῦλον, ἀναχωρεῖ ἀπ' αὐτῶν, καίτοιγε ὑπηρέτης ὢν, διὰ τὸ μὴ φέρειν αὐτὸν τοὺς κινδύνους (2).

(1) « Ἐν ταῖς Ἰουδαίαις ἐν ταῖς σάββασιν ἀναγινώσκων τὸν νόμον Μωϋσέως καὶ τοὺς προφῆτας καὶ μετὰ τὴν αὐτῶν ἀνάγνωσιν προσμύλειν καὶ ἐξηγεῖσθαι. Διὸ καὶ οἱ Ἰουδαίων ἀρχισυνάγωγοι μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν προετρέποντο τοὺς περὶ τὸν Παῦλον λαλεῖσαι παρανετικούς λόγους τῇ συναγωγῇ. » Ἀμμώνιος.

(α) Α' Πέτρ. Ε', 13.

(2) Ἰδ. καὶ Κεφ. ΙΒ', 12.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Παύλου εὐθαλῆς διδασκαλία εἰς Χριστὸν, ἔκτε τοῦ νόμου καὶ καθεξῆς τῶν προφητῶν, ἱστορικὴ καὶ εὐαγγελικὴ· ἐν ᾧ ὅτι καὶ ἐλεγκτικὴ καὶ συλλογιστικὴ. Περὶ μεταθέσεως τοῦ κηρύγματος εἰς τὰ ἔθνη, διωγμοῦ τε αὐτῶν ἐκεῖ, καὶ ἀφίξεως εἰς Ἰκόνιον.

- 16 Ἀναστὰς δὲ Παῦλος, καὶ κατασείσας τῇ χειρὶ εἶπεν· Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, καὶ οἱ φοβούμενοι τὸν θεόν, ἀκούσατε. Ὁ θεὸς τοῦ λαοῦ τούτου ἐξελέξατο τοὺς πατέρας ἡμῶν· καὶ τὸν λαὸν ὕψωσεν ἐν τῇ παροικίᾳ ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, καὶ μετὰ βραχίονος ὕψηλοῦ ἐξήγαγεν αὐτοὺς ἐξ αὐτῆς· καὶ ὡς τεσσαρακονταετὴ χρόνον ἐτροποφόρησεν αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ καθελὼν ἔθνη ἑπτὰ ἐν γῇ Χαναάν, κατεκληρονόμησεν αὐτοῖς τὴν γῆν αὐτῶν.

Ἐνταῦθα πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Πισιδίας κηρύττει Παῦλος. Εἰς τὰς συναγωγὰς δὲ εἰσῆλθον ἐν σχήματι Ἰουδαίων, ὥστε μὴ ἐλαύνεσθαι· καὶ οὕτω τὸ πᾶν κατέρχοντο. Ἔθνη ἑπτὰ.] Χεταίους, Γεργεταίους, Ἀμορραίους, Χαναναίους, Φερεζαίους, Βυαίους καὶ Ἰεβουσαιούς (α).

- 20 Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα ἔδωκε κριτὰς, ἕως Σαμουὴλ τοῦ προφήτου. 21 Κάκειθεν ἡτήσαντο βασιλέα, καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς τὸν Σαοῦλ, υἱὸν Κίς, ἄνδρα ἐκ φυλῆς Βενιαμὴν, 22 ἔτη τεσσαράκοντα· καὶ μεταστήσας αὐτὸν, ἤγειρεν αὐτοῖς τὸν Δαυὶδ εἰς βασιλέα, ᾧ καὶ εἶπε μαρτυ-

(α) Δευτερ. Ζ', 1. Ἰησ. Ναυὴ Γ', 10. Νεεμ. Θ', 8.

ρήσας· «Εὐρον Δαυὶδ, τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄνδρα κατὰ
τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά
23 μου (α). » Τούτου ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ σπέρματος κατ'
ἐπαγγελίαν ἤγειρε τῷ Ἰσραὴλ σωτῆρα Ἰησοῦν,
24 προκηρύξαντος Ἰωάννου πρὸ προσώπου τῆς εἰ-
σόδου αὐτοῦ βάπτισμα μετανοίας παντὶ τῷ λαῷ
Ἰσραὴλ.

Εὐρον Δαυὶδ, καὶ τὰ ἑξῆς.] Σημειωτέον, ὡς οὐδαμῶς αὐτο-
λεξεῖ ταῦτα τὰ ῥήματα κείται ἐν τῇ εἰδῶ τῶν Βασιλειῶν
(5), ἢ μόνον προφητικῶς ὑπὸ τοῦ Σαμουὴλ εἰρημένα πρὸς
τὸν Σαουλ, οὕτω· «Καὶ νῦν ἡ βασιλεία σου οὐ στήσεται, καὶ
ζητήσει Κύριος ἑαυτῷ ἄνθρωπον κατὰ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καὶ
ἐντελεῖται Κύριος αὐτῷ εἰς ἄρχοντα ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ·
ὅτι οὐκ ἐβύλαξας, ὅσα ἐνετείλατό σοι Κύριος. » Καὶ ἐντεῦθεν
ὁ Παῦλος οὕτως εἶρηκε τό· «Εὐρον Δαυὶδ, τὸν τοῦ Ἰεσσαί,
ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου, ὃς ποιήσει πάντα τὰ θελήματά
μου. » Πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ βάπτισμα μετανοίας
τῷ Ἰσραὴλ.] Εἰσόδον, τὴν σάρκωσιν λέγει.

25 Ὡς δὲ ἐπλήρου ὁ Ἰωάννης τὸν δρόμον, ἔλεγε·
Τίνα με ὑπονοεῖτε εἶναι, οὐκ εἰμὶ ἐγώ· ἀλλ' ἰδοὺ,
ἔρχεται μετ' ἐμέ, οὗ οὐκ εἰμὶ ἄξιος τὸ ὑπόδημα
26 τῶν ποδῶν λῦσαι. Ἄνδρες ἀδελφοί, υἱοὶ γένους
Ἀβραάμ, καὶ οἱ ἐν ὑμῖν φοβούμενοι τὸν θεόν, ὑμῖν
27 ὁ λόγος τῆς σωτηρίας ταύτης ἀπεστάλη. Οἱ γὰρ
κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ οἱ ἄρχοντες
αὐτῶν, τοῦτον ἀγνοήσαντες, καὶ τὰς φωνὰς τῶν
προφητῶν, τὰς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκομέ-
28 νας, κρίναντες, ἐπλήρωσαν. Καὶ μηδεμίαν αἰτίαν
θανάτου εὐρόντες, ἤτήσαντο Πιλάτον, ἀναιρεθῆναι
29 αὐτόν. Ὡς δὲ ἐτέλεσαν ἅπαντα τὰ περὶ αὐτοῦ γε-
γραμμένα, καθελόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου, ἔθηκαν εἰς
μνημεῖον.

Ἰωάννης μαρτυρεῖ, οὐχ ἁπλῶς· ἀλλὰ πάντων ἐπ' αὐτὸν ἀγόντων

(α) Τὰ β. ΠΗ. 21.

(6) Ἀ Βασιλ. ΙΓ', 14.

τὴν δόξαν, αὐτὸς αὐτὴν ἀποκρούεται. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον μη-
δενὸς διδόντος, καὶ πολλῶν παρεχόντων τὴν τιμὴν, ταύτην
διωθεῖσθαι. Τὸ δὲ, *Υἱοὶ γένους Ἀβραάμ*, τὴν εὐγένειαν δεί-
κνυσι τὴν ἰουδαϊκὴν· Πιλάτου δὲ μνημονεύει, ἵνα μειζώνας
κατηγορῶνται, ὡς ἄνδρι παραδόντες ἀλλοσύλῳ. Τὸ δὲ, *ἤτη-
σαντο*, χάριν ἑλαβόν, φησιν, ὡς ἐκείνου μὴ θέλοντος· ὁ καὶ
Πέτρος σαφέστερον λέγει, *Ἐκείνου κρίναντος ἀπολβεῖν* (α).

30 Ὁ δὲ θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, ὃς ὤφθη ἐπὶ
31 ἡμέρας πλείους τοῖς συναναβάσιν αὐτῷ ἀπὸ τῆς
Γαλιλαίας εἰς Ἱερουσαλὴμ, οἵτινες εἰσι μάρτυ-
32 ρες αὐτοῦ πρὸς τὸν λαόν. Καὶ ἡμεῖς ὑμᾶς εὐαγγε-
λιζόμεθα τὴν πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίαν γε-
νομένην· ὅτι ταύτην ὁ θεὸς ἐκπεπλήρωκε τοῖς τέ-
33 κνοις αὐτῶν ἡμῖν, ἀναστήσας Ἰησοῦν· ὡς καὶ ἐν
τῷ ψαλμῷ τῷ δευτέρῳ γέγραπται· «Υἱὸς μου εἶ
σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκα σε (6). »

Οὐδὲν ἄτοπον τὸ τὸν Ἰησοῦν ἐγνηγέρθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ λέ-
γεσθαι· εἰ γὰρ Ἰησοῦς οὐκ ἄλλός ἐστιν ἢ ὁ Λόγος ὁ σαρκο-
θεῖς· οὗτος δὲ ἐστὶν ἡ δύναμις τοῦ Πατρὸς, δι' ἧς πάντα
ἐεργεῖ, (κατὰ τὸ «Χριστὸς θεοῦ δύναμις (γ)»)· αὐτὸς ἑαυτὸν
ἀνεστακέναι νοηθήσεται, καίτοι ἐγνηγέρθαι λεγόμενος ὑπὸ τοῦ
πατρὸς, ἐφ' ὃν, ὡς ἀρχὴν καὶ αἰτίαν ἄχρονον, ἅπαντα ἀνα-
ερέται· ἐπεὶ καὶ αὐτός φησι· «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ
ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν (δ)». *Ἀναστήσας Ἰησοῦν.*
Ἐπειδὴ τὸ, *Ἰησοῦς*, ὄνομα ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου κακῶς ἐκ-
λαμβάνουσί τινες, καὶ προλαβὼν εἶπε, τεθεῖσθαι τὸν Λόγον
ἐν μνημείῳ (ε), ἵνα μή τις ὑπολάβῃ, ὅσαρκα αὐτὸν εἰρηκέναι
τὸν Λόγον, πάλιν αὐτὸν Ἰησοῦν καλεῖ, οὐδαμῶς διαίρεσιν
διδούς τῷ σαρκωθέντι Λόγῳ μετὰ τὴν ἔνωσιν, πανταχοῦ τῶν
ἀσεβῶν ἐμφράττων τὰ στόματα. *Υἱὸς μου εἶ σύ.*] Ταῦτα ἐκ τοῦ

(α) Πραξ. Γ', 13.

(6) Ψαλμ. Β', 7.

(γ) Α' Κορ. Α' 24.

(δ) Ἰωαν. Β', 19.

(ε) Πραξ. ΙΓ', 29.

ψαλμοῦ τῇ ἐνανθρωπήσει τοῦ Χριστοῦ πρέπει τὰ ῥήματα· ἥτις χρονικὴν εἶχε τὴν ἐπιφοίτησιν· τὸ γὰρ, *σήμερον*, καὶ, *αὐριοι*, ἡμερῶν ἐστὶ παραστατικά· οὗτος δὲ, καθὼς λόγος, ἀχρόνως παρὰ τοῦ πατρὸς τίκτεται.

34 Ὅτι δὲ ἀνέστησεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, μηκέτι μέλλοντα ὑποστρέφειν εἰς διαφθοράν, οὕτως εἴρηκεν.

35 « Ὅτι δώσω ὑμῖν τὰ ὅσια Δαυὶδ τὰ πιστά (α) ». Διὸ καὶ ἐν ἐτέρῳ λέγει· « Οὐ δώσεις τὸν ὀσιόν σου

36 ἰδεῖν διαφθοράν (β). » Δαυὶδ μὲν γὰρ, ἰδίᾳ γενεᾷ ὑπηρετήσας τῇ τοῦ θεοῦ βουλῇ, ἐκοιμήθη, καὶ προσετέθη πρὸς τοὺς πατέρας αὐτοῦ, καὶ εἶδε δια-

37 φθοράν· ὃν δὲ ὁ θεὸς ἡγειρεν, οὐκ εἶδε διαφθοράν.

Σημειωτέον τοίνυν ὅτι, οὐ δεῖ τὸ σῶμα τοῦ σωτῆρος καὶ θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν παθητὸν ὁμολογεῖν, ἥτοι παθῶν δεκτικόν, οὐδὲ πρὸ τῆς ἀναστάσεως ἀπαθὲς, τουτέστιν ἀφθαρτον καὶ ἀθάνατον. Τὴν γὰρ κατὰ τὸ ἀναμάρτητον ἀφθαρσίαν, πρόδηλον ὡς εἶχεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ καιροῦ τῆς σαρκώσεως.

38 Γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν, ἄνδρες ἀδελφοί, ὅτι διὰ

39 τούτου ὑμῖν ἄφεσις ἁμαρτιῶν καταγγέλλεται· καὶ ἀπὸ πάντων, ὧν οὐκ ἠδυνήθητε ἐν τῷ νόμῳ Μωσέως δικαιοθῆναι, ἐν τούτῳ πᾶς ὁ πιστεύων δικαιούται.

Διὰ τὸ οὐκ ἐπήγαγε μαρτυρίαν, δι' ἧς ἐμελλον πειθεσθαι, ὅτι ἄφεσις ἁμαρτιῶν δι' αὐτοῦ γίνεται; Ὅτι τὸ σπουδαζόμενον τοῦτο ἦν, τὸ δεῖξαι τέως ὅτι ἀνέστη. Τούτου δὲ ὁμολογημένου, ἐκείνο ἀναμφισβήτητον.

40 Βλέπετε οὖν, μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ὑμᾶς τὸ εἰρημένον

41 ἐν τοῖς προφήταις· « Ἴδετε οἱ καταφρονηταί, καὶ θαυμάσατε, καὶ ἀφανίσθητε· ὅτι ἔργον ἐγὼ ἐρ-

(α) Ἡσ. ΝΕ, 3.

(β) Ψαλμ. ΙΕ, 10.

γάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ἔργον, ᾧ οὐ μὴ πιστεύσῃτε, ἐὰν τις ἐκδιηγῇται ὑμῖν (α) ».

Κατακεκραγὸς τοῦ προφήτου Ἀββακούμ τῆς ἀδίκου κρίσεως, καὶ περὶ τῆς ἄγαν ἀνεξικακίας τοῦ θεοῦ, καὶ λέγοντος· « Ἰνατί μοι ἐδείξας κόπους καὶ πόνους; ὅτι ἐξ ἐναντίας μου γέγονε κρίσις, καὶ ὁ κριτὴς λαμβάνει, καὶ ἀπεστῆς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον, καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίμα, » ἀποκρίνεται ὁ θεός, τοῖς ἀδικούσι τὰς ἐσθλὰς συμφορὰς προαπαγγέλλων. Θωμάσια δὲ λέγει τὰ αὐτοῖς συμβῆσθαι μέλλοντα. Ταῦτα δὲ, φησι, τσαῦτα καὶ τηλικαῦτα τὸ μέγεθος ἐστίν, ὡς καὶ ἀπιστεῖσθαι, εἴ τις ἀπὸ ὑμῖν προαπαγγείλειεν. Καὶ ἦν πολλῆς ἐκπλήξεως, πῶς ὁ Ἰσραὴλ, υἱὸς πρωτότοκος ὀνομαστηνός, δι' ὃν ἡ Αἴγυπτος ἀπώλετο, παραδεδόται τοῖς ἐχθροῖς, τοῖς Βαβυλωνίοις, ἐν μαχαίρᾳ καὶ αἰχμηκλωτίᾳ καὶ δουλείᾳ.

42 Ἐξιόντων δὲ αὐτῶν ἐκ τῆς συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων, παρεκάλουν τὰ ἔθνη εἰς τὸ μεταξὺ σάββατον, λαληθῆναι αὐτοῖς τὰ ῥήματα ταῦτα.

43 Λυθείσης δὲ τῆς συναγωγῆς, ἠκολούθησαν πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ τῶν σεβομένων προσηλύτων τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρνάβᾳ· οἵτινες προσλαλοῦντες αὐτοῖς,

44 ἐπειθον αὐτοὺς ἐπιμένειν τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ. Τῷ δὲ ἐρχομένῳ σαββάτῳ σχεδὸν πᾶσα ἡ πόλις συνήχθη

45 ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. Ἰδόντες δὲ οἱ Ἰουδαῖοι τοὺς ὄχλους, ἐπλήσθησαν ζήλου, καὶ ἀντέλεγον τοῖς ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένοις, ἀντιλέ-

46 γοντες καὶ βλασφημοῦντες. Παρόρησιασάμενοι δὲ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας, εἶπον· Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ· ἐπειδὴ δὲ ἀπωθεῖσθε αὐτόν, καὶ οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἰδοὺ, σρεφόμεθα εἰς τὰ

47 ἔθνη. Οὕτω γὰρ ἐντέταλται ἡμῖν ὁ Κύριος· « Τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν

48 ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς (β). » Ἀκούοντα δὲ τὰ

(α) Ἀββακ. Α', 5.

(β) Ἡσ. ΜΘ' 3.

ἐθνη ἐχαιρον, καὶ ἐδόξαζον τὸν λόγον τοῦ Κυρίου· καὶ ἐπίστευσαν ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον. Διεφέρτεο δὲ ὁ λόγος τοῦ Κυρίου δι' ὅλης τῆς χώρας.

Εἰς τὸ μεταξὺ σάββατον, ἀντὶ τοῦ, τὸ ἐπόμενον, ὡς σαφηνίζει κάτω. Σεβομένους δ' ἐνταῦθα τε καὶ προῖων τοὺς περὶ τὸ οἰκεῖον σέβας θερμούς καὶ διαπύρους καὶ ζηλωτάς τῶν ἄλλων μάλλον καλεῖ. Καὶ γὰρ οἱ τοιοῦτοι καὶ θάττον τῶν ἄλλων τὴν εἰς Χριστὸν παρεδέχοντο πίστιν, ἅτε δὴ τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς καὶ τὸ μεγαλεῖον δυνάμενοι συνορᾶν, καὶ οὐκ ἀνθρωπίνῳ πάθει, ἀλλ' ἀληθείας σκοπῶ, καὶ εὐσεβείας ἔρωτι· καὶ ὁ προκατεῖχον σέβας, τούτου ζηλωταὶ καθιστάμενοι. Καὶ αὖ πάλιν οἱ τοιοῦτοι κατὰ τῶν μαθητῶν μάλλον καὶ τοῦ κηρύγματος παρωζύνοντο καὶ ἐμαίνοντο, ὡς περισσότερον τῶν ἄλλων ζῆλον ἔχειν περὶ τὸ οἰκεῖον σέβας ἐπιδεικνύμενοι. Ἡ σεβομένους ἰδίως τοὺς προσπλύτους καλεῖ. Καὶ δημηγορῶν ἔμπροσθεν, καὶ λέγων· Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, καὶ οἱ ἐν ὑμῖν φοβούμενοι τὸν θεὸν (α)· φοβουμένους τὸν θεὸν τοὺς προσπλύτους ἐκάλει, τοὺς μὲν, ἀπὸ τοῦ γένους σεμνύνων, καὶ Ἰσραηλίτας ἐξονομάζων, τοὺς δὲ, ὅτι μὴ τοῦτο εἶχεν εἰπεῖν, ἀπὸ τῆς θρησκείας ἰσάζων. Ἵνα δὲ μή τις εὐλαβείας εἶναι νομίσῃ τὸ, Οὐκ ἀξίους κρίνετε ἑαυτοὺς, διὰ τοῦτο πρῶτον εἶπεν, ἀπωθεῖσθε αὐτόν, καὶ τότε τὸ, στρεφόμεθα εἰς τὰ ἔθνη. Οὐκ εἶπε δὲ, Καταλιμπάνομεν ὑμᾶς, ἀλλ' ὡς δυνατόν φησι καὶ ἐνταῦθα πάλιν στραφῆναι. Τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν.] Τουτέστιν, εἰς γινώσκειν τὴν ἐπὶ σωτηρίᾳ καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐθνῶν, ἀλλὰ πάντων. Γένος τοῦ Κυρίου κατὰ σάρκα, κοινὸν μὲν, ἅπαντα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις· ἴδιον δὲ καὶ πλησιάζον, ὁ Ἰσραήλ. Ἐπειδὴ τοίνυν πρὸς μὲν τὸν Ἰσραὴλ παρεγένετο· τὰ δὲ ἔθνη διὰ τῶν ἀποστόλων ἐφώτισε, δέδωκά σοι, φησι, τούτους, διὰ τὴν πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν γενομένην ἐπαγγελίαν· φωτισῶ δὲ διὰ σοῦ τὰ ἔθνη, καὶ πᾶσιν

(α) Πρὸς Πρ', 16. 26.

ἀνθρώποις παρέξω τὴν σωτηρίαν· (τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς·) καὶ πέρας ἐπιθήσω ταῖς πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν γεγενημέναις συνθήκαις· τὴν γὰρ διαθήκην, συνθήκην ἡρμήνευσαν οἱ λοιποὶ. Καὶ ἐπίστευσαν ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι.] Κατὰ πρόγνωσιν μὲν οἱ τεταγμένοι, ἦγον ἀφωρισμένοι, εἰς ζωὴν, οὗτοι ἐπίστευσαν, πλὴν οἰκείᾳ γινώμῃ καὶ προαιρέσει· ἡ δὲ τοῦ θεοῦ πρόγνωσις οὐκ ἀναιεῖ τῆς ἡμετέρας εὐουλήσεως τὸ αὐτεξούσιον· ὅπου πρὸ καταβολῆς κόσμου προορισθεὶς ὁ Παῦλος κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ πρόγνωσιν, σκευὸς ἐκλογῆς ἔσσεσθαι, οὐκ ἐκ κοιλίας μητρὸς ἔτυχε τούτου, οὐδὲ ἐν νέᾳ ηλικίᾳ· ἀλλὰ μετὰ προκοπὴν χρόνου, ὅτι ἔσχε γινώσκειν ἑαυτοῦ καλοῦ καὶ πονηροῦ. Τὸ δὲ, διεφέρτεο ὁ λόγος, ἀντὶ τοῦ, διεκρίζετο.

50 Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι παρώτρυναν τὰς σεβομένας γυναῖκας καὶ τὰς εὐσχήμονας, καὶ τοὺς πρῶτους τῆς πόλεως, καὶ ἐπήγειραν διωγμὸν ἐπὶ τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν, καὶ ἐξέβαλον αὐτοὺς ἀπὸ τῶν
51 ὁρίων αὐτῶν. Οἱ δὲ, ἐκτιναξάμενοι τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν αὐτῶν ἐπ' αὐτοὺς, ἦλθον εἰς Ἰκόν-
52 νιον. Οἱ δὲ μαθηταὶ ἐπληροῦντε χαρῆς καὶ Πνεύματος ἁγίου.

Εὐσχήμονας λέγει τὰς πλουσίας (1)· σεβομένας δὲ οὐ τὰς πιασάς λέγει, ἀλλὰ τὰς Ἑλληνίδας, ἥτοι Ἰουδαίας μὲν υἱσας, Ἑλληνιστὰς δὲ φθεγγομένας· διὸ καὶ σεβομένας αὐτάς· καλεῖ, διὰ τὸ τηρεῖν τὰ τοῦ νόμου. Οἱ δὲ, ἐκτιναξάμενοι.] Ἐνταῦθα πληροῦσιν ὁ προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Κύριος, λέγων· «Ἐάν μή τις ὑμᾶς δεῖξηται, ἐντινάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν (α)». Οὗτοι δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλὰ καὶ

(1) Εὐσχήμων. Τοῦτο μὲν οἱ ἀμαθεῖς ἐπὶ τοῦ πλουσίου καὶ ἐν ἀξιώματι ὄντες τάττουσιν· αἱ δὲ ἀρχαῖαι, ἐπὶ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ συμμέτρου. «Φρόνιμος. «Εὐσχήμων — οὐχ ὁ πολλὰ κακτεμένους καὶ πλούσιος· ἀλλ' ὁ κόσμος καὶ πειθόμενος τῆς νόμοις καὶ συνιστῶν». Σουδάς.

(α) Ματθ. 1, 14.

ἀπήλασαν αὐτοὺς τῶν ὁρίων αὐτῶν, ὅπερ ἔστι χεῖρον. Οὐδὲ γὰρ κονιορτὸν θέλει ἔχειν τοὺς μαθητάς ὁ Κύριος ἐπὶ τῶν ποδῶν· ἐκ τῆς τῶν ἀνοσίων ἀνθρώπων γῆς, δεικνύοντας διὰ τούτου, ὅτι οὐδὲν ἐκομίσαντο ἀπὸ τῶν ἀπειθῶν. Δεῖγμα δέ ἐστιν ὁ κονιορτὸς τοῦ κόπου, ὃν ὑπέμεναν δι' αὐτούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄.

Ὅπως ἐν Ἰκονίῳ κηρύξαντες τὸν Χριστὸν, πολλῶν τε πιστευσάντων, ἐδιώχθησαν οἱ ἀπέστολοι.

ΚΕΦ. XIV, 1 Ἐγένετο δὲ ἐν Ἰκονίῳ, κατὰ τὸ αὐτὸ εἰσελθεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων, καὶ λαλῆσαι οὕτως, ὥστε πιστεῦσαι Ἰουδαίων τε 2 καὶ Ἑλλήνων πολὺ πλῆθος. Οἱ δὲ ἀπειθοῦντες Ἰουδαῖοι ἐπήγειραν καὶ ἐκάκωσαν τὰς ψυχὰς τῶν 3 ἐθνῶν κατὰ τῶν ἀδελφῶν. Ἰκανὸν μὲν οὖν χρόνον διέτριψαν παρρησιαζόμενοι ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, τῷ μαρτυροῦντι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, διδόντι σημεῖα καὶ τέρατα γίνεσθαι διὰ τῶν χειρῶν αὐτῶν. 4 Ἐσχίσθη δὲ τὸ πλῆθος τῆς πόλεως· καὶ οἱ μὲν ἦσαν σὺν τοῖς Ἰουδαίοις, οἱ δὲ, σὺν τοῖς ἀποστό- 5 λοις. Ὡς δὲ ἐγένετο ὁρμὴ τῶν ἐθνῶν τε καὶ Ἰουδαίων σὺν τοῖς ἄρχουσιν αὐτῶν, ὑβρίσαι καὶ λι- 6 θολῆσαι αὐτοὺς, συνιδόντες κατέφυγον εἰς τὰς πόλεις τῆς Λυκαονίας, Λύστραν καὶ Δέρβην, καὶ τὴν 7 περίχωρον· κακεῖ ἦσαν εὐαγγελιζόμενοι.

Κατέφυγον.] Σημειωτέον ἐνταῦθα, ὅτι οὐ δεῖ ἐπιόριπτεν ἡμᾶς τοῖς κινδύνοις· ἀλλ', εἰ θεοί, καὶ φεύγειν πρὸς καιρὸν, τῶν κορυφαίων τοῦτο ποιούντων, ὥσπερ ἐπίτηδες ἐκτείνειαι βουλομένων τὸ κήρυγμα, καὶ διὰ τῶν διωγμῶν μᾶλλον αἰ- ξάνεσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ΄.

Περὶ τοῦ ἐν Λύστροις ἐκ γενετῆς χω-
λοῦ, λαθέντος διὰ τῶν ἀποστόλων· δι'
ὅπερ εἶναι τε θεοί, καὶ παρεῖναι τοῖς ἐγ-
χωρίοις ἔδοξαν. Ἐνθα δὴ καὶ μετέ-
πειτα λιθάζεται ὁ Παῦλος παρὰ τῶν
ἀστυγειτόνων Ἰουδαίων.

- 8 Καὶ τις ἀνὴρ ἐν Λύστροις, ἀδύνατος τοῖς ποσίν, ἐκάθητο, χωλὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ ὑπάρ-
9 χων, ὃς οὐδέποτε περιεπεπατήκει. Οὗτος ἤκουε τοῦ Παύλου λαλοῦντος· ὃς ἀτενίσας αὐτῷ, καὶ
10 ἰδὼν, ὅτι πίστιν ἔχει τοῦ σωθῆναι, εἶπε μεγάλη τῇ φωνῇ· Ἀνάστηθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου ὀρθός.
11 Καὶ ἤλλετο, καὶ περιεπάτει. Οἱ δὲ ὄχλοι, ἰδόντες ὃ ἐποίησεν ὁ Παῦλος, ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν, Λυκαονιστὶ λέγοντες· Οἱ θεοί, ὁμοιωθέντες ἀν-
12θρώποις, κατέβησαν πρὸς ἡμᾶς. Ἐκάλουν τε τὸν μὲν Βαρνάβαν, Δία· τὸν δὲ Παῦλον, Ἑρμῆν· ἐπει-
13 δὴ αὐτὸς ἦν ὁ ἡγούμενος τοῦ λόγου. Ὁ δὲ ἱερεὺς τοῦ Διὸς, τοῦ ὄντος πρὸ τῆς πόλεως αὐτῶν, ταύ-
14ρους καὶ στέμματα ἐπὶ τοὺς πυλῶνας ἐνέγκας, σὺν τοῖς ὄχλοις ἤθελε θύειν. Ἀκούσαντες δὲ οἱ ἀπό-
στολοι Βαρνάβας καὶ Παῦλος, διαβρῆξαντες τὰ ἱμάτια αὐτῶν, εἰσεπήδησαν εἰς τὸν ὄχλον, κρά-
15 ζοντες καὶ λέγοντες· Ἄνδρες, τί ταῦτα ποιεῖτε; καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμέν ὑμῖν ἄνθρωποι, εὐαγγε-
λιζόμενοι ὑμᾶς, ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ἐπιστρέ-
φειν ἐπὶ τὸν θεὸν τὸν ζῶντα, ὃς ἐποίησε τὸν οὐ-
ρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα
16 τὰ ἐν αὐτοῖς· ὃς ἐν ταῖς παρωχημέναις γενεαῖς εἶλα-
σε πάντα τὰ ἔθνη πορεύεσθαι ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν·
17 καίτοιγε οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν, ἀγαθοποιῶν,

οὐρανόθεν ἡμῖν ὑετοὺς διδοὺς καὶ καιροὺς καρπο-
φόρους, ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφροσύνης τὰς καρ-
18 δίας ἡμῶν. Καὶ ταῦτα λέγοντες, μόλις κατέπαυσαν
19 τοὺς ὄχλους τοῦ μὴ θύειν αὐτοῖς. Ἐπῆλθον δὲ
ἀπὸ Ἀντιοχείας καὶ Ἰκονίου Ἰουδαῖοι· καὶ πεί-
σαντες τοὺς ὄχλους, καὶ λιθάσαντες τὸν Παῦλον,
ἔσυρον ἔξω τῆς πόλεως, νομίσαντες αὐτὸν τεθνά-
20 ναι. Κυκλωσάντων δὲ αὐτὸν τῶν μαθητῶν, ἀνα-
στάς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν· καὶ τῇ ἐπαύριον ἐξῆλ-
21 θε σὺν τῷ Βαρνάβᾳ εἰς Δέρβην. Εὐαγγελισάμε-
νοί τε τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ μαθητεύσαντες ἱκα-
νοὺς, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν Λύστραν καὶ Ἰκόνιον
22 καὶ Ἀντιόχειαν· ἐπιστηρίζοντες τὰς ψυχὰς τῶν
μαθητῶν, καὶ παρακαλοῦντες ἐμμένειν τῇ πίστει,
καὶ ὅτι διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν
εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.

Διαρρήξαντες τὰ ἱμάτια.) ἔθος ἐστὶν Ἰουδαίοις ἐπὶ ταῖς
κατὰ θεοῦ δυσφημίαις περιόρηγνῦναι τὰ ἱμάτια. Καὶ γοῦν ὁ
Καῖάφας, υἱὸν ἑαυτὸν τοῦ θεοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ περιέ-
ρῃξε τὴν ἐσθῆτα, διακεκραγώς τε καὶ λέγων· «ὅτι ἐβλασφή-
μησε (α).» Τοῦτο πεπράχαι καὶ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ Βαρ-
νάβας καὶ Παῦλος ἐνταῦθα, θεοὶ νομισθέντες, ἀπὸ διαθέσεως
ψυχῆς ἀποστρεφόμενοι τὰ γινόμενα, καὶ πένθους ποιοῦντες
σημεῖα. Πένθος γὰρ ἦν ὄντως, εἴγε ἐμελλον θεοὶ νομίζεσθαι,
καὶ εἰδωλοκρατεῖαν εἰσάγειν, ἣν ἤλθον καταλύσαι, καὶ εἰς τέ-
λος ἀφανίσαι.

23 Χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς πρεσβυτέρους κατ' ἐκ-
κλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο
24 αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ, εἰς ὃν πεπιστεύκεισαν. Καὶ διελ-
25 θόντες τὴν Πισιδίαν, ἦλθον εἰς Παμφυλίαν· καὶ
λαλήσαντες ἐν Πέργῃ τὸν λόγον, κατέβησαν
26 εἰς Ἀττάλειαν· κακεῖθεν ἀπέπλευσαν εἰς Ἀντιό-

(2) Ματθ. ΚΓ', 65.

χειαν, ὅθεν ἦσαν παραδεδομένοι τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ
27 εἰς τὸ ἔργον, ὃ ἐπλήρωσαν. Παραγενόμενοι δὲ, καὶ
συναγαγόντες τὴν ἐκκλησίαν, ἀνήγγειλαν ὅσα ἐποίη-
σεν ὁ θεὸς μετ' αὐτῶν, καὶ ὅτι ἤνοιξε τοῖς ἔθνε-
28 σι θύραν πίστεως. Διέτριβον δὲ ἐκεῖ χρόνον οὐκ
ὀλίγον σὺν τοῖς μαθηταῖς.

Διὰ τί οὐδὲ ἐν Κύπρῳ, οὐδὲ ἐν Σαμαρείᾳ ἐποίησαν πρεσβυ-
τέρους οἱ ἀπόστολοι, ἀλλ' ἐνταῦθα; Ὅτι ἐκεῖναι μὲν ἐγγὺς
ἦσαν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τῶν ἀποστόλων. Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ
Ἀντιοχείᾳ ὁ λόγος ἐκράτει. Ἐνταῦθα δὲ πολλὰς ἐδέοντο πα-
ραμυθίας, καὶ μάλιστα οἱ ἐξ ἐθνῶν ὀρεῖλοντες πολλὰ διδά-
σκεσθαι. Σημειωτέον δὲ, ὅτι οἱ περὶ Παῦλον καὶ Βαρνάβαν
ἐπισκόπων εἶχον ἀξίαν, ἐξ οὗ ἐχειροτόνουν οὐ μόνον διακόνους,
ἀλλὰ καὶ πρεσβυτέρους· καὶ ὅτι μετὰ νηστειῶν καὶ εὐχῶν
ἐποιοῦν οἱ μαθηταὶ τὰς χειροτονίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'.

Ὅτι οὐ δεῖ περιτέμνειν τοὺς ἐξ ἐθνῶν πι-
στεύοντας δόγματι καὶ κρίσει τῶν
ἀποστόλων· ἐν ᾧ ἐπιστολὴ τῶν ἀπο-
στόλων πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν περὶ τῶν φυ-
λακτέων ἀντίρρῃσις Παύλου πρὸς Βαρ-
νάβαν διὰ Μάρκον.

ΚΕΦ. XV, 1 Καὶ τινες, κατελθόντες ἀπὸ τῆς Ἰου-
δαίας, ἐδίδασκον τοὺς ἀδελφούς· Ὅτι, ἐὰν μὴ πε-
ριτέμνησθε τῷ ἔθει Μωϋσέως, οὐ δύνασθε σωθῆναι.
2 Γενομένης οὖν στάσεως καὶ ζητήσεως οὐκ ὀλί-
γης τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Βαρνάβᾳ πρὸς αὐτοὺς,
ἔταξαν, ἀναβαίνειν Παῦλον καὶ Βαρνάβαν καὶ τινας
ἄλλους ἐξ αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ πρε-

σθυτέρους εἰς Ἱερουσαλήμ περὶ τοῦ ζητήματος
 3 τούτου. Οἱ μὲν οὖν, προπεμφθέντες ὑπὸ τῆς ἐκκλη-
 σίας, διήρχοντο τὴν Φοινίκην καὶ Σαμάρειαν, ἐκ-
 διηγούμενοι τὴν ἐπιστροφὴν τῶν ἐθνῶν· καὶ ἐποίουν
 4 χαρὰν μεγάλην πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς. Παραγενόμενοι
 δὲ εἰς Ἱερουσαλήμ, ἀπεδέχθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλη-
 σίας καὶ τῶν ἀποστόλων καὶ πρεσβυτέρων, ἀνγγ-
 5 γειλάν τε ὅσα ὁ θεὸς ἐποίησε μετ' αὐτῶν. Ἐξανέ-
 στησαν δὲ τινες τῶν ἀπὸ τῆς αἰρέσεως τῶν Φαρι-
 σαίων πεπιστευκότες, λέγοντες· Ὅτι δεῖ περιτέμνειν
 αὐτούς, παραγγέλλειν τε τηρεῖν τὸν νόμον Μωϋσέως.

Πῶς ἐν μὲν τῇ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῇ, «Οὐδὲ ἀνῆλθόν, φησιν, εἰς Ἱεροσόλυμα πρὸς τοὺς πρὸ ἐμοῦ ἀποστόλους· οὐδὲ ἀνεθέ-
 μην τὸ εὐαγγέλιον, ὃ κηρύσσω ἐν τοῖς ἔθνεσιν (α);» ἐνταῦθα δὲ
 φησιν, ὅτι «Ἐταξαν, Παῦλον καὶ Βαρνάβαν ἀναβαίνειν εἰς Ἱερο-
 σόλυμα πρὸς τοὺς ἀποστόλους καὶ πρεσβυτέρους;» Καὶ φαμέν,
 ὅτι πρῶτον μὲν οὐκ αὐτὸς ἀνῆλθεν, ἀλλ' ἀπεστάλη παρ' ἐτέ-
 ρων· δευτέρον δὲ, ὅτι οὐ μαθησόμενος παρεγένετο, ἀλλ' ἐτέρους
 πείσων· αὐτὸς μὲν γὰρ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς, ταύτης εἶχετο
 τῆς γνώμης, ἣν καὶ οἱ ἀπόστολοι μετὰ ταῦτα ἐκύρωσαν, τοῦ
 μὴ δεῖν περιτέμνεσθαι· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἰδόνκει τέως αὐτοῖς
 ἀξιοπίστος εἶναι, ἀλλὰ τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις προσεῖχον, ἀνῆλ-
 θεν, οὐκ αὐτὸς τι εἰσόμενος πλεῖον, ἀλλὰ πείσων τοὺς ἀν-
 τιλέγοντας, ὅτι καὶ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις τούτοις ψηφίζονται. Ἐξα-
 νέστησαν δὲ τινες τῶν ἀπὸ τῆς αἰρέσεως τῶν Φαρισαίων.]
 Οὐχ οἱ ἀπὸ ἐθνῶν πιστοί, ἀλλ' οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων ἀπῆλθον,
 τοὺς πιστοὺς περιτέμνεσθαι, καὶ τὰ ἄλλα τοῦ νόμου σαρκικὰ
 ποιεῖν· οὕς, ὡς ἔτι τὰ τοῦ νόμου τοῦ παλαιοῦ φρονούντας,
 καὶ εἰς ἰδίαν καυχῆσιν θέλοντας περιτέμνειν τοὺς πιστοὺς,
 οὐκ ἀπεδέξαντο οἱ μαθηταί, καίτοι καὶ αὐτοὶ ἐκ περιτομῆς
 ὄντες. Οὐ γὰρ τὸ ἑαυτῶν θέλημα ἐζήτουν στήσαι, ἀλλὰ τὸ
 κοινωφελές τοῦ κόσμου καὶ σωτήριον.

(α) Γαλ. Α', 17. Β', 2.

6 Συνήχθησαν δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι,
 7 ἰδεῖν περὶ τοῦ λόγου τούτου. Πολλῆς δὲ συζητή-
 σεως γενομένης, ἀναστὰς Πέτρος εἶπε πρὸς αὐτούς·
 Ἄνδρες ἀδελφοί, ὑμεῖς ἐπίστασθε, ὅτι ἀφ' ἡμερῶν
 ἀρχαίων ὁ θεὸς ἐν ἡμῖν ἐξελέξατο διὰ τοῦ στόμα-
 τός μου ἀκοῦσαι τὰ ἔθνη τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου,
 8 καὶ πιστεῦσαι. Καὶ ὁ καρδιογνώστης θεὸς ἐμαρ-
 τύρησεν αὐτοῖς, δοὺς αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον,
 9 καθὼς καὶ ἡμῖν· καὶ οὐδὲν διέκρινε μεταξύ ἡμῶν
 τε καὶ αὐτῶν, τῇ πίστει καθάρισας τὰς καρδίας
 αὐτῶν.

Ἰσως παρήσαν καὶ οἱ ἐγκαλέσαντες αὐτῷ πάλαι ἐπὶ Κορνηλίου,
 καὶ οἱ εἰσελθόντες μετ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο παράγει αὐτοὺς μάρ-
 τυρας. Τί δὲ ἐστὶ τὸ, Ἐν ἡμῖν ἐξελέξατο; Τουτέστι ἐν Πα-
 λαιστίνῃ, ἣ παρόντων ἡμῶν. Καὶ οὐ διέκρινε, φησι, μεταξύ
 ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν, δοὺς αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κα-
 θὼς καὶ ἡμῖν, τῇ πίστει καθάρισας τὰς καρδίας αὐτῶν,
 τουτέστι, καθαρισμόν ποιήσας τῶν ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτῶν
 ἐξιόντων ἁμαρτημάτων (α). Οὗτος δὲ ὁ καθαρισμὸς ἔοικε περι-
 τομῇ· καὶ ἀντὶ τῆς ἐν σαρκὶ περιτομῆς, δίδοται ἡ ἐν πνεύματι
 περιτομή, καθαρίζουσα τῇ πίστει τῇ εἰς Χριστὸν τὰ κρυπτά.
 Ὅτι δὲ οὐ κοινωφελὴς ἡ σαρκικὴ περιτομή, ἐντεῦθεν δείκνυται·
 ὅτι μόνῳ τῷ Ἀβραμῇ ἐδόθη· ἐν δὲ Χριστῷ Ἰησοῦ, ἐν τῇ ἀληθινῇ
 πίστει, οὐκ ἐν Ἀβραμ καὶ θῆλυ· οὐκ ἐν δοῦλος ἢ ἐλεύθερος·
 οὐκ ἐν Ἕλλην ἢ βάρβαρος· ἀλλὰ πάντες ἐν ἐσμέν (β).

10 Νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν θεόν, ἐπιθεῖναι ζυγὸν
 ἐπὶ τὸν τράχηλον τῶν μαθητῶν, ὃν οὔτε οἱ πα-
 11 τέρες ἡμῶν, οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι; Ἀλλὰ
 διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ πι-
 12 στεύομεν σωθῆναι, καθ' ὃν τρόπον κακεῖνοι. Ἐσίγησε
 δὲ πᾶν τὸ πλῆθος, καὶ ἤκουον Βαρνάβαν καὶ Παύλου

(α) Ἐβρ. Α', 3.

(β) Γαλ. Γ', 28. Κολ. Γ', 11.

ἐξηγουμένων, ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς σημεῖα καὶ τέρατα ἐν τοῖς ἔθνεσι δι' αὐτῶν.

Τὶ πειθίζετε τὸν θεόν;] Τουτέστι, Τί ἀπιστεῖτε τῷ θεῷ, ὡς οὐκ ἰσχύοντι σῶσαι τῇ πίστει τοὺς προσερχομένους αὐτῷ; Σημειώτεον δέ, ὅτι τὰ δυσκατόρθωτα ἐπιτάγματα τῆς σαρκὸς οὐ δεῖ ἐπικλᾶν τισὶν, οἷον ἄκραν νησιάν, ἢ γυμνότητα, ἢ σιωπὴν, εἰ μὴ γέ τις ἑαυτῷ ταῦτα ἐπιτάξῃ. Εἰ γὰρ καὶ δυσχερῆ, ἀλλὰ μὴν οὐκ ἀκατόρθωτα, ἀλλὰ καὶ γινόμενα ὑπὸ πολλῶν καὶ γινόμενα. Ἀλλὰ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ πιστεύομεν σωθῆναι.] Ὡς περ γὰρ πάλαι μὲν ὁ νόμος τοὺς διαφυλάττοντας τὰ ἐν αὐτῷ εἰρημένα ἔσωζεν, οὕτω νῦν ἡ χάρις τοῦ Κυρίου, καὶ δῖχα τῆς τοῦ νόμου παραφυλακῆς, διὰ τῆς πίστεως σώζει.

13 Μετὰ δὲ τὸ σιγῆσαι αὐτοὺς, ἀπεκρίθη Ἰάκωβος, λέγων· Ἄνδρες ἀδελφοί, ἀκούσατέ μου.

Οὗτος ὁ Ἰάκωβος, ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ὑπὸ Κυρίου προχειρισθείς ἐπίσκοπος, υἱὸς Ἰωσήφ ἦν τοῦ τέκτονος, ἀδελφὸς δὲ κατὰ σάρκα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Συνετῶς δὲ ἀπό τε νέων, ἀπό τε τῶν παλαιῶν προφητῶν θεβαιούται τὸν λόγον. Οὐ γὰρ εἶχε τι πρᾶγμα δεῖξαι, καθάπερ Πέτρος δηλαδὴ καὶ Παῦλος. Καλῶς δὲ οἰκονομεῖται, δι' ἐκείνων ταῦτα γενέσθαι τῶν οὐ μελλόντων ἐγχρονίζειν τοῖς Ἱεροσολύμοις· τοῦτον τε τὸν διδάσκοντα αὐτοὺς, μὴ εἶναι ὑπεύθυνον, μὴδὲ μὴν ἀπεσχίσθαι τῆς γνώμης.

14 Συμεὼν ἐξηγήσατο, καθὼς πρῶτον ὁ θεὸς ἐπεσκέψατο, λαβεῖν ἐξ ἐθνῶν λαὸν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.

Τινὲς Συμεὼν τὸν ἐν τῷ Δουκᾷ προφητεύσαντα, « Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτά, » φασι (α).

(α) Δευκ. Β', 25·30—Συμεὼν ἐνταῦθα ὁ Πέτρος, ὡς αὐτὸς ἑαυτὸν ὀνομαζει· ἐν Β' Πέτρ. Α', 1. Αὐτὸς εἶπεν ἀνωτέρω ὅ,τι λίγαι ἐνταῦθα ὁ Ἰάκωβος.

15 Καὶ τούτῳ συμφωνοῦσιν οἱ λόγοι τῶν προφητῶν,
16 καθὼς γέγραπται· « Μετὰ ταῦτα ἀναστρέψω, καὶ ἀνοικοδομήσω τὴν σκηνὴν Δαυὶδ τὴν πεπτωκυῖαν· καὶ τὰ κατεσκαμμένα αὐτῆς ἀνοικοδομήσω, καὶ ἀναρθώσω αὐτήν· ὅπως ἂν ἐκζητήσωσιν οἱ κατάλοιποι τῶν ἀνθρώπων τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἔθνη, ἐφ' οὓς ἐπικέκληται τὸ ὄνομά μου ἐπ' αὐτούς· λέγει Κύριος, ὁ ποιῶν ταῦτα πάντα (α). »
18 Γνωστὰ ἀπ' αἰῶνός ἐστι τῷ θεῷ πάντα τὰ ἔργα
19 αὐτοῦ. Διὸ ἐγὼ κρίνω, μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν
20 ἐθνῶν ἐπιστρέφουσιν ἐπὶ τὸν θεόν· ἀλλὰ ἐπισεῖλαι αὐτοῖς τοῦ ἀπέχεσθαι ἀπὸ τῶν ἀλισγημάτων τῶν εἰδώλων, καὶ τῆς πορνείας, καὶ τοῦ πνικτοῦ, καὶ τοῦ αἵματος. Μωσῆς γάρ ἐκ γενεῶν ἀρχαίων κατὰ πόλιν τοὺς κηρύσσοντας αὐτὸν ἔχει, ἐν ταῖς συναγωγαῖς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκόμενος.

Μετὰ ταῦτα ἀναστρέψω, καὶ ἐξῆς.] Οἱ μὲν Ἰουδαῖοι εἰς τὴν μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν οἰκοδομὴν τοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ναοῦ τοῦτο εἰρησθαι νενοήκασι. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἀληθές. Καὶ μετὰ τοῦτο γὰρ πολλάκις κατέστραπται· ἡ δὲ προφητεία αἰωνίαν τὴν ἀνοικοδόμησιν ἐπαγγέλλεται. Οἱ δὲ εἰς τὸν Ζοροβάβελ τοῦτο εἰρησθαι λέγοντες, οὐ καλῶς νενοήκασιν, ὡς ἐκ Δαυὶδ τὸ γένος κατάγοντα. Οὐκ ἔστι δὲ οὐδὲ τοῦτο ἀληθές. Ὁ γὰρ Ζοροβάβελ, ὀλίγον ἡγεμονεύσας χρόνον, τοῦ θανάτου τὸν ὅρον ἐδέξατο· ἡ δὲ προφητεία αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπαγγελίαν περιέχει, καὶ τῶν ἐθνῶν ἀπάντων τὴν εἰς θεὸν ἐπίγνωσιν· ὧν οὐδὲν τοῖς ὑπὸ Ζοροβάβελ γεγεννημένοις συμβαῖνον εὐρίσκομεν. Πρόδηλον τοίνυν, ὅτι εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ταύτην εἰρησθαι νοήσομεν. Ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν, ἐκ Δαυὶδ κατάγων κατὰ σάρκα τὸ γένος, τὴν πρὸς τὸν Δαυὶδ γεγεννημένην ἐπαγγελίαν ἐπλήρωσεν. Ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν (β), τὴν ἐκ Δαυὶδ ἀναλαβὼν σκηνήν.

(α) Ἀμώς Θ', 11. 12.

(β) Ἰωαν. Α', 14.

Εἰκότως οὖν ὁ προφητικὸς λόγος, τοῦ Δαυὶδ τὴν σκηνὴν ἀνα-
 κοδομηθήσεσθαι λέγει, καὶ οὐκ ἐπ' ὀλίγον χρόνον, ἀλλὰ
 πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος. Ἐπαγγέλλεται δὲ τοῖς
 ἔθνεσι τῆς θεογνωσίας τὸ δῶρον, τουτέστι τοῖς ἐξ ἔθνων ἐπι-
 στρέψασιν εἰς Χριστόν, καὶ κληθεῖσι τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ.
 Ἄλλοι δὲ εἰς τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν αὐτοῦ τοῦτο εἰρησθαί
 φασι. Τὴν γὰρ εἰς θάνατον αὐτοῦ πεσοῦσαν σκηνὴν, τουτέστι
 τὸ ἀπὸ γῆς σαρκίον, ἐγείραντος τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, τότε πᾶν
 τὸ ἀνθρώπινον γένος πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀνέστη σχῆμα, καὶ πάντα
 ἡμῶν τὰ κατερρέμμένα πρὸς νέαν ὄψιν ἐγήγερται· συνεγηγέρ-
 μεθα γὰρ τῷ Χριστῷ. Κατέσκαψε μὲν γὰρ ὁ θάνατος τὰς
 ἀπάντων σκηνάς· ἀνωκοδόμησε δὲ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἐν Χρι-
 στῷ. Οὐκ ἦν γὰρ ἑτέρως ἀναστῆναι τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν,
 μὴ τοῦ τὴν ἀρχὴν διαπλάσαντος αὐτὴν χεῖρα ὀρέξαντος, καὶ
 διατυπώσαντος ἄνωθεν τῇ δι' ὕδατος ἀναγεννήσει καὶ πνεύ-
 ματος. Ἐπεπτῶκει γὰρ ὄντως πτώμα ἀνίατον, καὶ τῆς κρα-
 ταιᾶς ἐκείνης δεόμενον χειρὸς. Καὶ τοῦτο ἡμῖν οὐκ εἰς χρό-
 νον φησὶν ὑπάρχειν μικρόν, ἀλλ' εἰς ἡμέρας αἰῶνος· ἀναπό-
 βλητον γὰρ ἐν ἡμῖν τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἀγαθόν. Τότε δὲ, φησι,
 καὶ οἱ κατ' αὐτοὺς τῶν ἀνθρώπων μετὰ τοὺς πεπιστευκότας
 εἰς Ἰσραὴλ, τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ἐγνώκασιν θεόν, τῆς ἀρχαίας
 πλάνης ἀποφοιτήσαντες. Κληθήσονται δέ, φησι, καὶ πάντα
 τὰ ἔθνη, καὶ ἐπ' αὐτοῖς ἔσται τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐφ' οἷς καὶ ἐξ
 ἀρχῆς ἐπικέκληται· οὐς γὰρ προέγνω, καὶ προώρισέ, φησι (α).

22 Τότε ἔδοξε τοῖς ἀποστόλοις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις
 σὺν ὅλῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ αὐ-
 τῶν, πέμψαι εἰς Ἀντιόχειαν σὺν τῷ Παύλῳ καὶ Βαρ-
 νάβᾳ, Ἰούδαν, τὸν ἐπικαλούμενον Βαρσαβᾶν, καὶ
 Σίλαν, ἄνδρας ἡγουμένους ἐν τοῖς ἀδελφοῖς.

23 γράψαντες διὰ χειρὸς αὐτῶν τάδε· Οἱ ἀπόστολοι
 καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ ἀδελφοί, τοῖς κατὰ τὴν

(α) Γου. II, 29.

Ἀντιόχειαν καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἀδελφοῖς, τοῖς
 24 ἐξ ἔθνων, χαίρειν. Ἐπειδὴ ἤκούσαμεν, ὅτι τινὲς
 ἐξ ἡμῶν ἐξεληθόντες ἐτάραξαν ὑμᾶς λόγοις, ἀνα-
 σκευάζοντες τὰς ψυχὰς ὑμῶν, λέγοντες περιτέ-
 25 μεθα· ἔδοξεν ἡμῖν, γενομένοις ὁμοθυμαδόν, ἐκλε-
 26 ξαμένους ἄνδρας πέμψαι πρὸς ὑμᾶς, σὺν τοῖς ἀγα-
 27 πητοῖς ἡμῶν Βαρνάβᾳ καὶ Παύλῳ, ἀνθρώποις πα-
 28 ραδεδωκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος
 29 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀπεστάλακα-
 30 μεν οὖν Ἰούδαν καὶ Σίλαν, καὶ αὐτοὺς διὰ λόγου
 31 ἀπαγγέλλοντας τὰ αὐτά. Ἐδοξε γὰρ τῷ ἁγίῳ
 32 Πνεύματι καὶ ἡμῖν, μηδὲν πλέον ἐπιτίθεσθαι ὡμῖν
 33 βάρους, πλὴν τῶν ἐπ' ἀνάγκης τούτων· ἀπέχεσθαι
 εἰδωλοθυτῶν, καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ, καὶ πορ-
 34 νείας· ἐξ ὧν διατηροῦντες ἑαυτοὺς εὖ πράξετε.
 35 Ἐρρώσθε. Οἱ μὲν οὖν ἀπολυθέντες, ἦλθον εἰς Ἀν-
 36 τιόχειαν· καὶ συναγαγόντες τὸ πλῆθος, ἐπέδωκαν
 τὴν ἐπιστολὴν. Ἀναγόντες δὲ, ἐχάρησαν ἐπὶ τῇ πα-
 37 ρακλησίᾳ. Ἰούδας τε καὶ Σίλας, καὶ αὐτοὶ προφήται
 38 ὄντες, διὰ λόγου πολλοῦ παρεκάλεσαν τοὺς ἀδελφούς,
 39 καὶ ἐπεστήριζαν. Ποιήσαντες δὲ χρόνον, ἀπελύθη-
 40 σαν μετ' εἰρήνης ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν πρὸς τοὺς ἀπο-
 41 στόλους. Ἐδοξε δὲ δὲ τῷ Σίλᾳ ἐπιμεῖναι αὐτοῦ.
 42 Παῦλος δὲ καὶ Βαρνάβας διέτριβον ἐν Ἀντιοχείᾳ,
 43 διδάσκοντες καὶ εὐαγγελιζόμενοι μετὰ καὶ ἑτέρων
 44 πολλῶν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου. Μετὰ δὲ τινας ἡμέ-
 45 ρας εἶπε Παῦλος πρὸς Βαρνάβαν· Ἐπιστρέψαντες
 46 δὴ ἐπισκεψώμεθα τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν κατὰ πᾶ-
 47 σαν πόλιν, ἐν αἷς κατηγγείλαμεν τὸν λόγον τοῦ
 Κυρίου, πῶς ἔχουσι.

Εκλεξαμένους ἄνδρας ἐξ αὐτῶν πέμψαι.] Ἔδει, μὴ τὴν ἐπι-
 στολὴν παρῆναι μόνον, ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι συνηρπάγησαν,
 ἄλλο ἀντ' ἄλλου εἰπόντες· ἀλλ' ὥστε καὶ ἀξιωπιστότερον γε-
 νέσθαι τὸ πρᾶγμα, πέμπουσι τοὺς παρ' αὐτῶν, ἵνα ἀνύποπτοι
 ᾖσι Βαρνάβας καὶ Παῦλος. Ἴνα δὲ μὴ δόξη διαβολῆς εἶναι

(TOM. Γ').

Παύλου καὶ Βαρνάβαν τὸ ἐκείνους ἀποσταλῆναι, ἐγκωμιάζουσιν αὐτούς. Ἀνθρώποις, φασί, παραδεδοκόσι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. — Ἐδοξέ, φασί, τῷ ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν.] Ταῦτα ἡ Καινὴ οὐ διετάττετο· οὐδαμοῦ γὰρ περὶ τούτων διελέχθη ὁ Χριστός· ἀλλ' οὗτοι ἀπὸ τοῦ νόμου ταῦτα λέγουσιν. Ἵνα οὖν μὴ δόξῃ ἀνθρώπινον εἶναι, Ἐδοξε τῷ ἁγίῳ πνεύματι, φασί. Καὶ ἵνα διδαχθῶσιν, ὅτι καὶ αὐτοὶ ἀποδέχονται, καίτοι ἐν περιτομῇ ὄντες, ἐπάγουσι, καὶ ἡμῖν. Ἐδύναντο μὲν γὰρ καὶ χωρὶς γραμμάτων ταῦτα δηλῶσαι· ἀλλὰ διὰ τὸ ἀνυπόπτον, καὶ ὥστε νόμον ἔγγραφον βουλόμενοι ταῦθ' ἀ γενέσθαι, γράφουσι τὴν ἐπιστολὴν. Πάλιν, ὥστε πεισθῆναι τῷ νόμῳ, τὰ τέσσαρα ταῦτα ἀπαγορεύσαντες ποιεῖν τὰ ἔθνη, τὰ λοιπὰ αὐτοῖς συνεχώρησαν. Τί δέ ἐστι ταῦτα; Ἀπέχεσθαι, φασιν, εἰδωλοθύτων, καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ, καὶ πορνείας. Διὰ δὲ τοῦ, ἀπέχεσθαι πνικτοῦ, τὸν φόνον ἀπείργουσιν.

37 Βαρνάβας δὲ ἐβουλεύσατο συμπαραλαβεῖν τὸν Ἰωάν-
38 νην, τὸν καλούμενον Μάρκον. Παῦλος δὲ ἡξίου,
τὸν ἀποστάντα ἀπ' αὐτῶν ἀπὸ Παμφυλίας, καὶ μὴ
συνελθόντα αὐτοῖς εἰς τὸ ἔργον, μὴ συμπαραλαβεῖν
τοῦτον.

Ἰωάννης, ὁ καλούμενος Μάρκος, ἦν συνοδοιπορῶν αὐτοῖς εἰς τὸν εὐαγγελικὸν δρόμον, ἀπὸ Παλαιστίνης μέχρι Πέργης καὶ Παμφυλίας. Εἶτα τῶν ἀποστόλων, εὐτόνῳ κεκρημένων δρόμῳ, καὶ ἀκαμπεῖ τῇ ψυχῇ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ὀπιζομένων, Μάρκος ὡς ἄνθρωπος ναρκήσας, καὶ μὴ εὐτονῶν πρὸς τὸν δρόμον τὸν τοσοῦτον, καὶ πρὸς τοὺς ἐν ἐκάστη πόλει ἀνακύπτοντας ἀγῶνας καὶ κινδύνους, ἀποταξάμενος τῷ δρόμῳ τῶν ἀποστόλων, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Παλαιστίνην, οὗ Χριστὸν ἀρνησάμενος, ἀλλὰ τὸν δρόμον τὸν πολὺν καὶ βαρὺν παραιτησάμενος (α). Ἐπα-

(α) Πρᾶξ. ΙΓ', 13.

νῆλθον πάλιν Παῦλος καὶ Βαρνάβας, καρπῶν εὐσεβείας γέμοντες, καὶ εὐαγγελιζόμενοι τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίαν. Τῶν ἐθνῶν οὖν πάντων ἐπαινούντων τὸν Παῦλον καὶ τὸν Βαρνάβαν ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν, ὁ Μάρκος, λυπηθεὶς, ἐπλήγη τὴν ψυχὴν, καὶ ἴσως ἐνενόησε λέγων πρὸς ἑαυτὸν, ὅτι, Εἰ ἤμην κοινωνὸς τῶν πόνων, ἐγενόμην ἂν ἄρτι καὶ κοινωνὸς τῶν ἐπαίνων. Ἐβουλεύσατο οὖν πάλιν, τοῖς ἀποστόλοις συνεξελθεῖν εἰς τὸ κήρυγμα. Ὁ οὖν Βαρνάβας μετανόησαντα αὐτὸν ἐδέξατο· ὁ δὲ Παῦλος ἐφιλονεῖκει, καὶ ἔλεγε· « Τὸν μὴ συνελθόντα ἡμῖν εἰς τὸ ἔργον Κυρίου οὐ δεῖ συμπαραλαμβάνειν. » Ἡ οὖν στάσις δικαιοσύνης ἦν, οὐ θυμοῦ· ὁ μὲν γὰρ Παῦλος ἐζήτει τὸ δίκαιον, ὁ δὲ Βαρνάβας, τὸ φιλάνθρωπον. Συνῆν τοίνυν ὁ Μάρκος τῷ Βαρνάβᾳ σπουδάζων καὶ τρέχων· ὁ δὲ Παῦλος ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παρήγγειλε, μὴ δεχθῆναι τὸν Μάρκον, οὐχ ἵνα λυπηθῇ, ἀλλ' ἵνα σπουδαιότερον ποιήσῃ. Ὡς δὲ εἶδεν ὁ Παῦλος προλαβόντα τῇ σπουδῇ τὸν Μάρκον, καὶ ἀπολογησάμενον διὰ τῶν δευτέρων, ἄρχεται αὐτὸν παρατίθεσθαι, καὶ φησιν· « Ἀσπάζεται ὑμᾶς Μάρκος ὁ ἀνεψιὸς Βαρνάβαν, περὶ οὗ ἐλάβετε ἐντολὰς, ἐὰν ἔλθῃ πρὸς ὑμᾶς, δέξασθε αὐτόν (α). »

39 Ἐγένετο οὖν παροξυσμός, ὥστε ἀποχωρισθῆναι
αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, τόν τε Βαρνάβαν, παραλα-
40 βόντα τὸν Μάρκον, ἐκπλεῦσαι εἰς Κύπρον. Παῦλος
δὲ, ἐπιλεξάμενος Σίλαν, ἐξῆλθε, παραδοθείς τῇ χά-
41 ριτι τοῦ θεοῦ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν. Διήρχετο δὲ τὴν
Συρίαν καὶ Κιλικίαν, ἐπιστηρίζων τὰς ἐκκλησίας.

Παροξυσμός, φησιν, ἐγένετο, οὐκ ἔχθρα, οὐδὲ φιλονεικία. Τοσοῦτον δὲ ἴσχυσεν ὁ παροξυσμός, ὥστε χωρῆσαι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων· καὶ εἰκότως· ὅπερ γὰρ ἕκαστος ὑπέλαβεν εἶναι λυσιτελεῖς, τοῦτο μετὰ ταῦτα προσήκατο διὰ τὴν πρὸς ἐκεῖνον

(α) Κολοσ. Δ', 10.

κοινωνίαν. Δοκεῖ δὲ κατὰ σύνεσιν γεγενῆσθαι τὸν χωρισμὸν, καὶ πρὸς ἀλλήλους εἰπεῖν, ὅτι, Ἐπειδὴ ἐγὼ βούλομαι, σὺ δὲ οὐ βούλει, ἵνα μὴ μωχλώμεθα, διανειμώμεθα τοὺς τόπους. Ὅστε πάνυ εἰκοντες ἀλλήλοις τοῦτο ἐποιοῦν. Ἐβούλετο γὰρ στήναι τὸ Παύλου ὁ Βαρνάβας· διὰ τοῦτο καὶ ἀνεχώρησεν. Ὁμως δὲ καὶ ἐν τοῖς προφήταις εὐρίσκωμεν καὶ γνώμας διαφόρους, καὶ διάφορα ἦθ'· οἷον ὁ Ἡλίας, αὐστηρὸς, ὁ Μωσῆς, πραῖος. Οὕτω δὲ καὶ ἐνταῦθα σφοδρότερός ἐστιν ὁ Παῦλος τοῦ Βαρνάβα. Πάνυ δὲ ὠφέλει τὸν Μάρκον ἡ μάχη αὐτῇ· τὸ μὲν γὰρ Παύλου φοβερόν, ἐπέστρεφεν αὐτόν· τὸ δὲ Βαρνάβα χρηστὸν, ἐποίει μνηκίτι ἀπολειφθῆναι. Ὅστε μάχονται μὲν, πρὸς ἓν δὲ τέλος ἀπαντᾷ τὸ κέρδος· καὶ γὰρ Παῦλον ὁρῶν αἰρούμενον ἀποσπῆναι, πάνυ ἐφοβήθη, καὶ κατέγνω ἑαυτοῦ· καὶ Βαρνάβαν ὁρῶν οὕτως αὐτοῦ ἀντεχόμενον, πάνυ αὐτὸν ἐφίλησε· καὶ διωροῦτο ὁ μαθητὴς διὰ τῆς μάχης τῶν διδασκάλων· τοσοῦτον ἀπεῖχε τοῦ σκανδαλισθῆναι. Ὡς γὰρ εἶδεν ἑαυτὸν οὕτως ἐκβληθέντα διὰ τὴν ῥαθυμίαν ὑπὸ τοῦ Παύλου, ἔσπευδε τῇ προθυμίᾳ ἐν τῷ δευτέρῳ δρόμῳ καλύψαι τὴν προτέραν νωχέλειαν, πάνυ ὠφεληθεὶς ἀπὸ τῆς ἀκριθείας τοῦ Παύλου. Τί οὖν; ἐχθροὶ ἀνεχώρησαν; Μὴ γένοιτο! Ὅτι δὲ οὐ γέγονεν ἔχθρα τοῖς ἀποστόλοις, δείκνυται, πανταχοῦ μετὰ τοῦτο Βαρνάβας πολλῶν ἐγκωμίων ἀπολαύων παρὰ Παύλου ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΔ΄.

Περὶ τῆς κατηχήσεως Τιμοθέου, καὶ τῆς κατὰ ἀποκάλυψιν ἀφίξεως Παύλου εἰς Μακεδονίαν· ἐν ᾧ περὶ πίστεως καὶ σωτηρίας τινὸς γυναικὸς Λυδίας· περὶ ἰάσεως τῆς πνεῦμα πύθωνος ἐχούσης παι-

δίσκης· δι' ἣν τὸν Παῦλον καθεῖρξαν οἱ δεσπόται· περὶ τοῦ συμβάντος ἐκεῖ σεισμοῦ καὶ θαύματος, καὶ ὅπως πιστεύσας ὁ εἰρκτοφυλάξ, ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ ἐβάπτισθη πανέσιος. Ὅτι παρακληθέντες ἐξῆλθον τότε ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου οἱ ἀπόστολοι.

ΚΕΦ. ΧVI, 1 Κατήντησε δὲ εἰς Δέρβην καὶ Λύστραν· καί, ἰδοὺ, μαθητὴς τις ἦν ἐκεῖ, ὀνόματι Τιμόθεος, υἱὸς γυναικὸς τινος Ἰουδαίας, πιστῆς, πατρὸς δὲ Ἕλληνης· ὃς ἐμαρτυρεῖτο ὑπὸ τῶν ἐν Λύστοις καὶ Ἰκονίῳ ἀδελφῶν. Τοῦτον ἠθέλησεν ὁ Παῦλος σὺν αὐτῷ ἐξελθεῖν· καὶ λαβὼν περιέτεμεν αὐτόν, διὰ τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς ὄντας ἐν τοῖς τόποις ἐκεῖνοις· ἡδαισαν γὰρ ἅπαντες τὸν πατέρα αὐτοῦ, ὅτι Ἕλληνα ὑπῆρχεν. Ὡς δὲ διεπορεύοντο τὰς πόλεις, παρεδίδουν αὐτοῖς φυλάσσειν τὰ δόγματα, τὰ κεκριμένα ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν πρεσβυτέρων τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ. Αἱ μὲν οὖν ἐκκλησίαι ἐστερεοῦντο τῇ πίστει, καὶ ἐπερίσσευν τῷ ἀριθμῷ καθ' ἡμέραν.

Δόγματα κέκληκε τὴν ἀποχὴν τῶν εἰδωλοθύτων, πορνείας τε, καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ· ἅπερ εἰς κανονικῆς ζωῆς ὁρὰ διατύπωσιν. Ταῦτα γὰρ εἶον ῥυθμίζει σόφρονα, καὶ λογικοῖς ἀνθρώποις πρέποντα.

6 Διελθόντες δὲ τὴν Φρυγίαν καὶ τὴν Γαλατικὴν χώραν, κωλυθέντες ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λαλῆσαι τὸν λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἐλθόντες κατὰ τὴν Μυσίαν, ἐπείραζον κατὰ τὴν Βιθυνίαν πορεύεσθαι· 8 καὶ οὐκ εἶασεν αὐτοὺς τὸ πνεῦμα. Παρελθόντες δὲ τὴν Μυσίαν, κατέβησαν εἰς Τρωάδα.

Ἐν τῇ Ἀσίᾳ καὶ Βιθυνίᾳ κωλύει τὸ πνεῦμα λαλῆσαι τὸν λόγον

τοὺς Ἀποστόλους, προγινώσκον τὴν τῶν Πνευματομάχων αἰρεσιν κυριεύσειν τῶν ἐκείσε (1).

9 Καί ὄραμα διὰ τῆς νυκτός ὤφθη τῷ Παύλῳ· ἀνὴρ τις ἦν Μακεδὼν ἐξώς, παρακαλῶν αὐτόν, καὶ λέγων· Διαβὰς εἰς Μακεδονίαν, βοηθήσον ἡμῖν.

Οὐκέτι δι' ἀγγέλου, καθάπερ Φιλίππου καὶ Κορνηλίῳ, ἀλλὰ δι' ὁράματος φαίνεται αὐτῷ ἀνθρωπινώτερον. Ἐνθα μὲν γὰρ εὐκόλον τὸ πεισθῆναι, ἀνθρωπινώτερον· ἔνθα δὲ πολλῇ βίᾳ, θειότερον. Ἐπειδὴ γὰρ κηρύττει μόνον ἠπείγεται, εἰς τοῦτο ὄναρ φαίνεται αὐτῷ· ὃ κηρύττει δὲ οὐκ ἠνείχεται, εἰς τοῦτο τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀποκαλύπτει. Ἐλθόντες γάρ, φησι, κατὰ τὴν Μυσίαν, ἐπεύραζον κατὰ τὴν Βιθυνίαν πορεύεσθαι· καὶ οὐκ εἶσεν αὐτοὺς τὸ πνεῦμα. Οὐ γὰρ δὴ καὶ τὰ εὐκόλα τὸ πνεῦμα εἰργάζετο, ἀλλ' ἥρει καὶ ὄναρ.

10 Ὡς δὲ τὸ ὄραμα εἶδεν, εὐθέως ἐζητήσαμεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Μακεδονίαν, συμβιβάζοντες, ὅτι προσκέκληται ἡμᾶς ὁ Κύριος, εὐαγγελίσασθαι αὐτούς.

11 Ἀναχθέντες οὖν ἀπὸ τῆς Τρωάδος, εὐθυδρομήσαμεν εἰς Σαμοθράκην, τῇ τε ἐπιούσῃ εἰς Νεάπολιν·

12 ἐκεῖθεν τε εἰς Φιλίππους, ἥτις ἐστὶ πρώτη τῆς μερίδος τῆς Μακεδονίας πόλις, κολώνια. Ἦμεν δὲ ἐν ταύτῃ τῇ πόλει διατρίβοντες ἡμέρας τινάς.

Σημειωτέον, ὅτι σὺν τῷ Παύλῳ ἦν ἐν ταῖς πόλεσι ταύταις καὶ ὁ Λουκᾶς, ὡς δῆλον ἐξ ὧν καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ συμπαράλαμβάνει, λέγων· Ἐζητήσαμεν, Εὐθυδρομήσαμεν, καὶ τὰ ὅμοια. Νεάπολιν δὲ τὴν νῦν Χριστόπολιν λέγει.

13 Τῇ τε ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων ἐξήλθομεν ἔξω τῆς πόλεως παρὰ ποταμὸν, οὗ ἐνομιζέτο προσευχῇ εἶναι· καὶ καθίσαντες ἐλαλοῦμεν ταῖς συνελθούσαις

(1) « Διὰ τὴν μὲν οὖν ἐκωλύθησαν, οὐ λέγει· ὅτι δὲ ἐκωλύθησαν, εἶπε, παιδείῳ ἡμᾶς, πείθεσθαι μόνον, καὶ μὴ ζητεῖν τὰς αἰτίας, καὶ δεικνύς, ὅτι πολλὰ καὶ ἀνθρώπων, ἵπποις. » Χρυσόστομος.

14 γυναιξί. Καί τις γυνή, ὀνόματι Λυδία, προσκυρόπωλις, πόλεως Θυατείρων, σεβομένη τὸν θεόν, ἔχουεν· ἥς ὁ Κύριος διήνοιξε τὴν καρδίαν, προσέ-
15 χειν τοῖς λαλουμένοις ὑπὸ τοῦ Παύλου. Ὡς δὲ ἐβαπτίσθη, καὶ ὁ οἶκος αὐτῆς, παρεκάλεσε, λέγουσα· Εἰ κεκρίκατέ με πιστὴν τῷ Κυρίῳ εἶναι, εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκόν μου, μένατε. Καὶ παρεβίβασατο ἡμεῖς.

Οὐ μόνον ἔνθα συναγωγὴ ἦν, ἀλλὰ καὶ ἔξω κῆχοντο, ὥσπερ τόπον τινα ἀφορίζοντες, ἅτε σωματικώτεροι ὄντες οἱ Ἰουδαῖοι. Ἡ μᾶλλον, μὴ οὕτως ἐκεῖ συναγωγῆς διὰ τὸ σπάνιον, παρὰ τὸν ποταμὸν ἔξω τῆς πόλεως λάθρα συνήγοντο οἱ δῆθεν θεοσεβεῖς (1).

16 Ἐγένετο δὲ, πορευομένων ἡμῶν εἰς προσευχὴν, παιδίσκητιν τινά, ἔχουσαν πνεῦμα Πύθωνος (2), ἀπαντῆσαι ἡμῖν, ἥτις ἐργασίαν πολλὴν παρεῖχε τοῖς

17 κυρίοις αὐτῆς, μαντευομένη. Αὕτη κατακολουθήσασα τῷ Παύλῳ καὶ ἡμῖν, ἔκραζε λέγουσα· Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσιν,

18 οἵτινες καταγγέλλουσιν ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας. Τοῦτο δὲ ἐποίει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Διαπονηθεὶς δὲ ὁ Παῦλος, καὶ ἐπιστρέψας, τῷ πνεύματι εἶπε· Παράγγελλω σοι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξελ-

19 θεῖν ἀπ' αὐτῆς. Καὶ ἐξῆλθεν αὐτῇ τῇ ὥρᾳ. Ἰδόντες δὲ οἱ κύριοι αὐτῆς, ὅτι ἐξῆλθεν ἡ ἐλπίς τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἐπιλαβόμενοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν, εἰλκυσαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας.

20 Καὶ προσαγαγόντες αὐτοὺς τοῖς εἰρηγόις, εἶπον· Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν,

(1) Προσευχὴ, τόπος ἡ οἶκος προσευχῆς, εὐκτήριος. Ἰπῆρχον δὲ ταῦτα προσευχαί, ἐν αἷς ἀνεγιγνώσκοντο καὶ τὰ ἱερὰ εἰβλία, ὅπου δὲν ὑπῆρχον συναγωγαὶ εἴτε διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν Ἰουδαίων, εἴτε κατ' ἀπαγόρευσιν τῶν ἀρχῶν. Ἰπῆρχον δὲ ἐκτὸς τῶν πόλεων εἴτε παρὰ ποταμούς· εἴτε πρὸς τῇ θαλάσῃ· διότι οἱ Ἰουδαῖοι συνείθιζον, νύκτωρ νύκτωρ πρὸ τῆς προσευχῆς.

(2) Τὸ δὲ τῆς Πυθίης πνεῦμα μαντείας ἐποίει· διὰ δὲ τοῦτο Πύθωνος πνεῦμα ἐκαλεῖτο· ἐπειδὴ ἡ Πυθία, ἥτις ὁ ἐν τῇ Πυθίᾳ θαίμων, Ἀπόλλων καλούμενος, ἐμαντεύετο καὶ ἅπαντα τοὺς ἀνθρώπους, λέγων αὐτοῖς τὰ γεγεννημένα. — Ἀμμώνιος.

- 21 Ἰουδαῖοι ὑπάρχοντες· καὶ καταγγέλλουσιν ἔθῃ, ἃ οὐκ ἐξεστὶν ἡμῖν πρᾶξασθαι, οὐδὲ ποιεῖν, Ἑω-
 22 μαίοις οὖσι. Καὶ συνεπέστη ὁ ὄχλος κατ' αὐτῶν, καὶ οἱ στρατηγοί, περιβρῆξαντες αὐτῶν τὰ ἱμάτια,
 23 ἐκέλευον ῥαβδίζειν· πολλὰς τε ἐπιθέντες αὐτοῖς πληγὰς, ἔβαλον εἰς φυλακὴν, παραγγείλαντες τῷ
 24 δεσμοφύλακι, ἀσφαλῶς τηρεῖν αὐτούς. Ὅς, παραγγελίαν τοιαύτην εἰληφώς, ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν, καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἥσφα-
 25 λίσατο εἰς τὸ ξύλον. Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον Παῦλος καὶ Σίλας προσευχόμενοι ὕμνουν τὸν θεόν· ἐπηκροῶντο δὲ αὐτῶν αἱ δέσμιοι.

Λέγεται ἡ Πυθία, γυνὴ τις οὖσα, ἐπικαθῆσθαι τῷ τρίποδι τοῦ Ἀπόλλωνος, διακρούσα τὰ σκέλη· εἴθ' οὕτω πνεῦμα πονηρὸν κάτωθεν ἀναδιδόμενον, καὶ διὰ τῶν γεννητικῶν αὐτῆς διαδύμενον μορίων, πληροῦν τὴν γυναῖκα τῆς μανίας· καὶ ταύτην τὰς τρίχας λύουσιν, λοιπὸν βακχεύεσθαι τε καὶ ἀφρόν· ἐκ τοῦ στόματος ἀφιέναι· καὶ οὕτως ἐν παροινίᾳ γινομένην, τὰ τῆς μανίας φθέγγεσθαι ῥήματα. Τί δὴ ποτε καὶ ὁ δαίμων ταῦτα ἐφθέγγετο, καὶ ὁ Παῦλος ἐκώλυσεν; Ἐβούλετο γὰρ μὴ ἀξιόπιστον αὐτὸν ποιεῖν. Εἰ γὰρ προσήκατο αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ὁ Παῦλος, πολλοὺς ἂν καὶ τῶν πιστῶν ἠπάτησεν, ἅτε ὑπ' ἐκείνου δεχθείς. Διὰ τοῦτο ἀνέχεται καθ' ἑαυτοῦ εἰπεῖν, ἵνα στήσῃ τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς συγκαταβάσσει κέχρηται πρὸς τὴν ἀπίστω-
 λειαν. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον αὐ προσήκατο Παῦλος, ἀλλὰ διέπτυσεν, οὐ βουλόμενος ἀπλῶς ἑαυτὸν ἐπιρρίπτειν τοῖς σημείοις· ὥς δὲ ἐπέμενε τοῦτο ποιῶν, καὶ τὸ ἔργον ἐδείκνυ, τότε ἐκέλευσεν αὐτῷ ἐξελθεῖν. Διαπονηθεὶς γάρ, φησιν, ὁ Παῦλος, τουτέστι κινηθεὶς καὶ δηχθεὶς, καὶ ἀληθῆ λέγουσαν ἐπιστομίσας αὐτήν, ἐκέλευσεν ἐξελθεῖν ἐξ αὐτῆς τὸ δαιμόνιον, διδάσκων ἡμᾶς, μηδὲ τῇ ἀληθείᾳ συνηγορεῖν προσποιουμένους δέχεσθαι δαίμονας· ἀλλὰ πᾶσαν αὐτοῖς ἀποτειχίζειν πλάνης ὁδόν, καὶ ἀποφράττειν πρὸς τὰ παρ' αὐτῶν πάντα τὴν ἀκοήν.

- 26 Ἄφνω δὲ σεισμὸς ἐγένετο μέγας, ὥστε σαλευθῆναι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμωτηρίου· ἀνεψῆχθησαν τε παραχρῆμα αἱ θύραι πᾶσαι, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη.

Ο σεισμὸς γέγονεν, ὥστε ἀφυπνισθῆναι τὸν δεσμοφύλακα· αἱ θύραι δὲ ἀνεψῆχθησαν, ὥστε θαυμάσαι τὸ γεγονός, καὶ πιστεῦσαι. Οὐ γὰρ πρὸς ἐπίδειξιν ταῦτα ἐγένετο, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν. Ταῦτα δὲ οἱ δεσιμῶται οὐχ ἰώρων· ἥ γὰρ ἂν ἔφυγον ἅπαντες.

- 27 Ἐξυπνος δὲ γενόμενος ὁ δεσμοφύλαξ, καὶ ἰδὼν ἀνεψῆγμένας τὰς θύρας τῆς φυλακῆς, σπασάμενος μάχαιραν, ἔμελλεν ἑαυτὸν ἀναιρεῖν, νομίζων ἐκπε-
 28 ρευγέειν τοὺς δεσμίους. Ἐφώνησε δὲ φωνῇ μεγάλῃ ὁ Παῦλος, λέγων· Μὴδὲν πράξης σεαυτῷ κακόν·
 29 ἅπαντες γὰρ ἐσμέν ἐνθάδε. Αἰτήσας δὲ φῶτα, εἰσ-
 30 επήδησε, καὶ ἔντρομος γενόμενος προσέπεσε τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλᾳ. Καὶ προαγαγὼν αὐτοὺς ἔξω,
 31 ἔφη· Κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν, ἵνα σωθῶ; Οἱ δὲ εἶπον· Πίστευσον ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν, καὶ σω-
 32 θήσῃ σὺ καὶ ὁ οἶκός σου. Καὶ ἐλάλησαν αὐτῷ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, καὶ πᾶσι τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.
 33 Καὶ παραλαβὼν αὐτοὺς ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τῆς νυκτός, ἔλουσεν ἀπὸ τῶν πληγῶν· καὶ ἔθαπτίσθη
 34 αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες παραχρῆμα. Ἀναγαγὼν τε αὐτοὺς εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, παρέθηκε τράπεζαν, καὶ ἡγαλλιάσατο, πανοικί πεπιστευκῶς τῷ θεῷ.
 35 Ἡμέρας δὲ γενομένης, ἀπέστειλαν οἱ στρατηγοὶ τοὺς ῥαβδούχους, λέγοντες· Ἀπόλυσον τοὺς ἀν-
 36 ὁρώπους ἐκείνους. Ἀπήγγειλε δὲ ὁ δεσμοφύλαξ τοὺς λόγους τούτους πρὸς τὸν Παῦλον· Ὅτι ἀπεστάλκασιν οἱ στρατηγοί, ἵνα ἀπολυθῇτε· νῦν οὖν ἐξελθόντες, πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ.

Ἐξυπνος γενόμενος ὁ δεσμοφύλαξ.] Οὗτός ἐστιν ὁ Στεφανᾶς,

ὃ μνημονεύει Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ ἐπιστολῇ (α).

37 Ὁ δὲ Παῦλος ἔφη πρὸς αὐτούς· Δείραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ, ἀκατακρίτους, ἀνθρώπους Ῥωμαίους ὑπάρχοντας, ἔβαλον εἰς φυλακὴν, καὶ νῦν λάθρα ἡμᾶς ἐκβάλλουσιν; Οὐ γάρ· ἀλλὰ ἐλθόντες αὐτοὶ 38 ἡμᾶς ἐξαγαγέτωσαν. Ἀνήγγειλαν δὲ τοῖς στρατηγοῖς οἱ βράβοῦχοι τὰ ῥήματα ταῦτα· καὶ ἐφοβήθησαν, ἀκούσαντες, ὅτι Ῥωμαῖοί εἰσι. Καὶ ἐλθόντες παρεκάλουν αὐτούς, καὶ ἐξαγαγόντες ἡρώτων, 40 ἐξελεῖν τῆς πόλεως. Ἐξελθόντες δὲ ἐκ τῆς φυλακῆς, εἰσῆλθον πρὸς τὴν Λυδίαν· καὶ ἰδόντες τοὺς ἀδελφοὺς, παρεκάλουν αὐτούς, καὶ ἐξῆλθον.

Δείραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ.] Δείκνυσι διπλοῦν τὸ ἔγκλημα, εἰπὼν· Δείραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ, καὶ τὰ ἐξῆς· ὅτι Ῥωμαίους, καὶ ὅτι ἀκατακρίτους. Καὶ ἀνθρώπινα γὰρ κατεσκεύαζε διὰ τινα οἰκονομίαν πολλάκις, ἵνα μὴ δόξη ὡς κατὰ δικὸς ἀπολύεσθαι, καὶ ὡς ἡμαρτηκώς· καὶ ἵνα μὴ τῆς χάριτος αὐτῶν ᾖ τὸ πρᾶγμα. Καὶ εἰδὼς, ὅτι δεῖ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ὑποτάσσασθαι, ἐκάλει ἑαυτὸν Ῥωμαῖον· σχεδὸν γὰρ πάσης τῆς γῆς, καὶ αὐτῆς τῆς Ἰουδαίας, ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς ἐκράτει· καὶ αὐτοὶ φόρον ἐτέλουν Καίσαρι; μὴ ἀποσειόμενοι τὴν ἀρχὴν καὶ δεσποτεῖν τὴν Ῥωμαϊκὴν, ὥσπερ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι, οἵτινες φρεναπατῶντες ἑαυτοὺς, τὸν μὲν θεὸν μόνον ἔλεγον ἴδιον βασιλέα, οὐ μὴν ἀνθρώπον· ἔργοις δὲ αὐτοῖς ὡς ὑποτελεῖς οἰκέται φόρον ἐτέλουν, τὸ μὲν ὄνομα ἀρνούμενοι, ἔργοις δὲ ὑποκείμενοι· οὗς καὶ ἐπόρθησεν Οὐεσπασιανὸς ὡς μὴ ὑπατασσόμενους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΕ΄.

Περὶ στάσεως γενομένης ἐν Θεσσαλονίκῃ τοῦ κηρύγματος ἕνεκεν, φυγῆς τε Παύ-

(*) Α' Κορ. Α', 16.

λου εἰς Βέροϊαν, καὶ κεῖθεν εἰς Ἀθήνας.

ΚΕΦ. XVII, 1 Διοδεύσαντες δὲ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ Ἀπολλωνίαν, ἦλθον εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπου ἦν ἡ 2 συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων. Κατὰ δὲ τὸ εἰωθὸς τῷ Παύλῳ, εἰσῆλθε πρὸς αὐτούς, καὶ ἐπὶ σάββατα 3 τρία διελέγετο αὐτοῖς ἀπὸ τῶν γραφῶν, διανοίγων καὶ παρατιθέμενος, ὅτι τὸν Χριστὸν ἔδει παθεῖν, καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν, καὶ ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς, ὃν ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.

Ἐπειδὴ οὗτοι πρὸς τὰ σημεῖα ἐναντίως εἶχον, ὡς πλάνους καὶ γόητας διαβάλλοντες, ὥδε ἀπὸ τῶν γραφῶν πείθων ὁ Παῦλος, οὐκ ἔχει ταύτην τὴν ὑπόνοιαν.

4 Καὶ τινες ἐξ αὐτῶν ἐπείσθησαν, καὶ προσεκληρώθησαν τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλᾳ, τῶν τε σεβομένων Ἑλλήνων πολὺ πλῆθος, γυναικῶν τετῶν πρώτων οὐκ ὀλίγαι. 5 Ζηλώσαντες δὲ οἱ ἀπειθοῦντες Ἰουδαῖοι, καὶ προσλαβόμενοι τῶν ἀγοραίων τινὰς ἀνδρας πονηροὺς, καὶ ὀχλοποιήσαντες, ἐθορύβουν τὴν πόλιν· ἐπιστάντες τε τῇ οἰκίᾳ Ἰάσονος, ἐζήτουν αὐτούς, 6 ἀγαγεῖν εἰς τὸν δῆμον· μὴ εὐρόντες δὲ αὐτούς, ἔσυρον τὸν Ἰάσονα καὶ τινὰς ἀδελφοὺς ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας, βοῶντες· Ὅτι οἱ τὴν οἰκουμένην ἀναστατώσαντες, οὗτοι καὶ ἐνθάδε πάρεσιν· οὓς ὑποδέδεκται Ἰάσων· καὶ οὗτοι πάντες ἀπέναντι τῶν 7 δογμάτων Καίσαρος πράττουσι, βασιλέα λέγοντες 8 ἕτερον εἶναι, Ἰησοῦν. Ἐτάραξαν δὲ τὸν ὄχλον καὶ 9 τοὺς πολιτάρχας ἀκούοντας ταῦτα. Καὶ λαβόντες τὸ ἱκανὸν παρὰ τοῦ Ἰάσονος καὶ τῶν λοιπῶν, ἀπέλυσαν αὐτούς. 10 Οἱ δὲ ἀδελφοὶ εὐθέως διὰ τῆς νυκτὸς ἐξέπεμψαν τὸν τε Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν εἰς Βέροϊαν· οἵτινες παραγενόμενοι, εἰς τὴν συναγωγὴν τῶν Ἰουδαίων ἀπήσαν.

Σεβομένους Ἑλλήνας, τοὺς ἐξ Ἰουδαίων μὲν ὄντας, ἑλληνιστὶ

δὲ εὐεργετούμενους καλεῖ, διὰ τὸ φυλάττειν τὸν νόμον· ἢ τοὺς ἐξ Ἑλλήνων προσκλήτους Ἰουδαίων ὑπάρχοντας.

- 11 Οὗτοι δὲ ἦσαν εὐγενέστεροι τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, οἵτινες ἐδέξαντο τὸν λόγον μετὰ πάσης προθυμίας, τὸ καθ' ἡμέραν ἀνακρίνοντας τὰς γραφάς, εἰ
12 ἔχοι ταῦτα οὕτως. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐξ αὐτῶν ἐπίστευσαν, καὶ τῶν Ἑλληνίδων γυναικῶν τῶν εὐ-
13 σχημόνων καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀλίγοι. Ὡς δὲ ἐγνώσαν οἱ ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης Ἰουδαῖοι, ὅτι καὶ ἐν τῇ Βεροίᾳ κατηγγέλη ὑπὸ τοῦ Παύλου ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ἤλθον κακεῖ, σαλεύοντες τοὺς ὄχλους.

Ο἗τοι δὲ ἦσαν εὐγενέστεροι.] Τὸ, εὐγενέστεροι, ἀντὶ τοῦ, ἐπιεικέστεροι, φησιν. Οὐχ ὡς ἄπιστοι δὲ οὗτοι ἀνέκρινον, ἥτοι ἐξηρῶν, τὰς γραφάς· ἥδη γὰρ ἦσαν πεπιστευκότες· ἀλλ' ὡς ἄμειροι τῆς τῶν παλαιῶν προφητῶν παραδόσεως· καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον πιστότεροι ἐγίνοντο ἐρευνῶντες τὰς γραφάς, καὶ εὐρίσκοντες τοῖς τῶν παλαιῶν προφητῶν λόγοις συνάδοντα τὰ περὶ τῆς ἐνσάρκου τοῦ Κυρίου οἰκονομίας πράγματα.

- 14 Εὐθέως δὲ τότε τὸν Παῦλον ἐξαπέστειλαν οἱ ἀδελ-
ροί, πορεύεσθαι ὡς ἐπὶ τὴν θάλασσαν· ὑπέμενον δὲ
15 ὅ,τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος ἐκεῖ. Οἱ δὲ καθιστῶντες τὸν Παῦλον, ἤγαγον αὐτὸν ἕως Ἀθηνῶν· καὶ λα-
βόντες ἐντολὴν πρὸς τὸν Σίλαν καὶ Τιμόθεον, ἵνα ὡς τάχιστα ἔλθωσι πρὸς αὐτὸν, ἐξήρσαν.

Οἰκονομικῶς ἐνταῦθα, οὐ δειλιῶν ἐφυγεν ὁ ἀπόστολος, ἀλλ' ὡς τε καὶ τὸ κήρυγμα αὖξιν βουλόμενος, καὶ τὸν θυμὸν αὐτῶν κατασβεῖναι πραγματευόμενος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΣ'.

Περὶ τῆς ἐν Ἀθήναις ἐπιβωμίου γραφῆς,

φιλοσόφου τε κηρύγματος καὶ εὐσε-
θείας τοῦ Παύλου.

- 16 Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἐδεχομένου αὐτοὺς τοῦ Παύ-
λου, παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ, θεω-
17 ροῦντι κατείδωλον οὔσαν τὴν πόλιν. Διελέγετο μὲν οὖν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς σε-
βομένοις, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πᾶσαν ἡμέραν πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας.

Παρωξύνετο.] Οὐκ ὀργὴν ἐνταυθα φησιν, οὐδὲ ἀγανάκτησιν· ὀργῆς γὰρ καὶ ἀγανάκτησεως πόρρω τὸ χάρισμα. Τί οὖν ἐστὶ τὸ, παρωξύνετο; Ἀντὶ τοῦ, διεγείρετο, , οὐκ ἔφερεν, ἀλλ' ἐτήκετο· καθὰ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· Ἐγένετο δὲ παροξυσμὸς μεταξὺ αὐτῶν, καὶ τὰ ἐξῆς (α).

- 18 Τινὲς δὲ τῶν Ἐπικουρείων καὶ τῶν Στωϊκῶν φιλο-
σόφων συνέβαλλον αὐτῷ· καὶ τινες ἔλεγον· Τί ἂν θέ-
λοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγειν; Οἱ δὲ ἑένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι· ὅτι τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῖς εὐηγγελίζετο.

Οἱ μὲν Ἐπικουρεῖοι αὐτόματον καὶ ἐξ ἀτόμων δοξάζουσιν εἶναι τὸ πᾶν· οἱ δὲ Στωϊκοί, σῶμα καὶ ἐκπύρωσιν. Τινὲς οὖν ἐξ αὐτῶν, ἐπὶ γνώσει μέγα φρονούντες, ἀνοήτως ἐπιγελῶντες τὸν θεσπέσιον Παῦλον, Τί ἂν θέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος; ἔλεγον. Ἐπειδὴ γὰρ ὄρνειν ἐστὶν ὁ σπερμολόγος βραχὺ καὶ εὐτελεῖς, οὔτε πρὸς ἑρῶσιν, οὔτε πρὸς τέρψιν ἐπιτήδειον, τὰ ἐν ταῖς τριόδοις ἐρριμμένα τῶν σπερματῶν εἰωθὸς συλλέ-
γειν, τοὺς εὐτελεῖς καὶ οὐκ ἀξίους λόγου, σπερμολόγους ἐκάλουν. Καὶ ξένων δαιμονίων ἔφασκον αὐτὸν εἶναι διδάσκα-
λον, ἔπειδὴ τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν εὐηγγελίζετο. Καὶ γὰρ καὶ τὴν ἀνάστασιν θεὸν τινα εἶναι ἐνόμιζον, ἅτε εἰω-

θότες καὶ θηλείας σέβειν θεάς. Δαιμόνια γὰρ τοὺς θεοὺς αὐτῶν ἐκάλουν.

- 19 Ἐπιλαβόμενοί τε αὐτοῦ, ἐπὶ τὸν Ἄρειον πάγον ἤγαγον, λέγοντες· Δυνάμεθα γινῶναι, τίς ἡ καινὴ
20 αὕτη ἡ ὑπὸ σοῦ λαλουμένη διδασχὴ; Ξενίζοντα γὰρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοάς ἡμῶν. Βουλόμεθα οὖν
21 γινῶναι, τί ἂν θέλοι ταῦτα εἶναι. (Ἄθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι, εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐχαίρουν, ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον.)

Ἠγαγον αὐτόν, φησιν, ἐπὶ τὸν Ἄρειον πάγον, οὐχ ὥς τι μαθεῖν, ἀλλ' ὥστε κολάσασθαι, ἐνθα αἱ φονικαὶ δίκαι. Ἄρειος δὲ πάγος ἐλέγετο ὁ τόπος· ἐπειδὴ ὁ Ἄρης ἐκεῖσε, ὡς φασι, τοῦ φόνου δίκας ἔδωκε. Πάγος δὲ, ὁ ὑψηλὸς τόπος· ἐν γὰρ ὄχθῃ τινὶ ἦν ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον. Ὅθεν καὶ Πάγαρχοι καλοῦνται παρὰ τισιν οἱ τόπιον τινῶν ἢ κωμῶν ἄρχοντες.

- 22 Σταθεῖς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου πάγου, ἔφη· Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. Διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὖρον καὶ βωμόν, ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο· « Ἀγνώστῳ θεῷ. » Ὅν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.

Ὡς δεισιδαιμονεστέρους. Δεισιδαίμων λέγεται ὁ δεδιώς τὰ δαιμόνια, ὁ πάντα θειάζων, καὶ ξύλον, καὶ λίθον, καὶ πνεῦμα. Ὅσπερ ἐγκωμιάζειν αὐτοὺς δοκεῖ. Δεισιδαιμονεστέρους δὲ, ἀντὶ τοῦ, εὐλαβεστέρους. Ἀγνώστῳ θεῷ.] Δύο αἰτίας εἶναι λέγουσι τοῦ ἐπιγράφεσθαι Ἀθήνησι τῷ βωμῷ, « Ἀγνώστῳ θεῷ. » Οἱ μὲν γὰρ φασιν, ὡς Φιλιππίδην ἐπεμψαν Ἀθηναῖοι πρὸς Λακεδαιμονίους περὶ συμμαχίας, ἠνίκα Πέρσαι ἐπεστράτευσαν τῇ Ἑλλάδι. Ὡς κατὰ τὸ Παρθένιον ὄρος Πανὸς φάσμα ἐντυχόν, ἤτιπτό μὲν Ἀθηναίους ὡς ἀμελοῦντας μὲν αὐτοῦ, ἄλλους δὲ θεοὺς θεραπεύοντας, καὶ βοηθεῖν ἐπηγγέλλετο. Νικήσαντες οὖν, ἐκείνῳ τε ἀνέστησαν ναὸν

καὶ βωμόν ὠκοδόμησαν· καὶ ὡς φυλαττόμενοι, μὴ τὸ αὐτὸ δὴ καὶ ἄλλοτε πάθοιεν, παρέντες τινα θεὸν ἄγνωστον αὐτοῖς, ἀνέστησαν τὸν βωμόν ἐκεῖνον ἐπιγράψαντες, « Ἀγνώστῳ θεῷ, » τοῦτο λέγοντες, ὅτι καὶ εἴ τις ἕτερος ἀγνοοῖτο παρ' ἡμῶν, εἰς τιμὴν ἐκείνου οὗτος δὴ παρ' ἡμῶν ἐγλήγεται, ὡς ἂν ἴλεως ἡμῖν εἴη, εἴπερ ἀγνοοῦμενος μὴ θεραπεύοιτο. Ἄλλοι δὲ φασιν, ὅτι λοιμὸς κατέσκηψε ποτε Ἀθήνησι, καὶ εἰς τοσοῦτον αὐτοὺς ἐξέκαυσεν, ὡς μηδὲ τῶν λεπτοτάτων σινδόνων ἀνέχεσθαι. Τοὺς νομιζομένους οὖν αὐτῶν θεοὺς θεραπεύοντες, οὐδὲν ἀπώανοντο. Ἐννοήσαντες οὖν, ὅτι ἴσως ἐστὶν ὁ θεός, ὃν αὐτοὶ κατέλιπον ἀγέραςτον, ὁ τὸν λοιμὸν καταπέμψας, νέον δειμάμενοι βωμόν, καὶ ἐπιγράψαντες « Ἀγνώστῳ θεῷ, » καὶ θύσαντες, εὐθέως ἐθεραπεύθησαν. Τοῦτον οὖν Χριστὸν Ἰησοῦν εἶναι φησι τῶν ἀπάντων θεῶν ὁ Παῦλος, ὃν καὶ καταγγέλλειν αὐτοῖς ἔφασκεν. Ἔστι δὲ ἡ πᾶσα τοῦ βωμοῦ ἐπιγραφὴ τοιαύτη· ΘΕΟΙΣ ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΛΙΒΥΗΣ, ΘΕῷ ΑΓΝΩΣΤῳ ΚΑΙ ΞΕΝῳ.

- 24 Ὁ θεός, ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὗτος οὐρανοῦ καὶ γῆς κύριος ὑπάρχων,
25 οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ· οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται, προσδεόμενός τινος, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα·
26 ἐποίησέ τε ἐξ ἐνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς·

Ἴνα μὴ νομίσωσιν, ἵνα τῶν πολλῶν εἶναι θεόν, τὸν ὑπ' αὐτοῦ κηρυττόμενον, διορθοῦται ἐπάγων· Οὐκ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς κατοικεῖ. Οἰκεῖ μὲν γὰρ ἐν ναοῖς, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτοις, ἀλλ' ἐν ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ. Οὐδὲ γὰρ ἐν τῷ ναῷ τῶν ἱεροσολύμων λέγεται οἰκεῖν, ἀλλ' ἐνεργεῖν. Οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων παρὰ Ἰουδαίοις ἐθεραπεύετο, ἀλλ' ὑπὸ διανοίας· ἐπεὶ κάκεινά γε οὐκ ἐζήτει οὕτως, ὡς προσδεόμενος. Φησὶ γὰρ·

«Μὴ φάγωμαι κρέα τούτων; ἢ αἶμα τράγων πίνωμαι; καὶ τὰ ἐξῆς (α).»

- 26 Ὅρισας προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθε-
 27 σίας τῆς κατοικίας αὐτῶν· ζητεῖν τὸν Κύριον, εἰ
 ἄραγε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὐροῖεν, καίτοιγε
 οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα.
 28 Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν·
 ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασιν·
 29 «Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.» Γένος οὖν ὑπάρχον-
 τες τοῦ θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν, χρυσῷ ἢ
 ἀργύρῳ, ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμή-
 σεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον.

Ὅρισας προστεταγμένους καιροὺς.] Ὅρισέ, φησι, ζητῆσαι
 τὸν θεόν· ἀλλ' οὐ διὰ παντὸς τοῦτο ὥρισεν, ἀλλὰ κατὰ προσ-
 τεταγμένους καιροὺς· δεικνύς, ὅτι οὐδὲ νῦν ζητήσαντες εὐρον.
 Ἐπειδὴ γὰρ ζητήσαντες οὐχ εὐρον, δείκνυσιν, ὅτι οὕτως ἦν
 φανερός, ὥσπερ ἂν εἰς μέσον ψηλαφώμενος. Οὐ γὰρ ἐνταῦθα
 μὲν ἦν οὐρανός, ἀλλαχοῦ δὲ οὐ· οὐδὲ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ
 ἦν, ἐν ἄλλῳ δὲ οὐ. Ὡστε καὶ κατὰ πάντα καιρὸν, καὶ κατὰ
 πᾶσαν ὁροθεσίαν δυνατὸν αὐτὸν εὐρεῖν. Οὕτως γὰρ ὀκονόμησεν,
 ὥστε μήτε τόπῳ κωλύεσθαι, μήτε χρόνῳ. Καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο μά-
 λιστα αὐτοῖς συνεβάλλετο, τὸ πανταχοῦ εἶναι τὸν οὐρανόν,
 τὸ ἐν παντὶ χρόνῳ ἐστᾶναι. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ φησι· Καίτοιγε
 οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὄντα· πᾶσι γὰρ ἐγγύς
 ἐστι τοῖς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης οὖσι· καὶ οὕτως ἐγγύς
 ἐστιν, ὡς χωρὶς αὐτοῦ μὴ ζῆν. Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ
 κινούμεθα, καὶ ἐσμέν.] Ὡς περ ἐν σωματικῷ ὑποδείγματι δεί-
 κνυσιν· ὡς ἀδύνατον ἀγνοῆσαι τὸν ἀέρα πανταχοῦ κεχυμένον, καὶ
 οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα, μάλλον δὲ καὶ
 ἐν ἡμῖν ὄντα, οὕτω δὴ καὶ τὸν τῶν ὄλων δημιουργὸν θεόν.
 Παρ' αὐτοῦ γὰρ ἐστὶν ἡμῖν τὸ εἶναι, τὸ ἐνεργεῖν, τὸ μὴ ἀπο-

(α) Ὡς γὰρ. ΜΘ', 13.

λίσθαι. Εἶτα καὶ χρῆσιν αὐτοῖς Ἀράτου ἐπάγει (1), ἐνός τι-
 νος τῶν παρ' αὐτοῖς ποιητῶν, εἰς κατασκευὴν τοῦ ἑαυτοῦ λό-
 γου· «Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν» φησι. Καὶ οὗτος μὲν περὶ
 τοῦ δημιουργοῦ αὐτὸ ἐκλαμβάνει, εἰ καὶ περὶ τοῦ Διὸς τοῦτο
 εἰρησθαί φασιν, οὐ τὸν αὐτὸν ἐκείνῳ λέγων, ἀλλὰ τοῦτο κυ-
 ρίως ἐπ' αὐτῷ ἀρμόζειν λέγων. Εἴρηται μὲν γὰρ τινα καὶ πρᾶτ-
 τεται εἰς αὐτὸν· ἀλλ' οὐκ ἴσασι τοῦτο Ἕλληνες· ἀλλ' εἰς ἔτε-
 ρον αὐτὰ νενόηκασιν, ὥσπερ ἐστὶ καὶ τὸ «Ἀγνώστῳ θεῷ», καὶ
 ἔτερα τινά. Γένος δὲ θεοῦ ἡμᾶς εἶναί φησιν ὁ Παῦλος, οὐχ
 ὡς ἐκείνοί φασιν, ἀλλ' ἐτέρῳ νῷ, τουτέστιν οἰκείους, ἐγγυτά-
 τους, ὡς ἂν τις εἴποι, παροίκους καὶ γείτονας.

- 30 Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ
 θεός, τανῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι
 31 πανταχοῦ μετανοεῖν· διότι ἔστησεν ἡμέραν, ἐν ἣ
 μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν
 ἀνδρί, ὃ ὥρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν, ἀναστήσας
 32 αὐτὸν ἐκ νεκρῶν. Ἀκούσαντες δὲ ἀνάστασιν νε-
 κρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον· οἱ δὲ εἶπον· Ἀκουσόμεθα
 33 σου πάλιν περὶ τούτου. Καὶ οὕτως ὁ Παῦλος
 34 ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν. Τινὲς δὲ ἄνδρες κολλη-
 θέντες αὐτῷ, ἐπίστευσαν· ἐν οἷς καὶ Διονύσιος ὁ
 Ἀρεοπαγίτης, καὶ γυνή, ὀνόματι Δάμαρις, καὶ
 ἕτεροι σὺν αὐτοῖς.

Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας, καὶ τὰ ἐξῆς.] Οὐ τοῦτό
 φησιν, ὅτι οὐδεὶς κολάζεται τούτων, ἀλλ' ὅτι οὐδεὶς τῶν
 θελόντων μετανοεῖν. Οὐ περὶ τῶν ἀποθανόντων γὰρ τοῦτό
 φησιν, ἀλλὰ περὶ τούτων, οἷς παραγγέλλει. Οὐκ ἀπαιτεῖ λόγον
 ὑμᾶς, φησὶ, περὶ τῶν προτέρων ἐτῶν τῆς ἀγνοίας ὑμῶν. Οὐκ
 εἶπε δὲ, παρεῖδεν, ἢ, εἶασεν, ἀλλ' ὑπερεῖδε, τουτέστιν οὐκ
 ἀπαιτεῖ κόλασιν, ὡς ἀξίους ὄντας κολάσεως.

(1) Ἄρατος, Ἐν φαινόμενοις 5. Κλεάνθης ἐν ὕμνῳ εἰς Δίον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΖ'.

Περὶ Ἀκύλα καὶ Πρίσκιλλης, τῆς τε Κορινθίων ἀπειθείας καὶ τῆς κατὰ πρόγνωσιν ἐπ' αὐτοῖς εὐδοκίας τοῦ θεοῦ, ἀποκαλυφθείσης τῷ Παύλῳ· ἐν ᾧ περὶ Κρίσπου ἀρχισυναγώγου, πιστεύσαντος σὺν ἑτέροις τισὶ καὶ βαπτισθέντος· ὅτι, ῥάσσεως κινήσεως ἐν Κορίνθῳ, ὁ Παῦλος ὑπανεχώρησεν· ἐλθὼν τε εἰς Ἔφεσον, καὶ διαλεχθεὶς ἐξῆλθε· περὶ Ἀπολλῶ, ἀνδρὸς λογίου τε καὶ πιστοῦ.

ΚΕΦ. ΧVIII 1, Μετὰ δὲ ταῦτα χωρισθεὶς ὁ Παῦλος
2 ἐκ τῶν Ἀθηνῶν, ἦλθεν εἰς Κόρινθον. Καὶ εὗρών
τινα Ἰουδαῖον, ὀνόματι Ἀκύλαν, Ποντικὸν τῷ γένει,
προσφάτως ἐληλυθότα ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, καὶ
Πρίσκιλλαν, γυναῖκα αὐτοῦ, (διὰ τὸ διατεταχέναι
Κλαυδίου, χωρίζεσθαι πάντας τοὺς Ἰουδαίους ἐκ
3 τῆς Ῥώμης;) προσῆλθεν αὐτοῖς· καὶ διὰ τὸ ὁμό-
τεχνον εἶναι, ἔμενε παρ' αὐτοῖς, καὶ εἰργάζετο·
4 ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην. Διελέγετο δὲ ἐν
τῇ συναγωγῇ κατὰ πᾶν σάββατον, ἐπειθὲ τε Ἰου-
5 δαίους καὶ Ἑλλήνας. Ὡς δὲ κατῆλθον ἀπὸ τῆς
Μακεδονίας ὁ, τε Σίλας καὶ ὁ Τιμόθεος, συνέχετο
τῷ πνεύματι ὁ Παῦλος, διαμαρτυρόμενος τοῖς Ἰου-
6 δαίοις τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἀντιτασσομένων δὲ
αὐτῶν καὶ βλασφημούντων, ἐκτιναξάμενος τὰ ἱμά-
τια, εἶπε πρὸς αὐτούς· Τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κε-
7 φαλὴν ὑμῶν· καθαρὸς ἐγώ, ἀπὸ τοῦ νῦν εἰς τὰ
ἔθνη πορεύσομαι. Καὶ μεταβάς ἐκεῖθεν, ἦλθεν εἰς
οἰκίαν τινός, ὀνόματι Ἰούστου, σεβομένου τὸν θεόν,

8 οὗ ἡ οἰκία ἦν συνομοροῦσα τῇ συναγωγῇ. Κρίσπος
δὲ ὁ ἀρχισυναγωγὸς ἐπίστευσε τῷ Κυρίῳ σὺν ὅλῳ
τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· καὶ πολλοὶ τῶν Κορινθίων ἀκού-
οντες, ἐπίστευον, καὶ ἐβαπτίζοντο.

Τὸ αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν.] Τοῦτο λέγει ὁ Παῦ-
λος, ἐκτιναξάμενος τὰ ἱμάτια· ὥστε μὴ ῥήματι μόνον, ἀλλὰ
καὶ πράγματι φοβῆσαι. Διὸ καὶ σφοδρότερον τοῦτο εἰπὼν, Τὸ
αἷμα ὑμῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ὑμῶν, ἀρίσταται αὐτῶν. Ὁ δὲ
λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἕκαστος τῶν ἀποστατούντων Χριστοῦ,
ὅς ἐστι ζωὴ, δοκεῖ ἐαυτὸν φονεῦν, ἀπὸ τῆς ζωῆς μεταβαί-
νων εἰς θάνατον· τὸ αἷμα αὐτοῦ τρόπον τινὰ ἐκχέων διὰ
τῆς σφαγῆς, ἣν ἐπιφέρει ἐαυτῷ. Τοῦτο οὖν φησὶν· Ἄνθ' ὧν
σφάζετε ἐαυτοὺς διὰ τῆς ἀπιστίας, αὐτοῦ τούτου ὑμεῖς ὑπό-
σχητε δίκην, ἐμοῦ ἀθώου ὄντος. Ἐντεῦθεν δὲ ἐστὶ συνιδεῖν,
ὅτι ὁ σφάζων ἐαυτὸν, τιμωρεῖται ὡς φονεὺς παρὰ τῷ θεῷ.

9 Εἶπε δὲ ὁ Κύριος δι' ὀράματος ἐν νυκτὶ τῷ Παύλῳ·
10 Μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει, καὶ μὴ σιωπήσης· διότι
ἐγώ εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεται σοι
τοῦ κακῶσαι σε· διότι λαὸς ἐστὶ μοι πολὺς ἐν τῇ
11 πόλει ταύτῃ. Ἐκάθισέ τε ἐνιαυτὸν καὶ μῆνας ἕξ,
12 διδάσκων ἐν αὐτοῖς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. Γαλλίωνος
δὲ ἀνθυπατεύοντος τῆς Ἀχαΐας, κατεπέστησαν
ὁμοθυμαδὸν οἱ Ἰουδαῖοι τῷ Παύλῳ, καὶ ἤγαγον
13 αὐτὸν ἐπὶ τὸ βῆμα, λέγοντες· Ὅτι παρὰ τὸν νό-
μον οὗτος ἀναπείθει τοὺς ἀνθρώπους σέβεσθαι τὸν
14 θεόν. Μέλлонτος δὲ τοῦ Παύλου ἀνοίγειν τὸ στόμα,
εἶπεν ὁ Γαλλίων πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· Εἰ μὲν οὖν
ἦν ἀδίκημά τι, ἢ ῥαδιούργημα πονηρὸν, ὃ Ἰου-
15 δαῖοι, κατὰ λόγον ἂν ἠνεσχόμεν ὑμῶν· εἰ δὲ ζή-
τημά ἐστι περὶ λόγου καὶ ὀνομάτων καὶ νόμου
τοῦ καθ' ὑμᾶς, ὀψεσθε αὐτοί· κριτὴς γὰρ ἐγώ
16 τούτων οὐ βούλομαι εἶναι. Καὶ ἀπήλασεν αὐτοὺς
ἀπὸ τοῦ βήματος.

Δι' ὀράματος ἐν νυκτί.) Σημειωτέον, ὅτι εἶδε τὸν Κύριον

Ἰησοῦν ὁ Παῦλος δι' ὀνείρου. Αὐτὸ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν (α). « Οὐ-
χὶ Ἰησοῦν, τὸν Κύριον ἡμῶν, ἑώρακα; » Εἴτε δὲ δι' ὀνείρου,
εἴτε καὶ ἐγγρηγοῶς ἐθεάσατο τὸν Ἰησοῦν, οὐδεμία διαφορά·
πλὴν καὶ ἐν ἡμέρᾳ ὦρθη αὐτῷ (β).

17 Ἐπιλαβόμενοι δὲ πάντες οἱ Ἕλληνες Σωσθένην
τὸν ἀρχισυνάγωγον, ἔτυπτον ἐμπροσθεν τοῦ βή-
ματος· καὶ οὐδὲν τούτων τῷ Γαλλίῳ ἐμελεν.

Ἦτοι διὰ τοῦτο ἔτυπτον τὸν Σωσθένην, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ἦν
μᾶλλον προστιθέμενος τῷ Παύλῳ, ὥς καὶ Κρίσπος ὁ ἀρχι-
συνάγωγος· ἢ εἰς τοσοῦτον ἦσαν ἐλληλακότες μανίας, ὥς ἀπο-
τυχόντες τοῦ σκοποῦ ἑαυτῶν, ἀντὶ τοῦ τύπτειν τὸν Παῦλον,
Σωσθένην τὸν ἀρχισυνάγωγον ἔτυπτον· ἢ διὰ τοῦτο ἔτυπτον
αὐτόν· ἐπειδὴ μᾶλλον ἠβουλήθησαν φονεῦσαι τὸν Παῦλον,
καὶ Σωσθένης διεκώλυεν αὐτούς.

18 Ὁ δὲ Παῦλος ἔτι προσμείνας ἡμέρας ἱκανάς, τοῖς
ἀδελφοῖς ἀποταξάμενος, ἐξέπλει εἰς τὴν Συρίαν,
καὶ σὺν αὐτῷ Πρίσκιλλα καὶ Ἀκύλας, κειράμε-
νος τὴν κεφαλὴν ἐν Κεγχρεαῖς· εἶχε γὰρ εὐχήν.

Πάλιν κάτεισι Παῦλος εἰς Συρίαν, καὶ σὺν αὐτῷ Πρίσκιλλα,
καὶ Ἀκύλας, κειράμενος τὴν κεφαλὴν. Τὸ δὲ κείρεσθαι τὴν
κεφαλὴν κατ' εὐχήν, Ἰουδαϊκὸν ἦν. Ἔδει δὲ καὶ θυσίαν γενέ-
σθαι, ἢ τις οὐκ ἐγένετο ἔτι μετὰ τὸ τυφθῆναι τὸν Σωσθέ-
νην· ἥδη γὰρ ὁ νόμος κατελύετο, ἐπειδὴ τῷ συνειδότε κα-
τείχοντο.

19 Κατήντησε δὲ εἰς Ἔφεσον, κακείνους κατέλιπεν

αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ εἰσελθὼν εἰς τὴν συναγωγὴν, διε-

20 λέχθη τοῖς Ἰουδαίοις. Ἐρωτῶντων δὲ αὐτῶν, ἐπὶ
πλείονα χρόνον μεῖναι παρ' αὐτοῖς, οὐκ ἐπένευσεν·

21 ἀλλὰ ἀπετάξατο αὐτοῖς, εἰπὼν· Δεῖ με πάντως τὴν
ἐορτὴν τὴν ἐρχομένην ποιῆσαι εἰς Ἱεροσόλυμα·

(α) Α' Κορ. Θ', 1.

(β) Ματθ. ΚΒ', 18.

πάλιν δὲ ἀνακάμψω πρὸς ὑμᾶς, τοῦ θεοῦ θέλον-
τος. Καὶ ἀνήχθη ἀπὸ τῆς Ἐφέσου.

Τοὺς περὶ Ἀκύλαν, φησι, κατέλιπεν εἰς Ἔφεσον· τοῦτο δὲ
ἐποίησεν εἰκότως, ὥς διδάσκοντας. Τοσοῦτον γὰρ αὐτῷ συγ-
γενόμενοι χρόνον, πολλὰ ἔμαθον· καὶ ὁμοῦς τῆς συνηθείας αὐ-
τοῦς οὐκ ἀπήγαγεν οὐδέπω τῆς Ἰουδαϊκῆς. Πάλιν ἀνακάμ-
ψω πρὸς ὑμᾶς, τοῦ θεοῦ θέλοντος. [Τί δὴ ποτε προσηύτης
ὢν ὁ Παῦλος, καὶ εἰδὼς, ὅτι ἐμελλεν ἀναστρέφειν, οὐχ ἀπλῶς
ἀναστρέφειν ἐπηγγείλατο, ἀλλὰ προστιθεὶς, τοῦ Θεοῦ θέλον-
τος; Ἡμᾶς διδάσκει, μηδὲν περὶ τῶν μελλόντων ὑπισχεῖσθαι
ποιεῖν, δίχα τοῦ εἰπεῖν « τοῦ Θεοῦ θέλοντος. » Οὐ γὰρ τις
οἶδε, τί τέτρεται ἢ ἐπιούσα ἡμέρα (α).]

22 Καὶ κατελθὼν εἰς Καισάρειαν, ἀναβάς, καὶ ἀσπα-
σάμενος τὴν ἐκκλησίαν, κατέβη εἰς Ἀντιόχειαν.

23 Καὶ ποιήσας χρόνον τινα, ἐξῆλθε, διερχόμενος καθι-
εξῆς τὴν Γαλιτικὴν χώραν καὶ Φρυγίαν, ἐπιστη-

24 ρίζων πάντας τοὺς μαθητάς. Ἰουδαῖος δὲ τις, Ἀ-
πολλῶς ὀνόματι, Ἀλεξανδρεὺς τῷ γένει, ἀνὴρ λό-
γιος, κατήντησεν εἰς Ἔφεσον, δυνατὸς ὢν ἐν ταῖς

25 γραφαῖς. Οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ
Κυρίου· καὶ ζέων τῷ πνεύματι, ἐλάλει καὶ ἐδίδα-
σκεν ἀκριβῶς τὰ περὶ τοῦ Κυρίου, ἐπιστάμενος

26 μόνον τὸ βάπτισμα Ἰωάννου. Οὗτος τε ἤρξατο
παρρησιάζεσθαι ἐν τῇ συναγωγῇ. Ἀκούσαντες δὲ
αὐτοῦ Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, προσελάβοντο αὐ-
τόν, καὶ ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέθεντο τὴν τοῦ θεοῦ

27 ὁδόν. Βουλομένου δὲ αὐτοῦ διελθεῖν εἰς τὴν Ἀχαΐ-
αν, προτρεψάμενοι οἱ ἀδελφοὶ ἔγραψαν τοῖς μα-
θηταῖς, ἀποδέξασθαι αὐτόν. Ὅς παραγενόμενος,

28 συνεβάλετο πολὺ τοῖς πεπιστευκόσι διὰ τῆς χάρι-

(α) Παροιμ. ΚΖ', 1.

δημοσίᾳ, ἐπιδεικνὺς διὰ τῶν γραφῶν, εἶναι τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν.

Τινὲς ἔχουσιν, ὡς ὁ Ἀπολλῶς οὗτος ὁ αὐτὸς ἐστὶν Ἀπελλῆς, ὁ τῶν Κορινθίων ἐπίσκοπος, περὶ οὗ φησιν ἄλλαχού ὁ Παῦλος· «Ἐγὼ ἐρύττεισα, Ἀπολλῶς ἐπότισεν (α).» Ἡ τοίνυν διώνυμος ὁ ἀνὴρ, ἢ ἄλλως μετεποιήθη θάτερον τῶν ὀνομάτων εἰς τὸ λοιπόν. *Ἐπιστάμενος μόνον τὸ βάπτισμα Ἰωάννου.*] Ἄξιον ζητῆται, πῶς, εἰ τὸ βάπτισμα μόνον Ἰωάννου ἠπίστατο οὗτος, τῷ πνεύματι ἔξει; τὸ γὰρ Πνεῦμα οὐχ οὕτως ἐδίδότο· καὶ εἰ οἱ μετὰ τοῦτον ἐδεήθησαν τοῦ βαπτίσματος τοῦ Χριστοῦ, πολλῷ μᾶλλον καὶ οὗτος ἐδεήθη αὐτοῦ. Τί οὖν ἐστὶν εἰπεῖν; οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς ἐφεξῆς ἔθηκεν ἀμφοτέρω ὁ συγγραφεύς. Δοκεῖ τοίνυν οὗτος εἶς εἶναι τῶν ἑκατὸν εἰκοσι τῶν μετὰ τῶν ἀποστόλων βαπτισθέντων. Ἡ, εἰ μὴ τοῦτο, ὅπερ ἐπὶ τοῦ Κορνηλίου γέγονε, γηγένηται καὶ ἐπὶ τούτου. Ἀλλ' οὐ βαπτίζεται· ἀλλ' ὅτε ἀκριβέστερον αὐτῷ ἐξέθεντο. Τοῦτο δὲ εἶναι μοι ἀληθὲς φαίνεται, ὅτι καὶ βαπτισθῆναι αὐτὸν ἔδει· ἐπεὶ οἱ δώδεκα οἱ ἄλλοι οὐδὲν ἥδισαν ἀκριβῶς, οὐδὲ τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ. Εἰκὸς δὲ αὐτὸν καὶ βαπτισθῆναι. Εἰ δὲ οὗτοι οἱ Ἰωάννου, μετὰ τὸ βάπτισμα πάλιν ἐβαπτίζοντο, ἔδει καὶ τοὺς μαθητάς τοῦτο ποιῆσαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΗ'.

Περὶ βαπτίσματος καὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος δωρεᾶς, δοθείσης διὰ προσευχῆς Παύλου τοῖς ἐν Ἐφέσῃ πιστεύουσι, καὶ περὶ ἰάσεως τοῦ λαοῦ ἐν ᾧ περὶ τῶν υἱῶν Σκευᾶ, ὅτι περ οὐ δεῖ ἐγχειρεῖν

(1) Α' Β' Γ' Δ'

ἀπίστοις καὶ ἀναξίοις τῆς πίστεως γενομένοις, καὶ περὶ ἐξομολογήσεως τῶν πιστευόντων· περὶ τῆς ἐν Ἐφέσῃ κινήσεως στάσεως ὑπὸ Δημητρίου τοῦ ἀρ-γυροκόπου κατὰ τῶν ἀποστόλων.

ΚΕΦ. XIX, 1. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ τὸν Ἀπολλῶ εἶναι ἐν Κορίνθῳ, Παῦλον διελθάντα τὰ ἀνωτερικὰ
2 μέρη, ἐλθεῖν εἰς Ἐφεσον· καὶ εὗρών τινας μαθητάς, εἶπε πρὸς αὐτούς· Εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες; Οἱ δὲ εἶπον πρὸς αὐτόν· Ἄλλ' οὐ·
3 δὲ εἰ Πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν, ἠκούσαμεν. Εἶπέ τε πρὸς αὐτούς· Εἰς τί οὖν ἐβαπτίσθητε; Οἱ δὲ εἶπον· Εἰς τὸ Ἰωάννου βάπτισμα.

Πόθεν οὗτοι, ἐν Ἐφέσῃ ὄντες, τὸ βάπτισμα εἶχον Ἰωάννου; Ἴσως ἐπεδήμησαν τοῖς ἱεροσολύμοις τότε, καὶ ἀπῆλθον πρὸς τὸν Ἰωάννην, καὶ ἐβαπτίσθησαν. Ἀλλὰ καὶ βαπτισθέντες, τὸν Ἰησοῦν οὐκ ἠπίσταντο. Καὶ οὐ λέγει αὐτοῖς· Πιστεύετε εἰς τὸν Ἰησοῦν; ἀλλὰ τί; *Εἰ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε.* Ἡ δὲ γὰρ, ὅτι οὐκ εἶχον· ἀλλὰ βούλεται αὐτοὺς τοῦτο εἰπεῖν, ἵνα, μαθόντες ὧν ἀπεστέρηνται, αἰτήσωσιν.

4 Εἶπε δὲ Παῦλος· Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισε βάπτισμα μετανοίας, τῷ λαῷ λέγων, εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτόν ἵνα πιστεύωσι, τουτέστιν, εἰς τὸν Χριστόν Ἰησοῦν. Ἀκούσαντες δὲ, ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ
6 ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Καὶ ἐπιθέντος αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπ' αὐτούς· ἐλάλουν τε γλώσσαις, καὶ προεφῆτεον·
7 Ἦσαν δὲ οἱ πάντες ἄνδρες ὡσεὶ δεκαδύο. Εἰσελθὼν δὲ εἰς τὴν συναγωγὴν, ἐπαρρήσιάζετο, ἐπὶ
8 μῆνας τρεῖς διαλεγόμενος, καὶ πείθων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ.

Ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου προφητεύει, καὶ ἐνάγει αὐ-

τούς, ὅτι τοῦτο βεβύλεται τὸ βάπτισμα Ἰωάννου (1). Ἐντεῦθεν δὲ δέκνυνται, ὅτι ἀτελὲς ἦν τὸ βάπτισμα Ἰωάννου. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἀφέσεως, ἀλλὰ, μετανοίας, εἶναι. Εἴτα βαπτισθέντες εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, φησὶν, ὑπὸ τῶν χειρῶν Παύλου, εὐθὺς τὸ πνεῦμα ἐλάβανον. Τοῦτο δὲ οὐχ ἐώρων ἀόρατον γάρ ἐστιν· αἰσθητὸν δὲ ὅμως τινὰ ἐλεγχον ἐδίδου τῆς ἐνεργείας ἐκείνης ἢ χάρις· καὶ ὁ μὲν, τῇ Περσῶν, ὁ δὲ, τῇ Ῥωμαίων, ὁ δὲ, τῇ Ἰνδῶν, ἡ δὲ, ἐτέρᾳ τινὶ τοιαύτῃ εὐθείας ἐφθέγγετο γλώσσῃ. Καὶ τοῦτο ἐφανέρωτο τοῖς ἐξωθεν, ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἐν αὐτῷ τῷ φθεγγομένῳ, δεικνύντος τοῦ θεοῦ, ὅτι ταῦτό ἐστι τῆς ἐξουσίας τῆς ἀνωτάτω.

- 9 Ὡς δὲ τινες ἐσκληρύνοντο καὶ ἠπειθύνοντο, κακο-
λοῦντες τὴν ὁδὸν ἐνώπιον τοῦ πλήθους, ἀποστὰς
ἀπ' αὐτῶν, ἀφώρισε τοὺς μαθητάς, καθ' ἡμέραν
10 διαλεγόμενος ἐν τῇ σχολῇ Τυράννου τινός. Τοῦτο
δὲ ἐγένετο ἐπὶ ἑτῇ δύο· ὥστε πάντας τοὺς κατοι-
κοῦντας τὴν Ἀσίαν ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Κυ-
ρίου Ἰησοῦ, Ἰουδαίους τε καὶ Ἑλλήνας.

Κακολογοῦντες τὴν ὁδόν.] Ἡ ὁδὸν λέγει τὸν Χριστόν, ἢ τὴν πίστιν τὴν ἀληθινάν. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ὁδὸς ἡ ἀπά-
γουσα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἀποστὰς ἀπ' αὐτῶν,
ἀφώρισε τοὺς μαθητάς.] Ἐντεῦθεν διδάσκει ἡμᾶς, ἀπὸ τῶν
βλασφημούντων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ χωρίζεσθαι τοὺς εἰς αὐτὸν
πιστεύοντας.

- 11 Δυνάμεις τε οὐ τὰς τυχοῦσας ἐποίει ὁ θεὸς διὰ
12 τῶν χειρῶν Παύλου· ὥστε καὶ ἐπὶ τοὺς ἀσθενούν-
τας ἐπιφέρεισθαι ἀπὸ τοῦ χρωτὸς αὐτοῦ σουδά-
ρια ἢ σιμικίνθια, καὶ ἀπαλλάσσεσθαι ἀπ' αὐτῶν

(1) Ὁ Χρυσώτομος σαφίστερον « Ἀπ' αὐτοῦ τοῦ βαπτίσματος προφητεύουσι. Ταῦτο δὲ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα οὐκ εἶχε· διὸ καὶ ἀτελὲς ἦν. ἵνα δὲ τῶν τοιού-
των ἀξιωθῶσι, παρεσκευάζει μᾶλλον αὐτούς. ὥστε τοῦτο ἐβούλετο Ἰωάννης ἐα-
πίζων, πιστεῦσαι εἰς τὸν ἐρχόμενον μετ' αὐτόν. »

τὰς νόσους, τὰ τε πνεύματα τὰ πονηρὰ ἐξέρχεσθαι
ἀπ' αὐτῶν.

Σουδάρια καὶ σιμικίνθια.] Ἀμφότερα λινοειδῆ εἰσὶ· πλὴν τὰ
μὲν σουδάρια ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐπιβάλλεται· τὰ δὲ σιμικίνθια
ἐν ταῖς χερσὶ κατέχουσιν οἱ μὴ δυνάμενοι ὀράρια ᾤεσθαι, οἳ
εἰσιν οἱ φοροῦντες ὑπατικὰς στολὰς ἢ γυνδία, πρὸς τὸ ἀπο-
μάττεσθαι τὰς ὑγρότητας τοῦ προσώπου, οἶον, ἰδρώτα, πτύε-
λον, δάκρυον, καὶ τὰ ὅμοια.

- 13 Ἐπεχείρησαν δὲ τινες ἀπὸ τῶν περιερχομένων Ἰου-
δαίων ἐξορκιστῶν ὀνομάζειν ἐπὶ τοὺς ἔχοντας τὰ
πνεύματα τὰ πονηρὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ,
λέγοντες· Ὁρκίζομεν ἡμᾶς τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὁ Παῦ-
14 λος κηρύσσει. Ἦσαν δὲ τινες υἱοὶ Σκευᾶ, Ἰουδαίου,
15 ἀρχιερέως, ἑπτὰ, οἱ τοῦτο ποιοῦντες. Ἀποκριθὲν
δὲ τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, εἶπε· Τὸν Ἰησοῦν γι-
νώσκω, καὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι· ὑμεῖς δὲ τίνας
16 ἐστέ; Καὶ ἐφαλλόμενος ἐπ' αὐτοὺς ὁ ἄνθρωπος, ἐν
ᾧ ἦν τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, καὶ κατακυριεύσας
αὐτῶν, ἴσχυσε κατ' αὐτῶν, ὥστε γυμνοὺς καὶ τε-
τραυματισμένους ἐκφυγεῖν ἐκ τοῦ οἴκου ἐκείνου.
17 Τοῦτο δὲ ἐγένετο γνωστὸν πᾶσιν, Ἰουδαίοις τε καὶ
Ἑλλήσι, τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἔφεσον· καὶ ἐπέ-
πεσε φόβος ἐπὶ πάντας αὐτούς, καὶ ἐμεγαλύνετο
τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ.

Ἐπεχείρησαν.] Αὕτη ἡ λέξις δεικνυσιν, ὅτι οὐχ ὡς πιστεύ-
οντες τῷ Ἰησοῦ οἱ ἐξορκιστῆται, ἐξώρκιζον τὰ ἀκάθαρτα πνεύ-
ματα τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὡς
πειράζοντες. Διὸ καὶ, ὡς μὴ ὄντες πιστοὶ, ὡς τὸ ἀκάθαρτον
πνεῦμά φησι, τῆς προπετείας δεδώκασιν πρὸς ὀλίγου δίκην.
Αἰτήλεγε γὰρ αὐτούς, καὶ τὴν σκηνὴν αὐτῶν φανεράν ἐποίησε,
σφόδρα θυμιοθεὶς ὁ δαίμων, ὡς ἂν εἴ τις περὶ τῶν ἐσχάτων
κινδυνεύων ὑπὸ τινος οἰκτροῦ καὶ ταλαιπώρου διελέγχοιτο, καὶ
πάντα εἰς ἐκείνον ἀφεῖναι θούλοιο τὸν θυμόν.

- 18 Πολλοί τε τῶν πεπιστευκότων ἤρχοντο, ἑξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις αὐτῶν.
 19 Ἰκανοὶ δὲ τῶν τὰ περίεργα πράξαντων, συνενέγκιντες τὰς βίβλους, κατέκαιον ἐνώπιον πάντων· καὶ συνεψήφισαν τὰς τιμὰς αὐτῶν, καὶ εὖρον ἀργυρίου μυριάδας πέντε. Οὕτω κατὰ κράτος ὁ λόγος
 20 τοῦ Κυρίου ῥῆξανε καὶ ἴσχυεν. Ὡς δὲ ἐπληρώθη ταῦτα, ἔθετο ὁ Παῦλος ἐν τῷ πνεύματι, διελθὼν τὴν Μακεδονίαν καὶ Ἀχαΐαν, πορεύεσθαι εἰς Ἱερουσαλὴμ, εἰπὼν· Ὅτι μετὰ τὸ γενέσθαι με ἐκεῖ,
 22 δεῖ με καὶ Ῥώμην ἰδεῖν. Ἀποστείλας δὲ εἰς τὴν Μακεδονίαν δύο τῶν διακονούντων αὐτῷ, Τιμόθεον καὶ Ἐραστον, αὐτὸς ἐπέσχε χρόνον εἰς τὴν Ἀσίαν.
 23 Ἐγένετο δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ταραχος οὐκ ὀλίγος περὶ τῆς ὁδοῦ. Δημήτριος γάρ τις ὀνόματι, ἀργυροκόπος, ποιῶν ναοὺς ἀργυροῦς Ἀρτέμιδος, παρ-
 24 εἶχετο τοῖς τεχνίταις ἐργασίαν οὐκ ὀλίγην. Οὗς συναθροίσας, καὶ τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάτας, εἶπεν· Ἄνδρες, ἐπίσασθε, ὅτι ἐκ ταύτης τῆς ἐργασίας ἡ εὐπορία
 25 ἡμῶν ἐστὶ· καὶ θεωρεῖτε καὶ ἀκούετε, ὅτι οὐ μόνον Ἐφέσου, ἀλλὰ σχεδὸν πάσης τῆς Ἀσίας ὁ Παῦλος οὗτος πείσας μετέστησεν ἱκανὸν ὄχλον, λέγων, ὅτι
 27 οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ διὰ χειρῶν γινόμενοι. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο κινδυνεύει ἡμῖν τὸ μέρος εἰς ἀπελγεσμὸν ἔλθειν· ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτέμιδος ἱερὸν εἰς οὐδὲν λογισθῆναι, μέλλειν τε καὶ καθαιρεῖσθαι τὴν μεγαλειότητα αὐτῆς, ἣν ὅλη ἡ Ἀσία καὶ ἡ οἰκου-
 28 μένη σέβεται. Ἀκούσαντες δὲ, καὶ γινόμενοι πλήρεις θυμοῦ, ἔκραζον, λέγοντες· Μεγάλη ἡ Ἀρτεμὶς Ἐφεσίων! Καὶ ἐπλήσθη ἡ πόλις ὅλη τῆς συγχύσεως· ὥρμησάν τε ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ θέατρον, συναρπάσαντες Γάϊον καὶ Ἀρίσταρχον, Μακεδόνας,
 30 συνεκδήμους Παύλου. Τοῦ δὲ Παύλου βουλομένου εἰσελθεῖν εἰς τὸν δῆμον, οὐκ εἶων αὐτὸν οἱ μαθηταί. Τινὲς δὲ καὶ τῶν Ἀσιαρχῶν, ὄντες αὐτῷ φίλοι, πέμψαντες πρὸς αὐτὸν, παρεκάλουν, μὴ
 32 ἰσοῦναι ἑαυτὸν εἰς τὸ θέατρον. Ἄλλοι μὲν οὖν ἄλλῃ

- τι ἔκραζον· ἦν γὰρ ἡ ἐκκλησία συγκεχυμένη, καὶ οἱ πλείους οὐκ ᾔδεισαν, τίνας ἔνεκεν συνεληλύθεισαν.
 33 Ἐκ δὲ τοῦ ὄχλου προεβίβασαν Ἀλέξανδρον, προβαλλόντων αὐτὸν τῶν Ἰουδαίων· ὁ δὲ Ἀλέξανδρος κατασεισας τὴν χεῖρα, ἤθελεν ἀπολογεῖσθαι τῷ
 34 δῆμῳ. Ἐπιγινόντων δὲ, ὅτι Ἰουδαῖός ἐστι, φωνὴ ἐγένετο μία ἐκ πάντων, ὥς ἐπὶ ὥρας δύο κραζόντων· Μεγάλη ἡ Ἀρτεμὶς Ἐφεσίων!
 Ἐξομολογούμενοι καὶ ἀναγγέλλοντες τὰς πράξεις.) Δεῖ πάντα πιστὸν λέγειν τὰς ἑαυτοῦ ἁμαρτίας, καὶ ἀποτάττεσθαι διὰ τοῦ ἑαυτὸν ἐλέγχειν τοῦ μηκέτι ποιεῖν τὰ αὐτά, ἵνα δικαιοῦθῃς (α). Σημειωτέον δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐφεξῆς ὅτι, καίτοι πολυτίμους οὖσας τὰς γοητικὰς αὐτῶν βίβλους, ὡς τῶν ἐν Βίβῳ ἐχούσας τὰ κάλλιστα, οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύσαντες, οὐκ ἐπώλησαν, ἀλλ' ἔκαυσαν, καίτοιγε ἄλλων ἐκεῖσε τοιούτων ὄντων τῶν θελόντων τὰς βίβλους κτήσασθαι, πρῶτον μὲν, ἵνα μὴ τις μετὰσχῃ τῆς ἀπ' αὐτῶν ψυχοφθοροῦ λύμης· ἔπειτα δὲ, ἵνα μὴ ἀπὸ τοιαύτης αἰτίας κτήσωνται τι. Ὡς περ γὰρ τὸ ἀπὸ πορνείας κέρδος ἀπηγόρευται προσάγειν θεῷ (β), οὕτως οὐδὲ τὸ ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης ἀργύριον τεθῆναι παρὰ τοὺς τῶν ἀποστόλων πόδας δίκαιον ἔκριναν ἢ εὐαπόδεκτον.
 35 Καταστείλας δὲ ὁ γραμματεὺς τὸν ὄχλον, φησὶν· Ἄνδρες Ἐφέσιοι, τίς γάρ ἐστιν ἄνθρωπος, ὃς οὐ γινώσκει τὴν Ἐφεσίων πόλιν, νεωκόρον οὖσαν τῆς μεγάλης θεᾶς Ἀρτέμιδος καὶ τοῦ Διοπετοῦς;
 36 Ἀναντιρρήτων οὖν ὄντων τούτων, δέον ἐστὶν ὑμᾶς κατεσταλμένους ὑπάρχειν, καὶ μηδὲν προπετὲς
 37 πράττειν. Ἡγάγετε γὰρ τοὺς ἄνδρας τούτους, οὐτε ἱεροσφύλους, οὐτε βλασφημοῦντας τὴν θεὰν ὑμῶν.
 38 Εἰ μὲν οὖν Δημήτριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τεχνῆται

(α) Ἡσ. ΜΓ', 26

(β) Δευτερ. ΚΓ', 18.

ἔχουσι πρὸς τινὰ λόγον, Ἀγοραῖοι ἄγονται, καὶ
 39 Ἀνθύπατοί εἰσιν ἐγκαλείτωσαν ἀλλήλοις. Εἰ δέ τι
 περὶ ἐτέρων ἐπιζητεῖτε, ἐν τῇ ἐννόμῳ ἐκκλησίᾳ
 40 ἐπιλυθήσεται. Καὶ γὰρ κινδυνεύομεν ἐγκαλεῖ-
 σθαι στάσεως περὶ τῆς σήμερον, μηδενὸς αἰτίου
 ὑπάρχοντος, περὶ οὗ δυνησόμεθα ἀποδοῦναι
 λόγον τῆς συστροφῆς ταύτης. Καὶ ταῦτα εἰπὼν,
 ἀπέλυσε τὴν ἐκκλησίαν.

Δείκνυσι πολλὴν εἶναι τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν Ἑβραίων ὁ
 γραμματεὺς, ἔκτε τοῦ κοσμεῖν τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ
 τὸ εἶδωλον αὐτῆς τιμᾶν, ὅπερ καὶ Διοπετέες ἔλεγον, ὡς ἐκ
 τοῦ Διὸς πεπτωκός. Ἦτοι γὰρ τὸ ὄστρακον ἔλεγον ἐκεῖνο
 πάντες Διοπετέες, τὸ ἐξ οὐρανοῦ παρὰ τοῦ Διὸς πεμφθὲν, ἦτοι
 καταπτάν, καὶ οὐ γενόμενον ὑπὸ ἀνθρώπου. ἄγαλμα, ἦτοι
 τὸ Παλλάδιον, καθὼς ἐμύθευον οἱ Ἕλληνες, πρὸς κατὰ πλῆ-
 ξιν τῶν ἀκεραιτέρων, ὅπερ ἄνωθεν ἐκ τοῦ Διὸς διαπλασθῆ-
 ναι φηόντο, καὶ οὐκ ἐκ ἀνθρώπων. Ἡ Διοπετεὺς, τοῦ ναοῦ τοῦ
 Διὸς, ἦτοι τοῦ στρογγυλοειδοῦς. Ἡ καὶ ἱερὸν ἕτερον οὕτως
 ἐκαλεῖτο παρ' αὐτοῖς. Νεωκόρον δέ, ἀντὶ τοῦ, ἱερὰ δουλὸν
 φησι κόρημα γὰρ ἐστὶ τὸ σάρωμα, ἀφ' οὗ καὶ νεωκός,
 ὁ τὸν ναὸν κορῶν, ἦτοι σαρώων. Ἀγοραῖοι ἄγονται, καὶ τὰ
 ἐξῆς.] Εἶδος ἦν δικαστῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ εὐτελῶν οἱ Ἀγοραῖοι,
 οἱ τινες ἐδίκαζον τοῖς πένησι καὶ ἀγοραίοις ἀνθρώποις διὰ
 καὶ Ἀγοραῖοι ἐκαλοῦντο, ὥσπερ εἰσὶν ἐκδικοὶ κατὰ πόλεις
 τινάς. Οἱ δὲ Ἀνθύπατοι, τῆς τῶν πλουσίων ἢ τῶν ἐγκλη-
 μάτων δίκης ὑπάρχοντες. Λέγονται δὲ Ἀγοραῖοι καὶ οἱ δικο-
 λόγοι, παρὰ τὸ ἀγορεύειν λεχθέντες, ὃ ἐστὶ δημηγορεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΘ'.

Περίοδος Παύλου ἐν ᾧ τὰ περὶ θανάτου καὶ
 ἀνακλήσεως Εὐτύχου διὰ προσευχῆς

ἐν Τρωάδι· παραίνεσις τε αὐτοῦ ποι-
 μαντικὴ πρὸς τοὺς ἐν Ἐφέσῳ πρεσβυ-
 τέρους· ἐν ᾧ παράπλους Παύλου ἀπὸ
 Ἐφέσου ἄχρι Καισαρείας τῆς Παλαι-
 στίνης.

ΚΕΦ. XX, 1 Μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τὸν θόρυβον,
 προσκαλεσάμενος ὁ Παῦλος τοὺς μαθητάς, καὶ
 ἀσπασάμενος, ἐξῆλθε, πορευθῆναι εἰς τὴν Μακεδο-
 2 νίαν. Διελθὼν δὲ τὰ μέρη ἐκεῖνα, καὶ παρακαλέσας
 αὐτοὺς λόγῳ πολλῷ, ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα·
 3 ποιήσας τε μῆνας τρεῖς, γενομένης αὐτῷ ἐπιβου-
 λῆς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, μέλλοντι ἀνάγεσθαι εἰς τὴν
 Συρίαν, ἐγένετο γνώμη τοῦ ὑποστρέφειν διὰ Μα-
 4 κεδονίας. Συνείπετο δὲ αὐτῷ ἄχρι τῆς Ἀσίας
 Σώπατρος, Βεροιαῖος· Θεσσαλονικέων δὲ, Ἀρίσταρ-
 5 χος, καὶ Σεκουῆδος, καὶ Γάιος, Δερβᾶτος, καὶ Τι-
 6 μοθέος· Ἀσιανοὶ δὲ, Τυχικός καὶ Τρόφιμος. Οὗ-
 6 τοι προελθόντες ἔμενον ἡμᾶς ἐν Τρωάδι. Ἡμεῖς
 δὲ ἐξεπλεύσαμεν μετὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἀζύμων
 ἀπὸ Φιλίππων, καὶ ἦλθομεν πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν
 Τρωάδα ἄχρις ἡμερῶν πέντε, οὗ διετρίψαμεν ἡμέ-
 7 ρας ἑπτὰ. Ἐν δὲ τῇ μιᾷ τῶν σαββάτων, συνηγ-
 μένων τῶν μαθητῶν τοῦ κλᾶσαι ἄρτον, ὁ Παῦ-
 8 λος διελέγετο αὐτοῖς, μέλλων ἐξιέναι τῇ ἐπαύριον·
 8 παρέτεινέ τε τὸν λόγον μέχρι μεσονυκτίου. Ἦσαν
 δὲ λαμπάδες ἱκαναὶ ἐν τῷ ὑπερώῳ, οὗ ἦσαν συν-
 9 ηγμένοι. Καθήμενος δὲ τις νεανίας, ὀνόματι Εὐ-
 τυχος, ἐπὶ τῆς θυρίδος, καταφερόμενος ὑπνῷ βα-
 θεῖ, διαλεγομένου τοῦ Παύλου ἐπὶ πλεῖον, κατε-
 νεχθεὶς ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἔπεσεν ἀπὸ τοῦ τριστέγου
 10 κάτω, καὶ ἤρθη νεκρός. Καταβάς δὲ ὁ Παῦλος,
 ἐπέπεσεν αὐτῷ, καὶ συμπεριλαβὼν, εἶπε· Μὴ θορυ-
 11 βεῖσθε· ἡ γὰρ ψυχὴ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ ἐστίν. Ἀνα-
 βάς δὲ, καὶ κλάσας ἄρτον, καὶ γευσάμενος, ἐφ'

- ικανόν τε ὁμιλήσας ἄχρις αὐγῆς, οὕτως ἐξῆλθεν.
 12 Ἦγαγον δὲ τὸν παῖδα ζῶντα, καὶ παρεκλήθησαν
 13 οὐ μετρίως. Ἡμεῖς δὲ προσελθόντες ἐπὶ τὸ πλοῖον,
 ἀνήχθημεν εἰς τὴν Ἀσσον, ἐκεῖθεν μέλλοντες ἀνα-
 λαμβάνειν τὸν Παῦλον· οὕτω γὰρ ἦν διατετα-
 14 γμένος, μέλλων αὐτὸς πεζεύειν. Ὡς δὲ συνέβαλεν
 ἡμῖν εἰς τὴν Ἀσσον, ἀναλαβόντες αὐτὸν, ἤλθομεν
 15 εἰς Μιτυλήνην. Κάκειθεν ἀποπλεύσαντες, τῇ ἐπι-
 ούσῃ κατηντήσαμεν ἀντικρὺ Χίου· τῇ δὲ ἑτέρα πα-
 ρεβάλομεν εἰς Σάμον· καὶ μείναντες ἐν Τρωγυλ-
 16 λίῳ, τῇ ἐχομένῃ ἤλθομεν εἰς Μίλητον. Ἐκρινε
 γὰρ ὁ Παῦλος παραπλευσαι τὴν Ἔφεσον, ὅπως
 μὴ γένηται αὐτῷ χρονοτριβῆσαι ἐν τῇ Ἀσίᾳ· ἔσπευ-
 δε γάρ, εἰ δυνατόν ἦν αὐτῷ, τὴν ἡμέραν τῆς πεν-
 τηκοστῆς γενέσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα.

Γάιος, Δερβαῖος, καὶ Τιμόθεος.] Τῶν μὲν ἄλλων καὶ τὰς πα-
 τρίδας λέγει, ὅθεν ἦσαν, γνωριμωτέρους ἐντεῦθεν ποιῶν· ἐπὶ
 δὲ Τιμοθέῳ ἠρέεσθη μόνῳ τῷ ὀνόματι, ὅτι τε αὐτὸς ἐκ τῶν
 αὐτοῦ τρόπων καὶ τῆς ἀρετῆς ἐξαρκοῦν εἶχε τὸ γνῶρισμα, καὶ
 ὅτι καὶ πρὶν μνήμην αὐτοῦ τῆς πατρίδος ἐποιήσατο, ἐν οἷς
 ἔλεγε· «Κατήντησε δὲ εἰς Δέρβην καὶ Δύστραν· καὶ ἰδοὺ,
 μαθητὴς τις ἦν ἐκεῖ, ὀνόματι Τιμόθεος (α).» Εἰ δὲ καὶ τὸ Δερ-
 βαῖος νῦν ἐθνικὸν ἐστὶ, καὶ μὴ κύριον, καὶ νῦν τάχα τῆς πα-
 τρίδος ἐμνημόνευσεν.

- 17 Ἀπὸ δὲ τῆς Μιλήτου πέμψας εἰς Ἔφεσον, μετε-
 18 καλέσατο τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας. Ὡς
 δὲ παρεγένοντο πρὸς αὐτόν, εἶπεν αὐτοῖς· Ὑμεῖς
 ἐπίστασθε, ἀπὸ πρώτης ἡμέρας, ἀφ' ἧς ἐπέβην
 εἰς τὴν Ἀσίαν, πῶς μεθ' ὑμῶν τὸν πάντα χρόνον
 19 ἐγενόμην· δουλεύων τῷ Κυρίῳ μετὰ πάσης ταπει-
 νροσύνης καὶ πολλῶν δακρύων καὶ πειρασμῶν, τῶν
 συμβάντων μοι ἐν ταῖς ἐπιβουλαῖς τῶν Ἰουδαίων·

(α) Πραξ. 15', 1.

- 20 ὥς οὐδὲν ὑπεστειλάμην τῶν συμφερόντων, τοῦ μὴ
 ἀναγγεῖλαι ὑμῖν, καὶ διδάξαι ὑμᾶς δημοσίᾳ καὶ
 21 κατ' οἴκους· διαμαρτυρόμενος Ἰουδαίοις τε καὶ
 Ἑλλήσι τὴν εἰς τὸν θεὸν μετάνοιαν, καὶ πίστιν
 τὴν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν.

Ἐπειδὴ λανθάνει τοὺς πολλοὺς ἡ συνήθεια, μάλιστα τῆς
 καινῆς Διαθήκης, τοὺς ἐπισκόπους πρεσβυτέρους ὀνομάζουσα,
 καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἐπισκόπους, σημειωτέον τοῦτο ἐντεῦθεν
 τε, καὶ ἐκ τῆς πρὸς Τίτον ἐπιστολῆς, ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῆς πρὸς
 Φιλιππησίους, καὶ ἐκ τῆς πρὸς Τιμόθεον πρώτης. Ἀπὸ μὲν
 οὖν τῶν Πράξεων ἐντεῦθεν ἐστὶ πεισθῆναι περὶ τούτου. Γέ-
 γραπται γὰρ οὕτως· «Ἀπὸ δὲ τῆς Μιλήτου πέμψας εἰς
 Ἔφεσον, μετεκαλέσατο τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας»,
 καὶ οὐκ εἶρηκε τοὺς ἐπισκόπους. Εἴτα ἐπιφέρει· «Ἐν ᾧ ὑμᾶς
 τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλη-
 σίαν.» Ἀπὸ δὲ τῆς πρὸς Τίτον ἐπιστολῆς· «Καταστήσεις
 κατὰ πόλιν πρεσβυτέρους, ὥς ἐγὼ σοι διαταξάμην (α).» Ἀπὸ
 δὲ τῆς πρὸς Φιλιππησίους· «Τοῖς οὖσιν ἐν Φιλίπποις σὺν ἐπι-
 σκόποις καὶ διακόνις (β).» Οἶμαι δὲ ὅτι καὶ ἐκ τῆς προτέρας
 πρὸς Τιμόθεον ἀναλογισάμενον τοῦτο ἐκλαβεῖν ἐστὶ. «Εἴ τις
 γάρ, φησιν, ἐπισκοπῆς ὀρέγεται, καλοῦ ἔργου ἐπιθυμεῖ. Δεῖ
 οὖν τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον εἶναι (γ).» Καὶ μετ' ὀλίγα·
 «Χήρα καταλεγέσθω μὴ ἑλαττον ἐτῶν ἐξήκοντα (δ).» Κα-
 νὼν γάρ ἐστιν ἐκκλησίας, διαγράφων, ὅποσον εἶναι δεῖ τὸν
 τοιοῦτον. Μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πολλῶν δα-
 κρύων.] Ἐνταῦθα χαρακτῆρα διδασκαλίας δείκνυσιν, τὸ ἀφθο-
 νον, τὸ ἄοκνον, καὶ τὸ συμπαθές· ἔπασχε γὰρ ὑπὲρ τῶν ἀπολ-
 λυμένων, ὑπὲρ τῶν ἀπολλύντων· καὶ τὸ ταπεινόν· καὶ οὐχ
 ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ πάσης, φησί, ταπεινοφροσύνης (πολλὰ
 γὰρ εἶδη τῆς ταπεινοφροσύνης, ἐν λόγῳ, ἐν ἔργῳ, πρὸς ἄρ-

(α) Τιτ. Α', 5. (β) Φιλίπ. Α', 1. (γ) Α' Τιμ. Γ', 1. 2.

(δ) Α' Τιμ. Ε', 9.

χοντας, πρὸς ἀρχομένους·) καὶ τὸ τὰ συμφέροντα λέγειν· ἦν γὰρ ἂν οὐκ ἔδει μαθεῖν. Ὡς περ γὰρ τὸ τινα κρύπτεσθαι, φθόνου, οὕτω τὸ, τὸ πᾶν λέγειν αὐτοῖς, ἀνοίας. Καὶ διὰ τοῦτο προσέθηκε, τῶν συμφερόντων, δηλῶν, ὅτι οὐκ εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐδίδασκεν.

- 22 Καὶ νῦν ἰδοὺ, ἐγὼ δεδεμένος τῷ πνεύματι, πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ, τὰ ἐν αὐτῇ συναντήσονται μοι
23 μὴ εἰδώς· πλὴν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κατὰ πόλιν διαμαρτύρεταί μοι, λέγον, ὅτι δεσμά με καὶ θλίψεις
24 μένουσιν. Ἄλλ' οὐδενὸς λόγον ποιῶμαι, οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχὴν μου τιμίαν ἑμαυτῷ, ὥς τελειῶσαι τὸν δρόμον μου μετὰ χαρᾶς, καὶ τὴν διακονίαν, ἣν ἔλαβον παρὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, διαμαρτύρασθαι
25 τὸ εὐαγγέλιον τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ. Καὶ νῦν ἰδοὺ, ἐγὼ οἶδα, ὅτι οὐκέτι ὄψεσθε τὸ πρόσωπόν μου ὑμεῖς πάντες, ἐν οἷς διήλθον κηρύσσων τὴν βασι-
26 λείαν τοῦ θεοῦ. Διὸ μαρτύρομαι ὑμῖν ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ, ὅτι καθαρὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάν-
27 των· οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν βουλὴν τοῦ θεοῦ.

Ἐνταῦθα εἰς τὸ, δεδεμένος, δεῖ ὑποστίξαι, ἵνα ἡ ἡ διάνοια τοιαύτη· Πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ, προγνοὺς διὰ τοῦ πνεύματος τὰ ἐσόμενα· πορεύομαι δὲ δέσμιος ὢν. Εἵτα, ἵνα μὴ δεσμὸν ἢ ἀνάγκην νομίση τις, καὶ ἵνα δείξῃ, ὅτι ἐκὼν ἀπέρχεται, φησὶν, ὅτι Κατὰ πόλιν δεσμά με καὶ θλίψεις μένουσιν. Ὅτι μὲν πειρασμοὶ, οἶδα· ὅποιοι δὲ, οὐκ οἶδα, ὅπερ ἦν χαλεπώτερον.—Καθαρὸς εἰμί, φησιν, ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων, εἰ νυστάξαντες ἀποθάνητε ἀπὸ τοῦ φονευτοῦ τῶν ψυχῶν. Τὸ γὰρ τοῦ διδασκάλου, φησί, πεποίηκα· οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν βουλὴν τοῦ θεοῦ. Ἄρα ὁ μὴ λέγων, ὑπεύθυνος τοῦ αἵματος ἐστὶ, τουτέστι, τῆς σφαγῆς αὐτῶν. Δείκνυσιν τοίνυν, ὅτι κακέينوι ἂν μὴ ποιῶσιν, ὑπεύθυνοί εἰσι τοῦ ἰδίου αἵματος. Διὸ καὶ φοβεῖ αὐτούς.

- 28 Προσέχετε οὖν ἑαυτοῖς καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν

- ᾧ ὑμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους, ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, ἣν περιποιή-
29 σατο διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος. Ἐγὼ γὰρ οἶδα τοῦτο, ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἀφίξίν μου λύκοι βαρεῖς
30 εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου. Καὶ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες, λαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητάς ὀπίσω αὐτῶν.
31 Διὸ γρηγορεῖτε, μνημονεύοντες, ὅτι τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν οὐκ ἐπαυσάμην μετὰ δακρύων νοουθετῶν
32 ἕνα ἕκαστον. Καὶ τανῦν πραττέμεαι ὑμᾶς, ἀδελφοί, τῷ θεῷ καὶ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος αὐτοῦ, τῷ δυναμένῳ ἐποικοδομῆσαι, καὶ δοῦναι ὑμῖν κληρονομίαν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις πᾶσιν.

Ἄνθρωπος προσάσκει ποιεῖν τοὺς διδασκάλους. Οὕτε γὰρ τὸ ἐτέρους κατορθοῦν μόνον ἔχει κέρδος, οὔτε τὸ ἑαυτοῦ μόνου ἐπιμελεῖσθαι· ὁ γὰρ τοιοῦτος, φιλαυτός. Σημειωτέον δὲ ὅτι, οὗς ὀπίσω φησὶ πρεσβυτέρους, ὧδε ἐπισκόπους καλεῖ, ἥτοι διὰ τὸ καὶ τοὺς πρεσβυτέρους ἀνάγκην ἔχειν, ἐποπτεῦειν τὰ τῆς ἐκκλησίας λογικὰ ποιήματα, μὴ τις ἀσθενῇ τῇ πίστει, μὴ τις πεινᾷ ἢ διψᾷ, ἢ ἐλλείγου καὶ ἐπιστροφῆς δεῖται· ἢ ἐπισκόπους ὧδε, τοὺς ὄντως ἐπισκόπους καλεῖ.

- 33 Ἀργυρίου ἢ χρυσίου ἢ ἱματισμοῦ οὐδενὸς ἐπεθύ-
34 μεῖσα. Αὐτοὶ γινώσκετε, ὅτι ταῖς χρεΐαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὐταί.
35 Πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτω κοπιῶντας δεῖ ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενούντων, μνημονεύειν τε τῶν λόγων τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὅτι αὐτὸς εἶπε·
36 «Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν.» Καὶ ταῦτα εἰπὼν, οἰς τὰ γόνατα αὐτοῦ, σὺν πᾶσιν
37 αὐτοῖς προστήξαστο. Ἰκανὸς δὲ ἐγένετο κλαυθμὸς πάντων· καὶ ἐπιπεσόντες ἐπὶ τὸν τράχηλον τοῦ Παύ-
38 λου, κατεφίλουν αὐτόν· ὀδυνώμενοι μάλιστα ἐπὶ τῷ λόγῳ, ᾧ εἰρήκει, ὅτι οὐκέτι μέλλουσι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ θεωρεῖν. Προέπεμπον δὲ αὐτόν εἰς τὸ πλοῖον.

Ἀργυρίου ἢ χρυσίου, καὶ τὰ ἐξῆς.] Τὴν ῥίζαν ἀναίρει τῶν
(ΤΟΜ. Γ')

κακῶν, τὴν φιλαργυρίαν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς, φησὶν, οὐκ ἔλαβον, ἀλλ' οὐδὲ ἐπεθύμησα. Εἴτα δείκνυσιν, ὅτι ἡ ἀληθὴς ἐλεημοσύνη ἐκ τῶν ἰδίων κόπων ὀφείλει γίνεσθαι τοῖς ἐνδεέσι· ἐπεὶ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων διδόναι, οὐ καλόν. Εἴτα καὶ χρῆσιν εἰς κατασκευὴν τούτου διὰ φωνῆς τοῦ Κυρίου εἰρησθαι φησὶν, ὅπερ νῦν οὐχ εὑρεται ἐν τῇ Γραφῇ, καὶ ἴσως ἀγράφως παρεδωκαν οἱ ἀπόστολοι· ἢ ἐξ ὧν ἂν τις συλλογίσαιτο, δυνατόν εἰρησθαι δι' ἐτέρων λέξεων, τοῦτο δηλουσῶν. Οὐ τοῦτο δὲ φησιν, ὅτι κακὸν τὸ λαβεῖν καὶ μεταδιδόναι, ἀλλὰ ἐέλτιον τὸ μὴ λαβεῖν. Τοῦτο γὰρ συμπαιδείας τῆς πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς· τὸ γὰρ ἐκ τῶν ἀλλοτρίων διδόναι, οὐ καλόν. Ἔστι τοίνυν εἰς θαυμάς, ῥίψαι τὰ αὐτοῦ· δεύτερος, ἑαυτῷ ἐπαρκεῖν· τρίτος, καὶ ἑτέροις· τέταρτος, τὸ καὶ κηρύττοντα καὶ ἐξουσίαν ἔχοντα λαμβάνειν, μὴ λαμβάνειν. Ὡστε πολὺ τῶν ἀκτημόνων οὗτος ἐελτίων ἐστὶ.

ΚΕΦ. XXI, 1 Ὡς δὲ ἐγένετο ἀναχθῆναι ἡμᾶς ἀποσπασθέντας ἀπ' αὐτῶν, εὐθυδρομήσαντες ἦλθομεν εἰς τὴν Κῶν, τῇ δὲ ἐξῆς, εἰς τὴν Ῥόδον, κακείθεν 2 εἰς Πάταρα· καὶ εὐρόντες πλοῖον διαπερῶν εἰς 3 Φοινίκην, ἐπιβάντες ἀνήχθημεν. Ἀναφανέντες δὲ τὴν Κύπρον, καὶ καταλιπόντες αὐτὴν εὐώνυμον, ἐπλέομεν εἰς Συρίαν, καὶ κατήχθημεν εἰς Τύρον· ἐκεῖσε γὰρ ἦν τὸ πλοῖον ἀποφορτιζόμενον τὸν γό- 4 μον. Καὶ ἀνευρόντες τοὺς μαθητάς, ἐπεμείναμεν αὐτοῦ ἡμέρας ἑπτὰ· οἳ τινες τῷ Παύλῳ ἔλεγον διὰ τοῦ πνεύματος, μὴ ἀναβαίνειν εἰς Ἱερουσαλὴμ.

Καὶ εὐρόντες πλοῖον, καὶ τὰ ἐξῆς.] Ὁ λέγει τοιοῦτό ἐστι· Μὴ εὐρίσκοντες πλοῖον ἀπερχόμενον εἰς Καισάρειαν, ἀλλ' εἰς Φοινίκην, ἀνήλθομεν εἰς αὐτό· Κύπρον δὲ εἰσάσαμεν· τὸ γὰρ «καταλιπόντες αὐτὴν εὐώνυμον» οὐχ ἀπλῶς εἴρηται, ἀλλ' ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐδὲ ἐγγὺς γενέσθαι ἤξιωσε, κατευθὺ πλέων τῆς Συρίας· οὕτως ἐσπευδεν. Ἦλθον οὖν εἰς Λυκίαν, καὶ τὴν Κύπρον ἀφέντες, εἰς Τύρον κατέπλευσαν· ἐκεῖσε γὰρ τὸ πλοῖον ἀποφόρτιζε τὸν γόμον. Οὔτινες ἔλεγον διὰ τοῦ πνεύματος.]

Οὐ τοῦτο φησιν, ὅτι τὴν παραινέσιν διὰ τοῦ πνεύματος ἐποι- οῦντο· ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦ πνεύματος εἰδότες. Οὐ γὰρ ἀπλῶς αὐτῷ τὰ δεῖνὰ προῦλεγον, ἀλλ' ὅτι ἀναβῆναι οὐ χρῆ, φειδόμενοι αὐτοῦ.

5 Ὅτε δὲ ἐγένετο ἡμᾶς ἐξαρτίσαι τὰς ἡμέρας, ἐξελη- θόντες ἐπορευόμεθα, προπεμπόντων ἡμᾶς πάντων σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις, ἕως ἔξω τῆς πόλεως· καὶ θέντες τὰ γόνατα ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν, προσηυχάμεθα. 6 Καὶ ἀσπασάμενοι ἀλλήλους, ἐπέβημεν εἰς τὸ πλοῖον· 7 ἐκεῖνοι δὲ ὑπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια. Ἡμεῖς δὲ τὸν πλοῦν διανύσαντες, ἀπὸ Τύρου κατηντήσαμεν εἰς Πτολεμαῖδα· καὶ ἀσπασάμενοι τοὺς ἀδελφούς, ἐμεί- 8 ναμεν ἡμέραν μίαν παρ' αὐτοῖς. Τῇ δὲ ἐπαύριον ἐξελθόντες ἦλθομεν εἰς Καισάρειαν· καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκον Φιλίππου τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὄντος 9 ἐκ τῶν ἑπτὰ, ἐμείναμεν παρ' αὐτῷ. Τούτῳ δὲ ἦσαν θυγατέρες παρθένοι τέσσαρες προφητεύουσαι.

Ἐξαρτίσαι τὰς ἡμέρας.] Τὸ, ἐξαρτίσαι, ἀντὶ τοῦ, πληρῶσαι, φησι. Μετὰ γὰρ τὸ πληρῶσαι τὰς τεταγμένας ἡμέρας ἐξήλθον τῆς Τύρου. Ὅρα μοι λοιπὸν καὶ τὰς ἡμέρας. Μετὰ τὰ ἄζυμα, εἰς Τρωάδα ἦλθον δι' ἡμερῶν πέντε. Εἴτα ἐκεῖ ἑπτὰ· τὰς πά- σας δώδεκα· εἴτα εἰς τὴν Ἀσσον, εἰς Μιτυλήνην, ἀντικρὺ Χίου εἰς Τρωγύλλιον, εἰς Σάμον, καὶ εἰς Μίλητον· δεκαοκτὼ ἡμέραι αἱ πάσαι. Εἴτα εἰς Κῶν, εἰς Ῥόδον, εἰς Πάταρα, εἴκοσι καὶ μία. Εἴτα ἐκεῖθεν δι' ἡμερῶν πέντε εἰς Τύρον, ἐξ καὶ εἴκοσι. Λοιπὸν ἐκεῖ ἑπτὰ, τριάκοντα καὶ τρεῖς. Εἴτα εἰς Πτο- λεμαῖδα, μίαν, τριακοντατέσσαρες. Εἴτα εἰς Καισάρειαν πλείους μένει τῶν ἄλλων· καὶ τότε λοιπὸν ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀνάγει ὁ προφήτης. Οὕτως ἡ πεντηκοστὴ πληροῦται, καὶ ἐκεῖ αὐτὴν ποιεῖ. — Τοῦ διακόνου Φιλίππου ἦσαν αἱ θυγατέρες. Ὡστε οὖν καὶ τῷ κοινωνήσαντι γάμων διακονεῖν ἔξιστι. Σημειῶσαι δὲ, ὅτι αἱ προφῆτιδες αἱ θυγατέρες αὐτοῦ, παρθένοι ἦσαν, καὶ ὅτι ἤσκουν δι' εὐλάβειαν μᾶλλον τοῦτο, ὥστε καὶ προφη-

ταίς ἡμέραις. Ὡς δὲ ἔλεγον, ὅτι περισπούδαστον ἦν καὶ αὐταῖς ἡ περιθνήσκουσα· εἰ γὰρ μὴ ἦν περισπούδαστον, οὐκ ἂν προσέθικεν ὁ συγγραφεὺς, ὅτι καὶ παρθένοι ἦσαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἀγάθου προφητεία περὶ τῶν συμβησομένων τῷ Παύλῳ ἐν Ἱερουσαλήμ.

- 10 Ἐπιμενόντων δὲ ἡμῶν ἡμέρας πλείους, κατήλθέ τις
11 ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας προφήτης, ὀνόματι Ἀγαθος· καὶ ἐλθὼν πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἄρας τὴν ζώνην τοῦ Παύλου, δῆσας τε αὐτοῦ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, εἶπε· Τάδε λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· Τὸν ἄνδρα, οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὕτη, οὕτω δῆσουσιν ἐν Ἱερουσαλήμ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ παραδώσουσιν εἰς χεῖρας
12 ἐθνῶν. Ὡς δὲ ἠκούσαμεν ταῦτα, παρεκαλοῦμεν ἡμεῖς τε καὶ οἱ ἐντόπιοι, τοῦ μὴ ἀναβαίνειν αὐτὸν
13 εἰς Ἱερουσαλήμ. Ἀπεκρίθη δὲ ὁ Παῦλος· Τί ποιεῖτε, κλαίοντες καὶ συνθρύπτοντές μου τὴν καρδίαν; Ἐγὼ γὰρ οὐ μόνον δεθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἀποθανεῖν εἰς Ἱερουσαλήμ· ἐτοιμῶς ἔχω ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος
14 τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Μὴ πειθομένου δὲ αὐτοῦ, ἥσυχάσαμεν, εἰπόντες· Τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου γενέσθω.

Ἀγαθος, ὁ πάλαι τὸν λιμὸν μὲνυσας οὗτος (α). Τὸ χαλεπὸν δὲ, ὅτι εἰς χεῖρας ἐθνῶν παραδώσουσιν. Ὅρα δὲ ὅτι, ὅτε ἤκουσεν ὁ Παῦλος, ὅτι μυρία δεινὰ ἔχει παθεῖν, τότε ἐπείγεται. Οὐκ εἶπε δὲ Ἀγαθος, ὅτι Παῦλον δῆσουσιν, ἵνα μὴ δόξη ἐκ συνθήκης λέγειν· ἀλλὰ τὸν ἄνδρα, οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὕτη.

(α) Ηρακλ. 11', 28.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΑ'.

Παραίνεσις Ἰακώβου πρὸς Παῦλον, περὶ τοῦ μὴ δοκεῖν κωλύειν Ἑβραίους περιτέμνεσθαι.

- 15 Μετὰ δὲ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐπισκευασάμενοι ἀναβαίνομεν εἰς Ἱερουσαλήμ. Συνήλθον δὲ καὶ τῶν μαθητῶν ἀπὸ Καισαρείας σὺν ἡμῖν, ἄγοντες παρ' ὧν ἔξενισθώμεν,
16 Μνάτωνί τινι Κυπρίῳ, ἀρχαίῳ μαθητῇ. Γενομένων δὲ ἡμῶν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἀσμένως ἐδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοί. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ εἰσῆγει ὁ Παῦλος σὺν ἡμῖν πρὸς Ἰακώβον· πάντες τε παρεγένοντο
17 οἱ πρεσβύτεροι. Καὶ ἀσπασάμενος αὐτούς, ἐξηγεῖτο καθ' ἓν ἕκαστον, ὧν ἐποίησεν ὁ θεὸς ἐν τοῖς
18 ἔθνεσι διὰ τῆς διακονίας αὐτοῦ. Οἱ δὲ ἀκούσαντες, ἐδόξαζον τὸν Κύριον· εἰπόν τε αὐτῷ· Θεωρεῖς, ἀδελφε, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν πεπιστευκότων· καὶ πάντες ζηλωταὶ τοῦ νόμου ὑπάρχουσι.
20 Κατηχήθησαν δὲ περὶ σοῦ, ὅτι ἀποστασίαν διδάσκεις ἀπὸ Μωσέως τοὺς κατὰ τὰ ἔθνη πάντας Ἰουδαίους, λέγων, μὴ περιτέμνειν αὐτοὺς τὰ τέκνα, μηδὲ τοῖς ἔθνεσι περιπατεῖν. Τί οὖν ἐστὶ; πάντως δεῖ πλῆθος συναλθεῖν· ἀκούσονται γὰρ, ὅτι ἐλήλυθας.
21 Τοῦτο οὖν ποίητον, ὃ σοι λέγομεν· Εἰσὶν ἡμῖν ἄνδρες τέσσαρες εὐχὴν ἔχοντες ἐφ' ἑαυτῶν.
22 Τούτους παραλαβὼν, ἀγνίσθητι σὺν αὐτοῖς, καὶ δαπάνησον ἐπ' αὐτοῖς, ἵνα ξυρήσωνται τὴν κεφαλὴν, καὶ γινῶσι πάντες, ὅτι ὧν κατήχηται περὶ σοῦ οὐδὲν ἐστὶν, ἀλλὰ στοιχεῖς καὶ αὐτὸς τὸν νόμον φυλάσσω. Περὶ δὲ τῶν πεπιστευκότων ἐθνῶν ἡμεῖς ἐπεστείλαμεν, κρίναντες, μηδὲν τοιοῦτον τηρεῖν αὐτοὺς, εἰ μὴ φυλάσσεσθαι αὐτοὺς τό τε εὐδολόγητον, καὶ τὸ αἷμα, καὶ πνικτὸν, καὶ πορνείαν.

Ἐπισκευασάμενοι.] Τούτῳσι τὰ πρὸς ὑδοιοπορίαν λαβόντες.

Θεωρεῖς, ἀδελφε, πόσαι μυριάδες.] Συμβουλευουσιν, οὐκ ἐπι-
τάττουσι· τούτῳ οἱ περὶ τὸν Ἰάκωβον ᾤθεν καὶ πείθουσι.
Τούτους παραλαβὼν, ἀγτίσθητι.] Οἰκονομίας ἦν ἡ συγκα-
τάβασις, οὐ νομοθεσίας. Οὐκ ἄρα ἐγκοπὴ τοῦ κηρύγματος τοῦ-
το ἦν, ἀλλ' οἰκονομία. Οἱ γὰρ ἐν Ἱεροσολύμοις πιστεύσαντες
ἀπὸ Ἰουδαίων, τὰ ἔθνη τὰ νομικὰ ἤθελον ἔτι φυλάττειν. Ἐρ-
γῳ οὖν τὴν ἀπολογίαν ποιῆσαι αὐτῷ συμβουλευουσιν, οὐ λό-
γῳ. Τοῦτο οὖν φασί· Τὰς προσφερομένας ὑπὲρ αὐτῶν κατὰ
τὸν νόμον θυσίας, σὺ παράτρε, ἵνα λύσῃς τὴν ὑπόψιν, καὶ
δείξῃς, ὅτι οὐ μόνον οὐ διδάσκεις ἔξω τοῦ νόμου, ἀλλ' ὅτι
καὶ αὐτὸς φυλάττεις τὰ ἐν τῷ νόμῳ. Ἴνα δὲ μὴ λέγῃ· ὅτι·
Ἄν τὰ ἔθνη τοῦτο μάθωσι, σκανδαλισθήσονται· ἐπάγει λοι-
πόν· Περὶ δὲ τῶν πεπιστευκότων ἔθνων ἡμεῖς ἐπεστείλαμεν,
κρίνατες, μηδὲν τοιοῦτον τηρεῖν αὐτούς. Ὡςπερ οὖν ἡμεῖς
ἐκεῖνοις ἐπετάξαμεν, καίτοι Ἰουδαίους κηρύττοντες, οὕτω
καὶ σὺ τοῖς ἔθνεσι κηρύττων, σύμπραξον ἡμῖν. Συγκατάβασις
τοῦτό ἐστι· μηδὲν ὑποπεύσης. Καὶ τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις δὲ
τοῦτο ποιεῖν, φορητόν· ποιήσον οὖν τοῦτο ἐνταῦθα, ἵνα ἔξῃ
σοι ἔξω ποιεῖν ἐκεῖνο. Εἵτα ἐπέσθη αὐτοῖς, καὶ ἐξυρᾶτο, καὶ
πάντα τὰ Ἰουδαϊκὰ ἐπετέλεσεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΒ΄.

Περὶ τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ κατὰ τοῦ Παύλου
κινήσεως ἀταξίας· ὅπως τε αὐτὸν ὁ χι-
λίαςρχος τοῦ πλῆθους ἐξαιρεῖται· ἐν ᾧ
Παύλου κατάστασις περὶ ἑαυτοῦ καὶ τῆς
εἰς ἀποστολὴν αὐτοῦ κλήσεως. Περὶ ᾧ
ὁ Ἀνανίας εἶπε πρὸς τὸν Παῦλον ἐν Λα-

μασκῷ, ὁπτασίας τε καὶ φωνῆς θεοῦ, γε-
νομένης ποτὲ πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ.
Ὅτι μέλλων ἐπὶ τούτοις ὁ Παῦλος τύ-
πτεσθαι, εἰπὼν, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστιν,
ἀνέθη.

- 26 Τότε ὁ Παῦλος παραλαβὼν τοὺς ἀνδρας, τῇ ἐχο-
μένη ἡμέρᾳ σὺν αὐτοῖς ἀγνισθεῖς εἰσῆγει εἰς τὸ ἱε-
ρόν, διαγγέλλων τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἡμερῶν τοῦ
ἀγνισμοῦ, ἕως οὗ προσηγέχθη ὑπὲρ ἑνὸς ἐκάστου
- 27 αὐτῶν ἢ προσφορά. Ὡς δὲ ἐμελλον αἱ ἐπτὰ ἡμέραι
συντελεῖσθαι, οἱ ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαῖοι, θεασά-
μενοι αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ, συνέχεον πάντα τὸν ὄχλον,
- 28 καὶ ἐπέβαλον τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτὸν, κράζοντες·
Ἄνδρες Ἰσραηλῖται, βοηθεῖτε· οὗτός ἐστιν ὁ ἄν-
θρωπος, ὁ κατὰ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ νόμου καὶ τοῦ
τόπου τούτου πάντας πανταχοῦ διδάσκων· ἔτι τε
καὶ Ἑλλήνας εἰσήγαγεν εἰς τὸ ἱερόν, καὶ κεκοί-
νωκε τὸν ἅγιον τόπον τοῦτον. (Ἦσαν γὰρ ἑωρα-
κότες Τρόφιμον τὸν Ἐφέσιον ἐν τῇ πόλει σὺν αὐτῷ,
ὃν ἐνόμιζον ὅτι εἰς τὸ ἱερόν εἰσήγαγεν ὁ Παῦλος.)
- 30 Ἐκινήθη τε ἡ πόλις ὅλη, καὶ ἐγένετο συνδρομὴ τοῦ
λαοῦ· καὶ ἐπιλαβόμενοι τοῦ Παύλου, εἴλκον αὐτὸν
ἔξω τοῦ ἱεροῦ· καὶ εὐθέως ἐκλείσθησαν αἱ θύραι.
- 31 Ζητούντων δὲ αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἀνέβη φάσις τῷ
χιλίαρχῳ τῆς σπείρης, ὅτι ὅλη συγκέχυται Ἱερου-
σαλὴμ· ὃς ἐξαυτῆς παραλαβὼν στρατιώτας καὶ
ἐκατοντάρχους, κατέδραμεν ἐπ' αὐτούς. Οἱ δὲ, ἰδόν-
τες τὸν χιλίαρχον καὶ τοὺς στρατιώτας, ἐπαύσαντο
- 33 τύπτοντες τὸν Παῦλον. Τότε ἐγγίσας ὁ χιλίαρχος,
ἐπελάβετο αὐτοῦ, καὶ ἐκέλευσε δεθῆναι ἀλύσει δις·
καὶ ἐπυνθάνετο, τίς ἂν εἴη, καὶ τί ἐστι πέποιηκώς.
- 34 Ἄλλοι δὲ ἄλλο τι ἐβόων ἐν τῷ ὄχλῳ. Μὴ δυνά-
μενός δὲ γινῶναι τὸ ἀσφαλές διὰ τὸν θόρυβον, ἐκέ-

35 λευσεν, ἀφαιρῶν αὐτὸν εἰς τὴν παρεμβολήν. Ὅτε δὲ ἐγένετο ἐπὶ τοὺς ἀναβαθμοὺς, συνέβη βαστάζεσθαι αὐτὸν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν διὰ τὴν βίαν τοῦ ὄχλου·
 36 ἡκολούθει γὰρ τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ κράζον· Αἶρε αὐτόν. Μέλλων τε εἰσάγεσθαι εἰς τὴν παρεμβολήν ὁ Παῦλος, λέγει τῷ χιλιάρχῳ· Εἰ ἐξέστί μοι εἰ-
 37 πὲν τι πρὸς σέ; Ὁ δὲ ἔφη· Ἑλληνιστὶ γινώσκεις; Οὐκ ἄρα σὺ εἶ ὁ Αἰγύπτιος, ὁ πρὸ τούτων τῶν ἡμε-
 38 ρῶν ἀναστατώσας καὶ ἐξαγῶν εἰς τὴν ἔρημον τοὺς τετρακισχιλίους ἀνδρας τῶν σικαρίων;

Αἶρε αὐτόν.] Ἔθης τοῖς Ἰουδαίοις, αὐτὸν λέγειν τὴν φωνὴν καθ' ὣν ἂν ἀπεφαινοντο, ὡς καὶ κατὰ τοῦ Κυρίου (α). Αἶρε αὐτόν, ἀντὶ τοῦ, ἔπαρον αὐτόν ἐκ τῶν ζώντων. Ἄλλοι δὲ τοῦτο ρασὶ εἶναι ὃ παρ' ἡμῖν λέγουσι κατὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν συνήθειαν· Ἐν τοῖς σίγνοις αὐτὸν ἐμβάλε. Οὐκ ἄρα σὺ εἶ ὁ Αἰγύπτιος.] Οὗτος ὁ Αἰγύπτιος, ἄνθρωπός τις ἦν νεωτεροποιός, καὶ στασιастής, καὶ ἀπατεῶν, καὶ γόης (1). Καὶ θέλων ὁ διάβολος, κοινωνὸν ποιεῖν Παῦλον τῶν ἐκείνῳ προσηκόντων ἐγκλημάτων, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνον, διτήγειρεν αὐτὸν τερατεύεσθαι ἐν τοῖς Ἰουδαίοις. Ἐπειδὴ δὲ φησιν ὁ χιλιάρχος, Σὺ εἶ ὁ Αἰγύπτιος; εὐθέως αὐτὸν αὐτῆς ἀπήγαγε πῆς ὑποψίας, καὶ τὸ ἔθνος εἰπὼν, καὶ τὴν θρησκείαν. Καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ ἔγνωμεν ἑαυτὸν τῷ Χριστῷ καλεῖ (β). Σικαριοὶ δὲ λέγονται λησταί, ξιφιδίσις χρώμενοι, παραπλησίσις μὲν τὸ μέγεθος τοῖς τῶν Περσῶν ἀκινάκαις, ἐπικαμπέσι δὲ καὶ ὁμοίοις ταῖς ὑπὸ Ῥωμαίων καλουμέναις σίκαις, ἀφ' ὧν καὶ τὴν προσηγορίαν οἱ ληστεύοντες ἔλαβον (2). Ἄλλοι δὲ αἵρεσιν τινα παρὰ Ἰουδαίοις ἔφασαν εἶναι. Τρεῖς γὰρ εἰσιν αἱρέσεις γενικαὶ παρὰ Ἰουδαίοις, Φαρισαῖοι, Σαδδουκαῖοι, καὶ Ἑσσηνοί. Οὗτοι δὲ τὸν βίον σεμνότερον ἀσκοῦσι, φιλάλληλοι ὄντες καὶ

(1) Ἰωαν. 10', 15. (2) Ἰδὲ περὶ τοῦ γόητος Αἰγυπτίου τούτου Ἰωσηφ. Ἰουδ. ἀρχ. Κ', Η, §. 5'. καὶ Περὶ τοῦ Ἰουδ. πολέμου Βιβλ. Β'. Κεφ. ΙΓ'. §. 4. (Ε, Α' Κεφ. Θ', 21. (2) Ἰδὲ Ἰωσηφ. Ἰουδ. ἀρχ. Κ', Η. §. 1'.

ἐγκρατεῖς· διὸ καὶ Ἑσσηνοὶ προσηγορεύονται, ἦγον ὅσοι. Ἄλλοι δὲ αὐτοὺς Σικαρίους ἐκάλεσαν, ἦγον, ζήλωτάς.

39 Εἶπε δὲ ὁ Παῦλος· Ἐγὼ ἄνθρωπος μὲν εἰμὶ Ἰουδαῖος, Ταρσεύς, τῆς Κιλικίας οὐκ ἀτήμου πόλεως πολίτης· δέομαι δέ σου, ἐπιτρέψόν μοι, λαλήσαι πρὸς τὸν λαόν. Ἐπιτρέψαντος δὲ αὐτοῦ, ὁ Παῦλος, ἐστὼς ἐπὶ τῶν ἀναβαθμῶν, κατέσεισε τῇ χειρὶ τῷ λαῷ· πολλῆς δὲ σιγῆς γενομένης, προσεφώνησε τῇ Ἑβραίδι διαλέκτῳ, λέγων·

Κεφ. XII, 1 Ἄνδρες ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατέ μου τῆς πρὸς ὑμᾶς νῦν ἀπολογίας. (Ἀκούσαντες δὲ, ὅτι τῇ Ἑβραίδι διαλέκτῳ προσεφώνει 2 αὐτοῖς, μᾶλλον παρέσχον ἡσυχίαν· καὶ φησιν·) Ἐγὼ μὲν εἰμι ἀνὴρ Ἰουδαῖος, γεγεννημένος ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας, ἀνατεθραμμένος δὲ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλ, πεπαιδευμένος κατὰ ἀκρίβειαν τοῦ πατρώου νόμου, ζηλωτῆς ὑπάρχων τοῦ θεοῦ, καθὼς πάντες ὑμεῖς ἐστέ σήμερον· 3 ὃς ταύτην τὴν ὁδὸν ἐδίωξα ἄχρι θανάτου, δεσμεύων καὶ παραδιδούς εἰς φυλακὰς ἀνδράς τε καὶ γυναῖ- 4 κας, ὡς καὶ ὁ ἀρχιερεὺς μαρτυρεῖ μοι, καὶ πᾶν τὸ πρεσβυτέριον· παρ' ὧν καὶ ἐπιστολὰς δεξάμενος πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς, εἰς Δαμασκὸν ἐπορευό- 5 μην, ἄξων καὶ τοὺς ἐκεῖσε ὄντας, δεδεμένους εἰς 6 Ἱερουσαλήμ, ἵνα τιμωρηθῶσιν. Ἐγένετο δέ μοι πορευομένῳ καὶ ἐγγίζοντι τῇ Δαμασκῷ, περὶ μεσημβρίαν, ἐξαίφνης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ περιαστράψαι 7 φῶς ἱκανὸν περὶ ἐμέ· ἔπεσόν τε εἰς τὸ ἔδαφος, καὶ ἤκουσα φωνῆς λεγούσης μοι· Σαούλ, Σαούλ, 8 τί με διώκεις; Ἐγὼ δὲ ἀπεκρίθην· Τίς εἶ, Κύριε; Εἶπέ τε πρὸς με· Ἐγὼ εἰμὶ Ἰησοῦς ὁ Ναζωραῖος, 9 ὃν σὺ διώκεις. Οἱ δὲ σὺν ἐμοὶ ὄντες τὸ μὲν φῶς ἐθεάσαντο, καὶ ἔμφοβοι ἐγένοντο· τὴν δὲ φωνὴν 10 οὐκ ἤκουσαν τοῦ λαλοῦντός μοι. Εἶπον δέ· Τί ποιήσω, Κύριε; Ὁ δὲ Κύριος εἶπε πρὸς με· Ἀναστάς πορεύου εἰς Δαμασκὸν· κἀκεῖ σοι λαληθήσε-

- 11 ται περὶ πάντων, ὧν τέτακται σοι ποιῆσαι. Ὡς δὲ οὐκ ἐνέβλεπον ἀπὸ τῆς δόξης τοῦ φωτός ἐκείνου, χειραγωγούμενος ὑπὸ τῶν συνόντων μοι, ἦλθον εἰς
- 12 Ἀσμασκόν. Ἀνακίας δέ τις, ἀνὴρ εὐσεβὴς κατὰ τὸν νόμον, μαρτυρούμενος ὑπὸ πάντων τῶν κατοικούντων Ἰουδαίων, ἐλθὼν πρὸς με, καὶ ἐπιστάς, εἶπέ μοι·
- 13 Σαοῦλ, ἀδελφε, ἀνάβλεψον. Καγὼ αὐτῇ τῇ ὥρᾳ ἀνέβλεψα εἰς αὐτόν. Ὁ δὲ εἶπεν· Ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν προεχειρίσατό σε γινῶναι τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἰδεῖν τὸν δίκαιον, καὶ ἀκοῦσαι φωνῇ
- 15 ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ· ὅτι ἔση μάρτυς αὐτῷ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὧν ἐώρακας καὶ ἤκουσας. Καὶ νῦν τί μέλλεις; ἀναστὰς βάπτισαι, καὶ ἀπόλυσαι τὰς ἁμαρτίας σου, ἐπικαλεσάμενος τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. Ἐγένετο δέ μοι ὑποστρέφαντι
- 17 εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ προσευχομένου μου ἐν τῷ ἱερῷ, γενέσθαι με ἐν ἐκστάσει, καὶ ἰδεῖν αὐτὸν λέγοντά μοι· Σπεῦσον, καὶ ἐξελθε ἐν τάχει ἐξ Ἱερουσαλήμ· διότι οὐ παραδέξονται σοι τὴν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ. Καγὼ εἶπον· Κύριε, αὐτοὶ ἐπίστηνται, ὅτι ἐγὼ ἡμὴν φυλακίζων καὶ δέρων κατὰ τὰς
- 20 συναγωγὰς τοὺς πιστεύοντας ἐπὶ σέ· καὶ ὅτε ἐξεχρεῖτο τὸ αἷμα Στεφάνου τοῦ μάρτυρός σου, καὶ αὐτὸς ἡμὴν ἐφεστῶς καὶ συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ, καὶ φυλλάσων τὰ ἱμάτια τῶν ἀναιρούντων
- 21 αὐτόν. Καὶ εἶπε πρὸς με· Πορεύου· ὅτι ἐγὼ εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστελῶ σε. . . .
- 22 Ἦκουον δὲ αὐτοῦ ἄχρι τούτου τοῦ λόγου, καὶ ἐπῆραν τὴν φωνὴν αὐτῶν, λέγοντες· Αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον· οὐ γὰρ καθῆκεν, αὐτὸν ζῆν. Κραυγαζόντων δὲ αὐτῶν, καὶ ῥιπτούντων τὰ ἱμάτια, καὶ κονιορτὸν
- 24 βαλλόντων εἰς τὸν ἀέρα, ἐκέλευσεν αὐτόν ὁ χιλιάρχος ἄγεσθαι εἰς τὴν παρεμβολήν, εἰπὼν, μάστιξιν ἀνετάζεσθαι αὐτόν· ἵνα ἐπιγνῶ, δι' ἣν αἰτίαν οὕτως ἐπεφώνουν αὐτῷ. Ὡς δὲ προέτειναν αὐτὸν τοῖς ἱμαῖ-
 25 σιν, εἶπε πρὸς τὸν ἐστῶτα ἐκατόνταρχον ὁ Παῦλος· Εἰ ἄνθρωπον Ῥωμαῖον καὶ ἀκατάκριτον ἐξε-

- 26 σтин ὑμῖν μαστίζειν; Ἀκούσας δὲ ὁ ἐκατόνταρχος, προσελθὼν ἀπήγγειλε τῷ χιλιάρχῳ, λέγων· Ὅρα, τί μέλλεις ποιεῖν· ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὗτος Ῥωμαῖ-
 27 ὅς ἐστι. Προσελθὼν δὲ ὁ χιλιάρχος, εἶπεν αὐτῷ· Λέγε μοι, σὺ Ῥωμαῖός εἓ; Ὁ δὲ ἔφη· Ναί.
 28 Ἀπεκρίθη τε ὁ χιλιάρχος· Ἐγὼ πολλοῦ κεφαλαίου τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην. Ὁ δὲ Παῦλος ἔφη·
 29 Ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι. Εὐθέως οὖν ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ οἱ μέλλοντες αὐτὸν ἀνετάζειν. Καὶ ὁ χιλιάρχος δὲ ἐρεσθήθη, ἐπιγνούς, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι, καὶ ὅτι ἦν αὐτὸν δεδεκώς.

Πῶς φησὶν ὁ Παῦλος· Ἐγὼ μὲν εἰμι ἀνὴρ Ἰουδαῖος, Ταρσεύς, τῆς Κιλικίας οὐκ ἀσήμου πόλεως πολίτης· καὶ μετὰ μικρόν· Εἰ ἄνθρωπον Ῥωμαῖον καὶ ἀκατάκριτον, καὶ τὰ ἐξῆς· Πῶς οὖν ταῦτα εἰπὼν, οὐδὲ ἐν ἐτέρῳ καιρῷ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ τούτῳ, ἐν ᾧ ταῦτα ἔλεγε, καὶ πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀκροατὰς φησιν· Εἰ ἄνθρωπον Ῥωμαῖον καὶ ἀκατάκριτον ἐξεστὶν ἡμῖν μαστίζειν; Καὶ τοῦ χιλιάρχου πυνθανομένου, Σὺ Ῥωμαῖός εἓ, διεβεβαιώτο, ὅτι Ῥωμαῖός ἦν· καὶ οὐχ ἀπλῶς τοῦτο λέγων, ἀλλὰ καὶ φησιν ὅτι, Ἐγὼ καὶ γεγέννημαι; Ἐξ αὐτοῦ τούτου μάλιστα δῆλον, ὅτι ἠλήθευσεν. Εἰ γὰρ ἐν ἄλλῳ μὲν καιρῷ ἔλεγεν ἑαυτὸν Ταρσεά, ἐν ἄλλῳ δὲ Ῥωμαῖον, ἢ πρὸς ἄλλους μὲν ἀκροατὰς ἐκεῖνο, πρὸς ἄλλους δὲ τοῦτο, εἰκὸς ἦν, λέγειν τινὰς, ὅτι τὸ, Ῥωμαῖός, ἴσως ἐπλάττετο, λαμβάνειν νομίζων τοὺς παρόντας, ὅτι ἐστὶ Ταρσεύς. Ὁ δὲ αὐτὸς ἑαυτὸν Ταρσεά εἰπὼν, εἰ μὴ τὰ μάλιστα ἑαυτῷ ἀληθεύοντι συνήδει, οὐκ ἂν ἐθάρσησεν εἰπὼν πρὸς τοὺς αὐτοὺς, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι, καὶ τότε τύπτεσθαι μέλλων. Δῆλον γὰρ ὡς τὸ ψεῦδεσθαι αὐτόν, οὐ μόνον οὐκ ἀπήλλαττε τῶν πληγῶν, ἀλλὰ καὶ σφοδρότεραν τὴν τιμωρίαν ἐποίει· ἐποίει δὲ πιστάς καὶ τὰς κατ' αὐτοῦ διαβολὰς τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ἀπατεῶν ἐστι, καὶ ψεύστης, καὶ γόης, ἃ πάντων μάλιστα Παῦλος ἠγωνίζετο ἀποσκεινάζειν. Ἄλλως τε καὶ ὁ χιλιάρχος, εἰ μὴ ἐβεβαιώθη, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστιν,

οὐκ ἂν ἀπέστη τοῦ τύπτειν, οὐκ ἂν ἐξεῖλε σπουδαίως, ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλεύμενον, οὐκ ἂν ἔγραφεν ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς Φίλικα, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι, καὶ ὅτι ὡς Ῥωμαῖον τῆς τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλῆς ἐξήρπασεν, οὐκ ἂν παρέρραμον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ καὶ τὰς μὴ οὐσας αἰτίας κατ' αὐτοῦ ἀναπλάττοντες· ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τούτου, εἴπερ ἐψεύδετο, λέγων ἑαυτὸν Ῥωμαῖον, ἀρξάμενοι τῆς διαβολῆς, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐδόξαν ἂν τ' ἀληθῆ λέγειν. Ἀλλὰ πῶς ἐνὶ καὶ Ταρσέα καὶ Ῥωμαῖον εἶναι; Ἄκουσον γοῦν τοὺς Φιλιππησίους, ὅτε Παῦλον καὶ Σίλαν ἐῴκυσαν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας εἰς τὴν ἀγορὰν, ἐπεὶ τοῦ Πύθωνος ἡ παιδίσκη ἀπήλλακτο, τί φασιν· «Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι ἐκταράσσουσιν ἡμῶν τὴν πόλιν, Ἰουδαῖοι ὑπάρχοντες, καὶ καταγγέλλουσιν ἔθνη, ἃ οὐκ ἔξουσιν ὑμῖν παραδέχεσθαι, οὐδὲ ποιεῖν, Ῥωμαῖοις οὖσιν (α)». Ὅρξας τοὺς Φιλιππησίους Ῥωμαῖους ἑαυτοὺς ἀποκαλοῦντας; Οὕτως οὖν οὐδὲν κωλύει καὶ Παῦλον, Ταρσέα καὶ Ῥωμαῖον εἶναι. Καὶ γὰρ ἐπεὶ τίμιον ἐδόκει, τὸ καλεῖσθαι Ῥωμαῖον, καὶ περισσώτερόν τι τῶν ἄλλων εἰς λόγον δοξῆς ἐνομιζέτο κτᾶσθαι ὁ ταύτῃ καλούμενος τῇ ὀνομασίᾳ, πολλοὶ καὶ κατὰ πόλεις ἅμα, καὶ κατ' ἄνδρα ἔνιοι, ἐσπούδαζον ταύτην ἑαυτοῖς τὴν ὀνομασίαν περιποιήσασθαι. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς πατρίδος ἕκαστος ὠνομάζετο, ὅπερ ἔτυχε, τὴν ἐνεγκραμένην δηλῶν· Ῥωμαῖος δὲ πάλιν ἐκαλεῖτο, ὡς ἀξιόματι ταύτην ἐπιγραφόμενος τὴν ὀνομασίαν. Οὕτω γοῦν καὶ ὁ Παῦλος, ἥνικα αὐτὸν ἔμελλον ἀτιμάζειν καὶ τύπτειν, ταύτην προσκομίζετο τὴν προσηγορίαν, δεδιττόμενος καὶ ἀνακόπτειν αὐτοὺς τοῦ τολμήματος ἐπιχειρῶν. Ἀλλὰ φασιν· Ἐστω ταῦτα· πῶς δὲ ἐγγωρεῖ καὶ ἐν Ταρσῇ γεγεννησθαι Παῦλον καὶ ἐν Ῥώμῃ; Ἐν Ταρσῇ μὲν γὰρ γεγεννησθαι καὶ Ῥωμαῖον καλεῖσθαι, ταύτην ἑαυτοῦ διὰ τιμὴν τινα τὴν ὀνομασίαν ἐπικτησάμενον, ἐδείχθη μηδὲν ἀδύνατον ὃν γεγεννησθαι δὲ καὶ ἐν Ταρσῇ καὶ ἐν Ῥώμῃ.

(α) Εἰρ. 17, 20, 21.

πῶς οἶόν τε ἐστι; Καὶ ποῦ φησὶ Παῦλος, ὅτι ἐν Ῥώμῃ γεγέννηται; Ναί, φασιν· ἐπειδὴ γὰρ ὁ χιλιάρχος εἶπεν· «Ἐγὼ πολλοῦ κεφαλαίου τὴν πολιτείαν ταύτην ἐκτησάμην», ὁ Παῦλος φησιν· «Ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι». Καὶ τί τοῦτο; Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐν τῇ Ῥώμῃ γεγέννημαι. Ἀλλὰ τί φησιν; Αὐτόθεν δῆλον. Εἰπόντος γὰρ, πολιτεῖαν, τοῦ χιλιάρχου, οὐχὶ δὲ Ῥώμην, ἀλλὰ Ῥωμαϊκὴν πολιτείαν, ἐπήραγεν, «Ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι», οὐκ ἐν τῇ Ῥώμῃ· (οὐ γὰρ τοῦτο εἶπεν ὁ χιλιάρχος, ὅτι πολλοῦ κεφαλαίου ἐκτησάμην)· ἀλλ' ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ πολιτείᾳ καὶ τιμῇ, ὥστερ καὶ κτήσασθαι ἔλεγε. Πῶς οὖν ἐγεννήθη ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ πολιτείᾳ, εἰ μὴ ἐν Ῥώμῃ ἐγεννήθη; Ὅτι κτησάμενος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τὴν τιμὴν ταύτην, καὶ ταύτῃ σεμννομένου καὶ περιδόξου ὄντος, αὐτὸς ἐγεννήθη αὐτῷ. Τὸ οὖν, «Ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι», φησιν, ὅτι αὐτὸς μὲν πρόσφατον ἔχεις τὴν τιμὴν, αὐτὸς αὐτὴν κτησάμενος· ἐγὼ δὲ πατρικὴν φέρω τὴν δόξαν καὶ συναποτευχθεῖσάν μοι. Διὰ τοῦτο φησιν, Ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι.

Καὶ ἄλλως. Οὐκ ἐψεύσατο ὁ Παῦλος Ῥωμαῖον ἑαυτὸν καλέσας, καίτοι Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ὡς καὶ αὐτὸς πρὸ ὀλίγου ἔφη. Ἀπὸ γὰρ Ἀδριανοῦ συνέθη πάντας εἶναι Ῥωμαῖους. Μεγάλην γὰρ εἶχον τότε πρόνοιαν οἱ οὕτως ἀξιούμενοι καλεῖσθαι. Ταῦτα δὲ φησιν, ἵνα μὴ μαστιχθεῖς εὐκαταφρόνητος γένηται. Εἰ γὰρ ἐμάστιξαν, καὶ παρέτρεψαν ἂν τὸ πρᾶγμα, καὶ ἀπέκτειναν ἂν αὐτόν. Νῦν δὲ, εἰ καὶ μὴ δι' ἑτερον, ἀλλά γε διὰ τοῦτο, οὐ μόνον οὐκ ἐμάστιξαν, ἀλλὰ καὶ ἀπέλυσαν. [Ὁ δὲ Παῦλος ἔφη· Ἐγὼ δὲ καὶ γεγέννημαι.] Δείκνυσιν οὖν ὁ Παῦλος, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ Ῥωμαῖος ἦν. Πρὸ γὰρ τοῦ γεννηθῆναι τὸν Παῦλον, γεγεννημένης τῆς Κιλικίας ὑπὸ Ῥωμαῖοις, ἀνάγκη καὶ αὐτόν, ὡς ὄντα ὑπ' αὐτοὺς, Ῥωμαῖον εἶναι. Τέως δὲ κατὰ τὴν προφητείαν ἐδεσμεύθη ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ ὁ λόγος ἐξέβη. Τί οὖν ἀπὸ τούτου γίνεται; Δύσας κατήγαγεν αὐτὸν πρὸς τοὺς Ἰουδαίους. Οὐκ ἄρα ψεῦδος ἦν, ὅτι Ῥωμαῖος

ἦν. Ἐροδῆθη γάρ, φησιν, ὁ χιλιάρχος, ἐπιγινούς, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι, τουτέστιν ἀξιωματικοῦ γένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΓ'.

“Ὅσα ὁ Παῦλος καταβάς εἰς τὸ συνέδριον ἔπαθέ τε καὶ εἶπε, καὶ εὐθυδόλως ἔπραξεν.

30 Τῇ δὲ ἐπαύριον, βουλόμενος γινῶναι τὸ ἀσφαλές, τὸ, τί κατηγορεῖται παρὰ τῶν Ἰουδαίων, ἔλυσεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν δεσμῶν, καὶ ἐκέλευσεν, ἐλθεῖν τοὺς ἀρχιερεῖς, καὶ ὅλον τὸ συνέδριον αὐτῶν· καὶ καταγαγὼν τὸν Παῦλον, ἔστησεν εἰς αὐτούς.

ΚΕΦ. XXIII, 1 Ἀτενίσας δὲ ὁ Παῦλος τῷ συνεδρίῳ, εἶπεν· Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ πάσῃ συνειδήσει ἀγαθῇ

2 πεπολίτευμαι τῷ θεῷ ἄχρι ταύτης τῆς ἡμέρας... Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς Ἀνανίας ἐπέταξε τοῖς παρεσῶσιν αὐτῷ,

3 τύπτειν αὐτοῦ τὸ στόμα. Τότε ὁ Παῦλος πρὸς αὐτὸν εἶπε· Τύπτειν σε μέλλει ὁ θεός, τοῖχε κεκοιναμένε· καὶ σὺ κάθη κρίνων με κατὰ τὸν νόμον,

4 καὶ παρανομῶν κελεύεις με τύπτεσθαι; Οἱ δὲ παρεσῶτες εἶπον· Τὸν ἀρχιερέα τοῦ θεοῦ λοιδορεῖς;

5 Ἔφη τε ὁ Παῦλος· Οὐκ ἤδειν, ἀδελφοί, ὅτι ἐστὶν ἀρχιερεὺς· γέγραπται γάρ· «Ἀρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς (α).»

Τύπτειν σε μέλλει ὁ θεός, τοῖχε κεκοιναμένε.] Ἄξιον ζητῆσαι, πῶς ὁ αὐτὸς ἀλλαχοῦ εἰπὼν· «Λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν· βλασφημούμενοι παρακαλούμεν (β).» ἐνταῦθα τούναντίον, οὐ μόνον λοιδορεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐπαιᾶται; Καὶ φαμέν, ὅτι ταῦτα τὰ ῥήματα παρόρησις μᾶλλον ἐστὶν ἢ θυμοῦ. Οὐ γὰρ ἐξούλετο, εὐ-

(α) Ἐξδ. KB, 28.

(β) Α' Κορ. Δ', 12.

κατασρόντος φανῆναι τῷ χιλιάρχῳ. Εἰ γὰρ αὐτὸς μὲν ἐρείσατο μασιῖζαι, ὡς δὴ τοῖς Ἰουδαίοις ἐκδίδεσθαι μέλλοντα· τὸ ὑπὸ τῶν οἰκετῶν τύπτεσθαι, μᾶλλον ἢ ἐκεῖνον θρασύτερον εἰργάσατο. Τοῦτο δὲ οὐχ, ὡς φασὶ τινες, πρὸς τὸν παῖδα ἀποτίνεσθαι, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν τὸν ἐπιτάσσοντα· διὸ καὶ ἀπολογεῖται εὐθέως. Εἰδὼς γάρ, ὅτι δεῖ καὶ θυμὸν δίκαιον περιστέλλειν, καὶ ἀγανάκτησιν δικαίαν καλύπτειν, ὥσπερ μεταμεικθεὶς, λέγει· Οὐκ ἤδειν, ὅτι ἐστὶν ἀρχιερεὺς, καίτοι εἰδὼς· ἔλεγε γάρ· Καὶ σὺ κάθη κρίνων με κατὰ τὸν νόμον· ἀλλὰ προσποιεῖται ἄγνοιαν, οὐ βλάπτουσιν, ἀλλ' οἰκονομοῦσαν. Ἔστι γὰρ καὶ μεταχειρισμῷ χρῆσασθαι ἰσχυροτέρῳ παρόρησις. Πολλάκις μὲν γὰρ παρόρησις ἀκαιρος ἐβλάψε τὴν ἀλήθειαν· μεταχειρισμὸς δὲ εὐκαιρος κατάρθωσε τὸ προκείμενον. Οὐκ ἤδειν, ἀδελφοί, καὶ τὰ ἐξῆς.] Τινὲς φασιν, μὴ εἰδέναι αὐτὸν, ὅτι ἐστὶν ἀρχιερεὺς, διὰ μακροῦ μὲν ἐπανελθόντα χρόνου, μὴ συγγενόμενον δὲ Ἰουδαίοις, ὁρῶντα δὲ αὐτὸν ἐν τῷ μέσῳ μετὰ πολλῶν καὶ ἐτέρων· οὐκ ἐστὶ γὰρ δῆλος ἦν ὁ ἀρχιερεὺς, πολλῶν ὄντων καὶ διαφόρων· διὸ ὡς μὴ εἰδὼς, εὐλόγως ἀπολογεῖται, ὡς κατηγορίας οὔσης, καὶ ἐπάγει· Ἀρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς (Γ).

6 Γινούς δὲ ὁ Παῦλος, ὅτι τὸ ἐν μέρος ἐστὶ Σαδδουκαίων, τὸ δὲ ἕτερον, Φαρισαίων, ἔκραξεν ἐν τῷ συνεδρίῳ· Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ Φαρισαῖός εἰμι,

(Γ) Ὁ Χρυσόστομος λέγει, ὅτι ὁ Παῦλος ἠγνόει τὸν ὄντα, ὅτι ὁ Ἀνανίας ἦτον ἀρχιερεὺς κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν. Ἰδοὺ τὰ ῥήματα αὐτοῦ· «Τινὲς μὲν οὖν φασιν, ὅτι εἰδὼς εἰρωνεύεται· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ὅτι οὐδὲ βλῶς· ἤδει, ὅτι ἐστὶν ἀρχιερεὺς· ἢ γὰρ ἂν, καὶ ἐτίμησε· διὸ καὶ ἀπολογεῖται, ὡς κατηγόρησεν οὔσης· καὶ ἐπάγει· Ἀρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς. — Καὶ σφόδρα πείθεμαι, μὴ εἰδέναι αὐτὸν, ὅτι ἀρχιερεὺς ἐστὶ· διὰ μακροῦ μὲν ἐπανελθόντα χρόνου, μὴ συγγενόμενον δὲ συνεχῶς Ἰουδαίοις· ὁρῶντα δὲ καὶ ἐκεῖνον ἐν τῷ μέσῳ μετὰ πολλῶν καὶ ἐτέρων· οὐκ ἐστὶ γὰρ δῆλος ἦν ὁ ἀρχιερεὺς, πολλῶν ὄντων καὶ διαφόρων. — Οὐκ ἤδειν, φησὶν, ὅτι ἀρχιερεὺς ἐστὶν. Ἀρα ἀγνοίας ἢ ἐπιτίμησις ἦν. Εἰ γὰρ μὴ τούτο ἦν, καὶ λαβὼν αὐτὸν ἀπέλθε, καὶ οὐκ εἰσέγησε, καὶ ἐξέδωκεν αὐτοῖς αὐτὸν ὁ χιλιάρχος. — Οὐκ ἤδειν, ὅτι ἀρχιερεὺς ἐστὶς ἐξ ἐξῆς, φησι, τοῦ θεοῦ· τούτο εἶπε, καὶ οὐκ ἐστὶν ἀλλὰ δεικνύς, ὅτι οὐκ εἰρωνεύεται, ἐπάγει· Ἀρχοντα τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.» Τομ. Θ'. Σελ. 360. Α. D. Σελ. 361. C. E.

υἱὸς Φαρισαίου· περὶ ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως νε-
7 κρών ἐγὼ κρίνομαι. Τοῦτο δὲ αὐτοῦ κατέφησεντος,
ἐγένετο στάσις τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν Σαδδου-
καίων· καὶ ἐσχίσθη τὸ πλῆθος.

Ἄλλιν ἀνθρωπίνως διαλέγεται, καὶ οὐ πενταχῶς τῆς χάρι-
τος ἀπολαύει· ἀλλὰ καὶ παρ' ἐαυτοῦ τι συγχωρεῖται εἰσφέρειν,
ὃ δὴ καὶ ποιεῖ. Καὶ ἐν τούτῳ καὶ μετὰ ταῦτα ἀπολογεῖται·
βουλόμενος σχίσαι τὸ πλῆθος, τὸ κακῶς ὁμονοοῦν κατ' αὐτοῦ.
Καὶ οὐ ψεύδεται οὐδὲ ἐνταῦθα· Φαρισαῖος γὰρ ἦν ἐκ προγόνων.

8 Σαδδουκαῖοι· μὲν γὰρ λέγουσι, μὴ εἶναι ἀνάστασιν,
μηδὲ ἄγγελον, μήτε πνεῦμα· Φαρισαῖοι δὲ ὁμο-

9 λογοῦσι τὰ ἀμφοτέρω. Ἐγένετο δὲ κραυγὴ μεγάλη
καὶ ἀναστάντες οἱ γραμματεῖς τοῦ μέρους τῶν
Φαρισαίων, διεμάχοντο, λέγοντες· Οὐδὲν κακὸν εὐ-
ρίσκομεν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ.

Σαδδουκαῖοι, παρεῖς τινὲς ὄντες, τάχα οὐδὲ τὸν θεὸν ἴκασιν·
οὐδὲ ἀνάστασιν βούλονται πιστεύειν εἶναι. Φαρισαῖοι δὲ
ὁμολογοῦσι τὰ ἀμφοτέρω.] Καὶ μὴν τρία ἐστὶ· πῶς οὖν λέγει,
ἀμφοτέρω; Ἡ ὅτι πνεῦμα καὶ ἄγγελον ἐν φησιν εἶναι, ἡ ὅτι
ἡ λέξις οὐ μόνον περὶ δύο λέγει, ὅπερ κυρίως δηλοῖ τὸ, ἀμ-
φοτέρω· ἀλλὰ καὶ περὶ τριῶν λαμβάνεται. Ὡστε οὖν οὐ δεῖ
ἐκ τῆς ἐξωθεν ἀκριβολέκτου κυριότητος κρίνειν τὰς τῶν ἀπλῶν
καὶ ἀγραμμάτων ἀλιέων συγγραφάς.

9 Εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ, ἡ ἄγγελος, μὴ θεο-

10 μαχῶμεν. Πολλῆς δὲ γενομένης στάσεως, εὐλα-
βηθεὶς ὁ χιλιάρχος, μὴ διασπασθῇ ὁ Παῦλος ὑπ'
αὐτῶν, ἐκέλευσε τὸ στράτευμα καταβὰν ἀρπάσαι
αὐτόν ἐκ μέσου αὐτῶν, ἄγειν τε εἰς τὴν παρεμβο-

11 λήν. Τῇ δὲ ἐπιούσῃ νυκτὶ ἐπιστάς αὐτῷ ὁ Κύριος,
εἶπε· Θάρσει, Παῦλε· ὥς γὰρ διεμαρτύρω τὰ περὶ
ἐμοῦ εἰς Ἱερουσαλὴμ, οὕτω σε δεῖ καὶ εἰς Ῥώ-
μην μαρτυρῆσαι,

Εἰ δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ.] Διχῶς ἐστὶ νοῆσαι τὸ εἰρη-

μένον. Ἡ γὰρ λείπει τι αὐτῷ πρὸς ἀναπλήρωσιν τοῦ νοήμα-
τος, ἵνα ἡ οὕτως· Εἰ δὲ πνεῦμα ἡ ἄγγελος ἐλάλησεν αὐτῷ,
ἀδύλον. Ἡ ὥς ἀπὸ τῶν Φαρισαίων τὸ ῥῆμα λεκτέον· Εἰ
δὲ πνεῦμα ἐλάλησεν αὐτῷ, ἡ ἄγγελος· ἀντὶ τοῦ, ἰδοὺ,
τὰ περὶ ἀναστάσεως λαλῶν, ὁ ἅλως ἐστίν, ἡ διὰ Πνεύματος
ἁγίου, ἡ δι' ἄγγελου κατηχηθεὶς τὸν τῆς ἀναστάσεως λόγον (1).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΔ'.

Περὶ ἐπιβουλῆς μελετωμένης ὑπὸ Ἰουδαίων
κατὰ Παύλου, καὶ μηνύσεως αὐτῆς πρὸς
Λυσίαν· ἐν ᾧ, ὅτι παρεπέμφθη ὁ Παῦ-
λος τῷ ἡγεμόνι εἰς Καισάρειαν μετὰ
στρατιωτῶν καὶ γραμματῶν.

12 Γενομένης δὲ ἡμέρας, ποιήσαντές τινες τῶν Ἰου-
δαίων συστροφὴν, ἀνεθεμάτισαν ἑαυτοὺς, λέγοντες,
μήτε φαγεῖν, μήτε πιεῖν, ἕως οὗ ἀποκτείνωσι

13 τὸν Παῦλον· ἦσαν δὲ πλείους τεσσαράκοντα οἱ

14 ταύτην τὴν συνωμοσίαν πεποιηκότες· οἱ τινες, προσ-
ελθόντες τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις,
εἶπον· Ἀναθέματι ἀνεθεματίσαμεν ἑαυτοὺς, μηδενὸς

15 γεύσασθαι, ἕως οὗ ἀποκτείνωμεν τὸν Παῦλον. Νῦν
οὐχ ὑμεῖς ἐμφανίσατε τῷ χιλιάρχῳ σὺν τῷ συνε-
δρίῳ, ὅπως αὐρίον καταγάγῃ αὐτόν πρὸς ὑμᾶς,
ὥς μέλλοντας διαγινώσκειν ἀκριβέστερον τὰ περὶ

αὐτοῦ· ἡμεῖς δὲ, πρὸ τοῦ ἐγγίσει αὐτόν, ἐτοιμοί
16 ἐσμεν τοῦ ἀνελεῖν αὐτόν. Ἀκούσας δὲ ὁ υἱὸς τῆς
ἀδελφῆς Παύλου τὴν ἐνέδραν, παραγενόμενος καὶ
εἰσελθὼν εἰς τὴν παρεμβολήν, ἀπήγγειλε τῷ Παύλῳ.

17 Προσκαλεσάμενος δὲ ὁ Παῦλος ἓνα τῶν ἑκατον-
τάρχων, ἔφη· Τὸν νεανίαν τοῦτον ἀπάγαγε πρὸς

(1) Ἐκ τῆς ἑρμηνείας ταύτης ὅλον γίνεται, ὅτι τὸ, θεομαχῶμεν, ἦτον
ἀγνωστον εἰς τὴν συγγραφὴν· ἀλλ' ἔχει καὶ ἑρμηνεύει αὐτὸ καὶ ὁ Χρυσόστομος·
Τόμ. Θ'. Σελ. 365. Α.

18 τὸν χιλιάρχον ἔχει γὰρ τι ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ. Ὁ
 μὲν οὖν, παραλαβὼν αὐτόν, ἤγαγε πρὸς τὸν χιλιάρ-
 χον, καὶ φησιν· Ὁ δέσμιος Παῦλος, προσκαλεσά-
 μενός με, ἠρώτησε, τοῦτον τὸν νεανίαν ἀγαγεῖν πρὸς
 19 σέ, ἔχοντά τι λαλήταί σοι. Ἐπιλαβόμενος δὲ τῆς
 χειρὸς αὐτοῦ ὁ χιλιάρχος, καὶ ἀναχωρήσας κατ'
 ἰδίαν, ἐπυνθάνετο· Τί ἐστίν, ὃ ἔχεις ἀπαγγεῖλαι
 20 μοι; Εἶπε δέ· Ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι συνέθεντο τοῦ ἐρω-
 τῆσαι σε, ὅπως αὐρίον εἰς τὸ συνέδριον καταγάγῃς
 τὸν Παῦλον, ὡς μέλλοντες τι ἀκριβέστερον πυν-
 21 θάνεσθαι περὶ αὐτοῦ. Σὺ οὖν μὴ πεισθῇς αὐτοῖς·
 ἐνεδρεύουσι γὰρ αὐτόν ἐξ αὐτῶν ἄνδρες πλείους
 τεσσαράκοντα, οἵτινες ἀνεθεμάτισαν ἑαυτοὺς, μήτε
 22 τραγεῖν, μήτε πιεῖν, ἕως οὗ ἀνέλωσιν αὐτόν· καὶ
 νῦν ἐτοιμοὶ εἰσι, προσδεχόμενοι τὴν ἀπὸ σοῦ ἐπαγ-
 23 γελίαν. Ὁ μὲν οὖν χιλιάρχος ἀπέλυσε τὸν νεανίαν,
 παραγγεῖλας, μηδενὶ ἐκλαλήσαι, ὅτι ταῦτα ἐνεφά-
 23 νισας πρὸς με. Καὶ προσκαλεσάμενος δύο τινας
 τῶν ἑκατοντάρχων, εἶπεν· Ἐτοιμάσατε στρατιώτας
 24 ἀπὸ τρίτης ὥρας τῆς νυκτός· κτήνη τε παρασῆσαι,
 ἵνα ἐπιβιβάσαντες τὸν Παῦλον διασώσωσι πρὸς Φή-
 25 λικα τὸν ἡγεμόνα· γράψας ἐπιστολὴν περιέχουσαν
 26 τὸν τύπον τοῦτον· «Κλαύδιος Λυσίας τῷ κρατίστῳ
 27 ἡγεμόνι Φήλικι, χαίρειν. Τὸν ἄνδρα τοῦτον, συλλη-
 φθέντα ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, καὶ μέλλοντα ἀναιρεῖ-
 28 σθαι ὑπ' αὐτῶν, ἐπιστάς σὺν τῷ στρατεύματι ἐξει-
 λόμην αὐτόν, μαθὼν, ὅτι Ῥωμαῖός ἐστι. Βουλό-
 29 μενος δὲ γῶναι τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐνεχάλουν αὐτῷ,
 κατήγαγον αὐτόν εἰς τὸ συνέδριον αὐτῶν· ὃν εἶδρον
 30 ἐγκαλούμενον περὶ ζητημάτων τοῦ νόμου αὐτῶν,
 μηδὲν δὲ ἄξιον θανάτου ἢ δεσμῶν ἐγκλήμα ἔχοντα.
 30 Μηνυθείσης δέ μοι ἐπιβουλῆς εἰς τὸν ἄνδρα μέλλειν
 ἐτεσθαι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἑξαυτῆς ἐπεμψα πρὸς
 σέ, παραγγεῖλας καὶ τοῖς κατηγόροις λέγειν τὰ
 31 πρὸς αὐτόν ἐπὶ σοῦ. Ἐρρώσω.» Οἱ μὲν οὖν στρα-

τιῶται, κατὰ τὸ διατεταγμένον αὐτοῖς, ἀναλαβόντες
 τὸν Παῦλον, ἤγαγον διὰ τῆς νυκτός εἰς τὴν Ἀντι-
 32 πατρίδα. Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἐάσαντες τοὺς ἵππους
 πορεύεσθαι σὺν αὐτῷ, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν παρεμ-
 33 βολήν. Οἱ τινες, εἰσελθόντες εἰς τὴν Καισάρειαν,
 καὶ ἀναδόντες τὴν ἐπιστολὴν τῷ ἡγεμόνι, παρέ-
 34 στησαν καὶ τὸν Παῦλον αὐτῷ. Ἀναγινούς δὲ ὁ ἡγε-
 μών, καὶ ἐπερωτήσας, ἐκ ποίας ἐπαρχίας ἐστί, καὶ
 35 πυθόμενος, ὅτι ἀπὸ Κιλικίας· Διακούσομαί σου,
 ἔφη, ὅταν καὶ οἱ κατήγοροί σου παραγένωνται.
 Ἐκέλευσέ τε αὐτόν ἐν τῷ πραιτωρίῳ τοῦ Ἡρώδου
 φυλάσσεσθαι.

*Ἀνεθεμάτισαν ἑαυτοὺς, τουτέστιν, ἔξω εἶναι τῆς κατὰ θεὸν
 πίστεως εἶπον ἑαυτοὺς, εἰμὴ ποιήσειεν τὰ δόξαντα. Εἶτε οὖν
 ἐψεύσαντο τὴν ὑπόσχεσιν, ὡς καὶ ἐψεύσαντο, ἀνάθεμά εἰσιν·
 εἶτε καὶ τὸν Παῦλον, δίκαιον ἄνδρα καὶ ἀκατάκριτον, ἐξεγε-
 γόνει αὐτοῖς φονεῦσαι, πάλιν, ὡς φονεῖς, ἀνάθεμά ἑαυτοὺς
 ἐποιοῦν· ἦτοι ὁ θεὸς ἐποίει αὐτοὺς, εἰ καὶ παρεσιώπων οἱ ἀρ-
 χιερεῖς. Τοῦ ἀναθέματος οὖν δισσοῦ νοουμένου, τοῦ μὲν, ὡς
 τοῖς πᾶσιν ἢ πολλοῖς ἀνεφίκτον, θεῷ δὲ μόνῳ ἀνατιθεμένου·
 τοῦ δὲ, ὡς πάσῃ τῇ κτίσει καὶ ταῖς ἀγίαις δυνάμεσιν ἀψά-
 στου, καὶ θεῷ ἄλλοτρίου, ὡς τῷ διαβόλῳ ἀνακειμένου, διὰ
 τὴν ἀμιγῆ τοῦ καλοῦ ἄλλοτρίωσιν, τοιοῦτον νῦν καὶ οὗτοι
 ὑποβάλλουσιν ἑαυτοὺς ἀναθέματι. Τοῦτ' οὖν πολλὰκις κατ'
 ἐπίτασιν εἰρῆσθαι νομίζομεν κατάθεμα. Τῷ γὰρ ὄντι τὸ τοιοῦ-
 τον οὐκ ἀνατίθεται, ἀλλὰ κατατίθεται, τῷ διαβόλῳ ὑποτα-
 τόμενον καὶ συγκαταδικαζόμενον.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΕ'.

Τερτύλλου περὶ Παύλου κατηγορία, καὶ
 αὐτοῦ ἀπολογία ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος.

ΚΕΦ. XXIV, 1 Μετὰ δὲ πέντε ἡμέρας κατέβη ὁ ἀρ-

χειρὺς Ἀνανίας μετὰ τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ῥή-
 1 τορος Τερτύλλου τινός· οἵτινες ἐνεφάνισαν τῷ
 2 ἡγεμόνι κατὰ τοῦ Παύλου. Κληθέντος δὲ αὐτοῦ,
 3 ἤρξατο κατηγορεῖν ὁ Τέρτυλλος, λέγων· Πολλῆς
 εἰρήνης τυγχάνοντες διὰ σοῦ, καὶ κατορθωμάτων
 γινομένων τῷ ἔθνει τούτῳ διὰ τῆς σῆς προνοίας,
 πάντῃ τε καὶ πανταχοῦ ἀποδεχόμεθα, κράτιστε
 4 Φῆλιξ, μετὰ πάσης εὐχαριστίας. Ἵνα δὲ μὴ ἐπὶ
 πλείον σε ἐγκόπτω, παρακαλῶ ἀκοῦσαί σε ἡμῶν
 5 συντόμως τῇ σῇ ἐπεικειᾷ. Εὐρόντες γάρ τὸν ἄνδρα
 τοῦτον λοιπόν, καὶ κινοῦντα στάσιν πᾶσι τοῖς
 Ἰουδαίοις τοῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην, πρωτοστάτην
 6 τε τῆς τῶν Ναζωραίων αἱρέσεως· ὃς καὶ τὸ ἱερὸν
 ἐπεύρασε βεβηλωσά· ὃν καὶ ἐκρατήσαμεν, καὶ κατὰ
 7 τὸν ἡμέτερον νόμον ἠθελήσαμεν κρίναι. Παρελθὼν
 δὲ Λυσίας ὁ χιλιάρχος, μετὰ πολλῆς βίας ἐκ τῶν
 8 χειρῶν ἡμῶν ἀπήγαγε· κελεύσας τοὺς κατηγόρους
 αὐτοῦ, ἔρχεσθαι ἐπὶ σέ· παρ' οὗ δυνήσῃ αὐτὸς ἀνα-
 κρίνας, περὶ πάντων τούτων ἐπιγνώναι, ὧν ἡμεῖς
 9 κατηγοροῦμεν αὐτοῦ. Συνεπέθεντο δὲ καὶ οἱ Ἰου-
 10 δαῖοι, φάσκοντες ταῦτα οὕτως ἔχειν. Ἀπεκρίθη δὲ
 ὁ Παῦλος, νεύσαντος αὐτῷ τοῦ ἡγεμόνος λέγειν·
 Ἐκ πολλῶν ἐτῶν ὄντα σε κριτὴν τῷ ἔθνει τούτῳ
 ἐπιστάμενος, εὐθυμότερον τὰ περὶ ἐμαυτοῦ ἀπολο-
 11 γοῦμαι· δυναμένου σου γινῶναι, ὅτι οὐ πλείους
 εἰσὶ μοι ἡμέραι ἢ δεκαδύο, ἀφ' ἧς ἀνέβην προσ-
 12 κυνήσων ἐν Ἱερουσαλὴμ. Καὶ οὔτε ἐν τῷ ἱερῷ εὐ-
 ρόν με πρὸς τινα διαλεγόμενον, ἢ ἐπισύστασιν
 13 ποιῶντα ὄχλου, οὔτε ἐν ταῖς συναγωγαῖς, οὔτε
 14 κατὰ τὴν πόλιν· οὔτε παραστῆσαι δύνανται, περὶ ὧν
 νῦν κατηγοροῦσί μου. Ὁμολογῶ δὲ τοῦτό σοι, ὅτι
 κατὰ τὴν ὁδόν, ἣν λέγουσιν αἵρεσιν, οὕτω λατρεύω
 τῷ πατρὶ ὁ Θεῷ, πιστεύων πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν
 νόμον καὶ τοῖς ἐν τοῖς προφήταις γεγραμμένοις·
 15 ἐλπίδα ἔχων εἰς τὸν θεόν, ἣν καὶ αὐτοὶ οὗτοι προσ-
 δέχονται, ἀνάστασιν μέλλειν ἔσεσθαι νεκρῶν,
 16 δικαίων τε καὶ ἀδίκων. Ἐν τούτῳ δὲ αὐτὸς ἀσκά,

ἀπρόσκοπον συνείδησιν ἔχειν πρὸς τὸν θεόν καὶ
 17 τοὺς ἀνθρώπους διαπαντός. Δι' ἐτῶν δὲ πλείονων
 παρεγενόμην, ἐλεημοσύνας ποιήσων εἰς τὸ ἔθνος
 18 μου, καὶ προσφοράς. Ἐν οἷς εὐρόν με ἡγγισμένον
 ἐν τῷ ἱερῷ, οὐ μετὰ ὄχλου, οὐδὲ μετὰ θορύβου,
 19 τινὲς ἀπὸ τῆς Ἀσίας Ἰουδαῖοι· οὓς ἔδει ἐπὶ σοῦ
 20 παρῆναι, καὶ κατηγορεῖν, εἴ τι ἔχοιεν πρὸς με. Ἡ
 αὐτοὶ οὗτοι εἰπάτωσαν, τί εὐρον ἐν ἐμοὶ ἀδί-
 21 κημα, στάντος μου ἐπὶ τοῦ συνεδρίου· ἢ περὶ μίσης
 ταύτης φωνῆς, ἧς ἔκραξα ἐστῶς ἐν αὐτοῖς· Ὅτι
 περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἐγὼ κρίνομαι σήμερον
 ὑφ' ὑμῶν.

Οτι κατὰ τὴν ὁδόν, ἣν λέγουσιν αἵρεσιν, οὕτω λατρεύω
 τῷ πατρὶ Θεῷ. Μετὰ τὴν κλήσιν τοῦ εἶναι ἀπόστολος.
 Χρίστου, λέγων, λατρεύειν τῷ πατρὶ Θεῷ, δείκνυσιν ἕνα ὄντα
 θεὸν Παλαιᾶς τε καὶ Νέας, ὃν οἱ προφῆται καὶ ὁ νόμος κα-
 τήγγειλαν, ὃν ὁ Παῦλος ἐκήρυσεν, εἰπὼν· Πιστεύων πᾶσι τοῖς
 κατὰ τὸν νόμον καὶ τοῖς ἐν τοῖς προφήταις γεγραμμένοις. Κατὰ
 τὸ σιωπῶμενον δὲ κἀνταῦθα τὸν Χριστὸν εἰσήγαγεν· ἀλλὰ τέως
 τῷ τῆς ἀναστάσεως ἐνδιατρίβει λόγῳ. Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο
 ἐξ ἀρχῆς διεπονοῦντο, ὅτι τὴν ἀνάστασιν ἐκήρυττον. Τούτου
 γὰρ δειχθέντος, εὐκόλως καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπιστήγето, ὅτι
 ἀνέστη.

22 Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Φῆλιξ, ἀνεβάλετο αὐτοῦς,
 ἀκριβέστερον εἰδὼς τὰ περὶ τῆς ὁδοῦ, εἰπὼν· Ὅταν
 Λυσίας ὁ χιλιάρχος καταβῇ, διαγνώσομαι τὰ καθ'
 23 ὑμᾶς. Διαταξάμενός τε τῷ ἑκατοντάρχῃ, τηρεῖ-
 σθαι τὸν Παῦλον, ἔχειν τε ἄνεσιν, καὶ μηδένα κω-
 λῦειν τῶν ἰδίων αὐτοῦ ὑπηρετεῖν, ἢ προσέρχεσθαι
 24 αὐτῷ. Μετὰ δὲ ἡμέρας τινὰς παραγενόμενος ὁ
 Φῆλιξ σὺν Δρουσίλλῃ τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, οὕτῃ Ἰου-
 25 δαία, μετεπέμψατο τὸν Παῦλον, καὶ ἤκουσεν αὐτοῦ
 περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως. Διαλεγομένου δὲ
 αὐτοῦ περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐγκρατείας καὶ τοῦ κρί-

ματος τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι, ἔμβροτος γενόμενος ὁ Φῆλιξ, ἀπεκρίθη· Τὸ νῦν ἔχον πορεύου· καιρὸν δὲ μεταλαβὼν μετακαλέσομαι σε· ἅμα δὲ καὶ ἐλπίζων, 26 ὅτι χρήματα δοθήσεται αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Παύλου, ὅπως λύσῃ αὐτόν· διὸ καὶ πυκνότερον αὐτόν μεταπεμπόμενος, ὠμίλει αὐτῷ.

Ακούσας ταῦτα ὁ Φῆλιξ.] Σημειωτέον, ὅτι ᾔδει ὁ Φῆλιξ τὴν πίστιν ἀκριβῶς, κατηχηθεὶς ἐκ τῆς Παλαιᾶς τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ πρὸς χάριν τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἀπέλυσε τὸν Παῦλον, ἔτι γεμὴν καὶ χρήματα ἐλπίζων λαβεῖν παρ' αὐτοῦ, ὡς παρακατιῶν ὁ λόγος ἐδείξεν. Ἦιδει δὲ καὶ ὡς ἔχων γυναῖκα Ἰουδαίαν, παρ' ἧς συνεχῶς ἤκουε ταῦτα. Αὕτη δὲ παρὰ τὸν νόμον συνήφθη αὐτῷ, Ἰουδαία οὖσα Ἕλληνι. Ἡ τάχα ἦν μὲν Ἰουδαία, γαμηθεῖσα δὲ αὐτῷ, ἐγένετο Ἕλληνις· διὸ καὶ ἐξέλεγεν αὐτῷ τὴν ἑαυτῆς πίστιν, πείθουσα καὶ τὸν ἄνδρα παρὰ τὴν γενέσθαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΣ'.

Περὶ τῆς Φήλικος διαδοχῆς καὶ τῆς Φήστου προαγωγῆς, τῆς τε ἐπ' αὐτοῦ ἀνακρίσεως Παύλου καὶ ἐφέσεως.

27 Διετίας δὲ πληρωθείσης, ἔλαβε διάδοχον ὁ Φῆλιξ Πόρκιον Φῆστον· θέλων τε χάριτας καταθέσθαι τοῖς Ἰουδαίοις ὁ Φῆλιξ, κατέλιπε τὸν Παῦλον δεδεμένον.

ΚΕΦ. XXV, 1 Φῆστος οὖν ἐπιβάς τῇ ἐπαρχίᾳ, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπὸ Καισαρείας. Ἐνεφάνισαν δὲ αὐτῷ ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ πρῶτοι τῶν Ἰουδαίων κατὰ τοῦ Παύλου, καὶ παρὰ αὐτόν, αἰτούμενοι χάριν κατ' αὐτοῦ, ὅπως μεταπέμψῃται αὐτόν εἰς Ἱερουσαλὴμ· ἐνέδραν 4 ποιοῦντες ἀνελεῖν αὐτόν κατὰ τὴν ὁδόν. Ὁ μὲν

οὖν Φῆστος ἀπεκρίθη, τηρεῖσθαι τὸν Παῦλον ἐν Καισαρείᾳ, ἑαυτὸν δὲ μέλλειν ἐν τάχει ἐκπορεύεσθαι. Οἱ οὖν δυνατοὶ ἐν ὑμῖν, φησί, συγκαταβάντες, εἴ τι ἐστὶν ἐν τῷ ἄνδρὶ τούτῳ, κατηγορεύτωσαν 5 αὐτοῦ. Διατρίψας δὲ ἐν αὐτοῖς ἡμέρας πλείους ἢ δέκα, καταβάς εἰς Καισάρειαν, τῇ ἐπαύριον καθίτας ἐπὶ τοῦ θήματος, ἐκέλευσε τὸν Παῦλον ἀχθῆναι. 7 Παραγενομένου δὲ αὐτοῦ, περιστήσαν οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων καταβεβηκότες Ἰουδαῖοι, πολλὰ καὶ βαρέα αἰτιάματα φέροντες κατὰ τοῦ Παύλου, ὃ 8 οὐκ ἴσχουσιν ἀποδείξαι· ἀπολογουμένου αὐτοῦ· Ὅτι οὔτε εἰς τὸν νόμον τῶν Ἰουδαίων, οὔτε εἰς τὸ ἱερόν, οὔτε εἰς Καίσαρά τι ἥμαρτον. Ὁ Φῆστος δὲ, 9 τοῖς Ἰουδαίοις θέλων χάριν καταθέσθαι, ἀποκριθεὶς τῷ Παύλῳ, εἶπε· Θέλεις, εἰς Ἱεροσόλυμα ἀναβὰς, ἐκεῖ περὶ τούτων κρίνεσθαι ἐπ' ἐμοῦ; Εἴτε δὲ 10 ὁ Παῦλος· Ἐπὶ τοῦ θήματος Καίσαρος ἐστὼς εἰμι, οὐ με δεῖ κρίνεσθαι. Ἰουδαίους οὐδὲν ἠδίκησα, 11 ὥς καὶ σὺ κάλλιον ἐπιγινώσκεις. Εἰ μὲν γὰρ ἀδικῶ, καὶ ἄξιον θανάτου πέπραχά τι, οὐ παραιτοῦμαι τὸ ἀποθανεῖν· εἰ δὲ οὐδὲν ἐστίν, ὧν οὗτοι κατηγοροῦσίν μοι, οὐδαίς με δύναται αὐτοῖς χαρίσασθαι. 12 Καίσαρα ἐπικαλοῦμαι. Τότε ὁ Φῆστος, συλλαλήσας μετὰ τοῦ συμβουλίου, ἀπεκρίθη· Καίσαρα ἐπικέκλησαι· ἐπὶ Καίσαρα πορεύσῃ.

Τὸ, ἐπὶ τοῦ θήματος Καίσαρος ἐστὼς εἰμι, ἔφη ὁ Παῦλος, βουλόμενος τὰς τῶν Ἰουδαίων χεῖρας ἐκφυγεῖν· ἐστὶ δὲ ἀντὶ τοῦ, Ἐν τῇ Ῥώμῃ θέλω ἀπελθεῖν παρὰ τῷ βασιλεῖ, κἀκεῖ δικασθῆναι. Ἐκκαλοῦμαι σε φησί. Τὸ δὲ, Καίσαρ, ὄνομα, Ῥωμαῖστί Βασιλέα σημαίνει, ὡς κοινῷ ὀνόματι πάντας βασιλεῖς Ῥωμαίων Καίσαρας μὲν καλεῖσθαι, καθὼς δὴ βασιλεῖς, οὐ μὴν καὶ ἰδικὰ αὐτῶν ὀνόματα εἶναι ταῦτα. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως ὁ τότε βασιλεύων, Καίσαρ Αὔγουστος ἐκαλεῖτο· ἔπαθε δὲ ἐπὶ Τιβερίου Καίσαρος· ὁ δὲ μακάριος Παῦλος ἐπὶ Νέρωνος Καίσαρος ἀναιρεῖται ἐν Ῥώμῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΑΖ'.

Ἀγρίππα καὶ Βερνίκης παρουσία, καὶ πεῦ-
σις τῶν κατὰ Παύλου· ἐν ᾧ Παύλου
ἀπολογία ἐπ' αὐτῶν, περὶ τῆς ἐν νόμῳ
θρησκείας αὐτοῦ καὶ κλήσεως εἰς τὸ εὐ-
αγγέλιον· καὶ ὡς οὐδὲν ἀδικεῖ Ἰουδαίους
ὁ Παῦλος, Ἀγρίππας ἔφη τῷ Φῆστῳ.

- 13 Ἡμερῶν δὲ διαγενομένων τινῶν, Ἀγρίππας ὁ
βασιλεὺς καὶ Βερνίκη κατήντησαν εἰς Καισάρειαν,
14 ἀσπασόμενοι τὸν Φῆστον. Ὡς δὲ πλείους ἡμέρας
διέτριβον ἐκεῖ, ὁ Φῆστος τῷ βασιλεῖ ἀνέθετο τὰ
κατὰ τὸν Παῦλον, λέγων· Ἄνὴρ τις ἐστὶ κατα-
15 λελειμμένος ὑπὸ Φήλικος δέσμιος· περὶ οὗ, γενε-
μένου μου εἰς Ἱεροσόλυμα, ἐνεφάνισαν οἱ ἀρχιε-
ρεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι τῶν Ἰουδαίων, αἰτούμενοι
16 κατ' αὐτοῦ δίκην. Πρὸς οὗς ἀπεκρίθην, ὅτι οὐκ
ἐστὶν ἔθος· Ῥωμαίοις, χαρίζεσθαι τινα ἄνθρωπον
εἰς ἀπώλειαν, πρὶν ἢ ὁ κατηγορούμενος κατὰ πρό-
σωπον ἔχοι τοὺς κατηγοροὺς, τόπον τε ἀπολογίας
17 λάβοι περὶ τοῦ ἐγκλήματος. Συνελθόντων οὖν
αὐτῶν ἐνθάδε, ἀναβολὴν μηδεμίαν ποιησάμενος,
τῇ ἐξῆς καθίσας ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐκέλευσα ἀχθῆναι
18 τὸν ἄνδρα. Περὶ οὗ σταθέντες οἱ κατήγοροι οὐδε-
19 μίαν αἰτίαν ἐπέφερον, ὧν ὑπενόουν ἐγώ. Ζητήματα
δὲ τινα περὶ τῆς ἰδίας δεισιδαιμονίας εἶχον πρὸς
αὐτόν, καὶ περὶ τινος Ἰησοῦ τεθνηκότος, ὃν ἔφασκεν
20 ὁ Παῦλος ζῆν. Ἀπορούμενος δὲ ἐγώ εἰς τὴν περὶ
τούτου ζήτησιν, ἔλεγον, εἰ βούλοιο πορεύεσθαι
εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ κρίνεσθαι περὶ τούτων.
21 Τοῦ δὲ Παύλου ἐπικαλεσαμένου, τηρηθῆναι αὐτόν
εἰς τὴν τοῦ Σεβαστοῦ διάγνωσιν, ἐκέλευσα, τηρεῖ-

- σθαι αὐτόν, ἕως οὗ πέμψω αὐτόν πρὸς Καίσαρα.
22 Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν Φῆστον ἔφη· Ἐβουλόμην
καὶ αὐτὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀκοῦσαι. Ὁ δὲ, Αὐρίον,
23 φησὶν, ἀκούσῃ αὐτοῦ. Τῇ οὖν ἐπαύριον ἐλθόντος
τοῦ Ἀγρίππα καὶ τῆς Βερνίκης μετὰ πολλῆς
φαντασίας, καὶ εἰσελθόντων εἰς τὸ ἀκροατήριον, σὺν
τε τοῖς χιλιάρχοις καὶ ἀνδράσι τοῖς κατ' ἐξοχὴν
οὔσι τῆς πόλεως, καὶ κελεύσαντος τοῦ Φῆστου,
24 ἦχθη ὁ Παῦλος. Καὶ φησὶν ὁ Φῆστος· Ἀγρίππα
βασιλεῦ, καὶ πάντες οἱ συμπάροντες ἡμῖν ἄνδρες,
θεωρεῖτε τοῦτον, περὶ οὗ πᾶν τὸ πλῆθος τῶν Ἰου-
δαίων ἐνέτυχόν μοι ἐν τε Ἱεροσολύμοις καὶ ἐνθάδε,
25 ἐπιβοῶντες, μὴ δεῖν ζῆν αὐτόν μηκέτι. Ἐγὼ δὲ κα-
ταλαβόμενος μὴδὲν ἄξιον θανάτου αὐτόν πεπρα-
χέναι, καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου ἐπικαλεσαμένου τὸν
26 Σεβαστόν, ἔκρινα πέμπειν αὐτόν. Περὶ οὗ ἀσφαλές
τι γράψαι τῷ κυρίῳ οὐκ ἔχω· διὸ προήγαγον αὐτόν
ἐφ' ὑμῶν, καὶ μάλιστα ἐπὶ σοῦ, βασιλεῦ Ἀγρίππα,
ὅπως, τῆς ἀνακρίσεως γενομένης, σχῶ τι γράψαι.
27 Ἄλογον γάρ μοι δοκεῖ, πέμποντα δέσμιον, μὴ καὶ
τὰς κατ' αὐτοῦ αἰτίας σημᾶναι.

Ἀγρίππας ὁ βασιλεὺς.] Ἦτοι εἰς τάξιν βασιλέως κατῆε ἐν
ταῖς ἐπαρχίαις ὁ Ἀγρίππας, καὶ διὰ τοῦτο καὶ βασιλεὺς ἐχρη-
μάτιζεν· ἢ τάχα βασιλεὺς ἦν καὶ αὐτὸς τῶν ἀνατολικῶν με-
ρῶν, τοῦ Νέρωνος τῶν δυτικῶν ἄρχοντας, καὶ ὄντος ἐν Ῥώμῃ.
Εἰς τὴν τοῦ Σεβαστοῦ διάγνωσιν.] Σεβαστὸν καταχρηστικῶς
τὸν βασιλέα καλεῖ, ὥσπερ καὶ Καίσαρα, ὃν παρακατιῶν καὶ
Κύριον καλεῖ λέγων· Περὶ οὗ ἀσφαλές τι γράψαι τῷ Κυρίῳ
οὐκ ἔχω.

ΚΕΦ. XXVI, 1 Ἀγρίππας δὲ πρὸς τὸν Παῦλον ἔφη·
Ἐπιτρέπεται σοι ὑπὲρ σεαυτοῦ λέγειν. Τότε ὁ
2 Παῦλος ἀπελογεῖτο, ἐκτείνας τὴν χεῖρα· Περὶ πάν-
των, ὧν ἐγκαλοῦμαι ὑπὸ Ἰουδαίων, βασιλεῦ
Ἀγρίππα, ἡγῆμαι ἑμαυτὸν μακάριον, ἐπὶ σοῦ μέλ-

- 3 λων σήμερον ἀπολογεῖσθαι· μάλιστα γνώστην ὄντα σε πάντων τῶν κατὰ Ἰουδαίους ἡθῶν τε καὶ ζητημάτων. Διὸ δέομαί σου, μακροθύμως ἀκοῦσαί μου.
- 4 Τὴν μὲν οὖν βίωσίν μου τὴν ἐκ νεότητος, τὴν ἀπ' ἀρχῆς γενομένην ἐν τῷ ἔθνει μου ἐν Ἱεροσολύμοις,
- 5 ἴσασι πάντες οἱ Ἰουδαῖοι· προγινώσκοντές με ἄνωθεν, (ἐὰν θέλωσι μαρτυρεῖν,) ὅτι κατὰ τὴν ἀκριβεστάτην αἵρεσιν τῆς ἡμετέρας θρησκείας ἐζησα
- 6 Φαρισαῖος. Καὶ νῦν ἐπ' ἐλπίδι τῆς πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίας γενομένης ὑπὸ τοῦ θεοῦ
- 7 ἑστήκα κρινόμενος· εἰς ἣν τὸ δωδεκάφυλον ἡμῶν, ἐν ἐκτενείᾳ νύκτα καὶ ἡμέραν λατρεῖον, ἐλπίζει καταντῆσαι· περὶ ἧς ἐλπίδος ἐγκαλοῦμαι, βασιλεῦ
- 8 Ἀγρίππα, ὑπὸ Ἰουδαίων. Τί; ἄπιστον κρίνεται παρ' ὑμῖν, εἰ ὁ θεὸς νεκροὺς ἐγείρει; Ἐγὼ μὲν οὖν ἔδοξα ἑμαυτῷ πρὸς τὸ ὄνομα Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου δεῖν πολλὰ ἐναντία πρᾶξαι. Ὁ καὶ ἐποίησα ἐν Ἱεροσολύμοις· καὶ πολλοὺς τῶν ἁγίων ἐγὼ φυλακαῖς κατέκλεισα, τὴν παρὰ τῶν ἀρχιερέων ἐξουσίαν λαβών· ἀναιρουμένων τε αὐτῶν, κατήνεγκα
- 11 ψῆφον· καὶ κατὰ πάσας τὰς συναγωγὰς πολλάκις τιμωρῶν αὐτοὺς, ἠνάγκαζον θλασφημεῖν· περισσῶς τε ἐμμαινόμενος αὐτοῖς, ἐδίωκον ἕως καὶ εἰς τὰς ἔξω πόλεις.

Τί; ἄπιστον κρίνεται παρ' ὑμῖν, εἰ ὁ θεὸς νεκροὺς ἐγείρει;] Δύο τίθησι περὶ ἀναστάσεως λογισμούς· ἓνα μὲν τὸν ἀπὸ τῶν προφητῶν καὶ οὐ παράγει προφήτην, ἀλλ' αὐτὴν τῶν Ἰουδαίων τὴν δόξαν· ἄλλον δὲ, τὸν ἰσχυρότερον, τὸν ἀπὸ τῶν πραγμάτων· ὅτι διελέχθη αὐτῷ ὁ Χριστὸς, ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν καὶ κατασκευάζει καὶ τοῦτον ἀπὸ λογισμῶν, τὴν προτέραν αὐτοῦ μανίαν διηγούμενος. Πρῶτος λογισμὸς: Τί; ἄπιστον, εἰ ὁ θεὸς νεκροὺς ἐγείρει; Καὶ ἄλλος· Εἰ γὰρ μὴ τοιαύτη [τῶν Ἰουδαίων] δόξα ἦν, εἰ γὰρ μὴ ἀνατεθραμμένοι ἦσαν ἐν τούτοις τοῖς δόγμασι, νῦν δὲ εἰσφέρειτο, δικαίως ἂν τις οὐκ ἐδέξατο τὸν λόγον. Ὑπὲρ τῆς αἵρέσεως ταύτης, φησὶν, ἐγκαλοῦμαι, καὶ

αὕτη παρ' αὐτοῖς πρεσβεύεται, διὰ ταύτην εὐχονται, διὰ ταύτην λατρεύουσιν, ἵνα ταύτης τύχωσι. Καὶ ταύτην ἐγὼ καταγγέλλω.

- 12 Ἐν οἷς καὶ πορευόμενος εἰς τὴν Δαμασκὸν μετ' ἐξουσίας καὶ ἐπιτροπῆς, τῆς παρὰ τῶν ἀρχιερέων,
- 13 ἡμέρας μέσης, κατὰ τὴν ὁδὸν, εἶδον, βασιλεῦ, οὐρανόθεν ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου περιλάμπαν με φῶς καὶ τοὺς σὺν ἐμοὶ πορευομένους.
- 14 Πάντων δὲ καταπεσόντων ἡμῶν εἰς τὴν γῆν, ἤκουσα φωνὴν λαλοῦσαν πρὸς με, καὶ λέγουσαν τῇ Ἑβραίδι διαλέκτῳ· Σαούλ, Σαούλ, τί με διώκεις; σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν. Ἐγὼ δὲ εἶπον· Τίς εἶ, Κύριε; Ὁ δὲ εἶπεν· Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις. Ἀλλὰ ἀνάστηθι, καὶ στήθι ἐπὶ τοὺς πόδας σου· εἰς τοῦτο γὰρ ὤφθην σοι, προχειρίσασθαι σε ὑπηρετήν καὶ μάρτυρα, ὧν τε εἶδες, ὧν τε ὀφθήσομαί σοι· ἐξαιρούμενός σε ἐκ τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἔθνων, εἰς οὓς ἐγὼ σε ἀποστέλλω, ἀνοιῆσαι ὀφθαλμοὺς αὐτῶν, τοῦ ἐπιστρέψαι ἀπὸ σκοτόους εἰς φῶς, καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ σατανᾶ ἐπὶ τὸν θεόν, τοῦ λαθεῖν αὐτοὺς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ κληρὸν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις, πίστει τῇ εἰς ἐμέ.

Ὑπὲρ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἡλίου.] Τῶν αἰσθητῶν τὸ φωτεινότερον παράγων, καὶ μὴ δυνάμενος ἀντισῶσαι τῷ φωτὶ ἐκείνῳ τὸ τοῦ Ἰησοῦ φῶς, καθὼς δύναται παραδέξασθαι ἀκοὴ ἀνθρώπου λαλεῖν, ὑπερνικᾷ τὸ ἡλιακὸν φῶς ἐκεῖνό φησι.

- 19 Ὅθεν, βασιλεῦ Ἀγρίππα, οὐκ ἐγενόμην ἀπειθῆς τῇ οὐρανίῳ ὀπτασίᾳ·

Ὀπτασία ἐστὶν ἡ καθαρά θέα, ἡ ὑπερβαίνουσα ἄνθρωπον, ἢ ὑπὲρ τις, ἐν σαρκὶ ὢν, δῖχα τοῦ ἀποκαλυφθῆναι αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς, οὐκ ἔστιν ἰδεῖν δυνατός.

- 20 Ἀλλὰ τοῖς ἐν Δαμασκῷ πρῶτον καὶ Ἱεροσολύμοις, εἰς πᾶσάν τε τὴν χώραν τῆς Ἰουδαίας, καὶ τοῖς ἔθνεσιν, ἀπήγγελλον μετανοεῖν, καὶ ἐπιστρέφειν ἐπὶ

- 21 τὸν θεὸν, ἄξια τῆς μετανοίας ἔργα πράσσοντας. Ἐνεκα τούτων με οἱ Ἰουδαῖοι συλλαβόμενοι ἐν τῷ ἱερῷ,
 22 ἐπειρῶντο διαχειρίσασθαι. Ἐπικουρίας οὖν τυχῶν τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ, ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης ἔστηκα, μαρτυρούμενος μικρῷ τε καὶ μεγάλῳ, οὐδὲν ἐκτὸς λέγων, ὥν τε οἱ προφῆται ἐλάλησαν
 23 μελλόντων γίνεσθαι, καὶ Μωσῆς· εἰ παθητὸς ὁ Χριστὸς, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν φῶς μέλλει καταγγέλλειν τῷ λαῷ καὶ τοῖς ἔθνεσι.

[Ὡς τε οἱ προφῆται ἐλάλησαν.] Ἵνα μὴ δόξῃ αὐτὸς διδάσκαλος εἶναι τούτου, ἐπάγει τοὺς προφήτας, καὶ τὸν Μωσέα λέγοντα, *Εἰ παθητὸς ὁ Χριστὸς, εἰ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν*, καὶ τὰ ἐξῆς· τὸ δὲ, *Εἰ, ἐνταῦθα, ἀντὶ τοῦ, ὅτι, ἐστὶ Μωσῆς, φησὶν, εἶπεν, ὅτι παθητὸς ὁ Χριστὸς, καὶ πρῶτος ἐξ ἀναστάσεως*. Πρῶτος γὰρ οὗτος ἀνέστη, καὶ οὐκέτι ἀποθνήσκει (α)· οἱ γὰρ ἀναστάντες δι' αὐτοῦ ἢ διὰ τῶν μαθητῶν, καὶ οἱ διὰ τῶν προφητῶν, πάλιν ἀπέθανον, ὥς τῆς καθολικῆς ἀναστάσεως μένοντες.

- 24 Ταῦτα δὲ αὐτοῦ ἀπολογουμένου, ὁ Φῆστος μεγάλη τῇ φωνῇ ἔφη· Μαίνη, Παῦλε· τὰ πολλὰ σε γράμματα εἰς μανίαν περιτρέπει. Ὁ δὲ, Οὐ μαίνομαι, φησι, κράτιστε Φῆστε, ἀλλ' ἀληθείας καὶ σωφροσύνης ῥήματα ἀποφθέγγομαι. Ἐπίσταται γὰρ περὶ τούτων ὁ βασιλεὺς, πρὸς ὃν καὶ παρῥησιαζόμενος λαλῶ· λανθάνειν γὰρ αὐτόν τι τούτων οὐ πείθομαι οὐδέν· οὐ γάρ ἐστιν ἐν γωνία πεπραγμένον τοῦτο.
 27 Πιστεύεις, βασιλεῦ Ἀγρίππα, τοῖς προφήταις; Οἶδα, ὅτι πιστεύεις. Ὁ δὲ Ἀγρίππας πρὸς τὸν Παῦλον ἔφη· Ἐν ὀλίγῳ με πείθεις, χριστιανὸν γενέσθαι.
 29 Ὁ δὲ Παῦλος εἶπεν· Εὐξαίμην ἂν τῷ θεῷ, καὶ ἐν ὀλίγῳ καὶ ἐν πολλῷ, οὐ μόνον σὲ, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ἀκούοντάς μου σήμερον, γενέσθαι τοιούτους,

(α) Ῥωμ. γ', 9.

- ὁποῖος καὶ γὰρ εἰμι, παρεκτὸς τῶν δεσμῶν τούτων.
 30 Καὶ ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ, ἀνέστη ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ ἡγεμὼν, ἦτε Βερνίκη, καὶ οἱ συγκαθήμενοι αὐτοῖς·
 31 καὶ ἀναχωρήσαντες, ἐλάλουν πρὸς ἀλλήλους, λέγοντες· Ὅτι οὐδὲν θανάτου ἄξιον ἢ δεσμῶν πράσσει
 32 ὁ ἄνθρωπος οὗτος. Ἀγρίππας δὲ τῷ Φῆστῳ ἔφη· Ἀπολεῖσθαι ἐδύνατο ὁ ἄνθρωπος οὗτος, εἰμὴ ἐπεκέκλητο Καίσαρα.

Ἐπειδὴ ἀεὶ πρὸς τὸν βασιλέα διελέγετο, ὥσπερ ἔπαθέ τι ὁ Φῆστος, καὶ ἰδὼν τὴν παρῥησίαν, ἀπὸ θυμοῦ καὶ ὀργῆς, *Μαίνη φησί, Παῦλε*. Ὁ δὲ Παῦλος τὴν αἰτίαν διδάσκει, δι' ἣν πρὸς τὸν βασιλέα τὸν λόγον ἀπέσπειρεν. Εἶτα δεικνύς, ὅτι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης τοῦτο γέγονε τὸ δόγμα, ἐπήγαγεν· Οὐ γὰρ ἐν γωνίᾳ πεπραγμένον τοῦτο, τὸ περὶ τοῦ σταυροῦ λέγων καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ. *Ἐν ὀλίγῳ με πείθεις.* Ἐν ὀλίγῳ, τουτέστι, δι' ὀλίγων ῥημάτων, ἐν βραχείᾳ λόγοις, ἐν ὀλίγῃ διδασκαλίᾳ, χωρὶς πολλοῦ πόνου καὶ συνεχοῦς διαλέξεως. Διὸ καὶ πρὸς αὐτὸν καταλλήλως ὁ Παῦλος φησὶν· *Εὐξαίμην ἂν τῷ θεῷ, καὶ ἐν ὀλίγῳ*, καὶ τὰ ἐξῆς· οἶον, Ὅτι ἐμοὶ τοῦτο σπουδὴ, τὸ γενέσθαι πάντας χριστιανούς· καὶ τοῦτό μοι ἐστὶν εὐχὴ πρὸς θεόν· ἐπεὶ ἔτοιμός εἰμι καὶ διὰ πολλῶν λόγων, καὶ δι' ὀλίγων τὴν ἐν Χριστῷ κηρύσσειν πίστιν, καὶ μετὰ κόπου καὶ πόνου, καὶ ἐκ τοῦ παραχρῆμα. Κόπος γὰρ καὶ πόνος ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ τῷ κηρύγματι οὐδαμῶς λογίζεται μοι· ἀλλ' ἴσόν ἐστι κοπιᾶν, καὶ μὴ, καὶ πολὺν χρόνον τρίβειν κηρύττοντα καὶ ὀλίγον, εἴ τινας ὁρῶ πρὸς τὸν Χριστὸν ἐπιστρέφοντας. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἅμα μὲν τὸ αὐτοῦ πρόθυμον καὶ διάπυρον ἐνδεικνύμενος· ἅμα δὲ καλεῖνον ἐκκαλούμενος, ὥς, εἰ βούλοιτο, καὶ πλείονα ἀκοῦσαι, καὶ πλειοτέρας διδασκαλίας ἀπολαῦσαι, οὐ μόνον οὐδὲν ἀποκνήσει, ἀλλ' οὕτως ἐστὶ πρόθυμος, ἔτοιμος καὶ τὸ πρόθυμον παρέχων, ὥστε καὶ εὐχῆς ἔργον αὐτὸ ποιεῖσθαι, ἂν μόνον τυγχάνῃ τοῦ σκοποῦ. Τὸ, Ἐν

ὀλίγω, Ἀγρίππας μὲν ἀντὶ τοῦ, Παρ' ὀλίγον, Μικροῦ δέοντος, εἴληφεν· ὁ δὲ εἰπέρ τις ἄλλος σοφὸς τὰ θεῖα Παῦλος καὶ τὰ ἀνθρώπινα, τῇ προφορᾷ μᾶλλον τῆς λέξεως ἢ τῷ σηματομένῳ πρὸς τὸ τῶν λόγων συμφέρον χρησάμενος, τὸ, *ἐν ὀλίγῳ καὶ ἐν πολλῷ*, ἀντὶ τοῦ, ἐν ὀλίγῳ λόγων ἀγῶνι, εἰ δέοι δέ, καὶ ἐν πλείονι, εὐχαίμην ἂν σε χριστιανὸν γενέσθαι, προσήνεγκεν. Ὡς ἂν εἴπῃ· Καὶ δι' ὀλίγων λόγων, καὶ διὰ πολλῶν, εὐχαίμην ἂν σε χριστιανὸν γενέσθαι. Διὰ πάντων πρόθυμός εἰμι, πάντα πράττειν ἐπὶ τῇ σῇ σωτηρίᾳ· οὐ τῇ σῇ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν συνόντων. *Παρεκτός τῶν δεσμῶν τούτων.*] Οὐκ ἀπευχόμενος ἑαυτῷ τὰ δεσμά, οὐδὲ αἰσχυρόμενος, τοῦτο ἔλεγε· τοῦτο γὰρ ἦν αὐτῷ, εἴπερ ἄλλο τι, ἄξιον δόξης καὶ καύχημα· ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόληψιν ἀφορῶν, καὶ τῇ ἐκείνων ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνων, Γένοιτό μοί, φησι, πάντας τοιούτους γενέσθαι, οἷος ἐγὼ εἰμι, παρεκτός τῶν δεσμῶν τούτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΗ'.

Πλοῦς Παύλου ἐπὶ Ῥώμην, κινδύνων τε πλείστων καὶ μεγίστων ἔμπλεως· ἐν ᾧ παραίνεσις Παύλου πρὸς τοὺς σὺν αὐτῷ περὶ ἐλπίδος σωτηρίας. Ναυάγιον Παύλου, ὅπως τε διεσώθησαν εἰς Μελίτην τὴν νῆσον, καὶ ὅσα ἐν αὐτῇ ὁ Παῦλος ἐθαυματούργησεν.

ΚΕΦ. XXVII, 1 Ὡς δὲ ἐκρίθη, τοῦ ἀποπλεῖν ἡμᾶς εἰς τὴν Ἰταλίαν, παρεδίδουν τὸν τε Παῦλον καὶ τινες ἑτέρους δεσμώτας ἑκατοντάρχῃ, ὀνόματι
2 Ἰουλίῳ, σπείρης Σεβαστῆς. Ἐπιβάντες δὲ πλοίῳ Ἀδραμυττηνῷ, μέλλοντες πλεῖν τοὺς κατὰ τὴν Ἀσίαν

τόπους, ἀνῆχθῃμεν, ὄντος σὺν ἡμῖν Ἀριστάρχου,
3 Μακεδόνης, Θεσσαλονικέως. Τῇ τε ἑτέρᾳ κατήχθη-
μεν εἰς Σιδῶνα· φιλανθρώπως τε ὁ Ἰούλιος τῷ
Παύλῳ χρησάμενος, ἐπέτρεψε, πρὸς τοὺς φίλους
4 πορευθέντα ἐπιμελείας τυχεῖν. Κάκειθεν ἀναχθέν-
τες ὑπεπλεύσαμεν τὴν Κύπρον, διὰ τὸ τοὺς ἀνέμους
5 εἶναι ἐναντίους. Τό τε πέλαιος τὸ κατὰ τὴν Κι-
λικίαν καὶ Παμφυλίαν διαπλεύσαντες, κατήλθομεν
6 εἰς Μύρα τῆς Λυκίας. Κάκει εὐρών ὁ ἑκατοντάρ-
χος πλοῖον Ἀλεξανδρίνον, πλέον εἰς τὴν Ἰταλίαν,
7 ἐνεβίβασεν ἡμᾶς εἰς αὐτό. Ἐν ἱκαναῖς δὲ ἡμέραις
βραδυπλοοῦντες, καὶ μόλις γενόμενοι κατὰ τὴν
Κνίδον, μὴ προσεῶντος ἡμᾶς τοῦ ἀνέμου, ὑπε-
8 πλεύσαμεν τὴν Κρήτην κατὰ Σαλμώνην· μόλις τε
παραλεγόμενοι αὐτὴν, ἦλθομεν εἰς τόπον τινα, κα-
λούμενον Καλοὺς λιμένας, ὃ ἐγγὺς ἦν πόλις Λα-
9 साία. Ἰκανοῦ δὲ χρόνου διαγενομένου, καὶ ὄντος
ἤδη ἐπισφαλοῦς τοῦ πλοῦς, διὰ τὸ καὶ τὴν νηστείαν
10 ἤδη παρεληλυθέναι, παρήγει ὁ Παῦλος, λέγων
αὐτοῖς· Ἄνδρες, θεωρῶ, ὅτι μετὰ ὕβρεως καὶ πολ-
λῆς ζημίας οὐ μόνον τοῦ φόρτου καὶ τοῦ πλοίου,
ἀλλὰ καὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν μέλλειν ἔσεσθαι τὸν
11 πλοῦν. Ὁ δὲ ἑκατοντάρχης τῷ κυβερνήτῃ καὶ τῷ
ναυκλήρῳ ἐπέειπετο μᾶλλον, ἢ τοῖς ὑπὸ τοῦ Παύλου
12 λεγομένοις. Ἀνευθέτου δὲ τοῦ λιμένος ὑπάρχοντος
πρὸς πρᾶχειμασίαν, οἱ πλείους ἔθεντο βουλὴν,
ἀναχθῆναι κάκειθεν, εἴπως δύναιτο καταντήσαντες
εἰς Φοίνικα παραχειμάσαι, λιμένα τῆς Κρήτης,
13 βλέποντα κατὰ Λίβα καὶ κατὰ Χῶρον. Ὑποπνεύ-
σαντος δὲ νότου, δόξαντες τῆς προθέσεως κεκρα-
τηκέναι, ἄραντες, ἄσπον παρελέγοντο τὴν Κρήτην.
14 Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἔβαλε κατ' αὐτῆς ἄνεμος τυφω-
15 νικός, ὁ καλούμενος Εὐροκλύδων. Συναρπασθέντος
δὲ τοῦ πλοίου, καὶ μὴ δυναμένου ἀντοφθαλμεῖν τῷ
16 ἀνέμῳ, ἐπιδόντες ἐφερόμεθα. Νησίον δὲ τι ὑποδρα-
μόντες, καλούμενον Κλαύδην, μόλις ἰσχύσαμεν πε-
17 ρικρατεῖς γενέσθαι τῆς σκάφης· ἦν ἄραντες, βοή-

θεαίαις ἐχρῶντο, ὑποζωννύντες τὸ πλοῖον· φοβούμενοί τε, μὴ εἰς τὴν Σύρτιν ἐκπέσωσι, χαλάσαντες τὸ
 18 σκεῦος, οὕτως ἐφέροντο. Σφοδρῶς δὲ χειμαζομένων
 19 ἡμῶν, τῇ ἐξῆς ἐκβολὴν ἐποιοῦντο· καὶ τῇ τρίτῃ
 20 αὐτόχειρες τὴν σκευὴν τοῦ πλοίου ἐρρίψαμεν. Μῆτε
 δὲ ἡλίου, μήτε ἀστρῶν ἐπιφαινόντων ἐπὶ πλείονας
 ἡμέρας, χειμῶνός τε οὐκ ὀλίγου ἐπικειμένου, λοι-
 πὸν περιηρεῖτο πᾶσα ἐλπίς τοῦ σώζεσθαι ἡμᾶς.

Διὰ τὸ καὶ τὴν νηστείαν ἤδη παρεληλυθέναι.] Νηστείαν ἐν-
 ταῦθα τὴν τῶν Ἰουδαίων λέγει. Μετὰ γὰρ τὴν πεντηκοστὴν
 ἐξηλθεν ἐκεῖθεν μετὰ πολλὸν χρόνον, ὡς ἐν αὐτῷ σχεδὸν τῷ χει-
 μῶνι παραγενέσθαι εἰς τὰ μέρη τῆς Κρήτης. Ἰδοὺ προφητεύει καὶ
 νῦν ὁ Παῦλος, ναυαγῆσαι λέγων αὐτοῖς. Εἰ καὶ οὐ γέγονέν
 αὐτοῖς μετὰ ζημίας ψυχῶν τὸ ναυάγιον, κατὰ τὸν λόγον αὐ-
 τοῦ· ἀλλ' ὅσον κατὰ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος ἐγένετο ἂν,
 εἰμὴ ὁ θεὸς διέσωσεν αὐτὸν, καὶ δι' αὐτὸν καὶ ἐκείνους διασω-
 θῆναι ἐποίησε. Τὸ μὲν οὖν γενόμενον ναυάγιον ἀπὸ τοῦ και-
 ροῦ ἐγένετο· ἐπειδὴ μέγας ἦν ὁ χειμῶν· τὸ δὲ θαῦμα μεῖζον,
 ὅτι ἐν καιρῷ τοιούτῳ ἐκ μέσων ἐσώθησαν τῶν κινδύνων, αὐ-
 τός τε ὁ ἀπόστολος, καὶ δι' αὐτὸν οἱ λοιποί. Ὡστε οὐ διέ-
 ψευσται. Ὁ δὲ ἑκατοντάρχης τῷ κυβερνήτῃ καὶ τῷ ναυκλή-
 ρῳ ἐπέειπε.] Οὐ προσέχει τοῖς ὑπὸ τοῦ Παύλου λεγομένοις
 ὁ ἑκατοντάρχης, πειθόμενος τοῖς ἐμπείρως ἔχουσι μάλλον
 πρὸς τὸ πλεῖν, ἢ ἐπιδάτῃ ἀπείρῳ ναυτικῇς. Καὶ ἐκ τούτου
 διδάσκει, ὅτι γνώμης ἐστὶ, καὶ οὐ τύχης τὸ ἀμάρτημα. Ὅτι
 γὰρ ἐστὶ κατὰ φύσιν ἐκφυγεῖν κίνδυνον, αὐτὴ ἡ πείρα διδά-
 σκει, μὴ κατακημνίζειν ἑαυτὸν τινα, ὡς ἀναμφιδόλως τοῦ
 πράγματος κίνδυνον φέροντος, τῆς τύχης καὶ εἰμαρμένης ἐπὶ
 τῶν προὔπτων κοιμώμενης, ἢ γρηγορούσης μὲν, μηδὲν δὲ
 δυνάμενης ἀντιπράξασθαι κατὰ τῆς προαιρέσεως τῶν ἀνθρώ-
 πων, καθ' ἣν ὡς ἂν βούλωνται τὰ ἐφ' ἑαυτοῖς πράγματα
 ἄγουσι καὶ φέρουσιν, ὡς καὶ οἱ σὺν τῷ Παύλῳ ἐκδημοῦντες.
 Οὕτω γὰρ κατὰ προαίρεσιν ἔπραττον, ὥς ἐυθέως, ἐπιτηδεῖου

τυχόντες ἀνέμου, χαίροντες διήνουν τὸν πλοῦν. Ἰστίον δὲ
 εἶτι τὸ, ἀντοφθαλμεῖν, ἐπὶ πλοίου λέγειν, οὐκ ἐστὶ κυριο-
 λεξία. Τοῦτο γὰρ ἐπὶ ἀνθρώπου μόνον ἀρμόζει. Ὡστε οὐ δεῖ
 κυριολεκτεῖν ἀπαιτεῖν αἰετὴν τὴν Γραφὴν.

- 21 Πολλῆς δὲ ἀσιτίας ὑπαρχούσης, τότε σταθεῖς ὁ Παῦ-
 λος ἐν μέσῳ αὐτῶν, εἶπεν· Ἐδεῖ μὲν, ὦ ἄνδρες, πει-
 θαρχήσαντάς μοι, μὴ ἀνάγεσθαι ἀπὸ τῆς Κρήτης,
 22 κερδῆσαι τε τὴν ὕβριν ταύτην καὶ τὴν ζημίαν. Καὶ
 τανῦν παραινῶ ὑμᾶς εὐθυμεῖν· ἀποβολὴ γὰρ ψυ-
 χῆς οὐδεμία ἐστὶ ἐξ ὑμῶν, πλὴν τοῦ πλοίου.
 23 Παρέστη γὰρ μοι τῇ νυκτὶ ταύτῃ ἄγγελος τοῦ
 24 θεοῦ, οὗ εἰμί, ᾧ καὶ λατρεύω, λέγων· Μὴ φοβοῦ,
 Παῦλε· Καίσαρί σε δεῖ παραστῆναι· καὶ ἰδοὺ, κε-
 χάρισταί σοι ὁ θεὸς πάντας τοὺς πλείοντας μετὰ
 25 σοῦ. Διὸ εὐθυμεῖτε, ἄνδρες· πιστεύω γὰρ τῷ θεῷ,
 ὅτι οὕτως ἐστὶ, καθ' ὃν τρόπον λελάληταί μοι.
 26 Εἰς νῆσον δὲ τινα δεῖ ἡμᾶς ἐκπεσεῖν. Ὡς δὲ τες-
 27 σαρεσκαιδεκάτῃ νυξ ἐγένετο, διαφερομένων ἡμῶν
 ἐν τῷ Ἀδρίᾳ, κατὰ μέσον τῆς νυκτὸς ὑπενόουν
 28 οἱ ναῦται, προσάγειν τινα αὐτοῖς χώραν· καὶ βο-
 λίσαντες, εὗρον ἐργυῖας εἴκοσι· βραχὺ δὲ διαστή-
 29 σαντες, καὶ πάλιν βολίσαντες, εὗρον ὀργυῖας δε-
 30 καπέντε· φοβούμενοί τε, μήπως εἰς τραχεῖς τό-
 πους ἐκπέσωμεν, ἐκ πρύμνης ρίψαντες ἀγκύρας τέσ-
 30 σαραι, ἠϋχοντο ἡμέραν γενέσθαι. Τῶν δὲ ναυτῶν
 ζήτούντων φυγεῖν ἐκ τοῦ πλοίου, καὶ χαλασάντων
 τὴν σκάφην εἰς τὴν θάλασσαν, προφάσει, ὡς ἐκ
 31 πρῶρας μελλόντων ἀγκύρας ἐκτείνειν, εἶπεν ὁ Παῦ-
 λος τῷ ἑκατοντάρχῃ καὶ τοῖς στρατιώταις· Ἐὰν
 μὴ οὗτοι μείνωσιν ἐν τῷ πλοίῳ, ὑμεῖς σωθῆναι
 32 οὐ δύνασθε. Τότε οἱ στρατιῶται ἀπέκοψαν τὰ σχοι-
 33 νία τῆς σκάφης, καὶ εἴασαν αὐτὴν ἐκπεσεῖν. Ἀχρὶ
 δὲ οὗ ἐμελλεν ἡμέρα γίνεσθαι, παρεκάλει ὁ Παῦ-
 λος ἅπαντας, μεταλαβεῖν τροφῆς, λέγων· Τεσσα-
 ρεσκαιδεκάτην σήμερον ἡμέραν προσδοκῶντες, ἀσι-
 (ΤΟΜ. Γ.)

- 34 τοι διατελείτε, μηδὲν προσλαβόμενοι. Διὸ παρα-
ρακαλῶ ὑμᾶς, προσλαβεῖν τροφῆς· τοῦτο γὰρ πρὸς
τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ὑπάρχει· οὐδενὸς γὰρ
35 ὑμῶν θρίξ ἐκ τῆς κεφαλῆς πεσεῖται. Εἰπὼν δὲ ταῦ-
τα, καὶ λαβὼν ἄρτον, εὐχαρίστησε τῷ θεῷ ἐνώ-
36 πιον πάντων, καὶ κλάσας ἤρξατο ἐσθίειν. Εὐθυ-
μοι δὲ γενόμενοι πάντες, καὶ αὐτοὶ προσελάθοντο
37 τροφῆς. Ἦμεν δὲ ἐν τῷ πλοίῳ αἱ πᾶσαι ψυχαί,
38 διακόσiai ἐβδομήκοντα ἕξ. Κορεσθέντες δὲ τροφῆς,
ἐκούφιζον τὸ πλοῖον, ἐκβαλλόμενοι τὸν σῖτον εἰς
39 τὴν θάλασσαν. Ὅτε δὲ ἡμέρα ἐγένετο, τὴν γῆν οὐκ
ἐπεγίνωσκον· κόλπον δὲ τινα κατενόουν ἔχοντα
αἰγιαλόν, εἰς ὃν ἐβουλεύσαντο, εἰ δυνατόν, ἐξῶσαι
40 τὸ πλοῖον. Καὶ τὰς ἀγκύρας περιελόντες, εἰων
εἰς τὴν θάλασσαν, ἅμα ἀνέντες τὰς ζευκτηρίας
τῶν πηδαλίων· καὶ ἐπάραντες τὸν ἄρτέμονα τῇ
41 πνεύσῃ, κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν. Περιπεσόν-
τες δὲ εἰς τόπον διθάλασσον, ἐπώκειλαν τὴν ναῦν·
καὶ ἡ μὲν πῶρα ἐρείσασα, ἔμεινεν ἀσάλευτος· ἡ
δὲ πρύμνα ἐλύετο ὑπὸ τῆς βίας τῶν κυμάτων.

Καὶ ἰδοὺ, κεχάρισται σοὶ ὁ θεός.] Ἐντεῦθεν δαίκνυται ψευ-
δὴς ὁ περὶ τῆς εἰμαρμένης ἢ τύχης λόγος. Ἰδοὺ γάρ, εἰ μὴ
διὰ Παύλου ἐσώθησαν, πάντες ἂν εἶχον ἐν τῷ πλοίῳ ἀπο-
λέσθαι, τοῦ θεοῦ τούτους ῥυπαμένου, τιμῇ τοῦ δικαίου. Οὕτω
γὰρ τῷ θεῷ δόξαν φησὶ γὰρ· Ἰδοὺ, κεχάρισται σοὶ ὁ θεός
τούς πλείοντας μετὰ σοῦ. Καὶ ὧδε μὲν διὰ τὸν δίκαιον ζῶ-
σιν οἱ ἀσεβεῖς· ἔστι δὲ ὅτε καὶ πρὸ ὥρας ὁ ἀσεβὴς ἀπόλλυ-
ται διὰ τὴν ἑαυτοῦ κακίαν, κατὰ τὸ εἰρημένον· «Μὴ ἀσεβή-
σης πολὺ, μηδὲ γίνου σκληρὸς, ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν οὐ κακῷ
σου (α).» Τὸ δὲ, Ἐὰν δὲ μὴ οὗτοι μείνωσιν ἐν τῷ πλοίῳ,
ὑμεῖς οὐ δύνασθε σωθῆναι, οἰκονομικῶς ἔλεγεν ὁ Παῦλος,
ἵνα κατὰσχῃ αὐτοὺς, καὶ μὴ διαπέσῃ ἡ προφητεία. Ὅτε οὖν
εἶδον, ὅτι ἡ ἀβουλία αὐτῶν ἐποίησεν αὐτοὺς κινδυνεῦσαι, τό-

· (α) Ἐκκλ. Ζ', 18.

εἶδον, ὅτι ἡ ἀβουλία αὐτῶν ἐποίησεν αὐτοὺς κινδυνεῦσαι, τό-
τε ἤρξαντο αὐτῷ πείθεσθαι, ὡς μᾶλλον τῆς εὐκαίρου συμβου-
λῆς, τῆς παρὰ ἀγίου ἀνδρὸς γινομένης, δυναμένης σῶσαι, ἢ
τῆς εἰμαρμένης τῆς ἐν κινδύνῳ, μηδὲ ὄνομα ἔχούσης. Εἰ γὰρ
εἰμαρμένη ἐπέιθοντο ἐκείνοι, καίτοι ὄντες ἐθνικοὶ, παριδόντες
τὴν τοῦ ἀγίου συμβουλὴν, εἰων ἂν ἀπελθεῖν τοὺς ναύτας. Διὸ
παρακαλῶ ὑμᾶς, μεταλαβεῖν τροφῆς.] Παραινεὶ ὁ Παῦλος,
μεταλαβεῖν τροφῆς, καὶ αὐτὸς πρῶτος μεταλαμβάνει, οὐ
λόγῳ, ἀλλ' ἐργῳ πείθων. Τοῦτο γὰρ φησὶ, πρὸς τῆς ὑμε-
τέρας σωτηρίας ἐστὶ, τουτέστι τὸ φαγεῖν, μὴ ποτε τῷ λι-
μῷ διασφαρῇτε. Οὐ γὰρ ἦν αὐτοῖς φροντὶς τροφῆς, ἅτε οὐ πε-
ρὶ τῶν τυχόντων ὄντος τοῦ κινδύνου. Πόθεν δὲ γέγονεν αὐ-
τοῖς δηλὸς τῶν συμπλεόντων ὁ ἀριθμός; Εἰκὸς ἦν αὐτοὺς,
ἑρωτᾶν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν πλείουσι, καὶ μαθεῖν πάντα.

- 42 Τῶν δὲ στρατιωτῶν βουλὴ ἐγένετο, ἵνα τοὺς δε-
σμώτας ἀποκτείνωσι, μὴ τις ἐκκολυμβήσας διαφύ-
43 γῃ. Ὁ δὲ ἐκατόνταρχος, βουλόμενος διασῶσαι
τὸν Παῦλον, ἐκώλυσε αὐτοὺς τοῦ βουλήματος·
ἐκέλευσέ τε τοὺς δυναμένους κολυμβᾶν, ἀπορρί-
44 ψαντας πρῶτους ἐπὶ τὴν γῆν ἐξιέναι· καὶ τοὺς
λοιποὺς, οὓς μὲν ἐπὶ σανίσιν, οὓς δὲ ἐπὶ τινων
τῶν ἀπὸ τοῦ πλοίου. Καὶ οὕτως ἐγένετο, πάντας
διασωθῆναι ἐπὶ τὴν γῆν.

ΚΕΦ, XXVIII, 1 Καὶ διασωθέντες, τότε ἐπέγνωσαν,
2 ὅτι Μελίτη ἡ νῆσος καλεῖται. Οἱ δὲ βάρβαροι
παρεῖχον οὐ τὴν τυχούσαν φιλανθρωπίαν ἡμῖν·
ἀνάψαντες γὰρ πυρὰν, προσελάβοντο πάντας ἡμᾶς,
διὰ τὸν ὕετόν, τὸν ἐφεστῶτα, καὶ διὰ τὸ φύχος.
3 Συστρέψαντος δὲ τοῦ Παύλου φρυγάνων πλῆθος,
καὶ ἐπιθέντος ἐπὶ τὴν πυρὰν, ἔχιδνα ἐκ τῆς θερ-
4 μης ἐξελθοῦσα καθῆψε τῆς χειρὸς αὐτοῦ. Ὡς δὲ εἶ-
δον οἱ βάρβαροι κρεμάμενον τὸ θηρίον ἐκ τῆς χει-
ρὸς αὐτοῦ, ἔλεγον πρὸς ἀλλήλους· Πάντως φο-
νεύς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὃν διασωθέντα ἐκ τῆς
5 θαλάσσης, ἡ δίκη ζῆν οὐκ εἴασεν. Ὁ μὲν οὖν, ἀπο-

- τινάζας τὸ θηρίον εἰς τὸ πῦρ, ἔπαθεν οὐδὲν κα-
 6 κόν· οἱ δὲ προσεδόκων αὐτὸν μέλλειν πίμπρασθαι,
 ἢ καταπίπτειν ἄφνω νεκρόν. Ἐπὶ πολὺ δὲ αὐτῶν
 προσδοκῶντων, καὶ θεωρούντων μηδὲν ἄτοπον εἰς
 αὐτὸν γινόμενον, μεταβαλλόμενοι ἔλεγον, θεὸν αὐ-
 7 τὸν εἶναι. Ἐν δὲ τοῖς περὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον ὑπῆρ-
 χε χωρία τῷ πρώτῳ τῆς νήσου, ὀνόματι Ποπλίω·
 ὃς ἀναδεξάμενος ἡμᾶς, τρεῖς ἡμέρας φιλοφρόνως
 8 ἐξένισεν. Ἐγένετο δὲ, τὸν πατέρα τοῦ Ποπλίου, πυ-
 ρετοῖς καὶ δυσεντερία συνεχόμενον, κατακεῖσθαι·
 πρὸς δὲ ὁ Παῦλος εἰσελθὼν, καὶ προσευξάμενος,
 9 ἐπιθείς τὰς χεῖρας αὐτῷ, ἰάσατο αὐτόν. Τοῦτου
 οὖν γενομένου, καὶ οἱ λοιποὶ, οἱ ἔχοντες ἀσθενείας
 10 ἐν τῇ νήσῳ, προσήρχοντο, καὶ ἐθεραπεύοντο· οἱ
 καὶ πολλαῖς τιμαῖς ἐτίμησαν ἡμᾶς, καὶ ἀναγομέ-
 νοις ἐπέθεντο τὰ πρὸς τὴν χρείαν.

Τῶν δὲ στρατιωτῶν βουλὴ ἐγένετο.] Πάλιν ἐκ τούτου δεί-
 κνυται, ὅτι τῷ Παύλῳ ἐχαρίσθησαν· ὅτι καίτοι βουλομένων
 τινὰς ἀναιρεῖν, ἵνα μὴ διαπέσῃ ἡ προφητεία Παύλου, οὐκ εἶ-
 σεν αὐτοὺς ἀναιρεθῆναι ὁ ἐκατόνταρχος, ἵνα τὸν Παῦλον σώ-
 σῃ. Ἐχιδνα ἐκ τῆς θέρμης ἐξεληθούσα.] Ὁ ἔχις, τῇ τοῦ
 ἀποστόλου χειρὶ τοὺς ὀδόντας ἐμβαλὼν, καὶ τὸ χαῦνον τῆς
 ἀμαρτίας οὐχ εὐρών, ἀπεπήδησε παραυτίκα, καὶ κατὰ τῆς πυρᾶς
 ἤλατο, ὥσπερ δίκας ἑαυτὸν εἰσπραττόμενος, ὅτι τῷ μηδα-
 μόθεν προσήκοντι προσέβαλε σώματι. Ἡμεῖς δὲ τὰ θηρία
 δεδοίκαμεν· ἐπεὶ δὲ τῆς ἀρετῆς τὴν πανοπλίαν οὐκ ἔχομεν.
 Ἰδόντες οὖν τοῦτον οἱ θάρβαροι ἐκφυγόντα τὸν ἀναμφίβολου
 θάνατον, θεὸν αὐτὸν ἐνόμισαν εἶναι, ὡς ἔχοντες ἔθος, πάντα
 τὸν ποιούντά τι παράδοξον, θεὸν νομίζειν, ὥσπερ καὶ τοὺς πά-
 λαι, οὓς θεοὺς ὠνόμαζον, ἢ δι' ἰσχὺν περιστόν τι τῶν καθ'
 ἑαυτοὺς ποιούντας, οἷος ἦν ὁ Ἡρακλῆς, ἢ διὰ μαγείας ἐξ-
 ιστάνοντας τοὺς ὀρώντας, οἷος ἦν ὁ ἐν Σαμαρείᾳ Σίμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΛΘ'.

Ὅπως ἀπὸ Μελίτης εἰς Ῥώμην κατήντη-
 σεν ὁ Παῦλος.

- 11 Μετὰ δὲ τρεῖς μῆνας ἀνήχθημεν ἐν πλοίῳ, πα-
 ρακεχειμακότι ἐν τῇ νήσῳ, Ἀλεξανδρίνῳ, παρα-
 12 σήμῳ Διοσκούροις. Καὶ καταχθέντες εἰς Συρα-
 13 κούσας, ἐπεμείναμεν ἡμέρας τρεῖς. Ὅθεν περιελ-
 θάντες κατήντησαμεν εἰς Ῥήγιον· καὶ μετὰ μίαν
 ἡμέραν, ἐπιγενομένου Νότου, δευτεραῖοι ἤλθομεν
 14 εἰς Ποτιόλους· οὗ εὐρόντες ἀδελφοὺς, παρεκλή-
 θημεν ἐπ' αὐτοῖς ἐπιμεῖναι ἡμέρας ἑπτὰ· καὶ οὕ-
 15τως εἰς τὴν Ῥώμην ἤλθομεν. Κἀκεῖθεν οἱ ἀδελ-
 φοὶ ἀκούσαντες τὰ περὶ ἡμῶν, ἐξῆλθον εἰς ἀπάν-
 τησιν ἡμῖν ἄχρις Ἀππίου φόρου καὶ Τριῶν ταβερ-
 νῶν· οὓς ἰδὼν ὁ Παῦλος, εὐχαριστήσας τῷ θεῷ,
 16 ἔλαβε θάρσος. Ὅτε δὲ ἤλθομεν εἰς Ῥώμην, ὁ ἐκα-
 τόνταρχος παρέδωκε τοὺς δεσμίους τῷ στρατο-
 πεδάρχῃ· τῷ δὲ Παύλῳ ἐπετράπη, μένειν καθ'
 ἑαυτὸν σὺν τῷ φυλάσσοντι αὐτὸν στρατιώτῃ.

Παρασήμῳ Διοσκούροις.] ἔθος ἦν πῶς, ἐν ταῖς Ἀλεξανδρέων
 μάλιστα ναυσὶ, πρὸς γε τῇ πρώτῃ, δεξιᾷ τε καὶ εὐώνυμῃ
 γραφὰς εἶναι τοιαύτας. Ἐπειδὴ δὲ ἦν εἰκὸς, εἰδωλολατρείας
 κρατούσης κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, γεγράφθαι τῇ νηὶ τοὺς Διοσκού-
 ρους, ἐκ τούτου ναεῖν ἀκόλουθον, ἀλλόφυλον εἶναι [τὸν ναύ-
 κληρον], τουτέστιν εἰδωλολάτρην. Περὶ τούτου καὶ Ἡσαΐας
 ἔφη· «Πετασθήσονται ἐν πλοίοις ἄλλοφύλων· θάλασσαν ἅμα
 προνομεύσουσιν (α).» Ἀχρὶς Ἀππίου φόρου καὶ Τριῶν τα-
 βερνῶν.] Τόπους τινὰς ἐπισημαίνεται πρὸ τῆς Ῥώμης, τὸν
 μὲν εἰκόνα τινὰ Ἀππίου ἔχοντα, ὡς εἰκὸς, καὶ φόρον ἐκείνου
 καλούμενον, ὡς μέχρι νῦν οἱ τόποι, ἐν οἷς αἱ τῶν βασιλέων

(α) Ἡσ. ΙΑ', 14.

εἰκόνες, παρὰ Ῥωμαίοις φόροι προσαγορεύονται· τὰ δὲ τῶν Ταβερνῶν, πανδοχείων τινῶν ἢ καπηλίων χρήσιν αἰνίσσονται, τῇ Ῥωμαίων φωνῇ οὕτως ὀνομαζόμενα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Μ'.

Περὶ διαλέξεως Παύλου τῆς πρὸς τοὺς ἐν Ῥώμῃ Ἰουδαίους.

- 17 Ἐγένετο δὲ μετὰ ἡμέρας τρεῖς συγκαλέσασθαι τὸν Παῦλον τοὺς ὄντας τῶν Ἰουδαίων πρῶτους. Συνελθόντων δὲ αὐτῶν, ἔλεγε πρὸς αὐτούς· Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ οὐδὲν ἐναντίον ποιήσας τῷ λαῷ ἢ τοῖς ἔθεσι τοῖς πατρίοις, δέσμιος ἐξ Ἱεροσολύμων παρεδόθην εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων· οἱ τινες ἀνακρίναντές με, ἐβούλοντο ἀπολῦσαι, διὰ τὸ
- 18 μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου ὑπάρχειν ἐν ἐμοί. Ἀντιλεγόντων δὲ τῶν Ἰουδαίων, ἠναγκάσθη ἐπικαλέσασθαι Καίσαρα, οὐχ ὥς τοῦ ἔθνους μου ἔχων
- 19 τι κατηγορῆσαι. Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν παρεκάλεσα ὑμᾶς ἰδεῖν καὶ προσλαλῆσαι· ἐνεκεν γὰρ τῆς ἐλπίδος τοῦ Ἰσραὴλ τὴν ἄλυσιν ταύτην περι-
- 20 κειμαι. Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον· Ἡμεῖς οὔτε γράμματα περὶ σοῦ ἐδεξάμεθα ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, οὔτε παραγενόμενός τις τῶν ἀδελφῶν ἀπήγγειλεν ἢ ἐλά-
- 21 λησέ τι περὶ σοῦ πονηρόν. Ἀξιούμεν δὲ παρὰ σοῦ ἀκοῦσαι, ἃ φρονεῖς περὶ μὲν γὰρ τῆς αἵρέσεως ταύτης γνωστόν ἐστιν ἡμῖν, ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται.
- 22 Ταξάμενοι δὲ αὐτῷ ἡμέραν, ἦκον πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν ξενίαν πλείονες· οἷς ἐξετίθετο διαμαρτυρόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, πείθων τε αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ, ἀπὸ τε τοῦ νόμου Μωσέως καὶ
- 23 τῶν προφητῶν, ἀπὸ πρῶτῃ ἕως ἐσπέρας. Καὶ οἱ μὲν, ἐπείθοντο τοῖς λεγομένοις, οἱ δὲ, ἡπίστουν,

Εἰδὼς ὁ Παῦλος, ὅτι ἄτοπον ἦν ὅλως τὸ δικάσασθαι, καὶ

μάλιστα παρὰ ἀπίστοις, περὶ ἀμφοτέρων ἀπολογεῖται, ὥστε μὴ προληφθῆναι αὐτῶν τῆς ἀκοῆς. Διὰ ταύτην γὰρ, φησι, τὴν αἰτίαν ἐβουλόμην ὑμᾶς ἰδεῖν, ὥστε μὴ ἐξεῖναι τινι κατηγορεῖν. Καὶ τὰ παριστάμενα λέγει, ὅτι δὴ τὰς χεῖρας αὐτῶν διαφυγεῖν βουλόμενος, ἠναγκάσθη ἐπικαλέσασθαι Καίσαρα, οὐχ ὥς ἑτέροις διδοὺς κακὰ, ἀλλ' αὐτὸς φεύγων κακὰ. Περὶ μὲν γὰρ τῆς αἵρέσεως ταύτης, καὶ τὰ ἐξῆς.] Πρὶν ἐπιδομῆσαι τὸν Παῦλον ἐν τῇ Ῥώμῃ, παρηγγελμένοι ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι, μὴ παραδέξασθαι τὴν περὶ Χριστοῦ κήρυγμα· οὐκ αὐτοὶ δὲ μόνοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πανταχοῦ γῆς. Πόθεν δὲ ὅλον; Εὐρόμεν ἐν τοῖς τῶν παλαιῶν συγγράμμασιν, ὡς οἱ τὴν Ἱερουσαλὴμ οἰκοῦντες ἱερεῖς καὶ γραμματεῖς καὶ πρεσβύτεροι γράμματα διαχαράξαντες, εἰς πάντα διεπέμψαντο τὰ ἔθνη, τοῖς ἀπανταχοῦ Ἰουδαίοις διαβάλλοντες τὴν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν, ὡς ἄλλοτριαν τοῦ θεοῦ παρήγγελίαν τε δι' ἐπιστολῶν, μὴ παραδέξασθαι αὐτήν. Τοῦτο δὲ αὐτὸ σημαίνειν ἔοικε καὶ ἡ λέγουσα προφητεία Ἡσαίου· «Οὐαὶ γῆς, πλοίων πτέρυγες, ἐπέκεινα ποταμῶν Αἰθιοπίας. Ὁ ἀποστέλλων ἐν θαλάσῃ ὄμηρα, καὶ ἐπιστολὰς θυβλίνας ἐπάνω τοῦ ὕδατος (α).» Δι' οὗ σημαίνει, ὡς καὶ πέραν τῆς Αἰθιοπίας χώρας καὶ τῶν ἐσχατιῶν τῆς γῆς ὁ τῆς πονηρίας ἥχος τῶν τὴν Ἰουδαίαν οἰκούντων, διὰ τινων, ὥσπερ ἵπταμένων πλοίων, προῆλθεν· οἱ τε ἀπόστολοι αὐτῶν, ἐπιστολὰς θυβλίνας ἐπικομιζόμενοι, ὑπεράνω τε τῶν ὑδάτων ναυτιλλόμενοι, καὶ τὴν θάλασσαν πλέοντες, πανταχοῦ γῆς διέτρεχον, τὸν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν διαβάλλοντες λόγον. Ἀποστόλους δὲ εἰσέτι καὶ νῦν ἔθός ἐστιν Ἰουδαίοις ὀνομάζειν τοὺς ἐγκύκλια γράμματα παρὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῶν ἐπικομιζομένους.

- 25 Ἀσύμφωνοι δὲ ὄντες πρὸς ἀλλήλους, ἀπελύοντο, εἰπόντος τοῦ Παύλου ῥῆμα ἐν· Ὅτι καλῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἡσαίου τοῦ προφή-

- 26 του πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, λέγον· « Πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον, καὶ εἰπέ· Ἀκοῇ ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε· καὶ βλέποντες βλέπετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε. Ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶ θαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν· μὴ ποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι, καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι, καὶ ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς
- 28 (α) » Γνωστὸν οὖν ἔστω ὑμῖν, ὅτι τοῖς ἔθνεσιν ἀπεστάλη τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ· αὐτοὶ καὶ ἀκούσονται. Καὶ ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος, ἀπῆλθον οἱ Ἰουδαῖοι, πολλὴν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς συζήτησιν.
- 30 Ἐμείνε δὲ ὁ Παῦλος διετίαν ὅλην ἐν ἰδίῳ μισθώματι· καὶ ἀπεδέχετο πάντας τοὺς εἰσπορευομένους πρὸς αὐτόν· κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ, καὶ διδάσκων τὰ περὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάσης παρρησίας, ἀκωλύτως.

Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε διὰ Ἡσαίου τοῦ προφήτου, καὶ τὰ ἐξῆς.] Τοῖς ὑπουργοῦν λέγουσι τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ Παῦλος ἐνταῦθα καιρίαν δίδωσι πληγὴν. Τὸν γὰρ Κύριον, τὸν καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, ὃν εἶδεν Ἡσαίας, ὧδε λέγει « τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον »· ὁμοούσιον γὰρ ἔστι τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῆς ἰσῆς ἐξουσίας μετέχει. Καὶ τοῦτο τὸ ῥητὸν, τὸν προφήτην ὡς θεόθεν ἀποφθεγγόμενον, ὁ Παῦλος περὶ τῶν κατὰ τὸν Ἰησοῦν λέγειν παρασκευάζει· ἐπεὶ περ ἤκουσεν ὁ λαὸς τῶν τοῦ Ἰησοῦ λόγων, καὶ οὐ συνῆκε, καὶ βλέπων τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενα τεράστια, οὐκ ἐώρα. Εἰς μέλλοντα γὰρ χρόνον ἐγγλίνων τὸ ῥητὸν, ἐμφαίνει τὴν εἰς ὑστέρους χρόνους τῶν προφητευομένων ἀναφορὰν. Σκόπει δὲ τὴν τοῦ πνεύματος ἀκρίθειαν! Οὐκ εἴπα, Καὶ οὐ μὴ βλέψῃτε, ἀλλ' ὅτι, Βλέψετε, καὶ οὐ μὴ ἴδητε· οὐδὲ ὅτι, Οὐκ ἀκούσεσθε, ἀλλ' ὅτι, Ἀκούσετε, καὶ οὐ μὴ συνῆτε. Αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀφε-

(α) Ἡ. 5', 9. 10.

λον, πρῶτοι τὰ ὦτα βύσαντες, τοὺς ὀφθαλμοὺς καμμύσαντες, τὴν καρδίαν βαρύναντες. Οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἤκουον, ἀλλὰ καὶ βαρέως ἤκουον. Ἐποίησαν δὲ τοῦτο, φησι, « Μὴ ποτε ἐπιστρέψωσι, καὶ ἰάσωμαι αὐτούς », ἐπιτεταμένην αὐτῶν λέγων τὴν πανηρίαν καὶ τὴν μετὰ σπουδῆς ἀποστροφὴν. Καὶ τοῦτο λέγει ἐφελκόμενος αὐτοὺς καὶ ἐρεθίζων, καὶ δεικνύς, ὅτι, ἐὰν ἐπιστρέψωσιν, ἰάσεται αὐτούς.

Ἰστέον δὲ ὅτι μέχρι τούτου ἱστορεῖ Λουκᾶς τὰ περὶ τὸν μακάριον Παῦλον ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὸ βιβλίον συγγραψάμενος, καὶ τὰ καθεξῆς ἡκιστα γινώσκων. Οὐδὲ τὸ μαρτύριον τούτου ἐγκατέθετο τῷ βίβλῳ. Καταλιπόντες γὰρ αὐτὸν ἐκεῖ Λουκᾶς τε καὶ Ἀρίσταρχος ἐξῆλθον. Εὐσέβιος δὲ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἱστόρησεν ἀκριβῶς (1). Τότε μὲν ἐπὶ Νέρωνος ἀπολογισάμενον τὸν Παῦλον, αὐθις ἐπὶ τὴν τοῦ κηρύγματος διακονίαν λόγος ἔχει στείλασθαι, πρὸς Καίσαρος ἀπολυθέντα, καὶ εὐαγγελίσασθαι ἐφ' ἑτέροις δέκα ἔτεσιν. Εἰς ἄκρον δὲ μανίας ὁ Νέρων ἀφικόμενος, ἐπὶ τὰς τῶν ἀποσπόλων ἤρθη σφαγᾶς. Μεταστυλιζόμενος γὰρ τὸν Παῦλον τριακοστῷ ἔκτῳ ἔτει τοῦ σωτηρίου πάθους, τρισκαιδεκάτῳ δὲ ἑαυτοῦ, ἐποίησε μαρτυρῆσαι, ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθέντα. Ἰστί τοίνυν ἀπὸ τοῦ ἐννεακαιδεκάτου ἔτους Τιβερίου Καίσαρος, δευτέρου δὲ ἔτους τοῦ σωτηρίου πάθους, ἐξ οὗ κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον ἤρξατο, ἕως εἰκοστοῦ δευτέρου τοῦ αὐτοῦ Τιβερίου, ἔτη τέσσαρα· καὶ τὰ Γαίου δὲ ὠσαύτως ἔτη τέσσαρα· αὐθις δὲ καὶ τὰ Κλαυδίου ἔτη τεσσαρεσκαίδεκα· ὃν διαδεχόμενος Νέρων τῷ τρισκαιδεκάτῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς, τὸν ἀπόστολον ἀνεῖλεν. Ἔστι τοίνυν ὁ πᾶς χρόνος τοῦ κηρύγματος τοῦ Παύλου εἰκοσι καὶ ἐν ἔτος, καὶ ἕτερα δύο ἔτη, ἃ διετέλεσεν ἐν τῇ κατὰ Καισάρειαν δεσμωτηρίῳ. Πρὸς δὲ τούτοις πάλιν, τὰ ἐν

(1) Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱ. Β. β. Β'. Κεφ. ΚΒ'.

Ἦσαν πρότερον δύο ἔτη, καὶ τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη δέκα. Ὡς εἶ-
παι τὰ πάντα ἔτι ἀπὸ τῆς κλήσεως αὐτοῦ μέχρι τῆς τελειώ-
σεως αὐτοῦ, τριάκοντα καὶ πέντε· ἀπὸ δὲ τοῦ σωτηρίου
πάθους, τριάκοντα ἕξ. Μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάληψιν, μεθ'
ἡμέρας τινὰς ὀλίγας, προχειρίζονται οἱ ἀπόστολοι εἰς δια-
κονίαν Στέφανον καὶ τοὺς ἀμφὶ αὐτὸν· ἔπειτα τὸν Στέφανον
εὐθέως εὐρίσκομεν λιθαζόμενον, καὶ τὸν Παῦλον συνευδοκοῦντα
τῷ φόνῳ· ὅς μικρὸν ὕστερον εἰς Δαμασκὸν ὁρμᾷ, ὡς τοὺς ἐκεῖσε
ὄντας ἀγίους ἀναιρέσων· κατὰ μέσσην δὲ τὴν ὁδὸν ἡ κλῆσις
αὐτῷ γηγένηται παρὰ θεοῦ, ὡς μικρῷ προσαναλωθῆναι τὸ
ἔτος ἐκεῖνο. Εὐθέως δὲ ἤρξατο κηρύσσειν, ἐπιλαβομένου ἑννεα-
καιδεκάτου ἔτους Τιβερίου Καίσαρος, καὶ τῷ τρισκαιδεκάτῳ
ἔτει Νέρωνος τελειοῦται, ξίφει τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθεὶς.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΣΥΝ ΘΕΩ ΤΩΝ ἹΣΤΑΞΕΩΝ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ.

Η

ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΕΥΘΑΛΙΟΥ ΔΙΑΚΟΝΟΥ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

ΠΑΥΛΟΣ ὁ ἀπόστολος, Ἑβραῖος μὲν ἦν τὸ γένος, ἐκ φυλῆς Βενιαμίν· Φαρισαῖος δὲ τὴν αἵρεσιν, ὑπὸ διδασκάλῳ γε πιστῷ, τῷ Γαμαλιήλ, τὸν Μωϋσέως νόμον ἐκτεπαιδευμένος· πρὸς δὲ τούτοις, τὸν τῆς Κιλικίας ὀφθαλμὸν οἰκῶν, τὴν Ταρσὸν, διώκων δὲ καὶ πορθῶν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ· διὸ δὴ καὶ συμπάρῃν τῇ ἀναιρέσει Στεφάνου τοῦ ἀποστόλου καὶ πρωτομάρτυρος, καὶ κοινωνὸς ἦν τότε τοῦ φόνου, τὰ πάντων ἱμάτια τῶν λιθοβολούντων αὐτὸν καταδεξάμενος φυλάττειν, ἵνα ταῖς πάντων χερσὶ χρήσεται πρὸς τὸν φόνον· καὶ πρῶτος δὲ μετὰ τῶν στασιαζόντων ἑωρᾶτο, πανταχοῦ σπουδάζων καθαιρεῖν τοὺς τῆς εὐσεβείας λογάδας. Πολλὰ τε ἦν καὶ μεγάλα τὰ παρ' αὐτοῦ κατὰ τῆς ἐκκλησίας γινόμενα, καὶ οὐδὲν εἰς ὑπερβολὴν μακρίας ἐνέλιπεν. Ἐν τούτῳ γὰρ εὐσεβεῖν καὶ τὰ μέγιστα κατορθοῦν ἐνόμιζε, καθὼς αὐτός τε ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ὁμολογεῖ (α), καὶ Λουκᾶς ἱστορεῖ ἐν τῇ δευτέρᾳ βίβλῳ ἑαυτοῦ (β). Οὐ μόνον γὰρ οὗτος πάλαι κατὰ τοὺς πολλοὺς τῶν Ἰουδαίων ἐμίσει τε καὶ ἀπεστρέφετο τὸ τῆς ἀληθείας κήρυγμα, ἀλλὰ δὴ καὶ μείζονα παντὸς τοῦ ἔθνους ὀργὴν ἐποιεῖτο. ὥς γὰρ οἶδε τὸ κήρυγμα διαλάμψαν, καὶ τὸν τῆς ἀληθείας εὐθαλῆ λόγον ἐπικρατέστερον τῆς Ἰουδαϊκῆς διδασκαλίας γινόμενον, παθῶν πρὸς τοῦτο, καὶ νομίσας ἀδικεῖσθαι τὰ μέγιστα, τῆς διδασκαλίας αὐτῶν ἀνατρεπομένης, πᾶσαν προθυμίαν καὶ σπουδὴν κατὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας θρεμμάτων ἐποιεῖτο, ὅπως ἔν αὐτοὺς ἢ τῆς ἀληθοῦς διδασκαλίας ἀποστήσειεν, ἢ δίκην

(α) Γαλατ. Α', 13. 14.

(β) Πραξ. ΙΙ, 3. Θ'. ΚΒ'. ΚΣ'.

ἀξίαν τῆς εἰς τὸν Χριστὸν πίστεως εἰσπράττειν. Κομισάμενος δὲ ὁ Παῦλος παρὰ τῶν ἱερέων καὶ διδασκάλων ἐπιστολὰς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πρὸς τοὺς ἐν Δαμασκῷ Ἰουδαίους, ὥρμησε μορμύρων, ὥσπερ τις χεῖμαρρος λάβρος, περικλύσειν δοκῶν τοὺς ἐν Δαμασκῷ μαθητάς, καὶ εἰς τὸ τῆς ἀπωλείας αὐτοὺς βάραθρον ἐκπέμψειν. Γινούς δὲ ὁ Κύριος, ὅτι ἄδικον μαρίαν ἐν δικαίᾳ δῆθεν προαιρέσει ἐκέκτητο, ἐν μέσῃ τῇ ὁδῷ ἐπιφανείς, ἀπεστέρησε μὲν αὐτὸν τῆς ὄψεως τῷ μεγέθει τοῦ φωτός, καὶ εἰς τοσοῦτον δὲ μέτεισιν, ὥς, τὸν πάλαι οὐδὲν, ὅ,τι τῶν δεινῶν κατὰ τῆς ἐκκλησίας οὐκ ἐπινοοῦντα, καὶ πάντας τοὺς μαθητάς ἀπολέσειν ἄρδην προσδοκῶντα, αὐτίκα δὴ τοῦτον καὶ παραχρῆμα ἀγαπητὸν ἑαυτοῦ καὶ πιστότατον ἠγήσασθαι. Ἰκέτης γὰρ εὐθὺς τοῦ θεοῦ ὁ πολέμιος γίνεται· καὶ παραυτίκα τὸ σύνταγμα τῆς μαρίας ἀπορριψάμενος, εἰς πρεσβειάν ἰχώρει, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν εὐσεβειαν ὁμολόγει· καὶ πέμπεται πρὸς Ἀνανίαν τινὰ μαθητὴν ἐν Δαμασκῷ. Ἰδὼν δὲ ὁ τῆς ἀληθείας ἐξεταστής θεὸς σωφρονισθέντα τὸν ἄνδρα, καὶ βελτίω ἐκ τῶν κακῶν γεγονότα, οὐχ ἑτέρως αὐτὸν ἢ οὕτως ἀπαλλαγῆσασθαι τῆς τιμωρίας ἔφη. Βαπτίζεται γοῦν ἀπελθὼν, καὶ τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων γίνεται κοινωνός, καὶ σύμμαχος ἀξιοχρεως τοῦ κηρύγματος· καὶ καινὸν κήρυγμα ἐμπιστευθεὶς παρὰ τοῦ θεοῦ, καινότεραν ἔσχε τῆς σωτηρίας τὴν ἀφορμήν. Τοσαύτην οὖν μεταβολὴν ὁ μάκαριος Παῦλος ἐσχηκώς, ἔτι δὲ καὶ τοῦνομα μεταβαλὼν, καὶ οὕτως εἰς ἄκρον εὐσεβείας ζῆλον μετατεθείς, ὥς τοὺς τῆς ἀληθείας μαθητάς, εἴποτε συνέβη αὐτὸν ἀπολειφθῆναι, διὰ γραμμάτων ἐβεβαίω, ἵνα μὴ μόνον τὴν διὰ τῶν ἔργων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ τῶν λόγων εἰς τὸ μετεπειτα κτήσωνται διδασκαλίαν· καὶ ἀμφοτέρωθεν ὀχυρωθέντες, ἄσειστον τὸ τῆς εὐσεβείας ἔρυμα ἐν τῇ ψυχῇ περιφέροιν. Μετὰ δέ τινα χρόνον εἰς Ἱερουσαλὴμ πάλιν ὁ Παῦλος ἐκτρέχει, ὁφόμενος τὸν Πέτρον. Ἐνθα δὴ καὶ διαιροῦνται πρὸς ἀλλήλους ἅπασαν τὴν οἰκουμένην· καὶ τὴν τῶν ἐθνῶν μερίδα Παῦλος

λαβὼν, ὥς δὴ τοῦ Πέτρου τὸ Ἰουδαϊκὸν λαχόντος διδάσκειν, πολλὰς μὲν πόλεις, πολλὰς δὲ χώρας περιενόστησε. Μικροῦ δὲ τὸ Ἰλλυρικὸν ἅπαν τῶν τῆς εἰς Χριστὸν εὐσεβείας δογμάτων ἐνέπλησε. Μυρία γοῦν πάνδεινα παθὼν καὶ ὑποστὰς ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, πολλοὺς τε καὶ διαφόρους κινδύνους, ὅσους αὐτὸς ἀναγράφεται, ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίου, καὶ ὅλους αὐτοὺς νικήσας καὶ ἐξαγκωνισάμενος πίστει· (εἰσὶν γὰρ τότε ἦθελεν ὁ θεὸς Παῦλον, καὶ ἡ προθεσμία αὐτοῦ τοῦτον κατεῖχε διάγειν μετ' ἀνθρώπων, εἰς ὅτε τὸ εὐαγγέλιον ἅπασιν τοῖς ἔθνεσι κηρύξει·) ὁπλὲ δὴ που τῆς ὥρας ἐπάνεισιν εἰς Ἱεροσόλυμα, τοὺς ἐκεῖσε ἀγίους ἐπισκεψόμενος, καὶ τοῖς τῇδε πτωχοῖς ἐπικουρήσων. Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ στάσις τις κατελήφει τὴν πόλιν, καὶ ὁ δῆμος ἦν ἐν θορύβῳ πολλῷ, Ἰουδαίων ταραττόντων τὸ κοινόν· δεινὸν γὰρ καὶ βαρὺν ἠγήσαντο κατήγορον ἔχειν τὸν πάλαι προστάτην καὶ κοινωνὸν αὐτῶν τῆς μαρίας, καὶ κτείνειν αὐτὸν ἐσπούδαζον. Ἀλλ' εὐθὺς ὁ χιλιάρχος τοῦτον ἐξαιρεῖται, καὶ μετὰ στρατιωτικῆς βοήθειας εἰς τὴν Καισάρειαν πρὸς τὸν ἡγεμόνα πέμπει. Συνέλαβον οὖν αὐτὸν, καὶ πρὸς τὸν ἐθνάρχην ἦγον· Φῆστος ἦν ὄνομα αὐτῷ. Αἰσθόμενος δὲ συσκευὴν κατ' αὐτοῦ τινὰ γινομένην ὑπὸ Ἰουδαίων ὁ Παῦλος, εὐθὺς ἐπὶ τοῦ βήματος ἐπικαλεῖται τὸν Καίσαρα· καὶ ἀνίσταται μὲν τέως τοῦ κριτηρίου, ἀργεῖ δὲ ἡ κατ' αὐτοῦ τοῖς Ἰουδαίοις μελετωμένη ἐπιβουλή· καὶ λοιπὸν εἰς τὴν Ῥώμην ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἐκπέμπεται πρὸς Καίσαρα. Κάκεισε τοὺς αὐτοὺς ἀγῶνας ἐπιδειξάμενος, καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν ἀθλῶν πονέσας, τέλος καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς ὑπὲρ τῶν τῆς ἀληθείας δογμάτων ἐξέστη, βέλτιον εἶναι κρίνας τὴν μετὰ Χριστοῦ διαγωγὴν τῆς θνητῆς ταύτης καὶ ἐπικήρου ζωῆς. Μικρὸν γὰρ ὕστερον ὁ Καῖσαρ Νέρων, βουλευθεὶς αὐτὸν τῆς ζωῆς ταύτης ἐξαγαγεῖν, τὴν ἀληθινὴν αὐτῷ καὶ ὄντως ζωὴν ἐχαρίσατο, καὶ καθιστᾷ οὐρανοῦ κληρονόμον, ὃν τῆς γῆς ἀπεστέρησεν.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ

ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Η πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴ περιέχει τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν παρασκευὴν, μάλιστα τοῖς ἐκ φύσεως λογισμοῖς ἐλεγχθεῖσαν καὶ διὰ τοῦτο προτάττεται τῶν ἄλλων ἀπασῶν, ὡς δὴ πρὸς αὐτοὺς γεγραμμένη τοὺς ἤδη τὰ θεῖα προμνηθέντας. Ταύτην ἐπιστέλλει ἀπὸ Κορίνθου, μῆπω μὲν ἑωρακὼς Ῥωμαίους· ἀκούων δὲ περὶ αὐτῶν, καὶ ἐπιποθῶν αὐτοὺς ἰδεῖν. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τὴν πίστιν αὐτῶν, καταγγελλομένην ὁρῶν πανταχοῦ. Ἐπειτα σημαίνει, πολλάκις ἑαυτὸν προθέμενον ἔλθεῖν, διὰ τὸν εἰς αὐτοὺς πόθον, τέως μὴ δεδυνῆσθαι. Καὶ λοιπὸν διδασκαλικὴν τὴν ἐπιστολὴν ποιεῖται, περὶ κλήσεως ἐθνῶν, καὶ ὅτι ἡ περιτομὴ ἕως καιροῦ ἦν, καὶ νῦν πέπαιται, καὶ ὅτι διὰ τοῦ Χριστοῦ λέλυται τὸ παράπτωμα τοῦ Ἀδὰμ, καὶ ἡ σκιὰ τοῦ νόμου παρήλθε. Τὴν μὲν οὖν κλήσιν τῶν ἐθνῶν ἀκολουθῶς γεγενῆσθαι κατασκευάζει οὕτως· Ἀποδεικνύς πᾶσιν ἀνθρώποις ἔμφυτον εἶναι τὸν νόμον, καὶ πάντας ἀδιδάκτω τε τῇ φύσει, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς κτίσεως δύνασθαι γινώσκειν τὸν θεόν. Διὸ καὶ εἰκότως αἰτιᾶται πρῶτον Ἕλληνας, ὡς τοῦ μὲν θεοῦ φανερώσαντος αὐτοῖς ἐκ τῶν ποιημάτων τοῦ κόσμου τὴν περὶ ἑαυτοῦ γνῶσιν, καὶ τῆς αἰδίου δυνάμεως αὐτοῦ, ἥτις ἐστὶν ὁ λόγος αὐτοῦ, ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ τὰ πάντα πεποίηκεν· αὐτοὺς δὲ μὴ ἐγνωκέναι μὲν ἐκ τῶν κτισμάτων, εἶναι θεὸν τὸν τούτων δημιουργόν· τὰ δὲ ποιήματα θεοποιήσαντας, καὶ τῇ κτίσει μᾶλλον ἢ αὐτῷ λατρεύσαντας. Αἰτιᾶται δὲ καὶ Ἰουδαίους, ὡς μὴ φυλάξαντας τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον

διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ νόμου τὸν θεὸν ἀτιμάσαντας· καὶ οὕτως ἀμφοτέρω τὰ μέγιστα Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας συγκλείει τε καὶ ἐλέγχει ἐπὶ παρανομίᾳ, ἵνα δείξῃ ὅτι, ἴσοι γενόμενοι οἱ πάντες, ἐπίσης ὡς ὑπεύθυνοι, τοῦ λυτρουμένου δέονται· τῆς δὲ χάριτος καὶ λυτρώσεως ἐπίσης τοῖς Ἰουδαίοις γενομένης καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη, εἰκότως καὶ ἡ κλήσις γέγονε τῶν ἐθνῶν· τῆς δὲ κλήσεως τῶν ἐθνῶν γενομένης, ἐξ ἀνάγκης πέπαιται ἡ περιτομή, καὶ ἡ ἐν τῷ νόμῳ σκιά. Ὁ γὰρ Ἀβραὰμ, φησιν, οὐκ ἐν περιτομῇ, ἀλλὰ πρὸ τῆς περιτομῆς δικαιοθεὶς, μετωνομάσθη μὲν Ἀβραάμ· ὅτι πατὴρ πολλῶν ἐθνῶν ἐμελλεν εἶναι κατὰ τὴν ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ πίστιν· ἔλαβε δὲ μετὰ τὸ δικαιοθῆναι καὶ τὴν περιτομὴν ἐν σαρκί, ἵνα σημείον ᾦ, τοῖς κατὰ σάρκα γεννωμένοις ἐξ αὐτοῦ παύσεσθαι ποτε τὴν περιτομὴν, ὅταν τὰ ἔθνη γένηται τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, ἀρξάμενα πολιτεύεσθαι κατὰ τὴν πίστιν τοῦ Ἀβραάμ, ἐν ᾗ ἐδικαιώθη, ὅτε ἦν ἐν ἀκροβυστίᾳ. Τούτων γὰρ χάριν μετωνομάσθη Ἀβραάμ. Ἀνάγκη δὲ, ἐλθόντων τῶν σημαινόμενων, παύσασθαι τὸ σημαῖνον. Εἰ μὲν οὖν τὰ ἔθνη ἀναγκάζουσι περιτέμνεσθαι, παυσέτωσαν καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀβραάμ, καὶ καλεῖσθω Ἀβραμ. Εἰ δὲ Ἀβραάμ παρὰ θεοῦ μετωνομάσθη, οὐ δεῖ περιτέμνεσθαι τὰ ἔθνη· ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὺς ἔτι τοὺς κατὰ σάρκα Ἰουδαίους, ἵνα ἡ τὸ ὄνομα βέβαιον, καὶ πατὴρ πολλῶν ἐθνῶν καλῆται. Καὶ γὰρ οὐ χρεῖαν ἔχει λοιπὸν τις περιτέμνεσθαι, ἀρκούμενος τῇ πίστει τοῦ Ἀβραάμ· οὐδὲ τῆς ἄλλης τε τῆς ἐν νόμῳ σκιάς· οὐ γὰρ ἐκ τούτων, ἀλλ' ἐκ πίστεως δικαιούται τις, καθάπερ καὶ ὁ Ἀβραάμ. Ταῦτα οὕτω κατασκευάσας, ἀποδείκνυσιν πάλιν, ὅτι ἄλλως οὐκ ἂν γένοιτο λύτρωσις καὶ χάρις τῷ Ἰσραὴλ καὶ τοῖς ἔθνεσιν, εἰ μὴ λυθῇ ἡ ἀρχαία ἁμαρτία τοῦ Ἀδὰμ, ἡ εἰς πάντας γενομένη. Δι' ἄλλου δὲ ταύτην μὴ δύνασθαι ἐξαλειφθῆναι φησίν, ἀλλ' ἢ διὰ Χριστοῦ τοῦ θεοῦ, δι' οὗ καὶ ἐξ ἀρχῆς κατάρρα γέγονεν· οὐ γὰρ δυνατόν ἦν, ἄλλον λῦσαι τὸ παράπτωμα. Εἴτα γράφει, ὅτι ἄλλως τοῦτο οὐ μὴ γένηται,

εἰ μὴ σῶμα φορέσῃ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ γένηται ἄνθρωπος· ἵνα τοῦτο προσενέγκας ὑπὲρ πάντων, τοὺς πάντας ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τοῦ θανάτου· καὶ ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν, οὕτω καὶ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ χάρις γένηται. Καὶ λοιπὸν, ὡς καλὸς οἰκονόμος, τοὺς μὲν Ἰουδαίους παραμυθεῖται, ὅτι οὐ παραβάται γίνεσθε τοῦ νόμου, ἐὰν εἰς τὸν Χριστὸν πιστεύσητε· τοῖς δὲ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν παρεγγυᾷ, μὴ ἐπαίρεσθαι κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ γινώσκειν, ὅτι ὡς κλάδοι ἐπὶ τὴν ῥίζαν, οὕτως ἐπ' ἐκείνους ἐνεκεντρίσθησαν. Μετὰ δὲ ταῦτα παραινέτικους λόγους εἰς τὰ ἔθνη διδάξας, τελειοῖ τὴν ἐπιστολήν.

ΠΑΥΛΟΥ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

Η

ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Εὐαγγελικὴ διδασκαλία περὶ γε τῶν ἔξω
χάριτος Χριστοῦ καὶ τῶν ἐν χάριτι,
καὶ περὶ ἐλπίδος καὶ πολιτείας πνευ-
ματικῆς

ΚΕΦ. Ι, 1 Παῦλος, δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὸ ἐξῆς· « Παῦλος ἀπόστολος, πᾶσι τοῖς ἐν Ῥώμῃ ἀγαπητοῖς θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη· » οἶον « Ὁ δεῖνα τῷ δεῖνι, χαίρειν. » Συνεμφαίνει δὲ μεταξὺ τὸν περὶ τοῦ εὐαγγελίου λόγον, καὶ ἑαυτοῦ· τὸ μὲν εὐαγγέλιον, μηδὲ κατὰ χρόνον εἶναι νεώτερον, ἀλλὰ προκατηγγέλθαι μὲν διὰ προφητῶν, νῦν δὲ πεφανερῶσθαι φάσκων. Ἐπεμνήσθη δὲ καὶ τοῦ Δαυὶδ, πρὸς ὃν ἡ ὑπόσχεσις, καὶ ἑαυτὸν εἶπε τούτου κήρυκα προεβλήσθαι, ὡς ἂν μὴ προπετῶς μετὰ τὴν τοῦ Πέτρου διδασκαλίαν, πρὸς τὸ ἐπιστέλλειν ἐληλυθέναι δοκοίη, θεῖον δὲ μᾶλλον ἐπίταγμα ἐκπληρῶν. Προτάττει δὲ τὸ οἰκεῖον ὄνομα, ἢ κατὰ συνήθειαν ἀρχαίαν· οἶον· « Κλαύδιος Λυσίας τῷ κρατίστῳ ἡγεμόνι Φήλικι χαίρειν (α). » ἢ προέταξε τὸ, Παῦλος, μηδὲ διαίρειν στόμα ἄνευ τοῦ μεμνηῖσθαι τῆς δεσποτικῆς εὐεργεσίας βουλόμενος· οἶον, Παῦλός φησιν, ὁ καὶ αὐτὴν τὴν κλῆσιν

(α) Πραξ. ΚΓ', 26.

ἐξ εὐεργεσίας καὶ φιλοτιμίας ἔχων δεσποτικῆς· Παῦλος, δὲ πάντα φέρων ἀπὸ Χριστοῦ, τὴν κλῆσιν, τὴν χάριν, τὴν πολιτείαν. *Η, ἀποῦσι γράφων, εἰκότως τὸ αὐτοῦ ὄνομα προέταξε. Διὰ τοῦτο δὲ ἀπὸ Σαύλου εἰς Παῦλον μετετέθη (α), ἵνα μὴδ' ἐν τούτῳ φανῇ ἔλαττον ἔχων τῶν ἀποστόλων, μὴδ' αὐτοῦ τοῦ κορυφαίου Πέτρου (1). Δουλος.] Πολλοὶ δουλείας τρέπου· εἰς ὃ ἀπὸ τῆς δημιουργίας· εἰς ὃ ἀπὸ τῆς πίσεως· ἄλλος δὲ ἀπὸ τῆς ἀποστολῆς· ἕτερος δὲ ἀπὸ τῆς πολιτείας. Καὶ πάντας ἔσχεν ὁ Παῦλος. Βιωθῶς δὲ συνάπτειν τῷ οἰκείῳ ὀνόματι τὸ, ἀποστολος, νῦν τὸ, δοῦλος, προτέταχεν, εἰς εὐλάβειαν Ῥωμαίους ἐνάγων. Οὕτως γὰρ ἦσαν πεφρονηματισμένοι, ὡς ψηφίσματι θεοῦ ἀναγορεύειν, οὗς βουληθεῖεν. Ὅθεν, ὡς λόγος, γνωρίσαντος αὐτοῖς τοῦ κατὰ Ἰουδαίαν ἄρχοντος περὶ Χριστοῦ, «ὅτι Ἰησοῦν τινὰ γενόμενον ἐνταῦθα θαυματοποιόν, μετὰ θάνατον ἐγηγέρθη λέγουσι, καὶ θεὸν κηρύττουσιν,» ἀποψήφισασθαι τοῦτο, διὰ τὸ παρὰ γνώμην αὐτῶν τετολμῆσθαι. Ἦν δὲ θείας οἰκονομίας, ὡς ἂν μὴ δόξῃ κατ' ἀνθρωπίνην καὶ τοῦτο κεκρατημέναι σπουδῇ. Ἰησοῦ Χριστοῦ.] Τὸ, Ἰησοῦς, τὸ ἀνθρώπινον δηλοῖ, τὴν δὲ τοῦ πνεύματος κρίσιν, τὸ, Χριστός.

- 1 Κλητὸς ἀπόστολος, ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ,
- 2 (ὁ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν
- 3 γράφαῖς ἀγίαις,) περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, (τοῦ γενο-
- 4 μένου ἐκ σπέρματος Δαυὶδ κατὰ σάρκα· τοῦ ὀρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ Πνεῦμα ἁγίωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν,) Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Εἰγνωμόνως ὁμολογεῖ, ὅτι οὐχ ἐκὼν προσῆλθεν, ἀλλὰ κληθεῖς· κληθεῖς δὲ οὐκ εἰς πίστιν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀποστολήν. Ἀφωρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ.] Ἄλλος μὲν φησιν ἐν ἑλλοις· ἐγὼ δὲ εἰς εὐαγγέλιον ἀφώρισμαι, ὅπερ θεὸν ὄντα τὸν

(α) Πράξ. ΙΓ', 9.

(1) Τοῦ Σίμωνος μὲν πρότερον καλούμενον, Κνίφας δὲ ὑπερον μετακληθέντος, ὃ ἐρμηνεύεται Πέτρος. Ἰωάν. Α', 43.

Χριστὸν εὐαγγελίζεται· τὸν γὰρ πατέρα προήδεσαν ἐκ τῆς Παλαιᾶς. Οὐδὲν δέ, φησιν, ἐρῶ σκυθρωπόν, ὡς οἱ προφῆται, ἀλλ' εὐαγγελίζομαι θεὸν ἐνηνθρωπικόντα. *Ο προεπηγγείλατο.] Μηδεὶς, φησι, καινοτομεῖν με νομίση. Πάλαι ἐπήγγελτο τοῦτο τὸ εὐαγγέλιον. Τὸ δέ, ἐν γράφαῖς, δηλοῖ, ὅτι οὐ μόνον ἔλεγον οἱ προφῆται, ἀλλὰ καὶ ἔγραφον. Οὐκ εἶπε δέ, περὶ υἱοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τὸν φύσει καὶ ἓνα καὶ κυρίως υἱὸν καὶ μονογενῆ δηλῶν. Κατὰ σάρκα.] Κατὰ γὰρ πνεῦμα, υἱὸς θεοῦ ἦν. Τοῦ ὀρισθέντος.] Τοῦ ἀποδειχθέντος καὶ ἀποφανθέντος διὰ τε τῶν προφητῶν, διὰ τε τῶν τοσούτων θεοσημειῶν, διὰ τε τῆς ἀναστάσεως. Τούτων γὰρ ἡ συνδρομὴ διορίζει αὐτὸν ἐκ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν κατὰ χάριν κληθέντων υἱῶν. Αὐτὸ καὶ τις, τοῦ ὀρισθέντος, τοῦ ἐπιγνωσθέντος φησὶ, καὶ εἰς γνώσιν ἀνθρώποις ἐλθόντος. Εἰώθαμεν γὰρ δι' ὀρισμῶν τιτινῶν ἐπιγινώσκειν, ἃ βεβαίως καὶ οὐκ ἐν δισταγμῷ ἐπιστάμεθα. *Εν δυνάμει.] Τουτέστιν, οὐ χάριτι, ὡς οἱ πολλοὶ, ἀλλὰ δυνάμει οἰκείᾳ, ἣν ἐνέργει ἐν ταῖς θεοσημείαις. Κατὰ Πνεῦμα ἁγίωσύνης.] Καὶ ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὀφείν, ὃ παρέχεν τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν. *Εξ ἀναστάσεως.] Καὶ ἐκ τῆς ἀναστάσεως, φησὶ, καὶ τῆς τοῦ θανάτου καταλύσεως· ἀναστάσεως δέ, ἧς αὐτὸς ἀνέστη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

- 5 (Δι' οὐ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολήν εἰς ὑπακοὴν
- πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος
- 6 αὐτοῦ, ἐν οἷς ἐσὲ καὶ ὑμεῖς, κλητοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ,)
- 7 πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ, ἀγαπητοῖς θεοῦ, κλητοῖς ἁγίοις· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ, πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Οὐκ ἐξ οἰκειῶν, φησὶ, κατορθωμάτων ἐλάβομεν τὴν ἀποστολήν, ἀλλὰ τὸ πᾶν χάριτος καὶ δωρεᾶς ἐστὶ. Χάριν καὶ ἀποστολήν.] Ἀντὶ τοῦ, χάριν εἰς ἀποστολήν. Καίτοι τοῦ πνεύματος ἡ ἀποστολὴ αὐτοῦ, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι κεῖται (α).

(α) Πράξ. ΙΓ', 2.

ἀλλὰ πάντα κοινὰ οἶδε τὰ τῆς ἀγίας Τριᾶδος. *Εἰς ὑπακοὴν πίστεως.*] Καὶ γὰρ οὐ δεῖ πολυπραγμονεῖν γέννησιν καὶ οὐσίαν θεοῦ, ἀλλὰ μόνον ὑπακούειν. *Ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν.*] Εἰ γὰρ καὶ μὴ αὐτὸς πάντα περιῆλθεν, ἀλλὰ καὶ οὕτω πάντες εὐηγγελίσθησαν διὰ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων. *Ἵπέρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.*] Ἡ γὰρ πίστις, εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ γέγονεν· αὐτὸν γὰρ τὰ ἔθνη οὐκ ἔθεάσαντο, ἀλλὰ μόνον κηρυττομένου τοῦ ὀνόματος, ἐκείνοι ἐπίστευον. *Ὅντως πλήρης ἦν χάριτος ἡ ἀποστολὴ τῶν μαθητῶν·* ὅτι ἐπεισαν, ὑπακούσαι καὶ πιστεῦσαι τὰ ἔθνη τῷ Χριστῷ, καὶ ταῦτα ἄνθρωποι ἀλιεῖς καὶ ἀγράμματοι! *Ἐν οἷς ἐστὲ καὶ ὑμεῖς*] Τουτέστι, μεθ' ὧν ἔθνων καὶ ὑμεῖς ἐκλήθητε· οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν ἦκατε· καταστέλλει δὲ αὐτῶν τὸ φρόνημα, ὥστε ἔλεγεν· *Μὴ νομίσητε, ὡς βασιλεύουσα πόλις πλεόν τι τῶν ἄλλων ἔχειν, ἀλλὰ μετὰ τῶν λοιπῶν ἔθνων ἐκλήθητε.* *Πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐν Ῥώμῃ, ἀγαπητοῖς θεοῦ.*] Οὐ γὰρ ἐστὶ παρ αὐτῷ διαστολὴ πλουσίου καὶ πένητος. *Εἴτα ἐπειδὴ εἶπε, πᾶσιν, ἵνα μὴ εἴπωσι·* Τί οὖν; *Πάντας ὁμοτίμους ἡγῆ, καὶ ἀγαθοὺς καὶ φαύλους, καὶ πιστοὺς καὶ ἀπίστους, ἐπισυνῆψε· Κλητοῖς ἀγίοις.*] Ἄπαντες γὰρ αὐτῷ οἱ ἅγιοι, ὁμότιμοι, καὶ δικταλὴ οὐκ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς. Πρῶτον δὲ τὸ, ἀγαπητοῖς θεοῦ, τίθειεν, εἴτα τὸ, κλητοῖς ἀγίοις. Πόθεν ἐκλήθητέ φησιν; ἐκ ποίων πόνων; ἐκ ποίων κατορθωμάτων; πόθεν ἐστὲ ἅγιοι; ἀλλ' ἢ ἐκ μόνης τῆς ἀγάπης θεοῦ· αὐτὸς γὰρ ὥρεάν ἀγαπήσας ἡμᾶς, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχέας, ἐκάλεσεν ἡμᾶς εἰς ἁγιασμόν καὶ κληρονομίαν τῆς βασιλείας αὐτοῦ. Διὸ καὶ πανταχοῦ, κλητοῖς, λέγων, τῆς τοῦ θεοῦ ἡμᾶς εὐεργεσίας ἀναμνησθε. *Χάρις ὑμῖν.*] Οὐδεὶς γὰρ, φησιν, ἐξ ἔργων δύναται σωθῆναι. *Ἀπὸ θεοῦ πατρός.*] Ἡ γὰρ ἀπὸ θεοῦ χάρις καὶ εἰρήνη, τὸ βέβαιον ἔχει. Τὸ δὲ, ἀπὸ πατρὸς, τὴν υἱοθεσίαν ἐνδείκνυται.

8 Πρῶτον μὲ εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ πάντων ὑμῶν, ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν κα-

9 ταγγέλλεται ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Μάρτυς γάρ μου ἐστὶν ὁ θεός, ᾧ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς ἀδιαλείπτως
10 μνεῖαν ὑμῶν ποιούμεαι, πάντοτε ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου δεόμενος, εἴπως ἤδη ποτὲ εὐδωθήσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ, ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς.

Εἶδει γὰρ ἐξ εὐχαριστίας προοιμιάσασθαι· εὐχαριστεῖν δὲ, οὐ μόνον ὑπὲρ τῶν ἰδίων κατορθωμάτων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν τοῦ πλησίον· τοῦτο γὰρ ἀγάπης. *Τῷ θεῷ μου.*] Ἀγάπης σημείον· τὸν γὰρ ἀπάντων θεὸν ἰδιοποιεῖται. *Διὰ Ἰησοῦ.*] Αὐτὸς γὰρ ἡμῖν αἴτιος τῆς εἰς τὸν πατέρα εὐχαριστίας, ὁ καὶ προσλαβόμενος ἡμᾶς, καὶ τῷ ἰδίῳ αἵματι πρὸς ἐκείνον καταλλάξας. *Ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν.*] Τὴν γὰρ τῶν Ῥωμαίων πίστιν, οὐκ ἀπεικὸς ἦν λαλεῖσθαι παρὰ πάντων. *Μάρτυς γάρ.*] Εἰκότως τὸν θεὸν ἄγει μάρτυρα, ἀγνώστους ἀνθρώπους πείθειν βουλόμενος. *Ω, λατρεύω.*] Οἶον, ᾧ δουλεύω. Πολλὰ γὰρ εἶδη λατρείας· καὶ γὰρ καὶ ὁ προσευχόμενος, καὶ ὁ νηστεύων, καὶ ὁ τοῖς θείοις λόγοις προσέχων, καὶ μέντοι καὶ ὁ τῆς τῶν ξένων θεραπείας ἐπιμελούμενος, θεῷ λατρεύει. Ὁ δὲ γε θεὸς ἀπόστολος λατρεύειν ἔφησε θεῷ, τὸ τοῦ υἱοῦ προσφέρων τοῖς ἔθνεσιν εὐαγγέλιον, καὶ λατρεύειν ἐν τῷ πνεύματι, τουτέστιν ἐν τῷ δεδομένῳ χαρίσματι. *Ἡ, ὅτι οὐ τῇ ἐμῇ σπουδῇ ὑπῆρξέ μοι τὸ λατρεύειν θεῷ, ἀλλὰ τῇ τοῦ πνεύματος χάριτι.* *Ἡ, ὅτι οὐ σαρκικὴ μου ἐστὶν ἡ λατρεία, ἀλλὰ πνευματικὴ.* Ἐκ τούτου δείκνυσιν, κατὰ τὸ ἀναγκαῖον μεριμνῶν ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς τὸν λόγον δεξαμένων, καὶ δέχεσθαι μελλόντων. *Ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ.*] Ὅρα, ὅτι ἄνω εἰπὼν, εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, τοῦ Χριστοῦ ἔλεγεν; *Ὡς ἀδιαλείπτως, καὶ τὰ ἐξῆς.*] Ἀγάπης εἰλικρινοὺς τὸ μεμνησθαι, καὶ ἀδιαλείπτως τοῦτο ποιεῖν, καὶ μάλιστα ἐν προσευχαῖς. *Δεόμενος, εἴ πως.*] Καὶ γὰρ ἐλθεῖν ἠτείλετο, καὶ παρὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ταῦτο πράττει οὐκ ἐβούλετο. Τὸ δὲ, ἤδη ποτὲ, ἀντὶ τοῦ,

ῥέπειτε, ὅπερ ἐστὶ σφόδρα ἐπιγυρόμενον. *Εὐδοθήσομαι.*] Εὐ-
κρίται, φησὶ, σχολίην, καὶ ἐπὶ καλῶ τὴν πρὸς ὑμᾶς ὁδόν.

11 Ἐπιποθῶ γάρ, ἰδεῖν ὑμᾶς, ἵνα τι μεταδῶ *χάρισμα*

12 ὑμῖν πνευματικόν, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς· τοῦτο
δὲ ἐστὶ, συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλ-
λήλοις πίστεως, ὑμῶν τε καὶ ἐμοῦ.

Οὐχ ἀπλῶς δέ, φησι, καὶ ἀνοήτως ἰδεῖν ὑμᾶς σπουδάζω·
ἀλλ' ὥς χάρισμα ὑμῖν μεταδοῦναι· λέγει δὲ τὴν διδασχὴν καὶ
τὴν κατήχησιν· τοῦτο γάρ, τὸ στηριχθῆναι, ὡς εἰκός, ἀκμὴν
σαλευομένων αὐτῶν. Τὸ δέ, ἵνα τι, μετριάζοντός ἐστιν, ὥσει
εἶπεν· *Ἴνα μικρόν τι.* Τὸ δέ, μεταδῶ, δηλοῖ, ὅτι οὐκ ἐμόν τι
δώσω, ἀλλ' ὅπερ καὶ ἐγὼ ἔλαβον. *Εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς.*
Οὐ γὰρ μικρόν χάρισμα, τὸ μὴ σαλεύεσθαι τῇ πίστει. *Συμ-
παρακληθῆναι.*] Ἐπειδὴ στηριγμοῦ ἐμνήσθη, ἵνα μὴ λυπήσῃ
αὐτούς, ὡς ὅτι σαλεύονται, ἐπάγει τὸ, *συμπαρακληθῆναι*,
τούτέστιν, ἵνα καὶ ἐγὼ ὑμᾶς, καὶ ὑμεῖς ἐμὲ παρακαλέσητε·
τῆς γὰρ ἀλλήλων, φησὶ, δεόμεθα παρακλήσεως, *διὰ τῆς*
ἐνούσης ἡμῖν πίστεως. Σφόδρα δὲ μετριάζει. Ἐνὶ δέ, καὶ
οὕτω νοῆσαι τὴν παράκλησιν· *Ἴνα ὑμεῖς μὲν παρ' ἐμοῦ εἰς*
τὴν πίστιν παρακληθῆτε, ἐγὼ δὲ εἰς εὐφροσύνην, ὁρῶν
ὑμᾶς πεπιστευκότας. Ἡ οὕτω· Τὸ μεταδοῦναι ὑμῖν *χάρισμα*,
οὐκ ἐστὶν ἐμόν μόνον ἢ τῆς ἐμῆς προαιρέσεως καὶ διακονίας,
ἀλλὰ κοινὸν ἐμοῦ τε καὶ ὑμῶν· τῆς διακονίας· μὲν τῆς ἐμῆς,
τῆς δὲ ὑπουργίας τῆς ὑμετέρας. Καὶ οὐδὲ τότε ἀπλῶς, ἀλλὰ
διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως. Πῶς, καὶ τίνα τρόπον; Ἐὰν
αὐτοὶ ἔχητε, φησι, πίστιν τοῦ λαβεῖν τὸ χάρισμα, ἐγὼ τε πάλιν
πίσιν τοῦ δοῦναι ὑμῖν. Ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὲν πίστιν ἔχω τοῦ δοῦναι,
καὶ πολλὴν ἀγῶνα καὶ σπουδὴν, ὑμεῖς δὲ οὐκ ἔχητε πίστιν
τοῦ λαβεῖν, οὐδὲ ἐπιθυμίαν καὶ ἐπιμέλειαν περὶ τὸ λαβεῖν, οὐ
πραγίνεται ὑμῖν, κἂν ἐγὼ βούλωμαι, τὸ χάρισμα τὸ πνευ-
ματικόν. Δεῖ οὖν ἀμφοτέρω συνδραμεῖν, καὶ τὸ ἐξ ἐμοῦ, καὶ
τὸ ἐξ ὑμῶν. Τότε γὰρ αὐτοὶ πίστιν ἔχετε τοῦ λαβεῖν καὶ

ἐπιθυμίαν, ὅτε ἀξίους ἑαυτοὺς παρασκευάσετε τῆς δωρεᾶς δι'
ἔργων ἀγαθῶν. Λαμβανόντων δὲ ὑμῶν τὸ χάρισμα, δῆλον ὅτι
παρακαλούμεθα καὶ εὐφραινόμεθα ἐν ἀλλήλοις· κοινὸν γὰρ τὸ
κέρδος· πολλῶν γὰρ πιστῶν σύνοδος, μεγίστην ἐργάζεται πα-
ράκλησιν. Ἡ, ἱμῶν μὲν ἀξιόπιστον εἰς τὸ κηρύξαι καὶ διδά-
ξαι ὑπολαμβανόντων ἐμὲ, ἐμοῦ δὲ πάλιν, ἀξιόπιστους εἰς τὸ
ἐμπιστευθῆναι τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν τελειότεραν κρι-
ναντες διδασκαλίαν. Ἡ, ἐμοῦ μὲν ὁρῶντος προθύμως ὑποδε-
χομένου ὑμᾶς τὸ κήρυγμα, ὑμῶν δὲ πάλιν ὁρῶντων τὴν ἐμὴν
περὶ αὐτὸ ἐπιμέλειαν καὶ σπουδὴν. Συντελεῖ δὲ τοῦτο εἰς
μείζονα πληροφορίαν τῆς πίστεως ἑκατέροις, ὅταν ὁ μὲν κη-
ρύσσων, ὅρα τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς παραδόξως εἰς ὑπακοὴν
ἐλκομένας· μᾶλλον γὰρ ῥώννυται εἰς τὸ κηρύσσειν· καὶ ὅταν
πάλιν ὁρῶσιν οἱ μαθηταί, σὺν ἐλπίδι βεβαίᾳ τὸν κήρυκα τὴν
πίστιν παραδιδόντα, μᾶλλον ὑποδέχονται ταύτην, καὶ οὕτω
διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως ἑκατέροι παρακαλοῦνται.

13 Οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι πολλάκις
προσθέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, (καὶ ἐκωλύθη ἄχρι
τοῦ δεῦρο,) ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν, καθὼς

14 καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν. Ἑλλήσι τε καὶ βαρ-
βάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί·

15 οὕτω, τὸ κατ' ἐμὲ πρόθυμον καὶ ὑμῖν, τοῖς ἐν

16 Ῥώμῃ, εὐαγγελίσασθαι. Οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ
εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ· δύναμις γὰρ θεοῦ ἐστὶν
εἰς σωτηρίαν παντὶ τῷ πιστεύοντι, Ἰουδαίῳ τε
πρῶτον καὶ Ἑλλήνι.

Εἰ οὖν εὐχῇ ἐλθεῖν, καὶ ἐπὶ ὠφελεῖα ἔρχη, τί μὴ παρα-
γένης· *Ἐκωλύθη*, φησὶν. Οὐκέτι δὲ περιεργάζεται τὴν αἰτί-
αν τῆς κωλύσεως· οὐ γὰρ ἡμῶν τὸ ἀπαιτεῖν εὐθύναν θεόν,
ὣν κελεύει, ἀλλὰ μόνον ὑπακούειν. *Ἴνα τινὰ καρπὸν.*] Πάν-
τως εἴποι τις ἂν· Διὰ τοῦτο ἐκωλύθη, ὅτι οὐ κατὰ θεόν,
ἐλθεῖν ἐβούλου. Οὐ μενοῦν, φησι· καρπὸν γὰρ σχεῖν καὶ ἐν
ὑμῖν ἠθέλον· καρπὸν λέγων, τὸ εἰς πίστιν αὐτοὺς ἐναγαγεῖν.

Ἡ τὸ, ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ, καθ' ὑπερβατὸν εἴρηται· τὸ γὰρ ἀκόλουθον εἶη ἂν· Πολλάκις προσθέμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς, ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ἐκωλύθη ἄχρι τοῦ δεῦρο. Ἀλλ' εἴποι τις, ὅτι· Εἰ ἡ πίστις αὐτῶν ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ κατηγγέλλετο, τίνα καρπὸν αὐτὸς ᾔθελε, παραγενόμενος, παρασχεῖν; Ἀλλὰ πολὺν μὲν οὖν, ἐροῦμεν. Εἰ γὰρ καὶ ἐπεπιστεύκεισαν, παμπόλλων ὁμῶς ἐδέοντο. Καὶ τοῦτο δηλοῦται καὶ δι' ὅλης τῆς ἐπιστολῆς, καὶ πρὸ ὀλίγου λέγοντος, εἰς τὸ στηριχθῆναι ὑμᾶς· καὶ ἡνίκα μὴ κρίνειν ἀλλήλους παραινεῖ, καὶ ἄλλα μυρία. Ἰνα τινὰ καρπὸν σχῶ, φησι, τοῦτο μὲν δεικνύς, ὅτι ὁ ἐκείνων καρπὸς, οἰκτιρῶς ἐλογίζετο καρπὸς τῷ Παύλῳ. Οὕτω γὰρ ἔχαιρεν ἐν τοῖς τοῦ πλησίου κατορθώμασιν, ὥστε αὐτὸς ἔχειν ἡγεῖτο τὸν καρπὸν τοῦτο δὲ, ὅτι ἔνεκεν τῆς αὐτῶν ὠφελείας, τὴν πρὸς αὐτοὺς ἔσπευδε στείλασθαι πορείαν. Ἄλλως τε καὶ Παύλου καρπὸς ἦν ἀληθῶς ὁ ἐκείνων καρπός· ἐπεὶ γὰρ ἔργον ἦν αὐτῷ καὶ σπουδὴ τὸ καρποφορεῖν τὰ ἔθνη, καλῶς ἐν τῇ ἐκείνων καρποφορίᾳ ἢ τοῦ Παύλου ἐδείκνυτο καρποφορία. Ἀλλ' οὕτω μὲν ταῦτα. Ἔστι δὲ καὶ μὴ καθ' ὑπερβατὸν τὸ χωρίον ἐκλαβομένους, ἀλλ' ὡς ἔχει τάξεως παρεληφτάς, τοιοῦτον ἐν αὐτῷ θηρᾶσθαι τὸν νοῦν· Ἐκωλύθη ἄχρι τοῦ δεῦρο. Διὰ τί; Ἰνα μὴ θᾶττον ἐλθὼν, ἀκάρπους ὑμᾶς ἔτι καταλάβω· διὸ καὶ ἀνεβαλόμην τὴν παρουσίαν, ἕως οὗ καὶ ἐν ὑμῖν καρπὸν τινὰ βλαστάνοντα τῆς πίστεως ἄξιον καὶ τελεσφορὸν μάρτυρα. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλως τὸ νόημα συνιδεῖν· Ἐκωλύθη ἄχρι τοῦ δεῦρο. Διὰ τί; Ὅτι καρπὸν τινὰ ἔτι μοι συνέλεγον λείποντα. Καὶ ταύτην τὴν ἔννοιαν ἐπὶ τέλει τῆς ἐπιστολῆς ἐστὶ θεβαιουμένην ιδεῖν, ὥσπερ ἐπιλογιζομένου τοῦ ἀποστόλου τὰ προοιμιασθέντα. Καὶ γὰρ φησι· «Διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. Νυνὶ δὲ μνηκέτι ἔχων τόπον ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις, ἐλεύσομαι πρὸς ὑμᾶς (α).» Ὡστε ὁ

(α) Ῥωμ. ΙΕ', 22. 23.

ἕως τοῦ νῦν ἐπιζόμενος εἰς συλλογὴν καρπὸς ἐν τοῖς ἄλλοις κλίμασιν, ἐκώλυσεν αὐτὸν ἐπὶ Ῥώμην δραπεῖν, ἀτέλεστον ἐν ἐκείνοις τὸ ἔργον καταλιπόντα. Εἶτα τὰ, καὶ ἐν ὑμῖν, καὶ τὰ ἐξῆς, ὥσπερ ἀντιπίπτοντος λύσις ἐστίν. Οἶον· Τί; ἐν ἡμῖν οὐ μέλλει σοι καρπὸν σχεῖν; Ναί, φησι, καὶ ἐν ὑμῖν τοῦτο σπεύδω, τοῦτο ἐπιζητῶ, ὀφειλέτης εἰμί, χρεωστῶ πάσιν. Καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθρεται. Τῷ συνάπτειν αὐτοὺς τοῖς λοιποῖς, χαταστέλλει αὐτῶν τὸ φρόνημα. Ἐλλήσι τε καὶ βαρβάροις. Ὡς περ, φησὶν, Ἕλλησι καὶ βαρβάροις, οὕτω καὶ ὑμῖν ὀφειλέτης εἰμί. Ὀφειλέτης εἰμί. Οὐδὲν ἴδιον, φησὶ, δίδωμι· ὀφειλέτης εἰμί πᾶσιν εὐαγγελίσασθαι, καὶ πληρῶσαι τὴν δοθεῖσάν μοι ἐντολήν. Οὕτω τὸ κατ' ἐμέ. Ὡς περ, φησὶν, Ἕλλησι καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί, οὕτως, ὅσον ἦκεν εἰς τὴν ἐμὴν σπουδὴν καὶ προθυμίαν, καὶ ὑμῖν εὐαγγελίσασθαι χρεωστῶ. Τὸ γὰρ, Ὀφειλέτης εἰμί, ἀπὸ κοινοῦ δεκτέον. Οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι. Ἐπεὶ δὲ τοῖς ἀπίστοις πολλὰ ἄδοξα δοκεῖ εἶναι ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, οἶον ὁ σταυρὸς, ὁ θάνατος, ἡ τῶν Ἰουδαίων παροινία, τέως αὐτοὺς τοῦτο διδάσκει, μὴδὲν ἐν αὐτῷ ἄδοξον ὑπονοεῖν, καὶ διὰ τοῦτο αἰσχύνεσθαι. Εἶτα λοιπὸν προβαίνων καὶ ἐξαίρει τὸ εὐαγγέλιον.—Καὶ ἄλλως. Ἐπειδὴ ἐπὶ πολλοῖς προτερήμασιν οἱ Ῥωμαῖοι μέγα ἐφρόνουν, οἷον πλούτῳ, δυναστείᾳ, σοφίᾳ, ἡμεῖς μὲν, φησιν, ἐπὶ τούτοις μέγα φρονεῖτε· ἐγὼ δὲ θεὸν κηρύξων ἔρχομαι ἐν μέσῳ ὑμῶν, καὶ οὐκ αἰσχύνομαι. Διὰ τί; Δύναμις γὰρ θεοῦ ἐστὶν, εἰς σωτηρίαν τῶν δεχομένων. Καλῶς δὲ τὸ, εἰς σωτηρίαν. Ἐνὶ γὰρ καὶ εἰς τιμωρίαν δύναμις θεοῦ. Εἰς σωτηρίαν δὲ, οὐ παντὶ, ἀλλὰ τῷ πιστεύοντι· τοῖς γὰρ ἀπειθοῦσι, κόλασιν ἀπειλεῖ τὸ εὐαγγέλιον.—Ἰουδαίω τε πρῶτον. Ῥήματος μόνον τιμὴ τὸ, πρῶτον, οὐ χάριτος πλεονασμός. Ὁ γὰρ Ἰουδαῖος ἀπαιτεῖται πρῶτον πιστεύειν, ἅτε δὴ κατηχημένος τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐκ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, μᾶλλον τῶν ἐθνῶν· καὶ ὅτι, εἰ καὶ ἐπὶ κοινῇ τοῦ ἀνθρωπίνου

γένους σωτηρίαν ἐπεδήμησεν ὁ Χριστός, ἀλλ' οὖν ἐν τοῖς Ἰουδαίοις καὶ ἐγεννήθη, καὶ ἐπολιτεύσατο, καὶ ἐδίδασκε, καὶ τὰς διουτηρίας ἐν αὐτοῖς ἐργάσατο, δι' ἃ πάντα ὀφειλέται εἰσὶν Ἰουδαῖοι, πρῶτοι πιστεύειν εἰς Χριστόν, ἥπερ τὰ ἔθνη.

17 Δικαιοσύνη γὰρ θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς πίστιν, καθὼς γέγραπται· «Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται (α).»

Ἰνα γὰρ μὴ, σωτηρίαν καὶ δικαιοσύνην ἀκούων, ἐνταῦθα μόνον αὐτὴν συμβαίνει νομίσας, ἐπάγει τὸ, ἀποκαλύπτεται, ὅπερ τὴν ἐκεῖ δηλοῖ, ὡς νῦν αὐτῆς μὴ πάσης πεφανερωμένης. *Ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται.* Τῷ εὐαγγελίῳ, δηλονότι. *Δικαιοσύνη γὰρ θεοῦ, φησὶν, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἀποκαλύπτεται·* τουτέστιν, ἅπαντα ἡ ἀρετὴ διὰ τοῦ εὐαγγελίου τελειοῦται. *Δικαιοσύνη γὰρ* πολλάκις εἶθε πᾶσαν λέγειν τὴν ἀρετὴν. Πῶς δὲ ἀποκαλύπτεται, καὶ τίσι; Τοῖς ἐκ πίστεως τῷ εὐαγγελίῳ προσιοῦσι. Πᾶσι μὲν γὰρ κηρύττει τὴν ἀρετὴν τὸ εὐαγγέλιον, καὶ πᾶσι παραινεῖ, ἀντέχεσθαι τῆς ἀρετῆς· ἐκείνοις δὲ ἀποκαλύπτει τὸ κάλλος τῆς ἀρετῆς, καὶ ἐκείνους ποιεῖ ἐραστὰς αὐτῆς, τοὺς μετὰ πίστεως προσιόντας. Τί οὖν; παύεται ἡ πίστις, τῆς ἀρετῆς κατορθουμένης; Οὐ μὲν οὖν· ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πλεϊότερον καὶ ὑψηλότερον πρόεισιν. Ἡ μὲν γὰρ πρώτη πίστις, κατάνυξις τις ἦν καὶ προθυμία ψυχῆς· ἡ δὲ τῇ τῶν ἀρετῶν ἐργασία συνωξηθεῖσα καὶ τελειωθείσα πίστις, θεβαίως ἐστὶν ἀμετάπειστος καὶ πληροφορία. Καὶ ἡ μὲν ἔοικε καταβολῇ σπέρματος, ἡ δὲ, καρποφορία, ἡ τῶν ἀρετῶν ἐργασία· ἡ δὲ δι' αὐτῶν τελειωθείσα πίστις, ἀπολαύσει καὶ εὐδαιμονίαν. Οὕτως οὖν δικαιοσύνη θεοῦ ἀποκαλύπτεται ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἐκ πίστεως εἰς πίστιν. Καλεῖ δὲ θεοῦ δικαιοσύνην τὴν ἀρετὴν, ὅτι θεῖον τί ἐστὶν ἡ ἀρετὴ, καὶ ὅτι πάντα τὰ ἀγαθὰ ἐκ θεοῦ. *Ἐκ πίστεως εἰς πίστιν.* Ἀπὸ πίστεως ἄρχεται, καὶ εἰς τὸν πε-

στεύσαντα λήγει. Ἡ ὅτι ἐκ πίστεως τε ἄρχεται, καὶ εἰς πίστιν ὀφείλει λήξει, ὡς οὐκ ὀφειλόντων ἡμῶν ἅπαντα τὰ ἐν αὐτῷ περιεργάζεσθαι. Ἡ οὕτω· Δεῖ πιστεῦσαι τοῖς προφήταις, καὶ δι' ἐκείνων εἰς τὴν τοῦ εὐαγγελίου πίστιν ποδηγηθῆναι. Ἄλλως· Ὁ γὰρ τῷ δεσπότῃ πιστεύων Χριστῷ, καὶ τοῦ βαπτίσματος τὴν χάριν δεζόμενος, ποδηγεῖται διὰ τούτων εἰς τὸ πιστεῦσαι τοῖς μέλλουσιν ἀγαθοῖς, τῇ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει, τῇ αἰωνίῳ ζωῇ, καὶ τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Πιστεύειν γὰρ δεῖ, ὅτι θεὸς ἐφάνη ἐπὶ γῆς μετὰ σαρκὸς, ὅπερ ἐστὶν ἀρχή· καὶ πάλιν, ὅτι ἐστὶ τοῖς πιστεύουσιν εἰς κληρὸν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ὅπερ ἐστὶ πίστεως τέλος. Ἡ οὕτω· Τῷ μὲν Ἰουδαίῳ ἐκ τῆς τοῦ νόμου πίστεως, εἰς τὴν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ δὲ Ἑλλήνι, ἐκ τῆς τοῦ φυσικοῦ εἰς τὴν αὐτὴν Ἰησοῦ Χριστοῦ πίστιν. *Καθὼς γέγραπται.* Ἰνα γὰρ μὴ δόξη ἀπίθανον εἶναι τὸ ῥῆμα, ὅτι πίστις σωτηρίαν δώρεται καὶ δικαιοσύνην, μαρτυρίαν παράγει τῶν εἰρημένων καὶ ἀπόδειξιν, τὴν προφητικὴν ῥῆσιν, τὴν τῷ Ἀββακούμ εἰρημένην. Τοιοῦτον δὲ τι φησί· Καλῶς εἶπον, τὸ σπουδαῖον ἐκ πίστεως εἰς πίστιν προῖεναι δι' ἀρετῆς· καὶ γὰρ ὁ Ἀββακούμ ἄνωθεν τοῦτο διὰ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος ᾤσατο, ὅτι ὁ σπουδαῖος ἄνθρωπος ἐκ πίστεως ζῇ, τουτέστι, πᾶσαν τὴν ζωὴν αὐτοῦ, πίστει παρατεينوμένην ἔχει, Ἡ οἰκειότερον· Ἐπεὶ ζωὴ ἀληθινὴ τῷ δικαίῳ τὴ θάλλειν καὶ ἀναζῆν ἐν τῇ κτήσει τῶν ἀρετῶν, ὁ δίκαιος, φησὶν, ἥτοι ὁ σπουδαῖος, ἐκ πίστεως ζήσεται τὴν κατὰ τὰς ἀρετὰς ζωὴν. Καὶ εἴη ἂν τὸ, *Ὁ δὲ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται,* κατασκευαστικὸν τοῦ, *ἀποκαλύπτεται δικαιοσύνη ἐκ πίστεως.* Ἀλλ' οὕτω μὲν ταῦτα. Εἰ δὲ τὸ, *δικαιοσύνη θεοῦ, οὐχὶ τὴν ἐν ἀνθρώπῳ παρὰ θεοῦ διδομένην ἐκλάβοι τις, ἀλλ', ἐγγύτερον τῆς λέξεως, τὴν ἐνοῦσαν τῷ θεῷ, καὶ ἐνεργουμένην ὑπ' αὐτοῦ, τοιοῦτόν τινα μοι δοκεῖ ἀνακαλύπτειν νοῦν, ὅτι ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνη, ἣν περὶ ἡμᾶς ἐπιδείκνυται, φιλοφροσύνη ὅφρ' καὶ νόμῳ, ἐν τῷ εὐαγγελίῳ αὐτοῦ δείκνυται.*

Πῶς, καὶ τίνα τρόπον; Ὅτι ἐκ μόνης πίστεως ἡμᾶς σώζει, καὶ νεκρωθέντας ἤδη ζωοποιεῖ, μὴ προεπιδειξαμένους ἔργα. Καὶ τοῦτο προῖων καὶ ὁ Παῦλος ἐμφανέστερον παριστᾷ, ἐν οἷς φησί, «καὶ δικαιοῦντα τὴν ἐκ πίστεως (α)» καὶ πάλιν· «δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως (β)» καὶ πάλιν· «ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, εἴτα καὶ πιστεῦσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, σωθήσῃ (γ)». Τοῦτο οὖν δικαιοσύνης θεοῦ, νικώσης φιλανθρωπίαν ἀνθρωπίνην, τὸ ἐκ μόνης πίστεως, νεκρωθέντας ἡμᾶς ταῖς ἀμαρτίαις ἤδη, ἀνεγείραι καὶ ζωοποιῆσαι. Ὡστε καλῶς προεῖπεν, ὅτι δύναμις ἐστὶ τὸ εὐαγγέλιον εἰς σωτηρίαν τῷ πιστεύοντι· καὶ γὰρ δυναμοῦται ὁ πιστεύσας διὰ τῆς ἐν αὐτῷ ἀποκαλυπτομένης δικαιοσύνης· διὰ δὲ τῶν πιστευόντων, ἀποκαλύπτεται καὶ φανεροῦται. Ἄλλ' εἰς τί ζωοποιεῖται, φησὶν, ὁ πιστεύσας; Εἰς τὴν τελειοτάτην καὶ κατὰ ἀμετάσειστον ἔξεως ἰσχὺν πίστιν. Ἐκ γὰρ πίστεως εἰς πίστιν ἢ ζωοποιήσις. Δυνατὸν δὲ καὶ ἄλλως νοῆσαι· Ἡ τοῦ θεοῦ δικαιοσύνη διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἀποκαλύπτεται· ὅτι λαμβάνων ὁ θεὸς παρ' ἡμῶν ἀρχὴν μόνον καὶ σπέρμα πίστεως, αὐτὸς αὐξάνει καὶ ἐδράζει, καὶ τελειοποιεῖ ἡμᾶς εἰς αὐτὴν ταύτην. Τοῦτο δικαιοσύνη ὡς ἀληθῶς θεοῦ, τὸ μόνον ἀφορμὴν προαιρέσεως λαβόντα, αὐτὸν ἀπαρτίσαι τὸ πᾶν. Ἀνωτέρω γὰρ λέγοντος τοῦ Παύλου, «ὅτι δύναμις ἐστὶ τῷ πιστεύοντι εἰς σωτηρίαν τὸ εὐαγγέλιον»· ἵνα μὴ τις εἴπῃ· Καὶ πῶς ἐνὶ πιστεύσαι ἀκούοντα σταυρόν, ἀκούοντα θάνατον, ἀκούοντα πάθη; ἐπάγει τὸ, *Δικαιοσύνη θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται*. Μὴ οὖν, φησι, ταῦτα προφασίζου· ἐὰν γὰρ μόνον προαιρεθῇς, τότε μᾶλλον ἔχεις θαυμάσαι τὴν τοῦ θεοῦ περὶ σὲ κηδεμονίαν καὶ πρόνοιαν· ὅτι τὴν ἀπὸ γνώμης πίστιν λαβὼν, αὐτὸς σοι χορηγεῖ τὴν ἐκ πληροφορίας πίστιν καὶ βεβαιώσεως. Εἴτα, ἵνα μὴ νομίσης, ὅτι καινόν τι λέγει καὶ πρόσφατον, τὸν προφή-

(α) Ρωμ. Γ', 26.

(β) Ρωμ. Ε' 1.

(γ) Ρωμ. Ι' 9.

τὴν παράγει μάρτυρα. Τὸ αὐτὸ μοι φησί καὶ ὁ προφήτης Ἀββακούμ ἐκπαλαί, ὅτι ἡ τοῦ δικαίου ζωὴ, πίστει περιλαμβάνεται καὶ περατοῦται, ἀρχομένη μὲν ἀπὸ τῆς κατὰ προαίρεσιν πίστεως, τελειομένη δὲ καὶ προοῦσα εἰς τὴν κατὰ θεῖαν συνέργειαν καὶ ἀποκάλυψιν πίστιν. Διόπερ αἰεὶ ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζῇ. Τὸ δὲ, ζήσεται, καλῶς εἴρηται. Τουτέστιν, ὁ δίκαιος οὐ ζῇ μὲν ἐκ πίστεως, παύεται δὲ, ἀλλὰ διὰ παντός ζήσεται ἐν αὐτῇ, προκόπτων καὶ στηριζόμενος. Ζήσεται δὲ εἶπε, καὶ οὐκ ἄλλό τι, οἷον προκόπτει, ἢ στηρίζεται, ἢ ἄλλό τι, τὴν ὑποτεταγμένην διάθεσιν δηλῶν· ὅτι οὐδὲ ζῆν αἰρήσεται, οὐδ' ἀναπνεῖν, χωρὶς πίστεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ κρίσεως τῆς κατὰ ἔθνων, τῶν μὴ φυλασσόντων τὰ νόμιμα.

18 Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὁργὴ θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων, τῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων. Διότι τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ γὰρ θεὸς αὐτοῖς ἐφάνερωσε·

Αποκαλύπτεται.] Ἐν τῇ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ. *Πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν.*] Ἡ μὲν γὰρ δικαιοσύνη μονοειδής, ποικίλη δὲ ἡ περὶ τὰ δόγματα ἀσέβεια, καὶ ἡ περὶ τὴν πολιτείαν κακία. *Ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατεχόντων.*] Ἀλήθεια μὲν, ἡ τοῦ θεοῦ γνῶσις· ἀδικία δὲ, ἡ τῶν εἰδώλων ἀπάτη. Ἐκεῖνοι οὖν τὴν ἀλήθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατέχουσιν, ὅσοι τὸ σέβας τοῦ θεοῦ περιάπτουσιν εἰδώλοις. Τὸ δὲ, *κατεχόντων*, οἷον φυλαττόντων, ἢ καλυπτόντων, γνώμης πονηρὰ ἐπισκοτιζόντων. Ῥᾶον γὰρ, εἴπερ ἐβούλοντο, ἀπὸ τῶν ὁρωμένων, καὶ ἐαυτοὺς καὶ ἑτέρους ὠφελῆσαι εἰς θεογνωσίαν. Οἱ δὲ μᾶλλον δι' αὐτῶν τούτων συνεκάλυψαν καὶ κατέσχον, μὴ διαλάμψαι

τὴν θεογνωσίαν· αὐτὰ ταῦτα θεοποιήσαντες, καὶ ἀδικήσαντες, ὅσον ἐπ' αὐτοῖς, τὴν τε τῆς θεογνωσίας ἀλήθειαν καὶ ἑαυτοὺς, καὶ αὐτὰ γε δὴ, ὥς τιμᾶν ἐδοῦσαν. Δῆλον δὲ, ὅτι τοὺς τῶν Ἑλλήνων σοφοὺς ἐπιπλήττει, καὶ τοὺς ὁμοίους ἐκείνους. *Διότι τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ.*] Ἡ γὰρ γνῶσις τοῦ θεοῦ φανερά, φησι, ἐν αὐτοῖς καὶ πᾶσι. Διὰ γὰρ τῆς ὁρωμένης κτίσεως, ὁ ἀόρατος θεὸς γινώσκεται. Τοιγαροῦν οἱ τοιοῦτοι, ἐκόντες ἀποπλανῶνται. *Τὸ γνωστὸν, ὅπερ δυνατόν ἐστι γνωσθῆναι.* ὅτι ποιητῆς, ὅτι προνοητῆς, καὶ τὰ ὅμοια. *Φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς.*] Διὰ τοῦ κάλλους καὶ μεγέθους τῆς κτίσεως. «*Ὁ γὰρ θεὸς αὐτοῖς ἐφανερώσε.*» Τῷ τὴν κτίσιν προθεῖναι πᾶσι διδάσκαλον τῆς οἰκείας μεγαλειότητος. «*Οἱ οὐρανοὶ γάρ, φησι, διηγούνται δόξαν θεοῦ (α).*».

20 (Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα, καθορᾶται, ἢ τε αἰδὶος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης) εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους.

Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι τὴν ἰδίαν γνῶσιν ὁ θεὸς αὐτοῖς ἐφανερώσεν, αὐτοὶ δὲ αὐτὸν ἐκόντες παρέδραμον, νῦν τοῦτο ἀποδείκνυσι, καὶ φησὶν, ὅτι δι' ὧν ἐποίησεν ὁ θεός, οἷον διὰ τε τῶν ἀοράτων, διὰ τε τῶν ὁρατῶν, ἐδειξεν ἑαυτοῦ τὸ μεγαλεῖον. Ἡ κτίσις γὰρ καὶ φωνὴν μὴ ἀφιείσα, διὰ τῆς ὀφείας τὸν δημιουργὸν ἀνακηρύσσει. *Ἀόρατα* δὲ φησὶν ἀγγέλους καὶ πᾶσαν τὴν ἐν οὐρανοῖς δύναμιν· *ποιήματα* δὲ, τὰ ὁρώμενα, οἷον οὐρανόν, γῆν, θάλασσαν. Ὁρα οὖν, τί φησι. Τὰ ἀόρατα αὐτοῦ διὰ τῶν ὁρατῶν γίνεται δῆλα. Ὁ γὰρ οὐρανόν, φησιν, ὁρῶν, ἐνθυμηθήσεται πάντως, ὅτι καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ἐστὶ τινὰ λειτουργικὰ πνεύματα. Ὡστε τὸ ἀφανές, ἐκ τοῦ φανεροῦ σαφηνίζεται. Ἵνα γὰρ μὴ συναἰδίους θεῷ νομίσης τοὺς ἀγγέλους, ὑπὸ κτίσιν αὐτοὺς ἄγει. Τὰ ἀόρατα γὰρ, φησιν, οἷον ἄγγελοι, καὶ αἱ

(α) Ὡς λ. 18', 1.

ἄλλαι ἀσώματοι οὐσίαι. Ποῖα ταῦτα; Τὰ ἀπὸ κτίσεως κόσμου εἰς γένεσιν παραχθέντα· ἢ, ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως καταλαμβάνεται καὶ καθορᾶται. Πῶς; καὶ αὐτὰ ἐν τοῖς ποιήμασι νοούμενα καὶ συναριθμούμενα. Καθ' ὑπερβατὸν οὖν ἡ σύνταξις. Ἡ, τοῖς ποιήμασι νοούμενα, ἀντὶ τοῦ, ἐν αὐτοῖς τοῖς ποιήμασιν ἐνεῖναι, καὶ τῇ τοῦ θεοῦ βουλῇσι ὑπηρετεῖν, καὶ πληροῦν τὰ κελεύμενα. Ἡ, ἀόρατα αὐτοῦ, λέγει, αὐτὸ τὸ ἀόρατον αὐτοῦ τῆς οὐσίας. Καὶ πῶς ἐν, φησὶ, τὸ θεῖον, ἀόρατον ὄν, κατιδεῖν καὶ κατανοῆσαι; Ναί· ἐστὶ, φησὶ, καὶ ἀπὸ τῶν κτισμάτων αὐτοῦ κατιδεῖν αὐτοῦ τὴν θεότητα καὶ τὴν δύναμιν. *Ἡγε αἰδὶος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης.*] Ἀπὸ κοινοῦ νοουμένου τοῦ, καθορᾶται. Πῶς δὲ γινώσκεται διὰ τῆς δημιουργίας ἡ αἰδὶος αὐτοῦ δύναμις; Ὅτι φαρτὴν ἐχόντων τὴν φύσιν τῶν παρηγμένων εἰς γένεσιν, καὶ κεκλημένων ἐν χρόνῳ πρὸς ὑπαρξιν, ἐστὶ πᾶν πάντως ὁ τούτων δημιουργὸς ἀφάρτος καὶ αἰδὶος. Ἡ οὕτως· Ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως ἡ θεϊότης τοῦ θεοῦ καὶ αἰδὶος δύναμις γινώσκεται. Εἰδὲ τις τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, ἀσέρον κάλλη καὶ μέγθος, δρόμον σελήνης καὶ ἡλίου, τάξιν καὶ εἰρμὸν ἀπαράβατον· οὐχ ἡμέραν σελήνη ποιεῖ, οὐδὲ τὴν νύκτα ἡλῖος· ὁ αἰθὴρ τὸν οἰκεῖον τόπον φυλλάττει, καὶ ὁ αἶθρ ὁμοίως· ἔστηκεν ἐν μέσῳ ἡ γῆ, οὐκ ἔχουσα τὸν ὑπερεῖδοντα βάρους ἀπειρον· ἐγκέχυται αὐτῇ τὸ ὕδωρ καὶ περιέχεται, βάρος προσθήκη· ἀλλ' ὅμως ἔστηκεν ἀκίνητος, τὴν κατέχουσιν ἀνακηρύττουσα δύναμιν· φέρει καρποὺς μυρίους, καὶ ἰδέαις καὶ δυνάμεσι διαφέροντας, μία οὔσα· γῆ οὔσα, τρέφει ζώων γένη· ἀπειρα· ἀλλὰ καὶ καιρῶν εὐτάκτους μεταβολάς, καὶ ὑετοὺς ἐτησίους, καὶ τὰ δοκοῦντα πάθη, σεισμους, κεραυνούς, καὶ εἴ τι τούτων ἐπισκοπήσεις, εἰς τὸν δημιουργὸν παραπέμπει τὸν προσέχοντα. Τί τὸ συνέχον; τί τὸ κρατοῦν; Ἔστιν ἄρα γινῶναι σαφῶς ἀπὸ τῆς κτίσεως, ὅτι ἐστὶ δημιουργός, ὅτι προνοητής, ὅτι παντοδύναμος, ὅτι ἀγαθός· ἀγαθοῦ γὰρ ἡ δημιουργία καὶ ἡ πρόνοια· ὅτι αἰδὶος· τῷ γὰρ παντοδύναμ' τίς

ἐπιβουλεύσει; Οὕτως αὖν ἡ θεϊότης αὐτοῦ καὶ αἰδίου δύναμις ἐν τοῖς ποιήμασι καθορᾶται. Οὕτως ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως, ἡ τοῦ θεοῦ γνῶσις τοῖς ἀνθρώποις ἐγγίνεται. Οὕτω τὸ γνωστὸν αὐτοῦ ἐν πᾶσιν ἐφανέρωσε. Τὸ γὰρ γνωστὸν τοῦ θεοῦ, ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτά ἐστιν· οὐσία δὲ καὶ φύσις παντελῶς πᾶσιν ἄληπτα. Ταῦτα καὶ Ἕλληνες ἔγνωσαν· ἀλλ' ἔγνόντες, οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν. *Εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολόγητους.*] Τοσούτων γὰρ ὄντων τῶν δεικνύντων τὸ τοῦ θεοῦ μεγαλεῖον, τί ἀπολογήσονται οἱ ἐκόντες ἀποτυφλωθέντες; Οὐχ αὕτη δὲ σπουδὴ τῷ θεῷ γέγονεν, ἀπαγε! εἰ καὶ οὕτως ἐξέβη.

- 21 Διότι, γνόντες τὸν θεόν, οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν, ἢ εὐχαρίστησαν· ἀλλ' ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία. Φάσκοντες, εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν.
- 22 καρδία. Φάσκοντες, εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν.

Ἐγνωσαν γὰρ διὰ τῆς κτίσεως. *Γνόντες τὸν θεόν.*] Τουτέστι, τί ποτὲ ἐστὶ θεός· τί ὀφείλει ὑπολαμβάνεσθαι θεός. Τοῦτο γνόντες, ἐκόντες ἐσφάλησαν. "Ἡ, γνόντες τὸν θεόν, τουτέστι, γινῶναι δυνήθέντες, εἴπερ ἠθέλησαν. "Ἡ, ὅτι, ὅσον ἀπὸ τῆς ὁρωμένης κτίσεως καὶ διδασκαλίας, ἔγνωσαν, καὶ ἀπλήριστο αὐτῶν ἡ γνῶσις. "Ἡ, ὅτι καὶ ἔγνωσαν τὸν θεόν, καθ' ὅσον ἐστὶν αὐτοῦ τοῖς ἀνθρώποις γνωστόν. Τί οὖν ἐστὶ τὸ γνωστὸν αὐτοῦ; Ὅτι δημιουργικὸς, ὅτι προνοητικὸς, ὅτι ἀγαθός, ὅτι δεσπότης, καὶ ὅτι δεῖ σέβεσθαι αὐτόν. Ταῦτα γνόντες, καὶ μέχρι τούτου προελθόντες καλῶς, ἐξετράπησαν τοῦ λοιποῦ. Τὰ γὰρ ὑψηλὰ ταῦτα περὶ θεοῦ φαντασθέντες, ἐφεξῆς οὐχ ὡς προσῆκον θεῷ, οὐδ' ὡς θεὸν ὑπέλαβον καὶ ἐδόξασαν. Ἀνθ' ὧν γὰρ ἔδει δοξάσαι καὶ εὐχαριστήσαι, ὅτι τὸν ὁρώμενον κόσμον δι' ἡμᾶς συνεστήσατο, ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ ἠτίμασαν. Ἐπλανήθησαν, φησί, καὶ τοῦ παντὸς ἐξέπεσον. Ποῖον γὰρ ἦν εὐκολώτερον; κύκλους καὶ ζώδια εἰδωλοποιήσαι ἐν οὐρανῷ, ἢ τὸ γινῶναι, ὅτι ἐστὶ ταύτης τῆς ὁρωμένης καὶ ὑπερφυοῦς καλλονῆς δημιουργὸς καὶ κηδεμὼν καὶ πηδαλιούχος;

Ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν.] Εἰπὼν, ὅτι ἐκόντες ἐτυφλώθησαν, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν· ἡ δὲ ἐστὶ, τὸ πάντα διαλογισμοῖς ἐπιτρέψαι, καὶ οὐχὶ πίστει. Βουλόμενοι γὰρ ἐν σχήματι τὸν ἀσχημάτιστον, καὶ ἐν εἰκόσι σωματικαῖς τὸν ἀσώματον καταλαβεῖν, ἐπλανήθησαν, μὴ δυνηθέντων τῶν λογισμῶν πρὸς τὸ πέρας ἐξικέσθαι· οἷον πόθεν δῆλον, ὅτι οὐρανὸν ἢ γῆν ἐποίησε; τίς δὲ πατὴρ θεοῦ; ἢ τίς ἡ αἰτία τῆς ὑποστάσεως; ἢ τί αὕτη ἡ ὑπόστασις; *Καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία.*] Νέρεσι γὰρ ὁμοιωθέντες οἱ λογισμοί, ἐσκοτίσαν αὐτῶν τὴν καρδίαν. *Ἀσύνετος* δὲ φησι, διὰ τὸ μὴ θελήσαι πίστει τὸ πᾶν παραλαβεῖν. *Φάσκοντες, εἶναι σοφοί.*] Ἡ δὲ αἰτία τοῦ τὸ πᾶν τοῖς λογισμοῖς ἐπιτρέψαι, τὸ οἶεσθαι σοφοὺς εἶναι, καὶ ἑαυτοῖς ἀρκεῖν πρὸς πᾶσαν κατάληψιν. Διὸ καὶ ἐμωράνθησαν. Τί γὰρ ἀνοητότερον τοῦ λίθοις καὶ ξύλοις προσκυνεῖν;

- 23 Καὶ ἥλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκότος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἑρπετῶν.

Εἴχον οὖν τὴν εἰδήσιν τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ ταύτην δόντες, ἀντέλαβον δόξαν καὶ σέβας εἰδώλων. *Δόξαν* δὲ θεοῦ λέγει τὸ δημιουργικόν, τὸ προνοητικόν. Ταύτην τοιγαροῦν προσεκύρωσαν εἰδώλοις, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων, καὶ πετεινῶν, καὶ τῶν λοιπῶν. Καὶ οὐκ αἰσχύνονται οἱ σοφοὶ τὰ τοῦ θεοῦ ἴδια καὶ ἐξαίρετα, ἑρπετοῖς προσάψαντες. *Φθαρτοῦ ἀνθρώπου.*] Καὶ αὐτὸ δὴ τὸ εἶναι τὸν ἄνθρωπον φθαρτόν, ἥρκει αὐτῶν ἐλέγξει τὴν ἄνοιαν· τὸ δὲ καὶ ἐν τοῖς ὁμοιώμασι τοῦ φθαρτοῦ προσκυρῶσαι τὴν τοῦ θεοῦ δόξαν, τῆς ἄγαν ἐστὶ παραπληξίας.

- 24 Διὸ καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεὸς ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν εἰς ἀκαθαρσίαν, τοῦ ἀτιμάζεσθαι τὰ σώματα αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς· οἱ τινες μετέλλαξαν τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει, καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν

κτίσαντα, ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

[Διὰ καὶ παρέδωκεν.] Οὐκ αὐτὸς παραδούς, ἀπαχῆ! ἀλλ' αὐτὸς μὲν αὐτῶν ἡμέλησεν, ὡς ἀναζίων ὄντων κηδεμονίας. Λοιπὸν δὲ λαβὼν αὐτοὺς ὁ σατανᾶς, παρέδωκεν εἰς ἃ παρέδωκεν. Τὴν συγχώρησιν οὖν τοῦ θεοῦ, παραύδουσιν λέγει. — Τὸ δέ, *Παρέδωκεν* οὐτοὺς ὁ θεός, τουτέστιν, ἢ εἰς θεὸν πλημμέλεια καὶ παροινία, ἢ οἰκεία αὐτῶν πράξεις, ἢ ἐκούσιος πώρωσις, αὐτὴ παρέδωκεν αὐτοὺς εἰς τὰ τῆς ἀτιμίας πάθη. Καὶ ἐπὶ τοῦ ἐναντίου γὰρ εἰώθαμεν λέγειν· ὅτι ἀπώλεσεν αὐτὸν τὸ ἀργύριον· καίτοι οὐ τὸ ἀργύριον ἀπόλλυσιν, ἀλλ' ἡ ἄσωτος αὐτοῦ καὶ ἐπὶ κακῶ χρεῖσι· καὶ· Διέφθειρεν αὐτὸν τῶν κολάων τὸ πλήθος· καίτοι οὐκ ἐκείνοι διαφθείρουσιν, ἀλλὰ τὸ προσέχειν καὶ πείθεσθαι τούτοις, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῇ γνώμῃ τῇ ἐμῇ, τὸ πείθεσθαι ἢ μὴ. **Ἢ τάχα* ἐκυτοὺς παρέδωκεν, ἐπειδὴ τοῦτο ἐπιθύμουν· ἐν γὰρ ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν καρδιῶν αὐτῶν φυν· — *Οἵτινες μετέλλαξαν.*] Ὁρᾶς πάλιν τὸ, *μετέλλαξαν*, σημαῖνον ὅτι κατὰ εἰδήσιν μετέλλαξαν. *Τὴν ἀλήθειαν τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ψεύδει.*] Τουτέστι, τὰ ἀληθῶς ἐπὶ θεοῦ λέγεσθαι καὶ νοεῖσθαι δυνάμενα περιέθηκαν τῷ ψεύδει, τουτέστι, τοῖς εἰδώλοις, **Ἢ, ἀλήθειαν* θεοῦ, καλεῖ τὸ, *θεός*, ὄνομα· ψεῦδος δέ, τὸ χειροποιήτον εἶδωλον. Δέον γὰρ αὐτοὺς τὸν ἀληθῆ προσκυνῆσαι θεόν, τῇ κτίσει τὸ θεῖον σέβας προσήνεγκαν. **Ἢ, ὅτι ὁ μὲν θεός*, ἀληθῶς ἐστὶ θεός, τὰ δὲ εἶδωλα, οἷς προσεκύνησαν, ψευδῶς προσαγορεύονται θεοί. *Καὶ ἐσεβάσθησαν καὶ ἐλάτρευσαν.*] Σέβοντες δὲ καὶ λατρεύοντες διετέλεσαν. *Τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα.*] Ἀεὶ τῇ συγκρίσει φοβερώτερον ποιεῖ τὸν λόγον. **Ὅς ἐστιν εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.*] Ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο παρεβλάβη τι ὁ θεός, φησιν, εἰς τὴν οἰκείαν δόξαν· ὁ μὲν γὰρ ἔμεινε καὶ οὕτως εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας· αὐτῶν δὲ αἱ προλεχθεῖσαι ἀμοιβαί, καὶ αἱ λεχθησόμεναι, ἀτιμιαί τοῦ πώματος καὶ ἀντιδόσεις.

26 Διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεός εἰς πάθη ἀτιμίας. Αἶ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετέλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν ὁμοίως τε καὶ οἱ ἄρρενες, ἀφέντες τὴν φυσικὴν χρῆσιν τῆς θηλείας, ἐξεκαύθησαν ἐν τῇ ὁρέξει αὐτῶν εἰς ἀλλήλους, ἄρσενες ἐν ἄρσεσι τὴν ἀσχημοσύνην κατεργαζόμενοι, καὶ τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει, τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες.

[Διὰ τοῦτο.] Ποῖον; Ἐπειδὴ ἐλάτρευσαν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα. *Μετέλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν.*] ἔχοντες γὰρ ἐκ φύσεως μίξιν νόμιμον, μετέλλαξαν αὐτὴν εἰς τὴν παρὰ φύσιν. Αἰσχρότατόν τι λέγει ἐπιτεκαλυμμένως. Δείκνυσιν, ὅτι οὐ μόνον τοῖς θεοῖς νόμοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς φύσεως νόμοις ἐπολέμουν. Τὸ δέ, **Ἐξεκαύθησαν*, πολλὴν μανίαν καὶ οἷστρον ἀηλοῖ. Καὶ οὐκ εἶπε, τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν κατεργαζόμενοι· ἀλλὰ τὴν ἀσχημοσύνην· δηλῶν, ὅτι καὶ αὐτὴν τὴν φύσιν κατέσχυναν. *Κατεργαζόμενοι.*] Ὁρᾶς, ὅτι οὐκ ἀγνοίᾳ ἦν τὰ πάθη, ἀλλ' ὅτι σπουδῇ εἶχον ἐργάζεσθαι αὐτά· ἢ γὰρ, *κατὰ*, ἐπίτασιν τινα καὶ φιλονεικίαν ἀηλοῖ, ὡς εἴ τις φιλονεικεῖ, ὅπως μᾶλλον προσκρούει θεῷ. *Καὶ τὴν ἀντιμισθίαν, ἣν ἔδει, τῆς πλάνης αὐτῶν.*] **Ἢν* προσήκον ἦν, ἥτις αὐταῖς ὀφείλετο τοιούτοις οὔσι, τὸν ὀφειλόμενον μισθὸν τῇ πλάνῃ αὐτῶν. Πλάνην δὲ φησι τὸ προσκυνῆσαι τῇ κτίσει, ἣν ἀπολαμβάνουσιν ἐν ἑαυτοῖς, γυνὴ ἀπὸ γυναικὸς, καὶ ἀνὴρ ἀπὸ ἀνδρός, ἐνασχημονοῦντες. Ἐπειδὴ γὰρ τοῖς περὶ γενένης λόγοις οὐκ ἐπίστευον, ταύτην αὐτοῖς ἀντιμισθίαν ὁ Παῦλος προσφέρει, ἣν καὶ ἡρωδίων.

28 Καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν, τὸν θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ θεός εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα·

Ὁρᾶς, ὅτι οὐκ ἀγνοίᾳ ἦν ἡ πλάνη, ἀλλ' εἰδήσεως. Μᾶλλον δὲ καὶ τούτων τινας αἰνύττεται, εἰ καὶ ὡς ἐπὶ ἐτέρους ἐσχη-

μάτισται ὁ λόγος. *Παρέδωκεν εἰς ἀδόκιμον τοῦν.*] Τῇ γὰρ ἀποστροφῇ τοῦ θεοῦ, εἰσάγεται νοῦς ἀδόκιμος παρὰ τῶν δαιμόνων· τοῦτο δὲ, *παράδοσιν*, ἔθος καλεῖν τῇ Γραφῇ.

- 29 Πεπληρωμένους πάσῃ ἀδικίᾳ, πορνείᾳ, πονηρίᾳ, πλεονεξίᾳ, κακίᾳ· μεστούς φθόνου, φόνου, ἐριδος,
30 δόλου, κακοηθείας· ψιθυρίστας, καταλάλους, θεοστυγεῖς, ὕβριστας, ὑπερηφάνους, ἀλαζόνας, ἐφευρε-
31 τὰς κακῶν, γονεῦσιν ἀπειθεῖς· ἀσυνέτους, ἀσυνθέτους, ἀστόργους, ἀσπόνδους, ἀνελεήμονας·

Οὐδὲν, φησι, σύμμετρον, ἀλλὰ πεπληρωμένους πάσης ἀδικίας. Ὅταν γὰρ ἀποστροφή θεοῦ γένηται, εἰκότως πάντα ἀντεισέρχεται τὰ κακά. Εἴτα γενικῶς εἰπὼν τὴν ἀδικίαν, λοιπὸν καὶ τοῖς εἰδικωτέροις αὐτῆς ἐπεξέρχεται. Καὶ ἐνὶ τούτῳ τῷ τῆς ἀδικίας προσήματι, κοινῇ τὰ εἰς ἀλλήλους αὐτῶν πάντα περιλαβὼν ἁμαρτήματα, ἐν τοῖς ἐξῆς ἀπαριθμεῖται καθ' ἕκαστον. Καὶ *πορνείαν* μὲν λέγει, τὸν ἐκ κατασκευῆς εἰς τινα παρὰ τοῦ πόνον γινόμενον· *πλεονεξίαν* δὲ, τὴν ὑπὲρ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ πλείονος ἐλάβη· *κακίαν* δὲ, τὴν τοῦ κακῶσαι τὸν πέλας σπουδὴν· *φθόνον* δὲ, τὴν ἐπὶ τοῖς τοῦ πλησίον καλοῖς θασκανίαν· *φόνον* δὲ, τὴν μέχρι ἀναιρέσεως κίνησιν· *ἐριν* δὲ, τὴν ἐπίφογον φιλονεικίαν· *δόλον* δὲ, τὰς ἐπὶ λύμῃ τῶν ἀδελφῶν ἐπιβουλὰς τε καὶ μηχανάς· *κακοήθειαν* δὲ, τὴν κακοτροπίαν· *ψιθυρισμὸν* δὲ, τὴν ὑπ' ὀδόντα τῶν παρόντων κακολογίαν· *καταλάλιαν* δὲ, τὴν εἰς ἀπόντας ὑπὸ τινων ἐλασφημίαν· *θεοστυγεῖς* δὲ, οὐ τοὺς ὑπὸ θεοῦ μισουμένους (οὐ γὰρ αὐτῷ τοῦτο δεῖξαι πρόκειται νῦν)· ἀλλὰ τοὺς μισοῦντας θεόν· *ὕβριστας* δὲ, τοὺς θρασεῖς καὶ λοιδορούς· *ὑπερηφάνους* δὲ, τοὺς κατὰ τῶν οὐκ ἐχόντων ἐφ' οἷς ἔχουσι ρυσωμένους· *ἀλαζόνας* δὲ, τοὺς ἐφ' οἷς οὐκ ἔχουσιν αὐχοῦνται, ὡς ἔχοντας· *ἐφευρετὰς κακῶν*, τοὺς ἐπὶ τοῖς παλαιοῖς, ἔτι καὶ καὶνοποιοῦντας κακά· *γονεῦσι* δὲ *ἀπειθεῖς*, τοὺς καὶ μέχρι τῶν γονέων ἀγνώμονας· *ἀσυνέτους* δὲ, τοὺς ἀσυνειδή-

τους, ὧν οὐδὲν ἀφρονέστερον· *ἀσυνθέτους* δὲ, τοὺς ταῖς συνθήκαις μὴ ἐμμένοντας, ἃς ἂν πρὸς τινὰς συνθῶνται· *ἀστόργους* δὲ, τοὺς ἀπηνεῖς καὶ ἀφίλους· *ἀσπόνδους* δὲ, τοὺς ἀδι-αλλάκτους καὶ μνησικακούς· *ἀνελεήμονας* δὲ, τοὺς ἀκαμπτεῖς καὶ ἀνενδότους πρὸς ἔλεον — *Ἀλαζόνας*.] Εἰ γὰρ ὁ κατορθῶν, τῇ ἀλαζονείᾳ χρησάμενος, ἐκένωσε τὰ κατορθωθέντα, ποίας ἂν εἴη τιμωρίας ἄξιος ὁ ἐν ἁμαρτίαις ἀλαζονευόμενος; *Ἐφευρετὰς κακῶν*.] Ὅπερ μελετώντων καὶ σπουδαζόντων ἑδίων, οὐ μὴν ἀγνοούντων. *Ἀσυνθέτους, ἀνελεήμονας*.] Ἀποσχοινίζοντας ἀπὸ πάντων, τουτέστι, πάντας μισοῦντας καὶ ἀποστρεφόμενους.

- 32 Οἱ τινες τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ ἐπιγνόντες, (ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες ἄξιοι θανάτου εἰσίν,) οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι.

Πάλιν δεικνύσιν αὐτοὺς ἐν γνώσει ἁμαρτάνοντάς. *Δικαίωμα* δὲ, τὰς ἐντολάς λέγει· ὁ γὰρ νόμος ὁ Μωσαϊκὸς τρανῶς καὶ ἀποτόμως διακαλεῖται, ἄξιους θανάτου κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράττοντας. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ δικαίωμα καὶ ἡ ἐντολὴ τοῦ θεοῦ. Δύο τίθησιν ἐγκλήματα, τὸ ποιεῖν τε καὶ συμπράττειν τοῖς ποιοῦσι, καὶ εἰς τὸ κακὸν παρακαλεῖν τὸν πλησίον. Τινὲς δὲ μὴ νοήσαντες τὸ εἰρημένον, ἀλλὰ διαπορήσαντες, καὶ παραπεισθεῖσαι τὰς ἀποστολικὰς λέξεις νομίσαντες, οὕτως αὐτὰς ἡρμήνευσαν· Οὐ μόνον οἱ ποιοῦντες αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ οἱ συνευδοκοῦντες τοῖς πράσσουσιν. Οὕτω γὰρ ἔχειν ἔφασκον τὸ πάλαιον ἀντίγραφον, ἵνα μεῖζον ἢ τὸ ποιεῖν, καὶ ἔλαττον τὸ συνευδοκεῖν. Ἐγὼ δὲ οὔτε ἡμαρτῆσθαι ἐν τούτῳ φήσας τὰ ἀποστολικά βιβλία, οὔτε καταδραμεῖν τῶν μὴ νενοηκότων φράσας, τοῖς ἐντευξομένοις ἐπιτρέψω τὴν ψῆφον. Φημί τοίνυν ὅτι, ἐπειδὴ τοῦ πλημμελεῖν τὸ ἐπαινεῖν τοὺς πλημμελοῦντας πολλῶ ἀργαλεωτέρον ἐστι καὶ μεῖζον εἰς κολάσεως λόγον, εἰκότως εἴρηται, *Οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευ-*

καὶ οὕτως τοῖς πράσσουσιν. Ὁ μὲν γὰρ μετὰ τοῦ πλημμελεῖν κατὰ γινώσκων τῆς ἀμαρτίας, δυνήσεται χρόνῳ ποτὲ ἑαυτὸν ἀνακαταστήσθαι, μεγίστην βοήθειαν ἔχων εἰς τὸ μετανοῆσαι, τὴν κατὰ γινώσκων τῆς ἀμαρτίας· ὁ δὲ ἐπαινώων τὴν πονηρίαν, τῆς ἐκ τοῦ μετανοῆσαι βοηθείας ἑαυτὸν ἀποστερεῖ. Ἐπεὶ τοίνυν διεσθαρμένης ἐστὶ γνώμης, καὶ ψυχῆς ἀνίατα νοσοῦσης αὕτη ἡ ψῆφος, εἰκότως τοῦ πλημμελοῦντος ὁ τὴν ἀμαρτίαν ἐπαινῶν πολλῷ παρανομώτερος κέκριται.

ΚΕΦ. II, 1 Διὸ ἀναπολόγητος εἶ, ὦ ἄνθρωπε, πᾶς ὁ κρίνων. Ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν
2 κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράσσεις ὁ κρίνων. Οἶδαμεν δὲ, ὅτι τὸ κρίμα τοῦ θεοῦ ἐστὶ κατὰ ἀλήθειαν ἐπὶ
3 τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας. Λογίζῃ δὲ τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτὰ, ὅτι σὺ ἐκφύξῃ τὸ κρίμα τοῦ θεοῦ;

Ἡ δὲ τῇ πόλει ἐγγχειρισθεῖσαν τοῦ κόσμου τὴν ἡγεμονίαν καὶ λοιπὸν πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἀποτείνεται· ὁ δὲ αὐτὸς καὶ πρὸς ἰδιώτας ἀμβόζει λόγος. Ὑπερβολὴν δὲ παρανομίας λέγει. Καὶ ἔπραττόν, φησιν, αὐτοὶ τὰ παράνομα, καὶ συνέτρεχον τοῖς πράττουσι· καὶ ἐπειδὴν τις ἄλλος ὑπὸ τινος ἐπὶ κρίσιν ἦγετο, αὐτοὶ ἐκαθίζοντο καὶ κατέκρινον ἐκεῖνον, οὗ τὰ ἴσα αὐτοὶ ἔπραττον, καὶ ᾧ εἰς τὸ πράττειν συνέτρεχον, καὶ ὁμοῦ κατέκρινον. Οὕτως ἤδεισαν, ὅτι ἀμαρτάνουσιν, ὥστε πολλῷ μᾶλλον ἑαυτοὺς προκατέκρινον. Ἐν ᾧ γὰρ κρίνεις τὸν ἕτερον· ὁ γὰρ τὰ κατὰ πράσων, κατακρίνων δὲ τοὺς τὰ ὁμοία πράσσοντας, καθ' ἑαυτοῦ πρώτου τὴν κατάκρισιν φέρει. Οἶδαμεν δὲ, ὅτι τὸ κρίμα τοῦ θεοῦ ἐστὶ κατὰ ἀλήθειαν. Ὡς δὲ μὲν γὰρ οὗ κατὰ ἀλήθειαν ἐστὶ τὸ κρίμα· πολλοὶ γὰρ καὶ ἔνοχοι διακρίνονται, καὶ ἀθῶοι κατακρίνονται· ἐκεῖ δὲ κατὰ ἀλήθειαν ἐστὶ. Καὶ ὥς τὸ τοῦ θεοῦ κρίμα οὕτε ἀδικον ἀθῶοι, οὕτε δικαίον κατακρίνει, ὅταν εἰς κρίσιν καὶ ἐνταῦθα καταστῇ τις. Λογίζῃ δὲ τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε. Πολλοὶ γὰρ ἠγοῦνται.

Κὰν ἐγώ, φασιν, ἀμαρτάνω, ἄλλους δὲ κωλύω ἀμαρτάνειν, μισθὸν ἐκ τούτου ἔχω. Ἀλλ' ἀκούσεται τί· «Ἰκτρε θεράπευσον σεαυτὸν (α).» Τὴν γὰρ καταδίκην, φησὶ, σὺ σεαυτῷ ἐπήγαγες πρῶτον.

4 Ἡ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει;

5 Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς

6 καὶ ἀποκαλύψεως δικαιοκρισίας τοῦ θεοῦ· ὃς ἀποδώσει ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Μακροθυμεῖ μὲν, πλὴν ἐὰν μὴ ἐπιστραφῶμεν, τὴν βομφαίαν αὐτοῦ στίλβωσι (β). Ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ θεοῦ. Διὰ τοῦτο γὰρ μακροθυμεῖ, οὐχ ἵνα τῇ μακροθυμίᾳ χρῆσιν εἰς ἀφορμὴν μείζονος καταφρονήσεως, ἀλλ' ἵνα διάστημα μετανοίας λάβῃς· ἐπιμένων οὖν τῇ κακίᾳ, ἀπολήψῃ. Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα σου. Ὅταν γὰρ τις μήτε χρηστότητι μαλασσῇται, μήτε ὀργὴν δειλῇ, τί τοῦτο σκληρότερον; Θησαυρίζεις. Τὸ πάντως φυλαχθησόμενον δηλοῦν καὶ ὅτι σὺ σεαυτῷ αἴτιος· σὺ γὰρ ἀποτίθης καὶ θησαυρίζεις. Καὶ ἀποκαλύψεως. ἵνα μὴ, ὀργὴν Θεοῦ ἀκούων, πάθος νομίσῃς, ἐπήγαγεν, ἀποκαλύψεως δικαιοκρισίας· ἐνθα γὰρ δικαιοκρισία, οὐκ ἐστὶ πάθος. Τότε γὰρ μάλιστα ἡ δικαιοκρισία ἀποκαλύπτεται, ὅταν ἀποδίδωσιν ἐκάστω κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ δικαιοκρισίας. Ὡς πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τὸ, Καὶ, παρέλκεται (γ).

7 Τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ, δόξαν καὶ
8 τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσι, ζῶν ἰαώμιον· τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, πει-
9 θομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ, θυμὸς καὶ ὀργή. Θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν, Ἰουδαίου τε πρῶτον καὶ

(α) Λούκ. Δ', 23. (β) Γαλ. II', 13.

(γ) Δέγει τοῦτο ὁ Οἰκουμένιος· διότι παρ' ἄλλοις ἐγγράφεται καὶ γράφεται· Καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας· ὡς καὶ παρὰ τῇ Χρυσοστόμῳ Τόμ. Θ', Σελ. 463. Ἡ γραφὴ αὕτη ἐγκρίνεται παρὰ πολλῶν κριτικῶν.

- 10 Ἑλληνας δὲ δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ
ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ
11 Ἑλληνι. Οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ.

Τοῖς μὲν καθ' ὑπομονήν. Οὐ γὰρ μόνον ἡ πίστις ἀρκεῖ, ἀλλὰ καὶ ἔργων χρεῖα. Ὑπομονήν δὲ εἰπὼν, γενναίως ἔχειν διδάσκει πρὸς τοὺς πειρασμούς. — Τὸ ὑπερβατὸν δὲ, οὕτω τακτέον. **Τοῖς καθ' ὑπομονήν** ἔργου ἀγαθοῦ ζητοῦσι ζωὴν αἰώνιον, ἀποδώσει δόξαν καὶ ἀφθαρσίαν. — **Καὶ ἀφθαρσίαν.** Τὰς περὶ ἀναστάσεως ἀνοίγει θύρας. Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, ἀποδώσει. Ἀποδώσει γάρ, τοῖς μὲν, τὰ ἀγαθὰ, τοῖς δὲ, ἀποδοθήσεται θυμὸς καὶ ὀργή, καὶ τὰ ὅμοια. Ὅτι δὲ διπλοῦν τὸ σχῆμα τοῦ λόγου (καὶ ἀπὸ κοινοῦ γάρ, καὶ ζεύγμα) σκόπει, ὅτι τὰ μὲν ἀγαθὰ ἀποδώσει, φησί· τὴν δὲ κόλασιν οὐκ ἀποδώσει, ἀλλ' ἀποδοθήσεται. Καὶ οὐδὲ τοῦτο κατὰ λέξιν εἶπεν, ἀλλ' ἀφῆκε συνεπινοηθῆναι. Οὕτως οἶδε, τὸ μὲν δικαιοῦν καὶ σώζειν, οἰκεῖον θεοῦ· τὸ δὲ τιμωρεῖν αὐτὸν καὶ κολάζειν, ἀπὸ τῆς τῶν ἁμαρτανόντων παρώσεως, καὶ τοῦ μὴ μετανοεῖν καὶ ἐπιστρέφειν. **Τοῖς δὲ ἐξ ἑριθείας.** Πάλλιν δείκνυσι, φιλονεικίας εἶναι καὶ ῥαθυμίας τὰ ἁμαρτήματα. **Καὶ ἀληθεία.** Παρέλκεται ὁ **Καὶ. Πειθομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ.** Τίς γὰρ πιθεύει, ὅτι καλὸν ἡ ἀδικία, καὶ κακὸν ἡ ἀλήθεια; Διήλον οὖν, ὡς ἐν γνώσει ἐστὶν ἡ ἁμαρτία· τοῦτο γὰρ μάλιστα τὸ, πειθομένοις, δηλοῖ· ἐκὼν γὰρ πείθεται ὁ πειθόμενος. **Ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν.** Οὐκ ἓνι, φησί, βασιλεὺς, οὐκ ἓνι δυνάστης, ὅς διαφεύζεται. **Ἰουδαίου τε πρῶτον.** Ὅσῳ γὰρ πλείονος διδασκαλίας ἡξίωται, τοσούτῳ, ἁμαρτάνων, πλέον τιμωρηθήσεται. Νοεῖται τὸ, ἔσεσθαι, ἢ μᾶλλον, ἔσεται. ἔσεται γὰρ ὀργὴ ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου. **Δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη.** Καλῶς τὸ, καὶ εἰρήνη· ἐκεῖ γὰρ οὐδεὶς διὰ φθόνον μαχέσεται τῷ τιμηθέντι ἢ δοξασθέντι. **Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἑλληνι.** Ἵνα μὴ νομίζωσιν Ἰουδαῖοι, τὸν ἀκρόβυστον, καὶ θεοσεβῆς ἦ, ἔλαττον ἔχειν, συνάπτει αὐτούς.

Ἑλληνα δὲ, οὐ τὸν εἰδωλολάτρην λέγει, ἀλλὰ τὸν ἀκρόβυστον μὲν, θεοσεβῆ δὲ καὶ πιστόν. Οὐ γὰρ ἐστὶ προσωποληψία. Οὐ γὰρ προσώπων, ἀλλ' ἔργων ἐστὶν ἡ ζήτησις. Ἐντεῦθεν ἄχρι πλείονων μικρῶν πραγμάτων μάχην εἰσάγει ἐθνικῶν καὶ Ἰουδαίων· καὶ συνηγορεῖ τοῖς ἐθνικοῖς μὲν, ρύσει δὲ τὰ δίκαια πράττουσι. Τοῦτο δὲ ποιεῖ, θέλων, τὸν μὲν νόμον ἐκβαλεῖν, τὴν δὲ πίστιν ἀντισταγαγεῖν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ κρίσεως τῆς κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, τοῦ μὴ φυλάσσοντος τὰ νόμιμα.

- 12 Ὅσοι γὰρ ἀνόμως ἥμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθή-
13 σονται, (οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται.

Δειξάμενος θέλει, τῶν δύο ἁμαρτημάτων, Ἰουδαίου τε καὶ ἀκρόβυστου, χειρὸν τὸν Ἰουδαῖον τιμωρεῖσθαι, ὅσῳ καὶ νόμου ὁδηγοῦ εὐπορήσας ἥμαρτεν. Ἀνόμως δὲ ἁμαρτάνοντα εἰσάγει τὸν ἀκρόβυστον, ὅς, φησιν, ἀνόμως ἀπολεῖται, τουτέστιν, οὐ μετὰ ἀκριβείας νόμου, ὃ δηλοῖ τὴν σύμμετρον ἀπώλειαν. Ἐννόμως δὲ ἁμαρτάνοντα λέγει τὸν Ἰουδαῖον, ὅς, φησι, διὰ τοῦ νόμου, ὃν παραβέβηκε, κριθήσεται, τουτέστι κατακριθήσεται· δηλοῖ δὲ τοῦτο τὴν χεῖρωνα ἀπώλειαν. Κρίσιν δὲ αὐτὴν καλεῖ, καὶ οὐκ ἀπώλειαν, διὰ τὸ ἡγεῖσθαι τὸ δικαστήριον. Εἰ χειρὸν οὖν ὁ Ἰουδαῖος τιμωρεῖται κατὰ τὴν παραγραφὴν, πῶς ἐπὶ μὲν τοῦ Ἑλλήνου, ἀπολοῦνται, εἶπεν, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰουδαίου, κριθήσονται, ὥν τὸ μὲν, ἀναμφίβολον κακὸν εἶναι δοκεῖ, τὸ δὲ, ἀμφίβολον; Ἀλλὰ πρόσχες· κριμα ἐνταῦθα, τὸ κατάκριμα λέγει, τουτέστι τὴν ἀναμφίβολον ἀπώλειαν. Ἀλλὰ ἓν

τιμωρία παρὰ τιμωρίαν, καὶ τὰ δύο οὐκ ἀμφίβολα ἀπωλείας. ΑΛΛΩΣ. Ἐνταῦθα οὐ μόνον ἰσοτιμίαν δείκνυσιν Ἰουδαίου τε καὶ Ἑλλήνος, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸν Ἰουδαῖον βραχύτερον ἀπὸ τῆς τοῦ νόμου δόσεως. Ὁ μὲν γὰρ Ἕλληνα, ἀνόμως κρίνεται· τὸ δὲ, ἀνόμως, ἐνταῦθα, οὐ τὸ χαλεπώτερον; ἀλλὰ τὸ ἡμερώτερον λέγει· τουτέστιν, οὐκ ἔχει κατηγοροῦντα τὸν νόμον· τὸ γὰρ, ἀνόμως, τὸ χωρὶς τῆς ἐκείνου κατακρίσεώς ἐστι, τουτέστιν; ἀπὸ τῶν τῆς φύσεως λογισμῶν καταδικάζεται μόνον· ὁ δὲ Ἰουδαῖος ἐνόμως, τουτέστι, μετὰ τῆς φύσεως, καὶ τοῦ νόμου κατηγοροῦντος. Ὅσῳ γὰρ πλείονος ἀπήλαυσεν ἐπιμελείας, τοσούτῳ μείζονα δώσει δίκην.—Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου. Ἰσως γὰρ ἀνθρώπους πλανῶσιν· ἀλλ' οὐ τοὺς ἀκροατάς τοῦ νόμου δίκαιοι ὁ θεὸς, ἀλλὰ τοὺς ποιητάς.

- 14 Ὅταν γὰρ ἔθνη, τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ, οὗτοι νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι.
 15 νόμος· οἱ τινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων.)
 16 ἐν ἡμέρᾳ, ὅτε κρίνῃ ὁ θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Τὰ τοῦ νόμου ποιῇ.] Τοῖς τῆς φύσεως λογισμοῖς χροόμενα πρὸς δικαιοπραγίαν. Θυμάσθαι οὖν οὗτοι, παιδαγωγοῦ μὴ δεηθέντες, αὐτοὶ νομοθέται τε εἰσὶν ἑαυτῶν, καὶ πληρωταὶ τῆς νομοθεσίας. Γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις.] Οὐ γὰρ δέονται τοῦ ἐν γράμμασι νόμου, φησὶν· ἀλλὰ τούτοις ἡ καρδιά ἐγγραπτὸν ἔχει κατανοούμενον τὸν νόμον. Συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως.] Ἀρκεῖ γὰρ ἀντὶ τοῦ νόμου, τὴν οικίαν συνειδήσιν ἔχειν μαρτυροῦσαν. Καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν.] Ἐν ἐκείνῳ γὰρ τῷ κριτηρίῳ οὐ δεόμεθα τῶν ἐξωθεν, ἢ κατηγορούντων, ἢ μαρτυρούντων ἡμῖν τὰ χρηστά· ἀλλ' οἱ ἐκάστου λογισμοὶ καὶ τὸ συνειδὸς, ἢ κατηγορεῖ, ἢ

ἀπολογεῖται. Τὸ δὲ, μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν, καθ' ὑπερβατὸν εἴρηται· ἐφεξῆς γὰρ ἐστὶ τοῦ· Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται. Ἑρμηνεία γὰρ ἐστὶ, πῶς οἱ μὲν δικαιῶνται, οἱ δὲ οὐ δικαιῶνται. Καὶ φησιν, ὅτι οὐ δεομένου τοῦ κριτηρίου μαρτύρων, οὐ τινῶν ἐξωθεν ἀποδείξεων, ἀλλ' οἰκοθεν ἐξ αὐτῶν τῶν λογισμῶν καὶ ἡ ἀμαρτία παρίστανται, καὶ ἡ ἀρετὴ ἐπιδηλὸς γίνεται. Διὸ καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐνταῦθα ἀθωῶσιν, οὐ δεῖ τοῖς τοῖς θάρσεν· οὐδὲν γὰρ ἐκείθεν ὠφελήσουσι· καὶ πάλιν κατακρίνωσιν, οὐ χρὴ φροντίζειν· οὐδὲν γὰρ ἐκεῖ βλάψουσιν· ἀλλ' ἀρκεῖ καὶ εἰς κατάκρισιν καὶ εἰς ἀθώωσιν ἡ τῶν οικείων λογισμῶν συναίσθησις καὶ μαρτυρία. Διὰ τί δὲ εἰπὼν, κατηγορούντων τῶν λογισμῶν, οὐκ εἶπε, δικαιούντων; οὕτω γὰρ ἂν ἐδηλοῦντο οἱ κολαζόμενοι τε διὰ τοῦ, κατηγορούντων, καὶ οἱ σωζόμενοι διὰ τοῦ, δικαιούντων· νῦν δὲ ὥς ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προτρέπεται νοεῖν ἡ ἀκολουθία, καὶ τὸ, κατηγορούντων, καὶ τὸ, ἀπολογουμένων. Φαμέν οὖν, ὅτι οὐ δεῖ ἐπὶ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀμφοτέρω λαβεῖν· ἀλλὰ, κατηγορούντων μὲν τῶν λογισμῶν ἐφ' ἐτέρων, ἤτοι τῶν κολασθησομένων· ἀπολογουμένων δὲ ἐφ' ἐτέρων, ἤτοι τῶν σωθησομένων. Διὰ τί δὲ οὐκ εἶπε, Καὶ δικαιούντων καὶ κατακρινόντων; Ὅτι οὐ δικαιῶσιν οὗτοι, οὐδὲ τιμωροῦνται· ἀλλὰ κατηγοροῦσι μὲν ἢ ἀπολογοῦνται· τὴν δὲ κρίσιν τῆς τιμωρίας ἢ τῆς δικαιώσεως, ὁ κριτὴς ἐπάγει. Καλῶς οὖν φησι, Τῶν λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων. Πάλιν ἐστὶν εἰπεῖν· Τί οὖν; ἰδίως ἀπολογοῦνται, μηδενὸς κατηγοροῦντος; (τὸ γὰρ, κατηγορούντων, εἴρηται, ὅτι ἐπὶ τῶν κολασθησομένων δεῖ λαβεῖν, τὸ δὲ, ἀπολογουμένων, ἐπὶ τῶν δικαιωθησομένων, καὶ καλῶς εἴρηται.) πῶς ἀπολογοῦνται, μηδενὸς κατηγοροῦντος; Κατηγοροῦσι καὶ ἐνταῦθα· οὐ γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἐστὶν, ἀνθρώπον ἀνευ ἀμαρτίας ἐκείθεν ὀφθῆναι· ἀλλ' ἡ κατηγορία, ἐπεὶ οὐκ ἐστὶ βάρος ἔχοντα καὶ ὄγκον τὰ ἀμαρτήματα, οὐκ ἐστὶ

σφοδρὰ, οὐδὲ ἀπαράγραφτος· ἀλλὰ ἀπολογίαν προάγουσι πρὸς αὐτὴν οἱ λογισμοὶ τὸ εὐόλισθον τῆς φύσεως, τὸ ἀσθενές, τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν, τὸν ἔλεον· καὶ παύεται μὲν ἐκείνη, νικᾷ δὲ ἡ ἀπολογία. Ἀπὸ τῆς ἀπολογίας οὖν εἰσι, καὶ ἡ κατηγορία προηγήσατο, ἄξιοι οὗτοι σημαίνεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἄτοπα μὲν καὶ χαλεπὰ τὰ ἀμαρτήματα, σφοδρὰ δὲ καὶ ἀπαραίτητος ἡ κατηγορία, οὐδαμοῦ δὲ ἡ ἀπολογία, τίθησιν ἐπ' αὐτῶν πάλιν μόνον τὸ, κατηγοροῦντων. Εἰσὶ δὲ συγγνωστά μὲν, ἃ κατὰ λογισμοὺς ἡμάρτομεν· ἀσύγνωστα δὲ, ἃ μέχρι πράξεων παρειλύσαμεν. Καὶ πάλιν, συγγνωστά μὲν, ἃ διὰ μετανοίας καθηράμεθα· ἀσύγνωστα δὲ, οἷς μὴδὲ τὸ διὰ ταύτης ἰατήριον καὶ τὴν θεραπείαν προσεσηγῆκαμεν. Δύναται δὲ καὶ ὡς ἔχει τάξεως ἡ λέξις, τοῦ ῥήτου ἡ διάνοια παραληφθῆναι· οἷον, οἱ μὲν τὸν νόμον λαβόντες, καὶ τὸν νόμον ἔχουσι, καὶ τὴν συνείδησιν ἐφ' οἷς ἀμαρτάνουσι κατηγοροῦσαν· οἱ δὲ μὴ παρειληφότες τὸν νόμον, πράττοντες δὲ ἀπὸ συνειδήσεως τὰ τοῦ νόμου, οὗτοι τὴν συνείδησιν προβάλλονται μάρτυρα τῆς ἀγαθοεργίας. Ἵνα γὰρ μὴ τις εἴπῃ· Οὐκοῦν κατὰ τύχην πράττουσι τὸ ἀγαθόν, εἰμὴ νόμῳ πράττουσιν. Οὐμενοῦν, φησιν· ἀλλὰ μετὰ συνειδήσεως, διδάσκαλον ταύτην καὶ μάρτυρα ἔχοντες τῆς ἀγαθοεργίας· διὸ καὶ μείζονος ἄξιοι ἀποδοχῆς, καὶ μείζονα τὸν ἔλεγχον κατὰ τῶν μετὰ νόμου ἀμαρτανόντων ἐπάγονται. Εἴτα, ἐπειδὴ οὐ πάντες οἱ χωρὶς νόμου ἀγαθοεργοῦσιν, ἀλλ' εἰσὶν οἱ καὶ πλημμελοῦσι, δείκνυσιν, οὐδ' αὐτοὺς ἐσομένους ἀτιμωρήτους. Εἰ γὰρ καὶ μὴ νόμον ἔχουσί, φησι, τὸν κατηγοροῦντα, ἀλλὰ καὶ οὕτω δίκας ὑφέξουσιν μεταξύ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων. Τὸ δὲ, *Ἡ καὶ ἀπολογουμένων*, πίσωσις ἐστὶν ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπαγομένη, ὥσαντι ἔλεγεν, ὅτι, ὥσπερ ἀπολογουμένων τῶν λογισμῶν, ἀθώωσις ἀκολουθεῖ τοῦ νόμου χωρὶς, οὕτω κατηγορούντων πάλιν χωρὶς τοῦ νόμου, ἡ κατάκρισις ἐπεταί. Πότε δὲ ταῦτα; Ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ. *Ὅτε κρινεῖ*

ὁ θεὸς τὰ κρυπτὰ τῶν ἀνθρώπων.] Οἱ μὲν γὰρ ἄνθρωποι, τὰ φανερά κρίνουσιν· ὁ δὲ θεὸς, τῶν κρυπτῶν ἐστὶν ἐξεταστής. *Διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.*] «Ὁ γὰρ πατήρ, φησι, κρίνει οὐδένα· ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ υἱῷ (α).»

17 Ἴδε, σὺ Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ, καὶ ἐπαναπαύῃ τῷ
18 νόμῳ, καὶ καυχᾶσαι ἐν θεῷ, καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα, καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα, κατηχούμενος
19 ἐκ τοῦ νόμου· πέποιθάς τε, σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι
20 τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει, παιδευτικὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων, ἔχοντα τὴν μὲρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ·

Εἰπὼν, ὅτι οὐδὲν τῷ θεοσεβεῖ μὲν, ἀκροβύστῳ δὲ, λείπει πρὸς τὸ σωθῆναι, ἐὰν ἢ μόνον τοῦ νόμου ποιητής, τίθησι λοιπὸν καὶ ἐφ' οἷς μέγα ἐφρόνουν Ἰουδαῖοι, δεικνύς, ὅτι οὐδὲν τούτων ὠφελεῖ τὸν μὴ ὀρθῶς βιοῦντα· καὶ πρῶτον αὐτὸ τὸ ὄνομα τέθεικεν· *Ἴδε, σὺ, φησιν, Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ·* ἐδόκει γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα μέγα εἶναι, ὡς νῦν τὸ τῶν χριστιανῶν. *Ἐπονομάζῃ.*] Οὐ γὰρ εἰ κατὰ ἀλήθειαν, εἰ μὴ πληροῖς τὸν νόμον. *Καὶ ἐπαναπαύῃ τῷ νόμῳ.*] Οὐ γὰρ κάμνεις, φησὶν, ὡς ὁ ἔξω νόμου πολιτευόμενος, τὸ παρακτέον ἐπιζητῶν, ἀλλ' ἔχεις τὸν νόμον, σαφῶς ἅπαντά σε διδάσκοντα. Ἡ οὕτω· Μέγα ἐπὶ τῷ νόμῳ φρονεῖς, καὶ ἐντρύφας αὐτῷ, ὡς ἡξιωμένος νόμου θεοῦ παρὰ τοὺς λοιπούς. Τὸ δὲ, *ἐπαναπαύῃ*, δηλοῖ, ὅτι οὐ καμᾶτω αὐτῶν ἡ κατορθώματι ἐδόθη, ἀλλὰ χάριτι θείᾳ. *Καὶ καυχᾶσαι ἐν θεῷ.*] Ὡς μόνος ἀγαπηθεὶς παρὰ τοὺς λοιπούς ἀνθρώπους. Δοκεῖ δὲ αὐτοὺς καὶ εἰς ἀπόνοιαν σκώπτειν. *Καὶ γινώσκεις τὸ θέλημα.*] Καίτοι τὸ γινώσκειν μὲν, μὴ ποιεῖν δὲ, πλείονα παρασκευάζει τὴν κόλασιν· ἀλλ' ὅμως καὶ ἐπὶ τούτῳ μέγα ἐφρόνουν. Ὅθεν οὐ λέγει, ποιεῖς, ἀλλὰ, *γινώσκεις τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα.* *Καὶ δοκιμάζεις τὰ διαφέροντα, κατηχούμενος ἐκ τοῦ νόμου.*] Ἡ γὰρ τοῦ νόμου κατήχησις οἷδε

τῶν συμφερόντων ἀκριβῆ δοκιμασίαν ἐκδιδάξει· οὗτοι δὲ μὴ ποιοῦντες, καὶ ἐπὶ τῷ εἰδέναι τὴν τῶν συμφερόντων δοκιμασίαν μέγα ἐφρόνουν. *Πέποιθάς τε.*] Οὐκ εἰ, φησὶν, ὁδηγὸς τυφλῶν, ἀλλ' οὕτω περὶ σεαυτοῦ λογίζῃ· τυφλοὺς δὲ, καὶ ἐν σκότει, καὶ ἄφρονας, καὶ νηπίους, λέγει τοὺς προσκολλημένους τοῖς ἰουδαίοις προσηλύτους, οἳ οὕτω εἰδῆσιν εἶχον τοῦ νόμου. Τούτοις γὰρ τοῖς ὀνόμασιν ἀπὸ κενοδοξίας αὐτοὶ τοὺς προσηλύτους ἐκάλουν· διὸ καὶ αὐτὸς ἡρέμα ἐπονειδίξων, αὐτοῖς τούτοις τοῖς τοιοῦτοις ὀνόμασιν ἐχρήσατο. *Ἔχοντα τὴν μὀρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας.*] Εὐφυνῶς εἶπε, Μόρφωσιν γνώσεως καὶ εὐσεβείας, δηλῶν, ὅτι οὐκ αὐτὴν ἔχουσι τὴν ἀληθῆ γνῶσιν καὶ εὐσεβείαν, ἀλλ' ἐπίπλαστον εἰκόνα τινά, σχῆμα μὲν ἔχουσιν ἀληθείας, οὐκ οὖσαν δέ. Καλῶς δὲ κεῖται τὸ, *ἐν τῷ νόμῳ*· ἔδει γὰρ τὴν εἰκόνα τὴν ἀληθῆ, ἐν τῷ συνειδότει καὶ ἐν ταῖς πράξεσι κεκτῆσθαι· σὺ δέ, φησι, μέγα φρονεῖς, ὥς ὅτι ὁ νόμος ἔχει τὴν εἰκόνα ταύτην· ἀλλ' οὐδὲν τοῦτο πρὸς σέ· ἐπεὶ μὴ ποιητὴς εἶ τοῦ νόμου — ΑΛΛΩΣ. Μορφοῦται τὴν μὀρφωσιν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἐν τῷ νόμῳ ἀληθείας, ὁ εἰδὼς αὐτὸν καὶ πολιτευόμενος κατ' αὐτόν. Τέθεικε γὰρ, τὸ μὲν, μὀρφωσιν γνώσεως, ἐπὶ τοῦ εἰδέναι, τὸ δὲ, μὀρφωσιν ἀληθείας, ἐπὶ τοῦ πράττειν. Ἐκεῖνος γὰρ ἀληθῆ τὴν ἐν τῷ νόμῳ γνῶσιν δεικνύει, ὁ δὲ τῶν ἔργων πληρῶν αὐτὴν, ἐκεῖνος πιστὴν· σὺ δέ, φησι, πέποιθας, σεαυτὸν εἶναι παιδευτὴν καὶ ὁδηγὸν καὶ διδάσκαλον, οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἔχοντα τὴν μὀρφωσιν τῆς ἐν τῷ νόμῳ γνώσεως, καὶ τῆς ἐν τῷ νόμῳ ἀληθείας· οὕτω δὲ πολιτεύῃ, ὥς μὴ δὲ διδασκαλίας νομικῆς πω ἀκούσας. Ὁ οὖν τὴν μὀρφωσιν πεποιθὼς ἔχειν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας, ὁ τῶν ἀφρόνων παιδευτὴς, ὁ ὁδηγός, ὁ διδάσκαλος εἶναι πεποιθὼς, πρῶτον σεαυτὸν διδάξον· διδάξεις δέ, ὅτι ἐπὶ τοῖς ἔργοις· δείξεις ἀληθεύουσιν τὴν διδασκαλίαν.

21 Ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκει·
22 ὁ κηρύσσων μὴ κλέπτειν, κλέπτεις· ὁ λέγων μὴ

μοιχεύειν, μοιχεύεις· ὁ βδελυσσόμενος τὰ εἰδῶλα, 23 ἱεροσυλεῖς· ὃς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, διὰ τῆς παρα- 24 θάσεως τοῦ νόμου τὸν θεὸν ἀτιμάζεις· «Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ θεοῦ δι' ὑμᾶς βλασφημεῖται ἐν τοῖς ἔθνεσι,» καθὼς γέγραπται.

Εἶτα ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα παρὰ θεοῦ λαβόντες, καὶ μὴ φυλάττοντες αὐτὰ, μείζονος ἔσονται τιμωρίας ἔνοχοι, ὅσῳ καὶ ἐν γνώσει ἡ ἁμαρτία. Ἀλλὰ τέως οὐ σφόδρα αὐτῶν καθάπτεται· ἀλλὰ κατ' ἐρώτησιν προάγων τὸν λόγον, τοῦτο αὐτὸ ἐνδείκνυται. Τινὲς δὲ μᾶλλον ἀποφαντικῶς ἀναγνώστειον φασίν. «Ὁ βδελυσσόμενος τὰ εἰδῶλα, ἱεροσυλεῖς·] Ὁ μὲν νόμος καὶ τὰ ἐν τοῖς εἰδωλείοις χρήματα βδελυκτὰ εἶχε, διὰ τὸ δαίμοσιν ἀνατεθεῖναι· ὑμεῖς δέ, φησι, τὰ μὲν εἰδῶλα βδελύσσεσθαι φατέ, τὰ δὲ ἐπ' αὐτοῖς χρήματα ἀρπάζετε. Ἄρα οὖν, οὐδὲ τὰ εἰδῶλα κατ' ἀλήθειαν βδελύσσεσθε. Εἰ γὰρ τις βδελύσσεται τὰ εἰδῶλα, ὥς τῶν οἰκειῶν ἔθων καὶ νομίμων καὶ ἱερῶν ἀκριβοῦς φύλαξ, ἔπειτα τὰ οἰκεῖα ἱερὰ ἀποσυλᾷ, πόσης οὗτος οὐκ ἔστιν ἄξιος τιμωρίας; δι' ὧν μὲν προσποιεῖται ἀποστρέφειν τὰ εἰδῶλα, τιμᾶν καὶ περιπτύσσεσθαι δοκῶν τὴν οἰκεῖαν λατρείαν, καὶ τὰ περὶ αὐτὴν ἱερὰ· δι' ὧν δὲ τολμηρὰν καὶ κλέπτουσαν χεῖρα ἐπαφίησιν αὐτοῖς, μᾶλλον τῶν εἰδώλων ἐξυερίζων αὐτὴν καὶ εἰς τὸ μὴδὲν ἡγούμενος, παραπλήσιός ἐστιν οὗτος ὥς ἀληθῶς τῷ λέγοντι μὲν ἑτέροις, μὴ δεῖν κλέπτειν, πράττοντι δὲ τὰ τῶν κλεπτόντων. Ὡς περ γὰρ ἐκεῖνος ἐναντία τοῖς λόγοις διὰ τῶν ἔργων πράττειν ἐπιδείκνυται, οὕτω καὶ οὗτος ἐναντία τοῦ βδελύσσεσθαι τὰ εἰδῶλα δι' ὧν ἱεροσυλεῖ διαπράττεται, διὰ τῆς εἰς τὰ ἱερὰ κλοπῆς καὶ ὑβρεως ὑεραπειῶν τοὺς δαίμονας, ὧν ἦσαν τὰ εἰδῶλα οἰκητήρια. — Ὁς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι, ὥς τιμηθεῖς παρὰ τοῦ θεοῦ διὰ τὸν νόμον. Τί τὸίνυν τῇ παραβάσει ἀτιμάζεις τὸν νόμον, καὶ συνατιμάζεις τὸν θεόν; Τὸ γὰρ ὄνομα τοῦ θεοῦ.] Ἐπειδὴ βαρὺ εἶπεν, ὅτι τὸν θεόν

ἀτιμάζεις, τὸν προφήτην παράγει μάρτυρα· ὡς εἰ εἶπεν· Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ τοῦ Ἡσαΐου (α). Οἱ γὰρ ἐξ ἔθνων, ὁρῶντες αὐτοὺς κακῶς πολιτευομένους, εἰς βλασφημίας ἐξεφέροντο, Τούτους, λέγοντες, ἔδει ἀγαπήσαι τὸν θεόν, ἢ δοῦναι τι αὐτοῖς; οὐκ ᾔδει κακοὺς ὄντας καὶ ἐσομένους; *Ἐρ τοῖς ἔθνεσιν.*] Οὐ μόνον, φησὶν, ὑμεῖς ἀτιμάζετε τὸν θεόν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις πρόφασιν παρέχετε.

25 Περιτομή μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσης· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖ, ἡ περιτομή σου ἀκροβυστία γέγονεν.

Ἐπειδὴ μέγα τι ἐδόκει ἡ περιτομή, τελευταῖον ἐπ' αὐτὴν ἔλθε, καὶ φησὶν· Ἀλλ' ἐρεῖτε, μέγα καὶ ὠφελιμὸν τι χρῆμα ἡ περιτομή· εἰσκρίνει γὰρ τῷ λαῷ τοῦ θεοῦ. Ναί, φησιν, ὁμολογῶ· ἀλλὰ τότε, ὅταν νόμον πράσσης. *Ἐὰν δὲ παραβάτης.*] Βούλεται δεῖξαι, ὅτι ἐστὶ περιτομή νοητὴ, ἥς τύπος ἡ αἰσθητὴ, κεκαθάρθαι καὶ τὰ περιττὰ περιτετμηθῆναι· περιττὸν δὲ, πᾶν ὅσον οὐ φίλον θεῷ. Ἐκ δὲ τούτου, ἐστὶ τις ἀκρόβυστος μὲν τὸ σῶμα, τὴν δὲ τοιαύτην ἔχων περιτομήν· καὶ πάλιν, ἐμπερίτομος μὲν τὸ σῶμα, ἀκρόβυστος δὲ τὴν ψυχὴν. Ἀκροβυστίαν δὲ καὶ περιτομήν, τὴν ἀληθῆ δηλονότι, αἱ ἀγαθαὶ καὶ πονηραὶ πράξεις χαρακτηρίζουσιν. Ἐπεὶ οὖν σημεῖον ἐστὶν ἡ περιτομή πειθῶν ἐκκοπῆς, εἴ τις οὐκ ἐκκέκοπται τὰ πάθη, δῆλον ὅτι ἀκρόβυστός ἐστι, καὶ τὸ σημεῖον ἐπὶ τοῦ σώματος φέρη. Τούναντίον γὰρ οὐ μόνον οὐδὲν ὠφελεῖται οὗτος, ἀλλὰ καὶ πλέον βλάπτεται, ψευδόμενός τε κατὰ τῆς ἀληθοῦς περιτομῆς, ἥς ἦν σύμβολον ἡ κατὰ σάρκα, καὶ αὐτὴν ταύτην ἐνυδρίζων, καὶ ἄχρηστον ποιῶν, καὶ μηδὲν σημαίνουσαν, ὧν ἐδόθη σημεῖον εἶναι. Εἰ δὲ τις ἐκκέκοπται τὰ πάθη, καὶ τὸ σημεῖον οὐκ ἐντετύπεται τῇ σαρκί, οὐδὲν ἥττον περιτέμνεται τὴν ἀληθινὴν περιτομήν, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ὅσω μᾶλλον δεηθεῖς

(α) Ἡζκ. ΝΒ', 5.

τῆς αἰσθητῆς, ἥτις χάριν παρλαμβάνετο μνήμης καὶ συμβόλου. — *Ἀκροβυστία γέγονε.*] Τουτέστι, βδελυκτὸν, κατὰ τὸν ἐκείνων νοῦν· βδελυκτὸν γὰρ ἐκείνοι τὸν ἀκρόβυστον ἡγοῦντο. Ἐὰν οὖν, φησὶν, οὐ φυλάττῃς, οὐδὲ πράττῃς τὰ τοῦ νόμου, ἡ περιτομή σου, ὅπερ ἦν θεάρεστον, γέγονε βδελυκτὸν καὶ ἀπόβλητον· ἐὰν δὲ ὁ ἀκρόβυστος τὰ δικαιώματα φυλάττῃ τοῦ νόμου, ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ, ὅπερ ἦν βδελυκτὸν, θεάρεστον καὶ θεοφιλὲς λογισθήσεται αὐτῷ τῷ νομοθέτῃ καὶ δημιουργῷ· καὶ τοσοῦτον θεάρεστον καὶ ἀποδεκτὸν, ὅσον καὶ σὲ δι' αὐτοῦ ἐλέγχεσθαι καὶ κατακρίνεσθαι. Σκόπει δὲ, πῶς σοφῶς καὶ δριμύως φησὶν· *Ἐὰν οὖν ἡ ἀκροβυστία τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου φυλάσῃ*· καὶ οὐκ εἶπε· Ἐὰν τὸν νόμον φυλάσῃ· ἵνα μὴ εἴπῃ ὁ Ἰουδαῖος· Καὶ πῶς ἐνὶ τὸν ἀκρόβυστον φυλάττειν τὸν νόμον, αὐτῷ τούτῳ παραβαίνοντα τὸν νόμον, τῷ ἀκρόβυστον εἶναι; Ἴνα οὖν μὴδ' ἐν τούτῳ δῶ αὐτοῖς λαθὴν, οὐχ οὕτως φησὶν· ἀλλὰ τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου. Καὶ ἐπὶ μὲν αὐτῶν ἐκείνων, τὸν νόμον φησὶν· ἐπὶ δὲ τῶν ἀκροβύστων, τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου. Οὐ πάντα, φησὶ, τὸν νόμον εἶπον· ἀλλὰ τὰ δικαιούντα μόνον. Ἀμα σοφῶς ὑπεμφαίνων, ὅτι οὐ πάντα τὰ ἐν νόμῳ ἦσαν δικαιούντα· ἀλλὰ τὰ μὲν, δικαιώματα ἦσαν καὶ ἐδικαίουν, ὅσα συνεφάνει τῇ χάριτι· τὰ δὲ, ἕνεκα μόνης τῆς ἐκείνων ἀσθενείας ἦσαν δεδομένα. — **ΑΛΛΩΣ.** Εἰς νοητὴν ἀκροβυστίαν, φησὶ, μεταπεφοίτηκός σου ἡ περιτομή, διὰ σὲ τὸν κακῶς χρώμενον. Τέως γὰρ οὐ βούλεται φανερώς ἀτιμάσαι τὴν περιτομήν.

26 Ἐὰν οὖν ἡ ἀκροβυστία τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου φυλάσῃ, οὐχὶ ἡ ἀκροβυστία αὐτοῦ εἰς περιτομήν
27 λογισθήσεται; καὶ κρίνεῖ ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία, τὸν νόμον τελοῦσα, σὲ τὸν διὰ γράμματος καὶ περιτομῆς παραβάτην νόμου;

Ἐὰν οὖν ἡ ἀκροβυστία.] Τουτέστιν, οἱ τὴν ἀκροβυστίαν ἔχοντες ἔθνηκοί. *Λογισθήσεται.*] Οὐκ εἶπεν, ὅτι νικᾷ τὴν περιτομήν.

(τέως γὰρ ἐπαχθὲς ἦν τοῦτο·) ἀλλ' ὅτι, εἰς περιτομὴν λογισθήσεται, παρὰ τῷ θεῷ δηλονότι. *Καὶ κρινεῖ.*] Τουτέστι, κατακρινεῖ. Ἡ, ἐλέγξει σε, φησὶν, ὁ τὸ σημειῶν μὲν μὴ ἔχων, τὰ δὲ τοῦ σημείου κατορθώσας, ὡς μὴ κατορθώσαντα· καίτοι δέον, ἐπεὶ καὶ ὑπέσχου διὰ τοῦ σημείου, μᾶλλον ἐκείνου τὸ κατόρθωμα ἐπιδεικνῦναι. *Ἡ ἐκ φύσεως ἀκροβυστία.*] Ἐκ φύσεως ἀκροβυστίαν λέγει τὸν ἐν σαρκὶ ἀκρόβυστον. Οὗτος τοιγαροῦν, πληρὼν τὰ ἀπὸ τοῦ νόμου, κατακρινεῖ σὲ τὸν περιτομὴν ἔχοντα, καὶ, ὅσον ἤκεν εἰς τὸ γράμμα, τὸν νόμον, ταῖς δὲ πράξεσι παραβαίνοντα αὐτόν. *Τὸν νόμον τελοῦσα.*] Κατ' ἐκεῖνο δηλονότι, καθ' ὃ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ φυλάττει. Σκόπει δέ· Πρῶτον μὲν δικαιώματα νόμου εἰπὼν, καὶ οὐκ αὐτὸν τὸν νόμον, νῦν αὐτὸν τὸν νόμον τελεῖν φησιν, ὑποδηλῶν, ὅτι ταῦτα ἐστὶ κυρίως νόμος· ἡ δὲ περιτομή, καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐδὲ κυρίως νόμος. *Σὲ τὸν διὰ γράμματός καὶ περιτομῆς.*] Διὰ γὰρ νόμου γραπτοῦ καὶ περιτομῆς προαχθεῖς, ἐγένου πάντων παραβάτης.

28· Οὐ γὰρ ὁ ἐν τῷ φανερῷ, Ἰουδαῖός ἐστιν· οὐδὲ ἡ ἐν
29 τῷ φανερῷ, ἐν σαρκὶ, περιτομή· ἀλλ' ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖός· καὶ περιτομή καρδίας, ἐν πνεύματι, οὐ γράμματι· οὐ· ὁ ἐπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ.

Λοιπὸν ὀρίζει, τίς ὁ ὄντως Ἰουδαῖος, καὶ τίς ὁ ὄντως ἀκρόβυστος. Καὶ δοκεῖ μὲν, μὴ ἐκβάλλειν τὸν Ἰουδαῖον, ἀλλὰ τὸν παραβάτην· πολὺ δὲ καταβάλλει αὐτοὺς, σημαίνων πάντα πρὸς ἐπίδειξιν αὐτοὺς ποιῶντας. *Οὐδὲ ἡ ἐν τῷ φανερῷ, ἐν σαρκὶ, περιτομή.*] Τοῦτο εἰπὼν, ἐξέβαλε τὰ σωματικά πάντα *Ἐν τῷ κρυπτῷ Ἰουδαῖος.*] Οἷον ὁ νοητός. *Καὶ περιτομή.*] Οὐ γὰρ χρεῖα, φησὶ, τὴν σαρκικὴν περιτέμνειν ἀκροβυστίαν, ἀλλὰ τὴν καρδίαν ἐκ τῶν κακῶν πράξεων. *Εἰπὼν δὲ, ἐν πνεύματι, προσδοποιεῖ τῇ πίστει· οἱ γὰρ πιστοὶ διὰ πνεύματος ἁγίου τὴν περιτομὴν ἔχουσι τῶν ἁμαρτιῶν· ὁ τὴν καρδίαν,*

φησὶ, τετμημένος ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας. Οὗτος γὰρ ὁ ἀληθὴς Ἰουδαῖος, ὁ τὸν νόμον πληρῶν. *Οὐ ὁ ἐπαινος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ.*] Τῆς γὰρ κρυπτῆς καὶ ἐν καρδίᾳ περιτομῆς, οὐκ ἐστὶ ἐπαινέτης ἄνθρωπος, ἀλλ' ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς θεός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Περὶ ὑπεροχῆς Ἰσραὴλ, τοῦ τυγχάνοντος τῆς ἐπαγγελίας.

ΚΕΦ. ΙΙΙ, 1 Τί οὖν τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου; ἢ τίς
2 ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς; Πολύ, κατὰ πάντα τρόπον.

Ἀντιτίθησιν ἑαυτῷ. Εἰ οὖν, φησὶ, κατὰ τὸν σὸν λόγον, οὐδὲν ὠφελεῖ, οὔτε τὸ εἶναι Ἰουδαῖον, οὔτε τὸ περιτέμνεσθαι, ἀλλὰ καὶ θλάπτει, ὡς τοὺς παραβαίνοντας μείζονος εἶναι τιμωρίας ἀξίους, τί δὴ ποτε ἡμᾶς καὶ ἐξελέξατο ὁ θεός; διατί δὲ καὶ περιτέμνεσθαι προσέταξεν; Ἦν μὲν οὖν πρὸς τὴν ἀντίθεσιν εἰπεῖν, ὅτι τύπος ἦν ἡ περιτομή ταύτης τῆς διὰ πίστεως ἐν πνεύματι περιτομῆς, καὶ Ἰουδαῖος, τοῦ νοητοῦ Ἰουδαίου, τοῦ ἐξομολογουμένου θεῷ· Ἰούδας γὰρ, ἐξομολόγησις ἐρμηνεύεται. Ἀλλὰ ταύτην τέως ἀφείς τὴν λύσιν, ἀπαράδεκτον ἔτι οὖσαν, εἰς ἑτέραν ἦλθεν, ὅτι ὠφελεῖ ὁ Ἰουδαϊσμός· ἐκ τούτου γὰρ, φησιν, ἔμαθον ὁδὸν σωτηρίας, ἔλαβον νόμον ὁδηγὸν τῶν πρακτέων· εἰ δὲ μὴ ἐφύλαξαν, ἑαυτοῖς μεμψέσθωσαν. Ἐμοὶ γὰρ τέως, φησὶ, πρὸς τοὺς μὴ παραβαίνοντας ὁ λόγος. — ἈΛΛΩΣ. Τὴν Ἰουδαϊκὴν καταστείλας ὀφρὺν, καὶ δεῖξας μάτην αὐτοὺς ἐπὶ τῇ περιτομῇ καὶ τῷ νόμῳ καὶ τῇ τοῦ Ἰουδαίου προσηγορίᾳ μεγαλυχουμένους, ἵνα μὴ τις αὐτὸν ὑπολάβῃ, δυσμενεῖα τοῦτο καὶ ἀπεχθεία ποιεῖν, ἐπάγει· *Τὶ τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου; ἢ τίς ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς;* Εἰ τῶν ἁλλοφύλων, φησὶν, ἐθνῶν τινὲς θεο-

σεβεία καὶ ἀρετῇ κοσμούμενοι, τῶν θείων ἀναρρήσεων ἀπολαύουσι, τί δὴ ποτε τῶν ἐθνῶν ἐχώρισε τὸν Ἰσραήλ ὁ θεός, καὶ τὴν περιτομὴν αὐτοῖς δέδωκε; τὸ γὰρ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου, τὴν περιτομὴν λέγει. Εἴτα ἐπάγει· *Πολὺ, κατὰ πάντα τρόπον*· ἐξελέξατο γὰρ αὐτῶν τοὺς προγόνους· τῆς Αἰγυπτίων ἡλευθέρωσε δυναστείας· πολυθρῦλλήτους διὰ τὰς παντοδαπὰς θαυματουργίας ἀπέφηνε· νόμον ἔδωκεν εἰς ἐοίθεϊαν· προφῆτας ἀπέστειλε. Ταῦτα γὰρ λέγει· *Πολὺ, κατὰ πάντα τρόπον*. Ταῦτα μέντοι πάντα σιγήσας, τοῦ νόμου τὴν θέσιν τίθει· μόνον· πρῶτον μὲν, λέγων, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ, πολὺ κατὰ πάντα τρόπον συντίθεται εἶναι τὸ περισσὸν καὶ ὠφέλιμον.

2 Πρῶτον μὲν γάρ, ὅτι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ

3 θεοῦ. Τί γάρ, εἰ ἠπίστησάν τινες; μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ καταργήσῃ; **Μὴ γένοιτο!**

Οἱ δὲ ὅλως, φησὶν, ἐνεχειρίσθησαν τὸν νόμον. Οὗτος γάρ, τὰ λόγια τοῦ θεοῦ. *Τί γάρ, εἰ ἠπίστησάν τινες;* Εἴτα, ἵνα μὴ λέγωσι· *Ναί, ἐνεχείρισεν ἡμῖν ὁ θεὸς τὸν νόμον. Καὶ τίς ὠφέλεια τοῦ τὸν νόμον ἐγχειρισθῆναι, ὅποτε πολλοὶ οὐκ ἐπίστευσαν αὐτῷ; Καὶ τί, φησὶ, πρὸς τὸν θεόν, εἰ ὑμεῖς ἠπιστήσατε; μὴ γὰρ ἀνάγκη σῶσαι ὑμᾶς εἶχεν ὁ θεός ἄκοντας; μὴ γάρ, ἐπειδὴ τινες ἠπίστησαν, παρὰ τοῦτο τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ, τουτέστι, τὴν εὐεργεσίαν, κατήργησαν καὶ ἐματαιοποίησαν; Θύμενοι· εἰ γὰρ καὶ αὐτοὶ οὐκ ἠδουλήθησαν, ὁ μέντοι θεὸς τὸ αὐτοῦ πεποίηκεν.*—ΑΛΛΩΣ. Ἀντιπίπτον λύει. Τί γάρ, εἰ ἠπίστησάν τινες; Ἀπορήσει γὰρ ἂν τις, ὅτι ἐνεπιστεύθησαν μὲν τὰ λόγια τοῦ θεοῦ· τὰ δὲ λόγια τοῦ θεοῦ μεγάλας μὲν δωρεὰς καὶ εὐεργεσίας ὑπισχνεῖται· ἀλλ' ἐν τῇ τῶν παραδεξαμένων πίστει καὶ παραφυλακῇ αὐταὶ τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν ἐκβάσιν εἶχον· πολλῶν δὲ ἀπιστησάντων καὶ παραβεβηκότων, ἀκόλουθον, κεκωλύσθαι μὲν τὰς ὑποσχέσεις εἰς πέρας ἐξελεῖν, μάτην δὲ τὰ λόγια τοῦ θεοῦ καταπιστευθῆναι τούτοις εἰς μηδὲν χρήσιμον, καὶ τὴν περιτομὴν ἐξελεγχθῆναι, εἴγε ἡ μὲν περιτομὴ, διὰ τὰ

λόγια, τὰ δὲ λόγια, διὰ τὰς δωρεὰς, αἱ δὲ δωρεαὶ, διὰ τῆς πίστεως ἐλάβανον πέρας· τὴν πίστιν δὲ ἠθέτησαν οἱ παραβεβηκότες. Ὡς οὐδεμία, φησὶν, ὠφέλεια τῆς περιτομῆς. Ταῦτα οὖν ἐπιλούμενος τὴν ἀπορίαν, φησί· *Τί γὰρ, εἰ ἠπίστησαν τινες; μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίστιν τοῦ θεοῦ καταργήσῃ; τουτέστι, τὸ πιστὸν τῶν ὑποσχέσεων αὐτοῦ, τὸ ἀληθές, τὸ ἀμετάθετον; Μὴ γένοιτο, φησὶ, διὰ τὴν ἐκείνων ἀπιστίαν, ἡ τὸ ἐν ταῖς ὑποσχέσεσιν αὐτοῦ πιστὸν καὶ ἀληθές, μάταιον ἀπελεγχθῆναι, ἢ τῆς περιτομῆς τὴν νομοθεσίαν εἰς μηδὲν ὠφέλιμον χρηματίζαι· τὴν γὰρ αἰτίαν ἔχειν οὐκ ἄλλος, ἀλλ' ἡ οἱ παραβεβηκότες εἰσι δίκαιοι. Μᾶλλον οὕτω· Μὴ γένοιτο, ὑπερισχύσαι τὴν ἀπιστίαν ἐκείνων, ὥς δι' ἐκείνων καταργηθῆναι, καὶ ἀτελές καὶ ἀνέκβατον ὀφθῆναι, τὸ ἐν ταῖς ὑποσχέσεσιν αὐτοῦ πιστὸν καὶ πανάληθες. Κἂν γὰρ ἐκεῖνοι ἠπίστησαν, αὐτὸς οὐδὲν ἔλαττον τῷ ἑαυτοῦ ἐποίησε, καὶ τὰς ἐπαγγελίας ἐξεπλήρωσε. Δυνατὸν δὲ, πίστιν θεοῦ, ἐκλαβεῖν καὶ τὴν ἐν τοῖς μὴ παραβεβηκόσι διαμείνασαν πίστιν. Αὕτη γὰρ θεοῦ πίστις, ὡς εἰς θεὸν οὔσα, καὶ ἐκ θεοῦ αὐτοῖς διαφυλαχθεῖσα· ἡ μὲν γὰρ ἀπιστία, τῆς μοχθηρίας τῶν ἀπιστησάντων· ἡ δὲ πίστις, ἐκ θεοῦ ἐδράζεται τοῖς ἀξίοις. Ἢ οὖν ἐκείνων ἀπιστία, μὴ γένοιτό, φησὶν, ὅτι ἐκνικᾷ τὴν εἰς θεὸν καὶ διὰ θεοῦ μεμενηκυῖαν πίστιν. Ὡς τε τέλος ἐξουσιν αἱ ἐπαγγελίαι· ὥστε ἔστιν ὠφέλεια καὶ τῆς περιτομῆς.*

4 Γινέσθω δὲ ὁ θεὸς ἀληθὴς (α), πᾶς δὲ ἄνθρωπος ψεύσης, καθὼς γέγραπται· «Ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε (β).»

Οὐκ ἐπειδὴ, φησὶν, ἠπειθήσαν Ἰουδαῖοι, διὰ τοῦτο παρεβλάβητι ἡ δωρεὰ τοῦ θεοῦ, ἡ ἡλαττώθη· ἀλλὰ πάντα γέγονεν, ἵνα διελεγχθῇ καὶ τοῦ θεοῦ τὸ ἀληθές, ἐφ' οἷς ἐπηγγείλατο τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀβραάμ, καὶ τῶν ἀνθρώπων τὸ ψεῦδες. Ἐψεύσαντο

(α) Ἰωαν. Γ', 33. Δευτ. ΑΒ', 3. 4. (β) Ψαλμ. ΡΙΕ', 2. Ψαλμ. Ν', 6.

γὰρ τῇ ἀπιστίᾳ τὸν θεόν, θεοῖς λατρεύσαντες καὶ δαίμοσιν.
— ΑΛΛΩΣ. Γινέσθω ὑμῖν, φησὶν, ὁ θεὸς ἀληθής· λογιζέσθω, νοεῖσθω, φρονεῖσθω, ὅτι ὁ θεὸς ἀληθής, καὶ ὅτι πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης. Εἰ οὖν τοῦτο, εἰ καὶ τινες ἠπειθήσαν, οὐδὲν ἦτον ὁ θεός· ἂ ἐπηγγελάτο τῷ Ἀβραάμ εἰς τέλος ἄξει. Πῶς οὖν, φησὶ, καὶ ἀπιστοῦσι καὶ παρανομοῦσι; Ναί, φησὶ· τὰς γὰρ οἰκείας ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐπάγων, ἐλείνων παραβεβηκότων, καὶ τὸ ἐκείνων ἄγνωμον καὶ ἀχάριστον μάλιστα ἐλέγχεται· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπερβάλλον τῆς εὐεργεσίας καὶ ἀληθείας τῆς τοῦ θεοῦ δικαιοσύνης ἐπὶ πλέον ἀπογυμνοῦται καὶ ἐπιδείκνυται, καὶ νίκη αὐτῷ λαμπρὰ ἐκ τούτου περιγίνεται, ὡς καὶ ὁ Δαυὶδ μαρτυρεῖ λέγων· Ὅπως ἂν δικαιωθῇς ἐν τοῖς λόγοις σου, καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε. Ὡστε, εἰ ἐκ τῆς ἐπαγγελίας τὸ πέρας τῆς ἐπαγγελίας, ταύτην δὲ κατεπιστεύθησαν οἱ Ἰουδαῖοι, πολλὰ κατὰ πάντα τρόπον τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου, εἰ καὶ τινες αὐτῶν γεγονάσι παραβάται. Εἴτα, Τί οὖν, φησιν, εἰ ἐκ τῆς ἀδικίας ἡμῶν νίκη γίνεται τῷ θεῷ; — Καθὼς γέγραπται.] Παράγει καὶ τὸν Δαυὶδ τὸ αὐτὸ λέγοντα. Ὅτι διὰ τοῦτο, φησὶ, καὶ ἀναξίους εὐεργετῇ ὁ θεός, ἵνα δειχθῇ αὐτοῦ τὸ ἀγαθόν, καὶ ἵνα νικήσῃ, εἰς κρίσιν τοῖς ἀνθρώποις καταστάς.

5 Εἰ δὲ ἡ ἀδικία ἡμῶν θεοῦ δικαιοσύνην συνίστησι, τί ἐροῦμεν; μὴ ἄδικος ὁ θεός, ὁ ἐπιφέρων τὴν ὀργήν; (κατὰ ἄνθρωπον λέγω). Μὴ γένοιτο!

Ἀντιθεσίς. Ὁ θεός, φησιν, εὐηργέτησεν ἡμεῖς δὲ αὐτὸν ἐψευσάμεθα· καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν κακίαν ὤφθη μᾶλλον ἐλεήμων, ὅσῳ καὶ ἀναξίους εὐεργετῇ· διὰ τοῦτο τοιγαροῦν καὶ νικᾷ ἐν τῇ κρίσει· ἡμεῖς οὖν αὐτῷ ἄγνωμονήσαντες, τὴν πρόφασιν τῆς νίκης παρέσχομεν· διατὶ οὖν κολάζει ἡμᾶς, δι' οὓς ὤφθη νικῶν; Λύσις. Εἰ αἴτιος αὐτῷ σὺ τῆς νίκης, κολάζει δὲ σε, ἀδικεῖ· εἰ δὲ ἄδικος οὐκ ἔστι, κολάζει δὲ, ἄρα οὐ σὺ αὐτῷ τῆς νίκης αἴτιος· ἐνὶ γὰρ αὐτῷ καὶ ἄλλως νικᾷ, καὶ σὺ μὴ ὤφθης κακός· οὐ γὰρ ὁ μὴ κακός, ἥδη καὶ ἄξιός· ἀγάπην θεοῦ ἐπισπάσασθαι.

Ἀπορίαν δὲ διὰ τούτων μεγάλην ἀνακινεῖ, καὶ ἐπιλύεται λίαν σοφῶς καὶ ἐμφρόνως. Εἰ μὴ ἤμαρτον, φησὶν, ἐροῦσι τινές, οὐκ ἂν ὁ θεός ἐφάνη ἀληθής, οὐκ ἂν δίκαιος, οὐκ ἂν ἐνίκησε. Πρὸς οὓς λέγομεν· Εἰ σὺ τῆς νίκης αὐτῷ καὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης αἴτιος, πῶς σε κολάζει ἁμαρτάνοντα; πῶς σε τιμωρεῖται; μὴ ἄδικον αὐτὸν ἐρεῖς; Καὶ ποίας δικαιοσύνης αὐτοῦ σαυτὸν ἔλεγες αἴτιον; τοῦτο γὰρ οἶμαι δηλοῦν αὐτὸν, διὰ τοῦ εἰπεῖν· Ἐπεὶ πῶς κρινεῖ ὁ θεὸς τὸν κόσμον; ἀντὶ τοῦ, Πῶς αὐτὸν ἄδικον ἔλεγες καὶ κριτὴν; δι' ὧν γὰρ σαυτὸν αἴτιον ἔλεγες τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, κριτὴν ἂν ὠμολόγεις καὶ δίκαιον· δικαιοσύνη γὰρ, τέλος κρίσεως. Εἰ οὖν ἐπάγει ὀργὴν τοῖς ἁμαρτάνουσι, πῶς αἴτιος αὐτοῖ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ; Ἀλλὰ δίκαιον ἐρεῖς, φησιν; Ἀλλ' οὐκ ἔχεις εἰπεῖν· δίκαιον γὰρ δι' ὧν ἠπόρεις ἀνωμολόγησας. Ἦξε οὐκ εἶσιν οἱ ἁμαρτάνοντες οὔτε τῆς νίκης, οὔτε τῆς ἀληθείας, οὔτε τῆς δικαιοσύνης αἴτιοι. Εἴτα προάγει καὶ ἑτέρως τὸ ἐπιχείρημα. Εἰ διὰ τοῦ ἐμοῦ ψεύδους, ὡς λέγεις, δοξάζεται ὁ θεὸς ἀληθής, οὐ κατακρίσεις, ἀλλὰ τιμῆς ἀπολαύειν μᾶλλον ὤφειλον· καὶ πλέον ψεύδεσθαι καὶ ἁμαρτάνειν ἔδει με, ἵνα πλέον δοξάζηται ὁ θεός, καὶ πλέον ἀπῆλαυον ἐγὼ τῶν ἀγαθῶν. Ἀλλὰ μὴν οὐδεὶς ἂν τοῦτο τολμήσειε λέγειν· δῆλον γὰρ τὸ ἄτοπον. Διὸ καὶ εἴ τινες λέγουσι περὶ ἡμῶν, ὅτι φρονοῦμεν, ὡς ἐν τῇ πράξει τῶν κακῶν ἔρχεται ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ, ἀπαραίτητον κρίμα ἔξουσιν, ὅτι εἰς τηλικαύτην συκοφαντίαν ἡμᾶς διασύρουσι. Καὶ ὅρα σοφίαν! Αὐξῆσαι γὰρ θέλων τὸ ἄτοπον, οὐδὲ τοὺς ἀπορῶντας ταῦτα τοῦτο λέγοντας εἰσάγει, ἀλλ' ἐτέρους τινάς, καὶ βλασφημίαν αὐτὸ καλεῖ· Καθὼς γὰρ, φησὶ, βλασφημοῦμεθα. Εἰ οὖν οἱ λέγοντες τοῦτο καθ' ἡμῶν, ἀπαραίτητον ἔξουσι τὴν δίκην, πολλῷ μᾶλλον οὐκ ἂν τολμήσαιμεν ἡμεῖς οὐδ' εἰς νοῦν παραδέξασθαι, ὅτι ἐν τῇ πράξει τῶν κακῶν παραγίνεται τὰ ἀγαθὰ· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, οὐδ' ὅτι ἐπὶ πλέον ἁμαρτάνειν δεῖ, ἵνα πελεῖον δοξασθῇ ὁ θεός· εἰ δὲ μὴ τοῦτο, δῆλον ὡς οὐδὲ τὸ λέγειν, ὅτι διὰ τοῦ ἐμοῦ ψεύσματος δοξάζεται ὁ θεὸς ἀληθής.

Οὐδ' ἄρα αἰτίος εἰμι θεῷ οὔτε τῆς ἀληθείας αὐτοῦ, οὔτε τῆς δικαιοσύνης, οὔτε τῆς νίκης αὐτοῦ. *Μὴ ἄδικος ὁ θεός.*] Εἰ δέ, φησιν, ἐκ τῆς ἡμῶν ἀδικίας μᾶλλον δέικνυται ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ θεοῦ· ὅτι δὴ οὔτε ἡ ἡμῶν ἀδικία ἐκάλυπεν αὐτὸν τὰ δίκαια ποιῆσαι, τουτέστιν εἰς τέλος ἀγαγεῖν τὰ ὑποσχεθέντα τῷ Ἀβραάμ· καὶ οὐκ ἂν ἄλλως ὤφθη ὁ θεός δίκαιος καὶ ἀληθής, εἰ μὴ ἡμεῖς γεγόναμεν ἄδικοι· εἰ τοῦτο ἐστίν, ἄρα ἀδίκως κολάζει, τοὺς αἰτίους αὐτῷ ἀληθείας γενομένους· εἰ δὲ μὴ ἀδίκως κολάζει· ἄρα οὐχ ἡμεῖς αὐτῷ τῆς ἀληθείας αἵτιοι. *Κατὰ ἄνθρωπον λέγω.*] Ἐπειδὴ γὰρ ἀνθρωπίνους λογισμοῖς ἐχρήσατο, οὐκ ὄντα ἄδικον δεικνύς τὸν θεόν, ἐπάγει· Κατὰ ἄνθρωπον λέγω τοὺς λογισμοὺς τούτους· ἐπεὶ καὶ ἄλλοι, φησὶν, εἰσι λογισμοὶ θεϊότεροι· ὥς εἰ εἶπε· Κατὰ ἀνθρώπινον λογισμὸν λαλήσωμεν· Ἄδικος ἐστὶν ὁ θεός; Μὴ γένοιτο! Πῶς οὖν ὀργὴν ἐπάγει; Ἦ δὴλον, ὅτι οὐχ ἡμεῖς αὐτῷ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς δικαιοσύνης αἵτιοι, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτῷ.

6 Ἐπεὶ πῶς κρινεῖ ὁ θεός τὸν κόσμον; Εἰ γὰρ ἡ
7 ἀλήθεια τοῦ θεοῦ ἐν τῷ ἐμῷ ψεύσματι ἐπερίσσευσεν
εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ, τί ἐτι καὶ γὰρ ὡς ἁμαρτωλὸς
8 κρίνομαι; Καὶ μὴ (καθὼς βλασφημούμεθα, καὶ καθὼς φασὶν τινες ἡμᾶς λέγειν) ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ; ὣν τὸ κρίμα ἐνδικόν ἐστιν.

Εἰ ἦν, φησιν, ἄδικος, οὐκ ἂν ἔκρινε τὸν κόσμον· αὐτὸ γὰρ τὸ κρίνειν δηλοῖ, ὅτι δίκαιός ἐστιν· φύσις γὰρ αὕτη τοῦ κρίνειν τὸ τὸν δίκαιον κρίνειν τοὺς ἀδίκους. *Εἰ γὰρ ἡ ἀλήθεια τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς.*] Τὸ αὐτὸ πάλιν λέγει. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο, φησὶν, ἐπερίσσευσεν ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ νίκη τοῦ θεοῦ, ἐπειδὴ ἐγὼ ἠδίκησα, καὶ ἐψεύσαμην αὐτόν, ἀλόγως κρίνομαι· ἔδει γὰρ με καὶ ἀμοιβῶν ἀξιωθῆναι, ὡς αἴτιον αὐτῷ τῆς νίκης καὶ ἀληθείας· ἀλλὰ νῦν οὐκ ἐγὼ αἴτιος, τοιγαροῦν καὶ κρίνομαι. *Εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ.*] ἵνα δοξάζεται ἐπὶ νίκη καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀληθεία. *Τί ἐτι καὶ γὰρ ὡς ἁμαρτωλὸς κρίνομαι;*] Τί

κρινόμεθα, φησὶν, ὡς ἁμαρτωλοὶ, οἱ αἵτιοι νίκης θεῷ γενομένοι; καὶ μὴ γίνεται, καθὼς τινες ἡμᾶς νομίζουσι λέγειν; Τοιγαροῦν καὶ κωμωδοῦσιν, ὅτι ποιήσωμεν τὸ κακόν, ἵνα ἐκ τούτου νικήσας ὁ θεός, ἀμειψῇται ἡμᾶς εὐεργεσίαις, ὡς αἰτίους νίκης αὐτῷ γενομένους, ἐξ ὧν κακῶς ἐπράξαμεν. — ΑΛΛΩΣ. Καὶ μὴ γένηται ἐκεῖνο, φησὶν, ὅπερ λέγειν νομίζομεθα, ὅτι ἐκ τῆς ἀδικίας ἡμῶν εὐεργετεῖ ἡμᾶς ὁ θεός, ὡς αἰτίους αὐτῷ νίκης. Μὴ γένηται δὲ ἐκεῖνο· Ποῖον; Τὸ ἔλθειν τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὸ εὐεργετεῖσθαι παρὰ τῷ θεῷ, ὡς αἰτίους αὐτῷ νίκης. Νῦν γὰρ, φησι, τὸ ἐναντίον, καὶ τιμωρούμεθα. — Ὡν τὸ κρίμα ἐνδικόν ἐστι.] Ἦκουσαν Ἕλληνας τῶν χριστιανῶν λεγόντων· «Ὁπου ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερπερίσσευσεν ἡ χάρις (α).» Καὶ αὐτοὶ μὲν ταῦτα ἔλεγον, ὅτι πλεονάσας ὁ κόσμος ἁμαρτημάτων, αὐτὸν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐπεσπάσατο εἰς σωτηρίαν, καὶ ἐκ τούτου ἐπλεόνασεν εἰς ἡμᾶς ἡ χάρις· αὐτοὶ δὲ διασύροντες τὸ εἰρημένον, ἔφασκον τοὺς χριστιανούς λέγειν· Δεῖν ἁμαρτάνειν, ἵνα πλεονάσῃ ἡ χάρις. Ὡν, φησι, δηλονότι, τῶν οὕτω βλασφημούντων ἡμᾶς, τὸ κρίμα ἐνδικόν ἐστι· ὅτι τὰ καλῶς εἰρημένα, κακῶς μεθερμηνεύοντες διασύρουσι. — Τί οὖν (1); διὰ τοῦ νόμου, φησὶ, καὶ τῆς περιτομῆς οὐδὲν προκατέχουμεν πλέον ὧν ἔχομεν. Τί οὖν κατέχομεν περισσόν; Προητιασάμεθα γὰρ Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας, καὶ τὰ ἐξῆς.] Ἐλλιπῶς εἴρηται· τῷ γὰρ, *Τί οὖν κατέχομεν περισσόν*, ἀκόλουθον ἦν ἐπαγαγεῖν· Τὴν ἐκ πίστεως δικαιοσύνην, ὅπερ ἐν τοῖς ἐξῆς προΐδον λέγει, *Δικαιοσύνην* θεοῦ, διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τί οὖν κατέχομέν, φησι, περισσόν ἡμεῖς; Τὴν ἐκ πίστεως δικαιοσύνην. Προητιασάμεθα γὰρ Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας. Πῶς δὲ προητιάσατο; Ἐν τῷ Ἕλληνας μὲν ἀπελέγξει, διαφθείραντας τὴν φυσικὴν γνῶσιν, ἐν οἷς ἔφη· «Ὁ θεός γὰρ αὐτοῖς ἐφάνέρωσε·» καί·

(α) Ρωμ. Ε, 20. (1) Τὰ ἐντεῦθεν ἕως τέλους ἀρμόζουσι κυρίως εἰς τὸν στίχον 9 ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ.

«Ὅτι γινόντες τὸν θεόν, οὐχ ὡς θεὸν ἐδόξασαν ἢ εὐχαρίστησαν (α)· ἢ Ἰουδαίους δὲ, παραβεβηκότας τὸν νόμον, δι' ὧν φησί· «Ὅς ἐν νόμῳ καυχᾶσαι (β)·» καὶ δεῖξας, ὅτι παρ' οἷς μὲν ἡ φύσις ἡσθάνησε, παρ' οἷς δὲ καὶ ἡ φύσις καὶ ὁ νόμος. Ἀκολουθῶς τὴν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου χάριν εισάγει, καὶ φησί· Τί ἔχομεν ἡμεῖς ἐκ τῆς χάριτος περισσὸν καὶ ἐξαίρετον; Τὴν πίστιν τὴν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, δικαιοσύνης οὖσαν ἀπεργαστικὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ χάριτος, δι' ἧς μόνον ἄνθρωποι δικαι-
οῦνται, οὐ κατὰ γένος διακεκριμένως,
ἀλλὰ κατὰ θεοῦ δόσιν ἰσοτιμῶς, κατὰ
τὸν Ἀβραάμ τύπον.

9 Τί οὖν; προεχόμεθα; Οὐ πάντως· προητiasάμεθα
γάρ, Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας πάντας ὑφ' ἁμαρ-
10 τίαν εἶναι· καθὼς γέγραπται· «Ὅτι οὐκ ἔστι δι-
11 κσιος οὐδὲ εἷς· οὐκ ἔστιν ὁ συνιῶν· οὐκ ἔστιν ὁ
12 ἐκζητῶν τὸν θεόν. Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἡχρειώ-
θησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως
13 ἐνός. Τάφος ἀνεωγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν· ταῖς
γλώσσαις αὐτῶν ἐδόλιοῦσαν. Ἰὸς ἀσπιδίων ὑπὸ
14 τῇ χειρὶ αὐτῶν. Ὡς τὸ στόμα ἀράς καὶ πικρίας
15 γέμει. Ὅξεῖς οἱ πόδες αὐτῶν, ἐκχέαι αἷμα. Σύν-
16 τριμα καὶ ταλαιπωρία ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν· καὶ
17 ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν. Οὐκ ἔστι φόβος θεοῦ
18 ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν (γ).»

Τί οὖν; προεχόμεθα;] Τὸ χωρίον τοῦτο διττῶς δύναται
ἀναγνωσθῆναι, καὶ δύο καὶ τὰς ἐννοίας ἔχειν· μίαν μὲν, ὡς
ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων προτεινόμενον· ἑτέραν δὲ, ὡς ἀπὸ τῶν ἐν

(α) Ρωμ. Α', 19. 21. (β) Ρωμ. Β', 23. (γ) Ψαλμ. ΙΓ', 2. 3.
Ψαλμ. Ε', 10. Ραθ', 4. Θ', 28. Ησ. ΝΘ', 7. 8. Ψαλμ. ΔΕ', 2.

ἀκροβυστῆς πιστῶν προβαλλόμενον. Εἰ μὲν γὰρ ἀναγνῶμεν· Τί
οὖν προεχόμεθα; ἅμα συνείροντες τῷ ἐρωτηματικῷ μορίῳ τὸ,
προεχόμεθα, ὡς ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων δηλοῦται προτεινόμενον,
καὶ ἔννοιαν ἔχει· ἂν ταύτην· Τί οὖν προέχομεν; καὶ τί
ἐκερδήσαμεν, προκριθέντες τῶν ἀκροβύστων; Πρὸς οὗ· τὸ, Οὐ
πάντως, ἀποκρίσις· ἀποδίδεται, τουτέστιν· Οὐκ ἐκ παντὸς
τρόπου κέρδος ὑμῖν τοῦτο· μὴ φυλάξαι γὰρ τὰ ἐμπιστευθέντα,
οὐδεμίαν διαφορὰν, οὐδὲ κέρδος, ἀλλὰ καὶ ἡ τιμωρία μεῖζων.
Οὕτω μὲν, εἰ ἐν συνεπείᾳ τὸ, τί οὖν, μετὰ τοῦ, προεχόμεθα,
τίς ἀναγνώ· εἰ δὲ κατὰ διαστολὴν, ἄμφω ἐρωτηματικᾶ,
καὶ τὸ, τί οὖν, καὶ τὸ, προεχόμεθα, καὶ ἀπὸ τῶν ἀκροβύστων
πιστῶν εἴη· ἂν διαπορούμενον. Ἐπειδὴ γὰρ προεῖπεν, ὅτι πολὺ
τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου, ἐπάγει ὁ ἀκροβύστος διαπορῶν, καὶ
λέγων· Τί οὖν; προεκρίθησαν ἐκεῖνοι, προέλαβον, ἡμεῖς δὲ προ-
λήφθημεν, προεχόμεθα πρὸς τὸν θεοῦ δικαιοσύνην; Πρὸς οὗ· ὁ
θεὸς Παῦλος φησί· Μὴ γένοιτο! Οὐ πάντως. Καὶ ἐκεῖνοι μὴ
κατορθώσαντες μὲν, ὑπαίτιοί εἰσιν, ὥσπερ καὶ ἡμεῖς μὴ κα-
τορθώσαντες· κατορθωσάντων δὲ ἑκατέρων, ἴση ἡ σωτηρία·
ὥστε οὐ προέχεσθε. — ΑΛΛΩΣ. Μάχεσθαι δοκεῖ τὸ, Τί οὖν;
προεχόμεθα; καὶ ἐξῆς, πρὸς τὸ εἰρημένον, ὅτι Πολὺ, κατὰ
πάντα τρόπον τὸ περισσὸν τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἡ ὠφέλεια τῆς
περιτομῆς. Λέγει γὰρ, ἐκεῖ μὲν προκεκρίσθαι, καὶ πλέον· τοῦς
περιτετμημένους τῶν ἀκροβύστων ἔχειν· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν
προέχειν. Ἡ οὐκ ἔστι μαχόμενον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ πλέον· ἔχειν
φησιν, ἀπὸ τῆς φιλάνθρωπίας καὶ ἀληθείας τοῦ θεοῦ, ὅτι τὰ λό-
για κατεπίστευσεν, ὅτι τὰς ὑποσχέσεις ἐπλήρωσε, μὴ κωλυθεὶς
ὑπὸ τῶν ἀπιστησάντων· ἐνταῦθα δὲ αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ πρόσω-
πα συγκρίνει τῶν ἀκροβύστων καὶ τῶν περιτετμημένων, καὶ λέγει
αὐτοῖς, μὴδὲν ἑτέρους· ἑτέρων προέχειν. Οἱ τε γὰρ κατορθοῦντες
τὴν ἀρετὴν, ὅποιός· ἂν εἴησαν τάξεως, ὁμοίως, τῆς εὐεργασίας
ἀπολαύουσιν· οἱ τε πάλιν παραβαίνοντες, καὶ τε τῶν ἀκροβύστων
εἶεν, καὶ τε τῶν ἐμπεριτόμων, τὴν ὁμίαν τιμωρίαν ἑαυτοῖς

ἐπισπάσονται. Ὡς οὐ μάχεται τὸ, Οὐδὲν προσχόμεθα, καὶ τὸ; Πολὺ τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου, καὶ ἡ ὠφέλεια τῆς περιτομῆς. Κατ' ἄλλον γὰρ τρόπον ἐκεῖ εἴρηται, καὶ κατ' ἄλλον νῦν ἡ σύγκρισις παρείληπται. Ἄνω εἰπὼν, τὸ περισσὸν τοῦ Ἰουδαίου, καὶ διδάξας ἔχειν τι περισσὸν τὸν Ἰουδαῖον διὰ τὸ ἐγγχειρῆσθαι τὸν νόμον, νῦν δείκνυσι μηδὲν ἔχειν περισσὸν, ὥς μὴ φυλάξαντα αὐτόν· μὴ ὅτι καὶ ἑλάττω, ὅσον τὸ ἐν γνώσει ἀμαρτάνειν χεῖρον. Τί οὖν; ἔχομεν, φησὶν, ἡμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι πλέον τί; Οὐδέν, φησι. Τί δὴ ποτε; Ὅτι πάντες ὑπὸ ἀμαρτίαν ἐσμέν, Ἰουδαῖοι τε καὶ Ἕλληνες. — Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας πάντας ὑφ' ἀμαρτίαν εἶναι. Οὐδὲν οὖν, φησι, τῷ Ἰουδαίῳ πλέον ἐκ τοῦ νόμου· οὐκ ἐφύλαξε γὰρ· οὐδὲ τῷ ἀκροβυστῇ· ἡμαρτε γάρ. Οὐδεὶς οὖν ἔχει πλέον τοῦ ἄλλου· καὶ γὰρ πάντας ἡνωσάμεθα, τουτέστιν· ἠλέγξαμεν, ὄντας ὑφ' ἀμαρτίαν. Εἴτα, ἵνα μὴ δόξη τοῦτο ἐπαχθές εἶναι, τὸν Δαυὶδ καὶ Ἡσαΐαν φέροι μάρτυρας. Ἀμα. Τῷ ἐν ἀκροβυστίᾳ δηλονότι. Ἐχρησώθησαν. Ἄμα τῷ ἐκκλίνειν ἀπὸ θεοῦ, ἀχρεῖοι καὶ ἀπερρίμμενοι γεγέννηται. Τάφος, καὶ τὰ ἐξῆς. Ταῦτα τοῖς καταλαλοῦσι πρέπει. Σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν τοῖς ὁδοῖς αὐτῶν. Ὅδοις τὴν πολιτείαν φησὶ καὶ τὴν ζώην· σύντριμμα δὲ καὶ ταλαιπωρίαν, τὰς ἀμαρτίας. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπιτρίβει καὶ ἐξίτηλον ποιεῖ ψυχὴν καὶ σῶμα, ὥς ἀμαρτία. Ὅδον εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν. Τὴν χρηστὴν λέγει πολιτείαν.

19 Ὅδοις δὲ, ὅτι, ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ· ἵνα πᾶν στόμα φραγῇ, καὶ ὑπόδικος
20 γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ θεῷ. Διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ. ἵνα μὴ λέγωσιν Ἰουδαῖοι· Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς ταῦτα; Οὐ πάντως γὰρ περὶ ἡμῶν εἴρηται. Ναί, φησι, πρὸς ὑμᾶς. Πάντες γὰρ τοῦτο ἴσμεν, ὅτι, ὅσα ὁ νόμος λέγει, (νόμον· δὲ λέγει πᾶσαν τὴν Παλαιάν,) τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. Ποία γὰρ ἦν, φησὶν, ἀνάγκη· τῷ Δαυίδ, ἑτέρων κατηγορεῖν καὶ οὐχὶ τῶν

οἰκείων; καὶ ἄλλους ἐλέγχειν, τὸν εἰς διόρθωσιν Ἰουδαίων ἀποσταλέντα Ἡσαΐαν; Τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ. Σὺν πολλῇ καὶ τοῦτο τέθεικεν ἀκριβεῖα. Οὐ γὰρ εἶπε, Περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ, ἀλλὰ, Τοῖς ἐν τῷ νόμῳ. Πολλὰ γὰρ καὶ περὶ Βαβυλωνίων λέγει, Περσῶν τε καὶ Μήδων, καὶ Αἰγυπτίων, καὶ ἑτέρων πλείστων ἐθνῶν· ἀλλ' ὅμως Ἰουδαίοις καὶ τὰς περὶ τούτων προρρήσεις προσέφερε, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ, τουτέστι, τοῖς ὑπὸ τὸν νόμον. Ἰνα πᾶν στόμα φραγῇ. Δείκνυσι μεγαλοβόρημονας τοὺς Ἰουδαίους. Διὰ τοῦτο τοιγαροῦν ἠλέγχοντο ὑπὸ τῶν προφητῶν, ἵνα τῶν μεγαλοβόρημων ἀποφραγῇ τὰ στόματα. Καὶ ὑπόδικος γένηται πᾶς ὁ κόσμος τῷ θεῷ. Τοιοῦτόν τι αἰνίττεται. Διὰ τοῦτο, φησὶν, οἱ προφῆται διήλεγξαν τοὺς Ἰουδαίους, καὶ ἔδειξαν αὐτοὺς εἰκὴ μεγαλοβόρημονοῦντας, μᾶλλον δὲ ὄλον τὸν κόσμον ὑπεύθυνον ἀμαρτίαις, ἵνα προοδοποιήσωσι τῇ πίστει· καὶ γινώσκοντες οἱ ἄνθρωποι, ὅτι οὔτε ἀπὸ νόμου καὶ περιτομῆς, οὔτε ἀπὸ ἀκροβυστίας ἐν σωθῆναι, εὐχερῶς τῷ Χριστῷ προσέλθωσι, τῷ χάριτι σώζοντι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ὑπόδικος. Ὑπόχρεως εἰς τὸ πιστεῦσαι Χριστῷ τῷ θεῷ. Εἰ γὰρ τοῖς ὑπὸ νόμον εἴρηται ὑπ' αὐτῶν τῶν προφητῶν, ὅτι οὐκ ὀρθοδοῦσιν (α), ἀλλὰ πόρρω τῆς ὀρθῆς βαδίζουσι πολιτείας· τὰ δὲ ἔθνη πολλῶ μᾶλλον ὑπάρχει ἐν ἀπωλείᾳ καὶ πλάνῃ· δῆλον ὅτι πᾶς ὁ κόσμος ὑπόχρεός ἐστι πιστεῦσαι Χριστῷ τῷ θεῷ, τῷ μόνῳ δυναμένῳ ῥύσασθαι καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας, καὶ πάντα τὸν κόσμον, διὰ τῆς οἰκειας χάριτος, ἐκ τῶν ἀμαρτημάτων αὐτῶν καὶ τῆς μακροῦς πλάνης καὶ ἀπωλείας αὐτῶν. Εἴτα πάλιν ὥσπερ ἀντιπίπτον λύει. ἵνα γὰρ μὴ τις εἴπῃ· Τί οὖν; ὁ νόμος οὐδὲν ὠφέλησεν; ἐπάγει τό· Διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σὰρξ· ὥς εἰ ἔλεγεν, ὅτι ὠφέλει ἂν ἴσως ὁ νόμος, εἰ ἐφύλαξαν αὐτὸν· οἱ παρειληφότες τὰ προστάγματα αὐτοῦ· ἐπειδὴ δὲ οὐκ

(α) Γ' Βασίλ. ΠΗ, 21.

ἐφύλαξαν, ἐκ περιστάσεως καὶ ἐβλαψεν, οὐ τῇ ἑαυτοῦ φύσει, ἀλλὰ τῇ τῶν μὴ φυλαζάντων γνώμῃ. *Διότι ἐξ ἔργων.*] Εἴτα, ἵνα μὴ πάλιν ἀναξιοπαθήσωσιν Ἰουδαῖοι, συγκαταριθμούμενοι παντὶ τῷ κόσμῳ εἰς τὸ ὑπόδικοι εἶναι, πάλιν τὰ κατ' αὐτοὺς ἐξετάζει. *Πᾶσα σάρξ.*] Οὐδὲ γὰρ ἐπλήρωσε τὰ ἐν τῷ νόμῳ.

21 Διὰ γὰρ νόμου ἐπίγνωσις ἁμαρτίας. Νυνὶ δὲ χωρὶς νόμου δικαιοσύνη θεοῦ πεφανέρωται, μαρτυρουμένη ὑπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν.

Καὶ τί λέγω, ὅτι οὐδὲν ὠφελεῖσθε, Ἰουδαῖοι, ἐκ τοῦ νόμου, εἰς τὸ μὴ γενέσθαι ἅμα τῷ παντὶ κόσμῳ ὑπόδικοι; Μενούγε ἐξετάζων τις, εὐρήσει καὶ βλαβέντας ἑμᾶς ὑπὸ τοῦ νόμου, οὐ παρὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ὑμῶν κακίαν. Πῶς; ὅτι τὸ γινῶναι τὴν ἁμαρτίαν, διὰ τοῦ νόμου ἔχετε· τὸ δὲ ἐν γνώσει ἁμαρτάνειν, χαλεπώτερον τοῦ ἐν ἀγνοίᾳ. — ΑΛΛΩΣ. Εἰς τοῦτο, φησὶν, ὁ νόμος ἐλυσιτέλησεν, ὅτι ἐγνώρισεν ἡμῖν τὴν ἁμαρτίαν, οὐ τῷ ἀπαγορεύσαι μόνον τὴν πράξιν τῶν ἀτόπων, ἀλλὰ καὶ τῷ παρακούοντάς αὐτοῦ τιμωρεῖσθαι. Μὴ ἐπιφερομένης γὰρ κολάσεως τοῖς ἁμαρτάνουσιν, οὐκ ἂν ἐγνώρισαμεν αὐτήν. Διὰ τούτων τοίνυν πάντων ἀκριβῶς συστήσας ὑφ' ἁμαρτίαν πάντας ὄντας, ἐπάγει λοιπὸν δεικνὺς τοῦ οἰκείου λόγου τὸ περιττόν. *Νυνὶ δέ.*] Ἐπιδείξας αὐτοὺς μὴδὲν ὠφελημένους ἐκ τοῦ νόμου, καὶ εἰς ἐπιθυμίαν ἀγαγὼν μεθόδου, σώσαι δυναμένης, εὐκαίρως εἰς τὴν πίστιν εἰσβάλλει Χριστοῦ. *Δικαιοσύνη Θεοῦ.*] Εἰ μετὰ νόμου, φησὶν, ἡμάρτομεν, πῶς ἂν σωθῆμεν, εἴποι τις, χωρὶς νόμου; Διὰ τῆς ἐκ θεοῦ δικαιοσύνης, φησί, τῆς παρὰ θεοῦ δεδομένης. Ὅπου δὲ θεὸς δίδωσι, μὴ ἀμφίβαλλε, ἄνθρωπε. Ἡ δικαιοσύνη θεοῦ, ἡ ἀπὸ θεοῦ δικαίως καὶ ἀθώως, καὶ ἀπαλλαγὴ τῶν ἁμαρτιῶν, ὣν ὁ νόμος οὐκ ἔσχυσεν ἀπχλλάξαι. *Πεφανέρωται.*] Τὸ φανερούμενον, δῆλον, ὡς ἦν μὲν, ἐκρύπτετο. Δέ. Τὴν οὖν καινοτομίαν φεύγων, καὶ τὸ δοκεῖν πρόσφατον εἶναι τὸ

κέρυγμα, εἶπε, πεφανέρωται· οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ προμαρτυρηθεῖσαν ὑπὸ Μωσέως, (οὗτος γὰρ ὁ νόμος), καὶ τῶν προφητῶν.

22 Δικαιοσύνη δὲ θεοῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας· οὐ
23 γὰρ ἐστὶ διαστολή. Πάντες γὰρ ἡμάρτον, καὶ ὅτε
24 ροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ· δικαιοῦμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι, διὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Δικαιοσύνη δὲ θεοῦ διὰ πίστεως.] Ποία δικαιοσύνη, εἴποι τις; ἢ πῶς δεδομένη ὑπὸ θεοῦ; Διὰ πίστεως, φησὶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἴτα, ἵνα μὴ δόξωσι ξένον τι ἀκούειν, εἰ ὅλως ἐνὶ σώζεσθαι, μὴδὲν αὐτοὺς συνεισενεγκόντας, δείκνυσιν, ὅτι καὶ τὸ πιστεῦσαι, συνεισενεγκεῖν ἐστίν· ἀνδρείας γὰρ δεῖται ψυχῆς τὸ πιστεῦσαι. Διό φησι, διὰ πίστεως, δεικνὺς καὶ ἡμᾶς ἐκ τούτου συνεισφέροντας. *Εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας.*] *Εἰς πάντας* μὲν, τοὺς Ἰουδαίους, φησὶν, ὡς οἴκοθεν καὶ ἐξ αὐτῶν ἐσχηκότας τῆς σωτηρίας τὸν αἴτιον, ἤγουν τὸν Χριστόν· *ἐπὶ πάντας* δὲ, τοὺς ἐθνικοὺς λέγει, ὡς ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων πιστευσάντων καὶ ἐπὶ τούτους ἐκταθείσης τῆς χάριτος. Ὅμως μέντοι καὶ τούτους κακείνους μετασχέσειν τῆς χάριτος ἔφησεν, οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ τοὺς πιστεύοντας. Καὶ πάλιν, ὅτι κοινὴ δικαίως ἡ χάρις κατὰ πάντων. *Οὐ γὰρ ἐστὶ διαστολή.*] Πάλιν δείκνυσιν μὴδὲν Ἰουδαίους ἔχοντας πλεον τῶν ἐξ ἐθνῶν. *Πάντες γὰρ ἡμάρτον.*] Μὴ γὰρ μοι εἴπης, φησὶν· Ἐγὼ μὲν Ἰουδαῖος εἰμὶ, ἄνωθεν εἰδὼς θεόν· οὗτος δὲ, ξένος καὶ βάρβαρος. Ὅλως, εἰ πάντες ἡμάρτον, ἔχουσι καὶ τὸ πάντες ὁμοτίμως σωθῆναι· οὐ γὰρ ἐστὶ διαστολή, ἤγουν, χωρισμὸς Ἰουδαίου καὶ ἐθνικοῦ· ὁμοίως ἀμφοτέρω ἡμάρτον. Καὶ ὁστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς.] Μὴ γὰρ μοι εἴπης, φησὶν, ὅτι Ἕλληνες πλεον ἡμάρτον. Μὴ σὺ κατόπιν οὐκ εἶ τῆς δόξης καὶ τῆς εὐεργεσίας τοῦ θεοῦ; καὶ δωρεὰν, τουτέ-

στιν, ἄνευ ὧν κατορθωμάτων, σώζει; καὶ πάλιν, ὡς μηδὲν ἕτερον συνεισενέγκαι, πλὴν πίστεως; δικαιούμενος δὲ, δωρεὰν δικαιῶσαι, καὶ κατόπιν ἐργῇ τῆς τοῦ θεοῦ δόξης καὶ εὐεργεσίας. [Υστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ θεοῦ.] Κατόπιν ἐγένοντο, οὐκ ἔφθασαν τοῦ δοξάζειν τὸν θεόν· ἐκπεπτώκασιν ἅπαντες τοῦ τιμᾶν αὐτόν· οἱ μὲν Ἰουδαῖοι, παραβάται γενόμενοι τῶν διὰ τοῦ νόμου ἐντολῶν· οἱ δὲ ἔθνικοι, εἰδώλοις λατρεύσαντες. Διὸ πάντες πιστεύσαντες εἰς Χριστόν, δωρεὰν δικαιοῦνται, τὸ πιστεῦειν μόνον συνεισάγοντες. Πῶς δὲ δικαιούμεθα; Ἀπολυτρούμενοι τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. Διὰ τί; δὲ ἀπολυτρούμεθα; Διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πῶς λυτροῦντος ἐκείνου; Τῷ ἰδίῳ αἵματι. Ἡ οὕτω· Θεὸς αὐτοὺς δοξάζει πιστεύοντας· υἱοθεσίας γὰρ ἄξιοι, καὶ κληρονόμοι τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀποφαίνει, ἥς δῆλον, ὅτι ἐξημάρτομεν, πάντες ὁμοίως ὑστερούμεθα· διὸ, δωρεὰν ἡμᾶς τούτων ἄξιοι.

- 25 Ὅν προέθετο ὁ θεὸς ἱλαστήριον διὰ τῆς πίστεως ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι, εἰς ἐνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτιῶν· ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ, πρὸς ἐνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, ἐν τῷ νῦν καιρῷ· εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν δίκαιον, καὶ δικαιῶντα τὸν ἐκ πίστεως Ἰησοῦ.

Πῶς δὲ δικαιῶνται; Διὰ τῆς ἀφέσεως τῶν παραπτωμάτων, ἥς τυγχάνομεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τουτέστι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. [Ὅν προέθετο ὁ θεὸς ἱλαστήριον.] Εὐδοκία γὰρ τοῦ πατρὸς, ἐξἱλασμα γιγνέσθαι τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν. ἱλαστήριον δὲ τὸ παλαιὸν ἐλέγετο τὸ πῶμα τῆς κιβωτοῦ. Οὕτω καὶ ἡ τοῦ Κυρίου σὰρξ, ἡ περικαλύπτουσα τὴν ἑαυτοῦ θεότητα, ἱλαστήριον γέγονε τῶν ἡμετέρων ἀνομιῶν. Τὸ δὲ, προέθετο, δηλοῖ παλαιὰν τὴν περὶ τούτου βουλὴν. [Ἐν τῷ αὐτοῦ αἵματι.] Ὁ μὲν γὰρ πατὴρ προέθετο· ὁ δὲ υἱός, τὸ αἷμα ἐξέχεεν ὑπὲρ ἡμῶν· κοινὴ οὖν ἡ χάρις τῆς ἀγίας Τριάδος· συνήργησε γὰρ καὶ τὸ

πανάγιον Πνεῦμα. [Εἰς ἐνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ.] Ὅσπερ ἐνδειξίς, τουτέστιν ἀπόδειξις, πλουτοῦ, τὸ καὶ ἐτέρους πλουτίζειν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐνδείχασθαι βουλόμενος τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐδικαίωσεν. Διὰ τὴν πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἁμαρτημάτων ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ. Ἀπόδειξις δὲ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ μάλιστα γέγονεν, ὅτι παρειμένους, τουτέστι, νεκρωμένους ταῖς ἁμαρτίαις τοὺς ἀνθρώπους, ἐδικαίωσεν. Εἴτα ἐπιτείνει τῶν ἀνθρώπων τὸ ἐγκλημα, τῷ τὰς ἁμαρτίας γενέσθαι ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ. Ὅτε γάρ, φησιν, ἔδει μετανοῆσαι, δοθείσης ἀνοχῆς, τότε μᾶλλον ἡμάρτομεν· τοὺς οὖν ἀσύγγνωστα πταίσαντας, νῦν διὰ πίστεως σώζει· καὶ οὕτω παρείθηναι ταῖς ἁμαρτίαις καὶ παραλελύμεθα. Εἴτα δέον τῆς παρσέως ἀπαιτηθῆναι δίκας, ἀνοχῆς καὶ φιλανθρωπίας ἐτύχομεν. Ἀλλὰ καὶ τῆς ἀνοχῆς τυχόντες, δέον μετανοεῖν, καὶ τὰ φθάσαντα ἐξιλεοῦσθαι, ἔτι τοῖς αὐτοῖς ἐγκαλινδοῦμεθα. Τί οὖν ἔδει τότε τὸν λίαν φιλάνθρωπον κριτὴν πράξει; Πάντως κολάσαι καὶ τιμωρῆσασθαι, ὑπὲρ ὧν τε ἐξ ἀρχῆς ἡμάρτομεν, καὶ ὑπὲρ ὧν, ἀνοχῆς τυχόντες, οὐ μετεμελήθημεν, καὶ ὑπὲρ ὧν οὐ μόνον οὐ μετεμελήθημεν, ἀλλὰ καὶ τὴν κακίαν ἐπετεινάμεν. Ὁ δὲ τί ποιεῖ; Τότε λύτρον ἑαυτὸν δίδωσιν ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ οὐ μόνον ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας, ἀλλὰ καὶ δικαιοῖ, καὶ σώζει, καὶ κληρονόμους τῆς αὐτοῦ ποιεῖται βασιλείας. Ὅντως χάρις μέτρον οὐκ ἔχουσα! ὅντως τοῦτο δωρεὰ, δωρεὰς ἀπάσης νικῶσα τὴν δύναμιν! Τοῦτο ἐνδειξίς ὡς ἀληθῶς ἀφάρτου δικαιοσύνης, καὶ δικαιοσύνης οὐκ ἀνθρωπίνης, ἀλλὰ θείας καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων! Διὸ καὶ αὐτὸς εἰπὼν, εἰς ἐνδειξιν τῆς δικαιοσύνης, οὐχ ἀπλῶς ἀλλὰ, αὐτοῦ, φησὶ, τουτέστιν, αὐτοῦ μόνον ἡ τοιαύτη καὶ τοσαύτη δικαιοσύνη. Ἐν ᾧ γὰρ ἔδει καιρῷ κολασθῆναι, τότε ἤλιωσε τῆς εὐεργεσίας. — Πρὸς ἐνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. [Τὸν γὰρ νεκρωθέντα ταῖς ἁμαρτίαις, νῦν σώζεισθαι, ὅτε καιρὸς τιμωρίας ὑπάρχει, ἀλλ' οὐ δικαίωσης, τοῦτο ἀπόδειξις

τῆς εὐεργεσίας καὶ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. Ἔδει γὰρ τὰς πρὸς τὸν Ἀβραάμ πληρωθῆναι ὑποσχέσεις, τὸ «Καὶ εὐλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη (α). » Τοῦτο οὖν δικαιοσύνη, τὸ ἀληθεύσαι καὶ ἐπὶ τοῖς ἀναξίοις τοῦ σῶζεσθαι. — *Ἐν τῷ νῦν καιρῷ.*] Πρὸς ἔνδειξιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ εἰπὼν, ἐπήγαγεν, *ἐν τῷ νῦν καιρῷ.* Ἡ γὰρ ἐν τῷ νῦν καιρῷ δικαιοσύνη τοῦ θεοῦ, τουτέστιν, ἐν ᾧ τὴν ἀπολύτρωσιν ἡμῶν εἰργάσατο, πλήρης ἦν φιλανθρωπίας, πλήρης δωρεᾶς, πλήρης χάριτος· διὸ καὶ ἔλεγεν· «Οὐκ ἦλθον κρῖναι τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος (β). » ἡ δὲ μέλλουσα δικαιοσύνη, οὐκέτι ὁμοίως, ἀλλ' ἀνταπόδοσίς ἐστιν ἐκάστω τῶν βεβιωμένων, ὡς καὶ οὗτος, πάλιν φησὶν· «Ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ θεοῦ, καὶ ἐξῆς (γ). » **Ἡ οὕτως ἐκκληπτέον.* Ἐνδείξις γέγονεν ἐν τῷ νῦν καιρῷ, ἡ ἀνοχὴ αὐτοῦ καὶ ἡ δωρεὰ, καὶ ἡ χάρις τῆς μελλούσης δικαιοσύνης. Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Εἰ γὰρ τοσοῦτον μακροθυμήσας, τοσοῦτον χαρισάμενος, τοσαύτης δωρεᾶς ἀξιώσας, οὐκ ἐπέσρεψεν, οὐδ' ἔσχε βελτιωθέντας, μετὰ πολλῆς ἄρα δικαιοσύνης ἐκείθεν ἐπάγει τὰς τιμωρίας. *Καὶ δικαιοῦντα τὸν ἐκ πίστεως Ἰησοῦ.* Ἰδοὺ, ἡ ἔνδειξις τῆς δικαιοσύνης, τὸ μὴ μόνον εἶναι δίκαιον τὸν θεόν, ἀλλὰ καὶ τὸ δικαιοῦν τὸν διὰ πίστεως τοῦ Ἰησοῦ, οἰκεῖον δηλαδὴ θεοῦ λαὸν γινόμενον.

- 27 Ποῦ οὖν ἡ καύχησις; ἐξεκλείσθη. Διὰ τοῦ νόμου; τῶν ἔργων; οὐχί· ἀλλὰ διὰ νόμου πίστεως.
 28 Λογιζόμεθα οὖν, πιστεῖ δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον,
 29 χωρὶς ἔργων νόμου. **Ἡ Ἰουδαίων ὁ θεὸς μόνος;*
 30 οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν; *Ναί, καὶ ἐθνῶν.* Ἐπεὶ περ εἰς ὁ θεός, ὃς δικαιώσκει περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκρο-
 31 βυστίαν διὰ τῆς πίστεως. *Νόμον οὖν κατ'ἀργούμεν διὰ τῆς πίστεως; Μὴ γένοιτό! ἀλλὰ νόμον ἰστώμεν.*

Τούτων τοίνυν οὕτω γεγεννημένων, καὶ τοῦ πατρὸς σῶζοντος τὸν ἐκ πίστεως Ἰησοῦ οἰκειωθέντα λαόν, ποῦ λοιπὸν τῶν Ἰου-

(α) Γ' ρωμ. ΚΒ', 18.

(β) Ἰωαν. ΙΒ', 47.

(γ) Ῥωμ. Α', 18.

δαίων ἡ καύχησις; Δείκνυσιν αὐτοὺς εἰκὴ καυχώμενους. *Ἐξεκλείσθη.*] Οὐκ εἶπεν, Ἠρανίσθη· ἀλλ', *Ἐξεκλείσθη*, δεικνύς, ὅτι καὶ χάραν εἶχε ποτε· νῦν μέντοι ἡ πίστις ἀπέκλεισεν αὐτήν. *Νόμον ἔργων*, τῶν ἔργων περιφραστικῶς· καὶ, *νόμου πίστεως*, τῆς πίστεως περιφραστικῶς. *Φησὶν οὖν· Οὐ δι' ἔργων, ὧν ἐπράξαμεν, ἡ Ἰουδαίων καύχησις ἐξεκλείσθη, ἀλλὰ διὰ πίστεως· ὡς εἰ εἶπε· Πᾶσα ἐκείνη ἡ καύχησις, καὶ τὰ δοκοῦντα προτερήματα, διὰ τῆς πίστεως ἀπεκλείσθη, οὐ διεγέντων ἡμῶν ἔργων.* *Λογιζόμεθα οὖν, πιστεῖ δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον, καὶ τὰ ἐξῆς.*] Τοιγαροῦν λέγομεν, φησὶν, ἐκ πίστεως δικαιοῦσθαι ἄνθρωπον, χωρὶς τῆς ἐκ νόμου παρατηρήσεως. **Ἡ Ἰουδαίων ὁ θεὸς μόνος;*] Εἰ γὰρ μόνους τοὺς ἐκ τοῦ νόμου ὁρμωμένους, ἢ τῷ νόμῳ στοιχοῦντας, ἐδικαίου, καὶ οὐχὶ πάντα ἄνθρωπον τὸν πιστεύοντα, μονομερὴς ἂν ἦν ὁ θεός. Ἀλλ' ἰδοὺ, καὶ Ἰουδαίων καὶ ἐθνῶν ὁ θεός· ἐπειδὴ σῶζει ἀμφοτέρους πιστεύσαντας. **Ὁς δικαιώσκει περιτομὴν ἐκ πίστεως, καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως, καὶ τὰ ἐξῆς.*] Καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ νόμου, καὶ οἱ ἐκτὸς τοῦ νόμου, πίστεως δέονται πρὸς τὸ σωθῆναι. *Νόμον οὖν κατηγοροῦμεν διὰ τῆς πίστεως;*] Ἐθροβύξουν Ἰουδαῖοι, ὡς ἐκβαλλομένου τοῦ νόμου διὰ τῆς πίστεως. Λέγει οὖν, ὅτι οὐ μόνον οὐ καταργεῖ ἡ πίστις τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ ἴστησί πως· ὅτι ὁ νόμος σῶσαι βουλόμενος, οὐκ ἰσχύει, ἡ δὲ πίστις σῶζει. Τὸν οὖν σκοπὸν τοῦ νόμου πληροῦσα ἡ πίστις, ἴστησιν αὐτόν. Εἰπὼν δὲ, *ἰστώμεν*, ἔδειξεν αὐτὸν σαλευόμενον. — ΑΛΛΩΣ. ἔργων ἦν τοῦ νόμου, ὥστε δίκαιον ποιῆσαι τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' οὐκ ἴσχυσε· πάντες γὰρ, φησὶν, ἥμαρτον (α). » ἡ πίστις δὲ ἐλθοῦσα, τοῦτο κατώρθωσεν· ὁμοῦ γὰρ τις ἐπίστευσε, καὶ ἐδικαιώθη. Οὐκοῦν ἔστηκε τοῦ νόμου τὸ θέλημα. Ἄνωθεν γὰρ ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται περὶ τῆς πίστεως προεβέβησαν. Δειχόμενοι τοίνυν τὴν πίστιν, βεβαιούμεν τὸν νόμον.

(α) Ῥωμ. Γ', 28.

ΚΕΦ. IV, 1 Τί οὖν ἐροῦμεν, Ἀβραάμ, τὸν πατέρα ἡμῶν, εὐρηκέναι κατὰ σάρκα;

Μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τῷ Ἀβραάμ οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ αἰεὶ προέφερον, ὅτι Ἀβραάμ περιετμήθη. Σκοπὸς οὖν αὐτῷ δεῖξαι, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἀβραάμ οὐκ ἐξ ἔργων, ἀλλ' ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη· καὶ φησί· Τί οὖν λέγομεν, Ἀβραάμ, τὸν κατὰ σάρκα πατέρα ἡμῶν, εὐρηκέναι; καὶ τίνος αὐτὸν ἐπιτετυχηκέναι δικαιοσύνης; τῆς δι' ἔργων, ἢ τῆς διὰ πίστεως; Καὶ δείκνυσιν, ὅτι τῆς διὰ πίστεως. Ὅθεν καὶ εὐρημα αὐτὴν καλεῖ· ἐπεὶ μὴ ἐξ ἔργων αὐτὴν ἐκτέτατο, ἀλλ' ἐκ πίστεως, ἥτις χάριτι θεοῦ παρέχεται. — Καθ' ὑπερβατόν ἐστιν ἡ ῥῆσις, οὕτωςί πως κειμένη· Τί οὖν ἐροῦμεν, Ἀβραάμ, τὸν κατὰ σάρκα πατέρα ἡμῶν, εὐρηκέναι; Ἀνέλθωμεν, φησὶν, ἐπὶ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ κατὰ σάρκα γένους ἡμῶν, ὃν ἐκ πάντων ἐθνῶν ἐκλεξάμενος ὁ θεὸς εὐλόγησέ τε, καὶ εἰς τοὺς ἐξ αὐτοῦ δι' αὐτοῦ τὰ τῆς εὐλογίας ὑπέσχετο παραπέμψειν. Ἀλλ' ὅτι, ὅπως ἂν ἔχοι τὰ κατ' αὐτὸν, οὕτω στήσῃ καὶ τὰ ἡμέτερα. — Τὸ, κατὰ σάρκα, ἐν ὑπερβατῷ κεῖται· ἡ δὲ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ μὴ κατὰ σχῆμα ἐρμηνεία τοῦ λόγου. Τί οὖν ἐροῦμεν Ἀβραάμ εὐρηκέναι, τὸν κατὰ σάρκα ἡμῶν πατέρα; Πρὸς Ἰουδαίους δὲ ὁ λόγος, οἷον· Ἐπεὶ τὸ πᾶν ὑμῖν τῆς σεμνολογίας καὶ μεγαλουργίας ἐν τῷ κατὰ σάρκα πατρὶ ἡμῶν Ἀβραάμ ἐστι, σκαπήσωμεν, τί ἂν εἴποιμεν ἐκεῖνον εὐρηκέναι. Καὶ φησὶν αὐτὸς προῖων, ὅτι καὶ δικαιοσύνην εὔρε· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, «καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην», τουτέστιν, ὅτι ἐδικαιώθη· τὸ γὰρ εὔρεῖν δικαιοσύνην, δικαιωθῆναι ἐστίν. Εὔρεν οὖν δικαιοσύνην· ἀλλὰ πῶς εὔρεν; ἐξ ἔργων, ἢ ἐκ πίστεως; Καὶ δείκνυσιν, ὅτι ἐκ πίστεως, μάρτυρα τὴν Γραφὴν παριστάς· «ἐπίστευσε γὰρ, φησιν, Ἀβραάμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην». Τί οὖν; φησιν, οὐκ εἶχεν ἔργα ὁ Ἀβραάμ; οὐκ ἐδικαίου ταῦτα αὐτόν; μὴ γένοιτο! ἔργα μὲν γὰρ εἶχεν, ὥστε, πρὸς τοὺς συμπολιτευομένους αὐτῷ ἀνθρώπους κρινόμενον, δικαιωθῆναι καὶ προκριθῆναι ἐκείνων τὸ

δὲ πρὸς τὸν θεὸν δικαιωθῆναι ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὥστε ἄξιον καὶ ἰσοστάσιον ἑαυτὸν παρασπῆσαι τῆς ἐκείθεν παρηγομένης εὐεργεσίας καὶ δωρεᾶς, παντελῶς ἀπαιλείπετο. Οὐκοῦν οὐδὲν ὅλως ἔχει καύχημα, ἥτοι προτέρημα καὶ κατόρθωμα, πρὸς τὸν θεόν, εἰς τὸ ἀξιωθῆναι τῆς εὐεργεσίας καὶ δωρεᾶς. Τί γὰρ ἄν τις καὶ δι' ἔργων ἐπιδείξειεν ἄξιον τοῦ, μετὰ τηλικαύτην φύσεως νέκρωσιν, παιδὸς πατέρα ὀφθῆναι; καὶ βλαστὸν κοιλίας ἐκφυῖναι, καὶ τοῦ πληθυνθῆναι τὸ σπέρμα αὐτοῦ ὡς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης, καὶ τοῦ ἐνευλογηθῆναι τὰ ἔθνη ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ, καὶ τοῦ τὸν Χριστὸν ἐκείθεν, τὸν κοινὸν σωτῆρα, προελθεῖν; Ὅρα, ὅτι οὐδὲν ὅλως ἔχει οὐδ' ἔχνος ἔργων πρὸς τὰς τηλικαύτας ἐκ θεοῦ δωρεᾶς; Πόθεν οὖν ἠξιώθη τούτων; Ἐκ μόνης πίστεως. «Ἐπίστευσε γὰρ, φησιν ἡ Γραφή, Ἀβραάμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην». Ἐπίστευσε, καὶ ἐδικαιώθη παρὰ θεοῦ, τοσούτων καὶ τηλικούτων τυχεῖν. Ὡς πίστει, πᾶσαν προᾶξιν τὴν ἐν νόμῳ δευτέραν ποιούσης! Ἐκείνην πρῶτον Ἀβραάμ, εἶχε τι μικρὸν καύχημα, ἀλλὰ πρὸς τοὺς σὺν αὐτῷ ὑπὸ τὸν νόμον τελοῦντας· τὴν πίστιν δὲ προβαλλόμενος, ἀθρόον πατὴρ ἐγένετο πάντων, καὶ τῶν μυρίων ἐκείνων ἀγαθῶν ἐδικαιώθη ἀπολαύειν. Ὡς ἐν πορίσματος δὲ μοίρᾳ εἴλεπται καὶ λύσις ἐκ τῶν εἰρημένων. Πῶς οὖτος μὲν ἐκ πίστεως λέγει δικαιωθῆναι τὸν Ἀβραάμ, ὁ δὲ θεὸς ἰάκωβος ἐξ ἔργων; λέγων· «Ἀβραάμ, ὁ πατὴρ ἡμῶν, οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἀνεγένεας Ἰσαάκ, τὸν υἱὸν αὐτοῦ; καὶ τὰ ἐξ ἧς (α).» — Κατὰ σάρκα.] Καλῶς πρὸς Ἰουδαίους τὸ, κατὰ σάρκα· κατὰ πίστιν γὰρ καὶ ἐπαγγελίαν, ἡμεῖς οἱ πιστοὶ τέκνα ἐσμέν τοῦ Ἀβραάμ, καθὼς ἡ γραφὴ φησὶ· «Οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογίζεται εἰς σπέρμα (ε).» — Ποίαν, φησὶ, πρὸ τοῦ πιστεῦσαι τῷ θεῷ τὸν

(α) Ἰακ. Β', 21, καὶ ἴδε ἐκεῖ.

(ε) Ῥωμ. Θ', 8.

Ἀβραάμ, δικαιοσύνην αὐτοῦ δι' ἔργων γεγεννημένην ἠκούσαμεν; Κατὰ σάρκα γάρ, τὴν ἐν ἔργοις λέγει· ἐπειδὴ περ διὰ τῆς σαρκὸς ἐκτελοῦμεν τὰ ἔργα.

2 Εἰ γὰρ Ἀβραάμ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἔχει καύχη-
3 μα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν θεόν. Τί γὰρ ἡ γραφὴ λέγει;
«Ἐπίστευσε δὲ Ἀβραάμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη
4 αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην (α).» Τῷ δὲ ἐργαζομένῳ ὁ
μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ
5 ὀφείλημα· τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ
ἐπὶ τὸν δικαιούντα τὸν ἀσεβῆ, λογίζεται ἡ πίστις
6 αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην. Καθάπερ καὶ Δαυὶδ λέγει
τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ᾧ ὁ θεὸς λογί-
7 ται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων· «Μακάριοι, ὧν ἀφέ-
8 θησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρ-
τίαι. Μακάριος ἀνὴρ, ᾧ οὐ μὴ λογίσσεται Κύριος
ἁμαρτίαν (α).»

Εἰ γὰρ Ἀβραάμ.] Δύο δείκνυσιν· ὅτι τε ἐκ πίστεως Ἀβρα-
ὰμ ἐδικαιώθη, καὶ ὅτι μείζων ἡ διὰ πίστεως δικαιοσύνη·
καὶ φησὶν· Εἰ ἐξ ἔργων καὶ κατορθωμάτων Ἀβραάμ ἐδικαιώθη,
ἔχει μὲν καύχημα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν θεόν, ἀλλ' ἐφ' ἑαυτῷ, ὡς
κατωρθωκότι· ὁ δὲ ἐκ πίστεως σωθεὶς, ἐπεὶ μὴ ἔχει εἰς ἑαυτὸν
καυχῆσθαι· οὐδὲν γὰρ ἔργον ἔπραξεν· εἰς τὸν θεὸν καυχᾶ-
ται· μείζον δὲ τὸ εἰς θεὸν καυχᾶσθαι, ἢ περ εἰς ἑαυτόν· τὰ
μὲν γὰρ κατορθώματα, πολλάκις καὶ ἀφανίζεται ἐτέραις
πλημμελείαις· ἡ δὲ εἰς θεὸν καύχσις, ἄτρεπτος διαμένει.
Τί γὰρ ἡ γραφὴ λέγει;] Φέρει τὴν Γένεσιν μαρτυροῦσαν, ὅτι
Ἀβραάμ ἐκ πίστεως ἐδικαιώθη. Τῷ δὲ ἐργαζομένῳ, καὶ τὰ
ἐξῆς.] Δείκνυσιν μείζονα τὴν κατὰ χάριν δικαιοσύνην, ἢ ἡ
πίστις παρέχει, οὕτω· Τῷ μὲν γὰρ κατορθοῦντι, φησὶ, κατ'
ὀφειλὴν ἡ ἀντιμισθία κεχρώσθηται. Τί δέ; δύναται καὶ ὁ
πάνυ ἐνάρετος κατορθῶσαι, καὶ ὀφειλέτην ἔχειν θεόν; Ὁ δὲ

γε ἐκ πίστεως δικαιούμενος, κατὰ χάριν δικαιούται· ἐνθα δὲ
θεὸς χαρίζεται, πάντως μέγала χαρίζεται. Τί γὰρ χαρίζεται;
Γίοθεσίαν παρέχει, ἀδελφούς ποιεῖ Χριστοῦ, κληρονόμους θεοῦ,
συγκληρονόμους Χριστοῦ. Ἄ τινα πότε ἂν ἡμῖν παρέσχε τὰ
κατορθώματα; — Καὶ οὕτω· Τῷ δὲ μὴ κατορθοῦντι μὲν ἀπὸ
τῶν ἔργων, προσιόντι δὲ ἐκ πίστεως, λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ
εἰς δικαιοσύνην, καὶ δικαιούται δι' αὐτῆς. — Λογίζεται ἡ
πίστις.] Μὴ δὲ τὴν πίστιν νομίτης εὐχερῶς παραγίνεσθαι τινι·
ἀνδρείας γὰρ δεῖται καὶ διεγρηγμένης ψυχῆς. Εἰς δικαιο-
σύνην.] Ὅρεξ, ὅτι τῷ μὲν ἐργαζομένῳ μισθὸς κατὰ τὰ ἔργα
λογίζεται, τῷ δὲ πιστῷ δικαιοσύνη; Μυρίων δὲ μισθῶν ἐστὶ
περικτικὴ ἡ δικαιοσύνη. Καθάπερ καὶ Δαυὶδ.] Καὶ ὁ Δαυὶδ
τῇ ἐκ πίστεως δικαιοσύνῃ ψηφίζεται τὸν ἁγιασμὸν χωρὶς ἔργων.
Μακάριοι.] Μακαρισμός ἐστιν ἡ κορυφὴ τῶν ἀγαθῶν. Δοκεῖ μὲν
πὺς ἀλλόκοτος εἶναι ἡ μαρτυρία· οὐ γὰρ ἔχει τό· Μακάριος,
ᾧ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων λογίζεται· πλὴν
σφόδρα ἐστὶ κατάλληλος. Εἰ γὰρ μακάριος, ᾧ αἱ ἁμαρτίαι
κατὰ χάριν ἀφέθησαν, τρισμακάριστος δηλονότι, ὃν ἐδικαίω-
σε κατὰ χάριν ὁ θεός. Διὸ κατάλληλος λίαν καὶ ἀρμόζουσα
ἡ ψαλμικὴ χρῆσις. Καὶ γὰρ πᾶσα δικαίωσις ἀπὸ θεοῦ, ἢ ἐκ
τοῦ ἀρεθῆναι γίνεται τὰς ἀνομίας καὶ ἁμαρτίας, ἢ ἐκ τοῦ ἐπι-
καλυφθῆναι, οἷον διὰ τινων κατορθωμάτων ἐκνικηθῆναι καὶ
καταποθῆναι, ἢ ἐκ τοῦ μὴ λογίσασθαι τὸν θεὸν τὸ παραχθῆναι
εἰς ἁμαρτίαν. Καὶ διὰ τῶν τριῶν τούτων φιλανθρώπων τρό-
πων λογίζεται ὁ θεός τῷ ἀνθρώπῳ τὴν δικαιοσύνην, ὡς συμ-
παθῶν, ὡς οἰκονομῶν, ὡς φιλοτιμούμενος. Ἡ μὲν γὰρ ἀφesis,
συμπαιδείας, ἡ δὲ ἐπικάλυψις, οἰκονομίας, τὸ δὲ μὴ λογίσα-
σθαι εἰς ἁμαρτίαν, φιλοτιμίας. Τίνες οὖν ἀξιοῦνται τούτων;
Οἱ πιστοὶ, καὶ διὰ τῆς πίστεως· διὸ καὶ μακαρίζει αὐτοὺς
καὶ ὁ προφήτης Δαυὶδ· τοῖς δ' ἐν νόμῳ, καὶ ἐξ ἔργων ζητοῦσι
δικαιωθῆναι, οὐδεμία τῶν τριῶν δικαιοῦσεων ἔπεται· τοῖς δὲ ἐκ
πίστεως, διὰ τῶν τριῶν τούτων τρόπων ἡ δικαιοσύνη λογί-

ῥεται. Προσέβλεπε ἄρα τὴν Δαυϊτικὴν μαρτυρίαν ὁ θεσπέσιος Παῦλος τῇ ἰδίᾳ ῥήμοσι διδασκαλίᾳ.

9 Ὁ μακαρισμὸς οὖν οὗτος, ἐπὶ τὴν περιτομὴν, ἢ καὶ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν; Λέγομεν γάρ, ὅτι ἐλογίσθη 10 σὺ τῷ Ἀβραάμ ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην. Πῶς οὖν ἐλογίσθη; ἐν περιτομῇ ὄντι, ἢ ἐν ἀκροβυστίᾳ; Οὐκ ἐν περιτομῇ, ἀλλ' ἐν ἀκροβυστίᾳ.

Εἶτα φησὶν· Οὗτος, ὁ τῷ Δαυὶδ εἰρημένος μακαρισμὸς, ἐπὶ τὴν περιτομὴν ἔλθειν, ἢ καὶ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν; Καὶ μᾶλλον δείκνυσιν, ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν αὐτὸν ἐληλυθότα καὶ χώραν ἔχοντα, τῷ τὸν Ἀβραάμ, ἐν ἀκροβυστίᾳ ὄντα, σωθῆναι καὶ δικαιωθῆναι. Πῶς οὖν ἐλογίσθη;] Εἶτα κατασκευάζει τὸ ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν μᾶλλον ἔχειν χώραν, καὶ φησι· Τῷ Ἀβραάμ ἐλογίσθη δικαιοσύνη διὰ πίστεως. Ἰδῶμεν τοιγαροῦν, ἐμπεριτόμῳ ὄντι τῷ Ἀβραάμ ἡ τοιαύτη ἐλογίσθη δικαιοσύνη; ἢ ἀκροβύστῳ; καὶ δῆλον, ρητὴν, ὡς ἀκροβύστῳ. Ὁρᾷς οὖν, ὅτι μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν χώραν ἔχει; Ἀλλ' ἐν ἀκροβυστίᾳ.] Εἰ οὖν ἐν ἀκροβυστίᾳ ὢν ἐδικαιώθη, ἄρα μᾶλλον ὁ τῷ Δαυὶδ εἰρημένος μακαρισμὸς ἐπὶ τὴν ἀκροβυστίαν χώραν ἔχει, ἢ ἐπὶ τὴν περιτομὴν. Ἡ περιτομὴ ἐδόθη διὰ τρεῖς αὐτάς αἰτίας, ὥστε σημεῖον εἶναι πίστεως, καὶ τοῦ Ἀβρααμιάου γένους ὁπλωτικὴν, καὶ σύμβολον καὶ αἰνίγμα πολιτείας καθαρᾶς καὶ σώφρονος. Ὡστε οὐχ ὡς δικαιοσύνης ποιητικὴ ἐδόθη, ἀλλὰ σφραγὶς καὶ σημεῖον τῆς ἐκ πίστεως δικαιοσύνης.

11 Καὶ σημεῖον ἔλαβε περιτομῆς, σφραγίδα τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως, τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ· εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων δι' ἀκροβυστίας, (εἰς τὸ λογισθῆναι καὶ αὐτοῖς τὴν 12 δικαιοσύνην,) καὶ πατέρα περιτομῆς, τοῖς οὐκ ἐκ περιτομῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχοῦσι τοῖς ἔχουσιν τῆς πίστεως τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ.

Διακρίναν ἀντίθετον λόγον. Τοιοῦτόν, φησι, μεγάλη ἡ περιτο-

μὴ, καὶ ταύτης χωρὶς οὐκ ἐνι δικαιωθῆναι· ὅτι καὶ αὐτὸς Ἀβραάμ, ὁ ἐν ἀκροβυστίᾳ, κατὰ τὸν σὸν λόγον, δικαιωθείς, περιτομῆς ἐδεήθη· καὶ φησιν· Οὐ διὰ τι ἕτερον περιετμήθη, ἢ διὰ τὸ σημεῖον καὶ ἀπόδειξιν ἐπιφέρεισθαι τὴν περιτομὴν τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ ὑπαρξάσης αὐτῷ δικαιοσύνης. Εἰ δέ σημείων ἕνεκεν καὶ σφραγίδος ἔλαβεν αὐτήν, οὐδὲν αὕτη πρὸς τὴν δικαιοσύνην συνετέλεσεν, ἀλλὰ μόνον τὸ τοιῶσδε δεδικαιώσθαι ἐστήμαινε, τουτέστιν, ὅτι ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ ὢν, ἠξιώθη τῆς δικαιοσύνης. — Διὰ τί, φησι, πρῶτον ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, καὶ οὕτω περιετμήθη; Πρῶτον μὲν, ἵνα ὡς σημεῖον νομισθῇ ἀρετῆς ἢ περιτομῆς, καὶ οὐχ ὡς αὐταρετῇ καὶ κατόρθωμα· τὸ γὰρ σημεῖον τῆς περιτομῆς, φησι, σφραγὶς ἐστίν, οἷον σημεῖόν τε καὶ παράστασις τῆς δικαιοσύνης. τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ διὰ πίστεως. Δεύτερον δέ, ἵνα καὶ τῶν ἀκροβύστων καὶ τῶν ἐμπεριτόμων κοινὸς ἐπιγνωσθῇ καὶ ἀνακηρυχθῇ πατήρ· τῶν μὲν ἀκροβύστων, ὡς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ καὶ πιστεύσας καὶ δικαιωθείς· τῶν δ' ἐμπεριτόμων, ὡς καὶ αὐτὸς περιτετμείς μετὰ τὸ πιστεῦσαι. Πάντων οὖν εικότως ἂν λογισθεῖν πατήρ, τῶν τὴν πίστιν δηλονότι παραδεξαμένων, εἴτε ἀπερίτμητοι, εἴτε περιτετμημένοι εἶεν. Ἄν δὲ τὴν πίστιν μὴ ἔχωσιν, οὐδὲ τὴν πρὸς ἐκεῖνον συγγένειαν ἔχουσιν, οἳ τινες ἂν εἶεν· αὐδὲ κληρονόμοι ἄρα τῆς πρὸς ἐκεῖνον ἐπαγγελίας· τοῖς γὰρ συγγενέσι, (τῷ γὰρ σπέρματι αὐτοῦ,) αἱ ὑποσχέσεις καὶ εὐλογίαι. — Σφραγίδα τῆς δικαιοσύνης τῆς πίστεως.] Τῆς ἐκ πίστεως ὑπαρξάσης. Εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πατέρα.] Διὰ τί δὲ ὅλως ἐδεήθη αὐτῆς, εἰ μηδὲν συνετέλει ἐν τῇ δικαιοσύνῃ; Πρῶτον μὲν, καθὼς ἄνω λέγει, εἰς τὸ εἶναι αὐτὴν σημεῖον· ἔπειτα, ἵνα κοινὸς γέννηται πατήρ τῶν τε ἐν περιτομῇ, τῶν τε ἐν ἀκροβυστίᾳ. Πάντων τῶν πιστευόντων.] Οὐχ ἀπλῶς τῶν οἰωνδήποτε πατέρας, ἀλλὰ τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Χριστόν. Δι' ἀκροβυστίας.] Τῶν ἐν ἀκροβυστίᾳ ὄντων, καὶ πιστευόντων. Εἰς τὸ λογισθῆναι καὶ αὐτοῖς τὴν δικαιο-

σύνην.] Διὰ πίστεως, δηλονότι, χωρὶς ἔργων. Καὶ πατέρας περιτομῆς.] Οὐχ ἀπλῶς, φησι, πατὴρ τῶν ἐμπεριτεμητῶν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ περιτομῆς· ἀλλὰ πατὴρ ἐκείνων τῶν ἐμπεριτεμητῶν, τῶν μὴ μόνον περιτετεμημένων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ ἔχνη αὐτοῦ εἰς τὴν πίστιν Χριστοῦ εἰσοικιζομένων· ἐκεῖνοι δὲ κατὰ τὰ ἔχνη καὶ κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀβραάμ πιστεύουσιν εἰς Χριστὸν, οἱ ἀδυστάτως καὶ χωρὶς φιλονεικίας καὶ ἐνδοιάσεως προσερχόμενοι τῷ Χριστῷ. Τοῖς οὐκ ἐκ περιτομῆς μόνον.] Ὡς περ γὰρ οἱ ἐν ἀκροβυστίᾳ, οὐ διὰ τοῦτο μόνον σχοιεν ἂν τὸν Ἀβραάμ πατέρα, διὰ τὸ ἐν ἀκροβυστίᾳ αὐτὸν πεπιστευκέναι, εἰ μὴ καὶ τὴν πίσιν μιμήσαιντο, οὕτως οὐδὲ οἱ ἐν περιτομῇ σχήσουσιν, οὐ διὰ τὸ μόνον περιτεμηθῆναι τὸν Ἀβραάμ, ἐὰν μὴ καὶ τὴν πίστιν αὐτοῦ μιμήσωνται. Δῆλον οὖν, ὡς καὶ ἐκπεπεσοῦνται τῆς πρὸς Ἀβραάμ συγγενείας οἱ Ἰουδαῖοι, ἐὰν μὴ πιστεύσωσι. Ἀλλὰ καὶ τοῖς στοιχοῦσι.] Τοῖς πειθομένοις, τοῖς ἐμμένουσι. Τοῖς ἔχνεσι τῆς πίστεως.] Τῇ μιμήσει, τῇ ὁμοιώσει. Ἐχνη λέγεται τὰ τῶν προσδευσάντων σύμβολα καὶ σημεῖα τῶν ποδῶν. Ἐπεὶ οὖν οὗτοι μεταγενέστεροι, οἰκειῶς καὶ ἀρμυδιῶς φησί· Τοῖς ἐμμένουσι καὶ ἐπακολουθοῦσι τοῖς ἔχνεσιν, ἥτοι πορευομένοις κατὰ τὰ ἐκείνου ἔχνη καὶ τὴν ἐκείνου ὁδὸν, ἥτις χωρὶς περιτομῆς ὑπῆρχε. Τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ.] Πάλιν ὑπομνησκει, ὅτι ἐν ἀκροβυστίᾳ ἐπίστευσε, καὶ ὕστερον περιτεμήθη.

- 13 Οὐ γὰρ διὰ νόμου ἡ ἐπαγγελία τῷ Ἀβραάμ, ἡ τῷ σπέρματι αὐτοῦ, τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι
14 τοῦ κόσμου, ἀλλὰ διὰ δικαιοσύνης πίστεως. Εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις, καὶ
15 κατήργηται ἡ ἐπαγγελία· ὁ γὰρ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται· οὐ γὰρ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράβασις.

Ⓜ αὐμάσιον δὲ λέγει· Οὕτω, φησὶν, ἡ περιτομὴ χωρὶς πίστεως οὐκ ἰσχύει δικαιῶσαι, οὐδὲ προπάτορά σοι ποιεῖ, ὧς Ἰουδαῖε,

τὸν Ἀβραάμ, ὥστε οὐδὲ ὁ νόμος, ἐφ' ᾧ μέγα φρονεῖς, συνετέλεσε τι εἰς τὰς ἐπαγγελίας τῷ Ἀβραάμ, ἀλλὰ μόνη ἡ πίστις. Ἀκροβύστῳ γὰρ ἔτι ὄντι, καὶ πρὸ τοῦ νόμου ἐδόθησαν αἱ ἐπαγγελίαι πιστεύσαντι. Εἰ οὖν αὐτὸς ὁ νόμος εἰς τὰς ἐπαγγελίας οὐδὲν συνετέλεσε, σχολῇ γοῦν ἡ περιτομὴ πρὸς δικαιοσύνην ἐξαρκέσει. Τὸ κληρονόμον αὐτὸν εἶναι τοῦ κόσμου.] Κληρονόμους τοῦ κόσμου, τοὺς δικαίους ἐσεσθαι φησὶν· ὅτι τῶν ἀσεβῶν ἐκ μέσου γενομένων, καὶ παραδοθέντων κολάσει ἐν τῇ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ, τὸν σύμπαντα λοιπὸν κόσμον ἔξουσιν οἱ δίκαιοι ἀνακαινισθέντα, καὶ αὐτῶν ἔσται τὰ οὐράνια ἀγαθὰ καὶ τὰ ἐπίγεια. Εἰ γὰρ οἱ ἐκ νόμου, καὶ τὰ ἐξῆς.] Ὁ γὰρ ἐχόμενος τοῦ νόμου ὡς σώζοντος, ἀτιμάζει τὴν διὰ πίστεως σωτηρίαν. Κληρονόμοι δὲ, οἷον τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας. — ΑΛΛΩΣ. Εἰπὼν πρότερον, ὅτι διὰ τοῦτο ἀκρόβυστος ὢν Ἀβραάμ ἐπίστευσε, καὶ ἐδικαιώθη, ἵνα πατὴρ λογισθῇ τῶν ἐν ἀκροβυστίᾳ πιστῶν· καὶ διὰ τοῦτο πάλιν περιτεμήθη, ἵνα καὶ τῶν ἐν περιτομῇ πιστῶν πατὴρ νομισθῇ· καὶ ἐπαγαγὼν καὶ ἀποδείξας, ὅτι καὶ μᾶλλον λογίζεται πατὴρ τῶν ἐν ἀκροβυστίᾳ πιστῶν, ὅσῳ καὶ πρὸ τῆς περιτομῆς, καὶ πρὸ αὐτοῦ τοῦ νόμου, τοῦ καὶ τὴν περιτομὴν περιέχοντος, αὐτὸς καὶ ἐπίστευσε, καὶ ἡ πίστις αὐτοῦ ἐλογίσθη εἰς δικαιοσύνην. Ταῦτα εἰπὼν, καὶ παραστήσας, νῦν καὶ ἐτέρῳ τρόπῳ τὸ αὐτὸ δείκνυσιν καὶ φησὶν· Ὑποκείσθω, μὴ οὕτως ἔχειν, ὡς ἔφημεν, ἀλλὰ τοὺς ἐκ νόμου μόνους εἶναι κληρονόμους τῶν πρὸς Ἀβραάμ ἐπαγγελιῶν. Οὐκοῦν εἰς μάτην γέγονεν ἡ πίστις τῷ Ἀβραάμ· αὐτὸς γὰρ πρὸ τοῦ νόμου καὶ χωρὶς τοῦ νόμου ἐπίστευσε· κεκένωται, ἄρα ἡ πίστις, τουτέστιν, οὐδὲν ἔστι, καὶ αὐτῆς τὸ ὅλον ἠφανίσται· ἀλλὰ καὶ αἱ ἐπαγγελίαι κατηργήθησαν, οἷον ἄχρηστοι καὶ ἀτέλει· σοι γεγέννηται. Εἰ γὰρ ἡ πίστις, δι' ἣν αἱ ἐπαγγελίαι, κεκένωται, δῆλον ὅτι καὶ αἱ ἐπὶ τῇ πίστει ἐδραζόμεναι ἐπαγγελίαι συναπερρύθησαν, καὶ γεγόνασιν φροῦδοι. Τί οὖν οἱ διὰ νόμου κληρονομήσουσι, τῆς μὲν πίστεως κενωθείσης, συνεκφρείσης δὲ τῇ πίστει τῆς

ἐπαγγελίας; Ὅρξ, ὡς δι' ὧν λέγουσι διὰ νόμου κληρονομεῖν; διὰ τούτων δέικνυται μηδὲν κληρονομεῖν; Οὕτω τοίνυν διχῶς τὰς ἀποδείξεις ἐποίησατο, ὅτι ὁ μακαρισμὸς ἐπὶ τὴν διὰ πίστεως ἀκροβυστίαν μᾶλλον ἀρμόζει, ἢ ἐπὶ τὴν περιτομήν· τὴν πρώτην μὲν, ἐπ' εὐθείας προαγαγὼν, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν κατὰ τὸν Ἀβραάμ πραχθέντων· τὴν δευτέραν δὲ, συνδραμῶν ἐκείνοις, καὶ ὑποθεῖς τὸ παρὰ τῶν ἐναντίων λεγόμενον, καὶ δείξας οἷον ἄτοπον ἔπεται τῇ ὑποθέσει αὐτῶν. Τίθησι δὲ καὶ τρίτην ἀπόδειξιν, λαμβανομένην ἐξ αὐτοῦ τοῦ νόμου· καὶ φησιν· Ὁ νόμος, ἐφ' ᾧ ἐπερείδεσθε, παραβαθεῖς, ὀργὴν κατεργάζεται. Τοῦτο εἰπὼν, τὸ ἀκόλουθον, ὡς δὴλον, κατέλιπεν· Εἰ οὖν ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται παραβαθεῖς, ὑμεῖς δὲ παραβεβήκατε, οὐ μόνον ἐπαγγελιῶν οὐκ ἐστέ ἄξιοι, ἀλλὰ καὶ τιμωρηθήσεσθε· τοῦτο γὰρ διαπαντὸς ὁ νόμος τοῖς παραβεβηκόσιν ἐπανατείνεται. Πόθεν οὖν σωθήσεσθε; πόθεν ὑμῖν αἱ ἐπαγγελίαι πληρωθήσονται; Ἐπεὶ οὖν τὰ τε ἄλλα εἴρηται, καὶ δέδεικται, ὅτι ἐκ τοῦ νόμου οὐκ ἔστιν ὅλως δικαιωθῆναι, λείπεται καταφυγεῖν ἐπὶ τὴν διὰ πίστεως χάριν. Διὰ ταύτης γὰρ αἱ ἐπαγγελίαι περατοῦνται, καὶ ὁ Ἀβραάμ πάντων γίνεται πατήρ. Ὅστε ὁ τοῦ Δαυὶδ μακαρισμὸς, κοινὸς ὑπάρχων ἐπὶ τῶν διὰ πίστεως σωζομένων πάντων, οὐχ ἡτόν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐστὶν ἐπὶ τῶν ἐν ἀκροβυστίᾳ πιστῶν ἐφαρμόζων, ὅσῳ καὶ πρῶτον ἐπὶ τοῦ ἐν ἀκροβυστίᾳ Ἀβραάμ ἐφάνη ἀληθεύων. — Κατήργηται ἡ ἐπαγγελία.] Ὡς οὐ χρειώδεις οὔσαι, κατήργηται αἱ ἐπαγγελίαι, τουτέστι ἀπρακτοὶ γεγόνασι. Πῶς; Εἰ γὰρ ἡ πίστις καταργεῖται, δι' ἣν αἱ ἐπαγγελίαι, δὴλον ὅτι συγκαταργοῦνται καὶ αἱ ἐπαγγελίαι· εἰ δὲ αὐταὶ καταργηθῶσιν, οὐδὲ ὁ Ἀβραάμ πατήρ τις.

- 16 Διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν παντὶ τῷ σπέρματι, οὐ τῷ ἐκ τοῦ νόμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἐκ πίστεως Ἀβραάμ, ὅς ἐστι πατήρ πάντων ἡμῶν, (κα-

τῶς γέγραπται (α)· «Ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε» κατέναντι οὗ ἐπίστευσε θεοῦ, τοῦ ζωοποιούντος τοὺς νεκροὺς, καὶ καλοῦντος τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα.

Καὶ οὕτω, φησὶν, οὐ διὰ τοῦ νόμου βεβαιοῦνται αἱ ἐπαγγελίαι, ἀλλὰ τρόπον τινὰ καὶ ἐμποδίζονται. Πῶς; Ὅτι ὁ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται, παραβαθεῖς δηλονότι. Οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ἴσχυσε πληρῶσαι. Ἐνθα δὲ ὀργή, πῶς κληρονομία; πῶς κληρονομήσει ὁ ὀργισμένος; πῶς ἔξουσιν αἱ ἐπαγγελίαι; Ἡ δὲ πίστις, φησί, τὴν χάριν εἰσάγει τοῦ θεοῦ· χάριτος δὲ οὐσης, ἔρχονται καὶ πληροῦνται αἱ ἐπαγγελίαι. *Εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν τὴν ἐπαγγελίαν.*] Ἐνθα γὰρ χάρις θεοῦ, οὐκέτι ἀμφίβολοι αἱ ἐπαγγελίαι, ἀλλὰ βέβαιαι. Θεὸς γάρ, φησιν, ὁ δικαίων χάριτι, τίς ὁ κατακρίνων; *Παντὶ τῷ σπέρματι.*] Τὸ ὑπερβατόν· *Παντὶ τῷ σπέρματι Ἀβραάμ.* Οὐ τῷ ἐκ τοῦ νόμου μόνον.] Ἐκ τοῦ νόμου λέγει, τοὺς ἐξ Ἰουδαίων εἰς τὴν πίστιν ἐλθόντας. *Πατέρα πολλῶν ἐθνῶν.*] Τοὺς χωρὶς νόμου πιστοὺς γενομένους. Ὅρα δὲ, πῶς λοιπὸν συνάπτει τοὺς δύο λαοὺς, καὶ πάντων ποιεῖ πατέρα τὸν Ἀβραάμ. *Κατέναντι οὗ ἐπίστευσε θεοῦ.*) Τουτέστιν, ὥσπερ ὁ θεὸς οὐκ ἔστι μερικὸς, ἀλλὰ πάντων θεός, οὕτω καὶ ὁ Ἀβραάμ πάντων πατήρ. — *Κατέναντι*, ἐναντίον, ἐνώπιον, εἰς πρόσωπον θεοῦ. Εἰς πρόσωπον γὰρ θεοῦ εἴρηται, οἷον ὡς ἐκ προσώπου θεοῦ, τὸ, *Πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε.* Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, καθὼς γέγραπται, μὴ προσθεῖς, ποῦ γέγραπται, ἢ πῶς, ἐπήγαγεν, εἰ καὶ ὑπερβάς, τὸ, *κατέναντι θεοῦ*, τὸ ἀξιοπίστον καὶ βεβαίον τοῦ, γέγραπται, παριστῶν. Καθὼς γέγραπται, φησί, κατενώπιον θεοῦ, τουτέστιν, εἰς πρόσωπον θεοῦ, καὶ ἐκ προσώπου θεοῦ. Ἀξιοπίστος ἐστὶ, φησὶν, ἡ γραφή, ἀμετάπτωτος, βεβαία· θεὸς ἐστὶν ὁ ἐν αὐτῇ εἰπὼν· *Πατέρα*

(α) Γενεσ. ΙΖ', 5.

πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε. Τὸ γοῦν ἐφεξῆς τῆς τοῦ λόγου συμφοράσεως· Καθὼς γέγραπται κατέναντι οὗ ἐπίστευσε θεοῦ, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν, καὶ τὰ ἐξῆς. Ὡς περ γὰρ, φησι, πάντων ἐστὶ ποιητὴς ὁ θεός, καὶ πάντων θεός τε καὶ κηδεμὼν, οὕτω καὶ τὸν Ἀβραάμ πάντων πατέρα χειροτόνηκεν, οὐκ Ἰουδαίων μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν πιστευόντων. — ΑΛΛΩΣ. Ἀντὶ τοῦ, ἐνώπιον καὶ πρὸ προσώπου οὗ ἐπίστευσε θεοῦ. — Τοῦ ζωοποιούντος τοὺς νεκρούς.] Τὸν μὲν τῆς ἀναστάσεως καταβάλλεται λόγον· πλὴν προσφόρως καὶ εἰς τὸ προκείμενον. Ἐπίστευσέ, φησιν, Ἀβραάμ τῷ θεῷ, ὅτι καὶ τοὺς νεκροὺς ζωοποιεῖ, διὰ τοῦτο καὶ τὸ δοῦναι αὐτῷ σπέρμα γεγηρακότι. Ὁ γὰρ τοὺς νεκροὺς ζωοποιῶν, καὶ τὰ μὴ ὄντα οὐσιῶν, πολλῷ μᾶλλον δυνήσεται τῷ νεκρωμένῳ διὰ τὸ γῆρας σώματι δοῦναι σπέρμα ζωογόνον. Καὶ καλυπνύοντες τὰ μὴ ὄντα.] Καλῶς φησί, Καὶ καλυπνύοντες τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα. Λόγῳ γὰρ τὰ μὴ ὄντα εἰς τὸ εἶναι, καὶ ἅμα τῷ καλέσαι παρᾶγει· ὥστε εἶναι παρ' αὐτῷ δυνατόν καὶ ῥῆον, καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, καὶ ἔμπαλιν, εἰ βουληθεῖη, καὶ τὰ ὄντα ὡς μὴ ὄντα καλεῖν.

- 18 Ὃς παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσεν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν, κατὰ τὸ εἰρημέγον· « Οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου (α) ». Καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει, οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἤδη νεκρωμένον, ἑκατονταέτης που ὑπάρχων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας· εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ θεῷ· καὶ πληροφορηθεῖς, ὅτι, ὃ ἐπηγγέλται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι. Διὸ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.

Ὁς παρ' ἐλπίδα.] Ἀντὶ τοῦ, ἐπαγγελίαις ἐπίστευσε, πολὺ τὸ ἀνέλπιστον ἔχουσας, κατὰ ἀνθρώπινον λογισμόν. Παρ' ἐλ-

(α) Γεν. 15, 5.

πίδα γὰρ, φησι, τὴν ἀνθρωπίνην, μόνῃ ἐδρασθεῖς τῇ ἐπὶ θεὸν ἐλπίδι. Ἐπ' ἐλπίδι γὰρ, φησι, τῇ τοῦ θεοῦ· παρ' ἐλπίδα τῆς οἰκείας φύσεως, ἐπ' ἐλπίδι τῆς τοῦ ἐπαγγελαμένου δυνάμεως. Πολλῶν ἐθνῶν.] Τῶν κατὰ πίστιν καὶ ἐπαγγελίαν. Τίς δὲ αὐτοῦ υἱὸς διὰ πίστεως καὶ ἐπαγγελίας δοθεῖς; δῆλον ὅτι Ἰσαάκ· ὁ γὰρ Ἰσμαὴλ, κατὰ σάρκα ἦν αὐτοῦ υἱός (α). Καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει.] Πολλὰ μὲν ἦν τὰ ἀσθενῆ καὶ ἀδύναμον αὐτοῦ τὴν πίσιν παρασκευάζοντα γενέσθαι· πρῶτον, ὅτι πρὸς οὐδὲ ἐν τοιοῦτον παράδειγμα ἰδεῖν ἠδύνατο, ἀλλὰ πρῶτῳ αὐτῷ ἢ τῆς παρ' ἐλπίδα παιδοποιίας δέδοται ἐπαγγελία· δεύτερον, τὸ νεκρωθῆναι αὐτοῦ τῷ γήρῳ τὸ σῶμα· τρίτον, τὸ συννεκρωθῆναι τὴν μήτραν Σάρρας, καὶ ἀδυνάτως ἔχειν πρὸς παιδοποιεῖν· ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἐν ἡσθένειαν ἢ γενναίαν ψυχὴν. Ἐκατονταέτης που.] Καλῶς τὸ, ἑκατονταέτης που· οὐ γὰρ ἦν ἑκατονταέτης, ἀλλ' ἐννενηκονταενέα. Εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ.] Οὐ γὰρ ἦν ἔργων ἀπόδειξις, ἀλλὰ ψιλὰ ῥήματα. Οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ.] Οὐκ εἶπεν· Οὐκ ἠπίστησεν· ἀλλ', Οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, τουτέστιν, οὐδὲ ἐνεδοίασεν, οὐδὲ ἀμφέβαλεν. Ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει.] Εἰπὼν, Ἐνεδυναμώθη, δείκνυσιν πολλῷ καμᾶτῳ καὶ δυνάμει ψυχῆς κατορθουμένην τὴν πίστιν. Δοὺς δόξαν τῷ θεῷ.] Πῶς ἐνεδυναμώθη; Δοὺς δόξαν, φησί, τῷ θεῷ, τουτέστιν, οὐ περιεργασάμενος, πῶς ἐγχωρεῖ τοῦτο γενέσθαι, πῶς ἐνι δυνατόν, πῶς ἐνδέχεται· ἀλλ' εὐθύς πιστεύσας, καὶ εὐλογήσας ὡς εὐεργέτην τὸν θεόν, ὡς ἡδὴ δεδοκὸτα τὸ ἐπαγγελθέν. Καὶ πληροφορηθεῖς.] Οὐκ εἶπε· Πιστεύσας· ἀλλ' ἐμφατικώτερον, Πληροφορηθεῖς. Διὸ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην.] Ὁρᾷς, ὅτι ἀπὸ πίστεως ἐδικαιώθη;

- 23 Οὐκ ἐγράφη δὲ δι' αὐτὸν μόνον, ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ·
24 ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς, οἷς μέλλει λογιζέσθαι, τοῖς πι-

(α) Γαλ. 4, 22. 23.

στεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα Ἰησοῦν, τὸν Κύριον
25 ἡμῶν, ἐκ νεκρῶν· ὃς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώ-
ματα ἡμῶν, καὶ ἠγέρθη διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν.

Εἶτα, ἵνα μὴ λέγωσιν οἱ ἀκροαταί· Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς, ἐκεῖ-
νος γὰρ ἐδικαιώθη· ἐπάγει, ὅτι ταῦτα οὐ χάριν μόνου τοῦ πα-
τριάρχου γέγραπται· ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς· ἵνα παράδειγμα
τὸν Ἀβραὰμ ἔχοντες, πιστοὶ τε ὁμοίως γινώμεθα, καὶ ὁμοίως
ἡ πίστις ἡμῶν εἰς δικαιοσύνην λογίζεται. Ἐπὶ τὸν ἐγείραντα
Ἰησοῦν.] Εὐφρῶς εἰσέβαλεν εἰς τὸν περὶ τοῦ Κυρίου λόγον,
καὶ φησιν· Οὐ διὰ τὰς οἰκείας ἁμαρτίας ἀπέθανεν· ἐπεὶ οὐδὲ
ἀνασταθῆναι αὐτὸν ἔδει, ὥστε οὐδὲ πρὸ τούτου τίς· ἀλλὰ διὰ
τὰς ἡμῶν ἁμαρτίας, ἵνα ἐξ αὐτῶν ἡμᾶς ἀπαλλάξῃ. Καὶ
ἠγέρθη διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν.] Ἰνα, φησὶ, δικαιοσῶ ἡμᾶς,
καὶ ἀπαλλάξῃ ἁμαρτιῶν. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο οἰκειωσάμενος
τὰς ἡμῶν ἁμαρτίας δίκην θανάτου δέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα
ἡμᾶς ὑπευθύνους καὶ χρεώστους ἔχῃ θανάτου· ἀλλ' ἵνα δικαιοσῶ
ἡμᾶς, ζώσας νεκροὺς ὄντας τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ τέλεον ἀνευ-
θύνους ἀφῇ, ὥστε καὶ τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὴν τῆς Σάρρας μή-
τραν τῷ γίγῃ καὶ τῇ στείρότητι νεκρωθέντας ἀνεζώωσε τῇ
τεκνογονίᾳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Περὶ τῆς ἀποκειμένης ἐλπίδος.

ΚΕΦ. V, 1 Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην
ἔχομεν πρὸς τὸν θεὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
2 Χριστοῦ· δι' οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν τῇ
πίστει εἰς τὴν χάριν ταύτην, ἐν ᾗ ἐστήκαμεν καὶ
καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ.

Πρὸς τὸν θεὸν· τὸν θεὸν· ἀκολουθῶν ταῖς ἐν-
τολαῖς αὐτοῦ· τὸν θεὸν· ἀκολουθῶν ταῖς ἐν-
τολαῖς αὐτοῦ. Καὶ οὕτω

δείκνυσιν τοὺς Ἰουδαίους στασιάζοντας πρὸς πίστιν, καὶ μὴ
παράδεχόμενους τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ πρὸς
αὐτὸν στασιάζειν τὸν πατέρα, τὸν ἐγείραντα αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.
Ἰνα γὰρ, φησὶ, δικαιοθῶμεν ἡμεῖς, διὰ τοῦτο καὶ ἐν νεκροῖς
ἐλογίσθη, καὶ ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν· ὑμεῖς δὲ οὐ προσδεχό-
μενοι αὐτόν, καὶ τῷ πατρὶ πολεμεῖτε, τῷ ἀναστήσαντι αὐτόν.
Ἀλλ' οἱ δικαιοθέντες, φησὶν, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα,
καταλύσωμεν τελείως τὸν πρὸς αὐτὸν πόλεμον. Πῶς δὲ κα-
ταλύεται; Διὰ τελείας καὶ ἀδυστάκτου πίστεως τῆς εἰς τὸν
Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ καὶ προσά-
γων ἡμᾶς αὐτῷ τῷ πατρί. Διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν.] Εἰ γὰρ
δι' αὐτοῦ τῶν προγεγονότων ἐλυτρώθημεν ἁμαρτημάτων, δι'
αὐτοῦ πάλιν καὶ τῆς εἰς αὐτόν πίστεως μενούμεν μὴ ἁμαρ-
τάνοντες. Καὶ γὰρ εὐχερὲς μᾶλλον φυλάξαι, ἢ κτήσασθαι τὰ
ἀγαθὰ τῇ ἡμετέρᾳ συνεργίᾳ. Δι' οὗ καὶ τὴν προσαγωγὴν
ἐσχήκαμεν.] Δι' αὐτοῦ γὰρ προσήχθημεν τῷ πατρί. Εἰ οὖν
μακρὰν ὄντες, ἐγγὺς γεγόναμεν τῷ θανάτῳ αὐτοῦ (α), πολλῶ
μᾶλλον ἐγγὺς ὄντες, εἰρηνεύσωμεν πρὸς αὐτόν χάριτι αὐτοῦ.
Τῇ πίστει.] Θεὶς τὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ ἡμῶν τίθησι. Πρὸς
γὰρ τὰς ἀφάρτους δωρεὰς τοῦ Χριστοῦ ἡμεῖς οὐδὲν πλὴν πί-
στεως ἠνέγκαμεν. Εἰς τὴν χάριν ταύτην.] Τουτέστι, τὸ κατα-
ξιωθῆναι τῆς τοῦ θεοῦ γνώσεως, τὸ προσαχθῆναι αὐτῷ· τὸ
ἁμαρτιῶν ἀπαλλαγῆναι, καὶ ὅσα τὸ ἐάπτισμα χαρίζεται· τὸ
δὲ, ἐστήκαμεν, βεβαιότητα δηλοῖ.— Εἰς τὴν χάριν ταύτην.]
Δεικτικῶς εἶπε, τὸ μέγεθος τῶν ὑπερπεριεχομένων τῇ χάριτι
καὶ τὸ πλῆθος δηλῶν. Καὶ γὰρ αὕτη ἡ προσαγωγὴ μέγα καὶ
θαυμάσιον, καὶ πρὸ τούτου ἡ τῶν ἁμαρτιῶν ἄφεσις, καὶ μετὰ
ταῦτα ἡ τῶν οὐρανῶν ἐπηγγελμένη βασιλεία. Ἐπὶ ποίᾳ πρά-
ξει; ἐπὶ ποίᾳ κατορθώματι αὕτη ἡ χάρις ἐδόθη; Ἐπὶ πίσει
μόνῃ. Μόνον γὰρ ἐπιστεύσαμεν, καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος

(α) Ἐφεσ. Β', 13.

πάντα ἡμῖν ἡ χάρις ἐχαρίσατο. Ὡς οὕτως· Ὡς περ εἰς τὴν χάριν αὐτὴν, ἐν ἣ ἐστήκαμεν, καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ, οὕτω πάλιν καυχώμεθα καὶ ἐν ταῖς θλίψεσιν, εἰδότες, ὅτι δι' αὐτῶν, καὶ διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ δοκιμῆς, εἰς τὴν αὐτὴν ἀκαταίσχυτον ἐπανατρέχουμεν ἐλπίδα.— Ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ.] Ὡς ὅτι δοξάζεται ὁ θεός, ἢ ὅτι δοξάζει ἡμᾶς ἀρέσῃ καὶ υπερβῶντι δόξῃ, δωρούμενος, ἀ ἐπαγγελίατο, υἰοθεσίας καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἀξίων καὶ δοξάζεται καὶ αὐτός, εἰ καὶ μὴ κατ' ἀξίαν, ἀλλ' ὅσον ἐστὶν ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις δυνατόν, τοσαύτην φιλοτιμίαν περὶ τὸ ἀνθρώπινον ἐπιδεικνύμενος γένος, καὶ ταῦτα περαινῶν, καὶ εἰς ἔργον ἄγων, ἀ μόνος ἐστὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος καὶ φιλάνθρωπίας ἐνδεικτικά.

3 Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν· εἰδότες, ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται· ἡ δὲ ὑπομονή, δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμή, ἐλπίδα· 5 ἡ δὲ ἐλπίς οὐ καταισχύνει· ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ ἐκκέχυται ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν διὰ πνεύματος ἁγίου, τοῦ δοθέντος ἡμῖν.

Οὐ μόνον δέ, φησιν, ἐπὶ τοῖς δοθείσι καὶ τοῖς μέλλουσιν ἀγαθοῖς καυχώμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐναντίοις εἶναι δοκούσιν, οἷον ταῖς θλίψεσι. Τί δὴ ποτε; Ὅτι πρὸς ὑπομονὴν ἡμᾶς ἀλείφουσι. Τί δὲ τῆς ὑπομονῆς τὸ κέρδος; Δοκίμους, φησιν, ἡμᾶς ποιεῖ. Τί δὲ τοῦ γενέσθαι δοκίμους τὸ ὄφελος; Ἐλπίδα ἡμῖν προξενεῖ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὁ δέ γε ταῦτα ἐλπίζων, οὐκ ἂν καταισχυνθῇ. Ὁ μὲν γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων ἐλπίζων, ἔσως ἂν καὶ ψευσθῇ τῆς ἐλπίδος· ὁ δὲ ἐπὶ θεόν, οὐκέτι. Πλὴν, οὐ μόνον, φησὶν, ἐν οἷς ἐστήκαμεν ἀγαθοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς προσδοκώμενοις, ὡς ἤδη παροῦσι, καυχώμεθα· τοῦτο γὰρ πίστει ἀκρίβους. Καλῶς δέ, δόξης, εἶπεν· ἐκβαίνοντα γὰρ τὰ ἐπαγγελλόμενα, δοξάζεσθαι αὐτὸν ἐπαγγελλόμενον ποιεῖ.— Ἠ. Ἠ. καὶ καυχώμεθα ἐν

ταῖς θλίψεσι.] Πόθεν καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν; Ὅτι ἐρώμεν σφόδρα τοῦ θεοῦ. Ἐραστῆς γὰρ ἅπας χαίρει καὶ σεμνύνεται, ἥνικα πάσχει, ὑπὲρ οὗ ἐρᾷ. Ἀλλὰ πόθεν ὁ θεός ἐρώς ἐκείνος ἐκκέχυται, καὶ ὅλην ἐμπεριείληρε τὴν ἡμῶν καρδίαν; Ἐκ τοῦ παναγίου πνεύματος, τοῦ δοθέντος ἡμῖν. Ὡς τε ὅλον τῆς ἀνωθεν χάριτος. Ἀλλὰ καὶ χρεωστοῦμεν ὑπερβῶν αὐτοῦ· καὶ τι δέοι παθεῖν, μὴ ἀρίστασθαι τοῦ πρὸς αὐτὸν ἔρωτος. Διὰ τί; Ὅτι αὐτός ἡμῶν ἡράσθη πρῶτος· καὶ τότε τίνων; ἡμῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων ὑπαρχόντων. Εἶδες ὑπερβολὴν; εἶδες πόσον τὸ χρέος; Πρόσθε καὶ τὸ ἔτι μείζον. Οὐκ ἡράσθη μόνον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἡτιμάσθη ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἐρῶς πείσθη, καὶ ἐσταυρώθη, καὶ ἐν νεκροῖς ἐλογίσθη, καὶ διὰ τούτων ἀπάντων τὸν περὶ ἡμᾶς αὐτοῦ παρέστησεν ἔρωτα. Ὡς ἔρωτος, ἀγγέλους καταπλήξαντος, ἀνθρώπους εἰς οὐρανούς ἀνυψώσαντος, καὶ δαιμόνων τυραννίδα καταργήσαντος! Τίς ἔραστήν τοιούτον οὐ φιλεῖ; μᾶλλον δέ, τίς τί πράξας, ἄξιον τοῦ τηλικούτου ἔρωτος ἐπιτελέσει; ἢ καὶ βραχὺ γοῦν τοῦ χρέους ἀποτίσει; Καὶ γὰρ μυριάκις ἀποθάνοι, οὐ μέγα εἰσήμενεν. Ὑπὲρ γὰρ εὐεργέτου, ὑπὲρ γὰρ ἔραστοῦ, καὶ ἡμῶν ἕκαστος πάσχει· ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ ἐχθρῶν καὶ πολεμίων, ὡς ἐκείνος ἔπαθε. Διὸ ἥνικα πάσχομεν, χαίρειν ὀρεῖλαμεν καὶ σεμνύνεσθαι, ὅτι καὶ βραχὺ γοῦν ὑπὲρ τηλικούτου ἔραστοῦ καὶ ἡμεῖς παθεῖν τι κατηξιώθημεν.— Εἰδότες, ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται.] Πῶς καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσι; Καλῶς, φησὶν· αἱ γὰρ θλίψεις γυμνάζουσι πρὸς ὑπομονήν. Ἀλλὰ τί τὸ κέρδος τῆς ὑπομονῆς; Μέγα, φησί· δοκιμωτέρους γὰρ ἐργάζεται, ὥς περ καὶ τὸν χρυσὸν ἡ χωνεία, τί δὲ γίνεται ἐκ τοῦ δοκιμωτέρους ὀφθῆναι; Πολὺ ὄφελος· ἡ γὰρ ἐλπίς ἡμῶν ἐντεῦθεν βεβαιωτέρα καὶ ἀκριβεστέρα καθίσταται. Ἐκ δὲ ταύτης, τί; Τὸ πᾶν ἀνύεται, φησι. Ποῖον; Τυγχάνομεν ὧν ἐλπίζομεν· ἡ γὰρ ἐλπίς, ἡ βεβαία, καὶ διὰ δοκιμῆς ἀχθεῖσα καὶ ὑπομονῆς καὶ θλίψεως, οὐδέποτε καταισχύνει. Καὶ ἔρα, πῶς, εἰπὼν ἀνωτέρω, ὅτι καυ-

χώμεθα ἐπ' ἐλπίδι, πάλιν καὶ ἐνταῦθα εἰς ἐλπίδα κατέληξε. Καὶ γὰρ ἀπὸ ἐλπίδος δεῖ ἀρχεσθαι, καὶ ὁμοίως εἰς ἐλπίδα καταλήγειν. Ἀλλ' ἡ μὲν ἀρχομένων ἐλπίς, οὕτω δῆλον ὅπως ἔχει, μήπω θλίψεων καὶ πειρασμῶν προσβαλόντων· ἡ δὲ διὰ τούτων ὁδεύσασα, καὶ δοκιμασθεῖσα, καὶ φανεῖσα ἀδίστακτος, καὶ μὴ σαλευομένη, αὕτη καὶ τὸ τέλειον ἔχει, καὶ τῶν ἐλπισθέντων ἐν ἀπολαύσει παρασκευάζεται. Ἦλπισεν ὁ Ἀβραάμ μετὰ γῆρας καὶ στείρωσιν μήτρας, ὅτι ἔσται κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν πατήρ. Μέγα μὲν, ἀλλ' οὐχ οἷον μετὰ τὴν δοκιμὴν. Ἐπείρασεν αὐτὸν ὁ θεός, καὶ ἐχώνευσεν, ὡς ἀληθῶς, χωνεῖαν φρικτὴν καὶ φοβεράν, πῦρ τοῖς ἐγκάτοις ὑφάψας, ὅτε σφάζαι προσέταξε τὸν υἱόν. Ἐδειξεν ἐκεῖνος καὶ διὰ τούτων ἀσάλευτον καὶ σταθεράν τὴν ἐλπίδα. Ἐδραμε γὰρ σφάζαι τὸν υἱόν, καὶ οὐκ ἐδίστασε λογισάμενος, Πῶς οὖν ἔσομαι πατήρ; Τοῦτο ὑπερμεγέθης, ὡς ἀληθῶς, ἐλπίς· διὸ καὶ τυγχάνει ὧν ἤλπισεν. [Ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα.] Ἄρα γε οἱ κακῶ συνειδότες πλητόμενοι, οὐδὲ ἐλπίζουσιν ἀντίδοσιν ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. Ὁ γὰρ βούλεται ἕκαστος, τοῦτο καὶ νομίζει. [Ὅτι ἡ ἀγάπη τοῦ θεοῦ.] Καὶ πόθεν δῆλον, φησὶν, ὅτι ἐκεῖ δώσει ἡμῖν ἀγαθὰ ὁ θεός; Πόθεν; Ἐξ ὧν ἐνταῦθα δέδωκε. Τί δὲ δέδωκε; Τὸ πνεῦμά, φησιν, ὅπερ ἐκ μόνης ἀγάπης θεοῦ, ἧς ἡγάπησεν ἡμᾶς, ἐπεφοίτησεν ἡμῖν. Οὐ γὰρ ἡμεῖς οἰκείους κατορθώμασιν ἐπεσπατάμεθα τὴν χάριν τοῦ πνεύματος. [Ἐκκεχῡται.] Καλῶς δὲ τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ, ἡ ἐστὶν ἡ δόσις τοῦ πνεύματος, εἶπεν ἐκκεχῡσθαι, οἷον δαψιλῶς δεδόσθαι. [Ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν.] Νοητὴ γὰρ ἡ ἐνοίκησις τοῦ προσκυνητοῦ καὶ τρισαγίου Πνεύματος, καὶ νῦν μόνον καὶ καρδίᾳ ληπτὴ.

6 Ἐτι γὰρ Χριστὸς, ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν, κατὰ
7 καιρὸν ὑπὲρ ἀσθενῶν ἀπέθανε. Μόλις γὰρ ὑπὲρ δικαίου τις ἀποθανεῖται· ὑπὲρ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ τάχα τις καὶ τολμᾷ ἀποθανεῖν.

Εἰπὼν, τοῦ παναγίου Πνεύματος τὴν δόσι με ἀβάνειν εἰς

τὸν θεόν, τρία τίθησι τὴν ὑπερβολὴν δεικνύοντα τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ, καὶ ἅμα συνιστῶντα καὶ τὴν εἰς τὸ ἔπειτα αὐτοῦ πρόνοιαν καὶ φιλάνθρωπίαν. Ταῦτα δὲ τὰ τρία, ἀπὸ μόνου λαμβάνεται τοῦ ὑποκειμένου, ἥτοι ἐξ ἐκείνων, περὶ ἃ τῆς ἀγάπης ἡ ἀπόδειξις· ἐπεὶ ἔστι καὶ ἄλλα πάλιν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀγαπήσαντος, δι' ὧν πάλιν ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἀγαπήσεως συνίσταται καὶ παρίσταται· οἷον αὐτὸ τὸ παρθενικὴν ἐνοικῆσαι μήτραν, καὶ σαρκωθῆναι ἐξ αὐτῆς· ὑπηρετήσασθαι τε ταῖς κατὰ νόμον ἐντολαῖς τὸν νομοθέτην· εἶτα ἀτιμασθῆναι, ὕβρισθῆναι, ῥαπισθῆναι, καὶ, τὸ κεφάλαιον, διὰ στυγοῦ θανατωθῆναι. Ὁ δὲ ἀπόστολος τὰ μὲν ἐκ τοῦ ἀγαπήσαντος συγκεφαλαιωσάμενος, καὶ τὸν θάνατον μόνον τέως εἰπὼν, τὰ ἀπὸ τῶν ἀγαπηθέντων διεῖλε, συντελούσης αὐτῷ ἐνταῦθα τῆς τοιαύτης μεταχειρίσεως, εἰς τὸ ὅτι ἔτι καὶ ἔτι προνοήσεται, καὶ ὑπερασπιεῖ, καὶ ῥύσεται ἐκ πάσης ὀργῆς, τῆς τε παρούσης, ὅτε τοῦτο συμφέρον οἶδε, καὶ τῆς μελλούσης, ἥτις ἐστὶν ὡς ἀληθῶς ἐσχάτη ὀργή. Ἄ δὲ τίθησι τρία, ταῦτά ἐστιν· Ἀσθενεῖς ἤμεν, φησὶν· ἀσθενεῖς δὲ, οὐκ ἐκ φύσεως, ἀλλ' ἐξ οἰκείας γνώμης καὶ πράξεως. Ἀσθενεῖς οὖν ἤμεν, καὶ πολλῆς βοηθείας ἐχρήζομεν· ἀλλὰ καὶ ἀσθενεῖς ἤμεν· αὐτὸν τὸν μέλλοντα βοηθεῖν ἀπωθούμεθα, ἐτέροις μὲν τὸ σέβας προσάπτοντες, αὐτῷ δὲ, ἐχθροῖς ἴσα καὶ πολεμίοις, ἐνυβρίζοντες. Οὐκοῦν ἄπορα πάντα ἔχομεν τὰ ἡμέτερα. Εἰ γὰρ αὐτοὶ μὲν ἀσθενεῖς, καὶ ἀδύνατοι ἀναστῆναι τοῦ νοσήματος, πολλῆς δὲ βοηθείας δεόμενοι, τὸν βοηθὸν ἐνυβρίσαντες ἀπωσάμεθα, πῶς οὐκ εἰς ἐσχατον ἀπορίας τὰ ἡμέτερα; Εἶτα, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὶ ἤμεν, φησι, καὶ ὁ βίος μᾶλλον καθεῖλκεν ἐπὶ τὸ πτώμα, καὶ ἀνενεγκεῖν οὐ συνεχώρει. Οὕτω δὲ ἐχόντων, καὶ πάσης ὑπαρχούσης ἀπογνώσεως, τότε αὐτὸς ὁ ἀγαθός, ὁ φιλάνθρωπος, ὁ τοῦ θεοῦ παῖς, καὶ ἡγάπησε, καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν τίθεικεν. Εἰ δὲ τότε μυρίοις ἐνεχομένους κακοῖς, καὶ εἰς παντελεῖ ἀσχυροσύνην καὶ ἀσχυρότητα κατηντηκότας, καὶ ἡγάπησε, καὶ τῆς ἀσθενείας ἀνέστησε, καὶ

ἐδυναμώσε, τὸ αὐτοῦ λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν δεδωκὼς αἷμα, πολλῶ
μᾶλλον οἰκειωσάμενος καὶ δικαιοῶσας, καὶ προσήσεται, καὶ ἀν-
τιλήψεται, καὶ ὑπερασπιεῖ, ὅτε μήτε χρεῖα θανεῖν αὐτὸν, μήτε
οὕτως, ὡς πρότερον, εἰς ἀρρώστιαν καὶ ἀσχημοσύνην κατηνέ-
χθημεν· ἀλλὰ μηδ' αὐτὸν ἀπωσάμεθα, τὸ σέβας ἐτέρους πε-
ριθέμενοι. Οὐ χρὴ τοιγαροῦν ἐν δισταγμῶ τὴν ἐλπίδα τῶν ἐπηγ-
γελμένων ἔχειν, ἀλλὰ βεβαίαν, καὶ ὡς παρόντων τῶν ἀγαθῶν
οὕτω χαίρειν, καὶ δοξάζειν τὸν ἐπαγγελιάμενον, καὶ παρέξοντα
πάντως, Κύριον ἡμῶν καὶ θεόν. Οὐ γὰρ μόνον ἀπὸ τῆς ὀργῆς
σώσει ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τῆς οὐρανίου δόξης ἀξιώσει. *Ὅτῳ
ἡμῶν ἀσθενῶν, καὶ τὰ ἐξῆς.*] Τὰ μέλλοντα πιστωσάμενος
ἐκ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος δωρεᾶς, νῦν καὶ ἐκ τοῦ θανάτου
τοῦ Χριστοῦ πιστοῦται. Εἰ γὰρ, φησιν, ὑπὲρ ἀνδρὸς ἐναρέτου
οὐκ ἂν τις ἔλοιτο ἀποθανεῖν, σκόπει μοι τοῦ δεσπότου τὴν
ἀγαθότητα· ὅτι τὸν υἱὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἐδωκε τῇ ἁμαρτίᾳ.
Κατὰ καιρὸν.] Τουτέστι, κατὰ καιρὸν εὐκαιρον, καὶ προσή-
κοντα καὶ προωρισμένον καιρὸν καὶ χρόνον.

- 8 Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ θεός,
ὅτι, ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν, Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν
9 ἀπέθανε. Πολλῶ οὖν μᾶλλον, δικαιοθενέτερες νῦν ἐν
τῷ αἵματι αὐτοῦ, σωθησόμεθα δι' αὐτοῦ ἀπὸ τῆς
10 ὀργῆς. Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ θεῷ
διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῶ μᾶλλον
11 καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. Οὐ
μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ θεῷ διὰ τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ νῦν τὴν κα-
ταλλαγὴν ἐλάβομεν.

Συνίστησι δέ.] Ἀντί τοῦ, βεβαιοῖ, δείκνυσι. *Πολλῶ οὖν μᾶλ-
λον δικαιοθενέτερες.*] Εἰ γὰρ τότε, φησὶν, οὐ περιεῖδεν, ὅτε καὶ
ἁμαρτωλοὶ ἦμεν, καὶ χρεῖα ἦν πρὸς τὸ σῶσαι καὶ τοῦ θανά-
του τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πόσῳ μᾶλλον νῦν οὐ περιόψεται, ἀλλὰ
σώσει, ὅτε οὔτε ἁμαρτωλοὶ ἐσμὲν, δικαιοθενέτερες τῷ αἵματι

τοῦ Χριστοῦ, οὔτε ἔτι χρεῖα θανατωθῆναι τὸν υἱὸν αὐτοῦ; *Ἀπὸ
τῆς ὀργῆς.*] Τῆς μελλούσης κολάσεως. *Ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ.*] Οὐκ-
ἔτι γὰρ, φησι, χρεῖα, ὡς τὸ πρότερον, δοῦναι τὸν υἱὸν αὐτοῦ εἰς
θάνατον· ἀλλὰ ζῶντος ἔσαι ἡ σωτηρία. Οὐδὲν οὖν, φησι, δυσχε-
ρές. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν τῷ θεῷ. *Ἵνα
μὴ ἐρυθριῶμεν καὶ ἀδημονῶμεν, ὅτι τοσοῦτον γεγόναμεν ἀσε-
βεῖς, ὡς χρεῖαν γενέσθαι καὶ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ
πρὸς τὸ σωθῆναι ἡμᾶς, ἐπάρχει.* Οὐ μόνον δὲ ἐσώθημεν, ἀλλὰ
καὶ καυχᾶσθαι ὀρεῖλομεν. Τοιγαροῦν καὶ καυχώμεθα, ὅτι ὅλως
ἀπέθανε Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ὄντων ἀσεβῶν. Τοῦτο γὰρ τὴν
ἄγαν τοῦ πατρὸς ἀγάπην δηλοῖ, ὅτι καὶ ὑπὲρ ἀσεβῶν τὸν υἱὸν
δέδωκε. Τοὺς δὲ ἀγαπωμένους ὑπὸ θεοῦ, οὐκ ἐγκαλύπτεισθαι,
οὐδὲ ἀδημονεῖν, ἀλλὰ ἀγάλλεσθαι καὶ καυχᾶσθαι ἐν θεῷ προ-
σέκει. *Δι' οὗ νῦν τὴν καταλλαγὴν ἐλάβομεν.*] Τουτέστι, τὴν οἰ-
κείωσιν, καὶ τὸ διαλλαγῆναι ἡμῖν ὀργιζόμενον πρὸ τοῦτου τὸν θεόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν
ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀντί τοῦ πε-
σόντος ἐξ ἀρχῆς γηγενοῦς Ἀδάμ.

- 12 Διὰ τοῦτο, ὥσπερ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς
τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θά-
νατος· καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος
13 διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον. Ἄχρι γὰρ νόμου
ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ.

Κατασκευάσας ἄνω πολλαχῶς τὸ δεδικαιῶσθαι ἡμᾶς τῆτε
μετουσίᾳ τοῦ πνεύματος, καὶ τῷ θανάτῳ τοῦ υἱοῦ, νῦν καὶ ἐκ
τοῦ εὐλόγου αὐτοῦ κατασκευάζει. Ὅτι, φησί, καὶ εὐλογον ἦν,
τοὺς δι' ἓνα ἄνθρωπον ἁμαρτωλοὺς καὶ θνητοὺς γενομένους,
ἐπεὶ ἐξηλώσαμεν αὐτοῦ τὴν παρακοήν, διὰ τὸν ἓνα ἄνθρωπον,

τὸν Κύριον ὀφθαλμοῖς, σωθῆναι, δικαιωθέντας καὶ ἀπαθανατισθέντας. Σωθησόμεθα, φησὶν, ὑπὸ τοῦ θεοῦ πάντως, ἐάν περ αὐτοὶ μόνον θέλωμεν. Καὶ εἴρηνται μὲν μικρὸν πρόσθεν αἱ ἀποδείξεις· ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο, φησι, σωθησόμεθα. Διὰ ποῖον; Ὅτι καὶ δυνατόν τοῦτο, καὶ εὐλογον, καὶ ἀκόλουθον. Πόθεν ταῦτα δῆλον; Ἐκ τοῦ ἐναντίου, φησί. Καὶ γὰρ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου καὶ ἡ ἁμαρτία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ αὐτὸς ὁ θάνατος. Εἰ οὖν δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ταῦτα γέγονεν ἡμῖν τὰ χαλεπὰ, δυνατόν καὶ ἀκόλουθον, δι' ἐνὸς ἀνθρώπου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ παρεισαχθέντα ἀναιρεθῆναι χαλεπὰ, καὶ τὰ ἀμείνω δωρηθῆναι ἡμῖν. Αὐτὸς δὲ τὰ τοῦ Ἀδάμ παραθεῖς, κατέλιπεν ἅπερ ἔπραξεν ὁ Χριστὸς, διδούς τοῦτο ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐννοεῖν, καὶ ἅμα προειρηκώς αὐτὰ, καὶ δυνατόν κἀνταῦθα ἐκεῖνα συνεπινοεῖν. Διὸ μόνον τὴν παραβολὴν προτάξας, ὡς ἐφελκυστικὸν ἐκείνου τοῦ νοήματος· ἀπαιτεῖ γὰρ πάντως τὸ εἰπεῖν· Ὡςπερ τόδε, καὶ τὸ ἀκόλουθον· οἶον, οὕτω καὶ τόδε· ἀλλ', ὡς ἔφημεν, διὰ τῆς παραβολῆς τὸ ἀκόλουθον ἐνδείξάμενος, ῥητῶς αὐτὸ παρέθετο, ἀλλ' αὐτοὺς ἡμᾶς συνεπινοεῖν προετρέψατο. Ἐφ' ὃ πάντες ἡμαρτον.] Ἐφ' ὃ Ἀδάμ· ἢ δι' ὃν Ἀδάμ· ἢ, ὅτι ἐπ' αὐτῷ καὶ οἱ ἄλλοι ἡμαρτον. Ἐπὶ τούτῳ, φησί, συναποθνήσκομεν τῷ Ἀδάμ, ἐφ' ὃ καὶ συναμαρτάνομεν. Καὶ τὴν μὲν ἀρχὴν ἐκείνος παρέσχεν, ἡμεῖς δ' ἐκείθεν τὴν ἀφορμὴν λαβόντες, οὐκ ἐκωλύσαμεν τὸ κακὸν, ἀλλὰ καὶ συνηργήσαμεν, καὶ ἐπὶ μέγα χωρῆσαι παρσκευάσαμεν.—Ἰνα γὰρ μὴ τις ἀδικίαν ἐγκαλέσῃ τῷ θεῷ, ὅτι, τοῦ Ἀδάμ πταίσαντος, ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν, ἐπάγει· Ἐφ' ὃ πάντες ἡμαρτον· ὥς εἰ ἔλεγεν· Αὐτὸς μὲν τὴν ἀρχὴν παρέσχε καὶ τὴν αἰτίαν, ὅτι πάντες ἡμάρτομεν κατὰ τὴν ὁμοίωσιν αὐτοῦ.—Ἄχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ.] Θέλει δεῖξαι, ὅτι οὐ τοσοῦτον διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀποθνήσκομεν, ὅσον διὰ τὸν Ἀδάμ, χώρην δεδοκότα τῷ θανάτῳ ἐκ τῆς παρακοῆς· καὶ φησιν· Ἦν μὲν ἐν τοῖς ἀνθρώποις καὶ πρὸ τοῦ νόμου

ἡ ἁμαρτία· πλὴν οὐκ ἐλογίζετο αὐτοῖς, διὰ τὸ μὴ εἶναι νόμον τὸν ἀπαγορεύοντα τὴν ἁμαρτίαν. Μὴ λογιζομένης οὖν τῆς ἁμαρτίας, ἀπέθνησκον οἱ ἄνθρωποι. Τί δὴ ποτε ἄρα οὐ πρόδηλον, ὅτι διὰ τὴν τοῦ Ἀδάμ κατάρτισιν; — ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ. Εἰπὼν, Ἐφ' ὃ πάντες ἡμαρτον· ἵνα μὴ τις εἴπῃ· Καὶ πῶς ἦν ἁμαρτεῖν, νόμου μὴ ὄντος; αὐτὸς γὰρ σὺ ἀνωτέρω ἔφης, ὅτι Οὐ οὐκ ἔστι νόμος, οὐδὲ παράθεσις (α)· παράθεως δὲ μὴ οὕσης, δῆλον ὅτι οὐδὲ ἁμαρτία. Πῶς οὖν διήλθεν ὁ θάνατος εἰς πάντας, ἐφ' ὃ πάντες ἡμαρτον; Ἰνα οὖν μὴ ἡ τις λέγων τοῦτο, προλαβὼν λύει τὴν ἀπορίαν, καὶ φησὶν, ὅτι ἦν καὶ πρὸ τοῦ νόμου [ἁμαρτία]· ἐπράττετο γὰρ, καὶ τὸ πρᾶττόμενον, οὐκ ἔστι μὴ εἶναι. Ἦν οὖν ἡ ἁμαρτία· ἀλλ' οὐχ οὕτω πᾶσιν ἐλογίζετο, οὐδ' εἰς ὅσον χωρεῖ τιμωρίας τῶν ἁμαρτανομένων· ἕκαστον ἐγνωρίζετο· τοῦ δὲ νόμου τάξαντος καὶ ὀρίσαντος τὰς τιμωρίας, καὶ διὰ τῆς ποινηλασίας ἐκδηλοότερον αὐτὰς καταστήσαντος, καὶ τὰ μεγέθη τῶν ἁμαρτημάτων ἐμφανίσαντος, μᾶλλον καὶ πᾶσιν ἐγένοντο γινώριμοι καὶ συνετῶ καὶ ἀσυνέτῳ, καὶ νέῳ καὶ πρεσβύτῃ, καὶ γυναικὶ καὶ ἀνδρί. Διὰ τοῦτο οὖν πρὸ τοῦ νόμου οὐχ ὁμοίως ἐλογίζετο ἡ ἁμαρτία· ὅτι τε οὐχ ὥριστο ἡ τιμωρία, καὶ ὅτι οὐδὲ τὸ μέγεθος αὐτῶν ἀκριβῶς ἐγινώσκετο· καὶ ὅτι οὐδὲ κατὰ πόδας ἠκολούθει τοῖς πλημμελοῦσιν ἡ τιμωρία· ἐπεὶ, ὅτι ἦν ἡ ἁμαρτία, καὶ ὅτι, εἰ καὶ μετὰ πολλῆς ἀνοχῆς καὶ μακροθυμίας, ὅμως ἐπιμενόντων αὐτῶν καὶ ἀνιάτως ἐχόντων, αἱ τῶν δικῶν εἰσπράξεις ἐγίνοντο, μαρτυρεῖ σαφῶς τὰ τε τῶν Σοδομιτῶν πάθη, καὶ πρὸ γε τούτου τὸ κοινὸν ναυάγιον, ὃ κατακλυσμός, καὶ τοιαῦθ' ἕτερα. Ἦν οὖν ἡ ἁμαρτία πρὸ τοῦ νόμου, καὶ ἐλογίζετο· ἀλλ' οὐχ οὕτως, ὡς μετὰ τὸν νόμον. Ὡστε ἅμωφ καλῶς ἔχει, καὶ τό· *Διήλθεν εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος, ἐφ' ὃ πάντες ἡμαρτον*· καὶ τό· Οὐ γὰρ οὐκ ἔστι

(α) Ρωμ. Δ', 15.

νόμος, οὐδὲ παράβασις. Αέλυται γὰρ τὸ δοκοῦν ἀντιπίπτειν, διὰ τοῦ εἰπεῖν τὸν θεσπέσιον Παῦλον, Ἄχρι γὰρ νόμου ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ, καὶ ἐξῆς. Εἶτα· Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος, τουτέστιν εἰς ἔννομον ἐξουσίαν ἐλογίσθη αὐτοῦ ἡ τυραννίς, τῷ τε χρόνῳ σεμνυνομένη, καὶ τοῖς ἡμῶν ἁμαρτήματι κρατυνομένη, ἀπὸ Ἀδάμ, τοῦ κατὰ παράβασιν ἐντολῆς νενομοθετημένης ἁμαρτήσαντος. Ἀπὸ Ἀδάμ οὖν ὁ θάνατος ἐβασίλευσε, τουτέστι, κατ' ἐξουσίαν πολλὴν ἐκράτησε, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τοῦ Ἀδάμ ἁμαρτήσαντας. Μέχρι τίνος; Μέχρι τοῦ Μωσέως· οἱ γὰρ μεταξὺ Ἀδάμ καὶ Μωσέως, ἡμαρτον μὲν, ἀλλ' οὐχὶ ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς τοῦ Ἀδάμ παραβάσεως. Ὁ μὲν γὰρ, ὠρισμένην καὶ νομοθετηθεῖσαν ἐντολὴν θεοῦ παρέβη καὶ ἡμαρτεν· οἱ δὲ, ἡμάρτανον, τὸν αὐτοδίδακτον τῆς φύσεως λόγον ἐνυβρίζοντες, οὐ μὴν καὶ τοῦτον εἰσαχθέντα ῥητῶς παραβαίνοντες. Καὶ οἱ μὲν μέχρι Μωσέως, ἡμάρτανον οὕτως· ἀπὸ δὲ Μωσέως μέχρι τῆς παρουσίας Χριστοῦ, κατὰ ὁμοιότητα τῆς τοῦ Ἀδάμ παραβάσεως ἡμάρτανον· νόμους γὰρ ῥητοὺς, καὶ νόμους ἐκ θεοῦ διὰ Μωσέως δοθέντας, παραβαίνοντες ἡμάρτανον. Ἐβασίλευσε δὲ ὁ θάνατος, εἰπὼν, ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ ἁμαρτήσαντας, οὐκ ἐξάγει τοὺς ἐξ ἐκείνου μέχρι Χριστοῦ ἡμαρτηκότας· πῶς γὰρ ὃν ἐξῆγε, τοὺς μᾶλλον ἐοικότας ταῖς παραβάσεσι τῇ τοῦ Ἀδάμ ἁμαρτίᾳ; Οὐκ ἐξάγει τοίνυν τούτους τῆς τοῦ θανάτου βασιλείας καὶ ἐπικρατείας· ἀλλὰ διὰ τοῦ εἰπεῖν, Καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ κατὰ ὁμοιότητα τοῦ Ἀδάμ ἁμαρτήσαντας, τῇ προσήσει τοῦ, Καὶ, ἐκείνους μάλιστα παρεδήλωσεν· οἷον· Οὐ μόνον ἐπὶ τῶν κατὰ ὁμοιότητα τοῦ Ἀδάμ ἁμαρτησάντων ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν μὴ ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι αὐτοῦ ἁμαρτησάντων. Ἡ οὕτω ῥητέον, ἥ ἐν ὑπερβατῇ νοήσαντας τὸ, ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι, καὶ συμφέσαντας τὸ ῥητὸν τὸν τρόπον τοῦτον· Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ

ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας. Οὕτως οὖν συντάξαντας, δεῖ τὸν νοῦν ἀναπτύξαι. — Ὅρα δὲ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ἀποστόλου! ἵνα μὴ δόξωμεν λοιπὸν ἀδικεῖσθαι, δι' ἄλλον ἀποθνήσκοντες, εἶπεν· Ἁμαρτία ἦν ἐν κόσμῳ, εἰ καὶ μὴ ἐλογίζετο. Τοιγαροῦν οὐ μόνον διὰ τὸν Ἀδάμ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀποθνήσκομεν.

13 Ἁμαρτία δὲ οὐκ ἐλλογεῖται, μὴ ὄντος νόμου.
14 Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος.

Εγὼ νομίζω, ἁμαρτίαν λέγειν αὐτὸν ἐνταῦθα τὴν ἐκ τῆς παραβάσεως τοῦ Μωσέως νόμου καὶ τῶν ἐκεῖσε ἐπιταγμάτων συνισταμένην· οἷον, τοῦ δεῖν περιτέμνεσθαι, τοῦ σαββατίζειν· καὶ τὰδε μὲν ἐσθίειν, τῶνδε δὲ ἀπέχεσθαι. Ἐπεὶ ἡ καθόλου ἁμαρτία ἦν καὶ αὐτὴ τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει γινωσχομένη, καὶ ἦν, καὶ ἐνελογεῖτο, οἷον ἀδμορονία, κλοπή, παιδοφθορία, καὶ τὰ ὅμοια· καὶ μάρτυρες τούτων Κάϊν, Λάμεχ, οἱ ἐπὶ τοῦ κατὰ κλυσμοῦ, οἱ Σοδομίται. Ἐπὶ γὰρ τούτων τῶν ἁμαρτιῶν καὶ ὁ φυσικὸς ἔκειτο νόμος. Ὁ γὰρ δημιουργὸς, παράγων εἰς γένεσιν τὸν ἄνθρωπον, τῶν τε πρακτέων, τῶν τε οὐ πρακτέων φυσικὴν τινα γνῶσιν ἐνέθεικε. Φασὶ δὲ τινες τῶν Πατέρων, ὧν ἐστὶ καὶ Γρηγόριος, ἐν τῷ τοῦ ἀνθρώπου ποιήματι, καὶ τὴν ἐντολὴν, τὴν τῷ Ἀδάμ δοθεῖσαν μὴ φαγεῖν ἐκ τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν ξύλου, νόμον εἶναι, ἁμαρτιῶν τούτων δὲ τῶν καθόλου ἀπείργοντα· τὸ γὰρ ξύλον, τὸ ποιητικὸν τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ πονηροῦ, ἁμαρτίαν εἶναι ἐδέξαντο. — Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ.] Εἰρμόν λαβὼν τὴν τοῦ Ἀδάμ παράβασιν, Μωσέα φησὶ πᾶσαν τὴν Παλαιάν, ὡς ἐκεῖ· «Εἰ Μωσέως οὐκ ἀκούουσι (α)». Τὸν

οὖν ἄχρι τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ χρόνον, Μωσέα λέγει. Φησὶν οὖν, ὅτι ἄχρι τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἐπεκράτει ὁ θάνατος· νῦν γὰρ ἐν τῇ νέᾳ, χάριτι Χριστοῦ, λέλυται, καὶ τῷ αἵματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν κατήργηται. Μὴ ἁμαρτήσαντας δέῃσι, τοὺς πρὸ τοῦ νόμου· οὐκ ἐπειδὴ οἱ πρὸ τοῦ νόμου οὐχ ἡμάρτανον· μᾶλλον γὰρ ἐκαίνοι τῶν κατὰ τὸν νόμον· ἀλλὰ διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν αὐτὸς εἶπεν, ὅτι ἁμαρτία μὲν ἦν, καὶ ἐνηργεῖτο παρὰ τῶν ἀνθρώπων· οὐκ ἐλογίζετο δὲ αὐτοῖς, διὰ τὸ μὴ εἶναι νόμον τὸν τὴν ἁμαρτίαν ἀπαγορεύοντα. Ὅσον οὖν πρὸς τὸ μὴ λογίζεσθαι πρὸ τοῦ νόμου τὴν ἁμαρτίαν (ἁμαρτία γὰρ φησιν, οὐκ ἐλλογεῖται, μὴ ὄντος νόμου)· ἀναμάρτητοι ἦσαν τὸ τηνικάδε οἱ ἀνθρώποι, καίτοι ἁμαρτάνοντες. ⁴ *Ὅς ἐστὶ τύπος τοῦ μέλλοντος.*] Ὁς, φησιν, Ἀδὰμ, τύπος ἦν τοῦ μέλλοντος ἐρχεσθαι, τουτέστι τοῦ Χριστοῦ. Πῶς; Ὡς περ, φησὶ, τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀδὰμ πάντες ἀπέθνησκον, οὕτω τῷ θανάτῳ τοῦ Χριστοῦ πάντες ζήσονται καὶ ἀναστήσονται. Ὁ οὖν τύπος, ἐκ τοῦ ἐναντίου συμβέβηκεν. Ὡς περ ἐκεῖνος τοῖς ἐξ αὐτοῦ, καίτοι γε μὴ φαγοῦσιν ἀπὸ τοῦ ξύλου, γέγονεν αἴτιος θανάτου τοῦ διὰ τὴν ἁρῶσιν εἰσαχθέντος· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, τοῖς ἐξ αὐτοῦ, καίτοι γε μὴ δικαιοπραγήσας, γέγονε πρόξενος δικαιοσύνης.—Τρία ἐστὶν ἐν τούτοις τοῖς παραβολικῶς ἀλλήλοις παρατεθείσιν, ὁμοιότης τις, ἐναντιότης, ὑπερβολὴ κατὰ τὴν ὁμοιότητα. Ἐναντιότης μὲν, ἁμαρτία, ἀναμάρτητον· ἔχθρα πρὸς θεόν, καὶ καταλλαγὴ πρὸς θεόν· κατὰκριμα, καὶ δικαίωμα· ἀπώλεια, καὶ πτώμα, καὶ θάνατος, σωτηρία καὶ ἀνάστασις, καὶ ζωὴ. Ἡ μὲν οὖν ἐναντιότης ἐν τούτοις· ἡ δὲ ὁμοιότης· Ὡς περ δι' ἐνὸς τοῖς πᾶσι τὰ χεῖρω συνέπεσεν, οὕτω δι' ἐνὸς τὰ ἀμείνων τοῖς πᾶσιν ἐπιγέγονεν. Ἡ δὲ ὑπερβολή· Ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν χειρόνων, συνέπραξαν τῷ ἐνὶ οἱ πολλοὶ ἐπὶ τῷ μετασχεῖν αὐτοὺς τῶν κακῶν· ἐπὶ δὲ τῶν ἀμεινόνων, οὐδεὶς συνέπραξεν, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἐνὸς Χριστοῦ τὸ χάρισμα γέγονεν. Ὡς τε οὐχ ὁμοίως καὶ ἐπίσης, ἀλλὰ καθ' ὑπερβολὴν καὶ ἐκ περισσεύας ἡ ὁμοιότης.

Πάλιν, διὰ τοῦ Ἀδὰμ τῶν χειρόνων εἰσαχθέντων, οὐκ ἀντρεθὴ μόνον ταῦτα· ὅπερ ὡς ἐναντίοις ὅμοιον καὶ ἀνάλογον· ἀλλὰ καὶ ἐπεδόθη παρὰ Χριστοῦ τὰ ἀμείνων· ὅπερ τὴν ὑπερβολὴν καὶ τὴν περισσεύαν παρίστησι. Διὸ φησιν· Ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα. Καὶ ὅρα, τί λέγει. Εἰ οὕτως ἰσχύει, φησὶ, τὸ παράπτωμα τοῦ Ἀδὰμ, καίτοι ἀσθενὲς ὢν, καὶ κατὰ πολὺ ἡττώμενον τοῦ χαρίσματος τοῦ θεοῦ, ὥστε καὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας θανατῶσαι, πόσῳ μᾶλλον ὑπερισχύσει τὸ χάρισμα τοῦ θεοῦ, καὶ τοὺς μὴ κατορθώσαντας ζωοποιῆσαι τῇ ἀναστάσει;

15 Ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα. Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι οἱ πολλοὶ ἀπέθανον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι, τῇ τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τοὺς πολλοὺς ἐπερίσσευσε.

Βούλεται δεῖξαι μείζονα ἐνεργήσασαν τὴν τοῦ Χριστοῦ χάριν· ἥπερ ἐνήργησε τὸ τοῦ Ἀδὰμ παράπτωμα. Καὶ πῶς τοῦτο; καὶ γὰρ ὁρῶμεν τὰ ἴσα ἐνεργήσαντα, καὶ ἐναντία τὰ ἐνεργηθέντα· ὥς περ γὰρ ἡ ὑπακοὴ τοῦ Χριστοῦ εἰς πάντας ἀνθρώπους παρέπεμψε τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν, τὸν ἴσον τρόπον καὶ ἡ παρακοὴ τοῦ Ἀδὰμ εἰς πάντας ἀνθρώπους παρέπεμψε τὸν θάνατον. Πῶς οὖν, φησὶν· Οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, οὕτω καὶ τὸ χάρισμα; Ὅτι καὶ οὕτως ἔχοντος τοῦ πράγματος, καθὼς εἶπας, μείζον ἐνήργησεν ἡ χάρις τοῦ θεοῦ. Καὶ οὐ κατὰ τοῦτο λέγω μείζον, ὡς ἂν τις οἰηθείη, καθὼς μείζων καὶ διαφορωτέρα ἡ ζωὴ τοῦ θανάτου· ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτῷ τῷ ἔργῳ καὶ τῇ ἐνεργείᾳ μείζον εἰργάσατο ἡ Χριστοῦ ὑπακοή, τῆς Ἀδὰμ παραβάσεως. Πῶς; Ὅτι ὁ μὲν θάνατος, ὁ τὴν ἀρχὴν ἐκ τοῦ Ἀδὰμ λαβὼν, συνεργὸν ἔσχε καὶ τὴν ἡμῶν ἀπάντων ἁμαρτίαν· ἵνα κατὰ πάντων ἰσχύσῃ, οὐ πάντως ἰσχύειν μέλλων, εἰ καθαροὶ παντὸς ῥύπου ἔμειναν οἱ ἄνθρωποι· ἡ δὲ γε τοῦ Χριστοῦ χάρις, καὶ ἄνευ τῆς ἡμῶν συνεργίας, εἰς πάντας ἀφίκετο. Καὶ τοῦτο δηλοῖ τὸ τὴν χάριν τῆς ἀναστάσεως μὴ μόνον εἰς

τούς πιστούς ἐνεργεῖσθαι, τοὺς οἷον δόξαντας τὴν πίστιν συν-
εισφέρειν· ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀπίστους, οἷον Ἰουδαίους καὶ Ἑβ-
λῆνας. Μεῖζον οὖν τὸ μὴ προσδεθὲν τῆς ἀφ' ἡμῶν συμμαχίας
τοῦ δευθέντος καὶ τῆς ἡμῶν αὐτῶν εἰς τὸ ἰσχύσαι συνεργίας.
— *Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι.*] Εἰπὼν, ὅτι τύπος ἦν
ὁ Ἀδάμ τοῦ Χριστοῦ, τύπος δὲ δηλονότι ἐκ τοῦ ἐναντίου· ὡς γὰρ
ἐκεῖνος αἴτιος ἀνθρώποις θανάτου, οὕτως ὁ Χριστὸς αἴτιος ἀν-
θρώποις ἀναστάσεως· εἰπὼν οὖν, ὡς ἔφημεν, ὅτι τύπος ἦν ὁ
Ἀδάμ τοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ μέλλων αὐτὸ κατασκευάζειν, οὐ μό-
νον τὴν ὁμοιότητα κατασκευάζει καὶ τὸν τύπον, ἀλλὰ καὶ τὴν
ἐν τῷ τύπῳ καὶ τῇ ὁμοιότητι ὑπεροχὴν καὶ περισσεῖαν· τοῦτο
γὰρ ἐνδείκνυται διὰ τοῦ λέγειν· *Ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα·*
καὶ πάλιν· *Καὶ οὐχ ὡς δι' ἐνὸς ἁμαρτήσαντος.* Ἐπεὶ οὖν σύν-
θετον αὐτῷ πως γέγονε τὸ ἐπιχειρήμα, ἀνομοιοτήτᾳ πως ἐν
ὁμοιότητι διαπλέκοντι, νῦν ἐπαναλαμβάνεται μὲν τὸ αὐτὸ,
καθαρῶς δὲ τὴν ὁμοιότητα δείκνυσιν, καὶ οὐκ ἐπιπλέκων, ὅσον
ἀπὸ τῆς λέξεως, τινὰ ἀνομοιότητος μάχην. Εἴτα σαφῶς τοῦτο
καὶ καθαρῶς ἐνδειχάμενος, ὅτι, ὥσπερ δι' ἐνὸς ἐβασίλευσεν ὁ
θάνατος, πολλῶ μᾶλλον ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι δι' ἐνὸς Χριστοῦ,
ἐπάγει, ὥσπερ συμπερινοόμενος, καὶ εἰς τὸ ἔτι σαφέστερον καὶ
συνεσταλμένον ἀνάγων τὸν λόγον, καὶ φησιν· *Ἄρα οὖν ὡς δι'*
ἐνὸς παραπτώματος, εἰς πάντας ἀνθρώπους, εἰς κατάκριμα,
καὶ ἐξῆς. Εἴτα, ἐπειδὴ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ καὶ συνθέντῳ ἐπιχει-
ρήματι, καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ διακεκαθαμένῳ καὶ ἐπαναλη-
πτικῷ, καὶ ἐν τῷ, ὥσπερ συμπράσσει, ἐπενεχθέντι, παραπτώ-
ματος μὲν, καὶ χαρίσματος, καὶ κατακρίματος, καὶ δωρήματος,
καὶ δικαίωματος, καὶ τοιούτων μνημονεύει, ὅθεν δὲ τὴν ἀρ-
χὴν εἴληφεν ἑκατέρα τῶν ἐναντίων ἢ συστοιχία αὐτὴ οὐδέπω
ἐπεσημάνετο, νῦν αὐτὸ τοῦτο διασαφεί καὶ ἀποκαλύπτει, καὶ
φησιν· ὅτι τὰ μὲν ἐκ παρακοῆς ἐβρύη· τὰ δὲ ἐξ ὑπακοῆς ἦν-
θησεν. Ὡστε κατασκευαστικὸν ἂν εἴη τοῦτο τοῦ ἐπιχειρή-
ματος τοῦ κατασκευάζοντος τὸν τύπον καὶ τὴν ὁμοιότητα,

εἶον τοῦ· *Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος, καὶ*
ἐξῆς. Οὐ ταυτολογεῖ τοίνυν, ὡς ἂν τις οἰκθεῖη, ὁ θεὸς ἀπό-
στολος ἐν τούτοις· ἀλλὰ σαφῶς λίαν καὶ διηκριβωμένως ἀλ-
λολουχεῖ καὶ ἐντάττει τῶν κεφαλαίων τὴν δύναμιν. Ἔστιν
οὖν τὸ μὲν· *Ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ παράπτωμα, καὶ ἐξῆς, ἕως τοῦ·*
Ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα, ἐπιχειρήμα μὲν,
ὡς ἔφημεν, δεικτικὸν τοῦ τύπου καὶ τῆς ὁμοιότητος· ἀλλὰ
διαπεπλεγμένον πως καὶ συντεθειμένον δι' ἀνομοιότητος.
Ἐδεῖτο οὖν σαφηνεῖν καὶ διακαθαρίσαι, καὶ τοῦτο ποιεῖ τὸ
ἐφεξῆς ἐπιχειρήμα, ἐπαναλαμβάνον τὸ προειρημένον καὶ δια-
καθαίρον, καὶ εἰς τὸ σαφές ἀπαγαγόν. Ἀλλ' ἔδει καὶ τοῦτο
λαβεῖν ἀξίωμα, καὶ μὴ ἐξ ὑποθέσεως προτείνεσθαι μόνον.
Οὐδὲ τοῦτο παρορᾷ· ἀλλ' ὥσπερ συμπερινοόμενος καὶ τῇ τοῦ
λόγου θαρρῶν ἀληθείᾳ, μετὰ βεβαιώσεως ἀποφαίνεται· *Ἄρα*
οὖν ὡς δι' ἐνὸς παραπτώματος, καὶ ἐξῆς. Εἴτα, ἐπεὶ οὐκ ἦν
εἰπὼν ἐν τοσούτοις ἐπιχειρήμασιν οὐδαμοῦ, πόθεν ἔσχεν ἀρχὴν
τὸ δικαίωμα καὶ τὸ κατάκριμα, οὐδὲ τοῦτο παρορᾷ· ἀλλὰ
προστήθησι, λέγων· *Ὡςπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς, καὶ ἐξῆς.*—
Πολλῶ μᾶλλον ἢ χάρις τοῦ θεοῦ καὶ ἡ δωρεὰ ἐν χάριτι
τῇ τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ.] Οὐ μόνον, φησὶν,
ἡ χάρις τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ δὴ καὶ ἡ τοῦ υἱοῦ. Τοῦτο δὲ κα-
τασκευαστικὸν ἐστὶ τοῦ δυνατοῦ· ὅτι, φησί, ἡ χάρις τοῦ πατρὸς,
καὶ τοῦ υἱοῦ. Ὅπου δὲ πατὴρ καὶ υἱός, εὐδὴλον ὅτι καὶ τὸ
πνεῦμα δύναται πάντας σῶσαι.

- 16 *Καὶ οὐχ ὡς δι' ἐνὸς ἁμαρτήσαντος, τὸ δώρημα.*
Τὸ μὲν γὰρ κρίμα ἐξ ἐνὸς εἰς κατάκριμα· τὸ δὲ
χάρισμα ἐκ πολλῶν παραπτωμάτων εἰς δικαίωμα.
17 *Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβα-*
σίλευσε διὰ τοῦ ἐνὸς, πολλῶ μᾶλλον οἱ τὴν περισ-
σεῖαν τῆς χάριτος καὶ τῆς δωρεᾶς τῆς δικαιοσύ-
νης λαμβάνοντες, ἐν ζωῇ βασιλεύσουσι διὰ τοῦ ἐνὸς
18 *Ἰησοῦ Χριστοῦ.* Ἄρα οὖν ὡς δι' ἐνὸς παραπτώ-
(TOM. Γ.)

ματος, εἰς πάντας ἀνθρώπους, εἰς κατάκριμα· οὕτω καὶ δι' ἐνὸς δικαίωματος, εἰς πάντας ἀνθρώπους, 19 εἰς δικαίωσιν ζωῆς. Ὡςπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί· οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἐνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί.

Καὶ οὐχ ὥςπερ ἡ ἁμαρτία, φησί, τοῦ Ἀδὰμ, οὕτω καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ θεοῦ· ἀλλ' ἡ δωρεὰ μείζων. Πῶς; Τὸ μὲν γὰρ κρίμα, τουτέστι, τὸ κατάκριμα, ἐκ τοῦ ἐνὸς Ἀδὰμ εἰς πάντας ἦλθεν ἀνθρώπους· τὸ δὲ χάρισμα καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ θεοῦ τοσοῦτον ὑπερίσχυσεν, ὥστε καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ Ἀδὰμ ἁμαρτίαν ἐξαλείψαι· καὶ οὐ μόνον ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων, ἅπερ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην ἤμαρτον. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς δικαίωμα, τουτέστιν, εἰς δικαιοσύνην ἅπαντας ἤγαγε· πολὺ δὲ τὸ μέσον ἀμνηστίας ἁμαρτιῶν καὶ δικαιοσύνης. Ἡ δὲ σύνταξις· Καὶ οὐχ οὕτω τὸ δῶρημα, ὡς ἡ διὰ τοῦ ἐνὸς ἁμαρτήσαντος παράβασις καὶ ἁμαρτία· ἀλλ' ἡ δωρεὰ πολλῷ μᾶλλον. *Εἰ γὰρ τῷ τοῦ ἐνὸς παραπτώματι ὁ θάνατος ἐβασίλευσε.*] Πάλιν τὸ αὐτὸ κατασκευάζει, καὶ φησιν· Εἰ γὰρ τῷ παραπτώματι τοῦ Ἀδὰμ, διὰ τὸν ἓνα αὐτὸν, ὁ θάνατος ἐβασίλευσε, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς, οἱ τὴν χάριν λαβόντες καὶ τὴν δωρεὰν καὶ τὴν δικαιοσύνην, οὐχ ὑπαχθισόμεθα θανάτῳ, ἀλλὰ ζήσομεν. *Πολλῷ μᾶλλον οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος.*] *Περισσείαν* φησὶ τὴν δαψίλειαν. Τοῦτο δὲ κατασκευαστικόν ἐστι τοῦ πάντως ἐν ζωῇ βασιλεῦσαι, ὅσῳ καὶ ἡ χάρις οὐ φειδωλῶς, οὐδὲ μεμετρημένως ἐδόθη, ἀλλ' ἐκ περισσείας. — **ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ.** Οὐ μόνον, ἵνα ζήσωμεν ἐδόθη ἡ χάρις τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ ἁμαρτία ἀνῆρέθη, καὶ ἡ κόλασις συνανῆρέθη· ἀλλ' ἵνα καὶ υἱοὶ θεοῦ γενώμεθα, καὶ συγκληρονόμοι Χριστοῦ, καὶ κληρονόμοι πατρὸς, καὶ σύσσωμοι τοῦ υἱοῦ, καὶ ἅλλα μυρία ἀγαθὰ. Διὰ τοῦτό φησιν· *Οἱ τὴν περισσείαν τῆς χάριτος λαμβάνοντες.* — Ἄρα οὖν ὡς

δι' ἐνὸς παραπτώματος.] Πάλιν τῷ αὐτῷ ἐπαγωνίζεται λόγῳ. Ἐπειδὴ γὰρ παράδοξον ἐδόκει, τῇ τοῦ ἐνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ ζωῇ καὶ δωρεᾷ καὶ κατορθώματι ἅπαν σώζεσθαι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, πολλαχῶς αὐτὸ κατασκευάζει. Ὡςπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς.] Τὸ αὐτὸ πάλιν λέγει ἐπιχείρημα. Ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί.] Τουτέστιν, ὑπεύθυνοι θανάτῳ καὶ κολάσει, διὰ τὸ τάξει καὶ εἰς μῶ εἰς πάντας τοὺς τοῦ γένους αὐτοῦ διαβῆναι τὴν τοῦ προπάτορος ἁμαρτίαν, πάντων κατὰ τινα μέμνησιν καὶ διδαχὴν ἐπιτελούντων αὐτήν. Οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἐνός.] Ἰππῆκος γὰρ γέγονε τῷ πατρὶ μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ (α).

- 20 Νόμος δὲ παρεισήλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα· οὐ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ 21 χάρις· ἵνα, ὥςπερ ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανάτῳ, οὕτω καὶ ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

Νόμος δὲ παρεισήλθε.] Τὸ γεγονὸς λέγει· καὶ οὐκ αἴτιον φησὶ τὸν νόμον τῆς ἁμαρτίας· οἶον· Νόμος δὲ παρεισήλθε, καὶ ἐπλεόνασε τὸ παράπτωμα. Τοῦτο γὰρ ἐπ' αὐτῶν ὤφθη τῶν ἔργων καὶ πράξεων. Ἄμα δὲ, καὶ ἐπιπληκτικῶς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους εἴρηται· πρὸς γὰρ ἐκείνους ἀποτείνεται· καὶ ἐκεῖνοι ἦσαν οἱ ὑπέρογκα τῷ νόμῳ φρονούντες. Ἐπιπληκτικῶς οὖν, ὑπαινίττεται, ὅτι μάτην τῷ νόμῳ μέγα φρονεῖτε· ὅσῳ γὰρ ἐπὶ ταῖς ὑμετέραις ἐργασίαις, ὁ νόμος παρεισήλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. Τοῦτο δὲ νῦν ἔφη, ἐπειδὴ τῶν ἐκ τοῦ Ἀδὰμ χαλεπῶν ἐπεμνήσθη, καὶ τούτων ἀπαλλαγὴν μόνον ἔφη γενέσθαι τὸν Σωτῆρα. Ἰνα οὖν μὴ λέγωσι· Τί οὖν; ὁ νόμος οὐδὲν συνεβάλετο εἰς τὴν ἐκείνων ἀπαλλαγὴν; τίθησι γοῦν τοῦτο· ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν συνήνεγκεν, ἀλλ', ὅσον ἐφ' ὑμῖν,

(α) Φιλίπ. Β', 8.

καὶ ἐπλεόνασε τὴν ἁμαρτίαν ἐκείνην. Τὸ δέ, *παρεισῆλθε, τὸ πρόσκαιρον αὐτοῦ δείκνυσιν. Ἰνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα.*] Καθαίρει τοῦ νόμου τὴν δόξαν· πρὸς Ἰουδαίους γὰρ ἦν αὐτῷ ὁ ἀγὼν· καὶ φησιν· Οὐ μόνον οὐδὲν ὑμᾶς ὥνησεν ὁ νόμος, ἀλλὰ καὶ ἠύξησε τὰς ἁμαρτίας ἐκ τοῦ παραβαίνεσθαι. Τὸ δέ, *Ἰνα, ἐνταῦθα οὐκ αἰτιολογικῶς κεῖται, ἀλλὰ τὸ, ὅπως ἐξέζη, δηλοῖ.* Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἐδόθη, ἵνα πλεονάσῃ τὴν ἁμαρτίαν, ἅπασι! ἀλλ' ἵνα σώσῃ καὶ παιδεύσῃ· μὴ φυλαχθεῖς δέ, ἠύξησε τὴν ἁμαρτίαν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν μὴ φυλαχάντων αὐτὸν ῥαθυμίαν καὶ παραβάσιν. —ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ. ἔθηκε τοῦτο τῇ πρὸς Γαλάτας· *Ὁ νόμος τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη (α).* Τὸ γὰρ, *Ἰνα, κἀνταῦθα, κατὰ τὸ ἰδίωμα τέθεικε·* σημαίνει γὰρ τὸ ἀκόλουθον. Τοῖς γὰρ μετὰ τὸν Ἀδάμ, φησιν, ἅπασι, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτῷ τῷ Ἀδάμ, νόμου δοθέντος, ἐπλεόνασε τὸ παράπτωμα. Ὅσῳ γὰρ τὰ περὶ γέλυματα πλείω, τοσούτῳ πλείω, παραβαينوμένων αὐτῶν, καὶ τὰ παραπτώματα. Πολλὰς γὰρ δούς ἐντολὰς ὁ νόμος, παραβαθεῖς ἐπλεόνασεν. —*Ὅθ' δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία.*] Μὴ φοβηθῆς, φησιν, ὅτι ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία· καὶ γὰρ τῇ τῶν ἀνθρώπων παραβάσει εἰς δέον καὶ συμφέρον ἐχρήσατο, πόρον τοῖς ἀπόροις μηχανεύμενος ὁ θεός· ἐκ γὰρ τούτου ἡ χάρις διὰ Χριστοῦ μεῖζον καὶ πολὺ ποθητέρα γεγένηται. Ἦς οὕτω γενομένης, ἡ πίστις μᾶλλον ἐπέδωκεν. Οὐκοῦν ἐκ τοῦ πλεονασμοῦ τῆς ἁμαρτίας, οὐχ ἡ κόλασις ἐπλεονάσθη, ἀλλ' ἡ σωτηρία γέγονεν ἐρασμιωτέρα· οὐ γὰρ μόνον τῶν ἁμαρτημάτων ἀπήλλαξεν, ἀλλὰ καὶ μυρία ἀγαθὰ δέδωκεν. —*Ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανάτῳ.*] Ἡ μὲν γὰρ ἁμαρτία ἐν τάξει βασιλεύει ἦν· ὁ δὲ θάνατος, ἐν τάξει στρατιώτου καὶ ὑπουργοῦ γεγένηται. *Ἐν τῷ θανάτῳ, τουτέστι, διὰ τοῦ θανάτου. Οὕτω καὶ ἡ χάρις βασιλεύσει.*] Χάρις μὲν γὰρ, καὶ χάρις

(α) Γαλ. Γ', 19.

θεοῦ καὶ δικαιοσύνη, μεῖζον κατορθοῖ ἁμαρτίας καὶ θανάτου. Ὅμως αὐτὸς ἐκ περισυίας εἶπε τὸ, οὕτω βασιλεύσει. *Διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν.*] Διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ δηλονότι δικαιοσύνης. Ἡ σύνταξις δέ· *Διὰ δικαιοσύνης, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιτελεσθείσης καὶ καταπραχθείσης (γ).*

ΚΕΦ. VI, 1 Τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; Μὴ γένοιτο! Οἳ τινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ; **Τί** οὖν; φησί· διὰ τὴν τῶν εἰρημένων ἀκολουθίαν ἔλθωμεν εἰς τοιαύτα ῥήματα; Καὶ λέγει ποῖα. *Ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ;*] Ἐπειδὴ εἶπεν ἄνω· *Ὅθ' δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις·* ἵνα μὴ τοῖς ἀνοήτοις εἶναι δόξη τὰ εἰρημένα προτροπὴ εἰς ἁμαρτίαν, ἀναιρεῖ αὐτά. *Μὴ γένοιτο!*] Ὅπερ ἐπὶ τῶν ὁμολογημένων ὡς ἀτόπων εἰώθαμεν λέγειν. *Οἳ τινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ἐξῆς.*] Ἦ, ὅτι τὸ αὐτῆς μέρος ἐνεκρώθημεν· πῶς οὖν ἐστὶν ἐκ τῆς αὐτῆς καὶ νεκροῦσθαι καὶ ζῆν; ἢ, ὅτι νεκροὶ γεγόναμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πεισθέντες τῷ Χριστῷ καὶ βαπτισθέντες. Οὐ δεῖ οὖν, φησί, τοὺς τὴν σωτήριον νέκρωσιν ὑπομείναντας, ζῆσαι τὴν κακὴν ζωὴν τῆς ἁμαρτίας. Ἐνεκρώθημεν δὲ τῇ ἁμαρτίᾳ. Πῶς; Εἰς τὸ μὴ ὑπακούειν, φησὶν, αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

Περὶ τῆς ὀφειλομένης ἐπὶ τῇ πίστει ἀγαθῆς πράξεως.

3 Ἦ ἀγνοεῖτε, ὅτι, ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν

(1) « Εἰ οὖν ἡ ἁμαρτία ἐβασίλευσεν ἡμῶν, ὡς τινα στρατιῶτην ἔχουσα τὸν θάνατον, πολλῷ μᾶλλον ἡ χάρις βασιλεύσει ἐν ὑμῖν, ἐπαγρυμνήσῃ τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀναιρετικὴν τῆς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τοῦ ἀναιρεῖν τὴν ἁμαρτίαν, συναπαιρῶσα τὸν θάνατον, καὶ ζωὴν εἰσάγουσα αἰώνιον. Οἷο' εἰ γοῦν ἀντιπάραιξις γέγονε· καὶ ἡ μὲν ἁμαρτία εἶχε στρατιῶτην τὸν θάνατον· ἡ δὲ χάρις, τὴν δικαιοσύνην. Ἀνείλεν οὖν ἡ δικαιοσύνη τὴν βασιλίδαν ἁμαρτίαν, καὶ σὺν αὐτῇ τὸν θάνατον καὶ λοιπὸν εἰσῆλθε ζωὴ αἰώνιος ». Θεοφύλακτος.

Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν;
 4 Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς
 τὸν θάνατον· ἵνα, ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν
 διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν και-
 5 νότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. Εἰ γὰρ σύμφυτοι
 γεγόναμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ
 καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα·

Εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν·] Εἰς τὸ παραπλήσιον
 αὐτοῦ θάνατον ἀποθανεῖν· ἢ, εἰς τὸ τέλειον αὐτὸν καὶ λυσι-
 τελέστατον ὀφθῆναι· γίνεται δὲ ταῦτα διὰ τοῦ βαπτίσματος·
 βαπτιζόμενοι γὰρ, ἀποτιθέμεθα τὰς ἁμαρτίας· ὅπερ ἤρξατο
 κατεργάζεσθαι ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ. Καὶ γὰρ ὑπὲρ τῶν
 ἡμετέρων ἀπέθανεν ἁμαρτιῶν, ἐλευθερώσαι ταύτων ἡμᾶς βου-
 λόμενος. Ἐνήργησεν οὖν ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀπόθεσιν
 καὶ νέκρωσιν τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ, ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ, τὸ ὅλον
 ἀπῆρτισε. Λεῖπει δὲ μόνη ἡ ἡμῶν πίστις καὶ γνώμη καὶ
 προαίρεσις. Ταῦτα δὲ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐπιδείκνυται· οὐπερ
 ἐπιτελουμένου, ὁ θάνατος μᾶλλον τοῦ Χριστοῦ εἰς ὅσον ὦνησε
 σωτηρίας ἐμφανίζεται. Καλῶς οὖν φησὶν· **Εἰς τὸν θάνατον**
αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν· οἷον· Εἰς τὸ ἀποθανεῖν τὸν παραπλή-
 σιον αὐτῷ θάνατον, τὰς ἁμαρτίας τῷ βαπτίσματι ἐνθάπτον-
 τας, καὶ εἰς τὸ ἐμφανέστερον τοῦ σωτηρίου θανάτου αὐτοῦ τὸ
 κέρδος διὰ πάντων ἐπιδειχθῆναι, καὶ ἡμῶν πρὸς τὴν ὁλο-
 κληρίαν τῆς σωτηρίας τὴν γνώμην καὶ τὴν προαίρεσιν καὶ τὴν
 πίστιν συνεισαγόντων διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἐπιπληκτικω-
 τέρῳ δὲ λόγῳ κέχρηται, ἐρμηνεύων, πῶς ἀπεθάνομεν τῇ
 ἁμαρτίᾳ, καὶ φησὶν· Ἦ ἀγνοεῖτε, ὅτι, ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβα-
 πτίσθημεν, εἰς τοῦτο ἐβαπτίσθημεν, εἰς τὸ καὶ αὐτοὶ ἀπο-
 θανεῖν; θάνατον γὰρ μιμεῖται τὸ βάπτισμα· τοῦτο γὰρ δηλοῖ
 τό· **Εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν.** Εἰ γὰρ καὶ μὴ
 σωματικός ἐστι θάνατος τὸ βάπτισμα, ἁμαρτιῶν μέντοι.
Διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον·] Ἐπειδὴ βαπτιζόμενοι,

ὁμολογοῦμεν, ἀποτεθνηκέναι τῷ κόσμῳ, καὶ ἀποτάσσεσθαι τῇ
 ἁμαρτίᾳ καὶ τῷ διαβόλῳ. Χριστὸς ἠγέρθη διὰ τῆς δόξης
 τοῦ πατρὸς·] Πιθανὴν ποιεῖται τὴν ἀνάστασιν διὰ τῆς τοῦ
 ἐγείραντος δόξης. Καλῶς οὖν τὸν πατέρα φησὶν ἐγηγερέναι·
 νεκροῖς γὰρ ἔτι διαλέγεται. **Δόξαν δὲ τοῦ πατρὸς,** τὴν θεό-
 τητα καλεῖ τοῦ Χριστοῦ. [**Διὰ τῆς δόξης ἄρα τοῦ πατρὸς,**
ταύτῳ τῷ, διὰ τῆς οἰκείας θεότητος·] Καὶ γὰρ ἐν ἑτέρᾳ φησὶν
 ἐπιστολῇ· «**Ἰνα ὁ θεὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,**
ὁ πατὴρ τῆς δόξης (α)». Ἦν δὲ ἀκόλουθον εἰπεῖν· Οὕτω καὶ
 ἡμεῖς ἀναστησόμεθα· ἀλλ' εἰς πολιτείαν ἦλθεν, ἑτέραν ἡμᾶς
 ἀπαιτῶν ἀνάστασιν, τὴν διὰ χρηστῆς πολιτείας, ἐν ᾗ νεκροῦ-
 ται μὲν ἡ ἁμαρτία, ἀνίσταται δὲ βίος ἐνάρετος. Ἐν ᾧ γὰρ
 ὁ πόρνος μηκέτι πορνεύει, καὶ ἄρπαξ μὴ ἀρπάζει, τοῦτο
 καινότης ζωῆς. — **ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ.** Νέαν δεῖ εἶναι τῶν πι-
 στῶν τὴν ζωὴν, μηδὲν τῆς παλαιᾶς ἁμαρτίας ἐπισυρομένην
 ἐφόδιον. — **Εἰ γὰρ σύμφυτοι·**] Ὁμοιότατα δεῖξαι ἐπιχειρεῖ ἡμῶν
 τε καὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ φησὶν· **Εἰ σύμφυτοι,** οἷον συμμετοχοί,
γεγόναμεν τοῦ θανάτου. Συμφύτους δὲ λέγει διὰ τοῦτο,
 ὥσπερ τὸ σῶμα τὸ δεσποτικὸν ταρὲν ἐν τῇ γῇ, ἔφυσε σωτη-
 ρίαν τῷ κόσμῳ, οὕτω καὶ τὸ ἡμῶν, φησὶ, ταρὲν ἐν τῷ βαπτί-
 σματι, ἔφυσεν ἡμῖν αὐτοῖς δικαιοσύνην. — Κατὰ μεταφορὰν ἡ
 λέξις, **σύμφυτοι,** ἀπὸ τῶν κατὰ συγγένειαν δένδρων, ἅμα φυ-
 τευομένων καὶ σὺν ἀλλήλοις. **Σύμφυτοι οὖν, φησὶ, γεγόναμεν**
τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, τοῦτέστι, συναπεθάνομεν
 αὐτῷ. Οἰκείως δὲ ἐχρήσατο τῇ τροπῇ. Ὡσπερ γὰρ τὸ φυτὸν,
 ἐν τῇ γῇ κατατεθὲν χρόνον τινα, οἷον νέκρωσιν τινα καὶ ἀκι-
 νησίαν ὑπομένει, ἔπειτα δὲ ἀθρόον ἀναζῇ καὶ ἀναθάλλει, οὕτω
 καὶ τὸ κυριακὸν σῶμα, ἐπὶ χρόνον βραχύν· τεθὲν ἐν τῷ τάφῳ,
 ἀθρόον ἠνέστη ἐκείθεν, καὶ ἐβλάστησε τῇ οἰκουμένῃ τὴν σω-
 τηρίαν. Καὶ ἡμεῖς δὲ, βαπτιζόμενοι καὶ ἐνθαπτόμενοι, καὶ τρό-

(α) Ἐφεσ. Α', 17.

πον τινὰ ὥσπερ τὰ φυτὰ τῇ γῇ, οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἐννεκρούμενοι τῷ ὕδατι, ἄθρόον θάλλοντες καὶ ἀκμάζοντες τὴν σφῶν σωτηρίαν ἀνερχόμεθα. Καλῶς δὲ οὐκ εἶπε, σύμφυτοι τῷ θανάτῳ, ἀλλὰ, τῷ ὁμοιώματι· ὁμοίωμα γὰρ θανάτου ἔχομεν ἐν τῷ βαπτίσματι, οὐ σωματικὸν θάνατον. Αἱ γὰρ τρεῖς καταδύσεις καὶ ἀναδύσεις τοῦ βαπτίσματος, θάνατον καὶ ἀνάστασιν σημαίνουν. — Ὁμοίωμα θανάτου ὁ Χριστοῦ θάνατος, διὰ τὸ μὴ ἀποπεμνηνέναι αὐτὸν τῷ θανάτῳ, ἀλλ' ἀναβιώναι τριήμερον. Καὶ πάλιν, ὁμοίωμα θανάτου, τὸ πάθος ἦν ἐν τῷ Χριστῷ· καὶ μάλιστα εἰκότως· ἀνέβιω γὰρ, καὶ οὐ μεμνήκει νεκρός. — Ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα. Ποίως; Τῆς γεννησομένης ἡμῖν, ὅταν ἀναστῶμεν. Καὶ ὅρα ἀγαθότητα θεοῦ! Τὸν μὲν θάνατον τοῦ Κυρίου, ὡς ἐν εἰκόνι ἀπεθάνομεν· τῆς δὲ ἀναστάσεως ἀληθῶς κοινωνήσομεν.

- 6 Τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας,
7 τίας, τοῦ μηκέτι δουλεῖν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ· ὁ
8 γὰρ ἀποθανὼν, δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, πιστεύομεν, ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ.

Εἶτα λέγει, πῶς ἡμῖν ἔσται ἐπίδοξος ἡ ἀνάστασις· καὶ φησὶ· Τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος, τουτέστιν, ὁ κατεγνωσμένος βίος, συνεσταυρώθη τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἐφ' ᾧ τε, φησὶ, καταργηθῆναι τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τουτέστιν, ἵνα νέκρωσιν αἱ κακαὶ πράξεις ὑπομεινῶσιν, ἃς καὶ λέγει, σῶμα ἁμαρτίας. — Ὁ παλαιός, τουτέστιν, ὁ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις παλαιωθείς. Οὗτος οὖν, βαπτιζομένων ἡμῶν, συσταυροῦται Χριστῷ καὶ ἀποθνήσκει· καὶ ἀνερχόμεθα ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος καινοὶ καὶ πρόσφατοι, πάντα τὸν παλαιωθέντα ἄνθρωπον ἀποθέμενοι· καὶ καταργεῖται τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, ἐν ᾗ ἐστηρίζετο, καὶ ὑφ' ἧς ἐμορροποιεῖτο ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος, τουτέστιν, ὁ καταγνηράσας βίος ἡμῶν

τοῖς παραπτώμασιν. Ἄνθρωπον δὲ καλεῖ τὸν τοιοῦτον, τὴν τῶν ἀνθρώπων πρὸς αὐτὸν δηλῶν δυσἀποσπαστον καὶ πολυχρόνιον σχέσιν. Οὕτω γὰρ ἐντετήκεισιν αὐτῷ πρὸ τῆς δεσποτικῆς ἐπιδημίας καὶ οἰκονομίας οἱ ἄνθρωποι, ὡς μηδ' ἂν ἄνθρωποι αἰρεῖσθαι εἶναι, καὶ μηδ' ὅλως εἶναι χωρὶς φιληθόνου πολιτείας καὶ ἀκολάστων πράξεων. Τῷ οὖν συμπεπλέγχει αὐτῷ τοὺς ἀνθρώπους καὶ συνανακεκράσθαι καὶ δυσἀποσπάσας ἔχειν, ἄνθρωπον ἐπιπληκτικῶς τὸν τοιοῦτον εἶον ἐκάλεσε, τουτέστιν, ὃν ὡς αὐτοὺς ἡμᾶς, μᾶλλον δὲ καὶ ἡμῶν πλέον, καὶ ἐστέργομεν καὶ περιεχόμεθα. — ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ. Παλαιὸν ἄνθρωπον, οὐ τὴν φύσιν ἐκάλεσεν, ἀλλὰ τὴν πονηρὰν γνώμην· ταύτην δὲ ἔφη τῷ βαπτίσματι νεκρωθῆναι. — Ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας. Εἰς τοῦτο φησιν, ἵνα καταργηθῇ καὶ νεκρωθῇ, εἰς τὸ μηκέτι ὑποπισεῖν ἁμαρτίαν. Νέκρωσιν δὲ φησιν, ὅσον· εἰς τὸ ἁμαρτάνειν, ἵνα ἡ νεκρόν· νεκρὸς γὰρ οὐχ ἁμαρτάνει. Τὸ σῶμα δὲ τῆς ἁμαρτίας, περιφραστικῶς, αὐτὴ ἡ ἁμαρτία, τουτέστιν, ὅλη διόλου ἀργὴ καὶ ἄχρηστος τὸ λοιπὸν χρηματίζουσα. Πῶς δὲ καταργεῖται; Ἡμῶν μὴ χρωμένων αὐτῇ. Εἶτα δείκνυσιν καὶ τὸν τρόπον τῆς χρήσεως δριμύως καὶ ονειδιτικῶς· τοῦ μηκέτι δουλεῖν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ· ἡ γὰρ χρῆσις τῆς ἁμαρτίας δούλους ἡμᾶς ποιεῖ τῆς ἁμαρτίας. Κατήργηται δὲ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας, τουτέστι, τῶν ἐν αὐτῇ κινήματων ἡ ἐμψυτος ἀγριότης, κατασεύουσα μὲν αἰεὶ πρὸς τὰ αἰσχρὰ τὸν νοῦν, ἐνείσα δὲ ὥσπερ πηλῷ τὰς γεωδεδεστέρας ἡδονάς. Καὶ τοῦτο κατωτέρω φησὶ· Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ πατήρ τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί (α). Ὅρξ, πῶς τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας κατήργηται; Κατακρίνεται γὰρ ἐν τῇ σαρκὶ τῆς ἁμαρτίας τὸ κέντρον· καὶ νενέκρωται μὲν ἐν πρώτῳ Χριστῷ· διέβη δὲ

(α) Ῥώμ. Η', 2.

παρ' αὐτοῦ τε καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ χάρις. — *Ὁ γὰρ ἀποθανὼν, καὶ ἐξῆς.*] Ὁρᾷς, ὅτι, ὅσον εἰς τὸ ἁμαρτάνειν, δεῖ ἡμᾶς εἶναι νεκρούς. Ὁ γὰρ ἀποθανὼν, φησι, δεδικαίωται, τουτέστιν, ἀπῆλλακται καὶ ἡλευθέρωται, ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Τινὲς δὲ τοῦτο περὶ τοῦ βαπτίσματος ἐδέξαντο, ἐν ᾧ συνετάφημεν τῷ Χριστῷ· ὅτι οὐκ ἔστιν ἕτερον βάπτισμα, καθάπερ καὶ ὁ Χριστὸς οὐκέτι δεύτερον ἀπέθανεν, εἰς ὃν συνετάφημεν καὶ συνεγέρθημεν. — *Εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ.*] Εἰ δὲ περιπατήσομεν ἐν καινότητι ζωῆς, δῆλον ὅτι καὶ ἀνασπούμεθα, ὥσπερ ὁ Χριστὸς ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν· τοῦτα γὰρ ἀκόλουθον τοῦ εἰρημένον· αὐτὸς δὲ τὴν προηγουμένην τῆς ἀναστάσεως πολιτείαν ἐπαγαγὼν τοῖς εἰρημένοις, τὸ ἐξ ἀνάγκης ἐπόμενον κατέλιπεν ἐννοεῖν· εἴτα λοιπὸν καθαρῶς τὴν ἀνάστασιν εὐαγγελίζεται, καὶ φησιν· *Εἰ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ*, ὥσπερ καὶ ἀπεθάνομεν διὰ τοῦ βαπτίσματος, πιστεύομεν, ὅτι καὶ συζήσωμεν αὐτῷ, τὴν μακαρίαν ἐκείνην καὶ ἀγήρω ζωὴν δηλονότι, τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ὁρῶμεν, φησι, πιστεύειν, ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ. Παρακλεύσεως οὖν τὸ, *πιστεύομεν*, καὶ συμβουλῆς.

- 9 Εἰδότες, ὅτι Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, οὐκέτι
10 ἀποθνήσκει· θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. *Ὁ γὰρ ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ.* ὁ δὲ ζῇ,
11 ζῇ τῷ θεῷ. Οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε, ἑαυτοὺς νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Καὶ πόθεν, φησί, δῆλον, ὅτι συζήσομεν τῷ Χριστῷ; Καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο ἄδελον, μήπως καὶ αὐτὸς ὁ ἐγερθεὶς Χριστὸς πάλιν ἀποθάνῃ. Ἄπαγε! φησί. Τοῦτο γὰρ χρὴ πεπληροφορηθῆναι, ὅτι ὁ Χριστὸς οὐκέτι ἀποθανεῖται. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀπέθανεν, ἵνα καταργήσῃ τὸν θάνατον. Πῶς γὰρ ἀποθανεῖται, δι' ὃν καὶ οἱ λοιποὶ ζησόμεθα; συναναπεμπομένου τοῦ ὅλου θανάτου ἐν Χριστῷ, τῇ ἀπαρχῇ ἡμῶν. *Ὁ γὰρ ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέ-*

θανεν ἐφάπαξ.] Καὶ τοσοῦτόν, φησιν, οὐκέτι ἀποθανεῖται, ὅτι, καὶ ἐκεῖνο τὸ ἅπαξ ὁ ἀπέθανεν, οὐχ ὡς ὑπεύθυνος θανάτου κατὰ τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους ἀπέθανεν, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ κόσμου ἁμαρτίαν, ἵνα ταύτην ἀνέλῃ καὶ θανατώσῃ. *Ζῇ τῷ θεῷ.*] Τουτέστιν, ὡς θεὸς ἀπαύστως καὶ ἀκαταλύτως· ὡς γὰρ νοεῖται, τῇ ἁμαρτίᾳ, διὰ τὴν ἁμαρτίαν, οὕτω νοεῖται καὶ, τῷ θεῷ, διὰ τὸ εἶναι θεός. Καὶ οὕτω νοήσεις, ὥσπερ λέγομεν ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπου· Ἀπέθανε τῇ σαρκί, ζῇ δὲ τῇ ψυχῇ, κατὰ δοτικὴν ἀποδιδόντες τὸν λόγον. Οὕτω μοι νόει, τῷ θεῷ ζῇ, τουτέστι, τῷ εἶναι θεός. Οὐκ ἐπειδὴ καὶ τῷ εἶναι ψυχὴ οὐκ ἔζη, ἀλλὰ τὸ ἀμαχώτερον τίθεικε, τὸ εἶναι αὐτὸν θεόν. *Οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε.*] Εἴτα, ἵνα μὴ λέγωσι· Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς, εἰ ἅπαξ ἀποθανὼν ὁ Χριστὸς οὐκέτι ἀποθνήσκει; φησὶν· Οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε. Πῶς; Ὅτι ἀποθανεῖσθε μὲν διὰ τὴν ἁμαρτίαν ἅπαξ, ζήσετε δὲ τῷ θεῷ. Καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ φησιν (α). *Ἡ οὕτως· Ὡσπερ ὁ Χριστὸς ἀπέθανε καὶ ζῇ, οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε, ἑαυτοὺς χρεῶν εἶναι νεκροὺς μὲν, ὅσον πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν, ζῶντας δὲ, εἰς τὰ κατὰ θεόν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τουτέστι, συμμαχοῦντος Χριστοῦ. Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.*] Διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· διὰ γὰρ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἡ ζωὴ ἡμῶν.

- 12 Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις
13 αὐτοῦ· μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ· ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ, ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα
14 δικαιοσύνης τῷ θεῷ. Ἅμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γὰρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν.

Ἐπεὶ οὖν νεκροὺς ὑμᾶς εἶναι χρὴ ὅσον εἰς τὴν ἁμαρτίαν, μὴ

κρατείτω, φησὶν, ὑμῶν ἡ ἁμαρτία. Καλῶς δέ, ἐν τῷ θνητῷ σώματι· διὰ γὰρ τοῦ σώματος ἡ ἁμαρτία ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐνεργεῖται. Μὴ βασιλεύετω δὲ εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ· τοῦτο γὰρ βασιλεύεσθαι. Βασιλεία δὲ τυραννίδος ταύτη διαφέρει, τῷ τὴν μὲν τυραννίδα, ἀκόντων γίνεσθαι τῶν ὑπηκόων· τὴν δὲ βασιλείαν, βουλομένων τῶν ἀρχομένων. Παραινεῖ τοίνυν, μηκέτι τῇ δυναστείᾳ τῆς ἁμαρτίας συντίθεσθαι· κατέλυσε γὰρ αὐτῆς τὴν βασιλείαν ὁ δεσπότης ἐνανθρωπήσας. Καὶ ἅτε δὲ θνητοῖς ἔτι καὶ παθητὸν ἔχουσι σῶμα νομοθετῶν, σύμμετρα τῇ ἀσθενείᾳ νομοθετεῖ. Καὶ οὐ λέγει· Μὴ τυραννείτω ἡ ἁμαρτία· ἀλλὰ, *Μὴ βασιλεύετω*· τὸ μὲν γὰρ, ἴδιον ἐκείνης, τὸ τυραννεῖν· τὸ δέ, τῆς ἡμετέρας γνώμης, τὸ βασιλεύεσθαι. Ἡ μὲν γὰρ τῶν παθημάτων κίνησις τε καὶ ὄχλησις, κατὰ φύσιν ἡμῖν ἐγγίνεται· τῶν δὲ ἀπειρημένων ἡ πράξις, τῆς γνώμης ἐξήρηται. — Ἐπεὶ γάρ, φησιν, ἀπεθάνομεν, καὶ νεκρὸν ἡμῶν γέγονε τὸ σῶμα τῇ ἁμαρτίᾳ, μὴ ποιήσωμεν πάλιν αὐτὸ ἀναζῆσαι τὴν ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ζωὴν· μηδὲ παρασκευασώμεθα οὕτως, ὥστε πάλιν ἐν αὐτῷ, θνητῷ γενομένῳ διὰ τοῦ βαπτίσματος, βασιλεύειν τὴν ἁμαρτίαν. Τί δέ ἐστι, βασιλεύειν ἐν ἡμῖν τὴν ἁμαρτίαν; Τὸ ἐπιτελεῖν τὰς ἐπιθυμίας τοῦ σώματος. Παραμυθεῖται δὲ αὐτοὺς ἐν τῷ εἰπεῖν, *θνητῷ σώματι*, δεικνὺς, ὅτι πρόσκαιρος ἡ πάλῃ ἡ πρὸς ἁμαρτίας· πρόσκαιρον γὰρ τὸ σῶμα. — *Ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ.*] Τουτέστι, τοῦ σώματος. *Μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν.*] Οἷον, Μὴ ἀποτελεῖτε· τὸ γὰρ σῶμα ἄγεται, καθὼς ἂν ἄγῃ τις. Δύναται γὰρ τις τὴν χεῖρα, καὶ ὄπλον ἐλεημοσύνης καὶ ἀρπαγῆς ποιῆσαι· τὴν γλώσσαν, καὶ εὖφημον καὶ δύσφημον· καὶ οὕτω πάντα τὰ μέλη. *Ὅπλα ἀδικίας.*] Καλῶς τὴν ἁμαρτίαν, ἀδικίαν, ἐκάλεσεν. Ἡ γὰρ ἑαυτὸν τις ἀδικεῖ δι' αὐτῆς, ἢ τὸν πλησίον. *Ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ θεῷ.*] Τέως ἐκ τῶν ὀνομάτων τὸ διάφορον. Οἷον γὰρ ἐστὶ· Μὴ παραστήσαι ἑαυτὸν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ τῷ θεῷ· οὕτως, *Ἐαυτοὺς, φησι, παραστή-*

σατε τῷ θεῷ, ὡς ἄξιον· ὅτι νεκρωμένους ὑμᾶς ταῖς πάλαι ἁμαρτίαις, ἤγουν τῷ ὑπὸ τοῦ θανάτου βασιλεύεσθαι, ἐξωποίησεν. Ἡ, ὡς ἔξιν ἄξιον τοὺς τηλικαύτης εὐεργεσίας ἀξιοθέντας, καὶ ἐκ τῶν νεκρῶν καὶ φθοροποιῶν παθῶν ἐλευθερωθέντας, καὶ ζῶντας ἀποδειχθέντας, ἑαυτοὺς παραστήσασι. *Καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα.*] Ὁ γὰρ εἰς ὅπλα δικαιοσύνης τὰ μέλη παραστήσας, τῷ θεῷ ἑαυτὸν παρίστησιν. *Ἐμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει.*] Μὴ γὰρ ἔστω ὑμῖν ὁ τῆς ἁμαρτίας πόλεμος, πρόφασις· ἀσθενής ἐστὶ νῦν ἡ ἁμαρτία· οὐ δύναται κυριεύειν, ἐὰν μὴ ἡμεῖς ἐκόντες ὑποκατακληθῶμεν αὐτῇ· ἀλλὰ προσβάλλει μὲν, οὐ κυριεύει δέ. Πῶς οὖν ἐκυριεύειν ἕως τοῦ νῦν; Ὅτι ὑπὸ νόμον ἦσαν οἱ ὑπ' αὐτῆς κυριευόμενοι ἐπὶ τοῦ νόμου· ὃς ἀπεθέσπιζε μὲν τὴν τῆς ἁμαρτίας πρᾶξιν, οὐκ ἐνίσχυε δὲ εἰς τὸ κρατεῖν αὐτῆς καὶ περιγίνεσθαι. Ἡμεῖς δὲ ὑπὸ χάριν ἐσμέν· ἥτις, μετὰ τοῦ συμβουλευεῖν καὶ διατάττεσθαι, ἡ χρῆ, καὶ ἐνισχύει, καὶ συναργεῖ εἰς τὴν πρᾶξιν αὐτῶν· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς προγεγενημένας ἡμῖν ἁμαρτίας ἐξαλείφει. Ποία ἁμαρτία οὐ κυριεύσει; Ἡ πρὸ τοῦ βαπτίσματος δηλονότι, ἣν ἀφίησιν ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ. Τοῦτο δὲ ὁ νόμος ποιεῖν οὐκ ἠδύνατο. *Οὐκ ἐστὶν οὖν, φησὶν, ὑπὸ νόμον*, τὸν μὴ δυνάμενον ῥύσασθαι, ἀλλὰ μᾶλλον τιμωρούμενον.

- 15 *Τί οὖν; ἁμαρτήσομεν*, ὅτι οὐκ ἐσμέν ὑπὸ νόμον,
 16 *ἀλλ' ὑπὸ χάριν; Μὴ γένοιτο!* Οὐκ οἶδατε, ὅτι, ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δούλους εἰς ὑπακοήν, δοῦλοι ἐστέ, ᾧ ὑπακούετε, ἥτοι ἁμαρτίας εἰς θάνατον, ἢ
 17 ὑπακοῆς εἰς δικαιοσύνην; Χάρις δὲ τῷ θεῷ, ὅτι ἦτε δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας, ὑπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας εἰς ὃν παρεδόθητε τύπον διδαχῆς.

ἵνα μὴ ῥάθυμος ὁ ἀκροατὴς γένηται, ὡς μὴ κυριευησόμενος ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, διὰ τὸ εἶναι ὑπὸ χάριν τὴν φρουρούσαν, ἀσφαλίζεται αὐτόν. Ἐάν, φησιν, ἑαυτοὺς μὴ ὑποκλίνωμεν τῇ ἁμαρτίᾳ, οὐχ ἀλισκόμεθα παρ' αὐτῆς. Πῶς; Ὅτι οὐκ ἐσμέν ὑπὸ τὸν νόμον ἔτι, τὸν ἀπαγορεύοντα μὲν τὴν ἁμαρτίαν, ῥύ-

σασθαι δὲ μὴ δυνάμενον· ἀλλ' ὑπὸ τὴν χάριν Χριστοῦ, τὴν καὶ τὰς προγενομένας ἁμαρτίας ἀφείσαν, καὶ εἰς τὸ μέλλον ὀρουρούσαν, ἐὰν ἡμεῖς μὴ ῥαθυμησώμεν. *Οὐκ οἴδατε, ὅτι, ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς.*] Ὡ, πράγματι διὰ τῆς ὑπακοῆς δοῦλους ἑαυτοὺς παριστάνετε, τουτέστι, ποιεῖτε, ἀποδείκνυτε, παρασκευάζετε, τούτω καὶ εἰς τὸ ἐξῆς δοῦλοι χρηματίζετε, τῆς ἐκουσίου ὑμῶν ὑπακοῆς τὴν δουλείαν παρασχομένης, ἥτοι τῆς ἐπὶ θάνατον ἀγούσης ἁμαρτίας, ἣ τῆς ὡς ἀληθῶς ὑπακοῆς, τῆς εἰς δικαιοσύνην χειραγωγούσης. Ἡ τὸ, ᾧ ὑπακούετε, μᾶλλον ἀντὶ τοῦ, ἐν ᾧ καὶ καθ' ὃν τρόπον· οἷον ὅτι, ἐν τούτῳ καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον δοῦλοι ἐστέ ἢ τῆς ἁμαρτίας ἢ τῆς δικαιοσύνης, καθ' ὃ καὶ ἐν ᾧ θατέρω αὐτῶν ὑπακούετε. Ἰνα γὰρ μή τις εἴπῃ· Πῶς ἔστι δοῦλον τούτων γενέσθαι; τὸν τρόπον τίθουσιν· ᾧ παριστάνετε. Οὐ λέγω, φησί, τὴν γένεσιν, οὐδὲ τὰ ἐκεῖ δεσποτήρια· αὕτη ἡ αἰσχύνη οὐχ ἱκανὴ ἀναχαιτίσαι ὑμᾶς, ὅτι καταδουλοῦτε ἑαυτοὺς τῇ ἁμαρτίᾳ, ὑπὸ Χριστοῦ ἐλευθερωθέντες; *Δοῦλοι ἐστέ.*] Ἐκείνου, φησὶν, ἐς τὸ πρᾶγματος δοῦλοι, ᾧ ὑπακούετε. *Ἦτοι ἁμαρτίας εἰς θάνατον.*] Ἦτοι τῆς εἰς θάνατον ἀγούσης ἁμαρτίας, φησὶν, ἢ τῆς ὑπακοῆς τοῦ θεοῦ, τῆς εἰς δικαιοσύνην ἀγούσης. Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, *δοῦλοι ἐστέ. Χάρις δὲ τῷ θεῷ.*] Φοβήσας αὐτοὺς τῇ δουλείᾳ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῷ ἐκ ταύτης θανάτῳ, τῶν εὐεργεσιῶν ὑπομιμνήσκει τοῦ θεοῦ, παραμυθούμενός τε αὐτοὺς, καὶ δεικνύς εὐκολώτερον τὸ μέλλον πρὸς σωτηρίαν. *Ἐπηκούσατε δὲ ἐκ καρδίας.*] Μηδενός, φησι, βιασαμένου, μηδὲ ἀναγκάσαντος. Τοῦτο δὲ καὶ ἐγκώμιον ἐστὶν αὐτῶν. *Εἰς ὃν παρεδόθητε.*] Εἴτα, ἐπειδὴ εἶπεν αὐθαίρετον αὐτῶν εἶναι τὴν προθυμίαν, λοιπὸν λέγει καὶ τὴν τοῦ θεοῦ βοήθειαν. Ἰμεῖς μὲν γάρ, φησὶν, ἐκόντες ὑπηκούσατε· ὁ δὲ θεὸς ὑμᾶς εἰς τὸν τύπον τοῦτον τῆς διδασχῆς παρέδωκε. Ποῖον; Τὸ ὀρθῶς ζῆν ἐθέλειν καὶ ὑγιαίνειν περὶ τὰ δόγματα. Τύπον δέ, φησι, διδασχῆς, οἷον ὅρον καὶ κανόνα.

18 Ἐλευθερωθέντες δὲ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἐδουλώθητε
19 τῇ δικαιοσύνῃ. (Ἀνθρώπινον λέγω, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς ὑμῶν). Ὡς περ γὰρ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν· οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν. Ὅτε γὰρ δοῦλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας, ἐλεύθεροι ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ. Τίνα οὖν καρπὸν εἶχετε τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε; τὸ γὰρ τέλος ἐκείνων, θάνατος. Νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ θεῷ, ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν· τὸ δὲ τέλος, ζωὴν αἰώνιον. Τὰ γὰρ ὀφύσνια τῆς ἁμαρτίας, θάνατος· τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ, ζωὴ αἰώνιος, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Οὐ μόνον γάρ, φησιν, ὁ θεὸς ἠλευθέρωσεν ὑμᾶς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ ἐδούλωσε τῇ δικαιοσύνῃ. *Ἀνθρώπινον λέγω.*] Ἀνθρώπινον λέγω, φησὶ, λέγων· ἐδουλώθητε· οὐ γὰρ ἐστὶ τοῦτο κατὰ ἀλήθειαν δουλεία, τὸ κατὰ τὴν δικαιοσύνην πολιτεύεσθαι· ἀλλὰ τοῦτο ἡ ἀληθὴς ἐλευθερία καὶ εὐδαιμονία. Τί οὖν καλεῖς αὐτὴν δουλείαν, εἰ μὴ ἐστὶ δουλεία; *Διὰ τὴν ἀσθένειαν*, φησὶ, *τῆς σαρκὸς ὑμῶν*· τουτέστιν, ἐπειδὴ ἀντιπίπτειν δοκεῖ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, καὶ τραχύνεσθαι καὶ ἀλγύνεσθαι κατ' ἀρχὰς πρὸς τὰ ἐπιτάγματα τῆς δικαιοσύνης, διὰ τοῦτο τὸ ἀπὸ τῆς ὑμετέρας σαρκὸς ἀσθενὲς καὶ ἀλγυνόμενον λογιζόμενος, κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν, δουλείαν αὐτὸ ἐκάλεσα. Καὶ γὰρ εἰώθαμεν, ἐφ' ὧν ἀλγυνόμενοι καὶ ἀκοντές τι πράττομεν, τὸ τῆς τυραννίδος καὶ δουλείας ὄνομα τιθέμεν. Οὕτω γοῦν καὶ ὁ Παῦλος φησιν, ὅτι *κατὰ ἄνθρωπον λέγω* τὸ, *ἐδουλώθητε τῇ δικαιοσύνῃ*. Εἴτα κατασκευάζει αὐτὸ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου. Ὡς περ γάρ, φησι, τὰ τῆς ἀκαθαρσίας πράττοντες, δοῦλοι ἦτε τῆς ἀκαθαρσίας· οὕτω τὰ τῆς δικαιοσύνης ἐπιτελοῦντες, δοῦλοι, οὐκ ἀπεικώτως, ἀν κληθείητε τῆς δικαιοσύνης. Τοῦτο δὲ καὶ ἐντρέπων ἅμα ἐπήγαγεν. Εἰ γὰρ δοῦλοι

εἶναι οὐκ ἠσχύνεθε τῆς ἀκαθαρσίας, πῶς οὐκ ἂν καὶ μέγα φρονήσητε, δούλοι καταζωθέντες γενέσθαι τῆς δικαιοσύνης; Εἴτα κατασκευάζει τοῦτο καὶ ἑτέρως· καὶ προῖον δείκνυσι τῆς τοιαύτης δουλείας τὸ ἀξίωμα, συμπεριτινόμενος, ὅτι αὕτη ἡ δουλεία δούλους ποιεῖ τοῦ θεοῦ, οὗ τί ἂν εἴη ἐλευθεριώτερον καὶ εὐδαιμονέστερον; Καὶ γὰρ φησι· *Νυνὶ δὲ ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ θεῷ, καὶ ἐξῆς.* Ἡ τὸ, *Ἀνθρώπων λέγω*, εἰ νοηθεῖ κατ' ὑπερβατόν, τῷ ἐφεξῆς ὁρεῖλει τάττεσθαι· *Οὕτω γὰρ παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν.* Εἰ οὖν οὕτως ἐκληρωθεῖ, σημαίνει ἂν, ὅτι Μέντριον τι εἶπον καὶ ταπεινόν, ταῦτα εἰπών. Ὁ γὰρ τὸ τέλειον λέγων, εἶποι ἂν ὅτι, *Παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ, μὴ ὡς τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον σπουδαιότερον.* Νῦν δὲ διὰ τὸ ἀσθενές ὑμῶν, φησιν, οὕτως εἶπον ταπεινῶς καὶ μετρίως. Ἡ, σύμμετρόν τι, φησι, λέγω καὶ μικρόν, καὶ οὐκ ὑπερβαῖνον τὸ τῆς φύσεως ἀσθενές· τῇ φύσει μετρώ τὴν παραινέσιν· οἶδα γὰρ τὰ ἐν τῷ θνητῷ σώματι κινούμενα πάθη. *Τῆς σαρκὸς ὑμῶν.* Οὐκ εἶπε, τῆς προαιρέσεως, ἢ τῆς ἐπιθυμίας, ὅπερ ἦν ἐκείνων ἀδίκημα· ἀλλὰ, τῆς σαρκὸς, ὅτι παρὰ γνώμην αὐτῶν ἐγίνετο. Τοῦτο δὲ φησιν, ἀνεπαχθῇ τὸν λόγον ποιῶν. *Ὡς περ γὰρ παρεστήσατε.* Πολλῷ μὲν μέζονα ἔδει τῷ Χριστῷ τὴν δουλείαν παρασχεῖν καὶ τῇ δικαιοσύνῃ, ἥπερ ὅσην παρέσχετε τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ· εἰς τὴν ἀνομίαν· πλὴν διὰ τὴν ἀσθενείαν τῆς σαρκὸς, τὴν ἴσην ἀπαιτῶ. Τὸ δὲ, *εἰς τὴν ἀνομίαν*, τουτέστιν, εἰς τὸ ἐπὶ πλέον ἀνομεῖν, ὡς εἰ ἔλεγεν· *Ἐξεκατέσθε καὶ εἰς ἔτι μᾶλλον ἀνομεῖν.* *Ὅτε γὰρ δούλοι ἦτε τῆς ἁμαρτίας.* Ὅτε, φησιν, ἐν ἁμαρτίᾳ ἐζήτε, τοσοῦτον ὑπηρεοῦτε τῇ ἁμαρτίᾳ, ὡς μηδοτιοῦν πράττειν καλόν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τό, *ἐλευθεροὶ ἦτε τῇ δικαιοσύνῃ*, τουτέστιν, ἐν οὐδενὶ ἦτε ὑποταγμένοι αὐτῇ. Οὐκοῦν καὶ νῦν, ἐπεὶ μετέστητε εἰς τὴν δικαιοσύνην, ἐλεύθεροι γίνεσθε τῇ ἁμαρτίᾳ· τοῦτο γὰρ συνυπακούειν

ὁ καρπὸς τοῦ ἀνωτέρου κεφαλαίου ἀπαιτεῖ. *Τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε;* Τί οὖν τὸ ὄφελος ὑμῖν, φησι, τῆς πάλαι πονηρίας; Οὐδέν, ἀλλ' ἢ τὸ ἐπαισχύνεσθαι ὑμᾶς νῦν. Οὕτω γὰρ καλὸν ἡ ἁμαρτία, ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν, αἰσχύνεται τις ἐπ' αὐτῇ. *Τὸ γὰρ τέλος ἐκείνων, θάνατος.* Οὐ μόνον ἀπὸ τῆς αἰσχύνης, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἀποτελεσμάτων κατασκευάζει τὸ μοχθηρὸν τῆς ἁμαρτίας. Τὸ τέλος ἐκείνων, φησι, θάνατον ἔχει, τοῦτο δὲ τὸν νοητόν. *Ἐχετε τὸν καρπὸν ἡμῶν εἰς ἁγιασμόν.* Ἐκείνων μὲν, φησιν, ὁ καρπὸς, θάνατος καὶ αἰσχύνη, τούτων δὲ ὁ καρπὸς, ἁγιασμὸς καὶ ζωὴ αἰώνιος. Ἀλλ' ὅμως καὶ τούτων οὕτως ὄντων, φησι, καὶ οὕτω τῷ θεῷ δουλεύσατε, ὡς περ ποτε καὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ. *Τὸ δὲ τέλος ζωὴν αἰώνιον.* Ἐκ τῶν δεδομένων τὰ προσδοκώμενα πιστοῦται, τουτέστιν, ἀπὸ τοῦ ἁγιασμοῦ, τὴν αἰώνιον ζωὴν. *Τὰ γὰρ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος.* Τὰ ὀψώνια, οἷον ὁ καρπὸς, ἡ δωρεά. *Ὀψώνιον δὲ λέγεται, ἡ βασιλικὴ δωρεά (α).* Ὅρα δὲ, ἐξ ὧν ἐπεξέρχεται τῷ λόγῳ ἀσφαλεστέρους τε αὐτοὺς πρὸς τὸ μέλλον ποιεῖ, καὶ αὐτοὶ εὐχαριστοῦσιν ὧν ἐβόρυσθησαν. — *Ὀψώνιον διὰ τῆς ἁμαρτίας ὠνούμεθα, ὃ ἡμῖν ἐκείνη πραττομένη, ἀντιδίδωσι καὶ προξενεῖ.* — *Τὸ δὲ χάρισμα τοῦ θεοῦ.* Οὐκ εἶπεν· Ὁ μισθὸς τῶν κατορθωμάτων· ἀλλὰ, τὸ χάρισμα, δεικνύς, ὅτι οὐκ ἐκ καμάτων, ἀλλὰ κατὰ χάριν ἀπηλλάγησαν τῶν ἁμαρτιῶν. *Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.* Αὐτὸς γὰρ ἐστίν, ὁ τοῦτο ἐνεργήσας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

Ἐπανάληψις περὶ τῆς ἐν χάριτι ζωῆς.

ΚΕΦ. VII, 1 Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί, (γινώσκουσι γὰρ

(α) «Ὁ ψῶν οὖν λέγεται τὸ τοῖς στρατιώταις παρὰ τοῦ βασιλέως διδόμενον σιτηρέσιον.» Θεοφύλακτις.

νόμον καλῶ,) ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου,
 2 ἐν ὅσον χρόνον ζῇ· Ἡ γὰρ ὑπανδρος γυνή, τῷ
 ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ,
 3 κατήρηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός. Ἄρα οὖν,
 ζῶντος τοῦ ἀνδρός, μοιχαλὶς χρηματίζει, ἐὰν γέ-
 νηται ἀνδρὶ ἐτέρῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα
 ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλί-
 δα, γενομένην ἀνδρὶ ἐτέρῳ.

Μετ' ἐγκωμίου λέγει τὸ, *γινώσκουσι νόμον.* Ὅτι ὁ νόμος
 κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου.] Εἶπεν ἄνω, ὅτι ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρ-
 τίᾳ· τοιγαροῦν οὐ κυριεύει ἡμῶν, τῶν, ὅσον ἐπ' αὐτὴν, νεκρῶν
 ὄντων. Νῦν δὲ θέλει δεῖξαι, ὅτι οὔτε ὁ νόμος ἡμῶν κυριεύει.
 Ἀνθρώπινον δὲ λέγει παράδειγμα. Εἴτα προῖον δείκνυσιν, ὅτι
 οὐ μόνον ἡμεῖς ἀπεθάνομεν τῷ νόμῳ, ἀλλὰ καὶ ὁ νόμος ἀπέ-
 θανε τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ Χριστοῦ. *Τοῦ ἀνθρώπου.*] Οὐκ εἶπεν,
 ἀνδρός, ἢ γυναικὸς, ἀλλὰ, ἀνθρώπου, ἵνα ἀμφοτέρους δηλώσῃ.
Ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ.] Τίς; Δῆλον ὅτι ὁ ἀνθρώπος. Ἐλλειπτι-
 κῶς οὖν εἴρηται· σαφές δὲ αὐτὸ ποιεῖ τὸ ἐπαγόμενον. *Ἡ γὰρ*
ὑπανδρος γυνή.] Ἐν τάξει τοῦ ἀνδρός, τέθεικε τὸν νόμον· ἐν
 τάξει δὲ γυναικὸς, τοὺς πιστεύσαντας. *Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ*
ἀνὴρ.] Ἐν τῷ παραδείγματι τῆς χήρας, τὸν νόμον ὑποτίθεται
 ἀποθανόντα, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ συμπεράσματι, ἵνα μὴ ἐπαχθῇ
 ποιήσῃ τὸν λόγον, μόνον ἀπλῶς διηγούμενος. *Ἀπὸ τοῦ νόμου.*]
 Τοῦ νομοθετοῦντος περὶ τοῦ ἀνδρός, καὶ δεσμοῦντος τὴν γυ-
 ναῖκα πρὸς αὐτόν. Τὸ δὲ, κατήρηται, ἀντὶ τοῦ, ἀπολέλυται,
 ἡλευθέρωται.

4 Ὡς, ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ
 διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ γενέσθαι
 ὑμᾶς ἐτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι, ἵνα καρπο-
 5 φήσωμεν τῷ θεῷ. Ὅτε γὰρ ἤμεν ἐν τῇ σαρκί,
 τὰ παθήματα τῶν ἁμαρτιῶν, τὰ διὰ τοῦ νόμου,
 ἐνεργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, εἰς τὸ καρποφο-

φῆσαι τῷ θανάτῳ. Νῦν δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ
 νόμου, ἀποθανόντες ἐν ᾧ κατειχόμεθα·

Ἐν τῷ συμπεράσματι οὐκ εἰσάγει ἀποθανόντα τὸν νόμον, διὰ
 τὸ μὴ δόξαι εἶναι ἐπαχθῇ· Ἰουδαίοις γὰρ λαλεῖ· ἀλλὰ τοὺς
 πιστεύσαντας εἰσάγει τῷ θανάτῳ Χριστοῦ ἀποθανόντας ἀπὸ
 τοῦ νόμου, διὸ καὶ ἐλευθερωθέντας. Εἰ οὖν, τοῦ νόμου ἀποθα-
 νόντος, οὐκ ἔστι παραβάτης ὁ καταλιμπάνων αὐτόν, καὶ πι-
 στεύων τῷ Κυρίῳ, πολλῷ μᾶλλον ἢ καὶ αὐτός τις ἀποθάνῃ,
 (ὥσπερ, φησι, καὶ ἡμεῖς ἀπεθάνομεν,) λέλυται ἀπὸ τοῦ νόμου,
 καὶ οὐκ ἔστι παραβάτης. *Διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.*]
 Τοῦ θανατωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν· συναπεθάνομεν γὰρ αὐτῷ ἐν τῷ
 βαπτίσματι, καὶ οὐκ ἐσμὲν ἑαυτῶν· ἡγοράσθημεν γὰρ τιμῆς
 (α). *Εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἐτέρῳ.*] Ὡς τοῦ νόμου ἀποθα-
 νόντος· διὸ οὔτε παραβάται εὐρεθισόμεθα. *Ἵνα καρπορήσωμεν*
τῷ θεῷ.] Εἴτα προτρέπει ἐλπίσι κρείττοσι. Τότε μὲν γάρ, φησι,
 τῷ θανάτῳ ἐκαρποφοροῦμεν, τὸ πᾶν ἐκείνῳ πράττοντες· νῦν δὲ,
 τῷ θεῷ. *Ὅτε γὰρ ἤμεν ἐν τῇ σαρκί.*] Τουτέστιν, ἐν τῇ κατὰ
 νόμον πολιτείᾳ. *Σάρκα* γὰρ, τὰς τῇ σαρκὶ δεδομένας νομοθεσίας
 ὠνόμασε, τὰς περὶ βρώσεως, καὶ πόσεως, καὶ λέπρας, καὶ τῶν
 τοιούτων. *Ἐν τῇ σαρκί,* τουτέστιν, ἐν τῷ σαρκικῷ βίῳ. Οὐκ
 εἶπε δὲ, Ἐν τῷ νόμῳ, ἵνα μὴ ἀπαράδεκτος γένηται· ἔτι γὰρ
 ἐσέβοντο τὸν νόμον. *Τὰ διὰ τοῦ νόμου, ἐνεργεῖτο.*] Οὐ γὰρ
 ἤδειν, φησι, τὴν ἐπιθυμίαν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν· Οὐκ ἐπι-
 θυμήσεις (β)· τὰ οὖν διὰ τοῦ νόμου γνωριζόμενα. Καὶ πάλιν
 οὐκ εἶπεν, Ἐνήργει τὰ μέλη, ἵνα μὴ κατηγορήσῃ τῆς σαρκὸς·
 ἀλλὰ, ἐνεργεῖτο ἐν τοῖς μέλεσιν, εἰς τὸ καρποφορῆσαι τῷ
 θανάτῳ, δεικνύς ἑξωθεν παραγενόμενα, ἐνεργεία τοῦ σατανᾶ,
 εἰς τὸ συνεισενεγκεῖν τῷ θανάτῳ. Διὰ γὰρ τῶν ἁμαρτιῶν τῷ
 θανάτῳ καρποφοροῦμεν. *Νῦν δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ*
νόμου.] Πάλιν τὸ ἐπαχθὲς φεύγων, οὐκ εἶπε· Κατήρηται ὁ

(α) Α' Κορ. Γ', 20.

(β) Κατωτέρω σελ. 7.

νόμος· ἀλλ' ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ νόμου κατηγορήθημεν, τουτέστιν, ἀπολελύμεθα καὶ λελυτρώμεθα. Διὰ τί; Ἐπειδὴ ἀπεθάνομεν διὰ τῆς ἁμαρτίας· αὕτη γὰρ ἡ κατέχουσα· καὶ ἡγέρθημεν, οὐ διὰ τοῦ νόμου, ἀλλὰ διὰ τοῦ Χριστοῦ. Δῆλον οὖν, ὅτι ἀπὸ μὲν τοῦ νόμου ἀπολελύμεθα, ὡς ἀποθανόντες· ὑπετάγημεν δὲ τῷ ῥυσαμένῳ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ θανάτου Χριστῷ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Περὶ τῆς ὑπὸ νόμου κατακρίσεως διὰ τὴν ἁμαρτίαν.

6 Ὡστε δουλεύειν ἡμᾶς ἐν καινότητι πνεύματος, καὶ 7 οὐ παλαιότητι γράμματος. Τί οὖν ἐροῦμεν; ὁ νόμος ἁμαρτία; Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ διὰ νόμου· τὴν τε γὰρ ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν· «Οὐκ ἐπιθυμήσεις.»

Εἶτα, ἵνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι ἀπολυθέντες τοῦ νόμου, λοιπὸν ἀβούλονται ἀκινδύνως δύνανται πράττειν, ἐπάγει ἄλλην δουλείαν ἀκριβεστέραν, τὴν τοῦ πνεύματος. Καλῶς δὲ τὸ, ἐν καινότητι· ἐπειδὴ οὐ τὰ αὐτὰ ἐν τῇ νέᾳ Διαθήκῃ ἐπιταττόμεθα, ἅπερ οἱ πάλαι ἐν τῷ γράμματι, ἥτοι ἐν τῷ νόμῳ· ἀλλὰ καινὰ καὶ νέα παραγγέλματα, καὶ φιλοσοφώτερα· ὥσει εἶπεν· Ὡς δουλεύωμεν τοῖς νέοις τοῖς ἐκ τοῦ πνεύματος ἐπιταγεῖσι. Καὶ γὰρ τοῖς μὲν ἀρχαίοις τὸ μὴ φονεύειν ἡμῖν δὲ τὸ μὴ ὀργίζεσθαι· ἐκείνοις μὴ μοιχεύειν· ἡμῖν δὲ τὸ μηδὲ περιέργως ὀρεῖν ἐπιτέτακται (α). Καὶ οὐ παλαιότητι γράμματος.] Οὐκέτι γὰρ ὁ νόμος ἐπιτάσσει, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα. Εἰπὼν δὲ, παλαιότητι, ἔδειξε τὸ σαθρὸν τοῦ νόμου καὶ ἀχρεῖον. «Πᾶν γὰρ τὸ παλαιούμενον, φησί, καὶ γηράσκον, ἐγγὺς ἀφρατισμοῦ (β)».

(γ) Ματθ. β. 21. 22. 27. 28.

(δ) Ἑβρ. ή, 13.

Τί οὖν ἐροῦμεν.] Ἐπειδὴ εἶπεν· Ὡς δουλεύωμεν ἐν καινότητι πνεύματος· ὡς τοῦ μὲν πνεύματος σώζοντος, τοῦ δὲ νόμου μὴ σώζοντος· φησί· Τί οὖν εἴποι τις; ὅτι ὁ νόμος ἁμαρτωλός ἐστιν, ἡ ἁμαρτίας πρόξενος; Οὐ τοῦτο, φησί, λέγω· ἀλλ' ὅτι πρόξενός μοι τοῦ γινῶναι τὴν ἁμαρτίαν· οὐκοῦν καὶ χειρόως τιμωρηθῆναι· ὅτι ἐν γνώσει λοιπὸν ἁμαρτάνω. Ὅμως κατὰ μικρὸν δείκνυσσι τὸν νόμον, καὶ κατασκευαστικὸν τῆς ἁμαρτίας, οὐ μὴν παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν αὐτῶν κακίαν. Οὐκ εἶπε· Τί οὖν; ὁ νόμος ἀπέθανεν, ἡ κατήργηται; (τοῦτο γὰρ ἐβούλετο)· ἀλλ' ὅπερ οὐδὲ αὐτῷ ἐδόκει· Τί οὖν; φησὶν, ὁ νόμος ἁμαρτία; Διὸ ἐπάγει, Μὴ γένοιτο! ἅμα κακείνους λεαίνων, καὶ τὸ αὐτοῦ οὐκ ἀναισθῶν. Οὐ γὰρ εἰ μὴ ἐστὶν ἁμαρτία, ἥδη οὐκ ἀπέθανεν, ἡ οὐ κατήργηται, ὅπερ ἐκείνος καὶ ἐδείκνυε καὶ ἐβούλετο. «Ὁ νόμος ἁμαρτία;] Μετεστράπη, φησὶν, ὁ νόμος τὴν φύσιν, καὶ γέγονεν εἰς ἁμαρτίαν ὥθων; Οὐχί, φησιν· Ἴδες πῶς πανταχοῦ τῆς ἁμαρτίας ἔχεται, τὸν νόμον ἀπαλλάττων κατηγορίας ἀπάσης; Διὸ καὶ ἐπήγαγε, λέγων· Ὡστε ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθὴ (α). Ἀλλ', εἰ βούλεσθε, καὶ τῶν παρεκποιούντων τὰς ἐξηγήσεις ταύτας εἰς μέσον τὸν λόγον ἀγάγωμεν· οὕτω γὰρ σαφέστερα τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα. Τινὲς γὰρ ἐνταῦθα, οὐ περὶ τοῦ νόμου Μωυσέως αὐτόν φασι λέγειν τὰ λεγόμενα· ἀλλ' οἱ μὲν, περὶ τοῦ φυσικοῦ· ἄλλοι δὲ, περὶ τῆς ἐντολῆς τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ δοθείσης. Καὶ μὴν πανταχοῦ σκοπὸς τῷ Παύλῳ, τοῦτον ἀναστῆσαι τὸν νόμον· πρὸς δὲ ἐκείνους, οὐδένα λόγον ἔχει, καὶ μάλα εἰκότως. Τοῦτον γὰρ Ἰουδαῖοι διδοικότες καὶ τρέμοντες ἐφιλονείκουν τῇ χάριτι· τὴν δὲ ἐντολὴν τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ, οὐδὲ νόμον ποτὲ φαίνεται καλέσας, οὐδ' αὐτὸς, οὐδ' ἄλλος οὐδεὶς. Ὡς δὲ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν εἰρημένων τοῦτο σαφέστερον γένηται, ἐπεξέλωμεν τοῖς ῥήμασι, μικρὸν ἀνωτέ-

(α) Κατωτέρω σελ. 12.

ρω τὸν λόγον ἀγαγόντες. Περὶ γὰρ πολιτείας ἀκριβοῦς αὐτοῖς διαλεχθεῖς, ἐπήγαγε λέγων· Ἡ ἀγοεῖτε, ἀδελφοί, ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ· Ὡστε καὶ ἡμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ. Οὐκοῦν εἰ περὶ τοῦ φυσικοῦ ταῦτα εἴρηται, εὐρεθῆσόμεθα μὴ ἔχοντες νόμον φυσικόν· εἰ δὲ τοῦτο ἀληθές, τῶν ἀλόγων ἐσμέν ἀνοητότεροι. Ἀλλ' οὐκ ἔστε ταῦτα. Περὶ γὰρ τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ οὐδὲ φιλονεικεῖν ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ περιττὸν ἀναδεξώμεθα πόνον πρὸς τὰ ὁμολογημένα ἀποδιδόμενοι. Πῶς οὖν· Τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων, εἰ μὴ διὰ νόμου; Οὐ τὴν καθόλου λέγων ἀγνοῖαν τοῦτο λέγει, ἀλλὰ τὴν ἀκριβεστέραν γινῶσιν. Εἰ γὰρ περὶ τοῦ φυσικοῦ τοῦτο εἴρηται, πῶς ἂν τὸ ἐξῆς ἔχοι λόγον· Ἐγὼ γὰρ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ; Οὔτε γὰρ Ἀδάμ, οὔτε ἄλλος ἄνθρωπος οὐδεὶς, οὐδέποτε χωρὶς νόμου φυσικοῦ φαίνεται ζήσας. Ὁμοῦ τε γὰρ αὐτὸν ἐπλασεν ὁ θεός, καὶ ἐκείνον αὐτὸν ἐτίθει τὸν νόμον αὐτῷ, σύνοικον ἀσφαλῆ παρακαθιστὰς τῇ φύσει πάση. Χωρὶς δὲ τούτου, οὐδαμοῦ φαίνεται ἐντολὴν τὸν φυσικὸν νόμον καλέσας. Τοῦτον δὲ καὶ ἐντολὴν καὶ δικαίαν καὶ ἀγίαν καλεῖ, καὶ νόμον πνευματικόν.—*Ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἔγνων.*]

Οὐκ εἶπεν· Ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησα, εἰ μὴ διὰ νόμου· ἀλλ', *Οὐκ ἔγνων.* Ὡστε οὐ τοῦ ποιεῖν, ἀλλὰ τοῦ διαγινώσκειν τὴν ἁμαρτίαν ὁ νόμος αἵτιος, παιδευτικὸς ὢν, καὶ μὴ συγχωρῶν διὰ τῆς ἀγνοίας εἰς τὴν τῶν ἀλόγων ἐκπίπτειν φύσιν.

- 8 Ἀφορμὴν δὲ λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν· χωρὶς γὰρ
9 νόμου ἁμαρτία νεκρά. Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ· ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν,
10 ἐγὼ δὲ ἀπέθανον· καὶ εὐρέθη μοι ἡ ἐντολή, ἡ εἰς
11 ζῶην, αὕτη εἰς θάνατον. Ἡ γὰρ ἁμαρτία, ἀφορμὴν λαβοῦσα διὰ τῆς ἐντολῆς, ἐξηπάτησέ με, καὶ δι' αὐτῆς ἀπέκτεινεν.

Οὐχ ὁ νόμος αἵτιος, φησὶ, τῆς ἁμαρτίας, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία διὰ

τῆς ἐντολῆς, ἥ ἐστίν ὁ νόμος, ἐξηπάτησέ με. Ὅρα, πῶς ἡρέμα δείκνυσσι πρόφασιν τῆς ἁμαρτίας τὸν νόμον· ρηνερώς δὲ οὐ λέγει, ἵνα μὴ προστῇ αὐταῖς. Ἐμαρτίαν δὲ ἔοικε λέγειν τὸν διάβολον. Ὡσπερ οὖν τὸν σωτῆρα, ζῶην ἡ γρηγορή καλεῖ, καὶ δικαιοσύνην, τῷ ζῳῆς καὶ δικαιοσύνης κίτιον εἶναι· οὕτω καὶ τὴν ἐναντίαν δύναιμι ἐκ τῆς οἰκείας ἐνεργείας, ποτὲ μὲν, ἁμαρτίαν, ποτὲ δὲ, ψεῦδος καὶ θάνατον καλεῖ. Οὕτω δὲ καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς εἰπὼν, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησε, τὸν διάβολον δηλοῖ. Λοιπὸν οὖν διὰ τῆς ἐντολῆς ἀφορμὴν ὁ διάβολος ἔλαθεν· ὅτι τὰ παραγγέλλματα τοῦ νόμου, ὡς ὕλην τινὰ τῆς ἐαυτοῦ τέχνης ποιησάμενος, εἰς τὸ ἐναντίον ταῖς ἐντολαῖς περιέτρπε τὸν ἄνθρωπον. Δηλον δὲ ὅτι δι' ἐαυτοῦ ὁ ἀπόστολος, τὸν κοινὸν ἄνθρωπον δηλοῖ. *Πᾶσαν ἐπιθυμίαν.*] Καλῶς τὸ, *πᾶσαν*· ἦν γὰρ καὶ πρὸ τοῦ νόμου ἐπιθυμία· ἐπεὶ, διὰ τι ὁ κατακλυσμός γέγονε, καὶ τὰ Σόδομα ἀπώλετο; Ἀλλὰ νῦν, φησὶ, καὶ ἄς οὐκ ᾔδειν ἐπιθυμίας, ἔμαθον ἐκ τοῦ νόμου, καὶ μαθὼν ἐποίησα. *Ἐμαρτία νεκρά.*] Τουτέστιν, ἀνενεργητος. Εἰ γὰρ ἐνήργει καὶ πρὸ τοῦ νόμου, ἀλλ' οὐ τοσοῦτον. Καθεύδειν ἐδόχουν, φησὶν, καὶ πλείους ἁμαρτίαι, καὶ τεθνάναι. Οὐ γὰρ ᾔδειν τὰς πλείους, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ πράττων, οὐχ οὕτως ἡμάρταναν. Ἡ μὲν οὖν ἁμαρτία νεκρά· ἐγὼ δὲ ἐν ζῳῇ, ἅτε μὴ ἐνοχλούμενος, μηδὲ νεκρούμενος ὑπ' αὐτῆς. Πῶς οὖν ἀνέζησεν ἐκείνη; Διὰ τοῦ νόμου. Τίνα τρόπον; Ὅτι τοῦ νόμου δοθέντος, μᾶλλον ἐκείνη πρὸς ἐπίθεσιν παρωξύνθη, καὶ οἷον ἐπηρεάσαι ὥρμησεν, ἅτε δὴ καὶ στεφανοῦσθαι μέλλοντα τὸν φιλάξαντα τὴν ἐντολὴν ὑπολογιζομένη, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον διαδασκαίνουσα. Καὶ ἐγὼ πάλιν γινούς διὰ τῆς ἐντολῆς τὴν ἁμαρτίαν, ὡς ἐν γνώσει πράττων, ἀ φεύγειν ἔδει, μᾶλλον κατὰ τοῦτο ἡμάρτανον, καὶ μᾶλλον αὐτὴν κατ' ἐμυκτοῦ ἐπερρόννουν, ἰσχὺν αὐτῇ διὰ τῆς κατὰ γινῶσιν ἀτόπου πράξεως ἐπιχορηγῶν· καὶ οἷον ἀσθενῇ καὶ νενεκρωμένην οὔσαν, ἐνισχύων καὶ ἀναζωπυρῶν. Ἡ δὲ, ζήσασα, ἐμὲ ἐνέκρωσε· πρὸ δὲ τοῦ ἀναζῆσαι ἐκείνην, ἐγὼ ἔζων μᾶλλον· τοῦτο δὲ ἦν πρὸ

τοῦ νόμου καὶ τῆς ἐντολῆς. Ὡστε εἰ καὶ μὴ ὁ νόμος ἁμαρτία· ἀλλ' οὖν, ἐκείνου δοθέντος, κατὰ δύο τρόπους ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, αὐτῆς τε ἐκείνης μᾶλλον πρὸς ἐπίθεσιν ἀνακινήσεως καὶ διεγερθείσης, καὶ ἡμῶν τῇ κατὰ γνώσιν ἐκτόπῳ πράξει ἐνισχυσάντων αὐτήν, καὶ τὴν καθ' ἡμῶν ἐπιθυλίαν σὺν παρρησίᾳ παρασχομένων. Ἀλλ' ἐκείνη μὲν ἀνέζησεν· ἐγὼ δὲ ἀπέθανον. *Ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ.*] Πότε ἔζων χωρὶς νόμου; Πρὸ τοῦ δοθῆναι τὴν ἐντολήν τοῖς πρωτοπλάστοις, τὴν ἐν παραδείσῳ διάγων ζώην· ἢ πρὸ τοῦ Μωσέως ἔζων χωρὶς νόμου, τουτέστιν, οὐκ ἤμην νεκρὸς τῷ πλήθει τῶν ἁμαρτιῶν. Τότε γὰρ μόνον εἶχον κατήγορον τὸν φυσικὸν νόμον· νυνὶ δὲ καὶ τὸν γραπτόν. Ὅρᾳς, πῶς ἐκ περιστάσεως ἔβλαψεν ὁ νόμος; *Ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς.*] Ἐντολὴν φησὶ, τὸν νόμον. Εἰπὼν δὲ, ἡ ἁμαρτία ἀνέζησεν, ἐδειξεν, ὅτι ἦν μὲν ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' ἠτύχασεν· ὁ δὲ νόμος, ὡς εὐεργετῶν, ἐφανερώσεν αὐτήν, ἵνα φύγωμεν αὐτήν· ἀλλ' ἡ περίστασις τοὺς μὴ φυγόντας ἔβλαψεν. Ἡ οὖν εἰς ζώην μοι δοθεῖσα· (οὕτω γὰρ εἶχε φύσεως) εἰς θάνατόν μοι γέγονε, διὰ τὴν ἡμετέραν ῥαθυμίαν, οὐ διὰ τὴν αὐτῆς φύσιν. *Ἡ γὰρ ἁμαρτία ἀφορμὴν λαβοῦσα.*] Πάλιν τὰ αὐτὰ ποικίλως κατασκευάζει· καὶ εἰκότως· μεγάλην γὰρ εἶχε δόξαν ὁ νόμος. Δείκνυσιν οὖν αὐτὸν μηδὲν ὠφελοῦντα, ἀλλ' ἐκ περιστάσεως βλάβαντα. Ποιεῖ δὲ τοῦτο, ἵνα εὐπαραδεκτος γένηται, κηρύσσων τὸ ἀφεῖναι μὲν τὸν νόμον, προσδραμεῖν δὲ τῇ πίστει Χριστοῦ. Ἀνωτέρω γὰρ εἰπὼν, ὅτι *Ἀφορμὴν λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν*, ἐπάγει· ὅτι οὐ μόνον ἐπιθυμίαν πᾶσαν κατειργάσατο, ἀλλὰ καὶ ἐθανάτωσέ με, αὕτη μοι γενομένη εἰς θάνατον. Εἶτα, ὡς ἔθος αὐτῷ αἰτίας αἰτίαις συνεῖρειν, καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἐνδεικνῦναι τῶν πραγμάτων καὶ ἐν τοῖς λόγοις, ἀνατρέπει, καὶ τίθησι, πῶς κατειργάσατο πᾶσαν ἐπιθυμίαν· καὶ φησιν, ὅτι, *Ἀφορμὴν λαβοῦσα, ἐξηπάτησέ με*. Εἶτα ἀφῆκε τὸ προεῖρηθὲν νοεῖν ἐνταῦθα, οἷον ὅτι ἐκ τούτου δὲ εἰργάσατο τὴν

ἐπιθυμίαν· καὶ τοῦτο ἀρεῖς, ἐπισυνάπτει τὸ τέλος, καὶ ἀπέκτεινεν, ἐν ᾗ κατὰ συνέχειαν, εἴ τις ἀνελάβοι, οὕτως αὐτῷ εἰρημένον· Ἀφορμὴν λαβοῦσα ἡ ἁμαρτία, κατειργάσατο ἐν ἐμοὶ πᾶσαν ἐπιθυμίαν· τὴν δὲ ἐπιθυμίαν κατειργάσατο, ἀπατήσασα· ἐργασάμενη δὲ τὴν ἐπιθυμίαν, ἀπέκτεινέ με. Ἔστιν οὖν ἡ ἀπάτη, αἰτία τῆς ἐπιθυμίας· ἡ δὲ ἐπιθυμία, τοῦ θανάτου. Τὴν δὲ ἀπάτην εἰργάσατο διὰ τῆς ἐντολῆς ἡ ἁμαρτία, ἵνα φανῇ τὸ ὑπερέαλλον τῆς κακίας αὐτῆς, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακίστον ἐργαζομένης.

12 Ὡστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία καὶ
13 δικαία καὶ ἀγαθή. Τὸ οὖν ἀγαθόν, ἐμοὶ γέγονε θάνατος; Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία· ἵνα φανῇ ἁμαρτία διὰ τοῦ ἀγαθοῦ μοι κατεργαζομένη θάνατον, ἵνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία διὰ τῆς ἐντολῆς.

Ἅγιος ὁ νόμος· ὅτι ἐφύλαττεν ἀπὸ ἀκαθαρσίας τοὺς φυλάττοντας αὐτόν· δίκαιος· ὅτι τοὺς μὲν κατορθοῦντας ἡμείβετο δωρεαῖς, τοῖς δὲ παραβαίνουσιν ἐπετίθει τὰς τιμωρίας· ἀγαθός· ὅτι οὐχ ἡδόμενος ταῖς τιμωρίαις, ἡ ὀργὴ χρώμενος ἐκόλαζεν, ἀλλὰ τῆς αὐτῶν ἕνεκα σωτηρίας καὶ ὠφελείας καὶ βελτιώσεως. Καὶ ἔτι, ὅτι μικρὰ κατορθοῦσι, μέγала ἐχαρίζετο, καὶ ἁμαρτάνοντας περισεῖπε, καὶ οὐ κατ' ἀξίαν τῶν πλημμελημάτων ἐκόλαζεν. Αὐτός δὲ τέως παραδραμὼν ταῦτα, ἐκ τούτων συμπεραίνει, ἅγιον καὶ δίκαιον καὶ ἀγαθὸν εἶναι τὸν νόμον, ἥτοι τὴν ἐντολήν· ἐξ ἐνὸς μὲν, ὅτι ἐδίδαξέ με γνωρίσαι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἐπέταξε φυγεῖν αὐτήν· ἐξ ἑτέρου δὲ, ὅτι κηδόμενος καὶ φροντίζων τοῦτο ἐποίησεν· εἰς γὰρ ζώην ἐμοὶ καὶ σωτηρίαν ταῦτα ἐποίησεν. Ἅγιος οὖν· ὅτι ἐδίδαξε, καὶ φυγεῖν ἀπὸ τῆς ἀκαθαρσίας αὐτῆς ἐπέταξε· δίκαιος δέ· ὅτι διδάξας, οὕτω τὴν τιμωρίαν τοὺς μὴ φυλάξαντας ἀπαιτεῖ· ἀγαθός δὲ πάλιν· ὅτι ζώην μοι προνοούμενος, ταῦτα ἐπετέλει. — ΚΑΙ ἈΛΛΩΣ. Ὁ μὲν νόμος ἅγιος. Οὐ γὰρ τῆς τοῦ νόμου φύσεως ἦν τὸ βεβλάσθαι με, ἀλλὰ τῆς ἐμῆς κακίας καὶ ῥαθυμίας.

ἀνθ' ὧν οὐκ ἐφύλαξα τὰ ἐπιταχθέντα. — Καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία.] Νόμον, τὸν Μωσαϊκὸν λέγει· ἐντολὴν δὲ, τὴν τῷ Ἀδὰμ δεδομένην· ἀγίαν μὲν, ὡς τὸ δέον διδάσασαν· δικαίαν δὲ, ὡς ὀρθῶς τοῖς παραβάταις τὴν ψῆφον ἐπενεγκούσαν· ἀγαθὴν δὲ, ὡς ζῶνι τοῖς φυλάσσουσιν εὐτρεπιζούσαν. — Ἀλλὰ ἡ ἁμαρτία.] Ἐπειδὴ τῆς ἁμαρτίας ἠθέλησε τὸ μέγεθος δεῖξαι, μεῖζον δὲ ταύτης εἰς κακίαν οὐκ ἦν εὑρεῖν, δι' αὐτῆς ταύτης τὸ μέγεθος αὐτῆς ἐνδεικνύμενος, φησὶν· Ἀλλ' ἡ ἁμαρτία, ἵνα φανῇ ἁμαρτία, τουτέστιν, ἵνα ἐκκαλυφθῇ αὐτῆς ὁ πᾶς τῆς κακίας πλοῦτος, καὶ ἡ ἰσχὺς αὐτῆς ἡ ἐν αὐτῇ. Οἶον, ἵνα, ὅπερ ἐστίν, ὅλη, ὡς ὅλη γένηται ἐκφανής. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων, ὑπερβολὴν τινα θέλοντες παραστήσαι, δυνάμεθα, ἄλλο τι ἐπιφέρειν τῷ διασυρομένῳ ὑφ' ἡμῶν· οἶον, Μιαιρός ἦν ἐπὶ τοσοῦτον ὁ Κἄϊν, ὅτι ἀδελφοκτόνος ἐγένετο, ὅτι καὶ θεὸν πρῶτος ἐψεύσατο, καὶ τὰ ὅμοια. Καὶ πάλιν· Οὐδὲ μετὰ τὴν τῶν τεραστίων ἐπίδειξιν παρεκλήθη Φαραὼ, ἀπολῦσαι τοὺς Ἰσραηλίτας, ἵνα φανῇ αὐτοῦ τὸ ὠμὸν καὶ ἀτίθασσον τῆς γνώμης καὶ θεομισίας. Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως. Ἔστι γὰρ εὑρεῖν τι χεῖρον τῶν ὑποκειμένων, οὗ καὶ μετασχόντες οἱ πονηρεύμενοι, τὰς κατ' ἐκεῖνο προσηγορίας ἐπιδέχονται· ἐπὶ δὲ τῆς ἁμαρτίας, ἐπεὶ ταύτης, ὡς ἔφημεν, οὐκ ἔστι χεῖρον εὑρεῖν, αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς κατηγορήσε, πικρῶς ἅμα καὶ δριμύτως τὸν ὄγκον αὐτῆς καὶ τὸ τυραννικὸν καὶ ἀνυπερέβλητον ἐνδεικνύμενος. Ἐπειδὴ δὲ ἀσαφέστερόν πως ἔδοξεν εἰρησθαι τῇ ταυτολογίᾳ τοῦ ὀνόματος· πάλιν δὲ, μεταλαμβανομένου τοῦ ὀνόματος, ἡ τῆς ὑπερβολῆς καὶ δριμύτητος ἐνδείξις ἐξελύετο, παρονομάζει μὲν, καὶ οὐ τελείως ἀφίσταται τοῦ ὀνόματος· ἐν ᾧ δὲ ἐκκληῦσθαι ἐδόκει, τόνον ἐπάγει τῇ προσθήκῃ τοῦ, καθ' ὑπερβολὴν. Καὶ οὕτως, ἐπὶ τὸ σαφέστερον ἅμα καὶ ὁμοίως ἔντονον καὶ τοῦ δριμύτως ἐμφαντικὸν μεταλαβὼν τὸν λόγον, φησὶν· Ἴνα γένηται καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία. — Ἴνα φανῇ ἁμαρτία.] Ἴνα, φησὶ, δειχθῇ, πῶς μισρὰ, πῶς πονηρὰ,

καὶ ἰσχυρὰ ἡ ἁμαρτία, διὰ τοῦ ἀγαθοῦ, τουτέστι, τοῦ νόμου αὐτοῦ, τὸν θάνατον κατεργάσατο. Μεγίστην δὲ δηλοῖ τῆς ἁμαρτίας τὴν ἰσχύον, δεῖξαι θέλων τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀγαθότητα καὶ ὅσῃν τὴν δωρεάν, ὅτι ταύτης ἡμᾶς τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀφεικτοῦ ἀπήλλαξεν. Ἴνα γένηται.] Ἴνα, φησὶ, δειχθῇ αὐτῆς ὁ ἅπας ἰός, καὶ ἡ πᾶσα κακία. Τὸ γὰρ, καθ' ὑπερβολὴν, ἐπιτάσειός ἐστιν. Οὐ μικρὸν οὖν ὥνησεν ὁ νόμος, πᾶσαν αὐτῆς τὴν πικρίαν ἀποκαλύψας γενομένην. Τοῦτο δὲ δηλοῖ τὸ, Ἴνα γένηται, ἵνα ἀποκαλυφθῇ γενομένη, ἵνα διὰ τοῦν τοῦτο φύγωμεν αὐτήν.

14 Οἶδαμεν γὰρ, ὅτι ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστίν· ἐγὼ δὲ σαρκικός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν.
15 Ὁ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω· οὐ γὰρ ὁ θέλω,
16 τοῦτο πράσσω· ἀλλ' ὁ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Εἰ δὲ ὁ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμφημι τῷ νόμῳ, ὅτι
17 καλός. Nunὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.

Ἐπειδὴ εἶπε τὸν νόμον αἴτιον τῆς ἁμαρτίας, εἰ καὶ μὴ παρὰ τὴν αὐτοῦ φύσιν, ἵνα μὴ νομίσωσιν αὐτὸν κατὰ τοῦ νόμου λέγειν, οὐ μόνον αὐτὸν κατηγορίας ἀπαλλάσσει, ἀλλὰ καὶ ἐγκωμιάζει αὐτόν· κατηγορεῖ δὲ τῶν μὴ φυλαξάντων. Ὁ νόμος, φησὶ, διδάσκαλος ἀρετῆς, πολέμιος ἁμαρτιῶν. Πνευματικὸς ἐστίν.] Δῶρον, φησὶ, τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ὥσπερ ὑπαγόρευσις. Ἡ, πνευματικὸς, ὅτι τὰ τοῦ πνεύματος βούλεται, καὶ τὰ συμφέροντα ζητεῖ τῆς ψυχῆς. Ἐγὼ δὲ, ὅτι τὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας διώκω, σαρκικός εἰμι. Οὐκ εἶπε δὲ· Ὑμεῖς, οἱ τῷ νόμῳ χρώμενοι καὶ παραβαίνοντες· ἵνα μὴ τραχὺν καὶ ἐπαχθῇ τὸν λόγον ποιήσῃ· ἀλλ', Ἐγὼ, φησὶ, τὰ ἐκείνων ἐφ' ἑαυτοῦ σχηματίζων. Καὶ ἐφεξῆς δὲ οὕτω ποιεῖ, τὸ τραχὺ καὶ σφοδρὸν ἐκλῶν, καὶ λεαίνων τῇ περὶ ἑαυτὸν σχηματολογία. Σαρκικός εἰμι.] Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος, οὐ καθό ἐστιν ἄνθρωπος, ἀλλὰ καθὼ οὕτως ἑαυτοὺς ἥξαμεν, ὑπὸ τὴν ἐπιθυμίαν, φησὶ, κείμενος τῆς σαρκὸς, καὶ ἐπιτελὼν τὰ ἀρέσκοντα τοῦ σώματος.

Πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν.] Μετὰ γὰρ τοῦ θανάτου καὶ ὁ τῶν παθῶν ὑπείσθηθεν ἐσμὸς· οἷον ὄρη, λύπη, ἐπιθυμία κακὴ. Τούτοις, φησί, παραδεδομένος ἤμην· τοῦτο γάρ τὸ, πεπραμένος· παρεδεδόμην δὲ, τῶν παθῶν ἀρχὴν λαβόντων τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν. Ὁ γὰρ κατεργάζομαι, οὐ γινώσκω.] Ἐῖτα λέγει, πῶς πεπράμεθα ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Οὐ γινώσκω, φησί, πῶς ἀπατῶμαι, καὶ συναρπάζομαι εἰς τὴν ἁμαρτίαν· κλέπτομαι, ὥς μικροῦ μηδὲ εἰδέναι, τί πάσχω. Μετὰ γὰρ τὸ πραθῆναι καὶ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, οὐ γινώσκει, ὃ κατεργάζεται, τῆς συνηθείας τῆς αἰσχροῦ παντελῶς αὐτοῦ κυριεύσας, καὶ μηδὲ συγχωρούσης εἰδέναι, ὅτι ὃ πράττει κακὸν ἐστὶ· διὸ καὶ ὃ ἐμίσει ἂν, εἰ ἄπρατος καὶ ἐλεύθερος ἦν, καὶ ὃ οὐκ ἂν εἴλετο, τοῦτο καὶ αἰρεῖται, πεπραμένος ἤδη ὢν, καὶ πράττει. Εἰ δὲ ἐλεύθερος ὢν, καὶ ἄπρατος, καὶ κατὰ φύσιν, οὐκ ἂν εἰλόμην, ἃ νῦν ποιῶ, συμμαρτυρῶ τῷ νόμῳ, ὅτι καλός· ἐκεῖνα γὰρ μοι ψηφίζεται φεύγειν, ἃ καὶ ἐγὼ, ἐν τῇ κατὰ φύσιν ἐλευθερίᾳ τυγχάνων, ἔκρινα φευκτέα εἶναι καὶ μισητά. Νῦν δὲ πραθεὶς καὶ ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν πεσὼν, ὥς ὑπ' ἐκείνης δεσποζόμενος καὶ κυριεύμενος, καὶ ἐκείνῃ ὑπηρετῶν, οὕτως ἐργάζομαι τὸ κακόν, ὅπερ οὐκ ἂν ἔπραξα ἐγὼ, ἐν ἐλευθερίᾳ ὢν. Διὸ, τρόπον τινά, οὐκ ἐργάζομαι αὐτὸ ἐγὼ, ἀλλ' ὃ κρατηθεὶς καὶ κυριευθὺς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας. Αὐτὸς δὲ ἐμφαντικώτερον φησὶν· Ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Ὡς περ γὰρ ὁ τὴν οἰκίαν οἰκῶν, ἐκεῖνος πάντα τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν πράττει, καὶ κέχρηται ἐν τισὶ τῇ οἰκίᾳ συνεργῶ, οὕτω, φησί, καὶ ἡ ἁμαρτία, λαβοῦσά με ἐκδοτον καὶ παλόντα αὐτῇ ἐνώκησε, καὶ ἐκ τῆς ὅλον ἐποιήσατο, πᾶν ἀγαθὸν ἀπελάσασα τῆς ἐμῆς σαρκὸς, οἷον ἐπίγνωσιν ὢν πράττω, μετάνοιαν ἐφ' οἷς ἁμαρτάνω, καὶ εἴ τι τοιοῦτον. Ἐῖτα· Τὸ γὰρ θέλειν παράκειται μοι. Οὐ παντάπασιν δέ, φησιν, ἐξέστην ἐμαυτοῦ· ὥστε μηδὲ εἰδέναι τὸ ἀγαθὸν ὅλως, μηδὲ ἔχειν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ· ἀλλ' ἐστ' ὅτε διανίσταμαι πρὸς αὐτό. Διὰ τοῦτο γὰρ ἔφη,

παράκειται μοι, οἷον, κεῖται παρ' ἐμοί, ὅμοια νεκρῶ, ὅμως διανίσταμαι, κειμένου αὐτοῦ παρ' ἐμοί· ἀλλὰ κυριεύμενος ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, τὴν προαίρεσιν εἰς τέλος οὐκ ἄγω. Ἡ οὖν ὡς εἴρηται· ἡ καὶ οὕτως ἐκληπτέον τὰ εἰρημένα· Οὐ γινώσκω, πραθεὶς δηλονότι. Οὐ γὰρ, ὃ θέλω, ἐλεύθερος ὢν, τοῦτο πράσσω νῦν, πεπραμένος ὢν· ἀλλ' ὃ μισῶ, ἐλεύθερος ὢν, τοῦτο ποιῶ, πεπραμένος ὢν. Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, ἐλεύθερος ὢν, τοῦτο πράσσω, πεπραμένος ὢν, συμμαρτυρῶ, ἐλεύθερος ὢν, ὅτι καλὸς ὁ νόμος· τὰ γὰρ αὐτὰ ἐκείνῳ βούλομαι τότε, καὶ οὐχὶ ἄ νῦν ποιῶ. Ἡ οὕτως· Οὐ γὰρ ὅπερ ἤθελον, καὶ ἔσπερον τυχόν πρὸ βραχέος, τοῦτο νῦν πράσσω πεπραμένος· ἀλλ' ὃ ἐμίσουν. Ὡς τε ἐξ ὢν ὃ ἐμίσουν ποιῶ, καὶ ποιῶ, ὅμως διὰ τοῦ μισεῖν, καλῶς τὸν νόμον λέγειν μαρτυρῶ, καὶ καλὸν εἶναι. Πόθεν δὲ δῆλον, ὅτι πεπραμένος εἰμι ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν; Ἐκ τοῦ μὴ εἰδέναι με ἃ ποιῶ· ἐλεύθερος γὰρ καὶ ἀκυρίευτος ὢν ὑπ' αὐτῆς, ἐγίνωσκον, ὃ με δεῖ κατεργάζεσθαι, καὶ ὑπὸ τοῦ φυσικοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ γραπτοῦ διδασκόμενος νόμου· ἀλλ' ἐκὼν αὐτῇ ὑποκατακλιθεὶς, ἐκυριεύθην καὶ ἐπράθην, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ οἶδα, τί κατεργάζομαι. — Οὐ γὰρ ὃ θέλω.] Οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι βιάζεται με καὶ ἄκοντα ἡ ἁμαρτία· ἀλλὰ τὸ ἀπκηλὸν αὐτῆς δεῖξαι θέλει, καὶ ὅπως ἐκ τοῦ καταγλυκαίνειν τὴν αἴσθησιν συναρπάζει· ὅτι πολλάκις οὐ καταγινώσκω πράγματός, καὶ ὃ μισῶ, εἰς τοῦτο συναρπάζομαι. Εἰ δὲ, ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, σύμψημι τῷ νόμῳ, ὅτι καλός.] Οὐ μικρὸν ἐγκώμιον τοῦ νόμου λέγει· αὐτὸ γὰρ τὸ μὴ θέλειν τὴν ἁμαρτίαν, παρὰ τῆς διδαχῆς ἔχω τοῦ νόμου. Πῶς οὖν αἷτιος ὁ διδάσκαλος, ἡγουν ὁ διδάξας τὸ καλόν; Ἀἷτιος δὲ ὁ οὕτω χαῖνος, ὥς διὰ τὸ πρόσκαιρον ἡδὺ τῆς ἁμαρτίας ἐκεῖνα πράττων, ὢν καὶ αὐτός ἐστι κατήγορος, καὶ πρὶν πράξειν καὶ μετὰ τὸ πράξει. Ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία.] Καὶ πῶς ἡ ἁμαρτία κατεργάζεται αὐτό; Τὸ ἡδὺ μοι, φησί, τοῦ πράγματος προβάλλεται, καὶ οὕτως ἐξπατᾷ με, μὴ ἐμμένειν, οἷς κέκρινα καὶ βεβούλευμαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄.

Περὶ τῶν ἐν ἀνθρωπίνῃ φύσει παθῶν, ἀδύνατον ποιούντων τὴν πρὸς νόμον συμφωνίαν.

- 18 Οἶδα γάρ, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτ' ἐστίν, ἐν τῇ σαρκί μου, ἀγαθόν· τὸ γὰρ θέλειν παράκειται μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλόν, οὐχ εὐρίσκω.
 19 Οὐ γὰρ ὃ θέλω, ποιῶ ἀγαθόν· ἀλλ' ὃ οὐ θέλω
 20 κακόν, τοῦτο πράσσω. Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω ἐγὼ, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοί ἁμαρτία.

Τὸ αὐτεξούσιον θέλει δεῖξαι, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος κύριος τῆς ἐπ' αὐτῷ, τοῦ τε ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, ῥοπῆς. Φησὶν οὖν· Οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί ἀγαθόν· οὐκ ἀποκεκληρωμένον, καὶ ἀνάγκη τινὶ παραμένον μοι, ἔχω τὸ πράττειν τὰ ἀγαθὰ, ὥστε καὶ πρὸς βίαν ἀφέλκειν με τῶν κακῶν. Τοῦτο γὰρ οἰκησις, ἡ εἰς αἰεὶ διαμονή, καὶ οἶον ἐγκάθισις. *Ἐν τῇ σαρκί μου.*] Τὴν ἀπὸ τῆς παραβάσεως εἰσοικισθεῖσαν λέγει. Οὕτως ὁ ἐν ἀγίοις Μεθόδιος ἐν τῷ Περὶ ἀναστάσεως λόγῳ. *Τὸ γὰρ θέλειν παράκειται μοι.*] *Τὸ θέλειν*, φησὶν, ἐστὶ μοί· οὐ ποιῶ δέ, διὰ τὴν τῆς ἁμαρτίας συναρπαγὴν· καὶ γὰρ με συναρπάξει, ἐφ' ᾧ μὴ πράξει τὰ παρ' ἐμοῦ ἐπαινούμενα, ἀλλὰ τὰ ψεγόμενα. *Οὐ γὰρ, ὃ θέλω, ποιῶ ἀγαθόν.*] Δείκνυσι τοσαύτην τὴν ἀπάτην τῆς ἁμαρτίας καὶ τὴν πειθῶ, ὅτι, φησι, σπουδὴ μοι πράξει τὸ ἀγαθόν, καὶ σπουδὴ μοι μὴ πράξει τὸ κακόν, καὶ ὅμως ἐπιείκην ἢ ἐπιθυμίαν, αἰχμαλωτίζουσά με, καὶ πειθουσα, τῶν δεδογμένων ὑπεριδεῖν καὶ ἐσπουδασμένων, καὶ τὰ αὐτῆς πράξει. *Ἄλλ', ὃ οὐ θέλω κακόν.*] Σχεδὸν γὰρ καὶ ἀβουλή· τως πρὸς τὸ κακόν συναρπάζομαι, ὥς εἶναι τὸ πᾶν τῶν τὴν ἁμαρτίαν ὑποτιθεμένων δαιμόνων. Μικρὰς γὰρ χώρας ἐπιλα-

εόμενοι ἐκ τῆς ἡμῶν ῥαθυμίας, τὸ ὅλον ἀνατρέπουσιν. *Ἄλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοί ἁμαρτία.*] Ἐπὶ μὲν τοῦ ἀγαθοῦ, οὐκ εἶπεν οἰκησιν· ἐπὶ δὲ τῆς ἁμαρτίας, εἶπεν. Λοιπὸν γὰρ ἐκ τοῦ αἰεὶ ἁμαρτάνειν, εἰς ἕξιν τινὰ τῆς ἁμαρτίας ἤλθομεν. Τὸ γὰρ ἄγαν ἔθος ἴσα φύσεως γίνεται.

- 21 Εὐρίσκω ἄρα τὸν νόμον τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ
 22 καλόν, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακόν παράκειται. Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον.
 23 βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου.

Ἀσαφές τὸ εἰρημένον ἐν τῇ τάξει. Ἔστι δέ· Ἐπαινώ τὸν νόμον, φησί, κατὰ τὸ συνειδὸς, καὶ αὐτὸν εὐρίσκω τὸν νόμον ἐμοὶ τὸ καλόν ποιεῖν προηρημένῳ προτροπὴν παρέχοντα. Τί οὖν μετὰ τοῦτο; Τὸ κακόν πράσσω, φησὶν· ὅτι ἐμοὶ τὸ κακόν παράκειται, τουτέστιν, ὅτι ἐκμελῶς ἔγκειται. Ὡστε οὐδὲ βουλομένῳ μοι τὸ καλόν πράξει, ἱκανός ἐστιν ὁ νόμος βοηθεῖσαι· πλὴν γὰρ τοῦ προτρέψασθαι οὐδὲν ἄλλο ἰσχύει. Τοιγαροῦν ἀφετέον τὸν νόμον· (τοῦτο γὰρ τὸ κατασκευαζόμενον αὐτῷ) καὶ προτελευταῖον τῷ Χριστῷ, ὃς οὐ προτρέπεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀναιρεῖ τὴν προγενομένην ἁμαρτίαν διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ μετὰ τοῦτο σώζει καὶ βοηθεῖ. — ἈΛΛΩΣ. Ἐξ ὧν εἶπον, φησί, καὶ ἐξ ὧν ἐσκόπησα, τοῦτό μοι συμπεραίνεται, καὶ τοῦτο εὐρίσκω. Ποῖον; Τὸ εἶναι τὸν νόμον, νόμον μὲν εἰς τὸ καλόν τῷ θέλοντι· ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλόν, καὶ τοῦτο μόνον χαριζόμενον· τὸ γὰρ κακόν εὐρίσκω, ὅτι ὁμοίως ἐμοὶ παράκειται, καὶ οὐδὲν ἐβελτιώθην ἐκ τοῦ νόμου, εἰ μὴ καὶ βλάβην μᾶλλον ἐδεξάμην· ὅτι παρακτεῖσθαι μοι, καὶ οἶον ἐγγίξειν μοι, τὸ κακόν παρῆσεν ἀφορμήν. Ὁ νόμος οὖν μόνον ἐγένετό μοι εἰς τὸ καλόν· ἄλλο δὲ οὐδέν. Πόθεν δῆλον; Ὅτι τὸ κακόν μοι ὡσαύτως παράκειται. Ἡ καὶ οὕτως· Εὐρίσκω ἄρα τὸν νόμον

καλόν· ἔν' ἧ, τὸ καλόν, καὶ ἐν ὑπερβατῷ, καὶ ἀπὸ κοινοῦ κείμενον. Εὐρίσκω, φησί, τὸν νόμον καλόν ἐμοὶ τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν. Τί οὖν οὐ πράττεις αὐτό; Ὅτι τὸ κακὸν μοι παράκειται. Ὡστε τὸ καλὸν τοῦ νόμου ἐν τῷ μόνον νομοθετεῖν· ἀλλ' οὐχὶ καὶ ῥύεσθαι τοῦ κακοῦ καὶ σώζειν ἰσχύει. Διὸ ἀφεκτέον αὐτοῦ, καὶ προσιτέον Χριστῷ. Ἦ μάλλον οὕτως· *Εὐρίσκω ἄρα τὸν νόμον*, τουτέστι, κατενόησα καὶ κατελαβόμην τὴν ἰσχύον καὶ τὴν φύσιν τοῦ νόμου, ἐξεῦρον αὐτὸν ἀκριβῶς, ὅτι οὐδέν μοι βοηθῆσαι ἴσχυσε. Πόθεν δὴλον; Ὅτι θέλοντί μοι ποιεῖν τὸ καλόν, οὐδέν ἐπικουρεῖ, ἀλλ' ὁμοίως τὸ κακὸν παράκειται, ἀπρακτόν μοι τὸ θέλειν ποιῶν. Ἐν τούτῳ οὖν εὔρον ἀκριβῶς τὸν νόμον ὅσον ἰσχύει, καὶ τίς ἐστιν ἡ φύσις αὐτοῦ, ἐν τῷ ἐν ἐμοὶ τῷ θέλοντι ποιεῖν τὸ καλόν εὐρίσκω, ὅτι τὸ κακὸν παράκειται, καὶ οὐκ ἀπελήλαται ὑπ' αὐτοῦ ἐξ ἐμοῦ. Καὶ εἴη ἂν καὶ τὰ ἐφεξῆς ῥηθησόμενα Παύλῳ, τῶν προειρημένων δύο διαλήψεων κατασκευαστικά, ἑκατέρως ἐγγωρούσης τῆς διανοίας, καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἀπαραπόδιστον διασωζούσης. Δυνατὸν δὲ καὶ οὕτως ἐγγύτερον τῆς λέξεως ἐκλαβεῖν· Εὐρίσκω ἄρα τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλόν κατὰ τὸν νόμον, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται. Καὶ γὰρ οἱ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον θέλοντες ποιεῖν τὸ καλόν, οὐχ εὐρίσκουσιν, ὅτι παράκειται αὐτοῖς τὸ κακόν· διὰ τοῦ βαπτίσματος γὰρ ἐξώσθη καὶ ἀπελήλαται. Ὡστε δεῖ Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος προσελθεῖν, καταλιπόντας τὸν νόμον. Ἐκλάβοις δ' ἂν καὶ οὕτως οὐκ ἀπεικόντως· Εὐρίσκω τὸν νόμον, οἷον σύμμαχον, μάλλον δὲ συμφωνούντα, τῷ θέλοντι ἐμοὶ τὸ καλόν. Καὶ τίς χρεια συμφωνίας ἢ συμμαχίας; Πολλή, φησι· διότι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται, καὶ ἀντιστρατεύεται, καὶ πολεμεῖ, καὶ ἐξῆς. Αὐτὸ οὖν τοῦτο πλατύνει καὶ διασαφεῖ, πῶς συμφωνεῖ ὁ νόμος, πῶς ἐπιτίθεται τὸ κακόν. *Συηθόμαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ*· ὥστε κατὰ τοῦτο συμφωνεῖ μοι, καὶ τρόπον τινὰ συμμαχεῖ, εἰ καὶ ἀσθενῶς ἔχει βοηθῆσαι. Ἀντιστρατευομένου γὰρ

τοῦ ἐτέρου νόμου, ἦτοι τοῦ τῆς ἁμαρτίας, οὐχ ὑρίσσεται οὐδὲ ἐπικουρεῖ, καίτοι θέλοντι αὐτόν, καὶ ἡδομένῳ αὐτῷ· ἀλλὰ ἀφίσταται καταλιμπάνων, καὶ μὴ δυναμένου ἑαυτῷ ἀρκέσαι, αἰχμάλωτος γίνομαι. Εἴη δ' ἂν, εἰ συνταχθεῖη οὕτω, τῶν εἰρημένων σαφέστερον· Εὐρίσκω ἄρα τῷ θέλοντι ἐμοὶ τὸ καλόν, ἦτοι τὸν νόμον, ὅτι ἐμοὶ τὸ κακὸν παράκειται, τῷ θέλοντι ἐμοὶ ποιεῖν τὸ καλόν, οἷον προτροπὴν καὶ συμβουλήν παρέχοντα. *Κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον.*] *Ἐσω ἄνθρωπον*, τὸν νοῦν, ἦτοι τὴν ψυχὴν, καλεῖ. Φησὶν οὖν, ὅτι οὐ θέλει ὁ νοῦς πράττειν, ἅπερ ὁ νόμος λέγει· ἀλλ' ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς ἁμαρτίας, διὰ τῆς ἁμαρτίας συναρπάζομαι· ταύτην γὰρ φησιν ἕτερον νόμον, διὰ τὸ ἰδίον τι καὶ ἐξῶ τοῦ νόμου ἐπιτάσσειν. *Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον.*] Τέσσαρες εἰσὶν ἐνταῦθα νόμοι, περὶ ὧν διαλαμβάνει· εἰς μὲν, ὁ νόμος τοῦ θεοῦ, περὶ οὗ φησί· *Συηθόμαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ*· δεύτερος δὲ, ὁ ἀντιστρατευόμενος· τρίτος, περὶ οὗ φησί, *τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου*· τέταρτος, περὶ οὗ λέγει, *τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας*, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. Τούτων ὁ πρῶτος, τὸ εὐαγγελικόν ἐστι παιδεύμα, ἐξωθεν διὰ τοῦ κηρύγματος εἰσὶν καὶ ῥυθμίζον τὴν ψυχὴν· ὁ δεύτερος, ὁ ἀντιστρατευόμενος, καὶ οὗτος τῶν ἐξωθέν ἐστιν ἐπεισιόντων κατ' ἐνέργειαν τοῦ πονηροῦ διὰ τῶν λογισμῶν, καὶ τὴν ψυχὴν αἰχμαλωτίζων· τρίτος, ὃν φησι *νόμον νοός*· οὗτός ἐστιν ὁ τῇ φύσει ἡμῶν ἐγκατασπαρεὶς παρὰ τοῦ δημιουργοῦ, ἐπὶ τὰ τῷ θεῷ φίλα παροτρύνων· ὁ τέταρτος, ὁ τῆς ἁμαρτίας νόμος· οὗτός ἐστιν ὁ φιλαμαρτήμων, ὃς διὰ τῆς πρὸς τὸ κακὸν συνηθείας, ἀνεσκήρρωσεν ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας. Ὅρα οὖν, πῶς ἐκ διαμέτρου ἐναντίως περιεσχιζόμεθα νόμοις! Οἱ μὲν γὰρ δύο, ἐξωθεν ἡμῖν ἐπεισρέουσιν, ὁ μὲν πρὸς ἀγαθοεργίαν προκαλούμενος, τουτέστιν ὁ εὐαγγελικός· ὁ δὲ πρὸς κακίαν παρακαλῶν, ὁ ἀντιστρατευόμενος τοῦ πονηροῦ νόμος· οἱ δὲ λοιποὶ δύο, ἐνδον εἰσὶ, καὶ τὴν ψυχὴν συνέχουσιν, ὁ μὲν τοῦ νοός, παρὰ τοῦ δημιουργοῦ ἡμῖν ἐγκατε-

σπαρμένος, καὶ ὁδηγῶν πρὸς τὰ κρείττονα· ὁ δὲ τέταρτος, ὁ καὶ νόμος ἁμαρτίας, διὰ τὴν πρὸς τὸ κακὸν ἔξιν ἐνσκιρρῶθεις ἐν ἡμῖν. Διὸ πρόσχες, πῶς ἀκριβῶς εἶπε· *Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς μου*, τούτῳ δὴ τῷ ἐμφύτῳ πρὸς τὰ καλὰ, καὶ *αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας*, τῷ ὅτι ἐν τοῖς μέλεσί μου, ὡς εἰ ἔλεγεν· ἔξωθεν εἰσπνέων, συγχινεῖ, καὶ ἐρεθίζει πάντα τὸν ἐν ἐμοὶ ἀποκαίμενον κονιορτὸν καὶ ἐόρβορον, ὃν ἡ πρὸς ἁμαρτίαν μοι ἔξις ἐνεσπίλωσε καὶ ἐνέκαυσεν.—**ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ.** Τρεῖς εἰσὶ νόμοι· ὁ γραπτὸς, ὃν νόμον λέγει θεοῦ· δευτέρως, ὁ ἔμφυτος, ὃν λέγει νόμον νοῦς· τρίτος, ὁ διὰ τῆς ἁμαρτίας ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἰσχύσας, ὃν καὶ ἀντιστρατευόμενον λέγει, καὶ ἐν τοῖς μέλεσιν ἔχειν τὴν ἰσχὺν τοῦ ἀντιστρατεύεσθαι· νόμον δὲ τοῦτόν φησιν, ὡς ἰσχύοντα καὶ ἔχοντα τοὺς πυθομένους αὐτῷ. Εἴτα οὗτος ὁ νόμος, φησὶν, ὁ ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἐπεισελθὼν, ὁ ἀντιστρατευόμενος, αἰχμαλωτίζει με. Ἀλλὰ πῶς; Ἐπειδὴ γὰρ ἀντιστρατεῖαν εἶπεν, ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι δικαίως αἰχμαλωτίζει καὶ νόμῳ πολέμου, ἐπάγει, καὶ φησι, *νόμῳ ἁμαρτίας*· οὐ δικαίως, φησὶ, μὴ γένοιτο! ποῖον γὰρ δίκαιον, τὸν ἀλλότριον δοῦλον καὶ ποίημα ὑφ' ἑαυτῇ ποιεῖν; Ἀλλὰ πῶς; *Νόμῳ ἁμαρτίας*, τουτέστι, κατὰ τὸ δικαίωμα τῆς ἁμαρτίας αἰχμαλωτίζει με, κατὰ τὸ οἰκεῖον ἔθος αὐτῆς, ἐξ ἀναισχυντίας, ἐκ πολλῆς ἰταμότητος, ἐξ ἐπιβουλῆς, ἐξ ἐνέδρας, οὐκ ἐκ τοῦ φανεροῦ, ἀλλ' ἀπατῶσα καὶ συναρπάζουσα. Εἴτα, ἵνα μὴ τις εἴπῃ· Οὐκοῦν τὸ ὅλον ἐκείνης ἐστὶ τὸ αἰχμαλωτισθῆναι με, εἴπερ καὶ αἰχμαλωτίζει με, καὶ τῷ οἰκεῖν ἔθει με αἰχμαλωτίζει, ἐνεδρεύουσα καὶ κρυφίως ἐπιτιθεμένη· προστίθῃσιν, *Ἐν τοῖς μέλεσί μου*· οἶον· Ὅτι τὸ ἐγκαθιδρῦσαι αὐτὴν ἐν τούτοις, ἐμὸν ἐστὶ, καὶ ἐξῆς. Οὕτως ὁ ἐν ἀγίοις Μεθόδιος ἐν τῷ Περὶ ἀναστάσεως λόγῳ. Καὶ γὰρ ὁ νόμος τοῦ θεοῦ, ὁ εὐαγγελικὸς, κινεῖ καὶ ἐρεθίζει τὰ ἐν ἡμῖν ἔμφυτα καὶ ἐγκατισπαρμένα παρὰ τοῦ δημιουργοῦ πρὸς ἀγαθοεργίαν

σπέρματα. Ἐκαστος γὰρ τῶν ἐξωθεν ἐπεισιόντων, τὸν οἰκεῖον καὶ κατάλληλον τῶν ἔνδον καὶ ἐν ἡμῖν ὄντων νόμων κινῶν καὶ διερεθίζων, ἢ εὐσεβεῖν ἢ ἀσεβεῖν ἡμᾶς προτρέπεται. Οὗτος τοιγαροῦν ὁ νόμος, ἥτοι ἡ ἁμαρτία, ἀπατᾷ με διὰ τῆς ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἐγκειμένης ἐπιθυμίας, καὶ αἰχμαλωτίζει με· τὴν γὰρ ἐν ἡμῖν πρὸς τὸ συμφέρον ἐνοῦσαν ἐπιθυμίαν, εἰς τὰ ἀσύμφορα τρέψασα ἡ ἁμαρτία, ἡμῖν αὐτοῖς χρῆται καθ' ἡμῶν ἐπιτειχίσμασι. — *Καὶ αἰχμαλωτίζοντά με.*] Καλῶς εἶπεν, *αἰχμαλωτίζοντά με*· μάχης γὰρ κινουμένης μεταξὺ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν τοῦ νόμου ἐπιταγμάτων, ἤγουν τοῦ ἀντιλέγοντος λογισμοῦ τῇ ἁμαρτίᾳ, ἅπεισι νικήσασα ἡ ἁμαρτία, αἰχμαλωτὸν λαβοῦσα τὸν ταλαίπωρον ἄνθρωπον. *Τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας.*] *Νόμος ἁμαρτίας*, περιφραστικῶς τὴν ἁμαρτίαν καλεῖ. *Τῷ ὅτι ἐν τοῖς μέλεσί μου.*] *Τῷ* διὰ τῶν μελῶν μου, φησὶ, πολεμοῦντέ μοι. Τοῦτο δὲ οὐ κατὰ γνώσιν τοῦ σώματος· οὐ γὰρ, εἰ βασιλέως οἰκίαν τύραννος καταλάβοι, ἥδη τῆς οἰκίας ἡ αἰτία.

24 Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος! τίς με ρύσεται ἐκ τοῦ
25 σώματος τοῦ θανάτου τούτου; Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἄρα οὖν αὐτὸς ἐγὼ τῷ μὲν νοῒ δευλεύω νόμῳ θεοῦ· τῇ δὲ σαρκὶ, νόμῳ ἁμαρτίας.

Τίς με ρύσεται, φησιν, ἐκ τῶν σωματικῶν μου πράξεων, τῶν τὸν νοητὸν ἐπαγουσῶν θάνατον; **Ἡ, Τίς με ρύσεται** ἀπὸ τοῦ μὴ συναρπάζεσθαι ὑπὸ τῶν ἐν τῷ σώματι ἐπιθυμιῶν, αἱ θανάτος εἰσὶν ἡμῖν; Τίς μὲν οὖν ἄλλος ἢ ὁ Χριστός; Τοῦτο γὰρ ἡρέμα ἐμφαίνει. Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ, ὅστις με ἐρρύσατο διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὔτε γὰρ ὁ νόμος ρύεται, οὔτε ἡ ἐμὴ προαίρεσις σπουδάζουσα. *Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ.*] Ὅτι αὐτός με, φησὶν, ἐρρύσατο διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. *Τῷ μὲν νοῒ δευλεύω νόμῳ θεοῦ.*] Ὅσον, φησὶν, ἤκεν εἰς τὴν προαίρεσιν τὴν ἐμήν· δὲ ἔλεγεν ἄνω· *Συνήδομαι γὰρ κατὰ τὸν*

ἔσω ἄνθρωπον τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ. Τῇ δὲ σαρκὶ, νόμῳ ἁμαρτίας.] Ἡ γὰρ ἁμαρτία διὰ τῆς σαρκὸς καὶ τῶν αὐτῆς ἐπιθυμιῶν τὰ ἐαυτῆς ἐνεργεῖ.

ΚΕΦ. VIII, 1 Οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ
2 κατὰ πνεῦμα. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἠλευθέρωσε με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου.

Ὁ μὲν νόμος οὕτω, φησὶν ὁ δὲ γε Χριστὸς οὐ μόνον τῶν προγενομένων ἀπῆλλαξεν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀχειρώτους ἡμᾶς ἐποίησε· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τό· Οὐδὲν ἄρα νῦν κατάκριμα· οἶον· Οὐδεμία διὰ τὴν ἁμαρτίαν καταδίκη, τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσι. Τί οὖν; οὐδεμία καταδίκη, οὐδὲ ἁμαρτία νῦν; ἀσφαλίζεται αὐτό; Οὐχί, φησιν, ἀλλ' ἐκείνοις, ὅσοι μὴ ἐκόντες σαρκικὴν ζῶσι ζωὴν· εἰ γὰρ μόνον προέλουντο πνευματικῶς ζῆν, οὐχ ἁμαρτήσονται· ἐπὶ δὲ γε τοῦ νόμου, οὐδὲ ὁ βουλόμενος ζῆν ὀρθῶς, ἔσχυε, μηδενὸς βοηθοῦντος μηδὲ συνεπισχύοντος. Τοῖς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.] Οἶον, τοῖς οὖσιν ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ πίστει, τοῖς ἐλομένοις πνευματικὴν ζωὴν. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς.] Ὡς περ νόμον ἁμαρτίας, τὴν ἁμαρτίαν φησὶν, οὕτω καὶ νόμον πνεύματος, τὸ πνεῦμα· ὅπερ ἐστὶ ζωῆς χορηγὸν καὶ δοτικόν. Τοῦτο τοιγαροῦν τὸ πνεῦμα διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· (αὐτὸς γὰρ ἡμῖν αἴτιος τῆς δωρεᾶς τοῦ πνεύματος, ὁ λύσας τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἐπισπασάμενος, καθὼ ἐστὶν ἄνθρωπος, τὸ πνεῦμα, καὶ ἡμῖν μεταδούς) τοῦτο τοιγαροῦν τὸ πνεῦμα ἠλευθέρωσε με ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ τοῦ ἐντεῦθεν θανάτου, ὁδηγοῦν πρὸς τὰ βελτίω. Ὁ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, τοῦ ζωοποιοῦντος, ἤγουν, τοῦ ζωοποιοῦ πνεύματος, ἠλευθέρωσε με ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας, τῆς θανατοῦσης, ἤγουν τῆς θανατοποιοῦ ἁμαρτίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Περὶ ἀποδόσεως τῶν φυσικῶν παθημάτων διὰ τῆς πρὸς τὸ πνεῦμα συμφωνίας.

3 Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέ-
4 κρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί· ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν, τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα.

Ὁρᾷς, ὅτι οὐ τοῦ νόμου καταψηφίζεται; Οὐ γὰρ εἶπε· Τὸ πονηρὸν τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἐκκαλύργει· ἀλλὰ τὸ ἀδύνατον, καὶ, ἐν ᾧ ἡσθένει· ὡς εἰ εἶπεν· Ἦθελε σῶσαι, ἀλλ' οὐκ ἔσχυεν. Ἐν ᾧ ἡσθένει.]. Ἐπειδὴ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, τουτέστι, τοῦ σαρκικοῦ φρονήματος αὐτῆς· οὐ γὰρ τὴν σάρκα διαβάλλει. Ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας.]. Ἄνω εἰπὼν, τὸ πνεῦμα ἠλευθερωκένοι, νῦν τὸν υἱὸν λέγει· κοινῇ γὰρ εὐδοκία τῆς ἀγίας Τριάδος σεσώσμεθα. Ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας.]. Τὸ, ἐν ὁμοιώματι, οὐ πρὸς τὸ, σαρκὸς, ὁρᾷ, ἀλλὰ πρὸς τὸ, σαρκὸς ἁμαρτίας. Οὐ γὰρ ἄλλην παρὰ τὴν ἡμῶν ἤνωσεν ἑαυτῷ, ἀπαγε! ἀλλ' οὐχ ἁμαρτωλὴν, ἀλλ' ἀναμάρτητον· ὡς εἰ εἶπεν· Ἐν ὁμοιώματι ἁμαρτωλῆς μὲν σαρκὸς, ἀναμάρτητος δέ. Ὁ ἐν ἀγίοις Κύριλλος (ἐν βιβλίῳ ἰε. τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ) τὸ σῶμά, φησι, τοῦ Χριστοῦ, οὐκ ἦν ἁμαρτίας σῶμα, ἀλλ' ὁμοίωμα σαρκὸς ἁμαρτίας. Φαίνεται ὁ Κύριος, τὰ μὲν φυσικὰ πάθη παραδεξάμενος πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἀληθινῆς καὶ οὐ κατὰ φαντασίαν ἐνανθρωπήσεως· τὰ δὲ ἀπὸ κακίας πάθη, ὅσα τὸ κατὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν καταρρύπτειν, ὡς ἀνάξια τῆς ἀχράντου θεότητος, ἀπωσάμενος. Διὰ τοῦτο εἶρηται, ἐν ὁμοιώματι γεγενῆσθαι αὐτὸν σαρκὸς ἁμαρτίας. Ὡς τε σάρκα μὲν τὴν ἡμέτεραν ἀνέλαβε μετὰ τῶν φυσικῶν αὐτῆς παθῶν· ἁμαρτίαν δὲ

οὐκ ἐποίησε (α). Καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν.] Οὐχ ἀπλῶς, φησιν, οὐδὲ ἀνεξετάσως, καθὼς δυνατός ἐστι, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ πρῶτον διελέγξας τὰ μέγιστα πταίουσιν καὶ ἁμαρτάνουσιν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, καὶ περὶ ἁμαρτίας· δεῖξας ἀναιδῶς ἁμαρτάνουσιν τὴν ἁμαρτίαν. — ΑΛΛΩΣ. Διχῶς ἐστὶν ἐκλαβεῖν. Ἡ στίζοντας ἐνταῦθα, καὶ περὶ ἁμαρτίας, ἵνα ᾗ. Ἀπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ὁμοιωματι τῆς ἁμαρτησάσης σαρκός, καὶ περὶ ἁμαρτίας, τουτέστιν, ἕνεκα τῆς ἁμαρτίας, τοῦ ἐξάραι αὐτήν, καὶ ἐλευθερώσαι ἡμᾶς ἀπὸ ταύτης. Πῶς οὖν ἐξῆρε; Κατακρίνας αὐτήν· οὐ γὰρ ἀπλῶς καὶ ἐξουσιαστικῶς· ἀλλ' ὑπὸ δίκην ἀγαγὼν αὐτήν, καὶ δεῖξας ἀλοῦσαν. Πῶς οὖν ἐάλω καὶ ἥττηται; Ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ. Προσιέναι γὰρ βουληθεῖσα, καὶ μὴ ἰσχύσασα, ἐάλω καὶ ἥττηται. Ἡ οὖν οὕτως ἐκληπτέον ἐνταῦθα στίζοντας, ἡ συνάπτοντας αὐτὸ τοῖς ἐφεξῆς, ἵν' ᾗ. Καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν, τουτέστιν, ὡς ὑπερβαλλόντως ἁμαρτήσασαν οἶον, ὡς διὰ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακὸν ἐπιτελέσασαν, ὅπερ ἀνωτέρω ἔλεγε, καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία (β). Πῶς δὲ τοῦτο γέγονε; καὶ πῶς κατεκρίθη; Ἐν τῇ σαρκί, φησι, τουτέστι διὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ. Τοῦτο γὰρ τὸ θαυμαστόν, ὅτι διὰ τῆς σαρκὸς, τῆς παλαι ἐνόχου οὐσης πῇ ἁμαρτία, κατέκρινεν αὐτήν. Πῶς; Τῷ φυλάξαι, δηλαδή, ἀναμάρτητον. Ταύτη γὰρ νικήσας, αὐτήν καὶ ἐκάλασε· κόλασις δὲ ἁμαρτίας, ἡ ἀναιρέσις αὐτῆς· καὶ οὕτω παραδύναι εἰς τὸν θεὸν ἐπὶ ἀναιρέσει τῆς ἁμαρτίας. Ἴνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ.] Καὶ ἵνα μὴ τις λέγῃ. Καὶ τί πρὸς ἡμᾶς τοῦτο; φησί. Ταῦτα ἐποίησεν ὁ Χριστὸς, ἵνα ὁ σκοπὸς τοῦ νόμου· τοῦτο γὰρ, τὸ δικαίωμα· πληρωθῇ ἐν ἡμῖν. Τίς δὲ ὁ σκοπὸς τοῦ νόμου; Τὸ μὴ γενέσθαι ἡμᾶς ὑπευθύνους τῇ ἀρεῇ. Πληρωθῇ δὲ ἐν

(α) Α' Πέτρ. Β', 22. Ἡ. ΝΓ', 9. Ἰωαν. Η, 46.

(β) 'Rom. Ζ', 13.

ἡμῖν. Τίσι; Τοῖς μὴ θέλουσι, φησί, σαρκικῶς ζῆν, ἀλλὰ πνευματικῶς. Ἴνα γὰρ μὴ εἴπῃς· Ἐνίκησεν ὁ Χριστὸς, καὶ οὐκέτι χρειαζῆν ἀσφαλῶς προσέθηκε, Τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν· ὡς εἶπε· Κατάρθωται μὲν ἐν ἡμῖν ὁ σκοπὸς τοῦ νόμου διὰ τοῦ Χριστοῦ· πλην· ἀλλὰ καὶ ἡμῶν χρεια· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἔδωκε τὴν νίκην καὶ τὸν στέφανον· ἡμῶν δὲ τὸ δυνήθῃναι κατασχεῖν τὰ δοθέντα, διὰ πολιτείας χρηστῆς καὶ πίστεως. Τοῦτό ἐστι τὸ, κατὰ πνεῦμα.

5 Οἱ γὰρ κατὰ σάρκα ὄντες, τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦ-
6 σιν· οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα, τὰ τοῦ πνεύματος. Τὸ γὰρ
7 φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος· τὸ δὲ φρόνημα τοῦ
8 πνεύματος, ζωὴ καὶ εἰρήνη. Διότι τὸ φρόνημα τῆς
σαρκὸς, ἐχθρὰ εἰς θεόν· τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ
οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται· οἱ δὲ ἐν σαρκὶ
ὄντες, θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται.

Οἱ ταῖς σαρκικαῖς, φησιν, ἐπιθυμίαις ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες, ταύτας δὴ καὶ ἐν σπουδῇ ἔχουσιν· [οἱ δὲ ὑποταγέντες ὀλικῶς τῷ πνεύματι, πάντα πνευματικά.] Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, φρονοῦσι. Τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος. Φρόνημα τῆς σαρκὸς καλεῖ, τὴν γεώδη τῆς διανοίας ὁρμὴν, καὶ τὴν εἰς τὰς ἀτόπους πράξεις ῥοπήν· τοῦτο δὲ οὐ διαβολὴ τῆς σαρκὸς· οὐ γὰρ εἶπεν, ἡ φύσις, ἀλλὰ, τὸ φρόνημα, τὸ δυνάμενον καὶ ὀρθωθῆναι. Τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος. Ἡ πνεύματι κινουμένη ἐν ἡμῖν διάνοια. Ζωὴ καὶ εἰρήνη.] Τὸ μὲν, ζωὴ, ὡς πρὸς τὸ εἰρημένον, ὅτι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, θάνατος· τὸ δὲ, εἰρήνη, ὡς πρὸς τὸ ἐξῆς. Διότι τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, ἐχθρὰ εἰς θεόν. Φρόνημα τῆς σαρκὸς, οὐχ ἡ σὰρξ, ἀλλὰ τὸ πρὸς ἀκρασίαν αὐτῆς ὄρημα. Οὕτω καὶ ὁ ἐν ἁγίοις Μεθόδιος ἐν τῷ Περὶ ἀναστάσεως λόγῳ. Τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται. Εἶπε τὴν αἰτίαν τῆς ἐχθρας· διὰ τὸ μὴ εἶκιν τῷ θεῷ νόμῳ. Καλῶς, φησιν, ὅτι τὸ φρόνημα τὸ σαρκικόν, τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· ἐν ὧ μὲν γὰρ ἐστί, δῆλον ὅτι οὐχ ὑποτάσσεται· ἐν ὧ δὲ καὶ

παρέλθῃ καὶ ἀπογένῃται τοῦ ἀνθρώπου, οὐδ' ὅλως ἐστίν. Ὡστε οὐδ' οὕτως ὑποτάσσεται. Πῶς γὰρ ἂν τὸ μὴ ὄν, ἢ ἀντισταίῃ ἢ ὑποταγείῃ τινί; Οὐδ' ὅλως ἄρα δύναται ὑποταγῆναι τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ. Τίς οὖν ὑποτάσσεται; Ὁ ἄνθρωπος, ἐν ᾧ τὸ σαρκικὸν φρόνημα· ἀλλ' ἔτι μὲν τοῦ σαρκικοῦ παρόντος φρονήματος, οὐδ' ἐκεῖνος· καταβληθέντος δὲ διὰ μετανοίας, καὶ ὑποχωρήσαντος, τότε ἐκεῖνος ἀγαθοεργεῖ, καὶ ὑποτάσσεται τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ. *Οὐ γὰρ δύναται.*] Μὴ θορυβηθῆς ἀκούων. Οὐδὲ γὰρ δύναται. Οὐ γὰρ τοῦτο λέγει, ὅτι ὁ σαρκικὸν φρόνημα ἔχων οὐδέποτε δύναται θεῷ ἀρέσαι· ἀλλ' ἐν ᾧ ἐπιμένει ἐν αὐτῷ, οὐκ ἂν ὑποταγείῃ θεῷ· ἐπεὶ πῶς μετανοήσαντες πολλοὶ ἐσώθησαν; Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ὁ ἔχων αὐτὸ ἄνθρωπος, οὐ δύναται θεῷ ὑποταγῆναι· ἀλλ' αὐτὸ τὸ φρόνημα, ὃ εἰσιν αἱ πονηραὶ πράξεις, ἃς καὶ καταλιπεῖν ἔξεστιν. *Οἱ δὲ ἐν σαρκὶ ὄντες.*] Τίνες δὲ οἱ ἐν σαρκὶ ὄντες; Δηλαδή οἱ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχοντες· ἐκ παραλλήλου γὰρ τὸ αὐτὸ εἶπεν.

- 9 Ὑμεῖς δὲ οὐκ ἐστέ ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν. Εἰ δέ τις πνεῦμα
10 Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἐστίν αὐτοῦ. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν, τὸ μὲν σῶμα, νεκρὸν, δι' ἁμαρ-
11 τίαν· τὸ δὲ πνεῦμα, ζωὴ, διὰ δικαιοσύνην. Εἰ δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιή-
σει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν.

Διὰ τὴν δοθεῖσαν, φησί, τοῦ θεοῦ χάριν, οὐκ ἐστέ ἐν σαρκί, τουτέστιν, ἐν σαρκικαῖς καὶ ἁμαρτωλαῖς πράξεσιν· ἀλλ' ἐν πνεύματι, τουτέστιν, ἐν πνευματικῷ φρονήματι. *Εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν.*] Οὐκ ἐστὶ τὸ, *Εἴπερ*, ἐνταῦθα ἀμφιβάλλοντος, ἀλλὰ πεπεισμένου· ἀντὶ τοῦ, Ἐπειδήπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν ὡς καὶ ἐκεῖ· *Εἴπερ* δίκαιον παρὰ θεῷ, ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ἡμᾶς θλίβιν (α)]· καὶ γὰρ κἀκεῖ τὸ, *Εἴπερ*, ἀντὶ τοῦ,

(α) Β' Θεσσαλ. Α', 6.

Ἐπειδήπερ, κεῖται.—ΑΛΛΩΣ. Ὁρα, πῶς φησιν, *Εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν*· καὶ πάλιν· *Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν*. Ἐνθα γὰρ ἐν τῶν τῆς ἀγίας Τριάδος προσώπων οἰκήσει, ἐκεῖ πάρεστιν ἡ Τριάς. Εἰτά φησιν· *Ἐπειδὴ Χριστὸς ἐν ὑμῖν*, δηλοῖ ὅτι τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν κατὰ τὴν ἁμαρτίαν· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, *δι' ἁμαρτίαν*· οὐ γὰρ ἂν ἐνόκει Χριστὸς, εἰ μὴ κατὰ τὴν ἁμαρτίαν τὸ σῶμα νεκρόν. Νεκρὸν οὖν τὸ σῶμα κατὰ τὴν ἁμαρτίαν.—*Εἰ δέ τις πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει.*] Ἵνα μὴ λυπήσῃ, οὐκ εἶπεν, *Εἰ δὲ οὐκ ἔχετε*· ἀλλὰ, *Εἰ τις*, ὡς ἐπὶ ἄλλων. *Πνεῦμα δὲ Χριστοῦ* εἶπε, τὰ χαρίσματα τῆς καινῆς Διαθήκης. Κοινὸν γὰρ Πατὴρ καὶ Υἱὸς τὸ Πνεῦμα· ὡς τὸ, *Τὸ πνεῦμα δὲ τοῦ ἐγείραντος*, ἥγουν τοῦ Πατρὸς, *Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν*· καὶ πάλιν· *Τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ*. *Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν.*] Τὸ λυπηρὸν ἐπὶ ἄλλου θείας καὶ ἐνός· *Εἰ δέ τις*, φησι, *πνεῦμα θεοῦ οὐκ ἔχει*· τὰ δὲ ποθητὰ εἶπεν ἐπὶ αὐτῶν, καὶ πληθυντικῶς· *Εἰ δὲ Χριστὸς ἐν ὑμῖν*, τὸ μὲν σῶμα νεκρὸν. Τὸ σῶμα, φησὶν, ἔσται νεκρὸν, ὡς πρὸς τὴν τῆς ἁμαρτίας ἐνέργειαν· τοῦτο γὰρ τὸ, *δι' ἁμαρτίαν*. Ἐδειξεν, ὡς οὐ τῆς σαρκὸς κατηγορεῖ, ἀλλὰ τῆς ἁμαρτίας· τῇ γὰρ ἁμαρτίᾳ προσέταξε τοῦτο γενέσθαι νεκρὸν, ἀντὶ τοῦ, τὴν ἁμαρτίαν μὴ ἐνεργεῖν. *Πνεῦμα δὲ ἐνταῦθα*, τὴν ψυχὴν προσηγόρευσεν, ὡς πνευματικὴν ἤδη γεγεννημένην. Ταύτην μετιέναι τὴν δικαιοσύνην κελεύει, ἥς καρπὸς ἀξιεράστος ἡ ζωὴ. *Τὸ δὲ πνεῦμα ζωή.*] Μὴ φοβηθῆς, φησὶν, ἀκούων νεκρῶν· ἔχεις γὰρ καὶ ζωὴν, τὸ πνεῦμα, εἰς δικαιοσύνης ἐνέργειαν. Ὡςπερ δὲ εἶπε, τὸ μὲν σῶμα, νεκρὸν, οὕτως ἦν ἀκόλουθον εἰπεῖν, τὸ δὲ πνεῦμα, ζῶν· ἀλλ' εἶπε, ζωή, δεικνύς, ὅτι οὐ μόνον ζῶν τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ ζωοποιόν. *Ὁ ἐγείρας τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν.*] Ἐγήγερται ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παρὰ τοῦ πατρὸς, ἐνεργουμένης περὶ τὴν σάρκα αὐτοῦ τῆς ζωῆς, διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὃ ἐστὶν αὐτοῦ. Οὐκοῦν καὶ ἐγηγέρθαι λέγοιτο παρὰ τοῦ πατρὸς· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἦν ὁ ἀναστὰς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Πάντα γὰρ ἐνεργεῖται τὰ θεοπρεπῆ παρὰ τοῦ πατρὸς δι' υἱοῦ ἐν πνεύματι. Ἐγερεῖ τοίνυν καὶ τὰ ἡμῶν σώματα ἐκ νεκρῶν ὁ Χριστός. Ζωοποιήσκει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ἡμῶν.] Εἰς τὸν περὶ ἀναστάσεως ἤλθε λόγον. Ἐπεὶ οὖν ἐνταῦθα πάντες μὲν ἀνίστανται· ἀλλ' οἱ μὲν, εἰς ζωὴν, οἱ δὲ, εἰς τιμωρίαν· οὐκ εἶπεν, ἀναστήσει, ἀλλὰ, ζωοποιήσκει, τουτέστιν, εἰς ζωὴν καὶ δόξαν ἀναστήσει. Διὰ τὸ ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα.] Τὴν αἰτίαν εἶπε τῆς ζωοποιήσεως. Οὐ γὰρ εἶπε, τὸ ἐνοικήσαν, ἀλλὰ, τὸ ἐνοικοῦν, τὴν δι' ὅλου μονὴν δηλῶν.

12 Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, ὀφειλέται ἐσμέν οὐ τῇ σαρκί,
13 τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν. Εἰ γὰρ κατὰ σάρκα ζῆτε,
μέλλετε ἀποθνήσκειν· εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις
14 τοῦ σώματος θανατοῦτε, ζήσεσθε. Ὅσοι γὰρ πνεύματι
θεοῦ ἄγονται, οὗτοι εἰσιν υἱοὶ θεοῦ.

Μετὰ γὰρ τὴν τοσαύτην χάριν, χρεωστοῦμεν, κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ζῆν, καὶ οὐκέτι κατὰ σάρκα. Εἶτα, ἵνα μὴ νομισθῇ, τὰς ἀναγκαίας ἀναιρεῖν τοῦ σώματος ὑπηρεσίας, οἷον τροφὴν, ἔνδυμα, ἐπάγει, τοῦ κατὰ σάρκα ζῆν· τουτέστιν, ἐν ἀμαρτίαις, καὶ εἰς τὸ ἐπιτρέπειν τὴν ζωὴν ταῖς σαρκικαῖς ἐπιθυμίαις.—ΑΛΛΩΣ. Ὀφειλέται ἐσμέν, ζῆν κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, οὐ κατὰ σάρκα ζῆν, ἡγουν, σαρκικῶς καὶ γνήνως· οὐκ ἀναιρεῖ δὲ τὸ ζῆν τῇ σαρκί, ἡγουν τὸ τρέφειν καὶ περιθάλπειν τὴν σάρκα.—Μέλλετε ἀποθνήσκειν.] Τὸν ἀθάνατον θάνατον ἐν τῇ γέννῃ. Εἰ δὲ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος, τουτέστι, τὰς πονηρὰς, ἀναιρεῖτε, ζήσεσθε τὴν μακαρίαν ἐκείνην ζωὴν. Ὅσοι γὰρ πνεύματι θεοῦ ἄγονται.] Οὐκ εἶπεν· Ὅσοι πνεῦμα θεοῦ λάβωσιν· ἀλλ', Ὅσοι πνεύματι θεοῦ ἄγονται, τουτέστι, παντὸς τοῦ βίου ἡνίοχον καὶ ἡγεμόνα αὐτὰ προστήτονται. Πάντες μὲν γὰρ οἱ βαπτιζόμενοι, πνεῦμα λαμβάνουσιν· ἀλλ' οὐ πάντες αὐτῷ τὴν ἡγεμονίαν διδόασιν. Οὗτοι εἰσιν υἱοὶ θεοῦ.] Ἰδοὺ καὶ τὴν υἰοθεσίαν εὐαγγελίζεται.

15 Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον,
ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἰοθεσίας, ἐν ᾧ κράζομεν·
16 Ἀββᾶ, ὁ πατήρ. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ
17 πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμέν τέκνα θεοῦ. Εἰ δὲ τέκνα,
καὶ κληρονόμοι· κληρονόμοι μὲν θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ·

Ἐπειδὴ υἰοθεσίας ἐμνήσθη· (ἦσαν δὲ καὶ Ἰουδαῖοι τούτου ἡξιωμένοι τοῦ ὀνόματος, ὡς τό· Υἱὸς μου πρωτότοκος Ἰσραὴλ (α)· καὶ· Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστέ καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες (β)·) θέλει δεῖξαι πολλὴν τὴν τῶν υἰοθεσιῶν διαφορὰν. Οὐ γὰρ ἐλάβομεν, φησὶ, πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον· οὐχ ὥςπερ Ἰουδαῖοι πνευματικὸν ἔλαβον νόμον, ὡς δούλοι, εἰς φόβον· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, πνεῦμα δουλείας. Αὐτοὶ γὰρ διὰ τοῦ οἶον ἐν χερσὶ παρακειμένου φόβου, ὡς δούλοι ἠναγκάζοντο τὰ δέοντα ποιεῖν· ἡμεῖς δὲ, ὡς υἱοὶ, διὰ τὴν ἐν οὐρανοῖς ἐλπίδα, τὰ δέοντα ποιοῦμεν. Οὐκοῦν ἐκείνοις μὲν, τοῖς ἐν τάξει δούλων ἐν φόβῳ ζῶσιν, ἄχρις ὀνόματος καὶ τιμῆς ἡ υἰοθεσία· ἡμῖν δὲ, κατὰ ἀλήθειαν. Ὡςπερ γὰρ πάντα τὰ παρ' αὐτοῖς τύπος ἦν τῶν ἡμετέρων, οὕτως ἡγοῦμαι καὶ τὴν υἰοθεσίαν. Πνεῦμα δὲ δουλείας, τὸν πνευματικὸν φησὶ νόμον· οὐ γὰρ ἔλαβον καθολικῶς πνεῦμα Ἰουδαῖοι.—Ἄλλως· Πνεῦμα δουλείας. Ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι τῆς υἰοθεσίας μετεποιοῦντο· (Υἱοὺς γὰρ ἐγέννησα καὶ ὑψώσα (γ)·) δείκνυσιν πόσον τῆς ἡμετέρας υἰοθεσίας καὶ αὐτῶν τὸ διάφορον· καὶ φησὶν, ὅτι ἐκείνοι πνεῦμα δουλείας ἔλαβον, τὸ γράμμα τοῦ νόμου καλέσας οὕτως, ὡς παρὰ τοῦ πνεύματος μὲν δοθέν, δούλοις δὲ μᾶλλον ἀρμόζον· καὶ γὰρ αἱ τιμωρίαι παρὰ πόδας καὶ σωματικαί, λιθασμοί, καὶ καύσεις, καὶ ἀπειλαί· ὅτι «μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεσται (δ)»· καὶ διὰ ταῦτα πολὺς ὁ φόβος πρὸ ὀφθαλμῶν. Καὶ αὖ οἱ μισθοὶ ἐπίγειοι· «Ἐὰν εἰσακούσῃτέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε»· ἡμῶν δὲ

(α) Ἐξοδ. Δ, 22. (β) Ψαλμ. ΠΑ', 6.

(γ) Ἠσ. Α', 2. (δ) Ἠσ. Α', 20.

οἱ μισθοὶ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, καὶ ἡ τῆς μυστικῆς τραπέζης, ὡς-
-ίοις, κοινωνία. — *Ἄλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἰοθεσίας.*] Καίτοι
ἀκόλουθον ἦν εἰπεῖν, *ἐλευθερίας*· ἀλλ' ὅμως τὸ μεῖζον λέ-
-γει. *Ἐλάβετε, φησι, πνεῦμα υἰοθεσίας.* Πόθεν δῆλον; Πα-
-τέρα καλοῦμεν τὸν θεόν, φησιν. *Ἐν ᾧ κράζομεν Ἀββὰ,
ὁ πατήρ.*] Ἐν αὐτῷ γὰρ τῷ τῆς υἰοθεσίας πνεύματι, τῇ
-φωνῇ ταύτῃ ἡξιώμεθα προσάπτειν τῷ θεῷ, καὶ πατέρα
καλεῖν αὐτόν. Καὶ πόθεν δῆλον, ὅτι καλῶς καὶ ἀρεσκόντως
τῷ θεῷ ταύτην αὐτῷ ἀναφέρομεν τὴν φωνήν; Ὁ υἱὸς ἡμᾶς
ἐδίδαξεν οὕτω λέγειν· *Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*, καὶ
ἐξῆς (α). Αὐτὸς δὲ [ὁ ἀπόστολος], ἐπειδὴ κοινὰ οἶδε τὰ τῆς
εἰς ἡμᾶς οἰκονομίας ἔργα τοῦ Χριστοῦ, τὸ πνεῦμα, φησὶ, συμ-
μαρτυρεῖ. Χριστοῦ γὰρ παραδεδωκότος ταύτην τὴν εὐχὴν,
καὶ τὸ πνεῦμα παραδίδωσι, καὶ συμμαρτυρεῖ τῷ ἐν ἡμῖν δο-
θέντι χαρίσματι δι' αὐτοῦ. Τί δὲ συμμαρτυρεῖ; Ὅτι καλῶς
καὶ ἀρεσκόντως θεῷ λέγομεν αὐτόν πατέρα ἡμῶν, ὅτι τέκνα
αὐτοῦ ἐσμέν, υἰοθετηθέντες αὐτῷ τῷ βαπτίσματι. *Εἰ δὲ τέκνα,
καὶ κληρονόμοι.*] Οἱ δὲ γε Ἰουδαῖοι, εἰ καὶ ἐκαλοῦντο τέκνα
θεοῦ, ἀλλὰ πολλὰ κλήσεως ἐκατέρας καὶ υἰοθεσίας ἡ διαφορὰ·
οἱ μὲν γὰρ τυπικῶς ὠνομάζοντο, ὥσπερ καὶ τ' ἄλλα αὐτοῖς
εἰς τύπον ἐτελείτο τῆς χάριτος· ἡμεῖς δὲ, οὐ τυπικῶς, ἀλλ'
αὐτοτελῶς· καὶ οἱ μὲν, εἰ καὶ ἐκαλοῦντο υἱοὶ, ἀλλ' οὐκ ἦν αὐ-
τοῖς δεδομένον τὸ καὶ αὐτοὺς τὸν θεὸν καλεῖν πατέρα· ἡμῖν
δὲ καὶ τοῦτο κεχάριται· καὶ πολλὰ ἄλλα διαφορὰ. Τέθεικε δὲ
καὶ τὴν ἐβραϊκὴν λέξιν [Ἀββὰ], ἵνα τὸ γνήσιον δείξῃ διὰ πάν-
των. *Ἀπὸ τοῦ πνεύματος συμμαρτυρεῖ.*] Ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι
πατέρα ἐκάλουν τὸν θεόν, θέλει δεῖξαι, ὅτι αὐτοῖς μὲν οὐκ
ἐπετέτραπτο τοῦτο, ἡμῖν δὲ, ναί· καὶ δῆλον ἐκ τοῦ μαρτυροῦν-
τος πνεύματος· καὶ φησὶν, αὐτὸ τὸ πνεῦμα, τουτέστιν, αὐτὸς
ὁ παράκλητος, συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅ ἐστι τῷ

(α) Ματθ. 5', 9.

δοθέντι ἡμῖν παρ' αὐτοῦ χαρίσματι. Οὐ γὰρ μόνον τοῦ χα-
ρίσματος ἡ τοιαύτη φωνή, ἀλλὰ καὶ τοῦ δωρησαμένου. Ἐνθα
οὖν τὸ πνεῦμα μαρτυρεῖ, ποία ἐστὶν ἀμφισβήτησις; *Καὶ κλη-
ρονόμοι.*] Λοιπὸν αὖξει τὴν ἀξίαν. Ἐν γὰρ καὶ τέκνα μὴ κληρο-
νομοῦντα. *Συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ.*] Πάλιν αὖξει τὸ ἀξίω-
μα, καὶ φιλονεικεῖ ἐγγὺς ἡμᾶς στήσαι τοῦ Δεσπότου. Ὁρᾷς,
ὅτι ἄλλη ἐστὶν ἡ υἰοθεσία ἡμῶν παρὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων;
Ἡμεῖς μὲν γὰρ καὶ κληρονόμοι, οἱ δὲ οὐχί. Φησὶ γὰρ περὶ αὐ-
τῶν· *Κακοὺς κακῶς ἀπολέσει· καὶ τὸν ἀμπελῶνα ἐκδώσε-
ται ἄλλοις (α)· καὶ πάλιν· Πολλοί, φησιν, ἤξουσιν, καὶ ἀνα-
κληθήσονται μετὰ Ἀβραάμ· οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκβλη-
θήσονται (β), ἦγουν οἱ Ἰουδαῖοι.*

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Ἐπανάληψις περὶ τῆς ἀποκειμένης τοῖς
ἀγίοις δόξης.

- 17 Εἵπερ συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν. Λο-
18 γίζομαι γὰρ, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν
καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι
19 εἰς ἡμᾶς. Ἦ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως τὴν
20 ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται. Τῇ
γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἐκούσα, ἀλλὰ
21 διὰ τὸν ὑποτάξαντα, ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτί-
σις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς
εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ.

Ἴνα μὴ ῥαθυμότεροι γενώμεθα, τὸ πᾶν χάριτος εἶναι λογιζό-
μενοι, ἀπαιτεῖ καὶ τὰ παρ' ἡμῶν. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς λυπηροῖς, φησι,
κοινωνήσομεν, καὶ ἐν τοῖς χρηστοῖς. *Παθήματα τοῦ νῦν και-
ροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν.*] Τὸ πρόσκαιρον τῶν παθη-
μάτων δηλοῖ διὰ τοῦ, τοῦ νῦν καιροῦ. Εἴτα δείκνυσιν τὸ ὅλον

(α) Ματθ. ΚΑ', 41.

(β) Ματθ. Η', 11, 12.

σχεδὸν τῆς χάριτος ὄν, διὰ τὸ νικᾶν ταῖς ἀντιδόσεσι τὸν θεόν· καὶ ὅτι οὐκ ἰσχύομεν ἄξιόν τι τῆς ἐκεῖ ἀντιδόσεως παθεῖν ἢ συνεισενέγκαι. *Ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς.*] Καλῶς τὸ, *ἀποκαλυφθῆναι*· ἐστὶ γὰρ καὶ νῦν, ἀλλὰ κέκρυπται· [τότε δὲ ἀποκαλυφθήσεται, τουτέστι, τελείως φανερωθήσεται.] *Ἡ γὰρ ἀποκαρδοκία της κτίσεως.*] Οἷον ἡ ἐπιτεταμένη καὶ σφοδρὰ προσδοκία. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· Καὶ αὕτη ἡ κτίσις σφοδρὰ προσδοκᾷ τὴν μέλλουσαν ἡμῶν δόξαν. Διὰ τί; Ἀφθαρτος, φθισί, πλασθεῖσα, διὰ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτίας φθαρτὴ γέγονεν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἐξ ἀφάρτων φθαρτοὶ γεγόναμεν. Βούλεται οὖν ἡ κτίσις, τοὺς ἀνθρώπους τὴν ἀφθαρσίαν ἀπολαβεῖν· ἔσται δὲ τοῦτο ἐν τῇ ἀνάστασει· ἵνα καὶ αὕτη τὴν οἰκίαν ἀφθαρσίαν ἀπολάβῃ. Τοῦ γὰρ ἀνθρώπου, δι' ὃν γέγονε φθαρτὴ, τὴν ἀφθαρσίαν ἀπολαμβάνοντος, καὶ αὕτη τὴν οἰκίαν ἀφθαρσίαν συναπολήψεται. Προσωποποιῶν δὲ ἐς τὸ πᾶν, ἵνα τε τῶν ἀγαθῶν τὴν ὑπερέσβην δηλώσῃ, καὶ ἵνα δείξῃ, ὅτι ἡμεῖς μᾶλλον ὀφείλομεν σπουδάζειν, τῆς τοιαύτης δόξης καὶ ἀφθαρσίας ἐπιτυχεῖν, ἥπερ ἡ κτίσις· ἐπεὶ μὴ νόμιζε τὴν ἄψυχον καὶ ἀνάσθητον κτίσιν τὰ τοιαῦτα προσδοκᾶν ἢ αἰσθάνεσθαι. *Τὴν ἀποκαλύψειν.*] Τὸ τέλος, ὅταν μέλλωσι δεικνυσθαι, τίνες υἱοὶ θεοῦ, καὶ τίνες υἱοὶ διαβόλου. *Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη.*] Οἷον τῇ φθορᾷ· εἰς τοῦτο γὰρ κατεκρίθη διὰ τὰς ἡμῶν ἀμαρτίας. *Οὐχ ἐκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξατα ἐπ' ἐλπίδι.*] Τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως, φησί, τοῦτο τὸ ἔργον, τὸ καὶ ἀκουσάν ὑποτάξει ἐπ' ἐλπίδι. Καὶ αὕτη γὰρ, φησι, τὴν ἀπαλλαγὴν ἐλπίζει. Ἐπ' ἐλπίδι οὖν ἀπαλλαγῆς ὑπετάγη. Λοιπὸν ἑαυτὸν ἐφερμηγεύει, πῶς ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται. *Ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ.*] *Εἰς τὴν ἐλευθερίαν*, οἷον, διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης, τουτέστι, δι' ἡμᾶς ἔσται καὶ ἡ κτίσις ἀφθαρτος, ὥστε καὶ δι' ἡμᾶς γέγονε φθαρτὴ. Ἡ τὸ, *εἰς τὴν ἐλευθερίαν*,

δηλοῖ, ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν, εἰς ἣν καὶ ἡμεῖς, ἐλευθερίαν ἀπὸ φθορᾶς ἐλεύσεται· οἷον ἐκ φθαρτῆς ἀφθαρτος ἔσται.

- 22 Οἶδαμεν γὰρ, ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καὶ
23 συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν, υἱοθεσίᾳ ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν.
24 Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν. Ἐλπίς δὲ βλεπομένη, οὐκ ἐστὶν ἐλπίς· ὁ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει;
25 Εἰ δὲ ὁ οὐ βλέπομεν, ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα.

Στενάζει, φησὶν, ἡ κτίσις, βουλομένη τὴν φθορὰν ἀποθέσθαι λοιπόν. Εἰ δὲ ἡ κτίσις, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς τοῦτο αἰτεῖν ὀφείλομεν, καὶ μὴ τοῖς ὧδε κεχρημένοι, οἱ καὶ λόγῳ τετιμημένοι, καὶ υἱοθεσίαν προσδοκῶντες. *Συστενάζει.*] Ἐπειδὴ καὶ οἱ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ στενάζομεν, διὰ τοῦτο συστενάζει. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, οὐχὶ τῶν παρόντων καταγινώσκων, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ποθῶν. Ἐγευσάμην, φησί, τῆς χάριτος, καὶ οὐ στέγω τὴν ἀναβολὴν τὴν ἀπαρχὴν ἔχω τοῦ πνεύματος, καὶ πρὸς τὸ πᾶν ἐπείγομαι· ἀνέβην εἰς τρίτον οὐρανόν, εἶδον τὴν δόξαν ἐκείνην τὴν ἄρρητον, εἶδον τὰ θαύματα τὰ λαμπρά, ἔμαθον τίνων ἀπεστέρημαι διατριβῶν ἐνταῦθα, καὶ διὰ τοῦτο στενάζω. *Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες.*] Οὐ μόνον, φησὶν, ἡ κτίσις στενάζει, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρχὴν τινα μικράν καὶ γεῦσιν τοῦ πνεύματος λαβόντες, σπεύδουσι πρὸς τὰ ἐκεῖ μεταβῆναι. Εἰ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ τοῦ πνεύματος τοιαύτη, ὥστε ποιεῖν θαυματουργίας ἐκ τῆς σκιάς μόνης (α), τί τὸ τέλειον; *Ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν.*] ἵνα μή τις εἴπῃ· Σὺ εἶπας, ὅτι θεοὶ ἐσμεν· καὶ ποίαν ἄλλην προσδοκῶμεν υἱοθεσίαν; φησί, *τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος*, τουτέστι, τὴν ἀφθαρσίαν. Τότε γὰρ βεβαίαι

(α) Πράξ. Ε. 15.

ἡ υἰοθεσία, καὶ τότε ᾗξει τὰ αὐτῆς ἀποτελέσματα· νῦν γὰρ οὔτε ἡ δόξα δῆλη, οὔτε προσδοκία ἐκπτώσεως διὰ βίου κατεγνωσμένου. *Υἰοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι.*] Ποίαν; τί γάρ; Οὐκ ἐλάβομεν ταύτην διὰ τοῦ βαπτίσματος; οὐχὶ δὲ καὶ αὐτὸς πρὸ μικροῦ ἔφη, ὅτι πνεῦμα υἰοθεσίας ἐλάβετε; Ναί, φησι. Ποίαν οὖν ἐκδεχόμεθα; Τὴν φανερουμένην, φησί, κατὰ ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος. Ἄλλην παρὰ τὴν εἰρημένην; Μὴ γένοιτο! Ἀλλ' αὐτὴν ἐκείνην, τελειότερον φανερουμένην, καὶ διὰ τῆς πείρας αὐτῆς ἐπιγινωσκομένην. Μετὰ γὰρ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος, τότε ἡ τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσις, τότε αὐτοῦ τοῦ σώματος ἡ ἀνάστασις καὶ ἀφθαρσία, τότε ἡ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας κληρονομία, τότε πάντα τὰ τῆς υἰοθεσίας γνωρίσματα καὶ ἀποτελέσματα. Καὶ νῦν γὰρ, ἐπ' ἐλπίδι τούτων ἐλάβομεν τὴν υἰοθεσίαν· αὐτὸς δὲ ἐμφαντικώτερον εἶπεν, *ἐσώθημεν*, δηλῶν, ὡς ἀπὸ κλύδωνος καὶ παραχῆς μεγάλης τῆς κατὰ τὴν ἀμαρτίαν, υἰοθετηθέντες, ἐσώθημεν. Πῶς οὖν ἠλπίσσαμεν ταῦτα, μὴ τούτων παραγεγονότων ἤδη, μὴδ' ὑπ' ὅψιν ἡμῶν πεσόντων, μὴδ' ὑπὸ πείραν; Καλῶς, φησί, καὶ εὐλόγως. Εἰ γὰρ ὑπ' ὅψιν ἡμῶν καὶ ὑπὸ πείραν ἤδη τὰ ἐλπιζόμενα ἐγεγόνει, οὐκ ἂν ᾤντο ἐλπίζόμενα. Ὁ γὰρ τις κατέχει, πῶς οἶόν τε ἐστὶν ἐλπίζειν; Οὐκοῦν κατὰ φύσιν τῆς ἐλπίδος ἰδίον τοῦτο, τὸ περὶ τῶν μελλόντων αὐτὴν καὶ μήπω παρόντων εἶναι. Ὡς καὶ ἡμᾶς, ἀοὐβλέπομεν, ἐκεῖνα δεῖ ἐλπίζειν. Εἰ δὲ, ἀοὐβλέπομεν, ὥσπερ δεῖ, ἐκεῖνα καὶ ἐλπίζομεν, ὑπομένειν χρὴ καὶ ἀπεκδέχεσθαι τὰ προσδοκῆντα, καὶ μὴ ἀθρόον ἐπιζητεῖν αὐτὰ παραγενέσθαι, μάλιστα τοῦ πνεύματος διὰ τῶν ἐνταῦθα χαρισμάτων καὶ εὐεργεσιῶν πιστομένου τὰ ἐκεῖθεν, καὶ τὴν ἀσθενείαν τῶν λογισμῶν ἡμῶν συναντιλαμβανόμενου καὶ θεραπεύοντος. Πόσα γὰρ εὐεργετεῖ ἐν αὐταῖς ἡμῶν ταῖς εὐχαῖς, ἵνα νῦν τὰ ἄλλα ἐάσω, διδάσκον, ὅπως χρὴ εὐχεσθαι, ἐρευνῶν τὰς καρδίας, καὶ ἀπλῶς πάντα εἰς ἀγαθὸν συνεργεῖν; — **ΑΛΛΩΣ.** Εἰς τό· *Υἰοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι.* Διὰ τί ἀπεκδέχεσθαι; Ὅτι τῇ ἀπεκδογῇ καὶ ἐλπίδι ἐσώθημεν.

Πῶς οὖν; χρὴ ἀπεκδέχεσθαι καὶ ἐλπίζειν ἔτι; εἰ δὲ δεῖ ἐλπίζειν, δεῖ πάντως ὑπομένειν, καὶ δι' ὑπομονῆς τὰ ἐλπιζόμενα ἀπεκδέχεσθαι. ἔχομεν δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὰ πνευματικὰ χαρίσματα συναντιλαμβάνοντα ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, καὶ μὴ ἐῶντα ἡμᾶς πρὸς τὰς ἐλπίδας ὀκλάσαι. Ὅτι δὲ τὸ πνευματικὸν χάρισμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, αὐτίκα δῆλον καὶ ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ χαρίσματος τοῦ περὶ τὰς εὐχὰς χορηγηθέντος ἡμῖν. Τὸ πνεῦμα γὰρ ἐνταῦθα τρεῖς ὀνομάσας, τὸ πνευματικὸν ἐδήλωσε χάρισμα· ἐρευνῶν δὲ τὰς καρδίας, αὐτὸ ἐστὶ τὸ πανάγιον πνεῦμα τὸ ἐκ πατρὸς προερχόμενον. — **ΑΛΛΩΣ.** *Υἰοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι.*] Εἴτα, ἵνα μὴ νομισθῇ, τὰ παρόντα διαβάλλειν, καὶ δῶ λαβὴν τοῖς αἰρετικοῖς· [ὅτι διὰ τὸ εἶναι πονηρὸν τὸν κόσμον, διὰ τοῦτο στεναζόμεν·] φησὶν, οὐδὲ τὰ παρόντα εἶναι κακὰ, ἀλλὰ τὰ προσδοκώμενα βελτίω, ἃ ἐστὶν υἰοθεσία. Τότε γὰρ τὰ τῆς υἰοθεσίας ἀποτελέσματα φανερά γενήσονται. — *Τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν.*] Ὡς εἰ ἔλεγε· Πάντα λαβόντες παρὰ θεοῦ, ἡμεῖς πίστιν αὐτῷ προσηγάγομεν, ἧς μέγα μέρος ἡ τῶν ἐκεῖθεν ἐλπίς. Μὴ τοιγάρ οὖν ζήτηι, πάντα σοι ἐνταῦθα παρῆναι τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ τινα καὶ τῇ ἐλπίδι ταμίευσαι· εἰ δὲ πάντα παρῆναι θέλεις, οὐκέτι ἐλπίζεις· ἐλπίς γὰρ βλεπομένη, οὐκ ἐστὶν ἐλπίς. Εἰ δὲ, ἀοὐβλέπομεν, ἐλπίζομεν.] Εἰ δὲ, φησί, τὰ μὴ ὀρώμενα ἐλπίζομεν, ἐν ὑπομονῇ ἔχομεν τὴν τούτων προσδοκίαν· ἡ δὲ ὑπομονή, ὅτι μέρος μέγιστον ἀρετῆς, παντί που δῆλον. Ὡστε ἡ ἐλπίς, καὶ πιστεὺς ἐστὶ καὶ ὑπομονῆς ποιητικὴ.

26 Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν· τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα, καθὼς δεῖ, οὐκ οἶδαμεν, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερ-
27 εντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις· ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, οἶδε, τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ὅτι κατὰ θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων.

Καὶ μὴ νόμιζέ, φησιν, ὑπὲρ ὑπομονῆς κάμνειν· οὐ γὰρ ἐάσει σε
(**ΤΟΜ. Γ'.**)

τὸ πνεῦμα κάμνειν, ἀλλ' ἀντιλήψεται σου πρὸς τοῦτο· ἀσθενεῖς γάρ ἐσμεν, καὶ οὐδὲ ὑπομονὴν κατορθῶσαι ἰσχύομεν διὰ τῆς τοῦ πνεύματος βοηθείας. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ πνεῦμα φροντίζει σου, ἥτοι τὸ πνευματικὸν χάρισμα. Τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα; καθὼ δει.] Καὶ τί λέγω, φησὶν, ὅτι πρὸς κατορθώσιν ὑπομονῆς δεόμεθα ἀντιλήψεως παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος; Καὶ ἐν τοῖς δοχοῦσιν εὐχερέσιν; οἷον ἐν τῇ εὐχῇ τοῦτο πάσχομεν· ἐστὶ γὰρ ὅτε ἀσύμφορα αἰτούμεν. *Οὐκ οἶδαμεν.*] Καὶ ἑαυτὸν ἔμιξεν, ἵνα μὴ εὐρεθῇ ἐπαχθής. *Ἀλλ'* αὐτὸ τὸ πνεῦμα.] Τὸ παλαιὸν χάρισματά διαφόρα· πολλοὶ ἐλάβανον, προφητειῶν, ἐρμηνειῶν, γλωσσῶν, ἅπερ πάντα πνεύματα ἐκάλουν, ὡς ἀπὸ τοῦ πνεύματος διδόμενα. Καὶ εὐχῆς δὲ χάρισμα ἐλάβανόν τινες. Ἐπειδὴ γὰρ ἀγνοοῦν τὸ πλῆθος τὸ συμφέρον, ἥτοι πολλάκις ἀσύμφορα, ἐλάβανόν τινες χάρισμα εὐχῆς, καὶ ὑπὲρ παντὸς τοῦ λαοῦ ἠύχοντο, ὅπερ καὶ αὐτὸ πνεῦμα ἐλέγετο. Τοῦτο οὖν ἐστὶν ὃ λέγει· ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ χάρις τῆς εὐχῆς ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θεῷ ἐντυγχάνει μεγίστοις στεναγμοῖς. Τοῦτο δὲ εἶπε, συστήσαι βουλόμενος, ὅτι ἀγνοοῦμεν, καθὼ δει, προσεύξασθαι. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο, φησὶν, ἦν, τίς χρεῖα λαβεῖν τινας χάρισμα εἰς τὸ εὐχεσθαι ὑπὲρ τοῦ λαοῦ; (Τοῦτο δὲ νῦν ὁ διάκονος πληροῖ λιτανεύων.) Οὐκ εἶπε δὲ, *ἐντυγχάνει*, ἀλλ', *ὑπερεντυγχάνει*, τὴν σύντηκον καὶ κατεσπουδασμένην δηλῶν ἐντεῦξιν. *Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας.*] Αὐτὸς ὁ παράκλητος, ὁ τὰς καρδίας τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων ἐρευνῶν, τῶν τὴν χάριν δηλαδὴ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ εὐχεσθαι λαβόντων. Οἶδε, τί τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος.] Τουτέστι, τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων, τῶν τὸ εἰρημένον τῆς εὐχῆς λαβόντων πνεῦμα καὶ χάρισμα. Οἶδε τὸ φρόνημα, ἥγουν τὴν ἐντυχίαν. Οὐκ ἀγνοοῦντά, φησι, διδάσκουσιν οἱ πνευματικοὶ τὸν θεόν· οἶδε γὰρ ὁ παράκλητος. *Ὅτι κατὰ θεὸν ἐντυγχάνει.*] Οὐ κατὰ τινα βλαβεράν ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ κατὰ θεόν, ὃ ἐστὶ, κατὰ τὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ. *Ἦπὲρ ἁγίων.*]

Ἰὼν διὰ τῆς εὐχῆς ἁγιαζομένων· ἥ ὅτι ὑπὲρ καθαρῶν καὶ θεαρέστων ἔργων τὰς αἰτήσεις ποιεῖται· ἥ ὑπὲρ ἀνθρώπων τὸν ἁγιασμόν ἐπιποθούντων.

- 28 Οἶδαμεν δὲ, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεόν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς
29 οὖσιν. Ὅτι οὖς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνης τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτόν
30 πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς. Οὖς δὲ προώρισε, τούτους καὶ ἐκάλεσε· καὶ οὖς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν· οὖς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε.

Οὕτω, φησὶ, διὰ τὴν ἐν τῷ εὐξασθαι ἀγνοίαν, βοηθούμεθα ὑπὸ τοῦ πνεύματος· ὅτι καὶ τὰ κακὰ εἰς ἀγαθὰ ἡμῖν περιτρέπει. *Πάντα συνεργεῖ.*] *Πάντα*, φησὶ, καὶ τὰ κακὰ· καὶ ταῦτα περιτρέπει ὁ θεὸς εἰς ἀγαθὰ· εἰς γὰρ εὐδοκίμησιν τῶν πασχόντων περιστρέφεται. Μείζον δὲ τὸ εἰς ἀγαθὰ περιστρέφεται τοῦ μὴ παντελῶς ἐπελθεῖν. *Τοῖς κατὰ πρόθεσιν.*] Ἐπειδὴ ἀπίθανον εἶναι ἐδόκει τὸ περιστρέφεται τὰ κακὰ εἰς ἀγαθὰ, προσθεῖς τὴν τοῦ θεοῦ κλῆσιν, ἐπιστάσας τὸ εἰρημένον. Οὐ γὰρ τοῖς τυχοῦσι, φησὶ, τοῦτο συμβαίνει, ἀλλὰ τοῖς ὑπὸ θεοῦ κληθεῖσιν. Εἶτα, ἵνα μὴ νομισθῇ μονομερῶς ὁ θεὸς ἐνίους καλέσας, φησὶ, τοῖς κατὰ πρόθεσιν, τοῖς κατὰ γνώμην, ἥτοι προαίρεσιν, ἀξιωθεῖσι τῆς κλήσεως, δεικνύς, ὅτι πάντες μὲν ἐκλήθημεν, ἐκεῖνοι δὲ ὑπήκουσαν· διὸ καὶ βοηθοῦνται, οἱ κατὰ οἰκείαν πρόθεσιν γενόμενοι κλητοί. *Ὅτι οὖς προέγνω.*] Ὅτι οὖς, τουτέστι, τούτους, τοὺς κατὰ οἰκείαν πρόθεσιν κλητοὺς ὄντας, προέγνω. Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, *κατὰ πρόθεσιν κλητοὺς ὄντας. Συμμόρφους.*] Ὅπερ ἐστὶ, φησὶν, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ κατὰ φύσιν ἐν τῇ ἐνανθρωπήσει· (δῆλον δὲ ὡς ἅγιος καὶ ἀναμάρτητος) τοῦτο καὶ αὐτοὶ γεγόνاسιν κατὰ χάριν. *Συμμόρφους* γὰρ, τουτέστιν, ἰσομόρφους· *εἰκόνα* δὲ τοῦ υἱοῦ, τὴν οἰκονομίαν καλεῖ, καὶ τὸ ἐντεῦθεν αὐτοῦ σῶμα· κατὰ γὰρ τὴν οἰκονομίαν

σύμμορφοι καὶ ἀδελφοὶ αὐτοῦ οἱ ἄνθρωποι· κατὰ δὲ τὴν θεό-
τητα, μονογενὴς ἐστίν.—*Τῆς εἰκότος.*] Εἰκὼν τοῦ θεοῦ τις
ἂν νοῦτο, σαφηνιεῖ λέγων αὐτός· Ὡςπερ γὰρ ἐφορέσαμεν τὴν
εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρα-
ρίου (α)· τουτέστι, τὴν ἐν ἁγιασμῷ ζωὴν, τὴν πρὸς πανοσιῶν
ἀμώμητον πολιτείαν. Ὡςπερ γὰρ εἰκόνα τοῦ χοῦκοῦ, τουτέστι, τοῦ
Ἀδάμ, τὴν ἐν παρακοῇ τε καὶ ἁμαρτίαις ζωὴν εἶναι φαμέν· οὕτω
καὶ εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου, τουτέστι, τοῦ Χριστοῦ, τὸν ἁγιασμόν,
τὴν δικαιοσύνην, τὴν ὑπακοήν.—*Εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότο-
κον.*] Διὰ πάντων τὴν συγγένειαν ἡμῶν τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν
σημᾶναι θέλει· συγγένειαν δὲ, τὴν ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς σαρκὸς
αὐτοῦ. Οὗς δὲ προώρισε, καὶ τὰ ἐξῆς.] Πανταχοῦ τὸ, Κατὰ
πρόθεσιν κλητοὺς ὄντας, συνυπάκουε. Ὅτι οὗς προέγνω, τούτους
καὶ προώρισε, τοὺς κατὰ πρόθεσιν· οὗς δὲ προώρισε, τούτους
καὶ ἐκάλεσε, τοὺς κατὰ πρόθεσιν ὄντας (1)· καὶ οὗς ἐκάλεσε,
τούτους καὶ ἐδικαίωσε, τοὺς κατὰ πρόθεσιν· οὗς δὲ ἐδικαίωσε,
τούτους καὶ ἐδόξασε, πάλιν τὸ, Κατὰ πρόθεσιν κλητοὺς ὄντας,
ἵνα μὴ ἄτοπον ἀπαντᾷ, εἰ ὁ θεὸς τινὰς μὲν εὖ ἐποίησε, τινὰς
δὲ οὐ. Τὸ δὲ, Κατὰ πρόθεσιν, συνυπακούμενον, αὐτῶν ποιεῖ τὸ
κατόρθωμα, τῶν κατὰ οἰκείαν πρόθεσιν πιστευσάντων, καὶ προ-
σωποληψίας ἀπαλλάττει τὸν θεόν. *Τούτους καὶ ἐδικαίωσε.*
Διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας. Τούτους καὶ ἐδόξασε.
Διὰ τῶν χαρισμάτων τῆς υἱοθεσίας.

31 Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; Εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν,
32 τίς καθ' ἡμῶν; ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο,
ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐχί
33 καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται; Τίς ἐγκαλέ-
34 σει κατὰ ἐκλεκτῶν θεοῦ; Θεὸς ὁ δικαίων. Τίς ὁ
καταχρίνων; Χριστὸς ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ

(α) ἢ Κρ. 1Ε, 49.

(1) «Προγινώσκει ὁ θεὸς τοὺς ἀξίους τῆς κλήσεως· εἴθ' οὕτω προορίζει.
Προτίθει οὖν ἡ πρόγνωσις εἴτα ὁ προορισμός. Προορισμὸν δὲ νόησις τὸ ἀμε-
τάβητον τοῦ θεοῦ ἀγκύβηθ θέλημα.» Θεοφύλακτος.

ἐγερθεὶς, ὃς καὶ ἔστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, ὃς καὶ
ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν;

Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα;] Ὡς εἰ ἔλεγε· Τούτων οὕτως ὄν-
των, μηδεὶς λοιπὸν περὶ τῶν ὧδε πειρασμῶν ἢ κινδύνων λογο-
ποιεῖσθω; Τί γὰρ ἐνὶ εἰπεῖν πρὸς τὴν τοσαύτην ἀγαθότητα τοῦ
θεοῦ; — Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; Ποῖα; Ὅτι προώρισεν,
ὅτι ἐκάλεσεν, ὅτι ἐδικαίωσεν, ὅτι ἐδόξασε· πρὸς τοσαύ-
την ἀφθονίαν εὐεργεσιῶν, τί ἐροῦμεν; Οὐδὲ εὐχαρίστων,
φησί, λόγων εὐποροῦμεν, μὴ τι γε ἔργων ἀμοιβῆς. Τοσαύτη
ἐστὶν ἄφρατος αὐτοῦ ἡ περὶ ἡμᾶς χάρις! Εἴπα, ὥςπερ πόρισμα
λαβὼν ἐντεῦθεν, φησὶν· Εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν;
Οὐδεὶς! καὶ γὰρ τινες βλάπτειν ἐπιχειρήσωσιν, οὐ βλάψουσιν,
ἀλλ' ὠφελήσουσι. Πόθεν δὲ δῆλον, ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν ὁ θεός; Ἐκ
τε τῶν προειρημένων, καὶ τὸ μέγιστον, καὶ πᾶσαν ἐκπλήττον
διάνοιαν, ὅτι ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο. Εἰ οὖν
ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, δῆλον ὅτι πάντα εἰς συμφέρον μεταστήσει,
καὶ τὰ δοκοῦντα λυπηρὰ χαρὰς πρόξενον παρασκευάσει, ὥςπερ
καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων αὐτῶν καὶ τῶν μαρτύρων τὰς θλίψεις,
καὶ τοὺς θωγμούς, καὶ τοὺς θανάτους ὑπόθεσιν στεφάνων καὶ
εὐαθείων ἐποίησατο, καὶ πρόξενον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.
Οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς, ἂν μόνον μὴ ἐκλυθῶμεν, οὐδεὶς ἰσχύει
καθ' ἡμῶν. Τέθεικε δὲ τό· Ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφεί-
σατο, καὶ ἐξῆς, τὴν τε κηδεμονίαν τὴν ἀφρατον, ὡς ἔφημεν,
τοῦ θεοῦ περὶ ἡμᾶς ἐνδεικνύμενος, καὶ ἅμα εἴ τι δυσχερές ὑπό-
τινων πάσχουμεν, ὑπομένειν καὶ καρτερεῖν διὰ τοῦ παραδείγμα-
τος παραινῶν· οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἀνακτώμενος καὶ παρη-
γορῶν. Εἰ γὰρ ὁ υἱὸς ὑπὲρ σοῦ τοσαῦτα ἔπαθε, τί σε χρὴ πα-
θεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ; Καὶ εἰ ἐκεῖνος τοσαῦτα παθὼν, τῆς πατρικῆς
δόξης καὶ θεότητος οὐδέν τι καθυφειμένον ἐδέξατο, μὴδὲ σὺ ὀλι-
γωρήσης πάσχων ταῦτα· πάντως γὰρ τῶν ἐπιγγεγμένων, καὶ
μετὰ τὰ πάθη καὶ μετὰ τὸν θάνατον, ἀξιωθήσῃ. Τὸ δέ· Πῶς
οὐχί καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται; λέγει, τὸ ἀπρο-

φράσιτον και ἀπαράιτητον θέλων παραστήσαι τῆς δωρεᾶς. Σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται, φησιν. Ἐρεῖς ἴσως, φησὶν· Ὅτι μὴ ποτε ἡμῶν ἐπιλήσεται; Οὐκοῦν καὶ τοῦ υἱοῦ· σὺν αὐτῷ γὰρ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται. Ὡστε πάντως καὶ ἀπροφασίστως τευξόμεθα ὧν ἐπηγγέλμεθα. Εἰπὼν δὲ τοὺς πειρασμοὺς, τοὺς διὰ θλίψεων καὶ βασάνων, ἐν τῷ εἰπεῖν, *Τίς καθ' ἡμῶν*, νῦν ἕτερον εἶδος πειρασμῶν λέγει, τοὺς ὀνειδισμοὺς, τὰς μέμφεις, τὰς λοιδορίας, τὰς διαβολὰς, ἃς κατέχεον οἱ ἄπιστοι τῶν πιστῶν· καὶ τοῦτο δηλοῖ διὰ τοῦ λέγειν· *Τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν θεοῦ*; καὶ ἀποδείκνυσι κἀνταῦθα, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν προειρημένων, ὅτι, θεοῦ δικαιοῦντος, εἰς μάτην γλωσσαλγοῦσιν οἱ αἰτιώμενοι καὶ κατακρίνοντες. — *Εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν;*] Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσιν, ὅτι βασιλεῖς καθ' ἡμῶν, καὶ δῆμοι, καὶ ἡγεμόνες· (πάντες γὰρ ἐπεβούλευον τοῖς πιστοῖς)· φησὶν, ὅτι ἰσχύει ὁ θεός, τὰς καθ' ἡμῶν ἐπιβουλὰς ἀφορμὴν στεφάνων ποιήσασθαι· οὐδεὶς οὖν ὁ καθ' ἡμῶν. Ὅς γὰρ τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο.] Πῶς οὖν, φησὶν, ἡμᾶς προήσεται ὁ θεός, ὃς οὐ μόνον τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ συμμόρφους ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ ἐδικαίωσε, καὶ ἐδόξασε; καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν πάντων, καὶ ἁμαρτωλῶν, καὶ τελωνῶν, καὶ πόρνων; Εἰ τὸν υἱόν, φησὶν, ἔδωκεν εἰς θάνατον ὁ πατήρ, τί δεῖ περὶ τῶν ἄλλων ἀμφιβάλλειν; Ὁ γὰρ τὸ μέγα δούς, καὶ τὸ ἔλαττον δώσει. — *Τίς ἐγκαλέσει;*] Πολλοὶ ἀσεβεῖς ἐμέμφοντο τοῖς πιστεύουσι. Φησὶν οὖν· Τίς ἱκανὸς ἐγκαλέσαι ἢ μέμψασθαι τοῖς ὑπὸ θεοῦ ἐκλεχθεῖσι; Καὶ ὅρα· οὐκ εἶπε, Δούλων θεοῦ, ἢ πιστῶν, ἀλλὰ, *Ἐκλεκτῶν*, ἐπαίρων τὸ ἀξίωμα. *Θεὸς ὁ δικαίων.*] Οὐκ εἶπεν· Ὁ ἀφίς ἁμαρτίας, ἀλλὰ, τὸ μεῖζον, *Ὁ δικαίων.* *Τίς ὁ κατακρίνων;*] Ὅταν γὰρ ὁ θεὸς ψήφῃ τινὰ οἰκείᾳ δικαίῳ, τίς ὁ κατακρίνων; τί δὲ καὶ κατακρίνων ὠφελεῖ; Τὸ δὲ, ὁ κατακρίνων, ὡς ἐπὶ ἁμαρτήμασι. Χριστὸς ὁ ἀποθνήσκων.] Κατ' ἐρώτησιν αὐτὸ προάγει, ὡς ἀναντιρρήτων ὄντων. *Ὁ ἀποθνήσκων.*] Τίς, φησιν, ὁ κατακρίνων, τοῦ μὲν,

πνεύματος συναντιλαμβανομένου ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, τοῦ δὲ πατρὸς δικαιοῦντος, τοῦ δὲ υἱοῦ ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντος; Οὗς γὰρ ἡ Τριάς ἀπεδικαίωσε, τίς ὁ κατακρίνων; — Καὶ οὕτω δὴ νῆσαι, ὡς πρὸς τὸ κατὰ πάδα τοῦ ῥητοῦ· Εἰ τὸ πνεῦμα ἀντιλαμβάνεται, εἰ ὁ πατὴρ ἐδικαίωσε, τίς ὁ κατακρίνων; Ἰπολείπεται, φησιν, ὁ υἱός. Ὁ υἱός οὖν, φησιν, ἔχει κατακρίναι; καίτοι τοσοῦτον ἀγαπᾷ, ὡς καὶ θάνατον αἰσθήσασθαι ὑπὲρ ἡμῶν· καὶ ὧν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, καὶ εἰς τὴν ἰδίαν ἐπανελθὼν δόξαν, οὐκ ἐπαύσατο τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης· ἀλλὰ καὶ παρακαλεῖ τὸν πατέρα ὑπὲρ ἡμῶν· τοῦτο γὰρ τὸ, *ἐντυχάνει*. Τὴν δὲ παράκλησιν οὕτω νόει· Αὐτῷ τῷ ἐκνηθρωπηκέναι παρακαλεῖν λέγεται τὸν πατέρα ὑπὲρ ἡμῶν. — Ὅς καὶ ἔστιν ἐκ δεξιᾷ τοῦ θεοῦ.] Ἴνα γὰρ μὴ ἐλάττωσιν τὴν ἐντυχίαν χριστοῦ, θεὸς πρῶτον τὴν ἰσοτιμίαν, τὸ εἶναι ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, οὕτως εἶπε τὸ, *ἐντυχάνει*, δεξιᾷ θέλων τὴν διάπυρον ἀγάπην· οὐ γὰρ ὡς αὐτὸς ἀσθενῶν σῶσαι, δεῖται τοῦ πατρὸς, ἀπαγε! Ὅς καὶ ἐντυχάνει ὑπὲρ ἡμῶν.] Ὡς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον εἴρηται· ὅτι ἀρχιερεὺς ἦν· Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα (α). Τῆς δὲ κυριακῆς ἐκείνης φωνῆς τὸν νοῦν ἐνταῦθα δηλοῖ καὶ ὑπαινίττεται, τῆς ἐν τύπῳ εὐχῆς τῷ πατρὶ προσαγομένης· Πάτερ, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου· καὶ· Ἴνα φυλάξης αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ (β)· καὶ τὰ ὅμοια. Εἰ οὖν οὕτω κήδεται ὁ υἱός, ὥστε καὶ ἐντυχάνειν· (ἡ γὰρ τότε ῥηθεῖσα εὐχὴ τοσαύτην ἔχει ἰσχύν, ὥστε διαπαντός ἐνεργῆς εἶναι καὶ τὰ τῆς ἐντυχίας ἀπαρτίειν)· εἰ οὖν οὕτω κήδεται, τίς ὁ κατακρίνων τοὺς ἐν αὐτῷ πεπιστευκότας; Ὁ πατὴρ ἐδικαίωσε καὶ ἐδόξασε, τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται, ὁ Χριστὸς καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀνέστη, καὶ ἐντυχάνει. Τίς λοιπὸν ὁ ἐγκαλῶν ἢ κατακρίνων, τῆς ἀγίας Τριάδος οὕτω προασπιζούσης ἡμῶν;

(α) Ψαλμ. ΡΘ', 4.

(β) Ἰωαν. ΙΖ', 11. 15.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

Περὶ τῆς ὀφειλομένης Χριστῷ ἀγάπης.

- 35 Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ;
Θλίψις; ἢ στενοχωρία; ἢ διωγμός; ἢ λιμός; ἢ γυ-
36 μνότης; ἢ κίνδυνος; ἢ μάχαιρα; (καθὼς γέγραπται·
«Ὅτι ἐνεκά σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν· ἐλο-
37 γίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς (α). ») Ἀλλ' ἐν τού-
τοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς.

Τίς ἡμᾶς χωρίσει;] Οὐδεὶς, φησι, τοὺς τοσαύτης ἀγάπης
καὶ προνοίας ἡξιωμένους παρὰ θεοῦ. — Τὸ, Τίς ἡμᾶς χωρίσει;
τοῦ, Τί οὖν ἐροῦμεν, ἐστὶν ἐπαναληπτικόν· ὥσπερ καὶ τό· Θεὸς ὁ
δικαιῶν, τίς ὁ κατακρίνων, τοῦ, Εἰ ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς
καθ' ἡμῶν; Κέχρηται γὰρ τῷ τοιούτῳ σχήματι· πολλὰ ὡς
διὰ τὴν συνέχειαν τῆς περιστάσεως. Οὐδεὶς γὰρ σχεδὸν, ὅσα γε
ἐμὲ εἰδέναι, οὔτε τῶν καθ' ἡμᾶς, οὔτε τῶν θύραθεν, τῇ ιδέᾳ
ταύτῃ, ὡς ὁ μέγας Παῦλος ἐχρήσατο. Ἵνα οὖν μὴ εἰς τὸ ἀσα-
φές αὐτῷ ἐκπίπτει λίαν ὁ λόγος, καὶ ταῖς ἐπαναλήψεσι προσ-
εχρήσατο. Δύναται δὲ καὶ ὡς ἀπὸ ιδίας ἀρχῆς τὰ χωρία ταῦτα
εἰληφθαι, καὶ μὴ ὡς ἐπαναληπτικὰ τῶν εἰρημένων. — Θλίψις;
ἢ στενοχωρία; καὶ τὰ ἐξῆς.] Οὐκ εἶπε χρήματα, δόξαν, καὶ
ὅσα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις δοκεῖ καλὰ· ἀλλ' ἐκεῖνα, ἃ τίνα καὶ
βιάζεσθαι πέφυκε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Τὸ δὲ τῆς θλίψεως
ὄνομα εἰς πολλὰ δηλοῦται, οἷα φυλακαὶ, ἀλύσεις, ἐξορίαι, καὶ
ὅσα τοιαῦτα. Καθὼς γέγραπται.] Ἐντρέψαι αὐτοὺς βουλό-
μενος, ἤγαγε τὴν μαρτυρίαν. Εἰ γὰρ ἐν τῇ Παλαιᾷ, φησί,
ζῶντες κατεφρόνου, οἷς τὰ ἔπαθλα γήϊνα καὶ τὰ ἐν τῇ γῇ ἀγαθὰ,
πόσῳ μᾶλλον ἡμεῖς ὀφείλομεν οἱ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν
ἔχοντες τῶν πόνων ἀμοιβήν; Ἐνεκά σου.] Τῇ μαρτυρίᾳ τὸν
λόγον πιστοῦται. Ὁλην τὴν ἡμέραν.] Ἔστι γὰρ τῇ προση-

(α) Ψαλμ. ΜΓ', 23.

ρέσει πολλάκις τῆς ἡμέρας ἀποθανεῖν. Ἡ τοῦ, Ὁλην τὴν ἡμέραν,
ἀντὶ τοῦ, δι' ὅλης τῆς ἡμέρας, ἥτοι, δι' ὅλου τοῦ εἴου· ἡμέρα
γὰρ μία ἐστὶ πᾶς ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος. Ἐλογίσθημεν ὡς πρόβα-
τα σφαγῆς.] Πᾶσι, φησὶν, εἰς τὸ ἀδικεῖν προκείμεθα. Οἱ ἀπόστο-
λοι δὴλον ὅτι ὡς πρόβατα σφαζόμενα ἦσαν, μηδὲν ἀντιλέγοντες.
Ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν.] Ἐπαίρει τὸν ἀκροατὴν,
ἵνα μὴ καταπέσῃ, θλίψιν ἀκούσας, καὶ διωγμὸν, καὶ ὅσα εἶπε·
καὶ φησι· Πάντων κρατοῦμεν χάριτι Χριστοῦ. Καὶ οὐκ εἶπε, Νι-
κῶμεν, ἀλλ', Ὑπερνικῶμεν, τουτέστι, δι' ὧν ἐπιβουλεύμεθα,
γεφανόμεθα· οὐ μόνον οὐ καταπίπτομεν πολεμούμενοι, ἀλλὰ
καὶ στεφανούμεθα. Οἱ γὰρ ἐπίβουλοι, πρόξενοι στεφάνων ἡμῖν
γίνονται, ἂν εὐχαρίστως φέρωμεν.

- 38 Πέπεισμαι γὰρ, ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζωὴ, οὔτε
ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα,
39 οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις
κτίσις ἐτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγά-
πης τοῦ θεοῦ, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

Ἐπειδὴ ἄνω τὰ παρόντα εἶπε, νῦν τὰ μέλλοντα λέγει· καὶ
φησιν· Οὔτε ὁ μέλλων θάνατος, οὔτε ἡ μέλλουσα ζωὴ, οὔτε ἄγ-
γελοι, οὔτε δυνάμεις, δύνανται με χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ
θεοῦ, τῆς διὰ Χριστοῦ μοι προξενθείσης. Πάντα μοι, φησί,
μικρὰ πρὸς ἐκείνην τὴν ἀγάπην. Εἴτα, ἐπειδὴ πᾶσαν εἶπε τὴν
κτίσιν τὴν ὁρατὴν καὶ νοητὴν, ἃ εἰσιν ἐνεστῶτα καὶ μέλλοντα,
προστίθησιν, οὔτε τις κτίσις ἐτέρα· τουτέστιν, εἰ καὶ ἄλλη τις
παρὰ τὴν οὖσαν ὑποσταίῃ, οὐδὲ αὐτὴ μοι εἶναι τι δοκεῖ πρὸς
τὴν ἀγάπην τοῦ θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἀγγέλων καὶ δυνάμεων
ἐμνήσθη, μὴ νόμιζε τοὺς ἀγγέλους ἢ τὰς δυνάμεις, ἀποστῆσαι
τινας ἐθέλειν ἀπὸ Χριστοῦ· ἀπαγε! ἀλλὰ τὸν περὶ τὸν θεὸν θερμὸν
πόθον σημαίνει ζητῶν, εἰς τούτους ἦλθε τοὺς λόγους. Οὔτε
ὑψωμα, οὔτε βάθος.] Βάθος, ὡς οἶμαι, τὴν γέννηαν ὀνομάζει,
ὑψωμα δὲ, τὴν βασιλείαν· καὶ πρὸς τούτοις τὴν αἰώνιον ζωὴν,
καὶ τὸν αἰώνιον θάνατον. — ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ. Καὶ συλλήθεδην

εἰπεῖν, οὔτε τὰ ἄγαν ἐπίδοξα, οὔτε τὰ ἄγαν ἄδοξα· οὔτε τὰ ἀγαθὰ, οὔτε τὰ λυπηρά· οὔτε τὰ καλὰ, οὔτε τὰ κακὰ.— *Τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.*] Εἰπὼν ἄνω τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ· ἵνα μὴ ψεύδεσθαι δόξη περὶ τῆς ἰδίας λέγων ἀγάπης· (ὁ γὰρ ἀγαπηθεὶς, οὐ θαυμαστόν εἰ ἀνταγαπᾶ·) προσέθηκε, *τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.* Ἠγάπων μὲν καὶ Ἰουδαῖοι· τὸν Θεόν· ἀλλ' οὐκ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅθεν καὶ ἀπώλοντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

Περὶ ἐκπτώσεως Ἰσραὴλ, τοῦ ἀποβληθέντος,
καὶ κλήσεως τοῦ ἁληθοῦς, τοῦ εἰσαχθέν-
τος μετὰ ἐθνῶν.

ΚΕΦ. ΙΧ, 1 Ἀλήθειαν λέγω ἐν Χριστῷ· οὐ ψεύδομαι, (συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεώς μου
2 ἐν Πνεύματι ἁγίῳ,) ὅτι λύπη μοι ἐστὶ μεγάλη, καὶ
3 ἀδιάλειπτος ὁδύνη τῇ καρδίᾳ μου. *Ἡὐχόμεν* γὰρ αὐτὸς ἐγὼ, ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα,
4 οἳ τινὲς εἰσιν Ἰσραηλῖται, ὧν ἡ υἱοθεσία, καὶ ἡ δόξα, καὶ αἱ διαθήκαι, καὶ ἡ νομοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ
5 αἱ ἐπαγγελίαι· ὧν οἱ πατέρες, καὶ ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὧν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Μέγα θελεῖ εἰπεῖν· διὸ προοδοποιεῖ τῷ πιστευθῆναι, τρεῖς ἐπιφερόμενος μάρτυρας, τὸν Χριστόν, τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τὴν ἑαυτοῦ συνείδησιν. Ὅρα δέ· *Ἀλήθειαν*, φησὶ, *λέγω ἐν Χριστῷ.*] Καὶ οὐ ψεύδομαι· καὶ ἡ συνειδήσίς μοι εἰς τοῦτο μάρτυς σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. *Ὅτι λύπη μοι ἐστὶ.*] Ὅτι λύπη μοι ἐστὶ μεγάλη, κατεσθίοντά μου τὴν καρδίαν, ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων, ὅτι ἔξω τῆς χάριτος γεγόνاسι· τοῦτο γὰρ μέλλει εἰπεῖν. *Ἡὐχόμεν* γὰρ

αὐτὸς ἐγὼ, ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ.] Ὅρα τὴν ἐπίτασιν. Οὐκ εἶπεν, ἡβουλόμην, ἀλλ', *ἠὐχόμεν*. Ὅν οὐδὲν δύναται χωρίσαι τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, οὐ θάνατος ἀπειλούμενος, οὐ ζωὴ προτεινομένη, οὐ τὰ ἐκείθεν ἀπλῶς, οὐ τὰ ἐνταῦθα, οὐχ ὅπερ ἂν τις ἐπινοήσῃ· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀγγέλων ἐμνήσθη καὶ δυνάμεων, καὶ θάβους καὶ ὕψους· ὅν τοίνυν οὐδὲν χωρίσαι δύναται, πῶς αὐτὸς ἐκουσίως ἀφίσταται· καὶ ταῦτα ὑπὲρ τῶν κατὰ σάρκα συγγενῶν· Καὶ οὐ μόνον ἐκουσίως χωρίζεται· ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμεῖ, καὶ ἐπιζητεῖ, καὶ εὔχεται χωρισθῆναι τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. *Ἡὐχόμεν* γάρ, φησιν, αὐτὸς ἐγὼ, ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ. Τί οὖν ἐστὶ τοῦτο; πῶς συμβήσεται τὰ ἀσύμβατα; Πρῶτον μὲν φαμέν, ὅτι οὐκ ἐστὶ ταῦτα ἐναντία· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐναντίον τὸ ἀγαπᾶν τὸν Χριστόν οὕτως, ὥστε μήτε διὰ κολάσεως, μήτε δι' ὑποσχέσεως πάσης ἀφίστασθαι τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, καὶ τὸ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον οὕτως, ὥστε τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ ἔσθαι καὶ μείζονα τῆς ἰδίας ἡγέσθαι σωτηρίας. Οὐκ οὖν ταῦτα ἐναντία, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον συνάδοντα· ὁ γὰρ ἀγαπᾶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀγαπᾶ καὶ τὸν δεσπότην· καὶ ἔμπαλιν. «Καὶ ἐν τούτῳ, φησὶ, γνώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους (α).» Καὶ αὐτὸς ὁ Παῦλος φησὶ· Πλήρωμα τοῦ νόμου ἡ ἀγάπη (β). Καὶ ὁ Κύριος πάλιν περὶ τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπης καὶ τῆς εἰς τὸν πλησίον· «Ἐν ταύταις, φησὶ, ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται κρέμονται (γ)·» ὡς κεφάλαιον οὖσαις τῶν ἄλλων πασῶν. Ναί, φήσεεν ἄν τις· ἀλλ' ἐνταῦθα προκρίνει τὴν τῶν πλησίων ἀγάπην τῆς πρὸς τὸν Θεόν· καὶ εὔχεται ἐκεῖνον ἀπαρνήσασθαι, τοῦ ἐκείνους κερδῆσαι· ὁ δὲ Χριστὸς φησὶν· «Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἐστὶ μου ἄξιος (δ).» Ἀλλ' οὐκ ἐστὶ τοῦτο φιλεῖν ὑπὲρ τὸν Χριστόν. Τί γὰρ ἦν τὸ φιλεῖν ἐκείνους; Τὸ οἶον οἰκειῶσαι αὐτοῦς

(α) Ἰωαν. ΙΓ', 35.

(β) Ῥωμ. ΙΓ', 10.

(γ) Ματθ. ΚΒ', 40.

(δ) Ματθ. Ι', 37.

τῷ Χριστῷ. Πῶς οὖν ἐστὶ φιλεῖν ἐκείνους ὑπὲρ τὸν Χριστόν; ὅπου καὶ ἐκείνους εἰς τὴν φιλίαν καὶ ὑπακοὴν ἐλκύσαι ἐσπευδε τῷ Χριστῷ; μᾶλλον γὰρ ἐπιδεικνύντος τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀγάπην ὁ λόγος, ἣν εἶχεν εἰς Χριστόν, ὅτι καὶ ἐτέρους συνήλωνεν εἰς αὐτόν. Ναί, φησιν, εἰ μὴ ἐχώριζεν ἑαυτὸν τοῦ Χριστοῦ, λέγων· *Πυχόμεν αὐτὸς ἐγὼ, καὶ ἐξῆς*. Τὶ οὖν φημέν; Ἡ ὅτι, μὴ γένοιτο οὐκ ἐχώριζεν ἑαυτόν· οὐ γὰρ εἶπεν, *Εὐχομαι τοῦτο γενέσθαι*· ἀλλὰ τὸ διάκρυον τοῦ πόθου, ὑπὲρ πρὸς τὸν Χριστόν εἶχεν, ἐδείκνυτο, καὶ τὴν σπουδὴν, ἣν κατεβάλλετο εἰς τὸ προσαγαγεῖν πάντας αὐτῷ, καὶ μάλιστα τοὺς Ἰουδαίους· οὗτοι γὰρ καὶ συγγενεῖς, καὶ μάλιστα ἀντιπήκτοντες ἐτύγγανον. Ταῦτα οὖν παραστήσαι βουλόμενος, φησὶν, ὅτι· Εἰ ἦν δυνατὸν διὰ τῆς ἐμῆς ἀπωλείας δοξασθῆναι τὸν Χριστόν, καὶ σωθῆναι τοὺς Ἰουδαίους, οὐδὲ τοῦτο ἂν παρητησάμην. *Πυχόμεν* γὰρ, φησιν, εἰ ἐνεχώρει, εἰ ἐνεδέχετο, εἴ τις μοι ταύτην ἐδίδου τὴν αἵρεσιν; Πότερον βούλει διαστῆναι Χριστοῦ, ἵνα πᾶν τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἐνωθῇ, καὶ δοξασθῇ ὁ Χριστός, καὶ πληρωθῶσιν αἱ ἐπαγγελίαι τοῦ πατρὸς; ἢ ἐν ταύτῃ τῇ ἐνώσει εἶναι, ἵνα τὸ Ἰουδαίων ἔθνος στασιάζῃ καὶ διίσταται, καὶ βλασφημῇται ὁ Χριστός; Εἰ οὖν ταῦτα προετίθετο, προετίμησα ἂν, φησι, τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν τῶν πολλῶν σωτηρίαν τῆς ιδίας. Κῆδες ὑπερβολὴν ἀγαπήσεως Χριστοῦ; Ἐπειδὴ δ' ἐκ τῶν ὄντων πάντων τὴν ἀγάπην ἐπεδείξατο τοῦ Χριστοῦ, νῦν καὶ ἐκ τῶν μὴ ὄντων μὲν, καθ' ὑπόθεσιν δὲ λαμβανομένων, διὰ τοῦ νοήματος τούτου ταύτην παρίστησιν, ὅτι καὶ τὴν ἐμὴν σωτηρίαν ἐν ὑποθέσει ὑπὲρ τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ τῆς εἰς αὐτόν τῶν Ἰουδαίων ἐπιστροφῆς κατεβαλόμεν ἂν. Καὶ γὰρ διῃστάμενος Πάυλος ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ τῶν Ἰουδαίων ἐνώσεως, βῆρον πάλιν ἡνοῦτο καὶ συνήπτετο, ὥσπερ τις πῶλος μικρὸν τῆς μητρὸς ἀποσπαθείς· καὶ οὕτω πάλιν αὐτός τε ἐσώζετο, καὶ ὁ Χριστός ἐπὶ πλέον ἐδοξάζετο, καὶ τὸ Ἰουδαίων ἔθνος ἐσώζετο, καὶ αἱ διαθήκαι καὶ ἐπαγγελίαι εἰς πέ-

ρας ἔρχοντο· μᾶλλον δὲ, οὕτω καὶ ἐπὶ τούτοις διῃστάμενος, οὐ διίστατο, ἀλλὰ πλέον ἡνοῦτο. Ἡ οὐ δοκεῖ σοι, ὅτι, ὅτε Τιμόθεον περιέτεμεν (α), ὅτε αὐτὸς ἡγνίσατο (β), ὅτε τὰ τοῦ νόμου ἐτέλει τὴν χάριν κηρύσσων, τρόπον τινὰ πρὸς τὴν χάριν ἐδόκει διίστασθαι, καὶ ἑαυτῷ ἐναντιοῦσθαι; Ἀλλ' οὔτε διῃσατο, οὔτε ἑαυτῷ ἡναντιοῦτο· ὑπὲρ γὰρ τῆς χάριτος, καὶ τοῦ προσαγαγεῖν πάντας τῷ Χριστῷ, καὶ ταῦτα καὶ τὰ ἄλλα σύμπαντα ἔπραττε. Τοῦτό ἐστὶν ἀγάπης ἀξίας Χριστοῦ! τοῦτό ἐστι ψυχῆς ὅλης διόλου εἰς τὸν πόθον ἀναφλεγόμενης τοῦ Χριστοῦ! Ἄλλως τε δὲ, οὐδὲ λέγει, *Ἀνάθεμα* γενέσθαι, τουτέστιν, ἀπὸ τοῦ νῦν αὐτοῦ χωρισθῆναι· τοῦτο γὰρ ἀπευκτότατον· ἀλλὰ, *Ἀνάθεμα* εἶναι, τουτέστι, κεχωρισμένον ἔτι εἶναι, καὶ μήπω τῷ Χριστῷ προσελθεῖν. Τοῦτό, φησιν, *Πυχόμεν* ἂν, τὸ ἐμὲ αὐτόν μήπω προσελθεῖν τῷ Χριστῷ, ἀλλ' ἔτι κεχωρισμένον αὐτοῦ εἶναι, εἰ τοῦτο εἰς τὴν ὑμετέραν εἰσοδὸν καὶ πίστιν τὴν εἰς αὐτόν συνετέλει. Μὴ γὰρ ὅτι προσήλθον Χριστῷ, διὰ τοῦτο καὶ ὑμεῖς με προσκαλεῖσθαι νομίστητέ, φησι· καὶ πρὸ ἐμοῦ ὑμεῖς ἐβουλόμην προσδραμεῖν αὐτῷ. Ἐἵτα ἐξῆς λέγει καὶ τὰς αἰτίας.— *Αὐτὸς ἐγὼ*.] Οὐχ ἐτέρους, φησί, προτιμῶμαι ὑπὲρ ὑμᾶς εἰς τὸ προσελθεῖν τῷ Χριστῷ, ἀλλ' οὐδὲ ἐμὲ αὐτόν. Εἰλόμην γὰρ ἂν μήπω προσελθεῖν αὐτῷ, ἂν διὰ τούτου ὑμεῖς προσήρχεσθε. *Ἀνάθεμα* εἶναι.] Δοκεῖ μὲν ἐθέλειν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν συγγενῶν ἀλλοτριωθῆναι Χριστοῦ· τοῦτο γὰρ ἢ τοῦ ἀναθέματος δύναμις· ὁμοῦς ἀκριβῶς θεωροῦντι, φανήσεται ὑπὲρ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ ταῦτα εἰρηκῶς. Πῶς; Ἐπειδὴ ἐώρα τὸν Χριστόν βλασφημούμενον ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, οἰονεὶ λεγόντων· Ἡμεῖς, οἱ τὸν νόμον καὶ τὰς ἐπαγγελίας δεξάμενοι, καὶ προπάτορες αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ χρηματίσαντες, εἰς οὓς ἦν ἡ υἱοθεσία, ἐκβεβλήμεθα, ἀντιστῆλθον δὲ ἄνθρωποι, ἄρτι τῶν βωμῶν καὶ τῆς κτίσεως ἐξεληθόντες. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα λέγοντας ἤδει, ὑπὲρ τοῦ

(α) Πρξ. ΙΓ', 3.

(β) Πρξ. ΚΑ', 24. 26.

μη εἶναι πρόφασιν τινα βλασφημίας κατὰ τοῦ θεοῦ, ἡθούλετο ἐπιστρέψαι καὶ τοὺς Ἰουδαίους, ὡς καὶ ἀνάθεμα ὑπὲρ τοῦτου ἐθέλει γενέσθαι, ὅπερ δεικτικόν ἐστι τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ. Ὅν γὰρ οὐδεμία κτίσις χωρίσαι ἔσχυσε, πῶς ἂν ἐχώρισεν ἀγάπη συγγενῶν καὶ ἀδελφῶν; *Αὐτὸς ἐγώ.*] Ὁ διδάσκαλος, φησί, πάντων, ὁ μυρίου προσδοκῶν στεφάνους, ὁ πάντων αὐτοῦ τὴν ἀγάπην προτιμῶν. *Ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ.*] Διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ τοῦτο εἶπεν· ἡθούλετο γὰρ αὐτὸν παρὰ πάντων δοξάζεσθαι· ἀλλὰ μὴ βουλόμενος δημισιῦσαι τὸ χάρισμα· (χάρισμα γὰρ τὸ οὕτως ἀγαπᾶν τὸν Χριστόν) τοὺς συγγενεῖς ἀγαπᾶν αὐτὸν πλέον ὑποκρίνεται. *Ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου.*] Θέλων δεῖξαι τὴν ἄφατον αὐτοῦ στοργὴν καὶ σπουδὴν τὴν ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων, αὐτίκα μετὰ τὸ εἰπεῖν, ὅτι Οὐδὲν με δύναται χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ, ἐπάγει· Ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου· εἰ ἦν τοῦτο συντελοῦν εἰς ὄνησιν αὐτῶν· ἡξάμην ἂν χωρισθῆναι· τοῦτο γὰρ τὸ ἀνάθεμα σημαίνει. *Ὡν ἡ υἱοθεσίη, καὶ τὰ ἐξῆς.*] Δείξει θέλει, ὅτι ὁ θεὸς εὐδὲν παρῆκεν εἰς τὴν τῶν Ἰουδαίων εὐεργεσίαν· αὐτοὶ δὲ, οἰκεία ἀγνωμοσύνη πάντων ἐξέπεσον. Διὸ καὶ καταλέγει τὰς δωρεὰς τοῦ θεοῦ, υἱοθεσίαν, δόξαν, νομοθεσίαν, καὶ τὰς λοιπὰς. *Ὁ ὢν ἐπὶ πάντων θεός.*] Ἐνταῦθα λαμπρότατα Θεὸν τὸν Χριστὸν ὀνομάζει ὁ ἀπόστολος. Αἰσχύνθητι λοιπὸν, τρισάθλιε Ἄρειε, ἀκούων παρὰ Παύλου δοξολογούμενον τὸν Χριστὸν Θεὸν ἀληθινόν. *Εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας.*] Αὐτὸς τὴν ὑπὲρ πάντων ἀνήγαγεν εὐχαριστίαν, ὡς εἰ ἔλεγεν· Εἰ γὰρ καὶ Ἰουδαῖοι βλασφημοῦσιν εἰς αὐτόν, ἀλλ' ἐγώ, ὁ τὰ ἀπόρρητα εἰδὼς, καὶ τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ ἐπιστάμενος, οἶδα, ὅτι δοξολογεῖσθαι ὑπάρχει ἄξιος, οἷα Θεὸς ὁ Χριστὸς ἐπὶ πάντων εἰς τοὺς αἰῶνας.

6 Οὐχ οἷον δὲ, ὅτι ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ· οὐ
7 γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ· οὐδ' ὅτι
εἰσὶ σπέρμα Ἀβραάμ, πάντες τέκνα· ἀλλ' « ἐν Ἰσαὰκ

8 κληθήσεται σοι σπέρμα (α)· τοῦτ' ἔστιν, οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, ταῦτα τέκνα τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ τὰ
9 τέκνα τῆς ἐπαγγελίας λογιζέται εἰς σπέρμα. Ἐπαγγελίας γὰρ ὁ λόγος οὗτος· «Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ Σάρρᾳ υἱὸς (β)».

Ἰδοὺ, φησι, καὶ ἀνάθεμα ζητῶ γενέσθαι ὑπὲρ τοῦ πιστεῦσαι Ἰουδαίους, καὶ ἵνα μὴ δόξη ἐψεύσθαι ὁ θεὸς ἐφ' οἷς ἐπηγγελεται· καὶ ὅμως ἐὰν ἴδωμεν ἀκριβῶς, οὔτε νῦν ἐξέπεσον ὁ λόγος, καὶ ἡ ἐπαγγελία τοῦ θεοῦ οὐκ ἐψεύσατο. Ταῦτα γάρ, φησιν, εἶπον, οὐχ οἷον δι' ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ· τουτέστιν, Οὐκ ἐπειδὴ ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ· ἀλλ' ἵνα τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην ἐνδείξωμαι. Καὶ λοιπὸν δείκνυσι, πῶς ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, καὶ ἡ πρὸς Ἀβραάμ ἐπαγγελία τοῦ θεοῦ οὐκ ἐκπέπτωκε. Ποία δὴτα; Ἡ τὸ κατ' ἐπαγγελίαν αὐτοῦ σπέρμα λέγουσα ἰσαριθμὸν ἔσεσθαι τοῖς ἀστροῖς (γ)· κατ' ἐπαγγελίαν δὲ αὐτοῦ σπέρμα, τὸ τῶν πιστῶν, καὶ οὐκ ἐκπεπτωκότων τῆς θείας προνοίας. — *Οὐχ οἷον.*] Οὐ μόνον, φησὶν, οὐκ ἐκπέπτωκεν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, ἀλλ' οὐδὲ οἷον ἐκπέπτωκεν· οἷον· ἀλλ' οὐδὲ ἐγγὺς γέγονε τοῦ ἐκπεσεῖν, ἢ δοκεῖν ἐκπεπτωκέναι. — *Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ τὰ ἐξῆς.*] Καὶ πῶς, φησὶν, οὐκ ἐξέπεσον, ὁ λόγος τοῦ θεοῦ; Πῶς; Ὅτι οὐ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, Ἰσραηλῖται εἰσὶ, τουτέστι, σπέρμα Ἀβραάμ. Εἴτα σαφηνίζει αὐτό. Οὐ γὰρ, ἐπειδὴ τινες, φησί, τέκνα σαρκικὰ τοῦ Ἀβραάμ, ἥδη καὶ τέκνα εἰσι κατ' ἐπαγγελίαν, καὶ οἷς ἡ ἐπαγγελία ἐδόθη. Ἀλλὰ ποῖα ἐστὶ τέκνα Ἀβραάμ, ἀκουε, φησί, τῆς Γραφῆς. Ὅρα δέ· Οὐκ εἶπεν, ἐξ Ἰακώβ, ἀλλὰ, ἐξ Ἰσραὴλ, τὸ τῆς ἀρετῆς γνώρισμα τεθεικώς, τὸ Ἰσραὴλ, καὶ δεικνὺς τὴν ἀνωθεν δωρεάν. — Εἰ οὐχὶ πάντες, φησὶν, οἱ ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, οὗτοι καὶ τέκνα Ἀβραάμ, δηλον ὅτι ἄλλος ἐστὶ τρόπος ὁ ποιῶν αὐτοὺς τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, καὶ οὐχὶ

(α) Γενεζ. ΚΑ', 12. (β) Γενεσ. ΙΗ', 10. (γ) Γενεσ. ΙΕ', 5. ΚΣ', 4.

ἢ ἐξ αὐτοῦ γέννησις. Τίς δὲ οὗτος; Ὁ τῆς ἐπαγγελίας· τουτέστιν· ἐκεῖνοι τέκνα εἰσὶν, οἱ καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἀξιοθέντες, καὶ πληθυνθέντες ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ, οἳ εἰσὶν οἱ πιστοὶ, τουτέστιν, οὐ τὰ τέκνα. — Τοῦτ' ἐστίν, οὐ τὰ τέκνα τῆς σαρκὸς, καὶ τὰ ἐξῆς.] Εἴτα ἐρμηνεύει τὴν ἀναγνωσθεῖσαν γραφὴν, τί ἐστὶ τό· *Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα*· ὅτι οἱ ἐκ τῆς ἐπαγγελίας εἰσὶ τέκνα. Οὐκ εἶπε δὲ, τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ, τοῦ Θεοῦ, δεικνύς, οὐδὲ τὸν Ἰσαὰκ ἀπλῶς εἶναι τοῦ Ἀβραάμ· ὅτι οὐ δυνάμει σπέρματος ἐγεννήθη, ἀλλὰ δυνάμει τοῦ ἐπαγγελαμένου· ἵνα δείξῃ, ὅτι οἱ τὴν υἱοθεσίαν ἔχοντες, αὐτοὶ εἰσὶ κατ' ἐπαγγελίαν τέκνα τοῦ Ἀβραάμ. Ταῦτα τέκνα τοῦ Θεοῦ.] Ἐπεὶ τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ οἱ Ἰδουμαῖοι· ἐπειδὴ ἀπόγονοι ἦσαν Ἀβραάμ· ὅσον τὸ κατὰ σάρκα, ὥφειλον εἶναι τέκνα τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' οὐκ εἰσὶ. Κατὰ σάρκα γὰρ αὐτοὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλ' ἡμεῖς ἐσμέν τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, οἱ τῆς αὐτῆς αὐτῷ πίστεως κοινωνοῦντες, καὶ τέκνα τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς κολυμβήθρας τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος. Ἀλλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐπαγγελίας.] Ὅσοι, φησὶ, κατὰ τὸν Ἰσαὰκ γεννηθῶσιν, οὗτοί εἰσὶ καὶ σπέρμα Ἀβραάμ καὶ υἱοὶ Θεοῦ· ὁ γὰρ Ἰσαὰκ οὐ κατὰ νόμον ἐγεννήθη φύσει, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν ἐπαγγελίας. Οὐκοῦν οἱ γεννώμενοι οὕτως, υἱοὶ Ἀβραάμ· εἰσὶν οὕτω δὲ ἡμεῖς γεννώμεθα διὰ τῆς κολυμβήθρας· ῥήμασι γὰρ καὶ ἡμεῖς ἐπαγγελίας γεννώμεθα· ῥήματι μὲν, διὰ τὸ εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος γίνεσθαι τὰς ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ καταδύσεις· ἐπαγγελίᾳ δὲ, καθὼς οἱ προφῆται πρὸ πολλῶν χρόνων τὸ βάπτισμα εὐηγγελίσαντο· ὡς τό· «Λούσασθε, καὶ καθαροὶ γένησθε (α)».

10 Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα, ἐξ ἐνὸς κοίτην
11 ἔχουσα, Ἰσαὰκ, τοῦ πατρὸς ἡμῶν. Μήπω γὰρ γεννηθέντων, μηδὲ πράξαντων τί ἀγαθὸν ἢ κακόν, (ἵνα ἢ κατ' ἐκλογὴν τοῦ Θεοῦ πρόθεσις μὲνῃ, οὐκ ἐξ

(α) Ἠσ. Α', 16.

12 ἔργων, ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος,) ἐρρήθη αὐτῇ· «Ὅτι
13 ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι (α)»· καθὼς γέγραπται· «Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαὺ ἐμίσησα· (6)».

Καὶ τί, φησὶ, θαυμαστόν, ὅτι τῶν Ἰουδαίων οἱ μὲν πιστεύσαντες, εἰς σπέρμα Ἀβραάμ λογίζονται, οἱ δὲ ἄπιστοι, οὐκέτι; Τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν παλαιῶν εὐρήσεις. Καὶ γὰρ ὁ Ἰσαὰκ λογίζεται μόνος εἰς σπέρμα, καίτοι ὄντων καὶ τῶν ἀπὸ Χεττούρας. Οὐ μόνον δὲ τοῦτό, φησιν· ἀλλὰ καὶ Ῥεβέκκα ἐξ ἐνὸς, τοῦ Ἰσαὰκ, σπέρμα ἔχουσα, καὶ δύο γεννήσασα, οὐκ ἔσχε τοὺς δύο ἀρέσοντας θεῷ, οὐδὲ λογιζομένους εἰς σπέρμα Ἀβραάμ· καίτοι· μήπω γεννηθέντες, οὔτε καλὸν ἔπραξαν οὔτε κακόν. Οὕτω, φησὶ, καὶ Ἰουδαῖοι, οἱ μὲν πιστοὶ, καὶ σπέρμα Ἀβραάμ εἰσὶ, καὶ σώζονται· οἱ δὲ ἄπιστοι, οὐκέτι. *Ἐξ ἐνὸς κοίτην ἔχουσα.*] Ἀλλ' οὐκ ἔσχε τοὺς δύο ἀρέσκοντας τῷ Θεῷ. *Μήπω γὰρ γεννηθέντων.*] Τοῦ Ἡσαὺ καὶ τοῦ Ἰακώβ. *Ἰνα ἢ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ Θεοῦ μὲνῃ.*] Τουτέστιν, ἢ κατὰ πρόγνωσιν ἐκλογῆς. Εἰπὼν, πρόθεσιν τοῦ Θεοῦ, τὴν βουλὴν αὐτοῦ ἐδήλωσεν· εἰπὼν, κατ' ἐκλογὴν, ἐδείξεν, ὅτι καὶ διέφερον ἀλλήλων· οὐδεὶς γὰρ ἐκλέγεται ἕτερον ἀφ' ἐτέρου, εἰ μὴ τι αὐτοῦ διαλλάσσει. Εἰπὼν δὲ, οὐκ ἐξ ἔργων, παρέστησε τὸ μέγεθος τῆς κλήσεως καὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ· ὅτι καὶ μηδὲν πράξαντων, ἐκλέγεται καὶ προσκαλεῖται. Ἀλλ' εἰ μηδὲν πράξαντων ἐκλέγεται, πῶς ἐκλέγεται; ἢ μὲν γὰρ ἐκλογὴ ἐπὶ τῶν κατὰ τι γίνεται διαφερόντων· οἱ δὲ μηδὲν πράξαντες, τί διαφέρουσι; Ναί, πάνυ. Ἀνθρωπίνους μὲν γὰρ ὀφθαλμοῖς, ἐπεὶ οὐδὲν ἔπραξαν, οὐδὲν διαφέρουσι· θεῷ δὲ προγνώσει τοῦ μέλλοντος, πολλὰ διαφέρουσι· καὶ γὰρ ὁ μὲν εὐηρέστησε τῷ Θεῷ· ὁ δὲ οὐκέτι. Ὡστε ἢ ἐκλογὴ καὶ οὐκ ἐξ ἔργων γέγονε, καὶ ἀπὸ τῆς κλήσεως καὶ τῆς χάριτος γέγονε, καὶ δικαία γέγονεν·

(α) Γεν. ΚΕ', 23.

(6) Μαλαχ. Α', 2. 3.

(TOM. Γ')

ἀλλὰ τὸ δίκαιον τοὺς ἀνθρώπους ἐλάνθανεν, ὥστε πλέον ἔτι καὶ νῦν λαμβάνει τὸ δίκαιον τὸ ἐπὶ τῆς ἀναιρέσεως τῶν μοσχοποιησάντων (α): πάντων γὰρ μοσχοποιησάντων, οὐ πάντες ἀνγρέθησαν. Ἀλλ' εἰ καὶ τοὺς ἀνθρώπους τὸ ἐν τῇ τούτων ἀναιρέσει ἐκπέφυγε δίκαιον, τῷ κριτῇ τῶν ὅλων ἀκριβῶς καὶ ἀδιαπτῶτως ἔγνωσται. Καὶ ἐπὶ μυρίων ἄλλων ὥς καὶ ἐπὶ τῶν καθ' ἑκάστην συμβαινόντων. Πολλὰ γὰρ ἀγνώστους ἡμῖν ἔχοντα τοὺς λόγους, καὶ τοῖς ἀσυνέτοις ἄλογα δοκοῦντα, διὰ τοῦτο τῷ παντεπόπτῃ καὶ παντεφόρῳ τῆς δίκης ὀφθαλμῷ δικαίως καὶ κρίνεται γεγενῆσθαι καὶ διαπραττεται. Ὁ δὲ θεὸς Παῦλος φησὶν, ὅτι, εἰ καὶ μηδεὶς λόγος ἀπόρρητος ἐνὶ τοῖς πραττόμενοις, οὐδ' οὕτως ἔχρην τινὰς ἀδημονεῖν, καὶ ἐπικαλεῖν, διὰ τὸ ὅ μὲν, οὕτως, ὁ δὲ οὕτω τὸν βίον διαπορεύεται. Ἐξουσίαν γὰρ ἔχει ὁ πλάστης δημιουργεῖν, ὡς βούλεται. Τοῦτο δὲ ἐκ περιουσίας φησὶν ἐπεὶ καὶ τὸν προειρημένον τρόπον τῆς ἀπολογίας, ἐν οἷς λέγει, ὅτι ἡ Γραφή λέγει τῷ Φαραῶ, ὅτι «Εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, καὶ τὰ ἐξῆς (β)». Ἐνταῦθα γὰρ οἰονεῖ φησιν, ὅτι ἄλογον ἂν ἔδοξε τοῖς πολλοῖς τὸ ὑψωθῆναι τὸν Φαραῶ καὶ βασιλευῖσαι, μισρὸν οὕτω καὶ ὠμὸν καὶ ἀπάνθρωπον ὄντα· ἀλλ' ἡ Γραφή διδάσκει τὴν αἰτίαν, εἰς εὐλογον μετενήνοχε τὰ ἄλογον· καίτοι καὶ αὐτὸ τὸ εὐλογον, καὶ ἡ λύσις, ἀπορίαν πάλιν τοῖς φιλονεικοῖς καὶ ἀγνώμοσι δύναται τεκεῖν· ἐροῦσι γὰρ, ὅτι διὰ τοῦτο ἐξήγειρα τὸν Φαραῶ εἰς βασιλείαν, ἵνα τὸ ὄνομα αὐτοῦ, τοῦ τιμωρησαμένου αὐτὸν τιμωρία παραδόξῃ καὶ θαυμαστῇ, ἐνδοξασθῇ. Τί οὖν ἔτι μέμφεται αὐτόν; μᾶλλον. Δε, τί ἔτι τιμωρήσατο αὐτόν; ἃ γὰρ ἡμαρτεν, εἰς δόξαν αὐτοῦ ἡμαρτεν· εἰ μὴ γὰρ ἡμαρτεν, οὐκ ἂν ἐτιμωρήσατο· εἰ μὴ ἐτιμωρήσατο, οὐκ ἂν ἐδοξάσθη. Ἀλλὰ τοῦτο ἐβούλετο· Ὅπως γὰρ, φησὶν, ἐνδείξωμαι, καὶ ἐξῆς. Εἰ δὲ ἐβούλετο, τίς ἀντιστῆναι δύναται αὐτοῦ τῷ βου-

(α) Ἐξοδ. ΑΒ'.

(β) Ἐξοδ. Θ', 16.

λήματι. Ὅρᾳς, πῶς ἡ τῆς ἀπορίας λύσις, καὶ τῆς αἰτίας ἀπόδοσις, οὐκ ἔλυσε τὸ ἀπορούμενον τοῖς ἀγνώμοσιν, ἀλλὰ καὶ ἐτέρας ἀπορίας ἀφορμὴ γέγονε; Διὸ ἄμεινον, μὴ ζητεῖν τὰς τοιαύτας αἰτίας, ἢ ζητοῦντας, μειζόνων ἀποριῶν αἰτίας τὰς λύσεις ποιεῖσθαι. Τοῦτο γὰρ εὐγνωμόνων πλάσμάτων καὶ δούλων, μὴ τὰς αἰτίας ἀπαιτεῖν τὸν δημιουργὸν καὶ δεσπότην· ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι τοῖς γενομένοις εὐχαριστεῖν αὐτῷ, καὶ οὐ κατελιήρασι τοὺς λόγους; δι' οὓς γίνεται· μᾶλλον δὲ καὶ ἐπὶ τούτων πλέον ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν. Ἀλλοι γὰρ ὡς, ὧν μὴ κατελιήραμεν, ἐπὶ τούτων μειζους εἰσὶν οἱ λόγοι καὶ θαυμασιώτεροι καὶ τῆς ἡμῶν ὑπερκειμένοι καταλήψεως. Ὡστε μειζους δεῖ καὶ τὰς εὐεργεσίας προσάγεσθαι. Αὐτὸς δὲ προῖων, καὶ τῆς δευτέρας ἀπορίας τίθησι τὴν λύσιν. Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαὺ ἐμίσησα. Μήπω γὰρ τι πράξαντα τὸν Ἰακώβ, ἐκάλεσε ἀγαπητόν· τὸν γὰρ Ἰακώβ, φησιν, ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαὺ ἐμίσησα. Ἐρρήθη αὐτῇ. Ἡγούν, τῇ Ῥεβέκκᾳ; Ὅτι ὁ μεῖζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι. Οἱ μὲν γὰρ ἄνθρωποι ἴσως μετὰ τὸ γενέσθαι· ὁ δὲ θεός, πρὶ γενέσεως ἐπίσταται τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

14 Τί οὖν ἐροῦμεν; μὴ ἀδικία παρὰ τῷ θεῷ; Μὴ γέ-
15 νοιτο! Τῷ γὰρ Μωσῇ λέγει· «Ἐλεήσω, ὃν ἂν ἐλεῶ,
16 καὶ οἰκτειρήσω, ὃν ἂν οἰκτεῖρω (α)». Ἄρα οὖν οὐ
17 τοῦ θέλοντος, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος, ἀλλὰ τοῦ ἐλε-
οῦντος θεοῦ. Λέγει γὰρ ἡ γραφή τῷ Φαραῶ· «Ὅτι
εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξήγειρά σε, ὅπως ἐνδείξωμαι ἐν
σοὶ τὴν δύναμίν μου, καὶ ὅπως διαγγελῇ τὸ ὄνο-
18 μά μου ἐν πάσῃ τῇ γῇ (β)». Ἄρα οὖν, ὃν θέλει,
ἐλεεῖ· ὃν δὲ θέλει, σκληρύνει.

Μὴ ἀδικία παρὰ τῷ θεῷ; Μὴ γένοιτο! Ὁ μὲν γὰρ Ἡσαὺ, ὡς κακός, ἐμισήθη· ὁ δὲ Ἰακώβ, ὡς καλός, ἠγαπήθη. Τί οὖν; Ἀντὶ τοῦ, Τί οὖν ἐροῦμεν περὶ τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ Ἰουδαίων; οὐ πάντες ἐμοσχοποίησαν; Πῶς οὖν εἴρηται· Ἐλεήσω, ὃν ἂν

(α) Ἐξοδ. ΑΓ', 19.

(β) Ἐξοδ. Θ', 16.

ἐλεῶ; Εἰ γὰρ ἀδικία οὐκ ἔστι παρὰ τῷ θεῷ· καὶ ὅπως, πάντων μωσχοποιησάντων, Ἐλεήσω, εἶπεν, ὃν ἂν ἐλεῶ· ἄρα κρυφίως ὀφθαλμοῖς ὁ θεὸς ἐμβατεύει εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων καρδίας, καὶ οὐχ ὥσπερ οἱ ἄνθρωποι. Οὐκοῦν οὐδὲ ἐπὶ τῶν νῦν Ἰουδαίων ἀδικεῖ ὁ θεός· ἀλλὰ καὶ νῦν, ὅσοι μὲν ἄξιοι, σώζονται· πιστεύουσι γάρ· ὅσοι δὲ ἀνάξιοι, ἀπόλλυνται· οὐ πιστεύουσι γάρ. Ἐλεήσω, ὃν ἂν ἐλεῶ.] Ὡς εἰ-εἶπεν· Ἐγὼ οἶδα, τίνες ἄξιοι σωτηρίας, καὶ ὅσοι οὐκ ἄξιοι. Εἰ οὖν Μωσῆς, φησὶν, ἠγνῶει τίνες ἄξιοι, καὶ τίνες οὐκ ἄξιοι, σχολῇ γοῦν ἡμεῖς γνοίμεν ἂν τὰς αἰτίας τῶν γινομένων· θεοῦ γὰρ κρίματα τίς ἐξιχνιάσει; Ὄντως οὐδεὶς. Ἄρα οὖν οὐ τοῦ θέλοντος, καὶ τὰ ἐξῆς] Δεῖ μὲν οὖν θέλειν καὶ τρέχειν, καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἕκαστον δύναμιν πληροῦν· πλὴν ὅτι δέχα βουλῆς θεοῦ· οὔτε ὁ θέλων, οὔτε ὁ τρέχων ἀνύει τι πλέον ἅπερ τῆς τοῦ θεοῦ βοηθείας, λοιπὸν τὸν βουλούμενον σώζεσθαι, ὅτι καὶ θέλει ὁ θεός· καὶ ἐλεεῖ. Ταῦτα δὲ πάντα εἶπεν ὁ ἅγιος πρὸς τοὺς ἀντιπίπτοντας καὶ λέγοντας· Τί δὴ ποτε ἐκβέβληται ὁ Ἰουδαϊσμός παρὰ τῷ θεῷ, ἀντείστήθη δὲ ὁ χριστιανισμός· καὶ ἡ πίστις; Θεῶν οὖν ἡμᾶς παιδεῦσαι, μὴ ἀπαιτεῖν εὐθύναν τὸν θεὸν ὃν πράττει, ἀλλὰ πάντα ἡγεῖσθαι καλὰ, καὶ ἡμεῖς ἀγνωῶμεν τὰς αἰτίας, πολλὰ θεματοφορεῖ, τούτέστιν, ἀπὸ πολλῶν παραδειγμάτων καὶ σημείων τὸ δυστέκμαρτον τῶν τοῦ θεοῦ κρίμάτων παρίστα. — **ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ.** Οὐ τοῦ θέλοντος μόνον, οὐδὲ τοῦ τρέχοντος μόνον· ἀλλὰ δεῖ καὶ τοῦ θεόθεν ἐλέου, καὶ τῆς ἐκείθεν συμμάχιας. Ἡ καὶ οὕτως ἐκληπτέον τὸ, Ἄρα οὖν οὐ τοῦ θέλοντος, καὶ ἐξῆς. Οὐκ ἔστιν ὡς Παύλῳ ὁμολογούμενον, ἀλλὰ μάλλον ὡς παρὰ τῶν ἀπορούντων προτεινόμενον. Εἰ γὰρ ἂν θέλει, ἐλεεῖ, καὶ ἐξῆς· εἰ οὖν τοῦτό, φησι, μάτην θέλομεν, καὶ μάτην τρέχομεν. Ἡ ῥῆσις ἄρα εἰς βεβαίωσιν τῆς ἀπορίας, ἀλλ' οὐκ εἰς ἐπίλυσιν τινὸς ἐτέρας. Εἴτα πάλιν ἐπαναληψὶς τῆς ἀπορίας· Ἄρα οὖν ὃν θέλει, ἐλεεῖ· ὃν δὲ θέλει, σκληρύνει. Εἴτα, ὡς μὴ ἐξαρκούσης τῆς ἀπορίας τοῦ αὐτοῦ

τὸ μέγεθος παραστήσαι, μετάληψις αὐτῆς ἐπὶ τὸ ἐκ ταύτης ἀνακύπτον ἀτοπώτερον καὶ ἀπορώτερον· Τί γὰρ ἔτι μέμφεται, φησι; τί λοιπὸν κολάζει; τίς γὰρ ἀντιστῆναι δύναται τῇ βουλῇ αὐτοῦ; Οὕτω τὴν ἀπορίαν αὐξήσας καὶ τραχύνας, ἐπάγει δι' ἐπιτιμήσεως τὴν λύσιν σφόδρα δριμύτως καὶ προσφυῶς, οὕτω λέγων· Σὺ τίς εἶ, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; οἶον· Σὺ τί νῦν ποιεῖς, ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; Ἀνθίστασαι καὶ πολεμεῖς τῇ βουλῇ αὐτοῦ καὶ τῇ πράξει αὐτοῦ, ἢ οὐ; Εἰ μὲν γὰρ οὐχί, τί ἀντιλέγεις; τί ἀνταποκρίνη τῷ θεῷ; Εἰ δὲ ἀνθίστασαι, καὶ ἀντιλέγεις, καὶ ἀνταποκρίνη, πῶς λέγεις ὅτι, τῷ γὰρ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; Ὡστε εἰ μὲν ἀνθίστασαι, μάτην καὶ κατὰ σκευὴν ἐρεῖς, Τί ἔτι μέμφεται· εἰ δὲ μὴ ἀνθίστασαι, οὐκέτι ἐρεῖς ὅπως, Τί ἔτι μέμφεται, οὐδὲ τό· Ἄρα ὃν θέλει, ἐλεεῖ· ὃν δὲ θέλει, σκληρύνει· οὐδ' εἰς λογισμοὺς ἄρα ὅπως ἐξαχθήσῃ τοιοῦτους, λογοθετεῖν τὸν δημιουργόν, ἐφ' οἷς πράττει, καὶ οἰκονομεῖ τὸν κόσμον· οὐδ' ἀντιλέγειν αὐτῷ καὶ ἀνθίστασθαι. Οὕτως οὖν, σπερματικῶς εἰπὼν τὴν ἀνατροπὴν τῆς ἀπορίας, καὶ ἐτέραν λύσιν ἀπὸ τῆς τῶν παρ' ἡμῖν δημιουργημάτων φύσεως καὶ ιδιότητος ἐπάγει· τοῦτο μὲν, παραινενικήν περιέχουσαν συμβουλήν καὶ διδασκαλίαν· τοῦτο δὲ, καὶ ἀντιῤῥητικὸν ἔλεγχον. Καὶ ἡ μὲν παραινενική συμβουλή καὶ διδασκαλία τοιαύτη· Τί ἀντιλέγεις; τί ἀνταποκρίνη τῷ πλάστῃ καὶ δημιουργῷ; Μίμηται τὰ ἄλλα πλάσματα, ὁ λογικὸς, τὰ ἄλογα, ὁ ἐμψυχος, τὰ ἄψυχα, ὁ πλέον χρεωστῶν ἐξυμνεῖν τὸν πλάστην, ἢ ἐκεῖνα τοὺς πλατουργοὺς τοὺς ἰδίους. Ἐκεῖνα οὐκ ἀντιλέγει, οὐδὲ ἀνθίσταται τῷ δημιουργοῦντι, καί· τοι φύσει δουλεύοντα· ἀλλ' ὅμως πρὸς τὸ ἐκείνου μετασχηματίζεται βούλημα, πάντα παραχωροῦντα τῷ τεχνίτῃ· καὶ σὺ, μὴδὲ φύσεως ἀνάγκη δουλεύων, ἀλλὰ λόγῳ τιμηθεὶς καὶ αὐτεξουσιότητι, οὐχ ὑπέκειαις τῷ τοῦ πλάσαντος βουλήματι, καὶ στέργεις τὴν κυβέρνησιν, ἀλλὰ λογοθετεῖς, καὶ ἀντιπίπτεις, καὶ εὐθύνας ἀπαιτεῖς τῶν πραττομένων καὶ προνοουμένων;

Ἡ δὲ γε κατ' ἐλεγχον ἀντιρρήσις τοιαύτη· Ἀνταποκρίνη τῷ θεῷ, ὡς ἄκων ἁμαρτάνεις, ἅτε νικῶντος αὐτοῦ τὴν σὴν γνώμην τοῦ βουλήματος, καὶ τὸ αὐτεξούσιον ταύτῃ περιηρημένον. Καὶ μὴν οὐχ ὀρώμεν ἐπὶ τῶν μὴ αὐτεξουσίων πλάσμάτων, ἀ σὺ ποιεῖς· ἐκεῖνα οὐκ ἀντιλέγει τοῖς πλάττουσι, τί με οὕτως, ἢ οὕτως ἐποίησας; ἢ, τί οὕτως, ἀλλὰ μὴ οὕτως; ἢ ὅλως τί με ἐποίησας; σὺ δὲ καὶ ἀντιλέγεις, καὶ εὐθύνας τὸν πλάστην ἀπαιτεῖς. Οὐκ ἄρα τοῦ αὐτεξουσίου ἐστέρησαι· οὐκ ἄρα ἄκων ἁμαρτάνεις. Δικαίως ἄρα καὶ κολάζῃ σὺ, καὶ ὑπὸ μέμψιν πίπτεις, αὐτεξούσιος ὢν καὶ μὴ πράττειν τὰ θέοντα. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τούτων. Τὸ δὲ, *Ἡ οὐκ ἔχει ὁ κεραμεὺς ἐξουσίαν*, καὶ τὰ ἐξῆς, ἄλλο ἐστὶν ἐπιχείρημα κατὰ ἀντιπερίστασιν προαγόμενον. Δεδόσθω, φησί, κατὰ τὸν σὸν λόγον, καίτοι ἐλεγχθέντα, ὅτι οὐκ εἰ αὐτεξούσιος, ὅτι ὁ θεὸς οὕτως ἐπλάσε σε. Οὐδ' οὕτως ἐστὶ δίκαιον ἀντιλέγειν καὶ μέμφεσθαι τῷ θεῷ. Εἰ γὰρ καὶ μηδὲν ἄλλο προνόμιον αὐτῷ ἀποδοῦναι βούλει, τῷ ὑπὲρ πάντα ὄντι καὶ λόγον καὶ ἔννοιαν· ἀλλὰ τέως τὸ πᾶσι κοινὸν ὑπάρχον τοῖς ὁπωσδήποτε δημιουργοῖς λίαν ἐστὶν ἄτοπον καὶ ἀσεβές ἀφαιρεῖν ἀπ' αὐτοῦ. Τί οὖν ἐστὶ τοῦτο; Οὐδὲν τῶν δημιουργημάτων τὸν οἰκεῖον δημιουργὸν ἐπιμέμφεται καὶ εὐθύνει· ἀλλ' ἐξουσίαν ἔχει ἕκαστος δημιουργὸς δημιουργεῖν, ὡς βούλεται, καὶ πλάττειν, καὶ ἀνεύθυνός ἐστι, καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν πλάσμάτων. Ὡστε καὶ σὺ, εἰ καὶ ὡς λέγεις οὕτως ἐπλάσθης, οὐκ ὀφείλεις μέμφεσθαι ἢ ἀντιλέγειν, κατὰ τὸν κοινὸν τῶν πλάσμάτων νόμον καὶ ὅρον. —*Λέγει γὰρ ἡ γραφὴ τῷ Φαραῶ, καὶ τὰ ἐξῆς.*] Τούτου τὴν λύσιν κάτω λέγει, φάσκων, ὅτι ὁ Φαραῶ διὰ τὴν οἰκειάν κακίαν ἔπαθεν, ἅπερ ἔπαθεν, ὡς ὅγε θεὸς σῶσαι αὐτὸν ἤθελε· τοιγαροῦν καὶ μακροθύμει, χῶραν αὐτῷ μετανοίας δοῦς. — *Τὴν δύναμίν μου.*] Δύναμις θεοῦ, ἡ μακροθυμία, καὶ δύναμις μεγίστη. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐκπλαγεῖν, τοσοῦτον μακροθυμήσαντος τοῦ θεοῦ; Φησὶν οὖν, ὅτι εἰς τοῦτά σε συγκεχώρηκα

βασιλεῦσαι, ὅπως φανῶ μακρόθυμος. — *Ἄρα οὖν, ὃν θέλει, ἐλεεῖ, καὶ τὰ ἐξῆς.*] Τὸν ἄξιον ἐλεεῖσθαι, ἐλεεῖ· τὸν δὲ σκληρὸν καὶ ἀπειθῆ, σκληρὸν εἶναι συγχωρεῖ· οὐ γὰρ κρίσεως ὁ παρὼν καιρὸς, ἀλλὰ πολιτείας καὶ αὐτεξουσιότητος. Τὸ δὲ, *σκληρύνει*, ἀντὶ τοῦ, ἐξ αὐτὸν σκληρὸν εἶναι, συγχωρῶν εἰς τὸ αὐτεξούσιον. — *Ὁν δὲ θέλει, σκληρύνει.*] Τὸ ἐσκληρύνθαι παρὰ τοῦ θεοῦ τὸν Αἰγύπτιον τύραννον, οὐχ ὡς τὴν ἀντιτυπίαν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τῆς θείας βουλῆσεως ἐντιθείσης νοητέον, ἀλλ' ὡς τῆς προαιρέσεως, διὰ τῆς πρὸς τὴν κακίαν προσκλίσεως, τὸν ἐκμαλίσσοντα τὴν ἀντιτυπίαν λόγον οὐ δεχομένης. — Ἐσκληρυνεν ὁ θεὸς τὸν Φαραῶ, τῇ μακροθυμίᾳ καὶ τῇ τῆς τιμωρίας ἀναβολῇ ἐπιτείνων αὐτοῦ τὴν κακίαν, ἵνα, εἰς τὸν ἔσχατον ὅρον αὐξηθείσης αὐτοῦ τῆς πονηρίας, τὸ δίκαιον ἐπ' αὐτῷ τῆς θείας κρίσεως διαφανῇ.

19 Ἐρεῖς οὖν μοι· τί ἐτι μέμφεται; τῷ γὰρ βουλή-
20 ματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκε; Μενούγγε, ὦ ἄνθρωπε, σὺ τίς εἶ, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; Μὴ ἔρεῖ τὸ
21 πλάσμα τῷ πλάσαντι· τί με ἐποίησας οὕτως; Ἡ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ, ἐκ τοῦ αὐτοῦ φεράματος ποιῆσαι, ὁ μὲν εἰς τιμὴν σχευὸς, ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν;

Ὡς ἐξ ἀκολουθίας ἴσως ἔρεῖς· τί οὖν λοιπὸν παρ' ἡμᾶς; τί ἐτι μέμφεται καὶ κολάζει; Τίς γὰρ αὐτοῦ ἀντίσταται τῇ βουλῇ καὶ τῷ θελήματι; Εἴτα ἐπιστομίζει τοὺς πάντα θέλοντας μαθεῖν, ἀ ποιεῖ ὁ θεός, καὶ τοὺς λόγους αὐτῶν, ἡγῶν τῶν πραγμάτων, εἰδέναι. Ἰπὲρ γὰρ ὢν μαυθάνεις, φησί, χάριν ἔχει· ὑπὲρ ὢν δὲ ἀγνοεῖς, μὴ δυσχέραινε, μὴ ἐξέταζε, μὴ πολυπραγμόνει, γινώσκων πληροφαιρούμενος, ὅτι δικαίως καὶ κατὰ ὀρθὸν λόγον προβαίνει, κἂν σὺ τοὺς λόγους ἀγνοῇς. Καὶ ἐπειδὴ οὕτως ἔχει τὸ ἀληθές, Σὺ τίς εἶ, ὦ ἄνθρωπε, ὁ ἀνταποκρινόμενος, ταυτέστιν, ὁ ἀντιτασσόμενος καὶ ἐρευνῶν; Καλὸν δὲ τὸ, Σὺ τίς εἶ; Κοινωνός, φησὶν, εἶ τῆς ἀρχῆς αὐτῷ; ἀλλὰ κριτὴς τίς εἶ;

Μὴ ἔρεϊ τὸ πλάσμα.] Οὐ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶν λέγει ταῦτα· ἀπαγε! ἀλλὰ δεικνύς, ὡς πᾶσι τρόποις χρὴ πεῖθεσθαι τῷ θεῷ; καὶ ἀγνοῶμεν τοὺς λόγους τῶν γινομένων· ὡς ἐν τῷ γε ἀπαιτεῖν τῶν γινομένων εὐθύνας τὸν θεὸν ἢ μὴ ἀπαιτεῖν, πεπεισθαι προσήκει, καθάπερ ὁ πηλὸς τῷ κεραμεῖ. *Ἡ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν.*] ἔχει, φησὶν, ἐξουσίαν ὁ θεός, ὁ ἐγείρων τοὺς νεκρούς, τοὺς μὲν, εἰς δόξαν, τοὺς δὲ, εἰς αἰσχύνην ἐγείρει, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἐκάστω ἀνθρώπῳ βεβιωμένων. Οὕτως ὁ ἐν ἀγίοις Μεθόδιος ἐν τῷ Περὶ ἀναστάσεως λόγῳ. *Ὁ μὲν εἰς τιμὴν σκεῦος, ὁ δὲ εἰς ἀτιμίαν.*] Οὐκ ἐπειδὴ τοὺς μὲν, ἀγαθοὺς, τοὺς δὲ, οὐ τοιούτους ποιεῖ ὁ θεός, ἀπαγε! ἀλλὰ πάντα μὲν τὰ τοῦ θεοῦ χρῆσά· καὶ τό γε ἦκον εἰς αὐτόν, τουτέστι, κατὰ τὴν ἐαυτοῦ βούλην καὶ θέλησιν, ἐβούλετο πάντας εὐδοκιμεῖν, καὶ ἐναρέτους εἶναι, καὶ πιστοὺς· ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν ἐξουσίαν, ἣν ἔχει ὁ θεός ποιεῖν, ἀβούλεται, τοῦτο αὐτῷ εἴρηται· πάντα δὲ καλῶς καὶ πρεπόντως ποιεῖ, καὶ ἡμεῖς τοὺς λόγους ἀγνοῶμεν· καὶ φησιν· Ὡςπερ ὁ κεραμεὺς ὁ θέλει ποιεῖ, καὶ ὁ πηλὸς οὐδὲν ἀντιλέγει ἢ περιεργάζεται, οὕτω μὲν δὲ σὺ περιεργάζου, ἢ ἀγνοῶν δυσχαίρενε, ἀνὴρ ὁ θεός σε ἀγνοεῖν βούληται. Καὶ γὰρ ἀγνοιά σοι πάντως συμφέρει· ἢ γὰρ ἀν. ἐθιδάχθης εἰς ἀ οὐκ ἔμαθες.

- 22 *Εἰ δὲ θέλων ὁ θεός ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν, καὶ γνωρίσαι τὸ δυνατόν αὐτοῦ, ἤνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκευὴ ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν, καὶ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ ἐπὶ σκευῇ*
23 *ἐλέους, ἀπροητοίμασεν εἰς δόξαν· οὐκ αἰ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν.*

Μακροθυμίαν ἠθέλησεν ἐνδείξασθαι· ἀλλ' ἐπειδὴ [ὁ Φαραὼ] εἰς ἀπώλειαν τῇ μακροθυμίᾳ τοῦ θεοῦ ἐχρήσατο, καὶ λοιπὸν ὀργὴν ἐνδείξατο. Ὁρα· τὰ κρίματα τοῦ θεοῦ! Πρὸς ταῦτα πάντα τὰ ἀνεξιχνίαστα κρίματα αὐτοῦ, σὺ τις εἶ, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ

θεῷ; Ἀπὸ κοινοῦ τοῦτο ἀκουστέον· ἢ κατ' ἐλλειψίν ἐκληπτέον· οἶον· Εἰ θέλων ὁ θεός ἐνδείξασθαι, καὶ τὰ ἐξῆς· εἴ-τα τὰδε καὶ τὰδε ἐποίησε, καὶ πάντα ἐπὶ συμφέροντι καὶ σοφῶς, πῶς σὺ τολμᾷς εὐθύνας ἀπαιτεῖν τῶν τοιούτων πικρῶν καὶ ἀκαταλήπτων ἔργων; — **ΚΑΙ ἈΛΛΩΣ.** Τὸ, *Εἰ δὲ θέλων ὁ θεός ἐνδείξασθαι*, ἢ τοῦ πρὸ αὐτοῦ ἐπιχειρήματός ἐστιν ἐξαγγελτικὸν, διὰ πλειόνων ἐκεῖνο πλατύνον καὶ ἀπαγγέλλον· ἢ ἰδίως πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἕτερον εἰσάγει, εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν συντελοῦν. Ἐδεῖ, φησὶ, γνωρισθῆναι τὴν τιμωρητικὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ, ἔδει τὴν μακροθυμίαν, ἔδει τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὸ ἔλεος, καὶ τὴν ἀφαιτον αὐτοῦ δόξαν καὶ πολλήν. Ταῦτα δὲ πόθεν δείκνυται; Ἐκ τῶν δοκούντων τοῖς πολλοῖς παραλόγων· ἐκ τοῦ Φαραῶ, ἐκ τοῦ καλέσαι τὸν οὐ λαόν, λαόν, ἐκ τοῦ, τὸ κατὰλειμμα σωθῆναι, καὶ ἐκ τῶν παραπλησιῶν. Ὡστε ἐξ ὧν οἱ ἀγνώμονες ἀδικίαν καταψηφίζονται τοῦ θεοῦ, οἱ εὐγνώμονες μέγала κερδαίνουσιν. Οὐκ ἄρα ἢ τῶν πραγμάτων φύσις ἔχει τὸ ἄπορον, ἀλλ' ἢ τῶν ἀγνομούντων τὸ βλάσφημον. — **ἈΛΛΩΣ.** Τὸ, *Εἰ δὲ θέλων*, καὶ ἐξῆς, ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἤρτηται. Εἰ θέλων, φησὶν, ὁ θεός ἐνδείξασθαι· καὶ ἵνα γνωρίσῃ· καὶ ἐκεῖ κληθήσονται υἱοὶ θεοῦ ζῶντος· καὶ τὸ κατὰλειμμα τοῦ Ἰσραὴλ σωθήσεται· εἰ ταῦτα ποιεῖ, σὺ τις εἶ, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; — *Ἐνδείξασθαι τὴν ὀργὴν.*] Οὐκ ἄρα ὀργῆς πάθει ἤλω θεός, ἀπαγε! ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἐποίησεν, ἀ ἡμεῖς ὀργιζόμενοι ποιούμεν, ὀργὴν τὸ πρᾶγμα, ἐκ τοῦ ἡμῖν γνωρίμου, ἐκάλεσεν. *Ἡνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ σκευὴ ὀργῆς.*] Τουτέστι, Πάνυ ἐμακροθύμησεν, εἰς μετάνοιαν ἄγων τὸν Φαραῶ· ὡς δὲ οὐκ ἤλθε πρὸς σωφρονισμόν, ἐτιμωρήσατο αὐτόν. *Σκευὴ ὀργῆς.*] Ὁ μὲν θεός ἐμακροθύμησεν ἐπ' αὐτόν· ὁ δὲ Φαραῶ γέγονε σκεῦος ὀργῆς, τουτέστιν, ἄνθρωπος τὴν τοῦ θεοῦ ἀνάπτων ὀργὴν, ἢ τὴν τοῦ θεοῦ ὀργὴν ἐπισπώμενος. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον· ἀλλὰ καὶ εἰς ἀπώλειαν κατηρτισμένος, τουτέστιν, ἀπληρτισμένος καὶ τε-

τελειωμένος πρὸς τὸ δεῖν ἀπολέσθαι· δηλῶν, ὅτι αὐτός ἐστιν αἷτιος τῆς τοῦ θεοῦ ὀργῆς καὶ τῆς ἑαυτοῦ ἀπωλείας. Οὐ γὰρ αἷτιος ὁ θεὸς τῶν κακῶν, ἀλλ' ἕκαστος ἑαυτὸν κατασκευάζει σκεῦος ὀργῆς, καθάπερ καὶ σκεῦος φιλανθρωπίας, ταυτέστιν, ἐλέους. Οὕτω καὶ ὁ Φαραὼ, οὐ παρὰ τὸν θεόν, ἀλλὰ παρὰ τὴν οἰκίαν κακίαν πέπονθεν, ἃ πέπονθε. *Κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν.*] Τί, φησιν, ἀλογίαν καταγινώσκεις τοῦ θεοῦ; Κατὰ ὑποστιγμὴν ἀναγινώσκεις. Καὶ ἐπειδὴ οὕτω συμβαίνει, τί, φησιν, ἀλογίαν καταγινώσκεις; *Ἦνεγκεν εἰς ἀπώλειαν.*] *Ἀπώλειαν* δὲ νῦν τὴν διαφθοράν φησιν. *Ἦνεγκε* δὲ ὁ θεὸς εἰς ἀπώλειαν, οὐχ ὥς ἔτυχεν, ἀλλ' ἐκείνους τοὺς καταρτίσαντας ἑαυτοὺς εἰς σκεὺ ὀργῆς. Ἀλλ' ὅμως οὖν καὶ ἐπὶ τούτων, καί-τοι τοιούτους ἑαυτοὺς παρασκευασάντων, πολλὰ πρότερον μακροθυμίας, οὕτως ἐχρήσατο τῇ κατὰ τὸ δίκαιον τιμωρίᾳ. *Ἦ μᾶλλον οὕτω νοήσεις;* *Ἦνεγκεν ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ, σκεὺ ὀργῆς κατηρτισμένα εἰς ἀπώλειαν.* Ἰπὴνεγκέ, φησιν, ὑπέμεινε, καὶ ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ. Πῶς δὲ ἐν πολλῇ μακροθυμίᾳ; ὅτι ἔτοιμα καὶ ἀπηρτισμένα ὄντα εἰς ἀπώλειαν, καὶ μονοῦ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς κακίας πεπληρωμένα ὄντα δικαίας ὀργῆς, ὅμως ἔτι ἠνείχετο καὶ διεβάσταζεν, ἐπιστροφὴν ἐκδεχόμενος. Ὅτι οὖν οὐκ ἀπόλλυσι ταῦτα τὰ σκεῦη, παντίπου δῆλον· κατήρτισε γὰρ αὐτὰ ἑαυτὰ εἰς ἀπώλειαν. Ἀπόλλυσι δὲ μετὰ τὸ ἀπαρτίσαι αὐτὰ ἑαυτὰ, μετὰ τὸ εἰς τέλος κακίας ἀναδραμεῖν, μετὰ τὸ μηδὲν ἀπὸ τῆς μακροθυμίας ἀπώνασθαι. Καὶ δείκνυται διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς δικαίας τιμωρίας τοῦ θεοῦ καὶ τὸ δυνατόν αὐτοῦ, ταυτέστιν, ἡ τιμωρητικὴ δύναμις, καὶ ἡ ἐνδεξις τῆς ὀργῆς, ἧς εἰσὶν ἄξιοι τυγχάνειν οἱ τοιοῦτοι. *Καὶ ἵνα γνωρίσῃ.*] Δυσὶ τρόποις σχηματίζεται τὸδε τὸ ῥητὸν ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἑλλειπτικῶς. Ἀπὸ κοινοῦ μὲν γὰρ δεῖ λαβεῖν τὸ, *Ἦνεγκεν*· Ἦνεγκε σκεὺ ὀργῆς, καὶ Ἦνεγκε σκεὺ ἐλέους. ἑλλειπτικῶς δέ, ὅτι οὐκ εἶπεν, εἰς τί Ἦνεγκε τὰ σκεῦη τοῦ ἐλέους, ὥσπερ ἐκεῖ εἶπε τὰ σκεῦη τῆς ὀργῆς, ὅτι εἰς ἀπώλειαν. Ἐξάκουστέον

οὖν ἐντεῦθεν τὸ, Εἰς σωτηρίαν. Τοῖς γὰρ καταφρονοῦσι καὶ ὑπερ-ορῶσι τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ, ἀναγκαῖον καὶ συμφέρον ἦν γνωρίσαι αὐτοῖς διὰ τιμωρίας τὸ δυνατόν, καὶ πανσθενές, καὶ πανεπίσκοπον αὐτοῦ. *Ἐπὶ σκεὺ ἐλέους.*] Ὡσπερ, φησιν, εἰς τὰ σκεὺ τῆς ὀργῆς, ταυτέστι, τὸν Φαραὼ, ἦνεγκεν ὀργὴν, πολλὰ πρότερον μακροθυμίας· οὕτω καὶ εἰς τὰ σκεὺ τοῦ ἐλέους, ταυτέστιν, εἰς τοὺς ἄξιους τοῦ ἐλεεῖσθαι ἡμᾶς, ἦνεγκε φιλανθρωπίαν· ταῦτο γὰρ συνυπακουστέον. *Ἄ προητοίμασε.*] Προητοίμασε δὲ, ἐπεὶ ἔγνω ἄξιους ἐλέους διὰ τὴν πίσιν· τοῦτο δὲ εἰς δόξαν αὐτοῦ συντείνει. *Προητοίμασεν*, ὡς προγνώσῃς, καὶ εἰδώς, ὅτι σπουδαῖοι ἔσονται. Προητοίμασεν οὖν τὰ ἄξια ἐλέους αὐτοῦ σκεὺ, εἰς δόξαν, ταυτέστιν, εἰς τὸ δοξασθῆναι αὐτά. Καὶ γὰρ ὁ πλοῦτος τῆς δόξης αὐτοῦ ἐγνωρίσθη ἐν ἡμῖν· ὅτι τοῖς εἰδώλοις προσανακειμένους, καὶ δούλους ὑπάρχοντας παθῶν καὶ ἁμαρτίας, οὐ μόνον τούτων ἡλευθέρωσεν, ἀλλὰ καὶ διὰ υἱοθεσίας ἐδόξασεν.— *Οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων.*] Ὁρᾷς, ὅτι οὐ μονομερῶς ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ ἐξ Ἰουδαίων καὶ ἐξ ἐθνῶν σώζει διὰ τῆς πίστεως τοὺς ἄξιους σωτηρίας;

25 Ὡς καὶ ἐν τῷ Ὡσηέ λέγει· «Καλέσω τὸν οὐ-
λαόν μου, λαόν μου· καὶ τὴν οὐκ ἡγαπημένην,
26 ἡγαπημένην. Καὶ ἔσται, ἐν τῷ τόπῳ, οὗ ἐβῆθή
αὐτοῖς· Οὐ λαός μου ὑμεῖς· ἐκεῖ κληθήσονται υἱοὶ
27 θεοῦ ζῶντος (α)». Ἡσαΐας δὲ κράζει ὑπὲρ τοῦ Ἰ-
σραήλ· «Ἐὰν ἡ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὥς ἡ
ἄμμος τῆς θαλάσσης, τὸ κατὰλειμμα σωθήσεται.

Ὅτι δὲ οὐχ ἀπλῶς, οὐδ', ὡς ἂν εἴποι τις, μονομερῶς ἔσωσεν ὁ θεὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστοὺς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἄξιοι ἦσαν σωτηρίας, παράγει τὸν προφήτην πρὸ τοσούτων χρόνων τοῦτο προαναφωνοῦντα. Ἰδοὺ γὰρ ὁ θεός, καὶ λαόν, καὶ ἡγαπημένην ἐκκλησίαν, καὶ νέους καλεῖ τοὺς ἐξ ἐθνῶν. Τί δὴ πατε; Πάν-

τως διὰ τὴν αὐτῶν ἐγνώμοσύνην καὶ πίστιν. *Τὴν οὐκ ἤγαπημένην.*] Τὴν ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίαν, ἥτις οὐκ ἠγάπητο πρότερον οὐ γὰρ ἐγίνωσκε θεόν. *Οὐ λαός μου ὑμεῖς.*] Τὰ γὰρ ἐθνη ἀπρηνεῖτο ὁ θεὸς πάλαι διὰ τὴν δεισδαιμονίαν. *Ἡσαίας δὲ κρᾶζει ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ.*] Οὐδέν, φησιν, ὑποστελλόμενος, ἀλλὰ διαρρήδην βοᾷ. *Τὸ κατάλειμμα σωθήσεται.*] Οὐ πάντες, φησιν, ἀλλὰ μέρος ἐξ αὐτῶν· τοῦτο γὰρ τὸ κατάλειμμα. Ἰδοὺ, ὁ θεὸς διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀφάτου φιλανθρωπίας, καὶ ἐξ Ἰουδαίων καὶ ἐξ ἐθνῶν ποιεῖ λαὸν ἑαυτοῦ καινόν.

28 Λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων ἐν δικαιοσύνῃ· ὅτι λόγον συντετμημένον ποιήσει Κύριος ἐπὶ τῆς γῆς (α). » Καὶ καθὼς προείρηκεν Ἡσαίας· « Εἰ μὴ Κύριος Σαβαώθ ἐγκατέλιπεν ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σέδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθημεν (β). »

Τὸ, *συντελῶν*, δηλοῖ, ὅτι πέρας ἔξουσι πάντες λόγοι πίστεως καὶ γνώσεως θεοῦ· καὶ οὐκ ἔσαι ἕτερος μετὰ τοῦτον τὸν νῦν κηρυσσόμενον, καθὼς περ ἦν τὰ Ἰουδαίων, καὶ μετέπεσεν εἰς τὰ νῦν· ἀλλ' ἐπὶ συντελείας πάσης πίστεως καὶ παντὸς λόγου δέδοται νῦν τῆς πίστεως λόγος. Ὁ μὲν Μωσαϊκὸς νόμος ἐδόθη, προδιατυποῦντος θεοῦ, καὶ προδιαγράφοντος τὸν τῆς χάριτος λόγον· τὸν δὲ εὐαγγελικὸν δίδωσι, *συντελῶν καὶ συντέμνων*, τουτέστιν, ἀσφατίζων ἡπατὰ, καὶ εἰς τέλος ἀριστὸν ἄγων, μηδελίαν ἑτέραν δυνάμενον ἐπανόρθωσιν ἢ τελειώσιν δεῖξασθαι. Τοῦ δὲ, *Λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων*, τίνος ἕνεκα ἐμνήσθη; Ὡς περ αἰτίαν τινὰ τῶν προειρημένων ἀποδιδούς, τοῦτο συγῆψε. Καὶ λέγομεν, ὅτι λίαν αὐτὸ ἀρμοζόντως καὶ προσφυῶς διὰ πολλὰς αἰτίας ἐπισυνῆψε. Πρῶτον μὲν γὰρ, ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι, *Καλέσω τὸν οὐ λαόν μου*, καὶ τὰ ἐξῆς· ἵνα μὴ τις εἴπῃ· Καὶ τί τοῦτο; ὥς περ γὰρ ἐγένοντο ἐκ λαοῦ τινές, οὐ λαὸς, οὕτω καὶ ἐξ οὐ λαοῦ, λαὸς γίνονται, οὐδέν· κα-

(α) Ἡσ. Γ', 22. 23.

(β) Ἡσ. Α', 9.

λαί καὶ τούτους πάλιν γενέσθαι οὐ λαόν. Οὐχ οὕτω, φησί· *Λόγον γὰρ συντελῶν καὶ συντέμνων.* Ἐκεῖνα μὲν γὰρ μετέπιπτε καὶ μετετίθετο, ἐπὶ τὸ κρεῖττον πάντων ὀφειλόντων μετάρρυθμιζεσθαι· νῦν δὲ οὐκέτι· ὅτι τετελειωμένη ἐστὶν ἡ νῦν κλήσις, καὶ ἡ πνευματικὴ νομοθεσία, καὶ ἡ ὑπόσχσις. Διὰ τοῦτο μὲν ἐμνήσθη τοῦ, *Λόγον γὰρ συντελῶν*. Δεύτερον δὲ, ἐπειδὴ εἶπεν· *Ἐὰν ἡ ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης*, καὶ τὰ ἐξῆς· ἵνα μὴ εἴπωσιν ὅτι· Πολλὰκις ἐπαγγελίων πολλῶν ἀκούσαντες, ἡ οὐδ' ὅλως ἐτύχεμεν, ἢ μετὰ μακρὸν καὶ πολὺν χρόνον· καὶ γὰρ καὶ πολλῶν ἐξέπιπτον διὰ τὴν ἀχαριστίαν καὶ ἀγνωμοσύνην αὐτῶν· ἵνα οὖν μὴ οὕτω λέγωσιν οἱ Ἰουδαῖοι· Οὐχ οὕτω δὲ καὶ νῦν, φησὶν· ἀλλ' ἐὰν μόνον βούλησθε, τετελειωμένη καὶ σύντομος ἐπὶ χεῖρας ἡμῶν ἡ σωτηρία. Καὶ ταῦτα μὲν, ὅτι λίαν ἡρμοσμένως ἐπισυνῆψεν· ἔχει δὲ καὶ ἰδίαν διδασκαλίαν· (τοιοῦτον γὰρ τὸ ἰδίωμα τοῦ θεσπεσίου)· καὶ συνάπτει καὶ ἀλληλουχεῖ τὰ ἐφεξῆς λεγόμενα τοῖς προειρημένοις, καὶ ἰδίαν πάλιν ἐννοίαν καὶ διδασκαλίαν δι' αὐτῶν πηγάζει. Γονιμώτατος γὰρ ὢν τοῖς νοήμασι, ἐραχυτάτοις ῥήμασι πολλὰς καὶ ποικίλας διανοίας περιλαμβάνει. Καὶ νῦν οὖν φησι· Μὴ ναμίζετε, ὦ Ἰουδαῖοι, ὅτι ἡ εὐαγγελικὴ νομοθεσία, ὡς περ ἡ Μωσαϊκὴ, παυθήσεται· ἐκεῖνη τύπος ἦν, καὶ πρὸς ἄλλην ἐβλεπε τελειότητα· καλῶς οὖν ἐπαύθη· ἡ δὲ δεσποτικὴ νομοθεσία, τετελειωμένη ἐστὶ· πρὸς ταύτην ἐβλεπεν ἡ Μωσαϊκὴ, καὶ ταύτης ἦν τύπος. Ἐν αὐτῇ γὰρ ἐστὶν ἡ ἀληθινὴ καὶ τελεία δικαιοσύνη ἡμῶν καὶ σωτηρία, καὶ μετ' αὐτὴν οὐκ ἔστιν ἑτέρα. Διὸ εἰκότως ἐκείνη μὲν πέπαυται, καὶ ἐτι τελείως παυθήσεται· αὕτη δὲ, διαπαντός ἐσται. Ταῦτα δὲ δῆλον ὅτι φησί, προτρέπων εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καὶ τὴν πολιτείαν τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον. *Ὅτε Λόγον συντετμημένον.*] Λόγον συντετελεσμένον καὶ συντετμημένον ἔδωκε, φησι, σύντομον· ὁ δὲ συντετμημένος καὶ συντετελεσμένος λόγος, ὁ τῆς πίστεως ἐστίν, ὅστις δικαιώσει τοὺς πιστεύον-

τας. — ΑΛΛΩΣ. Λόγον συντεταγμένον, τὴν πίστιν λέγει. Ἐὰν γάρ, φησι, εἶπῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ (α). Τὸ δὲ, ποιήσει, ἀντὶ τοῦ, δώσει. Ὁρᾷς τὴν συντομίαν καὶ συντέλειαν, ἥτοι τὴν τελειώσιν; — *Εἰ μὴ Κύριος Σαβαώθ.* Τούτέστι, τῶν δυνάμεων, τῶν στρατιῶν. *Ἐγκατέλιπερ ἡμῖν.* Διὰ τούτων δεδιτίτεται καὶ ἐπιτιμᾷ αὐτοῖς, ὡς εἰ ἔλεγεν· Εἰ μὴ πάντως τινες ἡμῶν πιστεύουσιν τῷ Χριστῷ, Σοδόμων καὶ Γομόρρας οὐδὲν ἂν διενηνοχότες εἴητε, εἰ καὶ ἐπὶ τῇ συγγενείᾳ τοῦ Ἀβραάμ ἐναδρύνεσθε. Ἡ μᾶλλον πρὸς τὸ, Ποιήσει τὸν συντεταγμένον λόγον, ἐκκληπτέον τὴν προφητικὴν ῥῆσιν· οἶον· Εἰ μὴ ἐποίησε τοῦτο ὁ Κύριος, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν τὸν τέκετον τοῦ εὐαγγελίου νόμον διὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς δικαίωσιν καὶ σωτηρίαν ἡμῶν, πάντες ἂν ὡς Σόδομα ἐγενήθημεν, καὶ ἐξῆς· τὸ γὰρ, σπέρμα, τὸν εὐαγγελικὸν νόμον σημαίνει, ὡς καὶ ὁ Κύριος φησὶν· Ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπείραι (6). τὸ δὲ, *ἐγκατέλιπερ*, ὅτι οὐ μόνον, φησὶν, ἔσπειρεν, ἀλλ' οὐδὲ εἶασεν ἀναρπασθῆναι ὑπὸ τῶν πετεινῶν, ἢ διαφθαρῆναι ὑπὸ ἐτέρων τινῶν ἀγρίων καὶ ἀκαθάρτων πνευμάτων ἢ λογισμῶν· ἀλλὰ καὶ ἔσπειρε, καὶ διετήρησεν, ὥστε ἐγκαταλειφθῆναι ἡμῖν, καὶ εἰς γεώργιον καὶ καρπὸν προελθεῖν. Δύνατο δ' ἂν σπέρμα καὶ τοὺς ἀποστόλους ἐκλαβεῖν, οἱ ἐκ πάντων τῶν Ἰουδαίων δίκην σπέρματος ἀφαιρεθέντες, τῇ οἰκουμένῃ ἐγκατελείφθησαν, καὶ τὰ ἔθνη πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ ἐγεώργησαν. Καὶ γὰρ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ ἡ τῆς ζύμης παραβολή (1), καὶ αὐτοῖς ἐφαρμόζουσα τοῖς πατράσιν ἡμῶν οὐκ ὀλίγοις παρελήπται. Ὅσον οὖν, φησὶν, εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἦκεν ἀπιστίαν, ὡς Γόμορρα καὶ Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν· ἀλλὰ τὸ ἀπὸ Κυρίου Σαβαώθ ἐγκαταλειφθὲν ἡμῖν σπέρμα, οἱ ἀπόστολοι, καὶ τὰ ἔθνη καρποφορήσαντες, καὶ πολύχουν τὸ γεώρ-

(α) Ῥωμ. Γ', 9.

(6) Ματθ. ΙΓ', 4.

(1) Ματθ. ΙΓ', 33.

γίον δείζαντες, τὰς εἰς τὸν Ἀβραάμ γεγεννημένας ἐπαγγελίας, ἐπ' αὐτῶν ἀνθοῦσας καὶ τελειουμένας τῶν πραγμάτων δεικνύουσιν. *Ἐγκατέλιπερ ἡμῖν.* Διὰ τε τὴν αὐτοῦ χάριν, καὶ διὰ τὴν τῶν καταλειφθέντων εὐγνωμοσύνην. — Δύνη δὲ τοῦτο καὶ περὶ Χριστοῦ νοῆσαι, ὡς φησὶν ὁ ἐν ἀγίοις Κύριλλος, τουτέστι, ῥίζαν, φύραμα. Οὕτω δὲ νοήσεις τὸ σπέρμα ἐπὶ Χριστοῦ, τουτέστιν ἔχοντα σῶμα ἀναμάρτητον (ἄσπορος γὰρ ὁ τόκος)· πάντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι ἡμαρτον· καὶ δῆλον σπέρμα ἀναμάρτησας, ἄνθρωπον ἀναμάρτητον, καὶ θεὸν ἀληθινόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

Οτι κατὰ ἀπιστίαν ἢ ἐκπτώσις διὰ τῆς εἰς ἄγνοιαν καταλείψεως καὶ τοῦ μὴ ἀρμόζοντος αὐτοῖς κηρύγματος.

- 30 Τί οὖν ἐροῦμεν; Ὅτι ἔθνη, τὰ μὴ διώκοντα δικαιοσύνην, κατέλαβε δικαιοσύνην, δικαιοσύνην δὲ τὴν
31 ἐκ πίστεως· Ἰσραὴλ δὲ, διώκων νόμον δικαιοσύνης,
32 εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ ἔφθασε. Διατί; Ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νόμου. Προσέκο-
33 ψαν γὰρ τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος, καθὼς γέγραπται· « Ἰδοὺ, τίθημι ἐν Σιών λίθον προσκόμματος, καὶ πέτρην σκανδάλου· καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ καταισχυνθήσεται (α). »

Ἰδοὺ, ἡ πᾶσα λύσις, τίνος ἕνεκεν οἱ πιστοὶ ἐσώθησαν· οἱ δὲ ἐναπομείναντες τῷ Ἰουδαϊσμῷ, οὐκέτι. Ἀπαιτεῖς, φησι, λόγους, διατι εἰς σπέρμα Ἀβραάμ οἱ οὐκ ἐκ περιτομῆς λογίζονται· διατι ὁ οὐ λαὸς ἐγένετο λαὸς, καὶ οἱ ἐκ περιτομῆς ἐκβάλλονται. Εἶπον μὲν πολλὰ, ὅτι οὐδὲως σε χρὴ ταῦτα λογοθετεῖν· ὅτι

(α) Ἦσ. ΚΗ, 16. Η, 14.

καὶ παρὰ σοὶ τῷ Ἰουδαίῳ πολλὰ γέγονεν, ὧν ἀγνοεῖς τοὺς λόγους· ὁ Ἰακώβ πρὸ τοῦ τί διαπραξάσθαι προτιμηθεὶς τοῦ Ἰσαακ· οἱ τῶν μοσχοποιησάντων καταδικασθέντες θανάτῳ, καίτοι πάντων εἰς τὴν δυσσέβειαν κατενεχθέντων· ὁ Φαραὼ μυρία ἄλλα. Νῦν δέ σοι καὶ τοῦτο προστίθημι, ὅτι διὰ τοῦτο οἱ ἐξ ἐθνῶν εἰς σπέρμα Ἀβραὰμ ἐλαγίσθησαν, σὺ δὲ οὐκέτι· καὶ ὅτι οἱ μὲν, ἐδικαιώθησαν, σὺ δὲ οὐκέτι· διότι ἐκείνοι ἐκ πίστεως κατέλαβον τὴν δικαίωσιν καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν ἐκ πίστεως, σὺ δὲ, φυσιούμενος δικαιωθῆναι διὰ τῶν τοῦ νόμου ἔργων, καὶ τῆς διὰ πίστεως δικαιοσύνης ὑπεροπῶν, εἰκότως καὶ τοῦ διὰ πίστεως δικαιωθέντος Ἀβραὰμ ἀλλότριος ὤφθης τοῦ σπέρματος, καὶ ἐντὶ λαοῦ, γέγονας οὐ λαός, καὶ τῆς τῶν πιστῶν σωτηρίας ἐξέπεσες. *Τὰ μὴ διώκοντα δικαιосύνην.*] Ξέρον γάρ, ὅτι τὰ ἔθνη, τὰ μὴ διώκοντα δικαιосύνην, κατέλαβεν· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι, διώκοντες, οὐ κατέλαβον. *Δικαιосύνην δὲ τὴν ἐκ πίστεως.*] Αὕτη γὰρ ἡ ἀληθῶς δικαιосύνη, ὡς ἦγε τοῦ νόμου, ψευδής. Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιосύνης, εἰς νόμον δικαιосύνης οὐκ ἔφθασε. *Τουτέστιν, εἰς τὴν ἐκ νόμου δικαιосύνην οὐκ ἔφθασεν.* Ἐρωτᾷς, διατί; Διότι τὰ ἐν νόμῳ οὐκ ἐφύλαξεν· ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως ᾔθελῃσε δικαιωθῆναι. Τί οὖν αἴτιον τοῦ μὴ φθάσαι τὴν δικαιосύνην; Ὅτι ἐξ ἔργων ἐξήτησεν δικαιωθῆναι· τίς δὲ ἐξ ἔργων δικαιούται ἄνθρωπος ὧν (α); καὶ μὴ θελήσαντες οἱ Ἰουδαῖοι ἐκ πίστεως δικαιωθῆναι, ἀλλ' ἐξ ἔργων τοῦ νόμου, ἀπέτυχον. *Προσέκοψαν γάρ.*] *Προσέκοψαν*, ἀντὶ τοῦ, ἠπίστησαν. Πῶς δέ τις προσκόπτει; Ἐάν ἐξω προσέχη, ὥσπερ οὗτοι τῷ νόμῳ προσέχοντες, προσελθόντες· συνεθλάσθησαν. *Τῷ λίθῳ τοῦ προσκόμματος.*] *Προσκόματος λίθον*, καὶ, *πέτραν σκανδάλου*, τὸν Κύριον καλεῖ, ἐκ τῶν εἰς αὐτὸν προσκοψάντων καὶ σκανδαλισθέντων τὸ ὄνομα ἐπιθεῖς. Προσπταίνει γὰρ εἰώθασιν, οἱ ἐτέρωσε τὴν

(α) Ῥωμ. 1', 20.

διάνοιαν ἔχοντες, καὶ τὴν ὁδὸν προσδλέπειν οὐκ ἐθέλοντες. Τοῦτο πεπόνθασιν Ἰουδαῖοι. Περὶ γὰρ δὴ τὰ περιττὰ τοῦ νόμου κεχηνότες, τὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν προαγορευθέντα λίθον ἰδεῖν οὐκ ἠθέλησαν.—*Καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ καταισχυρθήσεται.*] Ὁρᾷς, ὅτι τοῦ μονομερῆς ὁ θεός, ἀλλὰ πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν σωθήσεται. Τοῖς μὲν γὰρ ἀπίστοις, ἐναντίως ἤπερ ἔχει φύσει γίνεται· τοῖς δὲ πιστοῖς, κατὰ φύσιν, ἔρεισμα καὶ στήριγμα καὶ ἀσφάλεια.

ΚΕΦ. Χ, 1 Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία τῆς ἐμῆς καρδίας, καὶ ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν θεόν, ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν. **2** Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, ὅτι ζῆλον θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. **3** Ἀγνοοῦντες γὰρ τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην, καὶ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες στήσαι, τῇ δικαιοσύνῃ **4** τοῦ θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν. Τέλος γὰρ νόμου Χριστός, εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι.

Ἐπειδὴ καθήψατο τῶν Ἰουδαίων, μέλλει δὲ καὶ ἔτι, διὰ τοῦ, *Ἀδελφοί*, καὶ τῶν ἄλλων, καταλειπεῖ αὐτούς, καὶ εἰς νοθεσίαν ληληθότως προκαταρτίζει, ἵνα μὴ ὀργισθέντες, ὅλως ἀνήκοοι γένωνται. *Ἡ μὲν εὐδοκία*, ἡτοί, ἡ σφοδρὰ ἐπιθυμία, *τῆς ἐμῆς καρδίας.*] Μέλλων τῶν Ἰουδαίων καθάπτεσθαι, προσφέρει εὐνοίαν τοῦ λόγου, ἵνα μὴ δόξη μισούντος εἶναι, ἀλλὰ κηδομένου τὰ ῥήματα τῆς ἐπιτιμήσεως. Φησὶ δὲ, ὅτι καὶ σφοδρὰ ἐπιθυμῶ, καὶ δεομαι σωθῆναι. *ὑπὲρ τοῦ Ἰσραὴλ ἐστὶν εἰς σωτηρίαν.*] Οὐχ ἀπλῶς ὑπὲρ αὐτῶν αἰτοῦμαι, ἀλλ' εἰς σωτηρίαν· ἵνα πιστεύσαντες Χριστῷ, σωθῶσι. *Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς.*] Δοκεῖ χαρίζεσθαι αὐτοῖς. *Μαρτυρῶ*, φησιν, αὐτοῖς, ὅτι οὐ διὰ ἄνθρωπον εἰσὶν ἀπεσχοινισμένοι Χριστοῦ, ἀλλὰ διὰ ζῆλον δῆθεν θεοῦ· τοῦτο δὲ κατὰ ἀγνοίαν πράττουσι· νομίζοντες γὰρ τὸν νόμον εἶναι καλόν, ἀπιστοῦσι τῷ σώζειν δυναμένῳ Χριστῷ. *Ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν.*] Ζῆλον, φησὶν, ἔχουσιν· ἀλλ' οὐχ ἵνα ἐπιγνώσι τὸ ὄντως καλόν, ὃ ἐστὶν ὁ

(ΤΟΜ. Γ')

Χριστός· εἰ γὰρ τοιοῦτον ἔσχον ζῆλον, ἐπέγνωσαν ἂν. Ἀγνοοῦντες γάρ.] Τοῦτο ῥῆμα συγγνώμης. Τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην.] Δικαιοσύνην θεοῦ καλεῖ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, διὰ τὸ χάριτος δεῖσθαι θεοῦ· ἣν καταλιπόντες· Καὶ τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην ζητοῦντες στῆσαι, οὐχ ὑπετάγησαν.] Ἰδίαν δικαιοσύνην, τὴν ἐκ τοῦ νόμου λέγει, ἢ διὰ τὸ μηκέτι ἰσχύειν, ἢ διὰ τὸ δεῖσθαι πόνων καὶ ἰδρώτων. Ζητοῦντες στῆσαι.] Φιλονεικοῦντες κυρῶσαι τὴν ἰδίαν δικαιοσύνην. Τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ θεοῦ.] Δηλονότι, οὐδὲ τὴν ἐν νόμῳ ἐπλήρωσαν· ζητοῦσι γὰρ στῆσαι· οὐκοῦν οὐκ ἔστησαν. Οὐχ ὑπετάγησαν.] Οἷον, πειθήνιον οὐχ ὑπέθηκαν αὐχένα. Τέλος γὰρ νόμου Χριστός.] Ἐν τῇ ἐννάτῃ βίβλῳ τῶν κατὰ Ἰουλιανοῦ, οὕτω κεῖται· Ὅτι τὸ τέλος καὶ οἷον ἀναίρεσις τοῦ νόμου· καὶ πληρώσις ὁ Χριστός. Πῶς δὲ τέλος νόμου Χριστός; Ὅτι ἐδικαίωσε· καὶ ἅπερ ὁ νόμος ἠθέλησε μὲν ποιῆσαι, οὐκ ἔσχεσε δὲ, ταῦτα ὁ Χριστός ἐλθὼν ἀπῆρτισε, καὶ ἐτελείωσεν εἰς τοὺς αὐτῷ πιστεύσαντας. Ἐπειδὴ δὲ ὅλως καὶ τὴν ἐκ νόμου, δικαιοσύνην ἐκάλεσεν, ἵνα μὴ νομίσωμεν, ὅτι δύναται δικαιοῦσαι ὁ νόμος, φησί, Τέλος εἶναι καὶ πληῖρωμα τοῦ νόμου τὸν Χριστόν· τὸ γὰρ τέλειον ὁ νόμος ἐν τῇ εἰς Χριστὸν ἔχει πίστει. Ὁ οὖν πιστεύσας, φησί, Χριστῷ, πληροῖ τὸν νόμον. Εἰς δικαιοσύνην παρὰ τῷ περτεύοντι.] Εἰς τὸ δικαιοῦν τὸν ὄντως τελειωτὴν τοῦ νόμου, τουτέστι, τὸν πιστόν.

- 5 Μωσῆς γὰρ γράφει τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐκ τοῦ νόμου· «Ὅτι ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται
6 ἐν αὐτοῖς (α)». Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει· «Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Τίς ἀναθήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; » τοῦτ' ἐστὶ Χριστὸν καταγαγεῖν.
7 Ἡ· «Τίς καταθήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; » τοῦτ'
8 ἐστὶ Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. Ἀλλὰ τί λέγει; «Ἐγγὺς σου τὸ ῥῆμά ἐστίν, ἐν τῷ στόματί σου καὶ

(α) Λευτ. ΙΗ', 5.

ἐν τῇ καρδίᾳ σου (α)· τοῦτ' ἐστὶ τὸ ῥῆμα τῆς πίστεως, ὃ κηρύσσομεν.

Μωσῆς γὰρ γράφει τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἐκ τοῦ νόμου.] Ὅρος τῆς ἐν νόμῳ δικαιοσύνης· Ὅτι ὁ ποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Οὐκοῦν οὐκ ἐνὶ σωθῆναι, τὸν μὴ πληροῦντα τὰ ἐν αὐτῷ. Ἐπεὶ οὖν οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐπλήρωσεν, ἐξέπεσεν ἢ διὰ νόμου δικαιοσύνη, καὶ ἀπρακτεῖ. Ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτω λέγει.] Εἰρηκῶς τὴν ἐκ νόμου δικαιοσύνην, λέγει καὶ τὴν ἐκ πίστεως· καὶ δείκνυσιν αὐτὴν οὐχ οὕτως οὐσαν ἐπίπονον. Τοιγαροῦν ταύτην μὲν τινες ἔφθασαν· ἐπειρήθη δὲ, οὐδεὶς. Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου.] Ἴνα μὴ νομισθῇ ἡ πίστις εὐκατόρθωτος καὶ εὐκαταφρόνητος, διὰ τοῦτο δείκνυσιν καὶ αὐτὴν πόνου δεομένην, καὶ πρὸς τοὺς ἀφανεῖς λογισμοὺς ἔχουσαν τὴν πάλιν. Μὴ εἴπῃς γὰρ μηδὲ ἐν καρδίᾳ, τουτέστι, μηδὲ ἐνθυμηθῇς· ἀλλὰ πάντα λογισμὸν ἐκβαλεῖξω.—ΑΛΛΩΣ. Ἐπειδὴ ἤκουσας τὰ τοῦ νόμου ἔργα μὴ δύνασθαι δικαιοῦσαι τὸν ἄνθρωπον, μάνθανε, πῶς ἐν Χριστῷ δικαιοῦμεθα ἀπόνως καὶ ῥαδίως. Πίστιν γὰρ ζητεῖ ἐκ καρδίας, καὶ ὁμολογίαν ἐκ στόματος. Ἀναγκαῖον δὲ σαφηνίσαι τὸ ῥητὸν πλατύτερον, τό· Τίς ἀναθήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; καὶ· Τίς καταθήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; Ἐνὶ τοῦτο ἐκ τοῦ Μωσέως οὕτως εἰληφθαι τῷ ἀποστόλῳ, νοηθὲν κατὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ σοφίαν. Ὁ μὲν γὰρ Μωσῆς, ὅσον κατὰ τὸ γράμμα, τοῦτο φησὶν· Ὅτι ἡ ἐντολὴ τοῦ θεοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν σου κεῖται, ὧ Ἰουδαῖς· καὶ οὐ δεῖ σε οὔτε εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελθεῖν, ἵνα ταύτην εὕρῃς· οὔτε εἰς τὴν ἄβυσσον κατελθεῖν, ἵνα ταύτην λάβῃς· οὔτε εἰς τὰ πέρατα τῆς θαλάσσης διαβῆναι· ἀλλ' ἐγγὺς σου ἐστίν, ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ σου. Πάντα γὰρ ὑπέδειξέ σοι ὁ θεός διὰ τοῦ νόμου. Ὁ μὲν οὖν Μωσῆς κατὰ τὸ γράμμα, οὕτω δοκεῖ ταῦτα λέγειν· ὁ δὲ ἀπόστολος, εἰς Χριστὸν ταῦτα ἐξελάβετο·

(α) Δευτερον. Α', 12. 14.

τουτέστι, Μὴ διστάτης, μηδὲ εἴπῃς ἐν τῇ διανοίᾳ σου, Πῶς ὁ Χριστὸς κατέβη ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐσαρκώθη; ἢ πῶς ἀποθανὼν ἀνέστη ἐκ τῆς ἀδύσσου, τουτέστι, τῶν κατωτάτων τόπων; Ἀλλὰ πάντα λογισμὸν ἐκβάλε ἔξω. — Ἐγγύς σου τὸ ῥήμαί ἐστιν.] Ἐύντομος ἡ σωτηρία, καὶ οὐ δεομένη τῶν ἔξωθεν κόπων· ἐν γὰρ τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ γλώσσῃ κεῖται· πλὴν στερεῶς δεῖται καὶ νοουχοῦς ψυχῆς.

- 9 Ὅτι, ἐὰν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν, καὶ πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ
10 θεὸς αὐτὸν ἡγείρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ. (Καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην· στόματι δὲ ὁμολογῆται εἰς σωτηρίαν.) Λέγει γὰρ ἡ γραφή· « Πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ, οὐ καταισχυνηθήσεται (α). »
11 Οὐ γὰρ ἐστὶ διαστολὴ Ἰουδαίου τε καὶ Ἑλλήνου· ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας
12 τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν. « Πᾶς γὰρ, ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται (β) ».

Εἰδεξε, πῶς ἐν καρδίᾳ, οἶον, ἐν λογισμῷ, καὶ ἐν γλώσσῃ κεῖται ἡ σωτηρία. Ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ἡγείρεν.] Τρόπον λέγει, δι' οὗ τις ἐναχθεῖν πρὸς τὴν πίστιν. Ἐνόησον γάρ, φησι, τὸ δυνατόν τοῦ ἐγείραντος, καὶ οὐ δυσχερανεῖς πρὸς τὴν πίστιν. Καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται.] Καρδίᾳ μὲν γάρ, φησι, πιστευόμενος ὁ Χριστός, δικαιοῦ· στόματι δὲ ὁμολογούμενος, σώζει. Λέγει γὰρ ἡ γραφή.] Τὴν μαρτυρίαν ἡγάγεν, ἵνα δείξῃ μὴ οὖσαν ἐν τῇ πίστει διαφορὰν Ἰουδαίου καὶ ἐθνικοῦ· πᾶς γὰρ, φησιν, ὁ πιστεύων τὸν Ἡσαΐαν ἐπιφερόμενος μάρτυρα. Οὐ γὰρ ἐστὶ διαστολή.] Τὸ πᾶσι κοινὸν τῆς χάριτος ἀνακηρύττει. Καὶ ὅπερ ἐποίησεν ἄνω πολλοῖς λόγοις, θέλων καταγαγεῖν τὸ φύσημα τῶν Ἰουδαίων, νῦν διὰ βραχέων ποιεῖ· ὅτι οὐκ ἐνί μέσον· τοῦτο γὰρ ἡ διαστολή· Ἰουδαίου καὶ ἐθνικοῦ. Ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος πάντων.] Ἄνω περὶ τοῦ πατρὸς ἔλεγεν. Ἡ Ἰουδαίων ὁ θεὸς μὲν

(α) Ἡ. κ. β. 10

(β) Ἰωὴλ β', 32.

τοῖς; οὐχὶ δὲ καὶ ἐθνῶν (α); νῦν δὲ τὸ αὐτὸ περὶ τοῦ οὐοῦ λέγει. Οὕτως οὐκ οἶδε διαφορὰν τῆς ἀγίας Τριάδος. Πλουτῶν εἰς πάντας.] Δείκνυσι τὸν Χριστὸν σφόδρα ἐφοιόμενον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, ὅπου γε πλουτὸν ἴδιον ἡγείταται τὸ πολλοῦς πιστεῦσαι καὶ σωθῆναι· τοῦτο δὲ ποιεῖ, πιεθεύων αὐτοὺς μὴ ἀπογῶναι ἐαυτῶν· ὁ γὰρ πλουτὸν, φησιν, οἰκτεῖον ἡγούμενος τὸ σώζειν, οὐκ ἂν ποτε ὀκνήσῃ ἢ ἀναδάλῃται σώσει. Πᾶς γὰρ, ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται.] Εἰ πᾶς, οὐδὲν πλέον ἔχουσιν Ἰουδαῖοι τῶν ἐθνῶν. Μάρτυς καὶ ὁ Ἰωὴλ, ὁ ταῦτα λέγων.

- 14 Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται, εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύουσιν, οὗ οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος; πῶς δὲ κηρύξουσιν, ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι; καθὼς γέγραπται· « Ἰς ὧραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθὰ (β) ». Ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ. Ἡσαΐας γὰρ λέγει· « Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν (γ); » Ἄρα ἡ πίστις
17 ἐξ ἀκοῆς· ἢ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος θεοῦ. Ἀλλὰ λέγω· Μὴ οὐκ ἤκουσαν; Μενοῦνγε « εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξήληθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν (δ) ».

Εἶπε· Πᾶς, ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Πῶς τοιγαροῦν ἔσται αὐτοῖς ἐπιτυχεῖν τῶν τοῦ προφήτου ῥημάτων, ἀνθρώποις πιστεῦσαι μὴ θελήσασιν; Ἐαυτοῖς τοιγαροῦν μεμφέσθωσαν· ἀποκλείουσι γὰρ τὴν σωτηρίαν ἀφ' ἑαυτῶν. — ΑΛΛΩΣ. Λίαν ἐνταῦθα συμπεπλεγμένης ἐννοίας συνεγείρει, καὶ θαυμασιῶς προάγει. Πλουτὸν ἡγείταται, φησιν, ὁ Χριστὸς τὸ πιστεῦσαι καὶ σωθῆναι σε. Ὡστε ἀπό γε τοῦ Χριστοῦ, ἅπαν γέγονε. Θέλεις οὖν σωθῆναι; ἐπικάλεσαι τὸν Χριστόν. Ἀλλὰ θέλεις ἐπικαλέσασθαι; πιστεῦσαι δεῖ πρότερον. Θέλεις δὲ πιστεῦσαι; ἀκοῦσαι δεῖ πρότερον τοῦ κηρύγματος. Ἀλλὰ

(α) Ῥωμ. Γ', 29.
(δ) Ψαλμ. ΙΗ', 5.

(β) Ἡσ. ΝΒ', 7.

(γ) Ἡσ. ΝΓ', 1.

τὸν κηρύσσοντα ζητεῖς; Ἰδοὺ, ἐγὼ ἑοῶ. Ἀλλ' ἀγνοεῖς, εἰ ἀπέσταλμαι κηρύσσειν; Προφητεία ἐστὶν ἀνωθεν τοῦτο κηρύσσουσα, ὅτι οὐ μόνον κηρύξουσιν καὶ εὐαγγελίσονται τὴν σωτηρίαν καὶ εἰρήνην, ἀλλ' ὅτι καὶ μεγάλα καὶ ὑπερφυῆ ἐξαγύσουσιν. Ὡς ὥραϊσι γὰρ οἱ πόδες τῶν ἐπὶ τὸ κήρυγμα τρεχόντων, φησί, τῶν τὸ εὐαγγέλιον καταγγελλόντων! Ὡστε οὐδεμία πρόφασις ὑμῖν τοῦ σωθῆναι.— Πῶς δὲ πιστεύουσιν.] Κατὰ τὸ ἀκόλουθον γὰρ καὶ τοῦτο συμβαίνει. Ἐπεὶ γὰρ τῶν αὐτοῦ λόγων ἀκοῦσαι οὐκ ἠδουλήθησαν, εἰκότως οὐδὲ ἐπίστευσαν. Χωρὶς κηρύσσοντος.] Τσιγαροῦν, ἰδοὺ, φησί, κηρύσσω, καὶ προσῆκον ὑμᾶς ἀνασχέσθαι τῶν λόγων καὶ τῶν ἐλέγχων. Ἐὰν μὴ ἀποσταλῶσι.] Δείκνυσιν, ὅτι οὐκ ἐξ οἰκείας αὐθεντίας ἦλθεν εἰς τὸ κηρύξαι αὐτοῖς, ἀλλ' ἀποσταλεῖς παρὰ Χριστοῦ· τούτῳ ἑαυτὸν ἀξιόπιστον ποίῳν. Καθὼς γέγραπται.] Οὐ μόνον, φησὶν, ἀπέσταλμαι· ἀλλὰ καὶ πάσαι τὸ δεῖν ἀποστολὴν γενέσθαι προεῖρητο. Ἀξιόπιστος οὖν κατ' ἄμφω, ἕκ τε τῆς ἀποστολῆς, ἕκ τε τοῦ προωρίσθαι τὴν ἀποστολὴν. Ὡς ὥραϊσι οἱ πόδες.] Οἱ πόδες αὐτῶν ἐνεκωμιάσθησαν, διὰ τὸν τοῦ κηρύγματος τρόπον τῶν ἀποστόλων, εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, ἥγουν καταλλαγὴν τὴν τοῦ θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἀγαθὰ. Εἰ τοίνυν ἄλλως οὐκ ἦν πιστεῦσαι δέχαι τοῦ ἀκοῦσαι, καὶ δέχαι τοῦ κηρύξαι· κεκήρυκται δὲ, καὶ ἤκουσαν· εὐδελον, ὥς ὁ θεὸς μὲν οὐδὲν ἐκλείπειν· οἱ δὲ μὴ πιστεύσαντες, ἑαυτοῖς μεμφέσθωσαν. Ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν.] Ἐπειδὴ τοῦτο αὐτῷ ἀντέκειτο· ἔλεγον γὰρ, ὅτι· Εἰ ἀπὸ θεοῦ ἀπεστάλητε, διὰ τί μὴ πάντες ὑπήκουσαν τῷ εὐαγγελίῳ; φησὶν, ὅτι καὶ τοῦτο πρὸ πολλοῦ ἐλέχθη. Τὸ δὲ, Κύριε, τίς ἐπίστευσε, ἀντὶ τοῦ, σπάνιοι, ἢ ολίγοι. Διὰ γὰρ τὸ εἶναι ἡμᾶς αὐτεξουσίους, οὐδένα πρὸς βίαν ἀγεί ὁ θεός. Ἡσαΐας γὰρ λέγει· Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν;] Εἰ τοῦτό σε, φησί, σκανδαλίζει, τὸ μὴ πάντας ὑπακούσαι, αὐτό σε τοῦτο πιστεῦσαι πεισάτω· ἐπειδὴ προελέχθη, ὥς οὐ πάντες πιστεύουσιν. Ἄρα ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς.] Ἐπειδὴ

αἰ Ἰουδαῖοι σημεῖα ἐπεζήτουν (α), πρόφασιν λαβὼν τὸ προφητικόν, ἐντρέπει αὐτοὺς, ὥς οὐ χρὴ σημεῖα ἐπιζητεῖν· ἡ γὰρ πίστις, ἐξ ἀκοῆς, οὐκ ἐκ σημείων γίνεται. Ἡ δὲ ἀκοή διὰ ῥήματος θεοῦ.] Ἐπειδὴ ἀκοὴν εἶπεν, ἐπάγει, διὰ ῥήματος θεοῦ. Μὴ νομίσεις, φησὶν, εὐτελές τι τὴν ἀκοήν· οὐκ ἐστὶν ἀνθρώπινα· ῥήματα λαλούμενα, ἀλλὰ ῥήματα θεοῦ. Ὡστε εἰ θαύματα ζητεῖς, ὥς ἐκ θεοῦ ὄντα, πίστευσον καὶ τοῖς ῥήμασιν, ὥς ἐκ θεοῦ λεγομένοις. Μενούργε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν.] Ἐπειδὴ εἶπεν, ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς· Ἀλλ' ἔρεῖ τις, φησί, Μὴ οὐκ ἤκουσαν οἱ Ἰουδαῖοι; Καὶ φησὶν· Ὅλη ἡ γῆ ἤκουσεν, ὥς μαρτυρεῖ καὶ ὁ προφήτης· καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, παρ' οἷς μάλιστα κεκήρυκται, οὐκ εἶχον ἀκοῦσαι;— ἈΛΛΩΣ. Ὡς πέρ τινος εἰπόντος· Καὶ τί πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, εἰ ἀπεστάλησαν οἱ εὐαγγελιζόμενοι, οὗτοι δὲ οὐκ ἤκουσαν ὅλως; φησὶν, ὅτι ἡ οἰκουμένη πᾶσα ἤκουσε, καὶ οὗτοι οὐκ ἤκουσαν, παρ' οἷς τοσούτον χρόνον διέτριψαν οἱ ἀπόστολοι; Καὶ μὴν ὁ προφήτης μαρτυρεῖ τοῦτο· καὶ πῶς ἂν ἐκεῖνο ἔχοι λόγον.

- 19 Ἀλλὰ λέγω· Μὴ οὐκ ἔγνω Ἰσραὴλ; Πρῶτος Μωϋσῆς λέγει· «Ἐγὼ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς (6).»
 20 Ἡσαΐας δὲ ἀποτολμᾷ, καὶ λέγει· «Εὐρέθην τοῖς
 21 ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανῆς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι (γ).» Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει· «Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα (δ).»

Ἀλλ' ἔρεῖ τις· Ναί, ἐκήρυξαν μὲν πολλοί· εἰκὸς δὲ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ μὴ γινῶναι τοῦ κηρύγματος τὴν δύναμιν. Καὶ πῶς ἐνι τοῦτο, φησὶν, ὅτι τὰ μὲν ἔθνη, οἷς οὐδὲν προεῖρητο, ἔγνωσαν· ὁ δὲ Ἰσραὴλ οὐκ ἔγνω, καίτοι προακούσας; Ἰδοὺ γὰρ αὐτὸς ὁ νομοθέτης φησὶν· Ἐγὼ παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ' οὐκ ἔθνει.] Ὡς οὖν

(α) Α' Κορ. Α', 22.

(6) Δευτ. ΑΒ', 21,

(γ) Ἠσ. ΞΕ', 1.

(δ) Ἠσ. ΞΕ', 2.

τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἑωρᾶτε προσερχομένους τῇ πίστει, καὶ ἔτι μὴν ἐρχομένους, ἐκυτοὺς δὲ ἀπορρίπτομένους, ἔδει ὑμᾶς καὶ τὴν αἰτίαν εἰδέναι. Μᾶλλον δὲ ἐκόντες ἐπελάθεσθε τῶν οὕτω σα- ρῶν προρρήσεων. *Πρῶτος Μωϋσῆς λέγει.*] Δεύτερος γὰρ εἶπεν Ἡσαίας. *Παρακληλώσω, οἶον, παρακλίσω.* Μεγίστη δὲ ἡ τοῦ πράγματος ἰσχὺς· πολλάκις γὰρ ὁ παρακλήσει μὴ πεισθεὶς, ἐπίσθη τῷ παρακλισμῷ. *Ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ.*] Τί γὰρ εὐ- τελέστερον, ἢ ἀσυνετώτερον εἰδωλολατρῶν; *Ἡσαίας δὲ ἀποτολμᾷ, καὶ λέγει.*] Ἠρῆσατο, φησί, καὶ κινδυνεύσαι μᾶλλον, ἢ συνεσκιασμένην εἰπεῖν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν οἰκονομίαν. *Τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσι.*] Τίνες δὲ οἱ μὴ ζη- τοῦντες, μὴδὲ ἐπερωτῶντες; Οἱ ἐξ ἐθνῶν δηλαδὴ. Ὅρᾳς, πόσας εἶχον [οἱ Ἰουδαῖοι] τοῦ γινῶναι ἀφορμὰς; Ὅρωντες γὰρ διὰ τῆς πίστεως εὐδοκιμοῦντα τὰ ἔθνη, ὥφειλον ἀνανήψαι· ἀλλ' ἐκόντες ἐτυφλώθησαν. *Τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι.*] Τῶν ἐθνῶν καθαιρεῖ τὸ φρόνημα· ὅτι, φησί, τὸ πᾶν τῆς χάριτος ἦν· ὅμως ἔστι καὶ τῶν ἐθνῶν· τὸ γὰρ τὸν εὐρεθέντα καὶ φανέντα μὴκέτι ἰάσαι, τῆς αὐτῶν ἦν ἀρετῆς. *Πρὸς δὲ τὸν Ἰσραὴλ λέγει.*] Ὁ κατηγορίας Ἰουδαίων! Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσι· Διὰ τί ἡμῖν οὐ γέγονεν ἐμφανής, ἀλλὰ τοῖς ἔθνεσι, τὸ πλέον ἐπ' αὐ- τῶν γενόμενον ἔδειξεν· ὅτι καὶ παρεκάλει, καὶ οὐκ ἠκούσθη ὁ Κύριος. *Ὁλην τὴν ἡμέραν.*] Οἶον, τὸν τῆς ἐνανθρω- πήσεως καιρὸν· ἢ μᾶλλον πάντα τὸν ἔπροςθεν, ἐξ οὗ ἐξῆλθον ἐξ Αἰγύπτου. *Πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα.*] Ὁ μὲν θεὸς ἐκάλει, καὶ οἶον ἐναγκαλισσάσθαι ἠθούλετο· τί δὲ αὐτοί; Ἠπείθουν καὶ ἀντέλεγον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Περὶ τοῦ σκοποῦ, καθ' ὃν ἐξεβλήθησαν,
ὥστε δεύτερον ἐπανελθεῖν, ζήλω τῶν

προτιμηθέντων ἐθνῶν, τουτέστι τῶν
συναχθέντων πιστῶν.

ΚΕΦ. XI, 1 Λέγω οὖν· Μὴ ἀπώσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ; Μὴ γένοιτο· καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμί, ἐκ σπέρματος Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμίν.
2 Οὐκ ἀπώσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὃν προέγνω.
Ἡ οὐκ οἶδατε, ἐν Ἠλίᾳ τί λέγει ἡ γραφὴ; ὡς ἐν-
3 τυγχάνει τῷ θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, λέγων· «Κύ- ριε, τοὺς προφῆτας σου ἀπέκτειναν, καὶ τὰ θυσια- στήριά σου κατέσκαψαν· καὶ γὰρ ὑπελείψθην μόνος,
4 καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχὴν μου (α).» Ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός; «Κατέλιπον ἑμαυτῷ ἑπτα- χισχιλίους ἀνδρας, οἳ τινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ.»

Ἀρα οὖν, ἐπειδὴ ἠπειθήσαν καὶ ἀντεῖπαν, μὴ ἐν ἀποβολῇ γεγέννηται, ὡς μὴδὲ ἐπιστρέψαι δύνασθαι, καὶ διὰ τοῦτο κατηργῆσθαι τὰς πρὸς Ἀβραάμ ἐπαγγελίας; Οὐμενοῦν! Καὶ γὰρ καὶ λαὸς ἐστὶν αὐτοῦ, φησί, καὶ προέγνω αὐτόν, τουτέστι, πρὸ τῶν ἐθνῶν. Καὶ γὰρ ἐγγὺς ὁ ἑλεγχος καὶ ἡ βεβαίωσις τοῦ λόγου. Αὐτὸς ἐγώ, φησι, Παῦλος, ὁ κῆρυξ καὶ διδάσκα- λος τῶν ἐθνῶν, Ἰσραηλίτης εἰμί. Οὐκοῦν οὐκ ἀπώσθητε ἀπὸ θεοῦ, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἀπωθεῖσθε. *Μὴ ἀπώσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ;*] Κατ' ἐρώτησιν καὶ ἀπαγόρευσιν προάγει τὸν λόγον. Οὐκ ἀπώσατο ὁ θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὃν προέγνω· εἰ γὰρ ἀπώσατο, οὐκ ἂν ἐξ Ἰουδαίων ἀποστόλους καὶ κήρυκας ἐξελέ- ξατο. Καὶ γὰρ ἐγὼ Παῦλος, Ἰουδαῖος εἰμί. Ἡ οὐκ οἶδατε ἐν Ἠλίᾳ.] Ἴνα μὴ λέγωσιν οἱ Ἰουδαῖοι· Εἴτα σὺ εἶ ὁ πᾶς λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ; καὶ εἰς σὲ μέλλουσιν αἱ πρὸς Ἀβραάμ ἐπαγγελίαι πέρας λαμβάνειν; φησί πρὸς τοῦτο, ὅτι πολλοὶ εἰσιν οἱ σεσω- σμένοι· ἀλλ' ὑμεῖς ἀγνοεῖτε. Καὶ γὰρ καὶ Ἠλίας μόνος ᾤετο ὑπολείπεσθαι· ἀλλ' ἤκουσεν εἶναι καὶ ἄλλους. Οὕτω καὶ νῦν

(α) Γ' Βασιλ. ΙΘ', 10. 14. 18.

πολλοὶ εἰσὶν οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστοί· ἀλλ' ὑμεῖς ἀγνοοῦντες, ἐμὲ μόνον εἶναι οἶσθε. *Κἀγὼ ἐπελείφθην μόνος.*] Εἰ δὲ ὁ Ἥλιος ἡγνόει, ὅτι μόνος οὐκ ἦν, σχολῇ γ' ἂν ὑμεῖς εἰδείητε. *Ἀλλὰ τί λέγει αὐτῷ ὁ χρηματισμός;*] Τουτέστιν, ὁ λόγος τοῦ θεοῦ· τοῦτο γὰρ λέγει, ὁ χρηματισμός. Δηλοὶ δὲ τὸ, *κατέλιπον*, ὅτι τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ἦν τὸ πολὺ μέρος

5 Οὕτως οὖν καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ *λεῖμμα* κατ' ἐκλο-
6 γὴν χάριτος γέγονεν. Εἰ δὲ *χάριτι*, οὐκέτι ἐξ ἔργων· ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκέτι γίνεται χάρις· εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκέτι ἐστὶ χάρις· ἐπεὶ τὸ ἔργον, οὐκέτι ἐστὶν ἔργον.

Ὡςπερ οὖν τότε, ἐκ παντὸς τοῦ λαοῦ ἐπτακισχίλιοι εὐηρέ-
στουν· οὕτω καὶ νῦν ὀλίγοι εὐαρεστοῦσι, καὶ αὐτοὶ λογίζονται
εἰς σπέρμα τῷ Ἀβραάμ, καὶ οὐκ ἐξέπεσεν ἡ ἐπαγγελία τοῦ
θεοῦ. *Καὶ ἐν τῷ νῦν καιρῷ.*] Οὐκοῦν ἐπὶ τοῦ Ἥλιος χάριτι
ἐσώθησαν· τοῦτο γὰρ καὶ ὁ, *Καὶ*, δηλοῖ σύνδεσμος. Καὶ πάλιν·
Ὡςπερ ἐν Ἥλιος, φησὶν, οὕτω καὶ νῦν ὑπόλειμμά ἐστιν
εὐαρέστων, κατὰ χάριν ἐπιλεγέντων. Τῷ δὲ εἰπεῖν, *ἐκλογὴν*,
ἔδειξε καὶ τῶν ἐπιλεγέντων τὴν δοκιμὴν· οὐ γὰρ ἂν ἀδόκιμοι
ἐπιλέγησαν. Τῷ δὲ εἰπεῖν, *χάριτι*, ἔδειξε τὴν τοῦ θεοῦ δω-
ρεάν. *Εἰ δὲ χάριτι.*] Εἰ χάριτι ἐκλεγόμεθα, ῥάδιον τὸ προσ-
ελθεῖν καὶ πιστεῦσαι Χριστῷ. Οὐδὲ γὰρ ἔργων δεόμεθα εἰς
τὸ προσδραμεῖν αὐτῷ καὶ πιστεῦσαι· ἀλλὰ μόνη γνώμη
καὶ προαίρεσις ἀρκεῖ· κατὰ χάριν γὰρ, καὶ οὐ δι' ἔργα προσ-
δέχεται. Ὡς, εἰ χάριτι καλεῖ καὶ προσδέχεται, οὐκ ἔχο-
μεν εἰς τοῦτο χρεῖαν ἔργων. Ἐπεὶ, εἰ χρεῖαν σχοίημεν ἔρ-
γων, οὐκέτι μένει χάρις ἢ χάρις, διὰ τοῦ ἔργου εἰς ἀντιμι-
σθίαν περισταμένη. Ὡςτε οὐκ ἔστι χάρις ἢ χάρις. Οὐ
μόνον δὲ τοῦτο ἀκολουθήσει τὸ ἄταπον, ἐὰν νομίσωμεν, ὅτι
δεῖ ἡμῶν ἔργων εἰς τὸ προσελθεῖν καὶ πιστεῦσαι Χριστῷ· ἀλλὰ
καὶ ἕτερον ὅμοιον. Εἰ γὰρ ἐξ ἔργων προσιέναι δεῖν ἡμᾶς νομί-
σωμεν, δῆλον, ὡς ἀνήρηται ἡ χάρις. Ἐπεὶ, εἰ μὴ ἀνήρηται,

οὐκέτι οὐδὲ τὸ ἔργον μένει ἔργον, τῆς χάριτος οὐκ ἐώσης ὅλως
ἔργον ὑποστῆναι, ἀλλὰ προῖκα τὴν ἐκλογὴν ἐπιδεικνυμένης.
Κεχώρισται μὲν γὰρ ἀπ' ἀλλήλων τῇ φύσει, *χάρις καὶ ἔργον*
καὶ τῷ μὲν ἔργῳ ἔπεται μισθός, ἀλλ' οὐ χάρις· ἡ δὲ χάρις,
δίδεται, οὐχ ὡς ἀντιμισθία, ἀλλ' ὡς δῶρον καὶ φιλοτιμία.
Δῆλον οὖν, ὅτι τῆς χάριτος τὴν εὐεργεσίαν παρεχομένης, εἴτις
οἶεται διὰ τῶν ἔργων ταύτης ἀπολαύειν, ἀναιρεῖ τὴν χάριν,
ὅσον γε ἐφ' ἑαυτῷ, καὶ οὐ μένει χάρις ἔτι ἢ χάρις. Πάλιν δὲ
οὐδὲ τὰ ἔργα μένει ἔργα· τὴν γὰρ οἰκείαν οὐ σώζει φύσιν·
ἐπεὶ ταῖς ἔργοις μισθός, ἀλλ' οὐ χάρις, ἀκολουθεῖ. Τῆς χά-
ριτος οὖν χορηγούσης τὴν εὐεργεσίαν, *κἀν τις δι' ἔργων ταύ-*
της τυχεῖν πειραθῇ, εἰς μάτην ἔσται ἡ πείρα, μήτε τῶν
ἔργων, ἔργων ἔτι δυναμένων διαμεῖναι· οὐ γὰρ ἔσται τούτοις
μισθός, τῆς χάριτος προλαβούσης· καὶ ματαιοπονοῦντος λα-
βεῖν δι' ἔργων, ἃ προῖκα παρέσχεν ἡ χάρις. — **ΑΛΛΩΣ.** *Εἰ*
χάριτι, οὐκέτι ἐξ ἔργων. Ἐπεὶ, εἰ συγχωρηθῇ τὸ ἐξ ἔργων,
ἀνήρηται ἡ χάρις, χάρις εἶναι. Πάλιν εἰ ἐξ ἔργων, οὐκέτι
ἐστὶ χάρις· ἐπεὶ, εἰ συγχωρηθῇ ἡ χάρις, οὐκέτι μένει τὸ ἔργον,
ἔργον. *Οὐκέτι ἐξ ἔργων.*] Ὡς μὴ λέγωσιν ὅτι, εἰ καὶ προ-
φῆται προέτρεπον, καὶ ὁ θεὸς παρεκάλει, καὶ ἡ παραζήλωσις
ικανὴ ἦν ἡμᾶς πείσαι· ἀπητούμεθα δὲ ὅμως φορτικὰ τινά,
καὶ οὕτως οὐχ ὑπηκούσαμεν· διὰ τοῦτο, φησι, *χάρις ἐστὶ τὸ πᾶν*,
καὶ οὐ χρεῖα ἔργων εἰς τὸ πιστεῦσαι. Οὐδὲ γὰρ οἱ προσελθόν-
τες, διὰ ἔργα προγενόμενα ἀξιοχρεοὶ πρὸς τὴν κλῆσιν ἔδοξαν·
ἀλλὰ χάρις θεοῦ ἐστὶ τὸ πᾶν. — *Ἐπεὶ τὸ ἔργον.*] Εἰ γὰρ
ἡ χάρις ἔργον ἀπαιτεῖται, ἄρα τὸ ἔργον οὐκέτι ἐστὶν ἔργον,
τῆς χάριτος προλαβούσης, καὶ γενομένης ἔργον, καὶ οἷον ἐξωθη-
σάσης τὸ ἔργον ἐκ τοῦ εἶναι ἔργον.

7 Τί οὖν; Ὁ ἐπιζητεῖ Ἰσραὴλ, τούτου οὐκ ἐπέτυχεν·
ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπαρώθησαν,
8 (καθὼς γέγραπται· «Ἐδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς πνεῦ-
μα κατανώξεως, ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ

- ὅτα τοῦ μὴ ἀκούειν (α).» ἕως τῆς σήμερον ἡμέρας·
 9 Καὶ Δαυὶδ λέγει· «Γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν
 εἰς παγίδα, καὶ εἰς θήραν, καὶ εἰς σκάνδαλον, καὶ
 10 εἰς ἀνταπόδομα αὐτοῖς· σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν· καὶ τὸν νῶτον αὐτῶν
 διαπαντὸς σύγκαμψον (β).»

Τούτου οὐκ ἐπέτυχεν.] Τοῦτο οὐκ ἐρωτῶντος ἐστίν, ἀλλὰ ἐγκαλοῦντος. Ἐαυτῷ γάρ, φησι, μάχεται ὁ Ἰουδαῖος, ζητῶν δικαιοσύνην, ἣν οὐ βούλεται λαβεῖν· τοῦτο γὰρ ὁ Ἰουδαῖος ἐπιζητεῖ, οὐ οὐ βούλεται τυχεῖν. Τὸ γάρ, τούτου οὐκ ἐπέτυχε, κατὰ οἰκείαν νόησον βούλησιν· δηλαδή, οὐκ ἐπέτυχε γινώσκων, μὴ ἀτυχῶν κατὰ τὸ ἀδύνατον. Τίς γὰρ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη; Ἡ δὲ ἐκλογὴ ἐπέτυχεν.] Οἷον, οἱ ἐξ Ἰουδαίων καὶ ἐξ ἐθνῶν πιστοί. Ἐκλογὴν δὲ εἰπὼν, δείκνυσι καὶ τὴν ἐκείνων δοκιμὴν, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ χάριν. Τὸ δὲ, ἐπέτυχε, δηλοῖ τῶν ἀγαθῶν τὸ μέγεθος, ὃ οὐκ ἠλπιζε. Οἱ δὲ λοιποὶ ἐπαρώθησαν.] Τίνες; Ὅσοι ἐναπέμειναν τῷ Ἰουδαϊσμῷ. Λοιπὸν μετὰ τὸν ἔλεγχον, θαρρεῖ πάροςιν αὐτοῖς ἐγκαλεῖν. Ἐδωκεν αὐτοῖς ὁ θεός.] Τὸ, ἔδωκεν, μὴ ἐνέργειαν, ἀλλὰ συγχώρησιν νοεῖ· οἷον, λαβεῖν ἀφῆκε, συνεχώρησε. Πνεῦμα κατανύξεως.] Κατάνυξιν, τὴν περὶ τὸ χεῖρον νῦν ἔξιν καὶ προσοχὴν τῆς ψυχῆς καλεῖ. Κατανυγῆναι γάρ ἐστι τὸ ἐμπαγῆναι πον καὶ προσηλωθῆναι, καὶ ἐν καλῷ καὶ ἐν κακῷ. Νῦν μέντοι τὸ ἀμετάθετον αὐτῶν πρὸς τὸ κακὸν, κατάνυξιν, ἐκάλεσεν. Ὁφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν.] Εἰπὼν, ἐπαρώθησαν, φέρει τοῦ Ἠσαίου τὴν μαρτυρίαν, ἵνα μὴ δόξη ἐπαχθῆς εἶναι· αἰτίαν δὲ τῆς παρώσεως λέγει γεγενῆσθαι τὴν αὐτῶν φιλονεικίαν. Ὁφθαλμοὺς γὰρ ἔχοντες εἰς τὸ ἰδεῖν τὰ θαύματα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτα εἰς τὸ ἀκοῦσαι τὴν διδασκαλίαν, οὐδενὶ τούτων εἰς δέον ἐχρήσαντο· ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐκάμμυσαν, τὰ δὲ ἀπέφραξαν, ὡς τοῦτο

(α) Ἠσ. 5', 9, 10. ΚΘ', 10. Δευτερον. ΚΘ', 3. 4.

(β) Ψαλμ. ΞΗ', 25. 24.

ἔπουδάζοντες, τὸ μὴ σωθῆναι. Καὶ Δαυὶδ λέγει.] Λοιπὸν τὴν ὑπὲρ τῆς ἀπιστίας ταύτης τιμωρίαν τὸν Δαυὶδ φέρει λέγοντα, ἥ τις τέλος ἔλαβε καὶ ἐξῆλθεν. Ἡ τράπεζα αὐτῶν.] Τὰ ἀγαθὰ αὐτῶν καὶ ἡ τρυφὴ εἰς τὸ ἐναντίον περιέστη· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, τράπεζα, καὶ, παγίς. Καὶ εἰς θήραν, καὶ εἰς σκάνδαλον.] Εὐάλωτοί, φησι, τοῖς ἐπηρεάζουσι γένωνται. Καὶ εἰς ἀνταπόδομα.] Ἀνταπόδομα εἶπε, δηλῶν, ὅτι ταῦτα πάσχοντες, ἁμαρτιῶν τίνουσι δίκας. Σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν.] Τὸ αὐθαιρέτως μέλλον παρ' αὐτῶν γίνεσθαι, ὡς ἐν κατάρας λέγει μέρος. Ἐπειδὴ γάρ, φησιν, οὐκ ἔβουλήθησαν τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἰδεῖν, μηδὲ ἰδοῖεν. Καὶ τὸν ῥῶτον αὐτῶν.] Τὸ μέλλειν αὐτοὺς ὑπὸ Ῥωμαίους γίνεσθαι δηλοῖ. Τὸ δὲ, διαπαντὸς, σημαίνει, ὡς οὐδὲ ἐλευθερωθεῖεν ἂν ποτε, ἐπιμένοντες τῇ ἀπιστίᾳ.

- 11 Λέγω οὖν· Μὴ ἔπταισαν, ἵνα πέσωσι; Μὴ γένοιτο! ἀλλὰ τῷ αὐτῶν παραπτώματι ἢ σωτηρίᾳ τοῖς ἔθνε-
 12 σιν, εἰς τὸ παραζηλώσαι αὐτοὺς. Εἰ δὲ τὸ παρά-
 πτωμα αὐτῶν πλοῦτος κόσμος, καὶ τὸ ἥττημα αὐτῶν
 πλοῦτος ἐθνῶν· πόσω μᾶλλον τὸ πλήρωμα αὐτῶν;

Καθαψάμενος αὐτῶν σφοδρῶς, νῦν πειράται τινα παραμυθίαν αὐτοῖς εὑρεῖν. Τὰ μὲν γὰρ ἁμαρτήματά, φησι, μέγιστα· ἅρα μὴ τοιαῦτα ἔπταισαν, ἵνα πεσόντες μὴ ἀναστῶσιν ἔτι, καὶ βουληθῶσι; Μὴ γένοιτο! φησιν· οἷα γὰρ ἂν ἔπταισαν, δεκτοὶ εἰσι θεῷ, βουληθέντες μόνον. Πλὴν ἅρα, ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ παραμυθίᾳ ὑπευθύνους αὐτοὺς ποιεῖ μεγίστων ἁμαρτημάτων.— ΑΛΛΩΣ. Ἐπειδὴ τῶν προσπταιόντων, οἱ μὲν πταίνοντες, ὑποσκελίζονται μόνον· οἱ δὲ, καὶ καταπίπτουσι· θέλων τοὺς Ἰουδαίους ἅμα μὲν τῆς πολλῆς ἀθυμίας ὡς προὔβρισμένους ἀπαγαγεῖν· ἅμα δὲ καὶ ἐπὶ τὴν πίστιν προτρέψασθαι, φησιν, ὅτι τὸ πταῖσμα αὐτῶν οὐχὶ εἰς κατὰπτωσιν τελείαν γέγονεν, ἀλλὰ μόνον οἷον ὑπεσκελισθῆσαν· καὶ τοῦτο οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ διὰ τινα οἰκονομίαν συνεχωρήθη· ἵνα ἐν τῷ ἐκείνων παραπτώματι

γένηται μὲν ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν· γένηται δὲ καὶ αὐτῶν ἐκείνων ἡ ἀνθρώπις, παραζηλούντων καὶ μιμουμένων τοὺς ἐξ ἔθνων. Ὡστε τὸ προσπαῖσαι αὐτοὺς τρόπον τινὰ εἰς ἀνθρώποις αὐτῶν συντέλει, εἴπερ ἐν τῷ παραπτώματι αὐτῶν ἡ σωτηρία τοῖς ἔθνεσιν· ἐν δὲ τῇ σωτηρίᾳ ἡ παραζήλωσις· διὰ δὲ τῆς παραζήλώσεως, ἡ τῶν πεπτωκότων ἀνθρώπις. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ ἀρρητος καὶ ἀκατάληπτος πρόνοια καὶ οἰκονμία! ἐξ ἀπόρων πόρους παρέχει, καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων τὰ χρηστότερα. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι ἔπταισκον, ὥστε καὶ πεσεῖν καὶ κεῖσθαι, καὶ μῆτε ἑαυτοῖς, μῆτε ἑτέροις χρηστοῦ τινας γενήσεσθαι αἴτιοι· ὁ δὲ θεὸς τῷ ἐκείνων παραπτώματι καὶ πρὸς τὴν τῶν ἔθνων σωτηρίαν ἀπεχρήσατο, καὶ εἰς τὴν αὐτῶν ἐκείνων ἀπὸ τοῦ παραπτώματος ἐπανόρθωσιν. Ὡστε οὐκ ἔπταισαν· (ταῦτα τοῦ θεοῦ οἰκονομοῦντος)· ἵνα πέσωσιν· ἀλλ' ἔπταισαν, ἵνα διορθώσωνται· μᾶλλον δὲ, ὡς ὁ ἀπόστολος φησὶν, ἵνα πλοῦτος κόσμος γένηται, καὶ πλοῦτος ἔθνων· καὶ ἐκ τούτου πάλιν τελεία καταλλαγὴ κόσμου, καὶ τελεία πάντων ἀναβίωσις, οὐ μόνον τῶν προσπταισάντων, ἀλλὰ καὶ τῶν μέχρι θανάτου καὶ νεκρώσεως καταπεσόντων. Καὶ ὅρα! Ἀρχόμενος μὲν, πταίσμα, τὴν ἀπειθειαν ἐκάλει τῶν Ἰουδαίων· εἴτα, παράπτωμα. Ἐπειδὴ δὲ ἔδειξεν αὐτοῖς, ἔὰν βούλωνται μόνον πεισθῆναι, τὸ μέγεθος τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐπῆρεν αὐτοὺς, πλοῦτον ἔθνων καλῶν, καὶ καταλλαγὴν κόσμου, καὶ σάρκα οἰκείαν· τότε καὶ τῆς ἀπειθείας τὸ ἄτοπον ἡλίκον ἐστὶ δεικνύει, νεκροὺς αὐτοὺς διὰ ταύτης ἀποφαινόμενος γενέσθαι. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο λίαν θαυμασίως ποιεῖ καὶ σοφῶς. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ νεκροὺς αὐτοὺς ἀπλῶς ὀνομασθῆναι, λίαν ἦν πικρὸν καὶ καταφορικόν, καὶ εἰς ὕβριν μᾶλλον ἢ παραινέσειν συντελοῦν, οὐχ οὕτως αὐτὸ τίθησι ξηρῶς· ἀλλὰ μίγνυσιν αὐτὸ, καὶ ἐν τάξει ἐπαίνου προάγει, λέγων· *Τίς ἡ πρόσληψις αὐτῶν, εἰ μὴ ζῶν ἐκ νεκρῶν*; διὰ μὲν τοῦ, ζῶν, τὸ εὐφραῖνον τιθεῖς· διὰ δὲ τοῦ, ἐκ νεκρῶν, ὑποσημαίνει, ὅτι ἡ ἀπειθεῖα αὐτῶν νέκρωσις ἦν. Εἴτα εἰπὼν, ὅτι τὸ παρά-

πτωμα αὐτῶν σωτηρία γέγονε τῶν ἔθνων, ἐφεξῆς ἐκ τοῦ μᾶλλον ἐπιχειρεῖ, ὅτι πάντως καὶ αὐτῶν ἔσται σωτηρία. Προαγαγὼν δὲ τὸ ἐπιχείρημα, ἐπειδὴ, ὡς ἔθος αὐτῷ, πρὸ τοῦ ἀπαρτίσαι τὴν περίοδον περιβολαῖς ἐχρήσατο, διὰ τοῦ· *Ὑμῖν γὰρ λέγω, καὶ ἐξῆς, πάλιν ἐπαναλαμβάνει τὸ ἐπιχείρημα, καί φησιν·* *Εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν, καὶ ἐξῆς.* Καὶ σημειῶσαι, ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν ταῖς ἐπαναλήψεσιν, οὐχ οὕτω γυμνῶς, καὶ ὡς ἐπεχείρησε, πάλιν ἐπαναλαμβάνει· ἀλλ' ἡ μετὰ αὐξήσεως, ἡ μετὰ τελειότερας διακαθάρσεως, ἡ ἐμφαντικώτερον καὶ ἀπλῶς ἄνευ τινὸς σχηματισμοῦ καὶ διαμορφώσεως σπανιάκις εὖροις ἂν αὐτὸν, καίτοι συνεχῶς σχεδόν τι χρώμενον, τῇ ἐπαναλήψει κεχρημένον.— *Ἀλλὰ τῷ αὐτῶν παραπτώματι.*] Ὅλον τὸ χωρίον τοῦτο εἴρηται, ὅπως καὶ αὐτοὺς παραμυθήσεται, καὶ πείσῃ, μὴ ἀπογῶναι· καὶ ἵνα τῶν ἔθνων κατενέγκῃ τὸ φύσημα, καὶ πείσῃ, μὴ ἀπονοεῖσθαι. Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἐσώθη τὰ ἔθνη· ὅτι αὐτοὶ σωθῆναι οὐκ ἠμέσχοντο· ὡς, εἴγε ἄξιον ἦν, τούτους ἔδει πρώτους σωθῆναι, εἴτα τὰ ἔθνη. Ἐπεὶ οὖν οὗτοι οὐκ ἠθέλησαν, πρωτότυποι γεγόνατε ὑμεῖς. Ὅθεν καὶ αὐτός φησιν, *Ἰουδαίω τε πρώτῳ καὶ Ἑλλήνι* (α)· καὶ ὁ Κύριος· *Πορεύεσθε μὴδλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ* (β)· καὶ πάλιν καὶ τό· *Ὑμῖν ἦν ἀναγκαῖον, πρῶτον λαληθῆναι τὸν λόγον* (γ). Ὅρᾳς οὖν, ὅτι ἡ ἀπειθεῖα τῶν Ἰουδαίων χώραν ἔδωκε τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ γενέσθαι πρωτοτύπους εἰς τὴν πίστιν; *Εἰς τὸ παραζηλῶσαι αὐτούς.*] Ἰνα, ἐπειδὴ ἀφ' ἑαυτῶν πισταῦσαι οὐκ ἠβουλήθησαν, καὶ κατὰ ζῆλον πιστεῦσωσιν. *Εἰ δὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν.*] Πρὸς παραμυθίαν αὐτοῖς λαλεῖ καὶ προτροπὴν. Εἰ γὰρ, φησι, τὸ παράπτωμα αὐτῶν, καὶ τὸ ἥττημα ἀφορμὴ γέγονεν ἀγαθῶν τοσούτοις, πόσῳ μᾶλλον ἔὰν πάντες σωθῶσι; τοῦτο γὰρ δηλοῖ, τὸ πλήρωμα· πόσοις ἄρα, φησί, γίνωνται πρόφασις σωτηρίας, πάντες σωζόμενοι; Ἐν ταύτῃ

(α) Ῥωμ. Β', 10.

(β) Ματθ. Ι', 6.

(γ) Πράξ. ΙΓ', 46.

δὲ καὶ τὸ μὴ ἀπογνῶναι αὐτοὺς παιδεύει. *Πλοῦτος ἐθνῶν.*] Τουτέστι, γέγονε. *Πόσῳ μᾶλλον τὸ πλήρωμα αὐτῶν;*] Οἶον, τὸ συναπαρτισθῆναι καὶ αὐτοὺς τοῖς σωζομένοις. Εἰ οὖν, καὶ τούτων ἔλλειπόντων, πλοῦτος κόσμου γέγονε καὶ πλοῦτος ἐθνῶν, πόσῳ μᾶλλον τὸ συναπαρτισθῆναι καὶ αὐτοὺς ἔσται πλοῦτος κόσμου καὶ πλοῦτος ἐθνῶν;

13 Ὑμῖν γὰρ λέγω τοῖς ἔθνεσιν· ἐφ' ὅσον μὲν εἰμὶ ἐγὼ ἐθνῶν ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω,
14 εἴπως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα, καὶ σώσω τι-
15 νὰς ἐξ αὐτῶν. Εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν καταλ-
λαγὴ κόσμου, τίς ἡ πρόσληψις, εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νε-
16 κρῶν; Εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία, καὶ τὸ φύραμα· καὶ εἰ ἡ ρίζα ἁγία, καὶ οἱ κλάδοι.

ὑπὲρ Ἰουδαίων λέγει, τῷ τε μὴ δόξαι διὰ μῖστος ἐκεῖνα, ἀ εἶπεν, εἰρηκέναι, καὶ ἵνα καταστελῇ τῶν ἐθνῶν τὸ φρόνημα. Ὑμᾶς, φησι, τὰ ἔθνη, διὰ δύο αἰτίας ἐπαινῶ καὶ δοξάζω. Πρῶτον, ὅτι τὴν διακονίαν ὑμῶν, τουτέστι, τὸ κήρυγμα, ἐγκεχείρισμαι· καὶ ἀνάγκην ἔχω ἐπαινεῖν καὶ δοξάζειν ὑμᾶς, ὡς ἐμοὺς μαθητάς. Ἐπειτα, ἵνα καὶ τῶν Ἰουδαίων τινὰς, (οὓς καὶ σάρκα ἰδίαν καλεῖ,) παρακινισθέντας ἐκ τῶν περὶ ὑμῶν ἐπαινῶν, σώσω. Αἰσπρύνει δὲ κατὰ τοῦτο τὰ ἔθνη, ὡς αἴτια γενόμενα σωτηρίας Ἰουδαίοις. Οἱ μὲν γὰρ ἐξ ἀπωλείας ὑμῖν εἰσὶ, φησιν, ἀφορμὴ σωτηρίας· τὰ μὲντοι ἔθνη ἐκείνοις ἐκ πίστεως. *Εἰ πως παραζηλώσω μου.*] Ὁ φιλονεικίας Ἰουδαϊκῆς! Οὐκ εἶπε, πείσω, ἀλλὰ, παραζηλώσω, ὡς οὐκ ἄλλως πεισθησομένων, εἰ μὴ ἐξ ἐπιτάσεως τινός. *Τὴν σάρκα.*] Ἄνω μὲν συγγενεῖς αὐτοὺς καὶ ἀδελφούς καλεῖ· νῦν δὲ σάρκα, πλέον αὐτοὺς οἰκιστούμενος. *Τινὰς ἐξ αὐτῶν.*] Οὐδὲ οὕτω πάντας, ἀλλὰ, τινὰς. Οὕτως αὐτῶν ἤδει τὸ μονότονον. Τὸ δὲ, *Εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν, καὶ ἐξῆς, ἡ ἐπανάληψις ἐστὶ τοῦ, Εἰ δὲ τὸ παράπτωμα αὐτῶν, ὡς καὶ προείπομεν, ἡ αἰτία τῆς σπουδῆς Παύλου, τῆς περὶ τὸ σωθῆναι αὐτοὺς, ὡς ἂν εἴ τις ἔλεγε· Τί*

σπεύδεις, Παῦλε, ὑπὲρ τῶν Ἰουδαίων; τί λέγεις, *Εἰ πως παραζηλώσω τὴν σάρκα μου, καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν; τί ἐστὶν ὁ τοσοῦτος ἄγων;* Ναί, φησι, προσήκει μοι σπεύδειν, καὶ ἀγωνίζεσθαι. *Εἰ γὰρ ἡ ἀποβολὴ αὐτῶν, καὶ ἐξῆς, τουτέστιν, Εἰ καὶ τούτων ἔλλειπόντων, ὅμως καταλλαγὴ ὁ θεὸς τῷ κόσμῳ, καὶ τὸ μεσότηχον ἦρθη τῆς παλαιᾶς ἔχθρας, τί οὐκ ἂν γένοιτο χρηστὸν καὶ ὑπερβαύμαστον, καὶ τούτων σωθέντων καὶ προστεθέντων; Καταλλαγὴ κόσμου.*] Ἐπειδὴ πάλιν αὐτῶν καθήψατο, πάλιν αὐτοὺς ἐπαινεῖ, τὰ αὐτὰ τοῖς ἄνω λέγων. Εἰ γὰρ, φησιν, ἡ πρόσκρουσις αὐτῶν, πρόφασις γέγονε σωτηρίας τῷ κόσμῳ, τί ἂν εἴποι τις ὅτι ἔσται, ἐὰν προσληθῶσι παρὰ θεοῦ; Τί μὲν οὖν ἕτερον, εἰ μὴ ἀνάστασις νεκρῶν; Ἀλλ' ὥσπερ ἡ ἀνάστασις οὐ διὰ τὴν πρόσληψιν αὐτῶν ἔσται, οὕτως οὐδὲ ἡ σωτηρία τῶν ἐθνῶν γέγονε δι' αὐτούς. Ἀλλὰ τοῖς λόγοις τούτοις αὐτοῖς χαρίζεται εἰς τὸ προτρέψασθαι.—ΑΛΛΩΣ. Εἰ ὀργιζόμενος αὐτοῖς, φησὶν, ὁ θεός, τοιαῦτα ἐχαρίσατο ἐτέροις, καὶ τοὺς ἐχθροὺς φίλους ἐποίησεν· ὅταν αὐτοὺς προσλάβῃται, τί οὐκ ἂν χαριεῖται; Ζωὴ γὰρ ἐκ νεκρῶν τότε ἔσται, τουτέστιν, ἄπειρα ἀγαθά· τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τῆς ζωῆς. Ἄμα δὲ καὶ αἰνίσσεται τι θαυότερον· ὅτι, ὥσπερ ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις οὐ διὰ τοὺς Ἰουδαίους ἔσται, οὕτως οὐδὲ ἄλλων σωτηρία δι' αὐτούς, εἰ μὴ ἐκεῖνοι πίσιν ἔχουσιν. Ἄ γὰρ ἅπαντα δοκεῖ λέγειν ὑπὲρ αὐτῶν, ψυχράν, τὸ λεγόμενον, χάριν χαρίζομενος λέγει, ὡς καὶ οἱ ἱατροὶ πολλάκις ποιοῦσι τοῖς κάμνουσιν.—Εἰ γὰρ καὶ μεγίστῳ μέρει, φησὶ, ζημιουμένων τῶν σωζομένων, ὅμως ἡ σωτηρία αὐτῶν καταλλαγὴ γίνεται κόσμου, καὶ ἡ ἔχθρα ἡ πρὸς τὸν θεὸν διαλύεται τῶν ἀνθρώπων, τί χρὴ λογίζεσθαι, ἐπειδὴν καὶ αὐτὸ τὸ μέρος, ὅπερ ἐστὶν οἱ Ἰουδαῖοι, προσληθῇ καὶ προστεθῇ τοῖς σωζομένοις; Τίς οὖν ἐστὶν ἡ πρόσληψις αὐτῶν καὶ ἡ προσθήκη, εἰ μὴ μέγας πλοῦτος; εἰ μὴ τελεία καὶ ὁλόκληρος χαρὰ, ὡς ἐπὶ τελείᾳ καὶ κοινῇ ζωῇ καὶ ἀναβιώσει ἐκ νεκρῶν;—*Εἰ μὴ ζωὴ ἐκ νεκρῶν.*] Εἰ τοῦτό, φησι, τί ἔσται ἡ πρόσληψις αὐτῶν; εἰ μὴ ἵνα εἴπωμεν,

ὅτι ἀποθανόντας αὐτοὺς ταῖς ἁμαρτίαις, ζῶσποιεῖ ὁ προσλαμβάνων θεός; *Εἰ δὲ ἡ ἀπαρχὴ ἁγία.*] Τοῦτο ἐπικατασκευαστικόν, ὅτι πάντως, εἴανπερ θέλωσι, σωθήσονται οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ κατασκευάζει αὐτὸ διχῶς· πρῶτον μὲν, ἐκ τῆς ἀκολουθίας· δεύτερον δὲ, ἀπορίαν πρὸς τοῦτο φερομένην πολλαχῶς ἐπιλυόμενος. *Ἀπαρχὴν δὲ καὶ ρίζαν* καλεῖ τοὺς ἀμφὶ τὸν Ἀβραάμ· *φύραμα δὲ καὶ κλάδους*, τοὺς ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ πιστευσαντας. *Καὶ τὸ φύραμα.*] Εἰ οὖν σὺν τῇ ἀπαρχῇ καὶ τῇ ρίζῃ ἀνάγκη ἐστίν, εἶναι ἅγιον καὶ τὸ φύραμα καὶ τοὺς κλάδους· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι οὐχ ἅγιοι· ἄρα καὶ τῆς συγγενείας ἐξέπεσον τοῦ Ἀβραάμ. Ἡ, ὅτι αὐτοὺς ἁγίους καλεῖ, προτρέπει εἰς τὴν πίστιν, ὡς εἰπεν· Ἐπιτήδειοί ἐστε καὶ πρέποντες, τὸ θελεῖν ὑμῶν λείπει μόνον.

- 17 Εἰ δὲ τινες τῶν κλάδων ἐξεκλάσθησαν, σὺ δὲ ἀγριέλαιος ὢν ἐνεκεντρίσθης ἐν αὐτοῖς, καὶ συγκαινωνὸς τῆς ρίζης καὶ τῆς πίστεως τῆς ἐλαίας ἐγένου, μὴ
18 κατακαυχῶ τῶν κλάδων· εἰ δὲ κατακαυχᾶσαι, οὐ
19 σὺ τὴν ρίζαν βαστάζεις, ἀλλ' ἡ ρίζα σέ. Ἐρεῖς οὖν· Ἐξεκλάσθησαν κλάδοι, ἵνα ἐγὼ ἐγκεντρισθῶ.
20 Καλῶς· τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθησαν, σὺ δὲ τῇ πίστει
21 ἔστηκας· μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ. Εἰ γὰρ ὁ θεὸς τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο, μήπως οὐδὲ σοῦ φείσεται.

Εἰ δὲ τινες τῶν κλάδων.] Ὀλιγότμος σημαντικὴν τέθεικε λέξιν, παραμυθούμενος αὐτούς· ἐπεὶ ἄνω ἐδήλωσεν, ὅτι ὀλίγοι ἐσώθησαν, ὡς ὅταν λέγη, τὸ κατάλειμμα σωθήσεται (α). *Ἐξεκλάσθησαν.*] Τῇ αὐτῶν ἀπιστίᾳ. *Σὺ δὲ ἀγριέλαιος ὢν.*] ὅσον δείκνυσιν εὐτελεῖς τοὺς ἐξ ἔθνων, τοσοῦτον πλέον παρακινεῖ αὐτούς. Βίπων δὲ, ἐνεκεντρίσθης, δείκνυσιν, ἐν τῇ διαφερούσῃ αὐτοῖς ρίζῃ ἐφεσθηκότας τοὺς ἐξ ἔθνων. Ἄρα εὖ παρακινέοντος τὰ ῥήματα. *Συγκαινωνὸς τῆς ρίζης.*] Τοῦτο τάλαιπωρία

(α) Ῥωμ. Θ', 27.

Ἰουδαίων, τὸ, τοὺς κατὰ μὴδὲν διαφέροντας, κοινωνοὺς τῆς διαφερούσης αὐτοῖς γενέσθαι ρίζης, αὐτοὺς δὲ ἐξωσθῆναι. *Μὴ κατακαυχῶ τῶν κλάδων.*] Δείκνυσιν τὴν ἄγαν εὐτέλειαν τῶν Ἰουδαίων. Οὐ γὰρ εἶπε, καυχῶ, ἀλλὰ, κατακαυχῶ, ὅπερ ἐπὶ τῶν χαμαὶ κειμένων γίνεται. Εἴτα καὶ παραδίδκει αὐτοὺς, δείκνυς καυχήσεως ἄξια συμβεβηκέναι τοῖς ἔθνεσιν ἐκ τῆς πίστεως, εἰ καὶ μὴ προσήκει καυχᾶσθαι, φησίν. *Οὐ σὺ τὴν ρίζαν βαστάζεις, ἀλλ' ἡ ρίζα σέ.*] Καὶ τί τοῦτο πρὸς τοὺς ἐκκλασθέντας κλάδους; Οὐδέν! Εἰ μὲν γὰρ τῆς ρίζης κατεκαυχώμην, εἶχε λόγον τοῦτο· εἰ δὲ τὴν ρίζαν, ὡς ἁγίαν, προσκυνῶ, τί πρὸς τοὺς ἐκπεσόντας κλάδους, εἰ βαστάζομαι ὑπὸ τῆς ρίζης; Ἀλλὰ βούλεται σκιὰν αὐτοῖς ἐξερεῖν παραμυθίας, ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῶσιν, ἀλλ' ἀνανήψωσιν, ὡς ὑπολειμμένης σωτηρίας. *Ἐρεῖς οὖν· Ἐξεκλάσθησαν κλάδοι.*] Ἐσχημάτισται ὁ λόγος, ὡς τῶν ἔθνων λεγόντων· Καὶ διατὶ μὴ καυχῶμαι, τοσοῦτον μοι ὑπαρξάντων χρηστῶν; οὗτοι ἐξεκλάσθησαν, καὶ ἐγὼ ἐνεκεντρίσθην, καὶ κληρονόμος γέγονα τῆς τῶν πατέρων αὐτῶν δόξης, καὶ τῶν ἐκείνοις δοθεισῶν ἐπαγγελιῶν, ὁ ξένος ἐγὼ καὶ κατ' οὐδὲν προσήκων, ἀπολαύω. Ἐκ δὲ τοῦ εἰπεῖν, *Καλῶς*, συναινεῖ τοῖς ἔθνεσιν, ὡς ἀληθῆς εἰρηκόσιν. *Τῇ ἀπιστίᾳ ἐξεκλάσθησαν.*] Ὅρα τὸ σοφὸν τοῦ ἀποστόλου! Ἐν τῷ δοκεῖν τὸν ὑπὲρ Ἰουδαίων ποιεῖσθαι λόγον, πλέον αὐτοὺς ἐπιτρίβει καὶ κατακόπτει. *Σὺ δὲ τῇ πίστει ἔστηκας.*] Τὴν αἰτίαν τῆς τε ἐκείνων ἀποβολῆς καὶ τῆς ἡμῶν προσλήψεως, τὴν εἰς Χριστὸν λέγει πίστιν. *Εἰ γὰρ ὁ θεὸς τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο.*] Θέλει αὐτῶν ἐκτραγῶδῆσαι τὴν συμφορὰν, ἐν τάξει ἐπιτιμήσεως τῶν ἔθνων. *Μήπως οὐδὲ σοῦ φείσεται.*] Περιαιρεῖ τοῦ λόγου τὸ φορτικὸν τῇ ἀμφιβολίᾳ.

- 22 Ἴδε οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν θεοῦ· ἐπὶ μὲν τοὺς πεσόντας, ἀποτομίαν· ἐπὶ δὲ σέ, χρηστότητα, εἴαν ἐπιμείνης τῇ χρηστότητι· ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπή-

23 *την*. Καὶ ἐκεῖνοι δὲ, ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσι τῇ ἀπιστίᾳ, ἐγκεντρίσθουσιν· δυνατὸς γὰρ ἐστὶν ὁ θεὸς πάλιν
24 ἐγκεντρίσαι αὐτούς. Εἰ γὰρ σὺ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξελόπης ἀγγιελαίου, καὶ παρὰ φύσιν ἐνεκεντρίσθης εἰς καλλιέλαιον, πόσῳ μᾶλλον οὗτοι, οἱ κατὰ φύσιν, ἐγκεντρίσθουσιν τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ;

Ἐπὶ τὸν θεὸν ἄγει τὸ πρῶτον καὶ τὴν αὐτοῦ χάριν. Οὐδὲ γὰρ λέγει· Ἴδε πόσον ἔσχατος πόνον καὶ κατορθώματα. Ἐὰν ἐπιμενῇς τῇ χρηστότητι. Ἐὰν ἄξια πράττης τῆς τοῦ θεοῦ φιλοφροσύνης· σὺ γὰρ πίστεώς σοι δεῖ μόνης. Ἀποτομίαν δὲ θεοῦ. Τὸ μὴ φείσασθαι αὐτῶν, διὰ τὸ ἀναξίους αὐτοὺς εἰρηκεῖναι τῆς τῶν πατέρων ἀρετῆς. Ἐπεὶ καὶ σὺ ἐκκοπήσῃ. Οὕτε γὰρ σοὶ τὰ ἀγαθὰ, οὔτε ἐκείνοις τὰ κακὰ ἀμετάβλητα. Καὶ ἐκεῖνοι δὲ, ἐὰν μὴ ἐπιμείνωσιν. Οὐ γὰρ ὁ θεὸς αὐτοὺς ἔξελεν, ἀλλ' αὐτοὶ ἑαυτούς. Δυνατὸς γὰρ ἐστὶν ὁ θεός. Τὸ πιθανὸν τῷ λόγῳ ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως περιποιεῖ· δύναται, φησὶν, ὁ θεός. Εἰ γὰρ σὺ ἐκ τῆς κατὰ φύσιν ἐξελόπης ἀγγιελαίου. Καὶ λογισμὸν ἀποδίδωσι τοῦ δύνασθαι αὐτοὺς, θελήσαντας, ἐγκεντρίσθηναι. Εἰ γάρ, φησι, τὰ παρὰ φύσιν ἢ πίστις ἐποίησε, πόσῳ μᾶλλον τὰ κατὰ φύσιν; Ἐγκεντρίσθονται τῇ ἰδίᾳ ἐλαίᾳ. Ἵνα μὴ τις πλέον τι τῶν Ἰουδαίων ἔχειν νομίσῃ, ἐν τῷ ἀκούειν περὶ τῶν ἐθνικῶν, παρὰ φύσιν, καὶ, ἐνεκεντρίσθης, τίθῃσι καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων τὸ, ἐγκεντρίσθονται, Ἵνα ἰσοτιμίαν δείξῃ, καὶ ὅτι οὐδὲν αὐτοῖς πλέον ἐκ τοῦ εἶναι ἐκ τῆς καλλιελαίου, ἢ παρὰ δεσμένους καὶ αὐτοὺς τοῦ ἐγκεντρίσθηναι. Ὅταν δὲ ἀκούῃς τοῦ Παύλου τὸ, κατὰ φύσιν, λέγοντος, τὸ εἶδος νόει καὶ τὸ ἀκόλουθον· οἶον, εἰκὸς ἦν τὸ τέκνον τοῦ ἁγίου Ἀβραάμ, ἅγιον εἶναι· ὥσπερ αὖ, παρὰ φύσιν, τὸ ἀπεικὸς καὶ ἀνακόλουθον· οἶον, ἀπεικὸς ἦν τὸ τέκνον τοῦ μιᾶς οὗ Ἕλληνας, ἅγιον γενέσθαι.

25 Οὐ γὰρ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, τὸ μυστήριον τοῦτο, (Ἵνα μὴ ᾔτε παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι.)

ὅτι πώρως ἀπὸ μέρους τῷ Ἰσραὴλ γέγονεν, ἄχρις
26 οὗ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ· καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται, καθὼς γέγραπται· «Ἦξει ἐκ Σιών ὁ ῥυόμενος, καὶ ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ
27 Ἰακώβ. Καὶ αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν (α).»

Οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν τὸ μυστήριον. Τὸ παρ' ὑμῶν, φησὶν, ἀγνοούμενον. Παρ' ἑαυτοῖς φρόνιμοι. Τῷ γὰρ ἀγνοεῖν, τὴν ἰδίαν ἐκύρου βουλήν. Ὅτι πώρως. Ὡς ἂν δέ, φησι, μὴ μέγα τι καὶ θαυμαστὸν ὑπονοῇτε περὶ ἑαυτῶν, ἀπατώμενοι, ὡς ὄντες ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ὑμεῖς συνετοί, μάθετε συντόμως μυστήριον· φρικωδέστατον, ἄφατον τοῦ θεοῦ τὴν περὶ πάντας πρόνοιαν ὑποφαίνειν. Τῶν Ἰσραηλιτῶν, πλὴν τῆς ἐκλέξεως· (τὸ γὰρ, ἀπὸ μέρους, τοῦτο φησί·) πωρωθέντων, καὶ τὴν σωτηρίαν ἀπωθουμένων ἐκείνων, ἐφ' ὑμᾶς μετήνεγκε ταύτην ὁ θεός· εἰσποιηθέντων μέντοι πάντων ὑμῶν, κακείνους αὖθις ἡ χάρις ἅπαντας περιλήφεται. Μαρτυρεῖ γὰρ αὐτὸ τοῦτο καὶ τὸ τοῦ Ἡσαίου λόγιον. Ἀπὸ μέρους. Οὐκ ἐξ ὁλοκλήρου, φησί· καὶ γὰρ ἦσαν καὶ ἐξ Ἰουδαίων ἀμύθητοι πιστεύσαντες, καὶ πιστεύειν μέλλοντες. Τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν. Πλήρωμα τῶν ἐθνῶν φησί, πάντας τοὺς ἐξ ἐθνῶν πιστεύειν μέλλοντας. Ὅταν τοιγαροῦν πάντες εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πίστιν, τότε καὶ ὁ Ἰσραὴλ πιστεύσας σωθήσεται· Ἰσραὴλ δὲ φησι, τοὺς ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ἀπομεμενηκότας· «ὅτι θήσεις γὰρ αὐτούς, φησι, νῶτον, καὶ ἐν τοῖς περιλοίοις, τουτέστι, καταλοίποις, ἐτοιμάσεις τὸ πρόσωπον αὐτῶν (β).» Καὶ οὕτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται. Ἀντὶ τοῦ, οἱ πλείονες. Τουτέστιν, ἀποστρέψουσι μὲν ἐξ ἁμαρτιῶν, ἐπιστρέψουσι δὲ πρὸς αὐτόν. Ἦξει ἐκ Σιών. Τὸν Ἡσαίαν πάλιν εἰσάγει βοῶντα, ὅτι ἤξει ἐκ Σιών ὁ δυνάμενος σῶσαι, καὶ καθαρῶς τὰς ἁμαρτίας τῶν Ἰσραηλιτῶν. Καὶ τότε ταῦτα

(α) Ἦσ. ΝΘ', 20. 21. Ἰερ. ΛΗ', 33. (β) Ψαλμ. Κ', 13.

ἔσται· Ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, τουτέστιν, ὅταν τῆς διὰ τοῦ βαπτίσματος ἀφέσεως καταξιώσω. Ὡς, ἐπεὶ οὐπω ταύτης ἔτυχον (πεπώρωνται γάρ) ὕστερον μέλλει γενέσθαι τοῦτο. Καὶ αὕτη αὐτοῖς.] Τοῦτο ἐστὶν ἡ διαθήκη, οἷον σημείον. Ἵνα μὴ τις εἰς τοὺς ἤδη πεπιστευκότας ἐξ Ἰουδαίων νομίση τὴν γραφὴν ἀρμόζειν, λέγει σημείον, δι' οὗ δεικνύνται, ὅτι μέλλει ἡ προφητεία. Ποῖον τοῦτο; Ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Εἰ οὖν μήπω ἀφείλετο, ἄρα μέλλει ἡ γραφή. Ὅθεν ἐπάγει· Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα τοῦ θεοῦ. Ὅταν ἀφέλωμαι, τότε, φησὶν, ἐκδίδεται ἡ ἐπαγγελία τοῦ θεοῦ.

28 Κατὰ μὲν τὸ εὐαγγέλιον, ἐχθροὶ δι' ὑμᾶς· κατὰ δὲ
29 τὴν ἐκλογὴν, ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας. Ἀμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλησις τοῦ
30 θεοῦ. Ὡς περ γὰρ καὶ ὑμεῖς ποτε ἠπειθήσατε τῷ
31 θεῷ, νυν δὲ ἠλεήθητε τῇ τούτων ἀπειθείᾳ· οὕτω καὶ οὗτοι νῦν ἠπειθήσαν τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι.

Ὅσον μὲν, φησὶν, ἦκεν εἰς τὸ εὐαγγέλιον, δι' ὑμᾶς τοὺς ἐξ ἔθνων, ἐχθροὶ εἰσὶν οἱ Ἰουδαῖοι. Πῶς; Ὑμῶν γὰρ τὴν πίστιν εὐαγγελισθέντων, φιλονεικότεροι γενόμενοι, ἀπεσκήρτησαν τῆς πίστεως. Ἐχθροὶ δι' ὑμᾶς.] Ἐχθροὶ γεγονάσιν Ἰουδαῖοι διὰ τοὺς ἐξ ἔθνων πεπιστευκότας, ὡς ἀνωτέρω ἔλεγεν· Ἐφ' ὅσον μὲν εἰμι ἐγὼ ἔθνη ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω (α). Διατί; Ἐπεὶ, φησὶ, παραζηλώσω μου τὴν σάρκα. Εἰ γὰρ διὰ τῆς πίστεως τῶν ἔθνων παραζηλοῦσι καὶ μιμοῦνται οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ πιστοὶ γίνονται· πῶς δι' αὐτοὺς ἐχθροὶ γίνονται πάλιν τῆς πίστεως καὶ τοῦ εὐαγγελίου; Ἀλλὰ πρῶτον φαμέν, ὅτι οὐκ ἔφη, διὰ τῆς πίστεως τῶν ἐξ ἔθνων παραζηλοῦν καὶ μιμεῖσθαι τοὺς Ἰουδαίους· ἀλλὰ διὰ τὸ δοξάζεσθαι αὐτοὺς, διὰ τὸ ἐπαινεῖσθαι· ἡ γὰρ δόξα καὶ ὁ ἔπαινος

(α) Ῥωμ. ΙΑ', ΙΒ. 14.

ὁ εἰς τοὺς ἐξ ἔθνων, ἀνερθεῖσιν αὐτοὺς, καὶ εἰς ζῆλον καὶ μίσησιν παρακαλέσουσιν. Ὡς οὐκ ἐναντία ἐστὶν ἀλλήλοις τὰ εἰρημένα. Δεύτερον δέ· οὐδὲ κατὰ ἀπόφανσιν ἔφη, ὅτι παραζηλώσουσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' ἀμφιβόλως διστάζων· Ἐἴπως γάρ, φησὶ, παραζηλώσω μου τὴν σάρκα· οἷον, ἴσως, τάχα. Ὡστε εἰ καὶ διὰ τῆς αὐτῶν πίστεως, οὐχὶ δὲ διὰ τῆς δόξης καὶ τῶν ἐπαίνων, ἔλεγε παραζηλοῦν τοὺς Ἰουδαίους, οὐδὲ οὕτως ἐμάχετο· διὰ μὲν γὰρ τοῦ εἰπεῖν, Ἐχθροὶ δι' ὑμᾶς, τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπίστιαν λέγει, καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν σφοδρότερον ἀπεχθάνονται τῇ πίστει· διὰ δὲ τοῦ, Ἐἴπως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα, τὴν ἰδίαν ἐνδείκνυται σπουδὴν καὶ προθυμίαν, ἣν εἶχεν εἰς τὸ σῶσαι τοὺς ἐξ Ἰουδαίων. Καὶ χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων, οὐδ' οὕτως ἐμάχετο τὰ λεχθέντα, καὶ ἄμφω ἀποφαντικῶς εἴρητο. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἐκώλυε, τινὰς μὲν τῶν πεπιστευκότων, ἀνερθεῖσθέντας τῇ πίστει τῶν ἔθνων, παραζηλώσαι καὶ πιστεῦσαι· καὶ τῶν μὴ πεπιστευκότων πάλιν πολλοὺς, ἀπεχθεῖα καὶ μίσει τῷ πρὸς τοὺς ἐξ ἔθνων, σκληροτέρους καὶ ἀπειθεστέρους γενέσθαι τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι· ὡς ἔστι καὶ ἐπ' αὐτῶν ἰδεῖν τῶν πραγμάτων. Οἱ μὲν γὰρ, μιμούμενοι τοὺς ἐξ ἔθνων, προσέρχονται τῇ πίστει καὶ σώζονται· οἱ δὲ, τούτοις ἀπεχθανόμενοι, σφοδρότεροι ἐχθροὶ καὶ τῆς πίστεως καθίστανται. Κατὰ δὲ τὴν ἐκλογὴν.] Κατὰ δὲ τὸ ἐκλελέχθαι τοὺς πατέρας αὐτῶν ὑπὸ θεοῦ, ἀγαπητοὶ εἰσιν. Διὰ τοὺς πατέρας.] Εἴτα, ἐπειδὴ ἐναπομεμενήκασιν τῇ ἀπιστίᾳ, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ εἰσὶν ἀγαπητοί, ἀσφαλῶς λαλῶν, φησὶ, διὰ τοὺς πατέρας, ὡς εἰ εἶπεν· Εἰ καὶ αὐτοὶ διὰ τὴν ἀπιστίαν οὐκ ἀγαπητοί, διὰ μέντοι τοὺς πατέρας ἐτι ἀγαπῶνται· ὅθεν καὶ σωτηρίαν ἐκδέχονται. Καὶ ἡ κλησις τοῦ θεοῦ.] Ἡ γενομένη περὶ τὸ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων. Ὡς περ γὰρ καὶ ὑμεῖς ποτε ἠπειθήσατε τῷ θεῷ.] Δεικνυσὶν ἐνταῦθα τοὺς ἐξ ἔθνων πρότερον κεκλημένους· εἴτα, ἐπειδὴ οὐκ ὑπήκουσαν, τοὺς Ἰουδαίους ἐλεηθέντας· καὶ τὸ αὐτὸ πάλιν

συμβάν μετὰ ταῦτα. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ᾔθελον οἱ Ἰουδαῖοι πιστεῦσαι, πάλιν ἐκλήθη τὰ ἔθνη· καὶ κληθέντα τὸ δεύτερον, ἐπίστευσαν· ἀλλ' οὐκ εἰς τὴν ἐκβολὴν τῶν Ἰουδαίων τελευτᾷ, ἀλλ' εἰς τὸ καὶ αὐτοὺς ἐλεηθῆναι πάλιν. Προτρέπεται δὲ τοὺς Ἰουδαίους ἐπὶ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν διὰ τούτων· καὶ ἅμα χρηστὰς αὐτοῖς ἐλπίδας ὑποτείνει, καὶ πᾶσαν αἰσχύνην ἀναιρεῖ. Μὴ αἰσχυνοῦν, φησι, κὰν ἠπειθήσας προσελθεῖν· μὴδ' ἀπελπίσης, ὡς βραδύτερον προσερχόμενος· τεύξη καὶ ὅψε προσίων τοῦ ἐλέους. Καὶ γὰρ καὶ τὰ ἔθνη κληθέντα, ἠπειθήσαν πρότερον· ἀλλὰ νῦν ἐπίστευσαν, μήτε τὴν προτέραν αἰσχυνομένην ἀπειθειαν, μὴδ' ὑπὸ τῆς βραδυτήτος εἰς τὴν σωτηρίαν παρεμποδισθέντα. Μὴδ' αὐτὸς τοίνυν, ὃ Ἰουδαῖε, μήτ' αἰσχυνοῦν, μήτε ἀπελπίσης· ἀλλὰ πρόσθελε προθύμως τῇ πίστει, καὶ πάντως ἐλεηθήσῃ. Ἡ οὖν προτροπὴ καὶ παραινέσεως τόπον ἐπέχει τὰ εἰρημένα, ἣ καὶ προφητείας, πιστούμενα τὸ μέλλον ἀπὸ τῆς τῶν ἐκβεβηκότων παραθέσεως καὶ μαρτυρίας. Τὸ δὲ, Ἡλεήθητε τῇ τούτων ἀπειθείᾳ, καὶ Ἡπειθήσαν τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει, φησὶν, οὐχ ὅτι ἡ ἀπειθεῖα τῶν Ἰουδαίων αἰτία γέγονε τοῦ ἐλεηθῆναι τὰ ἔθνη, οὐδ' ὅτι τὸ ἔλεος τῶν ἐθνῶν, αἴτιον γέγονε τῆς τῶν Ἰουδαίων ἀπειθείας· ἀλλὰ ταῦτά φησι, δεικνὺς καὶ διδάσκων, ὅτι ὁ θεὸς οὐδέποτε διέλιπε τὸ αὐτοῦ ποιῶν, καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ πηγάζων. Κὰν γὰρ πάλαι μὲν ἠπειθεῖ τὰ ἔθνη, νῦν δὲ ἀπειθεῖσιν Ἰουδαῖοι, αὐτὸς ὁμοῦς εὐεργετῶν καὶ ἐλεῶν οὐ διαλιμπάνει. Καὶ δῆλον ἐκ τοῦ καὶ τότε ἐλεεῖσθαι τοὺς Ἰουδαίους, ἀπειθούντων τῶν ἐθνῶν, καὶ νῦν ἐλεεῖσθαι τὰ ἔθνη, τῶν Ἰουδαίων ἀπειθούντων· καὶ, τὸ ἔτι σαφέστερον, ὅτι καὶ ἔτι τοὺς Ἰουδαίους, κὰν ἠπειθήσαν, ἐλεήσει. Ἄμα δὲ καὶ ἐνδεικτὴς ἐστὶ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ὡσανεὶ ἔλεγεν· Ὅτι, κὰν αὐτοὶ ἐξέστητε τῆς πίστεως, μὴ νομίσητε, ὅτι ἔλαττόν τι ἔσχεν ἡ πίστις· ὥσπερ γὰρ πάλαι τῶν ἐθνῶν ἐξεσηκώτων, οὐδὲν ἔλαττον ἔσχε τὰ τῆς εἰς θεὸν θεραπείας, οὕτω καὶ νῦν, ὑμῶν ἀποσχιζομένων τῆς πίστεως, οὐδὲν

ἔλαττον τὰ τῆς πίστεως ἔξει. Ἐσχημάτισε δὲ πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν τὰ εἰρημένα, ἀνεπαχθέστερον τὸν πρὸς Ἰουδαίους ἐλεγχὸν βουλόμενος ποιεῖσθαι. Δυνατὸν δὲ, καὶ πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἐκλαβεῖν εἰρησθαι ταῦτα· ὥς μὴ μεγαλοφρονεῖν, ὅτι ἐπίστευσαν· ἐλέει γάρ, φησι, καὶ ὑμεῖς πεπιστευκάτε, καὶ οἱ ἀπειθήσαντες, ἐλεηθήσονται καὶ πιστεύουσιν.

32 Συνέκλεισε γὰρ ὁ θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπειθειαν, ἵνα
33 τοὺς πάντας ἐλεήσῃ. Ὡς θάθος πλούτου καὶ σοφίας
καὶ γνώσεως θεοῦ! Ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα
34 αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ! Τίς γὰρ ἔγνω
35 νοῦν Κυρίου; ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ τίς
36 προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; Ὅτι
ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα·
αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Συνέκλεισε τοὺς πάντας εἰς ἀπειθειαν.] Τουτέστιν, ἡλεγξεν, ἀπέδειξε πάντας ἀπειθοῦντας. ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ. Τὸ, Συνέκλει-
σεν ὁ θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπειθειαν, δύο δύναται δηλοῦν· ἢ ὅτι ἀπειθεῖς ἐποίησεν, ὅπερ οὐκ ἔχει χώραν· ἢ ὅτι ἀπειθεῖς ἀπέδειξεν, ὅπερ ἐστὶ καὶ ἀληθές. Διὰ γὰρ τῆς πολλῆς αὐτοῦ προ-
νοίας καὶ εὐεργεσίας, ἣν διαπαντὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐπεδείξα-
το, μᾶλλον αὐτῶν τὴν ἀπειθειαν καὶ ἀγνωμοσύνην ἐστηλίτευσέ
τε καὶ ἐθριάμβευσε· δῆλον δὲ, ὅτι τῶν μὴ πεπιστευκότων εἰς
αὐτὸν, εἴτε ἐξ Ἰουδαίων, εἴτε ἐξ ἐθνῶν εἶεν· διὸ καὶ τὸ,
πάντας, φησί, τοὺς ἐκ τῶν δύο λαῶν ἀπιστήσαντας περιλαμ-
βάνων. Πῶς δὲ συνέκλεισεν ὁ θεὸς τοὺς πάντας εἰς ἀπεί-
θειαν; Εὐεργετῶν καὶ προνοούμενος καὶ οἰκτεῖρων. Τί οὖν;
ἀπειθεῖς γεγονότες οὐ δώσουσι δίκην; Καὶ τί τοῦτο πρὸς τὸν
εὐεργέτην; Ἐκεῖνος μὲν γὰρ, ἵνα πάντας ἐλεήσῃ, πάντων πρού-
νόει καὶ εὐεργέτει· εἰ δὲ ἠπειθήσαν ἐκεῖνοι, οὐδὲν τοῦτο πρὸς
τὸν εὐεργέτην· ὁμοῦς οὖν καὶ οὕτως ἐπιστρέφοντας ἐλεήσει,
καὶ οὐκ ἀποστραφήσεται. Ἡ οὕτως· Ἡπειθήσαν τὰ ἔθνη πάλαι,
ἠπειθήσαν νῦν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ οἱ ἐδοὶ κακείνους, τηλικούτοις

τέραισι καὶ σημείοις εὐεργετούμενους τοὺς Ἰουδαίους ὁρῶντας, μὴ ἀπειθῆσαι, καὶ τοὺς Ἰουδαίους νῦν, μείζονα ἐλέποντας θαυματουργούμενα, πρὸ τῶν ἔθνων τῇ πίστει προσελθεῖν. Ἄλλ' οὔτε τὰ ἔθνη τότε, οὔτε νῦν οἱ Ἰουδαῖοι τὸ ἄμεινον σφίσιν εἶλοντο. Ὡστε δὴλον, ὅτι καὶ τότε οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ νῦν τὰ ἔθνη, ἐλέει θεοῦ καὶ φιλανθρωπία, καὶ πρὸς τὴν πίστιν ἐχειραγωγήθησαν, καὶ τῆς σωτηρίας ἔτυχον. Ἡ μᾶλλον οὕτως· Ἐπειδὴ εἶπεν, *Ἰνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι*, τοὺς Ἰουδαίους δηλῶν, λέγει νῦν, *Ἰνα τοὺς πάντας ἐλεήσῃ*· τουτέστιν, ἵνα τοὺς ἐτέρους διὰ τῆς τῶν ἐτέρων σῶσθι φιλονεικίας. Πρότερον γάρ, ἀπειθησάντων τῶν ἔθνικων, ἔσωσεν, ὡς εἴρηται, τοὺς Ἑβραίους· πάλιν ἐπὶ Χριστοῦ, ἀπειθησάντων τῶν Ἰουδαίων, ἐσώθησαν οἱ ἔθνικοι· σωθέντων δὲ τῶν ἔθνικων, παραζηλοῦντες οἱ Ἰουδαῖοι, σώζονται καὶ αὐτοί· καὶ οὕτω πάντες ἐλεοῦνται· οὗτοι δι' ἐκείνων, καὶ οὗτοι διὰ τούτων. *Ἡ δὲ χάρις.*] Ὅτι μὲν χάρις ἐστίν, οἶδε· ὅποιον δὲ τὸ ποσὸν, ἀγνοεῖ. *Πλοῦτον δὲ ὀνομάζει τὴν ἀγαθότητα. Πλούτου καὶ σοφίας.*] Ἐννοήσας τὴν ἐξ ἀρχῆς σοφὴν τοῦ θεοῦ οἰκονομίαν, πῶς διὰ τῶν ἐναντίων τὰ ἐναντία οἰκονομεῖ, καὶ τί πρὸς αὐτὴν εἰπεῖν ἀπορήσας, ἐθαύμασε μόνον. *Ὡς ἀνεξερευνήτα.*] Οὐ γὰρ μόνον γνωσθῆναι οὐ δύναται, ἀλλ' οὐδὲ ζητηθῆναι. *Αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ.*] Αἱ οἰκονομίαι αὐτοῦ, φησί. *Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου;*] Αὐτὸς, φησί, τὰ ἑαυτοῦ οἶδε μόνος, καὶ οὐδεὶς ἕτερος. Σοφὸς δὲ ὢν, οὐ παρ' ἐτέρου συμβούλου ἐσοφίσθη, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτῷ αὐτάρχης ἦν καὶ ἐστίν. Ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν πηγὴ ἐστίν. *Ἡ τίς προέδωκεν αὐτῷ;*] Οὐδενί, φησιν, ἀμοιβὴν χρεωστών εὐεργετῇ· ἀλλ' αὐτὸς αἰεὶ κατάρχεται τῶν δωρεῶν. *Ὅτι ἐξ αὐτοῦ.*] Αὐτὸς εὔρε τὰ ἀγαθὰ. *Καὶ δι' αὐτοῦ.*] Αὐτὸς καὶ ἐποίησε τὰ ὄντα. *Καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα.*] Αὐτὸς συγκρατεῖ τὰ γινόμενα, ὡς συνοχεύς. *Αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας.*] Ἐπειδὴ μεγάλην εἶπε καὶ ἄγνωστα, θαυμάσας μόνον, ὡς ἔθος ἦν αὐτῷ, εἰς δοξολογίαν ἐτελεύτησεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'.

Παραίνεσις περὶ ἀρετῆς τῆς πρὸς τὸν θεὸν καὶ ἀνθρώπους· ἐν ᾗ περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ὁμονοίας· περὶ τῆς πρὸς θεὸν λατρείας· περὶ τῆς πρὸς ἀντικειμένους ἀνεξικακίας· περὶ τῆς πρὸς ἄρχοντας ὑποταγῆς· περὶ σωφροσύνης καὶ πραότητος· περὶ τῆς ἐν βρώμασι καὶ ἡμέραις ἀμάχου διανοίας.

ΚΕΦ. XII, 1 Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ θεοῦ, παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν· καὶ μὴ συσχηματίζεσθε τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε τῇ ἀνακαινώσει τοῦ νοῦς ὑμῶν, εἰς τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς, τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον.

[Ἐπειδὴ ἱκανῶς τῷ δογματικῷ ἐνδιέτριψε λόγῳ, λοιπὸν καὶ εἰς τὸν ἡθικὸν πρόεισι. Καὶ ἐπεὶ εἰδείξε τὴν τοῦ θεοῦ περὶ ἡμᾶς ἄφατον οἰκονομίαν καὶ ἀγαθότητα, παρακαλεῖ διὰ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ θεοῦ, τουτέστιν, αὐτοὺς τοὺς οἰκτιρμούς μεσίτας προβαλλόμενος, ὡς ἂν τούτους αἰδουμένους, μηδὲν ἀνάξιον αὐτῶν ἐπιδειξώμεθα (1)]. Αὐτοί, φησιν, οἱ οἰκτιρμοὶ τοῦ θεοῦ, δι' ὧν ἐσώθητε, παρακαλοῦσιν ὑμᾶς· (αὐτοὺς γὰρ εἰσφέρει τὴν ἱκετηρίαν ποιουμένους·) ὅπως ἀξίαν αὐτῶν μετέλθῃτε πολιτείαν. *Παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν.*] Εἰς τὰ δύο προτρέπεται, εἰς τὴν τοῦ βίου ἐπιμέλειαν, καὶ εἰς τὴν τῆς πίστεως σπουδὴν. Δι' ὧν μὲν γὰρ φησι, *Παραστήσαι τὰ σώματα ὑμῶν*, καὶ ἐξῆς,

(1) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου.

ἀρίστην πολιτείαν μετέρχεσθαι παραινεί· δι' ὧν δὲ, τὴν *λογικὴν λατρείαν* ἡμῶν, φησι, τὴν ὀρθότητα τῆς πίστεως διώκειν αὐτοὺς ἀπαιτεῖ. Προτίθησι δὲ τὰ τῆς πολιτείας· ἐπειδὴ τῷ καθαρῷ βίῳ καὶ ὁ τῆς εὐσεβείας ἀκολουθεῖν εἴωθε λόγος. Ὁρα δέ, πῶς εἶπεν ἄμφω εὐφρῶς καὶ δριμέως. Παραστήσατε γάρ, φησι, τὰ σώματα ἡμῶν *θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν*, εὐάρεστον τῷ θεῷ. Εἴτα μὴ ἀρκεσθεῖς τούτοις, ἐπάγει καὶ ἕτερον. Ποῖον; Κατὰ τὴν *λογικὴν λατρείαν* ἡμῶν, τουτέστι, κατὰ τοὺς ἐκείνης νόμους, συμφώνως ἐκείνην, καὶ κατ' ἐκείνην, ἐν μηδενὶ διαφωνοῦντες αὐτῇ. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἁγίαν καὶ ζῶσαν καὶ εὐάρεστον τῷ θεῷ *θυσίαν* παραστήσαι τὸ σῶμα ἡμῶν, τὸ μηδὲν ἕξω τῶν κατὰ τὴν λατρείαν ἡμῶν νομοθετηθέντων πολιτευέσθαι. Δεῖ γὰρ ἄμφω, τὴν πίστιν τῷ βίῳ, καὶ τὸν βίον συνομολογεῖν τῇ πίστει. Ὡς περ γὰρ ὁ πίστιν ἐπαγγελάμενος ὀρθὴν, φαῦλος δὲ τὸν τρόπον, δι' ὧν πράττει τὴν ὁμολογίαν ἐλέγχει τῆς πίστεως· οὕτω καὶ ὁ πράξεις ἐπιδεικνύμενος ἀγαθὰς, πίστιν δὲ πρεσβεύων δυσσεβῇ, δι' ὧν δυσσεβεῖ, καὶ τὰς πράξεις φαυλίζει, καὶ θριαμβεύει μηδένᾳ καρπὸν αὐταῖς ἐνεῖναι πνευματικόν. Δεῖ ἄρα πολιτεύεσθαι κατὰ τὴν λογικὴν λατρείαν ἡμῶν. *Ζῶσαν*.] Ἐπειδὴ εἶπε *θυσίαν*, ἵνα μὴ τις νομίῃ, ὅτι κατασφάζει ἑαυτοὺς κελευόμεθα, ἐπήγαγε, *ζῶσαν*. Πῶς δὲ ἔσται *θυσία* τὸ σῶμα; Ὁράτωσαν ὀρθὰ οἱ ὀφθαλμοί· ἡ γλῶσσα καὶ ἡ χεὶρ, ἡ μὲν, εἰς ὑμνωδίας θεοῦ, ἡ δὲ, εἰς ἐντολὰς ἀσχολεῖσθω· καὶ γίνεται, οὕτω ποιούντων, *θυσία ζῶσα* τὸ σῶμα. *Ἁγίαν*.] Διαιρῶν ταύτην τὴν *θυσίαν* ἀπὸ τῆς ἰουδαϊκῆς, φησὶν, *ἁγίαν*, εὐάρεστον, καὶ *λογικὴν*· ἡ γὰρ ἰουδαϊκὴ, σωματικὴ οὔσα, οὐ σφόδρα ἦν ἁγία καὶ εὐάρεστος, ὡς ἄλογα θύουσα. *τὴν λογικὴν λατρείαν*.] Τὴν πνευματικὴν, φησι, διακονίαν, τὴν κατὰ Χριστὸν πολιτείαν· ὡς εἰ εἶπε· Παραστήσατε τὰ σώματα ἡμῶν *θυσίαν* διὰ *λογικῆς λατρείας*, τουτέστι, τῆς ἀναιμάκτου· ἢ, Προσενέγκατε *θυσίαν ζῶσαν*, καὶ τὴν *λογικὴν λατρείαν*. Ἀπὸ κοινοῦ τὸ, Προσενέγκατε. Καὶ μὴ *συσχηματίζεσθε* τῷ αἰῶνι

ταύτῃ.] Καὶ πῶς ἂν τις ἑαυτὸν προσενέγκῃ *θυσίαν ζῶσαν*; Πῶς; *Μὴ συσχηματίζεσθε*, τουτέστι, μὴ τυποῦτε ἑαυτοὺς κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου· οὐδὲν γὰρ ὑγιὲς ἔχει ἢ μόνιμον· διὸ καὶ *σχῆμα* αὐτὸ καλεῖ, δηλῶν τὸ μὴ μένον· τοῦτο δὲ εἰπὼν, δηλοῖ τὸ ἐπίκηρον. Ἡ, *Μὴ συμμεταβάλλεσθε* τοῖς καιροῖς. — ΑΛΛΩΣ. Εἰπὼν, *Μὴ συσχηματίζεσθε* τῷ αἰῶνι τούτῳ, τουτέστι, *Μὴ συμμεταβάλλεσθε* καὶ *συμμετατίθεσθε* ταῖς διδασκαλίαις τῶν ἐκ τοῦ αἰῶνος τούτου, τοῦ βέοντος καὶ οὐχ ἱσταμένου, τὴν διδασκαλίαν προσαχόντων. Τοῦτο δὲ εἰπὼν, ἵνα μὴ τινες τῶν Ἰουδαίων εἴπωσιν· Οὐκοῦν οὐδ' ὅλως δεῖ ἡμᾶς μετατίθεσθαι καὶ μετασχηματίζεσθαι ἀπὸ τῆς παραδεδομένης ἡμῖν ἀπὸ τοῦ νόμου διδασκαλίας· διὰ τοῦτο ἐπάγει· *Ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε*, τουτέστιν, ὅτι δεῖ ὑμᾶς κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ μετατίθεσθαι. Πολὺ δὲ τὸ μέσον τῆς ἀπὸ τοῦ κόσμου διδασκαλίας, καὶ τῆς κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ σοφίας· καὶ ἡ μὲν καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα τὸ νομικὸν ἀπόλλυσιν, εἰς ἄλλο σχῆμα κακίας καὶ διαφθορᾶς ἀγούσα· ἡ δὲ, οὐ μόνον οὐκ ἀπόλλυσι τὸ τοῦ νόμου σχῆμα· (ἐν σχήματι γὰρ καὶ τύπῳ καὶ σκιᾷ τὰ τοῦ νόμου ὑπῆρχεν) ἀλλὰ καὶ βελτιοῖ αὐτὸ, τὴν λειπομένην αὐτῷ μορφήν καὶ τὸ κάλλος ἀπαρτίζουσα καὶ ἀναπληροῦσα. Διὸ καλῶς, *Μὴ συσχηματίζεσθε*, φησὶν, ἀλλὰ *μεταμορφοῦσθε*· τὸ μὲν γὰρ ἐστὶν ἀπώλεια· τὸ δὲ, σωτηρία καὶ τελειότης. — *Ἀλλὰ μεταμορφοῦσθε*.] Ὁρα δέ, πῶς ἐπὶ μὲν τοῦ κόσμου, *σχῆμα* ὠνόμασεν· ἐπὶ δὲ τῆς ἀρετῆς, *μορφήν* λέγει, δεικνὺς τὸ φυσικὸν αὐτῆς κάλλος. *Τῇ ἀνακαινώσει*.] Ἐπειδὴ ἀνθρωπον ὄντα οὐκ ἔστι μὴ ἀμαρτεῖν, φησὶν· Ἀνακαινοῦ σαυτὸν διὰ μετάνοιαν· ἀεὶ. Οὐδὲν γὰρ οὕτω παλαιῷ ψυχὴν καὶ σῶμα, ὡς ἀμαρτία. *Εἰς τὸ δοκιμάζειν*.] Ἡ τοῦτο φησὶν· Ἀνακαινωθῆναι, ἵνα μάθῃς, τί τὸ συμφέρον, καὶ τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ· ἢ ὅτι, Οὕτω δυνήσῃ ἀνακαινωθῆναι, ἐὰν μάθῃς, τί τὸ συμφέρον, καὶ τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ. *Καὶ εὐάρεστον*.] Πρὸς Ἰουδαίους ἀποτίνεται, οἳ τινες εἶχοντο τοῦ νόμου, λέγων, ὅτι καὶ ὁ νόμος

μὲν θέλημα ἦν θεοῦ· ἀλλ' οὐκ εὐάρεστον, οὐδὲ τέλειον· οὐ γὰρ προηγουμένως ἐδόθη· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθενείαν αὐτῶν συνεχωρήθη· τέλειον δὲ καὶ εὐάρεστον ἡ νέα Διαθήκη.

3 Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι, παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν, παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἐκάστω ὡς ὁ θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως.

Ἀνω, *Διὰ τῶν οἰκτιρμῶν*, εἰρηκῶς, νῦν, *Διὰ τῆς χάριτος*, φησὶν, οὐδαμοῦ ἀξιόπιστον ἑαυτὸν νομίζων, διὰ ταπεινοφροσύνην, πρὸς τὸ πείσθαι. Διὰ τοῦτο ποτὲ μὲν τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ θεοῦ, ποτὲ δὲ τὴν χάριν μεσίτας προβάλλεται. Εἰπὼν δὲ, *διὰ τῆς χάριτος*, τῶν εὐεργεσιῶν ὑπομιμνήσκει. τοῦ θεοῦ. *Παντί τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν.*] Τὸ, *Παντί τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν*, διαφόρως ἐγχαρεῖ νοηθῆναι. Ἡ ὅτι, *Λέγω παντί τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν*· τουτέστι, Πᾶσι λέγω, πᾶσι παραινῶ, καὶ ταύτην τὴν ἐξουσίαν ἐκ τῆς χάριτος ἔχω. Ἡ, *Λέγω*, μὴ ὑπερφρονεῖν ὑμᾶς ἐν παντὶ χαρίσματι, τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν. Ταύτην γὰρ τὴν ἔννοιαν καὶ τὰ ἐπαγόμενα δηλοῖ, ἐν οἷς φησὶν· *Ἐκάστω ὡς ὁ θεὸς ἐμέρισε*, καὶ ἐξῆς. Σοφῶς δὲ λίαν καὶ συνετῶς προέταξε, μέλλων αὐτοὺς νοουθετεῖν εἰς τὸ μὴ ὑπερφρονεῖν, τὸ, *Διὰ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ*. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τὸ νοουθετεῖν καὶ ἐπιτάττειν ἄλλοις ἐνίοτε ἐξ ὑπερφροσύνης γίνεται, προλαβὼν ἰάσατο τοὺς τοιοῦτους λογισμούς. Οὐκ ἔστι, φησὶν, ἐξ ἐμῆς ὁρμῆς τὸ νοουθετεῖν ὑμᾶς· διὰ τῆς χάριτος τοῦτο ποιῶ τοῦ θεοῦ· αὐτὸς κελεύει· αὐτοῦ ἐπίταγμα πληρῶ. Δεῖ οὖν πείθεσθαι, καὶ μὴ ἀντιλέγειν. *Μὴ ὑπερφρονεῖν.*] Παραινεῖ περὶ ταπεινοφροσύνης. Μὴ παρὰ τὰ μέτρα, φησὶ, φρονῶμεν· τοῦτο γὰρ ἀνοίας ἢ ἀπονοίας ἐστίν· ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν· φρόνησιν γὰρ ἐλάβομεν, οὐχ ἵνα εἰς ἀπόνειαν αὐτῇ χρῶμεθα, καὶ μωρᾶνῶμεν αὐτὴν· ἀλλ' ἵνα εἰς σωφροσύνην, τουτέστιν, εἰς τὸ ὑγιαίνειν τὴν διάνοιαν· ταύτην γὰρ νῦν σωφροσύνην καλεῖ, οὐ τὴν πρὸς τὴν ἀσέλγειαν ἀντιδιαστέλλομένην. *Ὡς ὁ θεὸς ἐμέρισε.*] Πῶς ἐμέρισε;

κατὰ φιλοτιμίαν; Μὴ γένοιτο! Ἀλλὰ πῶς; Κατὰ τὸ μέτρον τῆς πίστεως· πίστεως δὲ, οὐ τῆς μετὰ τὴν λατρείαν φησί· πάντες γὰρ πιστοὶ καὶ εὐσεβεῖς καὶ τέλειοι ἐν αὐτῇ εἰσι δηλονότι, οἱ χαρισμάτων ἐν τῷ βαπτίσματι ἀξιοθέντες· ἀλλὰ τῆς κατὰ τὰ χαρίσματα νῦν φησὶ πίστεως, καθὼς καὶ ἐν εὐαγγελίοις εἴρηται· Κύριε, δὸς ἡμῖν πίστιν (α). καὶ πάλιν· Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως (β). Ἀπλὸν γὰρ, ὡς ἕτερον τοῦτο τὸ σημαινόμενον τῆς πίστεως, παρὰ τὸ ἐπὶ τῆς εὐσεβείας λαμβανόμενον. Ἦσαν τινὲς παρ' αὐτοῖς χαρισμάτων ἡξιωμένοι· καὶ οἱ μὲν ἐφρόνουσαν μέγα ἀπ' αὐτοῖς, καὶ ἀπενοοῦντο κατὰ τῶν ἄλλων· οἱ δὲ, ἐζήλουν. Καὶ φησὶ· Τί ἀπονοῆ; ἢ τί παραζήλοῖς; Εἰ ὁ θεὸς ἐμέρισε, πάντως καλῶς καὶ συμφερόντως ἐμέρισε. Στοιχεῖτω τοιγαροῦν ἕκαστος ὃ ἔχει, καὶ μήτε ὑπεραιρέσθω· (θεοῦ γὰρ δόσις ἐστίν, οὐ σὸν τὸ κατόρθωμα)· μήτε ζηλούτω· ὁ θεὸς γὰρ ἐμέρισε, καὶ οἶδε, τί ἐκάστω πρέπον καὶ ἀρμόδιον. *Μέτρον πίστεως.*] Ἐκαστος εἰς αὐτό, φησιν, ἐμμενέτω, καὶ μήτε ζηλούτω, μήτε ὑπεραιρέσθω. *Πίστεως* δὲ φησιν, ἥγουν χαρίσματος (γ).

4 Καθάπερ γὰρ ἐν ἐνὶ σώματι μέλη πολλὰ ἔχομεν,
5 τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν· οὕτως
6 οἱ πολλοὶ ἐν σῶμά ἐσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθείς,
7 ἀλλήλων μέλη. Ἐχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν
8 χάριν, τὴν δοθείσαν ἡμῖν, διάφορα· εἴτε προφητεῖαν,
9 κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως· εἴτε διακονίαν,
10 ἐν τῇ διακονίᾳ· εἴτε ὁ διδάσκων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ·
11 εἴτε ὁ παρακαλῶν, ἐν τῇ παρακλησίᾳ·

Τί γὰρ σύ, φησὶ, μέγα φρονεῖς; τί δὲ σύ ζηλοῖς; Οὐ πάντες ἐσμὲν σῶμα ἐν, μέλη δὲ ἀλλήλων; Καὶ οὐκ εἶπεν· Ὁ εὐτελὲς δοκεῖν ἔχειν χάρισμα, μέλος ἐστὶ τοῦ το μεῖζον ἔχοντος·

(α) Λουκ. ΙΖ', 5. Πρόσθετε ἡμῖν πίστιν.

(β) Ματθ. ΙΖ', 20.

(γ) Ὁ Θεοδώρητος· «Τὴν χάριν ἐνταῦθα πῖς τιν ἐκάλεσε. Διὰ γὰρ τῆς πίστεως ἢ τῆς χάριτος δόσις, καὶ πρὸς τὸ μέτρον τῆς πίστεως χρηγεῖται τὰ δῶρα τῆς χάριτος. Κελεύει δὲ, τῇ δοθείσῃ χάριτι μετρεῖν τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς.»

ἀλλ' ὅτι Καὶ ὁ τὸ μεῖζον ἔχων, τοῦ τὸ εὐτελές· τῇ ἀνακρίσει
θέλων καὶ τούτους καταστεῖλαι, κάκείνους παραμυθήσασθαι.
Τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πρᾶξιν.] Πρὸς τοῦ-
το αὐτὸ ὁρᾷ ἡ παραβολή. Ὡσπερ, φησὶ, τὰ μέλη διάφορον
ἐγκεχεύριστα πρᾶξιν, οὕτω διάφορα ἐδόθη παρὰ τοῦ πνεύμα-
τος χαρίσματα. ἔχομεν κεφαλὴν τὸν Χριστὸν, ἡμεῖς δὲ ἀλλή-
λων μέλη. *Ἔχοντες δὲ χαρίσματα.*] Δυσὶ τρόποις ἐσχημάτι-
σται ὅλον τὸ χωρίον τοῦτο, ἕως τοῦ, *Εἴτε ὁ παρακαλῶν ἐν*
τῇ παρακλήσει. Ποίοις τούτοις; Τῷ λεγομένῳ, Ἀπὸ κοινοῦ,
καὶ τῷ ἑλλειπτικῷ. Καὶ γὰρ τὸ, *ἔχοντες, ἀπὸ κοινοῦ καθ'*
ἕκαστον κῶλον παραλαμβάνεται· οἷον· Εἴτε προφητείαν ἔχει
τις, εἴτε διακονίαν ἔχει τις. Τοῦτο δὲ Ἀπὸ κοινοῦ, καὶ Ζευγμα
καλεῖται, ὅτι συζεύγνυσι πληθυντικὸν ἐνικῶ, καὶ μετοχὴν ῥή-
ματι. Οὕτως οὖν ἀπὸ κοινοῦ τὸ, *ἔχοντες, κατὰ τὸ ζευγμα*
λαμβάνόμενον, ἀπρητισμένην κατὰ τοῦτο τέως τὴν ἔννοιαν
καὶ τὰ χωρία ποιεῖ. Ἑλλειπτικῶ δὲ πάλιν ἐσχημάτισται,
ὅτι λείπει τι πρὸς αὐτοτέλειαν τοῦ νοήματος· οἷον τὸ, Μενέτω
ἐν ᾧ ἔλαβεν ἕκαστος χαρίσματα· ἢ ἀρκείσθω, ἢ στοιχεῖτω,
ἢ τι τοιοῦτον. Οἷον, Εἴτε προφητείαν ἔχει τις, εἴτε διακονίαν,
μενέτω ἕκαστος, καὶ ὁ τὴν προφητείαν ἔχων, καὶ ὁ τὴν δια-
κονίαν, καὶ ὁ τὴν διδασκαλίαν, καὶ ὁ τὴν παράκλησιν ἔχων,
ἀπλῶς ἕκαστος, ἐν ᾧ ἔλαβε χαρίσματα. Καὶ πολλή ἐστίν ἡ
τῶν τοιούτων χρῆσις παρὰ τῷ θαυμασίῳ Παύλῳ. Καὶ μὴ
θαυμάσῃς, εἰ ἀμαθὴς ὢν τούτων, ἐκέχρητο τούτοις· ἡ γὰρ χά-
ρις, ἡ τὰ μεῖζω χορηγοῦσα, καὶ τῶν εὐτελέων πολλάκις παρῆ-
χε τὴν γνώσιν· οὐχ ὡς μέγα τι τούτων ὑπαρχόντων· (τί γὰρ
ἂν καὶ εἴη περὶ λέξεις καὶ συλλαβὰς καὶ τὴν τούτων συνθήκην
μικρολογουμένων ἀνθρώπων πόνος καὶ ὀνόματα;) οὐκουν, ὡς
μεγάλων τινῶν τούτων ὄντων, ἐκέχρητο τούτοις· ἀλλ' εἰς τὸ
κατασχέειν τοὺς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις μέγα φρονούντας, καὶ κερ-
δῆσαι αὐτοὺς εἰς ταπεινοφροσύνην, καὶ ὑπακοὴν τῆς αὐτοῦ νο-
μοθεσίας. Λογνα γὰρ ὑπῆρχεν ἅπαντα Παῦλῳ, ὅσῳ σωτηρίαν ἔφε-

ρον ἀνθρώποις. Διὸ καὶ χρήσεις ποιητικῶν στίχων, καὶ ἱστορίας
ἐλληνικὰς, καὶ μυρία τοιαῦτα οὐκ ὀκνεῖ προκομίζειν, ἂν μό-
νον καὶ διὰ τούτων ἐλπίζῃ τινὰ σωτηρίαν ἀνθρώπων ἀπ᾿ ἁπάσαι.
Βαθεῖαι τῆς τηλικαύτης ψυχῆς καὶ σπουδῆς! Καλῶς δὲ καὶ
τῷ τοιούτῳ κέχρηται τῶν λόγων εἶδει, καὶ πάλιν τοῦ ἀποστο-
λικοῦ καὶ ἀπλοῦ καὶ εὐγενοῦς καὶ ἀπεριέργου χαρακτήρος οὐκ
ἀρίσταται. Εἰ μὲν γὰρ οὐδόλως ἐκέχρητο τούτοις, ἀδυναμίαν
ἂν οἱ πάντα τολμῶντες καὶ ιδιωτισμὸν ἠτιθέσαντο, ὅπου καὶ
νῦν τιγὲς, μὴ συνιέντες τὰ τοιαῦτα, ἀπειρίαν αὐτὸν τῶν τοιού-
των ἔχειν, ἐξ ὧν οὐδ' αὐτοὶ συντάσιν, ὑπολαμβάνουσιν. Εἰδ'
αὖ πάλιν τούτοις διαπαντός ἐχρητο, ὁ ἀποστολικὸς χαρακτήρ
ἐν τοῖς παρεωραμένοις ἐτίθετο. Διήτησεν οὖν συνετῶς καὶ παν-
σόφως ἄμφω· ἐχρήσατο μὲν γὰρ ἐκείνοις, ὥστε δεῖξαι ῥᾶδιον
εἶναι βουλομένῳ τὸ τοιοῦτον, καὶ ὅτι οὐκ ἀγνοεῖ· ἐνέμεινε δὲ
τῷ ἀποστολικῷ χαρακτήρι, τὴν εὐγένειαν καὶ τὸ ἀπερίεργον
καὶ καθαρὸν καὶ αὐτοφυὲς τοῦ λόγου τιμῶν. Τί οὖν μὴ καὶ οἱ
λοιποὶ οὕτω τοὺς ἑαυτῶν κατέμιζαν λόγους; Ἀρκεῖ καὶ οὗτος
μόνος δεῖξαι, ὅτι κάκείνοις ῥᾶν ἦν, εἴπερ ἐβούλοντο, ποιεῖν·
καίτοι καὶ ἐν ταῖς ἐκείνων ἐπιστολαῖς ἐστίν, εἰ καὶ σπανιώ-
τερον, τὰ τοιαῦτα εὑρεῖν. Εἰ δὲ τὸ, *Ἔχοντες χαρίσματα, μη-*
δαμοῦ ἀναπαυστέον, μέχρι τοῦ, Εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας
ὑμᾶς, ἄλλη μὲν διάνοια ἀνακύψει, μονοσχημάτιστος δ' ἡ
σύνταξις ἐσται, εἰς πνεῦμα δὲ λίαν ἡ περίοδος ἀποτεταμένη.—
Κατὰ τὴν χάριν.] Εἰ ὁ θεὸς ἐχάρισατο, οὐ τί μέγα φρονεῖς;
μὴ γὰρ σὸν κατόρθωμα τὰ χαρίσματα; θεοῦ, φησὶν, ἡ δόσις.
Διάφορα.] Καλῶς τὸ, *Διάφορα,* ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐ τὸ μὲν,
μέγα, τὸ δὲ, μικρόν· μεγάλα γὰρ ἅπαντα· ἀλλὰ ποικίλα καὶ
ἀρμόδια. *Κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως.*] Νῦν δείκνυσιν,
ὅτι τῶν δοκούντων μεζόνων χαρισμάτων, οἱ λαμβάνοντες εἰσὶν
αἵτιοι πρὸς τὸ λαβεῖν. Εἰ γὰρ καὶ χάρις ἐστὶ, τοσοῦτον μέντοι
ἐπιρρεῖ, ὅσον ἂν εὖρη σκευὸς ἐτιτῆδειον ἑαυτὸ καταστήσασθαι διὰ
τῆς πίστεως. *Εἴτε προφητείαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς*

πίστεως ἔχομεν, φησὶν, εἴτε διακονίαν ἔλαβέ τις. Ἡ διακονία γενικόν τι ἐστί· πάντα γὰρ εἰς διακονίαν δίδονται τὰ χαρίσματα. Λοιπὸν δὲ καὶ τοῖς εἰδικοῖς ἐπεξέρεται. *Εἴτε διακονίαν ἔλαβέ τις, ἐν τῇ διακονίᾳ μενέτω*, φησὶν· εἴτε ὁ διδάσκων, ἔλαβε χάρισμα διδασκαλίας, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ· ἀπὸ κοινοῦ τὸ, μενέτω· εἴτε ὁ παρακαλῶν, χάρισμα ἔλαβε παρακλήσεως, ἐν τῇ παρακλήσει μενέτω.

8 Ὁ μεταδιδούς, ἐν ἀπλότητι· ὁ προϊστάμενος, ἐν
9 σπουδῇ· ὁ ἐλεῶν, ἐν ἰλαρότητι. Ἡ ἀγάπη, ἀνυπόκριτος· ἀποστυγοῦντες τὸ πονηρὸν, κολλώμενοι
10 τῷ ἀγαθῷ· τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι· τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι· τῇ σπουδῇ
11 μὴ ὀκνηροί· τῷ πνεύματι ζέοντες· τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες· τῇ ἐλπίδι χαίροντες· τῇ θλίψει ὑπομένοντες· τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες·

Λοιπὸν δείκνυσιν, ὅτι οἱ κακῶς τοῖς χαρίσμασι χρώμενοι, ἀνόνητα αὐτὰ ποιοῦσιν. *Ἐν ἀπλότητι.*] Ἐπειδὴ τὰ χαρίσματα, ἢ ἐν δόσει τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν ἐπιδείκνυσιν, ἢ ἐν προστασίᾳ, ἢ ἐν ἐλέῳ, φησὶν, ὅτι οὐχ ἀπλῶς ταῦτα δεῖ ἐπιτελεῖν· ἀλλὰ διδόναι μὲν μετὰ ἀπλότητος καὶ χαρᾶς, οὐχ ὡς ζημιούμενόν τι, ἀλλὰ μᾶλλον κερδαίνοντα· καὶ προϊστασθαι μὴ ἀμελῶς, ἀλλ' ὡς ὑπὲρ ἑαυτοῦ σπουδάζοντα· καὶ ἐλεῖν ἰλαρῶς καὶ εὐθύμῳς, ὡς αὐτόν τι καρπούμενον. Ἔσται δὲ ταῦτα πῶς; Ἄν ἀγάπην ἔχωμεν πρὸς ἀλλήλους· ἀγάπην δὲ μὴ πεπλασμένην καὶ ἐν ὑποκρίσει, ἀλλ' ἀπλαστον, καὶ ἀνυπόκριτον, καὶ τελείαν, καὶ ἀληθῶς ἀγάπην. *Ἐν σπουδῇ.*] Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ προστῆναι μόνον. *Ἐν ἰλαρότητι.*] Μὴ ὡς ζημιούμενος ἐλεεῖ, ἀλλ' ὡς αὐτὸς μᾶλλον κερδαίνων. Ἐνθεν γὰρ συμβήσεται τὸ ἰλαρόν. *Ἡ ἀγάπη ἀνυπόκριτος.*] Ἔστω, φησι, μὴ πλάσμα ἀγάπης, ἀλλὰ ἀγάπη εἰλικρινής· ἥς οὐσης, κατορθοῦται τὰ εἰρημένα. *Ἀποστυγοῦντες τὸ πονηρὸν.*] Μὴ μόνον ἀπεχόμενοι τοῦ πονηροῦ, ἀλλὰ καὶ λίαν μισοῦντες αὐτό· τοῦτο

γὰρ δηλοῖ τὸ, ἀπό· οὐ γὰρ εἶπε, *στυγοῦντες*. Εἴτα φησί· Μὴ μόνον μισεῖτε τὸ πονηρὸν, ἀλλὰ καὶ ἔχεσθε τοῦ ἀγαθοῦ· τὸ δὲ, *κολλώμενοι*, τὴν πρὸς αὐτὸ διάθεσιν ἐμφαίνει. *Κολλώμενοι τῷ ἀγαθῷ.*] Ἐν γὰρ εἶναι ἀγάπην καὶ ἐπὶ αἰσχροῖς. Διὰ τοῦτο εἶπε· Μισεῖτε τὸ πονηρὸν. Πῶς δὲ ἐστὶ κολληθῆναι τῷ ἀγαθῷ; *Ἐν τῇ φιλαδελφίᾳ*, φησι, τουτέστι, διὰ τῆς φιλαδελφίας· «Ἐν τούτῳ γὰρ γινώσκονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγαπάτε ἀλλήλους (α)·» ὁ δὲ μαθητὴς, φυλάττων τὰ μαθήματα, κεκόλληται καὶ ἥνεται τῷ διδασκάλῳ, ὅπερ ἐστὶ τὸ κυρίως ἀγαθόν, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ἀλλὰ πόθεν φύεται ἡ φιλαδελφία; πόθεν ἐστὶ θηρᾶσαι ταύτην; Ἐκ τοῦ προηγέσθαι ἀλλήλους, φησί, τῇ τιμῇ (1). Ὡς ἀληθῶς γὰρ ἀρχὴν λαμβάνει ἡ φιλία ἀσφαλῆ, ἐὰν ἕκαστος ἀγωνίζεται προλαβεῖν εἰς τὸ τιμῆσαι τὸν πλησίον. *Τῇ φιλαδελφίᾳ*, καὶ ἑξῆς.] Εἰ γὰρ σχοιήτέ, φησι, φιλαδελφίαν, φιλήσετε πάντως ἀλλήλους· ἀδελφοὶ γὰρ ἐστέ. Εἴτα λέγει, πῶς ἂν ἡ φιλαδελφία κατορθωθείη. Εἰ ἕκαστος, φησὶν, ἡγείται τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν τιμῆς. *Τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί.*] Καὶ γὰρ τοῦτο ἀγάπην τίκτει, ὅταν μὴ τιμῶμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπερσπουδάζωμεν. *Τῷ πνεύματι ζέοντες.*] Ἔσται δὲ τοῦτο πῶς; Ἐὰν ζέωμεν ἐν καλοῖς ἔργοις, ἔχομεν ζέον ἐν ἑαυτοῖς καὶ διατεταρμαμμένον τὸ ἅγιον πνεῦμα. *Τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες.*] Διὰ γὰρ τῶν εἰρημένων ἐκγενήσεται ἡμῖν δουλεύειν τῷ Κυρίῳ. Οὕτω φανοῦμεν ἀληθῶς δουλεύοντες τῷ Κυρίῳ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων. Αὕτη ἀληθινή δουλεία ἐστίν. *Τῇ ἐλπίδι χαίροντες.*] Πῶς δ' ἂν γένοιτο ζεῖν τῷ πνεύματι; Ἐὰν τῇ ἐλπίδι χαίρητέ, φησιν· οὐδὲν γὰρ οὕτω πρὸς πάντα ποιεῖ πρόθυμον, ὡς ἐλπίς καλή· καὶ ἐὰν ὑπομένητε θλίψεις· καὶ ἐὰν εὐχὴν ἀδιάλειπτον ἔχητε. *Τῇ θλίψει ὑπομένοντες.*] Ἡ γὰρ ὑπο-

(α) Ἰωάν. 11', 35. (1) «Ἐκ τοῦ τιμᾶν ἀλλήλους, καὶ προφάνειν ἐπὶ τὸν ἕτερον. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ προηγέσθαι, τὸ προλαμβάνειν ἀλλήλους ἐν τῷ ἀλλήλους τιμᾶν.» Θεοφύλακτος.

μονή τίκτει δοκιμήν. Τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες.] Ταύτης γὰρ βοηθείας, ἔσται ῥάδια πάντα.

13 Ταῖς χρεαῖαις τῶν ἀγίων κοινωνοῦντες· τὴν φιλο-
14 ξενίαν διώκοντες. Εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς·
15 εὐλογεῖτε, καὶ μὴ καταρᾶσθε. Χαίρειν μετὰ χαι-
16 ρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων. Τὸ αὐτὸ εἰς
ἀλλήλους φρονοῦντες· μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες,
ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι. Μὴ γίνεσθε
17 φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς. Μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ
ἀποδιδόντες· προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων
18 ἀνθρώπων· εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν, μετὰ πάντων
19 ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες· μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες,
ἀγαπητοί· ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ· γέγραπται
γάρ· «Ἐμοὶ ἐκδίκησις· ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει
Κύριος (α).»

Ταῖς χρεαῖαις τῶν ἀγίων.] Ἐν οἷς ἂν ἐν χρεῖᾳ γένωνται. Τὴν πρὸς τοὺς ἀγίους ἐλεημοσύνην εἰσάγει· διὸ καὶ ἐφύλαξεν αὐτὴν ἐν ἐξαιρέσει. Ἄνω δέ, περὶ καθολικῆς εἶπεν ἐλεημοσύνης. Κοινωνοῦντες.] Κοινωνία γὰρ τὸ πρᾶγμα· σὺ μὲν γὰρ χρήματα εἰσφέρεις αὐτοῖς· ἐκεῖνοι δέ σοι τὴν πρὸς θεὸν παρρησίαν, καὶ τὰ μυρία ἀγαθὰ. Τὴν φιλοξενίαν διώκοντες.] Μὴ μείνης, φησί, τὸν δεόμενον· ἔλθεῖν πρὸς σὲ ἐρυθρίᾳ γὰρ· ἀλλὰ σὺ διώξῃς αὐτόν. Εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς.] Διδάσκει, πῶς δεῖ διακρίσθαι πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς, διδάσκει, πῶς καὶ πρὸς τοὺς πολεμίους. Ὅρα δέ· οὐκ εἶπε· Μὴ ἀμύνου, Μὴ καταρᾶ· ἀλλ', ὁ μείζων, εὐλόγει καὶ ὑπερεῖχον. Χαίρειν μετὰ χαιρόντων.] Μὴ μόνον, φησί, ῥήμασιν εὐλογεῖτε, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις· χαίρουσι μὲν, συγχαίροντες· ἀλγοῦσι δέ, συναλγοῦντες. Τοσούτω δέ μείζων τὸ συγχαίρειν χαίρουσιν, ὅσον ἡ εὐημερία τῶν πλησιῶν, καὶ φθόνου πρόφασις τοῖς ἀσεβέσι γίνεται. Τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες.] Οἷον· Μέγαν σεαυ-

(α) Δευτερ. ΑΒ', 35.

τὸν εἶναι νομίζεις; Τοιοῦτον νόμιζε καὶ τὸν ἀδελφόν, κἂν πένης ᾖ· ἐπεὶ οὐκ ἔστι πλούτου καὶ πενίας διάκρισις παρὰ τῷ θεῷ. Πῶς δ' ἂν γένοιτό σοι τοῦτο; Ἐὰν μὴ φρονῇς περὶ σεαυτοῦ ὑψηλὰ, ἀλλὰ συμφύρῃ καὶ συναπάγῃ τοῖς ταπεινοῖς, καὶ εἰς τὴν ἐκείνων συγκαταβαίνῃς εὐτέλειαν. Ἐκ δὴ τούτων τὸ φύσημα καὶ τὴν κενοδοξίαν αὐτῶν καταστέλλει. Εἰκὸς γὰρ ἦν αὐτοὺς διὰ τὴν πόλιν (1), τοῦτ' ἄλῳσαι καὶ κατέχεσθαι τῷ πάθει. Μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς.] Τουτέστι, Μὴ ἡγεῖσθε εἶναι σοφοί, καὶ μηδενὸς νοήματος ἐνδεεῖς· φησί γὰρ ἡ Γραφή· «Οὐαὶ οἱ συνετοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες (α).» Κακὸν ἀντὶ κακοῦ.] Εἰ γὰρ ψεκτὸς καὶ ἀθλιὸς ὁ ποιῶν τὸ κακόν, ἵνατι μὴ φεύγῃς τὴν μίμησιν τῶν κακῶν, ἀλλὰ τῷ ἀμύνεσθαι ἔνοχον σαυτὸν καθιστᾷς καὶ κοινωνὸν τῆς ἀσεβείας, Προνοούμενοι καλὰ.] Τοῦτό, φησι· Πρόνοιαν ποιεῖσθε τοῦ καλοῦ φαίνεσθαι, ἐν τῷ μηδενὶ διδόναι ψόγου πρόφασιν. Ἡ, ἐπειδὴ ἄνω εἶπε· Μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες· προσέθηκε καὶ τὸ, προνοούμενοι καλὰ· ὥς εἰ ἔλεγεν· Οὐκ ἀρκεῖ μόνον τὸ μὴ ἀποδιδόναι κακὰ, ἀλλὰ δεῖ καὶ προνοεῖν τοῦ ποιήσαντος ὑμᾶς κακῶς. Καὶ γὰρ καὶ ἄνω οὐκ ἠρέσθη τῷ μὴ καταρᾶσθαι τοὺς διώκοντας, ἀλλὰ καὶ εὐλογεῖν προσέταξεν. Εἰ δυνατόν.] Ἔστι γὰρ ὅτε οὐ δυνατόν, ἐνθα περὶ εὐσεβείας ὁ λόγος. Διὰ τοῦτο εἶπεν· Εἰ δυνατόν. Τὸ ἐξ ὑμῶν.] Τουτέστι· Σὺ τὸ σὺν ποιήσον, καὶ μὴ παράσχῃς ἔχθρας ἀφορμὴν, μὴ Ἑλληνι, μὴ Ἰουδαίῳ. Τοῦτο γὰρ τὸ, μετὰ πάντων, τουτέστι, πιστῶν καὶ ἀπίστων. Μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες.] Ἐπειδὴ τοῦτο ἀκόλουθον, τὸν ἡδίκημένον ἐκδικίας τυχεῖν, τοῦτο αὐτὸ ἐπαγγέλλεται σοι, φησί, μὴ ἐκδικήσῃς σεαυτὸν, καὶ ὁ θεὸς σε ἐκδικεῖ· δότε γὰρ, φησι, τόπον καὶ χώραν τῇ ὀργῇ τοῦ θεοῦ ἔλθεῖν. Ἄν γὰρ σὺ ἐκδικήσῃς σεαυτὸν, ἔλθοῦσα ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ, οὐχ ἔξει χώραν τοῦ

(1) Τὴν Ῥώμην.

(α) Ἦσα. Ε', 21.

ἐκδικῆσαι· ὅτι προεξεδίκησας σεαυτὸν· εἰ γὰρ σὺ μὴ ἀμύνη, ἔξει ἡ ὀργή. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο μάλιστα ἐπιθυμεῖ ἰδεῖν ὁ ἀδικηθεὶς, ἐκδικίας ἑαυτὸν ἀπαλαύοντα, τοῦτο αὐτῷ μετὰ πολλῆς δίδωσι περιουσίας. Ἄν γὰρ αὐτὸς μὴ ἀμύνη, θεός ἐσται ὁ τιμωρός. Συγχώρησεν οὖν αὐτῷ, φησιν, ἐπεξελθεῖν· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ, *Δότε τόπον τῇ ὀργῇ. Γέγραπται γάρ.*] Παραμυθούμενος πλέον τὸν ἡδικοημένον, ἤγαγε τὴν μαρτυρίαν. Ἐμοὶ ἐκδίκησις.} Τουτέστι, παρ' ἐμοὶ ἡ ἐκδίκησις.

- 20 Ἐὰν οὖν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτόν· ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν. Τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἄνθρακας
21 πυρός σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ (α). Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὰ κακόν.

Μὴ μόνον, φησὶ, εἰρηνεύετε, καὶ μὴ ἀμύνεσθε· ἀλλὰ καὶ εὐεργετεῖτε, τρέφοντες, ποτίζοντες. Εἴτα, ἐπειδὴ βαρὺ ἦν τὸ προσταττόμενον, ἐπάγει, παραμυθούμενος τὸν ἡδικοημένον, λέγων· Τοῦτο ποιῶν, πῦρ αὐτῷ σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· καὶ ἅμα φοβῶν καὶ τὸν ἡδικοητότα. *Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ.*] Μαλάξας πρότερον τὸν ἀδικηθέντα, καὶ πείσας αὐτὸν εὐεργετεῖν, διὰ τοῦ εἰπεῖν, Ἄνθρακας σωρεύσεις, νῦν ὑψηλότερον αὐτῷ παραινέει. Εἰ γὰρ τοιαύτη, φησὶ, διαθέσει τρέφεις, ἵνα πῦρ αὐτῷ σωρεύσεις, οὐκ ἐνίκησας τὸ κακόν, ἀλλ' ἡττήθης αὐτῷ· ἐγὼ δὲ σε, νικᾶν τὸ κακόν βούλομαι. Τοιγαροῦν, μὴ διαθέσει κακοποιῷ εὐεργέτει· ὑπὲρ γὰρ παραμυθίας σου εἴρηται τὰ εἰρημένα, ὅτι ψωμίζων καὶ ποτίζων, ἄνθρακας πυρός σωρεύσεις, οὐχ ἵνα μέντοι οὕτω ποιῇς. Εἰ γὰρ καὶ σοῦ εὐεργετοῦντος τὸν ἐχθρόν, ὁ θεὸς ἐκδικῶν σε ὀργίζεται αὐτῷ, καὶ πῦρ πειρασμῶν καὶ κακώσεων, ἀ κατὰ τοῦ πλησίον ἐκείνου ἐτέκταινεν, ἐπὶ κεφαλὴν αὐτοῦ στρέφει· ἀλλ' οὖν σὺ μὴ διὰ τοῦτο θελήσης αὐτὸν εὐεργετεῖν, ἵνα ἐν τοιούτοις αὐτὸν κακοῖς ἴδῃς· ἐπεὶ ἐνίκηθης ὑπὸ τοῦ κακοῦ· καὶ ἐκεῖνος μὲν οὐδὲν ἤττον.

(α) Παραμ. ΚΕ, 22.

ἀ ἔδει παθεῖν αὐτόν, πάσχει· σὺ δὲ ἀπώλεις τὸν μισθόν, νικηθεὶς ὑπὸ τοῦ κακοῦ· μᾶλλον δὲ, εἰ τοιαύτην σου τὴν γνώμην ὁ θεὸς ἴδῃ, οὐδὲ ἐκδικεῖ· τὸν ἀγαθὸν γὰρ, τὸν πρῶτον, ἀδικηθέντα ἐκδικεῖ, ἀλλ' οὐχὶ τὸν διὰ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς προαιρέσεως ἑαυτὸν ἐκδικήσαντα, καὶ διὰ πράξεως ἀγαθῆς τῆς εὐεργεσίας πονηρευσάμενον, τὴν διαφθοράν ἰδεῖν τοῦ λυπήσαντος. Εὐεργέτει οὖν σὺ, ἵνα νικήσῃς τὸ κακόν· καὶ ἵνα γένη υἱός, ὡς ὁ Κύριός φησι, τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς (α).

ΚΕΦ. XIII, 1 Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία, εἰ μὴ ἀπὸ θεοῦ· αἱ δὲ οὗσαι ἐξουσίαι, ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεταγμέναι
2 εἰσὶν. Ὅστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες, ἑαυτοῖς κρίμα λήφονται.

Επειδὴ ἱκανῶς κατήρτυσε τὰ ἔθνη τῶν ἀκούοντων, καὶ ἐδίδαξεν αὐτοὺς καὶ ἐχθροὺς εἶναι εὐμενεῖς, εἰσάγει καὶ ταύτην τὴν παραινέσιν, παιδεύων πᾶσαν ψυχὴν, καὶ ἱερεὺς ἢ τις, καὶ μοναχός, καὶ ἀπόστολος, ὑποτάσσασθαι τοῖς ἄρχουσιν. Αὕτη γὰρ ἡ ὑποταγὴ οὐκ ἀνatreπεί τὴν εὐσέβειαν. Παραινέει δὲ τοῦτο ὁ ἀπόστολος, δεικνύων, ὅτι οὐκ ἀποσασίαν διδάσκει τὸ εὐαγγέλιον, οὐδὲ ἀπειθεῖαν, ἀλλὰ μᾶλλον εὐγνωμοσύνην καὶ εὐπειθεῖαν.—**ΑΛΛΩΣ.** Πολλὴν τοῦ κεφαλαίου τούτου πανταχοῦ ποιεῖται πρόνοιαν, δεικνύς, οὐκ ἐπὶ καταστροφῇ τῆς κοινῆς εὐταξίας τοὺς τοῦ Χριστοῦ νόμους εἶναι· καὶ ὅτι ἀρκοῦσι καὶ οἱ διὰ τὴν ἀλήθειαν πολεμοῦντες ἡμῖν· καὶ τί δεῖ, φησὶ, καὶ ἡμᾶς περιττοῦς ἐπινοεῖν ἡμῖν αὐτοῖς πολεμίους;—*Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία.*] Οὐ περὶ τοῦ καθ' ἕκαστον ἄρχοντος ταῦτα λέγει, ἀλλὰ περὶ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ ὁμότιμον στασιῶδες ἦν, εἰσήγαγεν ὁ θεὸς τὰς ἐξουσίας.—**ΑΛΛΩΣ.** Τί λέγεις; Πᾶς ἄρχων ὑπὸ θεοῦ χειροτονῆται; Οὐ τοῦτο λέγω, φησὶν, οὐδὲ περὶ

(α) Ματθ. Ε, 45.

τῶν καθ' ἕκαστον ἀρχόντων ὁ λόγος μοι νῦν· ἀλλὰ περὶ τοῦ πράγματος αὐτοῦ. Τὸ γὰρ ἀρχὰς εἶναι· καὶ τοὺς μὲν, ἀρχεῖν, τοὺς δ', ἀρχεσθαι, καὶ μὴ ἄνω καὶ κάτω τὰ πάντα φέρεσθαι, τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας ἔργον φημί εἶναι. Οὐκ εἶπε γὰρ, ὅτι Οὐκ ἔστιν ἀρχων, ἀλλ' ὅτι Οὐκ ἔστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ὑπὸ θεοῦ.— *Αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι.*] Κατὰ τοῦ αὐτοῦ διαλέγεται. Εἰπὼν γὰρ, *Οὐκ ἔστιν ἐξουσία, εἰμὴ ὑπὸ θεοῦ, πάλιν τὸ αὐτὸ λέγει· Αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι, ὑπὸ τοῦ θεοῦ τεταγμέναι εἰσιν*, οἷον, γεγонуῖαι. Ὁ θεός, φησιν, ἔταξε, καὶ διόκησεν αὐτάς.— **ΑΛΛΩΣ.** Πᾶσαι οὖν αἱ ἐξουσίαι, ὑπὸ θεοῦ δικαίως τεταγμέναι εἰσιν, οἷον γεγонуῖαι· οἷαν ἂν σκοπήσης, καὶ τὴν τοῦ πατρὸς πρὸς υἱόν, καὶ τὴν τοῦ ἀνδρὸς πρὸς γυναῖκα, καὶ τὰς ἄλλας ἀπάσας· καὶ τὰς ἐν τοῖς ζώοις δέ, ὡς τῶν μελισσῶν, ὡς τῶν γεράνων, ὡς τῶν ἰχθύων.— *Ὡστε ὁ ἀντιτασσόμενος.*] Ἵνα μὴ εὐτελίζεσθαι νομίζωσιν οἱ τοῦ Χριστοῦ δοῦλοι, ὑποτασσόμενοι ἀρχουσι, δείκνυσιν, ὅτι χρὴ πείθεσθαι καὶ μὴ ἀντιτάσσεσθαι, μηδὲ ἀπειθεῖν τοῖς ἀρχουσιν. Ὡς ὅγε τοῦτο μὴ ποιῶν, φησί, θεὸς ἀντιλέγει, τῷ πεποιηκότι τὰς ἀρχάς. *Τῇ τοῦ θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν.*] Κερδανεῖς κἀντεῦθεν, φησιν, ὑποτασσόμενος· οὐ μόνον, ὅτι ἐντολὴν πληροῖς, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸν θεὸν τιμᾷς, τιμῶν τὴν ὑπ' αὐτοῦ τεταγμένην ἐξουσίαν, καὶ τὸν ταύτην χειρίζοντα. Μακάριος ὁ οὕτω καὶ διὰ ταῦτα τὴν ἐξουσίαν τιμῶν, καὶ ὑποτασσόμενος αὐτῇ· ὥσπερ ἄθλιος, ὁ διὰ ταῦτα μὴ ὑποκείμενος· καὶ γὰρ διπλοῦν ἀποφέρεται κρίμα· πρῶτον ἐκ τοῦ θεοῦ· ὅτι τὴν ὑπ' αὐτοῦ τεταγμένην καὶ ὀρισθεῖσαν ἀρχὴν ἐξουθενεῖ· δεύτερον, καὶ ἐκ τῶν ἡτιμασμένων ἀρχόντων. Ὅρα δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τῶν ἀρχόντων κέρδος· Κωλύουσι τοὺς φάλους, προτρέπονται τοὺς σπουδαίους, δι' ὧν αὐτοὺς τιμῶσι καὶ ἐπαινοῦσιν, εἰς ἀρετὴν. Χρὴ οὖν αὐτοὺς ἀποδέχεσθαι καὶ διὰ τοῦτο, καὶ ὅτι θεοῦ διάκονοί εἰσι, τῷ θελήματι αὐτοῦ ὑπηρετούμενοι. Καὶ τρίτον, ὅτι τὰ ἴδια λιπόντες, ὑπὲρ τῶν κοινῶν φροντίζουσι, τῇ τῶν πλησίων ὠφελείᾳ προσκαρτεροῦντες,

καὶ πρὸ τῆς ἰδίας ἀνέσεως, τὸν ὑπὲρ ἐκείνων πόνον ἀναδεχόμενοι. Τίς τούτους, εἰ καὶ μὴ τις φόβος ἐπέκειτο, ἐξ αὐτῆς τοῦ συνεδότης τῆς κρίσεως οὐκ ἂν ἀγάσαιο, καὶ ἐν πατέρων θήσει καὶ προστατῶν λόγῳ; Μακάριοι εἰσιν οἱ τοιοῦτοι ἀρχοντες! *Κρίμα λήγεται.*] Κατάκρισιν, φησι, τὴν παρὰ θεοῦ ἑαυτοῖς ἐπισπῶνται.

- 3 Οἱ γὰρ ἀρχοντες οὐκ εἰσὶ φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἀλλὰ τῶν κακῶν. Θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποιεῖ· καὶ ἔξεις ἐπαινον ἐξ αὐτῆς.
4 θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστί· σοι εἰς τὸ ἀγαθόν. Ἐὰν δὲ τὸ κακὸν ποιῇς, φοβοῦ· οὐ γὰρ εἰκὴ τὴν μάχαιραν φορεῖ· θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν, ἐκδικος εἰς ὀργὴν
5 τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι. Διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι, οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν.

Τί ἀλγεῖς, φησὶν, ὑποταγεῖς τῇ ἐξουσίᾳ; Τί δὲ φοβῇ αὐτὴν καὶ τρέμεις; Μὴ γὰρ ἐπιτιμᾷ τοῖς καλῶς ζῶσι; Μὴ γὰρ ἐστι φοβερὰ τῷ τῆς ἀρετῆς ἐπιμελουμένῳ; *Τῶν ἀγαθῶν ἔργων.*] Τουτέστι, τοῖς ἀγαθὰ πράττουσιν. *Ἀλλὰ τῶν κακῶν.*] Τουτέστι, τοῖς τὰ κακὰ πράττουσι. Θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν;] Εἰ δὲ θέλεις, φησί, μὴ μόνον εἶναι σοι τὸν ἀρχοντα ἡπιον, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐπαινοῦντα, τὸ ἀγαθὸν ποιεῖ. Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστί σοι.] Τοσοῦτον γὰρ ἐπαινέσει σε, τὸ ἀγαθὸν πράττοντα, ὅτι δὴ καὶ συμπράξει σοι πρὸς τοῦτο. Ὁ γὰρ φόβος πρόφασίς σοι γίνεται τοῦ καλῶς ζῴην. Διὰ τοῦτο δὲ εἶπε, θεοῦ αὐτὸν εἶναι διάκονον εἰς τὸ ἀγαθόν· ὅτι διακονεῖ τῇ βουλῇ τοῦ θεοῦ, τοὺς ἀγαθοὺς ἐπαινῶν, καὶ τοὺς κακοὺς κολάζων, ὡς ὁ θεὸς ὁμοίως ποιεῖ. Ἐκ δὲ τούτου, εἰς ἀγαθόν σε συνανθεῖ καὶ προτρέπει· τοῦτο γὰρ λέγει, ἐστὶ σοι εἰς τὸ ἀγαθόν. Καὶ σοί, φησὶν, ἐστι διάκονος εἰς τὸ ἀγαθόν, τοῦ θεοῦ δηλονότι διάκονος ὑπάρχων. Πῶς δὲ ἐστὶ σοι διάκονος; Κωλύων τοὺς κακοὺς, καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν βλάβην σοι ἀφαιρούμενος, καὶ ἄδειαν παρέχων εἰς τὸ ποιεῖν σε τὸ ἀγαθόν. Διακονεῖ δὲ σοι

εἰς τὸ ἀγαθὸν, καὶ ὅταν σε ἐπὶ τοῖς κακοῖς φοβῇ, ἀνακόπτων σε ἐκείθεν, καὶ προτρεπόμενος ἐπ' ἀρετὴν. Ἔτι δὲ καὶ τιμῶν καὶ ἀποδεχόμενος, προτρέπει εἰς αὐτὸ τοῦτο. Ἐὰν δὲ τὸ κακὸν ποιῇς, φοβοῦ. Οὐκ ἄρα ὁ ἀρχὼν αἴτιος τοῦ φόβου, ἀλλὰ τὸ πράττειν τὸ κακόν. Οὐ γὰρ εἰκὴ τὴν μάχαιραν φορεῖ. Ὅρᾳς, πῶς ἐφόβησε μὲν τὸν ὑπήκοον, καθώπλισε δὲ τὸν ἀρχοντα, Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν. Ὁ γὰρ τοὺς κακῶς βιῶντας τιμωρούμενος, θεῷ διακονεῖ εἰς ὀργήν. Καθὼς διακονεῖ τῷ θεῷ, ἐπαινῶν τοὺς ἀγαθοὺς· αὐτῷ καὶ τοὺς κακοὺς κολάζων, μιμεῖται θεόν, ὀργιζόμενος τοῖς πονηροῖς καὶ κολάζων αὐτούς. Εἰ γὰρ διάκονός ἐστι θεοῦ, εἰ ἐπαινον ἔχεις ἐξ αὐτῆς [τῆς ἐξουσίας], οὐ μόνον δεῖ διὰ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐγγινομένην τοῖς ἀμαρτανόουσιν ὀργὴν ὑποτάσσεσθαι αὐτῇ· ἀλλὰ γὰρ πολλὴ μᾶλλον προσήκει, καὶ ὡς διάκονον θεοῦ, καὶ ὡς ἐπαινοῦσαν καὶ ἐπαλείφουσιν ἐπ' ἀρετὴν, τιμῆς αὐτὴν ἀξιοῦν. Καὶ γὰρ καὶ μηδεὶς ἢ φόβος αὐτῆς, ἢ συνείδησις εἰς ὑπακοὴν αὐτῆς καὶ ὑποταγὴν προτρέπεται. Διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι. Ἀνάγκη οὖν, φησί, τοῖς ἀρχουσιν ὑποτάσσεσθαι, οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θεοῦ, τὴν κατὰ τῶν μὴ ὑποτασσόμενων τῇ ἀρχῇ γινομένην· ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν, τουτέστιν, ἵνα μὴ δόξης ἀσυνείδητός τις εἶναι καὶ ἀγνώμων, τῷ εὐεργέτῃ καὶ τῷ διακόνῳ τοῦ θεοῦ μὴ ὑποτασσόμενος. Μεγάλως γὰρ εὐεργετοῦσιν ἡμᾶς οἱ ἀρχοντες· δι' αὐτῶν γὰρ ὁ βίος ἡμῶν συνίσταται· ὡς εἴ γε μὴ ἦσαν, πάντα ἂν ὤχετο, τῶν δυνατωτέρων τοὺς ἀσθενεστέρους καταπινόντων δίκην ἰχθύων. Καὶ διὰ τὴν συνείδησιν. Διὰ μὲν τὴν ὀργὴν, οἱ φαῦλοι καὶ μὴ θέλοντες ὑποτάσσονται· διὰ δὲ τὴν συνείδησιν, ὀφείλουσιν οἱ σπουδαῖοι ἐκόντες καὶ σὺν προθυμίᾳ ὑποτάσσεσθαι.

6 Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόρους τελεῖτε· λειτουργοὶ γὰρ
7 θεοῦ εἰσὶν, εἰς αὐτὸ τοῦτο προσκαρτεροῦντες. Ἀπόδοτε οὖν πᾶσι τὰς ὀφειλάς· τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον· τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος· τῷ τὸν φόβον, τὸν φόβον·

8 τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμὴν. Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους·

Καὶ τοσοῦτόν, φησιν, ἀληθές ἐστιν, ὅτι εὐεργετοῦσιν αἱ ἐξουσίαι, ὅτι καὶ φόρους τελεῖτε, μισθὸν ὥσπερ τῆς κηδεμονίας καὶ τῆς προνοίας παρέχοντες. Λειτουργοὶ γὰρ θεοῦ εἰσὶ. Τουτέστιν, ὑπουργοὶ θεοῦ, καὶ λειτουργοῦντες θεῷ εἰς τὸ φροντίζειν ἡμῶν ὡς ὁ θεός· θεοῦ γὰρ πληροῦσι θέλημα. Εἰς αὐτὸ τοῦτο. Τὸ ἡμῶν κηδεσθαι. Προσκαρτεροῦντες. Τῶν οἰκείων, φησὶν, ἀμελοῦντες, εἰς τὰς ὑπὲρ ἡμῶν φροντίδας ἀπησχόληνται. Απόδοτε οὖν πᾶσι τὰς ὀφειλάς· τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον. Ἐδειξε χρέος ὃν τὸ πρᾶγμα· διὰ τοῦτο γὰρ τὰς ὀφειλάς εἶπε, καὶ, ἀπόδοτε, ὡς χρέος πᾶσι τοῖς διαφόρους ἀρχάς ἐμπειστευμένοις· τῷ τὸν φόρον χρεωστούμενῳ, ἡγουν τὴν λεγομένην κεφαλαιώδη (α), ἀπόδος τὸν φόρον· τῷ τὸ τέλος, ἡγουν τὴν ὑπὲρ τῆς γῆς συνεισφορὰν, τὸ τέλος. Καὶ οὐ μόνον χρήματα, ἀλλὰ καὶ φόβον, τουτέστιν, αἰδῶ καὶ εὐλάβειαν, καὶ ἐπιτεταμένην τιμὴν. Ἐπάγει γοῦν, τῷ τὴν τιμὴν, τὴν τιμὴν. Ὁ φόβος γὰρ διττός· ὁ μὲν, ὃν φοβοῦνται αἱ πταίνοντες, ὁ ἐκ τοῦ πονηροῦ συνειδότης· ὃν ἀνωτέρω ἀπηγόρευεν ὁ ἀπόστολος· ὁ δὲ, ὃν ἔχουσιν οἱ ἀγαπῶντες πρὸς τοὺς ἀγαπώμενους, τουτέστιν, ἡ ὑπερβάλλουσα τιμὴ· καθὼς εἴρηται· «Οὐκ ἐστὶν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις αὐτόν (α)·» τὴν γὰρ εὐλάβειαν ἐνταῦθα ὑποδηλοῖ. Εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους. Ἐπὶ τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν ἔλθε, τὴν ἀγάπην, δεικνὺς αὐτὴν χρέος οὖσαν καὶ ὀφλημα.

8 Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρωκε. Τὸ
9 γάρ· «Οὐ μοιχεύσεις· Οὐ φονεύσεις· Οὐ κλέψεις· Οὐ ψευδομαρτυρήσεις· Οὐκ ἐπιθυμήσεις·» καὶ εἴτις ἑτέρα ἐντολὴ, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιού-

(1) Τὸ ἐπικεφάλαιον, ἥτοι τὴν κατὰ κεφαλὴν εἰσαφερόμενον φόρον, τὸ κεφαλαιῶτικον.

(α) Παλμ. ΔΓ', 10,

ται, ἐν τῷ « Ἀγαπήσεις τὸν πλησίόν σου ὡς
ἑαυτόν (α). »

Εἴτα δείκνυσι, τί τὸ κέρδος τῆς ἀγάπης· ὅτι, φησὶν, ὁ ταῦτα
τὴν πληρῶν, τὸν νόμον ὅλον πληροῖ καὶ λέγει πῶς. Πῶς δὲ
ὁ ἀγαπῶν τὸν πλησίον, τὸν νόμον πεπλήρωκεν; αὐτόθεν δη-
λον· ἀγαπῶν γάρ, οὐκ ἂν τοῦ ἀγαπωμένου τὸν γάμον διορύ-
ξει, εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον τοῦ βίου ἐπιβουλεύων, καὶ ζημιῶν
τὸν φιλούμενον· ἀλλ' οὐδὲ μαιοφόνους χεῖρας ἐπλίσσει κατ'
αὐτοῦ· οὐ μὴν οὐδὲ κλέπτειν ἐπιχειρήσει· οὐδ' ἄλλως πως εἰς
ἐπιθυμίαν τινὸς τῶν αὐτοῦ καταστάς, ἀφαιρήσεται, βία λα-
θῶν· οὐδὲν γάρ. τούτων ἐστὶ φιλοῦντος· οὐ μὴν οὐδὲ μαρτυ-
ρίαν ψευδῆ κατὰ τοῦ πλησίον μαρτυρήσει· οὐδ' ἐπίορκον ὅρκον
ὁμοσει· πατέρα δὲ καὶ μητέρα, πῶς ὁ τὸν πλησίον φιλῶν
οὐ διαφέροντως φιλήσει καὶ τιμήσει; πῶς δ' οὐχὶ τὸ θεῖον
οὗτος ὡς ἀληθῶς ἐξ ὅλης αὐτοῦ καρδίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος
αὐτοῦ ἀγαπήσει καὶ δοξολογήσει; Ὁ δὲ τούτοις ἑαυτὸν περι-
φράζας, ποίαν ἄλλην ἀρετὴν ταῖς προειρημέναις οὐ συναυξήσει
καὶ συνάπαρτίσει; Ὡστε ὁ ἀγαπῶν τὸν πλησίον, ὅλον τὸν
νόμον πεπλήρωκώς ἂν εἴη. Εἴτα, ἐπειδὴ τὸ τῆς ἀγάπης ὄνομα
εἰσῆλθαι οἱ ἄνθρωποι καὶ ἐπὶ τῶν ἀναξίων τῆς κλήσεως ταύ-
της διαθέσεων τιθέναι, ὑπογραφὴν αὐτῆς αὐτὸς ἀποδίδωσι,
ποίαν ἔφησεν ἀγάπην, παρίστας ἐν ἑαυτῇ ὅλον περιέχειν τὸν
νόμον, καὶ συγκεκριαλαιοῦσθαι τῶν ἀρετῶν τὸ πλῆθος. Ἡ ἀγά-
πη γάρ, φησιν, ἦν ἔφην, συνάπτουσα τοὺς πλησίον ἀλλήλοις,
οὕτως ἐνοποιεῖ, ὡς ἐκάτερον οὐχ ἕτερον ἡγεῖσθαι τὸν συναφθέν-
τα, ἀλλὰ νομίζειν, ἄλλον αὐτὸν εἶναι ἐκεῖνον. Ἐξ οὗ δὴλον,
ὅτι οὐδὲν ἐκάτερος τῷ πλησίον ἐργάζεται κακόν. Εἴτα ἐπα-
ναληπτικὸν ἐπιφέρει συμπέρασμα. Πλήρωμα οὖν, λέγων, νό-
μου ἡ ἀγάπη· ἀντὶ τοῦ· Ἀληθῶς ἄρα καὶ δικαίως ἔφην, ὅτι
ὁ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, τὸν νόμον πεπλήρωκεν. Εἰπὼν δὲ, ὅτι

(α) Ἐξδ. Κ', 13—16. Λευ. 19. Ματθ. 19. 19.

ὁ ἀγαπῶν, τὸν νόμον ὅλον πληροῖ, δείκνυσι πῶς· ὅτι, φησὶ,
πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ διὰ τῆς ἀγάπης πληροῦνται. Ἀλλ' οὐκ εἶπε,
πληροῦνται, ἀπλῶς, ἀλλ', ἀνακεφαλαιοῦνται· τούτῳ, συν-
τόμως καὶ ἐν βραχεὶ λόγῳ τὸ πᾶν γίνεται, καὶ ὅλον πληροῦ-
ται τῶν ἐντολῶν τὸ ἔργον διὰ βραχέων. Τὸν πλησίον σου
ὡς ἑαυτόν.] Τὸ, ὡς ἑαυτόν, τὴν ἐπιτεταμένην ἀγάπην δηλοῖ.

10 Ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται· πλή-
11 ρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη. Καὶ τοῦτο, εἰδότες τὸν
καιρὸν, ὅτι ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὑπνου ἐγερθῆναι·
(νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ ὅτε
ἐπιστεύσαμεν·

Εἶδες, πῶς τὰς ἀρετὰς ἐκατέρας ἔχει ἡ ἀγάπη, τὴν τῶν
κακῶν, λέγω, ἀποχὴν, καὶ τὴν ποίησιν τῶν ἀγαθῶν; Ἰδοὺ ἡ
ἀποχὴ τῶν κακῶν· Τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται. Ἰδοὺ
ἡ ποίησις τῶν ἀγαθῶν· Πλήρωμα νόμου ἡ ἀγάπη· τὸν γὰρ
πλησίον εὖ ποιεῖ. Ἄπαντα δὲ ἡ σπουδὴ τοῦ νόμου τοῦτο θού-
λεται, ἀποχὴν τῶν κακῶν, καὶ ἀρχὴν τῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἀγάπη
τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται.] Ἀρχὴ τῶν καλῶν καὶ τέ-
λος, ἀγαπᾶν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτόν. Καὶ τοῦτο, εἰδότες.]
Εἰδότες, φησὶ· ποῖον τοῦτο; Τὸν καιρὸν. Πληροῦτε, φησὶ, τὸ
τῆς ἀγάπης ἔργον, εἰδότες τὸν καιρὸν κατεπείγοντα καὶ ἀρετὴν
ἀπαιτοῦντα. Νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, ἢ ὅτε ἐπι-
στεύσαμεν.] Τούτεστι· Νῦν, ὅτε ἔγνωμεν τῶν ἔργων τὰ ὠφε-
λιμώτερα, κοῦφον πάντως γέγονε τὸ σωθῆναι, ἥπερ ὅτε κατη-
χούμεθα ἐτι τὸν τῆς πίστεως λόγον· οὐ γὰρ ἅμα τῷ πιστεῦσαι
εἰς Χριστόν, καὶ τὴν ἀκριβὴ τῶν πρακτέων κατάληψιν εἴχο-
μεν. — Καὶ τοῦτο, εἰδότες.] Τοῖς ἅνω τοῦτο συνήρτηται, καὶ
πρὸς ἐκεῖνα ἀποδίδεται, ἐπίτασις μᾶλλον ὄν, καὶ προτροπὴν
ἐμφαίνειν τῶν εἰρημένων. Ποίοις δὲ ἄνω; Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις
ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω καὶ· Ἀπόδοτε πᾶσι τὰς ὀφειλάς·
καὶ· Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους. Ταῦτα
νῦν, φησὶ, ποιεῖτε, διὰ τὴν τὰ προειρημένα, καὶ διὰ τοῦτο

μάλιστα· διὰ ποῖον; Εἰδότες τὸν καιρὸν, ὅτι συντέμνεται ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν χρόνος, καὶ δεῖ ἡμᾶς, εἰ καὶ ἐκαθεύδομεν μηδὲν πράττοντες, ὡς ἐξ ὕπνου κἀν γούν ἐγερθῆναι. Φανερόν γάρ, ὅτι νῦν μάλιστα πρὸς τὸ τέλος ἐσμέν τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἢ ὅτε ἐπιστεύσαμεν. Σωτηρίαν δὲ καλεῖ τὸ τέλος τῆς ζωῆς· ὅτι τότε τοῖς ἀξίοις ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἀπόλαυσις ἀποκαλύπτεται μᾶλλον· διὸ καὶ ἡμέραν αὐτὴν καλεῖ, καὶ ἡδονὴν παρέχουσαν, καὶ φωτίζουσαν, καὶ φανεροποιούσαν τὰ πρὶν ἐν ἀγνοίᾳ τῇ κατὰ πέραν καὶ ἀπόλαυσιν κείμενα, μόνῃ δὲ τῇ ἐλπίδι θεωρούμενα. Βίκοτως δὲ τὸν παρόντα βίον *νύκτα* καλεῖ, πρὸς τὴν μέλλουσαν ἡμέραν· πολλὰ γὰρ τῶν ἐν τούτῳ νῦν, ὡς ἐν νυκτὶ, κρυπτομένων, ἐκεῖ φανερά, ὡς ἐν λαμπρᾷ ἡμέρᾳ, γενήσεται· καὶ πολλὰ τῶν ἀγνοουμένων ἐνταῦθα, ὡς ἐν σκότει, ἐκεῖ, ὡς ἐν φωτὶ, ἐπιγνωσθήσεται, πάσης σκηνῆς λυομένης, καὶ παντὸς προσώπου περιαιρουμένου, καὶ τῆς ἐπιπροσδοχῆς ἀχλὺς τοῖς λογισμοῖς ἐκκαθαυρομένης. Συνετμήθη οὖν, φησὶν, ἡ νύξ, τουτέστιν, ὁ βίος ἡμῶν, καὶ ἐγγίζει τὸ τέλος, ἥτοι, ἡ ἡμέρα ἥδη πλησιάζει τῆς τελευτῆς καὶ τῆς ἀνταποδόσεως. Χρὴ οὖν καὶ διὰ ταῦτα πᾶσαν ἐντολὴν προθύμως ἐπιτελεῖν, ἀγαπᾶν ἀλλήλους, ἀποδιδόναι πᾶσι τὰς ὀφειλάς, ὑποτάσσασθαι ταῖς ἀρχαῖς. Καὶ γὰρ καὶ ὀλίγος ὁ πόνος ἥδη· οὐκ εἰς μῆκος οἱ ἀγῶνες, εἴ τι καὶ δεῖ ἀγωνισασθαι, ἐκτείνονται· ἐραχὺ γὰρ λίαν γέγονε τὸ στάδιον τῆς ζωῆς ἡμῶν· μηδεὶς ὀκνεῖτω πάντας σπουδάζωμεν. Ὡρα, ἡμᾶς ἥδη.] Ἐγγύς, φησι, τὸ τέλος, καὶ δεῖ ἡμᾶς ἐπείγεσθαι εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐργασίαν. Ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι.] Τῆς ῥαθυμίας ἀναστῆναι. Νῦν γὰρ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία.] Τοῦ γὰρ παρόντος βίου ὑποσυρομένου κατὰ μικρὸν, ἐγγύτερος ὁ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν γίνεται καιρὸς, παρὸς ὅτε τὴν ἀρχὴν ἤλθομεν εἰς τὴν πίστιν. Ἡ σωτηρία.] Ἐὰν ὤμεν, ὡς δεῖ, παρεσκευασμένοι, σωτήριος ἡμῖν ἔσται ἡ τῆς κρίσεως ἡμέρα· εἰδὲ μὴ, ὀλέθριος. Πλὴν αὐτὸς ἐκ τῶν χρηστοτέρων δηλοῖ τὴν

ἡμέραν ἐκείνην. Ἡ ὅτε ἐπιστεύσαμεν.] Βίκοτος ἦν τούτους ἐν ἀρχῇ μὲν ὡς νεαροὺς τῇ πίστει ζεῖν, νῦν δὲ ἀπομεμαρᾶνθαι· τοῦτο οὖν αἰνιττεται, ὡς εἰ ἔλεγεν· Ὅτι ὅσῳ ἐγγύτερον ἡμῶν ἡ σωτηρία, τουτέστιν, ὁ τῆς κρίσεως σωτήριος καιρὸς, τοσούτῳ μᾶλλον σπουδάζειν προσήκει ἢ ῥαθυμεῖν.

- 12 Ἡ νύξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν·) ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα
13 τὰ ὄπλα τοῦ φωτός. Ὡς ἐν ἡμέρᾳ, εὐσχημόνως περιπατήσωμεν· μὴ κόμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις
14 καὶ ἀσελγείαις, μὴ ἐριδι καὶ ζήλῳ· ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας.

Ἡ νύξ προέκοψεν.] *Νύκτα* τὸν παρόντα καλεῖ βίον· οὐδὲν γὰρ ὀνειράτων διαφέρει τὰ ἐν αὐτῷ· ἡμέραν δὲ, τὸν μέλλοντα χρόνον, διὰ τὸ τὰ κρυπτὰ πάντων ἐν αὐτῷ φανεροῦσθαι. Ἡ νύξ προέκοψε.] Τουτέστι, πρὸς τῷ τέλει ἐστὶν ἡ νύξ. *Ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους.*] Ἔργα σκότους φησὶ τὰς πονηρὰς πράξεις· ὄπλα δὲ φωτός, τὴν ἀρετὴν· ὡς μὲν οὖν ὄπλα, ἀσφαλίζεται· ὡς δὲ φωτός, λαμπρύνει. Ὡς ἐν ἡμέρᾳ, εὐσχημόνως περιπατήσωμεν.] Ὡς ἥδη παρούσης, ὡς ἐνεστηκυίας τῆς ὅσον οὕτω παρεσομένης ἡμέρας, οὕτω πολιτευσώμεθα εὐσχημόνως. Τί δὲ ἐστὶ τὸ, εὐσχημόνως, ἐρμηνεύει αὐτὸς ἐπάγων· *Μὴ κόμοις, καὶ ἐξῆς.* Εὐσχημόνως δὲ φησι, λίαν ἐντρέπων· ὅτι, εἰ καὶ μὴ κόλασις ἦν ἀποκαιμένη τοῖς ἀμαρτάνουσι, καὶ ἀπόλαυσις τοῖς κατορθούσιν, ἔδει τὸ αἰσχρὸν καὶ ἀπρεπὲς καὶ ἀσχημονοῦν φεύγοντας, ἔχεσθαι τῆς ἀρετῆς· ὅτε δὲ καὶ τὰ ῥηθέντα ἐκατέρφω βίῳ ἀκολουθεῖ, τί χρὴ ποιεῖν; *Περιπατήσωμεν.*] Ἄνω εἰρηκῶς, μέλλειν τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν, νῦν αὐτὴν ἐφίστησι, πτωὶν τὸν ἀκροατὴν. Λέγων δὲ, *περιπατήσωμεν, ἀνεπαχθῇ ποιεῖ τὸν λόγον·* καὶ γὰρ καὶ ἑαυτὸν ἐμίξε. *Μὴ κόμοις καὶ μέθαις.*] Οὐ τὸ πίνειν, ἀλλὰ τὸ μεθύειν κωλύει. *Κῶμος* δὲ ἐστὶ, τὰ μετὰ μέθης καὶ ὕβρεως ἄσματα,

ὁ καὶ παροιμία λέγεται. Μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις.] Ὁ δὲ τὴν μίξιν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ τὴν πορνείαν. Μὴ ἐριδι καὶ ζήλῳ.] "Εριδι μὲν, περὶ θυμοῦ λέγει· ζήλῳ δὲ, περὶ βασκανίας. Αἰὲλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν.] Ὁ γὰρ αὐτὸν ἐνδεδυμένος, ἔχει καθόλου τὴν ἀρετὴν. Πῶς δὲ αὐτὸν ἐνδυτέον; Εἰ πάντα ἡμῖν αὐτὸς εἶη, ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν· ἐν ἡμῖν φαινόμενος. Τὸ δὲ μηδὲ ποτε αὐτοῦ ἀπολείπεσθαι, ἐνδυμα καλεῖ. Καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιείσθε.] Εἰπὼν, μὴ δεῖν προνοεῖν τῆς σαρκὸς, ἐπάγει, εἰς ἐπιθυμίας, ἵνα μὴ νομίσῃς, ὅτι οὐδὲ ἐν τοῖς ἀναγκαίοις δεῖ ἡμᾶς προνοεῖσθαι τῆς σαρκὸς, οἷον ἐν βρώσει ἢ ἐνδύματι. Προνοητέον τοιγαροῦν αὐτῆς πρὸς διαμονὴν, ἀλλὰ μὴ πρὸς ἀσελγίαν.

ΚΕΦ. XIV, 1 Τὸν δὲ ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσ-
2 λαμβάνεσθε, μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν. Ὃς μὲν
πιστεύει, φαγεῖν πάντα· ὁ δὲ ἀσθενῶν, λάχανα ἐσθίει.
3 Ὁ ἐσθίων, τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενείτω· καὶ
ὁ μὴ ἐσθίων, τὸν ἐσθίοντα μὴ κρίνέτω· ὁ θεὸς
4 γὰρ αὐτὸν προσελάβετο. Σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων ἀλλό-
τριον οἰκέτην; Τῷ ἰδίῳ κυρίῳ στήκει· ἢ πίπτει·
ζηθήσεται δὲ· δυνατὸς γὰρ ἐστὶν ὁ θεὸς ζηῆσαι αὐτόν.

Ἦσαν δὲ τινες ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες, οἵτινες, ἔτι τοῦ νόμου ἐχόμενοι, πολλὰ τῶν βρωμάτων ἐβδελύσσοντο, οἷον χοίρια κρέα· καὶ διὰ τὸ μὴ γίνεσθαι δῆλοι, λάχανα ἥσθιον μόνον, ἵνα δόξῃ ἐγκρατείας, ἀλλὰ μὴ βδελυγμοῦ εἶναι ἡ παρατήρησις. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλοι ἀπὸ Ἰουδαίων πιστοὶ, οἱ, ἐδραίως πεπιστευκότες, οὐ παρετηροῦντο τὰ βρώματα. Πρὸς τούτους τοιγαροῦν τοὺς εἰλικρινεῖς πιστοὺς ἀποστεινὼν τὸν λόγον, τῶν τὰ βρώματα ἐβδελυττομένων καθάπτεται, ἀσθενοῦντας καλῶν τῇ πίστει. Ὁρα, δέ μοι τὸ συνετὸν καὶ δραστήριον καὶ προνοητικὸν τοῦ Παύλου! Δεξιούμενος, ἐπιπλήττει τὸν τοῖς βρώμασι διακρινόμενον, τὸ μὲν, ἵνα μὴ ἀποσκητῇ, ἀκράτου τοῦ ἐλέγχου προτεινομένου· τὸ δὲ, ἵνα μὴ

δόξῃ καλὸν ποιεῖν, ἀνεπιτίμητος μένων. Διὸ προσλαμβάνεσθε αὐτόν, φησὶν· ὅτι ἀσθενὴς ἐστίν. Μὴ κρίνῃς αὐτόν, φησι. Διατί; Οὐχ ὅτι οὐ ποιεῖ κακόν· ἀλλ' ὅτι κύριον ἔχει ἄλλον, τὸν κρίνοντα αὐτόν· τούτῳ καὶ ἐκεῖνον παραμυθούμενος, ὡς ἔφημεν, ἐπὶ τῷ μὴ κατακρίνεσθαι ὑπὸ τοῦ πλησίον, καὶ διδοῦς πάλιν ἑννοεῖν, ὅτι καὶ οὗτος αὐτόν οὐ κρίνῃ, ἀλλ' οὖν ὑπὸ κρίμα ἐστὶ, παρατηρούμενος τὰ βρώματα. Εἰ γὰρ καὶ οὗτος οὐ κρίνει σε, μονονουχὶ λέγων, ἀλλ' ἔχεις κύριον τὸν κρίνοντά σε. Διὸ δεῖ σε τῆς τοιαύτης ἀποσχέσθαι συμπεριφοράς. Κωλύει δὲ περὶ βρωμάτων κρίνειν ἀλλήλους, ἵνα μὴ κατ' ἀρχὰς τῆς πίστεως περὶ ταῦτα ἐρίζοντες καὶ φιλονεικοῦντες, ἐκ τούτου καὶ εἰς αὐτὰ τὰ καίρια διαστήναι κινδυνεύσωσι, καὶ, τὸ κεφάλαιον, αὐτὴν τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ζημιωθῶσι. Τί οὖν; ἂν ἴδωμεν νῦν περὶ τὰ βρώματα ἰουδαϊκῶς παρατηρούμενον, οὐ μὴ κατακρίνωμεν; Καὶ μάλιστα γέ. Πῶς οὖν φησί· «Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθήτε (α)»· Οὐ περὶ πίστεως ἢ τῶν εἰς πίστιν συντελούντων τοῦτο δεῖ ἐκλαμβάνειν· μὴ γένοιτο! οὐδὲ περὶ τῶν ἀναίδην πραπτομένων ἀτόπων· ἀλλὰ περὶ τῶν κατὰ τὸν βίον ἔργων, περὶ τῶν ὑπονοουμένων, περὶ τῶν, ὡς αὐτὸς ὁ Δεσπότης ἔφη, κάρφους λόγον ἔχόντων (β). Περὶ τούτων γὰρ καὶ τῶν τοιούτων οὐδὲ στόμα διᾶραι δεῖ· καὶ μάλιστα οἷς συμπαρατίθῃσι τῷ προειρημένῳ κεφαλαίῳ καὶ ἑτερον· καὶ φησιν, ὅτι Οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ προειρημένου οὐ δεῖ κατακρίνειν καὶ ἐξουθενεῖν τὸν πλησίον· ἀλλ' οὐδὲ ἐπὶ τοῦ ῥηθῆναι μέλλοντος. Ἔστι δὲ τοῦτο τοιοῦτον· Οἱ μὲν ἡμέραν παρ' ἡμέραν ἥσθιον· οἱ δὲ, καθ' ἡμέραν. Φησὶν οὖν, ὅτι οὐ δεῖ οὐδὲ ἐπὶ τούτων κρίνειν καὶ κατακρίνειν ἀλλήλους, οὔτε τὸν ἐσθίοντα· νηστεύει γὰρ ὁ πλησίον, καὶ ἀγαθοποιεῖ, ποιῶν αὐτὸ διὰ τὸν θεόν· οὔτε πάλιν διὰ τὸν νηστεύοντα, δεῖ κατακρίνειν τὸν μὴ νηστεύοντα παρ' ἡμέραν· οὐ γὰρ νομοθε-

(α) Ματθ. Ζ', 1.

(β) Ματθ. Ζ', 3.

σίας ἐστίν, ἵνα ἡ παράβασις προξενῇ κρίμα, ἀλλὰ μόνῃς προαιρέσεως.—Μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν.] Μία μὲν κατ' αὐτῶν πληγὴ, τὸ εἰπεῖν, ἀσθενοῦντας τῇ πίστει· δευτέρα δέ, τὸ προσλαμβάνεσθαι· δεικνύσι γὰρ αὐτοὺς πολλῆς θεομέ-
 νους ἐπιμελείας· τρίτη, τὸ μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν·
 δηλοῖ γὰρ τοσοῦτον αὐτοὺς πταίνοντας, ὡς καὶ τοὺς κοινωνοῦντας
 αὐτοῖς τῆς φιλίας διακρίνεσθαι, καὶ χωρίζεσθαι (1). Ὁς μὲν
 πιστεύει, φαγεῖν πάντα.] Ὁ μὲν εἰλικρινῶς, φησὶ, πιστεύων,
 καὶ μηδεμίαν ἔχων ἰουδαϊκὴν παρατήρησιν, πάντα ἀδεδούκτως
 ἐσθίει· ἀνακηρύττει δὲ αὐτὸν ἀπὸ τῆς πίστεως· ὁ δὲ γε, φησὶ,
 περὶ τὴν πίστιν ἀσθενῶν, λάχανα ἐσθίει. Ἐνταυτῷ καὶ διε-
 λέγχει αὐτὸν, ὅτι δι' οὐκ ἐπαινουμένην ἐγκράτειαν ἐσθίει τὰ
 λάχανα, καὶ τοῦτο ὑποκρίνεται, ἀλλὰ κατ' ἀσθένειαν πίστεως.
 Ὁ ἐσθίων, τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξουθενεῖτω.] Οὐκ εἶπε, Διορ-
 θούσθω, ἀλλὰ, Μὴ ἐξουθενεῖτω, δεικνύς, ὅτι καταγέλαστα
 πράττει. Δεῖ γὰρ αὐτὸν ἀδελφικῶς διορθοῦσθαι, καὶ οὐχ ὡς
 ἐδουλοκτὸν ἐξουθενεῖν. Ὡς περ γὰρ οἱ διὰ πίστιν ἀδιακρίτως
 πάντα ἐσθιόντες, ἐξουθενοῦν τοὺς παρατηρουμένους· οὕτως ἐκεῖ-
 νοι τοὺς ὡς γαστριμάργους ἔκρινον. Ὅρα δέ· ἐπὶ τῶν ἐσθι-
 όντων εἰπὼν· Ὁ θεὸς γὰρ αὐτὸν προσελάβετο· ἐπὶ τῶν πα-
 ρατηρουμένων οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν. Ὁ θεὸς γὰρ αὐτὸν προσε-
 λάβετο.] Ὁ θεὸς γὰρ αὐτὸν, φησὶ, πρὸς αὐτὸν ἐφειλκύσατο,
 καὶ ἀπὸ πάσης ἰουδαϊκῆς παρατηρήσεως· ὁ δὲ οἰκέτης
 Χριστοῦ, ὃν προσελάβετο ὁ Χριστὸς, ἀλλότριος ἐστὶ τοῦ νόμου.
 Τίς οὖν εἶ ὁ κρίνων ἀπὸ τοῦ νόμου τὸν τοῦ νόμου ἀλλότριον;
 Σὺ τίς εἶ ὁ κρίνων;] Πρὸς τὸν εἰλικρινῆ πιστὸν ὁ λόγος
 αὐτῷ. Ἐκ δὲ τούτου δῆλον ὅτι, οὐ μόνον ἐξουθενοῦν, ἀλλὰ καὶ
 ἔκρινον τοὺς τὰ λάχανα ἐσθιόντας. Ἀλλότριον οἰκέτην.] Τοῦ
 θεοῦ, φησὶν, ἐστὶ καὶ τῷ θεῷ διαφέρει καὶ ἡ πτώσις αὐτοῦ καὶ
 ἡ ἔγερσις. Οὐκ ἐπειδὴ οὖν ὅτι οὐκ ἄξια ποιεῖ κατακρίσεως, μὴ

(1) Μηδὲν διακρινόμενος, ὡς καὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀπέχουσαι κοινωνίας.

κρίνει αὐτόν· ἀλλ' ὅτι ἀλλότριος ἐστὶν οἰκέτης. [Τῷ ἰδίῳ κυ-
 ρίῳ στήκει ἢ πίπτει.] Παραμυθούμενος πάλιν αὐτὸν, οὐκ εἶπεν,
 ὅτι πίπτει· ἀλλὰ, στήκει ἢ πίπτει· ἂν τε τοῦτο, ἂν τε ἐκείνο,
 τῷ δεσπότη διαφέρει καὶ ἡ ζημίᾳ πίπτοντος, καὶ ὁ πλοῦτος
 ἐστῶτος (1).] Σταθῆσεται δέ.] Πάλιν πλήττει τοὺς ἀσθενεῖς
 καὶ παρατηρουμένους τὰ ἐρώματα. Εἰπὼν γὰρ, σταθῆσεται,
 δηλοῖ ὅτι σαλεύονται, καὶ τοσοῦτον, ὡς θεοῦ δεῖσθαι στερ-
 ροποιούντος.

5 Ὁς μὲν κρίνει ἡμέραν παρ' ἡμέραν, ὃς δὲ κρίνει
 πᾶσαν ἡμέραν· ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοὶ πληροφορεῖ-
 6 σθω. Ὁ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ φρονεῖ· καὶ ὁ
 μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ οὐ φρονεῖ. Καὶ ὁ
 ἐσθίων, Κυρίῳ ἐσθίει· εὐχαριστεῖ γὰρ τῷ θεῷ· καὶ ὁ
 μὴ ἐσθίων, Κυρίῳ οὐκ ἐσθίει, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ.

Εἰκὸς ἦν τινὰς τῶν συνεχῶς νηστευόντων κατακρίνειν τοὺς μὴ
 συνεχῶς νηστεύοντας, οἷς τὸ κατακρίνειν καὶ σφόδρα ἐγκαλεῖν
 ἀπαγορεύει. Ἦσαν γὰρ νεήλυδες ἐν τῇ πίστει· καὶ ἐδεδούκει,
 μὴ ἡ πολλὴ ἐγκλήσις τέλειον αὐτοὺς ἀποσχίσῃ τῆς πίστεως,
 ὀργισθέντας ταῖς ἐγκλήσεσιν. Ἐκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοί.] Μὴ
 περὶ πάντων δέξῃ τό· Ἐκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ νοὶ πληροφορεῖ-
 σθω· ἀλλ' ἐπὶ νηστείας μόνον, καὶ τοῦτο συγκαταβαίνων λέγει·
 ἐπειδὴ ἀρτιπαγεῖς ἦσαν ἐν τῇ πίστει οἱ Ῥωμαῖοι. Ὡς εἶγε καὶ
 περὶ πίστεως δέξῃ τὸ εἰρημένον, τοῦ παντός ἐξέπτεσες. Κατὰ
 δὲ τὸν ἴδιον νοῦν ἕκαστος πληροφορεῖσθω, ἢ ὅτι καλῶς ποιεῖ,
 νηστεύων αἰεὶ, ἢ ὅτι οὐ καλῶς ποιεῖ, οὐ νηστεύων αἰεὶ. Ὁ φρο-
 νῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ φρονεῖ.] Οὐ δεκτόν τὸ ῥητὸν ἐπὶ
 δόγματος πίστεως, ὡς καὶ αὐτὸς προεῖπε. Ἀμφοτέροι γὰρ οὗτός
 τε κακῆϊνος ἐνὶ χρώνται σκοπῷ, τιμῇ τῇ περὶ τὸν θεόν· ὃ, τε
 γὰρ παραφυλαττόμενος τὴν ἡμέραν, οἶεται θεοῦ νόμον πληροῦν·
 ὃ, τε ἀδιαφορῶν περὶ τοῦτο, πᾶσαν ὡς ὑπὸ θεοῦ γενομένην ἡμέ-

(1) Ἐκ τοῦ Θεοφυλάκτου.

ραν δι' ὁμοίας ἔχει τιμῆς. — ΑΛΛΩΣ. Τὸ, *Ὁ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ φρονεῖ· καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν, Κυρίῳ οὐ φρονεῖ*, φανερόν ἐκ τοῦ προειρημένου ἡμῖν, ὅτι τοῦτο λέγει· Ὅτι ὁ κρίνων καὶ λογιζόμενός καλὸν εἶναι καθ' ἡμέραν φαγεῖν, τῷ Κυρίῳ φρονεῖ, τούτέστιν, ἐν Κυρίῳ τοῦτο λογίζεται, τούτέστι, διὰ τὸν Κύριον αὐτὸ ποιεῖ· καὶ ὁ μὴ κρίνων τοῦτο, μηδὲ λογιζόμενος, ὅτι καλὸν ἐστὶ καθ' ἡμέραν φαγεῖν, διὰ τὸν Κύριον τοῦτο κρίνει καλὸν εἶναι καὶ λογίζεται. Αἷτια γάρ ἐστιν αὐτῷ ταῦτα εἰρημένα τοῦ, *Ἐκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τοῖ πληροπορεῖσθω*. Πῶς λέγεις τοῦτο, Παῦλε; Καλῶς εἶπον, φησὶν· ἐπειδὴ καὶ ὁ νηστεύων ὑπὲρ ἡμέραν, καὶ ὁ ἐσθίων καθ' ἡμέραν, εἰς ἀρέσκειαν Κυρίου τοῦτο ποιοῦσι, καὶ οὐ δεῖ κρίνειν ὅπως ἀλλήλους ἐπὶ τούτῳ. Εἴτα καὶ ἐπιτείνει τὴν αἰτίαν, καὶ φησι· Καὶ γὰρ ὁ ἐσθίων, εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ ἐν τῷ ἐσθίειν, ὅτι ἔδωκεν ἀνθρώποις πόρον καὶ συνέχειαν ζωῆς· καὶ ὁ νηστεύων εὐχαρισεῖ, ὅτι ἔδωκεν ἀνθρώποις καρτερίαν καὶ ὑπομονὴν, καὶ μεθόδους, δι' ὧν τις δύναται περιγενέσθαι τῶν τῆς σαρκὸς παθῶν· ὁ δὲ ἄλλως πως ἐσθίων ἢ νηστεύων, κατὰ κριτος, ὥσπερ τῶν αἰρέσεων τινές· Ταῦτα οὖν περὶ τῶν νηστευόντων καὶ ἐσθιόντων ἰδικῶς ἐκληπτέον· ἀλλὰ μὴ ἐπὶ ἄλλων τινῶν· οὐ γὰρ ἐπὶ πάντα ὁ κανὼν οὗτος διήκει· ἀλλ', ὡς ἔφημεν, ἰδικός ἐστιν, ἐπὶ τούτου μόνον καὶ τῶν ὁμοίων περιλαμβανόμενος. Διὸ οὐδ' ἐπὶ τοῦ πρὸ μικροῦ εἰρημένου κεφαλαίου ἀρμόζει, οἷον ἐπὶ τοῦ ἐν τοῖς ὁρώμασι διακρινόμενου· καὶ γὰρ ἐκεῖνος μὴ ἐσθίων, οὐχὶ εἰς δόξαν οὐκ ἐσθίει τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὡς ἀσθενὴς καὶ ἀστήρικτος ἐν τῇ πίστει. Ἀλλ' ἐκεῖνον μὲν οὐ δεῖ κατακρίνειν, διὰ τὸν καιρὸν, ὅτι ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος ἦν· τὸν δὲ ἐσθιόντα καθ' ἡμέραν, καὶ νηστεύοντα ὑπὲρ ἡμέραν, οὐ δεῖ ὅπως οὐδέτερον οὐδετέρῳ μέμψιν ἐπάγειν· ὅτι ἄμφω εἰς δόξαν Κυρίου ποιοῦσιν, ὁ ποιοῦσι. Καὶ τὰ ἐφεξῆς, ὅσα περὶ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν στρέφεται, ἐπὶ τῶν νηστευόντων ὑπὲρ ἡμέραν, καὶ ἐσθιόντων καθ' ἡμέραν ἐκκληπτέον μόνον, οἷον· Σὺ δὲ, τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; καί·

Ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ θεῷ. Εἴτα λαβὼν ἐντεῦθεν ἀφορμὴν, καὶ ἀναμνήσας, ὅτι κύριον ἔχομεν καὶ κριτὴν ἐπὶ τοῦ θήματος, εἰς παραινέσιν ἀνάγει τὸν λόγον καθολικὴν. Τί, φησι, τοῦτο ἢ ἐκεῖνο λέγω; Οὕτω δεῖ πρὸς ἀλλήλους διακεῖσθαι, ὥς ἐν μηδενί, ὅσον ἐφ' ἡμῖν, ἐπάγειν ἀλλήλοις πρόσκομμα ἢ σκάνδαλον. — Καὶ ὁ μὴ φρονῶν τὴν ἡμέραν.] Ὁ οὕτω, φησι, φρονῶν, ὥστε καθ' ἡμέραν νηστεύειν, διὰ τὸν Κύριον οὕτω φρονεῖ· καὶ ὁ φρονῶν, ὥστε καθ' ἡμέραν μὴ νηστεύειν, διὰ τὸν Κύριον οὕτω φρονεῖ. Πᾶν δὲ ὁ διὰ τὸν Κύριον γίνεται, καλὸν ἐστίν. *Εὐχαριστεῖ γὰρ τῷ θεῷ.*] Εἰ οὖν, φησι, τὸ καίριον γίνεται, τὸ διὰ πάντων εὐχαριστεῖσθαι τὸν θεόν, τί διαφέρεσθε περὶ τῆς νηστείας οὕτω σφοδρῶς; ὀλίγον γὰρ τὸ μέσον. Συγκαταβατικῶς μὲν οὕτω λέγει· πλὴν πῶς δύναται θεῷ εὐχαριστεῖν ὁ μὴ ἐσθίων, [ἐπὶ τοῦ νόμου ἐχόμενος;] Ὡς γὰρ τοῦ νόμου ἐχόμενος, οὐκ ἐσθίει. Καὶ λοιπὸν εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ ὁ ἐσθίων.

7 Οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἑαυτῷ ζῇ, καὶ οὐδεὶς ἑαυτῷ ἀπο-
8 θνήσκει. Ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν·
ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκομεν.
Ἐάν τε οὖν ζῶμεν, ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τοῦ Κυ-
9 ρίου ἐσμέν. Εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς καὶ ἀπέθανε,
καὶ ἀνέστη, καὶ ἔζησέν, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων
κυριεύσῃ.

ἔχομεν, φησὶ, Κύριον, ᾧ καὶ ζῶμεν, ἐάν ζῶμεν, ᾧ καὶ ἀποθνήσκομεν, ἐάν ἀποθνήσκωμεν. Εἰ οὖν τῷ Κυρίῳ διαφέρει ἡμῶν ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος, αὐτὸς οἰκονομήσει τὰ καθ' ἡμᾶς, καὶ οὐ χρεῖα κρίνειν τὸν πλησίον ἢ ἐξουθενεῖν. Ἐάν τε γὰρ ζῶμεν, τῷ Κυρίῳ ζῶμεν.] Ζωῆς γὰρ αὐτὸς καὶ θανάτου μόνος ἔχει τὴν ἐξουσίαν. *Εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς καὶ ἀπέθανε.*] Τὸν λαγισμὸν ἐπήγαγε τοῦ καὶ ζῶντας ἡμᾶς καὶ ἀποθανόντας εἶναι τοῦ Χριστοῦ. Πρὸς δὲ τούτοις κάκεῖνο δείκνυσιν, ὅτι, εἰ τοσαύτη περὶ ἡμᾶς ἐσχόσατο προνοία, ὡς καὶ σταυρωθῆναι, οὐκ

ἀν ἡμῶν καταφρονήσῃ. Εἰ γὰρ καὶ ἀποθανόντων ἡμῶν προνοεῖ, πολλῶ μᾶλλον ζώντων. Τοῦτο δὲ πρὸς τοὺς κατακρίνοντας λέγει, ὅτι φροντισθῶσι παρὰ θεῶ οἱ ἀσθενεῖς τῇ πίσει· διὰ τὴν τοσαύτην αὐτοῦ περὶ πάντας πρόνοιαν καὶ τὸν ὀλιγόπιστον δὲ ἐντρέπει, τῶν εὐεργεσιῶν ὑπομιμνήσκων τοῦ θεοῦ. *Καὶ ἀπέθαψε καὶ ἀνέστη.*] Δικαιώματά, φησι, προαπέθετο τῆς ἡμετέρας δεσποτείας. *Ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ.*] Τουτέστι, ψυχῶν καὶ σωμάτων· αἱ μὲν γάρ, εἰσιν ἀθάνατοι· τὰ δὲ, θνητά. Οὕτω καὶ ὁ ἅγιος Μεθόδιος ἐν τῷ Περὶ ἀναστάσεως λόγῳ.

- 10 Σὺ δὲ, τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; ἢ καὶ σὺ, τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου; πάντες γὰρ παραστη-
 11 σόμεθα τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. *Γέγραπται γάρ· «Ζῶ ἐγώ, λέγει Κύριος· ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ θεῷ (α).»*
 12 Ἄρα οὖν ἕκαστος ἡμῶν περὶ ἑαυτοῦ λόγον δώσει
 13 τῷ θεῷ. Μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρίνωμεν· ἀλλὰ τοῦτο κρίνατε μᾶλλον, τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ ἢ σκάνδαλον.

Πρὸς τὸν ὀλιγόπιστον πάλιν αὐτῷ ὁ λόγος. *Καὶ σὺ, τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου;*] Πρὸς τὸν ἐδραῖον τῇ πίστει ὁ λόγος οὗτος· τῷ δὲ ὀνόματι τοῦ ἀδελφοῦ λύει αὐτοῖς τὴν ἔριν. *Ζῶ ἐγώ, καὶ τὰ ἐξῆς.*] Δοκεῖ μὲν διὰ τῆς παραγωγῆς τῆς προφητείας κατὰστέλλειν τὸν πιστὸν, εἰς τὸ μὴ ἐξουθενεῖν τὸν ἰουδαίζοντα· πλὴν ὅλον τὸ χωρίον εἶπε, κατασεῖων τὴν ψυχὴν τοῦ ἰουδαίζοντος· ὥδε μὲν, τῇ μνήμῃ τῆς κρίσεως· ἄνω δὲ, ταῖς εὐεργεσίαις αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἐντρέπων. Εἰ γὰρ τῷ Χριστῷ, φησὶ, πάντες παραστησόμεθα, καὶ αὐτὸς ἡμᾶς, καὶ οὐχ ὁ νόμος, εὐθύνας ἀπαιτῆσει, τί σὺ ἔχῃ τοῦ νόμου, καὶ οὐ κατὰπαξ ἐπιλαμβάνῃ τοῦ Χριστοῦ; *Ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ.*] Τὴν ἀπάντων αὐτῷ δεσποτεῖαν μαρτυρεῖ. *Καὶ πᾶσα γλῶσσα*

(α) Ἡσ. ΜΕ, 23.

ἐξομολογήσεται.] Τὰς οἰκείας· δηλαδή ἀμαρτίας, ἐξ αὐτοῦ τοῦ συνειδήτους, ἅτε κριτῆ. — ΑΛΛΩΣ. Εἴρηται περὶ τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, ὅτι αὐτὸς κρίνει οὐδένα; τὴν δὲ κρίσιν δέδωκε τῷ υἱῷ (α). Δῆλον οὖν ὡς περὶ τοῦ κριτοῦ εἴρηται τῷ Παύλῳ τό· *Ἐξομολογήσεται τῷ θεῷ καὶ τό· Λόγον δώσει τῷ θεῷ.* Ἄρα θεὸς ὁ Χριστὸς, καὶ οἱ ἀσεβεῖς μὴ βούλωνται. — *Μηκέτι οὖν ἀλλήλους κρίνωμεν.*] Πάλιν τοῦ πρώτου ἔχεται λόγου, ἵνα μὴ δόξῃ διὰ φόβον τῆς κρίσεως μνησθῆναι, ἀλλὰ διὰ τινα λόγου ἀκολουθίαν. *Τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα.*] Τοῦτο καὶ πρὸς τὸν εἰλικρινῆ πιστὸν καὶ πρὸς τὸν ἔτι ἰουδαίζοντα ἀρμόζει· καὶ γὰρ καὶ ὁ τέλειος ἐσκανδαλίζετο τῇ τῶν ἐρωμάτων παρατηρήσει τοῦ πλησίον, καὶ ὁ τὰ ἐρώματα παραιτούμενος, τῇ σφοδρᾷ ἐπιπλήξει τοῦ εἰλικρινῶς πιστοῦ. Ὡστε μιᾷ συμβουλῇ τοὺς δύο διορθοῦται ἀπέχεσθαι τούτων, ἃ σκανδάλου πρόφασις τῷ πλησίον γίνονται. *Τῷ ἀδελφῷ* δὲ εἴρηκεν· καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος δυσωπῆσαι θέλων, *τί*, φησι, σκανδαλίζεις; *Ἀδελφός* σου ἐστίν, μέλος σου ἐστίν, ἕνα πατέρα ἔχετε, ἕνα δημιουργόν. Ἄν οὖν ἀναιρεθῇ ἀπ' ὑμῶν τὰ σκάνδαλα καὶ τὰ προσκόμματα, πολλῶ μᾶλλον ἀναιρεθήσεται τὸ κρίνειν καὶ κατακρίνειν· οὐχὶ μόνον τὸ ἐπὶ τούτῳ κρίνειν καὶ κατακρίνειν, ἢ ἐπὶ τούτῳ, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ καθόλου ἀναιρεθήσεται τὸ κρίνειν ὅλως ἀλλήλους καὶ κατακρίνειν. Καὶ τότε ἔσται ὡς ἀληθῶς ὅ,τε μὴ κρινόμενος, τρισμακάριστος, καὶ ὁ μὴ κρίνων, παραπλήσιος, ἐν ἀρετῇ καὶ ἀγιότητι ζώντων ἡμῶν, καὶ τοῦ κρίνειν καὶ κρίνεσθαι πᾶσαν ἐκ πολλῶν (1) ποιησαμένων πρόφασιν. Ὡ Παύλου φωνῆς! ὦ οἰκοδόμου. Θεμέλιος! Τοῦτο κρίνατέ, φησι, τὸ μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ, ἢ σκάνδαλον· ταύτην κρηπίδα πρώτην καταβάλεσθε. Ἄν αὕτη ἐδρασθῇ ἐν ἡμῖν ἢ κρηπίς, ῥῆξον τὰ ἄλλα ἐποικοδομεῖν ἐστίν.

14 Οἶδα, καὶ πέπεισμαι ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ, ὅτι οὐδὲν κοί-

(α) Ἰωαν. Ε. 22.

(1) Μήτις ἐκ ποδῶν;

νόν δι' ἑαυτοῦ (1), εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ τι κοινόν.
 15 εἶναι, ἐκεῖνῳ κοινόν. Εἰ δὲ διὰ θρώμα ὁ ἀδελφός
 σου λυπεῖται, οὐκέτι κατὰ ἀγάπην περιπατεῖς. Μὴ
 τῷ θρώματί σου ἐκεῖνον ἀπόλλυε, ὑπὲρ οὗ Χριστὸς
 16 ἀπέθανε. Μὴ βλασφημείσθω οὖν ὑμῶν τὸ ἀγαθόν.
 17 Οὐ γὰρ ἔστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ θρώσις καὶ πό-
 σις, ἀλλὰ δικαιοσύνη, καὶ εἰρήνη, καὶ χαρὰ ἐν πνεύ-
 18 ματι ἁγίῳ. Ὁ γὰρ ἐν τούτοις δουλεύων τῷ Χρι-
 στῷ, εὐάρεστος τῷ θεῷ, καὶ δοκιμος τοῖς ἀνθρώποις.

Ἐτι περὶ τῆς τῶν θρωμάτων παρατηρήσεως ὁ λόγος αὐτῷ.
 Ἐπεὶ οὖν εἶπεν· *Οἶδα, καὶ πέπεισμαι, ὅτι οὐδὲν κοινόν* ἵνα
 μὴ εἴπῃ ὁ ἔτι ἰουδαῖζων, καὶ τί, εἰ σὺ πεπεισμένος εἶ, τοῦ
 νόμου τὸ ἐναντίον εἰσηγουμένους προστίθῃς τὸ, *ἐν Κυρίῳ Ἰη-*
σοῦ, δεικνύς, ὅτι παρ' αὐτοῦ ταῦτα μεμάθηκε καὶ πεπληρο-
 φόρηται, καὶ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ λέγει. *Ὅτι οὐδὲν κοινόν.* Ἐν-
 τεῦθεν πάλιν εἰς τὰ περὶ θρωμάτων ἐπάνεισι, καὶ παραινέ-
 τους δυνατοὺς κατὰ τὴν πίσιν, ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ἀσθενῶν.
 Δείκνυσι δὲ ἐξ ὧν λέγει, καλὸν μὲν καὶ τὸ, ἐκεῖνον ἐν θρώμασι
 διακρινόμενον, πειρᾶσθαι διορθοῦν· ἄμεινον δὲ τὸ, ἀδυνατοῦντα
 ἐν τούτῳ, ὑπερορᾶν τὸ ἐλάττωμα, καὶ χειραγωγεῖν παντὶ τρόπῳ
 ἐπὶ τὸ κερδοῦν καὶ σῶσαι αὐτόν. — *Οὐδὲν*, φησι, *κοινόν δι' αὐ-*
τοῦ. ἵνα γὰρ μὴ λέγωσι· Σὺ τις ὧν ἀντινομοθετεῖς Μωσῆς,
 τὸν Μωσέως δεσπότην εἰς μέσον παράγεις, διδάσκων ὡς αὐτὸς
 τὰς νομικὰς παρατηρήσεις ἔπαυσε, καὶ οὐδὲν εἶπας νομίζειν
 ἀκάθαρτον ἔδεσμα· τὸ γὰρ, δι' αὐτοῦ, τουτέστι, διὰ τὴν εὐ-
 αγγελικὴν αὐτοῦ νομοθεσίαν· ἢ, δι' αὐτοῦ, τουτέστι, τοῦ θεοῦ.
 Ἡ, οὐδὲν κοινόν δι' ἑαυτοῦ, τουτέστιν, ἀκάθαρτον τῇ ἑαυτοῦ
 φύσει. Διὰ τὴν νῦν, φησί, παρ' αὐτοῦ δοθεῖσαν χάριν, οὐδὲν
 φύσει κοινόν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς προαιρέσεως τοῦ μετιόντος γίνεται
 κοινόν. Ὅθεν καὶ ἐκεῖνῳ μόνῳ γίνεται κοινόν, οὐχὶ δὲ καὶ

(1) Τὸ, δι' ἑαυτοῦ, ἦτοι, τῇ ἰδίᾳ φύσει, γράφεται παρ' ἄλλοις, δι' αὐτοῦ,
 ἦτοι, τοῦ Χριστοῦ, τοῦ θεοῦ· καὶ ἐκ τούτου αἱ διαφοραὶ ἐξηγνεῖται κατὰ τὴν δι-
 φωνὴν ἀνάγνωσιν.

πάντων ἐκείνῳ γὰρ, φησι, κοινόν. — Εἰ δὲ διὰ θρώμα ὁ
 ἀδελφός σου λυπεῖται. Ὡς εἰδίζον γὰρ οἱ πιστοὶ τοὺς ἰουδαί-
 ζοντας ἔτι, καὶ διὰ τοῦτο παρατηρουμένους τὰ θρώματα. Οὐ
 βούλεται οὖν αὐτοὺς ἐν τοῖς μὴ πάνυ μεγάλοις πληττεσθαι
 σφοδρῶς, φοβούμενος, μήπως, ὀλιγοθυμήσαντες, τέλει ἀπο-
 στῶσι τῆς πίστεως. Εἰ οὖν καὶ μηδὲν ἐν θρώματι κοινόν,
 φησι, πλην ἀπόσχου τῆς σφοδρᾶς ἐγκλήσεως τοῦ ἀδελφοῦ σου,
 οἰκονομικῶς οἰκονομῶν διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν. Ὅρα δὲ
 τὴν τοῦ ἁγίου σοφίαν! Τὸν τέλειον πληροφορῶν, ὅτι οὐκ ἔστι
 κοινόν, καὶ τὸν ὀλιγόπιστον ὡσαύτως δεικνύων ἀσθενοῦντα ἐκ
 τῆς τῶν θρωμάτων παρατηρήσεως, οὐκέτι, φησί, κατὰ ἀγά-
 πην περιπατεῖς. Βούλεται γὰρ εἶναι ἀγάπην, εἰδὼς πάντα
 δι' αὐτῆς κατὰ μέρος κατορθοῦσθαι. Μὴ τῷ θρώματί σου
 ἐκεῖνον ἀπόλλυε. Μὴ, ἐπειδὴ σὺ πάντα ἐσθίεις, πιστὸς ὢν,
 ἐγκαλῶν σφοδρῶς ἐκεῖνῳ, ἐκβάλλῃς αὐτὸν τέλειον τῆς πίστεως·
 καὶ γὰρ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ Χριστὸς ἀπέθανεν. Ὅθεν ὀφείλεις
 οἰκονομικῶς συγκαταβαίνειν αὐτῷ. Ὡς δὲ συμβούλευει καὶ
 τοὺς πιστοὺς ἀπέχεσθαι θρωμάτων διὰ τὴν τῶν ὀλιγοπίστων
 συγκατάθεσιν, ὅπερ καὶ προῖων λέγει. Μὴ βλασφημεί-
 σθω οὖν ὑμῶν τὸ ἀγαθόν. Ἐγκαλῶν γὰρ, καὶ ἀεὶ φιλο-
 νεικῶν πρὸς αὐτὸν διὰ τὴν τήρησιν τῶν θρωμάτων, οὐ μόνον
 αὐτὸν φιλονεικότερον ποιεῖς, ἀλλὰ καὶ πρόφρασιν δίδως
 τοῖς ἐξωθεν βλασφημεῖν ἡμῶν τὴν πίστιν διὰ τὰς τοι-
 αύτας μάχας· τὸ ἀγαθὸν γὰρ, τὴν πίστιν φησί. Καλῶς
 μὲν διδάσκεις· ἀλλ' ἡ μάχη αἰτία βλασφημίας γίνεται.
 Μὴ βλασφημείσθω οὖν ὑμῶν τὸ ἀγαθόν. Ἀγαθὸν μὲν
 γὰρ τὸ, διὰ τὸ ἐστριγμένον εἶναι τῇ πίστει, μὴ διακρίνεσθαι
 ἐν τοῖς θρώμασιν· ἐρίζοντες δὲ καὶ διαφιλονεικοῦντες σφοδρὰ
 πρὸς τοὺς διακρινομένους, ποιεῖτε τὸ ἀγαθὸν ὑμῶν βλασφη-
 μεῖσθαι. Ἐλεγχόμενοι γὰρ ἐκεῖνοι, συνελαύνονται λέγειν πρὸς
 ὑμᾶς, ὡς οὐ διὰ πίστιν τοῦτο ποιεῖτε, ἀλλὰ τὴν γαστέρα
 θεραπεύοντες. Εἰ οὖν καὶ μὴ δι' ἄλλο τι ἔχρησεν τῆς περὶ τοῦτο

ἐριδος ἀποσχέσθαι· ἀλλ' οὖν καὶ αὐτὸ τοῦτο, τὸ μὴ βλασφημεῖσθαι τὸ ἀγαθὸν ὑμῶν, ἱκανὸν ἐστὶν εἰς τὸ πείσαι ὑμᾶς, τὴν ἔριν εἰς ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην διαλύσαι. Οὐ γάρ ἐστι τοῦτο, ὑπερορᾶν τὰ τῆς πίστεως, ἀλλὰ τιμᾶν· ἐν τῷ τὰς κατ' αὐτῆς κωλύειν βλασφημίας. Εἰκὸς δὲ καὶ τῶν ἔξω· τινὰς, τὰς ἐριδας διακούνοντας, ἐπιγελᾶν, καὶ τὰ τῶν χριστιανῶν χλευάζειν καὶ βλασφημεῖν. Δι' ἃ πάντα ἄμεινον ἦν, ἀντὶ τοῦ ἐρίζειν περὶ τὰ μὴ καίρια, ὁμονοοῦντας περὶ τὰ καίρια, καὶ συνηρμοσμένους τῇ ἀγάπῃ, πᾶσαν διαβολῆς καὶ βλασφημίας πρόσφασις ἐκκόπτειν. Ταῦτα γάρ ἐστι τὰ εἰσάγοντα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἡ ἐν πίστει εἰρήνη, ἡ ἐν ἀγίῳ πνεύματι χαρὰ, καὶ ἡ δικαιοσύνη. Οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ βρώσιν καὶ πόσιν.] Παῦσαι βούλεται ἐκείνους τῶν ἐκκληματῶν. Οὐ γὰρ διὰ θρώσεως ἢ πόσεως, φησὶν, ἔχουμεν εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ.—ΑΛΛΩΣ. Εἰπὼν· Οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ βρώσιν καὶ πόσιν· δείκνυσιν τὴν περὶ τὰ θρώματα αὐτῶν ἔριν σφοδρότάτην οὖσαν καὶ πέρα τοῦ μέτρου· καὶ αἰνίσσεται ὥς, Εἰ ἦν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ βρώσιν καὶ πόσιν, οὐκ ἂν πλέον διηγωνίσασθε· ἅμα δὲ καὶ ἐντρεπτικῶς, ὅτι Εἰ ὑπὲρ τούτων οὕτω ποιεῖτε, τί χρὴ πράττειν ὑπὲρ δικαιοσύνης, καὶ εἰρήνης, καὶ πνευματικῆς χαρᾶς;—**Ἀλλὰ δικαιοσύνη.**] Ποῖα οὖν ἐστὶ τὰ εἰσάγοντα εἰς τὴν βασιλείαν; **Δικαιοσύνη,** τουτέστι, ὁ ἐν ἀρετῇ βίος, ἡ πρὸς τὸν ἀδελφὸν εἰρήνη, καὶ ἡ ἐκ τῆς ὁμονοίας χαρὰ. Ἐπειδὴ δὲ ἐν εἰρήνῃ καὶ χαρᾷ καὶ ἐπὶ αἰσχροῖς, προστίθεται τὸ, ἐν πνεύματι ἀγίῳ· ὡς εἶπε· ταύτην λέγω τὴν εἰρήνην καὶ χαρὰν, τὴν ἐν πνεύματι ἀγίῳ γινομένην, τουτέστι, διὰ τοῦ ἀγίου πνεύματος εἰσηγουμένην. **Ὁ γὰρ ἐν τούτοις δουλεύων τῷ Χριστῷ.**] Οὕτω πράττων αὐτὰ, ὡς χρεωστῶν, ὡς ὀφειλέτης, μετὰ φόβου καὶ μετὰ συντριμμοῦ, ὡς πιστὸς δοῦλος θεοῦ, εὐάρεστος εἰ τῷ θεῷ· ὁ γὰρ φυσιοῦμενος καὶ ἀλαζονεύμενος ἐν τούτοις, οὔτε δουλεύει θεῷ, οὔτε εὐάρεστος αὐτῷ ἐστίν. Ἐν δὲ καὶ ἀπὸ

κενοδοξίας ἐγκαλεῖν, καὶ οὐ διὰ φόβον ἢ ἀγάπην θεοῦ διὰ ἐπάγει· **Ὁ γὰρ ἐν τούτοις δουλεύων τῷ Χριστῷ,** ὅ ἐστιν, ἐν δικαιοσύνῃ καὶ χαρᾷ καὶ εἰρήνῃ πνευματικῇ. **Καὶ δόκιμος τοῖς ἀνθρώποις.**] Μὴ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι σε θαυμάσουσιν, ὁρῶντες εἰρήνην ἔχοντα καὶ δικαιοσύνην, καὶ οὐ διὰ τὸ τὰ χοίρεια ἐσθίειν ἀδιαφόρως.

19 Ἄρα οὖν τὰ τῆς εἰρήνης διώκωμεν, καὶ τὰ τῆς
20 οἰκοδομῆς τῆς εἰς ἀλλήλους. Μὴ ἐνεκεν βρώματος κατάλυε τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ. Πάντα μὲν καθαρὰ· ἀλλὰ κακὸν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ διὰ προσκόμμα-
21 τος ἐσθίοντι. Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πιεῖν οἶνον, μηδὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει ἢ σκανδαλίζεται ἢ ἀσθενεῖ.

Ἐπεὶ οὖν ταῦτα ἀνωμολόγηται, φησι, καὶ δέδεικται, ὅτι καλὸν ἡ εἰρήνη, ταύτην μετερχόμεθα, δι' ἧς ἐσται καὶ ἡ πάντων οἰκοδομή. **Μὴ ἐνεκεν βρώματος.**] Οὐ μόνον, φησὶν, οὐκ οἰκοδομεῖς, ἐγκαλῶν αἰεὶ διὰ τὰ θρώματα, ἀλλὰ καὶ ἦν ἔχουσι πίστιν καταλύεις, φιλονεικοτέρους αὐτοὺς ποιῶν, καὶ ἀποστῆναι τελεον τῆς πίστεως παροξύνων. **Τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ.**] Ὁ θεός, φησι, διὰ τοῦ σταυροῦ ᾠκοδόμησε· σὺ δὲ τὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ καταλύεις διὰ θῶμα. **Ἔργον δὲ τοῦ θεοῦ λέγει, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Πάντα μὲν καθαρὰ.**] Ἵνα μὴ τῇ πολλῇ τῶν ὑγιαίνοντων ἐπιπλήξει εὐεχαιώσῃ τῷ ἀσθενεῖ τὸ παρατηρεῖσθαι τὰ βρώματα, καὶ εἰς αὐτὸν χωρεῖ λοιπόν. **Πάντα μὲν καθαρὰ,** φησὶν· ἀλλὰ κακὸν τῷ μετὰ συνειδότος πονηροῦ ἐσθίοντι, καὶ σκανδαλιζομένῳ. **Τῷ διὰ προσκόμματος ἐσθίοντι.**] Καὶ γὰρ, εἰ ἀναγκασθεὶς φάγεις, οὐδὲν ὀφέλησας μετὰ γὰρ διακρίσεως βέβρωκας. Οὐ γὰρ τὸ φαγεῖν ποιεῖ σε καθαρὸν, ἀλλ' ἡ καθαρὰ γνώμη μεθ' ἧς ἐσθίεις. **Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα.**] Ἐνταῦθα οὐ μόνον παραινεῖ τῷ πιστῷ, μὴ σφόδρα κἀπάπτεσθαι τοῦ ἀσθενούντος, ἀλλὰ καὶ συγκαταβαίνειν μᾶλλον αὐτῷ πρὸς σωτηρίαν καὶ μὴ φαγεῖν κρέα, μηδὲ πιεῖν οἶνον, καὶ

ἄλλο τι δεοὶ παραιτῆσαι, διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀδελφοῦ. Μεγίστην γὰρ ἔχει συγκαταβάσεως ἀφορμὴν ἡ ἀσθένεια. Μηδὲ ἐκ ᾧ ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει. Ὅρα, πῶς ἐν τῷ πρὸς τὸν πιστὸν λόγῳ τῶν ὀλιγοπίστων καθάπτεται. Ἐν ᾧ τιμὴ πρᾶγματι προσκόπτει, ὅπερ τῶν τυφλουμένων ἴδιον· σκανδαλίζεται δὲ, ὅπερ εὐσκανδαλίστων· ἀσθενεῖ δὲ, ὅπερ ὀλιγοπίστων.

- 22 Σὺ πίστιν ἔχεις· κατὰ σεαυτὸν ἔχε ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. Μακάριος ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει.
23 ζει. Ὁ δὲ διακρινόμενος, ἐὰν φάγη, κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως· πᾶν δὲ, ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν.

Πίστις ἐνταῦθα τὴν περὶ τῶν προκειμένων λέγει, οἷον τῶν ἐρωμάτων ὡς ἦγε περὶ δογμάτων, ἐν τῷ φανερῷ ὁμολογεῖσθαι πᾶσιν ὀφείλει· πᾶς μὲν γάρ, φησιν, ὅστις ὁμολογήσῃ ἐν ἐμοὶ ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐξῆς (α). Ἐνταῦθα δὲ καὶ κενοδοξεῖν αἰνίττεται τὸν τέλειον. Τέλειος εἶ, φησι, καὶ ἀπηρτισμένος; τί πομπεύεις τὴν ἀρετήν; ἴστω ὁ θεὸς τὸ πρᾶγμα. Μακάριός ἐστιν ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει. Τουτέστιν, ἐν ᾧ ἂν δοκιμάσῃ πρᾶγματι, τοιῶσδε ἢ τοιῶσδε, οἷον φαγεῖν τόδε ἢ μὴ φαγεῖν. Πῶς δὲ ἔσται τοῦτο; Ἀπὸ καθαροῦ συνειδότος. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, κατὰ σεαυτὸν ἔχε πίστιν, φησὶν, ὅτι καὶ πάντες σε μέμφονται οἰκονομικῶς τι ποιῶντα, ἢ διὰ σωτηρίαν τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὸ δὲ σὸν συνειδὸς οὐ κατακρίνη σε, μακάριος εἶ. Ἐκ δὴ τούτων τὸν ἀσθενῆ πλήττει. Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ συνειδότος ὁ στέφανος καὶ ὁ μακαρισμὸς τῶν πιστῶν, δῆλον ὅτι καὶ ἡ κατάκρισις. Μὴ οὖν κατὰ διάκρισιν ἐσθιέ διὰ τὴν ἀνάγκην, φησὶν.—Ὁ μὴ κρίνων ἑαυτὸν. Ἀντιπίπτον λύει. Τί οὖν; φήσκειν ἂν τις διὰ τὸν ἀσθενῆ μηδὲ ἐγὼ φάγω; οὐ παραβάλλομαι αὐτῷ; οὐ γίνομαι αὐτῷ ὁμοιος;

(α) Ματθ. Ι', 22.

Πρὸς οὖν τοῦτο μονονουχὶ λέγει· Μὴ γένοιτο! Ἡ γὰρ πίστις σου ἐνώπιον τοῦ θεοῦ καθαρὰ καὶ ἀκίβδηλος μένει. Εἴτα· Τί δὲ λέγω, φησὶν, ὅτι οὐδὲν παραβλάπτῃ ἐκ τούτου, καὶ ἡ πίστις σου μένει ἐνώπιον τοῦ θεοῦ; Καὶ μακαρισμὸν προξενεῖς σεαυτῷ, ἐὰν διὰ τὴν ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν τοῦ ἀδελφοῦ οὐ τρώγῃς. Μακάριος, φησὶν, ὁ μὴ κατακρίνων ἑαυτὸν ἐν ᾧ δοκιμάζει, τουτέστιν, ὁ ἔχων τὸ συνειδὸς αὐτοῦ μαρτυροῦν αὐτῷ· οὐκ ἐν τούτῳ μόνον, ἐν ᾧ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀδελφοῦ ἀπέχεται βρωμάτων· ἀλλὰ καὶ ἀπλῶς ἐν παντὶ πρᾶγματι, ὃ ἂν διὰ δοκιμῆς ἀκριβοῦς κατανοήσῃ, ὅτι ἀγαθόν ἐστιν, ἔπειτα πράττῃ αὐτὸ, τὴν συνείδησιν ἔχων μαρτυροῦσαν. Μακάριός ἐστιν ὁ τοιοῦτος· τοσοῦτον ἀπέχει τοῦ βλάβην τινὰ ἔνεκεν τούτου δεῖξασθαι.—Ὁ δὲ διακρινόμενος.] Τοῦτο πάλιν πρὸς τὸν υγιαίνοντα. Τί γὰρ αὐτὸν ἐκβιάζῃ φαγεῖν, οὐπω ἐστηριγμένον; Οὐκ οἶδας, ὅτι ὁ διακρινόμενος, ἐὰν φάγη, κατακέκριται; ὅτι μὴ ἐσθίει ἐκ πίστεως, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης ἢ αἰδοῦς; Οὐδὲ γὰρ ἐπίστευσεν αὐτὸ καθαρὸν εἶναι, καὶ οὕτως ἔφαγε. Τί οὖν αὐτῷ πρόφασις γίνῃ κατακρίσεως, ἀναγκάζων αὐτὸν ἐσθίειν σκανδαλιζόμενον; Εἴτα λοιπὸν κατὰ ἀπόφασιν λέγει, ὅτι Πᾶν, ὃ ἂν τις ποιῇ οὐκ ἐκ πίστεως, ἐν αὐτῷ ἁμαρτάνει.

- 24 Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίξαι κατὰ τὸ εὐαγγελιὸν μου καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου, χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημέ-
25 νου· φανερωθέντος δὲ νῦν διὰ τε γραφῶν προφητικῶν, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου θεοῦ, εἰς ὑπακοὴν πίστεως, εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος·
26 μόνῳ σοφῷ θεῷ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν (1).

Τὸ ὑπερβατόν· Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίξαι, ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Ὑμᾶς στηρίξαι.] Λοιπὸν ἐπεύχεται ταῖς

(1) Οἱ τρεῖς στίχοι οὗτοι 24—26 ἀναγινώσκονται κοινότερον ἐν τῷ τέλει τοῦ κεφ. Ιε' ὡς στίχοι 25—27· ἄλλ' ἐνταῦθα ἀναγινώσκονται παρὰ τῷ Χρυσόστομῳ, τῷ Θεοδώρῳ, τῷ Θεοφύλακτῳ, τῷ Οἰκευμένῳ κ. λ.

ἀσθενέσιν· εὐχῆς γὰρ εἶχον· χρεῖαν μᾶλλον ἢ συμβουλῆς. Εἰπὼν δὲ, *στηρίξαι*, δηλοῖ, ὅτι *σαλεύονται*. Εἴτα ἐπάγει καὶ τὸν τρόπον τοῦ *στηριγμοῦ*. *Κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου.*] Ἵνα οὕτω ζῶσι, φησί, ὡς τὸ εὐαγγέλιον διαγορεύει.—**ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ.** Μετὰ τὴν παραίνεσιν εἰώθεν ἀεὶ εὐχεσθαι· ὁ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, ὑπὲρ τῶν ἀτελεστέρων εὐχόμενος· καὶ οὐ μόνον λόγῳ παιδεύων, ἀλλὰ καὶ τὴν παρὰ θεοῦ *συμμαχίαν* εἰσάγων. Ἡ δὲ ἀκολουθία τῆς συντάξεως τοιαύτη· Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς *στηρίξαι* διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Τὸ γὰρ, Ὡ, ἄρθρον, ἐκ περισσοῦ κεῖται, διὰ τὸ δεῖσθαι τὸν λόγον ἐπαναλήψεως παραληφθέν. Τῷ δυναμένῳ ὑμᾶς τοὺς ἀτελεῖς, τοὺς *σαλευομένους*, *στηρίξαι*. Πῶς; *Κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου*, ταυτέστιν, ἵνα *κατέχητε* ἡ διδασκῶ. Τὸ δὲ εὐαγγέλιόν μου, καὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ κήρυγμα, ἐν εἰσιν. Οὐχ ἡμέτερα γὰρ τὰ δόγματα, ἀλλ' ἐκείνου οἱ νόμοι. *Κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου.*] Μεγίστης τιμῆς σημεῖον, τὸ μυστηρίων ἡμᾶς γενέσθαι κοινωνοὺς, πράγματος, πάλαι μὲν προωρισμένου, φανέντος δὲ νῦν διὰ γραφῶν προφητικῶν. Ὡστε τί φοβῆσθαι, ὁ ἀσθενής, μὴ ἀποστῆς τοῦ νόμου, ἐσθίων τὰ χοίρεια; Ἰδοὺ γὰρ αἱ γραφαὶ πᾶσαι τοῦτο τὸ μυστήριον κηρύττουσι, τὸ τὴν ἀδιαφορίαν τῶν βρωμάτων εἰσάγων. Ἀλλὰ καὶ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου θεοῦ ἐστίν. Οὐκοῦν, οὐ δεῖ θεῶν ἀντιτάττεσθαι, ἀλλὰ πιστεύειν καὶ ὑπακούειν· ὑπακοῆς γὰρ ἢ πίστεως δεῖται, οὐ φιλοπραγμοσύνης. Ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἔθνη οὕτω πιστεύει· πᾶσι γὰρ ἐγνωρίσθη. Πῶς οὖν αὐτὸς ἐτι τῷ νόμῳ δουλεύεις. Μόνῳ δὲ σοφῷ θεῷ, εἶπε, πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀγγέλων καὶ ἡμῶν, ἢ τῶν ψευδωνύμων θεῶν, οὐ τοῦ υἱοῦ ἢ τοῦ πνεύματος· ἀπαγε! ὁ γὰρ υἱὸς ἐστὶν ἡ σοφία τοῦ πατρὸς. Αὐτῷ οὖν ἡ δόξα, τῷ φανερώσαντι τὸ μυστήριον, οὐ τῷ νόμῳ, ὃ προσεδρεύεις ἐτι σὺ, παρατηρούμενος τὰ βρώματα. Τὸ δὲ, *Διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ*, δύναται μὲν ὡς ἀνωτέρω εἰρηται, συνταχθῆναι· *Τῷ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίξαι διὰ Ἰησοῦ*

Χριστοῦ· δύναται δὲ καὶ οὕτω ληφθῆναι· *Εἰς πάντα τὰ ἔθνη γνωρισθέντος διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Αὐτὸς γὰρ ἐγνώρισε τὸ μυστήριον τοῖς ἔθνεσιν, ὁ τοὺς μαθητὰς ἀποστείλας εἰς τὸ μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη (α).—*Καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ.*] Τί δὲ ἐστὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ; «Ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, φησι, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν (β)» «Ὁ ἐωρακὼς ἐμέ, ἐώρακε τὸν πατέρα (γ)»· «Ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἐσμὲν (δ)»· καὶ ὡς ὁ Πέτρος φησὶν, ὅτι αὐτὸς ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος (ε)· καὶ ὅτι τὴν κρίσιν πᾶσαν ὁ υἱὸς ἔχει (ζ)· καὶ· «Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος (η)» καὶ τὰ ὅμοια. *Καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Τίς δὲ ἐστὶν οὗτος ὁ Ἰησοῦς Χριστός; Ὁ ἐξ ἀρχῆς μὲν συνὼν τῷ πατρὶ, φανερωθεὶς δὲ νῦν. Πῶς δὲ φανερωθεὶς; Τοῦ μυστηρίου, φησὶν, ἀποκαλυφθέντος· ἐν χρόνοις γὰρ αἰωνίοις τοῦτο σεσιγημένον ὑπῆρχε, μόνῳ τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ καὶ τῷ πνεύματι γνωσκόμενον· νῦν δὲ, τοῦ μυστηρίου ἀποκαλυφθέντος, εἰς πάντα τὰ ἔθνη ἐφανερώθη ὁ Χριστός, υἱὸς ὢν τοῦ θεοῦ, καὶ θεὸς ὁμοουσίως. Ἀλλὰ πῶς ἐφανερώθη; Διὰ τῶν προφητῶν, διὰ τῶν γραφῶν αὐτῶν. Καὶ πόθεν οὗτοι ἐλάλησαν καὶ ἔγραψαν; Ἐπιτάττοντος καὶ ἐμπνέοντος αὐτοῖς τοῦ παναγίου πνεύματος· τοῦτο γὰρ αἰώνιον θεὸν καλεῖ, ταυτέστιν, ἀχρονον. Τί οὖν τὸ ἔργον τῶν προφητικῶν γραφῶν, ἃς διὰ τοῦ πνεύματος ἐλάλησαν; Γνωρισθῆναι τὸν Χριστὸν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι. Πῶς; Ἰπακουσάντων αὐτῶν τῇ πίστει, διὰ τῶν εὐαγγελισαμένων αὐτοῖς ταύτην· ὢν τὸ πλεῖστον μέρος ὁ τοῦ Παύλου δρόμος καὶ τὸ εὐαγγέλιον ἤνυσεν. ἔχεις οὖν κἀνταῦθα τὴν Τριάδα συναπτομένην· διὰ μὲν τοῦ, σοφῷ θεῷ, τὸν πατέρα· διὰ δὲ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν υἱόν· διὰ δὲ τοῦ, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ

(α) Ματθ. ΚΗ, 19.

(β) Ἰωαν. ΙΖ', 3.

(γ) Ἰωαν. ΙΔ', 9.

(δ) Ἰωαν. Ι, 30.

(ε) Ματθ. ΙΣ', 16.

(ζ) Ἰωαν. Ε, 22.

(η) Ματθ. ΚΗ, 19,

αἰωνίου θεοῦ τοὺς προφῆτας προφητεῦσαι, τὸ ἅγιον πνεῦμα. Καὶ ὅρα τῆς ὑψηλῆς καὶ ὡς ἀληθῶς οὐρανοδρόμου διανοίας Παύλου τὸ ὀξύωπές! Ἐπεὶ γὰρ ὡς ἐπίπαν τὸ μὲν σοφὸν εἶναι τὸ πνεῦμα, οὐ προσίσταται τισι· τὸ δὲ ἄχρονον εἶναι, προσίσταται τοῖς πολλοῖς, ἡμειψε ταῦτα· καὶ τὸ μὲν ὃ προσίστατο ἂν τισιν, εἰ μὴ Παῦλος ἐβόα, τίθησιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος, αἰ-
 ὡνιον θεὸν καλῶν· τὸ δὲ ὃ καὶ μὴ μαρτυροῦντος, εὐληπτον νομίζειν ἐπὶ τοῦ πνεύματος, τοῦτο τίθησι, μηδὲν δεδιώς, ἐπὶ τοῦ πατρὸς, σοφὸν ἀποκαλῶν· οὐ γὰρ ἐδεδίει, μήτις ἀφαιρήσῃ τῶν πολλῶν ἢ τὸ σοφὸν ἀπὸ τοῦ πνεύματος, ἢ τὸ αἰώνιον ἀπὸ τοῦ πατρὸς. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ. Τὸ γὰρ, χρόνοις αἰώνιοις, καὶ τὸ, φανερωθέντος, τὸ ἄχρονον κηρύσσει τοῦ υἱοῦ· περὶ ὃ προσκόπτειν ἔμελλάν τινες, τοῦτο προθεραπεύων. Ὡς περ οὖν, ῥηθέντος τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος αἰωνίου, καὶ τὸν πατέρα αἰώνιον ἢ ἀκολουθία διδῶσιν ἐννοεῖν, οὕτω, σοφοῦ ῥηθέντος τοῦ πατρὸς, καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα εἰκότως ἐν ἀρρήτῳ καὶ θεοπρεπεῖ σοφίᾳ νοηθεῖεν ἂν, καὶ οὔτε τὸ αἰώνιον τοῦ πατρὸς ἀφαιρεθεῖν, οὔτε τὸ σοφὸν τοῦ πνεύματος ἢ τοῦ υἱοῦ ἀποστερηθεῖν. Καὶ τὸ εἰπεῖν δὲ τὸν θεῖον Παῦλον ἐπὶ τοῦ πατρὸς ἐνταῦθα, τῷ σοφῷ, συνάψαντα τὸ, *μόνον*, τῆς ὡς ἀληθῶς ἦν τοῦ πνεύματος σοφίας, καὶ τῆς ἐκείθεν χορηγουμένης Παύλῳ διανοίας. Ἐν τούτῳ γὰρ τέθεικε τὸ, *μόνον*, ἐν ᾧ πᾶσιν ἐστὶν ἀναμφίβολον καὶ τοῖς λίαν φιλονεικοῖς, ὅτι καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα οὐκ ἀπεσέρηνται τούτου. Τί τοῦτο ποιήσας; Ἵνα, καὶ ἐν οἷς ἂν ἑτέροις θεοπρεπέσι νοήμασι καὶ ὀνόμασι τὸ, *μόνον*, ἐπισυναπτόμενον ἀκούσῃς, μὴ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος τὴν φωνὴν ἐκλάβοις, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολὴν μὲν τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἔνωσιν δὲ καὶ συνάφειαν τῆς μοναρχικῆς Τριάδος. Ὁ γὰρ ἐνταῦθα τοῦτο νοεῖν φανερώς ὑποτιθεῖς, καὶ ἐπὶ τῶν παραπλησίων τὴν αὐτὴν ὑπόληψιν ἔχειν διακελεύεται. ἤκουσας σοφὸν τὸν πατέρα; Καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα συνεζάκουσον σοφόν. Αἰώνιον εἶπον τὸν υἱὸν ἢ

τὸ πνεῦμα; Καὶ τὸν πατέρα οὕτω μοι νόησον. Βασιλέα εἶπον τὸν πατέρα, δυνατὸν, ἐξουσιαστήν; Καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα οὕτω δοξάζειν χρῆ. Καλῶς εἶπον, *μόνον*, ἵνα τῇ μοναδικῇ Τριάδι συντηρήσω τὸ ἐξαίρετον, οὐχ ἵνα σχίσας αὐτὴν ἀφαιρήσω τὸ ἀξίωμα. *Μόνον* ὅταν συνάψω, τ' ἀλλὰ πάντα διαστέλλω, ἐκείνην δὲ μᾶλλον διὰ τοῦ, *μόνον*, ἐνοποιῶ, τῆς φυσικῆς σχέσεως οὐ μερίζων τὸ ἀδιάσπαστον, ἀλλὰ συσφίγγων ταῖς τῶν ἀμροσίων διανοίαις τὴν ἐνότητα.—Καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ.] Ὁ Χριστὸς αὐτὰ ἐκήρυξέ, φησιν. Οὐκοῦν οὐκ ἀνθρώπων οἱ νόμοι τοῦ εὐαγγελίου, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ. Τὸ ἀξιοπίστον δὲ αὐτῶν δείκνυσιν ἀπὸ τε τοῦ κηρύγματος καὶ τοῦ ὀνόματος· εὐαγγέλιον γὰρ λέγεται. Ποῖον δὲ τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ; Αὐτὸς ὁ Χριστός. Κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου.] Τοῦ δοθέντος, φησὶ, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου. Ποίου; Τοῦ σεσιγημένου μὲν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν αἰώνιοις χρόνοις, ὃ ἐστὶ πολλοῖς, φανερωθέντος δὲ νῦν. Σημαῖναι δὲ θέλει τὸ εἶναι αὐτὸ πολλῆς τιμῆς δῶρον, οὐ μόνον ἐκ τοῦ κηρύξαντος Χριστοῦ, καὶ ἐκ τοῦ λέγεσθαι εὐαγγέλιον· ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ νῦν ἡμῖν κατὰ δωρεάν φανερωθῆναι, εἰ καὶ ἦν προαιώνιον. Ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἦν ὁ υἱός· ἀλλὰ νῦν ἐγνώσθη, ἀγνωσούμενος τὸ πρὶν. Διὰ τε γραφῶν προφητικῶν.] Πῶς δέ, φησιν, ἐφανερώθη; Διὰ γραφῶν προφητικῶν, οὕτω τοῦ πατρὸς ἐπιτάξαντος γενέσθαι. Ταύτη δὲ τὸν ἄπιστον εἰς πίστιν προτρέπεται. Τί γὰρ φοβῇ εἰλικρινῶς αὐτῷ πιστεῦσαι; οἱ προφῆται εἶπον, ὁ θεὸς ἐνετείλατο. Εἰς ὑπακοὴν πίστεως.] Ὑπακοῆς γὰρ χρεῖαν ἔχει ἡ πίστις, ἵνα μὴ τις περιεργάζεται, διὰ τί νῦν ἐφανερώθη, καὶ διὰ τί πάλαι ἐσιγάτο. Εἰς πάντα τὰ ἔθνη.] Μὴ φοβοῦ, φησιν· οὐ σὺ μόνος πιστεύεις, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ οἰκουμένη. *Μόνον σοφῷ θεῷ.*] Πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ψευδωνύμων θεῶν, οὐ τοῦ Χριστοῦ, ἢ τοῦ πνεύματος, μὴ γένοιτο! Διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ.] Γνωρισθέντος ἐν τοῖς ἔθνεσι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ κηρύξαντος. Λοιπὸν διὰ μέσου τὸ, *Μό-*

τω σοφῷ θεῷ ἡ δόξα. Ἡ οὖτω Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμῶν
στηρίζαι μόνῳ σοφῷ θεῷ. Στηρίζαι δὲ πῶς; Διὰ Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ, ὃ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Ως ἡ δόξα.]
Τὸ, ὃ, παρέλκεται.—Τὸ, ὃ ἡ δόξα, πρὸς τὰ τρία ἀκουστέον,
ὡς τό· Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίζαι μόνῳ σοφῷ θεῷ· καὶ
ὡς τό· Κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου θεοῦ· καὶ ὡς τό· Διὰ
Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τῆς Τριάδος γὰρ διὰ τούτων θηλουμένης,
τῇ Τριάδι καὶ τὴν δόξαν ἀνῆνεγκεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'.

Περὶ μιμήσεως τῆς Χριστοῦ ἀνεξικακίας.

ΚΕΦ. XV, 1 Ὁφείλομεν δὲ ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθε-
νήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν, καὶ μὴ ἑαυτοῖς
2 ἀρέσκειν. Ἐκαστος ἡμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω
3 εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομήν. Καὶ γὰρ ὁ Χρι-
στός οὐχ ἑαυτῷ ἤρρεσεν, ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται·
«Οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε, ἐπέπεσον ἐπ'
4 ἐμέ (α).» Ὅσα γὰρ προσεγράφη, εἰς τὴν ἡμετέραν
διδασκαλίαν προσεγράφη· ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ
τῆς παρακλήσεως τῶν γραφῶν, τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν.

Πρὸς τοὺς ὑγιαίνοντας τρέπει τὸν λόγον, διδάσκων, δεῖν
συγκαταβαίνειν τοῖς ἀσθενέσι· χρεωστούμεν γὰρ τοῦτό, φησιν.
Ὅρα δὲ, πῶς εὐτελίζει τοὺς ἀσθενεῖς. Περὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων
φησιν, οἱ δυνατοὶ περὶ τούτων δὲ, τὰ ἀσθενήματα, καὶ, τῶν
ἀδυνάτων, καὶ τὸ, βαστάζειν. Καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν.]
Ἀλλὰ τῷ πλησίον διὰ τῆς συγκαταβάσεως. Δυνατὸς εἶ καὶ
πιστός; Λαβέτω σου πείραν ὁ ἀσθενὴς διὰ τῆς συγκαταβάσεως·
δεῖ γὰρ ἕκαστον ἡμῶν τῷ πλησίον ἀρέσκειν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔνε-
ἀρέσκειν καὶ ἐπὶ κακῷ, προσέθηκεν, εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰ-
κοδομήν. Τοῦτο γὰρ ποιῶν, οἰκοδομήσεις αὐτὸν καὶ διορθώ-

(α) Ψαλμ. ΞΗ, 10.

σεις. Καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐχ ἑαυτῷ ἤρρεσεν.] Εἰ ἠθέλησέ,
φησιν, ὁ Χριστὸς τὸ ἑαυτοῦ σκοπεῖν, οὐκ ἂν ἔπαθεν· ἔξῃν γὰρ
αὐτῷ μὴδὲ ὑβρισθῆναι· ἀλλ' οὐχ ἑαυτῷ ἤρρεσεν· οὐδὲ τοῦ ἰδίου
ἐφρόντισεν, ἀλλὰ τοῦ ἡμετέρου συμφέροντος.—ἈΛΛΩΣ. Ἐξῃν
αὐτῷ μὴ ὀνειδισθῆναι, μὴ παθεῖν ἅπερ ἔπαθεν, εἶγε τὸ ἑαυτοῦ
ἐσκόπησεν· ἀλλὰ τὸ ἡμῶν σκοπήσας, τὸ ἑαυτοῦ παρείδε, καὶ
ὑβρίσθη, καὶ πονηρὰν παρὰ πολλοῖς ἔλαβε δόξαν. — Ἀλλὰ,
καθὼς γέγραπται.] Οὐδέν, φησι, ξένον γέγονεν· ἀλλ' οἱ ἐν
τῇ Παλαιᾷ ὀνειδίσαντες καὶ ὑβρίσαντές σε, θεὸς πάτερ, οὗτοι
καὶ κατὰ τοῦ υἱοῦ σου ἐμοῦ ἦλθον. Ὅσα γὰρ προσεγράφη,
καὶ τὰ ἐξῆς.] Ταῦτά, φησι, πρὸς ἡμετέραν διδασκαλίαν γέ-
γραπται, ἵνα μιμώμεθα, καὶ ὑπομένωμεν. Ἵνα διὰ τῆς ὑπο-
μονῆς.] Ἵνα, φησι, παρακαλούμενοι ὑπὸ τῶν γραφῶν, καὶ διὰ
τῆς ἐκεῖ γεγραμμένης ὑπομονῆς νευρούμενοι, μένωμεν εἰς τὴν
ἐλπίδα τοῦ θεοῦ· ἡ γὰρ ὑπομονή, τῆς ἐλπίδος ἐστὶ κατα-
σκευαστική· καὶ ἡ ἐλπίς πάλιν, τῆς ὑπομονῆς.

5 Ὁ δὲ θεὸς τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως δῶν
ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν ἐν ἀλλήλοις κατὰ Χριστὸν
6 Ἰησοῦν· ἵνα ὁμοθυμαδὸν ἐν ἐνὶ στόματι δοξάζητε
τὸν θεὸν καὶ πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
7 στοῦ. Διὸ προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ
8 Χριστὸς προσελάβετο ὑμᾶς εἰς δόξαν θεοῦ. Λέγω
δὲ, Ἰησοῦν Χριστὸν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς,
ὑπὲρ ἀληθείας θεοῦ, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελ-
σίας τῶν πατέρων·

Δείκνυσιν, ὅτι μετὰ τῶν Γραφῶν καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν διδασκα-
λίας καὶ παρακλήσεως, καὶ εὐχῶν χρεῖα πρὸς τὸ ἐπισπάσασθαι
τὴν τοῦ θεοῦ βοήθειαν. Δῶν ὑμῖν τὸ αὐτὸ φρονεῖν.] Ἀγάπην
αὐτοῖς ἐπέυχεται. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἔνε καὶ ἐπὶ κακῷ ἀγάπη, δι-
αιρῶν ἐκείνης τῷττην, ἐπάγει, Κατὰ Χριστὸν Ἰησοῦν. Ἵνα
ὁμοθυμαδόν.] Τί δὲ τὸ ὄφελος τοῦ ἀγάπην ἔχειν, καὶ τοῦ τὸ αὐτὸ
φρονεῖν μετ' ἀλλήλων; Αἰτίον, φησι, γίνεται τοῦ πάντας ἐν μιᾷ

φυγῇ καὶ ἐν ἐνὶ σῶματι δοξάζειν τὸν θεόν. *Διὸ προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους.*] Ἐπειδὴ ταῦτα οὕτως ἔχει, φησί, *προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους*, τουτέστι, καταλλάσσεσθε ἑαυτοῖς. Καὶ πάλιν ἐν ὑποδείγματι τὸν Χριστὸν φέρει. Τοῦτο δὲ ποιῶντες, τὸν θεὸν δοξάσετε διὰ τῆς ἀγάπης. *Εἰς δόξαν θεοῦ.*] Τὸ ὑπερβατὸν· Προσλαμβάνεσθε ἀλλήλους εἰς δόξαν θεοῦ. *Λέγω δέ, Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τὰ ἐξῆς.*] Τοῖς ἰουδαϊζουσιν ἐγκαλεῖ, καὶ φησιν· Ὁ Χριστὸς ἐλθὼν συνέπραξε τῷ πατρὶ εἰς τὸ τὰς παρ' αὐτοῦ δοθείσας τοῖς ἀμφὶ τὸν Ἀβραάμ ἐπαγγελίας εἰς πέρας ἐλθεῖν. Συνέπραξε δέ, τὸν νόμον ἅπαντα πληρώσας, καὶ περιτμηθεὶς· τοῦτο γὰρ λέγει τὸ, *Διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς*· ἵνα καὶ ταύτη βεβαιώσῃ καὶ πληρώσῃ τὸν νόμον. — *Λέγω δέ, Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ ἐξῆς.*] Οἷον· Πῶς προσελάβετο ὑμᾶς ὁ Χριστός; Οὕτω λέγω, φησί· τοὺς μὲν Ἰουδαίους, περιτμηθεὶς, καὶ χρηματίσας κατὰ σάρκα ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτῶν· ἐξ οὗ ἀληθεύσαι τε συνήργησε τὸν πατέρα, καὶ τὰς ἐπαγγελίας ἐκπληρωθῆναι. Ἵνα δὲ μὴ τις εἴπῃ· Καὶ τίς χρεία τοῦ προσληφθῆναι τοὺς Ἰουδαίους, πάλαι τῷ πατρὶ προσφικωμένους ὄντας, καὶ ἐπαγγελίας ἐκδεχομένους, ἃς οὐχ οἷόν τε ἦν μὴ ἐκβῆναι, ἐπεὶ παναληθὴς ὁ ὑποσχόμενος; Τούτου, φησί, χρεία ἦν· ὅτι κὰν προσελήφθησαν οἱ Ἰουδαῖοι, κὰν ἐπαγγελίας ἐδέξαντο, εἰ μὴ προσελάβετο αὐτοὺς ὁ υἱὸς, σαρκωθεὶς καὶ περιτμηθεὶς, οὔτε τῶν ἐπαγγελιῶν ἄξιοι ἂν ἦσαν, ἑαυτοὺς τῶν ἐντολῶν παραβάτας ἀπεργασάμενοι, οὔτε ἂν τὸ περὶ τὴν ἀλήθειαν ἀτρεπτεν καὶ ἀμεταμέλητον τοῦ πατρὸς εἰς συμφέρον αὐτοῖς ἐχρημάτιζε, διὰ τῆς παραβάσεως παρεμποδίζουσι ταύτην ἀποβῆναι. Διὸ προσλαβόμενος αὐτοὺς, καὶ περιτμηθεὶς, καὶ τῇ τοῦ πατρὸς ἀληθείᾳ συνέπραξε, καὶ τὰς ἐπαγγελίας τελεσθῆναι καὶ βεβαιωθῆναι συνήργησεν. Ἀλλὰ τοὺς μὲν Ἰουδαίους, οὕτω τε καὶ διὰ ταῦτα· τὰ δὲ ἔθνη διὰ τί προσελάβετο; Δι' ἄφατον ἔλεος, καὶ τοῦ δοξασθῆναι μᾶλλον τὸν πατέρα. Εἰ γὰρ καὶ τὰς ἐπαγγελίας ἐκπληρώσας, καὶ μὴ δόξαι τισὶ φεύσασθαι

τὸν πατέρα, εἰς δόξαν αὐτοῦ συντελεῖ, τὸ μὴδ' ὑποσχέσθαι, μὴδ' ἐπαγγείλασθαι, ἀλλ' οὕτως ἀθρόον χαρίσασθαι τὰ ὑπερφυῆ καὶ ἀνέλπιστα, πῶς οὐχὶ εἰς ἄφατον δόξαν τοῦ πατρὸς συντελέσει; — ΑΛΛΩΣ. Ὁ Χριστὸς μόνος ἐπλήρωσε τὸν νόμον, πάσας τὰς ἐντολάς κατορθώσας. Ἀλλὰ καὶ Ἰουδαῖος ἦν κατὰ σάρκα· τοῦτο γὰρ καὶ διὰ τῆς περιτομῆς δηλοῦται. Ἀλλὰ καὶ οἱ αὐτῷ υἱοθετηθέντες, ὥς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ ἐπληθύνθησαν, καὶ ὥς ἡ ἄμμος ἡ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης (α). Ὡστε αὐτὸς καὶ τῷ πατρὶ συνήργησεν εἰς τὸ ἀληθεύσαι, καὶ εἰς τὸ τὰς πρὸς τὸν Ἀβραάμ ἐπαγγελίας ἀποπληρωθῆναι, κατορθώσας μὲν πᾶσαν ἐντολήν, εἰς Ἀβραάμ δὲ σπέρμα λογισθεὶς, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσε διὰ τῶν πιστῶν. — *Διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς.*] Ἦν καὶ οὕτω νοῆται· Διάκονος γέγονεν ὁ Χριστὸς τῶν Ἰουδαίων, τουτέστιν, ὑπὲρ τοῦ τοὺς Ἰουδαίους ἐντὸς γενέσθαι τῶν ἐπαγγελιῶν, ἵνα καὶ ὁ ταύτας ἐπαγγειλάμενος πατὴρ ἀληθεύσῃ. — *Εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πατέρων.*] Ὑπὲρ τοῦ ἀληθεύσαι, φησί, τὸν ἐπαγγειλάμενον πατέρα· ὁ δέ γε νόμος οὐκ ἴσχυεν αὐτὰς βεβαιῶσαι. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, τὸν βεβαιώσαντα ἡμῶν τὰς ἐπαγγελίας, ἃς ἔλαβον οἱ πατέρες, Χριστὸν παρορᾶν, καὶ τοῦ νόμου ἔχεισθαι, τοῦ μὴ ἰσχύσαντος τὰς ἐπαγγελίας ἡμῖν φυλάξαι;

9 Τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν θεόν, καθὼς γέγραπται· « Διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαί σοι ἐν ἔθνεσι, καὶ τῷ ὀνόματί σου ψαλῶ (β) ». Καὶ πάλιν λέγει· « Εὐφράνῃτε ἔθνη, μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ (γ) ».
11 Καὶ πάλιν· « Αἰνεῖτε τὸν Κύριον πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ἐπαινέσατε αὐτὸν πάντες οἱ λαοί (δ) ». Καὶ
12 πάλιν Ἡσαΐας λέγει· « Ἔσται ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσοῦ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἀρχεῖν ἐθνῶν ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσιν (ε) ».

Οἱ μὲν Ἰουδαῖοι, κὰν ἐπαγγελίας ἦσαν δεξάμενοι, εἰ καὶ μὴ

(α) Γεγ. ΚΒ', 17. (β) Ψαλμ. ΙΖ', 50. (γ) Λευτερ. ΑΒ', 43.
(δ) Ψαλμ. ΡΙΓ', 1. (ε) Ἠσ. ΙΑ', 10.

δὲν ἐξ αὐτῶν ὠφελήθησαν, εἰ μὴ Χριστὸς αὐτὰς ἐδεβαίωσεν· ὑμεῖς δέ, φησι, τὰ ἔθνη, ὑπὲρ μόνης φιλανθρωπίας ὀφείλετε δοξάζειν τὸν θεόν· ἐπειδὴ μὴτε ἐπαγγελίας εἶχετε, ἀλλ' ἡλεήθητε, τῆς χάριτος τὸ πᾶν ποιησάσης. Ὅσον οὖν, φησὶ, ἡλεήθητε χάριτι Χριστοῦ, τοσοῦτον ὀφειλέται ἐστὲ τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ βαστάζειν τοὺς ὀλιγοπίστους ἐξ Ἰουδαίων· τοῦτο γὰρ δόξα θεοῦ, ἡ ὁμόνοια ὑμῶν καὶ ἡ εἰρήνη. Διαλέγεται γὰρ τοῖς ἐξ ἔθνῶν πιστοῖς, οἱ μάλιστα ἐπέκειντο τοῖς παρατηρουμένοις τὰ βρώματα.—ΙΩΑΝΝΟΥ (1) Εἰς τὸ ὅλον χωρίον αὐτοῦ· ΔΕΩ ΔΕ, ΧΡΙΣΤΟΝ ΙΗΣΟΥΝ. Ἐπαγγελία πρὸς τὸν Ἀβραάμ ἦν γεγεννημένη λέγουσα· «Σοὶ δώσω τὴν γῆν καὶ τῷ σπέρματί σου» καὶ· «Ἐν τῷ σπέρματί σου εὐλογηθήσεται πάντα τὰ ἔθνη (α)»· Ἀλλ' ἐγένοντο καλᾶσεως ὑπεύθυνοι μετὰ ταῦτα οἱ τοῦ σπέρματος Ἀβραάμ ἅπαντες· ὁ γὰρ νόμος ὄργην αὐτοῖς εἰργάζετο παραβαινόμενος, καὶ τῆς ἐπαγγελίας ἀπιστέρει λοιπὸν ἐκείνης τῆς τῶν πατέρων. Παραγενόμενος τοίνυν ὁ υἱὸς, συνέπραξε τῷ πατρὶ εἰς τὸ τὰς ἐπαγγελίας ἀληθεῦσαι ἐκείνας. Πάντα γὰρ τὸν νόμον πληρώσας, ἐν ᾧ καὶ περιτομὴ ἦν, καὶ ταῦτα, καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ τῆς κατάρας ἀπαλλάξας τῆς ἐπὶ τῇ παραδόσει, οὐκ ἀφῆκε διαπσεῖν τὴν ἐπαγγελίαν. Ὅταν οὖν λέγη, Διάκορον περιτομῆς, τοῦτο λέγει, ὅτι ἔλθων, καὶ πάντα τὸν νόμον πληρώσας, καὶ περιτμηθεὶς, καὶ γενόμενος σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, ἔλυσε τὴν κατάραν τὴν νομικὴν, ἔπαυσε τὴν ὄργην τοῦ θεοῦ, ἐπιτηδείους λοιπὸν ἐποίησε τοὺς μέλλοντας δέχεσθαι τὴν ἐπαγγελίαν, ἀπαξ ἀπαλλαγέντας τοῦ προσκεκρυμέναι. Ἵνα οὖν μὴ λέγωσιν οὗτοι οἱ ἐγκαλούμενοι· Πῶς οὖν ὁ Χριστὸς περιετέμετο, καὶ πάντα τὸν νόμον ἐφύλαττεν; εἰς τοῦναντίον αὐτὸ περιτρέπει. Οὐ γὰρ ἵνα μείνῃ ὁ νόμος τοῦτο ἐποίησέ, φησιν, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν λύσῃ, καὶ ἀπαλλάξῃ τῆς ἐπιειμένης κατάρας... Εἴτα, ἵνα μὴ τοῦτο φουσῇ τοὺς ἐξ ἔθνῶν,

(1) Χρυσόστ. Τομ. Θ'. Σελ. 725. (ε) Γενετ. 1Β' 7. 12' 8. 1Η', 18. ΚΒ, 18.

φησιν· Τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἑλλένους δοξάζει τὸν θεόν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οἱ μὲν Ἰουδαῖοι, καὶ ἐπαγγελίας εἶχον· εἰ καὶ ἀνάξιοι ἦσαν· σὺ δὲ οὐδὲ τοῦτο, ἀλλ' ἀπὸ φιλανθρωπίας ἐσώθης μόνης· εἰ καὶ τὰ μάλιστα οὐδ' ἐκείνοις τι πλεον ἐγένετο ἀπὸ τῆς ἐπαγγελίας, εἰ μὴ παρεγένετο ὁ Χριστός... Δόξα δὲ θεοῦ, τὸ συνηθῆναι, τὸ ἠνώσθαι, τὸ ὁμοθυμαδὸν εὐφημεῖν, τὸ βαστάζειν τὸν ἀσθενέστερον.—Διὰ τοῦτο ἐξομολογήσομαι σοὶ ἐν ἔθνεσι.] Τὴν μαρτυρίαν φέρει, δεικνύς, ὅτι συνηθῆναι· δεῖ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων τοῖς ἔθνεσιν.—ΑΛΛΩΣ· Τὸ δὲ, Ἐξομολογήσομαι σοὶ ἐν ἔθνεσι, Κύριε, ἐκ προσώπου τοῦ Χριστοῦ ἐκζητᾷ, ἀντὶ τοῦ· Καυχῶ σε, ὦ πάτερ, ἐν τοῖς ἔθνεσι.—Καὶ ὁ ἀριστάμενος ἄρχειν ἔθνῶν.] Τὸ, Καὶ, παρελκεται, ἵνα ᾗ· Ἔσται ἡ βίβλα τοῦ Ἰησοῦ. Ποία αὕτη; Ὁ ἀριστάμενος ἄρχειν ἔθνῶν, ταυτέστιν, ὁ Χριστός.

- 13 Ὁ δὲ θεὸς τῆς ἐλπίδος πληρῶσαι ὑμᾶς πάσης χαρᾶς καὶ εἰρήνης ἐν τῷ πιστεύειν, εἰς τὸ περισσεύειν ὑμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι, ἐν δυνάμει πνεύματος ἁγίου.
14 Πέπεισμαι δὲ, ἀδελφοί μου, καὶ αὐτὸς ἐγὼ περὶ ὑμῶν, ὅτι καὶ αὐτοὶ μεστοὶ ἐστε ἀγαθωσύνης, πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως, δυνάμενοι καὶ ἄλλους νουθετεῖν.

Πάλιν εἰς εὐχὴν ἦλθε· λέγει δέ· Ὁ θεὸς ἀπαλλάξαι ὑμᾶς τῆς πρὸς ἀλλήλους μάχης, καὶ τῆς ἐνθεν ἀθυρίας. Ὁ θεὸς τῆς ἐλπίδος.] Ἐλπίδος ἐστὶ φησὶ, θεός, ὁ θεὸς ὑμῶν. Ὡστε καλῶς ἐπεύχομαι ὑμῖν. Ἐκπῆξω γὰρ ἐνεργῆσαι τὴν εὐχὴν, ἂν αὐτοὶ μόνον βούλοισθε. Ἐν δὲ τῷ πιστεύειν, χαρᾶς καὶ εἰρήνης, τῆς κατὰ τοὺς λογισμοὺς, πληρούμενοι, (ὅπερ ὑμῶν ὑπερέυχομαι), ἐστὲ καὶ ἐν τῇ ἐλπίδι περισσεύοντες, οἷον πλουτοῦντες, καὶ διαφυλῶς διακειμένοι. Ταῦτα δὲ διὰ τῆς χάριτος καὶ δυνάμεως τοῦ παναγίου παραγίνεται πνεύματος.—ΑΛΛΩΣ· Εὐχεταὶ αὐτοῖς, ἵνα πληρωθῶσι πάσης χαρᾶς οἱ ἐξ Ἰουδαίων· (οὗτοι γὰρ ἡθύμουν ἐπιπληκτιζόμενοι) καὶ εἰρήνης, οἱ ἐξ ἔθνῶν· (οὗτοι γὰρ

ἐδόκουν ἀπεχθῶς ἔχειν πρὸς τοὺς ἔτι τοῦ νόμου ἀντεχομένους·) μᾶλλον δὲ ἀμφοτέροι ἀμφοτέρων.—*Ἐν τῷ πιστεῦειν.*] Τοῦτο γὰρ παρ' ἡμῶν εἰσενεκτέον, τὴν πίστιν. Ἐκ δὲ τούτου ἔσται ἡμῖν τὸ πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν, ἢ εἰς θεὸν ἐλπίς, ἢν μεθ' ὑπερβολῆς ἐπεύχεται· *Εἰς τὸ περισσεύειν* γάρ, φησιν· ὁπερ οὐκ ἄλλως ἔσται, εἰ μὴ τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος. Ὁ τοίνυν τὸ πνεῦμα ἔχων, τὰ πάντα ἔχει. *Πέπεισμαι δέ.*] Οὐ δέομαι, φησι, μαθεῖν παρ' ἐτέρων· ἀλλὰ πεπληροφόρημαι. *Μεστοί ἐστε ἀγαθωσύνης.*] *Ἀγαθωσύνην* καλεῖ, τὴν ἀπρητισμένην ἀρετήν. Τὸ δέ, *μεστοί*, ἐπιτάσεώς ἐστί ῥῆμα. *Πεπληρωμένοι πάσης γνώσεως.*] Τί γὰρ ὄφελος, ὅτι φιλάδελφός ἐστί τις, μὴ δυνάμενος δὲ εἰς θεόν τῇ ἀγάπῃ χρήσασθαι; Διὰ τοῦτο φησι, *πάσης γνώσεως. Δυνάμενοι καὶ ἄλλους ρουθετεῖν.*] Οὐ μόνον οὐ δεῖσθε παραινέσεως, ἀλλὰ καὶ ἄλλους διδάσκετε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'.

Περὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ τοῦ Παύλου,
τῆς ἐν ἀνατολῇ καὶ δύσει.

- 15 Τολμηρότερον δὲ ἔγραψα ὑμῖν, ἀδελφοί, ἀπὸ μέρους, ὡς ἐπαναμνησκῶν ὑμᾶς, διὰ τὴν χάριν, τὴν δοθεῖ-
16 σάν μοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ εἶναί με λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ ἔθνη, ἱεουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, ἵνα γένηται ἡ προσφορά τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

Τολμηρότερον ἀπὸ μέρους.] Ἀντὶ τοῦ, τρόπον τινά, καὶ εἴ τις μὴ τὴν διάνοιαν ὅλην βλέπει, ἀλλ' αὐτὰς τὰς λέξεις ἐκ μέρους πολυπραγμανεῖ, γυμνῶσας τῆς διανοίας. Εἴ τις οὖν ἐκ μέρους σκοπεῖ, δόξει ἂν αὐτῷ, σκληρότερόν με καὶ τραχύτερον ὑμῖν προσεγεχθῆναι διὰ τῶν γραμμάτων· ἀλλ' ἐγὼ, ὡς ἐπαναμνησκῶν ἔγραψα. Καὶ πάλιν, Ἀνάγκην εἶχον τοῦ γράφειν·

ὅτι χάρισμά μοι ἀπὸ θεοῦ ἐδόθη, εἰς τὸ κηρύσσειν καὶ διδάσκειν τὰ ἔθνη· *Λειτουργὸς* γάρ εἰμι Χριστοῦ, οἷον ὑπουργός καὶ ὑπηρετής. Καὶ τί ἐργάζῃ; *Ἱεουργῶ*, φησι, τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ, τουτέστι, θυσίαν αὐτῷ ταύτην θύω, τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ. Καὶ πῶς ἐστὶ θύειν καὶ ἱεουργεῖν τὸ εὐαγγέλιον; Ἐκ τοῦ προσφέρειν αὐτῷ, φησι, τὰ δι' αὐτοῦ πιστευόντα ἔθνη, καὶ γίνεσθαι αὐτὰ εὐσπρόδεκτα καὶ ἡγιασμένα ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Ὡστε ὁ προσάγων τῇ πίστει, τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ ἱεουργεῖ. Ἡ τὸ, *Ἱεουργοῦντα*, ἀκουστέον ἀπλούστερον, οἷον, ἱερῶς ἐργαζόμενον καὶ σπουδαίως, ἀλλὰ μὴ ὡς ἔτυχε καὶ ἡμελημένως. Ἡ οὖν οὕτως· ἢ μᾶλλον οὕτως ἐκληπτέον· Τολμηρότερον ἔγραψα ἐκ μέρους ὑμῖν, καὶ ὡς ἐπαναμνησκῶν γράψας· ἡ γὰρ ἐπικειμένη μοι ἀνάγκη, καὶ σφοδρότερον καὶ ἀκριβέστερον γράφειν ἀπαιτεῖ· ἐγὼ δὲ ἐτόλμησα καὶ τῆς ἀκριβείας καθυφεῖναι, καὶ οὐχ ὡς διδάσκαλος γράφειν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς φειδοῦς, καὶ ὡς ἐπαναμνησκῶν, καίτοι χρεωσῶν ἀκριβέστερον καὶ σφοδρότερον τοῦτο ποιῆσαι· εἰς τοῦτο γὰρ ὑπὸ τῆς χάριτος προκεχειρίσμαι, καὶ ἐν ταύτῃ ὑπουργεῖν καὶ δουλεύειν τέταγμα. Ὡς ἂν εἴ τις ἔλεγεν· Ἴσως ἐν οἷς ἔγραψα καθηψάμην ὑμῶν, καὶ ἐδοξά τισιν ὑμῶν σκληρότερον ὑμῖν προσεγεχθῆναι· ἐγὼ δὲ τασούτῳ δέω τοῦτα ποιῆσαι, ὅτι καὶ φοβοῦμαι μὴ πῶς οὕτω μετὰ πολλῆς φειδοῦς καὶ ὑποστολῆς γράψας, καὶ εὐθύνας ὑφέξω, ὡς τολμήσας ἔλαττον ἔργον διδασκάλου ποιῆσαι· καὶ γὰρ μείζονα γράφειν καὶ πλείω, ὡς τὸ διδάσκειν ἐμπειπιστευμένος, χρεωσῶ· νῦν δὲ, ὡς φειδόμενος, καὶ ὡς τολμηρόν τι πράττων, οὕτως ὑφειμένως ἔγραψα.—**ΑΛΛΩΣ.** Ἐν ἀξιώματι ἦσαν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ πολλὴν εἶχον φλεγμονήν διὸ θεραπεύει αὐτοὺς ἐν τῷ λέγειν, *ἐτόλμησα*· πάνυ γὰρ κατακλῆ τούτους διὰ τούτου τοῦ ῥήματος. Καὶ οὐδὲ τούτῳ ἀρκεῖται· ἀλλὰ προσέθηκεν, *Ἀπὸ μέρους*, τουτέστιν, ἡρέμα καὶ διὰ βραχείων· καὶ οὐχ ὡς διδάσκων, ἀλλ' ὡς ἐπαναμνησκῶν.—*Ἀδελφοί.*] Ἐδει γὰρ αὐτοὺς κατασκαφθέντας ἱκανῶς καὶ λεῖαναι. Ὡς ἐπα-

ταμιμνήσκων.] Ἡρέμα, φησί. Πῶς; Ὡσανεὶ ἐπαμνήσας, τουτέστι, μικρὸν ἀναμνήσας. Ἡ δὲ τοιαύτη σημάσια τῶν λέξεων κολάζει τὸ μὴ καθόλου αὐτοὺς ἀναμνησθαι. Ὅθεν οὐ φησι, διδάσκων, ἀλλ', ἀναμνησκων. Διὰ τὴν χάριν, τὴν δοθεῖσάν μοι.] Οὐκ ἐμὸς ὁ πόνος, φησὶν, ἀλλὰ χάρις ἐστὶ θεοῦ. Δείκνυσι δὲ, ὅτι οὐδὲ ἀναμνήσαι ἂν ἐτόλμησεν, εἰ μὴ τὰ ἔθνη ἐπεπίστευτο· πάλλὰ δὲ μετριάζει. Εἰς τὰ ἔθνη, ιερουργοῦντα.] Οὐκοῦν καὶ παρ' ὑμῶν δικαίως ἂν ἀκουσθεῖην. Εὐπρόσδεκτος.] Τοιγαροῦν ἐμπιστευθεὶς ταύτην τὴν λειτουργίαν καὶ ιερουργίαν, σπουδὴν ἔχω εἰς ἔργον ἀγαγεῖν τὴν βουλὴν τοῦ θεοῦ· ἡ δὲ ἐστίν, εὐπρόσδεκτόν ὑμῶν γενέσθαι τὴν προσφοράν.—ΚΑΙ ΑΛΛΩΣ. Οὐχ ἵνα ἐγὼ δοξασθῶ, διὰ τοῦτο καὶ ὑμῖν ἔγραψα· ἀλλ' ἵνα καὶ ὑμεῖς μετὰ τῶν ἄλλων ἔθνων σωθῆτε· καὶ οὕτω γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν ὁλοκληρῶς εὐπρόσδεκτος, ὡς πάντων καρποφορουμένων τῷ θεῷ. — Ἐν πνεύματι ἀγίῳ.] Πῶς δ' ἂν ἔσεσθε εὐπρόσδεκτοι καὶ ἡγιασμένοι; Εἰ ἔχετε, φησι, τὸ πνεῦμα. Πῶς δὲ τοῦτο παραγίνεται; Διὰ βίου ἀλήπτου· ὡς οἶγε μὴ ὀρθῶς βιωῦντες, διώκουσι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀφ' ἑαυτῶν.

- 17 Ἐχω οὖν καύχησιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τὰ πρὸς τὸν
18 θεόν· οὐ γὰρ τολμήσω λαλεῖν τι, ὃν αὐ κατεργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ, εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν, λόγῳ
19 καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημεῖων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει πνεύματος θεοῦ· ὥστε με ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ, μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ, πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ.

Καυχῶμαι τοιγαροῦν οὐκ ἐν ἑμαυτῷ, οὐδὲ ἐν σπουδῇ ἐμῇ, ἀλλ' ἐν Χριστῷ, ἐν τοῖς πράγμασι τοῖς ἀνήκουσι καὶ διαφέρουσι τῷ πατρὶ. Ἄρα ἡ εἰς Χριστὸν πίστις τῷ πατρὶ διαφέρει. Πρῶτα μὲν γὰρ μετριάσας εἰς τὸ λέγειν· Τολμηρότερον δὲ ἔγραψα· νῦν ἐπαίρει ἑαυτὸν, πλὴν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.—ΑΛΛΩΣ. Τί οὖν; οὐκ ἐνπιστεύθης τὴν τῶν ἐθνῶν προσφοράν; Ναί, φησι· καὶ καυ-

χήσασθαι δύναιμι ἐν οἷς εἰργασάμην ἐν αὐτοῖς. Ἡ δὲ καύχησις μου, οὐκ ἐν ἐμοὶ, τουτέστιν, οὐκ ἐν τῇ ἰσχύϊ ἢ τῇ δυνάμει τῇ ἐμῇ, ἀλλ' ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Καὶ γὰρ εἴ τι ἂν εἶπω καὶ καυχῆσωμαι, οὐδὲν ἄλλο τολμήσω λέγειν, ἀλλ' ἡ ἄπειρα ὁ Χριστὸς ἐν ἐμοὶ κατεργάσατο, εἰς τὸ ὑπακούσαι καὶ πιστεῦσαι τὰ ἔθνη. Τί οὖν κατεργάσατο; Λόγον εἰς τὸ κηρύττειν ἔδωκε, σημεῖα καὶ τέρατα εἰς τὸ εὐεργετεῖν καὶ πείθειν ἐχορήγησε. Τέλος, οὕτως ἠύξησε, καὶ ἐπλάτυνε, καὶ ἐστήριξε τὴν δι' ἐμοῦ κηρυττομένην πίστιν, ὥστε ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ, ἐξ ἧς τὴν πρώτην ἠνεγκε βλάστην, καὶ περίξ, μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ διαορίζεσθαι καὶ διαφυῆναι, καὶ πληρῶσαι τὸ κήρυγμα τὴν τοσαύτην οἰκουμένην. Οὐκοῦν καλῶς καὶ ὑμῖν ἔγραψα καὶ ὑπέμνησα τῶν ἐν ἐκείνοις κατορθωθέντων, θαρρεῖν καὶ περὶ ὑμᾶς ὑποτιθεμένων καὶ τὴν ἐξουσίαν καὶ ἄδειαν τοῦ νοθετεῖν μετὰ τοῦ πνεύματος ἐγγυωμένων.—Ὅθ γὰρ τολμήσω λαλεῖν τι.] Ἐπειδὴ εἶπεν, Ἐχω καύχησιν, προστίθουσιν, ὅτι οὐ κόμπος ῥημάτων τὰ εἰρημένα· οὐδὲ γὰρ εἰπεῖν τι τολμῶ τῶν μὴ παρὰ Χριστοῦ μοι παρασχεθέντων εἰς τὴν τῶν ἐθνῶν ιερουργίαν, καὶ ἵνα μοι τὰ ἔθνη ὑπακούσῃ· ἀλλὰ καὶ σημείων ποιήσεις, καὶ τεράτων ἐπιδείξεις μοι παρεσχέθησαν. Ἀνάγει γὰρ λοιπὸν ἑαυτὸν, ἐπειδὴ σφόδρα ἐν τοῖς ἄνω ἐταπεινώσεν ἑαυτὸν, εἰπὼν, Τολμηρότερον ἔγραψα ὑμῖν, ἵνα μὴ, ὡς εὐτελοῦς, ἀπόβλητος ὁ λόγος γένηται. Ὡς οὐ κατεργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ.] Δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲν ἦν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ πᾶν Χριστοῦ. Ἐν δυνάμει πνεύματος θεοῦ.] Τὸ ἀξιῶμα λέγει τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὅτι ταῦτα πεποίηκά, φησὶ, ἤγουν τέρατα καὶ σημεῖα, τῇ δυνάμει αὐτοῦ. Ὡς με ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ.] Λοιπὸν ἡ ἀπόδειξις τῶν εἰρημένων, τῶν μαθητῶν τὸ πλῆθος. Ἴνα δὲ μὴ τὴν κατ' εὐθείαν ὁδὸν ἐνθυμηθῇς, διὰ τοῦτο εἶπε, κύκλῳ, τουτέστι, πάντα τὰ περίξ. Καὶ οὐκ εἶπε, κερκιδῶν, ἀλλ', ὅ μεῖζον ἦν, πεπληρωκέναι. Ἰλλυρικὸν δὲ ἐστὶ, τὰ ἔσχατα τῆς νῦν ὀνομαζομένης Βουλγαρίας.

- 20 Οὕτω δὲ φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι, οὐχ ὅπου
 ὠνομάσθη Χριστός, ἵνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον.
 21 οἰκοδομῶ· ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται· «Οἷς οὐκ
 ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται· καὶ οἱ οὐκ ἀκηκόα-
 22 σι, συνήσουσι (α).» Διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην τὰ πολ-
 23 λὰ τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. Νυνὶ δὲ μηκέτι τόπον
 ἔχων ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις, ἐπιποθίαν δὲ ἔχων
 24 τοῦ ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν· ὥς ἐάν
 πορεύωμαι εἰς τὴν Σπανίαν, ἐλεύσομαι πρὸς
 ὑμᾶς. Ἐλπίζω γὰρ διαπορευόμενος θεάσασθαι
 ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι ἐκεῖ, ἐάν ὑμῶν
 πρῶτον ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ.

Φιλοτιμία δέ μοι, φησὶν, ἦγουν, δόξα, ἦν ἐκεῖ εὐαγγελίζεσθαι,
 ἐνθα οὕτω ἦν ὀνομασθεὶς ὁ Χριστός. Τί δὴ ποτε; *Ἰνα μὴ ἐπ'
 ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῶ. Οὐχ ὅπου ὠνομάσθη Χρι-
 στός.*] Οὐχ ὥς ἀπευχόμενος τῶν λοιπῶν ἀποστόλων τὴν κοι-
 νωνίαν· ἀλλ' ὥς πλεονεκτικὸν καὶ ἄδικον κρίνων, τὴν τῶν
 ἀλλοτρίων ἔργων δόξαν ὑφαρπάζειν. *Ἰνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον
 θεμέλιον οἰκοδομῶ.*] *Ἀλλότριον θεμέλιον* φησὶ τὴν τῶν ἄλλων
 κηρύκων διδασχὴν. *Ἀλλότριον* δὲ, οὐ διὰ τὸ ἄλλοιον τοῦ κηρύγ-
 ματος, ἀλλὰ κατὰ τὸν τοῦ μισθοῦ λόγον καὶ τοῦ καμᾶτου. *Ἀλ-
 λὰ, καθὼς γέγραπται.*] Δείκνυσιν, ὅτι τοῦτο ποιῶν, καὶ προφη-
 τεῖαν ἐπλήρου. *Διὸ καὶ ἐνεκοπτόμην.*] Τοῦ ἐν ἀρχῇ αὐτῷ εἰρη-
 μένου· «Ὅτι πολλάκις προεθέμην, ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς (β).» νῦν τὴν
 αἰτίαν ἀποδίδωσιν· ὅτι, φησὶν, ἡ πρὸς τὰ ἔθνη διδασκαλία
 ἐκόλυσέ με. *Τὰ πολλὰ.*] Οἷον, πολλάκις· τουτέστι, πολλά-
 κισ ἐπιχειρῶν καὶ ἐπιθυμῶν, ὅμως ἐνεκοπτόμην αἰεὶ. *Μηκέτι
 τόπον ἔχων.*] Ὁρᾷς, ὅτι οὐ τῆς αὐτοῦ δόξης ἐφιέμενος ἔγρα-
 ψεν, οὐδὲ, ὥς ἂν εἴποι τις, κολακεύων αὐτοῦς, ὥς δυνάστας;
 Καὶ γὰρ μονονουχὶ τοῦτο γράφει· Ἐπειδὴ τὸ ἔργον πεπλήρω-
 κα, οὐδὲν ἔχων ἔτι ποιῆσαι, θέλω ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς. Ἐπιπο-

θίαν δὲ ἔχων.] Ἰνα μὴ δόξῃ ἐξευτελίζειν αὐτοὺς γράφων· ὅτι
 μηδὲν ἔχων ποιῆσαι, ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς· ἐπάγει, Ἐπιποθίαν
 ἔχων πρὸ πολλῶν ἐτῶν, τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην σπεύδω πλη-
 ρῶσαι. *Ὡς ἐάν πορεύωμαι εἰς τὴν Σπανίαν.*] Ἰνα μὴ πάλιν
 νομισθῇ κατὰ κολακειαν εἰρηκέναι τὸ, Ἐπιποθίαν ἔχων ἀπὸ
 πολλῶν ἐτῶν, κολάζει τὸ εἰρημένον, λέγων· ὅτι διὰ τοῦτο
 μάλιστα ἐλθεῖν θέλω, ἵνα εἰς τὴν Σπανίαν ἀπέλθω. Ἐλπίζω
 γὰρ διαπορευόμενος θεάσασθαι ὑμᾶς, καὶ ὑφ' ὑμῶν προπεμ-
 φθῆναι ἐκεῖ.] Εἴτα, ἡ νὰ μὴ λέγωσιν· Ὅδοῦ πάρεργον ἡμᾶς
 ποιῇ· ἐπάγει τὸ, ὑφ' ὑμῶν προπεμφθῆναι, ἵνα πάλιν τὴν
 ἀγάπην ἐνδείξηται. Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἦν ἀξίόχρεων τοῦτο,
 προστίθησι τὸ, ἐμπλησθῶ, ὅπερ πατὴρς ἦν μᾶλλον, ἢ διδα-
 σκάλου. *Ἀπὸ μέρους ἐμπλησθῶ.*] Οἷον, ἐν μέρει. Οὐδεὶς γὰρ
 χρόνος τελείως ἐμπλησθεῖν με δύναται τῆς ὑμῶν ἀγάπης, οὐδὲ
 ἐμποιῆσαι μοι κόρον τῆς ὑμῶν ὀμιλίας· ἀλλ' ἀγαπητόν ἐστί
 μοι, ἵνα καὶ μερικῶς ἐμπλησθῶ.

- 25 Νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλήμ, διακονῶν
 26 τοῖς ἀγίοις. Εὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα
 κοινωνίαν τινὰ ποιήσασθαι εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν
 27 ἁγίων, τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. Εὐδόκησαν γὰρ, καὶ
 ὀφειλέται αὐτῶν εἰσὶν. Εἰ γὰρ τοῖς πνευματικοῖς
 αὐτῶν ἐκοινώνησαν τὰ ἔθνη, ὀφείλουσι καὶ ἐν τοῖς
 28 σαρκικοῖς λειτουργῆσαι αὐτοῖς. Τοῦτο οὖν ἐπιτε-
 λέσας, καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς τὸν καρπὸν τοῦ-
 29 τον, ἀπελεύσομαι δι' ὑμῶν εἰς τὴν Σπανίαν. Οἶδα
 δὲ, ὅτι ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, ἐν πληρώματι εὐ-
 λογίας τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ἐλεύσομαι.

Ἐπειδὴ εἶπε· Μηκέτι τόπον ἔχων ἐν τοῖς κλίμασι τούτοις,
 ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς· ἐμελλε δὲ ἔτι βραδύνειν· ἵνα μὴ χλευᾶ-
 σθαι νομισῶσι, λέγει τὴν αἰτίαν τῆς ἔτι μελλήσεως. *Διακο-
 νῶν τοῖς ἀγίοις.*] Εἰ Παῦλος διάκονος, ἐννόησον τὸ μέγιστον
 τοῦ πράγματος! Εὐδόκησαν γὰρ Μακεδονία καὶ Ἀχαΐα.] Οὐ
 μόνον τὴν αἰτίαν θέλει εἰπεῖν τῆς ἔτι μελλήσεως· ἀλλὰ καὶ

(α) Ἡσ. ΝΒ', 15.

(β) Ῥωμ. Α', 13.

προτρέψασθαι αὐτοὺς, ὁμοίως τοῖς ἄλλοις πέμψαι τοῖς ἐν Ἱερουσαλήμ· τοῦτο γὰρ βούλεται αὐτῷ τὸ εἰπεῖν καὶ τοὺς πέμποντας. *Εὐδόκησαν*, ἀντὶ τοῦ, ἐβουλεύθησαν· τουτέστιν, -οὶ ἐν Μακεδονίᾳ, ὁμοίως καὶ οἱ ἐν Ἀχαΐᾳ, ἠθέλησαν ποιῆσαι ἐλεημοσύνην. *Κοινωνίαν τινά.*] *Κοινωνίαν* δὲ καλεῖ τὴν ἐλεημοσύνην καθὼ αὐτοὶ μὲν χρήματα πέμπουσιν· οἱ δὲ ἅγιοι τὴν πρὸς θεὸν παύρησίαν συνεισφέρουσι. *Τινά* δὲ εἶπεν, ἀντὶ τοῦ, μικράν. *Εἰς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἀγίων.*] Τῶν πιστῶν. Διπλῆ δὲ ἡ τῆς ἐπιδόσεως ἀνάγκη, διὰ τε τὴν πενίαν, καὶ διὰ τὴν ἀρετήν. *Καὶ ὁφείλεται αὐτῶν εἶναι.*] Διατὶ δὲ τοῦτο ποιεῖν ἐβουλεύσαντο; Ἰσασι, φησί, χρεωστοῦντες τοῦτο. Οὐκ ἄρα κατὰ ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ κατὰ χρέος πέμπουσιν. *Εἰ γὰρ τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκωφώρησαν.*] Λοιπὸν λέγει, πῶς εἰσὶν αὐτῶν ὀφειλέται· δι' αὐτοὺς, φησί, μάλιστα ἦλθεν ὁ Χριστός. Περὶ γὰρ τῶν ἐκ περιτομῆς πιστῶν ὁ λόγος αὐτῷ, καὶ αὐτῶν ἦν τὰ ἀγαθὰ καὶ αἱ ἐπαγγελίαι. Ὡς περ οὖν τοῖς πνευματικοῖς αὐτῶν ἐκοινώνησε τὰ ἔθνη, οὕτω χρῆ αὐτοὺς καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς λειτουργῆσαι αὐτοῖς. Οὐκέτι δὲ λέγει, *κοινωνῆσαι*, ἀλλὰ, *λειτουργῆσαι*, ἐν τάξει διακόνων αὐτοὺς τιθεῖς, τοῖς ἁγίοις φόρους τελούντων, ὡς βασιλεῦσι. *Καὶ σφραγισάμενος αὐτοῖς.*] Ὡς ἐν ἀσύλῳ τόπῳ καὶ ἀσφαλεῖ μέλλων ἀποτίθεσθαι (καὶ γὰρ ἐν οὐρανοῖς ἐμελλεν ἀποτίθεσθαι) φησί, καὶ *σφραγισάμενος. Τὸν καρπὸν τοῦτον.*] *Καρπὸν* καλεῖ τὴν ἐλεημοσύνην, δεικνὺς κερδαίνοντα μᾶλλον τὸν παρέχοντα. *Εἰς τὴν Σπανίαν.*] Πάλιν τῆς Σπανίας μέμνηται, δεικνὺς τὸ πρὸς τοὺς Σπανίους φίλτρον. *Ἐν πληρώματι, καὶ τὰ ἐξῆς.*] Τουτέστιν· Οἶδα, ὅτι ἐρχόμενος πρὸς ὑμᾶς, κομῶντας ὑμᾶς τοῖς ἀγαθοῖς εὐρήσω· τὸ γάρ· *Ἐν πληρώματι εὐλογίας τοῦ εὐαγγελίου*, τὸ πάντων ἐντὸς εἶναι τῶν ἀγαθῶν αὐτοὺς σημαίνει.—Ἡ ΟΥΤΩΣ Οἶδα, ὅτι ἐρχόμενος, πρὸς τὸ πληρῶσαι ὑμᾶς τῆς ἐκ τοῦ εὐαγγελίου εὐλογίας ἐλεύσομαι, ὅτι πρὸς ἀρετὴν καὶ πίστιν ἀλείψω.

30 Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πνεύματος, συναγωνίσασθαι μοι ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ ἐμοῦ
31 πρὸς τὸν θεόν· ἵνα ῥυσθῶ ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἵνα ἡ διακονία μου, ἡ εἰς Ἱερουσαλήμ, εὐπρόσδεκτος γένηται τοῖς ἁγίοις· ἵνα ἐν χαρᾷ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς διὰ θελήματος θεοῦ, καὶ
33 συναναπαύσωμαι ὑμῖν. Ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Ὡς μὴ αὐτὸς ὢν ἀξιόχρεως πρὸς τὸ πείσαι, *Διὰ τοῦ Χριστοῦ*, φησὶν, ὑμᾶς καὶ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος παρακαλῶ. Ὅρα δὲ, ὅτι Υἱοῦ καὶ Πνεύματος ἐμνήσθη, οὐκέτι δὲ καὶ τοῦ Πατρὸς· τοῦτο δὲ εἴρηται, ἵνα, ὅταν πατὴρ καὶ υἱὸς μόνου μέμνηται, μὴ θεωρηθῇς, διὰ τί μὴ καὶ τοῦ πνεύματος ἐμνήσθη. Διαφόρως γὰρ τὴν ἁγίαν τίθησι Τριάδα. *Συναγωνίσασθαι μοι.*] Μεγίστην κατενοοφοσύνην, ὅτι λέγει τῆς τούτων δεῖσθαι εὐχῆς. *Ἵνα ῥυσθῶ.*] Οὐκ εἶπεν· Ἵνα συμπλακῶ καὶ νικήσω αὐτούς· ἀλλὰ, *Ἵνα ῥυσθῶ*, θεῖον νόμον πληρῶν, ὃς φησιν· Εὐχεσθε, μὴ ἐμπεσεῖν εἰς πειρασμόν (α). *Ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων.*] Σημαίνει πονηροὺς τινας, καὶ λύκους μᾶλλον ἢ ἀνθρώπους, ἐπιθεσομένους αὐτῷ. *Εὐπρόσδεκτος γένηται.*] Καὶ ἵνα, φησὶν, ἡ θυσία μου εὐπρόσδεκτος γένηται παρὰ θεῷ, καὶ ἵνα καὶ αὐτοὶ μετὰ προθυμίας καὶ εὐχαριστίας δέξωνται τὰ ἀπ' ἐμοῦ. *Ἵνα ἐν χαρᾷ ἔλθω.*] Εἰ γὰρ ῥυσθῶ, φησὶν, ἀπὸ τῶν ἀπειθούντων, καὶ ἡ διακονία μου εὐπρόσδεκτος γένηται, ἐν χαρᾷ, καὶ οὐκ ἐν ἀθυμίᾳ, ἐλεύσομαι. *Διὰ θελήματος θεοῦ.*] Ὁ ἐξ ἀρχῆς εἶπε, καὶ νῦν λέγει· «Εἴπως ἦδη ποτὲ εὐδωθήσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ θεοῦ, ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς (β).» *Καὶ συναναπαύσωμαι ὑμῖν.*] Ὅρας αὐτοῦ τὸ ἄτυπον; Οὐ γὰρ εἶπε· Διδάξω ὑμᾶς ἢ κατηχήσω· ἀλλὰ, *συναναπαύσωμαι*, τουτέστιν, ὑμεῖς ἐμοὶ διὰ τὴν διδασκαλίαν, καὶ γὰρ ὑμῖν διὰ τὴν τῆς πίστεως ἐπίδοσιν,

(α) Ματθ. ΚΣ', 41

(β) Ρωμ. Α', 10.

ὑπερ καὶ κατ' ἀρχάς ἔλεγε· «Τοῦτο δέ ἐστι συμπαρακληθῆναι ἐν ὑμῖν διὰ τῆς ἐν ἀλλήλοις πίστεως (α)». «Ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης μετὰ πάντων ὑμῶν.»] Τοῦτο πανταχοῦ ἔθος αὐτῶ, εὐχὴν τιθέναι μετὰ τὴν παραίνεσιν.

ΚΕΦ, XVI, 1 Συνίστημι δὲ ὑμῖν Φοίβην, τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν, οὕσαν διάκονον τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν
2 Κεγχρεαῖς· ἵνα αὐτὴν προσδέξησθε ἐν Κυρίῳ ἀξίως τῶν ἁγίων, καὶ παραστήτε αὐτῇ, ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν χρήζῃ πράγματι· καὶ γὰρ αὕτη προστάτις πολλῶν
3 ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ. Ἀσπάσασθε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν, τοὺς συνεργοὺς μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· (οἱ τινες ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν· οἷς οὐκ ἐγὼ μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν·) καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν.

Ορα, διὰ πόσων τὴν Φοίβην σεμνύνει! Ἐπειδὴ αὕτη ἦν διακομίζουσα τὴν ἐπιστολὴν, συνιστᾷ αὐτὴν αὐτοῖς. Σεμνύνει δὲ ταύτην, τῷ πρώτῃ αὐτῆς μεμνησθαι, καὶ τῷ ἀδελφὴν καλέσαι. Τί δὲ ἴσον τοῦ εἶναι τοῦ Παύλου ἀδελφῆς; Προσδέξησθε ἐν Κυρίῳ.] Ἡ, διὰ τὸν Κύριον, ἡ, κατὰ Κύριον· καὶ, ἀξίως τῶν ἁγίων· ὃν τρόπον, φησί, πρέπει ἁγίους ὑποδέχεσθαι. Διπλὴν δέδωκεν αὐτῇ θεραπείας ἀφορμὴν, καὶ τὸ διὰ τὸν Κύριον αὐτὴν ὑποδεχθῆναι, καὶ τὸ εἶναι αὐτὴν ἁγίαν. Καὶ παραστήτε αὐτῇ.] Ὅρας τὸ ἀνεπαχθές; Οὐκ εἶπεν· Ἰνα ἀπαλλάξητε αὐτὴν ἐκ τῶν ἐπικειμένων· ἀλλὰ, Ἰνα παραστήτε, τουτέστι, τὰ παρ' ὑμῶν εἰσενέγκητε, καὶ χεῖρα ὀρέξητε. Προστάτις πολλῶν.] Μέγας ὁ ἔπαινος, καὶ ἱκανὸς αὐτοὺς προτρέψασθαι. Καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ.] Τὸ μέγιστον ἐγκώμιον, τελευταῖον τίθεικε. Μακαρία γὰρ ὄντως ἡ δυνηθεῖσα προστῆναι καὶ ἀναπαῦσαι τὴν ἁγίαν ψυχὴν Παύλου! Αὐτοῦ ἐμοῦ, τουτέστι, τοῦ ἀποστόλου, τοῦ κήρυκος, τοῦ διδασκάλου τῆς οἰκουμένης. Ἀσπάσασθε Πρί-

(α) Ῥωμ. Α', 12.

σκιλλαν καὶ Ἀκύλαν, τοὺς συνεργοὺς μου.] Συνήργησάν μοί, φησιν, ἐν διδαχῇ, ἐν πειρασμοῖς, ἐν κινδύνοις. Μέγας δὲ ὁ ἔπαινος. Τινὲς δὲ, συνεργοὺς τούτους, ὡς σκηνοποιοὺς καὶ αὐτοὺς ὄντας (α), ἐνόησαν. Ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν.] Ἡ διὰ τὴν διδασκαλίαν, ἡ διὰ τὴν ἐκ τῶν χρημάτων εἰς αὐτοὺς συνεισφοράν. Καὶ τὴν κατ' οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν.] Οὕτω δὲ ἦσαν οὗτοι εὐδόκιμοι, ὥστε καὶ τὸν οἶκον αὐτῶν ἐκκλησίαν ἐποίησαν· ἡ ὅτι πανοικί ἦσαν πιστοί, ὡς τὸν οἶκον λοιπὸν ἐκκλησίαν εἶναι.

5 Ἀσπάσασθε Ἐπαίνετον, τὸν ἀγαπητόν μου, ὃς
6 ἐστὶν ἀπαρχὴ τῆς Ἀχαΐας εἰς Χριστόν. Ἀσπάσασθε
7 Μαριάμ, ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν εἰς ἡμᾶς. Ἀσπάσασθε Ἀνδρόνικον καὶ Ἰουνίαν, τοὺς συγγενεῖς μου καὶ συναιχμαλώτους μου· οἱ τινὲς εἰσιν ἐπίσημοι ἐν τοῖς ἀποστόλοις, οἱ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγονόασιν ἐν
8 Χριστῷ. Ἀσπάσασθε Ἀμπλίαν, τὸν ἀγαπητόν μου
9 ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Οὐρβανόν, τὸν συνεργόν ἡμῶν ἐν Χριστῷ, καὶ Στάχυν, τὸν ἀγαπητόν μου.
10 Ἀσπάσασθε Ἀπελλῆν, τὸν δόκιμον ἐν Χριστῷ.
11 Ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ἀριστοβούλου. Ἀσπάσασθε Ἡρωδίωνα, τὸν συγγενὴ μου. Ἀσπάσασθε τοὺς ἐκ τῶν Ναρχίσσου, τοὺς ὄντας ἐν Κυρίῳ.
12 Ἀσπάσασθε Τρύφαιναν καὶ Τρυφῶσαν, τὰς κοπιώσας ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Περσίδα, τὴν ἀγαπητήν·
13 ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάσασθε Ῥοῦφον, τὸν ἐκλετὸν ἐν Κυρίῳ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ. Ἀσπάσασθε Ἀσύγκριτον, Φλέγοντα, Ἑρμᾶν, Πατρόβαν, Ἑρμῆν, καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς ἀδελφοὺς. Ἀσπάσασθε Φιλόλογον καὶ Ἰουλίαν, Νηρέα καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ, καὶ Ὀλυμπᾶν,
16 καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς πάντας ἁγίους. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους ἐν φιλήματι ἁγίῳ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Χριστοῦ.

Μέγα τὸ εἶναι Παύλου ἀγαπητόν, τοῦ κρίσει, καὶ οὐ πρὸς

χάριν φιλεῖν εἰδότος. Ἀπαρχὴν δὲ τὸν Ἐπαίνετον λέγει, ἥ ὅτι πρῶτος ἐπίστευσεν, ἀρχὴ καὶ εἰσοδος εἰς τὴν πίστιν γενόμενος ὧν τῷ ἔθνει· ἥ ὅτι πλείονα πάντων εὐλάβειαν ἐπεδείκνυτο. Ἵνα δὲ μὴ νομίσῃς, ὅτι ἐν κοσμικοῖς ἦν πράγμασιν ἀπαρχή, προστίθῃσιν, εἰς Χριστόν. Πολλὰ ἐκοπίασεν.] Δείκνυσιν, ὅτι μετὰ τῆς διδασκαλίας, καὶ ἕτερα κέκμηκεν εἰς αὐτοὺς ἡ Μαριάμ. Εἰς ἡμᾶς.] Οὐ μόνον, φησὶν, εἰς ἑαυτὴν ἐκοπίασεν, ἵνα σωθῇ, ἀλλὰ καὶ εἰς ἡμᾶς, ἀποστόλου τάξιν πληροῦσα καὶ εὐαγγελιστοῦ. Πῶς οὖν εἶπε· «Γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω(α);» Τῆς ἐν τῷ μέσῳ καὶ κοινῷ προεδρίας αὐτὴν κωλύων, καὶ τῆς ἐν θήματι καθέδρας, οὐ τῆς τοῦ λόγου διδασκαλίας. Καὶ συναρχμαλώτους μου.] Μείζον τὸ ἐγκώμιον, τὸ, συναρχμαλώτους μου· χαλεπώτερα γὰρ αἰχμαλώτων ἐπασχον, διωκόμενοι, ὑβριζόμενοι, ἀδικούμενοι. Ἐπίσημοι.] Μέγα μὲν καὶ τὸ εἶναι ἀποστόλους· τὸ δὲ καὶ ἐπιστήμους εἶναι ἐν αὐτοῖς, μέγιστον. Οὐ καὶ πρὸ ἐμοῦ. Ὅρα τὴν ἁγίαν ψυχὴν! Οὐκ ἐπαισχύνεται λέγων, ὅτι Πρὸ ἐμοῦ ἐπίστευσαν οὗτοι τῷ Χριστῷ. Τὸν συνεργὸν ἡμῶν ἐν Χριστῷ.] Μέγας ὁ ἔπαινος τὸ εἶναι τὸν Οὐρβαρὸν συνεργόν· τοῦτο δὲ μείζον, ὅτι συνήργει ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. Ἀπελλήν, τὸν δόκιμον.] Οἷον, τὸν ἀνεπίληπτον. Τοὺς ἐκ τῶν Ἀριστοβούλου.] Ἰσως οὐκ ἦσαν ὡς οἱ πρῶτοι· διὸ οὐδὲ ὀνομαστὶ αὐτῶν ἐμνήσθη. Τοὺς ὄντας ἐν Κυρίῳ.] Ἰσος πᾶσιν ὁ ἔπαινος, ὅτι ἐν Κυρίῳ ἦσαν, ὃ ἐστὶ πιστοί. Τὰς κοπιώσας ἐν Κυρίῳ.] Περὶ μὲν τῆς Μαρίας ἄνω ἔλεγεν, Ἡ τις πολλὰ ἐκοπίασε· ταύτας δὲ, ἐτι κοπιώσας λέγει διὸ μείζων ὁ ἔπαινος. Περσίδα, τὴν ἀγαπητὴν.] Αὕτη μείζων Τρυφαίνης καὶ Τρυφώσης, ὅτι τε ἀγαπητὴ, καὶ ὅτι πολλὰ ἐκοπίασεν. Καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ καὶ ἐμοῦ.] Διπλοῦν ἀγαθὸν τὸ, καὶ τὸν υἱὸν εἶναι ἀνεπίληπτον, καὶ τὴν μητέρα ἐνάρετον· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, καὶ ἐμοῦ.

(α) Α' Τημ. Β', 12.

Καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς ἀδελφούς.] Μέγα καὶ τούτοις τὸ εἶναι Παύλου ἀδελφούς. Φιλόλογον καὶ Ἰουλίαν.] Τὸν Φιλόλογον, ὃν λέγουσι πρῶτον ἐπίσκοπον γενέσθαι Σινώπης ὑπὸ Ἀνδρέου. Καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς πάντας ἀγίους.] Εἰ δὲ ἄγιοι, οὐ μικρὸν αὐτοῖς τὸ ἐγκώμιον. Ἀσπάσασθε ἀλλήλους.] Νῦν πάντας ἀναμιξί τίθησιν, ἵνα μὴ τις λύπη γένηται τοῖς μὴ ὀνομαστὶ μνημονευθεῖσιν. Ἐν φιλήματι ἀγίῳ.] Ἐν γὰρ καὶ μὴ ἀγίῳ. Ἀσπάζονται ὑμᾶς.] Οὐκέτι τὸν δεῖνα ἢ τὸν δεῖνα, ἀλλ' ἐκοινοποίησεν αὐτοὺς, τὸ, ὑμᾶς, εἰπὼν.

- 17 Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας καὶ τὰ σκάνδαλα παρὰ τὴν διδασχὴν, ἣν ὑμεῖς ἐμάθετε, ποιοῦντας· καὶ ἐκκλίνατε ἀπ' αὐτῶν. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τῷ Κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ οὐ δουλεύουσιν, ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ· καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων. Ἡ γὰρ ὑμῶν ὑπακοὴ εἰς πάντας ἀφίκετο. Χαίρω οὖν τὸ ἐφ' ὑμῖν· θέλω δὲ ὑμᾶς, σοφοὺς μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀκεραίους δὲ εἰς τὸ κακόν. Ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης συντρίψει τὸν σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας ὑμῶν ἐν τάχει. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν.

Ἐνόν εἶδος συμβουλῆς· ἐκέτου γὰρ ὑπέδου πρόσωπον, καὶ ἀδελφούς καλεῖ μετὰ πολλῆς τῆς τιμῆς. Σκοπεῖν τοὺς τὰς διχοστασίας.] Ἐρευνᾶν, φησὶ, καὶ καταμανθάνειν. Δείκνυσιν δὲ τὸ δολερὸν τῶν ἐπηρεαζόντων, καὶ ὅτι οὐ γίνονται κατάδηλοι πονηροὶ ὄντες. Αὕτη γὰρ μάλιστα ἐκκλησίας ἀνατροπὴ, τὸ διηρῆσθαι ἀπ' ἀλλήλων. Καὶ τὰ σκάνδαλα.] Μετὰ γὰρ τὴν διχοστασίαν, εἰσοδὸν εὕρισκει τὰ σκάνδαλα. Τί δὲ ἐστὶ τὰ σκάνδαλα ἐρμηνεύει· Αἰρέσεις, φησὶ, παρὰ τὴν διδασχὴν ἡμῶν ἐπεισιούσαι. Ἀλλὰ τῇ ἑαυτῶν κοιλίᾳ.] Αἱ γὰρ αἰρέσεις πᾶσαι καὶ τὰ σκάνδαλα, ἀπὸ τοῦ δουλεύειν πάθει καὶ γαστρί. Διὸ φησιν, ὅτι οὐ δουλεύουσιν τῷ Χριστῷ, ἀλλὰ τῇ κοιλίᾳ. Δοκεῖ δὲ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων αἰνέττεσθαι· καὶ γὰρ Ἰουδαίων

πάντες ὡς γαστριμαργῶν κατηγοροῦσι. *Διὰ τῆς χρηστολογίας.*] Ἀχρεΐσμων ἡ θεραπεία, φησὶν· ἡ δὲ διάνοια, δολερὰ πρὸς ὑμᾶς. Κοινὸν δὲ τοῦτον λέγει τρόπον ἀπάτης, τὸ πρῶτον αὐτοὺς κολακεύειν. *Τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων.*] Οὐκ εἶπεν, ὑμῶν, ἀλλὰ, τῶν ἀκάκων, τουτέστι, τῶν ἀπλουστέρων. *Ἡ γὰρ ὑμῶν ὑπακοή.*] Καὶ ὅτι οὐχ ὑμᾶς, ἀλλὰ τοὺς ἀκάκους ἐξαπατῶσι, δῆλον ἔνθεν, ὅτι ἡ ὑμῶν ὑπακοή, τουτέστιν, ἡ πειθὼ, ἥτις ἀπὸ πολλῆς πραότητος γίνεται, εἰς πάντας ἤλθε. Πολλοὺς δὲ αὐτοῖς ἐφίγησι μάρτυρας, ἵνα μὴ ἀναισχυνηθῶσι πρὸς τὴν κακὴν διδασκίαν. *Χαίρω οὖν τὸ ἐφ' ὑμῖν.*] Τοῖς μὴ ἐξαπατωμένοις. *Σοφοὺς μὲν εἶναι εἰς τὸ ἀγαθόν.*] Ὑπαινέττεται, ὅτι καὶ ἐξ αὐτῶν ἦσαν τινὲς ἀπατῶμενοι. Θέλω γάρ, φησιν, εἰς μὲν τὸ ἀγαθὸν εἶναι ὑμᾶς φρονίμους· εἰς δὲ τὰ φαῦλα, ἀπείρους κακοῦ· τουτέστι, φρονήσει μὲν κεχρῆσθαι, εἰς τὸ μὴ ὑφ' ἐτέρων ἀδικεῖσθαι· ἀκραιότητι δὲ, εἰς τὸ μὴ ἐτέροις ἐπιβουλεύειν. *Ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης.*] Ἐπειδὴ ἦσαν διχαστασῖαι, τὸν τῆς εἰρήνης δοτῆρα ἐπικαλεῖται, ἵνα παύσῃ τὰ σκάνδαλα. *Συντρίψει.*] Ὁ πολλῶ μείζων ἢ τοῦ ὑποτάξαι. *Τὸν σατανᾶν.*] Οὐ μόνον, φησὶ, τοὺς τὰ σκάνδαλα παρεμβάλλοντας συντρίψει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν στρατηγὸν αὐτῶν σατανᾶν. *Ἐν τάχει.*] Ἐκ τοῦ χρόνου τὴν παραμυθίαν κατασκευάζει. *Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' ὑμῶν.*] Ἀνέμνησεν αὐτοὺς καὶ τὴν τοῦ θεοῦ χάριν, τὴν αἰεὶ σώσασαν. Εἰ δὲ ἐχθροὺς ὄντας ἔσωσε, πολλῶ μᾶλλον νῦν. Ὁρᾷ, ὅτι μετὰ τῶν ἔργων, καὶ χάριτος εἰς τὸ σωθῆναι δεόμεθα· Μετὰ γὰρ τὸ μαρτυρῆσαι αὐτοῖς ὑπακοὴν, τότε τὴν χάριν ἐπηύξατο.

- 21 Ἀσπάζονται ὑμᾶς Τιμόθεος, ὁ συνεργός μου, καὶ Λούκιος, καὶ Ἰάσων, καὶ Σωσίπατρος, οἱ συγγενεῖς μου. Ἀσπάζομαι ὑμᾶς ἐγὼ Τέρτιος, ὁ γράψας
22 τὴν ἐπιστολὴν, ἐν Κυρίῳ. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Γάιος, ὁ ξένος μου καὶ τῆς ἐκκλησίας ὅλης. Ἀσπάζεται ὑμᾶς Ἐραστος, ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως, καὶ Κού-

24 αργος, ὁ ἀδελφός. Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Εἶδες ἐγκώμιον τοῦ Τιμοθέου; Συνήργει γὰρ αὐτῷ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ. *Καὶ Σωσίπατρος, οἱ συγγενεῖς μου.*] Συγγενεῖς φησι τοὺς εἰκότας αὐτῷ κατὰ τὴν εὐσέβειαν. *Τέρτιος ὁ γράψας.*] Ἀντὶ μεγάλου τέθεικεν ἐπαίνου τὸ εἶναι ὑπογραφεὰ Παύλου. *Γάιος, ὁ ξένος μου.*] Τουτέστιν, ὁ ξενοδόχος μου· καὶ πολὺς ὁ ἐπαινος, ὅτι πᾶσαν αὐτὸς ἐξενόχοι τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν Παῦλον αὐτόν· ὅς οὐκ ἂν ἀπλῶς παρ' αὐτῷ ἐξενίσθη, εἰ μὴ ἦν ὁ Γάιος ἄξιος. *Ὁ οἰκονόμος τῆς πόλεως.*] Τὴν ἀξίαν αὐτοῦ τέθεικεν, ἵνα γινῶς, ὅτι οὐ πλοῦτος, οὐκ ἀξίωμα, κώλυμα γίνεται τινὶ πρὸς τὸ ὀρθῶς βιοῦν ἢ πιστεῦειν. *Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.*] Τῆς χάριτος μέμνηται, τῶν εὐεργεσιῶν ὑπομιμνήσκων τοῦ Χριστοῦ. *Μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν!*] Οὕτως ἤρξατο ἀπὸ εὐχῆς· «Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ θεοῦ πατρὸς ἡμῶν, καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ» καὶ οὕτω καταπαύει τὸν λόγον προσηκόντως εἰς εὐχὴν, *Ἡ χάρις, λέγων, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.* Ταύτην γὰρ θεμέλιον, αὐτὴν ὅρον αἰεὶ ποιεῖν αὐτῷ φίλον.

Τ Ε Λ Ο Σ

ΣΥΝ ΘΕῷ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ἐγγραφή ἀπὸ Κορίνθου διὰ Φοίβης, τῆς διακόνου
τῆς ἐν Κεγχρεαῖς ἐκκλησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

A	Εὐαγγελικὴ διδασκαλία περί γε τῶν ἔξω χάριτος Χριστοῦ καὶ τῶν ἐν χάριτι, καὶ περὶ ἐλπίδος καὶ πολιτείας πνευματικῆς	227
B	Περὶ κρίσεως τῆς κατὰ ἔθνων, τῶν μὴ φυλασσόντων τὰ φυσικά (1)	239
Γ	Περὶ κρίσεως τῆς κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, τοῦ μὴ φυλάσσοντος τὰ νόμιμα	251
Δ	Περὶ ὑπεροχῆς Ἰσραὴλ, τοῦ τυγχάνοντος τῆς ἐπαγγελίας	261
E	Περὶ χάριτος, δι' ἧς μόνον ἄνθρωποι δικαιούνται, οὐ κατὰ γένος διακεκριμένως, ἀλλὰ κατὰ θεοῦ δόσιν ἰσοτιμῶς, κατὰ τὸν Ἀβραάμ τύπον	268
Σ	Περὶ τῆς ἀποκειμένης ἐλπίδος	290
Z	Περὶ εἰσαγωγῆς τοῦ πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν ἀνθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀντὶ τοῦ πεσόντος ἐξ ἀρχῆς γηγενοῦς Ἀδάμ	297
H	Περὶ τῆς ὀφειλομένης ἐπὶ τῇ πίστει πράξεως ἀγαθῆς	309
Θ	Ἐπανάληψις περὶ τῆς ἐν χάριτι ζωῆς	321
I	Περὶ τῆς ὑπὸ νόμου κατακρίσεως διὰ τὴν ἁμαρτίαν	324
IA	Περὶ τῶν ἐν ἀνθρωπίνῃ φύσει παθῶν, ἀδύνατον ποιούντων τὴν πρὸς νόμον συμφωνίαν	334
IB	Περὶ ἀποδόσεως τῶν φυσικῶν παθημάτων διὰ τῆς πρὸς τὸ πνεῦμα συμφωνίας	341
II	Ἐπανάληψις περὶ τῆς ἀποκειμένης τοῖς ἁγίοις δόξης	349

(1) Διαφθερῆναι καὶ ἐν τῷ κειμένῳ, φυσικά, ἀντὶ τοῦ, νόμιμα.

IA	Περὶ τῆς ὀφειλομένης Χριστῷ ἀγάπης	360
IB	Περὶ ἐκπτώσεως Ἰσραὴλ, τοῦ ἀποβληθέντος, καὶ κλήσεως τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ εἰσαχθέντος μετὰ ἔθνων	362
IC	Ὅτι κατὰ ἀπίστιαν ἡ ἐκπτώσις διὰ τῆς εἰς ἄγνοιαν ἐγκαταλείψεως καὶ τοῦ μὴ ἀρμόζοντος αὐτοῖς κηρύγματος	383
IZ	Περὶ τοῦ σκοποῦ, καθ' ὃν ἐξεβλήθησαν, ὥστε δεύτερον ἐπανελθεῖν, ζήλω τῶν προτιμηθέντων ἔθνων, τοῦτέστι, τῶν συναχθέντων πιστῶν	392
IIH	Παραίνεσις περὶ ἀρετῆς τῆς πρὸς θεὸν καὶ ἀνθρώπους· ἐν ᾗ περὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ὁμονοίας· περὶ τῆς πρὸς θεὸν λατρείας· περὶ τῆς πρὸς ἀντικειμένους ἀνεξικακίας· περὶ τῆς πρὸς ἄρχοντας ὑποταγῆς· περὶ σωφροσύνης καὶ πραότητος· περὶ τῆς ἐν βρώμασι καὶ ἡμέραις ἀμάχου διανοίας	411
IO	Περὶ μιμήσεως τῆς Χριστοῦ ἀνεξικακίας	450
K	Περὶ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ τοῦ Παύλου, τῆς ἐν ἀνατολῇ καὶ δύσει	456